This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

1284

Per. 3974 e. 184
1843(2)

1284

Per. 3974 e. 184
1843(2)

MENGELWERK,

VOOR

1843.

VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1843.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij

G. S. LEENEMAN VAN DER KROE

en

J. W. IJNTEMA.

1843.

BODLEIAN

INHOUD

VAN HET

MENGELWERK.

Over den ABBADONA uit de *Messiade* van KLOPSTOCK. Door W. H. WARNSINCK, BZ. Bl. 1

BEETHOVEN en zijne laatste Artsen. Door A. SCHINDLER, te *Aken*. (Met een *Facsimile*.) 18

De *Theemstunnel* en de Ingenieur BRUNEL. 25

De Porseleinfabrijk te *Sevres*. Door J. DUESBERG. 29

De Vogelhandel der *Tirolers*. Door C. SPINDLER. 39

Het Wespennest. *Verhaal*. 41

Kunstenaars-bescherming onder het Schrikbewind. 48

De Blindeman. 50

Oculaire Waarschuwing. 51

Anecdote van SUWAROW. 52

Antwoord van TASSO. 52

Over den ABBADONA uit de *Messiade* van KLOPSTOCK. (*Vervolg en slot van bl.* 18.) 53

De *Britsche* Steenkoolmijnen. 77

De *Russische* Waterdrager. Door TH. BULGARIN. 85

Ontmoeting van een' *Londenschen* Geneesheer. *Verhaal*. 90

Aan mijne ontslapen Vriendin, PETRONELLA MOENS, gestorven den 4 Januarij 1843, in den ouderdom van ruim 80 jaren. Door W. H. WARNSINCK, BZ. *Dichtstuk.* 103

Gevoelen van Dr. REIMANN over Testamentmaken en Geestelijke Voorbereiding bij Doodkranken. 105

CALLOT voor LODEWIJK DEN XIII. 106

Gestrafte Onmeêdoogendheid. 107

Kapperswind. 108

Het Gesticht voor Oogkranken. *Een Droom.* Door den Eerw. P. COOL, te *Harlingen*. 109

Het groote *Hospice* op den *St. Bernard.* 128

Een Bezoek bij *Madame* PASTA. 133

De Bedelaars te *Londen.* 144

Iets over den af te breken *Delftschen* Toren. 149

Treffende Vraag van Koning FREDERIK WILLEM III van *Pruissen.* 155

Groet en Wedergroet. 155

De onmogelijke Echtverbindtenis. 156

Op de hervatte Vertooning van *Hondentrouw* ten *Amsterdamschen* Schouwburge. Door J. W. IJNTEMA. 156

Proeve ter beantwoording van de vraag: welke aanleiding heeft JAN NIEUWENHUYZEN, als de Stichter van de Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, bij andere vaderlandsche Genootschappen kunnen vinden, tot verbetering van de Opvoeding en het Onderwijs der Jeugd? 157

Horloge astronomique van SCHWILGUÉ in de Hoofdkerk (*Münster*) te *Straatsburg.* 169

Balize en *Yucatan.* 177

Misdaad en Boete. Een *Corsikaansch* Verhaal van BETTY PAOLI. 187

De Rozenölie in *Indië.* 197

La Force. 199

De *Britsche* Bisschop en de Landprediker. 202

Verraderlijke Biechtstoel. 203

Verschil van Ouderdom. 203

Liever een Venster dan het Huis. 203
Gedachten bij de ontvangst der tijding van den dood mijner Geliefde. Door C. M. NUBOER, op *Curaçao*. — *Dichtstukje*. 204
Heeft onze Republiek zich na den *Utrechtschen* Vrede van 1713 ten onregte aan de Buitenlandsche Politiek onttrokken? Door Mr. HUGO BEIJERMAN. 205
Balize en *Yucatan*. (*Vervolg en slot van bl.* 187.) 230
Raad voor den Boomgaard. 243
De Soldatenvrouw. *Verhaal*. 243
Een *Noord-Amerikaansche* Schoenmaker. 247
Een merkwaardige Reus. 249
Biljart-Speculatie. 250
Zeldzame Tucht. 252
Over de Opgravingen van *Pompeii*, in zooverre die eene algemeene belangstelling wekken. Door H. C. MICHAËLIS, *Litt. Hum. Doct.* 253
De Policie in *Londen*. 276
De Regtsoefening in *Spanje*. 283
De Palmboom. 284
KIN-LWAN. Schets van een' *Chineschen* Roman. 286
Een Voorval uit het jaar 1815. Door H. SCHERER. 290
De gekroonde Vrijgeest tegenover den Christelijken Generaal. 296
De hedendaagsche *Fransche* Oude Vrouwen. 297
Mogt het zóó allen Verleiders der Onschuld gaan! 300
Bij de uitreiking der Eeremedailles, door de Commissie van Landbouw in *Zeeland*. — *Dichtstukje*. 300
Neêrlands Dagbladschrijvers. Door A. F. SIFFLÉ. — *Dichtstukje*. 302
VAN DER PALM. *Dichtstukje*. 304
Verhandeling, over den invloed der Beschaving op het Geluk. Door den Eerw. A. M. CRAMER, Doopsgezind Leeraar te *Middelburg*. 305
Beschouwing van de Zondagscholen. Door M. H. DE GRAAFF, te *Leeuwarden*. 324

De Gulzigheid. 333
De *Sandwich-Eilanden.* 339
De Gier van het Gebergte. *Eene ware Gebeurtenis.* 346
Voorslag *tot Nut van 't Algemeen.* 351
MALLET. 352
Stekelig Antwoord. 352
Voorzigtigheid van een *Engelsch* Magistraatspersoon. 352
De Vlinder in het Kerkgebouw. *Dichtstukje.* 352
De waarde en onwaarde van het Gezond Verstand. Redevoering. Door den Eerw. N. SWART. 353
Beschouwing van de Zondagscholen. (*Vervolg en slot van bl.* 333.) 373
Peking. 384
De Werkmeester en zijn werk. *Een Gesprek.* 386
Fragment van: *De gesluijerde Profeet van Khorassan,* door TH. MOORE. Door den Eerw. A. WINKLER PRINS. 393
De Slavernij der *Negers* eene Inrigting der Natuur! 397
Gelaatkunde en Schedelleer in aanwending gebragt op de Muzijk. 399
Nieuwuitgedacht Middel, om zich Schuldeischers van den hals te schuiven. 402
Dat mag dan toch wel menschelijke ellende heeten! 403
Anecdote van SHERIDAN. 404
Middel tegen Pasquillen. 404
Dubbelzinnige Verklaring. 404
Verhandeling, over de zedelijke schoonheden in STILLING's *Tooneelen uit het Rijk der Geesten.* Door Mr. A. F. SIFFLÉ. 405
De *Steppen* van het *Zuidelijke Rusland.* 430
Tien Dagen op het IJs. *Verhaal.* 444
Lasterende Drukfout. 454
Een echte PERCY. 455
Honoraria in ouden tijd. 455
Oorsprong van den Knevelbaard en dien *à l'Henri IV.* 456

Belette Meineed. 456
Treffend woord. 456
Verhandeling, over den Riddergeest in de Middeleeuwen. 457
De *Steppen* van het *Zuidelijke Rusland.* (*Vervolg van bl.* 444.) 473
Tien Dagen op het IJs. (*Vervolg en slot van bl.* 454.) 485
Heimwee. 499
Betaling met gelijke munt. 502
Nog eene Anecdote van FREDERIK DEN GROOTEN. 505
Kluchtig woord van den Heer VON KÜSTNER. 506
Naïve meening van eenen Negerknaap. 507
Zucht tot orde. 507
Hoe men wonden heelt. 508
Korte Predikatie. 508
Heftigheid van karakter. 508
Over de enge grenzen van menschelijke wetenschap. Eene Voorlezing. Door H. J. SPIJKER, *Theol. Doct. en Predikant te Amsterdam.* 509
Herinneringen aan eene Reis naar *Stokholm*, ter gelegenheid van de Vergadering der *Scandinavische* Natuuronderzoekers, in Julij 1842, door J. VAN DER HOEVEN. 527
De *Steppen* van het *Zuidelijke Rusland.* (*Vervolg van bl.* 485.) 547
Klein Avontuur van eenen grooten Kunstenaar. 554
Vrede. *Dichtstuk.* Door Mr. A. F. SIFFLÉ. 564
BERTHA EN EDWARD. *Dichtstukje.* Door J. VAN HARDERWIJK, RZ. 566
De Aartsbisschop DE CHEVREUSE op een Bal. *Anecdote.* 571
Naïf beklag van een' Geldwisselaar. 572
De onbescheiden Vrager teregtgezet. 572
Gedachtenis-rede over den Heer JACOB MENDES DE LEON, door Mr. JERONIMO DE VRIES. 573
FREDERIK GOTTLIEB KLOPSTOCK, beschouwd als Mensch, als Dichter en als Christen. Door J. VAN HARDERWIJK, RZ. 583

INHOUD.

DICK ABERDARON. Uit de mededeelingen van een' *Duitschen* Reiziger. 785

Les Burgraves van VICTOR HUGO en de Romantiek. 798

Een zeldzame trek uit de *Fransche* Omwenteling. 799

De Schat. (*Vervolg en slot van bl.* 771.) 803

Eenige snedige Gezegden van M. G. SAPHIR. 811

De Aardappelen. 815

Het *Facsimile* te plaatsen tegenover bl. 22.

MENGELWERK.

OVER DEN ABBADONA UIT DE MESSIADE VAN KLOPSTOCK.

Door

W. H. WARNSINCK, BZ.

Bij de beschouwing van de overgroote menigte en de rijke verscheidenheid van tafereelen, die de *Messiade* ons aanbiedt, vinden wij ons nu eens in den *hemel*, dan weder op de *aarde*, en elders in de verblijven der *hel* verplaatst; hier zien wij ons als in de tegenwoordigheid van den *Oneindige*, en omringd van *Engelen* en de *zielen* der volmaakte regtvaardigen, of wel uit den dood *verrezene vromen;* ginds aanschouwen wij den in de wereld verschenen *Messias*, te midden zijner *tijdgenooten*, van allerlei soort, karakter en hoedanigheden, *goeden* en *kwaden*, *vrienden* en *vijanden*, in Hem *ootmoedig geloovende* of wel Hem *hardnekkig verwerpende;* en dáár weder staren wij op de *dienaren* en *hoofden* van het *rijk der duisternis.*

Onderscheidene, ja verschillende aandoeningen van eerbied, bewondering, liefde, dankbaarheid, hoogachting, medelijden, ontroering, schrik, afkeer en afgrijzen (om slechts eenige te noemen) worden, bij de beschouwing dezer tafereelen, bij ons gewekt, en deze alle verdienen, in meerdere of mindere mate, onze belangstellende aandacht. De *onze* bepaalde zich, en wel bij herhaling, bij dat, hetwelk, door KLOPSTOCK, in den ABBADONA is gemaald, en het lust ons de resultaten onzer beschouwing te verzamelen en mede te deelen.

Ten einde de Lezer ons hierin gemakkelijk zou kunnen volgen, hebben wij ons gezet tot de vervaardiging eener *kopij* van het oorspronkelijke, die wij hiernevens bescheidenlijk aanbieden; vertrouwende, dat, hoeveel onze arbeid ook te wenschen overlate, het geleverde voldoende

zal bevonden worden tot het wettigen van een aanprijzend oordeel over dit meesterstuk van KLOPSTOCK's dichterlijk penseel, hetwelk wij wat meer van nabij in oogenschouw wenschten te nemen.

Bij de voorstelling der *gevallene Engelen* is de Dichter het uitvoerigst, in de tafereelen, die hij ons van SATAN, ADRAMELECH en ABBADONA heeft geschetst, en zijn dichterlijk genie heeft zich daarbij van de voortreffelijkste zijde, zijn diep gevoel en scheppend vernuft zich in al deszelfs kracht en stoutheid, doen kennen. Hoogst beknopt en weinig ontwikkeld toch zijn de bijzonderheden, die de gewijde bladen ons, omtrent den vijand van God, de menschen en het goede, hebben medegedeeld, en veelal zijn die bijzonderheden in overdragtelijke en beeldrijke bewoordingen voorgesteld; zoodat wij ons met eene algemeene, weinig in bijzonderheden afdalende, kennisneming moeten te vrede stellen. Intusschen verkreeg hierdoor het genie van den Zanger der *Messiade* een des te ruimer veld, waarin zijne dichterlijke verbeelding zich bewegen kon, en hij maakte zich dit voorregt, op de gelukkigste wijze, ten nutte; wezens scheppende, die, kwaad zijnde en niets dan het kwade bedoelende en werkende, zich niet op dezelfde laagte van verdorvenheid bevinden, maar de een den ander in snoodheid overtreffen.

Is, volgens de gewijde oorkonde, SATAN de eerste en voornaamste in het rijk der duisternis, zoo schildert ons KLOPSTOCK dan ook dien verleider van den beginne, gezeten op den vlammenden zetel der Helle; maar, ondanks al het afschuwelijke en afgrijselijke in het karakter van den Vorst der duisternis, staat het schepsel van KLOPSTOCK's verbeelding, ADRAMELECH, in snoodheid, geveinsdheid, list en bedekte vijandschap, zelfs tegenover den beheerscher des afgronds, en vooral in verderfelijker, helscher bedoelingen omtrent den Messias, boven SATAN; en de schildering van *zulk* een karakter is, in het *genre* van het verschrikkelijke, een meesterstuk te noemen. Maar het schijnt ons toe, als ware KLOPSTOCK voor zijne eigene schepping teruggedeinsd, en nu tot het besluit gekomen,

om den door hem daargestelden *helschen nacht* en de *zwarte kleuren*, hiertoe gebezigd, door eenige *lichte partijen* te verhelderen. Zulk een voornemen (gesteld dat onze gissing eenigen grond hebbe) was grootsch en het genie des Dichters waardig, maar deszelfs verwezenlijking aan groote bezwaren en moeijelijkheden onderhevig. Tot het schetsen van een wezen, SATAN zelven in snoodheid overtreffende, mogten eene rijke verbeelding en een hooggestemd gevoel de grondtrekken leveren; deze uitmuntende hoedanigheden waren op zichzelven niet toereikende tot het afmalen van een' *gevallen Geest*, in wiens bestaan en karakter, gevoelens en overleggingen, gedachten en daden, zich eenige toenadering tot het *betere* en *betrekkelijk goede*, ware het ook slechts in *eenige flaauwe trekken*, vertoonde. Neen; hier behoorden gevoel en verbeelding, door fijn vernuft, goeden smaak en reinen waarheidszin, geleid en bestuurd te worden; opdat het tafereel niet mislukken en den ontwerper tot oneer verstrekken zou. — In één woord: er werd een dichterlijk genie, als dat van KLOPSTOCK, vereischt, om eene zoodanige karakterschildering te ontwerpen, voort te zetten en te voltooijen. Het eigenaardige en teedere des onderwerps vorderde evenveel omzigtigheid als *stoutheid*, evenveel kieschheid als kracht, evenveel zachtheid als waardigheid; ten einde men, in den *boetenden*, *berouwhebbenden* en *medelijdenswaardigen* ABBADONA, tevens den *diepgevallen Engel* zou kunnen herkennen, die, wáár en hoe en onder welke omstandigheden voorgesteld, desonaangezien zijn eigendommelijk karakter geenszins verloochent.

Het kortelijk gezegde zal den Lezer bereids overtuigd hebben van de belangrijkheid van het, ter behandeling gekozen, onderwerp; maar ook, gelijktijdig, hebben doen zien, dat die behandeling geenszins als gemakkelijk mag beschouwd worden. Bij het gadeslaan van een karakter onder ons, menschen, staat het *goede* of het *kwade* wel het meest op den voorgrond; of, wanneer het zich van daar verwijdert, vermengt het een en het ander zich dikwerf zoodanig, dat wij de afscheiding van goed en kwaad

moeijelijk kunnen waarnemen. Staan wij dan in ons oordeel te wankelen, en weten wij niet te bepalen, wat, onder hetgeen ons twijfelachtig voorkomt, *positief* of *negatief*, *goed* of *kwaad* zij te heeten, zoo onthouden wij ons doorgaans van eene stellige uitspraak, en bestempelen wij dat twijfelachtige en tweeslachtige met de benaming van *zwakheden;* eene verzachtende uitdrukking, waarmede wij, gedachtig aan eigen gebrek en tekortkomen, tot verschooning gezind, de strengheid van een beslissend afkeurend oordeel pogen te matigen. Wie gevoelt echter niet, dat eene zoodanige wijze van beschouwen en beoordeelen van geene toepassing kan zijn op wezens, van wie ons het *kwade alleen* bewust is, bij wie geene *zwakheden* bestaan, en die geheel ongezind zijn tot het *goede?* terwijl het eeuwig wee, over deze rampzaligen, in de taal der H. Schrift, is uitgesproken?

Intusschen bedenke men, dat wij, in het tafereel van den ABBADONA, een *dichterlijk ideaal* voor ons zien, hetwelk wij alleen uit *dit* oogpunt hebben te beschouwen. KLOPSTOCK schiep hetzelve in het gebied zijner verbeelding, in de poëtische wereld, waartoe hij zich wist te verheffen; en zoo lang het niet bewezen is, dat het *ideaal* van een' gevallen Geest, aan den ABBADONA gelijk, *in de dichterlijke wereld* onmogelijk bestaan kan, zóó lang zij het ons vergund, dat *ideaal* als eene *poëtische waarheid* te beschouwen; en, spreken wij van en over hetzelve, ons te bedienen van bewoordingen, van 's menschen zedelijken toestand ontleend — niet zoo zeer omdat die bewoordingen van gelijksoortige toepassing zijn op de *gevallene Engelen;* als wel omdat wij onze gewaarwordingen en gedachten op geene andere, betere en algemeen verstaanbare wijze weten in te kleeden; vooral ook vermits het dichterlijke in de voorstelling ons hiertoe alle mogelijke vrijheid toestaat; immers hebben wij, in dit kunstvoortbrengsel, een *Dichtstuk* en geen *Leerstuk* voor oogen.

In den ABBADONA merken wij veel op, dat ons of aantrekt of terugstoot, wanneer wij de geleverde trekken uit een zedelijk oogpunt beschouwen; en dit zou ons kun-

nen nopen, om dat *aantrekkelijke* en *terugstootende*, *elk afzonderlijk* gade te slaan. Bij nadere overweging echter werden wij te rade, niet zoo scherp te moeten schiften en scheiden: Het *kwade* en *goede* (opdat wij deze, van den mensch ontleende, bewoordingen, na het vroeger aangemerkte, op deze poëtische voorstelling toepassen) is in *dit* geheel eenig en eigendommelijk karakter zóó vereenigd, vermengd, en als in elkander geweven, dat het verdeelen hoogst bezwaarlijk wordt. Maar, behalve dit, zoo zouden wij, bij eene *afzonderlijke* behandeling, niet zelden verpligt worden, om op het bereids gezegde terug te komen, en daardoor in herhalingen moeten vallen. Wij zullen ons daarom bepalen tot eene *doorloopende* beschouwing, in eenige op zichzelf staande afdeelingen, ordelijkheidshalve, gerangschikt, en op deze wijze onze taak trachten af te werken; daarbij, hier ter plaatse, en ééns vooral, den Lezer verzoekende, om onze navolging te raadplegen; vermits wij dezelve zoo schaars mogelijk wenschen aan te halen, om niet tweemaal hetzelfde te doen lezen en herlezen.

Alvorens wij onze beschouwing aanvangen, laten wij een tweetal korte aanmerkingen voorafgaan. KLOPSTOCK bezigt, *en wij*, in navolging van hem, meermalen de benaming van *Seraph*, waar hij van den *gevallen Engel* gewaagt. Kennelijk geschiedt dit, om den eigen naam niet te vaak te herhalen, of om den wille der gekozen versmaat in het oorspronkelijke. Het behoeft schier geene herinnering, dat men hier alleen aan een' *voormaligen*, een' *gevallen Seraph* behoort te denken. Voorts benoemt hij denzelven met de namen van ABDIËL ABBADONA, bij den aanvang van het fragment, dat wij wenschen te beschouwen. Nergens vinden wij echter den *Seraph* ABDIËL anders dan onder *dezen* naam. Mogen wij eene gissing wagen, dan zien wij hier een' fijnen trek van KLOPSTOCK's vernuft, waarmede hij de voormalige vriendschapsbetrekking heeft willen aanduiden, die er tusschen ABDIËL en ABBADONA, vóór den rampzaligen val van den laatstgenoemde, in den Hemel, bestond, en waaraan de onge-

lukkige zich zoo vaak en zoo aandoenlijk herinnerde. Bij eenvoudige, het naast aan den natuurstaat levende volken, zijn, bij vriendschappelijke verbindingen, zulke naamsverwisselingen geenszins vreemd, en dit moge den Dichter, welligt, voor den geest gezweefd hebben.

En zoo staan wij dan nu gereed, om een tafereel te beschouwen, hetwelk eene mengeling van allerlei aandoeningen van verschillenden aard in ons binnenste zal doen ontstaan; maar dat gewis onze belangstelling, in menig opzigt, zal trekken en levendig houden, en waarvan wij geenszins onvoldaan zullen terugkomen; onze hulde toebrengende aan den Dichter, die hetzelve voor ons te voorschijn riep.

Allereerst verschijnt ABBADONA voor ons, als behoorende onder het getal der gevallene Engelen, die, door hoogmoed beheerscht, en misleid door het droombeeld van rang en eerzucht, Gode ongehoorzaam werden, tegen Hem opstonden, in dien opstand van Hem afvielen en daardoor diep rampzalig geworden zijn. De hoofdtrek in het karakter dezer afvalligen is voortdurende vijandschap tegen God en het goede, kennelijk in de misdadige pogingen, aangewend om de menschen tot het kwade te verleiden, met de vijandige bedoeling, om hen daardoor van God te vervreemden, en voor altijd te berooven van het genot eener zalige onsterfelijkheid. ABBADONA staat en kent zichzelven aan dit een en ander schuldig, en draagt alzoo de karaktertrekken van eenen boozen Geest, gelijk ons dezelve, in de gewijde Schriften, met sterke kleuren worden afgemaald; en ten gevolge daarvan gevoelt hij zich diep en eindeloos rampzalig, zonder eenige hoop op redding of verzachting in dien hopeloozen toestand. Intusschen worden, in het beeld, dat wij voor ons hebben, deze donkere partijen, door enkele lichtende punten, eenigzins verhelderd. De gevallene behoort niet onder de hoofden en leiders van den schandelijken opstand; maar tot de veel grootere schaar der verleiden en volgelingen, verlokt en gewonnen door de schijnschoone voorstelling van al wat rang- en eerzucht streelt en den hoogmoed

voedsel kan geven. Aanvankelijk weifelde hij zelfs, en voegde zich, op het voorbeeld en ten gevolge der opwekking van ABDIËL, aan de zijde der getrouwen; toen een onverwacht voorval hem in de nabijheid van SATAN voert, en hetgeen hij hoort, ziet en hopend verwacht, hem, in een oogenblik van overijling en onbedachtzaamheid, doet wankelen en bezwijken. Dit moge zijne misdaad eenigermate verschoonbaar maken, het verontschuldigt hem niet, en dit te minder, daar hij niet ongewaarschuwd tot de noodlottige keuze besluit: ABDIËL poogt nog hem, met den bedreigenden blik der liefde, te bewegen; maar hij heeft alle waakzaamheid over zichzelven verloren, slaat, door het gevlei van den hoogmoed gestreeld, dien blik in den wind, en wordt, geheel vrijwillig, een overlooper naar het leger der vijanden Gods. Deze daad moge een gevolg zijn zijner verbijstering, veroorzaakt door de schijnvertooning van grootheid en magt, waarin hij SATAN aanschouwde; maar toch handelt hij als een ongehoorzame jegens zijnen Schepper en Weldoener; daarenboven dwaas genoeg zijnde, om aan het onzekere en bedriegelijke, boven het zekere en onveranderlijke, de voorkeuze te geven; maar hetgeen alles afdoet, en den karaktertrek van eenen afvallige voltooit, is zijne aanvankelijke volharding in het kwade, kennelijk in zijn haten van God en van het goede, door de poging om menschen tot de zonde te verleiden, ten einde daardoor hen ongelukkig te maken en hen het deelgenootschap aan het hemelsch rijk te doen verliezen. Later beseft, gevoelt en betreurt hij dit alles, met innig leedwezen en een diepgaand berouw, en hij betoont zich daardoor, niet te behooren tot die hardnekkige verworpelingen, die, geheel verstokt, onder de oordeelen Gods geene pijn gevoelen; hij volhardt niet in het kwade, en de ondergane straf schijnt hem tot boete en betere gezindheden te hebben gebragt; maar die verandering in zijn binnenste ontspruit meer uit het gevoel zijner ellende, dan uit een innig besef van het verlorene, en wordt dit al eens bij hem levendig, het is bij het overdenken zijner rampza-

ligheid. Hopeloos werpt hij zich dan ook in de armen der wanhoop.

En dit is een *tweede* grondtrek in het karakter van den diepgezonkene: In oogenblikken van hartverscheurende vertwijfeling, bedolven onder den last, dien het beschuldigend geweten, gedurende jaren en eeuwen, op hem heeft geworpen, wenscht hij, wanhopend, om vernietigd te worden; hij bidt en smeekt er om, en wel zóó vurig, dat hij, hoe geheel zonder hoop, somtijds de hoop voedt op verhooring. Krachtiger en ontzettender kan de wanhoop van eenen rampzalige, die zich zijner onsterfelijkheid bewust is, wel niet worden voorgesteld; immers had hij het ijdele dier hoop, bij het geringste nadenken, kunnen berekenen. Maar de ongelukkige meent niet, wat hij, in oogenblikken van radeloosheid, denken en wenschen moge; want hij beeft van het denkbeeld terug, wanneer hij waant, dat het tijdstip der beslissing daar is, en men bespeurt het aan hem, dat hij, hoe wars van zijn aanwezen, toch nog prijs stelt op de herinneringen van een leven, gekenmerkt door onschuld en vreugde: Zóó teekent zich ook in hem het tegenstrijdige, dat de wanhoop doorgaans vergezelt. — In dien toestand echter wordt hij voor ons een voorwerp van medelijden en belangstelling: want, alhoewel zijne wanhoop geboren is uit den rampzaligen staat, waartoe hij is nedergezonken, wordt zij gevoed door zijne toenemende afkeerigheid van moedwillig zondigen, en versterkt door zijnen haat tegen de deelgenooten zijner ongehoorzaamheid, wier bijzijn hij schuwt en ontvliedt; daarom zijnen Regter smeekende, om, mogt zijne bede om vernietiging onverhoord blijven, alsdan zijne straf te ondergaan, geheel afgescheiden van die hardnekkigen, die in hunne vijandschap tegen God en het goede blijven volharden! — Het is zoo, in een radeloos oogenblik, waarin het gevoel zijner rampzaligheid hem overweldigt, beschouwt hij zichzelven als een slagtoffer van hooger wilsbepaling, als een voorwerp van noodlottig voorbeschikken — eene enkele maal verwijt hij SATAN, dat deze hem aan zijnen Schepper ontrukte — maar, over het geheel, beschouwt hij zichzelven als

den schuldige; zijne euveldaden vrijwillig belijdende, daarover zijn leedwezen en berouw betuigende, geene verschooningen opzoekende voor zijn wanbedrijf, en geene voorwendsels bijbrengende, ten einde minder strafwaardig te schijnen, dan hij zichzelven gevoelt en erkent. Neen, zijn wanhopende toestand brengt hem niet tot het rampzalig besluit, om, even als de overige gevallene Geesten, door het stapelen van misdaden op misdaden, den Almagtige te trotseren. Het ongelijke van dien strijd inziende en gevoelende, is hij tot het nederleggen der vijandige wapenen gezind, en, kan hij niet in de rijen worden aangenomen, die hij eenmaal, als een laaghartige en onbezonnen overlooper, verliet, dan wil hij zich vrijwillig aan de straf, op die misdaad gesteld, overgeven, of al het noodlottige eener eeuwigdurende krijgsgevangenschap veeleer verduren, dan langer te dienen onder de vanen van het rijk der duisternis. — Inderdaad, de licht- en schaduwzijde, die wij in dit deel des geheels opmerken, zijn door KLOPSTOCK, vol gevoel en waarheid, op eene meesterlijke wijze geschetst.

Onder de karaktertrekken van den Boozen Geest vinden wij in de gewijde bladen ook *deze* opgeteekend, dat hij zich weet te vermommen in de gedaante van een' Engel des *Lichts*; en bij dezelve willen wij, ten *derde*, met opzigt tot ABBADONA, het oog vestigen.

Ook hij vermomt zich, en bedient zich, daarenboven, van misleiding en logentaal, geheel overeenkomstig het gedrag en de handelwijze der verworpenen, die het duister rijk bewonen. En toch baart het ons eenige verwondering, dat *hij* tot dit uiterste overslaat, die, gereed staande om het verblijf van den eeuwigen dood te verlaten, bij het *bloot* aanschouwen van ABDIËL, het oog afwendt, en, in een innig gevoel van leedwezen, naberouw en schaamte, zijnen voormaligen vriend, zoo snel mogelijk, ontwijkt — die, in *Gethsemané*, bij de verschijning van GABRIËL, terugbeeft, en, na het aanschouwen van het lijden en de zielsangsten des Verlossers, ontvliedt — terwijl hij later, in de nabijheid van *Golgotha*, bange vrees koestert, dat

de Engelen, rondom het kruis geschaard, zijne nadering zullen opmerken. Maar die verwondering houdt op, wanneer wij bedenken, dat het karakter van het booze doorgaans aan zichzelven zeer ongelijk is, en tevens vatbaar voor allerlei tegenstrijdigheden; en het is deze opmerking, die ter opheldering kan strekken van ABBADONA's schijnbaar onverklaarbare besluiten en handelingen. In hem staat het beeld van den gevallen Engel voor ons, ontbloot van goede, allermeest van vaste beginselen, en als een riet, door elken wind bewogen. — En toch ontwaren wij in al dat duister eenig licht.

Opmerkenswaardig is het tooneel, waar het zien van ABDIËL het gevoel voor de verlorene vriendschap van dezen Getrouwe in hem doet ontwaken; terwijl hij dat verlies diep betreurt in eenen teeder-aandoenlijken klaagzang, waarin hij het zoo roerend herhaalt, dat deze voormalige deelgenoot van zijne hemelsche gelukzaligheid, in betrekking tot hem, als voor eeuwig gestorven is. Onwillekeurig, en ofschoon personen en omstandigheden hemelsbreed verschillen, worden wij hier aan de rouwklagt van DAVID, bij den dood van zijnen JONATHAN, herinnerd. — Neen, zulk een klaagtoon vloeit niet van de lippen van den geheel onverbeterlijken zondaar! — En, onder welke omstandigheden en met wat oogmerk vermomt zich ABBADONA? — is het, om in dien schijn de werken der duisternis te volbrengen? — Neen, die daad van vijandschap laat hij voor rekening van SATAN en diens gewillige dienaren. Iets beters, iets hoogers, schier zouden wij zeggen iets edels is de drijfveer zijner handeling: hij wil den Messias zoeken, Hem zien, en leeren; maar daarin wordt hij, zoo waant hij, verhinderd door de gedaante, die hem als verworpeling kennen doet; en van daar het besluit ter vermomming, niet dan na lang aarzelen en weifelen gevormd. Zichzelven is hij geen misdadig oogmerk bewust, en desonaangezien, onder hoe veel angst en siddering en met hoeveel leedgevoel en vrees hult hij zich in zijne vermomming! Daardoor slaagt dan ook zijne gedaanteverwisseling zoo gebrekkig, dat de ontdekking van het ge-

pleegd bedrog niet kan uitblijven en hij zichzelven ten verrader wordt. — 't Is waar, hij verlaagt zich tot misleiding en logentaal; maar in welk een oogenblik en onder welke omstandigheden? Heeft niet de geheel onverwachte verschijning van den *nu* voor hem *vreeselijken* ABDIËL hem zoo hevig geschokt, dat hij op het punt is om zijne aangenomene lichtgestalte te verliezen? en neemt hij, in zijne volslagene radeloosheid, niet alleen de toevlugt tot eene noodlogen, ten einde zich met de vlugt te kunnen redden en verdere ontdekking voor te komen? — ABBADONA, de *gevallen* ABBADONA had zijn karakter, als zoodanig, moeten verloochenen, wanneer hij niet getrouw ware gebleven aan den stelregel der helle: *dat het doel de middelen wettigt en heiligt.* — KLOPSTOCK teekent hem hier naar waarheid en geheel overeenkomstig zijnen toestand als verworpeling — in de geheele handeling zou hij SATAN zelven, in gelijksoortige omstandigheden, niet anders hebben afgemaald; slechts het *einde* — de *uitslag* der handeling verschilt, en, wat met SATAN nimmer had kunnen gebeuren, heeft plaats met den berouwhebbenden ABBADONA: het noemen van zijnen naam alleen is genoeg, om hem ijlings te verwijderen van daar, van waar SATAN niet dan voor de hand der Almagt zou zijn teruggeweken. En deze uitkomst, pleit zij niet het voordeel van den ongelukkige, van den rampzalige? Voorzeker! want, hoe diep ook gevallen, tot den laagsten trap van zedelijke verbastering en algeheele onvatbaarheid voor het betere is de beklagenswaardige boeteling niet weggezonken.

Bestaat het hoogst geluk voor een redemagtig en onsterfelijk schepsel, zonder eenigen twijfel, in de kennis van God, Zijne werken, volmaaktheden en hooge bedoelingen, en wel in dát licht, waarin de Oneindige aan ons, menschen, in en door CHRISTUS, is geopenbaard; zoo behoort het onder de karaktertrekken der van God afgevallene Geesten, dat zij, door hunne moedwillige ongehoorzaamheid, vijandschap en zonde, den sleutel dier kennis hebben verloren, en, ten gevolge daarvan, in eenen stikdonkeren nacht van onkunde, dwaling en vooroordeelen blij-

ven omdolen. — ABBADONA dwaalt mede in die duisternissen om; en uit dit oogpunt willen wij hem, in de *vierde* plaats, beschouwen:

Het is zoo, van uit het verre verwijderde tijdperk zijner verlorene onschuld, zijn hem nog eenige denkbeelden en begrippen, bij wijze van herinnering, aangaande den Oneindige, overig gebleven; maar zijne, sedert zoo noodlottig veranderde, betrekking tot God laat het niet toe, dat hij dezelve toepasse op eenen afvallige en verworpene gelijk hij. Hij beschouwt het zelfs als lastering en heiligschennis, den Allerhoogste te benoemen met namen, die alleen in den Hemel geldig zijn, dáár alleen mogen gebezigd worden! De eeuwige Vader en de van eeuwigheid levende Zoon zijn voor hem de onverbiddelijke Regters, de onverzoenlijke wraakvorderaars, de vreeselijken in hunne oordeelen, de gewapenden met den almagtigen donder en den eeuwigen dood! Door SATAN's lastering, in den helschen raad, en het genomen besluit tot den Messiasmoord komt hij tot een donker bewustzijn, dat God, welligt, door dien Messias, aan menschen de bevrijding van ellende zou kunnen deelachtig maken; maar *hoe* en *op wat wijze* en *langs welk eenen weg*, dit blijft hem raadselachtig en donker. Dit blijkt uit zijne moedige tegenspraak tot SATAN gerigt; en zijne taal getuigt meer van het diep gevoel zijner eigene rampzaligheid, dan van eenig opgeklaard begrip aangaande het werk der verlossing. — Over het geheel (dat wij dit als in het voorbijgaan aanstippen) getuigt zijn onverschrokken verzet van de bekrompenheid zijner kennis en begrippen; daar hij vergeet, hoe weinig hijzelf en zijne woorden beteekenen in de schatting van wezens, als SATAN en ADRAMELECH; terwijl hij geheel niet denkt aan het vruchtelooze zijner bemoeijing. Zijne bedoeling hiermede moge goed zijn; maar het middel, door hem aangewend, om het doel te bereiken, is zonder overleg en kwalijk gekozen. — Van onkunde en een bekrompen doorzigt geeft hij verder blijk, door het vermoeden, dat hij — de, door ADRAMELECH, als eenen lafhartige gebrandmerkte — de moordenaars van den Messias nog

zou kunnen terughouden van hun boos en verschrikkelijk opzet. Neen, schrandere slangenlist en sluwe beradenheid ontdekken wij niet in de karaktertrekken van den ongelukkige, en allerminst dien scherpen blik, waardoor de boosheid hare oogmerken pleegt te overzien en te bereiken.

Verder: wie is, in zijn oog, die Messias? Welke gedachten koestert hij aangaande zijn middelaarswerk? — Zeker geene onwaardige; maar tevens ook geene, die tot genoegzame rijpheid gekomen zijn: zijne denkbeelden missen eenen vasten grondslag, en zijn alleen oorspronkelijk uit donkere voorstellingen en onbestemde gewaarwordingen, gelijk zijn betreurenswaardige toestand dezelve bij hem opwekt, en ze nu eens vast houdende en dan weder opgevende. — Een aardsch Messiasrijk, dat droombeeld van den wereldsgezinden *Jood*, ligt niet in den kring zijner berekeningen; maar evenmin kent hij de geestelijke waardij van het nameloos heil, dat het Evangelie der genade voor het gevallen geslacht van ADAM zal opleveren. En waaruit ontstaat al dat weifelen, al die onzekerheid, al die onkunde anders, dan dat hij God niet kent in het aangezigt van JEZUS CHRISTUS?

Intusschen vermeenen wij, in den donkeren nacht, waarin hij omdwaalt, eene schemering te bespeuren, die de nadering van den morgen schijnt aan te kondigen. Het wezen Gods en de persoon des Verlossers moge voor hem in nevelen gehuld zijn; ondanks dien treurigen staat houdt hij vast aan de gedachte, dat dat duistere niet eeuwig zal duren, en gruwt hij van de gedachte, deel te nemen in den helschen aanslag tot het ombrengen van den Redder der menschen. Hij doet meer; hij verzet er zich tegen, voor zoo verre zijne krachten vermogen, en, het vruchtelooze van zijnen tegenstand inziende, begeeft hij zich naar de aarde, uit deelneming en belangstelling in den persoon des Verlossers en Diens lot; hij tracht tot meer licht en kennis te komen, en stelt alles in 't werk, om den Messias te naderen; hij slaat hem, met bewondering en eerbied, gade, en het aanschouwde zielelijden in *Gethsemané* drijft hem later naar *Golgotha's* heuvel. Wat hij ziet en waar-

neemt, gaat wel boven het peil zijner begrippen; maar zelfs het kruis is hem niet tot eene ergernis en dwaasheid, gelijk het dit later werd voor *Joden* en *Grieken*. Hij belijdt zijne onkunde, en verdiept zich niet in de vruchtelooze poging, om de verborgene dingen Gods te willen verklaren; hij wil zien, hij wil leeren, hij wil het einde wachten, in het volle gevoel zijner onwetendheid en onwaardigheid. Er is meer in hem! hij huldigt, met nederig eerbetoon, den Messias, te midden van diens lijden en vernedering, waarvan hij het *waarom* en het *waartoe* niet kan omvatten. Met opgeklaarder begrippen en helderder kennis toegerust, en niet ganschelijk neêrgedrukt door het gevoel zijner verworpenheid, had hij kunnen bidden: *Ik geloof, Heer! kom Gij mijn ongeloof te hulp!* Maar hoe zou de gevallen Engel die bede hebben kunnen slaken tot Hem, die *niet* als *Seraph*, maar als *mensch* — *niet* voor *Engelen*, maar voor *menschen*, als Verzoener, in het oordeel ging? — Neen, wat hij kan en mag bepaalt zich alleen tot het innig gevoel zijner grenzenlooze ellende; de ervaring der kwellingen van een folterend naberouw, en de wroegingen van een beschuldigend en hem veroordeelend geweten. Op dat donker veld zijner bespiegeling ontwikkelt zich geene enkele bloem der hoop, verspreidt zich geen enkele lichtstraal, die de mogelijkheid der verwachting op herstel kan wekken of verlevendigen; en echter, ondanks al de stormen, die zijn binnenste beroeren en schokken, blijft hij op den stervenden Messias deelnemend staroogen, en, na Diens dood en heerlijke verrijzenis uit het graf, verschijnt hij waar de Goddelijke gerigt houdt, opdat Deze, als Regter en Erbarmer, over zijn toekomstig lot, over eeuwig wel en wee, zal beslissen!

Vergissen wij ons niet, dan hebben wij de voornaamste hoofdtrekken geschetst, die het tafereel van den ABBADONA, door de meesterlijke hand van KLOPSTOCK afgemaald, ter beschouwing aanbieden. Wij hebben het karakter van den gevallene, met waarheidlievende onpartijdigheid, beschouwd, en deszelfs licht- en schaduwzijde, naar eisch, doen uitkomen. Het betrekkelijke goede, dat

dit karakter ons aanbood, is door ons geenszins in een te uitlokkend licht geplaatst, en het onvolkomene, gebrekkige en verkeerde, dat wij niet onvermeld mogten laten, hebben wij niet met galle geteekend. Bij den meestmogelijken afkeer van de zonde, blijft nogtans de zondaar aanspraak behouden op een toegevend oordeel; en wij mogen hetzelve niet onthouden aan hem, die geen burger begeert te zijn in het rijk, waar SATAN gebied voert — op aarde geene rustplaats kan vinden — in de schepping Gods een balling is — en door den Hemel wordt buitengesloten!

Maar even gelijk een beroemd schilder de hoofdpartij zijner voorstelling met een welvoegend bijwerk versiert, en daardoor aan zijn tafereel eene meerdere belangrijkheid bijzet, even zoo heeft de groote Dichter de beeldtenis van ABBADONA omringd met wezens, die tot de voorstelling des geheels in eene naauwe betrekking staan, en die daarom eene nadere beschouwing verdienen. Geheel op den achtergrond ontwaren wij SATAN en ADRAMELECH; maar de donkere schaduw, waarin deze verworpelingen zich vertoonen, verhoogt de lichtende partijen, die, in de beeldtenis van ABBADONA, onze aandacht tot zich trekken, en de overige handelende personen vermeerderen onze belangstelling in den berouwhebbenden zondaar. Wij willen dezelve allen afzonderlijk beschouwen:

Hier vestigen wij, allereerst, ons oog op GABRIËL, die zich alleen aan den verworpeling schijnt te vertoonen, ten einde van zijne waakzame tegenwoordigheid te doen blijken; maar de *Seraph* behandelt hem met verschooning, en bezigt geen vlammend zwaard, om den afvallige uit den hof van *Gethsemané* te verdrijven.

Meer uitvoerig is ELOA geteekend. Deze heeft ABBADONA dadelijk herkend, en doorgrondt zijne bedoelingen bij de nadering van *Golgotha*. Ook hij behandelt den boeteling met verschoonende toegevendheid, hem den onverhinderden toegang tot het kruis vergunnende, onder de opmerkelijke verklaring, tot eenen van de Engelenwacht

gerigt: *het kruis wordt omgeven door schuldiger zondaren dan hij.*

Alleruitvoerigst is ABDIËL afgemaald. Als wachter der helle ontbrak het dien onverschrokken held niet aan het vermogen, om ABBADONA, tot de poort van zijn donker verblijf genaderd, in hetzelve te doen terugkeeren; maar hij neemt het voorkomen aan, als sloeg hij geen acht op dien ongelukkige, en verleent hem, medelijdend, den vrijen toegang in het geschapene. Hij had dezen met éénen enkelen aanblik kunnen bedroeven; maar hij wil de ellende van den rampzalige niet vermeerderen; en, toen deze hem later poogt te misleiden, ontglipt aan den mond van den magtigen *Seraph* geen enkel woord van versmading of bedreiging, ter bestraffing van den bedriegelijken logenaar; één enkel woord; het ééne: »ABBADONA!" is den liefderijken *Seraph* genoeg. En hoe zullen wij den edelmoedigen ABDIËL naar waarde verheffen, wanneer hij, nadat de verrezen Heiland, als Regter over levenden en dooden, heeft gesproken, zich, door de digte rijen der regtvaardigen, eenen weg baant, en zijn' juichtoon in het ronde doet klinken; wanneer dan zijne kaken van blijdschap glocijen, en de gouden kroon op zijnen moedigen schedel beeft en trilt van verrukking; terwijl hij, gelijk eenmaal JOSEPH, bij de wederontmoeting zijner misdadige en strafwaardige broeders, den verloren maar wedergevonden broeder in de armen snelt; daarmede het woord des Heeren bevestigende: *Er zal blijdschap zijn in den hemel over eenen zondaar, die zich bekeert, meer dan over negenennegentig regtvaardigen, die de bekeering niet noodig hebben?*

Maar, boven *Seraphs* en *Cherubs*, treft ons het beeld van den Verlosser der wereld. Hij moge, zelfs te midden van zijn lijden, voor zijne Goddelijke grootheid de hemelen doen verstommen en de hel doen sidderen; te midden van die betooning zijner allesoverwegende majesteit wil Hij *het gekreukte riet niet verbreken en de rookende vlaswiek niet uitblusschen*, en hij verwaardigt den boetenden ABBADONA met het voorregt, om hem in zijn lijden te mogen

gadeslaan en aanschouwen. Wekt dit betoon van goedheid onze verbazing en bewondering op, boven alles treft ons de wederopneming van den voor eeuwig verlorene in de rijen der gezaligden en onbevlekten. Het treffend en roerend tafereel, daarvan, door KLOPSTOCK afgemaald, moet al wie mensch en zondaar heet tot tranen bewegen; en heilige, godsdienstige, Christelijke verrukking doortintelt ons het gemoed, wanneer de Vorst des levens, de verwinnaar van de magt des doods en der helle, door wien *God eenmaal alles in allen zal wezen*, van zijnen troon de woorden doet klinken: »ABBADONA! *kom tot uwen Erbarmer!*"

KLOPSTOCK behoefde tot het scheppen en daarstellen van zulk een tafereel niet slechts al de kracht en stoutheid van een echt genie, maar ook het onwankelbaar geloof aan de grenzenlooze liefde van God en den Verlosser, om zich boven de godsdienstige denkwijze zijner tijdgenooten en de theologische leerbegrippen zijner eeuw te verheffen. Van het eerste gaf hij blijk door de voorstelling van eenen der booze Geesten, niet geheel onvatbaar voor de indrukken van het betere en betrekkelijk goede; en van het tweede leverde hij het bewijs in het terugkeeren van zulk een wezen tot zijnen Schepper, deelgenoot wordende van de erbarmingen Gods! Alleraandoenlijkst is dan ook dit tooneel afgemaald, in het schilderen der namelooze aandoeningen van dankbaarheid en verrukking bij zijne wederopneming in de rijen der zaligen en getrouwen, waarnaar wij den Lezer verwijzen; hem alleen nog opmerkzaam makende op een' fijnen karaktertrek, die ook dit gedeelte des geheels aller opmerking waardig maakt:

Snelde eenmaal, gelijk wij dit opmerkten, JOSEPH toe tot de omhelzing zijner broeders; deze weenden dan ook aan zijnen hals. Anders is het met ABBADONA. Hoe dierbaar hem ABDIËL ook eens mogt geweest zijn; hoe dikwijls en hoe vurig hij het gemis van dien vriend mogt beweend hebben; hoe zalig voor hem, onder andere omstandigheden, eene verzoening en hereeniging had kunnen zijn: die vriend en die vriendschap, eens het leven van

zijn leven en een deel van zichzelven, wordt, in den oogenblik zijner vrijspraak van den eeuwigen dood, door het nameloos gevoel der geheel onverdiende begenadiging overtroffen. Ja, *later* zal hij het verbond met zijnen ABDIËL vernieuwen; maar *thans* ontrukt hij zich aan diens omarming, om zich, in dankzegging, aanbidding en het ervaren der zaligste aller verrukkingen, aan de voeten te werpen van zijnen Erbarmer! Hier zien wij de natuur; hier aanschouwen wij den eenvoud der waarheid!

Niet minder meesterlijk is de trek, gelegen in het eindigen der *episode* van ABBADONA juist *hier* ter plaatse. Hoe verlangende men ook zij, iets naders en meer te vernemen, omtrent het nieuwe leven van dit nieuw herboren schepsel Gods, zoo zou de naauwkeurigste teekening daarvan den diepen indruk verzwakt hebben, dien de heerlijke *ontknooping*, bij elk welgeplaatst menschenhart, verwekt en achterlaat; en nu gevoelen wij het — *hier*, *juist hier* moest de groote Meester zijn tafereel voor afgewerkt houden! — Aan een minder verheven genie dan dat van KLOPSTOCK, zou die fijne opmerking ontsnapt zijn, en, door *te veel* te schenken, zijn afgedaald van de hoogte, waartoe hetzelve zich had weten te verheffen: niet alzoo dacht en handelde de Zanger van den *Messias!*

En ook *hier* eindigen wij ons karaktermatig overzigt. Mogt onze arbeid strekken, om ook onze Lezers te doen deelen in het genoegen, dat de beschouwing van dit uitmuntend tafereel ons heeft doen smaken; en de belangstelling opwekken of verlevendigen in het kunstgewrocht, ons, door den edeldenkenden, gevoelvollen en godvruchtigen KLOPSTOCK, in zijne *Messiade*, geschonken; dan zou dit de schoonste en rijkste beloning op onzen arbeid uitmaken.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

BEETHOVEN EN ZIJNE LAATSTE ARTSEN.

Een *Frankforter* blad van den 14 Julij behelst den volgenden brief, welke betrekking heeft tot een berigt, hetgeen

wij ook in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* voor dit jaar, N°. XII, hebben overgenomen.

Heer Redacteur!

Het *Weener* Tijdschrift heeft den 30 April dezes jaars het eerst het artikel: *Geneeskundige blik op het laatste tijdvak uit* LODEWIJK VAN BEETHOVEN'S *leven*, uit de pen van den onlangs overleden Doctor WAWRUCH, Professor der Kliniek te *Weenen*, geplaatst. Dit artikel ging ook in andere *Duitsche*, alsmede in eenige *Parijsche* Journalen over, waarvan ik zelf te *Parijs* de overtuiging heb bekomen. Derhalve nam ik reeds daar het besluit, om, zoodra ik den *Duitschen* bodem wederom zou betreden hebben, tegen het een en ander door Dr. WAWRUCH gezegde op te komen, alzoo door hetzelve aan onzen grooten Toondichter een schreeuwend onregt geschied is; een onregt, dat te dieper wondt, daar het uit zulk eene bron is voortgevloeid.

Reeds terstond bij het begin van zijn artikel zegt de steller van hetzelve: »Zeldzame begaafdheden, gelijk de zijne, »zijn meestal tot op het einde toe vruchtbaar aan belangrijke »oogenblikken, welke niemand beter dan een arts, die te»vens vriend is, vermag te verzamelen." Was het achterste gedeelte dezer zinsnede, nopens de betrekking van BEETHOVEN tot dezen zijnen laatsten arts, waar, was Dr. WAWRUCH inderdaad BEETHOVEN'S *vriend* geweest, zoo zou al het door hem gezegde een historisch gewigt bekomen, en zulks des te meer, daar hij bij eene wel inzonderheid belangrijke verklaring op den »veeljarigen vriend" van BEETHOVEN, den te *Weenen* nog levenden Dr. MALFATTI, verwijst.

Bij het verhalen der laatste ziektegeschiedenis in BEETHOVEN'S *Biographie*, gaf ik te kennen, hoe BEETHOVEN zelf mij medegedeeld had, »dat men hem eenen Doctor in huis gezonden had, hij wist niet hoe of door wien, die hem en zijn gestel in het geheel niet kende." Deze arts was Dr. WAWRUCH. Tevens zeide ik daar almede, dat Dr. WAWRUCH zelf mij vertrouwd had, op welke zonderlinge wijs hij aan het ziekbed van BEETHOVEN gekomen was. Om dus het geheele artikel van Dr. WAWRUCH, wat den wezenlijken inhond betreft, deszelfs historisch gewigt te doen verliezen, is het nog slechts noodig, bij het hierboven reeds gezegde te voegen, dat BEETHOVEN van het aanwezen dezes Doctors inderdaad slechts eerst kennis bekomen heeft, toen hij aan

zijn ziekbed trad. Waarom de geneesheeren BRAUNHOFER en STAUDENHEIM, die zijn ligchaamsgestel reeds van overlang kenden, zich zijner niet aangetrokken hebben, is door mij almede, in de *Biographie*, kortelijk gemeld; en ten gevolge van WAWRUCH's artikel vond ik mij nu genoopt, om, in hoogst treurige herinnering, hier nog te zeggen: dat *die* arts, die langen tijd vóór de droevige eindgebeurtenis inderdaad de deelnemende en vertrouwde vriend van den grooten meester geweest, doch door eenen valschen vriend van hem verwijderd geworden was, dat MALFATTI namelijk, op wiens hulp de ongelukkige BEETHOVEN zijne laatste hoop gevestigd had, ondanks onophoudelijke en dringende smeekingen, eerst met het eind der tweede maand aan deszelfs ziekbed gekomen is, toen redding naauwelijks meer mogelijk was. Nooit zal ik de harde woorden van dien man vergeten, welke hij mij voor mijnen doodzieken vriend en leermeester medegaf, toen ik hem, na de tweede operatie, bij herhaling, BEETHOVEN's dringende beden overbragt, dat hij zich toch zijner zou aantrekken, want dat hij anders sterven moest; dat Dr. WAWRUCH zijn gestel niet kende, dat hij hem met overmatig medicineren in den grond hielp; dat hij toen reeds 75 drankflesschen had moeten ledigen, de menigte poeders niet medegerekend; dat hij ook buitendien in gemelden Doctor geen vertrouwen had, enz. Op al deze drangredenen antwoordde MALFATTI koel en droog: »Zeg »aan BEETHOVEN, dat hij, als meester in de harmonie, wel »begrijpen zal, dat ik met mijne collega's in harmonie be»hoor te leven." BEETHOVEN schreide bitter, toen ik hem dit bescheid terugbragt; iets, dat ik, hoe hard het viel, doen moest, opdat hij van daar geene hulp meer zoeken of verwachten zou. — Er doet zich in BEETHOVEN's levensbeschrijving ongelukkiglijk eene merkelijke gaping op, juist omdat ik deze, zijn lijden, zijne hoop, maar ook zijne edelmoedigheid kenmerkende tooneelen aan zijn ziekbed, wegens ligt begrijpelijke bedenkingen, heb moeten verzwijgen, en ook nu nog daaromtrent niet uitvoeriger zijn mag. Daarom bepaal ik mij, hier te zeggen, dat, toen Dr. MALFATTI zich eindelijk dan toch over den armen BEETHOVEN erbarmd, WAWRUCH's drankfleschjes weggevaagd en eene geheel andere wijze van behandeling voorgeschreven had, hij echter zelfs niet door het mondelinge smeeken van den lijder te bewegen was, zijn gewone Doctor te blijven en

hem meerdere malen te bezoeken; integendeel hij kwam slechts zelden, en gedoogde alleen, dat ik hem nu en dan van des kranken toestand kwam onderrigten; zelfs niet eenmaal wilde hij eenen zijner adsistenten naar BEETHOVEN zenden. Gevolgelijk bleef Dr. WAWRUCH, ondanks den weêrzin, dien BEETHOVEN tegen hem had, zijn dagelijksche bezoeker.

Dat MALFATTI den patiënt *ponschijs* liet gebruiken, heb ook ik in de *Biographie* aangeteekend. Ik ben echter nu gedwongen, hierbij te voegen, dat dit in geenen deele uit dien hoofde gebeurde, wijl MALFATTI, gelijk WAWRUCH verklaart, „als veeljarige vriend van BEETHOVEN, deszelfs heerschende neiging voor geestrijke dranken in aanmerking nam" (*zu würdigen verstand*); eene uitdrukking, die in den mond van zijnen arts tot eene bevestiging wordt van de, reeds menigmaal valschelijk verspreide beschuldiging, dat BEETHOVEN aan den drank toegedaan was, en dat de waterzucht,. waaraan hij gestorven is, hiervan een gevolg is geweest — eene aantijging, die echter volstrekt onwaar is en tot eer van den overledenen grooten man weêrsproken behoort te worden; iets, hetwelk hieronder nog duidelijker zal geschieden. De Heer MALFATTI schreef *ponschijs* voor, omdat door het vele medicineren geheel het organismus van den lijder reeds zoozeer ontredderd was, dat alle werkzaamheden van de maag en het onderlijf sedert lang opgehouden hadden, en in de apotheek niets meer te vinden was, hetgeen dezen toestand kon verbeteren. Dr. WAWRUCH zelf verzwijgt in zijn artikel dien toestand niet, maar zonder de reden daarvan op te geven. — De portie *ponschijs*, welke den zieke veroorloofd werd, ging in de eerste weken geen glas per dag te boven; eerst na de vierde operatie, toen men reeds zag dat de zieke zonder redding verloren was, werd hem in het gebruik van dien drank geene maat meer voorgeschreven; terwijl de volijverige man, door de blijkbare werking der verdubbelde, dikwerf verdriedubbelde hoeveelheid, zich reeds ten halve gered waande, en derhalve verlangde, aan de tiende symphonie te mogen voortwerken; iets, hetwelk wij hem evenwel slechts zelden veroorloofden. Uit die, voor zijne hem omgevende vrienden uiterst merkwaardige dagen, dagteekenen zich de laatste aan mij gerigte regels van den 17 Maart, negen dagen vóór het overlijden des grooten meesters, en werkelijk ook het aller-

laatste door hem eigenhandig geschrevene. Het is van den volgenden inhoud:

»Wonder, wonder, wonder! De hooggeleerde heeren (*) »zijn beide geslagen. Slechts MALFATTI's kunde heeft mij »gered. Het is noodig, dat gij dezen voormiddag nog een »oogenblik bij mij komt.

»De Uwe.

»BEETHOVEN."

Deze weinige woorden toonen duidelijk, hoe het met zijn vertrouwen op zijnen gewonen arts gesteld was. De operateur, Heer SEIBERT, deed slechts het volstrekt noodwendige aan den patiënt.

Hoe BEETHOVEN, met opzigt tot het gebruik van geestrijke dranken, gewoon was te handelen, heb ik in 's mans *Biographie* gezegd. Het is niet te loochenen, dat hij gaarne een glas wijn dronk, maar ongelukkiglijk (gelijk ik daar ter plaatse reeds aangemerkt heb) *vervalschten* wijn het liefst van alle, hetwelk reeds op zich zelf bewijst, dat hij geen wijnkenner was. Dat hij echter nooit de maat overschreden heeft, hiervoor kan ik instaan, die gelegenheid gehad heb, hem eene lange reeks van jaren gade te slaan, en anderen kunnen zulks met mij. De beschuldiging, dat BEETHOVEN den drank toegedaan, dat zijn dood daarvan een gevolg geweest is, en dat hij zijne muzikale inspiratiën het meest uit aangezetten wijn geput heeft (welk geloof algemeen in *Frankrijk* heerscht, gelijk zulks mede het geval is ten aanzien van FRANS SCHUBERT, daar het door gedurige herhaling telkens op nieuw verlevendigd wordt) deze beschuldiging, zeg ik, zou door de mededeeling alleen van een in het jaar 1823 gebeurd voorval op het klaarblijkelijkst wederlegd kunnen worden. In Junij van dat jaar zond een uitstekend dilettant en vereerder van BEETHOVEN onzen meester zes flesschen echten Tokaijer, onder bijvoeging, »dat dit een voortreffelijk middel voor zijne aanhoudende maagkwaal zou zijn." Daar BEETHOVEN reeds op het land en ik in zijne woning in de stad alleen gebleven was, zoo nam ik het geschenk aan en schreef hem, wat er voor hem gekomen was, tevens de vriendelijke bedoeling van den toezender vermel-

(*) Dr. WAWRUCH en de Heer SEIBERT.

dende. Eenige dagen daarna bragt mij de huishoudster eenen brief, welke het volgende naschrift behelsde:

»Wat betreft den Tokaijer, zoo dient die niet voor den *Zomer*, maar voor den *Herfst*, en wel voor eenen speelman, die in staat is dit edele vuur *terug te geven* en in onweders de *maat* kan houden."

Mondeling had de oude mij nog de boodschap te doen, dat ik met den Tokaijer kon uitvoeren, wat ik wilde. Dienvolgens zond ik hem er ééne flesch van toe en beschikte over de overige. Want ik wist, dat hem eene flesch helder, frisch bronwater liever was, dan al de Tokaijer ter wereld. Zal nu wel iemand, die geestrijke dranken bemint, zulk een geschenk afwijzen, gelijk BEETHOVEN dit deed? Ik geloof, gewisselijk niet. Evenmin zal degeen, die eene heerschende neiging voor sterken drank heeft, wanneer hij voelt koude gevat te hebben, zijne maag met ettelijke fleschen koud water overladen, gelijk zelfs Dr. WAWRUCH van BEETHOVEN verhaalt, dat hij zulks, op de terugreis naar *Weenen*, in den laten herfst van 1826 gedaan en daardoor zijnen toestand verergerd heeft.

Veroorloof mij, Heer Redacteur, u de hier boven vermelde laatste schriftregels van den grooten *Duitschen* Componist, gelijk ook het onmiddellijk hierboven aangehaalde naschrift zijns briefs van den 18 Junij 1823, in *fac-simile* toe te zenden. (*) Bij het zien van BEETHOVEN's bekende handschrift zal, naar ik hoop, niemand langer de waarheid der zaak in twijfel trekken.

Minder belangrijke punten in den *Geneeskundigen blik* van Dr. WAWRUCH ga ik met stilzwijgen voorbij, ofschoon het ook hiermede niet in orde is noch zijn kan, alzoo hij met BEETHOVEN op geenerlei wijs verkeerd heeft, en desniettemin, bij het vermelden zijner aansporing tot de laatste Godsdienstverrigting, waagt te zeggen: »Want aldus waren wij gewoon van ouds (*von jeher*) met elkander om te gaan." Iets, dat toch voorzeker tot eenen lang vóór de ziekte plaats gehad hebbenden omgang met BEETHOVEN moet doen besluiten. — Reeds ettelijke malen, sedert het overlijden van

(*) Wij hebben vermeend onze muzijklievende Lezers eene aangename dienst te doen, dit *fac-simile* van het laatste schrift des vermaarden Componists hun aan te bieden. — *Redact.*

den grooten meester, ben ik in de onaangename noodzakelijkheid geweest, om sommige voorgewende vriendschapsbetrekkingen met hem te moeten betwisten, en in waarheid doet het mij leed, met Dr. WAWRUCH in hetzelfde geval gekomen te zijn. Doch elk zal, vertrouw ik, met mij de noodwendigheid inzien, om dergelijke, hetzij uit ijdelheid of wel uit andere beweegredenen afkomstige, voorgevens, van met BEETHOVEN in vertrouwde betrekkingen gestaan te hebben, vrijmoedig en stellig tegen te spreken, ten einde men die mededeelingen van den regten kant mag kunnen beoordeelen, en tevens de *onzuivere bronnen* zich niet vermeerderen mogen, waaruit BEETHOVEN's karakteristiek zou kunnen geput worden. — Onwaar is het ook nog, dat BEETHOVEN, gelijk Dr. WAWRUCH zegt, aan een Oratorium, *Saul en David*, werkte. — Hiervan is alleen dit waar, dat WAWRUCH op zekeren dag aan zijnen patiënt vroeg, of hij die Bijbelstof niet als eene zeer geschikte tot een Oratorium beschouwde. En daar onze meester geen woord *Engelsch* sprak, ja ter naauwernood er iets van verstond, zoo is de aanhaling der *Engelsche* phrasis in WAWRUCH's artikel ook slechts een verzinsel van dien Doctor, die in het *Engelsch* wèl ervaren was. Voorts is der waarheid niet streng getrouw zijn verhaal van BEETHOVEN's verblijf bij deszelfs broeder op het land (in het laatste gedeelte van den herfst van 1826) en evenmin hetgeen hij van deszelfs terugreis naar *Weenen* zegt. Mijn boek over BEETHOVEN maakt op eene, de toedragt der zaak volkomen getrouwe wijs, en vrij uitvoerig, van deze beide punten gewag. Daar sedert den tijd, waarop gemelde voorvallen hebben plaats gehad, niet meer dan vijftien jaren verloopen zijn, zoo leven nog verscheidene menschen, aan welke derzelver bijzonderheden naauwkeurig bekend zijn. Doch wat de op BEETHOVEN's bedlegerigheid meer bepaaldelijk betrekking hebbende omstandigheden betreft, zoo moet ik hier bij herhaling aanmerken, dat bijna alle geneeskundige zamenkomsten, gelijk over het algemeen alles, wat daarbij in vier maanden tijds is voorgevallen, hetzij in mijne tegenwoordigheid, hetzij in die van den Hofraad VAN BREUNING of wel van deszelfs zoon (thans reeds Med. Doctor) plaats gegrepen heeft, aangezien wij in deze, om zoo te spreken heilige dienst, overeenkomstig den wensch van onzen vriend, steeds beurtwisseling hielden.

Ontvang, geëerde Heer Redacteur, in vooruit mijnen dank

voor het opnemen dezes briefs; terwijl ik de eer heb mij te onderteekenen

Aken, Junij 1842.

Uwen
A. SCHINDLER.

DE THEEMSTUNNEL EN DE INGENIEUR BRUNEL.

De voltooijing van dit, twaalfhonderd *Engelsche* voeten lange reuzenwerk is eindelijk gelukt, en aan de angstige verwachting, waarmede men dezelve te gemoet zag, voldaan. De noodzakelijkheid van zulk een werk was gelegen in de behoefte eener meer gemakkelijke wijze van verkeer, dan door middel van overvaart, voor die deelen der hoofdstad, welke zich oostwaarts op de beide oevers der rivier gedurig verder uitstrekken. Door de vermeerderde scheepvaart in het algemeen, en vooral door de stoomvaart, was deze gemeenschap met hulp van veerbooten, die reeds te voren lastig en kostbaar was, thans nog moeijelijker geworden. Aan eene brug was niet te denken, uit hoofde van het onophoudelijk heen en weder varen van zoo vele duizenden zeilschepen, waaronder zich geweldig hoog getuigde driemasters bevinden. De haven van *Londen* neemt, van benedenwaarts tot aan de *London-bridge*, de geheele ruimte der rivier in, en de dokken zelven liggen voor een gedeelte boven de plaats, waar de *Tunnel* onder het rivierbed henen loopt. Men zou de geheele haven en al de daarin liggende schepen stroomafwaarts moeten verleggen, om de mogelijkheid te erlangen, op de bedoelde plaats eene vaste brug over den *Theems* te kunnen slaan. Even min was er, bij zoo levendig een verkeer, eene schipbrug te maken; zij had, om het aanhoudend op- en afvaren van schepen, en met name van stoombooten, die de rivier bijna even druk doorkruisen als de omnibussen de straten der stad, (zoodat de *Theems*, om zoo te zeggen, eene straat van *Londen* geworden is) gedurig opengehouden en dus voor den overgang nutteloos moeten worden. Derhalve was er geen ander middel van verbinding mogelijk, dan eenen weg, niet *over* maar *onder* het water aan te leggen. Vroeger ontworpen en zelfs gedeeltelijk ten uitvoer gebragte plans waren opgegeven geworden. Men had hinderpalen ontmoet, die alle

kunst en volharding schenen te trotseren, en slechts de drang der steeds toenemende behoefte was in staat, om aan het nieuwe plan van BRUNEL gehoor te verschaffen. Deze behoefte namelijk groeide niet alleen aan naar mate het getal der oeverbewoners zich vermeerderde, maar ook naar gelang, bij een toenemend verkeer, de tijd hun kostbaarder werd. Had een bewoner van den eenen oever zich naar eenen bewoner van den anderen te begeven, zoo ging er bij den geweldigen omweg, dien hij nemen moest, bijna een halve dag verloren. Het ontwerp van den Heer ISAMBARD BRUNEL werd dan in 1823 goedgekeurd, nadat het, vooral door den Hertog VAN WELLINGTON, die ook het militaire oogpunt deed gelden, krachtdadig ondersteund was. De voorbereidende werken tot aanleg van dit wereldwonder begonnen in 1824 tusschen *Rotherhithe* op den regter en *Wapping* op den linker oever. Den eersten Januarij 1825 kwam het beroemde schild, het vermaardste misschien in de wereldgeschiedenis na het schild van ACHILLES, in werking, ondersteund door de, boven aan den gangput geplaatste, zoo uitmuntende stoommachine van PERKINS. Dit schild, of cellenweefsel, waarin de arbeiders werkten, gelijk ook al de andere kunstmiddelen, tot het uitgraven van den *Tunnel* aangewend, zijn genoegzaam bekend, en men kan dus hier volstaan met de oplettendheid voornamelijk op de voltooijing van het werk en op deszelfs vindingrijken bouwmeester te vestigen. De ingang is alleen aan den kant van *Wapping*, dat is op den linker oever van den *Theems*, onmiddellijk aan den rand van het water. Eene soort van koepel, aan de zijden van welken door niet zeer hooge vensters het licht naar binnen valt, laat den binnentredenden eer eene groote *chambre obscure* dan eenen onderaardschen gang vermoeden. Zoodra men ingetreden is, treft de eenvoudige sierlijkheid van den neêrdalingstoren den geest. Bij de leuning gekomen, volgt het in de diepte starend oog de twee zeer fraaije wenteltrappen, die afwaarts voeren, en ziet beneden den ingang der beide tunnelwegen, die door afbeeldingen in geheel de beschaafde wereld overbekend geworden zijn. De portier ontvangt den bezoeker, die naar beneden wil, aan het bekende draaikruis, hetwelk ook op die bruggen van *Londen* gevonden wordt, waar men voor den overgang betalen moet. De bestemming van dit kruis

is, te beletten, dat iemand zonder betaling doorga, en deszelfs beweging wijst, door eene geheime bewerktuiging, naauwkeurig het getal der bezoekers aan, zoodat zelfs de portier zich niet het geringste bedrog kan veroorloven. Het kruis voorbij zijnde, daalt men in eene diepte van 60 à 70 voet (de grootste diepte, in het midden van het werk, bedraagt 76.) Beneden slaat men den gang ter regter zijde in. Bij den eersten blik in denzelven is geestdrift zeer verschoonbaar, ja hoogst natuurlijk. Men verbeelde zich dien sierlijken, bijna verblindend witten, tooverachtig met gas verlichten gang, aan welks uiteinde beide zijden als ineen schijnen te loopen en het oog slechts met moeite den eindmuur van den tegenover liggenden mijnput gewaar wordt. Men verbeelde zich verder, dat boven dit werk een der magtigste rivierstroomen van *Europa* zijne golven rolt; dat op dien stroom zich eene drijvende stad van vaartuigen aller soort beweegt, en elke minuut eene menigte zwaardere en ligtere stoombooten, sommige daaronder reuzen van de eerste grootte, heen en weder bruisen. Vervolgens denke men aan het genie en de standvastigheid van den man, die dit werk, tot roem onzer beschaving, in zoo korten tijd, wanneer men den stilstand van hetzelve niet mederekent, voleindigd heeft — en alsdan zal men aan zijnen arbeid van ganscher harte den tol van bewondering betalen, dien hij verdient. Met zulk een gevoel (zegt de mededeeler van dit berigt) betrad ik den beroemden tunnelgang, dien ik, om zoo te spreken van het eerste ontstaan af, op onderscheidene tijden bezocht had. Ik ging hem bijna ten einde tot daar, waar een hek den toegang naar den put aan de zijde van *Rotherhithe* sluit, in welken put thans ook aan die zijde de trap gebouwd wordt. Het openliggende blad van een zoogenaamd vreemdelingenboek noodigde mij uit, mijnen naam er in te schrijven. Hieruit vernam de oppasser, dat ik een buitenlander was, en maakte mij nu terstond op eenen heer oplettend, die niet ver van daar bezig was aan werklieden bevelen te geven. Het was de bouwmeester, de Heer BRUNEL, zelf! Terstond werd ik aan hem voorgesteld, en aan dit toeval had ik een gesprek met dezen buitengewonen man te danken.

Ten opzigte van den *Tunnel* merkte hij met regtmatige zelfvoldoening aan, dat hij zich van het eigenlijke plan geenen tittel of jota had laten afdingen, noch door wetenschappelijke, noch door onwetenschappelijke, en even min door

hooggeplaatste personen. De *Tunnel*, zoo als dezelve nu in deszelfs eindelijke voltooijing aanwezig was, was dus geheel en al zijn werk. Allerbelangrijkst voor mij was zijn terugblik op de tallooze hinderpalen, welke hij gedurende den bouw ontmoet had. Het herhaalde binnendringen van den *Theems* beschouwde hij niet als de voornaamste dier hindernissen; bitter liet hij zich uit over andere belemmerende tegenwerkingen, welke hij had moeten ondervinden. Het bittere zijner aanmerkingen echter verloor zich grootendeels, toen hij van de pogingen der Regering kwam te spreken, met welke zij zich beijverd had, het begonnen werk ten einde te doen brengen. Zichzelven geheel ter zijde latende, schreef hij het slagen van het werk meer bijzonder toe aan de belangstelling, de tusschenkomst en de ondersteuning der Regering. Tot voltooijing van den tweeden gang, als ook tot het aanleggen der aanrijwegen voor rijtuigen, was men voor het oogenblik nog niet rijk genoeg; doch hij hoopte het beste, nadat de nieuwe weg voor voetgangers geopend zou zijn, welke opening voegzaam met kersmis aanstaande zou kunnen plaats hebben. (De toegangsprijs, tot op de gemelde opening, blijft vooreerst nog op een' *Engelschen* schelling of 12 stuivers *Hollandsch* bepaald.) Van het grootsche werk den bouwmeester nu op hemzelven terugvoerende, vernam ik bijzonderheden, die voor mij van belang waren. Op mijne aanmerking, dat ik hem voor eenen man van ongeveer zestig jaren aanzag, antwoordde hij met levendigheid: »Voeg er vrij nog dertien bij." Ik had derhalve eenen drieënzeventigjarigen grijsaard voor mij, in het volle vuur der jeugd, met de gezondste kleur op het aangezigt, met grijze lokken wel is waar, doch geenszins spaarzaam daarvan voorzien, tamelijk vol van wezen, met een levendig oog, over geheel het gelaat de weêrschijn van eenen schranderen geest en van een welwillend hart, wat het ligchaam betreft van middelbare grootte, niet al te gezet, gang en houding vast en levendig. De *Franschman* is in hem niet te miskennen, hoezeer minder merkbaar in de spraak, dan in zijn geheele wezen en voorkomen. Sedert meer dan veertig jaren heeft BRUNEL zich aan de dienst der *Britten* gewijd, en hunne taal en gewoonten aangenomen; vroeger had hij, in de *Westindiën*, de gele koorts en later, in *Europa*, een zeer ontrustend asthma gehad, doch was door de Voorzienigheid, zeide hij, gespaard geworden voor het werk, onder welks

gewelf wij thans te zamen wandelden. Met zigtbare aandoening nam hij mijne aanmerking op, dat de zevenjarige stilstand van het werk voor hem wel pijnlijk moest geweest zijn, en zeide, dat men ligt begrijpen kon, hoe vurig hij den Hemel gesmeekt had, hem tot op de voleindiging van hetzelve het leven te laten behouden. Bijzonder scheen hij gehecht aan de gedachte, dat ook juist dit werk hem in het leven gehouden had; want, meende hij, niets versterkte in den ouderdom de levenskracht zoo zeer als de uitvoering van een bouwwerk. Hij ontving mijne mededeeling, nopens de buitengemeene deelneming, met welke men in *Duitschland* den voortgang van zijn werk had gadegeslagen, met merkbaar genoegen, en gaf mij de hooge achting te kennen, welke hij voor den wetenschappelijken geest der *Duitschers* koesterde. Wij waren nu weder aan het uiteinde van den gang en in den neêrdalingsput gekomen; en nadat hij mij nog eenige wetenschappelijke mededeelingen gedaan had over den scheeven aanlèg der muren van soortgelijke bouwwerken, voorts over de voortreffelijkheid van het *Engelsche* cement, de inrigting van den vloer, enz. namen wij afscheid. Op den door mij gegeven wenk, dat de muur van den put, aan het einde der beide gangen, in het geheimzinnige schemerlicht, uitmuntend geschikt zou zijn, om er een gedenkteeken te plaatsen, en hoe ik hoopte, dat de tijdgenooten hier een monument voor hem zouden oprigten, kwam het gesprek op CHRISTOFFEL WREN, den bekenden bouwmeester der *St. Pauls*-kerk, die zich met dat gebouw zelf zijn gedenkteeken gezet had. Hiermede scheidden wij van elkander. De Heer BRUNEL ging weder onder de rivier; ik, innig aangedaan, op de rivier. De nu verwezenlijkte mogelijkheid van dit *onder* en *op* is een kenmerkend tijdstip in de geschiedenis der beschaving.

DE PORSELEINFABRIJK TE SEVRES.

Door

J. DUESBERG.

Sevres is een door de geheele wereld beroemd nest; donker en vol hoeken en gaten, uitgenomen de nieuwgebouwde deelen aan de *Seine*. Het telt 4000 inwoners. Men kan er

henen komen te water en te land, op twee rij-, twee spoorwegen en met de stoomboot over de rivier. Gaat men aan den *Quai d'Orsay* scheep en zakt een paar uur ver den stroom af, dan is men te *Sevres*. Boven hetzelve ligt op fraaije heuvels *Meudon*, zijwaarts af *St. Cloud*; van dit laatste stadje wordt het door het Park gescheiden.

Parijs heeft niet de eer, het vlek onder zijn stadsgebied te rekenen; het behoort tot het departement van *Seine en Oise*, waarvan *Versailles* de hoofdplaats is. Eene steenen brug voert naar *Sevres*, eene tweede naar *St. Cloud*. Beide bruggen zijn van schoone bouwkundige evenredigheden; tusschen dezelve rijzen eilanden uit den stroom, met bosschaadjen en tuinen, die in de lente als groote bloembedden op het watervlak rusten. Aan alles bemerkt men de nabijheid der hoofdstad. Ook is *St. Cloud* een koninklijk verblijf. Beide plaatsen strekken zich langs de helling van boschrijke heuvels uit; het is een fijn en sierlijk landschap, vooral des avonds, wanneer de zon ondergaat, en haar purperrood in het blaauw kristal des hemels gloort, terwijl bosschen en bruggen hunne donkere schaduwen over de laatste goudtinten van den glans der dagtoorts spreiden.

De spoorweg op den regter oever der *Seine* brengt slechts tot op den heuvel van *St. Cloud*; van daar moet men lang afdalen, om in dat stadje te geraken, en vervolgens moet men nog door het Park. De spoorweg van den linker oever strijkt digt langs *Sevres* voorbij; maar het stationsgebouw, te *Parijs*, is zoo afgelegen, dat men bijna even spoedig naar *Sevres* zelf kan rijden, dan naar die stadswijk, waar het ligt. Deze omstandigheden zijn op zichzelve van weinig belang, en ik voer ze slechts aan als bewijs, dat de gewone rijwegen soms de mededinging der spoorwegen wel kunnen verduren. Ook rijden er elk uur twee wagens van *Parijs* af, den wagen van *St. Cloud* niet medegerekend, en dan nog vaart er eene stoomboot. Zooveel echter heeft het publiek hierbij gewonnen, dat men des zondags ten minste zeker is, naar *Versailles* of *St. Cloud* te kunnen geraken, wanneer zich daartoe reden opdoet; te voren moest men zijne plaats derwaarts twee dagen vooruit bestellen. Wij plaatsten ons in eene gondole; het bureau is aan de *Tuileriën*. De gondole heette *Mina*. *Mina* rende zoo snel voorwaarts, dat men geenen tijd had om rond te zien. De straat *Rivoli*, de tuin der *Tuileriën* vlogen ons voorbij; ziedaar de *Place de*

la Concorde, ruim, onmetelijk bijna, opgesierd als een salon; twee fonteinen en de obelisk in het midden, in den achtergrond het paleis der afgevaardigden, dat, met zijn nieuwe basrelief en de kolossale standbeelden op de trappen, zich als een *Grieksche* tempel verheft. Die beelden stellen beroemde staatsmannen voor, en de spottende *Parijzenaars* zeggen, dat men bij de kamer der afgevaardigden de groote wetgevers buiten de deur zet. De Goden en Godinnen in de fonteinen hebben eenen harden winter moeten doorstaan; ook zien zij er alle uit, alsof zij de tering hadden, en de ongelukkigen schijnen op het punt om den geest te geven. Nu wil men ze vergulden. Het vergulden, dat men sedert kort in bouw- en beeldhouwkunst heeft ingevoerd, is een *puff* (*); het duurt vier weken, en dan ziet het er uit als een versleten kleedingstuk. Het beroemde gouden huis op den *Boulevard des Italiens* is als verwelkt. Jammer is het om al de daaraan besteede kosten, de vensters van spiegelglas, de Arabesken en de sierlijke evenredigheden van het gebouw.

Den geheelen nacht door had een vreeselijke storm gewoed; de straten waren met leijen en met afgevallene brokken metselwerk bedekt; men veegde het puin der schoorsteenen van de daken. Wij waren blijde, toen wij buiten de stad kwamen; verscheidene menschen waren om het leven gekomen. In de *Tuileriën* had de wind eenen statigen kastanjeboom verbrijzeld, in de *Champs Elysées* lagen de lijken van ettelijke boomen. Het ijzeren dak der *Madelaine*-kerk was ingestort. Nog altijd blies de wind zeer hevig; het was droog, stofferig, koud, met helderen zonneschijn daarover heengespreid; een waar Maartsweder. Wij reden *Passy*, *Auteuil* en *Boulogne* voorbij; *Auteuil* krijgt men echter niet te zien. De *Seine* golfde en bruiste en schuimde in haar bed, waarin zij tusschen wallen van gehouwen steen gevat is, alsof zij een gegraven kanaal ware. De plantengroei was ver gevorderd; het lenteleven zwol en botte allerwegen uit; het groen der weiden was als met een nieuw vernis overgoten; boomen en heggen hadden kransen van dikke knoppen en jong ontluikend loof. O, waarom verjongt zich

(*) *Engelsche* uitdrukking voor het bedriegelijk ophemelen. Snorkende advertentiën in de dagbladen worden *puffs* genoemd.

de natuur, en de mensch niet met haar? Waarom drijft ook hij geene versche knoppen en versch loof? De zon, die ons tot genot van haar licht doet ontwaken, knaagt aan ons leven, verteert onze krachten; maar één ding is ons gegeven, dat niet verwelkt en niet vergaat: de kunst, die wij in ons dragen als eene eeuwige lente.

Onze togt naar *Sevres* was eene kunstreis; die fabrijk is eene akademie, een museum: men vindt er het schoone zelfs in het nijverheidsbedrijf; fabrijkwerk verheft er zich tot het ideale. ISABEY, JACOTOT, BERENGER, CONSTANTIN en andere eerste kunstenaars werken voor *Sevres*. De beide eerste namen hebben eene *Europesche* beroemdheid. De koninklijke fabrijk ligt zijwaarts af, aan den weg naar *Versailles*; eene diepe gracht, digt met tuinen bezet, scheidt haar van denzelven. Eene met boomen bezoomde rijlaan leidt naar den hoofdingang. Aan het hek ontving ons een gids in lichtbruine kleeding met pleeten knoopen, het vest met wit passement bezet. Men leidt de bezoekers het eerst in de verkoopzalen (*salles de vente*) en hieraan doet men verkeerd, want nu zien zij terstond en in eens het heerlijkste, hetwelk de fabrijk kan aanbieden. Men behoorde met de werkplaatsen, de *ateliers*, te beginnen, waar alles nog ruw, nog in het ontluiken en worden is, vervolgens over te gaan tot de pottebakkerijen, tot het aardewerk, tot het steengoed, ten einde zoodoende trapsgewijs het genot te verhoogen, tot dat men eindelijk voor RAPHAËL's *school van Athene* of voor zijne STE CECILIA stil bleef staan. Heeft men eenmaal RAPHAËL in het hoofd, wat kan men dan nog verder verlangen te zien?

In de verkoopzalen treft, terstond bij het binnentreden, een glasschilderstuk van BERENGER het oog, in het venster ter regter zijde van de deur. Wij houden het voor het beste, wat *Frankrijk* in de laatste tijden heeft voortgebragt. Het verbeeldt STE THERESIA, bezig haren vader te bekeeren: zij wijst naar den hemel en houdt eene predikatie; de heer papa zit vrij bedeesd te luisteren. Of er in het stuk wezenlijke kunstwaarde is, willen wij niet onderzoeken; bij het glasschilderen komt het alsnog vooral op het vaste, vurige der kleuren aan, en in dit opzigt heeft het beeld ons verrast. Ook de statuetten zijn het eerst uit *Sevres* in de mode geraakt; zij zijn van biscuit, sneeuwwit en glinsterend als albast. De ten toon gestelde statuettes zijn

ST. LOUIS, LOUIS DOUZE, CHARLES QUINT, FRANÇOIS PREMIER, HENRI QUATRE. De Koningen zitten te paard in hun vorstelijk gewaad; niets, wat kunst vermag, is er aan verzuimd, maar zij zijn, man en paard te zaam, geen' voet hoog, en in deze verhouding hebben, vooral de krijgshaftige Koningen, zoo als FRANS I en HENDRIK IV, iets poppigs en nietigs. De majesteit van den Monarch en het geweldige van den oorlogsman verdwijnen bij deze kleinte geheel en al. De uitdrukking in de trekken van LODEWIJK XII is met dat al voortreffelijk; dit zachtaardige gelaat is tot in de kleinste bijzonderheden uitgewerkt. De Maagd van *Orleans*, Prinses MARIA en PAUL en VIRGINIE in de wieg zijn allerliefst; de kussens en doeken in dit laatste stuk hebben eene weekheid, eene plooiwerping, welke de kunstigste, teederste beitel van den grootsten beeldhouwer misschien vruchteloos zou trachten te bereiken. In deze zaal vindt men de beroemde *dejeuners*. Zij zijn prachtig, maar duur; het goedkoopste kost 2000 francs, en vervolgens stijgen de prijzen tot 5, 6, 8 en 9000 francs. Het duurste is het *déjeuner* D'ANACREON; het bestaat, even als de overige, uit vier kopjes met derzelver schoteltjes, eene koffijkan, een suikerpot en het schenkblad, hetwelk te zamen 9540 francs kost, geen' penning minder. Vrijelijk kunt gij 9539 francs 19 sous bieden, men laat het er u niet voor. De kopjes zijn lichtbruin en elk derzelve toont het borstbeeld van eenen der voornaamste liefdedichters uit de oudheid: TIBULLUS, PROPERTIUS, OVIDIUS en SAPPHO. Op het schenkblad is de vergoding van ANACREON afgebeeld. De dichter wordt door de Gratiën opgeheven; een Amor tokkelt de lier: alles uiterst bevallig, met heerlijke kleuren en niet al te, gelijk men zulks noemt, gemaniëreerd geschilderd; alleenlijk heeft men den ouden heer wat al te jong gemaakt. Volgens mijne meening doet men hem buitendien meestal te veel eer aan; de lieve stukjes, die hem van de half beschonkene lier suizelen en die men Oden noemt, zijn toch hier en daar wat al te vrij; een hedendaagsche zanger zou zich iets dergelijks niet durven veroorloven. Meer lokten mij de overige *déjeuners* aan, dat der pottebakkers uit den ouden tijd, der hedendaagsche pottebakkers, der beroemde uitvinders en der beroemde schilders. De oude pottebakkers kosten 6500 fr., de hedendaagsche 3885; onder deze laatsten heb ik BÖTCHER opgemerkt en den *Chinees* KING-LI-PHOUSA, met wien ik

daar voor de eerste maal kennis maakte. De uitstekendste onder de afgebeelde uitvinders zijn GÜTTENBERG, MONTGOLFIER en TORICELLI. Waarom men RUBENS, VAN DIJK, REMBRAND en PHILIP van *Champagne* als de grootste schilders gekozen heeft, is mij niet duidelijk geworden.

De schilderstukken vormen eene niet onaanzienlijke verzameling; wij kunnen ze onmogelijk alle optellen. In de eerste zaal hangt een landschap naar RUISDAAL: het is goed geslaagd, gelijk over het algemeen alle beelden met gematigd koloriet; de donkere toonen hellen meestal naar het harde over. Zoo, bij voorbeeld, heeft men er een werk van den eersten rang: TITIAAN's *geliefde*. Om de scherpe schaduwen te verkrijgen, is het te dikwijls in het vuur gebragt moeten worden; hier en daar schijnen de verwen als verbrand; het staat aangeslagen voor den prijs van 25,000 francs. Daarentegen heerscht de volkomenste harmonie, eene bewonderenswaardige ineensmelting der teederste kleurtinten in RAPHAEL's *school van Athene*, in zijne *Vierge au linge*, in de *Madonna* des Groothertogs van *Florence*. De *Vierge au linge* komt mij voor, het hoogste te zijn, wat men te *Sevres* bereikt heeft; de prijs is 35,000 fr. Vervolgens herinner ik mij nog eenen KAREL DUJARDIN (32,000 fr.), de ATALA van GIRODET en de bekende groep van AMOR en PSYCHE. Het duurste stuk is van Madame JACOTOT; het verbeeldt STE CECILIA, naar RAPHAËL; het origineel is te *Florence*. In hetzelve vinden wij ten deele dezelfde gebreken weder als in TITIAAN. De schilderij wordt voor 50,000 fr. te koop geboden. Bezwaarlijk zullen zich koopers voor zulke kostbare kunstwerken opdoen. Van tijd tot tijd zendt de Koning dezelve aan buitenlandsche Souvereinen ten geschenke. Er wordt van gesproken, om de schilderstukken, benevens de vazen, wanneer daarvan eene grootere hoeveelheid bijeen zal zijn, in het *Louvre* ten toon te stellen.

In de derde zaal vindt men de voornaamste vazen en de tafelsieraden; in de rondom het vertrek geplaatste kasten staan de thee- en koffijserviezen; men vindt er van alle prijzen, van de eenvoudigste teekening tot het rijkste schilderwerk; borden van 200 fr. het stuk, maar ook pijpenkoppen, die niet boven de 4 of 5 fr. te staan komen. De twee tafelsieraden bestaan elk uit vijf stuks; zij zijn voornamelijk met goud voorzien en wel niet in den besten smaak; de vijf stuks te zamen komen op 22,000 fr. Het kostbaarste in

deze zaal zijn twee vazen, die zonder het voetstuk, waarop zij staan, zeven voet hoog en te zamen 70,000 fr. waard moeten zijn.

Van alle vazen en beeldwerken, welke de fabrijk in porselein vervaardigd heeft, worden de modellen bewaard; deze modelverzameling vormt het voornaamste deel van het Museum, hetgeen eene verdieping hooger geplaatst is dan de verkoopzalen. Sedert 1740, toen de fabrijk ontstond, zijn deze modellen zorgvuldig bewaard geworden. Hier heeft men geheel de geschiedenis der beeldhouwkunst in *Frankrijk* onder zijne oogen, en allermerkwaardigst is het, de veranderingen in smaak en manier van het eene tijdperk tot het andere te volgen. Om echter tot een resultaat te komen, moet men meer tijd hebben, dan eenen voorbijsnellenden buitenlander gegund is. Het Museum is in de eerste plaats tot vorming en vervolkomening der aan de fabrijk verbondene kunstenaars bestemd; deze hebben ook eene bibliotheek te hunner beschikking, welke de tot het vak betrekkelijke werken bevat. Het Museum vult tien of twaalf zalen en kamers. De buitenlandsche fabrijken hebben er staaltjes harer voortbrengselen gezonden; in kasten achter glas ziet men *Weener*, *Berlijner*, *Saksisch* en *Russisch* porselein. Wij hebben een borstbeeld des Hertogs VAN REICHSTAD uit *Weenen* opgemerkt; voorts eene kostbare vaas uit *Nymphenburg* en eene andere uit *Petersburg*. Beide zijn het schoonste, wat door buitenlanders herwaarts gezonden is, en kunnen de vergelijking tegen het beste, wat *Sevres* voortgebragt heeft, volkomen doorstaan.

Thans dalen wij eenen trap lager. De kunst verdwijnt niet geheel, maar zij treedt op den achtergrond; industrie neemt de bovenhand. Van de *Vierge au linge* gaan wij tot de eenvondige melkkan over, van het porselein tot het steengoed en aardewerk. Het beste steengoed komt uit *Engeland*, zoo verzekerde onze *Cicerone;* ik moet mij blootelijk op zijn oordeel beroepen, daar ik voor mijzelven mij niet vermeet hierin een gevoelen te hebben. Het *Engelsche* steengoed voert het opschrift *Staffordshire*.

Kenners kunnen hier gelegenheid vinden om vergelijkingen te maken; nevens *Engelsche* en *Fransche* fabrikaten ziet men er de voortbrengselen aller landen van *Europa*, namelijk derzulke, die steengoed vervaardigen. Mij is van dit alles weinig in het hoofd gebleven. Men komt er, reeds

vermoeid van het gaan en staan, het zien en bewonderen. Wie kan zich in al dien wirwar als te huis vinden? Er volgt oververzadiging. Met schrik trad ik in de onafzienbare ruimte, waar pottebakkers waren van alle einden der wereld bewaard worden. Daar staan zij in kasten met glazen langs de vier wanden en op tafels in het midden, zoo lang en breed, dat er naauwelijks een doorgang vrij blijft. Daar staan zij, nevens elkander, onoverzienbaar, ontelbaar, in massa's, welke het oog niet doordringt, al die gedaanten van vaatwerk, welke de hand van den wilde of de ovens onzer groote steden gebakken hebben: men ziet er van alle wijdte en hoogte, van het poppigste kinderspeelgoed tot de kolossale amphore, waarin eenmaal water uit den *Ganges* geschept geworden is. Welke wonderlijke figuren! Welk verwringen der verhoudingen! Welke grillig uitgedachte sieraden! Hoe spiegelt zich niet in de ruwe of te gekunstelde vormen de sluimerende of verbasterde beschaving der volken! En in dien bajert van de zonderlingste misgeboorten der kunstvlijt, hoe weinige, waarin zich ook slechts de geringste nadering tot het rustig-schoone evenwigt van de liniën, de vormen en de afmetingen der *Hetruscische* vazen vertoont!

Bij eene bijzondere gunst werd ons veroorloofd de werkplaatsen te bezoeken, en hierdoor hadden wij gelegenheid, geheel de handelwijze gade te slaan, van af het kneden van het deeg tot op het oogenblik dat het kunstwerk gereed is. De porselein-aarde wordt voornamelijk gevonden te *St. Grieix* in het departement van *Haute Vienne*, waarvan *Limoges* de hoofdplaats is. Deze aarde wordt in de fabrijk gewreven, uitgewasschen, gereinigd en vervolgens tot koeken gekneed, die een' halven voet over het kruis breed en een' duim dik zijn. De zoo gevormde koeken worden nu op de draaischijf gerond en gevormd. De aarde, of eigenlijker gezegd het deeg, dat bij deze verrigting afvalt, wordt zorgvuldig bewaard, op nieuw gezuiverd en uitgespoeld, waarna het voor fijner en teederder dan het eerste wordt gehouden. Het vervaardigde stuk wordt nu van glazuur voorzien, daarna verguld en dan eerst de kleuren er op gebragt. Deze laatste verrigting is de hagchelijkste. De kleuren ondergaan in den bakoven natuurlijk eene verandering, maar alle niet in dezelfde mate; de grootste moeijelijkheden heeft men met het karmijn. Het vergulsel blijft mat, tot dat al de ver-

rigtingen ten einde zijn en het stuk niet meer in den oven komt; alsdan wordt het met agaatsteen glad geslepen.

De eerste proefnemingen tot het vervaardigen van porselein heeft men in *Frankrijk* aan den Markies DE FULVY, Gouverneur van het kasteel van *Vincennes*, te danken gehad. Hij trok de porseleinaarde uit *Tournay* en *Chantilly*; het gelukte hem reeds toen, een fabrikaat tot stand te brengen, hetwelk met het *Japansche* porselein kon wedijveren, en het gelukte hem evenzeer, zich met zijne schoone ontdekking aan den bedelzak te brengen. De pachters-generaal kochten hem zijn geheim af, en deden te *Sevres* het thans nog aanwezige, naar een paleis gelijkende fabrijkgebouw oprigten, hetwelk in 1755 voltooid werd. Om aan een verlangen van de Markiezin DE POMPADOUR te voldoen, bragt LODEWIJK XV geheel de inrigting door koop in zijn bezit, en sedert behoort zij tot de koninklijke domeinen. Onder de bestuurders, die er gewigtige verbeteringen in aangebragt hebben, noemt men wel inzonderheid PARENT en REYNIER; doch eenen buitengewoon grooten opgang begon de fabrijk te maken onder het bewind van den Heer BROGNIART. Van dat tijdpunt af, namelijk van het begin der achttiende eeuw, dagteekent haar glans en hare beroemdheid. De *Franschen* beweren, dat het *Sevres*-porselein het fraaiste en fijnste van geheel de wereld is. Dat de inrigting met hare verkoopzalen, haar onmetelijk Museum en hare werkplaatsen de volledigste en rijkste in hare soort mag heeten, willen wij gereedelijk met hen gelooven. Sedert vijftien jaren houdt men zich te *Sevres* ook met glasschilderen bezig, doch naar het schijnt niet met bijzonder grooten ijver. In de daartoe bestemde werkplaats vonden wij een' eenigen kunstschilder; hij arbeidde aan een kolossaal venster, waarop hij den slag van *Taillebourg* door DELACROIX overbragt. Ongelukkiglijk is men hier nog niet verder gekomen dan het opleggen der kleuren; men verstaat nog niet ze in het glas zelf in te smelten.

Alles te zaam genomen heeft de fabrijk een personeel van 260 menschen. Een werkman verdient er dagelijks ten minste 3 francs; menigeen hunner 5 tot 7. Die tien jaren in dienst geweest is, behoeft de inrigting niet meer te verlaten; hij trekt 3 francs daags tot het eind zijns levens. Behalve de porseleinfabrijk bezit *Sevres* er eene van shawls; ook vervaardigt men er gekleurde kristallen en scheikundige

voortbrengselen. Wij mogen almede het bier en de flesschen niet vergeten. Deze laatste, hoezeer zij den naam van *bouteilles de Sevres* dragen, worden in het nabijgelegen *Bas* of *Neder-Meudon* gemaakt, dus genaamd in tegenstelling van het eigenlijke *Meudon*, dat op eene hoogte ligt. *Sevres* drijft sterken handel; steeds liggen hier vele groote rivierschepen voor anker. Uit *Bourgogne* wordt er veel wijn heengevoerd, ter zake der ontzaggelijk groote keldergewelven, welke men er heeft. Zij deelen, zegt men, aan den wijn eenen eigenaardigen smaak mede, die door kenners zeer geacht wordt.

Toen wij *Sevres* verlieten, begon de avond te vallen. Wij gingen door het Park naar *St. Cloud*, om van daar naar *Parijs* terug te keeren. De wind was gaan liggen; de *Seine* gleed stil voorbij; geen blad bewoog zich; de natuur was als afgemat en sliep uit van den storm als van een' roes. Slechts het gevogelte in het Park was levendig en kwinkeleerde, als ware de ochtend reeds op hand. Vinken en merels fladderden om de nog bladerlooze boomtoppen en zongen een welkomstlied aan de lente. En terwijl wij aldus door de eenzame lanen voortgingen, steeg in mij het beeld van NAPOLEON op, die, gelijk men weet, des zomers te *St. Cloud* woonde. Hoe menigmaal mag hij niet in dit Park rondgewandeld hebben, terwijl de vogels hun avondgezang kweelden en de vesperklokken luidden; maar hij hoorde in zijnen geest slechts het gebulder van het geschut. Hij zonderde zich in eenzaamheid af, om van daar verderf en vernieling uit te zenden, even gelijk JUPITER zich in wolken hult, wanneer donderslagen en bliksemstralen woeden zullen. Zonder aarzelen verpletterde hij legers door de kracht der gedachte; en reed hij dan zegevierend over het bloedige slagveld, zoo redde hij zich uit het afgrijzen voor zijnen eigen triomf achter het Noodlot; wat hem in zijn binnenste voortdreef, scheen hem de wil der voorbeschikking. Hij was de laatste veroveraar; en men mag niet over het hoofd zien, dat TALLEYRAND, wiens vermogen slechts in het onderhandelen en het overreden gelegen was, tot *Frankrijks* vergrooting meer toegebragt heeft, dan de verschrikkelijke slagleveraar en slagwinner NAPOLEON.

DE VOGELHANDEL DER TIROLERS. Door C. SPINDLER.

Op de *Gelukzalige Eilanden*, welke men thans de *Kanarische* noemt, waar de *Afrikaansche* zon regeert, en waar derhalve warmte, licht en leven alles doordringen, koesteren en in tooverachtigen kleurenglans doen schitteren, huist het onschuldige geslacht der goudgele eilandsmusschen, die nog heden in de noordsche woningen zoo gaarne als vrolijke kamerzangers gekweekt en aangehouden worden. Hun wildzang, die de donkere wouden van hun gloeijend vaderland met zulke heerlijke tooverklanken vervult, heeft reeds vroeg de begeerte naar het bezit dier liefelijke muzikanten in *Europa* gaande gemaakt. Koopmans-speculatiegeest wist weldra daaruit voordeel te trekken. De *Spanjaarden*, een volk, dat in de kunst van monopoliseren alle andere natiën de loef afsteekt, waren lang de meesters van dien handel gebleven. Zij hadden de *Europesche* havens uitsluitend met de zoogenaamde suikervogels, die lievelingen der vrouwen, verzorgd. Nu wilde het toeval eens, dat een *Spaansch*, naar *Livorno* bestemd schip, hetwelk, behalve andere waren, etteijke duizenden van kanarievogels aan boord had, digt bij de *Italiaansche* kusten schipbreuk leed. Te midden van den schrik en de verwarring, welke dit ongeval verwekte, waren de vogelkooijen opengegaan, en derzelver goudgele bewoners, als hadden zij daaromtrent gezamentlijk afspraak gemaakt, vlogen allen westwaarts aan en streken, als vrije kolonisten, op het eiland *Elba* neder. — Van dien dag af had de alleenhandel in kanarievogels een einde; de speculerende *Italiaan* haalde, wat hij van deze diertjes zelf gebruikte of verkoopen kon, van het eiland *Elba;* en daar men uit dit voorval begreep, dat dit teedere vogelras geschikt was, zich ook op vreemden grond te naturaliseren, zoo deden er zich weldra zelfs in noordelijker landen menschen op, die, uit liefhebberij of winzucht, de overal zoo zeer gezochte vreemdelingen in groote menigte lieten broeden, om de jongen op te kweeken en te verhandelen. *Tirol*, het land dier nijverheidstakken, die, in schijn van beuzelachtig belang, aanmerkelijke vruchten opleveren, wees ook de teelt der kanarievogels niet van zich. Verscheidene omstandigheden vereenigden zich, om de markt *Imst*, in het *Opper-Inn-dal*, tot middelpunt van den handel in zingende

en pratende vogels te maken: de aangeboren neiging van den *Opper-Inn-daler*, om in de wereld rond te trekken, en zulks hoe verder hoe liever, ten einde een handvol gelds naar het barre vaderland terug te brengen; de lange winter, die hem veroorlooft zeer veel tijds aan bezigheden binnenshuis te wijden; eindelijk eene bijna dweepende liefhebberij voor de vogelvangst, en een bijzonder behagen in het oppassen, temmen en afrigten van het kleine vedervolk. Deze drift, om het gevogelte te verschalken, is iets kenmerkends in het leven van den *Imster*. Niet zelden getroost een dezer lieden zich eenen gang van zes à acht uren door berg en bosch, om eenen vink of cijs te vangen, van wiens doorslaan de omtrek met roem gesproken heeft. Evenwel vroeger werd deze liefhebberij hier nog ijveriger gedreven. De huizen der rijken en de hutten der armen weêrgalmden van het gezang der gevangene woudbewoners. De vurigsten dier dilettanten ontzagen tijd, moeite noch kosten, om de grootstmogelijke vogelkolonie in hunne woningen aan te leggen. De huisheer moest zijnen welafgerigten spreeuw, zijne fluitende merel hebben; de huismoeder haren liefelijk slaanden nachtegaal en hare kwartel, die onvermoeide wekster; de kinderen hadden hun vermaak in het gekir der duiven, in de kluchtige deftigheid van den goudvink of den jagtlust van het vliegenvangertje. Later werd de kanarievogel met geestdrift in den kring der inlandsche zangers opgenomen. De mans zochten tijdverdrijf in het bezorgen der broeijerij; de dartele kleinen sleepten takken en voederkruiden voor de geliefde schelkelen bijeen; het vrouwelijk geslacht trok den sierlijken vogel onder de vereischten van het toilet, want tot den huiselijken zondagstooi behoorde weldra een kanarie op den wijsvinger der regterhand. Met zulk een pronkstuk, even onontbeerlijk als de gouden ring, zat de huisvrouw des namiddags van zon- of feestdagen aan het venster harer kamer in de volkomenste rust. Met den vogel op de hand werden de bezoeken ontvangen, en eene der pligtplegingen bij dezelve was het vernemen naar den welstand van den gelen lieveling, het prijzen zijner begaafdheden en het streelen van zijnen vederdos. Die in huis een' witten voet wilde verkrijgen, droeg zorg bij zijn bezoek eene snoeperij voor den kanarievogel mede te brengen. Eene vrouw, die aanspraak op fatsoen wilde maken, liet zich niet anders uitschilderen, dan met den kanarievogel op den vinger. Ter-

wijl nu de vrouwen de vogels liefkoosden en de kinderen om het zeerst met hen schreeuwden, dreven de meer beradene mans met die diertjes handel. Gewoonlijk vormde zich eene kleine kompagnieschap, bragt eene zekere som gelds, meestal vijftig tot tachtig dukaten per hoofd, bijeen, deed daarvoor inkoopen aan vogels en verdere benoodigdheden tot eenen handelstogt, huurde eenige dragers, welker hoofden schrander en welker beenen sterk genoeg waren, om voor eene verre reis niet terug te beven, en liet hen dan de wereld ingaan, naar *Engeland*, *Holland*, *Rusland*, *Turkije* en de *Levant*. Wat de steeds door en door eerlijke dragers naar huis bragten, werd even eerlijk, naar gelang der aktiën, onder de belanghebbenden verdeeld en met het overschot op nieuw gespeculeerd. De natuur gaf haren zegen aan dit zonderlinge handelbedrijf, door aan de onder den noordelijken hemel geteelde vogels eenen schooneren en met meer verscheidenheid geschakeerden vederdos te schenken, dan hun oorspronkelijk vaderland hun vermag te verleenen. Het gevolg hiervan was, dat binnen kort niemand meer, noch onder de *Knees* van *Moskou*, noch onder de *Engelsche* Pairs, noch in den Harem van den Grooten Heer, eenen kanarievogel van de *Spanjaarden* kocht. De voorkeur bleef aan de *Duitsche*, en onder deze bovenal aan de in *Tirol* gekweekte vogels.

HET WESPENNEST.

Verhaal.

— De oude Overste had zijne vertelling geëindigd en deed zich door den markeur vuur brengen, om den meerschuimen schoorsteen weder aan het rooken te brengen. Aller oogen hingen nog aan zijne lippen, en op de gezigten vol uitdrukking, die hem omringden, zou een menschenkenner ligtelijk den indruk der verhaalde geschiedenis hebben kunnen lezen; de glazen vol parelenden wijn waren den geheelen tijd door onaangeroerd blijven staan. Eindelijk brak de Overste zelf het zwijgen, dat hij veroorzaakt had, hief zijn glas in de hoogte en sprak: »Klinkt met mij, Heeren, op het welzijn van elken soldaat, die moed en standvastigheid bezit, en die, wanneer het op den hals aankomt, zijn verstand meester blijft!"

Al de kelken in het rond klonken vrolijk tegen elkander, en nadat men het verzuimde min of meer had ingehaald, begon de Overste op nieuw. »Zie eens hier dezen mijnen hals, door welken het druivensap daar zoo verkwikkend neêrgegleden is; deze hals is er ook al zeer nabij aan toe geweest, om met een' hennepen collier versierd te worden."

»O, vertel ons dat toch, o toe, vertel!" klonk het eenstemmig in het rond.

»Gaarne," hernam de Kolonel. »In het jongste gevecht bij *K.*... kwam het er op aan, een gewigtig punt te bemagtigen, van welks bezit de uitkomst van eenen grooten veldslag afhing. Dit punt nu was eene vrij aanmerkelijke hoogte, die eene ruime streek van het omliggende land beheerschte; ettelijke boerenhuizen stonden op dezen heuveltop, en eenige vijandelijke stukken kanon hadden ons van daar, bij onze uitvallen, erg geteisterd. Achter de hoogte lag, ontoegankelijk voor ons, de kern van het vijandelijke leger, welks sterkte, toestand en toebereidselen ons eenigermate bekend behoorden te zijn, alvorens wij eenen beslissenden aanval konden wagen. Toen nu eens, op zekeren dag, Generaal H..., in tegenwoordigheid zijner officieren, met zeer veel nadruk over deze zaak gesproken had, trad ik, destijds eerste Luitenant en een jong mensch, die van ondernemingszucht brandde, uit het midden mijner kameraden voorwaarts, en bood aan om, verkleed, op de zoo gewigtige hoogte te sluipen en het terrein achter dezelve te verkennen. Lang en ernstig zag de oude krijgsman mij aan; doch toen hij de drift bemerkte, waarvan mijne oogen en wangen gloeiden, sprak hij, terwijl hij mij de hand op den schouder legde: »Zoo ga dan heen, mijn zoon! de zegenwensch des vaderlands moge u geleiden! Strooi ook daar het zaad, waaruit ons lauweren wassen moeten, en keert gij weder, dan...."

Hij sloeg met de hand op het gevest van zijnen degen, dat het kletterde, en nog luider kletterde het onder het korps-officieren, want allen deden hetzelfde, en riepen daarbij uit éénen mond: »Dan, allen voor één, zoo als nu één voor allen!"

Nog in denzelfden nacht begaf ik mij op weg. Drommels, het was een halsbrekende marsch! Overal wapenklank — overal het aanroepen der posten — overal paardengehinnik — overal de afgemeten tred van rondtrekkende patrouilles.

Doch, daar ik mijnen weg, grootendeels op den buik, door het hoog staande graan genomen had, hetgeen hier en daar nog gespaard gebleven was, kroop ik den volgenden morgen onbemerkt uit een korenveld, hetwelk juist bij de laatste boerenwoning op de hoogte uitkwam. Zonder dat men mij zag, sloop ik in het huis, verborg mij onder den zoldertrap, en wachtte tot er iemand kwam, aan wien ik mij mogt kunnen vertrouwen! Het was de boer zelf, die het eerst verscheen, en die, toen ik hem mijn oogmerk te kennen gegeven had, mij trouwhartig de hand schudde. Men bragt mij nu in het binnenvertrek, verkwikte mij met spijs en drank, en verkeerde mij ijlings in eenen echten boer. Men berigtte mij vervolgens, hoe elke stap der dorpelingen strengelijk bewaakt werd, en gaf mij te kennen, dat het uiterst moeijelijk zijn zou, heelshuids weder weg te geraken. Dit ondertusschen baarde mij weinig kommer; hiervoor liet ik hoogere Magt zorgen, want het gold immers de goede zaak van het door eenen trotschen vijand benaauwde vaderland. Men deelde het geheim aan eenige jonge knapen mede; zij namen mij in hun midden, en bragten mij op die punten, van waar ik alles, wat ik dienstig oordeelde, kon opnemen. Ik zou u, mijne Heeren, nog tegenwoordig de stelling van den vijand naauwkeurig kunnen schilderen, wanneer ik niet vreezen moest uw geduld te zullen vermoeijen; ook hebt gij daarvan heden reeds genoeg gehoord.

Tot nog toe was alles regt goed gelukt, en reeds juichte ik bij mijzelven over de gunstige uitkomst. Had ik maar niet de onvoorzigtigheid gehad, de stelling te willen afteekenen! Een soldaat moet zulks opgemerkt hebben, en niet lang duurde het, of ik bevond mij als spion in hechtenis. Nu was goede raad duur. Men nam mij in het verhoor, maar ik bleef stom als een visch. Men verkondigde mij, dat ik den avond niet meer beleven zou; alleenlijk wilde men nog eerst het voorval aan den bevelvoerenden Generaal rapporteren. Om aan de overige dorpbewoners een afschrikkend voorbeeld te stellen, wilde men mij in hún gezigt opknoopen. Intusschen mishandelde mij de trós der gemeene soldaten zoo zeer, dat men, om het vermaak te kunnen hebben van mij nog levend op te hangen, mij aan hunne handen onttrekken en opsluiten moest. Mijn kerker was de achterkamer van een groot boerenhuis, welk vertrek echter reeds lang onbewoond moest geweest zijn, want men zag er niets

anders in dan eene groote steenen kagchel, die hier en daar scheuren en gaten had, terwijl stoffige gordijnen en tapijten, het werk van groote zwarte spinnen, aan vensters, muren en van de zoldering nederhingen. Hier zat ik, mijne handen met touwen gebonden, dezelfde misschien, die eerlang ook mijnen hals zouden omgeven. De deur was vast gesloten; voor de vensters zag ik schildwachten op en neder wandelen, en ik scheen er zeker op te kunnen rekenen, weldra in eene boomvrucht te zullen veranderen. Een netelige toestand voorwaar! Wat ik toen gevoelde, had ik nog in mijn geheele leven niet gevoeld. Het was eigenlijk geen vrees voor den dood, maar afschuw voor de wijze, waarop ik dien dood stond te ondergaan. Tienmaal liever had ik een stuk kanon in den vuurbrakenden muil gekeken, dan dat ik eenen blik op het verwenschte halsmoer geworpen had.

Niet lang had ik aldus gezeten, toen ik in de kagchel een klein geruisch vernam; eerst ging een steen los, vervolgens een tweede, dan een derde, er kwam een zwarte, roetige kop en eindelijk een geheele schoorsteenveger te voorschijn. Zwijgend bond hij mij los, ontrolde een zwart pak, stak er mijn persoon in, besmeerde mij nu handen, voeten en aangezigt met roet, en fluisterde mij toe, dat ik voorzigtig door de kagchel in de keuken kruipen moest, en dan stoutelijk de huisdeur uitgaan. De schildwachten, verzekerde hij mij, zouden mij niet herkennen, daar ik met hem ongeveer van eenerlei grootte en gezigtsvorm was. Buiten deur geraakt, moest ik mij naar zijne woning begeven, welke hij mij naauwkeurig aanduidde, en om hemzelven in 't geheel niet bekommerd zijn. Ik deed zoo als mij voorgeschreven was, en trad, met de ladder op den schouder, onopgemerkt door mijne wachten; mijn hart sloeg daarbij een' roffelslag. In het bedoelde huis gekomen, nam een jong ding van een meisje, met oogen, die van vreugde glinsterden, mij mijn roetgewaad af, wiesch mij in allerijl gezigt, handen en voeten, en veranderde mij eensklaps weder in een' boerenknaap. Een hertslederen broek, een blaauw wambuis en eene bonte muts waren het kostuum, dat mij op nieuw voor eenen tijd onkenbaar maakte. Voor de deur stonden boeren met seissen in de handen; het meisje gaf er mij ook een', en ik was juist bezig de kamer uit te gaan, om mij bij den troep der landlieden te voegen, toen mijn redder glimlag-

chend de achterdeur binnensloop. Het maaijen gold het korenveld, door hetwelk ik mijzelven reeds eenmaal naar boven gesmokkeld had. Vóór dat men echter begon te maaijen, gingen de boeren zoo lang zij waren op den grond liggen, en ik, hun oogmerk bevroedende, deed hetzelfde. In de verte waren soldaten gelegerd, die het oog op ons schenen te hebben. Onbemerkt echter schoof ik mij in het koren, en ijlings ging het nu op handen en voeten de hoogte af, in het kreupelhout van het daaraan grenzende bosch, door hetwelk ik met alle omzigtigheid heenkroop. Toen het bosch ten einde was — niet volkomen een half uurtje van het door mij verlaten gehucht — bevond ik mij aan den oever van eene rivier, welke ik den vorigen nacht reeds doorgezwommen was. Te dezer plaats zat een oud man en hengelde. Eensklaps vielen er op eenigen afstand snaphaanschoten, en ik hoorde den hoefslag van galopperende ruiters; al nader en nader kwam dit geluid; zonder redding verloren was ik, wanneer mijne vervolgers mij hier ontdekten. Duizend gedachten schoten mij in één oogenblik door het hoofd; geene kon mij redden. Op eenmaal valt mijn oog op een wespennest, dat nabij mij aan een' elzenstruik hing en waarin goudgele wespen uit- en invlogen. Ik sprong op hetzelve toe, rukte het van den tak af en hield het tegen mijn aangezigt. Gelijk ik voorzien had, namen de gestoorde insekten vreeselijke wraak aan mijne tronie, en boorden er hunne angels in, tot dat het eene zeef geleek.

Hierop nam ik den ouden man den hengel uit de hand. Verbaasd over hetgeen ik deed, liet hij mij echter begaan, en ik zette mij aan den rand van het water neder, en hengelde met eene bedaardheid, die, bij de helsche pijn in mijn aangezigt, heldhaftig genoemd mag worden. Mijn beeld, hetwelk ik in het water zien kon, vertoonde weldra geene menschelijke gedaante meer; de wangen waren twee vleeschbergen; lippen en neus sloten zich aaneen en wedijverden in dikte; het misvormde voorhoofd kan ik in 't geheel niet beschrijven, en de oogen zou HERSCHEL zelf met zijn' besten teleskoop niet hebben kunnen ontdekken.

Niet lang duurde het, of vier vijandelijke ruiters kwamen op vollen galop aanrijden en hielden bij ons stil. Ik gaapte hen met domme nieuwsgierigheid aan, en toen zij mijn gezigt zagen, barstten zij uit in een schaterend gelach.

»Die is het niet," riep de een; »die heeft een veel te schrander bakhuis."

Nieuw gelach.

»Hoor eens, jij mooije jongen!" riep een ander, »kijk toch vooral niet in het water, zoo gij visch wilt vangen. Zelfs een haai wordt zeker bang, als hij u ziet."

Allen lachten op nieuw. Bedaard hengelde ik voort.

»Mooi ventje, heb je geen' jongen knaap gezien, die... doch wat zou je gezien hebben? ik moest eerst vragen, of je oogen hebt."

Nog sterker gelach. — De oude, die naast mij stond, antwoordde in mijne plaats, en wees met den vinger links langs den boschkant heen. De grappenmakers gaven hunnen paarden de sporen en joegen voort. Mij ging het beklemde hart hoe langer hoe meer open, en de reeds naauwelijks zigtbare oogen hoe langer hoe meer toe. Niet lang duurde het, of andere soldaten kwamen in een schuitje de rivier afroeijen. Toen zij bij ons waren, begon het kluchtige tooneel van nieuws, en men hield allerlei ironische lofspraken op mijn liefelijk gelaat. Deze troep ging echter in zijne scherts nog verder, daar men mij in de schuit nam, om zich, zeiden zij, op mijn gezigt te vergasten. Daar zij op den anderen oever aan wal gingen, was ik in 't geheel niet rouwig, dat zij mij daardoor de moeite van overzwemmen bespaarden.

Zoo veel ik uit hunne gesprekken kon afnemen, behoorden ook deze soldaten tot mijne vervolgers. Zij sleurden mij gedurig verder voort, en daar de wijs, waarop ik daartegen worstelde, hun grappig voorkwam, spartelde ik gedurig meer, om, onder bescherming van mijne vijanden, regt veel weg af te leggen.

Hoe vurig dankte ik niet den goeden God, dat Hij wespennesten geschapen had! Na eene korte wijl echter kwam er verandering van tooneel. Een drom onzer jagers rukte aan. Van wederzijden werd halt gehouden en er vielen bloedige salvo's. Vervolgens rukte men nader op elkander aan, om met de bajonet den doodendans te houden. Ik gaf het vroeger afgesproken wachtwoord, en de jagers, tot welke ik overliep, ontvingen mij met een vrolijk hoezee! hetgeen waarschijnlijk een' zonderlingen bijtoon gehad zou hebben, zoo hunne blikken niet meer met den vijand, dan met het bekijken mijner tronie bezig geweest waren.

Ik ontrukte eenen der kampenden zijn geweer, wierp mij onder de vijanden, en nam bloedige wraak over den hoon, dien ik had moeten verduren. Na eene korte schermutseling trokken wij als overwinnaars terug; drie gevangenen waren in onze handen gebleven; al hunne overige kameraden hadden in het gras moeten bijten.

Ik maakte zoo veel spoed ik kon, om bij mijnen Generaal, maar alvorens bij den regementschirurgijn, te geraken. Elk manspersoon, die mij zag, sloeg van verbazing de handen zamen, en de vrouwen kruisten zich. Mijn goede Generaal stond sprakeloos voor mij, en de officieren, die hem omgaven, zwoeren wraak tegen de genen, die mij zoo toegesteld hadden.

»Die wraak zal niet ligt te nemen zijn, kameraden!" zei ik en lachte daarbij, omtrent op dezelfde wijs als misschien een walvisch lagchen mag; »de wespen zijn bovendien geene katten, die men zonder handschoenen aantast."

Terwijl men mij compressen op het aangezigt legde, gaf ik den Generaal kennis van alles, wat ik op de hoogte gezien en gehoord had, en deze rigtte daarnaar zijn strijdplan in. Reeds den volgenden dag, als wanneer mijn voorkomen weder min of meer menschelijk geworden was, rukten wij ten aanval.

Ik leidde het leger. De attaque, welke tegen het zwakste punt gerigt werd, gelukte zoo volkomen, dat wij zonder groot verlies eenen hoofdslag leverden en wonnen. In denzelven maakte ik mij eenigzins verdienstelijk bij het vaderland, en mijn Generaal zulks, meer nog dan ik misschien verdiend had, erkennende, nam deze medaille op het slagveld van zijne borst en sierde de mijne er mede. Mijn goede Monarch, wien ik des anderen daags voorgesteld werd, bevorderde mij daarenboven tot Majoor.

Nadat wij de hoogte van vijanden gereinigd hadden, begaf ik mij ijlings in des schoorsteenvegers woning, en dankte hem, uit de volheid mijns harten, voor het redden van mijn leven.

»Wat ik gedaan heb," zei de brave man, »gebood mij het vaderland; mij komt geen dank toe. Ondertusschen moet ik erkennen, dat nog iets anders mij tot de onderneming bewogen heeft. Mijne zuster, namelijk, die gij hier ziet, schreide zoo bitter om het lot, dat u wachtte."

Thans eerst bemerkte ik het meisje in eenen hoek der ka-

mer. Gloeijend rood en met de oogen op den grond geslagen stond zij daar en plukte aan haar voorschoot. Ik ging naar haar toe en greep haar bij de hand — het was, bij mijn ziel, eene regt lieve meid, een gezond, slank opgeschoten kind van het land, met een wonderschoon gezigt — kortom, zij gaf aan mijn hart een duchtigen jaap. Ik vroeg haar, of zij mij niet een beetje lief kon hebben, en daar ik hierop geen antwoord kreeg, maakte ik korte metten met de zaak. De eerste kus van de frissche lippen was, na zoo heet een' dag, eene regt verkwikkende lafenis. Al spoedig werd zij mijne vrouw. De omgang met beschaafde geburen maakte mijn lief wijfje weldra mede tot eene beschaafde, lieftallige vrouw. Zij is dit thans nog, en ik ben bereid met ieder, die het tegendeel beweert, een' kogel te wisselen. Van ulieden, mijne Heeren, doet dit gewis niemand; daarom laat ons eens een boordevolletje drinken op haar welzijn."

KUNSTENAARS-BESCHERMING ONDER HET SCHRIKBEWIND.

Vóór eenigen tijd zijn te *Nieuw-York* de Gedenkschriften van Kolonel JOHN TRUMBULL in het licht gekomen, die als Adjudant van WASHINGTON in den *Amerikaanschen* bevrijdingsoorlog gediend en zich als gevecht- en portretschilder aanmerkelijken roem verworven heeft. Hij studeerde in *Engeland* onder zijnen landsman, den bekenden BENJAMIN WEST, en bragt verscheidene jaren in *Frankrijk* door, waar hij getuige der heerschappij van het schrikbewind was, over hetwelk hij eenige niet onbelangrijke bijzonderheden mededeelt. Daar hij zich niet alleen met de kunst, maar ook met handels- en finantie-zaken bezig hield, geraakte hij in verdenking bij de toenmalige magthebbers, en werd, toen hij eenen pas verlangde, om *Frankrijk* te kunnen verlaten, onder menigerlei voorwendsels, van den eenen dag tot den anderen opgehouden. Vergeefs trachtte hij de bescherming van den Heer DE TALLEYRAND te erlangen. Zijn toestand begon zorgelijk te worden, en eindelijk besloot hij, zich tot eenen beroemden kunstgenoot, die een woedende *Jakobijn* was, te wenden.

»De naam van DAVID," dus schrijft hij, »kwam mij plotseling in de gedachte. Zijne verbindtenissen met ROBESPIERRE, gedurende het vreeselijkste tijdvak der omwente-

ling, hadden mij tot nog toe teruggehouden, mijne voormalige kennis met hem te hernieuwen: maar in mijnen wanhopigen toestand was hij de eenige persoon in geheel *Frankrijk*, van wien ik hulp verwachten kon. Derhalve ging ik naar zijne vertrekken in het *Louvre*, vond hem te huis, werd oogenblikkelijk door hem herkend en uiterst vriendelijk ontvangen, ofschoon vele jaren verloopen waren, sedert wij elkander gezien hadden. Hij vroeg mij terstond naar mijne schilderij van den slag op *Bunkers-hill*, welk stuk door den Heer MULLER in het koper gebragt is. Ik zeide hem, dat ik te *Stutgard* geweest was; dat de plaat tot mijn volkomen genoegen was uitgevallen, en dat ik met dezelve en met het tafereel zelf thans op mijne doorreis naar *Londen* was, om haar daar in het licht te geven; doch dat ik onverwachte moeijelijkheden vond, om eenen pas te bekomen, en dus bij hem kwam vernemen, of hij ook met den Minister van Policie bekend was en mij eenigen bijstand zou kunnen verleenen. Hij antwoordde mij, dat de tegenwoordige Policieminister hem vreemd was; »maar," ging hij voort, »ik ken zijnen Secretaris, en dit zal misschien toereikend zijn. Ga naar uw hotel, waarde vriend, en haal uwe schilderij; middelerwijl zal ik mij aankleeden, om met u naar de policie te gaan, *et nous verrons; ce tableau-là vaut bien des passeports.*"

Derhalve haalde ik mijne schilderij en keerde met dezelve naar DAVID terug, die bij mij in het rijtuig klom, en zoo reden wij naar de policie. Op den weg derwaarts kwamen wij natuurlijk van de vele gebeurtenissen te spreken, die sedert onze eerste kennismaking te *Parijs* waren voorgevallen. »Het is waar," merkte hij aan, »er is veel bloed vergoten; maar het zou heilzaam voor de Republiek wezen, zoo er nog een half millioen koppen onder de guillotine viel." Ik rilde bij het denkbeeld, dat ik mij op den bijstand van zulk een' mensch verlaten moest in eene zaak, waarbij mijne vrijheid of mijn leven op het spel stond.

Wij kwamen op het policie-bureau aan, en ondanks mijne ongerustheid moest ik over den indruk lagchen, dien het op de employés maakte, toen zij mij in gezelschap van den burger DAVID zagen binnentreden, die, lam aan één been zijnde, daarom in het gaan op mij leunen moest. Op eenen gebiedenden toon vroeg hij naar den Secretaris van den Minister, werd terstond bij hem binnengeleid, en droeg hem

mijn verlangen voor. »Ik ken den Heer TRUMBULL sedert tien jaren," zeide hij; »ik weet, dat hij een *Amerikaan* is en aan den oorlog tegen *Engeland* deel genomen heeft. Ik blijf voor hem borg; hij is een even goede revolutionair als wij allen" (eene schrikkelijke lofrede uit zulk eenen mond!) »Hij is ooggetuige van den slag op *Bunkers-hill* geweest, en heeft een voortreffelijk schilderstuk van denzelven vervaardigd. Zie hier is het. Hij is een groot kunstenaar, en men doet niet wèl, hem in zijne vreedzame, aan de kunst gewijde werkzaamheden te storen."

Deze door DAVID gedane voorspraak was niet wel te weêrstaan. De Secretaris bekeek het schilderstuk, bewonderde het — gaf zijn leedwezen te kennen, dat men zich omtrent mijn karakter vergist had, en beloofde mij onverwijld eenen pas uit te vaardigen. »Eerst echter moet ik u aan den Minister voorstellen; het zal hem genoegen doen te vernemen, dat het te uwen laste ingebragte ongegrond was, en tevens uwe schilderij te zien" Wij werden bij den Minister binnengeleid en aan hem voorgesteld. Hier volgden dezelfde loftuitingen van den kant van DAVID, hetzelfde gunstige oordeel over mijn tafereel, en het bevel om mij terstond eenen pas af te geven, waarbij de Minister, met een hoffelijk lachje, nog voegde: »Ik zou niettemin bijna in verzoeking komen, het voorregt van mijn ambt te bezigen, en eenen zoo rijk begaafden kunstenaar in de dienst der Republiek te houden." De pas werd mij ter hand gesteld, en ik verliet zegevierend het policie-bureau; vervolgens betuigde ik mijnen vriend DAVID den hartelijksten dank, nam afscheid van hem en van zijn gezin, deed postpaarden voorspannen, en binnen weinig oogenblikken bevond ik mij op den weg naar *London*.

DE BLINDEMAN.

Niet lang geleden verscheen voor eenen vrederegter te *Parijs* een Oculist, die klagtig viel over eenen blindeman, welke, door zijne vrouw geleid, voor den regter trad met een' grooten stok in de hand en de oogen digt gesloten. »Ik vorder van dezen man," zei de arts, »zestig francs voor geneeskundige behandeling." Op de aan den gedaagde gedane vraag, waarom hij niet betalen wilde, gaf deze ten ant-

woord: »Ik ben blind, stekeblind, van top tot teenen blind. Mijnheer de docter had mij gezegd, dat hij mij het gezigt en daarenboven een' wissel van 250 francs, betaalbaar *op zigt*, zou geven, wanneer ik mij, in zijn huis, door hem wilde laten behandelen. Tweehonderd en vijftig francs, vrije woning en kost, tot zulk een' prijs, dacht ik, kon ik mij wel eens laten genezen. Ik sloeg dus den koop toe; doch sedert heeft mijne kwaal zich al meer en meer verergerd, en nu vorder *ik* vergoeding; ik zie in het geheel niet meer." — »Maar, gij waart te voren immers reeds stekeblind, zegt gij," was de tegenwerping van den vrederegter. — »Dat kan niet schelen; nu zie ik nog veel minder." — »Gij wildet immers geen mijner voorschriften opvolgen," voegde hem hier de dokter toe. — »Neen zeker niet; van voorschriften was ook in ons contract niet gesproken, maar alleen van 250 francs, vrije inwoning en kost. En waarvoor begeert mijnheer de dokter nu nog zestig francs van mij?" — »Als eene geringe vergoeding voor hetgeen gij mij gekost hebt. Hadt gij u door mij willen laten genezen, zoo zou ik u de beloofde som gegeven hebben." — »Ik vat u bij het woord... Gij hebt nu uwe belofte in tegenwoordigheid van getuigen gedaan... Ik ben even min blind als gij." (Men lacht). »Dat is niet mogelijk," zei de arts. — »Mogelijk en waar," herhaalde de gedaagde. »Ik zie nu, bij voorbeeld, op dit oogenblik regt goed, welk een verlegen gezigt gij zet." — »De man heeft mij dan bedrogen," hernam de Oculist; »hij heeft zich slechts blind geveinsd." Thans kon de gedaagde zich niet langer bedwingen. — »Wel dat wist gij immers zoo goed als ik," zei hij, »en gij boodt mij juist daarom geld voor mijne genezing, om er naderhand mêe te kunnen pronken." Op deze woorden volgde, onder de aanwezigen, een algemeen geschater, en de vrederegter, die niets verder hooren wilde, gebood beiden, de zaal te verlaten.

OCULAIRE WAARSCHUWING.

Een Amerikaansch Geneesheer, een allerijverigst lid der aldaar gevestigde Matigheidsgezelschappen, heeft een opmerkelijk geschrift in het licht gegeven, bepaaldelijk tegen de neiging tot sterke dranken gerigt. Bij dit geschrift zijn drie

gekleurde platen gevoegd, welke de veranderingen vertoonen, die door het overmatig drinken in de gesteldheid der maag te weeg gebragt worden. Afdrukken dezer platen heeft het Matigheidsgezelschap in de nabijheid der wijnhuizen doen aanplakken, met het bijschrift: »Dronkaards, ziet wat er van uwe maag wordt, wanneer gij het zuipen niet laten wilt."

ANECDOTE VAN SUWAROW.

Op den terugtogt uit *Zwitserland* ten jare 1799 werd het *Russische* leger zoo zeer door de *Franschen* bestookt, en had door het ongunstige weder en door gebrek aan levensmiddelen sinds verscheidene dagen zoo ontzettend geleden, dat zelfs den gehardsten soldaat de moed ontzonk. Toen de manschap op zekeren avond zeer laat halte hield, werd het onverwachte bevel uitgevaardigd, om den marsch te middernacht voort te zetten. De soldaten morden, ja weigerden gehoorzaamheid. Dit kwam SUWAROW ter ooren; en, daar hij wist, dat elk uur uiterst belangrijk was, zond hij eenigen zijner stafofficieren, om de manschap van de noodwendigheid der gevorderde inspanning te overtuigen. Alles vergeefs. Nu ging SUWAROW zelf naar het bivouak, en niet dan met groote moeite gelukte het hem, den soldaten de belofte af te dwingen van met het eerste hanengekraai op te breken. Zij meenden alzoo voor 't minst eenige uren langer voor hunne nachtrust gewonnen te hebben, en legden zich neder tot slapen. Maar om middernacht stond SUWAROW op, en bootste, op eenigen afstand van het bivouak, het hanengekraai zoo volkomen na, dat binnen weinige minuten alles onder het geweer stond, en weldra het gansche leger zich op marsch bevond.

ANTWOORD VAN TASSO.

Toen eens iemand in TASSO's tegenwoordigheid kwaad van hem sprak, zweeg deze, zoodat zelfs zijn vijand er zich over verbaasde. Een ander persoon uit het gezelschap zei hierop overluid: »Men moet wel een gek zijn, om op zoo iets niet te antwoorden." — »Gij bedriegt u," hernam TASSO, »want een gek zou niet hebben kunnen zwijgen."

MENGELWERK.

OVER DEN ABBADONA UIT DE MESSIADE VAN KLOPSTOCK.

(*Vervolg en slot van bl.* 18.)

SATAN, van de aarde ter helle gedaald, verkondigt aan de gevallen engelen, wat hij van JEZUS vernam, wat hij zag en hoorde, en geeft zijn besluit te kennen, den Messias te doen sterven; en het is in dezen oogenblik, dat ABDIËL ABBADONA, voor de eerste reize, in het *Gedicht* verschijnt; waarbij hij op de volgende wijze wordt aangekondigd:

»Aan den voet des troons was de Seraph ABDIËL ABBADONA, somber en treurig, als een kluizenaar, gezeten. Vol zielsangst dacht hij aan de toekomst en het verledene; zijn aanschijn was in treurige donkerheid en pijnlijke zwaarmoedigheid gehuld, en hij zag jammeren, op jammeren gehoopt, de eeuwigheid ingaan. Thans staarde hij op vroeger' tijd; toen was hij, geheel onschuld, de vriend van den verheven ABDIËL, die, ten dage des opstands, eene schitterende daad voor het oog der Godheid volbragt; daar hij het was, die, alléén staande, maar onoverwinnelijk, de zijde van den overweldiger verliet en zich tot God keerde. Met hem, den edelmoedigen Seraph, was ook ABBADONA ontgaan aan den blik der vijanden van JEHOVAH; maar de rollende vlammenwagen van SATAN, die, om de zijnen ter overwinning terug te voeren, snel langs hem voorbijschoot — het krijgsgeschreeuw, dat, met den klank der klaroenen, onstuimig ten aanval opriep — en die heirschaar, opgewonden door het droombeeld eener toekomstige Godheid, dit alles verwon zijn hart en sleurde hem weder rugwaarts. Toen nog wilde zijn vriend hem, met de bedreigende blikken der liefde, bewegen om naar hem heen te ijlen; maar, duizelend van het denkbeeld aan eenen te verwerven Godenrang, herkende ABBADONA dien,

»eertijds zóó vermogenden, vriendenblik niet meer, en in »die verbijstering ging hij over tot SATAN.

»Jammerend en in zichzelven verzonken denkt hij aan »dit voorval zijner heilige jeugd, en aan den liefelijken »morgenstond zijner schepping. De Oneindige schiep AB»DIËL en ABBADONA op hetzelfde tijdstip; en toen spra»ken zij, met eene hun aangeborene verrukking, tot el»kander: Och, Seraph! wát zijn wij? wáár, mijn Ge»liefde? zaagt gij mij het eerst? Hoe lang bestaat gij? »Och, bestaan wij dan werkelijk? kom, omarm mij, mijn »goddelijke vriend! verhaal mij: wat denkt gij? — Toen »verscheen hun de heerlijkheid Gods, zegenend, uit eene »stralende verte; rondom hen, zagen zij ontelbare scharen »van nieuwgeschapene onsterfelijken wandelen, en drij»vende zilverwolken hieven hen op tot den Oneindige; zij »aanschouwden Hem en noemden Hem Schepper! Deze »voorstellingen martelden thans ABBADONA. Uit zijne »oogen vloten de tranen des jammers: zoo vloot, van *Beth»lehems* gebergte, toen de zuigelingen stierven, het vloei»jende bloed. — Hij had, met ontzetting, SATAN aan»gehoord; maar, die taal niet kunnende dulden, verhief »hij zich, om te spreken; driemalen zuchtte hij, alvorens »hij sprak: even gelijk, in een' bloedigen veldslag, broe»ders, die elkander terneder stieten, en, stervende, de »een den ander herkennen, en dan, nevens elkander uit»gestrekt, de rogchelende borst onmagtige zuchten doen »slaken. Hierop ving hij aan en sprak:

»Alhoewel mij deze vergadering eeuwig tegensta, ik wil »hierop geen acht slaan en spreken! Spreken wil ik, »opdat het zwaar gerigt van den Oneindige ook niet over »mij kome, gelijk het over u, SATAN! gekomen is.

»Ja, SATAN! ik haat u — u haat ik, verschrikkelijke! »Mijzelven, mijzelven, dezen onsterfelijken geest, dien gij »aan den Schepper ontruktet, vordere Hij, uw Regter, »eeuwig van u! De onsterfelijke heirscharen roepen, in »het diepst van den afgrond, in den nacht, nimmereindi»gend wee over u, SATAN! en luide, met dat donderend »stormgeroep, zij allen, die gij verleid hebt, SATAN! —

»Ja, met het geruisch der *Doode Zee*, roepen die allen »het wee over u! Ik heb geen deel aan den eeuwigen »Zondaar; geen deel, Aartslogenaar! aan uwen zwarten »raadslag, om den Messias Gods om te brengen! En, »tegen wien, Overweldiger! hebt gij gesproken? is het niet »tegen Hem, die, zelf moet gij dit bekennen, hoezeer gij »uwe ontzetting weet te verbergen, vreeselijk voor u is, »en magtiger dan gij? O! wanneer God aan sterfelijke »menschen de bevrijding van ellende en dood beschikt, gij »vermoogt niet dit te keeren! — En gij, gij wilt den »Messias doen sterven? SATAN! kent gij Hem niet meer? »Heeft de donder der Almagt uw trotsch voorhoofd niet »genoeg gebrandmerkt? of kan God zichzelven niet voor »ons, onmagtigen, beschutten? ons, die de menschen ten »doode verleid hebben. Wee, wee mij! ook ik heb dit »gedaan! en wij zouden ons tegen hunnen verlosser, woe»dende, verheffen? den Zoon, den Donderaar, zullen wij »willen ombrengen? ja, den weg tot eene welligt toekom»stige redding, of wel tot verzachting onzer pijn, zouden »wij, eertijds volmaakte geesten, ons, voor eeuwig, willen »versperren? — Zóó waarachtig wij allen die pijn heviger »voelen, wanneer gij, SATAN! dit verblijf van den nacht »en der zwarte verdoemenis koninklijk noemt, zóó waar»achtig keert gij, in stede van te zegepralen, met schande »overdekt, terug uit den strijd met God en zijnen Messias!"

ABBADONA heeft geëindigd, en SATAN, in hevigen toorn en woede ontvlamd, is onvermogend tot een wederantwoord. »Moedig en ernstig, doch zonder toorn en met »een bedroefd gelaat, blijft ABBADONA staan voor den »Vorst der hel;" tot dat ADRAMELECH, niet minder de vijand van God en de menschen, dan van SATAN zelven, het woord opneemt, ABBADONA met versmading en trots bejegent, het besluit tot den moord van den Messias goedkeurt en door de helsche magten doet bekrachtigen; waarna hij, vereenigd met SATAN, naar de Aarde keert, ten einde den raadslag der Hel te volvoeren.

»ABBADONA, die, gedurende ADRAMELECHS lasterin»gen, zich onbewogen staande had gehouden, volgt beide

»de schrikkelijke bondgenooten van verre. Misschien kan »hij hen nog van het volbrengen van hun voornemen te»rughouden, of wel — het einde der wanschepsels mede »aanschouwen! Thans nadert hij, met loome schreden, »het engelenpaar, dat de poort der Hel bewaakt. — Hoe »was het u, ABBADONA! toen gij hier ABDIËL, den on»overwinnelijke, aanschouwdet? Zuchtend boog hij zijn »aangezigt; nu wilde hij terugkeeren, dan weder naderen, »en dan weder, eenzaam en treurende, in de onmetelijk»heid ontvlieden; maar, sidderend en vol weemoed, hield »hij stand. Thans neemt hij, op eens, een vast besluit en »hij naakt de wachters. Hevig klopte zijn hart; stille tra»nen, zoo als engelen alléén kunnen storten, besproeiden »zijn gelaat; zuchten, uit al de diepten des gemoeds — »lang aanhoudende ontzetting, zoo als geen stervende die »kan ervaren, grepen hem schokkend aan, toen hij zich »opmaakte; maar het oog van ABDIËL, dat hem reeds »lang bespeurde, staart, onafgewend, op de wereld van »dien Schepper, dien hij getrouw bleef, maar geenszins »op hem. Gelijk aan de jeugdige Zon, in de dagen der »Lente, nederdalende op het nog pas geschapene aard»rijk: even zóó blonk de Seraph; maar niet voor den treu»renden ABBADONA. Deze verwijderde zich en zuchtte »bij zichzelven, verlaten en eenzaam:

»ABDIËL! mijn Broeder! gij wilt u dan, voor eeuwig, »aan mij ontrukken! Voor eeuwig wilt gij mij, verre van »u, in de eenzaamheid achterlaten! Weent om mijnen »wil, kinderen des Lichts! Hij bemint mij nooit weder, »voor eeuwig niet weder; ach! weent om mij! — Gij, »lustpriëelen, waar wij, zoo innig, van God en onze »vriendschap spraken, verdort! — Gij hemelsche bee»ken, waar wij, arm in arm, den lof van God, den On»eindige, bezongen, droogt uit! — ABDIËL, mijn Broe»der, is voor eeuwig voor mij gestorven!

»Beklaag het met mij, o Helle! mijn duister verblijf, en »gij, moeder der kwalen, gij, eeuwige nacht! een akelig »gejammer rolle van uwe gebergten nederwaarts, als God

»mij verschrikt! — Abdiël, mijn Broeder, is voor eeu-
»wig voor mij gestorven!

»Zóó klaagde hij, zich zijdwaarts keerende, en daarop
»bevond hij zich aan den ingang tot het geschapene. Hier
»verbaasde hem de glans en het gedonder der snel tegen
»over hem voorbijgaande *Orions*. — Sinds eeuwen had
»hij die werelden niet aanschouwd, altijd verdiept in zijne
»ellende en opgesloten in de eenzaamheid; thans sloeg hij
»dezelve gade en sprak:

»Zalige ingang! dorst ik, door u, wederkeren in de
»werelden, die de Schepper voortbragt, en het duister rijk
»der verdoemenis nooit weêr betreden! — Gij, Zonnen!
»ontelbare kinderen der schepping! bestond ik niet reeds
»en straalde ik niet heller dan gij, toen de Oneindige u
»riep, en gij u glanzend bewoogt, voortgebragt door de
»hand des Scheppers? — En thans sta ik daar, verduis-
»terd, verworpen, en ten afschuw van dit heerlijk ge-
»bied! — En gij, o Hemel! ach! terwijl ik u aanstaar,
»begin ik te sidderen; want dáár werd ik een zondaar;
»dáár stond ik op tegen den Oneindige! Waar zijt gij
»gebleven, onsterfelijke rust, mijne speelgenoote in het
»dal des vredes? Ach! naauwelijks laat mijn Regter, in
»uwe plaats, mij eene treurige verbazing over, bij het
»aanschouwen zijner werken! — O! dorst ik het wagen,
»diep ternedergezonken, Hem Schepper te noemen; hoe
»gaarne deed ik afstand van den beminnelijken vadernaam,
»waarmede zijne getrouwen, de verhevene engelen, Hem
»kinderlijk vereeren! — O! Gij, Regter der Aarde! ik,
»verlorene, durf u niet smeeken, dat Gij, met één' enkelen
»blik, mij in mijnen afgrond wilt aanzien! — Sombere
»gedachten, gedachten vol van ellende, en gij, woeste
»vertwijfeling! woed, tijranesse! woed voort! — Be-
»stond ik slechts niet! — Ik vervloek u, gij, dag, waarop
»de Scheppende sprak: Zij! en Hij met Zijne heerlijkheid
»van uit het Oosten zich opmaakte. Ja, ik vervloek u,
»o dag, toen de nieuwgeschapene onsterfelijken riepen:
»onze Broeder bestaat ook! — O Eeuwigheid! moeder
»van oneindige ellende! waarom hebt gij dien dag ge-

»baard? en, moest hij in 't aanzijn worden geroepen, »waarom werd hij niet donker en treurig, den eeuwigen »nacht gelijk, die voor den Donderaar daarheentrekt, in »onweder en dood; ledig, maar beladen met den toorn en »den vloek der Godheid? — Maar tegen wien verzet gij »u, lasteraar! voor het aangezigt der schepping? — Zon»nen valt op mij! Starren bedekt mij, voor den grimmigen »toorn van Hem, die, van den troon der wraak, als vijand »en regter, mij eeuwig verschrikt. Gij, die in uwe ge»rigten onverbiddelijk zijt, liet gij dan, in het toekomende »uwer eeuwigheid, niets te hopen over? — Word nóg »eens de Goddelijke Regter, Schepper, Vader, Erbar»mer!... Ach! bij vernieuwing vertwijfel ik; ik heb »JEHOVAH gelasterd, ik benoemde Hem met namen, hei»lige namen, die geen zondaar, zonder Verzoener, noe»men mag! Laat mij ontvlieden! Reeds rolt, door het »oneindige, een zijner almagtige donders, met bange ver»schrikking! Dan waarheen? Laat mij ontvlieden!

»Zóó roept hij, en ijlt voort, en staart in den ledigen »afgrond; en nu smeekt hij: God! Verderver! te vree»selijke God in uwe oordeelen! Schep dáár vuur, een' »doodenden gloed, die de geesten verteert! — Maar ver»geefs smeekte hij, en geen doodende gloed werd gescha»pen. Daarom wendde hij zich en keerde tot den kreits »der werelden weder. — Ten laatste stond hij, ver»moeid, op eenen der verhevene Zonnen, en zag van »dáár neder in de diepten. Hier volgden gestarnten an»dere gestarnten, aan gloeijende meeren gelijk: een dwa»lende aardkogel kwam nader, vurig en dampende, en »der verstoring nabij in het goddelijk oordeel; en nu werpt »ABBADONA zich op denzelven, om met hem te ver»gaan. — Maar hij verging niet; en, verdoofd van zij»nen eeuwigen kommer, zonk hij langzaam naar de aarde: »Zóó verzinkt, bij eene aardbeving, een gebergte, wit »van het gebeente der slagtoffers, die elkander hebben om»gebragt."

Heeft de *tweede* Zang der *Messiade* ABBADONA naar de aarde gevoerd, in den *vijfden* vinden wij hem weder, waar

hij pogingen aanwendt om den Messias te vinden. Vernemen wij, hoe KLOPSTOCK hem en zijne gedachten en gewaarwordingen beschrijft; het oord der handeling is de voet des Olijfbergs.

»Ter zijde des bergs, in het hulsel van den zwijgenden »nacht, naderde ABBADONA en sprak bij zichzelven: »Ach! wáár zal ik Hem eindelijk vinden, dien Man, dien »Verzoener? Het is zoo, wèl ben ik onwaardig den bes»ten der menschen te aanschouwen! en toch... SATAN »heeft Hem gezien! Maar wáár zal ik U zoeken, en wáár »U eens vinden, Man Gods, Verzoener? Alle woestijnen »heb ik doorkruist; ik ben tot de bronnen van alle stroo»men genaderd; het geruisch van mijn' voet heeft zich in »de eenzaamheid der schemerende wouden verloren; tot »den ceder heb ik gezegd: verbergt gij Hem? O! ruisch »het mij tegen! tot den overhellenden berg heb ik gespro»ken: buig u neder, gij eenzame! buig u neder naar mijne »tranen; opdat ik den Goddelijke zie, als Hij dáár een »weinig sluimeren mogt! Welligt — zóó dacht ik — heeft »de liefdevolle zorg van zijnen Schepper Hem geleid on»der het beschaduwende kleed der avondwolken! Welligt »ook heeft de wijsheid, of de zucht tot diepzinnige na»sporingen, die het gewoel der menschen ontwijkt, Hem »in de holen der aarde gevoerd! Maar ik zag Hem noch »in den hemel, boven — noch in den schoot der aarde, »beneden mij! Ik ben onwaardig Uw aanschijn, onwaardig »den blik te aanschouwen, waarmede Gij de menschen »toelacht, beeld der Godheid! Onsterfelijke onder de men»schen! Slechts dezen verlost Gij; mij verlostet Gij niet! »Neen; Gij merkt niet op mijn eeuwig jammerend geroep! »Ach! alléén menschen verlost Gij!

»Zóó sprak hij, en ontdekte, onder de slapende jon»geren, den beminnelijken JOANNES. Deze lag, in eene »verkwikkende sluimering, het naast bij hem. Hij zag »het; trad, met sidderende knieën, van vreeze terug, en »naauwelijks waagde hij, in alle stilte, tot zichzelven te »spreken:

»Indien Gij het zijt, dien ik zoek, en Gij die Godde-

»lijke zijt onder de menschen, die ter redding van zijn »geslacht verschijnt; zoo wees mij, o Verlosser! gegroet, »in uwe schoonheid vol waardigheid; gegroet met tranen, »met eeuwig vlietende tranen, en met bange en nimmer »eindigende zuchten! Waarlijk, uw gelaat draagt de »trekken van hemelsche onschuld, sprekende getuigen »eener bewonderingwaardige ziel! — Ja, Gij zijt het! »U zocht ik! Uw adem is rust, de belooning uwer deugd! »Ontzetting grijpt mij aan, als ik die rust aanschouw, die »uwe volle borst doorstroomt! Wend uw aanschijn van »mij weg, of ik moet mij omkeren en weenen!"

Het ontwaken van PETRUS, die nevens JOANNES in slaap was gevallen, en diens toespraak tot den laatstgenoemde, overtuigt ABBADONA van zijne vergissing:

»De Seraph vernam het en bleef, vol verwondering, »staan. De stilte van den nacht omgaf hem; en hij hoor»de, in de verte dier schrikwekkende stilte, een geluid, »als de stem van eenen stervende; en hij keerde het luis»terend oor naar de zijde, van waar hij het geluid had ver»nomen; en de stem werd, terwijl hij luisterde, treuriger »en huiveringwekkender. Toen stond hij dáár, bevreesd »en verbaasd, en zijn hart beefde terwijl hij nadacht: »Hoe! zal ik heengaan, om den man te zien, die, daar »ginds, in den ontzettendsten angst, worstelende is met »de gedachten aan den dood en het hoogste gerigt? zal ik »het bloed van den verslagene aanschouwen? — Welligt »spoedde hij zich rustig, onder nachtelijke schaduwen, »huiswaarts, om zijne stamelende kinderen, op den arm »en aan den hals der moeder, met de vreugde eens vaders, »te groeten, terwijl een loerende vijand, een moordenaar, »hem in het duister versloeg! Welligt werd zijn wandel »met onschuld gekroond en zijne daden gesierd door de »wijsheid! Ach! ik zou hem aanschouwen? ik zou den »angst van een' stervende, zijn brekend oog, en de doods»bleeke wangen, thans zoo kleurloos, gaan zien? het ge»steen zijner zuchten aanhooren, of wel het geroep zijner »brullende stem, waarmede hij wegsterft? — Helaas! »bloed van den vermoorde! ijzingwekkend bloed des on-

»schuldigen, ook gij getuigt tegen mij, voor dát gerigt,
»dat geene erbarming kent, want ook ik heb de kinderen
»van ADAM verleid tot den dood der zonde! — Gij, o
»bloed! bloed van onschuldigen, dat tot hiertoe gestort
»werd, en, in den loop der eeuwen, nog vergoten zal
»worden, laat af van mij! Ik hoor uwe donderende stem;
»ik hoor uwe vreeselijke zuchten, waarmede gij tot God
»schreit, wraak vordert, en mij die, voor eeuwig, prijs
»geeft! Dáárheen moet ik staren, kinderen van ADAM,
»waar Gods oordeelen rusten; ja, staren moet ik op uw
»verdord gebeente! Gelijk een krijgsman grijpt mijn ge-
»weten mijn' afgewenden blik aan, opdat hij zich keere
»dáár, waar de dooden, die ook ik heb omgebragt, in
»het stille graf vergaan! — Stilte van den dood, ik gruw
»van u! Hij, die tegen mij woedt, komt niet in de stilte;
»neen, in de wolken donderend, genaakt Hij! Zijn tred
»is een onweder, en de klank van zijnen mond is de dood,
»is gerigt, zonder erbarmen! — Alzoo dacht hij, en,
»met trage schreden, naderde hij den omtrek, van waar
»hij de stem van den stervende had vernomen.

»Thans ontdekte hij, in de verte, den Messias; maar
»hij kon diens aanschijn en het bloedend voorhoofd niet
»zien; want de Heer lag met het aangezigt ter aarde, in
»een stil gebed de handen wringende. Op eenen afstand
»zweefde ABBADONA, rondom den Messias, over het rus-
»tende aardrijk. Nu trad, van uit de digte schaduwen,
»waarmede hij omhuld was, GABRIËL langzaam voor-
»waarts, en ABBADONA beefde terug. — — —

»ABBADONA zag naauwelijks op, toen hij GABRIËL
»aanschouwd had. — — — En, hij, de verworpene, sid-
»dert en vestigt een' matten blik op den Messias, die zich
»thans uit het bloedig stof en met het doodszweet op het
»aangezigt, langzaam, weder opheft; maar met dien aan-
»blik omvlocit de nacht des doods den ontroerden Seraph;
»en, toen hij weder tot eenige bezinning komt, denkt hij;
»maar nu eens sluit hij zijne akelige gedachten in zijn bin-
»nenste, en dan weder laat hij dezelve, jammerend en

»met luide zuchten, weêrklinken in de verschrikkingen »van den nacht:

»O Gij, die dáár vóór mij met den dood worstelt, wie »zijt gij? Zijt gij een van die uit stof gevormd zijn; een »zoon dezer aarde, die vervloekt werd en rijpt voor het »gerigt, terugsidderende voor den laatsten der dagen en »het geopende graf der vergankelijkheid? Een van die »uit stof gevormden? Gewis! en toch dekt een schemer»glans der Godheid uwe menschheid; en iets hoogers, dan »hetgeen graf en verrotting kunnen bieden, spreekt uit »uw oog! Neen, dát is niet het gelaat eens zondaars; en »zóó blikt de van God verworpene niet om zich heen! Gij »zijt meer dan mensch; in u zijn diepten verborgen, ge»heimenissen Gods, die voor mij onzigtbaar zijn! — Wie »zijt gij? — Wend, o! wend uw oog van hem af, ver»worpene! — IJlings treft mij een denkbeeld; eene ont»zettende, groote gedachte schokt mij, als met de kracht »van een' donderslag: welk eene verbazende gelijkenis ont»waarde ik? — Weg van mij, vreeselijke vermoedens! »bedelf mij niet, gij, verschrikkingen des eeuwigen »doods! — Ach! Hij gelijkt naar den eeuwigen ZOON, »die, voorheen op zijnen troon, in hoogheid gezeteld, op »vleugelen des vlammenden wagens gedragen, over ons »donderde; het verderf hechtte aan onze verzenen en geene »verschooning kende, toen de onsterfelijkheid tot een' »vloek en het leven een eeuwige dood geworden is; toen »de onschuld, met alle hemelsche genietingen, voor ons, »voor eeuwig, uit de schepping ontvlood en den regtvaar»digen ten deel werd; toen JEHOVAH geen vader meer »voor ons was! Nog eenmaal wendde ik mij toen, en zag »sidderend rugwaarts; ik zag Hem achter mij naken; ik »zag den vreeselijken Zoon; het doordringend oog des »Donderaars! Verheven stond Hij dáár op den vlammen»den wagen; onder denzelve stonden de middernacht en »de dood! God had Hem met almagt gewapend, de Al»barmhartige had Hem met het verderf toegerust! — Wee »mij, wee mij; de ontzette natuur herhaalde, in al de »diepten der Schepping, den donderenden knal, waar-

»mede zijne straffende regterhand ons nederwierp! Hem »zag ik niet weder, want mijn oog verloor zich in de »diepte van den nacht; te midden van storm en donder »en het geween der siddernde natuur sluimerde ik voort, »met het gevoel der vertwijfeling, en — tevens onsterfe»lijk! — Nog zie ik Hem; ja thans nog; en het gelaat »van dezen Mensch, in 't stof gebogen, maar die meer »dan een mensch is, is Hem gelijk. — Is Hij, ach! is »Hij ook de Zoon van den Oneindige, de geschonken Mes»sias? Hij de Regter? — Maar neen; Hij lijdt; Hij »worstelt met den dood; Hij, die stond op den vurigen »wagen, worstelt met den dood! — Mateloos is de angst, »die zijne Goddelijke ziele doorschokt! Hij klaagt in het »stof; de opgezwollen aderen bloeden doodsangst! Ik, »voor wien geene ellende verborgen is, daar ik alle trap»pen van lijden en vertwijfeling ben afgestegen, ik weet »geene namen te geven aan den zielsangst, dien Hij voelt! »Neen, zóó als Hij die voortdurende doodsmart gevoelt, »kan zij niet medegevoeld worden!

»In een verafgelegen en duister verschiet ontwaar ik »nieuwe denkbeelden; zij doen zich voor als wonderbare »ontdekkingen, maar verward, gelijk de paden der dool»hoven: Deze Vorst des hemels, de Zoon van JEHOVAH, »het eeuwige evenbeeld des Vaders, steeg af van zijnen »troon en werd Mensch? Zou Hij thans voor menschen »lijden? voor zijne sterfelijke broeders in het oordeel »gaan? — Indien ik mij de hemelsche dingen nog herin»neren kan, dan heb ik van dit geheim eenmaal iets don»kers in den hemel verstaan; ook getuigt SATAN dit, door »het slangengesis zijner woorden en daden! — En hoe »genaken Hem de engelen, terwijl hun aanschijn en zaam»gevouwen handen van aanbidding getuigen; ook schijnt »hier de schepping, overal, in stille ontzetting verzonken, »als ware de Godheid tegenwoordig! — Maar, gaat Gij »in het gerigt voor uwe sterfelijke broeders? zijt Gij des »Eeuwigen Zoon? O Zoon! dan ontvlied ik; opdat Gij »niet, wanneer Gij mij aan uwe voeten ziet sidderen, in »toorn tegen mij ontwaakt, en u verheft op uwen troon! —

»Maar Gij ziet mij niet aan — en toch kunt gij mijn bin-
»nenste doorzien! Durf ik mijne gedachten luid doen
»worden; het wagen door te denken, wat mij met beving
»vervult, dan zijt Gij de Messias der menschen, en niet
»die der verhevener engelen. — Helaas! indien Gij ons
»verwaardigd had Seraph te worden, en zóó over de he-
»melsche landouwen uitgestrekt laagt, gelijk hier in het
»stof; zóó in het oordeel gingt, onzen wege in het oordeel
»gingt, van den Eeuwigen Vader; zóó de handen vouwdet
»voor God; zóó tot zijnen troon opzaagt; o! hoe zou ik
»dan, met opgeheven handen, om u zweven, en u, God-
»delijke! zegenen, met de toonen der harp en het gezang
»Hallelujah!

»Maar dewijl Gij het zijt, de teedere lieveling der God-
»heid, zoo moge, o kinderen van ADAM! de vloek, met
»eeuwig vuur, ieder hoofd treffen, hetwelk verachtelijk
»genoeg denkt, om den Zoon te miskennen, en ieder
»hart, dat, zijns niet waardig, de deugd ontheiligt. Gij,
»geslachten der verlosten, voor zoo veel gij op aarde ver-
»schijnen zult, o! wanneer gij het bloed, dat van dit aan-
»schijn vloeit, onteeren mogt; het zij u vergoten ten dood,
»ja, tot den eeuwigen dood! Ja, u bedoel ik, onsterfe-
»lijke zielen, u noemende bij den vreeselijken naam, dien
»de ongeschapene u gaf; wanneer in u ook maar een voor-
»gevoel van dit denkbeeld, met het verbrijzelend afgrij-
»zenwekkende der ernstige eeuwigheid, mogt ontwaken,
»zoo weet dan, dat gij, van God, het eerste en beste aller
»wezens, voor eeuwig verworpen zijt! — Dan, ja, dan
»wil ik, in de gewesten van ellende en nacht, de open
»wonden aanschouwen der onsterfelijke zielen en zeggen:
»Heil u, eeuwige dood! jammer, zonder einde, u zegen
»ik! — Het aanschouwen dier rampzaligen zou de zalige
»rust der verlosten, die, met betamende zorg en deugd-
»zaam, voor de eeuwigheid leefden, verstoren; en zij mij
»daardoor, van uit hunne hemelsche heerlijkheid, doen
»opschrikken. En toch wil ik, in de gewesten van ellende
»en nacht, de open wonden der onsterfelijke zielen aan-
»schouwen en zeggen: Heil u, eeuwige dood! jammer,

»zonder einde, u zegen ik! — Van uit de ijzeren armen »der helle wil ik mij losrukken, en voor den troon des »Regters verschijnen, en dáár het uitroepen, met eene »donderende stem, dat de werelden rondom mij en alle »hemelen het hooren: Ik ben eeuwig als zij! wat heb ik »misdreven, dat Gij slechts hen, slechts zondaren uit de »menschen, en geene engelen met u verzoendet? Het zij »zoo, dat de hel u haat; maar één verlatene is overig; »één die edeler gezind is, en u niet haat, o JEHOVAH! »één die bloedige tranen, en ellende, die nimmer aan»schouwd werd, zóó lang reeds, o God! en zóó lang reeds »vergeefs, voor u uitgoot en doorstond, zat van zijn aan»wezen, en vermoeid van zijne onsterfelijkheid!

»Hierop ontvlood ABBADONA."

Waarheen? dit wordt ons in den *negenden* zang vermeld, bij het berigt van de aardbevingen, die zich, na de kruisiging van CHRISTUS, van tijd tot tijd, herhaalden:

»Maar de geheime ontroering der aarde drong door tot »de spleten van een duister rotsgebergte, ver van den »Olijfberg verwijderd, en werwaarts ABBADONA gevloden »was; opdat hij eenzaam, in de diepten der aarde, zou »kunnen treuren. Dáár zat hij, aan de helling eener rots; »dáár zat hij, staroogende op den bruisenden stroom, die »aan zijne voeten nederwaarts stortte, en volgde, met een »luisterend oor, elken donder, waarmede de schuimende »vloed, van afgrond tot afgrond, langs overhangende ber»gen, klaterde. Op eens begint het onder hem te beven, »en naast hem storten rotsen in. ABBADONA werd van »dit luid getreur der aarde (zoo noemde hij haar sidderen) »verschrikt, en hij vroeg: Jammert de aarde, dat het »stof haar kinderen baarde? en is zij moede de verderving »harer zonen te dragen in haren schoot, als in een eeuwig »graf, dat gedurig met nieuwe geraamten gevuld wordt, »en inwendig ijselijk is om te aanschouwen, alhoewel het »van buiten met geurige lentebloemen prijkt? Of wel »beklaagt zij, helaas! dien Goddelijken Man, dien ik te »middernacht, aan den Olijfberg, aanschouwde, en een »lijden zag ondergaan, zoo als geen eindig schepsel lijden

»kan? — Wat mag thans wel zijn lot zijn? en waarom »aarzel ik, om Hem anderwerf op te zoeken? Hoe! is de »hand des gerigts mij op het vlak der aarde nader dan »hier? Nergens kan ik haar toch ontvlieden! en vlood ik »ook buiten de grenzen der schepping, die hand zou mij »aangrijpen! — Ja, ik wil Hem weder zoeken; ik wil »het einde van dat vreeselijk leedverduren aanschouwen; »weten wil ik alles, in zijne schrikbarende bijzonderhe»den! — Omgaven Hem slechts maar niet zoo velen van »de hemelsche heirschaar! O! hoe verschrikte ik voor »hunne blikken, toen ik van Hem wegvlood! — En »waagde ik ook den schijn van een' hemelschen luister te »vertoonen, en mij in een' engel des lichts te hervormen, »zou dan niet de bliksem des Regters mijne vermomming »te schande maken? Zouden de engelen mij niet in mijne »ware gestalte herkennen? — Maar, doet SATAN dit »niet? ja, hij doet het, die zonde op zonde stapelt, en, »veel meer dan ik, door grootere euveldaden, de Godheid »vertoornde! En daarbij, verberg ik, in mijn jammervol »hart, geene lage bedoeling met eene zoodanige vermom»ming! En toch, zou ik het wagen? zou zich ABBADONA »vermommen? — Neen, mijn besluit is genomen; gij, »verworpeling, ga heen in uwe ellende! — Ik zal dan »niet tot Hem gaan? ik zal het einde van het wonderbaar»ste lijden niet vernemen? Hoe zou ik ook den aanblik »der Cherubims verdragen, en niet vlugten?

»Zóó denkt hij, twijfelend bij zichzelven, en verheft »zich van uit de diepte; maar naauwelijks drukken zijne »voeten het stof der aarde, daar beeft hij ontzet terug; »want een zwarte nacht rustte voor zijn oog op het vlak »der aarde. Omringd door die zware en treurige duister»nis op den middag, den vollen middag! hoe! — zóó »denkt hij — Is dan de wereld rijp voor het Godsgerigt? »zal zij te dezen stond vergaan? Ja, de verschrikkingen »van den Oneindige rusten op haar; de hand des Almag»tigen heeft haar aangegrepen! — En waarom? Bedekt »de schoot der aarde den wondervollen Lijder, en vordert »God Hem terug van hare misdadige kinderen? — Maar,

»zou Hij kunnen sterven? — Waar ik ook heenblik, »overal verwarren mij nieuwe denkbeelden! — Zou ik »mij hier, in eenzaamheid, met denken martelen? neen; »beter is het Hem te zoeken, Hem te zien en daardoor »te leeren!

»Toen hij dit besluit nam, stond hij op den boomrijken »top eens bergs, en staarde rond in de hem omringende »duisternis, de heilige stad, met vurigen blik, zoekende. »Ten laatste ontwaarde hij dezelve van verre, even gelijk »een' puinhoop, omgeven door neveldampen; en toen — »zijne beenderen beefden bij de poging — nam hij de ge»daante aan van een' engel des lichts; dezelfde jonge»lingsgestalte, waarmede hij, in het dal des vredes, eens »mogt pralen. Die gedaantewisseling was echter hoogst»gebrekkig; want ofschoon glanzende lokken van zijne »schouders nedergolfden; ofschoon gouden wieken onder »dezelve ruischten; ofschoon de helderheid van den mor»gen zijn blinkend gelaat bedekte; toch stonden zijne oogen »vol tranen, die langs zijne kaken vloeiden. Bevend hief »hij zich op ter vlugt, en begaf zich naar de plek, die »hij, boven andere, in de dikste donkerheid gehuld zag; »want de zwarte nacht, die van den zwijgenden hemel »afdaalde, zweefde het digtste in den omtrek der hoofd»schedelplaats.

»En, terwijl hij over de wateren der *Doode Zee* voort»zweeft, verneemt hij een vreeselijk gebrul der opgeruide »vloeden; en, met het geweld der baren, het gejammer »der gepijnigde vertwijfeling: zoo kermen stervenden, ter»wijl de plotselinge en doffe donderslag der onderaardsche »wraak opwaarts stijgt; als dan de aarde beeft, en eene »van de veroordeelde steden, slechts ééne, de meestmis»dadige, zinkende verdwijnt, dan siddert nog eenmaal de »aarde, en nog eenmaal kermen stervenden, die zich zeker »waanden, bij het gekraak der ontheiligde tempels, en de »instortende paleizen van marmer gebouwd! De eenzame »wandelaar ziet het en verbleekt; hij schreeuwt het uit van »ontzetting — en vliedt.

»Abbadona verneemt, even zóó, met het woeden der

»*Doode Zee*, het gebrul der beide veroordeelde geesten »(SATAN en ADRAMELECH); hij herkent hen; ontzetting »grijpt hem aan; en, met ongeregelde vaart, ontvliedt hij »de kusten, waar het gejammer weêrgalmde.

»Thans is hij den kring der Cherubs genaderd. Plotse»linge en onwederstaanbare verschrikkingen maken zich »van hem meester, zoodra hij den blik vestigt op den rei»nen en vollen hemelluister van deze getrouwen; en zijne »lichtende schijngestalte ware bijna opgelost in misvormen»de donkerheid! De buitenste rij der engelenwacht was »te diep verzonken in de aanschouwing van Hem, die den »wondervollen, verzoenenden dood onderging, dan dat zij »op hem zouden kunnen letten. Seraph ELOA alléén ont»waart hem; herkent hem oogenblikkelijk en denkt: Zou »deze afvallige, deze bedrukte en klagende Seraph den »Gekruiste willen aanschouwen? — Hij zag zijn lijden »aan den voet des Olijfbergs, en thans zoekt hij Hem »weder. Hoe ellendig is hij! Verteerd van zijn immer »voortdurend naberouw, uitgegoten in al de tranen sedert »zijnen afval en herschepping geschreid! — O God! Reg»ter der werelden! Gij zult met hem volenden, wat gij »besloten hebt; en ik? hoe, kan zijn lot mij nog verba»zen? Is niet, door hen, die eens onsterfelijk zullen zijn, »JEZUS CHRISTUS gekruist, om den eeuwigen dood, zoo »wel als den dood eens menschen, te ondergaan? — Zie, »hij valt neder op zijn aangezigt, hij valt aanbiddend ne»der; hij ligt daar, en schreit tot Hem, die het lijden »verdraagt!

»Thans verheft zich ELOA en wenkt eenen der enge»len, en de Seraph staat voor hem: Ga, — zóó sprak »hij — tot de engelen en de geesten der Vaderen, en zeg »tot hen: Met twijfeling en sidderen naderde ABBADONA, »voor zoo verre hij het wagen mogt uwe rijen te naderen, »laat hem dit toe; want hij is gekomen met tranen, opdat »hij den stervenden Middelaar aanschouwen mogt! Geen »uwer gebiede hem te vlieden; maar late hem de pijnlijke »verzachting! Immers wordt het kruis omgeven door »schuldiger zondaren dan hij!

»ABBADONA zweefde sidderend om de verzamelde en-
»gelen; twijfelde, zweefde, en stond, en zeeg ter aarde.
»Gaarne ware hij geweken; maar hij vermande zich bij de
»gedachte, dat deze groote en heerlijke rij van engelen
»geenen geringeren persoon konden omgeven dan den Ver-
»losser der wereld; en nu waagde hij zich, voortzweven-
»de, in den hem afschrikkenden kring.

»Toen nu de engelen het gezigt naar hem keerden en
»hem aanzagen, ontwaarden zij de treurige vermomming;
»een' lach des doods; een' glans, waaruit geene zaligheid
»straalde; duizendjarig leed, en onoverwinnelijke treurig-
»heid; het was ABBADONA! — Met stilzwijgend mede-
»lijden lieten zij hem voortzweven, en hij naderde den
»heuvel, waarop de nacht was nedergedaald. Dáár zag
»hij de gekruisten, en keerde zich. Neen — sprak hij —
»ik kan de gelaatstrekken van die stervenden niet aan-
»schouwen! Zóó veel leeds verwondt mij te diep, en
»voert de treurigste beelden voor mijnen geest, mij te luide
»voor mijnen Regter aanklagende; want slechts de afge-
»wende, kortstondige en vliegende blik op die wonden
»vervulde mij reeds met angsten, aan woedende vlammen
»gelijk! O gij, mederampzalige menschen! te schuldiger,
»vermits, ten gevolge der zwartste misdaden, uwe broe-
»deren u noodzaken, om menschen, voor het aanschijn
»der zonne en de verzameling eener ontelbare menigte,
»ter dood te brengen! Neen, mijn oog zal hen niet aan-
»schouwen, die gij thans, regtvaardig of onregtvaardig,
»der verderfenis prijsgeeft! Maar ontruk u aan deze droe-
»vige en martelende gedachte, de angstige gedachten des
»doods! — Wáár zal ik Hem vinden, dien ik zoek? Ja,
»voorzeker, deze hemelsche schaar is niet zonder oorzaak
»op de aarde gedaald; zij moet Hem omgeven! Hij be-
»vindt zich ergens op deze gewijde plek! maar wáár? In
»*Gethsemané* was het schrikwekkendste duister dáár, waar
»Hij zich bevond; maar hier, op de hoofdschedelplaats,
»stroomt het van duisternis, en dáár kan Hij zich niet be-
»vinden! O! wanneer een engel Hem mij aanwees! wan-
»neer ik slechts vragen dorst, en dan een Seraph Hem

» aan mij toonde! — Rampzalige! wanneer zij mij, aan
» deze ontroering, aan dezen innigen weemoed, niet her-
» kenden, en mij bevelen te vlieden! Neen; in verhevene
» gedachten verdiept, slaan zij geen' acht op mij; zij den-
» ken aan den Goddelijken Man, tot wien de Regter hen
» afzond! — Helaas! wáár toeft Hij? Toeft Hij veelligt
» in het allerheiligste des Tempels? bidt Hij dáár, bij ver-
» nieuwing; en zal geen sterfelijk oog aanschouwen, hoe
» Hij lijdt, terwijl het bloedig zweet van Zijn aangezigt
» druppelt? — En toch zijn de oogen der hemelsche scha-
» ren meer naar den heuvel, dan naar den Tempel ge-
» keerd; immers indien ik wèl zie, wáárheen zij hunne
» blikken wenden. — Verworpene! ja, zóó diep zijt gij
» vernederd, dat gij uw schaamrood gelaat niet tot deze
» aan God getrouwen durft verheffen; schoon ge het waag-
» det u aan hen te vertoonen, in hunne verheerlijkte ge-
» stalte!

» Maar op die hoofdschedelplaats?... Welligt dat Hij
» dáár, waar misdadigers sterven, en daarmede van den
» val der menschen de luidsprekendste getuigenis geven,
» volbrengt, wat hij besloten heeft op aarde te dulden?
» Welligt, dat Hij dáár, te midden der doodsbeenderen,
» nederknielde, om den Regter te aanbidden? — Helaas!
» ik moet mijn' blik wel weder naar den doodsheuvel
» keeren!

» Hij wendde zijn gelaat, en zweefde in bange en trage
» vlugt; zijdwaarts af; lang en opmerkzaam, onder de
» opgerigte kruisen zoekende. Daar ontdekt hij JOANNES,
» en volgt, met gespannen aandacht, den blik des Dis-
» cipels." — — —

» Toen ABBADONA van zijne eerste ontzetting terug-
» kwam, dacht hij: Dat is niet mogelijk! onmogelijk! Hij
» is het niet! Sterven? dat is niet mogelijk! En toch,
» o Hemelen! wat waag ik te twijfelen? Ik bedrieg mij
» niet! Ik zie Hem; ja toch, Hij is het! Hij, dien ik
» aan den Olijfberg aanschouwde, lijdende, wat geen ein-
» dige leed; Hij is het; uw offer, onverbiddelijke Regter! —
» Nu sonk hij lager aan den heuvel neder, en hij dacht:

» Hier, in het stof der aarde, wil ik het einde wachten
» van het onnaspoorlijkste aller oordeelen; en, wanneer
» een eindig wezen zulks vermag, den Goddelijken Lijder
» zien sterven! — Wat was dat in mijn binnenste, dat mij
» kalmte bereidt? is het de angst der verdooving mijner
» zinnen? zou het werkelijk hoop zijn? de beste hoop van
» allen: vernietigd te worden? O! eenige hoop! bedrieg
» mij niet! Ja, thans durf ik, dunkt mij, den Regter
» smeeken, om vernietigd te worden; ja, mij dunkt, Hij
» zou mij thans verhooren! — O Regter der wereld! wan-
» neer de Goddelijke Lijder zijn hoofd zal gebogen hebben
» aan het kruis, en Gij dan, omdat wij de zonde voort-
» bragten en tot zondigen verleid hebben, eenige van die
» misdadigers als wij zijn, ten doodsoffer, aan de schim
» van dezen uwen omgebragte, mogt wijden, ter einde-
» looze vernietiging, och! verkies dan den verworpenste
» onder de zondaren, verkies dan ABBADONA mede, tot
» een offer des doods! — Och! dan zal ik niet meer zijn!
» dan voel ik de vlam niet meer der schrikkelijkste folte-
» ring! — Eenmaal bestond ik; dan zal ik niet meer be-
» staan! Uit de rij der wezens verdwenen, houd ik voor
» altoos op te zijn! en dan — dan ben ik van de engelen,
» van alle geschapenen en van God vergeten! — Regter
» der wereld! God! Zie! ik bied mijn hoofd uwer almagt
» aan; o! verwaardig mij, dat zij mij, gelijk Gij wilt, uit
» uwe schepping verdelge!

» Zóó wenschte hij; zóó waande hij te mogen hopen; hij
» verblijdt zich; en, over zijne verwachting ontzet, zweeft
» hij over het stof; op het bloedige kruis en den stervenden
» Middelaar starende, en, elk oogenblik, het bezwijken
» van den Goddelijke verwachtende. Een treurig schrik-
» beeld, vernietigd te worden, vervulde al zijne gedach-
» ten; zijne gedaante verdonkerde zigtbaar, en hij stond en
» streefde en kampte, om zijne lichtgestalte niet te verlie-
» zen; en terwijl hij zoo alle krachten inspande, en van
» vrees zich omkeerde, zag hij, niet verre verwijderd, bij
» een der kruisen, ter regterzijde van het hoogstverhe-
» vene, dat in het midden schrikwekkend omhoog rees,

» op eenmaal, den vreeselijken ABDIËL zweven; ABDIËL;
» eens zijnen geliefden medegeschapene! — De glans der
» omringende engelen hulde hem nu in donkerheid; de
» schepping werd hem te eng; want de angst greep hem
» aan, dat zijn vriend hem zou herkennen! Al wat onster-
» felijk in hem woonde, de krachten eens geestes, die alle
» roept hij ter hulp, om die herkenning te voorkomen.
» IJlings, als ware hij door God, van eene verre gelegene
» wereld, naar eene andere, verre verwijderde, gezonden,
» en als dorst hij op aarde niet toeven, keert hij zich tot
» ABDIËL, met overhaasting sprekende: Zeg mij, Ge-
» liefde! Wanneer is het den Middelaar gezet, dat Hij
» sterve? Het werd mij geboden mij te spoeden; en toch
» wenschte ik, dat heilige, door God verkorene, ontzettend
» oogenblik, aanbiddend, te gedenken, waar ik mij ook
» bevinden moge!"

» ABDIËL stond zijdelings gekeerd; maar nu wendde hij
» zijn hoofd naar den verlorene, en sprak, met ernst, door
» weemoed verzacht: » ABBADONA!"

» Gelijk de kleur des doods plotseling opstijgt in het ge-
» laat van den bloeijenden jongeling, door een' bliksem-
» straal getroffen: zóó steeg ook de kleur van den nacht des
» afgronds in het gelaat van ABBADONA. De Heiligen za-
» gen hem verduisteren, en hij ontvlood uit hunnen hem
» verschrikkenden kring." — — —

Ware het tafereel van ABBADONA hier geëindigd, het zou niets dan treurige gewaarwordingen kunnen wekken; maar de eindelijke ontwikkeling des geheels toeft ons in den *negentienden* zang, en bevredigt ons hopen en verwachten. De Messias, uit den dood herrezen, heeft gerigt gehouden; en de engelen van den dood voeren de veroordeelden in den eeuwigen nacht.

» In de stilte der eenzaamheid en, met starren blik, in
» de diepte starende, stond ABBADONA. Een der dood-
» engelen kwam hem nader en nader; hij zag den Cherub,
» herkende hem, en was bereid om te sterven. Met het
» droevigst oog staarde hij op den Regter, en hij riep tot
» Hem uit de diepten zijner ziele; tegen hem keerde zich

» het gansche geslacht der menschen, en de ten troon ge-
» zetelde Regter. Aanbiddend sprak nu de Seraph:

» Daar nu alles geschied is, en op den laatsten der da-
» gen de nacht der eeuwigheid volgt, zoo laat u nog een-
» maal door mij aanschouwen, gij, die daar zit op den
» troon! aanschouwen, met die tranen, die mijn brekend
» oog, sedert de wording der aarde, geweend heeft! Zie
» op mij, van den zetel waarop gij rust; want zelf hebt gij
» ook eenmaal geleden! Zie terneder op de ellende, waar-
» onder wij, veroordeelden, gebukt staan; en onder deze,
» op den meest verlatene van alle geschapenen! Ik smeek
» U niet om genade, Godmensch! Erbarmer! maar sta mij
» toe U te bidden om den dood! Zie, deze rots omvat ik,
» en daar wil ik toeven, tot dat de doodsengelen de ver-
» oordeelden van God terugvoeren! Duizend donders staan
» U ter dienst; gebied één' van die duizend; wapen dien met
» almagt, en dood mij, o Zoon! om den wille uwer liefde,
» om den wille uwer erbarming, waarmede gij heden ge-
» nade bewijst! — Helaas! ik werd ook eens door U, met
» de regtvaardigen, geschapen; laat mij thans sterven;
» verdelg uit uwe schepping den aanblik mijner ellende,
» en ABBADONA zij voor eeuwig vergeten! Dat mijne
» schepping vernietigd zij, en ledig de plaats van den meest-
» verlatene onder alle geschapenen! — Uwe donders zwij-
» gen; en Gij hoort mij niet! — Helaas! moet ik blijven
» voortleven; zoo laat mij, van de verworpenen afgeschei-
» den, op deze duistere gerigtsplaats eenzaam verblijven;
» en dat het mij, in mijne jammeren, tot troost verstrekke,
» diepnadenkend, mij te herinneren: Hier zat de Zoon,
» ten troon verheven, met zijne helder stralende wonden!
» Dáár hieven de vromen zich op lichte wolken naar bo-
» ven; hier werd ik geoordeeld!

» ABBADONA zonk aan den rotswand neder. Tot een
» ijlende vaart stonden de doodsengelen gereed, en keer-
» den zich tot den Regter. Plegtstatig zweeg het geslacht
» der menschen, en de donders verstomden, die tot hier-
» toe, onophoudelijk, van den troon des Rigtenden weêr-
» galmden; ABBADONA ontwaakte; hij gevoelde de onster-

» felijkheid weder; en, van uit den wachtenden hemel, » klonk de stem des Regters hem te gemoete:

» ABBADONA! ik heb u geschapen en ik ken mijne » schepselen; ik aanschouw den worm, eer hij nog voort- » kruipt, en den Seraph, alvorens hij gevoelt. Alle diep- » ten des harten en alle gedachten ken ik; maar gij hebt » mij verlaten, en deze veroordeelden, die gij mede verleid » hebt, getuigen tegen u. Zij zijn onsterfelijk!

» ABBADONA stond op, en, de handen ten hemel hef- » fende, sprak hij: Wanneer Gij mij kent, en den ellen- » digste der engelen verwaardigdet zijne ellende te aan- » schouwen; wanneer uw Goddelijk oog de eeuwigheden » heeft doorzien van mijn lijden; zoo verwaardig mij, dat » uw donder mij treffe, en dat uw arm zich mijner erbarme » in mijnen dood! Middelaar! onmagtig zink ik neder in » de vreeselijke diepten van den afgrond, en mijne sidde- » rende ziel ontvliedt de schouwplaats der eeuwigheid; stort » zich ter neder en smeekt om den dood, zoo vaak ik be- » denk dat Gij mij geschapen hebt, terwijl ik het niet waar- » dig was geschapen te worden! Zie, van waar Gij gerigt » houdt, terneder, Erbarmer! en aanschouw mijne ellende! » — Laat mij slechts éénmaal nog de verhevene gedachte » indenken, dat Gij mij schiept, dat ook ik door het beste » aller wezens gevormd ben; en dan, delg mij, voor eeu- » wig, uit de schouwplaats der schepping! — Wees mij » gegroet, o gedachte, voor ik allen vaarwel zeg, die God » in het aanwezen riep, en zijt gij ook mijne laatste: Toen, » toen de voltooide hemel, in al zijne volheid, ten voor- » schijn trad, en het eerste jubelgezang de oneindigheid » vervulde; toen, met een naamloos bewustzijn, van den » Schepper afkomstig, allen, op eenmaal, vervuld werden, » en de geschapen engelen zich gelukkig gevoelden; toen » de alléénstaande zich aan duizendmaal duizenden bekend » maakte, dat hij van eeuwigheid was, en de hoogste ge- » dachte van God, voor het eerst, niet meer alléén werd » gekoesterd; toen, ja, toen schiep mij mijn Regter! Des- » tijds kende ik geene ellende, en geen smart ontluisterde » de waarde van mijnen geest; vóór en boven allen, die ik

» mijne liefde waardig keurde, was God mij de beminnens-
» waardigste. Eeuwig geluk dekte mij met Zijne bescha-
» duwende wieken; elk uitzigt was mij zaligheid! Ik ver-
» heugde mij, dat ik geschapen werd; geschapen, om be-
» mind te worden van het beste aller wezens! De duur
» mijns levens werd door eeuwigheden afgemeten, en ik
» telde mijne blijde dagen naar het getal der erbarmingen
» Gods! Thans moet ik vergaan; zal ik langer niet meer
» zijn, en nimmer meer, met innige bewondering, God
» aanschouwen; geene Hallelujah's meer zingen voor den
» troon des Zoons! — Wordt dan ontbonden, o eeuwige
» geest! het doel, waartoe gij geschapen werd, is bereikt!
» Ik sta hier, en, voor de laatste maal, smeek ik U, die
» mij op de donkerste en schrikbarendste hoogte van het
» noodlot plaatste; mij eerst tot een getuige uwer genade
» verordende, en later ten voorwerp der onverbiddelijke
» wrake hebt uitverkoren, zóó, dat de verhevenste troon-
» geesten daarvoor het aangezigt bedekken!

» Dit gezegd hebbende, zonk hij voor den Regter op zijn
» aangezigt neder en verbeidde den dood; en eene diepe
» stilte breidde zich uit over hemel en aarde. Toen hief ik
» mijn oog op en zag, in den hemel, de heiligen, op hun-
» ne gouden troonen gezeten, sidderen van verwachting der
» dingen die daar zouden geschieden. Ook zag ik, voor
» de schaar der verworpenen, de doodsengelen; hunne
» voorhoofden glociden van verwachting en rondom hen,
» maar onbewegelijk, hingen donkere wolken; allen hadden
» den blik onafgewend op den troon des Regters gevestigd
» en van ABBADONA afgekeerd. — — —

» Ten laatste, en gelijk aan de stem des vaders tot den
» zoon, en gelijk de nagalm van een' jubeltoon, klonken
» van den troon deze woorden: ABBADONA! kom tot uwen
» Erbarmer!

» Snel, als de gedachten, die zich hemelwaarts heffen;
» en gelijk aan de vleugelen van den stormwind, waarin de
» Oneindige wandelt, verhief zich ABBADONA en ijlde na-
» der tot den troon, en de schoonheid zijner onbevlekte
» jeugd straalde weder uit zijn biddend oog, toen hij tot

» God opzag; de rust der onsterfelijken werd zigtbaar in de » wezenstrekken van den Seraph. ABDIËL kon zijne we- » derontmoeting niet langer verbeiden; maar drong, door » de scharen der regtvaardigen, voorwaarts, met uitgebreide » armen en luid juichende; zijne wangen gloeiden, en de » kroon klonk om zijnen schedel; hij snelde toe en omarm- » de ABBADONA. Deze ontrukte zich aan die omarming, » en hij zonk aan de voeten des Regters neder op zijn aan- » gezigt.

» Nu verhief zich in den hemel een luide stem des ge- » weens en van eene zoete verrukking; van de troonen der » vierentwintig ouderlingen klonk de jubeltoon der zacht- » gestemde harpen, en het gezang ter eere van Hem, die » dood was en weder leefde, weêrgalmde voor den zetel » des Zoons. — Maar hoe zal ik de woorden vermelden, » die ABBADONA deed hooren, toen hij, opgestaan zijnde, » zich keerde tot Hem, die op den troon zat? de glimlach » der eeuwige vreugde teekende zijn gelaat toen hij sprak:

» O met wat heilige namen zal ik U noemen; met welke » gebeden U danken, U, die zich mijner erbarmd hebt? » Kinderen des lichts, die ik liefhad, tot u ben ik terug- » gekomen! Eerstgeborenen der schepping, en, door de » wonden des Zoons, erfgenamen des eeuwigen levens! » wáár ben ik teruggekeerd? Zegt mij, o! zegt mij: wie » riep mij, en van wien kwam de stem, die mij bij name » genoemd heeft? Gij zijt de bron des levens, Gij de vol- » heid der heerlijkheid, Gij de springader des eeuwigen » levens! Heil is Uw naam; Gij zijt de Eeniggeborene des » Vaders; Gij Licht van Licht; Gij de Alverzoener; Gij het » Lam, dat geslagt werd; maar ook is Uw naam Regter! » U wil ik Liefde noemen! In den avond van het wereld- » gerigt heeft God nog eens geschapen; want ik was een » der gewijden ten eeuwigen dood. Op den laatsten der » dagen heeft Hij mij herschapen; en riep mij, uit de scha- » duwen des doods, tot eeuwige vreugde, die onuitspreke- » lijk is als Hij! — Hallelujah, een plegtig Hallelujah, » o Eerste! zij U voor eeuwig door mij toegezongen! Gij » hebt tot den rampzalige gezegd: zijt dit niet meer! tot

» mijne tranen: Ik heb u alle geteld! Vreugdetranen » en dankzegging en aanbidding zij Hem, die op den » troon zit!"

DE BRITSCHE STEENKOOLMIJNEN.

Onder de *Britsche* werklieden, welke gebrek en wanhoop kort geleden tot de ongeregeldheden gedreven hebben, van welke de nieuwspapieren melding hebben gemaakt, bevonden zich ook in de eerste plaats de steenkoolgravers. Ter gelegenheid der gisting, welke zich onder deze geheel eigenaardige klasse der bevolking geopenbaard heeft, behelsde het Tijdschrift *Quarterly Review* een artikel, waarin het, uit de echte rapporten der door het Parlement vroeger reeds benoemde Commissarissen van onderzoek, onderscheidene opmerkelijke bijzonderheden omtrent de levenswijs, zeden, werkzaamheden en gevaren dezer lieden mededeelt.

»Het leven van eenen mijngraver," zegt een der Commissarissen, »is van het oogenblik, dat hij in de mand springt, om naar het diepst der mijn te dalen, onafgebroken in gevaar. In de rijkste koolgroeven geschiedt deze nederdaling met hulp eener stoommachine; in de armere bedient men zich van eene driepootige kraan, door een paard in beweging gebragt; in de geringste, eindelijk, van eene katrol, die door menschenhanden bewerkt wordt, volstrekt op dezelfde wijze als bij een' welput. Al deze middelen zijn onderhevig aan de verschrikkelijkste ongelukken, die meestal uit het overladen ontstaan: nu eens breekt het touw, dan scheurt de bodem uit de mand, en de werklieden storten in den afgrond. Eens is dit gebeurd door het verzuim van een kind, hetwelk de eigenaars bij voorkeur boven een' volwassen man gebruikten, omdat het hun 7 Eng. schellingen per week kostte, in plaats van 30 (dus eene bezuiniging van ongeveer *f* 600 in het jaar.) Dit kind vergat, in tijds de stoommachine te doen ophouden, daar deszelfs oplettendheid afgetrokken geworden was door eene muis, die aan deszelfs voeten voorbijliep!"

Andere ongelukken weder gebeuren door de weinige zorg, welke men draagt, om het touwwerk geregeld na te zien. Daarenboven blijft de mijnput, die van binnen steeds behoorlijk bekleed en geschoord moet zijn, in de niet zeer

rijke mijnen menigmaal in uiterst slechten staat; en alsdan is een, van de zijden losrakende kleine steen, of ook een steen, die er van boven inrolt, door de verschrikkelijke vaart, welke de diepte van den put hem doet verkrijgen, toereikend, om den genen, dien hij treft, te dooden. De manden, die overdekt behoorden te wezen, zijn het maar al te dikwijls niet. De mond van den put, die met een muurtje omgeven moest zijn, al ware het slechts om te verhoeden, dat geene voorbijgangers des nachts in de diepte kwamen te storten, is menigmaal met niets hoegenaamd omheind; en dit verzuim is niet altijd de schuld der eigenaars; de mijngravers zelven vernielen vaak den gebouwden ringmuur, om gebruik te maken van de steenen.

Eenmaal in de mijn, staat het werkvolk aan nieuwe gevaren bloot: wanneer de togt, die luchtverversching moet aanbrengen, niet sterk genoeg geweest is, hoopt zich in de afgelegenste deelen der mijn eene zekere hoeveelheid met koolzuur bezwangerd waterstof-gas op en vat vlam zoodra het met eene brandende kaars, die niet binnen den door DAVY uitgevonden toestel besloten is, in aanraking komt; oogenblikkelijk vervult alsdan een verschrikkelijk weerlicht de mijn; de ontstoken vloeistof jaagt, onder ontzettend gedruisch, de met haar brandende lucht door al de gangen, verbrandt, verscheurt, vergruist alwat zij ontmoet, doet de rotsen waggelen, van de gewelven geweldige brokken graniet naar beneden storten, en, in hare snelle vaart aan den mijnput gekomen, drijft zij uit denzelven, als uit den krater eens vuurbergs, een vreeselijk mengsel van vlammen, stof, steenen en de verscheurde ledematen van menschen en paarden naar boven. Eene dier uitbarstingen had plaats juist op het oogenblik, dat eenige mijngravers door den put naar de diepte gelaten werden: de kracht van den luchtstroom wierp hen weder buiten de mijn. Een of twee derzelven kwamen gelukkiglijk op den rand van den put neder en werden gered; maar de overigen, in de kolk teruggevallen, verloren ellendiglijk het leven.

In 1841 is eene *Geschiedenis van het brandbaar gas der bergwerken* verschenen, in welk geschrift wij het volgende ongeval verhaald vinden: In den achtermiddag van den 25sten Mei 1812 werkten honderd-eenentwintig menschen in de kolenmijn *Felling*, toen men eensklaps eenen geweldigen slag vernam: eene soort van aardbeving schokte den grond

meer dan eene halve mijl in den omtrek; eene geweldige stofwolk ging op in de lucht, en, door een' sterken westewind gedreven, viel zij, anderhalve mijl van daar, als een digte regen op het dorp *Heworth* neder, hetwelk zij in eene duisternis wikkelde, die naar de schemering geleek. — Zoodra het geluid der uitbarsting vernomen was, snelden al de verwanten der mijnwerkers in radeloozen angst naar den mond van den put. De kraan, met verwonderlijken spoed en juistheid bestuurd, bragt tweeëndertig menschen naar boven, onder welke drie kinderen waren, die echter weinige uren daarna overleden. Een ooggetuige, de Eerw. Heer HODGSON, zegt, dat het geschreeuw, het gejammer, het krampachtig handenwringen der aanwezigen alle beschrijving te boven gingen: zij, aan welke men hunne verwanten of vrienden behouden teruggaf, schenen door hunne hevige blijdschap niet minder te lijden, dan door de geweldige smart, waaraan men hen ontrukte. Doch dit was verreweg het kleinste getal. Vele pogingen werden gedaan, om hen, die niet van zelven weder te voorschijn kwamen, door toegezonden hulp te redden: na weinige uren durfden acht of negen mannen in de diepte nederdalen; maar, aan den ingang der galerijen gekomen, werden zij overtuigd, dat de mijn zelve in brand geraakt was. Vergeefs kwamen zij terug, om de aanwezigen te verzekeren, dat alle hoop verloren, en dat het eenige, wat men thans nog doen kon, was, den mond der mijn te stoppen, om op deze wijs de brandende steenkolen te dooven. Elke voorslag van dien aard werd met het geroep, dat men de arme lieden vermoorden wilde, en met teekenen van de hardnekkigste tegenkanting, ontvangen. Men moest twee of drie dagen laten verloopen, gedurende welke de weduwen en weezen der ongelukkige slagtoffers onophoudelijk rondom den rookenden put bleven zwerven, steeds hopende, dat eenig hulpgeroep hunne ooren zou komen treffen; maar de stilte des doods bleef onafgebroken heerschen, en eindelijk moest men wel besluiten, deze soort van blaasbalg, die boven eene ontzettende vuurkolk geopend was, zoo digt mogelijk te sluiten. Eerst den 8sten Julij, ongeveer zes weken na het vreeselijke ongeluk, oordeelde men, zonder al te groot gevaar de mijn weder te kunnen openen. Eene ontelbare menigte kwam dien nog altijd hagchelijken arbeid bijwonen. Onder dezelve telde men wel vele lieden, die door nieuwsgierigheid alleen derwaarts

gelokt waren; maar alomme getuigden een bleek gelaat, oogen vol tranen, zware rouwkleeding van de tegenwoordigheid eens zoons, eener echtgenoot, eener moeder, die het dierbaar overschot van eenig geliefd pand kwamen opzamelen. Talrijke constabels waren ontboden geworden, om de orde te handhaven, en twee heelmeesters woonden de verrigting bij, om hulp toe te brengen, welke men voorzag, dat noodig kon worden. Er werden arbeidslieden naar beneden gezonden, om de mijn te doorzoeken, verdeeld bij elkander afwisselende ploegen van acht man, die vier uren beneden bleven en dan weder acht uren buiten de groef doorbragten. Toen het eerste commando naar boven gekeerd was, zond men boodschappers af naar het dorp *Low Felling*, van waar zij op karren een zeker aantal vooruit gereedgemaakte doodkisten moesten terugbrengen. Op het oogenblik, dat dit treurig konvooi aankwam, hieven de vrouwen een angstgeschreeuw aan, hetwelk men van zeer verre kon hooren. — De meeste lijken werden gevonden met sporen van de werking des vuurs; sommige waren als verkoold en uitgedroogd als mummiën; twintig derzelven lagen op eene en dezelfde plaats bijeen, als 't ware opeengehoopt en aan elkander vastgehaakt; het was een lijkenstapel, die schrikkelijk was om aan te zien; sommige waren geheel verwrongen en verscheurd, andere zonder eenige blijkbare kwetsuur en in de houding van slapenden. Meestal echter waren zij niet meer kenbaar, anders dan aan de eene of andere bijzonderheid hunner kleeding, aan een' ring, een' schoen, een tabaksdoos. Onder de dooden vond men er eenige, die, in afgelegen mijngangen opgesloten, den langzamen en ijselijken hongerdood gestorven waren, onder anderen een knaapje, naast hetwelk men een' opengeslagen Bijbel vond liggen en eene dier kleine blikken dozen, van welke de mijnwerkers zich bedienen. Op de binnenzijde van het deksel had hij, met de punt van een' spijker, deze woorden gekrabd, gerigt aan zijne moeder en aan zijnen jongeren broeder: »Wees niet mistroostig, moederlief; wij brengen den tijd, die ons nog overschiet, door met het zingen van lofgezangen tot eer van God. Denk aan Hem, moeder, meer dan ik het gedaan heb. Joseph, wees Hem trouw, en verlaat onze arme moeder nooit!" — Eene kleine, negen voet hooge grafnaald, waarop de namen en de ouderdom der acht-

ontachtig slagtoffers aangeteekend staan, is boven een der graven op het kerkhof te *Heworth* opgerigt.

De teekenen, welke de voorboden van dergelijke gebeurtenissen zijn, hebben op zichzelven iets treffends en (mag ik dit woord hier gebruiken) poëtisch. De *choke-damp* en de *fire-damp* (stikdamp en vuurdamp), die twee zendelingen des doods, verbergen hunne nadering onder verraderlijken schijn. Dr. WALSH beschrijft op deze wijs de eerste aanduidingen van derzelver tegenwoordigheid: »Nu eens verspreidt zich door geheel de mijn een liefelijke balsemgeur; men zou wanen den reuk der uitgelezenste bloemen in te zuigen; maar, terwijl de mijngraver die verkwikkende lucht als met verrukking inademt, stort hij plotseling dood ter neder: bij andere gelegenheden nadert hem het gas onder de gedaante eens bols van lichtende lucht, in eene soort van netweefsel bevat; en, terwijl hij met bewondering dit geheimzinnige verschijnsel gadeslaat, terwijl hij soms de hand uitsteekt, om de schitterende gedaante, die in den duister rondom hem waart, te grijpen, berst zij plotseling los, verspreidt de bliksemstralen, die zij in haren boezem verborg, en vernietigt met éénen slag den onvoorzigtige, die haar niet ontvloden is, tevens met allen, die haar niet ontvlugten konden."

Somwijlen wordt de mijn zelve de prooi van het vuur, dat zij heeft voortgebragt. In zulk een geval zijn jaren, wat zeggen wij! zijn vaak eeuwen ontoereikend, om den brand te blusschen. Te *Wednesbury*, in *Staffordshire*, te *Dudley*, in *Worcestershire*, kan men nog tegenwoordig uit duizende aardspleten den rook zien voortkomen van brandende kolenmijnen, welke men vóór het jaar 1800 gedempt heeft. Een waterput in gemelde stad wordt door de nabijheid van dien voortdurenden aardbrand zoo zeer verhit, dat deszelfs water zeer dikwijls in staat van koking is en tot wasschen en spijsbereiding dienen kan. Het is echter eigenlijk niet de vaste steenkool, die in gezegde mijn aan het branden is, maar het gruis, hetwelk de *Engelschen* onder den naam van *slack* aanduiden. Zoo men ondernam er eenen put te boren, zouden de vlammen onmisbaar naar boven slaan.

De ontbranding gebeurt meestal van zelve, maar somwijlen ontstaat zij ook door achteloosheid, of zelfs door boosaardigheid der mijnwerkers. Dit is, in 1833, in eene der mijnen van Lord FITZ-WILLIAM gebeurd.

Het zich niet gelijk blijven van den menschelijken geest blijkt nergens treffender, dan in het contrast tusschen de waarde eener mijn, als ook het bedrag der uitgaaf, welke noodig zou zijn om haar voor alle ongelukken vrij te waren, vergeleken met de beuzelachtige bezuinigingen, welke de eigenaars op de kosten dier voorzorgen pogen te maken. Is het niet iets onbegrijpelijks, tot 150,000 pond sterling (weinig minder dan twee millioenen Hollandsch) aan het graven eener kolenmijn te zien besteden, daarenboven nog ontzettende sommen te zien uitgeven voor de tot bewerking en drooghouding derzelve noodige machines, voor al het verdere gereedschap enz., en zulks met de zekerheid, dat dit geweldig groote kapitaal in één oogenblik vernietigd kan worden, zoo deze of gene deur in de mijngangen vijf minuten te lang gesloten blijft; terwijl men van den anderen kant, uit eenen belagchelijken geest van besparing, die gewigtige deur aan het verstand en de oplettendheid van een vijf- of zesjarig knaapje ziet toevertrouwd?

Dit herinnert ons nog eene andere soort van gevaren, te weeg gebragt door het onvoorzigtig of te vroeg wegnemen der houten stutten of der zuilen van steenkool, welke men oprigt of overlaat, om de mijngewelven te schoren: kwalijkbegrepen zuinigheid neemt die somtijds weg op plaatsen, waar zij nog zeer noodig zouden zijn. De grond rijst dan van den eenen en verzakt van den anderen kant; de tusschenruimte sluit zich plotseling, en de ongelukkige mijngravers, zoo zij niet door die beweging van den grond oogenblikkelijk verpletterd worden, blijven soms in holen zonder uitgang opgesloten, waar de honger hen langzaam doet omkomen.

Het is om dergelijke gevaren zoo veel mogelijk te voorkomen, dat de mijnwerkers, aan welke het maken der uitholingen opgedragen is, gehouden zijn, hunnen arbeid te beginnen met het onderzoeken der vastheid van de koolader, welk onderzoek zij verrigten door met hunnen hamer ligte slagen tegen de wanden te geven; de al of niet holle klank strekt hun tot waarschuwing. Ontstaat er twijfel, alsdan schildert Dr. MITCHELL hen ons, hoe zij plotseling het werk staken en *hunne pijpen aansteken*, om gezamentlijk eenen raad te spannen; terwijl sommigen daarentegen in allerijl de vlugt nemen, om zich aan den val der geweldige blokken kools te onttrekken, die hen desniettemin somwijlen achter-

halen en verpletten. De aarde waarschuwt hen gewoonlijk voor dergelijke instortingen door een geluid, gelijk aan een dof gezucht; maar, hoe dikwerf wordt niet dit reddend voorteeken in den wind geslagen! hoe dikwerf ziet men niet den houwer, langlijfs uitgestrekt onder een' geweldigen koolklomp, die hem elk oogenblik vermorzelen kan, de moeite te veel achten, om de schoren op te zetten, waarvan hij voorzien is en die hem voor dit gevaar beveiligen zouden! Door de gewoonte verstompt, leven zij onder de hand van den dood, tot onbeschaamdheid toe met dien bleeken beheerscher der wereld gemeenzaam geworden.

Ook laten de zwaarste ongelukken hen bijna gevoelloos. De Opperconstabel van *Oldham* schilderde voor de Commissarissen met zeer naïve uitdrukkingen den geringen prijs, dien de mijnwerkers op hun leven stellen. »Het op de straat doodslaan van een' hond," zeide hij, »zou aan mijn volk meer euvel genomen worden, dan het omhalsbrengen van een' mijngraver." Zoo ontelbaar velen komen er door ongelukkige toevallen om het leven, dat men hieraan gewoon raakt en er zich niet meer over verwondert. Twee dagen na de ramp schijnen vrouw en kinderen van den overledene die volstrekt vergeten te hebben; er wordt van hem bijna niet anders meer gesproken, dan op het oogenblik, waarop zijn lijk aan zijne nabestaanden teruggebragt wordt, en zelfs dan vergenoegen de voorbijgangers zich met te zeggen, zonder bijna het hoofd om te wenden: »Het is niet anders dan een werkman, die dood is."

Laat ons nu nog, alvorens deze schets te eindigen, gewag maken van een gevaar, hetwelk bijzonder eigen is aan de mijnen, die zich tot onder de rivieren of onder de zee uitstrekken. Het doorzijpelen van het water vernielt allengskens de bovenlagen der mijn en wordt eindelijk door eene plotselinge instorting gevolgd, die eensklaps geheel de mijn met water vult, en alwat, in dezelve, leven ontvangen heeft doet versmoren. Een treurgeval van dien aard had in de maand Junij 1809 te *East-Ardsley* bij *Wakefield* plaats. Tien menschen schoten daarbij het leven in, en een eerzame Dominé, de Eerw. J. PLUMPTRE, Predikant te *Great Gransden* in het Graafschap *Herts*, nam het gebeurde tot onderwerp van een tooneelspel, waaraan hij den naam gaf van *Kendrew, of de Kolenmijn*. In zijne voorrede verontschuldigt zich de schrijver, dat hij zijn stuk nooit ten tooneele

had doen voeren, en wel bij gebrek aan gepaste decoratiën. Zeker, vooral het slottooneel zou moeijelijk voor te stellen geweest zijn!

In de groote mijnen van *Workington*, waarvan de Heer CURWEN eigenaar was en welke hij tot twee mijlen ver onder den bodem der zee had doen voortzetten, bemerkten eenige werklieden, dat de wanden als 't ware een zweet van ziltig water begonnen uit te geven, en sommigen hunner, door zulk een teeken verschrikt, kozen de partij van zich weg te begeven. De grootste hoop nogtans bleef, en in den nacht van den 29 Julij 1837 vulde de zee, door de sedert langen tijd losgewoelde beletselen heenbrekende, geheel de geweldig groote mijnspelonk met water. De bijzonderheden dezer ontzettende ramp bleven onbekend, en zullen het wel altijd blijven; niemand leeft, die ze verhalen kan; men bezit zelfs niet een eenig der lijken van hen, welke de donkere oceaan dien nacht verzwolg, en de kerkdienst voor de dooden werd over den gapenden en zwijgenden mond der mijn gehouden. Een tijdlang was echter, aan de zwarte kleur van het zeewater, de plaats te onderscheiden, waar het zich eenen doorgang in de mijn gebroken had.

In Junij 1833 had de Heer MONTGOMERY, een bankier te *Irvine*, op zekeren dag dat hij in de *Garnock* vischte, in den stroom een zonderling wielen en borrelen waargenomen. Eerst schreef hij zulks aan het springen van zalmen toe; maar allengskens begon hij daarvan de ware oorzaak te vermoeden, en deed zonder tijdverlies den hoofdbestuurder der naburige kolenmijn waarschuwen: het duurde vrij lang, eer deze man zich liet overtuigen; maar zijn volk hoorde kort daarna het gedruisch der binnendringende rivier, en het kostte veel moeite, eer men hen behouden uit de diepte naar boven kon brengen, vervolgd, gelijk zij het werden, door den stroom, die hun weldra tot boven de schouders reeg. In het eerst bemerkte men, dat het rivierwater, boven de draaikolk, sneller stroomde dan te voren; maar toen, in den achtermiddag, een geheel stuk van het mijngewelf op eenmaal instortte, verdween de stroom gansch en al, en het rivierbed bleef eene mijl ver droog. De lucht, in de, zeer ver zich uitstrekkende, mijngangen opgesloten, vond zich zoo sterk tusschen het ingedrongen water en de bovenkorst van den grond ineengeperst, dat zij, na aan die korst eene beweging te hebben bijgezet, gelijk het opwellen

van kokend water, eindelijk met een allerakeligst geluid door dezelve henen berstte. Water, met zand gemengd, werd in ontzettende hoeveelheid tot groote hoogten opgedreven en viel vijf uren lang als een modderige regen neder. Dit ongeluk beroofde vijf à zeshonderd menschen eensklaps van werk, en de mijn had zooveel schade geleden, dat men het denkbeeld, om dezelve te herstellen, moest opgeven.

DE RUSSISCHE WATERDRAGER. Door TH. BULGARIN.

Waar is het geluk te vinden? — In den handel en in den effectenhoek, zal de een zeggen. — In mijne geldkist, herneemt de ander. — Neen, in het vette ambt, dat de Heer N. N. bekleedt, merkt een derde aan. — In een' teederen liefdeblik van *haar*, fluistert al zuchtende een vierde. — Met één woord, er bestaat geen stellig en volstrekt geluk op deze wereld, vermits ieder op zijne wijs gelukkig is; en mij komt diegene de gelukkigste van allen voor, die zich in eenen toestand bevindt, welken anderen voor niets minder dan benijdenswaardig houden, en die daarin toch met zijn lot tevreden is.

En juist om deze reden benijd ik mijnen IWAN, die voor vijftien roebels papierengeld mij dagelijks water en brandhout naar de derde verdieping draagt en uit geheel ons huis een *maandelijksch* inkomen van zestig roebels trekt. IWAN *is gezond en sterk* als een buffel, en eene dragt hout of een paar emmers water zijn voor hem geen bezwarende last, maar een kinderspel. Kortzigtige philanthropen worden van deernis en bewondering aangegrepen, wanneer zij zien, hoe hij onder zijne vracht gekromd gaat; maar dat doet hij niet omdat die vracht hem te zwaar is, maar omdat hij dien op deze wijs gemakkelijker draagt. En wat is ook eene dragt hout voor een sterk manspersoon! Hebt gij ooit de lastdragers te *Marseille* gezien? Zoo niet, zal ik u zeggen, welk slag van lieden dit is. Bij *Marseille* ligt een dorpje, hetwelk sedert ouden tijd door *Spaansche* uitgewekenen bewoond wordt; zij oefenen allen de kostwinning van lastdragers, en gewennen zich van kindsbeen daaraan. Wanneer de *Marseiller* lastdrager zijne twintig jaren bereikt heeft, torscht hij op zijne schouders, van het eene eind der stad naar het andere, eenen last, zoo als een *Finsche* klepper

uit den omtrek van *Petersburg* dien bezwaarlijk zou voortslepen. En onze waagdragers? zie eens, welke pakken zij hanteren! En de voerman van onzen vrachtwagen? Is voor hem een zak meel van 9 pud (360 pond) niet alsof het een peulschil was? Hij pakt dien op, werpt hem op zijne schouders, en bijgt niet eens onder zoo groot een gewigt. De beroemde athleet RAPPO verhaalde ons eens, dat hij in zijne kindschheid zwakkelijk geweest was, maar dat zijn meester hem had aangespoord, om gedurig zwaardere lasten te tillen, en dat hij op deze wijs zijne spieren versterkt had. Zijne kunsten begon hij met appelen in de hoogte te werpen, en kon het eindelijk even gemakkelijk bommen doen. — Gewoonte is eene tweede natuur, en men kan den mensch aan alles, wat men wil, gewennen. Heden ten dage houden wij het bijna voor een verdichtsel, dat de *Romeinsche* voetknecht, in het koperen harnas gepantserd en zijne mondbehoefte, zijne ketels, ja zelfs palissaden tot het opslaan van het nachtleger dragende, met deze geheele pakkaadje over rivieren zwemmen kon! En toch is dit ligt begrijpelijk; want de *Romeinsche* burgers oefenden zich van hunne kindschheid af in de gymnastiek. Mijn IWAN voert het woord *gymnastiek* nimmer in den mond en is toch sterker dan menig gladiator. Reeds als knaap reed hij met zijnen vader in het bosch, velde boomen, schikte het gehakte hout vademwijs bijeen en laadde het vervolgens op den wagen. IWAN begon zijnen leertijd met enkele blokken, en eindigde dien met zulke vrachten hout op te beuren, dat zijn eigen vader, een man van zes voet lang, daarover bedenkelijk het hoofd schudde. Op zekeren dag zeide IWAN: »Vadertje, zou het niet goed zijn, dat ik voor een paar jaren naar *Piter* (*Petersburg*) ging? Hoe goed hebben lieden van onze soort het daar niet! Zij verdienen er hun brood, betalen hunnen *obrok* stipt, en zenden nog een' mooijen spaarpenning naar huis." (*) — »Hebt gij er lust toe, zoo houd ik u niet terug," gaf de vader ten antwoord. De moeder fronste het voorhoofd; maar IWAN zeide, op liefkozenden toon: »Moedertje, ik zal u eene *kitschka* koopen, dat geheel het dorp er de oogen wijd over opsperren

(*) *Obrok* heet de belasting, welke de boer te betalen heeft.

zal, en gij, zusters, krijgt ieder eene *sarafan!* (*) Thans volgde de eene omarming de andere; IWAN's vertrek werd op den volgenden ochtend bepaald; maar des avonds te voren ging IWAN nog afscheid nemen van zijne GRUNJA. Het arme meisje droogde zich de tranen met hare mouw af, en zag hem daarbij zoo treurig aan, dat het hem geheel weemoedig om het hart werd. »Schrei toch niet langer, gekje!" zei hij; »ik ga immers maar naar *Piter*, om een sommetje geld voor onze aanstaande huishouding te verdienen." — »Ach, gij zult er mij vergeten!" snikte GRUNJA; »te *Piter* zijn de meisjes zoo mooi opgeschikt." — »Kom mij met zulke praat niet aan boord," riep IWAN, driftig wordende; »ik vergeet slechts het kwade, dat de menschen mij aandoen; het goede niet. Eer twee, hoogstens drie jaren ten einde zijn, zijt gij mijne vrouw — daar hebt gij er een kruis op te pand." — »Ik zal al dien tijd schreijen en voor u bidden, lieve IWAN," zei GRUNJA. — »Bidden, dat is goed; doe dat; maar er bij schreijen is noodeloos; kijk maar niet naar de jonge knapen, hoort ge, en vooral niet naar de militairen!" — »Foei, schaam u, IWAN, dat gij mij zoo iets kunt zeggen," riep GRUNJA blozende; »maar ziedaar hebt gij een' zoen en dan nog een' — en nu, vaarwel!"

Onze goede IWAN trekt nu naar *Petersburg* in het *Artel*, betaalt er 25 koper-kopecken kostgeld, en krijgt daarvoor heerlijke koolsoep en grutten, uitmuntend brood en smakelijke kwas. In het *Artel* wonen twintig arbeiders; elk van dezen viert zijnen naamdag, en allen doen zich op hooge feestdagen wat te goed; alsdan wordt de tafel met pasteijen benevens gebraden vleesch of ook visch bezet. Midden onder het gelag komt er iemand en roept onzen IWAN naar het huis van den Heer N. N., waar eene groote wasch gehouden zal worden en waar hij water moet aandragen. IWAN wil opstaan, maar zijne makkers houden hem terug. »Waarom zoo haastig, WANJA? Kom, laat ons nog eens in het rond drinken; wij willen u bescheid doen." Zoo gezegd, zoo gedaan; de wijn smaakt het gezelschap regt goed; men zingt, men drinkt, tot eindelijk IWAN, zijnen beroepspligt indachtig, in de vrolijkste gemoedsstemming van zijne kameraden afscheid neemt. De keukenmeid beknort den draler,

(*) *Sarafan* is een lange, met eene rij knoopen bezette vrouwenrok.

het aardige kamermeisje dreigt met de ongenade van Mevrouw, die in alles o zoo stipt is; maar IWAN weet zich met geestige invallen, met wel te pas gebragte spreekwoorden zoo goed te verdedigen, dat zelfs de altijd zuur ziende *Finsche* kokkin moet grimlagchen; en komt hij nu, als het Nieuwjaar wordt, met zijnen deftigen gelukwensch bij Mijnheer en Mevrouw, zoo wordt er ook niet geknord, want de kamenier heeft van IWAN's te laat komen geen woord gezegd — hij is er te vrolijk, te beleefd toe, en ook een te knappe jongen.

Het was reeds in het derde jaar, dat IWAN op deze wijs hout en water sleepte, en in al dien tijd had ik hem niet eene eenige maal droefgeestig gezien. Slechts eens, toen ik hem vroeg, of hij gehuwd was, zuchtte hij en antwoordde: »Neen, Mijnheer, maar het wordt tijd dat ik trouw; mijn liefje zit t'huis en wacht mij met ongeduld. Ik moet er heen; doch het is toch ook jammer, dat ik mijn werk hier er aan geven moet. Het brengt mij goed geld in, en ik heb beste lieden getroffen. Evenwel, als het najaar komt, ga ik naar huis. God, hoop ik, zal Mijnheer gezond doen blijven. Wil Mijnheer mij nog eene gunst bewijzen, zoo schenke hij zijne klandisie aan mijnen neef; het is een goede en een sterke jongen. Reeds als kind is hij hier naar de stad gekomen, en ik laat hem in mijne plaats." — »God verleene u zijnen zegen, IWAN; ga en trouw uw meisje, maar kom eerst nog eens bij mij, om afscheid te nemen." — »Uwe gunstrijke tevredenheid is mij genoeg," hernam IWAN en ging, innig aangedaan, met zijne beide emmers vol waschwater den trap af, terwijl hij een liedje neuriede, dat van zijne gemengde gemoedsgesteldheid getuigde.

IWAN heeft, in de drie jaren van zijn verblijf te *Petersburg*, met slepen en dragen 2160 roebels papierengeld gewonnen. Hiervan heeft hij er 440 voor kost en huisvesting moeten uitgeven; ruim 700 heeft hij, deels in geld, deels in geschenken, naar huis gezonden, en met het ronde sommetje van 1000 roebels bespaard kapitaal is hij zelf teruggekeerd. Toen IWAN van haar afscheid nam, was GRUNJA achttien jaar oud; op haar eenentwintigste was zij in haren vollen bloei, en kwam hem nog schooner voor, dan te voren. De ouders van beide de partijen kwamen bijeen, werden den koop eens, schudden elkander de handen, en een vrolijk bruiloftsmaal besloot de geheele zaak. Thans is IWAN

een deftig landman; hij bezit fraaije paarden en vette koeijen. GRUNJA is een wijfje als melk en bloed; de kinders zien er uit als jonge beeren; het driejarig zoontje sleept reeds met den wateremmer, en niet lang zal het duren, of hij draagt een' emmer vol water. IWAN heeft alles, wat zijn hart verlangen kan; maar op feestdagen, wanneer de boeren voor hunne huizen bij elkander zitten, dan denkt onze vriend nog somwijlen aan het leven, hetwelk hij te *Petersburg* gesleten heeft — die tijd is voor hem in zijne herinnering nagenoeg hetzelfde, wat voor iemand van onzen stand de eerste jaren zijn, waarin hij een ambt bekleed heeft — en alsdan wenscht hij, dat het oogenblik spoedig daar mogt zijn, waarop zijn STEPKA den zoo winstgevenden post van waterdrager te *Piter* zal kunnen aanvaarden.

Oppervlakkige beschouwers denken, wanneer zij eenen lastdrager met zijne vracht hout op de schouders zien: »Arme drommel, welk een moeijelijk leven leidt gij toch niet!" Doch, wie is er wel, die een leven zonder last leidt? Ieder van ons draagt eene vracht, een pak, dat hij gaarne zou willen afwerpen; en hoe veel ongelukkiger en tevens dwazer is het niet nog, dat zekere lieden vrijwillig lasten dragen, voor welke zij niet berekend zijn, en op deze wijs zichzelven en ook de zaak bederven! Nemen wij slechts de letterkunde ten voorbeeld. Hoe veel *water*, hoe veel *hout* slepen niet onze letterkundigen bijeen, zonder met het eerste onzen dorst te lesschen of ons met het andere te kunnen verwarmen! Ik voor mij, die een ongelukkige tijdschrift-criticus ben, zou veel liever eenen zwaren last hout dragen, dan het lastige ontuig lezen, waarmede onze vervelende veelschrijvers ons onophoudelijk het leven zuur maken. IWAN was in zijn voor zoo moeijelijk gehouden beroep regt gelukkig, en thans leidt hij een leven zoo vrij en vrolijk als een vogel, want onder den last der braafheid struikelt en valt men niet ligt. Bedenkt slechts, dat er booze vrouwen, valsche vrienden, nijdige ambtsbroeders, domme dikteerders en onwetende copiïsten zijn; dat de wereld rijk is aan hoogmoed, ingebeeldheid, onkunde en eene menigte gevoelig drukkende lasten. Mijn IWAN heeft van dit alles niets gekend; was zijn dagwerk volbragt, zoo dacht hij aan zijne GRUNJA, aan zijne geboorteplaats, zijne aanstaande huishouding, en al wat hij wenschte verschaften hem zijne vlijt en zijne aartsvaderlijke zeden, onder den bijstand van God en

van brave lieden. Ik herhaal derhalve mijne, reeds in den aanhef van dit verhaal geuite meening, dat diegene het gelukkigst is, die 't met zijn lot voor lief neemt, wanneer hij zich daarbij in eenen toestand bevindt, die aan anderen niet benijdenswaardig voorkomt.

ONTMOETING VAN EEN' LONDENSCHEN GENEESHEER.

Verhaal.

Vóór ruim dertig jaren zat een jeugdig man, die kort te voren zich als practiserend geneesheer te *Londen* nedergezet, naam en beroep op eene sierlijk gegraveerde metaalplaat aan de huisdeur geschroefd, en voor het geval, dat men hem des nachts mogt noodig hebben, door het groene en gele glas in de lantaren zijner woning, deze en ook zichzelven kenbaar gemaakt had (*), — deze jonge man nu zat vrij laat op een' laten December-avond in zijne kleine benedenkamer voor een helder brandend vuur. De nacht was onstuimig; in zware vlagen kletterde de regen, en huilend kwam de wind door den schoorsteen naar beneden. Van 's morgens vroeg tot 's avonds laat was onze dokter, door dik en dun, onafgebroken op de been geweest, en voelde zich dus dubbel genoegelijk in zijnen warmen japon en gemakkelijke pantoffels, waarbij hij, tusschen waken en sluimeren, aan zijne gedachten audiëntie gaf. Aanvankelijk luisterde hij naar den regen en den wind, en vond eene bijzondere geneugte in de voorstelling, hoe onvriendelijk de koude, doordringende regendroppels hem in het aangezigt zouden slaan, wanneer hij niet wèl bewaard te huis zat bij zijn aangenaam koesterend vuurtje. Vervolgens maakte hij in zijnen geest aanstalte tot zijne jaarlijksche kersmisreis naar zijne geboorteplaats. Hij dacht er aan, hoe zijne liefste

(*) Vele *Engelsche* artsen beginnen hunne praktijk als zoogenaamde *surgeons*; lieden, die zelven de artsenijen voor hunne lijders gereed maken. Voor de woningen van dezen, als ook voor de eigenlijk gezegde apotheken, branden te *Londen* lantarens met bonte glazen, welker licht van verre te zien is, en die op deze wijze aan de hulpbehoevenden tot een onbedriegelijk baken dienen.

vrienden zich verheugen zouden hem weder te zien, en hoe gelukkig het zijne ROSA zou maken, wanneer hij haar zeide, dat hij eindelijk eenen patiënt bekomen, dat hij gegronde hoop had er nog meer te krijgen, en dat hij dan spoedig zou opdagen, om haar als zijne gade af te halen, in welk geval hij niet meer eenzaam in het hoekje van zijnen haard zou behoeven te zitten, maar in hare liefdevolle blikken aanmoediging zou vinden tot vernieuwden beroepsijver. Hierbij poogde hij te raden, wie dan toch wel die eerste patiënt zou zijn, met welken hij zich vleide, wanneer hij toch wel bij hem aankloppen en of de genezing hem gelukken zou, dan of hem misschien beschoren was, nooit of nimmer eenen patiënt te bekomen. En dan dacht hij weder aan ROSA, en sluimerde in, en droomde van haar, tot dat hij de eigenaardige welluidendheid harer vrolijke stem meende te hooren en hare kleine, poezelige hand op zijnen schouder meende te voelen.

. Er lag eene hand op zijnen schouder, doch zij was noch klein noch zacht, maar de wigtige eigendom van een' dikkoppigen weesjongen, welken de opzigter der parochie, tegen kost en betaling van een' (Eng.) schelling 's weeks, aan onzen dokter verhuurd had, om zijne artsenijen rond te brengen en zijne verdere boodschappen te doen (*), doch

(*) Het is veelvuldig het gebruik in *Engeland*, uit de overal op kosten der kerspelen onderhouden wordende weeshuizen, jongens en meisjes, die nog hun veertiende jaar, als wanneer zij ontslagen worden, niet bereikt hebben, in dienst te nemen. Zulks verlangende, begeeft men zich in het gesticht zijner parochie en maakt er zijne begeerte kenbaar. Terstond worden al de jongens of meisjes geroepen en in orde geschaard. Men doet zijne keus, en bij de eerste weekzitting van het bestuur wordt de aanvraag in beraad genomen. De vâder van het huis doet alsdan over de betrekkingen van den aanvrager verslag; doch dit verslag moet wel in de hoogste mate ongunstig zijn, zal het aanzoek afgeslagen worden. Is het met de meestal niet ongemakkelijk te bevredigen consciëntie der *gentlemen of the board* slechts eenigermate bestaanbaar, zoo wordt het ingewilligd. Hierop komen de bedingen. Wil de aanzoek doende zich verbinden, den jongen of het meisje voor zeven jaren lang bij zich in huis te nemen, zoo wordt de gekozene met

die, daar er geene artsenijen rond te brengen en geene boodschappen te doen waren, zijnen, dagelijks nagenoeg uit vierentwintig uren bestaanden vrijen tijd met eten, drinken en slapen doorbragt.

»Heer dokter, eene dame! — eene dame, heer dokter!" — riep de knaap veel luider, dan noodig, en schudde daarbij zijnen heer veel sterker, dan voegzaam was.

»Eene dame?" vroeg de jonge arts, nog half onzeker of zijn droom begoocheling en half vermoedende dat de dus aangemelde zijne ROSA kon zijn — »waar? waar dan?"

»Hier, daar, ginds," hernam de jongen, terwijl hij op eene glazen deur wees, die naar de chirurgicale kamer leidde, en met eene uitdrukking van verbazing en vrees; aandoeningen, die beide wel het gevolg van eene eerste patiënt-verschijning konden wezen. Maar, ook de jonge arts rilde, toen hij de hem zoo onverwacht bezoekende gewaar werd.

Zoo nabij de deur, dat haar gezigt de glasruiten bijna aanraakte, stond eene vrouw van meer dan gewone ligchaamslengte, in den zwaren rouw gekleed. Het bovenste gedeelte van haar ligchaam was in een' zwarten shawl gehuld, en een digte zwarte sluijer bedekte haar gezigt. Zij stond hoog opgerigt, blijkbaar in hare volle grootte; en ofschoon onze dokter gevoelde, dat de oogen onder den sluijer op hem gevestigd waren, verried geene beweging, dat zij zijne nadering bemerkte.

»Gij verlangt mijnen raad?" zei de jonge arts, nadat hij de deur naar binnen geopend had. De gedaante antwoordde

---

een uitzet van drie volledige pakken kleederen voorzien en op discretie uitgeleverd. Strekt de aanvraag tot eenen korteren tijd, zoo wordt van dit uitzet naar evenredigheid iets afgetrokken. Wil men zich het regt voorbehouden, om den knaap of het meisje te allen tijde, wanneer men het verkiest, naar het huis terug te zenden, zoo moet men, behalve voor kost, ook voor kleederen zorgen en wekelijks minst genomen een' schelling loon betalen. Te beklagen is het, dat de ondervinding, welke verscheidene personen, vooral *Duitschers*, die zulke armenkinderen in dienst namen, daarvan gehad hebben, niet gunstig uitgevallen is, en dat zij maar al te dikwijls gansch geene goede staaltjes van de opvoeding in die huizen ontvangen hebben.

niet en verroerde zich niet. Met eene soort van huivering, die hem koud langs den rug liep, herhaalde de dokter zijne vraag. De gedaante knikte.

»Mag ik u dan verzoeken binnen te treden," zei hij.

De gedaante trad eene schrede voorwaarts, keerde het hoofd naar den dikken loopjongen, dien de droppels koud zweet langs het voorhoofd biggelden, en stond weder stil.

»Ga naar buiten TOM," beval de dokter, »trek het gordijn digt en sluit de deur."

De loopjongen deed, wat hem bevolen was, trok een groenzijden gordijn voor het glasvenster, vervolgens de deur achter zich toe, ging toen op de knieën liggen en drukte zijn regter oog digt aan het sleutelgat. De arts van zijnen kant schoof eenen stoel aan het vuur, en noodigde vervolgens, door een teeken, zijne gast, om plaats te nemen.

De gedaante naderde langzaam, en bij het schijnsel van het vuur, dat op hare kleeding viel, bemerkte hij, dat de onderste zoom derzelve van nat en modder droop.

»Gij druipt van den regen," zei hij.

»Dat doe ik," gaf eene holle stem ten antwoord.

»En zijt gij daarbij ook nog ziek?" vroeg hij verder.

»Zeer ziek, doch niet van ligchaam, maar van geest."

»Mag ik om naderen uitleg verzoeken?"

De vreemdeling rigtte zich op, en als na ernstige overweging antwoordde zij: »Niet voor mij ben ik tot u gekomen. Ware mijn ligchaam ziek, zoo kwame ik niet op dit uur, niet in zulk eenen nacht, niet alleen. En gevoelde ik dan, vierentwintig uren later, misschien den dood naderen, zoo zou ik God bidden, mij te laten sterven. Voor eenen anderen smeek ik u om uwen bijstand. Krankzinnig moge het wezen, wat ik van u begeer — ik geloof, het *is* krankzinnig; maar nacht op nacht, in de lange, treurige uren van het waken, heb ik mij eindelijk het besluit ontworgen; en al zie ik ook in, dat menschenhulp voor hem waarschijnlijk eene ijdele hoop is, zoo doet mij reeds de gedachte, hem zonder eene poging tot levensbehoud in het graf te laten zinken, het bloed in de aderen stollen."

Eene ijzing, gelijk geene verbeelding die kan voorstellen, rilde bij deze woorden over de gestalte der sprekende, en in haar geheele wezen lag een ernst der wanhoop, die den jongen man het hart krampachtig zamenperste. Hij was nog een nieuweling in zijn beroep; nog had hij van de ellende,

welke artsen dagelijks onder de oogen komt, niet genoeg gezien, om tegen menschenlijden als verhard te wezen. »Indien de zieke," zeide hij, ijlings opstaande, »indien de zieke, van wien gij spreekt, zoo hopeloos ligt, dan is elke minuut kostbaar: Ik zal u onverwijld verzellen. Hebt gij reeds anderen geneeskundigen raad gehad?"

»Neen," antwoordde de vreemde en vouwde hare handen zaam; »vroeger zou die vruchteloos geweest zijn, en ook nu is hij vruchteloos."

Starend zag de jonge dokter zijne raadselachtige bezoekster aan, alsof hij den zin van haar antwoord in de gelaatstrekken achter den zwarten sluijer wilde lezen; maar de sluijer was daartoe te digt. »Gij zijt ziek," zeide hij met aandoening; »geloof mij, *gij* zijt de zieke. De koorts, die in uwe aders brandt, liet u de inspanning niet gevoelen, welke gij vermoedelijk aangewend hebt. Drink dit," vervolgde hij op deelnemenden toon, haar een glas water toereikende — »bedaar, en zeg mij dan, zoo kalm u mogelijk is, waaraan de zieke lijdt en hoe lang hij reeds geleden heeft. Dit moet ik weten, zal mijn bezoek hem van dienst zijn, en dan — laat ons gaan."

De vreemde hief het glas naar den mond, zonder haren sluijer op te ligten, doch zette het weder neder, eer zij het aan de lippen gebragt had, en barstte uit in tranen. Daarna zeide zij: »Wat gij thans van mij hooren zult, ik weet het, moet u als geestverbijstering voorkomen. Men heeft mij dit reeds, minder vriendelijk dan gij, doen gevoelen. Ik ben niet jong meer, en men zegt, dat, hoe nader het leven aan zijne grenzen komt, het laatste, korte, in de oogen van anderen weinig waardige overschot den mensch des te dierbaarder wordt, dierbaarder dan alle vroegere jaren, ofschoon tot deze de herinnering behoort aan oude, lang gestorvene vrienden, en aan jongere, misschien wel aan kinderen, die van ons afgevallen zijn en ons zoo geheel vergeten hebben, alsof ook zij gestorven waren. Het eind mijns levens kan, volgens den loop der natuur, niet ver meer verwijderd zijn, en het leven behoorde mij dus lief te wezen. Maar zonder klagt of zucht, met vreugde, met verrukking zou ik het van mij leggen, mogt slechts hetgeen ik u te zeggen heb, onwaar of ingebeeld zijn. Hij, van wien ik spreek — ik weet dit, ofschoon ik het gaarne anders geloofde — zal morgen vroeg buiten bereik van menschelijke hulp zijn, en

desniettemin, ofschoon hij in doodsgevaar zweeft, desniettemin moogt gij hem heden niet zien, zoudt gij hem heden niet kunnen redden."

»Ik wil uw verdriet in geenen deele vermeerderen," hernam de arts, »en onthoud mij dus van alle aanmerking over hetgeen gij zoo even gezegd hebt. Ook begeer ik geene mededeeling van iets, hetwelk gij, zoo het schijnt, opzettelijk geheim wilt houden. Doch er ligt in uwe woorden iets tegenstrijdigs, hetwelk ik, zelfs met opoffering van elke waarschijnlijkheid, niet in staat ben weg te nemen. Hij, van wien gij spreekt, worstelt dezen nacht met den dood, zegt gij. Mijn bijstand zou hem misschien van nut kunnen weezen; maar ik mag hem niet zien. Morgen, vermoedt gij, zal menschenhulp vergeefsch zijn, en dan, schijnt het, zal ik hem zien. Is hij u werkelijk zoo dierbaar, als uwe woorden, als uw geheele gedrag te kennen geven, waarom hem dan niet gered, eer verwijl, eer te ver gevorderde ziekte het onmogelijk maken?"

»Zoo moge God mij helpen!" riep de vreemde, en tranen overstelpten hare wangen. »Hoe kon ik ook hopen, dat anderen gelooven zouden, wat ik zelf niet geloof! Gij wilt hem dus niet komen zien?" vervolgde zij met eene bevende stem, terwijl zij opstond.

»Dat heb ik niet gezegd," hervatte de dokter; »maar *dit* moet ik u zeggen, dat, wanneer gij bij dit zonderlinge dralen volhardt, en hij, van wien gij spreekt, intusschen sterft, eene vreeselijke verantwoording u treffen zal."

»*Zij* treft eenen ander, niet mij," hernam de vreemde.

»Dat ik aan uwe begeerte toegeef," zei de arts, »laadt op mij althans geene verantwoordelijkheid. Ik zal dengeen, van wien gij spreekt, morgen bezoeken. Geef mij zijn adres, en zeg mij, tegen welk uur ik komen moet."

»*Indien* gij komen wilt, kom dan ten negen ure," antwoordde de vreemde.

»Nog ééne vraag, eer gij gaat," zei de dokter. »Is de zieke onder uwe verzorging?"

»Neen," antwoordde de vrouw.

»En wanneer ik u nu eenig onderrigt geven mogt," vervolgde de arts, »hoe hij tot morgen behandeld behoort te worden — zoudt gij ook daarvan geen gebruik kunnen maken?"

Een tweede »neen," door tranen vergezeld, was het antwoord. Hierbij barstte het door haar tot nog toe met ge-

weld bedwongen gevoel zoo onwederstaanbaar uit, dat de jonge man, die buitendien van het vruchtelooze eener poging, om meer voldoende opheldering te erlangen, overtuigd was, het gesprek liet varen met de verzekering, dat hij den volgenden morgen op het bepaalde uur verschijnen zou. De vreemde gaf het vereischte adres, hetgeen naar een afgelegen deel van *Walworth* verwees, en ging even geheimzinnig als zij gekomen was.

»Ligtelijk zult gij gelooven," voegde de arts, wien wij hier navertellen, in dit gedeelte van het relaas zijner ontmoeting in, »dat dit raadselachtige bezoek een' diepen indruk in mijn gemoed achterliet, en dat ik lang, maar ook even zoo lang vergeefs, op eene mogelijkheid van aan elkander geschakelde omstandigheden dacht, die in staat mogt zijn, licht in deze duisternis te brengen. Ik herinnerde mij, van menige gevallen gehoord en gelezen te hebben, waarin een voorgevoel van sterven den laatsten dag, ja het laatste levensuur heeft doen bepalen, en waarin dit voorgevoel zich bewaarheid heeft gevonden. Ik helde over, om, wat ik thans gezien had, ook tot die gevallen te rekenen. Maar weldra viel mij in, dat alles, wat ik met betrekking hiertoe gehoord en gelezen had, slechts de zoodanigen betrof, die hunnen eigen' dood vooruitgezien hadden, en de vreemde vrouw had niet van haarzelve, zij had van eenen anderen, en wel zeer stellig van eenen man gesproken. Het was niet denkbaar, dat een bloote droom, eene bloote afdwaling der verbeeldingskracht, de grond geweest zou zijn, waarop zij met zulk eene vreeselijke zekerheid van zijn aanstaand overlijden gesproken had. Of ligt het ook misschien in iemands plan, zei ik tot mijzelven, om morgen vroeg eenen moord te begaan? Weet ook misschien die vrouw hiervan? Heeft zij veelligt onder eede stilzwijgen beloofd? Gevoelt zij hierover thans berouw, en poogt zij, niet in staat de daad te verhinderen, door snelle geneeskundige hulp het volledig slagen daarvan te beletten? Onzinnig denkbeeld, voerde ik mijzelven dan weder toe, zoo iets in de onmiddelbare nabijheid der hoofdstad, naauwelijks twee mijlen van daar, te vermoeden! Destijds kende ik *Londen* nog niet met deszelfs ondeugden, schanddaden en sluiphoeken; anders zou ik mij minder van onzinnigheid beschuldigd hebben, ja zelfs, juist omdat ik naar den naasten omtrek der hoofdstad ontboden was, mijnen inval minder onzinnig genoemd hebben. Toen-

maals echter verwierp ik dit denkbeeld en kwam op mijne eerste meening terug, dat de onbekende in hare verstandsvermogens gekrenkt moest zijn. De onmogelijkheid, om het raadsel op eene andere wijs slechts min of meer voldoende op te lossen, deed mijn vermoeden tot overtuiging stijgen; waarbij ik nogtans erkennen moet, dat gedurende den slapeloozen nacht, in welken ik vergeefs alles aanwendde, om de geheimzinnige boodschapster met den zwarten sluijer te vergeten, gedurig nieuwe, tegenstrijdige twijfelingen in mij oprezen."

Den volgenden morgen vroeg begaf de jonge man zich op weg naar *Walworth*. Nog heden heeft het gedeelte dezer plaats, dat het verst van *Londen* verwijderd ligt, niet dan armoedige, afzonderlijk staande huizen; vóór ruim dertig jaren was het geheel eene akelige wildernis, waar slechts lieden van het dubbelzinnigste karakter woonden, die of uit armoede zich in geene betere nabuurschap konden nederzetten, of wier levenswijs en broodwinning hun deze afzondering wenschelijk maakten. Van de huizen, welke zich thans straatgewijs in alle rigtingen uitstrekken, zijn de meeste eerst in de laatste tien jaren ontstaan, en die, welke vroeger in onregelmatige tusschenruimten verstrooid lagen, waren van den ruwsten bouwtrant en allerellendigst ingerigt.

Zulk een oord was niet geschikt, om den jongen man bij zijne echtendwandeling te vervrolijken, of ook slechts het gevoel van angstige beklemming, dat het zonderlinge bezoek bij hem verwekt had, te overkomen. De rigting, dien hij, naar de opgaaf van het adres, moest volgen, leidde hem van den grooten weg af, langs kromme, niet zelden afgebrokene dwarspaden over eene moerassige gemeenteweide — hier en daar eene vervallene, voor alle winden openstaande hut, een misgroeide boom, of een waterplas, die zich, ten gevolge van den jongsten nachtregen, langzaam verder schoof; somwijlen een verarmd stuk tuingrond met enige vermolmde, tot eene woning aan elkander gespijkerde planken, of een oud, gebroken paalwerk, waartusschen men, om de gaten te stoppen, hier en daar een uit de naburige beggen gestolen staak had ingestoken — alles eene meer dan voldoende getuigenis voor de behoeftigheid der bewoners en voor de ruimte van hun geweten bij het behandelen van een andermans eigendom. Ook verschenen eenige malen morsige wijven op de drempels van nog mor-

siger vertrekken, om nu eens den inhoud van het een of ander stuk vaatwerk uit te gieten, dan weder om een klein meisje uit te schelden, hetwelk barrevoets, met een ander bleek, morsig en haar in grootte bijna evenarend kind op den arm, zich een half dozijn stappen van de huisdeur verwijderd had en gemakkelijk in den modder was gaan nederzitten. Deze enkele gevallen uitgezonderd, was alles stil en dood, en de koude, vochtige, alle uitzigt in de verte verhinderende mist maakte deze woestenij nog treuriger.

Na eene menigte, nu eens tegenstrijdig, dan ontoereikend, meestal in het geheel niet beantwoorde vragen, en nadat hij zich enkeldiep door slijk en moeras moede gewaad had, stond onze goede dokter voor het huis, werwaarts hij geroepen was. Het was een klein, laag getimmerte met slechts ééne bovenverdieping, naar het uiterlijke te beoordeelen nog verlatener en verdachter dan eenig dergene, welke hij voorbijgekomen was. Achter het eenige venster der bovenverdieping hing een geelachtig gordijn, en de vensterluiken beneden stonden slechts aan. Overigens lag het huis geheel afgezonderd, en zoo, dat er uit hetzelve geen ander zigtbaar was.

»Ik bleef eerst eenige minuten voor het huis stilstaan," verhaalde de dokter, »en ging hetzelve daarna rond, alvorens ik moeds genoeg verzamelen kon om aan te kloppen. Beschuldig mij daarom van geene bloohartigheid. Ik ben wel nimmer een der vermetelste geweest, maar ook geen der kleinmoedigste. Veroorloof mij ook, hierbij aan te merken, dat de *Londensche* policie toen ter tijd zeer veel verschilde van hetgeen zij thans is; dat bouwlust en zucht tot verfraaijing de voorsteden nog niet met de hoofdstad vereenigd hadden; dat in vele dier voorsteden het slechtste, bedorvenste slag van lieden hunne verzamelplaatsen had; dat, terwijl zelfs de levendigste straten van *Londen* slechts karig verlicht waren, de bedoelde streken aan de genade der maan bleven overgelaten, en dat het, ten gevolge van dit alles, voor misdadigers even gemakkelijk was, er zich aan de hand der geregtigheid te onttrekken, als moeijelijk voor hare dienaren, hen aldaar op te sporen en te vatten. Velerlei bijzonderheden had ik hierover hooren verhalen; bij deze gelegenheid zag ik voor de eerste maal, dat dit alles waar kon zijn, ja waar zijn moest, en ik ontveins niet, dat mij het hart een weinig sneller begon te kloppen. Zeker, toen-

maals hadden BURKE en BISHOP hunne vreeselijke vermaardheid nog niet verkregen. Niettemin was mij van de gruwelen, waaraan de eerstgemelde sedert zijnen naam gegeven heeft, in openbare gestichten van heelkunde genoeg voorgekomen, om mij, bij mijne wandeling door *Walworth*, op eenmaal van de destijds nog niet onderstelde mogelijkheid der wijze te overtuigen, waarop die schanddaden begaan konden worden en begaan zijn. De waarheid hiervan moge nu zijn zoo zij wille, en om het even, welke beweegredenen gij voor mijn aarzelen mogt onderstellen, ik erken rondborstig, dat ik eenige oogenblikken noodig had, eer ik den moed verzamelen kon, om de deur te naderen en aan te kloppen. Zoodra ik zulks gedaan had, hoorde ik binnenshuis een gefluister. Verstaan kon ik het niet, maar het kleek alsof iemand van beneden met een ander boven aan den trap half binnensmonds sprak. Vervolgens hoorde ik een paar zware laarzen door het steenen voorhuis sluipen. Alsnu werd de ketting van de deur gedaan, de deur geopend, en een lange, er allerongunstigst uitziende kerel werd zigtbaar, wien dik, zwart haar om de schouders hing, en wiens bleek en mager aangezigt mij eer als dat van een' doode dan van een' levende voorkwam. »Treed binnen," zei hij met eene doffe stem. Ik deed het; hij hing den ketting weder voor de deur en wees op een kamertje achter het voorhuis.

»Kom ik vroeg genoeg?" zeide ik.

»*Te* vroeg," gaf de man ten antwoord.

Het met nadruk gezegde *te* deed mij ijzen. De man werd dit gewaar, hoe snel ik ook het onwillekeurig verraad mijner verbazing poogde te verbergen. Hij zag mij met een' grijnzenden grimlach aan en zeide: »Wanneer gij eenig geduld wilt hebben, verlaat u op mij, de zaak zal geen vijf minuten duren."

Zonder te antwoorden, trad ik de kamer binnen. De man draaide de deur van buiten in het slot, en ik hoorde hem heengaan. Het vertrek, indien het al dien naam verdiende, waarin ik mij nu bevond, was klein en koud; twee stoelen en eene tafel waren het eenige huisraad. In den open schoorsteen, zonder haard, brandde een klein vuurtje, dat de kamer minder verwarmde, dan wel de vochtigheid daarbinnen nog vloeibaarder maakte; in lange strepen droop het water langs de wanden. Uit het eenige, half gebro-

ken, half toegeplakte venster, zag ik op eene kleine, onder water staande huisplaats. Noch in noch voor het huis was eenig geluid verneembaar. Met mijnen toestand niet bijzonder tevreden, nam ik plaats aan den haard, en wachtte de uitkomst van dit mijn eerste geneeskundig bezoek zoo gelaten mogelijk af.

Niet lang had ik gezeten, toen ik het gerommel van het een of ander slecht zamengesteld rijtuig hoorde. Onmiddellijk daarop hield het stil; de ketting aan de huisdeur rammelde; verscheidene stemmen spraken door elkander; voetstappen schoven langs den vloer en kletterden den trap op — ik dacht mij niet te vergissen in de onderstelling, dat er iets zwaars naar boven gesjouwd werd. Vervolgens kraakte de trap op nieuw — waarschijnlijk kwamen de sjouwers terug en verlieten het huis; ik hoorde andermaal het gerinkel van den ketting, en nu was alles weder even stil als te voren.

Toen hierna nog vijf of zes minuten verloopen waren, was ik op het punt om mijne kracht aan de deur te beproeven, ten einde — hetgeen werkelijk mijne bedoeling was, zoo het mij namelijk gelukte de deur open te breken — den eigenlijken aard en de inrigting van het huis nader te leeren kennen, toen de deur plotseling openging, en eene gedaante, als die mij den vorigen avond bezocht had, in dezelfde kleeding, met den zwarten, over het gezigt diep nederhangenden sluijer, binnentrad. Zij wenkte mij haar te volgen. Ik aarzelde; het zwijgen en de ongemeene ligchaamslengte deden plotseling de gedachte bij mij oprijzen, dat deze verschijning wel een verkleed manspersoon kon wezen; maar het van onder den sluijer losbarstend snikken en krampachtig rillen bewezen mij het dwaze van mijnen argwaan, en ik volgde.

Mijne geleidster ging den trap op naar de voorkamer, bleef aan de deur staan, en wenkte mij binnen te treden. Wat ik hier zag, was eene groote kist, twee stoelen en eene legerstede zonder omhangsel. Het gele venstergordijn, waarvan ik hierboven reeds gesproken heb, maakte de kamer zoo donker, dat ik eerst in het volgende oogenblik, toen de vreemde met de uitbarsting der wildste smart mij voorbijstoof en naast het bed op de knieën viel, het hoofdvoorwerp van dit tooneel bemerkte. In volle lengte uitgestrekt, gewikkeld in een linnen kleed en met wollen dekenlappen gedekt,

lag hier eene menschelijke gedaante, stijf en zonder eenige beweging. Hoofd en aangezigt, blijkbaar die van eenen man, waren onbedekt; alleen was een zwarte doek om het hoofd en de kin gewonden. De oogen waren gesloten; de linkerarm lag zwaar op het dek; de andere, langs het bed hangende hand, rustte in die der vreemde. Ik nam dezelve in de mijne; doch, verbeeld u mijne ontroering, toen ik gevoelde, dat ik de hand van een lijk gevat had! »Hier is wel geene redding meer mogelijk," zei ik; »de man is dood."

Als door een' bliksemstraal getroffen, sprong de vrouw overeind, sloeg hare handen wild in elkander, en riep op den toon der krankzinnigheid en der wanhoop: »O neen! neen! zeg dit niet! Ik kan het niet verdragen! bij God, ik kan het niet. Dood gewaande menschen zijn immers in het leven teruggekeerd, en menschen zijn begraven geworden, die nog leefden. Laat hem hier niet liggen, niet omkomen, zonder eene poging te doen om hem te redden. God is almagtig. Ik bezweer u, draal niet! In deze seconde misschien scheurt zich het overschot van leven in hem los. Om Gods, om der barmhartigheids wille, slechts ééne poging!"

Onder zoodanige uitroepingen wierp zij zich over het lijk, wreef met sidderende drift deszelfs voorhoofd en borst, en drukte de kille handen tusschen de hare. Maar, toen zij die handen weder losliet, vielen zij slap en zwaar op de dekens neder.

Inmiddels had ook ik de borst van den man bevoeld en in dezelve geen teeken van leven bespeurd. Ik boog mij over hem henen en zag.... maar ik kon mij vergissen; »open het gordijn," riep ik, »spoedig!" De vrouw bleef onbewegelijk. »Het gordijn open!" herhaalde ik. Zij verroerde zich niet. Ik stond dus zelf op. Nu wierp zij zich op den grond, klemde zich om mijne knieën en riep: »Wees barmhartig! Laat het gordijn hangen! Wanneer uwe poging nutteloos, wanneer hij zonder redding dood is — waartoe dan het lijk ontbloot?"

»Ik moet het ligchaam zien," riep ik, en, eer de vrouw het mij beletten kon, had ik het gordijn weggerukt.

Het volle daglicht viel nu in de kamer; de dokter trad aan het bed en bezigtigde het lijk. »Hier is geweld gebruikt," zei hij, op het ligchaam wijzende en de vreemde scherp aanziende, die thans voor de eerste maal met ont-

bloot aangezigt voor hem stond. Hoed en sluijer waren haar ontvallen; zoo 't scheen, wist zij het niet. De vrouw mogt ongeveer vijftig jaren oud zijn en was in vroeger tijd vermoedelijk schoon geweest. Kommer en tranen hadden haar gelaat met rimpels doorploegd, zoo als de tijd ze niet grift. Het aangezigt was doodbleek, de lippen beefden, en een onnatuurlijk vuur gloeide in de oogen. Ligchaam en geest bezweken blijkbaar onder eenen ontorschbaren last van ramp.

»Hier is geweld gebezigd," herhaalde de arts.

»Dat is het," zei de vrouw.

»Dat is het?" riep de dokter. »Vrouw, ik bedoel, die man daar is vermoord."

»Ja, bij God! dat is hij; meêdoogenloos, onmenschelijk is hij vermoord geworden!" riep de vrouw, met losbarstende heftigheid.

»En door wien?" hernam de arts, de vrouw bij den arm grijpende.

»Door wien?" herhaalde zij met gesmoorde stem. »Onnoozele, dat gij dit niet ziet! Zie naar het kenmerk van den slagter, en vraag dan!"

De dokter boog zich over het lijk en nam den doek weg, waarmede het hoofd omwonden was. De hals was gezwollen, en een blaauw en zwart gele kring liep rondom denzelven. Thans was er geen twijfel meer aan, en, zich met afgrijzen afwendende, zei hij: »Dat is een der genen, die heden geregt zijn."

»Zoo is het," hernam de vrouw.

»En wie was hij?" vroeg de dokter.

»Mijn — zoon," bragt de vrouw met moeite uit en zeeg op den grond.

Het slot van zijn verhaal leverde de arts in weinige woorden. Vroeg reeds haren echtgenoot verloren hebbende en in het bezit van slechts een gering vermogen, had de moeder van den ongelukkige zich niet zelden het noodigste ontzegd, om hem, haar eenigst kind, den lieveling van haar hart, tot een braaf en kundig man te vormen. Heet bloed en slecht gezelschap hadden hem er toe gebragt, om deel aan misdaden te nemen. Hij stierf door de hand des beuls, zijne moeder in het krankzinnigenhuis.

AAN

MIJNE ONTSLAPEN VRIENDIN

PETRONELLA MOENS,

GESTORVEN DEN 4 JANUARIJ 1843, IN DEN OUDERDOM VAN RUIM 80 JAREN.

Het rustuur sloeg. Gij hebt den loop volbragt,
Uw' strijd voleind, volhard in 't vast gelooven;
Het donker graf biedt u geen doodschen nacht,
Neen, de ochtendgloor des levens zweeft er boven;
De morgenstond, zoo lang vergeefs gewacht,
Het licht, dat u noch tijd noch lot zal rooven,
En wat uw oog, sinds tachtig jaar, niet zag,
Aanschouwt gij thans — 't werd eindlijk voor u dag!

Geen taal kan uw verrukking woorden leenen:
De duisternis omhult uw pad niet meer;
De lange nacht is voor altijd verdwenen!
Wat voelt gij thans, bij zulk een' wisselkeer?
De dankbaarheid doet u van blijdschap weenen;
Met heldren blik staart gij op hooger spheer;
Gij ziet! — en hemelvreugd doorstroomt uw harte;
Hij is daarheen, de ontberingsnacht der smarte!

Thans ziet gij hen, die u zijn voorgegaan,
De vriendenschaar, die nooit uw oog mogt groeten,
De leidsliên voor uw' voet op 's levens baan;
't Is zaligheid, die braven weêr te ontmoeten
En met hen voor Gods vadertroon te staan;
Dat zien kan u de smart der aard' verzoeten.
Verloste! juich! 't gemis van tachtig jaar
Staat thans voor u, gelijk een nachtwaak, daar!

Het is verklaard, het raadsel van dit leven;
Maar, week uw nacht, uw werk blijft voortbestaan;
Het volgde u ginds, in 's Hemels schoone dreven;
Het uur der rust bragt u verkwikking aan;
Daarboven staan uw daden aangeschreven,
En 't zaligst loon toefde u aan 't eind der baan:
Gij zaaidet hier in ootmoed en vertrouwen;
Uw maaitijd kwam; thans moogt gij d' oogst aanschouwen!

Wat God u schonk was u, voor hart en geest,
Ten spoorslag, om Zijn Rijk op aard' te stichten:
In woord en daad zijt gij getrouw geweest
Door weldoen en 't volbrengen van uw pligten;
Uw liefdrijk hart was dáár, waar gij het meest
Den wanklen voet op 't spoor der deugd kost rigten;
Rein was het licht, dat uwe hand ontstak.
En schooner, dan wat aan uw oog ontbrak.

De Grijsheid blijft uw' naam met eerbied noemen;
Zij dankt u voor de vruchten, haar geboôn;
De lieve Jeugd vermaakt zich met de bloemen,
Door u geplukt in 't Rijk van 't Goede en Schoon.
Het Vaderland zal zich op u beroemen;
De Kunstmin vlecht voor u een lauwerkroon;
Het Christendom erkent en schat de waarde
Van u, die 't beeld eens Christens toonde op aarde.

Zwijgt thans uw luit aan Rhijn- of IJsselboord,
En slaat uw hand niet meer de zilvren snaren,
Toch wordt uw lied in de echo's vaak gehoord,
Wanneer Natuur de beemden tooit met blâren.
Als 't: »God zij de eer!" door lucht en wolken boort,
Weêrklinkt uw toon in 't lied der Christenscharen,
En 't heilig koor, vereend door broedermin,
Stemt met u in den lof des Heeren in.

't Geschapen licht zonk hier voor u in 't duister,
Maar hooger glans had u de ziel omstraald,
En voor uw' geest, gedrukt door de aardsche kluister,
Is nooit de zon des heils ter kimm' gedaald;
Zij blonk voor u met ongeschapen luister,
Dien ons geen Seraf schetst, geen Engel maalt;
En — blind voor de aarde en 't nietig stofgewemel,
Vondt gij den weg, die uitloopt op den Hemel.

Heil u! — Gij schudt uwe aardsche kluisters af,
Wier drukkend wigt den pelgrimstogt verzwaarde;
Volbragt is 't werk, dat u Gods liefde gaf;
Het voerde u op voor hooger stand en waarde.
Ik treur niet bij uw stil en vreedzaam graf;
Dáár rust uw stof — en dat behoort aan de aarde.

Gij hebt geloofd, ook waar uw oog niet zag;
Thans ziet gij en — 't blijft eeuwig voor u dag!

7 Januarij, 1843. W. H. WARNSINCK, NZ.

GEVOELEN VAN DR. REIMANN OVER TESTAMENTMAKEN EN GEESTELIJKE VOORBEREIDING BIJ DOODKRANKEN.

Er bestaat (zoo schrijft een *Duitscher*, Dr. REIMANN) geene verkeerder aanmatiging onder Artsen, dan stelligerwijs te beslissen, of een kranke al dan niet te genezen zij. Ook de ervarenste Geneesheer vermag het niet, wetenschappelijk te bezweren, dat een lijk werkelijk een lijk is, tenzij de waarachtige kenteekenen van ontbinding daar zijn. Geen sterveling heeft de diepten der menschelijke natuur en hare onuitputtelijke hulpmiddelen en hulpbronnen van leven, van behoud, hare innerlijke, geheimvolle, physiologische werkzaamheid gepeild of doorzien. Wat kan, wat behoort hij meer of anders, dan die natuur bespieden, hare pogingen tot behoud voorzigtig te hulp komen, en op deze zoo lang vertrouwen, deze zoo lang bij den kranke levendig houden, als hij ademt? De hoop, de hoop is, physiologisch beschouwd, de *magtigste* Arts. Zoo lang de mensch nog hoopt, leeft er eene behoudende, zegenende, aanblazende kracht in hem. Ontroof hem deze, en gij blaast de vonk des levens uit. Daarom acht ik het, in de meeste gevallen, een middellijk ombrengen, den kranke zijn testament te doen maken (hetwelk bij gezondheid behoort te geschieden) en hem door een' Geestelijke bepaaldelijk tot sterven te laten voorbereiden. Heeft een kranke zijn testament gemaakt, zoo gelooft hij niet meer aan het leven, en dat ongeloof doodt hem. Wanneer de Geestelijke, op zoo even aangeduide wijze, aan het ziekbed verschijnt, vaart de schrik des doods den kranke door de leden; het licht der hoop verduistert geheel; de levenskracht krimpt zamen; slechts de ééne moordende gedachte des doods trilt door het verzwakte ligchaam; nu is 't uit: de Geestelijke bragt hem den dood! Alleen dàn, wanneer de zieke zelf, uit eigene beweging en bij volkomene zelfbewustheid, verlangt, zijnen uitersten wil te maken, of geestelijke toespraak, in den boven omschreven zin, dringend begeert,

worde zulks vergund. (*) De ware *Geneeskunst* is die, van den kranke alle doodsgedachten, alle treurigheid, alle smart te verwijderen, door een blijmoedig gelaat en liefderijke, opbeurende bejegening de levenwekkende kracht der hoop in hem te behouden en te versterken. Gaat *dan* evenwel het levenslicht uit, zoo geschiedt zulks door *natuurlijke* oorzaken. Zoo lang der natuur nog één middel overblijft, om de vonk des levens weder aan te blazen, wordt het door de hoop op het leven geschraagd. Geen mensch sterft gaarne — dat is natuurwet.

(*) Niet slechts *vergund*, o neen! dan wordt zulks *pligt*. — *Vert.*

CALLOT VOOR LODEWIJK DEN XIII.

Nadat Koning LODEWIJK XIII van *Frankrijk* door verraad in bezit van de stad *Nancy*, de geboorteplaats van CALLOT, geraakt was en zijnen intogt in dezelve gehouden had, ijverden alle kunstoefenaars om het zeerst, den Monarch hunne opwachting te gaan maken; CALLOT alleen verscheen niet. »Het schijnt, dat hij mijne weldaden vergeten heeft," sprak de Koning tot CLAUDE DE RUEL, die vervolgens des Konings woorden aan den kunstenaar overbragt. »Ja," antwoordde de brave man met verontwaardiging, »ja, ik heb zijne weldaden vergeten, sedert hij op zijne wijze naar *Nancy* gekomen is!" CLAUDE DE RUEL noopte hem echter, met hem naar het hertoglijk paleis te gaan, waar LODEWIJK audiëntie gaf. »Neen," gaf CALLOT met fierheid en moed ten antwoord, en CLAUDE DE RUEL verwijderde zich. Kort daarop verscheen een door Hertog KAREL van *Lotharingen* onderteekend bevel, luidende: »JACQUES CALLOT wordt op het paleis ontboden voor den Koning." — »Ik zal gaan," zei nu CALLOT; »maar nooit zal ik mij vernederen." De Koning ontving hem zeer genadig en zei hem: »Meester CALLOT, wij hebben niet vergeten, dat gij uwe bekwaamheden voor onzen roem hebt aangewend; gij hebt de inneming van het eiland *Rhé* en de belegering van *Rochelle* met een talent geschilderd, dat uw werk voor volgende eeuwen zal doen bewaard blijven; lever ons thans eene afbeelding der belegering van *Nancy*." — CALLOT rigtte zich trotsch in de hoogte en gaf ten antwoord: »Sire, ik ben een *Lotharinger*, en zou mij liever den duim afhakken, dan de belegering van *Nancy* afbeelden!" Evenwel was hij niet zonder bedachtheid, dat hij dit stoute antwoord duur zou moeten betalen. De geheele zaal was in opschudding geraakt; de hovelingen namen den schijn aan, hoogstverbitterd te zijn; degens vlogen zelfs uit de scheeden; op een' gegeven wenk

verschenen soldaten, met hellebaarden gewapend, aan de deur. Van den anderen kant omgaven de hun vaderland trouw gebleevene *Lotharingsche* Edelen den kunstenaar, vast besloten hebbende hem te verdedigen en te beschermen. Doch LODEWIJK XIII, die somwijlen een echt koninklijk hart toonde, doch welligt te dezer gelegenheid ook wel een weinig voor de dreigende gevolgen terugdeinsde, sprak, tot groote verbazing van geheel het hof en van den kunstenaar zelven, aldus tot CALLOT: »Mijnheer CALLOT, uw antwoord doet u eer." Vervolgens keerde hij zich naar de hovelingen en zeide: »De Hertog van *Lotharingen* moet blijde zijn, zulke onderdanen te hebben."

GESTRAFTE ONMEÊDOOGENDHEID.

Te *Kortrijk* in *België* veroorloofden onlangs de gasten in zeker hotel aan eenen ouden en blinden orgelspeler, om bij de *table d'hôte* eene geldinzameling te doen. De blinde naderde de tafel, waaraan een twintigtal personen zaten, en wendde zich toevallig het eerst aan een jong mensch van ter naauwernood achttien jaren, die, met verscheidene stukken van vijf francs in de hand spelende, hem barsch toeriep, dat hij geen klein geld had. De arme muzikant liet treurig het hoofd op de borst zinken en ging voort. Tot zoo ver bleef nog alles binnen de palen, en men had het er bij gelaten, zoo niet de jonge man vol woede zijne stem verheven en een' uitval tegen *luije bedelaars* gedaan had, die, zijns erachtens, in geene logementen behoorden toegelaten, en, durfden zij er den voet in zetten, zonder genade de deur behoorden uitgeworpen te worden. De onmenschelijke drift van dezen gierigaard tegen eenen armen ziekelijken grijsaard trok aller blikken op den kwalijk beraden redenaar, en de verontwaardiging aller aanwezigen zou dezen waarschijnlijk op eene onaangename wijze voelbaar geworden zijn, ware niet iemand, mede aldaar tegenwoordig, tusschenbeiden gekomen met de verzekering, dat hij den *bedelaar* een aalmoes van vijf francs zou doen toekomen uit den zak van den genen zelven, die hem zoo grievend beleedigd had. Met deze woorden stond hij op, en, zich naar den jongen heer keerende, deed hij hem, op de wijs als bij doofstommen gebruikelijk is, eenige teekenen, welke den ander eenen blos op het aangezigt joegen en hem blijkbaar van zijn stuk bragten. Weldra echter had hij zijn besluit genomen; hij wierp den orgelspeler vijf francs toe, en verwijderde zich zonder een woord te spreken; terwijl de gasten, onvermogend zich dit raadsel op te lossen, hem met verbazing nastaarden. De *Belgische Courier* voegt bij het verhaal van dit voorval, als opheldering, de volgende aanmer-

king: De door den vreemdeling gemaakte teekenen hadden de volgende beduidenis: »Toen gij doofstom waart, heb ik u vijf francs gegeven; geef die aan dezen blinde terug, of ik doe u arresteren." Vóór ongeveer vier of vijf maanden was een jongeling met een zacht, innemend gelaat, en die voorgaf van zijne geboorte af doofstom geweest te zijn, in verscheidene huizen te *Brussel* verschenen, als belast met het inzamelen van gelden voor een Doofstommengesticht in *Frankrijk*. De ongelukkige drukte zich, zoo door teekens als in geschrift, zeer goed uit, en een tweede persoon diende hem als geleider. Het gelukte hem, de weldadigheid der *Belgiërs* te wekken, en eene vrij aanzienlijke som werd door hem ingezameld. Die jongeling en de onbarmhartige in het logement te *Kortrijk* waren een en dezelfde persoon, en tot zijn ongeluk zat aan de *table d'hôte* juist een der milde gevers uit *Brussel*, die, insgelijks met de teekenspraak der doofstommen bekend, de som, voor welke men hem bedrogen had, op deze wijs aan wezenlijke armoede deed toekomen.

KAPPERSWIND.

Lazen wij onlangs in het *Handelsblad* van eene *Zaal van den vooruitgang der Kunst*, voor: *een vertrek, waar men het haar snijdt*, nog verder, naar 't schijnt, drijft men het bespottelijke bij onze overzeesche naburen te *Londen*, blijkens navolgende advertentie: »AUT CAESAR, AUT NULLUS. Toen »HANNIBAL, de roemruchtige Held van *Carthago*, de vijanden »zijns lands had bedwongen, werd zijn naam op de onsterfe»lijke bladen der Geschiedenis ingeschreven. Toen ALEXAN»DER, den *Macedonischen* veroveraar, van zijnen glorierijken »overwinningstogt terugkeerde, trokken slaven zijne zegekar, »en triomfbogen werden te zijner eere opgerigt. Maar groot»scher nog is de taak des Kunstenaars, die, moeite noch ar»beid ontziende, zich met lijf en ziel voor het duurzaam wel»zijn zijner landgenooten opoffert en aan hun heil en welvaart »zich geheel heeft toegewijd. Hoezeer dan ook onopgemerkt »in het gedruisch van veldslagen en het geklikklak der wape»nen, toch zal zijn roem groot, ja onsterfelijk zijn! Door»drongen van dit denkbeeld, heeft P. BROWNE, No. 47, *Fen»church*-straat, door onvermoeide navorschingen, het geluk »gehad, eene *pruik*, volgens een geheel nieuw en eigendom»melijk stelsel, uit te vinden. Met betrekking tot het gewigt »overtreft zij alle tot hiertoe vervaardigde, ligt zijnde als »herfstdraden; terwijl haar weefsel zoo schoon, zoo poreus »en zoo fijn is, dat de uitwaseming in geenerlei geval ge»stoord, en alzoo het grootste gebrek van alle andere pruiken »te eenemaal opgeheven wordt."

MENGELWERK.

HET GESTICHT VOOR OOGKRANKEN.

Een Droom. (*)

Wie eenigzins bekend is met de *Hollandsche*, *Duitsche* of *Engelsche* Spectators, wier geestige en kernachtige geschriften in het laatst der voorgaande eeuw algemeen met zooveel graagte gelezen werden, heeft zich zeker weleens met mij verwonderd over hunne ongemeene vaardigheid in het droomen van eene bijzondere soort van veelbeteekenende en zinrijke droomen. Telkens treft men bij hen vertoogen aan, waarin zij ons dergelijke droomen mededeelen. En — gaat het ook u zoo niet, M. H.? — de inhoud van *die* vertoogen vooral heeft voor mij iets zeer aantrekkelijks en boeijends, zeker ook, omdat zij de verbeelding zoo treffen, en zooveel bevrediging schenken aan dien trek naar het wonderbare, welke allen menschen ingeplant schijnt, en vooral in onze kindschheid zich zoo sterk openbaart. Dikwerf benijdde ik het deze ook anders zoo begaafde en bevoorregte mannen, dat zij vaak met zulke leerzame nachtgezigten begunstigd werden; — of waren het misschien kinderen hunner vruchtbare verbeeldingskracht, die hun scheppende geest kon voortbrengen, wanneer zij zulks wilden? Ja zeker wisten zij er iets op, om, des verkiezende, hunne gedachten in droombeelden te verzinnelijken en in handelende en sprekende gedaanten te herscheppen — hieraan twijfelde ik niet meer, sedert ik bij één' van hen deze ontdekking vond. »In mijn rariteits-kabinet heb ik onder anderen een *Japansch* kruidkussen van kostelijke zijde, met goud geborduurd, en met de fijnste specerijen van dat land gevuld. Wanneer men hetzelve, als men te bed gaat,

(*) Voorgedragen in de Departementen *Franeker* en *Harlingen* der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*.

onder zijn hoofdkussen legt, heeft het die bijzondere werking op de hersenen, dat het niet alleen onze verbeeldingskracht aanmerkelijk versterkt, maar tegelijk die beelden weder in gedachten brengt, die des daags daarin gespeeld hebben, en de gewigtigste overpeinzingen van den dag in een aangenaam nachtgezigt ons voorstelt." (*) O, dacht ik toen, mogt de Schrijver, gelijk aan een' zijner vrienden, zoo als hij daar verhaalt, ook mij dat wonderkussen eens ter leen hebben afgestaan! Maar, helaas, deszelfs waardige eigenaar was reeds lang niet meer onder de levenden, en wie het geërfd had, wist ik niet.

Intusschen bleek het mij naderhand, op eene verrassende wijs, dat men, ook zonder zulk een geheim middel — hoewel dan ook bijlang zoo goed niet als die meesters in deze kunst — zoo aan het droomen kan geraken.

Op zekeren avond was ik nog laat ingespannen geweest met het dieper indenken van eenen tekst, die mij eene opzettelijke behandeling overwaardig scheen; — ik ontheilig dien immers niet, door denzelven van deze plaats te noemen? — Het waren de woorden: *De kaars des ligchaams is het oog: indien dan uw oog eenvoudig* — of gezond — *is, zoo zal uw geheele ligchaam verlicht wezen; maar indien uw oog boos* — of bedorven — *is, zoo zal geheel uw ligchaam duister zijn. Indien dan het licht dat in u is* — uw zielsoog — *duister is, hoe groot zal de duisternis zelve zijn!* (†) Nog vervuld van gedachten, welke deze diepzinnige gezegden bij mij opgewekt hadden, begaf ik mij ter ruste; maar vruchteloos poogde ik mijnen, nog te helderen, geest van het onderwerp af te trekken, waaraan ik mij zoo vast had laten boeijen; ik bleef er nog geruimen tijd op doordenken. — Eindelijk overmande mij echter de slaap; niet zoo sterk evenwel, of mijn slechts ten halve ingesluimerde geest spon den draad mijner gedachten voort, en verwerkte dien, met behulp der verbeeldingskracht, tot een droomweefsel, 't welk, hoe bont en

(*) *De Patriot*, Vert. CLIII.
(†) Matth. VI: 22, 23.

zonderling ook, mij toch niet geheel onwaardig voorkwam, om eenige oogenblikken uwe oplettendheid daarvoor in te roepen. — Vergunt mij die, G. H.! met die welwillendheid en dat verschoonend oordeel, waarop hij immers rekenen mag, die met geen ander oogmerk optreedt, dan om iets mede te werken tot het genoegen en nut van 't algemeen.

Mijn droom verplaatste mij in een mij geheel onbekend gebouw, van verbazenden omvang en uitgestrektheid. Een onafzienbare, breede gang strekte zich voor mij uit, waarop eene menigte van deuren, aan weêrskanten, uitkwamen, die tot zoovele groote vertrekken schenen te leiden; en deze gang werd weder van andere dwarsgangen doorsneden. — Hoe ik hier gekomen was? en waartoe? wist ik niet, even weinig als waar ik mij bevond. Besluiteloos wat te doen, bleef ik eenigen tijd in het ruime en hooge portaal staan en rondzien. Boven eene bus, met het opschrift: *gedenkt de armen*, bemerkte ik daar een' breeden marmeren steen, in den gepleisterden muur aangebragt, waarin, met vergulde letters, de straks door ons vermelde spreuken waren uitgebeiteld; terwijl hier tegenover een groot schilderstuk hing, waarbij ik de voorstelling meende te ontdekken van de genezing des blindgeworden' TOBIAS. — Nog was ik bezig met de beschouwing hiervan, toen ik eene deur hoorde opengaan; en mijn oog daarheen wendende, bespeurde ik iemand, die uit een der vertrekken in den gang trad. — Terstond liep ik op hem toe, en vroeg hem, niet zonder eene onderdanige buiging — want de man had een zeer deftig en geleerd voorkomen — wat elk in mijn geval gevraagd zou hebben. Vriendelijk onderrigtte hij mij toen, dat ik mij in een Gesticht tot genezing van allerlei ooggebreken bevond, hetwelk geheel eenig was in zijne soort; en, ziende dat deze mededeeling mijne nieuwsgierigheid opwekte, bood hij mij gedienstiglijk aan, om mij naar eenige zalen te geleiden, waar zich de merkwaardigste oogkranken, ieder bij zijne

soort gevoegd, ophielden, — een aanbod, 't welk ik te gereeder aannam, daar hij zich als den arts van dit gesticht aan mij bekend maakte.

»Hier" — zeide hij — terwijl hij mij de deur van een der naastbij gelegene vertrekken ging openen, »hier zult gij reeds aanstonds lijders van een zeer zonderling gebrek ontmoeten. Zij zien alles in juist omgekeerde verhouding. Door een wonderbaar optisch bedrog, schijnt het grootste hun klein, en het kleine wie weet hoe groot toe." Ik trad daarop met mijnen geleider binnen, en werd wel een groot aantal menschen gewaar, maar bespeurde niets bijzonders aan hunne oogen. Toen ik hierover mijne verwondering aan den geneesheer te kennen gaf, glimlachte hij en zeide, dat men de kranken van dit gesticht veelal ook niet aan de oogen onderkennen kon, maar wel aan hunne woorden en handelingen. »Wanneer gij," voegde hij er bij, »de dagelijksche gesprekken dezer menschen eens hoordet, gij zoudt er niet aan twijfelen, dat aan hunne zienswijs iets hapert. Zelden of nooit hoort gij hen een woord wisselen over hetgeen voor menschen het gewigtigste en aangelegenste is. Dit schijnt in hun oog te onbeduidend en klein, om er over te spreken. Of, zoo zij het soms al aanroeren, dan is het zoo ter loops en vlugtig, dat men duidelijk bespeuren kan, hoe gering zij het schatten. — Zie dáár dien heer, welke, met eenige papieren voor zich, geheel ingespannen op de punt zijner pen zit te bijten; hij beschouwt zichzelven als een dichterlijk genie, en is zoo verzot op loftuiting en toejuiching, dat hij in den damp van dien wierook eigentlijk eerst leeft, ja daardoor als in de wolken wordt gevoerd. Als gij met hem in gesprek treedt, dan hij onuitputtelijk in het ophalen van de vereerende onderscheidingen, die hem bewezen zijn, en de vleijende betuigingen, die hij mogt inoogsten. Met ophef zal hij u verhalen, wat al uitgevers van jaarboekjes hem om eene, zij 't ook slechts kleine, bijdrage verzocht hebben, en u in diep vertrouwen mededeelen, dat hij reden meent te hebben om zich te vleijen, dat een volgend jaar zijn portret in een der almanakken prijken zal. Met niets ter wereld

kan ik hem grooter genoegen verschaffen, dan hem geduldig aan te hooren, als hij mij eene nieuwe, door hem vervaardigde ode of romance voordraagt; maar ook niets grieft en krenkt hem zoo diep, als wanneer hij bemerkt, hoe men onder het voordragen daarvan geeuwt en naar het einde haakt. En die smart moet hij hier toch dikwerf verduren, daar hem hier ook dezulken omringen, die voor niets oor of oog hebben, dan voor hetgeen tot de beurs betrekking heeft.

»Zie eens naar gindschen hoek, waar eenige lieden van deze soort bij elkander in eenen kring staan en een levendig en druk gesprek met elkander voeren. Van den morgen tot den avond hoort gij hen over niets anders spreken dan over *zaken*, zoo als het heet. Te gewinnen, dat schijnt hun een genot, waarbij geen ander kan halen; en het genoegen, 't welk, in de beoefening van eenige schoone kunst of van de fraaije letteren, uit de streeling van den goeden smaak geput wordt, waardeeren, kennen zij naauwelijks. Zoo averegtsch is hunne wijze van beschouwen, dat zij tegen den kapitalist, al bezit hij ook anders geene verdiensten, hoog, ja met zekeren eerbied opzien; terwijl zij op den man van erkende braafheid en uitstekende talenten, maar zonder fortuin, gelijk zij het noemen, medelijdend, zoo niet met minachting nederzien. In hunne kunsttaal, is *solide* of *degelijk* een ieder, wien men crediet kan geven, en heet hij *groote zaken* te doen, die veel geld omzet; terwijl alle gebeurtenissen, die de fondsen, zij het ook slechts een vierde ten honderd, doen rijzen, alleen daarom *gewigtige evenementen* zijn."

»Maar," zoo nam ik hier de vrijheid, mijnen geleider te vragen, »wat doet toch die bejaarde heer daar, die, omringd van allerlei bestovene en gebrokene voorwerpen, met de uiterste inspanning op iets zit te turen?" — »Dat is een liefhebber van oudheden," antwoordde de arts. »Deze is sinds vele jaren reeds bezig met eene geleerde verhandeling over een klein muntstukje, dat volgens hem van de hoogste oudheid en van Phoenicische afkomst moet zijn, te oordeelen naar eenige sporen van letters, die eens daarop

gestempeld werden. Dit penningske is zijn grootste schat, hem meer waard dan het licht zijner oogen, die hij, door dagen en nachten daarop te staren, geheel verzwakt en bedorven heeft. Om de karakters daarvan te ontcijferen, heeft hij zich ongeloofelijke moeite getroost, eene verbazende menigte van oudheid- en penningkundige werken aangeschaft, en om deze onkosten te bestrijden, — want hij is onbemiddeld — allerlei ontberingen zich getroost. Niets boezemt hem belang in dan zijn muntstukje; dat is de spil, waarom zijne gedachten en gesprekken zich onafgebroken bewegen. Gelijk iemand, die in de zon geblikt heeft, nog geruimen tijd daarna den indruk er van op het oog behoudt, in zekere kleine ronde vlekken, die, hetzij hij de oogen opent of sluit, daarvoor niet wijken, — zoo is het ook met dezen man gesteld. Altijd staat hem dat ronde stukje ijzer of erts voor den geest, des nachts zelfs in zijne droomen. Ik heb waarlijk medelijden met den ouden man, vooral als ik bedenk, dat het hem wel nooit zal mogen gebeuren, zijn werk, de vrucht van zooveel arbeid, ten einde te brengen; want zijne krachten zijn genoegzaam uitgeput. Ik acht mij verpligt, om nu en dan hem op zijnen bedenkelijken toestand oplettend te maken, en hem welmeenend te raden, dat hij toch eens om ernstiger dingen denke. Maar dan is het altijd: »Ik dank »je, doctor, ja, gij hebt gelijk; — doch ik kan daar nog »lang niet aan toekomen. Eerst mijne verhandeling af; en »dan, beloof ik u, zal ik ook eens aan het sterven »denken."

»Er zijn hier velen van deze beklagenswaardigen," zoo ging de geneesheer aangedaan voort, »bij wie de eene of andere liefhebberij, 't zij dan voor oudheden, boeken of schilderijen, 't zij voor veel nietiger voorwerpen, tot zulk een' hartstogt geworden is, dat hun oog alles, wat daartoe betrekking heeft, als het gewigtigste, ja als het boven alles noodige aanziet, terwijl al het overige, hoe belangrijk het ook zij, onachtzaam door hen voorbijgegaan wordt. — Daar hebt gij nu," ging hij voort, »zooveel lieden bij elkander, en toch is er niet één onder hen, die het hoogste

goed niet over het hoofd ziet en in plaats daarvan iets veel geringers als het begeerlijkste beschouwt. En wat ik ook voor middelen beproeve, om den schoonen schijn, die onbeduidender dingen in hun oog omstraalt, te doen verdwijnen, en om den bedriegelijken nevel, die het kleine hun zoo groot doet voorkomen, te verdrijven, ik moet u, tot mijn leedwezen, zeggen, slechts zelden zie ik er baat van." — En hier brak de geneesheer af, en verzocht mij, hem naar eene andere zaal te volgen.

Buiten de deur reeds klonk ons daaruit eene heftige woordenwisseling tegen, en weldra bleek het ons, wat er aanleiding toe gaf. Met al de opgewondenheid van den belangrijksten redetwist streden hier twee personen, die elk weder hunne partij hadden, over de vraag: of een bekken een hol, dan wel een bol voorwerp was; en, terwijl deze stijf en strak het eerste beweerde, hield gene met even groote hardnekkigheid het laatste staande, zonder dat ook maar een van allen de bemiddeling aan de hand wist te geven, dat het hol en bol tevens was. »Zie hier," zeide mijn geleider, »eene proef van de twisten en krakeelen, die hier dagelijks en telkens plaats grijpen. Al deze lieden lijden aan het gebrek, dat zij de oogen slechts naar éénen kant rigten, en die niet dan hoogst bezwaarlijk naar eene andere zijde kunnen wenden. Daardoor worden natuurlijk al hunne beschouwingen en oordeelvellingen eenzijdig; nooit zien zij de waarheid geheel, altijd slechts ten deele. Hoort gij sommigen, dan is er geen volk of land, dat bij het hunne slechts vergeleken worden kan. Dáár heerscht de eenige goede regeringsvorm; dáár waarlijk vrijheid en volksgeluk! Geen plek op den ganschen aardbodem zoo belangrijk als deze en waaraan de Voorzienigheid zich daarom ook zooveel laat gelegen liggen! Daar is het brandpunt van alle verlichting; de wieg en bakermat van de nuttigste en gewigtigste uitvindingen; de kweekschool van alle ware geleerden, dichters, kunstenaars! Geen land dat zoovele helden en groote mannen opleverde! — Hoort gij anderen, die uit andere landen zich hier bevinden, dan is die lof ten eenemaal misplaatst, en komt die aan hun va-

derland alleen toe. Ja dit en dit slechts verdient zoo hoog geprezen te worden, de nijd alleen kan het dien voorrang betwisten!"

Hier werd onze opmerkzaamheid op eenen man gevestigd, die het vertrek op en neder wandelde, terwijl hij overluid deze welbekende regelen, op hoogdravenden toon, reciteerde:

Dat ieder volk vrij roeme op grootheid, magt en luister,
De glans van Nederland schiet alle glans in 't duister.
Ja! Attika zij vrij door Pallas gift vermaard,
Roeme op d' olijvenscheut en 't brieschend oorlogspaard;
Dat vrij de Tiber roeme op Capitoolgewelven,
Gij, Nederland! ontleent uw grootheid uit u zelven!

De geneeshcer zag mij met eenen veelbeteekenenden glimlach aan, en vervolgde: »Gij vindt hier de grootste kontrasten; onbepaalde lofredenaars van den goeden ouden tijd zoowel als van alles, wat deze verlichtste aller eeuwen nieuws oplevert. Gij vindt hier dagbladschrijvers van zoo verschillende zienswijs, dat de een juist altijd het tegengestelde van den ander beweert, en dat personen, die de een ophemelt en tot de wolken verheft, door den ander als nietswaardig worden uitgekreten. Gij vindt hier ook Redacteurs van verschillende tijdschriften, die altijd elkanders gevoelen bestrijden, ook al omdat zij zich nooit op elkanders standpunt verplaatsen, maar de zaken steeds van die zijde beschouwen, die naar hen toegekeerd is."

»En welke is," vraagde ik daarop, »de geneeswijs, die gij voor deze eenzijdige rigting des oogs het beste keurt?" — »Eenvoudig," was het antwoord, »dat ik hen, die daaraan lijden, met elkander in één vertrek laat verkeeren. Daardoor toch, dat zij hier gedurig met dezulken in aanraking komen, die van eene tegenovergestelde zienswijs zijn, moeten zij eindelijk wel hunne oogen geweld aandoen, om ook naar dien kant uit te zien. — Dáár zijn waarlijk twee strijdenden weêr op den weg der herstelling; zie, zij bieden verzoend elkaâr de hand. Vermoedelijk hebben zij het erkend, dat zij beiden gelijk kunnen heb-

ben, en dat hun verschil in eene hoogere eenheid zich oplost. Deze zullen het gesticht nu weldra kunnen verlaten. Kom, gaan wij verder!"

Het vertrek, waarin ik mij verbeeldde nu te worden binnengeleid, was grooter nog en meer bezet dan de beide voorgaande. Hier wemelde het van menschen, meest alle met eene uitdrukking van zelfbehagen of eigenwaan op het gelaat. Naauw had ik dezelve met eenen vlugtigen blik in oogenschouw genomen, of er trad een der suppoosten, — althans daarvoor meende ik hem te moeten houden — naar mij toe, terwijl hij zeide: »Neem mij niet kwalijk, Mijnheer, maar gij hebt daar een wit vlekje aan uwen ellenboog, denkelijk door aanraking met den muur opgedaan; vergun mij u daarvan te ontdoen." Toen ik hem voor zijne oplettendheid bedankt had, scheen hij een gesprek met mij te willen aanknoopen, zeggende: »Een fraai gezelschap hier, Mijnheer! Daar hebt gij, bij voorbeeld, dien dwaas met zijn' gouden bril! Deze is zoo vol inbeelding en verwaandheid, dat hij zich voor een toonbeeld van den goeden smaak houdt. Hij heeft het zwak, van op ieders kleeding en manieren iets aan te merken, terwijl hij toch zelf, door bespottelijke overdrijving van de mode, zich belagchelijk maakt in het oog van elk verstandig man. — En die daar, met het potlood in de hand en een boek in de andere, kan maar niet nalaten, om altijd te woorden- en letterziften, ofschoon hij, tegen u gezegd, geenen eenvoudigen brief kan schrijven, die van taalfouten zuiver is. Zijn grootste genoegen bestaat in het opsporen van drukfeilen, en in het aanteekenen daarvan op den kant der bladzijden. — Bemerkt gij ginds dien man, die daar, met gevouwen handen en bedrukt uitzigt, nederzit, nu en dan het hoofd schudt, zucht en de oogen ten hemel slaat? Een onverdragelijk mensch! Hij ergert zich over de dwaasheden en verkeerdheden, die hij hier moet aanzien, en dagelijks hoort men hem bitterlijk klagen over de bedorvenheid der tegenwoordige wereld. Nu, hij mogt over zichzelven liever zuchten en klagen. Want, hoewel

hij zich ook een' heilige waant, is er zeker geen liefdeloozer, bedilzieker en kwaadsprekender mensch dan hij!"

De spreker ging nog voort, mij met de geaardheid en gebreken der hier aanwezigen bekend te maken, waarbij ik mij vaak over 's mans scherpen blik verwonderde, toen mijn geleider mij ter zijde nam, en mij influisterde: »Zoudt gij wel willen gelooven, dat hij, die daar met u sprak, een mijner ergste en ongeneeslijkste patiënten is? Ja, hij, die u misschien een gezonde toescheen onder deze kranken, heeft wel het meest van dat gebrek aan het oog, waardoor men altijd bespiedend op anderen ziet, en als blind is voor zichzelven. Schoon deze kwaal geenszins nieuw is, maar zoo oud als het menschelijk geslacht, en hoewel mij reeds zoovele gevallen van dien aard voorgekomen zijn, houd ik echter nooit op, mij te verwonderen, hoe de zoodanigen, die als met arendsblikken ook de kleinste smetten buiten zich weten op te merken, de grootste vlekken, die hen zelven aankleven, over het hoofd zien. Gij zoudt hier waarlijk treffende boet-redenen en vinnig hekelende satyres kunnen hooren op menschelijke dwaasheden en gebreken, uit den mond van hen, die zelve, zonder zich echter des bewust te zijn, in meerdere of mindere mate zich daaraan schuldig maken. Ik heb met deze soort van lieden vooral veel te stellen. Want zij houden zich allen voor gezond, en ik kan hen maar niet doen gelooven, dat zij krank zijn. Dit maakt hunne genezing zoo moeijelijk. Want in den waan, dat zij die niet behoeven, versmaden zij alle middelen, die ik hun ter herstelling voorschrijf. Dikwijls houd ik hun zekeren spiegel voor, waarin men zich door en door kan zien. Maar naauwelijks heeft die hunne ware gedaante hun teruggegeven, of zij stooten dien gramstorig van zich af, en zeggen: »dat is mijn beeld niet!" terwijl anderen met een glimlach uitroepen: »sprekend Mijnheer *die* of *die*. Geheel »zijne trotsche en terugstootende houding! ô dat moest hij »eens zien!" — Even weinig baten voor velen de leerzame schilderijen, die gij hier ziet hangen:" — het waren afbeeldingen van eenen man, die, met een' balk in het

oog, een' ander van een' splinter zoekt te verlossen; en van iemand, die eenen zak vóór zich en eenen op den rug heeft hangen, in welken laatsten hij zijne eigene gebreken draagt, terwijl zich in den eersten, waarop hij gedurig het oog heeft, de gebreken van anderen bevinden. »Somtijds echter," dus ging de arts voort, »somtijds doen deze middelen eene treffende werking. Eensklaps vallen hun dan de schellen van de oogen, en nu ook eens zich zelven gezien hebbende, zijn ze voor altijd genezen."

Ik betuigde mijne blijdschap aan den geneesheer, dat zijne behandeling ook tot zulke bevredigende uitkomsten leidde, en wilde, om niet te veel van zijne heuschheid te vergen, hem reeds mijnen dank betuigen, toen hij mij uitnoodigde, om, als ik er belang in stelde en genoegen in vond, ook nog een paar andere zalen te bezoeken. Gaarne nam ik dit aan; doch alvorens u, G. H.! mijne bevinding aldaar mede te deelen, zal het niet ondienstig zijn, eene poos uit te rusten van onze omwandeling.

Ik heb nog vergeten te zeggen, dat ik mijnen geleider gevraagd had, of in dit gesticht ook vrouwen werden opgenomen. »Gewis," antwoordde hij, »maar voor deze zijn afzonderlijke vertrekken, in den anderen vleugel des gebouws, ingerigt. Verlangt gij ook een van deze vertrekken te bezien, wees dan zoo goed mij hierheen te volgen."

De zaal, waarheen ik mij nu verbeeldde geleid te worden, zag op eenen grooten tuin uit. Vrolijk wierp de zon daarin hare vriendelijke stralen, en een liefelijke geur der voor de halfgeopende ramen bloeijende heesters en bloemen ademde ons, bij het binnentreden, verkwikkend tegen. Vreemd zag ik daarom op, toen ik hier een aantal dames bij elkander vond, die meest alle zwijgend daarneder zaten, en, na ons bij het binnenkomen met eenen treurigen blik opgenomen, en met eene langzame hoofdbuiging gegroet te hebben, hare handwerken of lectuur weder opvatteden. Alle hadden een bleek en kwijnend voor-

komen, sommige roodgekreten oogen, en eene enkele bespeurde ik, die over eene, voor haar liggende, verflenste roos stille tranen vergoot.

»Zoudt gij willen gelooven," — zoo nam nu de geneesheer weder het woord, — »dat de meeste dezer zoo diep bedrukten anders in de gelukkigste uiterlijke omstandigheden geplaatst zijn? Gij vindt hier, die van aanzienlijke afkomst, rijk, jong en schoon, beminde echtgenooten èn moeders zijn van een bloeijend kroost, en met dit al zeer te beklagen. De oorzaak is — ik weet u hare krankheid niet beter begrijpelijk te maken — dat hare oogen als met een floers bedekt zijn. Hierdoor neemt alles voor haar eene sombere tint aan; zelfs de meest lichtende punten des levens worden er door verduisterd. Meestal gaat dit gebrek met een ander gepaard, 't welk wij straks reeds leerden kennen, namelijk eene te eenzijdige rigting van het oog. Zij zijn gewoon alle dingen bijkans alleen van den schaduwkant te beschouwen, en hebben eene bijzondere vaardigheid, om dezen ook bij die voorwerpen op te sporen, welke anderen geheel verlicht voorkomen. »De lente is »schoon," — zoo spreken zij — »maar zij gaat zoo haastig »voorbij, en er is zooveel weemoedigs in, daar het afval»len der bloesems ons zulk een aandoenlijk beeld ver»toont van die velen, welke in de eerste lente hunnes le»vens wegsterven! Het leven, ja, heeft veel zoets, »maar ach! ook hoeveel bitters, dat dit aangename we»der vergalt! Wat wordt hier niet al geleden; hoeveel »geheim boezemleed gedragen! Hoevele tranen niet ge»weend, hoevele bange zuchten niet geslaakt, ieder uur »en oogenblik! En wie kan bij deze gedachte dan opge»ruimd zijn? Het lieve kind dartelt zorgeloos daar»heen! Maar ach, wie weet, wat het nog boven het »hoofd hangt, wat het nog door te staan heeft, aleer het »zijne laatste rustplaats vindt! Het belooft thans veel, ja, »maar wie weet, of het eens geen LORENZO zal worden? »Wie weet, of het mij niet in het tijdperk zijner schoonste »ontwikkeling ontvallen zal? Helaas! dat alles hier zoo »onzeker, wisselvallig en vergankelijk is!"

Ik veroorloofde mij de aanmerking, dat het mij minder gepast toescheen, om deze kranken ook bij elkander te plaatsen, vermits dit gezelschap weinig opbeurend was, en de eene de andere in deze sombere zienswijs slechts zou stijven. De geneesheer bragt daartegen in, dat dit bezwaarlijk anders geschikt kon worden, en dat hij juist van deze inrigting niet zelden eene heilzame uitwerking gezien had. Door de overdrevenheid toch, waarmede sommige hare droefgeestigheid lucht gaven, kwamen vaak andere tot het inzigt, dat het dwaas en verkeerd was, om zulk eene stemming te koesteren en daaraan bot te vieren. Ja, door hier de treurige gevolgen van het toegeven aan dit gebrek te aanschouwen, werd vaak aan andere, bij welke het nog dien ergen graad niet bereikt had, een weldadige schrik ingeboezemd, om het zoover niet te laten komen, en zagen zij de noodzakelijkheid in, om tegen deze hare krankheid geneesmiddelen te nemen.

»En die zijn?" nam ik de vrijheid te vragen. — »Ja, mijn vriend," was het antwoord, »deze zijn zeer onderscheiden, al naar dat die sombere nevelen uit het hart opstijgen, dan wel door eene ziekelijke gesteldheid des ligchaams, of door een dolend verstand veroorzaakt worden. Er bestaat hier geen universeel middel. Iedere kranke van deze soort vereischt bijkans eene bijzondere behandeling. Maar hetgeen voor alle dient, is veel beweging te nemen in de schoone natuur, en dat men haar eene strenge onthouding voorschrijft van alle zoodanige boeken, waarin zulk een' sombere geest ademt (eene spijs, waarop haar smaak anders bij voorkeur valt) voorts dat men hare oogen meer en meer gewent, om zich naar het licht te keeren, dat van de heldere zij' des levens, en uit eene hoogere en betere wereld ons toestraalt!

»Zonderling is het," — zoo vervolgde de arts, — »zoo als ook de menschelijke ooggebreken in tegenstrijdige uitersten vallen. Men vindt ook lieden, voor wier oog zich alles in een' lichtglans of roozenkleur vertoont; die, altijd tot lach en scherts geneigd, het leven als louter verlustiging en spel beschouwen; wier oog als gesloten is voor al

het leed, dat om hen heen verduurd wordt, gelijk ook voor al de gevaren en bezwaren, waaraan men hier onderhevig is en bloot staat. Doch deze, welke men veelal onder de jongelieden aantreft, behoeven in dit gesticht niet geneezen te worden; want het leven zelf, zoo zij slechts iets verder daarin gevorderd, en in deszelfs beslommeringen gewikkeld zijn, doet hun de oogen genoegzaam opengaan, en ontdekken, dat men op aarde even weinig in eene lustwarande als in een tranendal verkeert, gelijk de ongelukkigen meenen, die ons hier omringen."

Er staat mij iets van voor, G. H.! dat mijn geleider mij ook nog andere vertrekken, met lijders deels van het vrouwelijk, deels van het mannelijk geslacht, liet zien. Als ik mij wel herinner, dan waren daar ook onder, die het zwak hadden, dat zij geene verlichting aan hunne oogen konden uitstaan, en maar het liefst in duisternis verkeerden; en anderen daarentegen, wier oog ook zelfs de geringste schemering niet verdragen kon, zoodat alles voor hen zoo klaar moest zijn als de dag, of zij wilden het niet zien; ook dezulken, die alleen de buitenste omtrekken en de oppervlakte der dingen gewaar werden, en met hunnen blik nooit dieper doordrongen; onder deze waren er velen, die bij de menschen op niets dan het gelaat en de kleeding letteden, en hieruit alleen opmaakten, of iemand fatsoenlijk, beminnelijk, ja zelfs goed of slecht was. — Ik herinner mij ook nog een groot vertrek, met lijders opgevuld, die niets dan hun eigen *ik* zagen, terwijl alles wat buiten hen bestond, in hun oog als niet bestond, of zoo klein hun toescheen, dat zij zelfs op menschen, die veel grooter waren dan zij, wie weet hoe laag nederzagen! Uit één oogpunt alleen beschouwden zij iets belangrijk, als het namelijk met hun eigenbelang in betrekking zich voordeed. »Doch *dit* is zulk eene gewone kwaal," zeide de arts, »dat ik u den aard daarvan niet verder behoef te beschrijven. Maar hebt gij wel eens gehoord van een gebrek aan het oog, waardoor het ons toeschijnt, als zweefden er gedurig zwarte stipjes of vlokjes voor, *mouches volantes*, zoo als zekere natie ze noemt? Daaraan heeft men hier

ook eenige lijders. Zij hebben zich dit ongemak berokkend, door met al te spitsvindigen blik op zekere waarheden te turen, die slechts met een kinderlijk-geloovigen blik moeten beschouwd worden. Dit is een zeer lastig gebrek: want ook zelfs in de schoonste en helderste waarheden zien zij allerlei vlekjes, die hen zoo hinderlijk zijn, dat zij ze daarom niet meer zien mogen. Waar een ander niets aanstootelijks bemerkt, daar vertoonen zich voor hen allerlei lastige twijfelingen en bedenkingen. Men hoort in onze eeuw weder veel van deze oogziekte: vooral sedert het in het licht verschijnen van zeker veel gerucht makend geschrift, is het vertrek, voor deze lijders bestemd, meer dan gewoon bezet." — Mijn geleider liet mij nu ook dit bezien, en toen ik het weder met hem verliet in een treurig stilzwijgen, vervolgde hij: »Dat komt er van, wanneer men alles als met een mikroskoop bespiedt, ook die dingen, welke, in haar groot en schoon geheel, met een ongewapend oog eenvoudig willen gadegeslagen zijn. Men loopt daardoor groot gevaar, om zijn gezigt geheel te verliezen, en met al zijne scherpzinnigheid ten eenemale ongeschikt te worden, om de stralen van een hooger licht op te vangen. En ongelukkig hij, met wien het zoover gekomen is. Blind voor het heerlijk en weldadig schijnsel, dat *die* zon over ons levenspad verspreidt, waart hij overal in het duistere en onzekere om, en tast vruchteloos naar den weg, die tot het ware geluk leidt."

Ik drukte daarop den geneesheer de hand; en nog is het mij, als hoorde ik hem bij het uitlaten zeggen: »Mag ik u nog een' raad geven? draag dan toch zorg voor het behoud van goede, gezonde oogen. Want dit is een veel grooter schat, dan de meeste menschen wel weten. Naar het oog regelt zich ons geheele ligchaam. Eene dwalende zienswijs geeft eene verkeerde rigting aan al ons denken, willen en handelen." En hier wees hij mij veelbeteekenend op den marmeren steen, met de reeds meer vermelde spreuken.

Op hetzelfde oogenblik echter was de arts verdwenen! En nog zonderlinger! even als in een tooverballet, ver-

zwonden ook de muren van het gesticht, als zoovele weggetrokken schermen! En alle kranken kwamen uit hunne geopende vertrekken naar buiten dringen, zoodat ik mij naauw wist te bergen in het gedrang; en in de verlegenheid, waar een goed heenkomen te vinden — ontwaakte ik!

Zoo als het ons gaat, als wij zeer levendig gedroomd hebben, kon ik mij eerst maar niet verbeelden, dat het geene wezenlijkheid was, wat ik gezien en gehoord had. Meer en meer tot bezinning komende, begon ik echter steeds duidelijker in te zien, dat het toch niet anders zijn kon dan een droom. Immers, dacht ik, eens daargelaten, dat er een gebouw kon bestaan, groot genoeg, om alle dergelijke kranken te bevatten, hoe kwamen zij in dit gebouw? De meesten toch gevoelen niet, dat zij ongesteld zijn, of, indien al zich bewust, dat er iets aan het zielsoog hapert, achten zij dit toch veelal niet van dat belang, om zich daarvoor aan zulk eene geneeskundige behandeling te onderwerpen. Voor het herstel eener ligchamelijke oogkwaal reist men wel naar verre landen, raadpleegt men wel geneesheer voor geneesheer, getroost men zich de grootste onthouding en opoffering, — maar hoevelen zouden dit voor de genezing van hun geestelijk oog over hebben! Het was dus uitgemaakt een droom! Intusschen had die zulk een' indruk op mij gemaakt, dat ik mij den volgenden morgen nog eens zeer oplettend en naauwkeurig beschouwde, of het bij mij met het oog wel geheel rigtig was?

Ook dien indruk had het droombeeld op mij gemaakt, dat ik mij voortaan de menschenwereld niet anders meer kon voorstellen, dan als met al die kranken vermengd, welke ik uit dat gesticht had zien ontsnappen, en dat ik, daar de arts mij ook van de aanstekelijkheid van vele dier kwalen gesproken had, de noodzakelijkheid gevoelde, om toch wel op zijn hoede te wezen, dat men niet mede besmet wierd. Te meer gevoelde ik dit, toen ik, op deze besmettelijkheid eens opmerkzaam gemaakt zijnde, overal de bewijzen hiervan zag. Treffende proeven vielen mij in het

oog van het aanstekelijke vooral van dat gebrek, waardoor men, als ten gevolge van eene optische misleiding, de betrekkelijke waarde der dingen juist omgekeerd ziet. Van waar anders toch, dat er zoo velen zijn, die naar de laauweren van letter-, krijgs- of kunstroem, naar rijkdom of zinvermaak zoo driftig jagen, alsof daar het hoogste goed in gelegen ware, — dan omdat wij met dezulken in aanraking komen, die door hun voorbeeld, gesprekken of geschriften ons in den waan brengen, dat dit inderdaad de waardigste goederen zijn? — *Hier is de weg tot geluk, hier is het eerst regt aangenaam en schoon!* — roepen honderden van wandelaars ons toe, die door die zinsbegoocheling bevangen zijn; en hoe ligt loopt men nu gevaar, om, als men een' anderen weg is ingeslagen, waarop slechts weinigen ons vergezellen, er eindelijk aan te twijfelen, of men wel waarlijk op het regte pad is. Als eene gansche karavaan, die dorstend in de woestijn omzwerft, uitroept: *Zietdáár eene oase; een helder meer, dat dáár spiegelt!* hoe vast, moeten dan niet de weinige meer ervaren en beter ziende reizigers staan, om er bij te blijven, dat het niets dan een damp, eene luchtverheveling is. Ja, er behoort veel sterkte van geest en vastheid van wil toe, om ook dan in zijne betere wijze van zien te volharden, als nu die dwalenden ons hunne geraaktheid doen gevoelen, dat wij van hen allen durven afwijken, of als zij over ons, goede en vrome zielen, medelijdend de schouders ophalen.

En ook die eenzijdige rigting van het oog is overerfelijk, M. H.! Onwillekeurig volgen wij den blik van hem, die vast en onbewegelijk op één punt staart, en daarbij niet ophoudt te roepen: *Hierheen moet gij zien, hier is de waarheid!* Lees niets dan geschriften, die de zaak altijd van hetzelfde standpunt voorstellen, die elke andere beschouwing voor valsch, ongerijmd en bespottelijk verklaren, gij zult, hoezeer eerst tot een tegenovergesteld gevoelen geneigd, van lieverleê beginnen te wankelen, en ten laatste misschien mede beginnen te roepen en te ijveren: *Maar zie dan toch hier! Let dan toch, wat ik u*

bidden mag, op hetgeen zich hier vertoont. Het is immers zoo klaar als de dag: er is aan den mensch niets goeds! — of, *alles aan hem is voortreffelijk, zijne gebreken zelfs zijn niet anders dan overdrevene deugden!*

Vele voorbeelden zag ik ook van het besmettelijke, om altijd van zich af en op anderen te turen, vooral in zekere gezelschappen, waarin het een der meest geliefkoosde spelen is, om (ik weet er anders geen' eigen' naam voor) om *splinter te zoeken.* Ook zij, die eerst niet medespeelden en zelfs niet onduidelijk hunne afkeuring te kennen gaven, dat men den kostelijken tijd hiertoe misbruikt, schenen er allengskens toch mede smaak in te vinden, toen zij zagen, welk eene onderhoudende en vermakelijke tijdkorting het was, zoodat zij ten laatste om het zeerst medededen, al was het alleen, om geene spelbrekers te zijn!

Het is toch jammer, M. H.! dat de menschen elkanders zielsoog zoo bederven. Men is anders zoo omzigtig, om iemand geen letsel aan het oog toe te brengen; waarom is men het niet nog meer ten aanzien van *dat* oog, waarmede wij de waarheid van de dwaling moeten onderscheiden? Het is waar, onwillens en onwetens benevelen wij hier vaak elkanders gezigt, door onze dwalingen en vooroordeelen, die wij voor waarheden houden, in anderen over te planten. Maar het geschiedt toch ook niet zelden met bewustheid en voordacht. Ofschoon men het ook zoo kwaad niet moge bedoelen, voeden wij toch elkanders eigendunk, door allerlei, zelfs niet altijd welgemeende, vleijende betuigingen. Ja, er zijn, die, als hun belang dit medebrengt, er zelfs geen kwaad in schijnen te vinden, om, gelijk het met eene regt eigenaardige spreekwijze heet, iemand handen vol *zand in de oogen te werpen.* Het moge met de wetten der wellevendheid strijden, om iemand onaangename waarheden in het aangezigt te zeggen, men kan dit toch zoo zacht en ingewikkeld doen, dat men niet krenkt en beledigt. En zelfs hij, die ons, zij het dan ook wat onzacht, uit onze sluimering, waarin wij van ingebeelde goede hoedanigheden droomen, wakker

schudt, verdient toch meer onzen dank, dan dezulken, die door den bedwelmenden wierook van hunne, soms onopregte vleitaal, ons steeds vaster doen inslapen. Ja, wèl beschouwd, moesten wij den bedilzieke, die ons op eenig letsel aan het oog opmerkzaam maakt, nog beter kunnen verdragen dan den man, die, hoewel het ons duidelijk aanziende, dat wij met eenige bedenkelijke kwaal behebt zijn, liefdeloos bij zichzelven denkt: wat gaat het mij aan? en ons stil onzen weg laat vervolgen, zonder er zich aan te bekreunen, dat onze kwaal staag erger en ongeneeslijker wordt; terwijl hij, in plaats daarvan, achter onzen rug niet zelden met den vinger ons nawijst, en allen voorbijgangers toeroept: »Ziet eens, wat die man daar een leelijk gebrek heeft!"

Men moet het bekennen, geene ligte zaak is het, om als oogarts in het zedelijke op te treden. Met ongeschikte hand die kunst uitoefenende, is er veel kans, dat men verbittert, in stede van te verbeteren, en in plaats van dank, haat inoogst. Zelfs bij de voorzigtigste behandeling is niet zelden ondank ook hier het loon der wereld. Maar wie, die iets hoogers zoekt, zou zich dit niet laten welgevallen, en zich niet schadeloos gesteld rekenen door de zoete bewustheid: ik mogt een' mijner medemenschen de oogen openen!

Gelukkig de menschenvriend, wien dit gegeven wordt. Hij is, hoewel dan ook slechts van verre, een navolger van Hem, die aan zoovele, ligchamelijk zoowel als geestelijk, blinden, de onschatbare gave des gezigts teruggaf. Dit kan waarlijk heeten verlichting te verspreiden, als wij de dwaling en zelfmisleiding verdrijven, die het zielsoog onzer medemenschen benevelen en verduisteren. Dit, dit is de beste en weldadigste ontdekking — zich en anderen aan zichzelven te ontdekken! — — —

Doch ik bemerk, dat ik ongevoelig in eenen toon ben gevallen, die welligt voor deze plaats wat te ernstig is. Indien dit bij u verontschuldiging behoeft, dan vraag ik u verschooning, G. H.; gelijk ook hiervoor, dat ik zoo dik-

wijls van mij zelven heb gesproken, hetgeen echter, bij het gekozen onderwerp, bezwaarlijk te vermijden was.

Verschooning; vergunt mij dit nog er bij te voegen; verschooning behoeven wij elk op onze beurt, daar het zelfs tot een gewoon spreekwoord geworden is, dat iedereen zijne gebreken heeft. En kan de waarheid hiervan niet betwist worden, dan geldt het ook in een' zedelijken zin, wat de geneesheeren ons verzekeren, dat niemand ooit geheel en in allen deele gezond is; dan is deze wereld als het ware een groot krankenverblijf. — »Hoe," zegt gij — »een groot krankenverblijf?" — Vergeeft mij, ja, ik heb 't gezegd.

Harlingen, Dec. 1842. P. COOL.

HET GROOTE HOSPICE OP DEN ST. BERNARD.

Half ziek had ik mij gisteren te bed begeven; ik ontwaakte dezen morgen vroeg gezond, en wel bij de orgeltoonen, die uit de nabijgelegene kerk door den kruisgang tot mij doordrongen. Een schoon en heerlijk ontwaken! Het is mij een beeld van een ander ontwaken. De kloosterklok had zoo even eerst zes ure geslagen. In den hof en in het *hospice* was alles stil; slechts tegen de vensters kletterde van tijd tot tijd de regen en gierde de storm. Het orgel klonk daartusschen, alsof het door zijne zachte liefelijke toonen ook den storm daar buiten wilde doen bedaren, gelijk het reeds zoo menigen inwendigen storm heeft gedaan. Wie eenigen tijd op den *St. Bernard* vertoefd heeft, kent ook dien indruk, dien de opwekkelijke godsdienstoefening hierboven in deze aan menschen arme woestenij maakt. Ik kleedde mij aan, en schoon het vrij koud was, ging ik toch naar de kerk.

Na de godsdienstoefening, bij welke mij ook de schoone mannenstemmen der Hospitaliters troffen, bezag ik het liggende wassen beeld der heilige FAUSTINA, regts bij het middelste altaar, een vrijwillig geschenk van den Paus aan het *Hospice*. Haar geraamte was, gelijk het heet, in de *catacomben* van *Rome* gevonden met een Latijnsch opschrift, waarin haar naam werd vermeld en berigt werd, dat zij on-

der NERO voor het Christelijk geloof als martelares was gestorven. De Paus liet, naar Roomsch gebruik, over het gebeente een wassen omkleedsel maken van jeugdige schoonheid, het met rijke kleederen van goud en zijde bedekken en het aldus hier brengen. Deze heilige FAUSTINA is zoo schoon, dat zij aan de jongere Keizerin van dien naam doet denken; zij is liggende en slapende in eene bevallige houding afgebeeld.

Het grafteeken van DESAIX daarentegen heeft niets aanlokkelijks. De *basreliefs*, schoon door een lid der *Fransche* Akademie en ridder van het legioen van eer vervaardigd, zijn misteekend, en ook overigens, wat vinding en uitvoering betreft, hoogst middelmatig en zonder eenige uitdrukking. Buitendien heeft de kerk nog onderscheidene schilderstukken, waarop men hier en daar wel eens een' redelijken kop ziet, maar die toch geene bijzondere vermelding verdienen. Het hoog altaar, geheel van zwart marmer, is het beste van de voorwerpen van kunst, hier gevonden, en men begrijpt tenaauwernood, hoe deze groote zuilen, uit één stuk vervaardigd, op den rug van muilezels langs den steilen, brokkeligen en moeijelijken weg herwaarts hebben kunnen gebragt worden. BONAPARTE's kanonnen, van de affuiten afgenomen, waren zeker zwaarder, maar niet zoo groot. Hij had daarenboven een leger van krachtige mannen tot zijne beschikking; het aantal van lastdieren, dat daarbij omkwam, telde hij niet. Het *hospice* daarentegen had tot vervoer van het marmer slechts geringe en zeer kostbare middelen, gelijk daardoor alles hier duur wordt, zelfs dingen, die op de plaats zelve bijna niets kosten; b. v. wijn en hout. Het laatstgenoemde laat men door lastdieren van den steilen *Col de ferra* aanvoeren. Daar boven kost het wel niets, dan de moeite van het te kappen; als het echter in geringe hoeveelheden naar beneden is gedragen, komt het aan het *hospice* veel duurder, dan den lieden op het platte land, die het hout per as van den *Jura* of uit *Savoye* ontvangen.

Van *St. Pierre* tot aan het *hospice* moest ik driemalen breede sneeuwvelden over, waaronder het water donderde. Het waren overblijfselen van lavinen, die in het voorjaar waren gevallen. Desniettemin hadden er in het verloopene jaar geen ongelukken plaats; zij worden in het algemeen hoe langer hoe zeldzamer. Het jongste lijk in de *Morgue* is drie jaren oud, het oudste vijftien. Het doet mij leed, bij

deze gelegenheid verscheidene gedurig herhaalde en voortvertelde dichterlijke dwalingen te moeten weêrspreken, die het *hospice* van den *St. Bernard* als een morgennevel omhullen. Zoo vertelt men altijd, dat de geestelijken in den storm uitgaan, om ongelukkigen te zoeken en te redden. Dit is intusschen slechts zeer zelden het geval, en geschiedt alleen bij buitengewoon gevaar; want het *hospice* heeft tot dit einde zijne *maronniers*, die uit sterke, jeugdige en rustige mannen bestaan, die in dit werk ervaren zijn. Zij heeten in het Savoische, Waadlandsche en Aostische *patois Marons*, en van daar hun naam. Zij gaan na stormen en het vallen van lavinen uit, om de welligt verongelukten op te zoeken, op te graven en naar het *hospice* te brengen. Zij worden daarbij door den fijnen reuk der honden geleid. Deze volgen het ontdekte spoor, en als zij menschen hebben gevonden, roepen zij de *maronniers* door hunne schellen tot zich, en helpen de verongelukten uit de sneeuw opgraven. Maar het is eene loutere fabel, dat zij kleine langwerpige fleschjes met geestrijke en versterkende dranken om den hals dragen; want wijn en dergelijke dingen zouden, bij den hoogen graad van koude in den winter dezer bergen, in de kleine fleschjes terstond bevriezen. Zij lekken ook de verongelukten niet uit hunne verstijving op; want daartoe moeten terstond veel krachtiger middelen worden aangewend. Zij brengen hun ook geen opgegespten mantel, gelijk het op eene beroemde *Engelsche* plaat wordt voorgesteld; want met dergelijke pakken en bezwaren zouden de honden zich niet vrij kunnen bewegen. TURK, MUNK en hunne drie gezellen zijn mij lieve en trouwe honden; maar, even opregt, als zij, kan ik al die valsche opsieringen, al dat charlatanismus der sentimentaliteit niet velen. Deze honden maken ook geen bijzonder ras uit, zoo als men lang heeft geloofd; het zijn eenvoudig de groote lichtbruine slagtershonden, maar die hier boven een beter verkeer hebben, niet met jan en alleman van het hondengeslacht op straten en pleinen rondloopen, maar zich in klein, maar goed gezelschap veredelen en betere zeden aannemen. Met deze dieren wordt in de vlakte veel bedrog en kwakzalverij gedreven; onkundigen geven soms veel geld, twee- tot driehonderd *Zwitsersche* franken, voor honden, als men hen doet gelooven, dat zij van den *St. Bernard* afkomstig zijn. Oorspronkelijk is welligt de groote *Deensche* dog met den bulhond gekruist;

maar nu herinneren mij de honden van den *St. Bernard* nog slechts den hond in GELLERT's fabelen. Het is een aardig gezigt, hen alleen op de sneeuwvelden van de naburige bergen te zien rondloopen en op den bekenden roep hunner heeren en meesters pijlsnel over rotsen, sneeuw en ijs te zien toesnellen. Zij hebben intusschen ook leelijke gewoonten; zij vechten soms woedend om een been, juist zoo als hunne neven en nichten in de vlakte; zij woelen de kleine, aan de zuidzijde aangelegde moestuinen van het *hospice* om, en verwoesten daarmede in een oogenblik, wat lang en met moeite is gekweekt. Maar dit alles ontneemt hun toch niets van hunne verdienste en waardigheid, en belette mij niet, om hun eenige haren uit te plukken en die, zoo als ik met de lokken mijner geliefden doe, zorgvuldig ingepakt in mijne brieventasch te bewaren.

De geestelijken zijn openhartig, gastvrij, voorkomend jegens ieder, zelfs jegens de onuitstaanbare jonge *touristen*, die hier komen, verscheidene dagen blijven, onmatig eten en drinken, geen woord met de »heeren" spreken, en eindelijk weder heentrekken, zonder hun zelfs een enkel bedankje te bieden voor zoo veel gastvrijheid en vriendelijkheid. Een opmerkzame blik op het leven van deze geestelijken toont, dat zij het zoo kwaad niet hebben, ja zelfs vrij goed in vergelijking van andere *cenobiten*. Ieder — er zijn er tegenwoordig twaalf — heeft zijn eigen ruim, vriendelijk vertrek, dat zorgvuldig door dubbel met hout beschotene muren en door dubbele vensters tegen de koude is beschut en daarenboven door kagchels en warmtebuizen wordt verwarmd, en met een' schrijflessenaar, tafel, stoelen, kasten en een goed bed is voorzien. Na hunne geenszins al te zware kerkelijke verrigtingen kunnen zij zich met letterkundige en wetenschappelijke studiën bezig houden, waartoe eene aanzienlijke bibliotheek, een naturaliënkabinet en eene verzameling van physische instrumenten hun ten dienste staan. In hun goed beschoten, altijd verwarmd, gemakkelijk *refectorium*, hetgeen hun tevens tot spreekvertrek dient, vinden zij eene goede, voedzame tafel en wijn. Wanneer er vreemden zijn, eet de prior aan de groote tafel en vervult met veel waardigheid de rol van gastheer. Buitendien brengen zij den tijd in hunne vertrekken met studeren door, met weerkundige en natuurkundige waarnemingen; voor astronomische waarnemingen

is de gezigteinder te beperkt, omdat het *hospice* op eenen *col* ligt, die van hooge bergen is omgeven.

Ik heb dikwijls hooren zeggen, dat de *St. Bernard* van wege de koude eene ongezonde verblijfplaats is, dat de geestelijken er vroeg oud worden en reeds na tien jaren naar de vlakte moeten verplaatst worden, waar zij dan, als loon van hunne doorgestane bezwaren, aanzienlijke parochiën krijgen. Het eerste evenwel is eene dwaling; want het klimaat moet hier boven zeer gezond worden genoemd, wel niet voor teringzieken en andere kranken, maar voor krachtige mannen, wier ligchamelijk welzijn in de zuivere berglucht, tegen de koude behoorlijk beschut, eer toe- dan afneemt. Barras, zoo heet de oudste der monniken, die de inzamelingen ten behoeve van het *hospice* in *Zwitserland* doet, en ook de prior hebben mij verzekerd, dat zij reeds langer dan twintig jaren daar boven wonen, dat zij in *Walliserland* goede parochiën konden krijgen, maar in de vlakte, zelfs in *Waadland*, *Bern* en *Geneve*, niet gaarne woonden, omdat zij hier boven alleen geheel gezond waren. Reeds bij een verblijf van eenige weken in de vlakte, zelfs in den winter, werd hun het ademen daar moeijelijk, en zij moesten weder naar hun vorig verblijf. Alle geestelijken zien er ook als wolken uit, en zijn vol gezondheid, vrolijkheid en kracht, gelijk ook de *maronniers*, die ook liever hier boven zijn, dan in de vlakte, van waar zij afkomstig zijn. Met de honden is het even zoo: men kan zich niets krachtigers, vrolijkers, moedigers voorstellen, dan deze dieren; hun reuk wordt hier boven nog fijner; want men heeft mij verzekerd, dat zij, als zij met een' hunner heeren beneden zijn, in *Aosta* of in *Walliserland*, aan den reuk ieder, die in het *hospice* van den *St. Bernard* is geweest, herkennen, en hem als een' ouden bekende liefkozen, terwijl zij met grooten ernst alle anderen voorbijgaan, die daar niet zijn geweest. Ook de zintuigen der menschen worden hier scherper, vooral het gezigt en de reuk.

Er was veel bezoek op den *St. Bernard*. De meeste vreemdelingen waren *Engelschen*, onder welke ik kennis maakte met een zeer beminnelijk, goed onderwezen man van zekere jaren. Goed onderwezen, maar niet beminnelijk was ook eene *Engelsche* dame, die *par monts et par vaux* ging botaniseren, half manskleederen droeg, een' zeer knappen livereibediende bij zich had, een rijzweep hanteerde, luide

en grove keeltoonen sprak en sterke dranken dronk, als een *Hongaarsche* huzaar. Eenigen harer landgenooten, met wie zij een gesprek wilde aanknoopen, antwoordden haar enkel met ja en neen. De keuken van het *hospice* scheen niet aan hare verwachting te beantwoorden; maar den uitstekenden *Asti*-wijn sprak zij duchtig aan.

Ik sloeg den geestelijken voor, om door een der waardigste leden der orde in *Duitschland* inzamelingen te doen houden voor het *hospice*, waartoe gewis Vorsten en Vorstinnen en alle welvarende standen gaarne zouden bijdragen. Zij wezen het voorstel echter af met te zeggen, dat het vermogen van het *hospice* en de kollekten in *Zwitserland*, vooral in *Waadland*, *Walliserland* en *Geneve*, voldoende waren voor hunne bescheidene behoeften, daar zij in lange niet behoefden te bouwen en ook geene buitengewone uitgaven te wachten waren. Zij roemden tevens de welwillendheid van den tegenwoordigen Koning van *Sardinië* jegens hun gesticht; en later zag ik in de ruime magazijnen eene menigte zakken rijst en maïs, die KAREL ALBERT herwaarts had gezonden. Uit de bergdorpen, welker inwoners gedurig heen en weder trekken en dan in het *hospice* zich ophouden, worden, gelijk ik zelf zag, geiten, kalveren en andere levensmiddelen als vrijwillige geschenken medegebragt. Ieder behoeftige reiziger bekomt niet alleen een goed nachtleger, rijkelijken maaltijd en wijn, maar des noods ook schoenen, kousen en andere kleedingstukken, benevens een' reispenning. Men heeft voor dit alles groote voorraadzolders onder het dak, digt bij de ruime slaapzalen der reizigers, waar ik op zekeren avond driehonderd dertig vreemdelingen telde. De bouwtrant van het dak van het hoofdgebouw is opmerkelijk om deszelfs stevigheid. Het bestaat, ten einde den vreeselijken storm en de sneeuwjagt niet de minste opening te laten, uit zorgvuldig in cement bevestigde lei en daarboven uit dakpannen, die beide van binnen met kalk zijn bestreken.

EEN BEZOEK BIJ MADAME PASTA.

(Uit het *Hoogduitsch*.)

De aard van den *Duitschen* kunstoefenaar onderscheidt zich van dien des *Italiaanschen* voornamelijk daarin, dat hij een-

pariger en gelijkmatiger in zijn gedrag is. Het verstandelijke leven van den zuidlander staat in overeenstemming met deszelfs ligchamelijke leven, en even als de heete lucht van zijn vaderland hem dwingt, op het midden van den schoonsten dag *siëste* te houden, zoo dwingt hem ook de heetere strooming zijner ziel, te midden zijner schoonste werkzaamheid eene pauze te maken en uit te rusten. Uit deze rust jaagt hem echter vaak zijn hartstogt plotseling op, en onverhoeds oefent hij zijne kracht weder, met gespannen pezen en gloeijende drift, tot dat hij andermaal afgemat ter neder zijgt. Zoo ging het met ROSSINI. Jaren lang hield hij *siëste*, en zijne vijanden spotteden over den dooden leeuw; doch plotseling verhief hij zich en schiep *Tell*, om terstond daarna weder in een *dolce far niente* weg te zinken. Zoo ook de zangkunstenares PASTA. Jaren lang was zij van het tooneel verdwenen, nieuwe namen verdrongen haren ouden roem. Plotseling drijft inwendige beweging haar uit hare afzondering op, en de *rudera* harer stem zijn genoeg om *Berlijn* in bewondering weg te slepen.

Vóór dat Madame PASTA hare jongste reis naar *Petersburg* en *Berlijn* ondernam, leefde zij verscheidene jaren lang aan de oevers van het meer van *Como*. Aan den boord dezer helderblaauwe watervlakte, aan den voet der groenbewassen bergen had de zangeres zich een allerliefst landhuis doen bouwen. Hier oefende zij, namelijk des zomers, de minzaamste en lieftalligste herbergzaamheid. Familievrienden, kunstenaars en vreemden van eenigen naam of begaafdheid, vormden door hun komen en gaan eene onafgebroken karavane. JUDITHA PASTA is als vrouw zoo aanminnig, als zij als kunstenares bewonderenswaardig is; zij is eenvoudig en ongemaakt, goedhartig, toegeeflijk en toch vol geest. Welk reiziger komt naar *Milaan* en bezoekt niet het meer van *Como*? Ik kon zulks te minder nalaten, vermits ik onder mijne brieven van aanbeveling er ook eenen bij mij droeg, die aan de beroemde zangeres gerigt was. Van *Milaan* naar de kleine stad *Como* bedraagt de afstand slechts weinige uren wegs. Het meer van *Como* vormt eene reeks van waterbekkens, die door kleine, uitspringende voorgebergten van elkander gescheiden zijn; eene bijzonderheid van ligging, waardoor de verscheidenheid van het landtooneel op eene eigenaardige wijs verhoogd wordt. Madame PASTA's *villa* ligt aan het eerste dier bekkens. Wanneer men van

den kant des meers derwaarts nadert, wordt men het eerst de nevengebouwen gewaar. Het heerenhuis zelf ligt meer achterwaarts en heeft een terras vóór zich, dat met zware boomen beplant is. Als men zich tegenover de *villa* bevindt, heeft men een allerliefst panorama voor zich; vijf of zes gebouwen van verschillende grootte en vorm worden van tuinen, lanen en terrassen doorsneden en omgeven. Het hoofdgebouw, met deszelfs zuilenfaçade, is in eenen schoonen stijl gebouwd en gelijkt de buitenzijde van een' kleinen schouwburg. Hier ontvangt de dame hare bezoeken, en tevens zijn hier ook logeervertrekken voor de vreemdelingen, die door de beminnelijke gastvrouw tot een langer verblijf genoodigd worden. Aan het einde van den eersten tuin ligt een tweede gebouw, hetwelk door Madame PASTA zelve met haar gezin bewoond wordt; zijwaarts af vindt men de huiskapel, en nog verder achterwaarts een regt aardig huisje, dat tot herfstwoning dient. Badgewelven, trappen, kleine bastions, terrassen en bogengangen sieren verder dit landverblijf.

Eene bark voerde mij over het meer naar deze tooverachtig gelegene woning; de gulheid der ontvangst overtrof nog mijne verwachting. Niet alleen werd ik ten eten genoodigd, (eene pligtpleging, met welke men zich gewoonlijk van alle aanbevelingsbrieven afmaakt) maar naauwelijks had ik, in den loop van het gesprek, mij laten ontvallen, dat ik voornemens was, aan de oevers dezer heerlijke landzee eenige dagen te vertoeven, of er werd in het geheim naar de herberg, waar ik afgestegen was, gezonden, om mijn' kleinen koffer af te halen, en ik moest de stellige belofte geven, dat ik minst genomen drie dagen verwijlen zou.

Ik was de eenige gast niet. Madame PASTA had eenen kring rondom zich, die uit onderscheidene klassen der maatschappij zaamgesteld was: Dr. C., een beroemde arts uit *Nieuw-York*, met zijne beide zusters, FERDINAND HILLER, de bekende componist uit *Frankfort*, Graaf NEUPERG, wiens broeder schoonzoon des Konings van *Wurtemberg* geworden is, benevens verscheidene dames uit *Milaan*. Het gezin van Madame PASTA bestond uit haren gemaal, hare oude moeder, hare dochter, haren schoonzoon en een allerliefst kleinkind. Deze familie omvatte alzoo vier geslachten, en evenwel had Madame PASTA's moeder nog geen enkel grijs haartje.

Dienzelfden avond werd afspraak gemaakt tot een uitstapje, waaraan geheel het gezelschap deel nemen zou; men wilde den neveligen top eens bergs beklimmen, van welken de opgang der zon het verwonderlijkste schouwspel moest opleveren.

Om te behoorlijken tijde op de bedoelde plaats te zijn, moest men ten één ure na middernacht opstaan. Daar vijf à zes dames van de meest verschillende constitutiën geene zwarigheid maakten, aan deze bergstormende karavane deel te nemen, hoe zouden de heeren zulks hebben kunnen weigeren? Derhalve ging men bij tijds naar bed, om bij tijds weder wakker te zijn; maar wie zou des avonds ten 9 ure hebben kunnen slapen, wanneer hij zich voor de eerste maal aan de oevers van een der schoonste meren op geheel den aardbodem bevindt, en zulks te midden van eenen *Italiaanschen* zomernacht, terwijl het helderste maanlicht en duizend flonkerende sterren zich in het kabbelende watervlak spiegelen? Lang nog stond ik aan mijn venster, toen reeds al de bedienden, die elk der aanstaande nachtreizigers naar zijn slaapvertrek gelicht hadden, ter rust gegaan waren. Ik kon niet slapen, en het bepaalde uur van ontwaken vond aan mij dengeen, die het eerst uit het bed sprong. Ik ben overtuigd, dat menigeen uit het gezelschap, wanneer hij over zijne eigenliefde had kunnen verkrijgen zich te laten uitlagchen, den knecht, die hem uit zijne vreedzame sluimering wekte, gaarne als zijnen plaatsvervanger op de wandeling gezonden en hem bereidwillig den zonsopgang afgestaan zou hebben. Anderen hadden liever het voorbeeld der zon zelve gevolgd, die eerst 's morgens ten vijf ure opstaat, nadat zij ten zeven ure 's avonds naar bed gegaan is. Edoch het vadzige tegensporrelen baatte niets, en in een kwartier uurs was alles op de been. Het weder was onbeschrijfelijk schoon, de hemel blaauw en helder, de maan vol en glansrijk. Madame PASTA hield appèl; één heer ontbrak. Drie of vier bedienden werden voor zijne deur gezonden — alles was vergeefs; hij gaf ten antwoord, dat hij sliep. Terstond trok geheel de bende op, en gaf hem onder zijn venster eene ochtendmuzijk, zoo als de beste komieke opera er geen fraaijer kan leveren. Eindelijk ging het venster open; een hoofd kwam te voorschijn.

»Wat is er te doen? Wat moet dat beteekenen? Ik *geloof*, dat men mij roept."

»Gij gelooft? Geheel het gezelschap wacht nog slechts op u alleen!"

»En waartoe dan dat?"

»Waartoe? Om op weg te gaan."

»Zoo, gaat gij weg? Nu, dan ga ik niet mede. Ik bevind mij hier, bij Madame PASTA, te wèl, dan dat ik er niet ook nog morgen zou willen blijven. Adieu, aangename reis!"

Met deze woorden ging het venster weder toe. Foei, die afvallige! Klaarblijkelijk was zulk een mensch onwaardig, een lid onzer moedige karavane te zijn. Wij lieten hem dan aan zijne luiheid over, en gingen aan boord der schuitjes, die ons naar de overzijde van het meer bragten, van waar wij onzen eigenlijken wandeltogt begonnen.

Elke ridder bood zijner dame den arm, en op deze wijs begonnen wij, langs het al slingerend opwaarts loopende pad, den berg te beklimmen. Deze ridderdiensten waren noch gemakkelijk noch geheel aangenaam, want de steile weg was met duizend kleine spitse steentjes bedekt, die ons menigmaal onder de voeten wegglipten en waarbij dan steeds onze dames een' angstkreet aanhieven; struikgewassen verwikkelden zich menigmaal met lastige toedringelijkheid in de kleederen. Onze oplettendheid op de schoone kunne ontroofde ons somwijlen de oplettendheid op onszelven, en menigeen, wanneer hij een twintigtal schreden ver naar boven gekomen was, buitelde er wel dertig terug.

De dame, welke ik aan den arm had, was eene jonge *Engelsche*; die het toeval in onze schuit aan mijne zijde gebragt had; ik had haar bij het uitstijgen de hand geboden, en zoo bleef ik natuurlijkerwijs haar *partner* bij den geheelen nachttogt. In dezer voege doorwandelden wij den afstand van bijna eene *Duitsche* mijl, elk daarbij zijne dame leidende, ondersteunende en bemoedigende; nu echter nam vermoeidheid de overhand. Gelukkigerwijs had men de voorzorg gebruikt van op een zeker punt een aantal ezels te doen gereed houden. De dames vertrouwden zich aan den vasten voet dezer beminnenswaardige dieren, en nu hadden wij het uitzigt, om, even als Baron MUNCHHAUSEN, ten minste dertien mijlen in veertien dagen af te leggen. Ondertusschen was de weg ook voor de viervoetige bergbeklimmers niet minder moeijelijk dan voor de tweevoetige. Twee of drie personen moesten elken ezel omringen en hem

met stokslagen tot voortgaan pogen te overreden, nu eens hem van voren aan den toom grijpen, dan weder hem van achteren aansporen. Eindelijk begreep men toch, dat men op deze wijs niet snel genoeg voorwaarts zou komen, en moest wel besluiten, de eigene spieren weder in beweging te zetten. Voorzeker vond nu toch menige dame, dat de heer, die te huis en in bed gebleven was, eer een voorwerp van benijding dan van bespotting behoorde te wezen. Madame PASTA klauterde als een eekhorentje en lachte ons allen uit. Diegenen onzer, die geene innerlijke aandrift gevoelden, om haar voorbeeld te volgen, moesten er toch toe besluiten, ten einde alzoo ten minste de eer hunner nationale vlag te redden, want er waren *Italianen*, *Duitschers*, *Engelschen*, *Franschen* en de hemel weet wat al volken en tongen meer onder ons. Op deze onze bedevaart geleken wij thans niet kwalijk naar die pelgrims, die, krachtens hunne gelofte, bij elke twee schreden voorwaarts er eene rugwaarts doen. Vier volle uren verliepen; allengskens verdween de maan. Zilverkleurige wolken begonnen zich aan den hemel te vertoonen, en weldra konden wij bemerken, dat de zon geen lust zou hebben, te wachten, tot dat wij op den top des bergs en in staat waren, om haar opkomen met onze bewondering te vereeren. Tegen acht ure kwamen wij eindelijk bij de muren van een oud kloostergebouw aan, hetwelk dien bergtop bekroont. De zon was veel nader bij de middaglijn, dan bij dat plekje aan den gezigteinder, waar wij ons hadden laten voorstaan haar te willen verrassen. Om ons eenigermate te vertroosten, gaf onze beminnelijke geleidster ons eene inderdaad dichterlijke beschrijving van het gezigt, dat wij gemist hadden. Meer dan twaalfmaal had Madame PASTA alleen, of ook wel in gezelschap van rustiger bergklimmers, dit Alpentogtje gedaan; wat ons betreft, wij kwamen er met een' droogen mond van af, hetgeen bij den dorst, dien al ons zwoegen ons gegeven had, dubbel kwellend was. Gelukkigerwijs waren de middelen voorhanden om een koud ontbijt te bereiden, en geheel het gezelschap, tot onze schande zij het gezegd, toonde meer ijver voor het prozaïsche spijsgenot, dan voor het poëtische genot der schoone natuur. De gebraden hoenders, de *Italiaansche* worsten, de pasteijen verdwenen met de snelheid eens vliegenden vogels. Vruchteloos poogde Madame PASTA ons de schilderachtige schoonheid van het nabijliggende landtooneel

te doen begrijpen; onverschillig zwierven de blikken harer gasten een oogenblik in het rond, om met des te grooter behagen tot de handtastelijke elementen van ons ontbijt terug te keeren. Weldra waren de borden nog slechts met van vleesch ontbloote beenderen bedekt; de wijnflesschen hadden den laatsten droppel van haar bloed gespild, en nu eerst begon de landschaps-geestdrift over ons te komen. Wij stonden op de spits van een' der hoogste bergen in dit oord; eene dubbele Alpenketen omtrok hem aan den noordkant, terwijl in de tegenovergestelde rigtingen de heerlijke vlakten van *Lombardije* zich voor ons uitstrekten en onze blik over tien steden zweefde, welke in al de verscheidenheden der schitterendste verlichting hare torens ten hemel strekten.

Nadat wij maag en oogen genoeg verzadigd hadden, gingen wij in het klooster een weinig uitrusten, en nu nam onze bekoorlijke gastvrouw de moeite op zich, om ons te onderhouden. Madame PASTA is nog altijd eene schoone en edele gestalte, of de twee jaren, die sedert gemeld bezoek verloopen zijn, moesten haar ongemeen veranderd hebben. Haar haar, hetwelk zij, in zaamgewondene vlechten, *à la Milanaise* op het achterhoofd vastgestoken draagt, is glinsterend zwart en van eene volheid, welke menige jongere vrouw haar benijden zou. Haar oog is vurig, maar zacht; de sterkgebogene wenkbraauwen verraden, welk eene kracht van hartstogt zij in staat zijn uit te drukken, en de omtrek van haar aangezigt draagt een' echt *Romeinschen* stempel. De armen dezer kunstenares zijn van eene zoozeer tot spreekwoord gewordene schoonheid, dat een beroemde beeldhouwer eens zeide: »De armen, die aan de *Venus de Medicis* ontbraken, zijn in het bezit van Madame PASTA." Over het algemeen hebben de *Italiaansche* vrouwen boven de *Duitsche* het voorregt, dat zij vroeger rijpen en later verouderen. Madame PASTA stak geheel het gezelschap met hare vrolijkheid aan; zij zong en speelde ons kluchtige tooneelen voor, copiëerde met komieke carricatuur-gebaren beroemde tooneelspelers. Wanneer men bedenkt, dat deze vrouw niet alleen eene der twee uitstekendste zangeressen van haren tijd was, maar ook eene tragische tooneelkunstenares is, die door de waarheid van uitdrukking en de geweldige kracht van haar spel de allengs zich opdoende gebreken harer stem doet vergeten, zoo is het bijna onbegrijpelijk, hoe deze vrolijke luim zich bij haar, dwars door al die studiën en hartstogten,

heeft kunnen levend houden. Wie zou gelooven, dat deze zoo veel aandoening wekkende NORMA, dat deze trotsche SEMIRAMIS zoo vele beminnelijke poetsen kan spelen; wie denken, dat de Koningin van *Babylon* zich in eene COLOMBINE veranderen kan?

Middelerwijl was het middag geworden; het werd tijd om aan onzen terugweg te denken; maar deze gedachte had weinig verheugends voor lieden, die het vermoeijende van den weg zoo ondervonden hadden als wij. Madame PASTA keek ons allen, den een na den ander, in het rond aan, en glimlachte op eene veelbeteekenende wijs. »Mijne vrienden schijnen niet te weten," zei zij, »dat wij hier op deze bergen machines bezitten, met hulp van welke wij de reizigers op de gemakkelijkste wijze der wereld naar beneden bezorgen." — »Machinen?" riepen wij allen met verbazing uit. — »Ja," zeide zij; »volgt mij slechts, en gij zult bewonderen, hoe diepzinnig, hoe vindingrijk de menschelijke geest is."

Wij verlieten, door haar geleid, het kloosterplein, en zagen nu inderdaad eene zeer eigenaardige machinerie, welke dienen moest om ons op de grappigste en tevens behagelijkste wijs den berg te laten afglijden. Twaalf of veertien geweldige boomtakken, welker kleinere, rijk met loof omgevene twijgen tot eene gemakkelijke zitplaats zaamgevlochten waren, lagen voor ons. De middentak vormde eene soort van disselboom, tot welks handhaving een sterke breedvoetige *Lombardijsche* boer gereed stond. Elk der reizigers had op deze wijs zijn eigen equipaadje, met een mensch tot voorspan. Bij dit gezigt barstte geheel het gezelschap in een luid gelach uit, en onder vrolijk gejubel hotsten wij bergafwaarts, tot dat wij, duchtig dooreengeschud, bij den meeroever aankwamen. Een uur daarna klommen wij den graniettrap der *Villa Pasta* op; eenige oogenblikken rust en een bad in het frissche meerwater schonken ons weldra onze krachten weder, en eene gondelvaart besloot des avonds dezen bewegingsvollen dag.

Indien nu al Madame PASTA, op den eersten dag dat ik haar leerde kennen, zich met al den glans der bekoorlijke vrouw, met dien betooverenden schoonheidszin vertoonde, die het alledaagsche leven tot een poëtisch genot kan verhoogen, zoo leerde ik haar, in latere, stillere dagen, eerst regt in hare kunstenaarsnatuur begrijpen, en ik acht, dat,

ondanks al wat de *Berlijner* critici nu laatstelijk over deze verwonderlijke vrouw geschreven hebben, een woord van opheldering nog altijd niet overbodig zijn zal.

De dood van Madame MALIBRAN en het terugtreden van Madame PASTA hebben de schouwburgen in *Italië* van derzelver grootste sieraden beroofd. Noch Madame UNGHER, noch Madame PERSIANI kunnen met die beiden in ééne lijn gesteld worden. De bekoorlijke, door kunststudie uiterst geoefende en beschaafde stem en methode van PERSIANI treffen in de concertzaal, maar op het tooneel ontbeert zij alle tragische uitdrukking, waarvoor deze zangeres reeds door hare schrale, onbeduidende gestalte weinig geschikt is. UNGHER is met meer hartstogtelijkheid begaafd; maar zelfs in haren besten tijd ontbrak haar die plastische rust, die aan de kunst derzelver grootste schoonheid bijzet.' Madame GRISI, die tegenwoordig te *Parijs* en te *Londen* zoo hoog wordt opgevijzeld, is, bij al hare schoone eigenaardigheden, toch slechts eene gemengde kopij van MALIBRAN en PASTA; oorspronkelijkheid ontbeert zij volstrekt. Ik heb geheel *Italië* doorkruist en ken de beste krachten van deszelfs tooneelen; ik kan dus uit eigene ondervinding beweren, dat het tegenwoordige *Italië* slechts zeer weinig talenten bezit, die op groote verwachtingen regt geven, en zulks wel voornamelijk omdat er groote voorbeelden ontbreken. Buiten en behalve de verwonderlijk schoone gezangsmethode van Madame PASTA, heeft zij als tragische actrice zulk een grootsch en edel spel, dat hetzelve in het gemoed eener jonge kunstgenoot eenen beslissenden ommekeer moet te weeg brengen, haar talent moet doen rijpen en haar begrip verhelderen. Madame PASTA is nog uit die voortreffelijke school, die sedert in *Italië* noch in *Frankrijk*, en nog minder in *Duitschland*, vervangen of vergoed geworden is. Men heeft mij verzekerd, dat TALMA, die voortreffelijke treurspeler, nimmer eene door Madame PASTA te *Parijs* gegevene voorstelling verzuimde, wel te verstaan wanneer hij op dien avond zelf niet spelen moest. Ik weet niet meer, welke rol het was, waarin Madame PASTA voor de eerste maal te *Parijs* het tooneel betrad; maar TALMA moet bij dezelve zoo zeer van verrukking buiten zichzelven geweest zijn, dat hij uitriep: »Dit kind toont mij plotseling, wat ik twintig jaren lang vergeefs gezocht heb!" TALMA's lof was slechts de uitdrukking van het gevoel des geheelen publieks. De voorstellin-

gen van Madame PASTA dragen een onnavolgbaar kenmerk. De *Berlijner* critici leggen een bijzonder gewigt op de omstandigheid, dat zij met de middelen, welke haar uit hare schoonere dagen overgebleven zijn, nog zoodanig weet te werken, dat hare gebreken daardoor verborgen worden; maar Madame PASTA heeft nimmer eene stem van veel omvang of kracht gehad; dat was het niet, wat haar groot maakte. Wat haar deed bewonderen, had zij door onbeschrijfelijke vlijt en door een bijzonder genie aan de natuur als afgedwongen. Niet enkele deelen, maar het geheel in elk gedeelte van hetgeen zij verrigtte, was dat, wat men met zoo veel verbazing aanstaarde.

Voor een publiek, hetwelk zijne voorname oplettendheid op de materiéle hoedanigheid der stem vestigde, had Madame PASTA steeds eene moeijelijke taak; hierdoor kwam het ook, dat de zangeres te *Milaan* op het groote tooneel der *Scala* nimmer bijzondere uitwerking deed, terwijl bij de noordelijke natiën de kelk der geestdrift zich tot aan den rand toe vulde. Het *Milanesche* publiek, hetwelk met regt als de meest bevoegde beoordeelaar in geheel *Italië* geldt, heeft aan Madame MALIBRAN verre de voorkeur boven Madame PASTA gegeven; en evenwel heeft de laatste nooit die oneenparigheid in hare voordragt gehad, welke men bij de eerste opmerkte. Madame MALIBRAN gaf zich geheel aan hare ingeving van het oogenblik over; zij was steeds de kunstenares, waartoe het gevoel haar op dat tijdstip maakte, en toonde zich in eene en dezelfde rol op den eenen dag verheven en op den anderen middelmatig. Het talent van Madame PASTA verheft zich zelden boven deszelfs gemiddelde hoogte, maar daalt ook nimmer beneden dezelve weg. Bij haar is alles studie en overleg; en aan deze gelijkmatigheid harer kracht is het ook toe te schrijven, waarom zij in *Engeland*, *Frankrijk* en *Duitschland*, gelijk over het algemeen in het noorden, meer bewondering gevonden heeft dan in haar eigen vaderland.

Ik had dikwijls gelegenheid, om met Madame PASTA muzijk te maken. Eenigzins vreemd is het, dat die kunstenares niet gaarne meer alleen en voor zichzelve speelt; het schijnt min of meer, alsof hare moeijelijke studiën haar voor het bekoorlijke van muzikale dweeperij verstompt hebben. Maar voor hare vrienden is zij steeds bereid te zingen. Elken avond vóór dat de dag geheel ten einde was, in het naar

wanneer de blaauwe kleur der lucht allengskens in een raadselachtig graauw verkeerde, beklommen wij de gondels, die op het vreedzame meer gereed lagen. Onze *Donna del lago* bezat eene geheele flotille; een klein schuitje, op de *Chinesche* wijs gelakt, werd door haarzelve bestuurd; met een riem in elke hand voer zij de overige steeds vooruit. Op zulke oogenblikken zong zij ons hare liederen voor. Plotseling den loop harer bark stuitende, zat zij daar met kruiswijs over elkander geslagene armen, terwijl de ons omringende blaauwe waterspiegel van het meer, onder den krans der donkere bergen, aan haar schoone buste met het hooge voorhoofd eene tooverachtige uitdrukking bijzette. CANOVA heeft dit buste in marmer gebeiteld, en men beweert, dat het een zijner beste werken is.

Wat mag wel Madame PASTA genoopt hebben, haar heerlijk verblijf aan het meer van *Como*, haar gezin en hare zoo talrijke vrienden te verlaten, om zich op nieuw aan de ongewisse zee van het schouwtooneel te vertrouwen? Men heeft beweerd, dat materiele verlegenheden, dat de ongunstige staat van geldelijke omstandigheden haar daartoe gedwongen hadden. Dit begrip berust op eene dwaling. De *Donna del lago* bezit een zoo ruim vermogen, dat zij, in eene der schoonste straten van *Milaan*, een prachtig hotel, gesierd met de zeldzaamste voorwerpen van kunst en met alles, wat gerijf en weelde bieden kunnen, haren eigendom noemt; even min ontbreekt het haar aan schoone rijtuigen en paarden, om haar van en naar haar landhuis aan het meer van *Como* te brengen. Ongetwijfeld, men heeft opgemerkt, dat de *Italiaansche* kunstenaars meer aan hebzucht overgegeven zijn dan de *Duitsche*; maar zoo lage beweegredenen mogen wij bij geene vrouw onderstellen, wier huis als een beeld van oud-*Romeinsche* gastvrijheid bekend is. Veeleer kan de als een vulkaan plotseling opvlammende aard van den zuidlander, waarop ik bij het begin van dit opstel verwezen heb, de oorzaak van dit besluit zijn; hetzelfde herrijzen tot werkzaamheid, hetwelk ROSSINI tot het zamenstellen van zijnen *Tell* geprikkeld heeft, en hetwelk men bij de meeste groote kunstenaars van *Italië*, als eigenaardigen trek huns levens, kan wedervinden.

TH. VANBENEDEN,
Groothertoglijk-Toskaansche Kamermuzikant.

DE BEDELAARS TE LONDEN.

De bedelaars der eerste klasse worden algemeen onder den naam van *silver-beggars* (zilver-bedelaars, bedelaars naar groote sommen) aangeduid; doch de reizigers noemen hen *lurkers*.

De *lurkers* zijn lieden, die van stad tot stad met brieven of valsche bewijsstukken rondgaan, waarin verklaard wordt, dat brand, schipbreuk of eenig ander ongeluk hen in de diepste armoede gedompeld heeft. Die brieven, met het zegel en de onderteekening van een' of soms van verscheidene magistraats-personen voorzien en dikwijls in een uitmuntend goeden stijl opgesteld, missen zelden de uitwerking te doen, welke men er mede bedoelt.

Deze *lurkers* splitsen zich in verscheidene onderverdeelingen, welke het van belang is te leeren kennen.

In den eersten rang dezer talrijke klasse staan de *fire-lurkers*; dat is te zeggen, die voorgeven, alwat zij bezaten door brand verloren te hebben. Zij hebben gewoonlijk getuigschriften bij zich, bekleed met de zoogezegde onderteekeningen van een paar vrederegters en van den predikant uit het kerspel, waar zij beweren dat de brand heeft plaats gehad. Behalve deze stukken voeren zij meestal met zich een opzettelijk daartoe vervaardigd inschrijvingsboek, waarin de namen der achtingwaardigste lieden voorkomen. In de taal der bedelaars heet de valsche brief *a sham* en draagt het inschrijvingsboek den naam van een *delicate*. Eens wel voorzien van hun *sham* en hun *delicate*, doorkruisen deze *lurkers* al de Graafschappen van *Engeland*. Ik heb er een' gekend, die dit beroep veertien jaar lang geoefend en met hetzelve aanzienlijke inkomsten verzameld had.

In de tweede plaats komen de *shipwrecked-sailors-lurkers* (de *lurkers* schipbreukelingen) of zij, die zich de hoedanigheid van kapiteins of reeders van schepen geven. Hun vaartuig, klagen zij, is verongelukt, en zij hebben aan de woede der golven ook niets kunnen ontrukken van de lading, die wel duizend of tweeduizend ponden sterling waard was. De *shipwrecked-sailors-lurkers* zijn goed gekleed, dragen knevels en ook wel gouden kettingen; zij hebben meestal een welgeschreven relaas der vreeselijke gebeurtenis, die hen tot armoede gebragt heeft, bij zich, de echtheid van welk ver-

haal door de onderteekeningen van verscheidene magistraatspersonen uit deze of gene zeehaven bevestigd wordt.

De *foreigners-lurkers* (buitenlanders-*lurkers*) zijn misschien het talrijkst, want hunne rol is het gemakkelijkst te spelen. In de laatstverloopene jaren hadden zij zich bijna allen herschapen in *Poolsche* edelen, die door den *Russischen* autocraat uit hun vaderland gejaagd waren en thans in een vreemd land verblijf en onderhoud moesten zoeken. Sommige hunner brieven kunnen voor meesterstukken van welsprekendheid doorgaan. Overal, waar zij onderstand komen vragen, houden zij zich, alsof zij het *Engelsch* niet verstaan, of spreken ten minste zelfs de meest gewone woorden op eene oorverscheurende wijze uit. Een dier *lurkers*, die onder zijne confraters-bedelaars bij den spotnaam van Lord DUNDAS II bekend was, heeft menigmaal in eenen enkelen dag verscheidene guinjes opgedaan. Vrouwen oefenen deze *lurk* bij voorkeur boven alle andere. Ik heb er eene gekend, die er aanzienlijke sommen mede won. Zij was kostbaar gekleed, had steeds een knaapje aan de hand, en radbraakte allerheerlijkst eenige brokken van *Fransche* zinsneden.

Het *accident-lurk* (ongeluk-*lurk*) is mede druk in gebruik. Zij, die het tot hunne broodwinning kiezen, zijn altijd, naar luid hunner valsche certificaten, door eenig ijselijk voorval, orkaan, overstrooming of iets dergelijks, tot den bedelstaf gebragt; sedert is het hun onmogelijk geworden, in hun onderhoud of dat hunner beklagenswaardige huisgezinnen te voorzien. Hunne inkomst bedraagt gewoonlijk tusschen de vijf schellingen (*) en een pond sterling daags.

De *sick-lurk*, of zieken-*lurk*, levert nog meer verscheidenheid: 1°. legt zich er een b. v. trekpleisters op den arm, om daarna te kunnen voorgeven, dat hij zich verschrikkelijk gebrand heeft; 2°. draagt een ander armen en handen in een' hangband, en zegt, dat het onweder hem getroffen en verlamd heeft; 3°. gaat weder een ander te bed liggen en veinst doodziek te zijn, om daardoor de meer voorzigtige gevers te misleiden, die, alvorens op het gesmeek zijner rondgaande vrouw hulp te verleenen, zich met eigene oogen mogten willen overtuigen, dat hetgeen zij voorgeeft waar

(*) De *Engelsche* schelling bedraagt, gelijk men weet, het dubbel van den onzen; het pond sterling *f* 12-:

is; 4°. veinst er een, aan vallende ziekte onderhevig te zijn; 5°. geven sommige vrouwen voor, zwanger en van alle middelen ontbloot te zijn; 6°. bedelen andere voor hare kinderen, die, zeggen zij, aan de scharlaken koorts, of aan eenige andere ziekte, te bed liggen en aan alles gebrek hebben; 7°. vergenoegen zekere lieden, met valsche kwetsuren overdekt, zich met om eenig oud linnen te verzoeken of ook ledige flesschen om geneesdranken in te halen. Ik heb iemand gezien, die op deze wijs, in éénen dag, dertien pond wit linnen en vijf dozijn glazen fleschjes verzameld had. Het oud linnen en het glas vinden vervolgens altijd koopers.

De *deaf-and-dumb-lurk*, de *lurk* der doofstommen, is een bijzondere nijverheidstak, die mede geene onaardige winsten aanbrengt. De meesten dier *deaf-and-dumb-lurkers* zeggen ook goeder geluk. Allen hebben zij lei en grift bij zich, om hunne vragen en antwoorden op te schrijven. Eenigen hunner blijven soms hunne rol ook in den bedelaarsdoelen voortspelen, waar zij hunnen intrek nemen; maar daar wordt de list meestal door de overige bedelaars ontdekt.

De *servant's-lurker*, of *lurker*-dienstbode, is veeltijds netjes gekleed en gelijkt sprekend naar een' bediende uit eenig goed huis. Een ongelukkig toeval heeft hem zijne dienst doen verliezen, en ondanks de zeer goede getuigschriften, waarvan hij voorzien is, heeft hij er nog geene nieuwe kunnen vinden. Middelerwijl is hij tot het uiterste gebrek gebragt. Wie zou nu met zijnen toestand geen medelijden gevoelen? Ook is de *lurker*-dienstbode verzekerd, bijna overal, waar hij verschijnt, goed ontvangen te zullen worden, vooral door de knechts en meiden van het huis. Over het algemeen draagt ieder *servant's-lurker* een exemplaar van den *court-guide* bij zich, welk zakboekje hem de woningen van hoogeren en lageren Adel aanwijst.

De *colliers-lurk* (koolgravers-*lurk*) wordt door duizenden van lieden ter hand genomen, die in al hun leven geene koolmijn bezocht hebben, en niettemin voorgeven mijngravers zonder werk te zijn. Wil men hen gelooven, zoo is de mijn, waarin zij werkten, door inbraak van water overstroomd geworden of door eene aardstorting verstopt. De *colliers-lurkers* bereizen de Graafschappen in troepen van zeven of acht personen; sommigen derzelve geven aan de huizen gedrukte relazen van het ongeluk af, dat hen van arbeid beroofd heeft, en komen dit berigt eenige uren daarna

terughalen; anderen daarentegen hebben schriftelijke verhalen bij zich, voor echt verklaard door valsche onderteekeningen van de eigenaars der mijn. De *colliers-lurk* brengt, door elkander genomen, veertien of vijftien schellingen daags op.

De *weavers-lurk* en de *cottonspinners-lurk* (wevers- en katoenspinners-*lurk*) zijn niet minder winstgevend. Zij worden op dezelfde wijs geoefend; alleenlijk ontmoet men sommige *cottonspinners-lurkers*, die katoenen garen te koop bieden, hetwelk zij voorgeven zelven vervaardigd te hebben.

Eindelijk de *calenderer-lurkers* (de klander-*lurkers*) zijn bedelaars, die aan de huizen rondgaan onder voorgeven van klanderers te zijn, welke ten gevolge eener handelskrisis of van de invoering van machinerie afgedankt geworden zijn. Bijna allen hebben zij gedrukte of geschrevene, maar steeds valsche getuigschriften bij zich, om als bewijs van hun voorgeven te strekken.

De *highflyers* of *begging-letter-writers* (de brief-bedelaars) vormen de tweede klasse hunner orde. Onder dezen algemeenen naam verstaat men al diegenen, die aan zekere lieden brieven rigten, vol met het verhaal van hersenschimmige rampen, en steeds eindigende met het verzoek om eenige hulp in geld of andere benoodigdheden. Te *Londen* en op de badplaatsen brengt deze broodwinning gewoonlijk van een' tot twintig schellingen daags op.

De *shallow-coves* zijn bedriegers, die het land afloopen, zich voor matrozen doende doorgaan, die schipbreuk geleden hebben; vooral tegen den winter nemen zij in aantal toe, en trekken rond bij benden van acht of tien personen. Elke troep heeft zijnen woordvoerder. De *shallow-coves* zijn in lompen gehuld, die ter naauwernood hunne naaktheid bedekken, en in de eerste plaats vragen zij om oude kleederen. Daar zij zorg dragen, zich steeds aan welgegoede gezinnen te wenden, is soms hetgeen zij krijgen in geenen deele te verachten.

De *shallow-motts* zijn vrouwen, die, even als de *shallow-coves*, bijna naakt gaan en om deksel vragen. Naar zij zeggen, zijn zij door zware en langdurige ziekte tot de uiterste ellende vervallen. Kan nu wel eenige vrouw haar, tot beschutting tegen de nijpende koude, een oud kleedje weigeren? Alwat men haar geeft, verkoopen zij. Ik weet eene *shallow-mott*, die, in den tijd van tien dagen, te *Kingston*

aan den *Teems*, eene garderobe verzamelde, welke wel zeven of acht pond sterling waard was.

De klasse der *cadgers*, of der bedelaars van beroep, der bedelaars, die er voor uitkomen, verdeelt zich ook weder in verscheidene onderdeelen. Men noemt *cadgers on the downright* (erkende, openbare *cadgers*) die, welke van huis tot huis gaan bedelen; *cadgers on the fly* (sluik- of loop-*cadgers*) die op den *tober* (den grooten weg) bedelen. Het *cadging on the fly* is een zeer winstgevend beroep in den omtrek eener badplaats of van eenige groote stad. Zij, die er zich mede bezig houden, winnen meestal verscheidene schellingen daags. Wat betreft het *cadging on the downright*, (van huis tot huis) dit levert heden op verre na zooveel niet meer op als voordezen; doch niettemin wordt het nog door duizenden geoefend, die daarin eene ruime broodwinning vinden. Ik heb menigmaal *cadgers on the downright* met versmading spijzen zien wegwerpen, welke liefdadige lieden hun gegeven hadden, en waaraan menig ambachtsman gesmuld zou hebben. De jeugdige *cadgers*, die den naam van *kiddies* dragen, worden door hunne ouders in al de knepen van het beroep zoo goed onderwezen, dat zij niet zelden betere dagwinsten maken dan de *cadgers* van rijperen ouderdom.

Er zijn *cadgers*, die met krijt korte spreuken op kleine vlaggetjes schrijven en ronddragen; men noemt hen *screevers*. Over het algemeen gelijken die spreuken naar de volgende:

Hunger is a sharp thorn and biteth keen;
I cannot get work, and to beg I am ashamed.

Scherp is des hongers doorn, zijn steek niet te verdragen;
Vergeefs zoek ik naar werk, en schaam mij hulp te vragen.

Dit middel is bijna onfeilbaar. Overal, waar de *screever* zijne vlag opsteekt, zamelt hij een' ruimen oogst van *browns* (halve stuivers), en ziet ook wel meer dan een *tanner* en *bob* (halven en heelen schelling) in zijnen hoed vallen. Zijne ontvangst beloopt somwijlen zeven schellingen daags.

Bijaldien de *cadgers* steeds op dezelfde plaats, in steden of aan de groote wegen, zitten of staan, zoo behooren zij onder de soort, welke men onder den algemeenen naam van *cadgers sitting* of *standing pad* begrijpt. Sommigen van hen

veinzen zich blind; anderen zeggen, dat zij met vallende ziekte behebt en buiten staat zijn om te werken. Menigmaal verzamelen zij aanmerkelijke geldsommen.

De *match-sellers*, of zwavelstokken-verkoopers, leven over het algemeen niet van de voordeelen, welke hun kleine handel hun opbrengt, maar van aalmoezen. Nimmer bieden zij hunne waar te koop in huizen, waar zij onderstand of in geld of in iets anders denken te vinden.

De *cross-coves* zijn de bedelaars, die den kost winnen *on the cross*, dat is te zeggen met stelen; want zij maken, wanneer de gelegenheid zich aanbiedt, geene zwarigheid, om alles weg te kapen, wat hun onder de hand komt; somwijlen zelfs veroorloven zij zich om te *star the glase*, dat wil zeggen de glasruiten der vensters te breken of uit te snijden.

De *prigs* (zakkenrollers of beurzensnijders) bezoeken gewoonlijk de harddraverijen, kermissen, hanengevechten, enz. Het zijn meestal, gelijk ook de *cross coves*, jonge lieden, van hunne kindschheid af aan het landloopen en schooijen gewoon en die al de treken van het handwerk in den grond verstaan.

De *palmers* oefenen eenen zonderlingen tak van het beroep. Zij treden alle winkels binnen en vragen naar *harp halfpence*, (halve stuivers, die eene harp als muntstempel hebben) dertien gewone pence aanbiedende voor het bedrag van eenen schelling in *harp halfpence* (*). Door het lokaas van eenen stuiver winst op elke twaalf geprikkeld, mist de winkelier zelden, geheel den inhoud zijner toonbankslade op het blad derzelve uit te storten, om er de verlangde koperen muntstukjes uit te zoeken. De *palmers* pogen hem bij dit zoeken te helpen, en laat men zulks toe, zoo weten zij bijna altijd ettelijke stuivers tusschen hunne vingers weg te futselen.

(*) De *Engelsche* schelling heeft twaalf *Engelsche* stuivers of pence.

IETS OVER DEN AF TE BREKEN DELFTSCHEN TOREN.

De *Delftsche* toren zal afgebroken worden — zoo luidt het besluit van den Raad der stad *Delft*. Wederom staan wij dan op het punt van een der merkwaardigste overblijf-

selen der oudheid in ons vaderland te verliezen, welke te allen tijde den *Nederlander* zoo belangrijk zijn. Verre zij het echter van ons, genoemd besluit, bijaldien het, gelijk wij vertrouwen, op den grondslag der noodwendigheid berust, af te keuren; integendeel, wanneer wij ons de vreeselijke ramp te *Westzaan* herinneren, en geloof slaan aan het gerucht van den bouwvalligen toestand des *Delftschen* torens, en daarbij bedenken, welke jammerlijke onheilen niet alleen, maar welke onherstelbare schaden aan de kerk, en de zich in dezelve bevindende graftomben van beroemde mannen en vrouwen, zouden veroorzaakt worden, indien ook dit gevaarte instortte, dan moeten wij ons verblijden, dat de Raad niet langer geaarzeld heeft dit besluit te nemen, ja de spoedige slooping van harte wenschen.

Om echter, tegelijk met de vernietiging van den toren, niet de herinnering aan vele van deszelfs bijzonderheden te doen verloren gaan, willen wij het volgende, goeddeels uit de *Delftsche* Stadsbeschrijvingen, dien toren betreffende, bijeenzamelen, om daardoor, ware het mogelijk, de weetgierigheid, natuurlijk door de voorgenomene slooping des torens bij sommigen opgewekt, eenigzins te bevredigen:

De bedoelde toren is die van de *St. Hippolitus*-kerk, welke, volgens de *Beschrijving van Delft* van DIRK VAN BLYSWIJCK, EVERTZ., in het jaar 1240, door zekeren BARTHOLOMEUS VAN DER MADE gesticht is. In den beginne was zij aan den heiligen BARTHOLOMEUS gewijd. De reden dezer verandering is, zegt men, te zoeken in de *Hoeksche* en *Kabeljaauwsche* twisten, toen de inwoners van *Delft*, bij de belegering en verovering der stad in 1359 door Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN, ter afkooping van de plundering, aan den Hertog zouden betalen veertig- of, volgens anderen, zestigduizend oude schilden, daarenboven om vergiffenis vragen, terwijl hunne muren en wallen zouden afgebroken worden; maar eenige jaren daarna, in 1396, toen de *Engelschen*, in dienst van den Hertog, door de *Friesen* aangevallen, in gevaar geraakten van verslagen te worden, verzocht de Hertog eerst die van *Dordrecht*, daarna die van *Haarlem* hem bij te staan; doch daar deze weigerden zich voor de *Engelschen* in de bres te stellen, deed hij hetzelfde verzoek aan die van *Delft*, welke, ofschoon weinig in getal, de *Friesen*, na een hardnekkig gevecht, versloegen, en dus de *Engelschen* ontzetten; voor welke dienst zij door

den Hertog wederom met al hunne privilegiën beschonken werden. Daar nu genoemde overwinning op *St. Hippolitus*-dag voorviel, besloten zij, in plaats van den heiligen BARTHOLOMEUS, tot beschermer der kerk en der geheele stad, den heiligen HIPPOLITUS aan te nemen; thans echter is deze benaming vervallen, en is zij algemeen onder den naam van *oude* kerk, ter onderscheiding van de *nieuwe*, bekend.

De toren is geplaatst aan het westeinde der kerk. De tijd van zijne stichting is niet met zekerheid bekend; doch men vermoedt, dat hij omstreeks het einde der XIIIde eeuw gebouwd is. Dezelve is echter nimmer voltrokken en zoude, volgens VAN BLEISWIJCK, t. a. pl., op de fundamenten van eenen ouden *Romeinschen* wachttoren gebouwd zijn; echter wordt dit door de nieuwe beschrijving der stad (*) voor eene louter gissing gehouden. Zeker is het, dat hij niet op eens zijne thans kolossale hoogte verkregen heeft, maar op verschillende tijden is verhoogd; zijnde dit mede blijkbaar uit de veelvuldige soorten van steen, daar de onderste oneindig grooter dan de bovenste zijn, en bestaan uit zoogenaamde *Delftsche* moppen.

Opgetrokken tusschen de beide zijdaken der kerk, is de toren tot aan de spitsen van dezelve geheel vierkant, hebbende een vooruitstekend portaal van witten arduinsteen, dienende tot eenen ingang der kerk; even boven het hoogste dak is dit vierkant aan de vier zijden met twee bogen open, en geschikt gemaakt tot de bommelgaten voor het luiden der klokken.

Boven genoemd vierkant werk staan op de vier hoeken vier achtkante spitsen; de onderste helft van deze is van gebakken steen, regt opgaande, hebbende elk vak een langwerpig vierkant gat, door hetwelk men naar buiten zien kan. De bovenste helft is van hardsteen, spits opgaande, met een' appel en een ijzeren kruis daarop (†). Tusschen

(*) *Beschrijving der Stad Delft, door verscheidene liefhebbers en kenners der Nederlandsche oudheden*, bij REINIER BOITET, te *Delft*, 1729. folio.

(†) Deze torentjes of spitsen zijn, volgens de aanteekening van een bekwaam oudheidkundige, weleer het teeken geweest, dat aan deze kerk een zeker groot voorregt verbonden was; moetende alle kerken, welke dit voorregt bezaten, altijd vier, hetzij groote of kleine, spitsen hebben.

deze vier spitsen staan vier groote uurwijzers, wordende van onderen door twee leeuwen, houdende het wapen van *Delft* tusschen hen beide, onderschraagd. Deze zijn in het jaar 1605 gemaakt, zijnde het jaartal daarbij aangeteekend (*). Op iederen uurwijzer staat nog eene spits, in welker basis men het wapen van *Holland* ziet.

In het midden der genoemde spitsen rijst eene grootere, doch ook achtkantige spits, welke de helft boven de andere uitsteekt. Deze is van boven tot onderen van hardsteen; doch ruim eene halve eeuw geleden is de benedenste helft, tegen het doorlekken, met leijen belegd, tot aan een' hardsteenen trans of omloop, rondom van buiten uitstekende: dit geheel geeft aan den toren een vrij goed aanzien, nog verhoogd door acht sierlijke vensters aan het boveneinde.

De geheele rigting des torens is hellende, als dreigde hij elk oogenblik in te storten. De berigten, welke wij hieromtrent in de *Delftsche* beschrijvingen aantreffen, komen allen daaromtrent overeen, dat de toren aldus door den bouwmeester, als eene proeve zijner kunst, zou gezet zijn (†).

Het bare intusschen geene bevreemding, dat men voor het instorten van denzelven beducht is. Immers wij lezen bij VAN BLEYSWIJCK, t. a. pl., bl. 137, dat er vroeger, door die van het klooster van ST. AGATHA met die van de oude kerk, een verdrag gemaakt is, om een gedeelte van den toren te doen afnemen, (dat, voor zoo ver ons bekend is, niet gebeurde) om reden, dat dit klooster zeer digt onder

(*) Tot nadere bevestiging hiervan, leest men van achteren tegen den zuiduurwijzer, met groote letters, op een' steen, regt voor den trap, welken men opkomt, dit volgende:

Als men 1605 heeft getelt
Ben ick gestelt
Tot dienst van den Burger,
Als men sien kan
Bij den Haven-Meester
GERRIT HEERMAN.

(†) Bekend is het, dat de top van den beroemden hangenden toren te *Pisa* 13 voet buiten de loodlijn ligt; ook, dat de toren te *Bologna*, *la Garisenda* genaamd, 9 voet buiten het fundament overhelt.

denzelven lag, en alzoo bij den val des torens geheel zou vernield worden (*).

Voor zoo ver wij weten, is de toren nimmer door bijzondere toevallen beschadigd, behalve bij den grooten brand van het jaar 1536, (†) waardoor de tweede klok geheel gesmolten is.

De klokken, welke in den ouden *Delftschen* toren hangen, zijn eene meer bepaalde beschrijving waardig. Wij zullen eerst melding maken van die, welke er vroeger in waren, om daarna iets te zeggen van die, welke zich nu nog in den toren bevinden.

De eerste klok, welke vroeger alleen op feestdagen en bij voorname begrafenissen geluid werd, weegt, zoo men zegt, 18,000 ponden. Het omschrift, zoo in het Latijn als Hollandsch, met eene kleine afscheiding in twee randen om de klok, luidt aldus:

Sacro sanctae individuae Trinitati, uni soli Deo vero et vivo. S.

Dese Clock is gegoten, ter eere des Hoegwairdighe Heyligen Drievoudichheyts eens waerachtichs onderscheyden Godheyts, doer HEINDRICH VAN TRIER, in 't jaer ons Heeren XVC LXX.

Kerckmeesters weesende SASBOUT CORNELISSOEN, PIETER VAN OPMEER, JAN SASBOUTSSOEN ende LAMBRECHT MICHIELSOEN.

Bovenaan, in den eersten cirkel, staan 24 onbekende kop-

(*) Gesteld eens, de overlevering was niet waar, en de sonderlinge rigting des torens ware aan bouwvalligheid te wijten, zoude het dan niet onvergeeflijk zijn, dat men met de slooping van denzelven niet reeds vroeger was aangevangen? en moet men zich niet verwonderen, dat dit gevaarte dan aldus ruim anderhalve eeuw (VAN BLEYSWIJCK immers, die het mede meldt, gaf zijn werk in 1667 uit) nog staande is gebleven?

(†) Deze brand viel voor den 3den Mei van het jaar 1536 na den middag, en vernielde 2309 huizen, 2 Parochiekerken en al de kloosters. Zie *Chronijcke ofte korte waire Beschrijvinge der Stad Rotterdam, door* JACOB LOIS, volgens de opgave des Heeren A. VAN REYN in den *Vriend des Vaderlands*, D. V. N°. III, bl. 209, niet s. LOIS.

pen. In het midden van deze klok zijn rondom nog vier andere aangezigten, onder welke aan de eene zijde deze woorden voorkomen: *ut: litati et ornamento;* waarschijnlijk zal dit *utilitati* moeten zijn, en alsdan beteekent het, dat dezelve tot nut en sieraad gegoten is. (*)

De tweede klok droeg het volgende opschrift, met oude letters of met verkorte en bijna halve woorden zeer digt in een' cirkel:

Anno XVCXXXVI, wilt wel verstaan,
Heeft mij den brant heel doen vergaan,
Maar doer genaden van boven, hogch' gepresen,
Ben ic, Maria 't jair XXXIX, weder geresen.
GERRIT VAN WOU ende JAN TER STEGE goeten mij.

Hieruit blijkt dus, dat deze toren, zoo als wij boven zeiden, veel geleden heeft bij den brand van 1536.

De derde klok is de kleinste, doch de oudste, zijnde in 1450 gegoten; zij had het omschrift:

Regina celi letare alleluja
Anno Domini MCCCCL.
Regina is mijn naam
Mijn gheluwt si Gode bequaem
GERRIT VAN BUTENDIJC fecit
WILLEM VAN CLOTERDIJC fecit.

Aangezien de tweede en derde klok gebarsten waren, werden deze in het jaar 1719 gesmolten en weder tot drie nieuwe klokken gegoten, welke op den 29 November van dat jaar in den toren zijn opgehangen. De eerste daarvan weegt 4225 pond, en is van boven versierd met een' rand van lofwerk, waarin zich eenige Engeltjes vertoonen, welke op oude Muzijkinstrumenten spelen. De klok draagt tot omschrift:

Laudate Dominum omnes gentes: Laudate eum omnes

(*) De gieter dezer klok, Mr. HENDRIK VAN TRIER, is dezelfde, die in 1573 en 1574 vele klokken in *Noord-Holland* tot geschut heeft omgegoten, om tegen de *Spanjaarden* te gebruiken. Zie J. LE LONG, *Historische Beschrijving van de Reformatie der Stad Amsterdam in* 1578, bl. 544 en 545.

populi. JAN ALBERT DE GRAVE *me fecit, Amstelodami anno Domini* 1719.

Als kerkmeesteren waren

Mr. DIRK VAN GROENEWEGEN VAN DER MADE.
Mr. ADRIAAN VAN DER GOES, Heer van *Naters.*
Mr. EWOUT VAN DER DUSSEN, Heer van de *Zouteveen.*
JAN MEERMAN.
WILLEM VAN RUYVEN.
Mr. MAARTEN HOOGENHOEK.

De tweede klok, die 1752 pond zwaar is, is, even als de eerste, rondom met lofwerk van bloemen versierd en voert tot omschrift:

Servite Domino cum gaudio: me fecit JAN ALBERT DE GRAVE, *anno Domini MDCCXIX.*

Ook bij dezen staan de namen der genoemde kerkmeesters.

De derde klok, eindelijk, de kleinste, weegt 887 pond en draagt tot omschrift:

Sit nomen Domini benedictum. JAN ALBERT DE GRAVE *me fecit. Amstelodami anno Domini* 1719.

Deze pronkt met bijna dezelfde versierselen als de twee voorgaande; ook staan de namen der genoemde kerkmeesters op dezelve.

Rotterdam. K. J. R. V. H.

TREFFENDE VRAAG VAN KONING FREDERIK WILLEM III VAN PRUISSEN.

In een allerbelangrijkst werk over dezen Monarch, onlangs door zijnen Hofprediker, den Evangelischen Bisschop EYLERT, in het licht gegeven, deelt deze een gewigtig gesprek mede, eens tusschen den Koning en hem gehouden. In den loop van dat gesprek verhaalde de Vorst hem het volgende: »Uw voorganger, de Hofprediker PISCHON, stelde mij, verscheidene jaren geleden, een' Geestelijke uit *Zerbst*, met name SINTENIS, voor, die mij een aan mij opgedragen boek overreikte, hetwelk ten titel voerde *Pistevon.* Als ik naar de mij onbekende beteekenis hiervan vroeg, hernam de geleerde heer: »Ik heb gepoogd in dit boek het bestaan van God te bewijzen." — »Hebt gij," gaf ik hem ten antwoord, »ook reeds gepoogd het bestaan der zon te bewijzen, die daar zoo heerlijk door het venster schijnt?"

GROET EN WEDERGROET.

Bij zijne laatste reis werd de tegenwoordige Koning van *Pruissen* door eenen Superintendent op deze wijs aangespro-

ken: »U groeten duizenden, en nogmaals duizenden; U groeten duizenden van duizenden..." — »Ik dank u wel zeer," viel hier de Koning den in zijne getallen verwarden spreker in de rede; »groet ze van mij weêrom, maar een voor een."

DE ONMOGELIJKE ECHTVERBINDTENIS.

Eene romaneske jonge dame, in hare lectuur verdiept, doorwandelde eene romaneske landstreek, en viel daardoor onverhoeds in eene wijde beek, waar zij, hare geringe tegenwoordigheid van geest verliezende, groot gevaar liep te verdrinken. Toen zij voor het eerst de oogen weer opsloeg, lag zij reeds, te huis, in haar bed. Zij verklaarde haren ouderen, dat zij dengenen wilde trouwen, die haar het leven had gered. »Dat gaat niet, mijn kind!" hernam de vader glimlagchend. — »Hoe! is hij reeds gehuwd?" — »Och neen; maar uw levensredder is een *Newfoundlandsche* hond geweest."

OP DE HERVATTE VERTOONING VAN HONDENTROUW TEN AMSTERDAMSCHEN SCHOUWBURGE.

Der Honden God, aan 't IJ met geestdrift aangebeên,
Kroont hier, in 't heilig Koor, der Honden Kunst alleen.

't Gaat wèl; men keert terug tot vroegre bastaardije,
Gelijk 't gewasschen zwijn ter wentling in het slijk!
Dat zich de schutspatroon van 't stomme vee verblije;
Dra volgt het paard den hond, en de aap den ezel. — Wijk,
O schim van Vondel, die weleer den wansmaak keerde;
En, Muzen, ach, verlaat den tempel, u gewijd! —
Waar men Verdienste en Deugd alleen bekroonde en eerde,
Daar kroont men thans, met drift, den geest van onzen tijd.
Maar, lokt men, hem ter gunst', de menschen weêr met honden,
Zijt dankbaar jegens 't ras, zoo schrander als gedwee,
Dat thans, in ons geslacht, zijn' naasten heeft gevonden,
En schenkt, in 't heilig Koor, den honden *vrije entrée!*

Febr. 1843. IJNTEMA.

Op bladz. 108, *Meng.*, reg. 18 v. o., leze men: »de Macedonische veroveraar," in den eersten naamval.

MENGELWERK.

PROEVE TER BEANTWOORDING VAN DE VRAAG: WELKE AANLEIDING HEEFT JAN NIEUWENHUYZEN, ALS DE STICHTER VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, BIJ ANDERE VADERLANDSCHE GENOOTSCHAPPEN KUNNEN VINDEN, TOT VERBETERING VAN DE OPVOEDING EN HET ONDERWIJS DER JEUGD?

Er wordt dezer dagen zeer veel gesproken over de opvoeding en het lager onderwijs. Zulks deed mij bijzonder aandachtig worden op derzelver trapswijze ontwikkeling, vooral in ons Vaderland. Voor zoo verre ik daartoe in staat was, ging ik de denkbeelden na, die men op verschillende tijden daarover koesterde, en stond ik stil bij de gebreken, die men bespeurde, aanwees en trachtte te verbeteren. Over zoodanige gebreken, in onzen leeftijd, te spreken, zulks is gevaarlijk en voorbarig, zoo lang men het nog met zichzelven niet eens is, of werkelijk datgene, wat voorgestaan en bestreden wordt, een gebrek is of niet. Men dient eerst wel op goede gronden te staan en vaste grenzen te kunnen wijzen, als men, bij voorbeeld, bepalen wil, of, en in hoe verre het lager onderwijs van godsdienstigen aard moet zijn; of, en in hoe verre de geestelijke personen werkelijk invloed op dat onderwijs moeten oefenen. Na alles, wat daarover geschreven is, hoop ik, dat eene prijsvraag, die door TEYLER's *Genootschap* is voorgesteld, nog meer licht moge geven, en dat men zich in die belangrijke vraag, door een afdoend antwoord, moge verheugen. Voor alsnog wil ik dus liefst over dit onderwerp zwijgen. Maar door dat onderzoek, inzonderheid naar de gebreken en verbeteringen, die van tijd tot tijd zijn aangewezen en daargesteld, kon het niet missen, of ik werd met hoogachting en eerbied vervuld voor eene Maatschappij, die zoo veel aan de verbetering van de op-

voeding en het onderwijs der jeugd heeft toegebragt: *de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.* Deze toch beoogde, om vooral ook door dit middel de menschen wijzer en beter te maken; zij heeft daartoe gepaste wegen ingeslagen en zij heeft haar doel, in vele opzigten, bereikt.

Die over het schoolwezen in ons Vaderland geschreven hebben, tellen eene geheele omkeering in deszelfs aard en gevolgen van dien tijd af, dat NIEUWENHUYZEN deze Maatschappij heeft opgerigt. En zij doen wèl. Het gebrekkige in de opvoeding en opleiding der jeugd was wel vroeger gevoeld, maar niet verholpen. Reeds in 1709 gaven de Algemeene Staten een reglement, om gevolgd te worden in het aanstellen van voorlezers, kosters en schoolmeesters, waarin voorkomt: »dat, dewijl onder de voorlezers, kosters en schoolmeesters, bevorens aangesteld, eenigen zouden mogen wezen, welke niet allezins hadden de vereischte bekwaamheid, om hunne ambten conform dat reglement waar te nemen, aan dezelve vergund wordt, om hun leven lang hunne ambten te laten bedienen, ten hunnen koste, door gequalificeerde substituten; mits exhiberende aan Hunne Ed. Mog. attestatiën van de respective Klassen, onder welke de plaatsen of dorpen, waar zij voorlezers of kosters zijn, behooren." Zoo werden er van tijd tot tijd meer voorzorgen genomen en maatregelen in het werk gesteld. Maar men sla b. v. slechts op de *Proeve eener beknopte Geschiedenis van het lager onderwijs in ons Vaderland*, door den verdienstelijken A. J. BERKHOUT in 1824 uitgegeven, en men zal zien, hoe veel er, tijdens de oprigting van de Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, te wenschen overig bleef.

Het is dan ook genoeg bekend, hoe verdienstelijk deze Maatschappij zich te dien opzigte gemaakt heeft. Door den Staat en door het volk, door vreemden zoo wel als inboorlingen, is haar lof en hulde daarvoor toegebragt. Zij heeft dan ook, niet alleen de ligchamelijke opvoeding, maar inzonderheid het schoolwezen uitnemend verbeterd, door inrigtingen en werken, die tot dat schoolwezen zelf betrekking hadden, en door uitnemende schoolboeken, tot

werkelijk gebruik voor de jeugd. Men ga slechts na de *Gedenkschriften der Maatschappij, voor de eerste vijfentwintig jaren van haar bestaan;* men zie slechts in de *Lijst van hare Werken;* men herinnere zich de namen van BAKKER, COULON, TEN OEVER, BOING, WESTER, FLOH, BUIS, BOLHUIS en VISSER, van MARTINUS NIEUWENHUYZEN en VAN OOSTERWIJK HULSHOFF, en zoo vele anderen; en men zal niet meer vragen, wat deze Maatschappij gedaan heeft.

Ik heb echter dikwijls mijzelven afgevraagd, of er bij de oprigting van deze Maatschappij misschien ook iets vooraf zij gegaan, 't geen JAN NIEUWENHUYZEN en zijne vrienden niet alleen op het denkbeeld gebragt kan hebben, om aan de verbetering van opvoeding en onderwijs de hand te slaan (want hiertoe werden zij opgewekt en door het gevoel van hun menschlievend hart en door het aanschouwen van de bestaande gebreken), maar waardoor zij ook tot werkelijke verbetering werden geleid? Ik heb deze vraag nooit opzettelijk onderzocht of beantwoord gezien. Wel vond ik bij dezen en genen korte aanwijzingen, die mij op het regte spoor van onderzoek konden brengen, vooral in het boven aangehaalde werkje van BERKHOUT; maar meestal werd in het algemeen gezegd: JAN NIEUWENHUYZEN zag, dat de rigting van de reeds bestaande Genootschappen niet practisch genoeg was; derzelver werken waren te omslagtig, te geleerd en te kostbaar; hij wenschte dus eene Maatschappij te stichten, die, deze gebreken vermijdende, op eene eenvoudige, korte en duidelijke wijze werkzaam mogt zijn, om op eene doelmatige wijze het algemeen met nut te doen lezen, onderzoeken en verbeteringen daar te stellen, ter uitbreiding van kundigheden, tot verbetering van zeden, tot vermeerdering van waarachtig volksgeluk. Nu moest natuurlijk de verdere vraag bij mij ontstaan: welke Genootschappen waren dat, en wat hebben deze gedaan? En nu vond ik, op het aangewezen spoor, inzonderheid de *Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem* en *het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen te Vlissingen.* Ik zal de ver-

diensten van deze beide Maatschappijen, in betrekking tot mijn onderwerp, nader ontwikkelen. Wat ik verder zeggen zal, is in zekeren zin wel bekend en ook niet bekend. Het is wel bekend aan hem, die de geschiedenis nader onderzocht mogt hebben; maar het is bij het algemeen niet bekend. Misschien zal iemand zeggen: indien deze verbetering er slechts is, wat doet het verder af, hoe dezelve ontstaan zij? Maar ik meen, dat wij in eene zaak, die ons Vaderland en de menschheid in het algemeen zoo van nabij betreft, niet onverschillig mogen wezen. Wij moeten ook hierin vooral eere geven aan hem, wien eere toekomt; en bleef het ook enkel een onderzoek van historisch belang, ook dan zal ons zeker elke bijdrage welkom zijn, die ons eenigzins in NIEUWENHUYZEN's tijd en geest verplaatst en ons met de hulpmiddelen van zulk een groot man bekend kan maken. Want ook deze bijdrage kan niet strekken, om den roem van den Stichter onzer Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen* in het geringste te verkleinen. Die roem zal hem blijven, ook bij het laatste nageslacht! Gelijk wij echter in alle ontwikkeling dikwijls een' trapswijzen voortgang bespeuren, zoo zal het ook hier zijn. Die reeds genoemde Maatschappijen, de *Haarlemsche* en de *Zeeuwsche*, hebben het koren aangedragen, 't welk door NIEUWENHUYZEN in de aarde is geworpen — en God heeft den wasdom gegeven! Ik zal dit eenigzins nader trachten te ontwikkelen.

Elke eeuw heeft veelal haar eigendommelijks, iets wat haar bijzonder kenmerkt en wat in het oog valt, als een uitvloeisel van den geest des tijds. Zoo heeft men de tegenwoordige eeuw wel eens, en in vele opzigten naar waarheid, eene eeuw van Genootschappen genoemd. Die zucht tot oprigting van allerlei Maatschappijen, werkende zoo wel tot genoegen als tot nut, dagteekent zich echter reeds sedert de laatste helft der vorige eeuw. Toen zag men immers zoo vele ontstaan, die ook spoedig weer verdwenen; waarvan sommige kort na de geboorte stierven, of vóór hoogen ouderdom verouderden, of althans niet lang genoeg stand konden houden, om eenigen uitstekenden

naam te verwerven. Daar waren er echter ook andere, waarvan de grondslag toen gelegd is, en welke wij nog met eerbied begroeten. (*) En onder deze beslaan de *Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem* en *het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* eene voorname plaats.

Over derzelver oprigting in het bijzonder te spreken, dit ligt hier buiten ons bestek. Genoeg, dat de *Hollandsche Maatschappij* in 1760 en 1761 begon met het uitschrijven van twee vragen, betreffende de ligchamelijke opvoeding van kleine kinderen; op de beantwoording van welke vragen in 1762 eereprijzen werden toegewezen aan M. DAVID, Geneesheer te *Parijs*, BALLEXSERD, te *Genève*, en onzen beroemden landgenoot PETRUS CAMPER. De laatste deelt in zijne beantwoording ook voortreffelijke zedelijke wenken mede, omtrent de kinderen-tucht. De Maatschappij is alzoo voortgegaan en vroeg in 1763: »hoe moet men het verstand en het hart van een kind besturen, om het te eeniger tijd een nuttig en gelukkig mensch te doen worden?" De antwoorden, daarop ingekomen van S. FORMEY te *Berlijn*, van A. HULSHOFF en H. A. CHATELAIN te *Amsterdam* en van KORN. VAN DER PALM te *Rotterdam*, benevens nog een ongenoemde, werden bekroond. (†) Men heeft slechts deze verhandelingen te doorbladeren; en men zal er het verwijt niet aan kunnen doen, dat dezelve niet practisch of duidelijk genoeg zijn. Ik zou vele proeven daarvan bijbrengen kunnen; maar verwijs alleen naar datgene, wat b. v. FORMEY mededeelt: over het inprenten van alge-

(*) Als in de laatste helft der vorige eeuw geboren noem ik b. v.: TEYLER'S *Genootschap*, dat van het *Stolpiaansch Legaat*, het *Haagsch Genootschap*, de *Leidsche Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde*, het *Provinciaal Utrechtsche Genootschap*, de Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, die *voor Drenkelingen*, het *Instituut voor Doofstommen*, *voor Blinden* enz., nevens die beide, waarvan wij thans spreken.

(†) Men vindt al de gemelde Verhandelingen in de Werken der Maatschappij, VIIde Deel, 2de Stuk en IXde Deel, 1ste en 2de Stuk.

meene kundigheden bij de jeugd, waardoor tevens de grondige kennis van alles zoo ligt verloren gaat (IXde deel, 1ste stuk, bl. 32); over schoone bedenkingen in de bespiegeling, die in de daad onuitvoerlijk zijn (bl. 60); over de leerwijzen op de scholen (bl. 257 enz.); over de openbare en huiselijke opvoeding en derzelver verband (bl. 273); over het noodige, om de kinderen te leeren het liegen te haten, eerlijk, weldadig en vergevingsgezind te zijn, de welvoegelijkheid in acht te nemen enz. (bl. 417 enz.) Wie zal ontkennen, dat hier veel met ware menschenkennis, met regte kinderenkennis gesproken is? Er is naderhand bijkans geene enkele vraag door de Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen* uitgeschreven, of men vindt dezelve hier of behandeld, of goede wenken daarover, of ze ten minste aangeroerd. Het is een stuk, den edelen Secretaris der *Berlijnsche* Akademie ten volle waardig. Zoo zijn ook de andere antwoorden zeer voortreffelijk te noemen en daarin zelfs nog uitmuntende boven FORMEY, dat zij veel toepasselijk brengen op gebreken, juist hier te lande bestaande; iets, wat eerstgemelde natuurlijk minder kon doen. Vooral HULSHOFF en VAN DER PALM zijn bijzonder daarin te roemen.

Het is opmerkelijk, hoe nu de vraag van het *Zeeuwsch Genootschap* sluit op die, welke door de *Hollandsche Maatschappij* waren voorgesteld. Wij hebben gezien, hoe de laatste met de ligchamelijke opvoeding was begonnen, en hoe zij de zedelijke daarop had laten volgen. Bij de laatste was het schoolwezen wel degelijk in aanmerking genomen, ofschoon nog niet opzettelijk behandeld. Nu treedt het *Zeeuwsch Genootschap* te voorschijn en vraagt in 1779: »welke verbetering hebben de gemeene of openbare, vooral de Nederduitsche scholen, ter meerdere beschaving onzer natie, nog wel noodig? Hoe zou die op de voordeeligste wijze kunnen ingevoerd en op een' bestendigen voet onderhouden worden?" Uit een aantal van ingeleverde stukken, vond het Genootschap goed, drie verhandelingen, als de beste gekeurd, op te nemen onder deszelfs Werken. (*) Zij

(*) Het VIIIste Deel.

waren van H. J. KROM, te *Middelburg*, van den reeds gemelden K. VAN DER PALM (den vader van onzen beroemden Hoogleeraar) en van D. C. VAN VOORST, te *Cadzand*.

KROM behandelt eerst de Nederduitsche scholen, toont derzelver gebreken aan en zegt vervolgens, hoe dezelve behooren ingerigt te zijn. Hij noemt ook de middelen, die strekken kunnen, om zulk eene verbeterde inrigting op de voordeeligste wijze tot stand te brengen en te behouden. Later handelt hij mede over de armen- of diaconie-scholen, over eene industrie-school en over de *Fransche* en *Latijnsche* scholen. Ook toen is er dus reeds aan eene industrie-school gedacht. VAN DER PALM begint in eene omgekeerde orde. Terwijl hij bij ondervinding vele bestaande gebreken kende, brengt hij dezelve duidelijk en bescheiden onder het oog. VAN VOORST vangt aan met eene ontwikkeling, wat men door beschaafdheid en beschaving van eene natie hebbe te verstaan, en toont daarop, dat de scholen, gelijk zij toen bestonden, niet geschikt waren, om de jeugd daartoe op te leiden. Hij schetst een tafereel van het gewone onderwijs, ontvouwt deszelfs gebreken en wijst, even als de beide vorigen, meestal op dezelfde middelen tot verbetering. Inzonderheid roept hij mede de hulp der Overheid in, om zulk eene verbetering met vrucht in het werk te stellen.

Van de bekwaamheid veler schoolmeesters te platten lande zegt Prof. KROM het volgende: »vele werden er nimmer toe opgeleid en zijn meer geschikt „om achter den ploeg te gaan en de harde kluiten der aarde te breken, dan om de harten der jeugd te vormen. Heeren, die de collatie hebben van de kosterijen of van het ambt van voorzanger, waaraan de post van schoolmeester doorgaans verbonden is, gaven dezelve dikwijls aan hunne bedienden, zonder behoorlijk acht te geven op hunne bekwaamheid of geaardheid. Men beschouwt het, helaas! als een ambtje, om er gedurende zijn leven eenig bestaan uit te hebben, voor iemand, die beter in staat is, om paarden dan om kinderen te dresseren. Sommigen hebben dan ook nog andere ambtjes, b. v. van de collecte, het secretariaat, admini-

stratiën van landgoederen, rentmeesterschappen, enz., van welke zij meer werk maken, dan van de school; terwijl er eindelijk doorgaans meer gelet wordt op zijne bekwaamheid tot de kerkedienst, n. l. op eene goede stem, het wel lezen en zingen, dan op zijne geschiktheid voor de school." (Bladz. 15 enz.)

Verder maakt hij aandachtig op eene onverstandige en dikwijls te gestrenge tuchtoefening op de scholen, die wel eens meer in eene knorrige bui van den meester dan in eenig wezenlijk wanbedrijf van de scholieren gelegen is, zoodat hij er onder slaat, gelijk het spreekwoord zegt, als malle JAN onder de hoenders (bladz. 21); — op het van buiten leeren, zonder oordeel of begrip, van dingen, die weinig of geene nuttigheid hebben; op het dikwijls verzuimen en te vroeg verlaten van de school; op het gebrek aan naijver en aanmoediging (bladz. 24).

VAN DER PALM heeft bijzonder treffende opmerkingen, niet alleen over de meesters, die onderwijzen en de jeugd, welke onderwezen wordt; maar ook over de boeken, die men gewoonlijk gebruikt en de wijze, waarop zij gebruikt worden; en leidt dan telkens uit de kennis van het misbruik den weg ter verbetering af (bladz. 261 enz.) »'t Is waar." zegt VAN VOORST, »vele Nederlanders zullen wonder ophooren, wanneer zij vernemen, dat men van gebreken en wel van groote gebreken in de scholen gewag maakt. Velen, en ik mag wel zeggen de meesten, zullen denken, dat alles hier zeer wèl gesteld is. De scholen toch zijn nog op denzelfden voet, als in hunne jeugd, en mogt het maar bij zulke denkbeelden blijven! De kundigste lieden ondertusschen in ons Vaderland, die niet maar oppervlakkig denken en oordeelen, zijn van gansch andere gedachten en schromen ook niet, op hoop van eene ware beterschap, hunne gedachten wereldkundig te maken" (bladz. 321). Deze drie mannen hebben dat dan ook op eene bescheidene maar tevens vrijmoedige wijze gedaan.

Om deze verhandelingen meer algemeen verkrijgbaar te maken, daar de geheele verzameling der werken van het *Zeeuwsch Genootschap* niet in veler handen was, werden

zij in 1781 ook afzonderlijk uitgegeven, bij P. GILLISSEN, te *Middelburg*. Zoo, dacht men, zou derzelver lezing uitgebreider nut kunnen doen; en zeker het Genootschap heeft zeer wijselijk daarin gehandeld en het zal in deze verwachting niet zijn teleurgesteld.

Onder de beoordeelaars van deze drie stukken bevond zich ook G. J. NAHUYS, Hoogleeraar te *Leiden*. Hij had bij zijne recensie zeer uitvoerige aanteekeningen gevoegd, welke door het Genootschap zoo belangrijk werden geacht, dat men een Aanhangsel, bestaande in uittrekselen van 's mans beoordeeling, achter de verhandelingen heeft laten drukken. Wij vinden daarbij gedachten en voorstellingen, die wel degelijk nadere overweging verdienden. Inzonderheid was zulks het geval met de woorden, waarmede hij eindigt. Gelijk VAN DER PALM in zijne verhandeling gezegd had, dat vele van die aanwijzingen geschikt zouden zijn, om het schoolonderwijs aanmerkelijk te verbeteren: »indien zij niet in de bespiegeling blijven hangen, maar werkdadig in gebruik raken," zoo komt NAHUYS hierop terug. »Ik kan niet nalaten, hierbij te voegen een' hartgrondigen wensch, dat het edel oogmerk der Maatschappij tot dadelijkheid komen en ten uitvoer gebragt worden moge! Vele voortreffelijke plannen, in Prijsverhandelingen ter verbetering van zaken opgegeven, worden gelezen, met genoegen gelezen, goedgekeurd, gewenscht!.. Maar daar blijft het bij; het geschrevene blijft liggen en 't wordt weer vergeten. Och, of men het onderwerp dezer Prijsverhandelingen kon bezielen met eene kracht van uitvoering! Zou daartoe niet eenig middel voorhanden zijn? Mij dunkt, ja; zoo onze lofwaardige zoogenaamde *Oeconomische Tak* kon bewogen worden, om dit onderwerp, 't welk haar zoozeer van nabij raakt, zich aan te trekken en tot de uitvoering mede te werken. Tot welk einde het geschiktste middel misschien zou zijn, dat de Maatschappij het beste uit al deze verhandelingen door eene Commissie, hiertoe te benoemen, liet uittrekken, 't zamenbrengen en tot een volledig, beknopt en wel beredeneerd plan opstellen; dat deze hetzelve aan den *Oeconomischen Tak* aanbood, om

het te overwegen, verder (zoo 't noodig ware) gemeenschappelijk te volmaken en middelen te beramen, om het op de beste wijze in practijk te brengen."

Deze *Oeconomische Tak* was eene inrigting bij de gemelde *Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem.* Toen deze Maatschappij in 1777 haar vijfentwintigjarig bestaan mogt vieren, werd die Tak, op voorstel en volgens het plan van den Heere VAN DEN HEUVEL, Griffier bij het Hof van Justitie te *Utrecht*, daargesteld, met het doel, om de welvaart van het Vaderland regtstreeks te bevorderen, vooral door den bloei van koophandel, land- en akkerbouw, handwerken en visscherijen. Uit alle oorden des Vaderlands boden zich deelnemers daartoe aan; men vormde verschillende Departementen, en reeds in het volgende jaar, 1778, toen de Tak deszelfs eerste vergadering hield, telde men 55 Departementen en 3000 Leden. Sommige geschiedschrijvers berigten, dat er sedert de Nationale Synode te *Dordrecht*, in 1618 en 1619, nooit ergens in *Nederland* zulk eene aanzienlijke en talrijke vergadering gehouden was, als deze vereeniging, één jaar na derzelver oprigting, te *Haarlem* hield. Het is opmerkelijk, dat het plan van dezelve, ook naar *Oost-Indië* gezonden, daar niet alleen gunstig werd opgenomen, maar dat men ook, ten gevolge daarvan, in ditzelfde jaar te *Batavia* eene Maatschappij stichtte, onder de zinspreuk: *ten Nutte van het Gemeen.*

Het is mij niet bekend, in hoeverre het *Zeeuwsch Genootschap* het voorstel van NAHUYS heeft gevolgd, en evenmin, of de *Oeconomische Tak* zich met plannen tot verbetering van het lager onderwijs onledig heeft gehouden. Maar zoo dit al niet van gevolg, althans niet van duurzaam gevolg geweest is, zoo is het evenwel niet onbelangrijk, hier iets anders op te merken, wat op het geheele bestaan der *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen* een' grooten invloed heeft gehad, en waarin zij het voorbeeld van den *Oeconomischen Tak* is gevolgd; n. l. de verdeeling in Departementen. Het lag eerst in het plan van J. NIEUWENHUYZEN en de andere mede-oprigters der Maatschap-

pij, om eigenlijk *Edam* voor de plaats des Bestuurs te houden, en slechts Leden, zoo werkende als betalende, door het geheele land heen, aan te winnen. Maar reeds in het eerste jaar na de stichting der Maatschappij, n. l. in 1785, zag men de noodzakelijkheid in, om het voorbeeld van den Tak te volgen en op alle plaatsen, waar zich een genoegzaam getal van leden bevond, afdeelingen, onder den naam van Departementen, daar te stellen. En het lijdt geen' twijfel, dat de Maatschappij door deze verandering van maatregel eerst datgene worden kon, wat zij geworden is.

NAHUYS heeft de oprigting van deze Maatschappij niet meer beleefd; anders zou hij van deze zijde zijn' hartelijken wensch hebben vervuld gezien. De uitgave der bekroonde *Verhandeling* baarde algemeen niet weinig opzien. Men erkende veelerwege de waarheid van de gemaakte aanmerkingen, en men kon ook niet anders begrijpen, of vele van de voorgeslagene middelen moesten doel treffen, indien zij slechts werden aangewend. BERKHOUT betuigt niet ten onregte, dat deze prijsvraag aan de algemeene belangstelling, in de zaak van het verbeterd onderwijs, den eersten schok gaf, en dat die antwoorden zoo veel hebben toegebragt, om de oogen te openen voor de gebreken der lagere scholen, dat men die mannen moet beschouwen, als den grondslag gelegd hebbende tot al die edele en vruchtbare pogingen, welke in lateren tijd tot bevordering van het groote doel zijn aangewend. (Zie zijne Geschiedenis, bladz. 18.)

Wij zouden ondankbaar zijn, als wij hier niet gewaagden van de pogingen, die reeds vóór de oprigting der *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen* door enkele mannen in het werk zijn gesteld, om het schoolonderwijs te verbeteren. De nederige, maar in zijne nederigheid groote HENDRIK WESTER begon daar reeds mede in 1772 en maakte in 1780 een' aanvang met het vervaardigen van eigen schoolboeken, en de Provincie *Groningen* vooral zal het nooit vergeten, wat zij aan dien man verschuldigd is. Ook NIEUWOLD deed in *Friesland*, wat WESTER in *Groningen* tot

stand bragt, en van dien *Wargaster* Leeraar is het bekend, dat hij door de lezing van de Verhandelingen bij het *Zeeuwsch Genootschap* op het denkbeeld kwam, om het onderwijs te hervormen. Maar zonder den steun van eenige corporatie blijft zulk eene verbetering doorgaans te beperkt en is zij niet bestand tegen zoo vele vooroordeelen, die zich gewoonlijk tegen alles, wat nieuw is, verheffen. Dat had VAN VOORST wel opgemerkt, en daarom was het eene gedachte van NAHUYS, die men van deze zijde zeer verstandig noemen moet, zich te wenden tot een ligchaam, als dat van den *Oeconomischen Tak;* een ligchaam, met zulk een' goeden geest bezield. Ook de Hervormde Klassis van *Leeuwarden* zag het noodzakelijke van algemeene medewerking in; en in 1786 (toen NIEUWENHUYZEN's stichting nog geene algemeene vermaardheid kon bezitten en men nog niet denken kon, dat men van deze zóó veel te verwachten had), benoemde zij eene Commissie, om die bekroonde Verhandelingen te onderzoeken en maatregelen tot verbetering van de scholen voor te slaan. Als lid van deze Commissie was ook NIEUWOLD benoemd, en deze benoeming deed hem op zijn ingeslagen spoor, met des te meer ijver, volharden. Geringer zouden echter de vruchten van zijne volharding, van WESTER's verbeteringen, ook van MARTINET's, PERPONCHER's en VAN ALPHEN's werkjes voor de jeugd zijn geweest, zonder het ontstaan van zulk eene vereeniging, als door NIEUWENHUYZEN is tot stand gebragt.

Het moet ons natuurlijk moeijelijk vallen, ons geheel te verplaatsen in den loop van gedachten, die bij NIEUWENHUYZEN zullen opgekomen zijn en hem bewogen hebben, om ook inzonderheid op de verbetering van opvoeding en onderwijs te letten. Maar de man merkte zeker alles op, wat er in ons Vaderland, met betrekking tot dit belangrijk onderwerp, in zijnen tijd is omgegaan. Zulks mogen wij reeds dadelijk vooronderstellen; ja, als waarheid aannemen. Ook zijn zijne eerste medehelpers van dien aard geweest, dat zij geenszins onbekend met dat alles konden blijven. Wij zien dat ook uit den geest van de vragen,

die zij kort na den aanvang der Maatschappij hebben voorgesteld en welker beantwoording zij bekroonden met het eermetaal; ja, uit den geheelen geest hunner bemoeijingen kunnen wij dat bespeuren. Gij behoeft slechts de *Gedenkschriften der Maatschappij voor de eerste vijfentwintig jaren van haar bestaan*, en de *Lijst van hare Werken*, waarop wij reeds vroeger gewezen hebben, na te zien.

Zoo heeft dan alles, wat de verbetering van opvoeding en onderwijs betreft, een' zeer natuurlijken, als ik het zoo uitdrukken mag, eenvoudigen gang genomen. De weg wordt door de *Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen* gewezen; door het *Zeeuwsch Genootschap* ingeslagen; mannen als WESTER en NIEUWOLD treden voorop; en de Stichter der *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen* laat de geheele natie volgen, overwint de zwarigheden en brengt de verbetering tot stand. Mogten wij ons nooit over een' teruggang hebben te beklagen, en mogten allen wakende zijn!

Z.

HORLOGE ASTRONOMIQUE VAN SCHWILGUÉ IN DE HOOFDKERK (MÜNSTER) TE STRAATSBURG.

Het is een wezenlijk genot, landen te bezoeken, waar de natuur meer dan gewone schoonheid ten toon spreidt. Het is ook een groot genoegen, wanneer men bespeurt, dat de ontwikkeling van den menschelijken geest niet achtergebleven is. Het levert eene der aangenaamste afwisselingen op, de voortbrengselen van den vindingrijken mensch te beschouwen en de grootheid van den Schepper in de natuur te bewonderen. De stoutste gewrochten van den mensch vallen zeker af bij de minste voortbrengselen der natuur; zij kunnen den toets der vergelijking niet doorstaan. Doch waarom ook te willen vergelijken hetgeen voor geene vergelijking vatbaar is? De kleinste berg, als voortbrengsel der natuur, kan door geene kunst worden daargesteld; en de bergen, wier toppen, door altijddu-

rende sneeuw en ijs gekroond, zich in de wolken verliezen, dulden geene vergelijking; zij staan éénig, zelfs te midden der natuur. Maar desniettemin streeft het menschelijk vernuft stout en met kracht omhoog in de bouwing der Pyramiden. Zij worden overschaduwd door de bergen van den geringsten rang; maar zij schitteren wederom als gedenkstukken van hetgeen de mensch vermag, gedreven door eene stoute gedachte, welke de krachten van velen tot één doel wist te doen zamenwerken. Het was een verheven denkbeeld, dat den bouwmeester van den *Dom* te *Keulen* en van het *Munster* te *Straatsburg* aanzette, dit denkbeeld in de wezenlijkheid over te brengen.

Al was ook het denkbeeld niet vatbaar, door éénen mensch ten uitvoer gelegd te worden, het is groot, iets uit te denken, waarmede de nog opvolgende geslachten bezig gehouden worden; — een plan te vormen, tot welks uitvoering eeuwen vereischt worden. De beide vermelde gebouwen zijn daarvan sprekende bewijzen. Wanneer men beide aanschouwt, men zoude bijna zeggen, zulk eene onderneming ging de zelfs vereenigde krachten der menschen te boven. De *Dom* te *Keulen* is tot dusverre onvoltooid gebleven, en zal hij wel immer voltooid worden, ondanks de pogingen, daartoe in de laatste dagen aangewend? De sierlijke toren, die zich stout boven het *Munster*, als een der hoogste van *Europa*, verheft, zal wel nooit den tweeden naast zich zien verrijzen, wiens plaats steeds open en ledig blijft. Maar, ondanks deze onvolmaaktheden, blijven het toch gedenkstukken, die eerbied en bewondering afpersen voor de krachten, welke de Schepper in den mensch gelegd heeft.

Het zijn toch zulke gewaarwordingen, welke bij ons opkomen, wanneer men een van deze beide gebouwen, maar vooral dat te *Straatsburg* (*) aanschouwt. Zij kwamen althans bij ons op, zoo dikwijls wij het *Münster* van buiten aanstaarden. Het zij dat wij den tempel binnen-

(*) *Le premier aspect de la Cathédrale produit sur l'âme une impression profonde.*

traden, of den toren tot omtrent de spits beklommen, de taal is te arm, om uit te drukken, wat wij gevoelden, wanneer wij in de avondschemering onder de hooge gewelven wandelden, in de ruime kerk, op de zonderlingste wijze verlicht door een licht op de veelvuldigste wijze getemperd en de geschilderde glazen, door welke het henen valt. Zelfs op het midden van den dag, vooral bij zonlicht, was deze verlichting éénig in hare soort. Maar hoe dikwijls wij ook het *Münster* bezochten, wij zijn er als vreemdelingen in gebleven; er is te veel, om ook in dagen bezigtigd te worden. Telkens vernieuwt zich de indruk van het geheel, maar men vindt geenen, voor den reiziger geen' toereikenden tijd, om tot de bijzonderheden te komen. — Wij zouden in geen geval, om deze redenen, het durven ondernemen, ook eene slechts oppervlakkige beschrijving van dit fraaije gebouw te geven. Daarentegen willen wij liever iets mededeelen van een voortbrengsel van vlijt, kunst en geduld, sedert kort in het *Münster* geplaatst. Wij bedoelen het kunstig uurwerk (*l'Horloge Astronomique de la Cathédrale de Strasbourg*) van den Heer SCHWILGUÉ, den vader. Menigwerf stonden wij voor het beeld van ERWIN VAN STEINBACH, (*) die het plan tot het *Münster* ontwierp en begon; hij schijnt het oog te slaan op eenige beelden van zijne dochter SABINA, die zeer bekwaam moet geweest zijn in de beeldhouwkunde; en van den Bisschop WERNHER, met het plan der kerk voor zich; het waren grootsche herinneringen uit lang verleden tijd. Met grooter genoegen echter ontmoetten wij kort vóór ons vertrek den grijzen SCHWILGUÉ, die zich in zijn pas voltooid werk kwam verlustigen. Het was ons, of wij in zijne voldoening deel hadden, toen wij den hoogbejaarden kunstenaar met zijnen welgeslaagden arbeid gelukwenschten. Wij drukten met gevoel de hand van den bescheiden man, die met welwillendheid, maar zonder de minste zelfverheffing, onze eenvoudige maar welge-

(*) Hij bestuurde zijn ontworpen plan tot den 17 Januarij 1318, toen hij stierf.

meende gelukwenschingen met hartelijkheid aannam. Het moet een onbeschrijflijk genoegen zijn, een' zoo belangrijken arbeid in een' reeds zoo vergevorderden leeftijd te mogen voltooijen en zich in den gang van het werk te verheugen. Het was ook ter naauwernood, dat het werk afgeloopen was, en SCHWILGUÉ had zich in de laatste dagen nog zeer gehaast om het af te krijgen, ten einde het zoude kunnen bezigtigd worden door de vreemdelingen en geleerden te *Straatsburg*, bijeengekomen om het *Congrès scientifique* bij te wonen.

Om deze reden hebben wij, wier tijd bepaald was, het geheel in al deszelfs bijzonderheden niet meer zoo kunnen nagaan, als wij dit wel gewenscht hadden. Het zoude ons uit dien hoofde zeer moeijelijk vallen, eene eenigzins voldoende beschrijving van dit kunststuk te geven. Om hieraan te voldoen, zullen wij van eene mededeeling van het *Institut des provinces* gebruik maken. Toen dit kunstwerk ter bezigtiging werd opengesteld, vereerde het voornoemde *Institut* den Heer SCHWILGUÉ eene zilveren medaille, en zag een Rapport, door den Heer DE CUSSY uitgebragt, het licht, waaruit wij het volgende ontleenen.

Alvorens tot de beschrijving van het kunstgewrocht over te gaan, zullen wij een oogenblik bij deszelfs geschiedenis blijven stilstaan, zoo als zij wordt medegedeeld ook in een boekje: *Notice sur Strasbourg, par* C. SCHMIDT.

De kunstenaar kreeg tot de vervaardiging van het uurwerk, zoo als dit thans daarstaat, aanleiding door vroeger reeds voorhanden geweest zijnde uurwerken, die naar den tijd, waarin zij vervaardigd waren, ook eene zekere vermaardheid verworven hadden.

Reeds in het jaar 1352 werd deze kerk van een uurwerk voorzien. Het moet toen reeds bijzonder op het algemeen gewerkt hebben, want er zijn vele vertellingen van afkomstig, die gedurende langen tijd in omloop geweest en gebleven zijn. Zoo verhaalt men onder anderen, dat men den vervaardiger van het toenmalig uurwerk van het gezigt zoude beroofd hebben, om op eene andere plaats niet nog een dergelijk of fraaijer te maken, enz. Het was in dien

tijd vlak tegenover het tegenwoordige geplaatst, waarvan nog eenige overblijfsels, welke het toen gedragen of gestut hebben, in den muur zigtbaar zijn. Dit werk schijnt echter geenen al te langen tijd verduurd te hebben. Na twee eeuwen deed men pogingen om een nieuw uurwerk te laten vervaardigen, en wel onder het toezigt van eenige met roem bekende wiskundigen. De dood van eenigen deed het werk staken, hetwelk onvoltooid bleef. In 1571 kwam het derde uurwerk tot stand onder het toezigt van den kundigen CONRAD DASYPODIUS, Hoogleeraar in de Wiskunde aan de *Straatsburgsche* Universiteit. Hij had zich eenen vriend toegevoegd, DAVID VOLKENSTEIN, een Sterrekundige te *Augsburg*. In dezen arbeid zag men als in eenen spiegel den stand der wetenschappen op het einde der 16de eeuw. Hij werd opgedragen aan de Gebroeders ISAAC en JOSIAS HABRECHT van *Schaffhause;* terwijl TOBIAS STIMMER, te *Straatsburg*, met de versiering van de kast, die het werk bevatte, belast werd. Het geheel werd op den 28 Junij 1574 voltooid. In 1669 werd het werk door MICHEL HABRECHT en in 1732 door JACOB STRAUBHAR hersteld. In 1789 hield het uurwerk op te gaan, en sedert werd de toestel in het *Oeuvre-Notre-Dame* bewaard. De Heer SCHWILGUÉ heeft echter van dien overgebleven toestel geen gebruik kunnen maken; hij heeft slechts een en ander van het schilderwerk, waardig om bewaard te blijven, gebezigd, en eenige der niet beweegbare standbeeldjes eene plaats ingeruimd. Wat er van overgenomen is, heeft eene doelmatigere plaatsing of eene meer gepaste standplaats gekregen. Een groot aantal nieuwe, sierlijker beelden, met een sprekend voorkomen, zijn er bijgevoegd, met keurig en weluitgevoerd schilderwerk. Het werkt alles te zamen, om de bewondering voor dit kunststuk gaande te houden.

Voorheen werden de aanwijzingen van dit uurwerk door de regeling van den tijd bepaald; zij moesten na korteren of langeren tijd telkens op nieuw geregeld worden: thans zal derzelver gang voortdurende wezen, ten gevolge van berekeningen op een' vasteren voet, schrander uitgedacht

en geregeld. Zij steunen op den tegenwoordigen, gevorderden stand der wetenschap.

De Heer SCHWILGUÉ heeft zijn werk den 24 Junij 1838 begonnen en den 2 October 1842 voltooid, bij gelegenheid van de tiende vergadering van het *Fransch Wetenschappelijk Congres*, te *Straatsburg* gehouden. Dit uurwerk dient om den tijd aan te wijzen, voor de tijdrekening, en om den loop der hemelsche ligchamen aan te toonen. Eene bewegende kracht in het middelpunt, op zichzelf reeds een uitgewerkt uurwerk, wijst buiten op eene uurwijzerplaat, die naar het kasteel gekeerd is, de uren met derzelver onderverdeelingen, de dagen der week en de daarmede overeenstemmende hemelteekenen. De verdere bewegelijke toestellen wijzen de gedeelten van het uur aan, welke door de vier tijdperken van het menschelijk leven hoorbaar gemaakt worden. Zij worden vertegenwoordigd door zoo vele beelden, welke zich gedurende den dag bij opvolging vertoonen. Over den nacht heeft de dood de heerschappij, als het beeld van de rust, waarin dan de geheele natuur gedompeld is. Het kind slaat het eerste kwartier; de jongeling het tweede; de man het derde; de grijsaard het vierde. Dit geschiedt telkens met twee opvolgende slagen. Een Genius doet den eersten slag, de vier leeftijden den tweeden. De dood, die hier zoo juist den verloopen tijd vertegenwoordigt, kondigt het uur aan. Terwijl hij deze gewigtige taak vervult, draait een kleine Genius, die tegenover den reeds vermelden staat, telkens een' zandlooper in de hand om. De naauwkeurige berekening van deze beweging heeft den Heere SCHWILGUÉ meer moeite gekost dan de oplossing van vele anders ook niet gemakkelijk te ontcijferen vraagstukken. Hij ontmoette hier zwarigheden, welke buiten den kring vielen van zijne gewone, anders diepgaande berekeningen.

Op het slaan van twaalf uur volgt eene processie der twaalf Apostelen. Elk hunner buigt zich op eene bijzondere wijze, om CHRISTUS te begroeten, die elk hunner zegent. In het oude horologie stond de Zaligmaker der wereld met den dood op dezelfde vlakte. Eene gelukkiger

en meer verhevene gedachte heeft Hem, in wien het leven is, op eene hoogere standplaats gesteld. Terwijl de discipelen hunnen Goddelijken Meester de verschuldigde hulde brengen, laat een haan driemaal een zegevierend gekraai hooren; hij beweegt daarbij de vleugels en den staart, en is uitnemend bewerkt. De dagen der week worden verder door welgekozene beelden voorgesteld. APOLLO verschijnt des Zondags; DIANA volgt des Maandags; MARS op den hem gewijden dag, enz. De wagens, waarop deze Godheden gezeten zijn, bewegen zich op eene met regt dus te noemen ijzeren baan.

De wijzer, die bijzonder voor de tijdrekening dient, gaat over eenen omtrek van niet minder dan negen meters; hij wijst de maanden, den dag, de zondagsletter, de Heiligen, aan welke den dagen van het jaar gewijd zijn! Deze omloop is op 365 of 366 dagen berekend, en, opdat er niets aan ontbreken zoude, is er zelfs gedacht aan den schrikkeldag, die elke eeuw eens komt te vervallen. Ook de bewegelijke feesten worden niet minder naauwkeurig dan het overige aangeduid.

Indien men echter dezen arbeid naar waarde wilde schatten, zou men dit van het standpunt der wis- en sterrekunde behooren te doen; maar men zou daardoor ook in te vele bijzonderheden komen, welker kennis slechts het deel van weinigen is, zoo als de Heer DE CUSSY zegt. Liever staan wij nog een oogenblik stil bij de uitwendige versiersels van dit kunstwerk. Het oude schilderwerk, schoongemaakt en opgehaald, draagt den stempel van eene kunst, welke onderscheiding verdient. Het is van verschillende meesters. Sommige afbeeldingen vertoonen veel uitdrukking; andere onderscheiden zich door derzelver naïveteit. Een ijverig voorstander van COPERNICUS heeft hem met eenen meitak in de hand afgebeeld. Ondanks deze onderscheiding heeft hij voor PTOLEMAEUS moeten wijken. De groote APOLLO, die zich omlaag bevindt, vertoont in zijne trekken geene overeenkomst met die, welke men anders aan den God des Lichts leent.

De schilder van het oude werk, niet zoo zedig als onze

kunstenaar, heeft zeker gevreesd, dat zijn werk niet genoeg van hem getuigen zou, en dus zijnen naam overal geplaatst, waar er slechts gelegenheid toe was. SCHWILGUÉ heeft, als ware hij er toe gedwongen, den zijnen slechts op een klein metalen plaatje gegrift, naar hetwelk men zoeken moet. Men behoort hem dank te weten, dat hij, met zekeren eerbied voor zijne voorgangers, hunnen arbeid bewaard heeft, aan welken eene vereering door overlevering verknocht is.

Op het eerste gezigt zou men zeggen, dat de kleuren der beeldtjes te hard zijn; maar het is niet dan na herhaalde proefnemingen, dat men ze dus behouden heeft. Zachtere tinten deden zich bleek en dof voor. De tegenwoordige levendigheid past beter bij het schitterend licht, hetwelk de glazen in de kapel verspreiden. De verbindingen der metalen (*alliage*) in de verschillende gedeelten van het werktuig zijn ook voortreffelijk, en werden niet dan door langdurige nasporingen en herhaalde proefnemingen gevonden. De glans van het gebezigde metaal heeft niet gelukkiger kunnen gekozen worden, en vertoont aan het oog eene sierlijke overeenstemming met het rijk en vernuftig mechanismus, waardoor de oude toestel vervangen is.

Het is niet mogelijk; zoo als reeds gezegd is, in al de bijzonderheden van dezen merkwaardigen toestel te treden. Hij draagt de kenmerken, zoo wel in aanleg als uitvoering, van het genie. Vooral de gemakkelijkheid van werking en de overeenstemming van al de onderdeelen onderling treft en boeit. — Nog verdient de aandacht een allerkeurigst bewerkte meridiaan, die echter voor het oog door eene afsluiting verborgen is. Hij is door eenen hoek van de deur der kapel getrokken. De maker van dit kunstgewrocht heeft op deze wijze zijnen regulateur onder zijn bereik gesteld; en alle berekeningen zijn zóó ingerigt, dat, wanneer de tijd wederom zijnen invloed op dit stoffelijk gewrocht zal uitoefenen, het uurwerk te allen tijde zal kunnen hersteld worden, op de door den Heer SCHWILGUÉ gelegde gronden.

Uit het medegedeelde, hoe veel het ook te wenschen

overlaat, kan men opmaken, dat, toen de Heer SCHWILGUÉ zijne welvolbragte taak had afgewerkt, er zich eene algemeene geestdrift voor het kunststuk en den kunstenaar vertoonde. Het moest iedereen treffen, die den kunstenaar bij zijn voltooid werk zag, hoe hij als een derde stond bij iets, hetwelk hem van zoo nabij aanging. Een zeker welbehagen was, ja, op het gelaat van den ouden man te lezen; maar het was meer weltevredenheid, als gevolg van dankbaarheid, dat hij zijne taak had mogen afwerken, dan wel trotsche zelfverheffing, gevleid door den lof, hem van alle zijden toegebragt. Toen wij hem ontmoetten op de plaats, waar zijne kunst de grootste zegepraal behaalde, trof ook ons zijn nederig en bescheiden voorkomen, dat zijner verdiensten de schoonste kroon opzet.

Wij eindigen met het overnemen van de hulde, door den Heer PAUL LEHR aan SCHWILGUÉ in deze regels gebragt:

Ton horloge, o SCHWILGUÉ! *fruit d'un labeur savant,*
Des astres dans leur cours retrace l'harmonie:
L'Homme en face des cieux reconnait son néant;
Mais ton oeuvre immortel atteste son génie.

Dat is:

Uw kunstgewrocht, SCHWILGUÉ! door vlijt en wijs beleid,
Vertoont de harmonie der starren in haar kringen:
Gevoelt de mensch in 't groot heelal zijn nietigheid,
Zijn stout vernuft blijft uw onsterflijk werk voldingen.

BALIZE EN YUCATAN.

Sedert de paketvaart over den Atlantischen Oceaan hare takken naar de *Antilles* en de Golf van *Mexico* heeft uitgebreid, heeft eene reis naar de *Westindiën* te naauwernood zoo veel bezwaar, als in de achttiende eeuw een overtogt van *London* naar *Hamburg*. De nieuwe maatschappij, met hare veertien stoom- en drie zeilschepen, doet tweemaal in de maand de postdienst tusschen *Grootbrittanje* en al de Westindische koloniën, de nabijgelegen kust van *Zuid-Amerika*, *Honduras* en tot in het diepst der Mexikaansche Golf;

evenzeer zendt zij tweemaal 's maands hare schepen naar *de Havanna*, naar *Nassau*, voorts naar de aan den Atlantischen Oceaan gelegene havens der *Vereenigde Staten* en tot naar *Halifax* in *Nieuw-Schotland*. De linie van *Engeland* naar *Barbados* loopt over *de Corunna*, *Ferrol* en *Madera*, en de dienst op dezelve geschiedt regtstreeks. Tusschen *Barbados* en de Golf van *Mexico* zijn het intermediaire stoombooten, die zich naar de uiterste punten begeven. De groote retourlinie uit de *Westindiën* begint te *Nassau*, doet *Barbados* en *Fayal* aan, en gaat van daar naar *Engeland*. Op *Nassau* loopt ook de linie uit, die van *Barbados* naar de Mexikaansche Golf strekt. Op dit vereenigingspunt wisselen de beide liniën hare brievenmalen, en zijn elkander weêrkeerig behulpzaam bij het onderhouden der gemeenschap met de onderscheidene plaatsen, welke zij bedienen moeten.

Door het aanleggen van deze dienst, met hare daar zoo even vermelde zijtakken, onderhoudt de maatschappij eene snelle en gemakkelijke gemeenschap tusschen al de punten, eilanden en deelen van het vaste land, gelegen van *Suriname* ten oosten naar *Mexico* ten westen, en zuidwaarts van de Golf van *Paria* en *Chagres* tot *Halifax* in het noorden, daarbij al de voornaamste havens der *Vereenigde Staten* aandoende. De duur eener reis van *Londen* naar *Amerika*, heen- en wedervaart daaronder begrepen, is niet langer dan zestig dagen, en desniettemin hebben de reizigers daarbij gelegenheid, om op de meeste Westindische eilanden aan wal te gaan, er verscheidene dagen te vertoeven en de voornaamste havens van *Amerika* te bezoeken. De inwendige betimmering der stoombooten, die den Oceaan bevaren, is van nimmer te voren geziene pracht; de tafel kan den smaak der keurigste lekkerbekken voldoen, en (iets waarlijk zeldzaams in de geschiedenis der zeereizen) elk reiziger heeft eene bijzondere, ruime en luchtige slaapkamer te zijner beschikking. Zulke voordeelen maken alle verdere mededinging onmogelijk; ook was het met de stoomboot der transatlantische maatschappij, dat ik mij naar *Balize* in de Golf van *Honduras* begaf, waar dringende belangen mijne tegenwoordigheid vereischten.

De kusten van *Honduras* zijn digt bezoomd met kleine, houtrijke eilanden (*jardines*), die zich tot verre oostwaarts uitstrekken, en, door de ondiepten en riffen, waarmede zij omringd zijn, de nadering der haven van *Balize* uiterst

moeijelijk maken. Op een dier eilandjes, *Half-Monkey*, ongeveer vijftien uren ten oosten van *Balize*, verheft zich een zestig voeten hooge lichttoren, die vier mijlen ver in zee gezien kan worden. Hier is de standplaats der loodsen, die de uit *Europa* komende schepen te *Balize* binnen moeten brengen; want tusschen al die eilandjes door is er slechts eene eenige, voor dezelve bevaarbare geul, namelijk die tusschen *English-Key* en *Goff-Key*; een vlaggemast doet ze van verre onderkennen. Deze vrij moeijelijke geul door zijnde, heeft men het vol gezigt op de kust van *Balize*, die zich in eene breedte van tweehonderd en zestig *Engelsche* mijlen uitstrekt. Van af het strand rijst de grond trapsgewijs tot eene aanmerkelijke hoogte; overal is hij met de heerlijkste bossehen overdekt, waarin groote moerassen en watervennen gevonden worden. Verscheidene prachtige rivieren dalen van het gebergte en ontlasten zich in de Golf van *Mexico* of in den Atlantischen Occaan; de aanmerkelijkste derzelve is de *Balize*, aan welker mond de kleine stad ligt, die van dezen stroom haren naam ontleend heeft en de hoofdplaats der nederzetting is.

Alvorens men landt, krijgt men verscheidene rijen helder witte, schilderachtig door het groen van digt geboomte omgevene huizen in het gezigt; dit is *Balize*. Het paleis van den Gouverneur, eene groote kazerne en de hoofdkerk zijn echter de eenige gebouwen, welke opmerking verdienen. Vóór de stad, op een klein eilandje, ligt een fort, welks vuur te gelijker tijd de haven en de invaart der rivier beschermt. De stad *Balize* is regelmatig gebouwd; zij vormt een langwerpig vierkant, verdeeld door breede straten, die elkander regthoekig snijden, en den omsloten grond in blokken verdeelen, als de vakken van een groot schaakbord. In de haven ziet men geene andere schepen, dan een vrij gering getal brikken en schooners; maar zij ligt gepropt vol met vlotten, uit geweldig groote blokken mahoniehout bestaande, of beladen met hooge stapels van campeche-, salsapuril- en geelhout, wachtende naar het oogenblik, waarop zij naar *Europa* afgescheept kunnen worden. Tusschen al die vlotten heen varen aanhoudend cano's, van uitgeholde boomstammen gevormd en door *Negers* bestuurd, die het oog op dezen houtvoorraad houden en de losgeraakte stukken, welke de stroom zou kunnen medeslepen, weder vastmaken. Deze arbeid is het eenige blijk van leven, dat

men in deze haven ontdekt, waar overigens alles stil en doodsch is te midden der schoonste natuur.

De stad *Balise* ligt op eene zandige rots, slechts weinig boven het water verheven; maar haren omtrek, die bijna aanhoudend onder water staat, heeft men nog niet tot den landbouw geschikt kunnen maken. Het bronwater is er niet drinkbaar; de regen, in bakken opgevangen, dient voor alle huiselijk gebruik. De woningen zijn laag, van gelijke bouworde en gelijke bouwstof; zij bestaan namelijk uit hout, met eene laag kalk overdekt. Meestal hebben zij slechts ééne verdieping. De *Balise* deelt de stad in twee groote wijken, die door middel eener houten brug met elkander gemeenschap hebben. Alles schijnt slechts voor de oogenblikkelijke noodwendigheid gebouwd; bij den eersten opslag bemerkt men, dat het eene pas gestichte plaats is, nog onzeker, welke toekomst haar te wachten staat, doch alles in zich bevattende, wat haar bij den eersten gunstigen stoot kan doen groeijen en magtig worden. Treedt men de stad binnen, zoo zou men wanen, dat zij de uitsluitende eigendom der Zwarten is: haven, marktplein, straten, winkels zijn vol *Negers*. Op de achtduizend inwoners, die de gezamentlijke bevolking dezer hoofdplaats uitmaken, telt men slechts vijftienhonderd *Europeërs*. De *Negers* zijn er van een zeer fraai ras: groot, sterk, vlug, is daarbij hunne huid glad en glimmend als satijn; de mans dragen pantalons en hemden van witte, blaauwgestreepte katoenen stof; die stof vormt ook de kleeding der vrouwen, maar hare rokken hebben van onderen een breed, roodwollen passement. Zij gaan blootsvoets, en, daar zij over het algemeen welgevormde beenen hebben, schorten zij haar kleed gaarne min of meer op. In de ooren dragen zij groote, zilveren ringen, en om den hals hebben zij gouden of zilveren ketens, of ook wel, wanneer zij deze kostbare metalen niet bezitten, een enkel roodwollen koord. Al het krijgsvolks der bezetting behoort tot het *Neger*-ras; het komt van *Jamaïka*, of is ook wel op de Afrikaansche kust geworven. Het zijn uiterst welgemaakte lieden, van eene rijzige gestalte en van een fraai voorkomen. Zij dragen de roode uniform der *Engelsche* infanterie, en wanneer zij in slagorde geschaard staan, wanneer hun hagelwit lederwerk op hunne breede borst zich kruist, wanneer de bajonetten boven hunne hoofden glinsteren, zien zij er waarlijk krijgshaftig uit. Hun

gedrag is onberispelijk, want zij zijn fier op hunnen krijgsmansstand; met zelfbehagen geven zij zich den titel van heeren der Koningin (*Queens gentlemen*), en zien hunne landslieden, die het veld bebouwen, met versmading aan.

Voor het overige, en ondanks dit gevoel van trotschheid der aangeworvene *Negers*, is er geene kolonie, waar blanken en zwarten in betere overeenstemming leven, dan te *Balize*. Sedert de eerste oprigting dier volkplanting zijn de slaven er altijd met zachtheid behandeld geworden. Het zij wegens de soort van arbeid, die in dit gedeelte der *Engelsche* koloniën de voorname bezigheid uitmaakt, of om welke andere redenen het ook zijn mag, de slaaf is er steeds slechts als de medehelper van zijnen meester beschouwd geworden; hij had deel aan deszelfs moeiten, arbeid en vermaken; zelfs gevoelden de twee rassen geenen weêrzin, om zich aan elkander te verbinden. Ook heeft, lang vóór den daartoe door de regering bepaalden tijd, de volkomene vrijverklaring der *Negers* zonder eenig gevaar te *Balize* kunnen afgekondigd worden; en van hunnen kant stemden deze, door een gepast gevoel van dankbaarheid gedreven, aan den Gouverneur en aan de Koningin een adres, waarin men de volgende uitdrukkingen opmerkte: »Onze verknochtheid aan *Engeland* is onwankelbaar; nimmer zal onze genegenheid jegens hetzelve voor eenige proef bezwijken, en wordt het vaderland, dat ons aangenomen heeft, te eeniger tijd bedreigd, zoo zullen wij ons gelukkig achten, al strijdende voor hetzelve ons leven te laten." Eene edele taal, die ongelukkiglijk in de andere koloniën geen weêrklank gevonden heeft.

De eerste stichting van *Balize* wordt toegeschreven aan zekeren Schotschen *Boucanier*, WALLACE geheeten, die zich in *Yucatan* gevestigd had, om jagt op de Spaansche gallioenen te maken, welke de opbrengst der mijnen van *Mexico* en van *Peru* naar *Europa* moesten overvoeren. Te midden der riffen en eilandjes, met welke de Yucatansche kust zoo digt bezet is, vonden de zeeroovers eene veilige wijkplaats. Nog heden ten dage wijst men te *Balize* het punt aan, waar WALLACE zijne woning neêrgeslagen had. In deze standplaats versterkte hij zich door het aangaan van verbindtenissen met de *Moskieten-Indianen;* desgelijks riep hij tot zich een groot aantal avonturiers, die, even als hij, op de kust van *Honduras* zeeroof, of wel handel met de *Indianen*

kwamen drijven, of ook, zonder verlof der *Spanjaarden*, het verf- of meubelhout kwamen hakken, hetwelk aan de Golf van *Honduras* (*) of aan de baai van *Campeche* groeit. Tegen de helft der zeventiende eeuw waren de *Engelsche* zeeroovers geslaagd, eene vaste verblijfplaats te *Balize* te vestigen. De *Spanjaarden* beproefden in 1659 en 1678, hen van daar te verdrijven; maar, daar *Engeland* hen onder zijne bescherming nam, zag *Spanje*, in plaats van in zijne onderneming te slagen, de *Engelschen* zich van *Campeche* meester maken en geheel het schiereiland *Yucatan* bezetten. De vijandelijkheden werden in 1680 hervat, en ditmaal dwong *Spanje* de *Engelschen*, om geheel het deel der kust, hetwelk zich langs de Golf van *Mexico* uitstrekt, te ontruimen. Dit voordeel echter was van korten duur; weldra begonnen de *Engelschen* hunne togten in de binnenlanden op nieuw, en eene onverwachte omstandigheid deed hunne aanmatigingen in werkzaamheid verdubbelen.

Omstreeks dezen tijd bragt de broeder van den vermaarden Dr. GIBBONS, een zeeman, die een koopvaardijschip, hetwelk op de *Westindiën* handel dreef, onder zijn bevel had, als ballast, verscheidene blokken van zeker zwaar en bijzonder hard hout naar *Europa*. Te *Londen* aangekomen, zond hij die balken aan zijnen broeder, die destijds bezig was, in *Covent-Garden* een huis te doen bouwen. De ambachtslieden echter, dit hout te hard voor hunne werktuigen vindende, wilden het niet gebruiken, en langen tijd bleef het, half vergeten, in den tuin des Doctors liggen. Eenige jaren daarna kreeg men in het hoofd, om uit eene plank van datzelfde hout, die bij de zwaardere blokken was, eene linnenkist te doen vervaardigen. De schrijnwerker klaagde weldra, even gelijk de timmerlieden gedaan hadden, over de buitengemeene hardheid van het hout, die al zijn gereedschap bedierf; maar de Doctor raadde hem, zwaarder gereedschap te bezigen, en eindelijk kwam de kist tot stand. De fraaije kleur van het hout, de menigvuldige vlammen, aderen en kringen, die er den glans van verhoogden, deden den Heer GIBBONS besluiten, nog een ander meubelstuk uit hetzelfde hout te doen vervaardigen. Ditmaal stelde hij een

(*) De kust van *Honduras* werd in 1502 door COLUMBUS ontdekt, die den naam, welken zij nog voert, aan dezelve gaf, uithoofde van de diepte der zee tot digt onder den wal.

zeer bekwaam kabinetmaker te werk, die door vlijt en zorg zijnen arbeid tot eenen hoogen trap van volkomenheid bragt: het vervaardigde was een bureau-secretaire. GIBBONS, uiterst verheugd over den goeden uitslag, toonde het bureau aan al zijne vrienden. De Hertogin VAN BUCKINGHAM kon het niet genoeg bewonderen, en verzocht den Doctor, haar zijn hout te willen overlaten, om daaruit dergelijke meubelstukken te doen vervaardigen. De smaak voor dit hout breidde zich gedurig verder uit, en weldra werd het gebruik van het mahoniehout in *Engeland* algemeen. De eerste blokken van hetzelve waren uit de Golf van *Honduras* gekomen; naar dat gedeelte van *Amerika* zonden de reeders dus hunne schepen, om de markt er mede te voorzien.

De *Boucaniers*, om aan de menigvuldige navraag te voldoen, zagen zich gedwongen, de grenzen hunner houtvellingen al verder en verder uit te breiden, en ondanks de pogingen der *Spanjaarden*, die hen zoo goed zij konden te keer gingen, drongen zij steeds dieper in de binnenlanden door. Eindelijk, in 1784, besloten de *Spanjaarden* tot het benoemen van Commissarissen, om de streken grondgebieds te bepalen, waar het den *Engelschen* avonturiers vrij zou staan hout te hakken, zonder dat zij evenwel regt zouden hebben, er vaste woonplaatsen te vestigen. Ziedaar de eenige grond van aanspraak, waarop *Engeland* het bezit zijner kolonie te *Balize* en de ontzettende uitbreiding, welke het aan dezelve gegeven heeft, doet berusten. Wel hebben de *Spanjaarden* nog eene laatste maal, in 1798, eene poging gedaan, om de *Engelschen* uit hunne haven te verdrijven; maar, ofschoon hunne expeditie uit vijfduizend man troepen bestond, mislukte dezelve geheel; en sedert die nederlaag der oorspronkelijke bezitters beschouwt *Engeland* de vestiging in *Honduras* als eene volkplanting, welke het met even goed regt bezit als die, welke krachtens uitdrukkelijke traktaten aan hetzelve behooren. Toen, later, de *Spaansche* koloniën zich onafhankelijk verklaarden, wilde de Republiek van *Midden-Amerika* tegen deze aanmatiging beroep inbrengen; maar zij had met eene te sterke tegenpartij te doen, en, zelve door binnenlandsche oorlogen verteerd, heeft zij alle poging, om hare regten gewapenderhand te doen gelden, moeten opgeven (*).

(*) De Britsche vestiging in *Honduras*, van welke *Balize*

Sedert het eind der achttiende eeuw zijn de vellingen van mahoniehout te *Balize* in eene zeer snel aangroeijende progressie toegenomen: tegenwoordig houdt de helft der bevolking zich met dien tak van nijverheid bezig, terwijl de andere helft zich met koop- en smokkelhandel geneert. Daar ik zeer verlangende was kennis te bekomen, hoe het met deze houtvellingen eigenlijk toeging, huurde ik eene der schuiten, die onder den naam van *pit-pans* bekend zijn, en acht sterke roeijers namen op zich, mij in korten tijd, de *Balize* opwaarts, naar de *works* of houtwerven te brengen.

De *pit-pan* is de oude, oorspronkelijke, van een' uitgehoolden boomstam gemaakte cano, waarmede de *Indianen* vóór de aankomst der *Spanjaarden* de groote rivieren en de kusten van dat werelddeel bevoeren; de *Europeanen* hebben er slechts eenige versierselen bijgevoegd, zonder den grondbouw te veranderen. Te *Balize* zijn de *pit-pans* van onderscheidene grootte, naar gelang van die des booms, uit welken zij gevormd zijn; maar alle zijn naar hetzelfde stelsel gebouwd. Er zijn er, die tot veertig voeten lengte hebben, op eene breedte van zes voet. Die, welken ik gehuurd had, was van deze klasse. Hij was uit een' stam van cedermahonie uitgehoold, welk hout niet ligt in het water verrot en door geene wormen wordt aangetast. Groot of klein loopen al de Balizer *pit-pans* van voren en van achteren spits toe, zoodat de beide stevens uitwendig in niets van elkander verschillen. Tien voet van den achtersteven staat eene roef of tent, gelijkende naar de *caros* der Venetiaansche gondels; maar hier vindt men, in plaats van mollige kussens, ter naauwernood gladgeschaafde planken, en in plaats van kostbare, met goud en zijde geborduurde stoffen, een eenvoudig katoenen voorhangsel. Dit moge zoo zijn; men bevindt zich

---

de hoofdplaats en het middelpunt is, ligt in de provincie *Yucatan*, tusschen de 17de en 19de parallel van noorderbreedte en de 90° 30′ en 92° 30′ lengte ten westen der middaglijn van *Parijs*. Zij is op een schiereiland geplaatst tusschen de Golven van *Campeche* en van *Honduras*, hebbende van het noorden naar het zuiden eene lengte kustland van 270 *Engelsche* mijlen. Hare grenzen landwaarts in zijn niet juist bepaald; volgens de *Engelsche* begrootingen kan men de oppervlakte van het bezette grondgebied op 16,252,250 bunders schatten.

in die enge kajuiten regt op zijn gemak; er is vrije doorspeling van frissche lucht, en men is er volkomen tegen de hitte beschut.

Mijne bemanning bestond uit acht forsche *Negers*, van welke er zes, paar aan paar op drie banken gezeten, met eene verbazende vlugheid zes voet lange riemen deden werken; twee anderen hielden zich aan den achtersteven, elk insgelijks met een riem in de hand, waarmede zij, als met een roer, het vaartuig bestuurden. Aller pogingen ondersteunden elkander hierbij zoozeer van pas, dat, hoewel wij tegen stroom oproeiden, onze *pit-pan* pijlsnel door het water schoot. Om nog meer eenparigheid in hunne bewegingen te brengen, zong mijn volk koorsgewijs eene soort van eentoonig lied, vol van hesche keelklanken, die mij het oor verscheurden; een allerwildst gezang, maar in volkomene overeenstemming met de tooneelen, welke zich voor mijn oog ontrolden; want reeds weinige mijlen van *Balize* kon men zich gemakkelijk verbeelden, in eene geheel onbekende wereld te zijn. De boorden der rivier zijn steil en vreeswekkend; de boomen, welke men er gewaar wordt, zijn met mos en rivierslib bedekt; eindelooze lianen omstrengelen ze, en zij reiken hunne zwartkleurige takken tot verre over den stroom, alsof zij de cano's, welke haar bevaren, wilden aangrijpen en stuiten; terwijl slangen van allerlei soort en beslijkte kaimans zich in den modder of in het oeverriet wentelen. Daar ik, na eenige uren varens, nog geen spoor van bewerking ontdekte, kon ik mij niet onthouden aan den bevelvoerder te vragen, waar toch de werven waren.

»De oevers der *Balize*," gaf hij mij ten antwoord, »zijn reeds lang van mahoniehout ontbloot; derhalve heeft men de vellingen dieper landwaarts in moeten verplaatsen, aan de rivieren en waterloopen, welke zich in dien stroom ontlasten. Wij hebben nog slechts een kort eind wegs te varen, en dan zullen wij weldra in derzelver nabijheid zijn."

Inderdaad zagen wij eerlang vlotten mahoniehout, die gereed gemaakt werden om de *Balize* af te zakken; *Negers* waren bezig de blokken aaneen te hechten, terwijl op den oever der rivier gedurig wagens gelost werden, die met hout beladen uit het binnenste der bosschen aankwamen; in de verte hoorde men reeds het gekras der zaag of het dof geklots der bijl, en van afstand tot afstand zag men in het

bosch dwarrelende rookwolken opgaan, welke de plaatsen aanwezen, waar men zich door middel van vuur toegang tot de mahonieboomen had moeten banen. Eindelijk was alles leven en beweging: aan den oever, in het woud, rondom de wigwams, overal bevlijtigde men zich, om spoed aan den arbeid bij te zetten. De tijd van landen was nu daar, en ik steeg aan wal, om de bewerking in al hare bijzonderheden te leeren kennen.

Zoodra men eene voegzame plaats tot eene houtwerf heeft uitgekozen, wordt er eene soort van gehucht of kamp gebouwd, om de arbeiders tot huisvesting te dienen; vervolgens baant men eenen weg naar de binnendeelen van het bosch. De werklieden verdeelen zich in ploegen van dertig of veertig man, die onder bevel van eenen commandeur arbeiden. De meest ervarene en sterkste van den troep dringt onverzeld in het woud. Met de bijl baant hij zich een' doorgang, tot dat hij hier of daar eene hoogte ontmoet; alsdan klimt hij op eenen boom, waartoe hij natuurlijk den grootsten kiest, om des te ruimer uitzigt in het rond te hebben. Daar deze opsporing in de maand Augustus plaats heeft, om welken tijd de bladen van den mahonieboom eene roode kleurtint aannemen, heeft zijn geoefend oog weldra de plaatsen onderscheiden, waar die boomen in de grootste hoeveelheid aanwezig zijn. Nu klimt hij van zijnen stam naar beneden, hakt zich op nieuw eenen weg door het bosch, en niettegenstaande de duizend omwegen, welke hij daarbij gedwongen is te maken, bereikt hij met bewonderenswaardige schranderheid de boomen, welke hij van zijnen kijktoren in de verte gezien had. Door middel van een fluitje geeft hij zijnen makkers kennis van de plaats, waar hij zich bevindt, en deze snellen nu toe, om die gene der boomen, welke de commandeur hun aanwijst, te vellen.

Gewoonlijk worden de mahonieboomen zeven of acht voeten boven den grond afgezaagd; lager is derzelver stam vol knobbels, die het hout min bruikbaar zouden maken. Wanneer de boom geveld ligt, zaagt men den stam nog verder in ettelijke stukken, om hem te gemakkelijker te vervoeren, en wel in diervoege, dat de grootste blokken geene zestien of achttien voet in lengte te boven gaan. Daarna worden de blokken van schors ontdaan en gekantregt, zoo om het gewigt daarvan nog meer te verminderen, als om dezelve met meer gemak en zekerheid gedurende het trans-

port te kunnen verwerken. In December, wanneer de vellingen ten einde zijn, legt men de wegen aan, en begint de aardwerken, welke de glijbanen of hellende vlakken moeten vormen; want de mahonieboom wordt het meest op steile plaatsen gevonden, in kloven van rotsen, waar zijne sterke wortels eene vaste standplaats vinden. In Februarij hebben de zware regens een eind genomen; met half April heeft de zon den grond genoegzaam gehard, en alsdan begint de vervoer. Zelden is de afstand tusschen de plaats, waar de boomen geveld en waar zij te water gebragt kunnen worden, meer dan twee uren gaans: nu eens plaatst men de blokken op wagens, die door ossen getrokken worden; dan weder alleenlijk op rollen, welke men met handspaken voortwerkt. Onder zoo brandend eene luchtstreek is dit een moeijelijke arbeid; ook wordt dezelve, om hem minder afmattend te maken, bijna altijd des nachts bij fakkelschijn verrigt.

Zoodra de blokken aan den oever van eenen woudstroom of van een riviertje gekomen zijn, welks bed geschikt tot het afdrijven geacht wordt, teekent men dezelve met een gloeijend ijzer en laat ze aan den waterkant liggen. In den regentijd ligt de voller wordende stroom deze blokken op, en voert ze af naar de *Balize*, waar men afschuttingen gemaakt heeft, om het naar beneden komende hout te stuiten. Hier vereenigt men dezelve tot vlotten, en nu dalen zij met den stroom af naar zee, onder bestuur van de *Negers* en derzelver opzigters. Op deze wijze wordt dit hout, hetwelk door geheel *Europa* zoozeer gezocht en overal het voorwerp van zoo uitgebreid eenen handel geworden is, geveld en tot inscheping gereed gemaakt. De bijzonderheden van al de deelen dier bearbeiding en de zonderlinge levenswijs der genen, die er zich mede bezig houden, hadden mij zoo groot eene belangstelling ingeboezemd, dat de nacht mij te midden van het bosch verraste, en dat ik besloot er tot des anderen daags te blijven.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

MISDAAD EN BOETE.

(Een *Corsikaansch* Verhaal van BETTY PAOLI.)

De dag was reeds aan het ondergaan; de met sneeuw bedekte toppen der bergketen, waardoor *Corsika* wordt door-

sneden, verdwenen in het onzekere schemerlicht; te naauwernood kon het oog de witte zeilen, die de zee doorkliefden, nog onderscheiden. Uit het nabijzijnde dorp weerklonk het Ave-Maria, als een vroom avondgebed, in het woud, in welks donkere schuilhoeken een jonge man met rassche schreden op en neêr ging. De heilige rust der natuur, de stille vrede, die in den hemel en op de aarde heerschte, scheen geenen invloed op hem te hebben; want, in plaats van zich met de beschouwing van het liefelijke tooneel bezig te houden, zag hij vorschend en onafgewend naar het smalle voetpad, dat uit het dorp in het open veld en naar het woud voerde. Dikwijls ontglipten hem enkele uitroepingen, van welke het moeijelijk zou te zeggen geweest zijn, of het klagten of verwenschingen waren; met des te meer zekerheid was het te zien, dat hij iemand wachtte, aan wiens komst hem grootelijks gelegen was. Wij willen hem intusschen van naderbij beschouwen.

Girolamo, zoo heette de jonge man, droeg de eenvoudige, maar goed kleedende dragt, die algemeen door de *Corsikanen* van den geringeren stand wordt gedragen; wambuis en broek van bruin linnen, een sjerp van lichte kleur als gordel, en het nationale schoeisel, welks afkomst van de oude sandalen onmiskenbaar is. Een blaauw netje, *resilla*, hing over zijn rijk en koolzwart haar. Zijne gestalte was schier minder dan middelbaar van grootte, en had iets smachtigs, doch zonder den minsten schijn van weekelijkheid. Het scheen veeleer, dat de geheele mensch slechts uit spieren en zenuwen bestond, zoo vol veerkracht waren al zijne bewegingen en zijn gang. Zijn gelaat, door zon en lucht verbrand, was niet schoon, maar merkwaardig en in het oog vallend door eene uitdrukking van sombere vastberadenheid en geweldigen hartstogt; de diep liggende oogen, de dunne lippen, de krachtig vooruitstekende kin waren teekenen van die bedwongene hevigheid en onbuigzame halsstarrigheid van karakter, die tot de grootste opofferingen, maar ook tot de verschrikkelijkste daden voeren, die martelaars en misdadigers vormen. Een enkele blik op den jongen *Corsikaan* was voldoende, om de zekerheid te verschaffen, dat hij aan het vreedzame leven des landmans noch gewoon noch ook daarvoor geschikt was; aan de trotsche ongedwongenheid van zijn voorkomen herkende men veeleer den vrijen zoon van het gebergte, wiens tent de blaauwe hemel,

wiens woning het donkere woud, wiens geheele rijkdom zijn goed geweer was.

Na eene poos wierp zich GIROLAMO, het op- en nedergaan moede, op den grond, en, den arm op eenen boomtronk, het hoofd op den arm gesteund, ging hij voort in de boven aangewezene rigting heen te staren. »Zij zal ook heden niet komen," mompelde hij eindelijk zachtkens, »ook heden niet, en mij blijft niets, dan de ellendige troost: misschien morgen!" Hij stond op, om heen te gaan; op dit oogenblik vertoonde zich eene vrouwelijke gestalte op het voetpad, die met haastige, maar onzekere schreden zich naar het bosch spoedde. GIROLAMO's adelaarsoog herkende haar, ondanks de toenemende duisternis. Met éénen sprong was hij bij haar, en, met onstuimige hevigheid zijne armen om haar heen slaande, riep hij met gesmoorde stem: »MARGARITA!"

De maan was intusschen opgegaan en wierp haar helder licht op de gestalte der jonge vrouw. Haar eenvoudige, donkerkleurige opschik, de witte sluijer, die van haar hoofd nederviel, deed haar kennen als eene Corsikaansche *contadina*, eene soort van vrouw, die van onze boerinnen evenveel verschilt als een granaatappel van een' wilden appel. Bij ons moet de vrouw in zwaren arbeid deelen; de inspanning, die maar al te dikwijls hare krachten te boven gaat, laat op haar voorkomen onuitwischbare sporen achter, misvormt hare leden en doet haar oud worden, vóór dat zij nog volkomen haren bloei heeft bereikt. In *Italië* is dat anders. Daar overwerkt niemand zich, en ongehoord zoude het zijn, indien eene vrouw zich met de vermoeijende werkzaamheden bezig hield, die aan deze zijde der *Alpen* haar rijkelijk deel zijn. De bodem moge daardoor veel minder opbrengen, maar de ondervinding leert, dat het voorkomen der menschen daarbij niets verliest; want met welgevallen rust het oog op de zuidelijke gestalten met hare ongedwongene, losse houding, schoonen ligchaamsbouw en schrander uitzigt. Het overtuigendsprekelijkste bewijs voor de juistheid dezer opmerking leverde MARGARITA zelve. Ontheven van de zure moeite, om hare dagen, bij den brandenden zonnegloed, op het veld door te brengen, had zij nog de volle schoonheid harer achttien jaren behouden. Zij bezat wel niet de stevige, zwaangige schoonheid van het noorden; maar hare huid, hare kleur de lichtste *nuance* van het barnsteen herinnerde, hare ongemeene fijnheid en doorschijnendheid; hare trek-

ken waren klein, maar scherp Grieksch besneden, en hare groote, diepe, zwarte oogen schitterden als zonnen. Wat de bekoorlijkheid van haar liefelijk gelaat nog verhoogde, was het spoor van een zwaar zielelijden, dat haar helder voorhoofd als een donker floers omschaduwde en zich in de vuurroode, weemoedig vertrokken lippen vertoonde. Hoe jong MARGARITA ook was, zij scheen reeds veel smart te hebben geleden, misschien reeds vele misstappen te hebben begaan. Waarschijnlijk stond het getal der tranen, die zij reeds vergoten had, in geene verhouding tot het getal harer jaren.

MARGARITA was de vrouw van den rijken pachter GENNARO BARETTI. Hare ouders, verblind door de ruime omstandigheden, waarin GENNARO verkeerde, en of zijne gebreken over het hoofd ziende, of die niet van zoo veel belang rekenende, hadden haar als vijftienjarig meisje met hem in den echt verbonden. Zoo was zij de gade van eenen man geworden, die, in plaats van door goedheid en zachtmoedigheid het onderscheid der jaren en het onaangename van zijn voorkomen te doen vergeten, het er veeleer op scheen toe te leggen, om de onverschilligheid, waarmede zij, als een onnadenkend kind, hare hand in de zijne gelegd had, tot afkeer te doen overgaan. Het gevoel van oud en leelijk te zijn kan zelfs een zachter karakter verbitteren; in GENNARO's hard en ruw gemoed klom dit gevoel tot grimmige vijandigheid tegen alles, wat jong en schoon was, en ook MARGARITA moest de onvriendelijkheid, waarmede de natuur hem had behandeld, ontgelden. Evenwel beminde hij haar op zijne wijze; maar ook in de drift, die zij hem inboezemde, lag de vernederendste hoon, dien eene vrouw kan ondervinden; want zij bestond nergens anders in, dan in gemeene zinnelijkheid, die, slechts genot wenschende, zich om hart en ziel niet bekommert. Woeste ijverzucht is de gewone gezellin van zulk eenen hartstogt; zij was het ook bij GENNARO, en zelfs toen MARGARITA nog onschuldig was, had zij van zijnen argwaan, van zijne toen nog ongegronde jaloezij veel te lijden gehad.

Drie jaren lang had MARGARITA aan de zijde van GENNARO een leven geleid, welks ellende slechts kan begrepen worden door de vrouw, die een gelijk lot heeft te verduren. Zij verlangde te sterven; maar de dood rukt slechts den gelukkige weg en spaart den lijder, die naar hem smacht.

GENNARO's hardheid, zijne opvliegendheid namen dagelijks toe, en daarmede de ellende van MARGARITA, tot dat er eindelijk eene verademing kwam in den jammer van de ongelukkige vrouw. Een liefhebber van processen, gelijk de meesten zijner landgenooten, zag GENNARO zich genoodzaakt, om, gedurende verscheidene weken, naar *Ajaccio* te gaan, waar eene regtszaak, waarin hij met eenen nabuur was gewikkeld over eenige stukken lands, moest worden beslist. MARGARITA bleef alleen achter. Ongetwijfeld beging GENNARO eene groote onvoorzigtigheid, toen hij haar achterliet; eenen slaaf zijne ketenen gedurende eenige uren af te nemen, heeft slechts ten gevolge, dat de zucht naar vrijheid des te levendiger in hem wordt opgewekt. Zoolang BARETTI tegenwoordig was, drukte zijne tegenwoordigheid haar zoo zwaar neder, dat er geen denkbeeld van geluk bij haar kon oprijzen; toen hij was vertrokken, en zij van stilte en rust was omgeven, rees er in haar een gevoel op, als ware er toch nog geluk op aarde te vinden.

Een noodlottig toeval voerde juist omstreeks den tijd, toen MARGARITA door de afwezigheid van haren man grootere vrijheid genoot, GIROLAMO CAMPEGGIO naar *Calendaro*. Hij kwam om eenige bloedverwanten te bezoeken, die hij in het dorp had; in plaats echter, dat hij naar zijne woonplaats terugkeerde, nadat hij zijn oogmerk had bereikt, maakte hij nog langer van de gastvrijheid zijner betrekkingen gebruik; hij had MARGARITA leeren kennen, en eene rampzalige, schuldige neiging was tusschen beiden ontstaan. Met wanhopige, alles vergetende teederheid hechtte MARGARITA zich aan den eenige, wiens hart van liefde en medelijden voor haar klopte; wat GIROLAMO betreft, hij zou met blijdschap voor haar zijn gestorven. Hij beminde haar des te vuriger, hoe ongelukkiger zij was, en gelijk hij weldra haar alles op de wereld werd, zoo werd ook zij het eenig voorwerp zijner gedachten. Zelfs het gevaar, dat bij ontdekking beiden bedreigde, gaf aan hunne betrekking eene nieuwe huiveringwekkende bekoorlijkheid.

Hunne schuldige vreugde was echter slechts van korten duur. GENNARO keerde terug, en zijne ofschoon lang voorziene terugkomst trof zijne vrouw, die zich harer misdaad was bewust, als een vernielende slag. Eerst nu, daar de noodlottige gevolgen van haren misstap haar zoo vreeselijk nabij schenen, voelde zij al de grootheid harer schuld. Vroe-

ger had zij deze niet gekend; door geweldigen hartstogt verblind en verdwaasd, had zij niet aan de toekomst gedacht, en haar geweten was voor de inspraak van haar hart verstomd. Nu ontwaakte het met verdubbeld geweld; het bewustzijn van hare misdaad vergiftigde hare spijze, strooide doornen op hare legerstede en liet haar dag noch nacht rust. Maar al te levendig gevoelde zij, dat er geene redding voor haar mogelijk was; want, al had zij ook de kracht gehad, zich aan hare misdadige liefde te ontrukken, GIROLAMO had haar bij het heil zijner ziel gezworen, dat hij haar nooit, zelfs niet op haar eigen bevel, zou verlaten.

Het vroegere leven vol ellende begon op nieuw. GENNARO, door het verlies van zijn geding wrevelig en verbitterd, en door onbepaalden, maar daardoor des te onredelijker en thans, helaas, maar al te gegronden argwaan verteerd, behandelde zijne vrouw met gruwzame hardheid en ruwheid. Hij bewaakte haar streng; slechts zelden, en dan nog alleen in vlugtige oogenblikken, kon zij GIROLAMO zien, wiens hartstogt in zijnen haat tegen GENNARO nieuw voedsel vond. Duistere plannen rezen in zijne ziel op; hij woes ze eerst met ontzetting en afgrijzen terug; maar zij kwamen gedurig weder, tot dat zij hem gemeenzaam werden en hij hun den toegang tot zijne ziel niet meer sloot. In den aanvang speelde hij met die booze gedachten als met jonge tijgerkatten; eindelijk overmeesterden zij hem; hij voelde ze aan zijn hart knagen, zonder dat hij zich meer wist te verdedigen. De oorspronkelijke wensch: »O, ware GENNARO dood en MARGARITA de mijne!" veranderde weldra in het afschuwelijke besluit: »GENNARO moet sterven en MARGARITA de mijne worden!"

Dit besluit was het, dat GIROLAMO op den avond, waarop beide elkander in het bosch bij *Calendaro* ontmoetten, aan de huiverende vrouw mededeelde. Te vergeefs bezwoer zij hem met tranen van wanhoop daarvan af te zien; de jonge *Corsikaan* bleef onbewogen en antwoordde koel en somber: »Ik heb u mijn besluit slechts daarom medegedeeld, om u de keuze tusschen GENNARO en mij te laten. Een van ons moet sterven; schat gij zijn leven hooger dan het mijne, werpt gij u voor hem, om hem te beschermen, dan blijft mij niets over, dan het wapen, dat ons van hem moest ontslaan, tegen mijzelven te keeren. Er moet een einde aan komen; eén offer moet vallen. Kies tusschen ons!"

Buiten staat om te antwoorden, wrong MARGARITA angstig de handen; haar eenig antwoord was een diep gesteun. Zelfs het koudste hart is niet zoo eigenbatig, als een vurig, woest gemoed zijn kan in oogenblikken van hartstogt. GIROLAMO, die voor zijne geliefde gaarne en vrolijk duizend dooden zou hebben getart, bleef ongevoelig voor hare tranen, zonder mededoogen voor haren jammer. Misschien ging zijne waanzinnige verblinding zooverre, dat hij in hare droefheid eene zoodanige meende te zien, die moet worden doorgeworsteld, als men tot het geluk wil komen.

»Wij moeten voor heden scheiden," zeide hij eindelijk, kort afbrekende; »men zou u te huis kunnen missen. Kwel u niet nutteloos, maar overweeg alles, en beslis, wie leven, wie sterven moet. Ik geef u éénen dag bedenktijd; morgen verwacht ik u weder hier, om uw besluit te vernemen. Doch bedenk u wèl: GENNARO of ik! Er is geen middenweg. En nu, vaarwel!" Hij wendde zijne schreden naar het sombere woud.

MARGARITA bleef nog eenige oogenblikken stijf en bewegingloos tegen den boomstam leunen; huivering en ontzetting overvielen haar. »God, God, in welk eenen afgrond ben ik verzonken!" zuchtte zij;" toen raapte zij haren moed bijeen, en sloeg met wankelende schreden, bedwelmd en alsof zij naar de strafplaats ging, den weg naar hare woning in.

Welke keuze MARGARITA ook doen mogt, hare ellende was onvermijdelijk. Zij had te kiezen, of ze medepligtig wilde worden aan eene gruwelijke bloedschuld, of de oorzaak van GIROLAMO's dood; want dat deze zijnen eed: »GENNARO of ik!" houden zou, daarvan was zij even zeker, als van de wanhoop, die hare borst vervulde. Dikwijls meende zij een besluit te hebben opgevat; maar weldra huiverde zij weder daarvoor terug en voelde zich even radeloos en wanhopig als vroeger. Wanneer de menschelijke wil tot geene beslissing kan komen, maakt gewoonlijk een toeval een einde aan den strijd; zoo ging het ook hier. In hare vreeselijke geestverwarring, waarbij slechts één denkbeeld hare ziel vervulde, had MARGARITA zich aan een of ander verzuim in de huishouding schuldig gemaakt, hetgeen den schielijk opbruisenden toorn van GENNARO opwekte. Ruwe menschen hebben de gewoonte, bij elken twist, dien zij aanvangen, alle vroegere, bijna vergetene onaangenaamheden weder op te halen, en zich daardoor hoe langer zoo

meer in het harnas te jagen; ook GENNARO had deze hatelijke gewoonte. Bij gelegenheid van dezen zeer onbeduidenden twist wond hij zich door allerhande herinneringen van vroegere oneenigheden tot zulk eene woede op, dat hij, zichzelven niet langer meester, en door het stilzwijgen van de verstomde MARGARITA nog meer aangehitst, de bevende vrouw in het gezigt sloeg. Het bloed der *Corsikaansche* bruiste kokend op; de geheele wraakzucht van haar volkskarakter ontwaakte in haar; hare keus was bepaald. GENNARO te dooden scheen haar in dit oogenblik evenmin eene misdaad, als het eene misdaad is, een gevaarlijk wild dier neder te vellen. Zij wierp hem eenen doorborenden blik toe; een vreeselijk dreigende glimlach speelde om hare van woede verbleekte lippen, en zwijgend verliet zij het vertrek. Bijna onmiddellijk daarop werd GENNARO door een' zijner knechten weggeroepen; en naauwelijks had hij het huis verlaten, of MARGARITA, van zijne afwezigheid gebruik makende, hulde zich dieper in haren sluijer en ijlde naar het bosch, waar GIROLAMO haar reeds wachtte. Zijne eerste vraag was: »Hebt gij uw besluit genomen?"

Eene onbeschrijfelijke huivering beving haar nu, toen zij gereed stond, om het woord uit te spreken, dat een menschenleven zou kosten; maar de gedachte aan de zoo even ondervondene mishandeling sloeg, als eene woeste vlam, in haar hart op; elk ander denkbeeld verdween uit hare ziel, en zij antwoordde: »Doe, zoo als gij wilt!"

»Dan is GENNARO morgen een lijk."

»Het zij zoo!" hernam zij somber met naauwelijks hoorbare stem, terwijl zij, als eene onnoozele, met den zoom van haren sluijer speelde en zich met stuipachtige heftigheid aan GIROLAMO's omarming onttrok. Haar bewustzijn scheen eerst toen terug te keeren, toen GIROLAMO haar verklaarde, op welke wijze hij de misdaad wilde volbrengen.

»Uwe slaapkamer," zeide hij, »is op de eerste verdieping; bij het aanbreken van den dag van morgen zal ik aan het venster kloppen. GENNARO, over zulk een vroegtijdig bezoek verwonderd, zal uit het bed komen, om te zien, wie zijne rust verstoort. Mijn kogel zal hem het antwoord geven."

»En zoo gij ontdekt werd?" vroeg zij huiverend.

»Onmogelijk! Het huis ligt buiten het dorp, digt bij het

bosch, waarin ik mij terstond na de daad kan verbergen, om eerst eenige uren later te *Calendaro* terug te keeren. Bedenk daarenboven, dat alles gebeuren zal bij de eerste morgenschemering, als het gansche dorp nog in diepen slaap ligt, en uwe vrees voor ontdekking zal verdwijnen."

GIROLAMO deelde haar nog met verschrikkelijke koelbloedigheid eenige nadere bepalingen mede, waarop de beide schuldigen van elkander scheidden.

Het uur van rusten was gekomen. GENNARO, misschien spijt gevoelende over zijne hevigheid, of toevallig zachter gestemd, wenschte zijne vrouw vriendelijker, dan gewoonlijk, goeden nacht, blies de lamp uit, en ging naar bed. Zwijgende en geheel ontdaan had MARGARITA al zijne bewegingen gadegeslagen, naar ieder woord uit zijnen mond geluisterd. Zij dacht er aan, hoe deze mensch, die daar nu nog in volle levenskracht voor haar stond, binnen weinige uren voor haar zou liggen als een koud, onbezield, bloedig lijk, door hare schuld gedood! De gedachte: Het is de laatste maal! geeft zelfs aan de meest gewone dingen eenen geheimzinnigen ernst; hoe ernstig en treurig moeten dan de laatste woorden van eenen mensch zijn! Bij den nachtgroet van GENNARO voelde MARGARITA het bloed in hare aderen als verstijven; een wanhopige angst overviel haar, en eene vreeselijke stem weerklonk in haar binnenste: »Het is het laatste woord, dat gij uit den mond zult hooren van hem, die als een offer van uwen misdadigen hartstogt moet vallen!" Vergeefs trachtte zij zich elke beleediging te herinneren, dien zij ooit van GENNARO had ondervonden. Bij het naderen van het beslissende oogenblik scheen haar ieder onregt, dat hij tegen haar had gepleegd, gering en vergeeflijk, en haar eigen gedrag was zijne verschooning. Zij poogde den vroegeren toorn, de gloeijende wraakzucht in hare borst te doen ontwaken; te vergeefs, zij vond geen rust. Met iedere minuut groeide hare namelooze benauwdheid aan; werwaarts zij zag, het was haar, als zag zij overal een' donkeren bloedstroom vloeijen. GENNARO's rustige ademhaling scheen haar het rogchelen van eenen stervende. Een lichtstraal van boven viel in hare verduisterde ziel. »Hij zal niet sterven! Neen, dat zal hij niet!" klonk eene stem in haar binnenste. Zij wilde hem wekken, hem alles bekennen, met gevaar van haar eigen leven het gevaar, dat hem bedreigde, afwenden, hem van den dood, zich zelve van het eeuwige verderf red-

den. Maar daar schoot haar de gedachte aan GIROLAMO voor den geest, en zij verzonk in nog dieper' afgrond van jammer. Mogt zij het lot van den man, die zijn leven en dood in hare hand had gesteld, aan de willekeur van GENNARO prijs geven? Was het verraden van den geliefde verschoonlijker, dan het verraden van haren echtgenoot? En als GIROLAMO om haar moest sterven, zou zij dan niet evenzeer, als door GENNARO's vermoording, bloedschuld op hare ziel laden?

De storm, die in de borst van MARGARITA woedde, gunde haar geene ligchamelijke rust. Zij verliet hare legerstede, wierp eenen doek om, en trad aan het venster. Het was een heerlijke nacht, zoo stil, zoo heilig, alsof er op aarde geen jammer, geene zonde was; klaar en helder straalden de sterren naar beneden. De geest des Heeren scheen over de schepping te zweven, en, van onbeschrijfelijke aandoening overweldigd, zonk MARGARITA op hare knieën. Zij bad niet met woorden, maar hare verzuchtingen stegen op tot God, opdat Hij haar redding zond in haren nood. Eindelijk vond zij woorden en tranen, en met de gevouwene handen tegen hare borst geklemd, bad zij: »Heer, als er een offer vallen moet, laat mij dat offer zijn!"

Naauwelijks was dit woord over hare lippen, of zij sloeg, als door eenen plotselingen electrieken schok getroffen, hare handen voor haar gelaat. Eene huivering overviel haar, maar eene uitdrukking van blijmoedigheid kwam op haar gelaat. Bijna zonder het te weten had zij den prijs gevonden, waarvoor zij de anderen kon loskoopen. Zij peinsde eenige oogenblikken, boog het hoofd op de borst, en zeide zachtkens: »Zoo geschiede het!" En nu verhief zich hare ziel nog inniger tot God; zij bad om vergiffenis en kracht. Eene hoogere kalmte kwam over haar; zij kuste het kruisbeeld en begon voor hetzelve hare biecht af te leggen.

De uren verliepen het eene na het andere; reeds verkondigde eene lichte streep in het oosten het aanbreken van den dageraad. MARGARITA bleef bidden; maar de ongelijkmatigheid harer ademhaling, hare krampachtig zamengedrukte handen, het kille zweet, dat op haar voorhoofd stond, verrieden, dat zij gevoelde, dat de beslissing van haar lot nabij was. Eens bad zij, door vrees overweldigd: »Kan het zijn, red mij van den bloedigen dood, o God!" Het was de laatste strijd van den levenslust. Zij overwon hare zwakheid, en sprak: »Ik ben gereed!"

Men begon de voorwerpen flaauw te kunnen onderscheiden. MARGARITA hoorde buiten voetstappen; zij stond schielijk op van den grond, waarop zij knielde; het oogenblik was daar; GIROLAMO klopte aan het venster. GENNARO ontwaakte, en stond op het punt om uit het bed te stappen, toen MARGARITA hem half luid toeriep: »Blijf liggen! Ik ben toch op, en zal wel zien, wat er is."

Zij sloeg een kruis, beval hare ziel den God der erbarming, en rukte snel het venster open. Op hetzelfde oogenblik viel een schot. MARGARITA stortte ter aarde. De kogel had haar hoofd verbrijzeld. GIROLAMO, die na het tikken eenige schreden achteruit was gegaan, om te beter te mikken, had bij het schemerlicht slechts eene witte gedaante gezien en vuur gegeven.

Eerst toen hij eenige uren later in het dorp terugkeerde, hoorde hij de vreeselijke waarheid. Hij alleen kon de ontzettende gebeurtenis, voor allen een raadsel, ontcijferen, en antwoordde somber op de vraag, wie toch de booswicht zijn kon, die de ongelukkige vrouw had vermoord: »Ik ben het!"

Hij gaf zich aan het geregt over. Zijn proces werd te *Ajaccio* gevoerd; de strengheid der wet deed een doodvonnis verwachten. Was het de welsprekende verdediging van zijnen advocaat, of het zien van zijne sombere, stomme, maar wanhopige smart, die den regter tot een zachter oordeel stemde? Tegen alle verwachting werd levenslange gevangenisstraf over hem uitgesproken. Het was meer, dan zijn verdediger had durven hopen.

Deze trad nà het voorlezen van het vonnis den schuldige nader, om hem, bij het harde lot, dat hem wachtte, te troosten met de gedachte, dat het nog erger had kunnen zijn. »Uw leven is gered," zeide hij. GIROLAMO, die tot dusverre gezwegen had, verhief zijn gebogen hoofd, en antwoordde met eenen doordringenden blik: »Mijn leven? Ach, ik had een doodvonnis gehoopt!"

DE ROZENÖLIE IN INDIË

In de nabijheid van *Benares* ligt de stad *Gasipore*, die wereldberoemd is geworden door de bereiding van de kostbare rozenölie, *attar* geheeten. De aankweeking van rozen maakt, benevens de vervaardiging van de *attar*, de hoofdbezigheid

uit der inwoners. In de nabijheid van *Gasipore* is eene streek van ongeveer 150 akkers land in kleine rozenvelden afgedeeld, die te zamen van alle zijden met muren zijn omringd, om alle beschadiging te voorkomen. De velden worden door de eigenaars met de daarin geplante rozenstruiken aan de rozentuiniers verpacht, en deze beijveren zich natuurlijk, om een zoo groot mogelijk aantal van rozen te kweeken. Als de oogst gunstig uitvalt, zoo geeft ieder akker, waarvoor ongeveer zestig ropijen als pacht wordt betaald, omstreeks 200,000 rozen, en deze hoeveelheid wordt aan de gegadigden voor 100 tot 140 ropijen verkocht.

In de maand Maart, als de rozen beginnen te bloeijen, komen de destillateurs uit *Gasipore*, en treffen met de eigenaars en pachters eene overeenkomst omtrent den prijs, die bij den verkoop tot rigtsnoer zal dienen.

De zoogenaamde *attar* is eene olieachtige, roomachtige zelfstandigheid, die zich op de oppervlakte van het gedestilleerde rozenwater vormt. Dit laatste, welks bereiding algemeen bekend is, wordt in een groot, metalen vat gedaan; en, ten einde het indringen van het stof te verhinderen, wordt de opening van het vat met nat neteldoek bedekt. Het vat wordt dan twee voet diep in de vochtige aarde ingegraven en gedurende eenen nacht daarin gelaten. Des morgens drijft er op het rozenwater een dun vlies van eene vettige zelfstandigheid, dat zorgvuldig afgeschuimd en in kleine fleschjes gedaan wordt. Deze zelfstandigheid is de *attar*. Zoodra men eene zekere hoeveelheid heeft bijeenverzameld, wordt de zuivere *essence* door koude van het mede ingeschepte water en door hitte van het bezinksel gereinigd. Wanneer namelijk de *attar* door blootstelling in de koude lucht verstijft, wordt het water daarvan gemakkelijk afgezonderd; en als vervolgens de overblijvende massa gesmolten wordt, zoo zinken alle onreinheden op den bodem. De *attar*, die in kleine fleschjes wordt bewaard, heeft eerst eene groenachtige kleur, die eenige weken later in lichtgeel verandert. De prijs van dit reukwerk is verbazend hoog. Dr. JACKSON, Geneesheer bij de Oostindische Compagnie te *Gasipore*, geeft daaromtrent de volgende berekening. Uit honderdduizend rozen worden omstreeks 180 grein *attar* gewonnen; dikwijls is de hoeveelheid nog grooter. De *attar*, die in den bazar wordt verkocht, is gewoonlijk vervalscht. Zelfs de rijkste inboorling zou er den

gevorderden prijs niet voor betalen, en de onvervalschte waar wordt slechts aan *Europeërs* verkocht. In het jaar 1839 werden 180 grein tegen 90 ropijen verkocht; dit maakt een halve ropij voor het grein, dat is, zesmaal de prijs van het zuivere goud.

Volgens de berekening van Dr. JACKSON bedraagt de waarde der rozen, jaarlijks aan de destillateurs te *Gasipore* verkocht, bijna 20,000 ropijen, en naar den gewonen prijs van het rozenwater geeft de verkoop daarvan eene winst van 40,000 ropijen. Te *Benares* is het rozenwater een voornaam handelsartikel, hetwelk bij de rijkere inboorlingen en vooral bij de Rajahs veel aftrek vindt.

LA FORCE.

Deze vreeselijke gevangenis was in oudere tijden een hôtel der Hertogen DE LA FORCE, een van *Frankrijks* voornaamste stamhuizen. Destijds ademde alles lust en vrolijkheid in de volste mate rondom deze hoogadellijke heeren; liefde, eerzucht, dicht-, schilder- en toonkunst vlogen als op hunne wenken. Thans is het paleis van rijkdom en grootheid niets anders meer dan een poel van onreinigheid, waar duisternis, verbastering en wanhoop den schepter zwaaijen. Het is niet langer eene voor menschen gebouwde woning; het is eene ijzeren kooi voor wilde dieren. Hier ziet men, tusschen deze akelige muren, eenen gevangene, hoe hij, met zijn aangezigt op den grond liggende, over roof en sluipmoord peinst; daar eenen ander, die, in koortsige beweging, zich in zijne treurige cel onophoudelijk heen en weder keert, als zocht hij eene opening, door welke hij ontsnappen kon; elders een' derde, die een' brullenden schaterlach uitstoot, terwijl hij vol woede krampachtig de vuisten balt. In hunne trekken grimt de woestheid des tijgers; den naam van mensch verdienen zij niet meer, daar zij geen berouw meer kennen! Doch treuriger dan dit alles is, dat zich, in een' nevenkerker, niet mans, niet jongelingen, neen, kinderen bevinden. Ongelukkige wezens! Zij zijn in dezen poel geraakt, sommigen wijl zij vroeg het voorbeeld hunner ouders gevolgd zijn, anderen wijl zij nimmer den zoeten kus eener moeder gesmaakt hebben, de meesten echter wijl zij reeds in hunne jeugd die onzedelijke plaatsen bezocht hebben, waar klucht-

spel en melodrama hunne lessen van ondeugd en schande tot de geringst mogelijke prijzen uitdeelen. Een van de opzieners der gevangenis, een ernstig man, begaafd met het juiste en bedaarde oordeel, hetwelk de beschouwing van zooveel ellende somwijlen mededeelt, zeide ons:

»Ik verheug mij, te kunnen zeggen, dat ik met poëzij en schouwburg niets te maken heb; geen tweemaal in mijn leven heb ik een melodrama zien spelen; ook ken ik den naam van niet een' eenigen acteur of actrice. Sedert twintig jaren bevind ik mij binnen deze muren ingesloten, zelf nog meer een gevangen dan alle die, welke ik bewaken moet; desniettemin ben ik even volkomen als iemand dergenen, die het grootste belang in de zaak stellen, met al de misdrijven en misdaden bekend, die in eenig stuk, welk het ook zij, dat op onze schouwburgen den grootsten toeloop heeft, voorkomen. Zoo dikwijls er van deze arme kinderen meer dan gewoonlijk hier gebragt worden, zeg ik tot mijzelven: zij hebben zeker weder de eene of andere groote misdaad op het tooneel zien schitteren; en hierin vergis ik mij nooit. Zoo worden mij b. v., sedert verscheidene onzer uitstekendste schrijvers op den onzaligen inval gekomen zijn, om de eerloosste fielten met geest, bevalligheid, vernuft, fijne manieren, en al wat tot de hoogere beschaving behoort, uit te rusten, dagelijks nette jonge heertjes in zwarte rokken toegevoerd, wier dassen naar den laatsten smaak geplooid zijn, die haarringen dragen, minneverzen op de muren schrijven, en van veroveringen spreken, gelijk de Hertog VAN CAUMONT DE LA FORCE, wiens hôtel hun thans tot gevangenis strekt, in vroegere tijden mag gesproken hebben. Ook dit blijft niet zonder werking, wanneer de tooneelspelers de rollen der boosdoeners zoodanig overdrijven, dat zij daarmede pronken en in met bloedbevlekte galeiboeven-dragt fier daarhenen treden. Daarin ligt de oorzaak, waarom ik mijne jonge bandieten doorgaans reeds voor de eerste maal, met lompen en wonden bedekt, tot mij zie terugkeeren. Zij maken ook dan reeds geene verzen meer, maar spreken in de gruwelijkste dieventaal, die immer door heidens en ander geboefte in hunne sluiphoeken uitgedacht geworden is. Maar deze taal is, juist wijl de ondeugd en gemeenheid zich daarin zoo kenmerkend vertoonen, door de schrijvers onzer eeuw opgenomen, en met opzigt tot haar dialekt, hare chronologie enz. even zoo zorgvuldig bestudeerd geworden, als zij weleer

de poëzij van KAREL van *Orleans* of die van Koning RENÉ bestudeerd hebben. Maar, Mijnheer, hoe beklagelijk is het niet, dat hoogbegaafde mannen, zoo als b. v. VICTOR HUGO, de gevaren van zulk eene sophisterij niet hebben ingezien! Aan hem en aan VIDOCQ — deze laatste is er hem nog in voorgekomen — hebben wij te danken, dat boeven-spreekwijzen, zoo als vroeger de dieven naauwelijks gewaagd zouden hebben, elkander in de diepste duisternis toe te fluisteren, thans zonder bedenken of schaamte in gezelschappen naar de mode gebezigd worden. Zij komen bij meest al onze lievelingsschrijvers voor, en vormen in de dramatische tableaus den voornamen inhoud der gesprekken. Men zegt niet meer, dat iemand op den grooten weg vermoord geworden is; neen, het heet: *On a fait suer le chêne sous le grand trimart.* Ook wordt er geen bloed meer vergoten, maar *raisinée.* Spreken heet: *agiter le chiffon rouge*, en de Guillotine is *l'abbaye monte-à-regret.* De liefhebberij voor dit gruwelijk *neologismus* is zoo ver gedreven geworden, dat men de minneliedjes der boeven uit de gevangenissen heeft doen opzamelen, om dezelve onder de eerste klassen der maatschappij te doen zingen. Welk een verbasterde smaak, de gemeenste gedachten en voorstellingen als 't ware tot de zijne te willen maken! Ik moet bekennen, Mijnheer, dat zoo iets mij verontwaardigt; maar wat kan iemand als ik daarin anders doen, dan steeds bij de hand te zijn, om al de roovers en moorders op te nemen, die door zulke letterkundige misgeboorten geschapen worden? — Worden bandieten van veertig of meer jaren hier in *la Force*, die antichambre van het schavot of van de galeijen, binnengebragt, zie dat doet mij weinig aan: het zijn in de ondeugd verharde menschen, harten van ijzer, die niet meer te breken noch te vermurwen zijn; maar, wanneer men mij misdadigers brengt van nog naauwelijks vijftien jaren, kinderen, die nog onder de roede behoorden te staan, en ik dan hoor, dat het de voorstelling van roof, moord en andere gruwelen op openbare schouwtooneelen geweest is, die hen zoo vroeg op den weg der ondeugd gevoerd heeft, dan bloedt mij, hoe oud en verstaald ik ook ben, het hart in het lijf!"

Wat de goede oude man mij daar gezegd heeft, komt mij voor, de beste geschiedkundige verhandeling te zijn, welke over de hedendaagsche dramatische kunst der *Franschen* gehouden kan worden.

DE BRITSCHE BISSCHOP EN DE LANDPREDIKER.

Een met kerkelijke waardigheden over en over bekleede, geweldig rijke en daarbij uiterst zuinige Bisschop, op zekeren tijd eene rondreis door zijn stift doende, kwam ook in een dorp, hetwelk de standplaats van een' karig bezoldigden Landprediker was. De mindere geestelijke ging den Prelaat zijne opwachting maken, in de heimelijke hoop, dat hij hem ten eten zou noodigen. Maar de Bisschop, die veel te zuinig was, om de stille wenschen van eene hongerige maag te raden of althans te voldoen, noodigde hem niet. Toen de teleurgestelde geestelijke heenging, zei hij tot hem: »O, gij kondt mij een groot genoegen doen, indien gij in het logement *de Gouden Stokvisch*, dat digt bij uwe pastorij ligt, een eenvoudig middagmaal voor mij wildet bestellen." De Prediker nam den last op zich, en, toen hij in de herberg gekomen was, vroeg hij den kastelein om pen, inkt en papier. Vervolgens stelde hij hem eene lijst van personen ter hand, voor welke de hospes, zeide hij, zoo snel mogelijk een goed middagmaal in gereedheid moest brengen. Een paar uren later verscheen zijne Eminentie, en vond, tot zijne verbazing, eene tafel voor zes personen gedekt. — »Waarom zoo veel couverts?" vroeg de Bisschop den meesmuilenden waard. — »Ik heb mij stiptelijk aan de lijst van den Eerw. gehouden," antwoordde deze, »en juist zoo veel couverts opgezet, als hij mij gasten opgeschreven heeft. In de eerste plaats voor den Bisschop van *Oxford*." — »Dat ben ik," hernam de Prelaat. — »Voor den Deken van *Cherwell*." — »Dat ben ik ook," zei de Bisschop. — »Voor den Aartsdiaken van *Gloucester*." — »Dat ben ik mede." — »Voor den Prebendarius van *Cambridge*." — »Weder voor mij." — »Voor den Kapellaan van *Warwick*." — »Ook die ben ik." — »Voor den Grootprior van *Berkshire*." — »Nogmaals voor mij. Dat is fraai; ik ben een enkel persoon, heb slechts één maag, en moet er nu voor zes betalen! Maar, de man heeft gelijk, waarom heb ik hem ook niet ten eten gevraagd?" — »Wil ik hem doen roepen?" — »Nu ja, het eten is toch besteld; mij is het wèl!" De geroepen geestelijke at voor vijf.

VERRADERLIJKE BIECHTSTOEL.

Herschel verhaalt het volgende, in zijn werk: *Over het Geluid.* In de hoofdkerk te *Girgenti*, op het eiland *Sicilie*, wordt het zachtste gefluister, van den grooten westelijken ingang, langs eene kroonlijst, met de grootste duidelijkheid, tot achter het hoofdaltaar, tweehonderd-en-vijftig voet verre, geleid. Door een ongelukkig toeval was juist op het eerstgemelde punt de biechtstoel geplaatst. Geheimen, die nimmer bestemd geweest waren openbaar te worden, werden op deze wijs, tot schrik der biechtvaders en tot ergernis der gemeente, bekend, daar nieuwsgierigen zich aan het tegenovergestelde punt (te weten achter het hoofdaltaar) plaatsten, welk hoorpunt men toevallig scheen ontdekt te hebben. Dit duurde, tot dat eindelijk een luisteraar, wiens nieuwsgierigheid daardoor gestraft werd, dat hij zijne eigene vrouw zich van ontrouw hoorde beschuldigen, de zaak bekend maakte; waarop de biechtstoel verplaatst werd.

VERSCHIL VAN OUDERDOM.

Men vroeg eens iemand, hoe het toch kwam, dat het haar op zijn hoofd reeds zoo grijs en dat van zijnen baard nog zoo zwart was. »Dat moet u niet bevreemden," antwoordde hij; »mijn hoofdhaar is immers twintig jaar ouder dan mijn baard."

LIEVER EEN VENSTER DAN HET HUIS.

Een boer, die gaarne en veel zijn glas leegde, had daarvan een ontstoken oog gekregen. De dokter, die de oorzaak bemerkte, vroeg hem vrij naïf: »Hoor eens, vriendlief, drinkt gij niet een weinig?" — »Dat kan ik juist niet zeggen," antwoordde de boer; »want ik drink duchtig." — »Nu, zoo gij dat zuipen niet laat, kan ik uw oog onmogelijk genezen." — »Niet? adieu dan! liever een venster minder, dan het geheele huis onder den voet."

GEDACHTEN BIJ DE ONTVANGST DER TIJDING VAN DEN DOOD MIJNER GELIEFDE.

Niet eens een laatst vaarwel werd mij, o God! bespaard,
Geen handdruk aan den rand van 't graf, dat haar verbeidde,
Geen zuchtje ving ik op van haar, die mij zoo waard,
Zoo innig dierbaar was, sinds ons het noodlot scheidde!
Ach, waarom heeft men mij die tijding nu gemeld?
Waarom mij niet steeds in den zoetsten droom gelaten?
Want immers met den slag, die haar heeft neêrgeveld,
Is ook mijn vreugd ten einde, en moet ik 't aanzijn haten.
Verleidelijke hoop, waartoe mij opgebeurd?
O droombeeld van geluk, dat vlood toen ik ontwaakte!
Waarom den nevel mij voor de oogen weggescheurd,
De sluimering gestoord, die mij zoo zalig maakte?
Waarom, o wreede Dood! wierp me uwe koude hand
Den slagboom in den weg op 't spoor dier zaligheden?
Waarom 't accoord ontstemd, de strakke snaar ontspand,
Den draad van mijn geluk wreedaardig afgesneden?
Had ik haar nog aanschouwd, toen ze in uwe armen lag;
Slechts éénen blik ontroofd, vóór zij mij had begeven;
Had ik haar hand gedrukt op dien rampzaalgen dag;
Haar nog voor 't laatst omhelsd aan d' oever van het leven:
O! dan zou 't, bij het leed, dat door mijn' boezem woelt,
Een balsem zijn der smart, die 't minnend hart moet dragen;
Een troost in 't bitter wee, dat mijne ziel gevoelt,
Dat ik haar sterven zag, het oog op mij geslagen!
Ook van dien zwakken troost werd ik door u beroofd;
Uw offer viel..... het viel, ja! maar zij leeft hier boven!
Dat denkbeeld treft mijn ziel; — 't is mij door God beloofd,
Dat ik haar weêr zal zien; die hoop kan niets me ontrooven.
'k Heb, door mijn' rouw vervoerd, u rekenschap gevraagd,
O Dood! 'k herneem de vraag; gij kunt geen antwoord geven;
Uw daden zijn bepaald; alleen wat God behaagt
Wordt door u uitgevoerd; Hij slechts is Heer van 't leven.
Ik treed beschaamd terug. Door droefheid aangevuurd,
Vergat ik, dat men niet mag in de toekomst lezen;
Dat Hij, de Almagtige, ons aller lot bestuurt,
En dat, wat Hij beschikt, tot ons geluk moet wezen.

Curaçao, den 5 Sept. 1842. C. M. NUBOER.

MENGELWERK.

HEEFT ONZE REPUBLIEK ZICH NA DEN UTRECHTSCHEN VREDE VAN 1713 TEN ONREGTE AAN DE BUITENLANDSCHE POLITIEK ONTTROKKEN?

Door

Mr. HUGO BEIJERMAN.

Men kan de Geschiedenis onzer Republiek, sedert zij door de *Europesche* Mogendheden als *Onafhankelijke Staat* erkend werd, in twee groote tijdvakken verdeelen: in dat sedert den *Munsterschen* tot aan den *Utrechtschen* vrede, of van 1648—1713: en in dat, sedert dien vrede tot aan hare slooping, in 't laatst der vorige eeuw.

In het eerste dier twee tijdvakken is de rol, die *Nederland* in *Europa* speelt, geheel anders dan in het laatste. In het eerste heeft de Republiek, waar het de regeling der belangen en onderlinge betrekkingen in ons werelddeel geldt, een veelvermogende stem: in het laatste is die stem al zeer zedig en bewaart de *Nederlandsche* Staat zelfs veeltijds het stilzwijgen geheel en al.

Gewoonlijk wordt de politiek jegens de overige Magten van *Europa* gedurende het laatste tijdvak voorgesteld als eene slaperige, trage, droomige, loome en slappe politiek. Het is, alsof de Republiek door de schuld en de bekrompenheid harer Staatslieden uit eigen beweging, vrijwillig, buiten noodzaak dat figuur prijs gaf, 't welk zij tot nog toe onder die Magten vertoond had, en dat haar van regtswege toekwam.

Zou misschien een andere voorstelling meer met de waarheid overeenkomen?

Volgens deze levert het laatste tijdvak ons het tafereel van een' kleinen Staat, die door het ophouden van zeer buitengewone omstandigheden in *Europa*, geheel buiten

zijne schuld ook opgehouden heeft, en, volgens den noodwendigen loop der dingen, wel ophouden moest, een ver boven zijne natuurlijke middelen verheven en daarom verbazing verdienenden rang onder de overige Staten van *Europa* te vervullen.

Gelukte het mij, de laatste voorstelling aannemelijk te maken, dan zouden de liefhebbers van het Vaderland, en bijgevolg ook van de historie van dat Vaderland, van twee zijden daarbij kunnen winnen. Vooreerst zou het tijdvak van 1648—1713 hun nog grootscher voorkomen, dan nu reeds het geval is; want zij zouden er opmerkzaam op worden, hoe de *Nederlanders* door hunne schranderheid en klockheid vroeger veel meer hebben in te brengen gehad, dan hun eigenlijk, volgens hunne natuurlijke hulpmiddelen, toekwam. Ten tweede zouden die vrienden van 't Vaderland en diens geschiedenis bedaarder blijven bij het beoordeelen onzer buitenlandsche politiek na het jaar 1713; want wie kan zich over den noodwendigen loop der wereldsche zaken bezwaren? Wie er zich gekrenkt door gevoelt is zeker geen wijze! Had de Republiek vroeger meer dan haar geregte deel in eer en aanzien, het zou blijken dat zij later, na 1713, toen de wereld weder wat veranderd was, een niet veel kleiner deel in die eer en dat aanzien gehad heeft, dan waarop zij eigenlijk aanspraak kon maken. Het verheugende, 't Nationaal gevoel verheffende, werd op die wijze nog heugelijker, nog verheffender; het smartelijke tevens minder smartelijk.

Ja zelfs kon deze voorstelling ons het besef wel wat dragelijker maken van het weinige, dat wij thans in *Europa* vermogen. Hebben wij altijd het hoofd vol van 't geen de Republiek in de 17de eeuw was, en zien wij in haren hoogen rang van toen niet iets zeer buitengewoons en, gelijk al 't buitengewone, iets kortstondigs en voorbijgaande, dan heeft onze tegenwoordige betrekkelijke magteloosheid iets pijnlijks. Vergelijken wij daarentegen den rang, welken wij thans bekleeden, onzen invloed op de *Europesche* zaken, met de krachten, welke wij thans zonder overspanning kunnen ontwikkelen, dan gevoelen wij

ons wat minder treurig gestemd. De magt zal toch wel den maatstaf voor 't gezag opleveren.

Het betreft hier dan een poging om tot grooter lof voor de *Nederlanders* der 17de eeuw, en tot vermindering van blaam voor die der 18de, zoo mogelijk het standpunt wat te verzetten, waarop de beschouwer hunner handelingen zich gewoonlijk plaatst.

't Geen mij echter bijna afschrikt en zeker geweldig doet huiveren is, dat ik hier onder de schare van hen, die 't gewone standpunt aanbevelen, ook zulke mannen opmerk als den wijsgeerigen, ons Vaderland doorgaans zoo toegenegen Geschiedschrijver A. H. L. HEEREN. In zijn bekend *Handboek* toch zegt deze afkeurend van de Republiek na 1713: »Ook een Staat geldt zooveel, als waarvoor hij zich uitgeeft." Mislukt mijne poging, dan is toch altijd de wil ter zake der mogelijke gevolgen te prijzen.

Laat mij de aandacht vestigen op de gemoedsstemming, waaruit het beoordeelen onzer Staatslieden voor en na 1713 ontspringt. Die gemoedsstemming schijnt wel een zweem van nationalen hoogmoed te hebben, en is dat zoo, dan straft deze ook hier zich zelven. Daarbij komt in de tweede plaats, dat men doorgaans het eigenlijk doel miskent, waarom de Republiek in de 17de eeuw gedurig in oorlog was.

I.

Door toevallige omstandigheden krijgen wij aanleiding, om ons klein plekjen gronds en de bewoners daarvan, al sedert het begin onzer Geschiedenis, voor gewigtiger te houden, dan zij waarlijk geweest zijn. Die streelende opvatting, gretig ingezogen door een op zich zelf niet te misprijzen, welligt loffelijk nationaal gevoel, maar dat ligt iets van nationalen hoogmoed krijgt, is aanstonds geschikt om ons oordeel eene valsche rigting te geven en ons in den waan te brengen, dat aan ons land en diens bewoners, vroeger altijd een eerste rang onder de volken van *Europa* heeft toebehoord.

Naauwelijks hebben wij het eerste deel van welke Vader-

landsche Historie ook, geopend, en zijn wij de eerste bladzijde daarvan begonnen te lezen, of wij ontmoeten de Batavieren op hun eiland, en alles spant samen om ons overdreven denkbeelden van beide te geven.

De toevallige omstandigheid, dat de Romeinen in de ligging van dat eiland een geschikt militair punt opmerkten, om van daar hunne heerschzuchtige plannen van verovering naar *Britannië* en *Germanië* te vervolgen, gaf al vroeg zeker, alleen op de schaal van zulke werelddwingers te leggen, gewigt, en bij gevolg zekeren toevalligen luister, aan dat waarlijk op zich zelf weinig beduidend eiland. En dat de Batavieren niet onder het juk gebracht werden als zoo vele andere vrij wat magtiger stammen, dat zij de vrienden en bondgenooten der Romeinen heetten en misschien in den beginne waren, hebben zij aan die voor de wereldveroveraars geschikte ligging van het eiland en nog meer misschien aan de armoede der bewoners te danken gehad. Mogelijk stak het den Batavieren nog in den krop, dat hunne vaderen, ten gevolge van burgertwisten, een vrij wat aangenamer woonplaats hadden moeten verlaten, om zich neder te zetten op een plek, welke toen zeker meer geschikt was voor amphibiën, dan voor menschen, en voegden zij zich dus gemakkelijker naar de plannen der Romeinen, wanneer die het op Germaniëns vrijheid toelegden. Maar wat men ook van de gelijkheid moge gezegd hebben, welke er tusschen de twee zich verbindenden bestond, zeker is de vraag niet voldoende te beantwoorden, wat de Romeinen den Batavieren toch in de plaats gaven voor de jongelingen, welke deze zich verpligtten onder den Adelaar te doen oprukken? Of zou het de belofte geweest zijn, dat zij de Batavieren niet wilden mishandelen? En toch bleven die mishandelingen niet lang achter. Welk eene gelijkheid van volk tot volk! (*)

Was het niet iets toevalligs geweest, waaraan dat vrij dikwijls lezen van die woorden *Batavorum Insula* en *Batavi*, eiland der Batavieren en Batavieren, moet toegeschre-

(*) Dit is reeds gedeeltelijk opgemerkt door Mr. JOHAN

ven worden; was het de belangrijkheid van de toenmalige bewoners onzes Vaderlands geweest, waarom vindt men dan zoo zelden bij de *Romeinsche* Schrijvers melding gemaakt van de Friezen, die toch wel vijf zesde gedeelten van ons tegenwoordig grondgebied in hadden en den Romeinen niet onbekend waren?

De grootsche onderneming van een' man, met uitstekende talenten begiftigd, maar die niet berekende, dat Romes nur nog niet geslagen had, van CLAUDIUS CIVILIS, brengt al mede veel toe, om dien naam der Batavieren reeds vroeg te verheerlijken; doch dat moet ons niet verblinden, en nimmer doen vergeten, dat de stam, waartoe hij behoorde, hoe dapper ook, slechts een zeer kleine stam was, en het land, door dien stam bewoond, op zich zelf slechts een weinig beteekenend stukjen gronds, of om juister te spreken, *moeras*.

Niet heel lang of tot den naam der Batavieren toe is uit het geschiedblad verdwenen, en hoe weinig vinden wij dan vermeld van de oorlogen, welke de Friezen, (de bewoners van ons Vaderland heetten toen bijna allen zóó,) tegen de Franken gevoerd hebben.

Onze geschiedschrijvers hebben met prijsselijken ijver het meeste bijeengezocht, wat ons Vaderland in de Middeleeuwen betreft. De betrekking, die elk, wiens beschaving geen verkeerde rigting nam, op zijn geboortegrond gevoelt, onze vaderlandsliefde, zeg ik, moet ons zulke berigten regt welkom maken, ook zelfs al boezemde al wat locaal is niet reeds daarom alleen zekere belangstelling in. Er is op den vaderlandschen bodem niets voorgevallen, wat ons meer zou moeten doen blozen over *onze* Vaderen, dan andere Volken over hetgeen toen bij hen plaats vond; maar er is toch ook, dunkt mij, niets te ontdekken, waarop *wij* bijzonder trotsch zouden kunnen wezen. Want dat de waardigheid van Roomsch-Koning Graaf WILLEM van *Holland* opgedragen werd, zal toch bij geschiedkenners

---

HERMAN in zijne aanmerkingen op de *Vergelijking der Gemeenebesten*, door HUGO DE GROOT, I Deel, bl. 256.

niets afdoen voor het aanzien van *Holland* te dier tijde. Het is overbekend, hoe er met die kroon toen rondgeloopen, hoe zij door velen afgewezen was: en als het aanzien van den Vorst, wien men haar bood, hier iets had afgedaan, dan was de Graaf van *Gelder* (hooger titel had deze toen nog niet) een aanzienlijker persoon, dan die van *Holland*, want de Geldersman was een der zulken, die de gevaarlijke eer hadden geweigerd. Wat die kroon WILLEM gegolden, of liever, gekost heeft, weet elk; en toch vindt men de gebeurtenis in onze Jaarboeken met zekeren ophef vermeld.

Zoo als wij opmerkten, alles wat voorviel op plaatsen, welke wij bewonen, of waar wij ons bevinden, heeft reeds daardoor alleen voor ons zeker belang. Het is om vele redenen zeer verklaarbaar, dat wij, van jongs af aan, gewezen op onze Grafelijke en Bisschoppelijke tijden, al vroeg de feiten, hier te lande bedreven, beginnen te beschouwen als gewigtiger, dan die waarvan het tooneel verder verwijderd lag. De mensch gaat bij zijne gewaarwordingen van zich zelven en 't geen *hem* het naaste is, uit; en dat moet hij wel. 't Geen ons, of onze huisgenooten betreft, al is het een beuzeling, zal ons geheel andere gewaarwordingen inboezemen, dan vrij wat gewigtiger voorvallen, maar die op een afstand bij vreemden plaats hebben. Zoo is het ook met onze vroegere geschiedenis: maar hoe sommigen in de Riddereeuwen ons schitterend tijdperk kunnen zien, zoo als zij doen, is mij nooit regt duidelijk geweest, al loochen ik ook niet, dat *Gelderland*, *Holland*, *Utrecht*, *Friesland*, kortom, dat elk onzer Gewesten regt dappere Ridders heeft aan te wijzen. Maar er waren elders even goede Degens.

Nog onlangs bleek het mij, hoe weinig onze Middeleeuwsche Geschiedenis de bijzondere aandacht tot zich trekt van oogen, gewoon het geheel, en dat al vrij naauwkeurig, te overzien. Ik bedoel eene plaats uit FREDERIK CHRISTOFFEL SCHLOSSER's *Weltgeschichte in zusammenhängender Erzählung*. In het ten jare 1839 uitgekomen 4de deel van dat anders doorwrocht werk, spreekt

hij op bl. 358 van een tijdvak onzer historie, 't welk ons, en te regt, zeer veel belang inboezemt, een tijdvak, waarin de Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten uitbraken: maar hoe spreekt hij er van?

»Na den dood van WILLEM IV in 1345 hadden zijne »drie zusters, volgens het bestaande regt en de gewoonte »in *Holland* heerschende, aanspraak op eene verdeeling »van de vaderlijke bezittingen, en de gemalin des *Duit»schen* Keizers LODEWIJK was de oudste: maar de kei»zerlijke regtsgeleerden wisten redenen op te sporen, waarom »*haar* zoon alles alleen moest beërven. De jonge regts»kennis diende hier, als in *Tyrol*, om dat, wat duidelijk »onregt was, te ondersteunen. De Staten echter der *Ne»derlanden* waren geneigd om LODEWIJK's plannen te be»vorderen, daar zij de onlangs bijeengevoegde gewesten" (hij zal daar *Henegouwen* en *Holland* mede bedoelen) »niet van elkander wilden gescheiden zien. Volgens het »gevoelen zijner regtsgeleerden dan, verklaarde de Keizer »*Holland*, *Zeeland* en *Henegouwen* tot leenen, die met »WILLEM's dood, als den laatste uit het huis van AVENNES, »aan het *Duitsche* rijk vervallen waren, en als zoodanig gaf »hij die aan den minderjarigen WILLEM, zoon zijner tweede »gemalin, en zond hem naar de *Nederlanden*, om zich »in het bezit te stellen. De moeder des jongen Graven »werd er met gejuich ontvangen, en als voogdes over ha»ren zoon erkend: ook keerde zij, na het overlijden des »Keizers, als Regentes derwaarts terug, en bestuurde het »land tot aan haren dood in 1351. Als vervolgens de jonge »graaf WILLEM hopeloos krankzinnig werd, kwam het »land aan zijnen broeder ALBRECHT *van Beijeren*."

Wie zou in deze voorstelling van den overgang der grafelijkheid van *Holland* en *Zeeland* uit het *Henegouwsche* huis in dat van *Beijeren* iets vermoeden van 't geen toen werkelijk gebeurd is? Wie zou vermoeden, dat toen, en wel ter oorzake dier opvolging, de schrikkelijke burgeroorlog ontvlamde, die met alverterend vuur een goed deel van ons vaderland gedurende anderhalve eeuw geteisterd heeft? Ik ben het volkomen met hem eens, die vindt, dat deze

plaats de geschiedkennis en naauwkeurigheid van SCHLOSSER geen bijzonder groote eer aandoet: zooveel dwalingen bijna als woorden; en wanneer wij van elders niet wisten, dat hij een groot geschiedkundige is, hieruit zouden wij het bij geene mogelijkheid kunnen gissen. — Die onkunde wordt nog te bevreemdender, daar het toch de historie geldt van een volk, 't welk een eeuw of drie later zulk een belangrijke rol in de geschiedenis van *Europa* zal gaan spelen, en al was het daarom alleen voor den staatkundigen en wijsgeerigen vriend der menschheid, die de oorzaken der nationale ontwikkeling gadeslaat, iets bijzonder uitlokkends moet hebben. Maar ook dit zelfs heeft het *Holland* en *Zeeland* dier dagen, in het oog van SCHLOSSER, niet van betrekkelijke kleinheid en onbeduidendheid kunnen redden.

Moet dan zulk eene behandeling of beter mishandeling onzer geschiedenis ons den maatstaf niet eenigzins aan de hand geven, waarmede een onpartijdig vreemdeling die meet? »Maar bedenk, dat hij een vreemdeling is," zegt een mijner lezers: echter die vreemdeling is SCHLOSSER, en dat zulk een zóó dwalen, of de zaken zoo verkeerd, zoo valsch gekleurd voordragen kan, bewijst ten minste, dat onze geschiedenis, uit dat tijdvak althans, zoo geweldig schitterend niet is, en dat er vaderlandsche oogen en vaderlandsche harten toe noodig zijn, om daar al het schoone van te zien, al het gewigtige van te gevoelen.

De vooringenomenheid met hetgeen men den roem der vaderen noemt, steekt zonderling af bij deze minachting eenes vreemdelings. Die vooringenomenheid verblindt en verblindde waarlijk maar al te dikwijls onze bekwaamste mannen. Of zou de vlijtige bearbeider van *Hollands Rijkdom*, zou Mr. ELIAS LUZAC niet een geweldig vergrootenden bril hebben op gehad, toen hij de plaats schreef, welke ik nu ga mededeelen? LUZAC, die in genoemd werk zooveel moeite doet om te toonen, dat de handel der *Hollanderen* reeds vóór de tijden der Republiek hoogst gewigtig was — eene stelling, waarvan ik de waarheid in vele opzigten gaarne erken — LUZAC schroomt niet te beweren,

dat wij reeds in de 16de eeuw even zeer tegen de *Franschen* en *Engelschen* opgewassen waren, als, volgens zijn zeggen ten minste, in de 17de. Ja hij gaat nog verder en schept er behagen in te doen opmerken, dat *Holland* en *Zeeland* toen alléén deden, wat de geheele Republiek in de 17de eeuw naauwelijks vermogt. Maar ik wil de geheele plaats, daar zij niet lang is, mededeelen, opdat elk zelve moge beoordeelen, hoe overdreven de uitdrukking is, waarvan hij zich bedient, en erkennen, dat ik hem niets laat zeggen, dan 't geen waarlijk zijne woorden zijn.

Op bl. 120 van het 1ste deel staat het volgende te lezen:

»Men kan zich herinneren, dat FRANÇOIS DE I, Koning »van *Frankrijk*, naauwelijks van *Madrid*, alwaar hij lan»gen tijd, als krijgsgevangen, was opgehouden, in zijn rijk »teruggekeerd zijnde, met den Koning van *Engeland* een »verbond sloot tegen KAREL DEN V. Straks rustten de »*Hollanders* en *Zeeuwen* eene aanzienlijke vloot uit om de »zeemagt der beide Koningen te keer te gaan, zich verders »met die van *Antwerpen*, *'s Hertogenbosch* en de Staten »van *Braband*, ter beveiliging hunner scheepvaart, veree»nigende. De scheepvaart der *Hollanderen* was toen reeds »zoo hoog geklommen, dat zij zich in staat zagen, om te»gens de vereenigde krachten van twee der grootste Zeemo»gendheden van *Europa* te kunnen opkomen. In de laatst»voorledene eeuw, hebben zij, voor de derde reize, den »roem gehad, van der gansche vereenigde zeemagt dier twee »zelfde volken, naamelijk van *Frankrijk* en van *Engeland*, »het hoofd te bieden. Op dat tijdstip schijnt de zeemagt »van het Gemeenebest, haaren grootsten luister vertoond »te hebben; daar in de gebeurtenis, zoo even aangeroerd, »het slechts twee Gewesten zijn, naamelijk *Holland* en »*Zeeland*, welke eene zoo aanzienlijke zeemagt uit hun»nen schoot opleveren."

Te kunnen opkomen tegen de vereenigde krachten van twee der grootste *Zeemogendheden* van *Europa!* Als wij ons later daar voor een oogenblik op mogen beroemen, dan is toch de voorstelling van het tijdens KAREL V gebeurde, zoo als LUZAC die geeft, verbazend geschikt, om

de denkbeelden en meening zijner goedhartige, erg noch list vermoedende lezers op den dwaalweg te brengen. Wordt hier niet met woorden gespeeld? *Engeland* en *Frankrijk* onder HENDRIK VIII en FRANS I de grootste Zeemogendheden van *Europa!* Men denkt onwillekeurig, men moet wel denken aan *Fransche* en *Engelsche* vloten, als in 1672 en 1673 de havens dier Rijken uitliepen. Maar 't is elk bekend, hoe de Marine dier twee natiën er vóór ELIZABETH en vóór LODEWIJK XIV uitzag. Ik zal hier niet opmerken, dat *Holland* en *Zeeland* toen gedeelten uitmaakten van het rijk des magtigen KAREL's, die zijne vijanden de handen niet ruim liet: ik wil enkel de aandacht op die *Zeemogendheden*, *die grootste Zeemogendheden van Europa* gevestigd hebben om te doen toestemmen, dat iets letterlijk waar kan zijn, en tevens zeer geschikt om onjuiste begrippen te geven. Het is inderdaad te bejammeren, dat LUZAC vergeten heeft, ons de zeeslagen toen geleverd, en de admiraals, die de twee koninklijke en die onze vloten aanvoerden, te noemen.

Genoeg hier, van onze vroegere geschiedenis. Als gebeurtenissen vermeldende, zonder welke latere gebeurtenissen onverstaanbaar zijn; als de kiemen bevattende van instellingen, welke zich later ontwikkelden en grooten invloed op het lot van volgende geslachten hadden en nog op het onze hebben; als de geschiedenis, in één woord, van *ons* vaderland; als de band, welke ons met het voorgeslacht samenhecht; als de zonen hunne vaderen doende aanschouwen en kennen, — is die geschiedenis buiten allen twijfel voor ons de belangrijkste van alle geschiedenissen, mits men de gewijde buiten sluite. Doch dit moet ons nooit doen vergeten, dat ons vaderland slechts een zeer klein stukjen is van het kleinste der werelddeelen, dat de landschappen, welke wij bewonen, zeer langen tijd landschappen zijn geweest van weinig beteekenis voor andere natiën, en dat de naam van *Hollander*, later een zoo te regt beroemde naam, nog zoo heel dikwijls niet in de ooren klonk, zelfs van geburen.

Een samenloop van omstandigheden doet ons in de 16de

eeuw eene in der daad geweldige, ik mag wel zeggen voorbeeldelooze, krisis op de allerverbazendste wijze doorworstelen. Zulk een Vorst als PHILIPS II, zulke helpers als hij had en juist in die volgorde op ons afgezonden, als geschied is; zulk een beginsel als het Protestantisme, gevoegd bij prijsstelling op het behoud der burgerlijke inrigtingen, laat mij liever zeggen, zulk een vrees voor dwang naar lijf en ziel, waardoor aller gemoederen tot een hoogen graad van geestdrift worden opgewonden; zulk een man als de eerste WILLEM, daarna MAURITS en FREDERIK HENDRIK, en ook zij (zoo als anderen reeds opgemerkt hebben) juist in die orde op elkander volgende; zulk een knoop van staatsbelangen ons gunstig in de voornaamste ons omringende Monarchijen, die zich toen tegen het huis van *Oostenrijk* moesten kanten, — het levendig besef bij *Frankrijk* en *Engeland*, dat de burgeroorlog aan de krachten van het *Habsburgsche* huis moest knagen, hoe die ook uitviel: want verkreeg PHILIPS zijn wensch, één der heerlijkste paarlen in zijne kroon was voor lang, misschien voor altijd haar glans kwijt; slaagden de opstandelingen, ook dit moest de magt van dit huis verminderen — dat alles en veel meer is er noodig geweest, om de groote uitkomst te weeg te brengen, welke wij, niet zonder er de hand des Albestuurders in op te merken, zien te weeg gebracht.

Als ik van een samenloop van omstandigheden spreek, als ik veel aan den tijd toeschrijf, denke toch niemand, dat ik onzen vaderen iets van hunnen roem wil benemen: maar de omstandigheden doen zooveel af: elk die de wereld een weinig kent, zal het onzen HUYGENS gaarne nazeggen:

Tijd doet en tijd doet niet, Tijd geeft en wil niet geven.

En op eene andere plaats:

Want kunnen hoeft zijn tijd, syn stae, syn overslagh.

Als menig beroemd en teregt beroemd man zijnen naam daaraan te danken heeft, dat hij van de omstandigheden, dat hij van het gunstig oogenblik gebruik wist te maken, waarom zullen wij dan ook eene natie niet roemen, als zij

dat verstond te doen? Dat is veel meer dan bestaande, dan natuurlijke krachten slechts ontwikkelen.

Vele oorzaken hadden al vroeg onze vaderen ijverig en wakker gemaakt. Hun land was den *Hollanderen* en *Zeeuwen* steeds een duur houkind, en het leverde weinig op, en toch, het ontbrekende moest ergens gevonden worden. Hunne Vorsten deden gedurig groote beden, want zij waren eerzuchtig en gingen huwelijksverbindtenissen met veel aanzienlijker vorstenhuizen aan, welke op grooten voet geboden te leven; zij werden daardoor ook al vroeg in de staatzucht en de oorlogen hunner veel magtiger naburen gewikkeld, en dat alles moesten de landzaten betalen. Arm zijn is en was in een klimaat als het onze schrikkelijk. Bij de noodzakelijkheid kwam een vlijtige geaardheid en goede aanleg. *Vlaanderen*, het nabijgelegen en bloeijende *Vlaanderen* wees ons den weg: dat had zijn vroegen welvaart te danken aan zijne ligging tusschen de landen van 't Noordelijk *Europa* en die van het toen zoo welig tierende en rijke *Italiaansche*, *Spaansche* en *Portugesche* Zuiden. Tot die streek, aan de kusten der *Noordzee* zoo centraal, behoorde ook ons vaderland, dat de gemakkelijke gemeenschap met *Engeland* even goed bezat als *Vlaanderen*, en in die met *Duitschland* door zijn riviermonden nog iets boven *Vlaanderen* vooruit had. Al vroeg bezielde de handel onze gewesten, die er zoo uitnemend voor gelegen waren. Wij zijn den *Engelschen* en *Franschen* een eeuw anderhalf of twee vooruit geweest in 't gewigt daarvan te doorgronden. Weten is magt! Reeds onder PHILIPS *de Goede* hief men in *Holland* excijnsen op bier, koren, zout, turf en andere levensnoodwendigheden, ten einde met dat geld handelsvoordeelen in het Noorden te koopen. Wie dacht toen in *Engeland* of *Frankrijk* aan zoo iets? Wie zou het geld, voor zoo iets geheven, daar in die eeuw goed besteed gemeend hebben? Wij lezen echter niet, dat iemand hier te lande over die belasting morde. Elk schijnt toen reeds begrepen te hebben, dat de dus uitgegeven penningen door de welvaart, welke zij onder het volk verspreidden, tiendubbele renten opbrachten!

Dat was het fundament gelegd voor 't gebouw van Neêrlands grootheid!

Later werden wij door onze vijanden de *Spanjaarden* zelve tot den wereldhandel gedwongen, en het geluk wilde, dat zij ons in de gelegenheid stelden, om de *Portugesche* bezittingen in *Oost* en *West* als vijandelijke bezittingen te mogen beschouwen.

Dat was het gebouw van Neêrlands grootheid heerlijk opgetrokken!

Dat wij andere natiën zoo vooruit geraakt waren, en dat niet alleen in handel, maar ook in industrie, welke er mede samenhing; dat wij uit de zee haalden, wat anderen er niet wisten uit te halen; dat wij de koopmarkt der wereld hier vestigden en schatten op schatten hoopten, dat was wel gedeeltelijk geluk, maar toch nog meer wijsheid dan geluk. Als wij zoo vol zijn van de grootheid van ons land vóór de *Spaansche* tijden, dan speelt de Nationale hoogmoed, te zeer opgewekt door een' overdreven dunk van nog vroegere eeuwen, ons een zonderlingen trek. Dan vinden wij in dien bloei der Republiek, gedurende de periode van 1648—1713, niets zeer verwonderenswaardigs; wij vinden dan integendeel dien bloei al vrij natuurlijk; wij zien dan de schranderheid, de kloekheid, de ondernemingszucht en het beleid van de *Nederlanders* der 17de eeuw ligt te veel voorbij. Hadden wij reeds in de 16de eeuw zulk eene zeemagt, als LUZAC wil, wat wonder, dat wij die in de 17de bezigden.

Toen later de *Engelschen* onder CROMWELL en de *Franschen* onder COLBERT ons de bron van onze welvaart hadden afgezien, toen ook nog andere natiën, behalve die twee, de oogen openden en uit haren slaap ontwaakten, en haar wettig deel in den handel terug namen, toen moesten wij ophouden de vrachtvaarders van *Europa* te wezen, toen moest, om allerlei redenen, ons deel wel schraler worden: dát was onvermijdelijk; dát lag in den aard der dingen. Wij moeten ons er niet over bedroeven, dat de zaken toen haren natuurlijken loop namen; wij moeten ons er veeleer over verheugen, dat die er te onzen voordeele zoo lang buiten gebleven waren.

Andere natiën waren in hare ontwikkeling achterlijk, maar daarom kon die ontwikkeling toch niet altijd uitblijven, of wij zouden een wonderwerk te onzen behoeve hebben moeten vorderen. Wij waren onze geburen wel vooruit gesneld, maar deze waren grooter van gestalte, konden dus later, toen zij maar eens een behoorlijk gebruik van hunne beenen hadden leeren maken, ook grooter stappen doen, en de tijd moest komen, dat zij ons inhaalden. 't Is waarlijk al heel veel, wanneer zij ons niet ganschelijk achter zich gelaten hebben; wanneer wij, al is het dan ook *passibus non aequis*, al is 't met ongelijken tred, vrij wel mede geslenterd zijn en nog vrij wel mede slenteren.

Ik heb gelezen, dat onze vaderen zich zelven een graf gegraven hadden, door WILLEM III op den *Engelschen* troon te zetten, want dat wij daardoor als een ranke boot in 't zog van den *Britschen* driedekker geraakt zijn, die ons voortaan op het sleeptouw neemt. Ik geloof er niets van. *Engelands* tijd was dáár om te worden wat het worden kon. *Engeland* moest groeijen, wij minder worden; dat wilde de loop der wereld. Als ik geboekt vind, hoe de achtingwaardige WITSEN en anderen verwachtten, dat de *Engelschen* eenige wijzigingen te onzen voordeele in de *Navigatie-acte* zouden maken, en wel uit dankbaarheid, omdat wij hun onzen WILLEM gebracht hadden, dan moet ik meesmuilen, en denk: wat waren zij, die dat verwachtten, goedhartig. Heilige eenvoud! Dankbaarheid van den éénen Staat jegens den anderen! Geloove er aan wie wil, even als aan weldaden, door regeringen belangeloos aan elkander bewezen. Maar die komen in de politiek ook niet te pas. Men mag dankbaar zijn en weldaden bewijzen uit eigen beurs. De voogd mag geen post van dien aard op de debetzijde zetten in de afrekening met zijn pupil. Hadden wij slechts in de politiek welbegrepen eigenbelang en regtvaardigheid tot drijfveêren der daden; waarlijk! de volken behoefden weinig meer dan dat (*).

(*) Een heerlijk onderwerp voor eene Voorlezing: maar die ligt in den toon der declamatie kon vervallen.

II.

Te dikwijls wordt het doel miskend, waarom onze vaderen oorlog gevoerd hebben.

Wij bezadigde, nadenkende *Nederlanders* laten ons, waar het op de schatting van Nationale eer en grootheid aankomt, even zeer door krijgsroem en liefde tot hetgeen schittert verblinden als andere volken, op welke wij ons vermeten in dat opzigt neder te zien, alsof zij ijdel, ja onchristelijk waren. Dit doet ons in de oorlogen, welke de Republiek gevoerd heeft, al ligt vergeten, waarom die eigenlijk gevoerd werden, en ons den staat van vrede na 1713 als een' staat van vadzige werkeloosheid beschouwen.

Als men hoorde verhalen van eene Natie, die, ten gevolge van een 80 jaren lang tegen den magtigsten Koning van *Europa* op leven en dood gevoerden oorlog, en met de alleruiterste inspanning van krachten, hare onafhankelijkheid afgedwongen had: dat zij vervolgens slechts vier jaren in vrede bleef, om dan in strijd en wel in allerfelsten strijd te treden met geburen, die hetzelfde geloof in het godsdienstige en staatkundige toegedaan waren: als men dan al verder hoorde verhalen, dat zij, na het eindigen van dien kamp, de wapenen niet aflegde, maar aanstonds verviel in oorlogen, waarin hare vloten zich niet schielijk genoeg van de *Spaansche* zee naar de *Sond* konden reppen, om toch nergens te laat te komen: dat zij naauwelijks haren zin in het Noorden had gekregen, of zij meette hare krachten andermaal met diezelfde geloofsgenooten, hare naaste geburen: dat zij toen hare vaandels plantte op den vijandelijken bodem, de hoofdstad van het zeer magtige rijk harer vijanden den grootsten schrik aanjoeg en den Koning er van op zijnen troon deed verbleeken: dat zij naauwelijks het oogenblik van vrede met die magtige Zeemogendheid kon verbeiden, of zij wapende zich tegen de grootste *Europesche* landmagt van die en van onze dagen: dat zij, den grootsten Monarch van zijnen tijd door dwang naar haren wil gezet hebbende, de rust slechts drie jaren aanhield,

als wanneer zij met al hare geburen in een allerhevigsten oorlog geraakte, die niet eindigde dan om in een anderen te vervallen, gedeeltelijk begonnen, omdat zij door middel harer soldaten en matrozen een naburig Vorst van zijn Koningstroon gedreven en een landgenoot in zijn plaats gezet had: dat zij dien kamp negen jaren lang vol hield, om na slechts drie van rust een hoofdrol te aanvaarden in een *Europeschen*, neen; in een wereldstrijd, waar het gansche Koningrijken gold, en dien strijd elf jaren lang volhield, en wel met de alleruiterste hardnekkigheid; — als dat verteld wierd aan iemand, die met de geschiedenis der laatste eeuwen onbekend was, dan zou hij, die het hoorde vertellen, er geen oogenblik aan twijfelen, of die natie was er eene, welke in oorlog haar ware element vond.

Van 1566 tot 1713, een tijdvak van 147 jaren, heeft onze Staat er naauwelijks 30 in vrede geleefd, en nu zwijg ik nog van de eeuwigdurende veete der Barbarijsche Staten op de Noordkust van *Afrika*.

En echter: hoe ver zou men van de waarheid verwijderd zijn, als men die natie niet hield voor de vredelievendste, de meest oorlog schuwende van alle, welker naam de Geschiedenis vermeldt; eene natie, die nooit bedoelde zich te vergrooten en niets wilde, dan dat elk zoo veel mogelijk in 't ongestoord genot van het zijne zou blijven en dat het haar vergund zou wezen, overal vreedzaam handel te drijven; eene natie, die, om goede, inzonderheid voor haar geldende redenen, een afschuw had van alle verandering; eene natie, welke men verweten heeft, en nog verwijt, dat zij zoo gaarne bij het oude bleef, maar die ook, (behalve dat het blijven bij het oude, mits niet te ver gedreven, het behoud kan zijn van een kleinen Staat,) dat blijven bij het oude voor haren handel van het alleruiterste gewigt moest achten, en in elken zweem van nieuwigheid, misschien door een duister voorgevoel, verslimmering van haren toestand moest vooruitzien.

Hoe gaarne zou ik over het vredelievend beginsel, waaruit al die oorlogen gevoerd werden, nog veel zeggen en

JAN DE WITT daaromtrent tegen KLUIT verdedigen; maar de ruimte laat het niet toe.

Genoeg, dat het oorlog voeren, alleen en waarachtig om den vrede te verwinnen en elk zoo veel mogelijk in 't genot van het zijne te laten, juist de fraaiste zijde er van wezen moet in het oog, ik zeg niet van den Christen alleen, maar ook van den Staatkundigen Wijsgeer. Maar hoe weinigen houden dat vredelievend beginsel bij het lezen van de dappere daden onzer Vaderen bestendig in het oog. Dat het voor die Vaderen een gedwongen fraaijigheid was, al die dapperheid, staat bij mij vast. Niet in dien zin, alsof zij, als het er op aan kwam, niet van harte gedurfd zouden hebben; maar, al durvende, wilden zij toch liever niet. Voor DE RUYTER zou het niet aangenaam geweest zijn, als men van hem gezegd had, dat hij om den roem streed! 't Lieve Vaderland en diens nooden, dat waren de prikkels, welke die edele heldenziel spoorden. Had iemand iets van 't gevaar des Vaderlands kunnen afnemen, gaarne had DE RUYTER dien even veel van eigen roem afgestaan. Ik ben er ook, om zulks in 't voorbijgaan te zeggen, zoo volkomen overtuigd niet van, of DE RUYTER wel meende, dat de Engelschen zóó bang voor ons waren, als onze Poëten zeggen, dat zij geweest zijn; want: *opgewassen* tegen de Engelschen? in moed, ja; in zeemanschap en oorlogskunst, meer dan ja; maar in stoffelijke krachten, — neen! Ik sprak daar van het onaangenaam gevoel, 't welk al die oorlogen bij de tijdgenooten opwekten. Hoe zal het met de Proza-menschen geweest zijn, als de Dichters van die dagen er, in weerwil van al hun gloed, niet eens mede ingenomen waren, hoewel zij de wapenfeiten der onzen in heerlijke zangen hebben vereeuwigd: en dat was pligt voor wie 't kon. — Als ik een hunner in edele verontwaardiging *hoor* uitroepen:

Mij grouwelt van den dagh, die niet en sal verouwen
Doe 't huylen in mijn buyrt der brullende kortouwen
Quam storen mijne rust, door 't dreunen en 't gedruys
Van mijne vensteren en glaesen in mijn kluys.

(WESTERBAEN spreekt van den 10 Augustus 1653, toen de edele MAARTEN HARPERSZOON TROMP voor het verdrijven der *Engelsche* vloot van onze bezette kust met zijn leven betaalde); als ik een ander, die tevens een Staatsman en een man van veel gezond verstand was, in 't voorbijgaan van den roemrijksten strijd tegen *Engeland*, van dien, welke met den togt naar *Chatam* eindigde, hoor zingen:

Men hoort dat donderen, en lange zijn wij 't moe:

dan spreekt hij in dien regel, volgens mijn oordeel, het algemeen gevoelen uit van zijne tijdgenooten.

Maar in dien geest lezen de meesten onze Vaderlandsche Geschiedenis niet. Als kind krijgt men het leven van DE RUYTER of de beschrijving van 's derden WILLEM's wapenfeiten in handen, en de indruk is blijvend en zoo, dat men, wanneer er na 1713 niet meer gestreden wordt, alles laf en vervelend vindt.

Er is waarlijk een zonderlinge overhelling in den mensch naar hetgeen blinkt en schittert. Ook in dat opzigt zijn wij over het algemeen kinderen. Begrijpelijk, ik gevoel het, is de verblinding, welke velerlei soorten van roem en ook krijgsroem doen ontstaan; maar beter toch, zoo niet de roem maar welbegrepen Staatsbelang ons drijft.

Het gebeurde mij, eenigen tijd geleden, met een zeer verdienstelijk man, en die door uitgegeven geschriften een belangrijk deel onzer geschiedenis heeft opgehelderd, in gesprek te geraken over de tijden, welke wij beleven. Ik moet bekennen, dat ik eenige bezwaren uitte over den toestand onzes Vaderlands, vooral wat de geldmiddelen betreft. »Hoe onverdiend," zeide ik, »zijn wij in een chaos van verwarring gedompeld." — »'t Is waar," hernam hij, »maar wij zullen toch een regt goed figuur in de historie maken. De roem in dien tiendaagschen veldtogt behaald en dan die Citadel van *Antwerpen!*" — Hij vond, om kort te gaan, dat wij ons ten slotte nog wel verheugen mogten, over het beleven van zulke, als hij ze noemde, glorierijke dagen.

Wij hebben uitmuntend geschreven boeken vol heldendaden te lande en ter zee. Waarom zou de eer der Vaderen ook in dat opzigt vergeten worden? *Ik* zal aan de grootsche bedrijven dier Vaderen niet knagen; wie dat doet, hem mogen de tanden verstompen. Echter: wij moeten door dat alles niet al te heldhaftig gestemd worden, en dat vooral niet in de beoordeeling onzer geschiedenis overbrengen.

Wij zagen, dat er al van de vroegste tijdperken onzer vaderlandsche historie af, vele toevallige omstandigheden hebben samengeloopen, om den beoefenaar daarvan een hooger dunk van het land te geven, dan eigenlijk met de waarheid bestaanbaar is, dan de inwendige kracht van dat land gedoogt. Onze verbazende handel zelfs was een gevolg minder van natuurlijke hulpbronnen en eigen rijkdom in voortbrengselen, hoewel onze ligging zeker goud waardig was, dan wel van de traagheid en achterlijkheid van andere *Europesche* volken, en de verblinding hunner Beheerschers. De verdienste van vroeger ontwikkelde kennis omtrent hunne ware belangen en ijverig gebruik maken van de verzuimen van anderen behoort onzen Vaderen geheel toe, dat blijft hun groote lof. Nadat de Nederlanders in 1648 tot een onafhankelijke natie geworden waren, was hun streven alleen, om in 't gerust genot van die onafhankelijkheid en van dien handel te blijven. Te regt zeide WILLEM IV in 1749: »De Commercie is voor »de Republiek als de opperste schakel van een ketting: komt »die opperste schakel te breken, de geheele ketting met al »wat er aan vast is, zal eensklaps moeten nederstorten." Daarom ook voerden de Nederlanders in de 17de eeuw oorlog op oorlog. Men kan geen scherper vonnis over de buitenlandsche besturen dier eeuw uitspreken, dan dat zij de vredelievendste der natiën gedurig dwongen tot het aangorden der wapenen.

Op het einde der 17de eeuw echter en in 't begin der 18de plaatsten zich de Nederlanders al te veel op den voorgrond in de buitenlandsche politiek. Meer dan aan den misschien reeds wat te hoogen dunk, welken JAN DE

WITT van zijn geliefd Vaderland koesterde, hadden zij dit te wijten aan den overgrooten invloed van WILLEM III, een in verscheiden opzigten uitstekend man, ook, omdat hij één grootsch denkbeeld, het vernederen van LODEWIJK XIV, zijn gansche leven door getrouw bleef: zoo iets kan niet in alledaagsche zielen vallen. WILLEM III was echter meer een Europeaan, dan een Nederlander, en vorderde meer van de Republiek voor *zijne* plannen, dan hare belangen medebrachten. De Successie-oorlog was de erfenis, welke WILLEM ons naliet, zeggen zijn voorstanders. Hoe dit onze dankbaarheid jegens zijne nagedachtenis moet vergrooten, is niet regt duidelijk. Of willen die lofredenaars dankbaarheid vorderen voor de gelegenheid, waarin hij ons stelde om nog meer lauweren te plukken? Genoeg: die oorlog werd bestierd door zijne kweekelingen in het veld en in 't kabinet. De ontzettende uitbreiding en ontwikkeling, welke LODEWIJK XIV aan zijne legermagt gegeven en waar hij der Franschen welvaart aan opgeofferd had, dwong ons, hun legers tegen te stellen, ver ons vermogen te boven gaande. 't Gevolg was ook voor ons, en in dubbele mate, uitputting.

Nu komt er eindelijk verademing. Onze verbruikte middelen zouden ons tot vrede gedwongen hebben, ook al had de wensch der natie niet, zoo als hij deed, onveranderlijk naar vrede gestrekt, en al was die niet begeerd geweest, zoo als men naar een lang gemisten zegen reikhalst, juist omdat die lang ontbeerd is. Ook hier had plaats wat altijd plaats heeft, werking brengt tegenwerking te weeg; naar gelang de eerste sterker was, ook de laatste: die reactie werkte in verscheiden opzigten.

Maar met den vrede van *Utrecht* in 1713 is ook de Staat van *Europa* veranderd. LODEWIJK XIV, die reeds 72 jaren Koning geweest is, — veel te lang en met veel te veel opschudding, — LODEWIJK XIV, dat *perpetuum mobile* in de politiek zijnes tijds, is eindelijk van het tooneel getreden. De belangen van den Regent, hertog van *Orleans* vorderen, dat hij zich aan *Engeland* en ons aansluite. Altijd hadden wij slechts de keuze gehad tusschen

Frankrijk en *Engeland*, maar thans zijn zij verbroederd, die twee mededingers, en buiten groote botsing van belangen met ons; de Protestantsche opvolging in het Huis van *Hanover* is verzekerd. Vredelievende Ministers, een WALPOLE in *Engeland*, een kardinaal DE FLEURY in *Frankrijk* geraken aan 't bewind.

Wij, ten einde adem gestreden, met financiën zoo rampzalig, dat alleen het ongeluk onzer dagen mij belet, den toenmaligen schuldenlast ongehoord te noemen, — wat wil men toch van ons? Wat moesten onze Staatslieden dan toch doen? Zal ik het antwoord geven? God danken, dat het eindelijk aan de Republiek weder vergund was, in vrede te leven: dat eindelijk de Republiek weder getrouw mogt worden aan hare bestemming. Niet dan ondanks zich zelve, niet dan met groot gevaar en om een grooter te ontgaan, was zij gedurig in het strijdperk verschenen. Wilde zij alleen die krachten gebruiken, welke geen uitputting en ten slotte den dood veroorzaakten, dan was het al sedert lang gebleken, dat die krachten niet meer tegen de krachten harer geburen opgewassen waren. Was het niet wijs en staatkundig in te zien, hoe de betrekkelijke verhouding der magten tot elkanderen nu stond; in te zien, dat anderen zich ontwikkeld hadden en de Republiek op de hielen volgden: moest de Republiek dan een wedloop aanvangen, waarvan de uitkomst niet in haar voordeel *kon* en minstens doelloos *zou* wezen. Elk Staatsman moest beseffen, dat de omstandigheden veranderd waren, en wat was het onvermijdelijk gevolg daarvan? — dat onze Staatslieden een stelsel, waarbij de Republiek zich niet meer als vroeger op den voorgrond plaatste, moesten aannemen, zoo als zij aangenomen hebben.

HEERES erkent, dat wij de ondervinding verkregen hadden, hoe weinig er voor ons te winnen viel, als wij aan de twisten der groote Mogendheden deel namen, en hij zegt, dat het sedert tot een grondbeginsel van Staat werd, ons daar zooveel doenlijk buiten te houden. — Wij hielden ons zoo veel mogelijk buiten die twisten, en was de buitenlandsche politiek ons altijd gevaarlijk en kostbaar

geweest, zij had in de eerste helft der 18de eeuw nog het weinige aanbevelenswaardige verloren, dat haar soms vroeger kenschetste. Nooit is de staatkunde zeer naauwgezet geweest, maar 't was, vooral na den vrede van *Utrecht*, een politiek van logen, bedrog, omkooping en kleingeestige kuiperijen, een politiek, die alle grootheid miste. Maar al hielden wij ons zoo veel doenlijk buiten de twisten der groote Mogendheden, wij onttrokken ons echter niet geheel aan de buitenlandsche belangen; brachten het tractaat van *barrière*, waarover ik mij hier niet behoef te verklaren, vrij goed voor ons ten einde; zonden 6000 man naar *Engeland*, om GEORGE I op zijn troon te houden; sloten een drievoudig verbond met *Engeland* en *Frankrijk*, en deden nog veel meer, wat als bekend mag ondersteld worden.

»Ook een natie," zegt HEEREN, »geldt voor dat, waar »zij zich voor uitgeeft." Dat »*ook*" doet mij vermoeden, dat de treffelijke Schrijver hier in gedachte de natiën bij enkele menschen vergeleek. Misschien moet men dit gezegde van HEEREN meer toeschrijven aan het fraaiklinkende, puntige en in den eersten opslag treffende er van, dan wel aan 's mans diepe overtuiging, dat het altijd doorgaat en waarheid, volkomen waarheid behelst. Dat overkomt schrijvers van vernuft wel eens meer, en zij zijn er niet onbevoegder om tot het voeren der pen, al moet men hen dan ook met dubbele behoedzaamheid lezen. Ik blijf er alleen een oogenblik bij stilstaan, omdat de bekwame Geschiedschrijver, zoo als in den beginne opgemerkt werd, het gezegde als tegen ons geldende aanvoert, en men met regt veel gewigt aan zijn oordeel hecht. Verre zij het van mij, te ontkennen, dat natiën, evenzeer als menschen, door zedelijke kracht veel vermogen. Niemand kan zulks minder loochenen dan een Nederlander. De geschiedenis treedt als getuige op, dat ook ten aanzien der volken de eens opgevatte meening van 't geen zij kunnen, geen onbeduidende zaak is; dat ook groote Rijken door gebrek aan zelfgevoel, door 't niet genoeg beseffen van eigen waarde, gezonken zijn ver beneden dien rang, waar hunne natuurlijke hulpmiddelen hun regtmatige aanspraak op kon-

den, ja op moesten geven: of om 't met een oud *Hollandsch* spreekwoord uit te drukken: » Wie zich zelf een schaap maakt, de honden bijten hem." Maar is er toch ook niet een ander Vaderlandsch spreekwoord, dat dus luidt: »Als men den haan hoort kraaijen, moet men niet altijd gelooven, dat het dag is;" en zou het zoo fraai klinkend gezegde van HEEREN toch niet wat te algemeen, wat te onbepaald zijn? Van een burger in den Staat wil ik zijn gezegde in zekere mate, hoewel ook dan met veel beperkingen, beämen: van een Staat in betrekking tot andere Staten komt mij dat bedenkelijker voor. Ik weet, dat men er behagen in geschept heeft, de volken bij enkele menschen te vergelijken, wat jeugd, mannelijken leeftijd en onderdom betreft. Thans kan ik niet onderzoeken, in hoeverre zulk een beschouwing waarlijk juist is? doch hier zij het genoeg, te doen opmerken, dat de burgers onder zekere wetten staan, die elk bij zijn leven en eigendom trachten te bewaren; dat er daarentegen voor de natiën niets dergelijks ingevoerd is: dat onder deze het regt van den sterkste geldt, een regt, dat meestal op de beleefdste en tevens *brutaalste* wijze wordt uitgeoefend. Dit alleen reeds verandert het gezigtspunt. Maar wat is er hier lange redenering noodig? Levert onze geschiedenis zelve niet de bewijzen op, welke de onjuistheid van HEEREN's gezegde in het helderste daglicht stellen, en tevens aantoonen, dat ons zinken in de meening van andere natiën althans niet daaraan moet toegeschreven worden, dat wij ons na 1713 te veel aan de buitenlandsche politiek onttrokken hebben?

Niemand zal kunnen beweren, dat wij ons in de oorlogen tegen LODEWIJK XIV, en vooral in den *Spaanschen* successie-oorlog, niet kras genoeg gehouden hadden. Waarlijk, wij hadden ons het voorkomen gegeven, alsof wij een Mogendheid van den *allereersten rang* waren: en toch — helaas ik vrees, dat men ons al vóór den *Utrechtschen* vrede die achting niet meer toedroeg, waarop onze inspanning van krachten ons regt zou hebben moeten geven; dat wij niet meer dien invloed hadden, welken de door ons aangenomen houding ons, volgens HEEREN, moest

verzekeren. Of behielden niet de Engelschen *Gibraltar*, dat wij gezamenlijk met hen veroverd hadden, voor zich alleen, en dat zonder bijna onze toestemming te vragen? Of hoonde men onze Republiek niet, onder voorwendsel van ellendige en niets waardige twisten en kloppartijen, tusschen een hoop livereiknechts des graven VAN RECHTEREN en van MENAGER in de Malibaan bij *Utrecht* voorgevallen? Of durfde niet een POLIGNAC ons toeduwen: »wij zullen bij, over en zonder u onderhandelen?" Maar wat spreek ik van dergelijke beuzelingen? Was niet de vrede *zonder ons* door onze Bondgenooten de Engelschen met de Franschen een besloten en overeengekomen zaak, en werden wij niet gedwongen, naar de pijpen dier twee te dansen?

»De deelneming," zegt de Schrijver van *De staatkundige partijen in Noord-Nederland* — »de deelneming aan »de buitenlandsche geschillen tot op den *Utrechtschen* vrede »had door uiterlijk aanzien den kanker bedekt, die ons in»wendig bestuur verteerde; de vrede, die ons met een groot »gedeelte der onkosten van den gevoerden oorlog belastte, »deed weldra de diepte kennen, waarin wij verzonken wa»ren." En zoo is het. Wel mogt de Republiek ten jare 1713 met FLORIS V in zijn kerkerhol uitroepen:

Aan 't vallen was ik lang, maar gisteren kwam ik neêr.

Als namelijk het *staan* op die plaats, waar men door onvermijdelijke omstandigheden op behoort te staan, *vallen* kan heeten.

Wel geloof ik, dat de hooge toon, welken sommigen onzer gezanten zich onvoorzigtig nu en dan veroorloofden, ons vele vijanden heeft berokkend; maar ik geloof niet, dat eenige natie zich langer naar ons geschikt heeft dan zij volstrekt moest, en dat men buiten 's lands de uitputting van ons staatslichaam zeer wel kende, al hadden wij die ook nog zoo zeer willen verbloemen.

Niet ons zediger worden, niet ons aflaten van overal een woord mede te spreken, ja soms het hoogste woord te voeren, maar het losser en losser worden van een band, in de hachelijkste oogenblikken van gevaar gelegd, ik

spreek van de *Unie van Utrecht*, — een band, die ook alleen kon dienen voor zulke en dergelijke tijden van nood, als waaraan hij zijn samenweefsel verschuldigd was, en die, toen de vrees voor vernietiging door buitenlandsche vijanden ons begeven had, veel te zwak moest bevonden worden, om botsende, kleingeestige, plaatselijke belangen aan het algemeen welzijn ten offer te doen brengen; het onveranderd laten van 't geen men in zijne magt had, inwendige misbruiken, terwijl men thans de hulpmiddelen voor die dagen soms zoekt in wat men toen niet in zijne magt had, het veranderen van de krachten der Republiek in evenredigheid tot andere staten; onze inwendige misbruiken, zeg ik, onze georganiseerde Aristocratie, die partijschappen onvermijdelijk maakte; niet de kleinheid van het leger, maar het Nepotismus bij de begeving der officiersplaatsen; het schrikkelijk verwaarloozen onzer zeemagt; later onze verwaandheid op krachten, welke wij niet meer bezaten; de stormvlagen eindelijk, die over *Europa* losbraken en veel magtiger volken schokten dan ons: ziet-daar, wat ons voor eenige oogenblikken zelfs ons volksbestaan gekost heeft.

Wat is de slotsom dezer gansche redenering?

Als het *ken u zelven* voor een mensch van het hoogste belang is, ook voor een volk is de les vol beduidenis. Niemand zal er zich met reden over kunnen bedroeven, dat hij de lengte van volle zes voet niet bereikt heeft, of geen Hercules-krachten ontving. Even weinig zal eene Natie zich daarover behoeven te bezwaren, dat zij niet talrijker is, of geen grooter stuk lands beslaat, dan haar ten deele viel. De mensch, is hij wijs, vraagt zich, alleen af, of hij gewoekerd heeft met dat, wat hem gegeven was? Zoo ook eene Natie. Of hij gearbeid heeft, toen het tijd was te arbeiden, dan of hij toen de handen slap liet nederhangen? Zoo ook eene Natie.

De roemrijke periode van 't begin der Republiek tot aan den vrede van *Utrecht* is, laat het onduitsche woord mij vergund zijn, een *abnormale* toestand. Wij hebben toen meer invloed geoefend, meer van de goederen dezer

aarde genoten, dan wij ooit zouden hebben mogen verwachten. De periode na den vrede van *Utrecht*, is als men onze natuurlijke hulpmiddelen gade slaat, onze *normale* toestand; 't was ons nog vergund handel, zelfs veel handel, te drijven, al was het ook geen wereldhandel meer, die overal den prijs der waren vaststelde: 't was ons vergund in vrede te leven: maar wij konden ons niet meer zoo luisterrijk in *Europa* vertoonen als vroeger; want de omstandigheden zijn sterker dan de menschen, en bij gevolg ook sterker dan de Natiën. In die omstandigheden vinden onze staatslieden na 1713 hun kwijtbrief, voor zoo ver de buitenlandsche politiek betreft. Ten aanzien van hun binnenlandsch beheer zou het niet zoo gemakkelijk zijn hen te verdedigen.

Wij behooren ons te verheugen, dat alles in *Europa* ons vergunde, zoo lang in den *abnormalen* staat te verblijven; dat de achterlijkheid van anderen ons zoo lang eene plaats ingeruimd liet, welke niet ons, maar hunzelven toekwam. Wij moeten er ons dus noch over ergeren noch over bedroeven, dat na 1713 alles in *Europa* meer in zijnen eigenaardigen en natuurlijken toestand geraakte. Onze lagere rang in *Europa* na 1713 is het gevolg van noodzakelijkheid. De luister, dien de Republiek in hare buitenlandsche betrekkingen gedurende de 17de eeuw ten toon spreidde, was het gevolg van gelukkige en schrander in ons voordeel aangewende, doch uit haren aard voorbijgaande omstandigheden.

Door deze mijne voorstelling wordt de vroegere grootheid der Republiek veel heerlijker, en haar latere zediger toestand, — ook die, waarin wij ons thans bevinden? — veel dragelijker.

BALIZE EN YUCATAN.

(*Vervolg en slot van bl.* 187.)

In deze oorden heeft de natuur, met milde hand, eenen onbeschrijfelijken overvloed en verscheidenheid harer gaven uitgestort; overal onder mijne schreden was de grond met

bloemen en vruchten bedekt, zoo verschillend in gedaante, dat ik soms niet wist, aan welken stengel ik derzelver voortbrenging zou toeschrijven. Duizenden klimplanten omstrengelen de boomen en bedekken dezelve met haar vreemdsoortig loof. In die holten, waar de takken zich aan den stam hechten, groeijen geweldig groote *Bromelia's*, met bloemen of aren van scharlaken of andere niet minder schitterende kleuren. Van dezelve hangen digte bossen wortels tot op den grond neder, die den reiziger menigvuldige verhinderingen in den weg leggen. In moerassige streken verheffen zich, in digte groepen, op lange stengels, de groote en schoone eironde bladeren der *Heliconia's*, die niet zelden acht à tien voet hoog en met wonderlijk gevormde donkerroode of vuurkleurige bloemen versierd zijn. Onmogelijk kan men zich naar eisch verbeelden, welk een wild voorkomen de lianen aan de bosschen van *Amerika* bijzetten. Op de eene plaats vormen zij eene menigte van hangend en dooreengeslingerd touwwerk, naar scheepswant gelijkende; wat verder, in hun opwaarts streven door rotsen gestuit, omstrengelen zij dezelve met hunne reusachtige armen, bedekken ze met hunne bladeren, en schieten vervolgens op tot naar den top der hoogste boomen; somwijlen reiken zij over de stortvloeden henen, en strekken den door overstrooming verrasten reiziger tot eene natuurlijke brug; meest altijd dienen hunne festoenen en kronkelslingers tot zitplaats aan eene menigte veelsoortige papegaaijen, apen, vogels en insekten, die behagen scheppen, zich door den adem der windjes op dezelve te laten schommelen. Ondanks de levendige bewondering, welke een zoo grootsch en voor mij zoo nieuw tooneel bij mij verwekte, week ik voorzigtiglijk, uit schroom voor jaguars en nachtdauw, onder het berookte dak van eenen wigwam, waar de bewoners mij gastvrij aan hun maal lieten deelnemen. Eenige sneden versch schilpaddenvleesch en een agouti vormden het festijn; *Negers* en *Europeanen* wedijverden in hoffelijkheid, om de honneurs van hunne gemeenschappelijke woning te doen, en na het maal boden zij mij de beste hangmat der stulp aan, in welke ik een' allerverkwikkendsten slaap genoot. Den volgenden morgen vervoegde ik mij weder bij mijne sloeproeijers, die, ongerust over mijn uitblijven, reeds eenigen der hunnen hadden afgezonden, om mij in het bosch te gaan zoeken. Toen deze lieden teruggekomen waren, wilde ik den stroom

van de *Balize* nog verder opvaren, en wel tot aan eenen waterval, die van de plaats, waar ik mij bevond, een allerschilderachtigst gezigtspunt leverde. De wind hief een deel des vallenden waters op, en vormde daarmede boven de rotsen als 't ware een' reusachtigen vederbos, die, door de zon beschenen, met al de kleuren van den regenboog schitterde.

»Wij moeten ons wel hoeden hooger op te varen," zei mij de stuurman; »die fraaije waterschoof, welke gij zoo bewondert, is het voorteeken eener naderende bui; het is MANICOURA's geest, die wraak verlangt. Haasten wij ons, de rivier af te dalen, eer de storm ons overvalt!"

Na eenige oogenblikken van aarzeling, gaf ik toe aan de weigering van mijnen scheepsbestuurder; maar ten minste wilde ik oorzaak en oorsprong weten van het onheil, waarmede hij mij bedreigde. De zoogenaamde opheldering van het verschijnsel was niet meer noch minder dan eene legende.

MANICOURA (zeide mij de stuurman) was de eenige dochter van een magtig en in geheel den omtrek zeer gevreesd opperhoofd der *Caraïbische Indianen;* zij alleen vermogt den anders onverbiddelijken grijsaard tot deernis te bewegen; zij wist zijne gramschap te matigen en hem zijne bloedgierige ontwerpen te doen opgeven. Dit vermogen, hetwelk zij op den norschen geest haars vaders oefende, had zij aan hare kinderlijke lieftalligheid, of, om juister te spreken, aan de onweêrstaanbare innemendheid te danken, die het kenmerk harer schoonheid was. Hare zwarte, smachtende oogen, hare fijne, tot liefkozen als gevormde lippen, haar schroomvallige gang, de teederheid harer leden, de kwijnende stem, alles in haar vermoesterde dengeen, tot wien zij zich wendde. Ook had meer dan één jonge aanvoerder der naburige stammen gepoogd de gunst van MANICOURA te winnen; maar zij, geheel aan mijmeringen zonder voorwerp ter prooije, ontving hunne hulde met koelheid, en, wanneer haar vader bij haar aandrong, dat zij eene keus zou doen, antwoordde zij slechts door hare tranen.

De besluiteloosheid der jonge maagd duurde nog steeds, toen WALLACE met zijne *Boucaniers* zich in *Yucatan* kwam nederzetten. Een zijner medgezellen, ANDREW GLENELG, stouter dan de overigen, was de eenige, die in aanraking met de *Caraïbische Indianen* had durven komen; en MANICOURA's vader, die onder zijne landgenooten den bijnaam van den *Nederbliksemenden Sperwer* droeg, was een der

eersten, met wien de jonge avonturier in betrekking geraakte. ANDREW GLENELG was in de *Schotsche Hooglanden* geboren; hij was rijzig, welgemaakt, van een aangenaam, ofschoon scherp geteekend voorkomen; daarenboven muntte hij uit in alle ligchaamsoefeningen. Niemand bediende zich behendiger, dan hij, van boog of vuurroer; hij worstelde met onbeschrijfelijke vlugheid, liep sneller dan een hert en kon zwemmen als een visch; stout en onderneemziek, schrikte geen hinderpaal hem af. Zoo vele voortreffelijkheden van ligchaam en van geest moesten een groot vermogen oefenen op lieden, bij welke kracht en behendigheid als de hoogste voorwerpen van achting gelden. Ook telde ANDREW GLENELG onder de *Caraïben* weldra talrijke bewonderaars, en de *Nederbliksemende Sperwer* werd een zijner vurigste vrienden. Het Indische stamhoofd verleende den jongen *Schot* toegang in zijnen bijzonderen wigwam; hij noodigde hem tot al zijne ondernemingen, en dagelijks zag men hen te zamen uren lang slijten met drinken en met het verhalen van krijgs- en jagtontmoetingen.

Bij het aankweeken der vriendschap van het oude stamhoofd, had ANDREW GLENELG de bevalligheden van MANICOURA niet onopgemerkt gelaten: even als zoo vele anderen hadden zij hem bekoord; maar, gelukkiger dan zoo vele anderen, zag hij zijne min met wedermin beloond. Het preutsche meisje, dat zoo lang de hulde harer landslieden versmaad had, vermogt niet ongevoelig te blijven voor den vreemdeling. Van zijnen kant had ANDREW GLENELG, door diensten te bewijzen aan elk, die zijnen bijstand verlangde, door listiglijk geschenken aan de leden van MANICOURA's verwantschap te doen, de algemeene genegenheid van den stam gewonnen, en toen hij den wensch te kennen gaf van in dien stam te worden opgenomen, juichte eenparige bijval zijne oogmerken toe; want geheel de stam, de *Nederbliksemende Sperwer* alleen misschien uitgezonderd, had de liefdesvoorkeur bemerkt, welke MANICOURA voor den vreemdeling koesterde.

Evenwel, hoe zeker hij zich van zijnen invloed op den geest zijner gastvrienden ook houden mogt, aarzelde GLENELG nog lang, eer hij het waagde, den ouden Vorst om de hand van deszelfs dochter te verzoeken. Gedurig stelde hij die aanvraag uit, bedacht voor de hooghartige denkwijs van den ouden man; want hij wist, welk een verheven denk-

beeld deze van de waardigheid zijns persoons en afkomst koesterde. Het gebied, hetwelk MANICOURA's vader oefende, was van zijne voorouders op hem overgegaan, en zijne gedurige overwinningen hadden den glans daarvan verhoogd. Ook was hij er dubbel trotsch op. Toen derhalve GLENELG de vraag, met welke hij zoo lang gedraald had, eindelijk aan hem deed, maakten woede en verontwaardiging zich van hem meester; hij sloeg de hand aan zijn tomahawk, en ongetwijfeld zou hij, met éénen slag daarvan, den *Schot* het hoofd vermorzeld hebben, ware het niet, dat de heilige wetten der gastvriendschap hem teruggehouden hadden. Vervolgens, na eenige met moeite verborgene worstelingen tegen zijnen toorn, gaf hij, met dat zelfbedwang en die bedaardheid, waarin de *Indiaan* zijnen roem stelt, ten antwoord: »Genoeg *Caraïben*-dochters zijn er voor de blanke aangezigten, die onder ons komen wonen. Aan eene Vorstendochter voegt een Vorstenzoon; het adelaarsjong moet rusten in het nest eens adelaars!" Vruchteloos wierp MANICOURA zich voor haren vader op de knieën; vruchteloos beloofde zij, dat al zijne vrienden, al zijne vijanden ook die van haren ANDREW zouden wezen; vruchteloos roemde zij hem als een' man van onschatbare waarde op de jagt en in den oorlog, — de oude Vorst liet zich niet vermurwen; ANDREW GLENELG moest zich verwijderen, en van nu af was de wigwam van zijnen Indischen vriend voor hem gesloten.

Van hetzelfde oogenblik ook hield MANICOURA op, deel aan het dansen der jonge lieden te nemen; de vorstelijke wigwam was doodsch en stil; noch vreugd noch feestviering kwam over desselfs drempel, en het oude stamhoofd, wanneer hij des avonds naar huis kwam, vond zich niet langer door het blijde gezang zijner dochter verwelkomd. De bloemen, welke MANICOURA te voren met zoo veel liefde kweekte, verdorden thans op hare stengels; de zangvogels, welke zij opvoedde, zaten onverzorgd en lusteloos in hunne kooijen; alles rondom den Indischen Vorst was rouw en droefheid; zijne dochter zelve, zijne hoop, zijn eenig geluk, was in de diepste zwaarmoedigheid gedompeld. Eindelijk werd het hem onmogelijk, deze algemeene troosteloosheid te verduren.

Sedert den noodlottigen dag, waarop ANDREW GLENELG zijne vraag aan den ouden heerscher had durven doen, keerde deze zijn hoofd af, telken male hij bij toeval den *Schot* op zijne jagten gewaar werd; maar ten laatste, door de smart

zijner dochter overwonnen, legde hij zijner trotschheid eenen breidel aan en vermeesterde zijne verbolgenheid. Eenmaal zich zoo verre beheerscht hebbende, maakte deze gemoedsverandering snelle voortgangen, en de derde maan was nog niet opgegaan, of, ANDREW weder bij het visschen aan den oever der *Balise* ontmoetende, ging hij regt op hem aan, nam hem bij den arm en voerde hem mede. Geen woord kwam uit zijnen mond; hij vergenoegde zich, hem met den vinger zijne woning te wijzen. In het begin was ANDREW niet geheel zonder een gevoel van schroom; maar een blik van het oude opperhoofd was genoeg om hem gerust te stellen, en te zamen traden zij den vorstelijken wigwam binnen. MANICOURA zat in het achterste gedeelte van haar vertrek, met het hoofd droefgeestiglijk op hare hand geleund. Niemand was bij haar, noch hare voedster, noch hare meestgeliefde slavin. Het korfje, waaraan zij vlocht, was hare handen ontvallen, en hare voeten vertraden de op den grond verstrooide bloemen, welke hare gezellinnen haar des ochtends gebragt hadden.

Het oude stamhoofd wierp op zijne dochter een' dier doordringende blikken, welker uitdrukking slechts in de oogen van eenen wilde te vinden is: »MANICOURA," zeide hij, terwijl hij zich dwong aan zijne stem eenen zachteren toon te geven, »ga naar den wigwam des vreemdelings; dat uw vader u weder de zon zie toelagchen, wanneer zij opgaat, den vogel, als hij zingt, de bloem, als zij ontluikt!" Het meisje ontving deze woorden met een' nog schuwen glimlach, waarin echter blijdschap en liefde duidelijk genoeg doorstraalden; en toen zij vervolgens hare oogen, in welke tranen glinsterden, naar ANDREW ophief, kon hij gemakkelijk bespeuren, dat hij nog niets van zijn vermogen op haar hart verloren had.

Weldra weêrgalmde de bruiloftszang onder den vorstelijken wigwam; feesten volgden op feesten, en de *Europesche* gelukzoeker werd de behuwdzoon eens Konings.

Maanden, jaren verliepen, en MANICOURA bleef steeds dezelfde, zachtaardig en innig verknocht aan haren echtgenoot. De geboorte van eenen zoon scheen zelfs hare vereeniging met den vreemdeling voor altijd te moeten bevestigen, toen men plotseling den dood van den *Nederbliksemenden Sperwer* vernam; een' dood, onder de verschrikkelijkste omstandigheden voorgevallen, want men had den ouden

man in het digtste bosch verbrand gevonden. Geruchten zonder bepaalden oorsprong beschuldigden ANDREW GLENELG, de bedrijver van dien moord te zijn; niemand echter kon eenig bewijs leveren, om die aanklagte te staven. De eenige bezwarende omstandigheid, welke zich tegen hem verhief, was, dat hij zijnen schoonvader op de jagt verzeld had. Omstreeks dien tijd ook waren verscheidene van WALLACE's medgezellen, verwittigd welk een goed onthaal ANDREW bij de *Caraïben* gevonden had, zich bij hem komen vervoegen; van dag tot dag vermeerderde hun getal; en daar zij bespeurden, hoe zij, beter gewapend dan de inboorlingen, waarschijnlijk de sterkeren zijn zouden, begonnen zij hen met trots en hardheid te behandelen. Ook ANDREW had van dien tijd af voor zijne MANICOURA dezelfde oplettendheden niet meer; zijne taal was koel, zijne blikken duidden verachting aan, en toen het oude opperhoofd gestorven was, gaf hij zijn voornemen te kennen, om den stam te verlaten en zijne vrouw te verstooten. Hij verkocht de goederen, welke de erfenis van zijnen schoonvader hem deed te beurt vallen; hij ontdeed zich van zijn vee, verstrooide zijne slaven, en de arme MANICOURA was weldra gedwongen, om tot haar levensonderhoud zelve ter jagt en ter vischvangst uit te gaan.

GLENELG nogtans was niet van voornemen, alleen de woonplaatsen der *Indianen* te verlaten. Had zijne liefde voor zijne vrouw een eind genomen, zoo gevoelde hij niettemin eene vurige genegenheid voor zijnen zoon, dien hij buiten weten van haar of iemand der haren met zich wilde nemen. Om dit voornemen uit te voeren, bezigde hij een oogenblik, dat zijne vrouw afwezig was; maar naauwelijks was hij eenige mijlen ver op weg, of hij ziet MANICOURA, bleek, hijgend, met loshangende haren, hem achterna snellen en met luid geschreeuw haren zoon terugvorderen. Eene menigte *Indianen* verzelden haar, om haar tot geleide te dienen en, was het nood, haar te verdedigen. ANDREW gevoelde zich niet sterk genoeg om hen te weêrstaan; hij vergenoegde zich dus met driftig het oogmerk te ontkennen, dat men bij hem onderstelde, en keerde met de *Caraïben* naar MANICOURA's wigwam terug. Doch het was slechts een uitvlugt, om zich uit de verlegenheid van het oogenblik te redden.

Eenige dagen na de mislukking van zijn ontwerp stak

ANDREW zijne eigene woning in brand, en, de opschudding te baat nemende, welke dit geval onder de *Indianen* te weeg bragt, poogde hij zich meester te maken van het kind. Gelukkiglijk wist MANICOURA, door haar moederlijk instinct geleid, het andermaal te redden, en ANDREW werd voor altijd uit den stam verjaagd. Zich met zijne medgezellen verwijderende, kondigde hij echter aan, dat hij weldra met grootere magt zou terugkeeren, en wraak zou nemen voor den hem aangedanen hoon. De uitvoering volgde weldra op de bedreiging.

Zonder veel moeite verkreeg GLENELG van WALLACE een gewapend korps van tweehonderd man. Met die bende, zeide hij, wilde hij het gebied der *Moskieten* veroveren, of liever verwoesten; want bij eenen zeeroover is verovering niet anders dan verwoesting, roof en moord. Vernieling te vuur en te zwaard kenmerkte overal zijnen togt; niemand konde het vreeselijk musketvuur weêrstaan, en de verschrikkelijke ruiters, welke de meeste *Indianen* nog steeds als eene soort van gedrogten beschouwden, verspreidden allerwegen angst en verslagenheid. Ieder vlugtte op zijne nadering, en de arme *Indianen*, uit de verte hunne verlaten wigwams in vlammen ziende opgaan, riepen in hunne radeloosheid uit: »Groote God! moet dan de man, dien wij als eenen broeder bemind hebben, de bewerker van ons verderf zijn?" De snoodaard! Thans bloosde hij over de weldaden, welke hij ontvangen had, en, om voor zichzelven zijne ondankbaarheid te bemantelen, poogde hij zich diets te maken, dat hij slechts wraak nam over eenen hoon.

Te midden der algemeene ellende begreep de ongelukkige MANICOURA maar al te wèl, dat ook zij niet gespaard zou worden. Noch bloedverwanten, noch vrienden, noch dienaren waren bij haar, om haren bezwijkenden moed te ondersteunen. Allen waren de wreede blanken ontvloden, en de ongelukkige, door ieder verlaten, gaf zich over aan hare wanhoop. Zij trok haar feestgewaad aan, en versierde zich met al de kleinooden, welke zij op haren bruidsdag gedragen had; voor haren zoon koos zij eene fraaije halsketen van schelpen, welke haar vader haar gegeven had, en, hare tranen bedwingende, zeide zij: »Naardien dan MANICOURA en haar zoon deze aarde verlaten moeten, zullen deze sieraden ten minste dienen, om haar in de wereld der geesten te doen herkennen, waar zij haren vader zal wedervinden!" Ver-

volgens nam zij het verwonderde kind bij de hand en geleidde het naar den oever der rivier.

Hier lag nog de canoo, welke haar vader haar ten geschenke gegeven had op den dag, toen zij hem verliet, om in den wigwam des vreemdelings over te gaan. Even als de hoop der arme vrouw, was het bootje vervallen en verweerd; doch de togt, tot welken zij het behoefde, zou niet lang wezen. Vervolgens viel MANICOURA's blik op den wigwam, waar de zoo korte stonden van haar huwelijksgeluk voorbijgesneld waren, en op het gezigt der vlammen, die ook dat verblijf verteerden, rees het beeld harer eerste liefde op eene pijnigende wijs in hare herinnering op, en de dood scheen haar thans zoeter nog, dan de vrolijke dansen, die haar in de eerste maanden harer vereeniging met den vreemdeling verlustigd hadden. Haar zoon alleen wekte bij haar een gevoel van smart. Het was de laatste worstelstrijd, welken de arme moeder te verduren had, en zonder veel moeite behield zij daarin de overhand. »Wij gaan te zamen, mijn zoon," zeide zij hem, »naar het gewest der geesten; daar ten minste zal niemand u aan mij ontrooven!"

Wanhoop verdubbelde MANICOURA's krachten; zij nam haar kind in de armen en sprong met hetzelve in de schuit. Al de Moskietische meisjes weten de pagaai te behandelen en zijn ervaren in het bestuur der *pit-pans*. Weldra had MANICOURA aan haar bootje de rigting gegeven, welke zij verlangde; zij bragt het in den stroom, die op de watervallen aanschiet, welke gij daar ginds gewaar wordt.

»Moeder! moeder!" riep het verschrikte kind, »ik word bang; de rivier sleept ons mede!"

»Vrees niet, mijn zoon!" antwoordde zij; »uw grootvader zweeft daar ginds over het water; hij wenkt, hij roept mij!" En het kind hief de oogen naar zijne moeder op, zag hare vreeselijke, strakstaande blikken; nog een oogenblik, en een doordringende schreeuw deed de echo's van het gebergte weêrgalmen. Met de snelheid des bliksems was de canoo in den waterval naar beneden geschoten, en alles was in de kokende draaikolk verdwenen.

MANICOURA en haar zoon slapen onder de wateren der *Balize*, maar hare schim vertoont zich nu en dan boven den waterval, gelijk gij haar heden morgen gezien hebt, om aan de *Indianen* toe te roepen: »Wreekt ons!" Maar de *Indianen* zijn tegenwoordig te zwak, om de *Europeërs* aan te

grijpen, en de teleurgestelde schim van MANICOURA verwekt thans de verschrikkelijkste onweders.

Dit treurige verhaal, met slepende stem onder het maatgeklots der riemen gegeven, kortte den tijd onzer terugvaart. Geen' enkelen blik wierp ik op de thans eenzame oevers der *Balize*, en als door een' tooverslag vond ik mij weder in de hoofdstad verplaatst. Daags vóór mijn boschtogtje had ik eene uitnoodiging ontvangen, om bij den Gouverneur het middagmaal te komen nemen; ik kwam nog juist van pas, om daarvan gebruik te maken.

Het paleis des Gouverneurs ligt, gelijk ik reeds gezegd heb, aan het oostelijk uiteinde der stad; voor de hoofdpui breidt zich eene ruime, met kokosboomen beplante vlakte uit, die met eene zachte helling naar het zeestrand afloopt. Van het balkon der eerste bovenverdieping geniet men een overheerlijk uitzigt. Met éénen blik overziet men de zee, de haven en de bergketen, die, om zoo te spreken, de grenslijn der kolonie uitmaakt. De Gouverneur ontving mij met de gulste minzaamheid, vernam naar het oogmerk mijner reis, en deed mij met weinige woorden verslag van zijnen toestand. Sedert verscheidene jaren tot dezen gewigtigen post benoemd, is hij door zorg en ijver gelaagd, om de achting aller inwoners te winnen; hij bestuurt op eene aartsvaderlijke wijs, laat begaan waar hij niet stuiten moet, is niet trotsch, niet norsch; en waarlijk hij heeft reden om zich over dit stelsel geluk te wenschen, want ieder leeft thans gelukkig te *Balize*. Den naam van dezen bekwamen bewindhebber noemen, is dien herinneren van een' der dapperste officieren uit de *Britsche* landmagt.

Sir HENRY MACDONALD, tegenwoordige Gouverneur der te *Balize* gevestigde volkplanting, is broeder van Sir JOHN MACDONALD, Adjudant-generaal in werkelijke dienst bij het *Engelsche* leger, en bloedverwant van den Maarschalk MACDONALD, een' der beroemdste opperofficieren van de *Fransche* armee. Achttien jaren oud zijnde, trad Sir HENRY in de dienst zijns lands, en nam deel aan den beruchten veldtogt op het Schiereiland, die *Grootbrittanje* zoo veel volk als geld gekost heeft. Te *Waterloo* kommandeerde hij een regement, en ontving op het slagveld, als loon zijner dapperheid, de ridderorde van het Bad en die van Ste ANNA van *Rusland*. Nadat de algemeene vrede gesloten was, werd Kolonel MACDONALD, gelijk zoo vele andere verdienstelijke

officieren, op pensioen gesteld; maar, daar hij geen eigen vermogen bezat, verzocht hij weder in het aktieve leger aangesteld te worden. Dit was eene gunst, welke men moeijelijk verwierf; in plaats van dezelve kreeg hij, na jaren solliciterens, den post, dien hij thans bekleedt.

De wijze van bestuur in *Honduras* verschilt van die der overige *Britsche* koloniën, maar schijnt uitnemend geschikt voor eene vestiging, die zich nog in den staat der kindschheid bevindt. De Gouverneur vereenigt in zich alle magten; doch eigenlijk gezegd bestaat zijn ambtspligt in voor de belangen der kolonisten te waken, te beletten dat geen vreemdeling met booze inzigten de volplanting binnensluipe, en alle zaken te regelen, bij welke de belangen der kroon meer bijzonder betrokken zijn. Onder hem oefenen zeven magistraatspersonen, die door het volk gekozen worden, een gezag, hetwelk wetgevend en uitvoerend tevens is; hunne besluiten hebben kracht van wet. Deze magistraatspersonen zijn des Gouverneurs raden, de handhavers der openbare rust, de voogden der weezen, de beschermers der onbeheerde boedels; zij controleren het budget van inkomsten, en bepalen, welke uitgaven in het belang der kolonie geschieden moeten. *Mulatten* en *Negers* worden, evenzeer als blanken, geroepen, om in dit opperste hof zitting te hebben, welks leden volstrekt geene wedden genieten. De geschillen tusschen ambtelooze personen, de misdaden en misdrijven worden onderzocht en beoordeeld door in de kolonie gekozene regters, almede zoowel *Negers* en *Mulatten* als blanken, en, daar er te *Balize* nog geene advocaten binnengeslopen zijn, worden de zaken door deze regtbank van billijkheid steeds met bewonderenswaardig goed verstand beslist.

De bevolking van *Balize* bedroeg in 1830 slechts 3,883 zielen; thans bestaat zij er uit 8 of 9 duizend, waarvan twee derden *Negers* of *Mulatten* zijn; daarenboven vindt men er nog een klein aantal oorspronkelijke inboorlingen, die in twee klassen verdeeld zijn: de *Moskieten*, kustbewoners, die uitsluitend van de vischvangst leven, en voor welke een schuitje, een pagaairiem en een harpoen tot het vervullen van al hunne behoeften genoeg zijn; zij leven in eenen staat van volstrekte naaktheid, en slapen, onverschillig waar zij zijn, in hunne canoo's, op den grond, tusschen de takken der boomen of in het gras. De zwervende *Indianen* vormen eene andere klasse van inwoners, wier zeden en ge-

woonten niet minder zonderling zijn; het is een vreesachtig, niemand leed doend menschenras, dat te midden der bosschen leeft, en welks eenige ondeugd neiging tot dronkenschap is. Ik heb mij met eenige huisgezinnen, tot beide die soorten van inboorlingen behoorende, in aanraking gesteld, en heb verbaasd gestaan over hunne leidzaamheid en hunne opregte begeerte om te leeren en zich te beschaven. Ongelukkiglijk bestaat de *Europesche* bevolking van *Balize* slechts uit timmerlieden, houthakkers en kleine kooplieden of kramers, allen menschen, die zich weinig bekommeren of de beschaving vordert, mits zij slechts geld winnen. De *Indianen* zijn met geene *Europeërs* in aanraking, dan met de protestantsché zendelingen en met de *padres* der oude katholijke missiën; en nog zijn die betrekkingen, om zoo te zeggen, slechts toevallig. Komt er een protestantsche zendeling te *Balize*, zoo doet hij zijne Bijbels uitdeelen, doorkruist het land en bekeert alwat hem voorkomt. De *Spaansche padre* vervult zijne taak met dezelfde onbezorgdheid; hij trekt de bosschen in, vaart de rivieren op, en zoodra hij bij eenen meer of min talrijken stam van *Indianen* aangekomen is, kondigt hij aan, dat hij de mis zal vieren, en dat hij doopen en trouwen zal een' iegelijk, die daartoe zijne dienst verlangt. Nu rigt hij onder den een' of anderen digt belommerden boom een outer op, trekt zijne priesterlijke kleeding aan, en houdt in het openbaar onderscheidene dienstoefeningen uit zijne liturgie; daarna preekt hij, leeraart, ontwikkelt zijne redenaarsgaaf, waarbij hij van hemel en hel spreekt in bewoordingen, die geen zijner toehoorders verstaat. De *Indianen*, bekoord door het vreemde schouwspel, dat men hun te kijken geeft, stroomen toe om het preken te hooren, en ontvangen alle sacramenten, die men hun slechts toedienen wil. De *padre* en de zendeling houden, elk in hetgeen hem betreft, evenzeer aanteekening van het getal personen, welke zij op hunne rondreizen bekeerd hebben, en ontvangen lof en niet zelden belooning voor hunnen apostolischen arbeid, die zeer twijfelachtig en in allen gevalle zeer vruchteloos is. Het ware van de zaak is, dat die zelfde personen zoo vele malen bekeerd en gedoopt zijn, als zij katholieke priesters of protestantsche zendelingen ontmoet hebben; maar niets is beproefd geworden om hunne onkunde te verdrijven of hun bijgeloof te keer te gaan. Op deze wijs is het niet, dat men beschaving kan voortplanten.

Toen ik de *Moskieten-Indianen* bezocht, liepen zij mij te gemoet, en vroegen, of ik hen wilde doopen of ten minste hun peet zijn, in het vertrouwen, dat zoo rijk een heer als ik hun zeker een goed geschenk zou doen. Dus is men geslaagd om een bedrijf van godsvrucht en geloof tot het voorwerp van een laaghartig winstbejag te maken. De *Negers* zijn beter onderwezen; zij deelen in de opvoeding, welke de blanken genieten; hunne kinderen worden op de openbare scholen toegelaten; maar over het algemeen heeft men toch opgemerkt, dat de *Negertjes* minder vorderingen maken dan de kinderen, die zonder kleurvermenging uit Europeaansche kolonisten ontsproten zijn.

Het klimaat van *Balize* is over het algemeen zeer vochtig, de regentijd duurt er vijf maanden; binnen den tijd van weinige uren rijst of daalt de honderddeelige thermometer acht of negen graden, en de temperatuur der nachten, met die der dagen vergeleken, levert menigmaal eene daling van 14 à 15 graad. Behalve het mahonie- en het verfhout, dat tegenwoordig den voornamen handelstak van *Honduras* uitmaakt, brengt dat gewest alle groote gewassen der keerkringslanden voort. De *cahoun* vooral is er in grooten overvloed; hij levert eene uitmuntende olie, die brandt zonder te stinken of te dwalmen. Wanneer de kolonie te *Balize* zich niet langer uitsluitend op den houthandel zal toeleggen, maar ook landbouw zal beginnen te drijven, zal *Engeland* uit dezelve al de voortbrengselen kunnen trekken, welke thans door de *Westindiën* en het Vaste Land van *Zuid-Amerika* geleverd worden.

Wat tot heden den vooruitgang van nijverheid en akkerbouw te *Balize* vertraagd heeft, zijn vooral de moergronden, nabij die stad gelegen, en die niet dan met groote kosten droog gemaakt kunnen worden. Eene andere oorzaak is het gebrek aan rijwegen, want men kan in de binnenlanden niet anders doordringen dan op paden, die voor geen rijtuig te gebruiken zijn; en evenwel zijn de warmoeziers, die de stad van groenten en fruit voorzien, genoodzaakt geweest, hunne tuinen op verscheidene mijlen afstands van dezelve te plaatsen. De uitvoer van *Balize* bedraagt £ 600,000, (*f* 7,200,000 Hollandsch) waarvan het grootste gedeelte in mahonie- en verfhout bestaat. De finantiële toestand der kolonie is allergunstigst; hare inkomsten ontspruiten uit de in- en uitgaande regten, uit een ton- en ankergeld, eene belasting

op paarden en rundvee en op de patenten. Al deze inkomstbronnen worden met elk jaar overvloediger, en zijn, op weinig na, tot al de uitgaven der vestiging toereikend.

RAAD VOOR DEN BOOMGAARD.

De monniken te *Chartres*, beroemd wegens hunne vlijt en ervarenis in den tuinbouw, verschaffen aan hunne fruitboomen eene bijzondere vruchtbaarheid onder andere daardoor, dat zij de takken der boomen, die traag in het dragen zijn, naar beneden trekken en eene soort van boog doen vormen, welks holte naar onderen gekeerd is. Door het minder snelle voortstroomen der sappen, hetwelk het gevolg van deze handelwijs is, worden de twijgen er toe gebragt om bloesemknoppen te doen uitbotten. — Ook in de koninklijke boomgaarden te *Versailles* is deze manier reeds lang in gebruik, daar men er de als piramiden en als dwergstammen groeijende vruchtboomen niet meer snoeit, maar de takken op de hier boven beschrevene wijs naar den grond buigt.

De beroemde boomkweeker SOULANGE BODIN wascht zijne vruchtboomen met eene loog van potasch. Men beweert, dat dit niet alleen het aanzetten van mos en andere ziekten der boomen voorkomt, gelijk ook het ongedierte te keer gaat, maar nog daarenboven aan de boomen eene buitengemeene weligheid en vruchtbaarheid bijzet.

DE SOLDATENVROUW.

(*Verhaal.*)

Er zijn reeds vele jaren voorbijgegaan, sedert het eerste bataljon van het zeventiende regement voetvolk bevel kreeg zich naar de *Indiën* in te schepen, naar dat ver verwijderde land, waar zoo vele dappere Engelsche krijgslieden als slagtoffers van het klimaat gevallen, en zoo weinige op het bed van eer gestorven zijn. Vóór dat de troepen aan boord van de transportschepen zouden gaan, die voor *Duins* ten anker lagen, moest het regement nog op de plaats voor de barakken geïnspecteerd worden.

De dag was naauwelijks aangebroken, of de trommels met de vrolijke pijpers werden door de geheele stad gehoord.

De soldaten kwamen overal uit hunne kwartieren, om zich in hunne gelederen te scharen, met de geweren op de schouders en hunne ransels op den rug, met bandelieren zoo wit als sneeuw, vastgemaakt. Ieder soldaat was door een' vriend of kennis vergezeld, of door een persoon, die hem thans dierbaarder was dan ooit. Daar was ook eene vreemde, somwijlen treurige vermenging van geween en gelach onder de vergaderde menigte. Het tweede bataljon bleef in *Engeland*; het grootste gedeelte van de afdeeling was dus tegenwoordig, om hunne oude kameraden vaarwel te zeggen. Doch onder de getrouwde mans en vrouwen heerschte groote onzekerheid over hun lot, want er moest geloot worden; het lot zoude beslissen, welke van de vrouwen het regement zouden volgen, en welke moesten achterblijven. Tien vrouwen van iedere kompagnie zouden hare mannen mogen vergezellen; het lot was haar eenige steun. Mijne geheele aandacht bepaalde zich evenwel tot de kompagnie, waarover mijn vriend, Kapitein LODEN, het bevel voerde, en werd dus meer afgetrokken van hetgeen om mij voorviel. Hij was een braaf en voortreffelijk officier, en zal, daarvan houde ik mij verzekerd, even zoo min als ik, het tooneel vergeten zijn, waarvan ik nu verslag ga geven.

De vrouwen hadden zich om den vaandeldrager geschaard, die de loten in zijne muts hield; tien van dezelve bevatteden het woordje *gaan*, en al de andere het verschrikkelijke woord *blijven*. Het was een oogenblik van bange onzekerheid, en nooit heb ik den angst sterker uitgedrukt gezien, dan in de houding en de trekken der meeste soldatenvrouwen, die dezen kring vormden.

De eerste naderde en trok; het lot was haar tegen; weenende ging zij heen. De tweede volgde en slaagde beter, en onder een luid gejuich liep zij naar de plaats, waar haar man verwijderd stond, om hem te omhelzen. Eene derde volgde met wankelende schreden; hare wangen waren betraand, en eene onnatuurlijke bleekheid bedekte haar jeugdig en belangwekkend gelaat. Zij stak hare tengere hand in des serjants muts, en ik ontdekte meer uit het hijgen van haren boezem, dan uit hare neêrgeslagene oogen. Zij ontrolde het papier, zag het in, en viel met een' diepen zucht in flaauwte. Zoo groot was de algemeene angst, dat zij onopgemerkt bleef, tot dat de loting afgeloopen was, en de meeste vrouwen de plaats verlaten hadden. Toen ik rond-

zag ontdekte ik haar, ondersteund door haren man, die, op den grond knielende, haar strak in het gezigt zag, en hare overvloedig vloeijende tranen met zijnen groven zakdoek afdroogde, en dien nu en dan aan zijne wang bragt. Kapitein LODEN ging naar hem toe: »Het spijt mij, HENDRIK JENKINS," zeide hij, »dat het lot u tegen geweest is; maar sta op en wees een man." — »Dat ben ik, Kapitein," zeide de soldaat, terwijl hij opkeek en zijne ruwe handen over zijn gezigt streek; »maar het is een hard geval, eene vrouw te moeten verlaten, die op het punt staat van moeder te worden." — »Och, Kapitein," snikte de jonge vrouw, »daar gij ook man en vader zijt, neem hem niet van mij af! Ik heb geene vrienden buiten hem in de wijde wereld, en zoudt gij mij te vergeefs laten bidden! O, neem mij mede! — Neem mij mede! — Om Gods wil, Kapitein, neem mij mede!" Zij viel op hare knieën, klemde de sjerp van den officier tusschen hare handen, en, hem aanstarende, riep zij uit: »O, laat mij mijn eenige hoop, tot dat God mij eene andere gegeven heeft!" En met eene hartbrekende stem herhaalde zij: »O, neem mij mede! neem mij mede!" Tranen kwamen in de oogen van den braven officier — maar hij wist, dat het onmogelijk was, der arme vrouw haar verzoek toe te staan, zonder groot misnoegen onder zijne manschap te verwekken, en hij zag haar aan met dat gevoel, waarmede een goed mensch op het lijden, dat hij niet verzachten kan, nederziet.

Op dat zelfde oogenblik trad een jong slank soldaat voorwaarts met de hand aan den hoed.

»Wat wilt gij, knaap?" vroeg de officier.

»Mijn naam is JAN CARTY, Mijnheer, om u te dienen, en ik behoor tot het tweede bataljon."

»Wat brengt u dan hierheen?"

»Ik zou denken, Mijnheer," zeide CARTY, zijn hoofd krabbende, »dat het die arme man en zijne vrouw daar zwaar valt te moeten scheiden."

»En nu, wat dan?"

»Wel, Mijnheer, men zegt, dat ik een knappe jongen ben en als voor de dienst geboren — indien uwe Edelheid dien armen man in mijne plaats in de kompagnie van Kapitein BOND deed overgaan, en mij in zijne plaats bij u, dan zou Mijnheer twee schepsels gelukkig maken, en aan een van hen het leven redden, denk ik."

Kapitein LODEN bedacht zich een oogenblik, beval toen den jongen *Ier* hem daar te blijven wachten, en ging naar het kwartier van zijnen medeofficier. De schikkingen tot de ruiling der soldaten waren spoedig gemaakt, en hij keerde toen terug naar de plaats, waar hij hen verlaten had.

»Wel, JAN CARTY," sprak hij, »gij gaat met mij mede naar *Bengalen*, en gij, HENDRIK JENKINS, gij blijft te huis bij uwe vrouw."

»Ik dank u, Mijnheer," zeide JAN CARTY, zijn' hoed afnemende toen hij heenging.

HENDRIK JENKINS en zijne vrouw rezen beide van den grond op en vlogen in elkanders armen. »God zegene u, Kapitein!" zeide de soldaat, zijne vrouw vaster aan zijne borst klemmende. — »God zegene hem nu en eeuwig!" zeide de vrouw, »zegene hem met voorspoed en geluk! zegene zijne vrouw en zegene zijne kinderen!" En zij viel weder flaauw. De officier, een' traan uit zijne oogen wischende, riep uit: »Moge u nooit een vriend ontbreken, als ik verre van u verwijderd zal zijn! Vaartwel!" Daarop ging hij weder naar zijne kompagnie, terwijl de gelukkige echtgenooten JAN CARTY gingen opzoeken.

* * *

Eenige maanden geleden weidden twee knapen de aan hunne zorg toevertrouwde schapen op eene uitgestrekte weide in het Graafschap *Somerset*. Hunne oplettendheid werd gaande gemaakt door een' soldaat, die alleen en naar 't scheen met moeite voortwandelde. Hij bleef eindelijk staan, om uit te rusten, bij den ouden wegwijzer, die den weg naar de naburige dorpen aanwees, maar, door den tijd onbruikbaar geworden, kon hij den reiziger weinig inlichting geven. De jongens gaapten hem met groote nieuwsgierigheid aan, toen hij vervolgens naar hen toe kwam en den weg naar het dorp *Eldenby* vroeg. De oudste, een fiksche en levendige knaap, wees hem hét pad, en vroeg hem, of hij naar een bijzonder huis in het dorp ging. »Neen, kleine knaap," antwoordde de soldaat; »maar het ligt op den weg naar *Trome*, waar ik vrienden heb. Ik ben echter zeer vermoeid, en wenschte wel in uw dorp iemand te vinden, die een' armen soldaat, zoo als ik ben, wilde herbergen en van God de belooning verwachten."

»Mijn vriend," zeide de knaap, »mijn vader was vroeger

ook soldaat, en thans ziet hij nog met groot genoegen een' rooden rok. Indien gij met ons wilt gaan, zult gij zeker welkom zijn." — En gij kunt ons dan van die vreemde landen vertellen, die gij bezocht hebt," voegde de jongste knaap er bij, een schoone jongen met blozende wangen, die, zijn overkleed achteloos over zijne schouders geslagen en zijn herderstaf in de regterhand, ieder stuk van des soldaats kleeding naauwkeurig had opgenomen. De jongens lieten hunnen schranderen hond bij de kudde, die, zeiden zij, gedurende hunne korte afwezigheid, wel zorg voor de schapen zoude dragen. Binnen weinige minuten bereikten de soldaat en zijne jonge geleiders het hek van een welgesteld boerenhuis, dat alle uiterlijke kenteekenen van welvaart vertoonde. De jongste knaap ging een weinig vooruit, om de ouders te berigten, dat zij eenen vreemdeling genoodigd hadden onder hun gastvrij dak uit te rusten; doch naauwelijks had de soldaat den drempel van de deur betreden, of hij werd met een' blijden herkenningsgroet van zijne oude vrienden HENDRIK JENKINS en deszelfs vrouw ontvangen, en werd verwelkomd als een broeder in het huis van hen, die, naar den mensch gesproken, hunnen tegenwoordigen welstand aan hem verschuldigd waren.

Het is niet noodig deze geschiedenis verder te vervolgen. alleen moet ik er nog bijvoegen, dat JAN CARTY zijn verloftijd te *Eldenby* doorbragt, en dat daarna zijne dankbare vrienden zijn ontslag kochten. Hij woont nu in hunne gelukkige woning, en zijne zorg en bemoeijingen hebben grootelijks tot de vermeerdering van hunne welvaart bijgedragen. Alles loopt hen mede, sedert JAN CARTY bij hen woont. »Werp uw brood in den stroom," zegt een wijze, »en het zal na vele jaren tot u terugkeeren."

EEN NOORD-AMERIKAANSCHE SCHOENMAKER.

DICKENS (bij velen nog meer onder zijnen aangenomen naam BOZ bekend) verhaalt in zijn boek over *Amerika*, dat hij, te *New-York* een paar laarzen noodig hebbende, eenen schoenmaker deed verzoeken bij hem te komen: »Ik lag," zegt hij, »op eene kanapé, had een boek in de hand en een glas wijn voor mij staan, toen mijne deur openging, en een heer van ongeveer dertig jaren, met eene hooge, stijve cravat, hand-

schoenen aan de handen en den hoed op het hoofd, in mijne kamer trad. Hij ging terstond voor den spiegel staan, ordende in denzelven zijn haar, trok zijne handschoenen uit, haalde langzaam eene maat uit de diepte van zijnen rokzak, en verzocht mij, op eenen smachtenden toon, de souspieds te willen losmaken. Ik deed dit, doch zag met eenige bevreemding naar den hoed, dien de man nog altijd op het hoofd hield. Nu nam hij hem af, hetzij hierom, hetzij omdat het inderdaad zeer warm was. Vervolgens ging hij op een' stoel tegen mij over zitten, zette een' elleboog op elke zijner knieën, boog zich in die houding verre voorwaarts, en nam eindelijk mijne Londensche laars, welke ik inmiddels uitgetrokken had, langzaam en al fluitende van den grond. Hij draaide haar om, bekeek haar aan alle kanten met eene verachting, welke geen taal in staat is uit te drukken, en vroeg mij toen, of ik eene laars begeerde te hebben zoo als die daar. Ik antwoordde, dat ik omtrent dit punt in geenen deele eigenzinnig was, en dat hij mij de laarzen volkomen naar zijn' zin kon maken, mits zij mij slechts pasten. De man trad hierop weder voor den spiegel en plukte aan zijne cravat. Gedurende dien geheelen tijd hield ik mijn been uitgestrekt, opdat hij de maat zou kunnen nemen; doch de voetbekleedingskunstenaar trok eerst, nadat hij met de plooi zijner cravat tevreden was, zijn zakboekje uit den zak, mat mijnen voet en teekende daaromtrent het noodige op. Toen hij hiermede gereed was, beschouwde hij langen tijd mijne laars, hief die toen andermaal op, en vroeg: »Is dit dan nu werkelijk eene Engelsche, eene Londensche laars?" Ik bevestigde zulks. De man gaf zich, bij zich zelven, aan nieuwe overwegingen omtrent de laars over, ten naastenbij, zoo als HAMLET over het doodshoofd, knikte herhaalde malen, en scheen in zijnen geest te zeggen: »Ik beklaag en veracht de staatsinrigtingen, die tot het maken van zulke laarzen leiden." Vervolgens stond hij op, nam zijn zakboekje tot zich, ging nog eenmaal voor den spiegel staan, trok zijne handschoenen aan, zette zijnen hoed op, en wandelde toen de kamer uit, zonder verder een woord te spreken.

EEN MERKWAARDIGE REUS.

Louis Jacques was door een groot gedeelte van *Frankrijk* onder den naam van den *Reus van Laneuville* bekend, want hij had de buitengewone grootte van twee Nederlandsche ellen en tweeëndertig duimen, dus eene tot nog toe naauwelijks door eenig mensch bereikte lengtemaat. Hij was in het dorp *Laneuville*, bij *Lorquin*, departement van de *Meurthe*, in het jaar 1788 geboren; zijne ouders waren slechts van middelbare grootte, en zijn eigen ligchaamsgroei, ofschoon snel vorderende, was eerst na 25 jaren voleindigd. Vijftien jaren lang voerde hem zijn lot door *Frankrijk*, *Engeland* en *Schotland*, en waar hij ook kwam wekte zijne gestalte algemeene verbazing. De sterkte van zijn ligchaam strookte volkomen met deszelfs rijzigheid en met den reusachtigen vorm zijner ledematen. Toen hij zijn dertigste levensjaar bereikte, woog hij reeds 160 pond Nederlandsch en kon een geldstuk van vijf francs onder zijnen duim bedekken en verbergen. Zijne ligchaamskracht was waarlijk Herculisch te noemen, het noodwendig gevolg van de groote ontwikkeling zijner spieren. Hij had groote, lange handen; de vingers waren lang naar evenredigheid, en over het algemeen veroorloofde de lengte zijner leden hem, met gemak voorwerpen te bereiken, die tusschen de tien en elf voeten hoog waren. Hij had een langwerpig aangezigt, regelmatige gelaatstrekken, eene bruine huid, haar en baard digt en zwart van kleur. Het voorhoofd, dat sterk achterwaarts neigde, maakte boven den wortel van den neus eenen sterken vooruitsprong, die waarschijnlijk door de buitengemeene ontwikkeling der hersenholten veroorzaakt werd. Volgens het stelsel der phrenologie moest Louis Jacques een uitmuntend geheugen hebben, en inderdaad was zijne herinneringskracht, ofschoon hij dezelve niet oefende, ongemeen sterk! Reeds als kind toonde hij kenmerken der klierziekte, die ook eenmaal bij hem uitbarstte en hem verscheidene likteekens veroorzaakte. In latere jaren, ja kort vóór zijn levenseinde, gebeurde dit op nieuw, waarbij de krankheid zich door eene hardnekkige oogontsteking, door boosaardige zweren en eindelijk nog daarenboven door huidwaterzucht openbaarde. Dien ten gevolge verouderde hij snel, zijn rug kromde zich, zijn gang werd slepend en waggelend, zijne adem-

haling was belemmerd; weldra doorploegden rimpels zijn aangezigt, de huid schrompelde zaam en het vuur zijner oogen verdoofde; nog slechts veertig jaren oud had hij het voorkomen van een' zwakken, gebrekkelijken en afgeleefden grijsaard. Eene zeer opmerkelijke omstandigheid bij dezen Reus was, dat niet alleen zijne benedenste leden, met den romp vergeleken, onevenredig lang, maar dat zelfs de beenen langer dan de dijen waren; en deze buitengemeene lengte der beenen was het, wat den man het voorkomen gaf, alsof hij op stelten ging. In alle gevallen is LOUIS JACQUES eene onregelmatigheid der natuur en in de physische anthropologie een zeldzaam verschijnsel geweest.

BILJART - SPECULATIE.

Ten tijde toen Koning MURAT te *Napels* regeerde, werd eene bekoorlijke zangeres aan zijn hof voorgesteld. Derzelver gemaal nogtans, een cavalier van een goed uiterlijk voorkomen, doch wiens geheele rijkdom in zijn kruis van St. Louis en in eene ongemeene behendigheid bij het biljartspelen bestond, had er niet toe kunnen geraken, het getal der hovelingen te vergrooten, die de prachtige salons des nieuwen Konings vulden. Op zekeren dag echter, dat Z. M. bijzonder wèl geluimd was, en met Madame DE N. lang en breed over hare aangelegenheden gepraat had, waagde deze het, met het aanzoek voor den dag te komen, dat ook aan haren echtgenoot toegang ten hove verleend mogt worden; eene bede, die verhooring vond, zoodra de Koning vernam, dat de Heer DE N. in vroeger tijd tot de hofhouding des Konings van *Frankrijk* behoord had en met het Lodewijks-kruis gedecoreerd was.

Toen echter nu Koning JOACHIM de kolossale gestalte, het bedaarde gelaat, waarop het bewustzijn eener onbetwistbare meerderheid te lezen was, toen hij het geheele *ensemble* zag, hetwelk Monsieur DE N. tot een' der schoonste mansperonen van zijnen tijd maakte, wierp hij onwillekeurig in den spiegel eenen blik, die hem niet volkomen tevreden stelde, ofschoon ook hij, gelijk men weet, een man van ongemeene grootte en sterkte was.

De eerste indruk, welken onze held op den Koning gemaakt had, was dus niet van de gunstigste; doch weldra

gewende deze laatste zich aan zijne nabijheid, daar hij zich met veel bescheidenheid en terughouding gedroeg. Inzonderheid poogde Mijnheer DE N. alsdan tegenwoordig te zijn, wanneer de Koning biljart speelde, en scheen den loop der partijen met ongemeene belangstelling te volgen. Op zekeren dag nam de Koning zijne queue ter hand, eer nog een van zijne gewone medespelers gekomen was, en probeerde eenige stooten. Monsieur DE N., die met zijne gewone bedaardheid naar den Koning stond te kijken, verried in een antwoord, hetwelk hij op een gezegde van zijne Majesteit gaf, dat dit spel hem niet vreemd was. De Koning vroeg hem alzoo: »Gij speelt dus ook biljart?

»Ja, Sire, doch zelden, ofschoon ik misschien eenigen aanleg voor dit schoone spel mag hebben."

»Nu, Mijnheer, wij willen het eens proberen; neem eene queue."

»Sire, ik zal mij echter bezwaarlijk de eere waardig toonen van mij met uwe Majesteit gemeten te hebben."

Intusschen, de partij begon, en, dank zij de uitnemende bekwaamheid van Monsieur DE N., de Koning had er nooit eene aangenamer gespeeld. De points werden op eene zoo schitterende wijze gemaakt, dat geheel het hof zich van een bewonderend gemompel niet onthouden kon. Toen eindelijk de tijd, welken de Koning gewoon was aan het spel te wijden, voorbij was, zeide hij tot zijnen nieuwen medespeler: »Wij willen meermalen eene partij maken; uw spel is solide, en gij verstaat het, u te verdedigen; wij kunnen dus ook gevoegelijk om een' kleinen inleg spelen."

Weldra was Monsieur DE N. 's Konings meest geliefde biljartspeler geworden, vermits hij hem steeds gelegenheid tot glansrijke coups verschafte, terwijl hij zelf in de partijen, welke hij won, zoo 't scheen, met de uiterste moeite de zege bevocht. Koning MURAT was onbetwistbaar de beste biljartspeler, die eene kroon droeg. Zijne hovelingen, welken hij gewoon was veel voor te geven, behoefden zelden tegenover hem eene partij uit inschikkelijkheid te verliezen. Dus was dan ook al het talent van den Heer DE N. vereischt geworden, om de rol, welke hij op zich genomen had, goed ten uitvoer te brengen. Dit gelukte hem echter volkomen, zoodat de Koning, zonder eene beslissende meerderheid te hebben, zich toch voor den sterkeren houden kon.

Op zekeren dag, eindelijk, bevond men zich op een be-

koorlijk landgoed, drie uren van de hoofdstad. De Koning, die in eene zeer vrolijke luim was, verklaarde, ditmaal wilde en moest hij overwinnaar blijven. Nu scheen dan ook den Heere DE N. het regte oogenblik daar te zijn, om de vrucht zijner langdurige veinzerij te plukken. Hij wierp allengskens het masker af, en begon zich aan zijne verbaasde tegenpartij in zijne ware gedaante te vertoonen.

»Gij zijt heden regt op uw' stoot, Heer DE N.," zei de Koning tot hem.

»Ja, dat is waar; het spel van uwe Majesteit heeft mij geëlectriseerd."

De Vorst verliest de eene partij na de andere; dit maakt hem driftig, en, tevens met zijne koelbloedigheid, verliest hij ook een deel zijner middelen van wederstand. Hij verliest en verliest al gedurig voort, terwijl hij in zijne spijt telkens den inzet verdubbelt. Mijnheer DE N. toonde zich een geheel ander speler, dan hij te voren geschenen had: hij was een vreeselijke kampvechter geworden, die telkens zijne tegenpartij ter aarde velde en wiens slagen bijna alle doodelijk waren. Eindelijk bekwam de Koning uit den staat van verbijstering, waarin het veranderde spel zijner tegenpartij hem gestort had: hij legde de queue neder, sloeg de armen over elkander, en zag den ander' strak in het oog. Met dezen blik bemerkte hij, hoe de zaak met hem gesteld was, en zeide: »Het is wèl, Mijnheer; wat gij gewonnen hebt, zal u uitbetaald worden."

Dit bedroeg niet minder dan 80,000 francs. De Heer DE N., die zijne maatregelen reeds lang vooruit genomen had, was weinige uren daarna, met zijne vrouw, aan boord van een schip, en ging naar *Frankrijk*, om aldaar de vruchten zijner behendigheid in rust te genieten.

ZELDZAME TUCHT.

Te *Doornik* zat onlangs een knaapje van zeven of acht jaren op den ondersten trap der kade te hengelen. Eensklaps verloor hij het evenwigt en viel in het water, waar de stroom hem oogenblikkelijk medesleepte. Wanhopig riep hij zijne moeder te hulp, toen er een man toeschoot, in het water sprong, en den kleinen visscher redde. De zaamgevloeide omstanders ontvingen hem met loftuitingen en gelukwenschen; maar de redder had den knaap naauwelijks regt in het aangezigt gezien, of hij vloog op hem toe, greep hem bij den kraag en wierp hem andermaal in de rivier. Elk stond als verstijfd van schrik; doch de man sprong op nieuw in het water en haalde den jongen er wederom uit. Toen men hem nu met verontwaardiging vroeg, wat de reden van zijn onbegrijpelijk gedrag was, antwoordde hij: »Ik ben de vader van dien kleinen deugniet, en heb hem eens eene duchtige les willen geven."

MENGELWERK.

OVER DE OPGRAVINGEN VAN POMPEII, IN ZOOVERRE DIE EENE ALGEMEENE BELANGSTELLING WEKKEN.

Door

H. C. MICHAËLIS,

Litt. Hum. Doct.

Wederom zijt gij vereenigd, M. H H.! om thans mij, gedurende eenigen tijd, uwe aandacht te verleenen. En het eerste, wat gij al dadelijk van mij verlangt, is: het onderwerp te vernemen, waarmede ik u thans wil bezig houden. Maar, ook bij het streven om kort te zijn, zoude ik het moeijelijk van mij kunnen verkrijgen, om u dat onderwerp zoo dadelijk, zonder een enkel woord ter nadere inleiding, te noemen. Niet dat deszelfs belangrijkheid, als voor het oog verborgen, vooraf ontdekt en ontwikkeld moet worden, om uwe aandacht uit te lokken; want integendeel, geen gedeelte der oude letterkunde is, meen ik, meer geschikt, om, en door rijkdom en door afwisseling van belangrijke zaken, de aandacht van elk beschaafd mensch zoo algemeen gaande te maken, als datgene, waartoe dit onderwerp behoort. Maar juist die groote omvang van wetenswaardige zaken boezemde mij de vrees in, dat de mededeeling van mijn plan zwarigheden tegen eene geschikte uitvoering van hetzelve bij u zoude doen oprijzen, die, zelfs bij uwe gewone inschikkelijkheid, eene mij gewenschte belangstelling hinderlijk zouden zijn.

De mij beschikbare hulpmiddelen heb ik met ijver gebruikt, om, zoo min mogelijk, onwaardig uwe aandacht en mijn onderwerp te spreken. Schenkt gij mij nu, M. H H.! die gewone goedwillige belangstelling, maar daarbij de toepassing van den leefregel: om niet, uit be-

geerte naar hetgeen men niet bezit, datgeen, wat men heeft, met onverschilligheid voorbij te zien.

Mijn onderwerp behoort tot de oudheidkunde, welker belangrijkheid ik u wensch aan te toonen uit de opgravingen en overblijfselen van de stad *Pompeii*.

Niet alleen in sommige wetenschappen, maar ook in enkele kunsten, is de studie der *Grieksche* en *Romeinsche* oudheden van groot belang. En terwijl zij voor de wetenschap rijke stoffe tot overdenking en bewondering oplevert, biedt zij den kunstenaar, in de vormen der opgegravene gebouwen, beelden en gereedschappen, veelal dien smaak en die bevalligheid aan, waardoor de Ouden zoozeer hebben uitgemunt. Het laatste zal ik daarlaten, en alleen tot u spreken over de belangrijkheid eener wetenschappelijke beoefening dier oudheden. Wanneer ik op de vraag van iemand uwer, waarom deze studie voor algemeene belangstelling zoo zeer geschikt is, een kort antwoord moest geven, ik zou niet twijfelen dit te noemen: dat zij en voor het *verstand* zeer nuttig, en voor het *hart* in vele en gewigtige, diep indringende gewaarwordingen overvloedig is. Daarnaar wil ik dan ook mijn onderwerp verdeelen, en eerst zien, wat die studie voor het verstand, vervolgens, wat die voor het hart uitwerkt.

Maar wat moet eene wetenschap wel opleveren, om voor ons verstand het meest nuttig te zijn? Het is eene ontegenzeggelijke waarheid, die door het spreekwoord: »het verstand komt niet vóór de jaren" bevestigd wordt, dat er een naauw verband bestaat tusschen de ontwikkeling van onzen geest en die van ons ligchaam. Het zal mij dus vergund zijn, uit eene vergelijking van het laatste de opgeworpene vraag omtrent den eerstgenoemden te beantwoorden. Gelijk dan het ligchaam spijzen tot zich nemen, maar die eerst door eene langzame bewerking in versterkend voedsel veranderen moet; zoo ook moeten de onderwerpen, die het verstand zullen ontwikkelen, niet alleen de aandacht, maar ook den lust tot indenken en uitvinden opwekken. Die onderwerpen zijn het, welke het verstand door afwisseling van zaken prikkelen, door nieuwheid van

denkbeelden versterken, door werkzame belangstelling met vuur en leven doorstroomen. En gelijk die in alle wetenschappen gevonden worden, zoo wil ik ze u thans uit die der oudheden, vooral met betrekking tot *Pompeii*, aantoonen.

Het opdelven van eene stad, die eeuwen lang onder de diepe asch van een' brandenden berg begraven lag, moet zelfs de stoutste verwachting overtroffen hebben, en dus daaraan alleen het niet vroeger ontdekken van *Pompeii* worden toegeschreven. Hoe toch kan het anders verklaard worden, dat DOMINICO FONTANA, bouwmeester van Paus SIXTUS V, in 1592 eene onderaardsche waterleiding heeft aangelegd, die, dwars (*) door deze stad gaande, de grondslagen der gebouwen en, onder anderen, het voorhof van den tempel van *Isis* (†) doorsnijdt, zonder dat men het aanwezen eener stad erkende? Door eene toevalligheid moest eerst later het naburig *Herculanum* gevonden worden, om ook deze stad weder aan het licht te brengen.

Een zeker Prins D'ELBEUF DE LORRAINE kwam in 1706 te *Napels*, aan het hoofd der keizerlijke troepen, die PHILIPPUS DEN VIJFDEN zouden bevechten. Aldaar, in 1713, een huwelijk met de dochter van den Prins SALSA hebbende aangegaan, besloot hij, een buitenverblijf, nabij deze stad, te *Portici* te bouwen. Hij wilde dit met oude marmeren kunstvoortbrengselen opsieren, en kocht zeldzame stukken van een' boer, die deze bij het graven van een' put gevonden had. Daarna door aankoop zelf eigenaar van dit land geworden, deed hij er gravingen doen, die hem op nieuw marmeren kolommen en *Grieksche* standbeelden opleverden. De *Napelsche* regering, hiervan kennis gekregen hebbende, deed de werkzaamheden staken. En een weinig later besloot de Koning de door den Prins van *Elbeuf* begonnen opdelving met kracht te doen voortzetten. Eindelijk vond men, op

(*) MAZOIS, *Ruines de Pompei*, Tom. I. pag. 18.

(†) *The Library of entertaining Knowledge. Pompeii.* I, 279.

tachtig voet diepte, den grond eener bedolvene stad, die weldra voor *Herculanum* erkend werd. (*) Nu was de aandacht gaande gemaakt, en de ontdekking van *Pompeii* een spoedig gevolg van die van *Herculanum*. Was deze laatstgenoemde van groot belang, gewigtiger zeker is de eerste te noemen. Want terwijl in *Herculanum* elk nieuw opgegraven gebouw van zijne belangrijke voorwerpen beroofd, en dan wegens die ontzaggelijke diepte met het puin van een volgend huis weder aangevuld wordt (†), zoo blijft in *Pompeii* elk ontdekt huis voor den bezoeker zigtbaar, en stelt ons elke nieuwe ontdekking beter in staat, om ons eene oude *Romeinsche* stad levendig voor te stellen.

De omstandigheid, dat *Pompeii* verder van den *Vesuvius* en door de neêrstortende asch hoogstens twintig voet bedekt lag (§), is hier de natuurlijke oorzaak van.

En toch, M. H H.! die uitgravingen zelve bewijzen reeds hetgeen ik thans beweer, dat deze ontdekking door belangrijkheid de aandacht trekt, maar ook moeijelijkheden opwerpt, die alleen door verstandig overleg verminderd of verwonnen kunnen worden.

Vroeger werd de uitgegraven aarde in manden geworpen, en door vrouwen en kinderen naar elders gevoerd. En hoewel de ontdekking alzoo traag vorderde, zoo leerde toch de ondervinding, dat die wijze belangrijke voordeelen had. Het *Fransche* bestuur namelijk, hier later gezag voerende, gebruikte, tot meerder' spoed, een regement sappeurs, zoodat er wel vijftienhonderd te gelijk aan de opgraving bezig waren. Maar die menschen, meer geschikt om in den oorlog vuur en verwoesting om zich te verspreiden, dan om eene uitgestorvene, half vergane stad te bewaren en aan de wereld weêr te geven, maakten er zelfs een spel van, om de overblijfsels verder te verminken;

(*) *Voyage Pittoresque de Naples et de Sicile. Paris* 1782. Tom. II. pag. 4.

(†) *The Library of entertaining Knowledge.* Tom. I. pag. 4.

(§) Mazois. Tom. III. pag. 57.

zoodat zij alleen tot het opdelven der muren en van het amphitheater konden gebruikt worden.

Later besteedde men het werk, tegen een bepaald geld voor elken kubiek voet gronds, aan; en hoewel dit den spoed bevordert, zoo heeft het die nadeelen, dat door overhaasting de grond soms instort en brokstukken van gebouwen medesleept, terwijl de zware gang der ossen, die om dezelfde reden den grond in wagens uit de stad voeren, half ingevallene gebouwen verder doet instorten (*). Maar beschouwen wij thans die overblijfselen zelve, en wel voorcerst de muren en straten, daarna de openbare gebouwen en bijzondere woningen.

De oudste wijze van bouwen wordt de Cyclopische genoemd. Sterkte was er het eerste kenmerk van. Nog bestaan de muren der oude *Grieksche* steden *Mycenae* en *Tirynthe*, die op deze wijze vóór niet minder dan drieduizend jaren gebouwd zijn. En wel in dien staat worden zij aangetroffen, waarin ze vóór zestien eeuwen door PAUSANIAS, den *Griekschen* aardrijkskundige, gezien en beschreven zijn (†). Volgens dezen, bestaan zij uit ongehouwen rotsblokken, waarvan het kleinste door geen paar muilezels konde bewogen worden, en die, met kleinere steenen aangevuld, vast verbonden waren.

Ook om *Athene* zoude men, volgens een beroemd oudheidkenner, bij ijverige nasporing, nog de overblijfselen van die eerste bouworde in de muren der stad waarschijnlijk ontdekken (§). Eene verbetering hiervan, die de tweede bouworde uitmaakt, bestaat daarin, dat de veelzijdige rotsstukken juist aan elkander sluiten en een effen, vast geheel vormen. Een derde stijl onderscheidt zich van de beide voorgaande, doordat de steenen horizontaal op elkander geplaatst zijn, en de afscheidingen van dezelve dus ook in die rigting loopen. Deze is de Etrurische, zoo genoemd naar een der oudste en vroegst beschaafde

(*) MAZOIS. Tom. II. pag. 81.

(†) PAUSANIAS. II. 25.

(§) C. O. MULLER, *de Munitione Athenarum*, pag. 4. In *Commentt. Gotting.* Vol. 8. 1841.

volken van *Italië*. Ook de muren van *Pompeii* behooren hiertoe. Sommigen echter meenen, dat die bouwtrant door een oud *Grieksch* volk, de *Pelasgen*, naar *Italië* is overgebragt. En enkele letters, die, te *Pompeii* op de muren gevonden, welligt tot aanwijzing voor de werklieden dienen moesten, en tot de oudste vormen van het *Grieksche* letterschrift behooren, zouden welligt voor eenen *Griekschen* bouwtrant pleiten. De loop der wallen is door opgravingen bepaald. Zij omringen de stad, uitgenomen aan de west- of zeezijde, en in hunne rigting zijn, tot beter tegenweer, alle hoeken vermeden. Zij bestaan uit twee muren, waarvan de buitenste vijfentwintig, de binnenste eenige voeten meerder hoogte heeft. De tusschenruimte is aangevuld met een' aarden wal, waar de verdedigers plaats en beschutting vonden. Tusschen den buitenmuur vindt men, op afstanden, torens, de gewone verdedigingsmiddelen der oude *Italiaansche* steden. Uit die muren nu kan men, door opmerken, het een en ander aangaande het lot dezer in de geschiedenis bijna ongenoemde stad gissen. Het bovendeel der muren bewijst eene veel grondiger kennis van bouwkunst dan het benedengedeelte. Dit, zoowel als de torens, die ook eerst later in zwang zijn gekomen, bewijst, dat de wallen, na verwoesting, van welken aard dan ook, vernieuwd zijn. Muren en torens zijn bijna geheel in puin verkeerd. Het is onmogelijk, dat de uitbarsting van den *Vesuvius*, die in het jaar 79 onzer jaartelling de stad bedekte, hiervan oorzaak is geweest. Daar het nu bekend is, dat deze stad zich tegen den *Romeinschen* Veldheer SYLLA verzet heeft en met geheel *Campanië* ten onder gebragt is, zoo is de gissing zeer aannemelijk, dat deze den buitenmuur en de torens, die nu geheel omver liggen, om een toekomende tegenweer te beletten, heeft doen nederwerpen.

In 1831 waren er zes poorten ontdekt, waarvan die naar *Herculanum* de voornaamste is. Op korten afstand buiten dezelve is de weg met grafteekens voorzien. De poort zelve heeft één' breeden en twee kleinere ingangen, en was zoo van binnen als buiten met deuren voorzien;

zoodat de vijand, na verovering der voorste, uit eene breede opening van boven bestookt en van voor de binnenste deuren verjaagd konde worden. Aan dezelve was van buiten eene nis verbonden, waarin men het geraamte van een' soldaat heeft gevonden (*). — Maar het wordt tijd, M. H H.! dat wij de poort intreden, om ook van binnen met deze stad kennis te maken.

De straten zijn op dezelfde wijze geplaveid, waarop de *Romeinen* hunne groote wegen aanlegden, die zulk eene sterkte bezaten, dat zij nu nog ongeschonden en vlak, op sommige plaatsen der aarde, waar geen opzettelijk geweld die verwoest heeft, overig zijn. Geenszins is het dus te verwonderen, dat men thans ook in *Engeland* op sommige plaatsen die oude *Romeinsche* wijze van plaveijen gevolgd heeft (†). Meer opzien zal het u baren, M. H H.! dat in deze stad, waar ten minste drie schouwspelen, acht tempels, éene markt of *forum*, met prachtige gaanderijen omringd, publieke baden met marmer en mozaïk bevloerd en prachtig ingerigte huizen gevonden zijn, dat daar de straten naauw en bogtig waren. Maar ook hier nemen opmerking en geschiedkundig onderzoek alle zwarigheid weg. Voor rijtuigen was niet veel ruimte noodig; want de nu nog in de straten afgedrukte sporen toonen ons, dat de wielen slechts vier voet wegs in breedte besloegen. Daarenboven heeft men slechts twee stallen in *Pompeii* tot nog toe gevonden, die meer voor muildieren of ezels, dan voor paarden geschikt schijnen. Voegt men hierbij, dat op afstanden midden in de straten hoogere steenen gesteld waren, om den voetganger bij vochtig weder het oversteken gemakkelijk te maken, iets dat voor rijtuigen hindernis gaf, zoo krijgt de gissing, dat in deze stad weinig gereden werd, veel waarschijnlijkheid (§). Maar, wat belangrijker is, de ondervinding had de *Romeinen* geleerd, dat, in hun land ten minste, enge straten

(*) *Library of entert. Knowl.* I. pag. 53—73.
(†) *Library of entert. Knowl.* I. pag. 89.
(§) Mazois, *Ruines de Pomp.* II. pag. 35 en 36.

voor de gezondheid beter waren, dan de meer ruime en regte. En hunne vaderstad *Rome* is hier het duidelijkst bewijs van. Deze stad was, zoo als bekend is, door de *Galliërs* oudtijds ingenomen en verwoest. Om de burgers later tot wederopbouw aan te moedigen, stond de Senaat ieder toe, om te bouwen naar eigene keuze van plaats en plan. Zoo werden de wegen eng en bogtig. De nakomelingschap klaagde daarover, blind voor dien wijzen maatregel van den Senaat, zonder welken *Rome* nooit weder opgebouwd zoude zijn. Onder Keizer NERO verbrandde de stad weder, en deze herbouwde die geregeld, met ruime en regte straten. Maar een geschiedschrijver van die dagen, TACITUS (*), meldt reeds, dat de gezondheid in de stad er door geleden had; en nu nog zijn in *Rome* die wijken, welke eene middeleeuwsche afkomst door hare geringe ruimte bewijzen, veel gezonder van ligging, dan de, in latere dagen gebouwde, ruimere gedeelten (†).

Onder de openbare plaatsen in *Pompeii* verdient wel vooreerst het *Forum* onze aandacht. Daar toch vond de *Romein* zijne meeste dagelijksche bezigheden, hetzij hij met handelszaken, dan met staatkundige of regterlijke aangelegenheden zich moest onledig houden. En het berigt, dat JULIUS CAESAR, alleen voor het aanleggen van den grond voor een nieuw *Forum*, acht millioen guldens, naar onze berekening, besteedde (§), kan ons een denkbeeld geven van het belang, dat men in zoo iets stelde. Het *Forum* van *Pompeii* biedt den beschouwer eene langwerpig vierkante vlakte aan, omringd door kolommen en de bouwvallen van tempels, triomfbogen en andere gebouwen, welker bestemming alleen bij gissing te bepalen is. De opeenhooping van roode steenen, ontdaan van hunne marmeren bekleedsels, de bruine en gele tinten, waarmede zij vroeger gekleurd waren, en het witte stuuk, dat nog aan de vervallene muren der gebouwen gehecht is, met

(*) TACIT. *Ann.* XV, 43.
(†) NIEBUHR, *Rom. Gesch.* Tom. II. pag. 146. Ed. 2.
(§) SUETONIUS in *J. Caes.* XXVI.

de voetstukken, waarop eens de standbeelden van verdienstelijke burgers stonden, zijn de eenige overblijfselen van vroegeren luister en schoonheid. Hetzelve is van drie zijden door prachtige zuilengangen ingesloten, en de aan den ingang gevondene overblijfselen van ijzeren deuren bewijzen, dat het *Forum* bij nacht gesloten was. De vierde zijde wordt begrensd door een' tempel van JUPITER, volgens sommigen, terwijl anderen het voor een raadhuis houden. De vier binnenzijden zijn met kolommen voorzien, die van lava gemaakt en bedekt zijn met fijn marmer. De wanden zijn met helder roode en zwarte verwen beschilderd. Geruit marmer, met mozaïk omgeven, bedekt den grond, waarop de overblijfselen van een groot standbeeld zijn ontdekt. Dat een naburig gebouw voor gevangenis diende, blijkt ontegenzeggelijk uit de geraamten van twee menschen, die daar, in de algemeene ontsteltenis, door de verwoesting der stad te weeg gebragt, vergeten en omgekomen zijn. De boeijen heeft men nog aan hunne beenderen gevonden en bewaard. Een daaraan grenzend gebouw acht men eene bewaarplaats voor graan geweest te zijn; hetgeen daaruit alleen waarschijnlijk wordt, dat men bij hetzelve de openbare maten voor wijn, olie en koren gevonden heeft, die welligt voor het *Romeinsche* stelsel van maten gewigtig kunnen zijn. Ter linkerzijde van den tempel van JUPITER vindt men het *Pantheon*, waaraan zeven winkels, waarschijnlijk van geldwisselaars, verbonden zijn, en waarin schilderijen gevonden worden, welker schoonheid bijzondere aandacht verdient. Een weinig verder een kleine tempel met een altaar, waarop een *Romein*, dien sommigen, wegens de gelijkenis, voor CICERO houden, offerende wordt voorgesteld. Onder de verdere gebouwen van het *Forum*, een tempel van MERCURIUS, en een van VENUS. Een geregtshof wil ik eindelijk nog noemen, zijnde een gebouw met kolommen, dat, volgens het opschrift, op eigene kosten, door zekere EUMACHIA gesticht is, en, bij eene lengte van 130 voet, 65 in de breedte had. In een gedeelte

van hetzelve vindt men tafeltjes van lava, bedekt met marmer, en hieruit is ook de gissing gemaakt, dat deze afdeeling voor de makers van kleedingstukken in *Pompeii* bestemd was, die, uit dankbaarheid, het standbeeld voor EUMACHIA zouden opgerigt hebben, dat daar gevonden is. De binnenmuren zijn sterk met geel en rood afgezet, en van buiten heeft men op dezelve een eenvoudig maar duidelijk bewijs voor de weelde dezer stad gevonden, in een opschrift namelijk, waarbij al de goudsmeden den *aedilis*, of stedelijken bestuurder, C. CUSPIUS PANSA, tot gunst en bescherming inroepen (*).

Maar wenden wij ons tot de overblijfselen der publieke baden. Tot het jaar 1824 waren er geene baden gevonden. Dit was bevreemdend, omdat men ook in de huizen nog geene bijzondere inrigtingen daarvoor ontdekt had, en uit een in 1749 gevonden opschrift hun aanwezen zeker was. Vooral moest dit in eene oudtijds door *Romeinen* bewoonde stad bevreemden, die zoo zeer aan die inrigtingen gehecht waren, dat de baden, door Keizer DIOCLETIANUS gebouwd, wel voor 18,000 personen te gelijk plaats hadden (†). Toen echter vond men nabij het *Forum* eene rij van publieke baden, uitstekend ingerigt, prachtig met mozaïk en marmer versierd, en die eene ruimte van 100 vierkante voeten beslaan (§). Dat zulk eene ontdekking veel licht verspreiden moet over de beschrijving, die ons door de Ouden van de baden is nagelaten, zal ieder uwer in het oog vallen. Maar iets wilde ik toch aanmerken, dat men namelijk hier een raam gevonden heeft, terwijl de stukken glas onder de bouwvallen lagen, hetgeen de onderstelling nog meer bevestigt, dat de glazen ramen bij de Ouden in gebruik waren. Deze stad schijnt hier het eerste bewijs van opgeleverd te hebben, in een huis, dat, er mede voorzien zijnde, 15 dagen werd opgegraven nadat een werk in folio in het licht was verschenen, waarin

(*) *Library of entert. Knowl.* I. Chap. VI.
(†) *Ibid.* pag. 193.
(§) *Ibid.* pag. 147 et 148.

men gepoogd had zoodanig gebruik van glas bij de Ouden te wederleggen (*).

Tusschen de baden en het *Forum* vindt men den tempel der Fortuin, die bijzonder de aandacht verdient, omdat in dezelve balansen en schalen gevonden zijn, en op eene der balansen gelezen wordt, dat deze onder de Keizers VESPASIANUS en TITUS op het kapitool zijn goedgekeurd (†), hetgeen in dit opzigt eene navolgenswaardige naauwkeurigheid bij de *Romeinen* aantoont. Men vond hier nog het geraamte van een' inwoner, die waarschijnlijk om 16 geldstukken, eene kleine zilveren pan en plaatje in zijn huis was gebleven, terwijl de straat reeds half met vulkanische stoffen gevuld was (§). Ik zoude u nog door de theaters en het amphitheater kunnen voeren, waar de *Romeinen* al die spelen gaven, waaraan zij zoozeer verslaafd waren, en waarvan het laatste vooral zoo belangrijk is, omdat het van alle, die uit de oudheid overig zijn, tot de minst vervallene behoort; maar de tijd gebiedt ons, de wandeling te bekorten, en eindelijk met de huizen en begraafplaatsen nader kennis te maken. Het is voor de oudheidkunde eene gelukkige omstandigheid, dat de gebouwen van *Pompeii* van kleinen omvang en niet hoog opgetrokken zijn, zoodat zij bij de verwoestende aardbeving veel minder geleden hebben, dan anders het geval zoude zijn (*). En hoe belangrijk die overblijfselen voor de juiste kennis eener *Romeinsche* woning zijn, blijkt uit de uitdrukking van een' vroegeren geleerden uitlegger van VITRUVIUS, waarbij hij zich beklaagt, nergens dergelijke overblijfselen te ontmoeten, die hem in het verstaan diens schrijvers konden behulpzaam zijn; maar beter nog uit de beschrijving der *Romeinsche* huizen, die met deze nieuwe hulpmiddelen door een geleerd onderzoeker MAZOIS ge-

(*) CHATEAUBRIAND. Tom. VII. pag. 441.

(†) *Library of entert. Knowl.* I. 207.

(§) *Ibid.* 209.

(*) *Voyage de Naples et de Sicile. Paris* 1798. Tom. II. pag. 138.

geven is (*). In 1831 waren er reeds meer dan 80 ontdekt, waarvan de meeste elkander volkomen gelijk en vele van kleine winkels voorzien zijn. Dergelijke winkels heeft men in de laatste tijden vele gevonden. Zelfs de huizen der rijkere klasse zijn er van omringd, die, door den eigenaar verhuurd, aan deze rijkere inwoners belangrijke inkomsten opleverden (†).

Zekere JULIA FELIX bezat er, volgens een opschrift, negenhonderd. Zij zijn klein en beneden soms slechts uit één vertrek bestaande, zoodat het verblijf van winkelier daar weinig genoegelijks schijnt opgeleverd te hebben.

Tot de belangrijkste behooren eenige bakkerijen en een volderswinkel, omdat men in eerstgenoemde de molens, den oven, de troggen om te kneden, de vaten voor water, meel en zuurdeesem, waarvan in eenige nog meel te zien was, gevonden, in den volderswinkel afbeeldingen van dat bedrijf, en van eene pers met schroef voorzien, aangetroffen heeft. Want de aanmerking kwam mij zeer juist voor, M. H H.! dat, terwijl kunsten en wetenschappen van een oud volk in schrift bewaard en ons overgeleverd kunnen worden, zijne werktuigkundige kennis door geene beschrijving is weêr te geven, en zonder de voorwerpen zelve verloren gaat. En hoedanige vorderingen bevinden wij dan uit deze voorwerpen, dat de *Romeinen* in een handwerk gemaakt hadden, hetwelk een dagelijksch en zoo belangrijk voedsel oplevert? De *Romeinen*, M. H H.! die in die latere dagen, in al wat tot weelde en verfijning betrekking had, waren uitgeleerd, stonden hierin op den laagsten trap van kennis (§). Waarlijk geen voorregt van een volk, waar elk vrij burger aan het staatsbestuur moest schijnen deel te hebben, om de nuttigste handwerken aan slaven over te laten, en er met verachting op neder te zien! — Veelal toonen de afbeeldingen buiten op de

(*) *Ruines de Pomp.* Tom. II.

(†) Zie RAOUL-ROCHETTE, *Revue de Paris.* 1841. Juillet et Août.

(§) *Library of entert. Knowl.* II. pag. 135.

winkels en woningen, welk bedrijf daar binnen gedreven werd. Twee mannen, die eene kruik dragen, doelen op een' wijnwinkel. Een jongen, gezeten op den rug van een' anderen, en eene kastijding ondergaande, toont den luijen leerling, dat de meester daar binnen woont en raad voor dat gebrek weet (*). Aan de voornaamste huizen in *Pompeii* heeft men namen gegeven, of naar eenig voornaam persoon, die bij de opgraving tegenwoordig was, zoo als dat van JOZEF II, of naar eenige in dezelve gevondene schilderwerken, zoo als dat van den Treurspeldichter en van MELEAGER; eindelijk naar op den buitenmuur geschreven namen. Zoo leidde men uit den naam PANSA, den *aedilis*, verkeerdelijk af, dat deze in dat huis gewoond had; maar de naam is na dien tijd hetzelve bijgebleven (†). De huizen waren aan de buitenzijde beneden zonder ramen, wit gepleisterd en met kleuren afgezet. In de bovenverdieping gaven eenige vensters licht in de eerste vertrekken (§). In de *Romeinsche* woningen kwam het daglicht meestendeels van boven door het gewelf of uit hoog geplaatste ramen: »dat regt nedervallende licht," zegt CHATEAUBRIAND (*), »zoo gelijk en zoo kalm, waarmede wij onze zalen van schilderstukken verlichten, diende, om mij zoo eens uit te drukken, den *Romein*, om de schilderij zijns levens te beschouwen." De inrigting dier huizen u te beschrijven, zoude vervelingwekkend en tijdverliezend zijn. Eene enkele verklaarde afbeelding zoude alles afdoen. In de keuken van het laatstgenoemde huis van PANSA ziet men eene schilderij, en verklaart die als vereering der Huisgoden, onder wier bescherming de daar nevens geschilderde eetwaren en kookgereedschappen gesteld zijn. In het midden ziet men eene offerande. De gezigten der personen zijn geheel zwart, en de hoofden der mannelijke figuren omgeven met iets, dat naar een'

(*) *Ibid.* pag. 71.
(†) *Ibid.* Tom. II. pag. 98.
(§) *Ibid.* pag. 65.
(*) *Oeuv. comp.* VII, 193.

lichtkring of glorie zweemt. Zeer duidelijk is die in eene andere schilderij om het hoofd eener vrouw, CIRCE, te zien. En hieruit heeft men opgemaakt, dat de oorsprong der latere gewoonte, om heilige personen met zulk een' lichtkrans om het hoofd voor te stellen, bij de Heidenen te zoeken is (*).

Het huis van den Treurspeldichter is ongemeen rijk in schilderijen. Bij den ingang ziet men eenen in mozaïk kunstig ingelegden hond, met de letters *cave canem* (*wacht u voor den hond*), waarmede de ouden hetzelfde bedoelden, als wij met de voetangels en klemmen. Van enkele dezer schilderijen is het onderwerp niet uitgemaakt, en geeft aanleiding tot geleerd onderzoek. Bij deze gelegenheid kan ik ook melding maken van een kunstig ingelegd of mozaïk stuk. Het wordt voor een der fraaiste gehouden en is in de latere jaren in *Pompeii* gevonden, en door Professor QUARANTA opzettelijk beschreven geworden. Wanneer de meening van dezen geleerde gegrond is, dan stelt het den veldslag van Koning ALEXANDER den Groote met DARIUS aan den *Issus* voor. Men ziet er twaalf paarden en een' grooten strijdwagen, benevens 32 personen, op de helft der levensgrootte voorgesteld. En gelijk in een' dezer ALEXANDER herkend wordt, evenzoo is er grond, om een' ander' voor DARIUS te houden; waardoor dan eene getrouwe afbeelding van dit nog onbekend vorstengelaat aan het licht zoude gekomen zijn (†). Van de vele schilderijen en beelden zoowel, als van de binnenwanden der woningen, moet ik eindelijk nog opmerken, dat zij met de bontste verwen beschilderd zijn, zoodat deskundigen den goeden smaak der inwoners soms gelaakt hebben (§). Maar ook hierbij moet men in het oog houden, dat het thans bewezen is, dat ook in *Griekenland*

(*) *Library of entert. Knowl.* II. pag. 106 en MAZOIS. II. pag. 86.

(†) *Literary Gazette*, Feb. 25, 1832.

(§) *Library of entert. Knowl.* II. *Voyage de Naples et de Sic.* II. pag. 144.

het beschilderen der marmeren tempels en beelden gewoonte was (*). »Alle volken der oudheid," zegt een kundig schrijver, »schijnen gevoel gehad te hebben voor kleuren en vooral voor levendige en schitterende verwen. De minste voorwerpen van huiselijk gebruik zoowel, als de bijzondere deelen der grootste gebouwen, waren er mede bedekt, en wij hebben thans zekere bewijzen, dat de kunststukken zelfs van beeldhouwkunst er niet van verstoken bleven. Zoude men zich in vroegere dagen een' APOLLO van *Belvedère* of VENUS *de Medicis* hebben kunnen voorstellen, beschilderd met gele, groene of roode verwen? En toch is alle twijfel daaromtrent thans opgeheven. En zoo men de sporen dier kleuren niet meer op die standbeelden aantreft, zoo is dit toe te schrijven aan de zorg, die men altijd aangewend heeft, om die gevondene kunstvoortbrengselen schoon te maken en af te wrijven, zonder het minst te vermoeden, dan men iets meer wegnam dan aanhangende aarde. Marmer en graniet schijnen de Ouden alleen wegens duurzaamheid en sterkte gebruikt te hebben (†)."

En nu eindelijk nog een woord van de begraafplaatsen. De prachtige graven, zoo als dat van de Priesteres MAMIA, dat 25 vierkante voeten beslaat en met zuilen voorzien is, zoowel als de nederige plaats voor de dooden eener meer arme familie, bewijzen de algemeene belangstelling, die ook bij de Ouden hiervoor gevonden werd. Een dezer geeft een eigenaardig middel, om de lengte der *Romeinsche* voetmaat te bepalen. Want dit graf ongeschonden zijnde, leest men in het opschrift, dat het 15 voet in de lengte, en evenveel in de breedte beslaat. De hier naar gedane berekening heeft de nasporingen der *Romeinsche* voetmaat, vroeger gedaan, bevestigd (§). In het algemeen kan men ten opzigte dier begraafplaatsen zeggen, dat de lijn van afscheiding tusschen de verblijven der levenden en

(*) *Expéd. de Morée.* III. pag. 25.
(†) MAZOIS, *Ruines de Pomp.* III. pag. 45.
(§) MAZOIS, *Ruines de Pomp.* I. pag. 42.

de bewaarplaatsen der dooden geenszins, zoo als bij ons, scherp getrokken was. In de stad en te midden van het bezige leven waren zij opgerigt. Eene zelfs is voorzien van eene steenen nis met zitplaatsen, zoo gelegen, dat zij 's winters door de zonnewarmte een geschikt verblijf, des zomers door schaduw eene verkwikkende rustplaats aanbood (*). Dit, M. H H.! was hetgeen ik u van *Pompeii* wenschte mede te deelen. Maar de helft der stad is nog slechts ontdekt. En door u nog enkele, voor de oudheidkunde gewigtige, punten te verzwijgen, die de opgravingen elders hebben opgeleverd, en die in *Pompeii* welligt nog verborgen liggen, zou ik te kort meenen te doen aan de belangrijkheid harer opgraving. Rollen van papyrus, waarop de schriften der Ouden vervat waren, heeft men hier nog niet, dan tot stof verteerd, gevonden. Maar de rijke oogst, die het naburig *Herculanum* hiervan heeft opgeleverd, doet de verwachting, om die ook in *Pompeii* te vinden, levendig blijven, en bewijst tevens, hoe die rollen door nieuwheid van onderwerp de aandacht niet alleen wekken, maar ook door moeijelijkheid van behandeling de inspanning des verstands vorderen. Vele waren reeds de pogingen, om deze, uit opeengepakte en fijne bladen bestaande, rollen te ontwikkelen. In 1754 had men reeds 337 *Grieksche* en 18 *Latijnsche* boekrollen ontdekt. Eerst besteedde PADERNI, maar later met veel gelukkiger gevolg PIAGGIO zijnen onvermoeiden ijver en aandacht aan derzelver ontwikkeling. En de laatste met zoodanig gevolg, dat de pogingen van lateren, als die van eenen DAVY met behulp der scheikunde, aan dit onderwerp besteed, slechts kleine verbeteringen zijner methode te noemen zijn. En toch bevat deze nog zooveel moeite in zich, dat een enkele duim breedte dier papyrusbladen eerst na 4 of 5 uren afgewonden is. Zes deelen in folio zijn reeds van de, op die wijze gevondene, oude schriften gevuld en uitgegeven, die echter van de geleerden nog veel inspanning en moeite zullen vorderen, eer zij zelfs gedeeltelijk

(*) *Library of entert. Knowl.* II, 275.

verklaard zijn, terwijl de inhoud van het tot nog toe gevondene op belangrijkheid niet de eerste aanspraak kan maken (*).

Hoe moeijelijk het verder en hoe onzeker het dikwijls is, om de eenmaal gevondene voorwerpen juist te bestemmen, hiervan levert de stad *Athene* ons een voorbeeld op. Aldaar is een tempel, welken men altijd voor dien van THESEUS gehouden, en daarnaar genoemd heeft. En toch heeft Professor ROSS in 1838 te *Athene* aangetoond, dat die tempel niet van THESEUS, veeleer voor dien van MARS te houden is (†). Van de kleuren der *Grieksche* monumenten, die men vroeger niet vermoedde, maar later ontdekt en in afbeeldingen naar oordeel en overleg van deskundigen voorgesteld heeft, heb ik u reeds gesproken (§). Maar ook daarbij moet voorzigtigheid van onderzoek nooit achterblijven. Van een gebouw te *Athene*, het *Parthenon* genaamd, bewerde men tot nog toe, dat de marmeren muren door de Ouden met een geel, goudglanzend vernis bestreken waren; nu echter is het door een deskundig ooggetuige aangetoond, dat dit Penthelisch marmer dien glans, door eene werking van den dampkring gedurende 2000 jaren, erlangd heeft (⁎). Dat die voorwerpen nu voor hem, die met genoegzame kennis der oudheid toegerust en met vlugheid van geest bedeeld is, soms verrassende uitkomsten geven, toont ons de beschrijving der vlakte van *Delphi*, onlangs door Prof. THIERSCH gegeven (‡). In die vlakte vond hij verscheidene rotsbrokken van denzelfden rooden spikkelachtigen marmerkalk, waaruit

(*) Zie het belangrijke werkje van Dr. ROOT: *Notice sur les Manuscrits trouvés à Herculanum*, en de uitgave van het 4de boek van PHILODEMUS, door Prof. SPENGEL, *Abhand. der I Cl. der Akad. zu München*. Tom. III. Abth. I.

(†) *Allg. Lit. Zeit.* Sept. 1839. Num. 159 en 160.

(§) Zie noot (§) op bl. 266 en noot (*) op bl. 267.

(⁎) K. G. FIEDLER, *Reise durch Griechenland*. 1840. Vol. I. pag. 8.

(‡) *Abhand. der Philol. Cl. der Bayer. Akad.* III B. I Abth. 1840.

de daar liggende berg *Parnassus* bestaat, en daaronder twee van bijzondere grootte. Zich nu het *Grieksch* geschiedverhaal van HERODOTUS herinnerende, dat de *Perzen*, bij hun' inval in *Griekenland*, ook de stad *Delphi* en den tempel van APOLLO willende veroveren, door een hevig onweder verschrikt en door twee van den *Parnassus* nederstortende bergtoppen verjaagd, en zoo door de inwoners verder verslagen waren, en dat die twee steenen door de inwoners tot een blijvend gedenkteeken in eene heilige plaats van *Minerva* bewaard en door HERODOTUS gezien waren (*), zoo kwam hij op het, misschien gewaagde, maar altijd gelukkige denkbeeld, in die twee grootere rotsstukken de twee oudtijds bewaarde steenen weder te vinden. Hoe eindelijk de kleinste omstandigheden, wèl opgemerkt, tot de grootste en belangrijkste ontdekkingen ook in deze wetenschap leiden kunnen, zal ons uit deze twee voorbeelden nog blijken. Een der beroemdste tempels van *Griekenland* was voorzeker die van den Olympischen JUPITER, waar men dat zoo zeer geroemde beeld van dezen Heidenschen Godenkoning vond, door PHIDIAS uit goud en ivoor gebeiteld. Tot 1830 was van de overblijfselen van dezen tempel niets bekend. Toen echter werden, op de waarschijnlijke plaats zijner ligging, door *Fransche* geleerden bouwvallen aangetroffen en voor die van den tempel van JUPITER, den Olympischen, herkend. Maar welk bewijs had men nu, dat die tempel juist de bedoelde van JUPITER was? PAUSANIAS, de *Grieksche* reisbeschrijver, zegt in zijne beschrijving van dezen tempel: dat voor het beeld op eenigen afstand twee kolommen geplaatst waren, en onder het beeld een plaveisel van zwart marmer, met witmarmeren rand omgeven, was, waarin men, om het kunststuk voor vochtigheid te bewaren, olie goot. Welnu, M. H H.! die zuilen zijn op den grond gevonden, en wat het meest afdoet, ook de zwartmarmeren vloer, in stukken gebroken (†). Nu heeft men, naar aanleiding,

(*) HEROD. VIII, 39.

(†) *Expéd. Scientif. de Morée.* Tom. I. pag. 62.

denkelijk, van deze ontdekking, meer gravingen gedaan, en de voetstukken der kolommen des tempels op 20 voet diepte onder den grond gevonden (*). En nu nog een dergelijk voorbeeld; dat vooral voor inwoners dezer stad belangrijk moet zijn. Diezelfde *Fransche* Commissie vond te *Argos* een beeld, hetwelk eene vrouw voorstelde, jong en met een Dorisch kleed voorzien, die een' krans vlecht, welken een daarbij geplaatst naakt, jong kind, met een' kleinen geplooiden mantel op den schouder, tracht aan te grijpen, of haar zoo even in de hand heeft gegeven. De plaats, waar het gevonden werd, deed bij die geleerden eene gissing ontstaan, waarlijk verrassend te noemen. Eenigen tijd vóór de invallen der *Perzen* in *Griekenland* geraakte *Argos* in oorlog met *Sparta*. CLEOMENES, de *Spartaan*, overwon en doodde het geheele leger der bewoners van *Argos*. De stad *Argos* zoude verloren geweest zijn; maar eene vrouw en dichteresse wapende de slaven en allen, die door jeugd of ouderdom niet ten strijde waren getogen, en deed hen de muren bezetten. De overige wapens gaf zij aan de vrouwen en ijlde met dezen den vijand te gemoet. Door hare zangen bezielde zij deze schare van heldinnen en dwong den vijand te wijken. Roem bij hare medeburgers was het deel dezer vrouwe, TELESILLA genoemd. PAUSANIAS zag hier een standbeeld van haar, waar zij omringd met verstrooide boeken werd voorgesteld, eenen helm in de hand houdende. En een feest werd haar ter eere gegeven, waarop de vrouwen in mannenkleederen, en deze laatsten als vrouwen gekleed waren. Deze vrouw nu zoude hier, maar alleen als dichteresse, vertoond worden. De houding van het hoofd, die eene door dichterlijke verrukking bezielde aantoont, en het naakte kind of de genius, dien de oude kunstenaars aan dichters plegen bij te voegen, en eindelijk een nog gedeeltelijk bewaard opschrift, pleiten voor deze gissing (†).

(*) STRONG, *Greece as a Kingdom. London* 1842. pag. 167—169.

(†) *Expéd. Scientif. de Morée. Paris* 1833. Tom. II. pag.

Wanneer ik, M. H H.! tot u gesproken had over oudheden, die aan onzen voorvaderlijken grond toebehooren, en dan nog, hoewel ook met een enkel woord, u de gewaarwordingen wilde aantoonen, die deze op ons hart uitoefenen; dan voorzeker zoude ik meenen, aan eene afgedane zaak noodelooze moeite, maar vooral aan uw vaderlandsch gevoel hevig onregt te doen. Om die reden zal u dan ook het berigt van een' reiziger uit de laatstverloopene tijden (*), dat een *Griek*, die hem in *Athene* tot geleide diende, en door zijne vele dappere daden een waar held uit de oudheid te noemen was, bij de puinhoopen van het *Parthenon*, een der beroemdste tempels aldaar, met tranen in de oogen niet verder met spreken konde voortgaan, geenszins bevreemden. Maar ook aan ons hart bieden die *Grieksche* en *Romeinsche* bouwvallen gewaarwordingen aan, die met regt gewigtig zijn te noemen, en welke ik u, in de tweede plaats, nog kortelijk wil aanwijzen. Ik bedoel de voor ieder gewigtige denkbeelden van vergankelijkheid en wisselvalligheid, die misschien nooit duidelijker gevormd en gevoeld worden, dan bij eene beschouwing en vergelijking van de bouwvallen van *Pompeii* met de overblijfselen van de meest bekende uit de oudheid.

Zoude het nog vele woorden behoeven, M. H H.! om u, bij de beschouwing van *Pompeii*, eene stad, die, midden in haren bloei en in het bezige leven harer burgers, onder een' heeten regen van asch, uit den daverenden *Vesuvius*, bedolven werd, aan te toonen, dat de vergankelijkheid hier den diepsten indruk geeft? En al ware het zoo, dat deze algemeene beschouwing geenszins die uitwerking had, het op de straten en in de huizen gevondene moet er toch wel de duurzaamste indrukken van achterlaten. Een fraai witmarmeren altaar, op het *Forum* gevonden, staat daar opgerigt als pas uit de hand van den werkman gekomen.

---

107 en 108: het opschrift luidt, hersteld: [ΤΕΛΕ]Σ[ΙΑ]ΛΑΙ Σ[ΩΤΕΙΡΑΙ].

(*) Fiedler. I, 9.

Eene steenen omheining omgaf het reeds, die, nog slechts half geplaveid, den tegen den kant uitgespreiden kalk vertoont: men ziet er nog den langen streek van den troffel, alsof die zoo zoude wederkomen, om het werk te vervolgen: maar nooit keerde die weder: plotseling was de hand des werkmans gestuit, en na 18 eeuwen schijnt het werk nog die nieuwheid en frischheid te bezitten, dat men verleid wordt om te denken, dat de werkman ras zal wederkeeren (*). Midden in eene der straten werd het geraamte van een' grijsaard gevonden. De glocijend nedervallende asch had hem begraven en verstikt. Nog klemde hij met zijne handen een' geringen schat, daar hij ongetwijfeld groote waarde in gesteld had. Zorgvuldig had hij dien in een' linnen doek bewaard, die geringe som van 8 gouden, 360 zilveren en 42 koperen muntstukken (†). Maar merkwaardig in dit opzigt is boven alles het landgoed van ARRIUS DIOMEDES. Bij den tuin, in den uitgang naar de zee, werd het geraamte van den eigenaar opgedolven. Zucht om zijn leven en geld te behouden had hem zijne huisgenooten doen vergeten. Met den sleutel van die deur en 100 goud- en zilverstukken werd hij gevonden, en een slaaf met zilveren vaten begeleidde hem. In de onderaardsche gewelven vond men 17 geraamten van het ongelukkige huisgezin. Met den daarin gebragten voorraad hadden zij welligt gehoopt het leven te behouden, terwijl zij voor de verdelging beschut waren. Maar ijdel was die hoop. Want hoewel de sterke gewelven en naauwe vensters de brandende stukken afweerden, de fijne asch drong naar binnen, en een ondragelijke zwaveldamp dreigde reeds den dood. In wanhoop en naar de vrije lucht hijgende ijlden zij naar de deur, die reeds met puin versperd was, en moesten daar, op elkander gedrongen, een' ontzettenden dood vinden. De fijne asch, die door de naauwe venstergaten verder binnendrong, bedekte hen, ging door vochtigheid later in eene vaste massa over, en was, door

(*) *Library of entert. Knowl.* I, 5.

(†) MAZOIS. I. pag. 30.

de bijzondere fijnheid, geheel geschikt, om, van hetgeen zij bedekte, de naauwkeurigste indrukken te bewaren. Ongelukkig heeft men die eigenschap bij de opgraving eerst laat ontdekt, zoodat alleen de indruksels van den hals en boezem van een meisje bewaard zijn gebleven, die om de schoone vormen zeer geprezen zijn. Zóó naauwkeurig is die afdruk, dat het weefsel van hare fijne kleederen en de sporen van edelgesteente zigtbaar zijn. Die steenen zelve zijn bij haar gevonden, bestaande in twee halsketens, waarvan een uit blaauwe steenen is zamengesteld. Twee geraamten, eindelijk, vond men hier van kinderen, op welke de blonde haarlokken nog eenigzins te zien waren (*). Wat zoude men een blijk van vergankelijkheid noemen, als dit het niet is! Maar ook de wisselvalligheid van het aardsche leeren wij uit de vergelijking van de bouwvallen van *Pompeii* met hetgeen van de beroemdste steden der oudheid nog gevonden wordt. Of is het geene wisselvalligheid te noemen, dat die groote steden der oudheid, wier namen op zoo vele bladzijden der geschiedenis te lezen staan, en wier glans, in prachtige gebouwen, den naburr in de oogen schitterde, thans of geheel van de aarde uitgewischt, of in het verwarde en vergruisde puin naauwelijks als verwoest te herkennen zijn; terwijl *Pompeii*, in de oude geschiedboeken naauwelijks genoemd, bij haren ondergang naam en vermaardheid verkrijgt, en, in de overblijfselen harer meer nederige woningen, duidelijker getuigen der oudheid heeft achtergelaten, dan de vernederde en vernielde gebouwen dier prachtige steden? Wie zoude niet gaarne de bouwvallen van *Sparta* doorwandelen, waar men, tot afwering des vijands, geene muren om de stad bevestigd, maar in dezelve een bolwerk van moedige mannen had opgerigt? Maar eene woeste vlakte is thans de plaats der stad (†), en haar spoor zelfs is verdwenen (§). Hoe belangrijk zoude het zijn, den grond van

(*) *Library of entert. Knowl.* II. 237—239.
(†) *Expéd. de Morée.* Tom. II. pag. 61 sqq.
(§) Fiedler. I, 322.

Olympia te betreden, waar eenmaal *Griekenlands* vrije volken zamenstroomden, om, in de kampstrijden des ligchaams, forsche verdedigers hunner vrijheid aan te kweeken, en in het wedijveren met den geest hunnen letterkundigen naam te bevestigen: de sporen der gebouwen zijn overig, en de oude rivier is te vinden, maar, telkens buiten hare oevers getreden, heeft zij dien ouden grond met nieuwe aarde hoog overtogen (*). Van *Athene* zijn nog vele overblijfselen. Maar de kronkelende en met bouwvallige huizen voorziene straten zijn met hoopen van puin bedekt, terwijl elders, midden in het veld, tamelijk fraaije gebouwen afzonderlijk worden opgerigt. In één woord, het is nog »een doolhof in eene woestijn." (†) En eindelijk het groote *Karthago*, dat aan zevenmaal honderdduizend menschen woning gaf; een gering dorp beslaat een deel harer plaats (§); een ander deel is bedekt door de zee; een gedeelte dier stad, welke eenmaal vloten uitzond, om over de zeeën te heerschen!

Pompeii daarentegen, eene stad, wier naam in de oude geschiedenis naauwelijks genoemd is, van welker daden alleen een opstand tegen SYLLA, en daarvoor welligt geledene straf, bekend is, en de twist met de stad *Nuceria*, waarom zij, door Keizer NERO in het ongelijk gesteld, voor tien jaren het genoegen van hare schouwplaatsen moest missen, welker lot ons alleen door voorafgaande aardbevingen (⁎) en door de plotselijke verdelging (‡) gekenschetst is, krijgt juist door haren ondergang, maar vooral door hare wederopgraving, een' naam en vermaardheid, gelijk aan die van de beroemdste steden der oudheid. Gedeeltelijk opgegraven, trekt zij nu sinds eene eeuw de belangstelling van geheel beschaafd *Europa* tot zich; en elke nieuwe ontdekking, te *Pompeii* gedaan, zal aan die belangstelling meer gewigt bijzetten.

(*) *Expéd. de Morée.* Tom. I. pag. 56 sqq.
(†) *Athene in* 1841. Kunstblad.
(§) BÖTTICHER, *Gesch. der Karth.* pag. 470.
(⁎) SENECA. G. N. VI, 1.
(‡) PLIN. SEC. Lib. VI. Epp. 16 en 20.

Eene algemeene aanprijzing van de studie der oudheden en oude letterkunde uit het u medegedeelde te doen volgen, kan hier mijn doel niet zijn. Maar, zoo ik u heden eenige dier aangename gewaarwordingen heb doen gevoelen, welke de oude letterkunde haren beoefenaar oplevert, terwijl zij aan de zucht tot het nieuwe telkens voldoening, aan het verstand gestadige oefening, en aan het hart treffende indrukken verschaft; dan zal ik een mij aangenaam doel bereikt, maar vooral de eer eener wetenschap gehandhaafd hebben, die de werkzame beoefening van zoo velen, de levendige belangstelling aller beschaafden overwaardig is.

DE POLICIE IN LONDEN.

Men beweert, dat in de hoofdstad van *Engeland* telken morgen tweemaal honderdduizend menschen ontwaken, zonder te weten, waar zij dien dag het noodige levensonderhoud zullen vinden, of waar zij den volgenden nacht zullen slapen. Moge dit getal ook wat ruim zijn genomen, men gevoelt toch, wat er gevorderd moet worden, om orde en veiligheid te handhaven bij zulk eene menigte, van alle vaste middelen van bestaan verstoken; en onbelangrijk is het niet, na te gaan, op welke wijze dit gewigtige doel wordt bereikt. De policie-inrigtingen van deze wereldstad verdienen indedaad groote opmerkzaamheid. *London* heeft ze te danken aan den tegenwoordigen eersten Minister, Sir ROBERT PEEL. Gedurende zijn vroeger ministerie heeft hij ze ingevoerd, en zij bestaan nu sedert 1829. De voorgeslagene maatregelen vonden in den aanvang vrij grooten tegenstand. De vroegere policie was wel zoo boven alle beschrijving slecht, dat niemand het durfde wagen, haar te prijzen, om het vermoeden niet op zich te laden, dat hij daarbij voordeel had. Maar een als soldaten gekleed, gewapend en georganiseerd corps behaagde velen evenmin. De drukpers verklaarde er zich vrij algemeen tegen. Men sprak van de bedreigde volksvrijheid, van despotismus, dat in het klein aanving, maar verder en verder zou doordringen, en men vermaande het volk tot tegenstand, zoolang men de handen nog vrij had. Het ontbrak niet aan volksvergaderingen, waarin veel gesproken en besloten werd,

aan bedillers, die elke daad der policie hekelden, aan openlijken wederstand. De afschaffing der sabels, waarmede de nieuwe beambten in plaats van met stokken gewapend werden, was niet het eenige, wat de zoogenaamde volksstem eischte. Men wilde de geheele hervorming der policie als eene tijdelijke proefneming beschouwd hebben, die later zou worden teruggenomen of behouden. De zaak is nu beproefd, en door allen als voortreffelijk erkend, en het geschreeuw, dat er zich tegen verhief, is verstomd. Al had Sir ROBERT PEEL geene andere verdienste, dan deze nieuwe inrigting der policie, zij alleen geeft hem aanspraak op de burgerkroon. Twintig of dertig jaren lang had men de noodzakelijkheid eener geheele hervorming gevoeld, maar niemand had daaraan de hand geslagen. Elken dag werden er, tegen personen en eigendommen, misdaden gepleegd, die onontdekt bleven, en de vechtpartijen tusschen de jonge losbollen en de meestal oude en zwakke *Charlies*, gelijk men de toenmalige policiedienaars noemde, waren aan de orde van den *nacht*. Viel een misdadiger in handen van de wacht, hij behoefde slechts, gelijk het heette, het goed met hen te maken, en voor eenen losprijs van eenige schellingen liet men hem ongestoord eenen anderen *Charlie* de lantaren aan stuk slaan of een pak slagen toedienen. De eigenaars der huizen van ontucht kochten zich door een regelmatig weekloon vrij; en hoe hadden de dienaars der justitie ook, zonder dat, van hunne karige bezolding van twaalf schellingen in de week kunnen leven? Buitendien ontbrak het ook aan alle gemeenschappelijke zamenwerking. Het geheele policiewezen bestond uit eene massa van onvereenigde deelen. Ieder kerspel had zijne eigene policie. De opzigters in het eene lagen overhoop met die van het andere, de dienaars van het eene hielpen die van het andere mishandelen. Er was geen schijn van eenheid en volstrekt geene verantwoordelijkheid. Misbruiken van de grofste soort kwamen door het onderzoek van de daartoe benoemde commissie uit het lagerhuis aan het licht. Wie bestolen was, trad door tusschenkomst van eenen policiedienaar met den dief in onderhandeling, voor hoeveel deze hem zijn' eigendom weder wilde teruggeven, en het bleek, dat in den tijd van twee jaren zestien bestolen bankiers aan de dieven twaalfduizend pond sterling hadden betaald. De onderhandelaars gingen natuurlijk niet met ledige handen heenen, en lieten

zich hunne moeite door beide partijen betalen. Bij één geval, waarbij het eene zaak van bijna twintigduizend pond betrof, ontvingen de dieven drieduizend, en de policiedienaar achthonderd pond. Zoo bestond er tusschen de dieven en de policie eene geregelde verbindtenis, en het is bespottelijk, de bijzonderheden te lezen, die de commissie in haar rapport heeft opgenomen. Dit alles heeft de hervorming van PEEL met wortel en tak uitgeroeid, en sedert de policie geen voordeel meer van de dieven heeft, wordt er ook veel minder gestolen. De dievenbroederschappen van vorigen tijd behooren reeds onder de antiquiteiten; er wordt nu niet meer op den grooten voet van vroegere dagen gestolen en ingebroken; het dievenhandwerk wordt slechts in het klein gedreven; waar men vroeger van benden van twintig tot dertig hoorde, daar spreekt men nu slechts van twee of drie. De eigenlijke romantiek des diefstals is voorbij; en in vergelijking met de heldendaden der vroegere spitsboeven, is het doen en laten der tegenwoordige ellendig prulwerk. Tot op de invoering van de nieuwe policie-inrigting rekende men dertigduizend menschen, die zich hier met stelen geneerden; tegenwoordig moet het getal naauwelijks vijfduizend bedragen. Tot op 1829 was het gemiddelde bedrag van het gestolene jaarlijks twintigduizend pond sterling; in de laatste tien jaren is het tot op een derde verminderd. Daar nu in dezen tijd *Londen* noch armer noch kleiner, en de zedelijkheid over het algemeen ook wel niet beter geworden is — waaraan kan men anders deze zoo gunstige verandering toeschrijven, dan aan het systeem van PEEL? En wat de nachtelijke vechtpartijen aanbelangt, zij hebben opgehouden, sedert de jonge heertjes het onderspit moesten delven.

De policiemagt, die oorspronkelijk voor *Londen*, met uitsluiting van de *City*, op 3314 manschappen was berekend, bedraagt tegenwoordig 3575 personen, namelijk 17 distriktsopzieners, 69 inspecteurs, 324 serjanten en 3165 gemeenen. Het geheel staat onder twee bevelhebbers, ieder met een jaarlijksch inkomen van 800 pond. De bezolding van eenen distriktsopziener bedraagt 200, die van eenen inspecteur 100, die van eenen serjant 58 pond. De gemeene ontvangt wekelijks 19 schellingen en 's jaars twee volledige uniformen. Van de geheele uitgave, omstreeks 240,000 pond, draagt de schatkist 60,000 pond, het overige wordt door de kerspelen, door middel van eenen aanslag over de huizen, opge-

bragt. De stad is in 17 distrikten verdeeld, en in ieder derzelve is wel het getal der aldaar gestationeerde manschappen, maar niet de omvang van het distrikt gelijk. Bij het laatstgenoemde moest niet alleen de localiteit, maar ook de hoedanigheid der bewoners in aanmerking worden genomen. Ieder distrikt wordt gesplitst in acht sectiën, en iedere sectie in acht ronden. De grenzen der sectiën zijn naauwkeurig bepaald, en elke heeft een eigen nommer. Ook heeft ieder distrikt zijnen eigen' naam en wordt daarenboven door letters onderscheiden. Zooveel mogelijk in het middelpunt van elk staat het wachthuis. De manschap eener sectie woont zoo digt mogelijk bijeen, en de acht sectiën vormen eene compagnie, die uit zestien rotten bestaat, ieder van negen man met eenen serjant. Vier zulke rotten hebben eenen inspecteur, en de geheele compagnie eenen distriktsopziener. Op de kraag van ieder gemeene is zoowel de letter van zijn distrikt, als zijn nommer tweemalen geborduurd. A is het distrikt *Whitehall*, B *Westminster*, C *St. James*, D *Marylebone*, E *Holborne*, F *Coventgarden*, G *Finsbury*, H *Whitechapel*, K *Stepney*, L *Lambeth*, M *Southwark*, N *Islington*, P *Camberwell*, R *Greenwich*, S *Hampstead*, T *Kensington*, V *Wandsworth*. Ik kan bij eigene ondervinding verzekeren, dat het voor vreemden zijne nuttigheid heeft, deze teekens te kennen. In ieder distrikt zijn altijd vier rotten, die elkander op militaire wijze aflossen, en twee inspecteurs in werkelijke dienst. Een der laatsten gaat dag en nacht zijn distrikt door, terwijl de ander in het wachthuis blijft, om gevangenen aan te nemen en verlangde hulp te verleenen. Om de twee uren rapporteren de serjanten, wat, of dat er niets is voorgevallen. Als de tijd van aflossing daar is, komen de vier rotten bijeen, en worden door den inspecteur opgelezen en gemonsterd. Blijkt het, dat er een ontbreekt, een glas te veel heeft gedronken, of op eenige andere wijze in zijne dienst nalatig is geweest, dan geeft de inspecteur daarvan berigt aan den distriktsopziener, die de zaak naar goedvinden, dat is naar gelange van haar belang, of zelf afdoet, of ter kennis van de bevelhebbers brengt, die terstond kunnen afzetten en voor hun vonnis geene gronden behoeven op te geven. Volgens de instructie moet ieder gemeene elke tien of vijftien minuten zijne ronde doen, zich ten naauwkeurigste met de plaatselijke gesteld-

heid en met de bijzondere omstandigheden van al de bewoners bekend maken, zoodat hij van ieder alles weet.

Dat een aldus ingerigt corps, waarin niemand wordt opgenomen, die meer dan 35 jaren oud is, minder dan vijf voet acht duim lengte heeft, die niet gezond en sterk van ligchaam is, of op wien iets te zeggen valt, aan zijne bestemming kan voldoen, lijdt geen' twijfel; de uitkomst heeft ook geleerd, dat het deszelfs geenszins gemakkelijke taak uitstekend heeft volbragt. Sedert het bestaat, zijn jaarlijks door hetzelve 72,000 personen gevangen genomen, waaronder 45,000 van het mannelijke, 27,000 van het vrouwelijke geslacht. Doch meer dan dit aantal, getuigt voor de voortreffelijkheid der inrigting de vermindering der diefstallen en de veiligheid der straten. Vóór dat ik nog een paar voorvallen verhaal, die voor eenigen tijd het publiek stof tot praten gaven, wil ik nog met een enkel woord over de *City* spreken, die, gelijk ik reeds zeide, hare eigene policie heeft. Deze staat uitsluitend onder opzigt en bestuur van den hoogsten municipaalraad, de zoogenaamde *Aldermen*, en wordt in eene dag- en nachtpolicie verdeeld. Tot de eerste behooren een hoofdopzigter, drie inspecteurs, tien serjanten en 96 gemeenen. De nachtpolicie telt in dezelfde evenredigheid 453 personen, en de gezamentlijke onkosten bedragen bijna 44,000 pond. Wie nu weet, dat het getal inwoners der *City* naauwelijks het achttiende deel uitmaakt van de bevolking van *Londen*, die behoeft deze som slechts te plaatsen naast die van 240,000 pond, om te zien, welke inrigting het minste geld kost. Ongelukkigerwijze zijn het de kosten niet alleen, waarin de *City* van de slechtste partij is. De policie is daar beter, dan vroeger, maar zij moet verre onderdoen voor die van het overige gedeelte van *Londen*. De reden daarvan is spoedig gevonden. Bij de keuze gaat het in den regel naar gunst; elders is dat eene uitzondering. Als een *Alderman*, of zijne vrouw, vader, moeder, zoon, dochter, neef of vriend op algemeene kosten wenschen te verzorgen, dan wordt er om eenen post bij de policie gebedeld, en daar ieder *Alderman* zoo doet, zijn ook alle malkander daartoe behulpzaam. Het is dus eene inrigting voor oude bedienden, hetzelfde, wat vroeger sommige *Duitsche* hofschouwburgen voor afgeleefde tooneelspelers waren, een middel om verzorgd te zijn; en daartoe is noch een schouwburg noch eene policie-inrigting bestemd. Het

ontbreekt de policie van de *City* daarenboven aan militaire orde; zij doet dienst, gelijk eene goede burgerwacht, terwijl aan de andere zijde van *Templebar* strenge krijgstucht heerscht. Dienvolgens was het verlangen van Lord RUSSELL, om beide inrigtingen tot één te maken, waartoe zeker de *City* alleen eene hervorming zou ondergaan, ongetwijfeld in het algemeen belang, en het is daarom opregt te betreuren, dat de tegenstand des bestuurs in de *City* zijne goede bedoeling heeft verijdeld. Die tegenstand was te verwachten. De Heeren van de *City* staan op hunne regten en privilegiën. In het algemeen is daartegen misschien weinig in te brengen. Het heeft zijne goede zijde, dat men zijne regten wil verdedigen, zelfs als zij, die ze ons willen ontnemen, verzekeren, dat het te onzen beste geschiedt. De mensch voelt eene soort van mistrouwen tegen opgedrongene weldaden, en dat gevoelden de *Romeinsche* regtsgeleerden, als zij tot grondslag namen: *beneficia nemini obtrudantur*; men dringe niemand weldaden op! Maar waarom doet het bestuur der *City* zelve niet, wat Lord RUSSELL voor hetzelve doen wilde? Waarom? Waarschijnlijk, omdat het belang, hetwelk hen terughoudt, voor hen grooter is, dan dat des algemeens.

Doch ik kom nu tot de boven bedoelde voorvallen, die tot staaltjes van de nieuwe inrigting kunnen dienen. Een jonge Lord, wiens naam ik niet noemen wil, verspilde zijn geld onder anderen ter bevrediging van de behoeften eener *maitres*, die, in geringen stand geboren en tot vóór korten tijd in bekrompene omstandigheden verkeerende, nu dubbel verkwistende was. Zij bewoonde een huis op een der aanzienlijkste pleinen; hare bedienden waren prachtig uitgedost, en voor haren blaauwen landauer dansten twee beeldschoone Izabellen. Ik zag haar dikwijls mijn venster voorbijrijden, en niet wetende, wie zij was, hield ik haar voor eene groote dame. Terwijl nu op zekeren dag haar rijtuig voor eenen prachtigen winkel in *New-bondstreet* stilhoudt, doet een policiedienaar, wat ook ik dikwijls doe, als ik geen haast heb en twee zulke prachtige paarden op hun gebit zie knabbelen, hij blijft staan, om de schoone dieren te beschouwen. Een policiedienaar mag een antwoord wachten van de bedienden, die bij het rijtuig behooren, op de vraag, aan wien het toebehoort, en toen hij dit vernomen had, wendde zijn blik zich onwillekeurig naar den winkel, waar

de eigenares, hem van vroeger' tijd wèl bekend, zich bevond. En hij zag haar niet alleen, maar hij hoorde ook, hoe de bediende, die haar, met een pakje in de hand, naar haren wagen geleidde, herhaaldelijk zijn leedwezen betuigde, dat eene achtergelatene banknoot valsch was, daarbij verzekerende, dat er met de betaling van de kleine rekening volstrekt geen haast was. Het spreken over de valsche banknoot wekte in de hersenen van den policiedienaar zulk eene zonderlinge gedachtenreeks, dat hij terstond een cabriolet nam, en het rijtuig van zijne oude bekende volgde. Zij reed naar huis. Den volgenden dag, omstreeks het gewone uur voor het winkelbezoek, was de policiedienaar in de buurt. De dame reed uit; hij volgde. Haar rijtuig hield stil voor eenen eleganten winkel in *Ludgate-hill*, en kort na haar trad de policiedienaar binnen. Zijne burgerlijke kleeding en zijne bescheidene vragen gaven den bediende geene vleugels. De dame daarentegen werd terstond bediend. Tot betaling legde zij eene banknoot van twintig pond op de tafel. De bediende vloog daarmede naar den kassier. De kassier kwam met de aanmerking, dat er tegenwoordig vele valsche banknoten in omloop waren, en dat ook deze hem verdacht voorkwam. De dame nam dat kwalijk, en de beleefde kassier — want beleefd zijn de *Londensche* winkelbedienden, dat moet zelfs hun ergste vijand verklaren — gaf zestien pond en eenige schellingen als overschot der rekening terug. De policiedienaar verwijderde zich met de dame. Zij reed naar *Regentstreet*, hij ook. Daar hernieuwde zich in eenen winkel het spel met eene banknoot van twintig pond, en de dame kreeg zonder bedenking twaalf pond terug. Nu rekende de policiedienaar zich van de juistheid zijner vermoedens overtuigd. Hij sloeg de geliefde van den Lord nog twee of drie dagen gade, verzekerde zich, dat de door haar uitgegevene banknoten valsch waren, en nam haar in hechtenis. Aan het geregtelijk onderzoek heeft zij zich evenwel onttrokken; want een drank, die aan al het lijden dezes levens een einde maakt, heeft een einde aan haar leven gemaakt, maar in haren lessenaar moet men eene vrij groote menigte van valsche banknoten gevonden hebben, en eenige brieven, die den Lord zelven verdacht maakten, moeten dezen tot eene plotselinge reize naar het vasteland hebben bewogen.

Op eene niet minder schrandere wijze is het, vóór eenigen

tijd, eenen inspecteur der policie gelukt, te *Salisbury* negen valsche munters te ontdekken, die sedert verscheidene jaren aanmerkelijke sommen onder de menschen hebben gebragt. Kort geleden was ik zelf ooggetuige van een voorval, dat ook zeer ter gunste van de policie getuigt. Er was een man ten gevolge van eene inbraak gevat, en een dienstmeisje des huizes zwoer, dat hij de dief was; want zij had hem zien wegloopen. De man betuigde zijne onschuld, en beriep zich op de getuigenis van eenen serjant der policie, met wien hij juist op het opgegeven uur verscheidene mijlen ver van het bestolen huis had gesproken. De serjant bevestigde dit, en toen het dienstmeisje den beschuldigde van naderbij beschouwde, riep zij: »Och, hemel, hij is het niet; die had pokdellen, maar behalve dit gelijkt deze man hem sprekend." Op grond van dezen uitroep bragt de serjant nog dienzelfden dag den schuldige in hechtenis.

DE REGTSOEFENING IN SPANJE.

In *Spanje* is de regtsbedeeling de vruchtbaarste bron van onregtvaardigheid geworden. Daadzakelijk berust zij, althans voor een groot gedeelte, in de handen eener klasse van lieden, die, onder den naam van *Scrivanos*, (schrijvers, griffiers) het ambt van protocollant en ook van notaris oefenen, en meestal leven en dood, vrijheid en gevangenis, eer en schande des genen, die in hunne klaauwen valt en niet met hen weet te handelen, te hunner beschikking hebben. Deze kanker dagteekent in *Spanje* reeds van oudsher. De revolutie heeft daarin even min genezing gebragt als de restauratie, en door de sedert FERDINAND DES VII terugkomst ontstanen burgerkrijg is het kwaad slechts te weliger voortgegroeid. De Heer VAN ARNIM deelt, in zijne te *Berlijn* in het jaar 1841 uitgegevene *Reis naar Spanje*, een voorbeeld hiervan mede. Het dragen van messen is in *Spanje* om goede redenen verboden; doch het *broodmes* is van dit verbod uitgezonderd. Nu had een man eenen anderen met een mes vermoord. Hij werd gegrepen en voor den *Scrivano* gebragt, die terstond het protocol opmaakte. Alles kwam er op aan, of het werktuig, waarmede de moord gepleegd was, als *brood-* of als een *ander* mes wierd aangeduid; want in het eerste geval kwam de dader met tijdelijke gevangenis

vrij; in het andere moest hij den dood ondergaan. De *Scrivano* schrijft zijn protocol, tot dat hij aan het woord *cultiello* (mes) gekomen is. Nu houdt hij op. De beschuldigde begrijpt, wat dit beteekent, en legt eenig geld op de schrijftafel; maar het woord *cultiello* klinkt hem andermaal in de ooren, zonder dat het geld weggenomen wordt. Ook dit verstaat hij en verdubbelt de gift; doch nog altijd blijft het bij dit woord en bij het stilstaan der pen, tot dat eindelijk eene derde *onze* de bijvoeging volgen doet: *cultiello per cortar pan* (een mes om brood te snijden). — »Op het berigt komt veel aan," zegt de houtvester in IFFLAND's *Jagers*. Dit geldt allerwegen van de justitie, maar wel vooral in landen, waar zij verwaarloosd is.

DE PALMBOOM.

Doctor M. WIENER, in zijn geschrift: *de zwerftogten van eenen Duitscher door het eiland Kuba, in den winter van* 1841, spreekt over dit reusachtige plantgewas, het sieraad der warmere landstreken, op de volgende wijs: De palmboom stort in de ziel van den beschouwer eene diepe weemoedigheid, van welke men zich geene rekenschap weet te geven; het is eene genoegelijke treurigheid, eene zielrust, die tot schier volkomene ontspanning stijgt. De ziel schijnt zich in zichzelve terug te trekken; in 's menschen binnenste schijnt eene onverklaarbare leegte te heerschen. Het voorkomen van den palmboom heeft veel eentoonigheid en onbewegelijkheid; eene kalmte, die ons levendig aan de nietigheid aller voortbrengselen van 's menschen geest en hand en aan de onvergankelijkheid der werken Gods doet denken. Niet alleen dat wij bestaan, maar dat wij de voornaamste plaats in de natuur bekleeden, is onze troost, en het ons vertegenwoordigen van dat bewustzijn, zoo dikwerf wij slechts kunnen, is tot ons geluk noodwendig. Even als wij ons, nu her- dan derwaarts, in altoosdurende rusteloosheid wenden en keeren, moet ook alles rondom ons in beweging zijn; dan gevoelen wij duidelijker, dat wij bestaan, even als de schijnbaar voorbijvliegende oevers ons duidelijker doen zien, hoe snel het bootje voortschiet. Beweging verstikt het nadenken, gelijk rust het wekt. Zoodra het een of ander, wat het ook zij, ons aan die alledaagsche onrust ontrukt, voelen

wij ons ernstiger gestemd, zonder ons de oorzaak daarvan duidelijk bewust te zijn. Bij den voor Godsdienst vatbaren mensch klimt deze ernst tot een' zoeten weemoed op, die hem hemelwaarts voert; bij den twijfelaar is het eene leegte, die, wanneer zij lang bleef aanhouden, hem in wanhoop storten zou. — In de schemering moet men onder palmboomen wandelen, om regt te ondervinden, hoe de ziel, onder daartoe gunstige omstandigheden, hare vlugt ten hemel nemen kan. Men treedt voort tusschen hoog opstijgende zuilen, want zoodanig vertoonen zich de stammen der palmboomen, terwijl verre boven ons de meestal twaalf voet lange en twee voet breede bladeren elkander met de punten aanraken en stoute *Gothische* gewelven vormen, door welke, bij de statig golvende beweging, welke de avondwind daaraan bijzet, de goudstralen der ondergaande zon zich breken. Wat is, vergeleken met deze wonderbare boomzalen, de schoonste tempel, al ware het ook die te *Rome*? — In de beeldrijke taal van het Oosten heet de palm: *de boom van den arme*. Zij is het in dubbele betrekking. Zijn niet armoede en treurigheid gezusters, die elkander de hand reiken en vereenigd het moeijelijk levenspad bewandelen? — Heil den arme, die zich aan den voet van eenen palmboom mag nedervlijen; hij kan vol vreugde uitroepen: »Nu ten minste ben ik veilig, dat ik niet van honger sterven zal!" en heeft hij zich verzadigd, kan hij weder uitroepen: »Ik zal niet meer door regenvlagen overstroomd, door stormwinden geteisterd worden!" Want de vruchten van den palmboom zullen hem voeden, zijne bladeren hem beschermen en zijne schors hem kleeding verschaffen. — De gelijkheid van den palm met het graniet is treffend; de grijze kleur van het graniet vindt men in den palm weder; de mica-deeltjes van dit gesteente worden aan den palmstengel door de daaraan zigtbare kleine vlakjes van eene mat-witte kleur, die in den zonneschijn als zilveren loovertjes schitteren, oogbedriegend nagebootst. Ten gevolge der straalbreking, schijnen de houtaders van den boom, wanneer men dien op eenigen afstand beschouwt, in elkander te smelten, en gelijken dan de deeltjes veldspath, die zich schubvormig in het graniet voordoen, hetgeen de zinbegoocheling voltooit. — De slank en rijzig opgeschotene palmstengel vertoont geene uitpuilende oneffenheid, geene knoesterige takken, van welke men zich als steunpunten zou kunnen bedienen, om den boom te be-

klauteren. De spierkracht van 's menschen arm, even als het buigzame klemvermogen zijner knieën, worden teloorgesteld door de gladheid eener schors, die als gepolijst in de zonnestralen schittert. Om de bladerkroon te bereiken, moet men zich van een hulpmiddel bedienen; men maakt, namelijk, aan het eene einde van een touw, eenen strop, dien men om den boomstam slaat; het andere touweind trekt men om den linker voet, in den vorm van een' stijgbeugel, en hijscht zich op deze wijze tot aan de plaats, waar de strop den boom omvat; deze lus wordt nu al gedurig hooger geschoven, tot dat men den top bereikt heeft. Zulk eene luchtvaart is natuurlijk zeer moeijelijk en halsbrekend; desniettemin zijn er lieden, die het daarin tot een' hoogen trap van kunstvaardigheid gebragt hebben; op het eiland *Kuba* noemen zij zich *Mochadores*.

KIN-LWAN.

Schets van een' Chineschen Roman.

Onder den titel: KIN-LWAN, *een Chineesch Verhaal; uit het Chineesch in het Engelsch vertaald door* R. THOM, verscheen vóór eenigen tijd een werkje, dat als eene letterkundige bijzonderheid mag beschouwd worden. Door eenen koopman vertaald in de weinige vrije uren, die zijne bezigheden hem overlieten, gedrukt te *Canton*, en versierd met teekeningen van de hand eens *Chineschen* kunstenaars, zou dit boek in vroegere tijden van bibliomanie ongetwijfeld grooten opgang hebben gemaakt. In onze dagen verlangt men meer, en ook als verhaal, ook als schildering van *Chinesche* zeden en gebruiken moet het waarde hebben. De intrigue is zeer eenvoudig. KIN-LWAN-WANG heeft haar zestiende jaar bereikt en nog geenen man gevonden; zij wenscht hartelijk te kunnen trouwen. Terwijl zij op zekeren dag zich in den tuin van haren vader aan het genoegen van schommelen overgeeft, wordt zij van een' *Chineschen* student gezien, die, de gewone etiquette des lands schendende, eene geheime verstandhouding met haar aanknoopt. Vadat hij langen tijd om hare gunst heeft gedongen, waarbij hem een sluw kamermeisje en eene goedhartige tante behulpzaam zijn, wordt het jonge paar, hetwelk voor het

oogenblik de toestemming van den vader van het meisje niet kan verkrijgen, heimelijk verloofd.

De bitterheid van teleurgestelde liefde in zijn hart gevoelende, beschuldigde hij eens zijne verloofde van wispelturigheid en koelheid, en rijkelijk vloeiden daarbij zijne tranen. Toen KIN-LWAN haren geliefde in dezen toestand zag, riep zij uit: »Ik ben een deugdzaam meisje, en gij, mijnheer, zijt ook geen losbol, zoo als ik geloof. Ach! Alleen omdat de jongeling kracht en talent, en het meisje schoonheid en deugd bezit, daarom acht en bemint men elkander. Daar ik u eenmaal heimelijk in mijne kamer liet komen, zoo beschouw ik mij levenslang als de uwe; en zoo gij, mijnheer, mij nu verlaten wildet, ware het een slechte dank voor het onbegrensde vertrouwen, dat ik in u gesteld heb. Neen, gij moet hier in tegenwoordigheid der alziende Goden zweren, dat wij te zamen zullen leven, als man en vrouw, totdat onze hoofden wit zijn geverwd door den ouderdom! Zoo gij eenig ander voornemen te mijnen aanzien koestert, zoo wil ik mij liever door u laten dooden, dan daarin bewilligen." Zij sprak deze woorden met mannelijken ernst, en naauwelijks had zij geëindigd, of tante TSAON trad binnen. Deze oude dame bedankte den student eerst voor de schoone geschenken, die hij haar den vorigen dag gezonden had, en vervolgens werd zij door TING-CHANG — zoo heette de student — verzocht, dat zij de taak van bemiddelaarster zou op zich nemen en hem met zijne verloofde zou verbinden. Hij zwoer een getrouwe, liefderijke echtgenoot te zullen zijn; in het tegenovergestelde geval riep hij de Goden op, om hem met hunnen toorn te vervolgen zoolang hij leefde.

Nu vatte tante het woord op. »Mijn lieve neef," zeide zij, »en mijne lieve nicht! Zoo gij er prijs op stelt, dat ik bemiddelaarster zijn zal, zoo moet gij vóór alle dingen vier afschriften van een huwelijkskontrakt maken. Het eerste afschrift zullen wij nemen en in het gezigt van hemel en aarde verbranden, opdat de goede en de booze geesten getuigen zijn van ons voornemen. Een tweede afschrift behoud ik als de middelares tot een te gebruiken bewijsstuk, als uwe liefde, hetgeen de Goden mogen verhoeden, mogt verkoelen. De twee overige afschriften behoudt gij zelve, als wederzijdsche onderpanden, dat gij, als de gelegenheid daartoe zal gekomen zijn, den huwelijksbeker vullen en de voor-

geschrevene plegtigheden openlijk volbrengen zult. Indien de vrouw den man bedriegt, zoo moge de snelle bliksem haar op het hoofd treffen; bedriegt de man de vrouw, zoo mogen tallooze pijlen hem in het harte dringen, en de misdadige partij moge de straf der trouwloosheid in de stad der dooden lijden, en in de duistere helle nederzinken voor immer en eeuwig!"

Tante TSAON sprak deze woorden met eene statige, roerende stem, en het hart der minnenden werd met vrees en schrik vervuld. Zij begaven zich nu aan het opstellen en afschrijven van het huwelijkskontrakt, en nadat zij dit plegtig bezworen hadden, knielden zij in ootmoed neder en deden een gebed. Daarop dankten zij tante TSAON voor hare goedgunstige bemiddeling. Deze dame zette den jonggehuwden sappige vruchten en zoeten wijn voor, dronk op hun welzijn, en wenschte hun geluk en vreugde in hunnen echtenstaat.

Zij leefden gedurende het eerste jaar gelukkig; maar op het einde van hetzelve werd TING-CHANG onverwacht naar zijne geboortestad teruggeroepen. Na een lang en smartelijk afscheid brak het oogenblik der scheiding aan, en het paard, dat den student van zijne vrouw zoude wegvoeren, stond gezadeld en getoomd in de straat. Tante TSAON bereidde den wijn voor den stijgbeugel- of afscheidsdronk. TING-CHANG beval zich in haar aandenken en gaf zijner vrouwe den afscheidskus. De ongelukkige, toen zij gevoelde, dat zij hare smart niet bedwingen en hare tranen niet langer inhouden kon, keerde zwijgend naar hare kamer terug, waar zij een stuk zwarte taf voor den dag haalde, gelijk men bij zulke gelegenheden pleegt te nemen, en daarop schreef zij eenige verzen. Zij gaf die aan haar kamermeisje KING-KI, en beval haar, ze heimelijk haren gemaal in de hand te stoppen. Toen de student reeds een kwartier uurs had voortgereden, haalde hij de taf te voorschijn en las het volgende:

'k Mogt, zittend aan uw zij, o liefste, uw hand vaak drukken;
Nu gij me ontvlugt, helaas, hoe strijd ik met de smart!
Eer nog uw klepper u mijne oogen zal ontrukken,
Volgt met der wolken vaart u straks mijn minnend hart.

TING-CHANG, door rijkdom en schatten bekoord, vergeet zijne trouwe KIN-LWAN en huwt met eene andere. De ver-

latene vrouw zoekt zijn hart door sentimentele brieven weder te winnen; maar de verrader blijft ongetroffen bij haar proza en hare poëzij, en zendt haar eindelijk de sjerp terug, die hij als een eerste liefdepand van haar heeft ontvangen. KIN-LWAN verzamelt hierop al zijne brieven en zendt deze den regter, die in die streek rondtrok, om alle misbruiken te herstellen. Zij voegt er het berigt bij, dat zij van zins is, eenen zelfmoord te plegen. Daarop verhangt zij zich door middel van de bovengenoemde sjerp. De regter roept den student voor zijne regtbank; en uit de behandeling der zaak ziet men, dat het in *China* eene zeer ernstige zaak is, een meisje te misleiden. De regter werpt den beschuldigde in eenen kerker; terwijl hij onderzoekt of de dame den zelfmoord inderdaad gepleegd heeft.

Na verloop van weinige dagen kwam de tijding van het ontijdige uiteinde van de arme KIN-LWAN, waarop de regter den aangeklaagde uit zijnen kerker en ten tweedemale voor het gerigt liet brengen. De regter sprak met eene toornige stem hem aldus aan: »Met de dochter van eenen aanzienlijken Mandarijn in eene geheime verbindtenis te leven, is ééne misdaad. Een gegeven woord niet te houden, is eene tweede misdaad. Den dood van eenen mensch te veroorzaken, is een derde misdrijf. In uw huwelijksverdrag staat geschreven: »Bedriegt de man de vrouw, zoo mogen talloozе pijlen hem in het harte dringen." Ik heb tot mijne spijt hier geene pijlen; maar gij zult, in plaats daarvan, met stokken worden doodgeslagen als een hond, zoodat gij in de toekomst tot eenen afschrikkenden spiegel zijn zult voor alle koelbloedige booswichten." Na deze woorden gaf hij aan de geregtsdienaars, die in het voorportaal de wacht hielden, een afgesproken teeken. Deze grepen hunne bamboesstokken, stoven in de regtszaal, vielen met een woest geschreeuw op den misdadiger aan, en weldra lag hij als een misvormde bloedige vleeschklomp ter aarde. Toen zijn vader, de Hoogleeraar CHOW, zijnen geweldigen dood vernam, stierf hij plotseling uit droefheid, en eenige dagen later gaf de dochter van WEY, die TING-CHANG getrouwd had, hare hand aan een ander. — Lezer, waarom had hij zich door den rijkdom en de schoonheid eener vrouw laten verblinden, en waarom vergat hij om haar zijne eeden? De Romanschrijver zegt: »Zijt gij eenmaal man en vrouw geworden, zoo blijft man en vrouw voor eeuwig! Welk voor-

deel kunt gij hopen, zoo gij het teedere hart van een u vertrouwend meisje bedriegt? Gelooft gij veelligt, dat de straf den valschen misleider niet bereikt, zoo leest met goedgunstigheid de geschiedenis van de jonkvrouw KIN-LWAN-WANG, die vóór vele jaren is gebeurd."

EEN VOORVAL UIT HET JAAR 1815. Door H. SCHERER.

Uit *Genève* was mij een voortreffelijke aanbevelingsbrief medegegeven naar *Lyon*, in het huis van eene voorname weduwe, Mevrouw DUBUISSON, wier man als Generaal onder de keizerlijke vanen gediend had. Zij leeft in een' zeer onafhankelijken toestand, bezit een aanzienlijk vermogen, en weêrstaat, met eene zich gelijkblijvende standvastigheid, de uitnoodigingen eener te *Parijs* gehuwde dochter, waarmede deze ook de moeder onophoudelijk bestormt, om insgelijks haar verblijf naar de hoofdstad te verplaatsen.

Twee andere dochters leefden destijds nog in het moederlijke huis. Beide waren schoon, doch zoo verschillend, alsof zij onder geheel tegenovergestelde hemelstreken geboren waren. ANGELIQUE, de jongste, was het kind van het Noorden, met de blonde haren, het blaauwe oog, het blanke, blaauw geaderde vel, te *Lyon* eene aangebedene schoonheid, de twistappel van ERIS, (*) in de balzaal onder de dansers geworpen. JANE, daarentegen, was volkómen de echte *provençale*. Sinds lang reeds over de jeugdlinie henen, bleef de herinnering van hetgeen zij vroeger was nog altijd op het geest en schranderheid kenmerkende gelaat geprent. Zij was, in den waren zin van het woord, een karakterbeeld. De groote zwarte oogen verblindden als de glans en brandden als de gloed der zonne. Het zwarte haar was, naar landsgebruik, in lange vlechten op het achterhoofd zaamgewonden; de gestalte rijziger dan bij de anders

(*) ERIS de Twistgodin, die, uit spijt omdat zij alleen, van al de Godheden, op de bruiloft van PELEUS en THETIS niet genoodigd geworden was, onder het vergaderde Godengezelschap den befaamden appel, met het opschrift: *aan de schoonste*, wierp, waaruit de wedstrijd der drie Godinnen, de roof van HELENA en de ondergang van *Troje* zijn voortgekomen.

meestal kleine *Provençalen*, en al de ledematen stonden in de schoonste evenredigheid tot elkander.

Mejufvrouw JANE schonk mij, bij het afscheidnemen, als letterkundige gedachtenis, eenige drukbladen van haar zakboek, welks uitgaaf zij onder den titel: *Souvenirs de ma jeunesse*, destijds voor de pers gereed maakte. Ik vind daarin eene episode, welke mij voorkomt belangrijk genoeg te zijn, om dezelve hier mede te deelen:

»In ons landhuis achter de *Croix Rousse*, waar ik bij mijne grootmoeder woonde en door haar opgevoed werd, was een groot salon met houten, geverniste en van boven vergulde pilasters, tusschen welke eene draperie van zware zijden stof uitgespannen was, hetwelk eertijds misschien karmozijnrood van kleur mag geweest zijn, maar te mijner tijd reeds sterk naar het zwarte begon over te hellen. Het plafond had een kunstenaar uit de provincie beschilderd, en men zag er, op zware, dikopgezwollene wolken, welgevleeschde nimfen rondom eene VENUS zitten, welke nog minder schaars met ligchamelijke gratie bedeeld was. Dit zoldertafereel werd verlicht door drie glazen deuren, welke op het terras uitkwamen. Tusschen de vensters stonden verscheidene tafeltjes met vergulde reepootjes, en niet ver van daar eene console met marmeren blad, van welke sierlijk gesnedene en almede vergulde guirlandes afhingen. Op een dier overblijfselen uit den tijd van LODEWIJK XIII stond, ik weet niet waarom, onder eene glazen stolp, een Admiraal, TOURVILLE, van *biscuit de Sèvres*, in groot costuum met haarzak en lubben, de parkement-rol in de regterhand en de linker trotschelijk steunende op zijn in een' dikken strik van linten bijna geheel verscholen degengevest; het geheel was aan de kanten rijk met koperen leliën versierd. Aan den muur, tegenover de vensters, stond een oud *Engelsch* klavier, met twee rijen touches; daarnaast een kraamschut van *Chineesch* papier. Voor den grooten, in een raam met rijk vergold lofwerk gevatten spiegel was eene kolossale, ouderwetsche pendule geplaatst, op welke ik steeds regt hartelijk boos was, omdat het mij voorkwam, dat zij mijn speeluurtje altijd te laat aanwees. Ter regter- en linkerzijde van dit uurwerk zag men beeldjes van *porcelaine de Sèvres*, die fruitmandjes op het hoofd droegen of urnen onder den arm hielden, waarin jaar op jaar vergeet-mij-nietjes gezaaid of geplant werden. In de hoeken regts en links van

den schoorsteen stonden twee fijngelakte hoekkastjes, en daarop al het noodige om thee te schenken. In de twee andere hoeken van het salon waren met rozenhout ingelegde speeltafeltjes verbannen. Het salon had twee deuren, waarvan de eene in de kamer mijner grootmoeder en de andere in het voorhuis uitkwam. Tusschen beide stond eene rij stoelen met hooge, regtstandige leuningen, als ook een geweldig groote kanapé, die er als de tamboer-majoor van het stoelenbataljon uitzag. Langs de wanden hingen vier familieportretten, voor welke ik altijd bang was, zoo stijf, ernstig, ja grimmig keken zij mij aan. Hierdoor echter pasten zij juist goed bij de beelden op het Gobelinstapijt, dat eens een schoon en zeer kostbaar stuk werks moet geweest zijn. — Volgens huiswet, gewoonte en aloude overlevering, mogt niemand, zelfs niet bloedverwanten en vrienden, den voet in dit salon zetten, zonder in deftige feestkleeding gedost te zijn. Zelfs grootmoeder betrad het niet, zonder *rouge* op de wangen en witte handschoenen aan de armen te hebben; wij kinders mogten er slechts in, wanneer wij ons bijzonder wèl gedragen hadden, als wanneer grootmama ons, tot belooning, stukken uit *Grandisson* voorlas.

»Na deze plaatselijke voorbereiding kom ik eindelijk tot de geschiedenis zelve. Tegen het eind van Junij of in het begin van Julij 1815 verschenen eens bij ons twee officieren met een inkwartieringsbillet. Eerst hadden zij een afzonderlijk gesprek met grootmoeder en overhandigden haar een papier; hierop werden zij terstond in de vertrekken mijner tante en niet naar de gewoonlijk voor inkwartiering aan ons huis bestemde kamer gebragt. Waarom men hun deze onderscheiding bewees, vernamen wij niet. Men zeide ons, dat de twee officieren MACRONI heetten en de zoons waren van eenen boezemvriend onzes grootvaders, waarom dan ook het bevel gegeven werd, dat zij met eerbied behandeld moesten worden. Grootmoeder zelve ging ons daarin met het beste voorbeeld voor, inzonderheid ten opzigte van den jongsten der twee officieren, dien men JOACHIM noemde. Hare toegeeflijkheid voor hem ging zelfs zoo verre, dat zij hem, toen hij eenige dagen wegens onpasselijkheid zijne kamer hield, liet zeggen, dat hij ook in négligé in het salon kon komen. Wij meisjes kregen hem zeer lief, en bragten hem dagelijks de fraaiste bloemen, waartoe wij door het venster bij hem in zijne kamer klommen; een kunststukje,

bij hetwelk hij ons met de hem eigene bevalligheid behulpzaam was. Zoo vonden wij hem dan elken morgen in een' japon van gestikt percale met zijde gevoerd. Ik denk nog altijd aan zijne heerlijk geborduurde pantoffels en vooral aan zijnen welgevormden voet. Hij droeg ook eene kleine muts met arabesken van goud en parels, die, een weinig schuins op zijne rijke zwarte en gekrulde haren gedrukt, iets vreemds en zonderlings aan zijn gelaat bijzette. Aan zijnen opschik besteedde hij eene ongemeene, min of meer in het kleingeestige loopende zorgvuldigheid. Daarbij gebruikte hij een kostbaar nécessaire, waarin wij eene menigte dingen en werktuigen zagen, welke wij in het geheel niet kenden, ofschoon wij, door grootmoeder, met alle *Engelsche* hulpmiddelen van het toilet gemeenzaam genoeg waren. Eerst kleedde hij zich, om ten ontbijt te komen; daarna sloot hij zich op, om te schrijven, of ging onder de oude boomen van het terras op en neêr. Aan het middagmaal kwam hij weder in geheel verschillende kleeding, en deze veranderde hij nog eenmaal, om thee te komen drinken.

»Op zekeren avond — het heugt mij nog, alsof het heden gebeurd was — zaten wij vrolijk rondom de theetafel. Eensklaps treedt FRANÇOIS, onze oude huisknecht, bleek en verschrikt de kamer binnen, en berigt, dat een detachement der nationale garde voor de groote inrijpoort staat en vordert binnengelaten te worden, om het huis te doorzoeken. Bij deze woorden sprongen de twee officieren snel van hunne stoelen; JOACHIM haalde een klein pistool uit den borstzak van zijn' rok, en MACERONI trok een' langen dolk; dus gewapend wilden zij het venster uit op het terras springen, maar grootmoeder hield hen terug. »Om tijd te winnen, late men de wacht door het kleine poortje binnen," zei grootmama bedaard en met beradenheid tegen FRANÇOIS; »ik zal ze hier ontvangen." Doch zoodra de knecht zijn' rug gekeerd had, greep zij JOACHIM bij de hand, en bragt hem snel in haar slaapvertrek, waar zij hem in een klein toiletkamertje verborg, het achter hem toesloot en den sleutel in haren zak stak. Toen zij weder in de zaal trad, vond zij MACERONI bleek en schier buiten staat om te spreken. »Houd u, zonder ontsteltenis te toonen, met uw theedrinken bezig," zei zij; »ik zal het volk hier ontvangen."

»Reeds hoorden wij den tred der gardes in het voorhuis; grootmoeder ging zelve naar de deur en opende die voor

hen. »Hoe, zijt gij het, Mijnheer RIVEL?" zei zij tegen den officier, die de gewapende burgers kommandeerde, en in wien zij den zoon van haren notaris herkende; »wat verschaft mij het genoegen, u bij mij te zien?" — »Wij sporen eenen vlugteling na, en hebben reeds vruchteloos al de buitenverblijven hier in den omtrek doorzocht; bij u, Mevrouw, komen wij dit nu nog slechts *pro formâ* doen." — »Zoo zal ik u dan zelve maar eens rondleiden." Met deze woorden greep zij eene waskaars op, ging voor hen uit en opende eene deur. — »Dit hier is de woonkamer mijner dochter; treedt binnen." Hierbij liet zij de manschap, langs haar voorbij, het eerst in JOACHIM's slaapkamer gaan, zoodat zij door hare eigene schaduw het schijnsel van het licht belette op de meubelen te vallen, zonder welke voorzorg waarschijnlijk sommige voorwerpen opgemerkt zouden geworden zijn, die niet tot de kleedij eener vrouw behoorden. Vervolgens bragt zij hen achter elkander door al de kamers van het huis en eindelijk in het salon terug. MAGERONI stond snel op, maar grootmama zei tot hem: »Blijf zitten!" en, zich tot den Heer RIVEL keerende, vervolgde zij: »Ik stel u den zoon van eenen ouden vriend voor, thans kapitein in het 24ste regement van linie; door een gelukkig toeval heb ik hem bij mij ingekwartierd gekregen." Bemerkende dat eenige gardes de deur harer kamer min of meer oplettend bekeken, zei zij snel tot hunnen officier: »Om uwentwil ben ik bereid, voor ditmaal van mijne *Engelsche* gewoonten af te gaan en u mijn slaapvertrek te openen, opdat gij u moogt kunnen beroemen, uwen pligt striktelijk en in deszelfs geheelen omvang vervuld te hebben. Zie hier dan!" en met deze woorden ging zij binnen en plaatste zich, zoo breed zij kon, voor de kleine, daarenboven in het behangsel half verborgene deur van haar kleedkamertje. »Gelijk gij ziet, ook dit vertrek is ledig. Zijt gij nu volkomen overtuigd, dat uw vlugteling niet bij mij is?" — »Wij waren dit reeds vooruit, Mevrouw," was het antwoord; »maar onze orders..." — »Ja zeker, ook hebt gij wèl gedaan; goeden nacht, mijne Heeren!" — Zoo verliet ons het detachement dan weder, en weldra hoorde men deszelfs tred daar buiten zich allengskens verliezen. Wij kleine meisjes waren sprakeloos van verbazing en van vrees bij het gezigt der gewapenden en hunner blinkende geweren. Eer grootmoeder JOACHIM weder verloste, sprak zij een ernstig woord met ons, en beval

ons het striktste stilzwijgen; vervolgens ging zij in hare kamer, opende de kleine deur, en bragt hem weêr bij ons. Bij zijn binnentreden in het salon zagen wij, hoe hij grootmoeder de hand kuste, terwijl hij met de grootste aandoening en met eene onbeschrijfelijke uitdrukking in zijne fraaije oogen tot haar zeide: »Gij zijt mijne levensredster!" Des anderen daags gingen beide op de diligence. Grootmoeder gaf hun eenen brief mede aan Madame BERTHIER, te *Toulon*, die aldaar nog tegenwoordig het logement *Malta* houdt. In dien brief stond, welk eene groote dienst grootmoeder van haar verwachtte; ook rekende zij hierop niet vergeefs. De policie toch had lucht van JOACHIM's aanwezigheid te *Toulon* gekregen en deed in het logement huiszoeking houden. Madame BERTHIER lag juist ziek te bed; ijlings deed zij JOACHIM zich tusschen de matrassen van haar bed verbergen, en op deze wijs ontkwam hij alle nasporingen. Daar echter het logement nog altijd door de policie niet uit het oog verloren werd, en zulks vooral naardien Madame BERTHIER's denkwijs bekend was, zoo kon men zich geen oogenblik voor eene hernieuwde huiszoeking veilig achten; zij besloot derhalve den vlugteling te verwijderen. Te dien einde deed zij hem vrouwenkleederen aantrekken en het hoofd achter eenen sluijer verbergen; vervolgens plaatste zij zich nevens hem in eene open kales, en deed zich door haren zoon, als ware het om een tourtje te doen, buiten de *Italiaansche* poort rijden. Toen zij bij *Lavalette* aangekomen waren, stapten de echte en de gewaande dame uit het rijtuig en geraakten op omwegen en langs schaars begane paden naar *Plaisance*, een landgoed, dat destijds aan Generaal ALLEMAND behoorde. Hier vertrouwde zij JOACHIM aan den tuinman, een' gewezen soldaat, en deze beloofde, lijf en leven voor hem op te zetten. Hij hield zijn woord; maar MACARONI, die zich weder bij JOACHIM gevoegd had, ried dezen, *Frankrijk* te verlaten. Daar hij ook zelf zijn' rusteloozen, gejaagden toestand moede was, stemde hij hierin toe, en besloot naar *Napels* terug te keeren. Ook deze overvaart werd door Madame BERTHIER mogelijk gemaakt; doch de uitkomst der reis was allertreurigst, want den 13den October werd JOACHIM MURAT, gewezen Koning van *Napels*, bij *Pizzo* gefusilleerd."

DE GEKROONDE VRIJGEEST TEGENOVER DEN CHRISTELIJKEN GENERAAL.

Frederik II van *Pruissen* zag, na den gelukkigen afloop van den zevenjarigen oorlog, altijd zeer gaarne onder zijne tafelgasten den ouden Generaal von Ziethen, die hem in dien oorlog zoo menigen lauwer had helpen verwerven, en wanneer er geene vorstelijke personen tegenwoordig waren, moest de wakkere krijgsman altijd naast hem zitten. Eens dat de Koning hem op Goeden Vrijdag ook bij zich ter maaltijd liet noodigen, verontschuldigde de Generaal zich, verklarende, dat hij niet verschijnen kon, omdat hij op dien Christelijken feestdag steeds gewoon was het H. Avondmaal te gebruiken, en dan gaarne in dezelfde aandachtige stemming wenschte te blijven. — Toen hij den eerstvolgenden keer weder te *Sans-Souci* aan den koninklijken disch verscheen, en het gesprek weldra weder, als naar gewoonte, een' levendigen, vrolijken gang genomen had, rigtte de Koning schertsend het woord tot zijnen ouden buurman, die een regtzinnig oud Lutheraan was, zeggende: »Nu, Ziethen, hoe is u het Avondmaal op Goeden Vrijdag bekomen? Hebt gij het waarachtige ligchaam en het waarachtige bloed goed kunnen verteren?" Een luid, schamper gelach weêrgalmde onder de gasten. De oude Ziethen, daarentegen, schudde afkeurend het grijze hoofd, stond op, en, nadat hij diep voor den Koning gebogen had, rigtte hij, met eene luide, vaste stem, de volgende woorden tot hem: »Uwe Majesteit weet, dat ik in den oorlog geen gevaar vrees, en waar het te pas kwam, bereidvaardig mijn leven voor u en het vaderland gewaagd heb. Dezelfde gezindheid bezielt mij nog heden, en zoo het nut doet en gij het beveelt, leg ik mijn' grijzen kop gewillig voor uwe voeten. Dooh er leeft Een boven ons, die is meer dan gij en ik, meer dan alle menschen; het is de Heiland en Verlosser der wereld, die voor u gestorven is en ons allen met zijn bloed duur gekocht heeft. Dezen Heiland laat ik niet aantasten en bespotten; want op Hem berust mijn geloof, mijn troost en mijne hoop in leven en in sterven. Door de kracht van dit geloof heeft uw dapper leger moedig gestreden en den zege behaald; ondermijnt uwe Majesteit dit geloof, dan ondermijnt zij daardoor tevens het heil van den Staat. Dat is eene onfeilbare waarheid. Houd het mij ten goede!" — De Koning was

door deze aanspraak zigtbaar getroffen. Hij stond op, reikte den wakkeren Christelijken Generaal de regterhand, legde de linker op zijnen schouder, en zeide aangedaan: »Gelukkige ZIETHEN! Mogt ik er ook in kunnen berusten! Ik heb alle achting voor uw geloof. Houd er u bij; het gebeurde zal niet weder plaats hebben." (*)

(*) Uit de *Charakterzüge und historische Fragmente aus dem Leben des Königs von Preussen*, FRIEDRICH WILHELM III, *gesammelt* u. s. w. *von Dr.* N. FR. EYLERT, *Evang. Bischof, Hofprediger etc.*

DE HEDENDAAGSCHE FRANSCHE OUDE VROUWEN.

(Uit een *Fransch* Dagblad.)

Wanneer men den tegenwoordigen tijd met den vroegeren, onze zamenleving met die onzer voorouders, en de beschaving van onze dagen met die der vorige vergelijkt, alsdan zal men opmerken, dat ons iets zeer belangrijks en weldadigs ontbreekt, te weten: *de oude vrouwen.* Niet alsof de fontein der jeugd minder snel opdroogde dan eertijds; niet alsof de vrouwen haar gelaat en hare gestalte beter tegen den tand des tijds wisten te verdedigen; neen, de natuur verzaakt hare eeuwige regten niet; maar de vrouwen *verouderen* niet meer, zij *vergaan.*

Eens was oud worden eene *kunst*, thans is het een *ongeluk.* In gezelschappen nam elk bij het gesprek zijne bijzondere plaats in, en die der oude vrouwen was, voor allen, die haar omringden, eene der aangenaamste. Had eene vrouw, na eenen korteren of langeren schoonheidsduur, hare jeugdige jaren achter den rug, zoo trad zij van zelve in de schaduw, en poogde niet te verbergen, dat zij oud geworden was; zij gaf zich uit voor hetgeen zij was, *voor eene oude vrouw*, en nam daarmede eenen gezelschappelijken pligt op zich, die voor elk der levensperken van gewigt was. Zij aanvaardde, als 't ware, de voorzittersplaats bij zamenkomsten, deelde aan mannen en vrouwen den rang in vernuft en in bevalligheid toe, maakte voor de jongen het intreden in, en voor de ouden het uittreden uit de wereld gemakkelijk, stichtte voegzame huwelijken, beschermde opregte liefdesverbindtenissen, bragt zekeren smaak en zekere

boeken in de mode, knoopte soms verband tusschen beuzelachtige voordeelen en gewigtige belangen, hield eene school van den goeden toon, ondersteunde door haar gezag den goeden ouden tijd en de goede oude hoffelijkheid.

De oude vrouwen oefenden voormaals eenen beduidenden invloed op de jeugd. Jonge lieden voelden achting voor die wezens van twijfelachtig geslacht, die van hunne vroegere jaren slechts de innemendheid en de gewoonte om te behagen, op min vergankelijke dingen toegepast, hadden overgehouden, en zich van de latere den aangenamen pligt, om anderen te onderrigten en bij te staan, eigen gemaakt hadden.

Men moest een bastaard of een onmensch zijn, wanneer men zich niet eene geliefde, verlorene moeder herinnerde bij het zien en hooren eener vrouw, wier hart niet meer door stormen geschokt wordt, wier gelaat door moederlijke smart en zorgen gerimpeld, wier taal ernstig maar zacht is, wier gesprekken leerzaam en wier waarnemingen fijn en juist zijn.

Zulke oude vrouwen zijn er thans niet meer. Wij hebben slechts wezens van vrouwelijke soort, die zich allengskens in het duister verliezen. Na eenen bloei van tien of twaalf jaren beginnen onze vrouwen een leven van inwendigen wrevel en minachting tegen geheel het menschelijk geslacht. Zij benijden diegene, welke minnend of bemind de wereld intreden. Nadat zij op groote hartstogten hoop noch aanspraak meer maken kunnen, jagen zij naar kleine, vernederende dwaasheden; op bals huppelen zij, met digt zaamgeregen taille, lagchend en lonkend rond, en heeft het vernuft al eene verlokking begonnen, zoo vernietigt het gelaat dien indruk weder. In de salons matigen zij zich het regt van oordeelvelling over geest en schoonheid aan, bespotten den eersten en verkleinen de andere, noemen personen van verdienste lieden, die van niet tot iet gekomen zijn, bespieden ieder' blik en ieder woord, ontrusten gehuwden, hinderen gelieven, spelen slecht whist, en willen alle op de sopha zitten.

Zij kunnen er zich volstrekt niet aan gewennen, oud te worden.

Na vele pogingen, om door logen, door blanketsel, door valsche bruine en uitgeplukte grijze haren haar gezelschapsleven te rekken, geraakt de bejaarde vrouw plotseling —

niet tot eenen blijmoedigen en gelukkigen, maar tot eenen nietsbeduidenden, gebrekkelijken ouden dag, tot verslapping, tot vergetelheid, en heeft niet eens, zoo als voormaals, de toevlugt der vroomheid.

En welk eenen invloed heeft dit alles op onze jeugd?

De jonge mans zijn minder beleefd, waken minder zorgvuldig over houding en gedrag, en alle familiepligten worden vergeten. Jonge, schoone meisjes zien zich bewonderd, gezocht; de mode heft ze duizelend in de hoogte; het ruischt en suist rondom haar van complimenten, vleijerijen, walsen, quadrilles; zoodra haar de vleugels groeijen, zwijmelt haar het hoofd; zij vliegen zoo als het toeval wil, zonder leiding of bestuur, als de jonge musschen, die geene moeder meer hebben, tot eindelijk de stormwind van het schandaal haar nederploft.

Vernuftige lieden worden van de groote wereld uitgesloten, omdat er geene conversatie meer bestaat. Hoe zou zulk een verstandelijk genot ook mogelijk zijn in dit bedwelmend gewoel van ruiggebaarde dansers en opgeschikte koketten, onder die vrouwen, die, na afloop van walser of galop, geen gesprek weten gaande te houden, en alleen visites maken of ontvangen, om op een bal genoodigd te worden?

En waarom vlieden zoo vele jonge lieden de wereld, veronachtzamen de gezelschappen, en zetten zich liever in het eene of andere koffijhuis neder, om er hunne cigaren te rooken en te spelen? Omdat er geene oude vrouwen meer zijn, om hen te leiden, te ondersteunen, hunne uitspanningen te besturen of te wijzigen, en omdat de jonge meisjes de voorkeur geven aan hen, die laatdunkend over alles beslissen, rooken, schreeuwen en groote baarden dragen.

Waarom geraken jonge meisjes zoo ligt in opspraak? Omdat zij niet door het gezag van oude vrouwen beschermd, door derzelver ondervinding bestuurd en door derzelver invloed verdedigd worden.

Waarom hebben laffe kwinkslagen den boventoon over waarachtig vernuft en verfijnden smaak? Omdat er geene oude vrouwen meer zijn, die een salon houden, een uitgelezen gezelschap, en daarin den man van geest de voorkeur geven boven den lafbek. Omdat er geene vrouw van vijftig jaren meer is, die, van hare jeugd sprekende, waagt te zeggen: *Eens, toen ik nog jong was.*

MOGT HET ZÓÓ ALLEN VERLEIDERS DER ONSCHULD GAAN!

Een rentenier in de straat *des Moineaux* te *Parijs* werd onlangs, op eene geheimvolle wijze, voor zijn schandelijk gedrag omtrent een meisje gestraft, dat door hem verleid was. Het ongelukkige voorwerp kwam op zekeren avond laat tot hem, smeekende om eene schuilplaats bij hare kort op handen zijnde bevalling. De verleider wierp haar op straat en de deur achter haar toe. Een onbekende voorbijganger zag haar weenen, vernam naar haar en het gebeurde, en bragt vervolgens de hulpelooze verstootene naar eene vroedvrouw, waar hij haar deed opnemen en verzorgen, en alles vooruitbetaalde. Op een' zondag kwam de Heer N*** des morgens ten 6 ure van een bal, en vond de deur zijner kamer open. De pendule was verdwenen, bureau en laden opengebroken, en zilverwerk zoo wel, als een deel der bankbriefjes, uit zijn' schrijflessenaar medegenomen. Voor den spiegel stak een blad papier, waarop geschreven stond:

De Heer N*** debet aan ***

Voor de verlossing eener jongedochter, benevens andere onvermijdelijke onkosten	150 fr.
Luijermand en andere benoodigdheden voor het kind	60 »
Zes maanden aan de min vooruitbetaald	120 »
Onkosten voor het innen der gelden, valsche sleutels enz. enz.	100 »
Somma	430 fr.

Voldaan, in goederen zoo wel, als in gelde, ... , 1843.

BIJ DE UITREIKING DER EERMEDAILLES, DOOR DE COMMISSIE VAN LANDBOUW IN ZEELAND TOEGEKEND AAN DE HEEREN A. FAAS EN W. HOEKDIJK, LANDBOUWERS TE BIERVLIET.

De voorzaat mogt eerbiedig bogen
Op Biervliets dappren heldendrom,
Die, met de kruisvaan uitgetogen,
Bysanties muur het eerst beklom;
En, trots der Sarracenen woede,
Met God, en veilig in zijn hoede,
Onwrikbaar in gevaar en leed,

Zijn torenspits en hooge wallen,
Tot stof gebeukt, in puin deed vallen;
De halve maan aan flarden reet;

Op hem, wiens naam door heldenglorie
Noch oorlogsdaden was beroemd,
Maar heerlijk prijkt in 's lands historie
En nog met wellust wordt genoemd;
Op Beukelsz, eens de roem der Zeeuwen,
Wiens vinding, na een vijftal eeuwen,
Nog brood geeft aan den visschersstand,
En lekkre spijs voor duizend monden,
Die, over zee en land verzonden,
De welvaart schraagt van 't vaderland.

Waar is die zee van vroeger dagen?
Dat vischje, spartlend in de vliet?
Die stroomkil, eens vol zand geslagen,
En overgroeid met lis en riet?
Dat overschot van meer en plassen,
Met vette slibben opgewassen,
Werd, door der vaad'ren moed en kracht,
Ontwoekerd aan moeras en golven,
Beweid, geploegd, beteeld, gedolven,
Het erfdeel van het nageslacht.

En wij, het kroost van later jaren,
Wij roemen op geen' schat der zee,
Maar op gevulde korenairen,
Op vette weiden, dartel vee,
Op frissche lucht en balsemgeuren,
Op beemden, rijk in pracht van kleuren,
Gemengeld als de regenboog,
Op honig, die, tot volle korven,
Het bijtje, nimmer moê gezworven,
Voor ons uit kelk en bloemen zoog.

Nu ziet men popels en abeelen,
En boomgaards, zwaar met ooft beladen,
Door zefirs dartlen adem streelen,
En wieglend op en neder gaan;
Ja! mag mijn zoete hoop niet falen,
Dan zal ons heller dag bestralen,

De landbouw stijgt tot hooger trap,
Zijn bronnen zullen milder vloeijen,
Nu hij, ontslagen van zijn boeijen,
Beoefend wordt als wetenschap.

Bekroonden! u zij dank en hulde,
U, die, aan d' avond van mijn' dag,
Mijn' boezem met die hoop vervulde,
Waarvan ik de eerste flikkring zag!
Gaat voort, herschept uw kiezellanden
In vruchtbre velden, lustwaranden,
Pleegt met natuur- en scheikunst raad,
Bespiedt haar in 't verbinden, scheiden,
En stelt dan, bij het grondbereiden,
Haar wetten u tot regelmaat.

En nu, ontvangt met welbehagen
Deez' giftbrief met het eermetaal;
Het wordt u dankbaar opgedragen,
Ten teeken van uw zegepraal.
Zoo moge ons welvereenigd pogen
Het nuttig landbedrijf verhoogen;
Zoo bloeije de oudste, beste kunst,
Aan nijvren en aan wijzen heilig,
En onder 't schild der wetten veilig,
In schaduw van der eedlen gunst!

En als de teelt van vrucht en boomen,
Bij meerder vee en rijker mest,
Herbloeit aan twee paar Scheldestroomen,
Tot roem van 't korenrijk gewest,
Dan zal men heinde en ver vermelden
Den luister van de Zeeuwsche velden,
De glorie van ons erfbezit:
De lofspraak, eens den Gal ontwrongen,
Vloeij' dan, met regt, van aller tongen:
»*Welk overheerlijk land is dit!*"

J. F.

NEÊRLANDS DAGBLADSCHRIJVERS.

Heil u, dierbaar vaderland!
Met dat aantal edelen,

Die geen' post of ordeband
Immer voor zich bedelen:
Enkel voor uw bloei en heil
Hebben zij hun aanzijn veil.

Hoort hen slechts, gelooft hun woord,
Goede Nederlanders!
Wordt, zoo u hun taal bekoort,
Vrij hun medestanders!
Houdt het nimmer toch voor schijn,
Dat zij zoo belangloos zijn!

'k Weet: uw Letterkunde kwijnt;
Maar uw Dagbladschrijvers,
Wier getal steeds wassend schijnt,
Zijn vol vuurs en ijvers.
Allen werken, braaf en trouw,
Aan 't herstel van 't Staatsgebouw.

Wat zijn van der Palmen waard,
Wat zijn Bilderdijken?
O! men mist hen ligt op aard',
Zien we ons slechts verrijken
Met couranten, stout van toon,
En paskwillen, vol van hoon.

Weg met elken twijfelaar
Aan de deugd dier braven,
Die voor haardstede en altaar
Zich de moeite gaven,
Welk een doel hun drijfveer schijn',
Dagblad-Redacteurs te zijn!

'k Weet: een hevig Liberaal
Liet den mond zich stoppen.
Luide sprak hij stoute taal;
Heimlijk bleef hij kloppen
Aan de Hofdeur om den kost,
En verwierf een' vetten post.

'k Weet niet, of hij werd Gezant,
Of Gezantschapsschrijver;
Maar de man, voor 't vaderland
Ééns vol vrijheidsijver,
Kreeg dien post, en kreeg met dien
Straks eene andre wijs van zien.

Elders waagde een schrandre bol
't Oude te bestormen,
En zijn dagblad, wijs of dol,
Zou den Staat hervormen;
Maar hij voert reeds andren toon,
Want ook hem bekoorde 't loon.

Ja! Ministerdienaar nu,
Doet hij beter nering.
Even stout en even ruw
Prijst hij 's Lands regering;
Alles noemt hij schoon en goed,
Wat zij poogt en wat zij doet.

't Budget wordt wel steeds verzwaard:
Doch, waartoe te klagen?
't Volk, dat zwaar belaste paard,
Kan dien last wel dragen:
Slechts zoo veel, als Gogel zegt,
Wordt der natie opgelegd.

Waartoe nog bezuiniging?
Liever wat verhoogen!
Elk moet leven in zijn' kring.
Moet men 't nog betoogen?
Wordt men zelf slechts goed betaald,
De oppositieijver daalt.

Doch de exceptie, hoe het ga,
Maakt nog niet den regel.
Wat beduidt het neen of ja
Van een' enklen vlegel?
Nederlanders, steeds bedot,
Onderwerpt u aan uw lot!

Ja! gelooft aan de eerlijkheid
Van uw Dagbladschrijveren;
Mannen, vol van wijs beleid
Bij 't belangloos ijveren;
Opgedaagd, van elken kant,
Tot behoud van 't vaderland!

1843. A. F. SIFFLÉ.

VAN DER PALM.

Zoo iemand vraagt naar 't praalgesteent'
Voor 't koud gebeent'
Van Neêrlands Wijze — van der Palm —
Een luide galm
Uit hooger spheer herhaalt 's mans naam.
Voorwaar, de Faam
Getuigt, hoe de achtbre naam alleen
Den grafknilsteen
Meer luister schenkt, dan marmerpraal
Of keur van taal!

IJ.

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER DEN INVLOED DER BESCHAVING OP HET GELUK.

Door

A. M. CRAMER. (*)

Het verheugt mij, dat de vervulling der eerste spreekbeurt in het nieuwe jaar ook mij gelegenheid geeft, om u allen in hetzelve geluk te wenschen. Het is iets zoo geheel menschelijks, zulk een natuurlijk uitvloeisel der belangstelling in elkanders welzijn, der *liefde*, die onder Christenen heerschen moet; voor een gevoelig hart is het zoo streelend, bij het begin van een nieuw tijdperk, bemoedigd te worden niet alleen door het inroepen der Goddelijke gunst, maar ook door de verzekering van anderer deelneming in ons lot, dat ik althans deze gewoonte allezins gepast en prijselijk acht; ja ik weet zelfs niet, of dezelve onder niet-Christelijke volken wel bestaat, of althans zoo algemeen heerschende is, en of zij niet als een uitvloeisel der Christelijke liefde beschouwd moet worden. Hoe dit zij: ik hoor gaarne gelukwenschingen, indien zij slechts met welmeenendheid uitgebragt worden, en wederkeerig spreek ik ze gaarne uit. Dat mag ik dan ook hier doen, in eene vergadering, bezield door den geest der loffelijke Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen;* in eene vergadering van mannen, die tot hare gewigtige, weldadige en niet dan heilzame bedoelingen begeeren mede te werken; dat mag ik doen, terwijl ik immers door mijn optreden toon, even als zoo vele andere Sprekers, van met onze verdienstelijke Bestuurders gaarne mede te willen

(*) Voorgelezen in de Vergadering van het *Middelburgsch* Departement der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, den 11 Jan. 1843.

werken tot den bloei onzes Departements, tot aller nut en genoegen, en tot heil onzer medemenschen. Ik wensch u dan, M. H., van harte geluk en heil, en, waarin alles besloten ligt, den Goddelijken zegen! Ondervindt dien in uwe huisgezinnen; ondervindt dien, gij mannen vooral, die in gewigtige ambten of betrekkingen geplaatst zijt, op uw werk en uwe welgemeende pogingen ten nutte van Stad en Land, tot bevordering van stoffelijke en zedelijke welvaart, tot bevordering van geregtigheid, verlichting, van godsvrucht en goede zeden! Moge ook onze Maatschappij bloeijen; terwijl zij, na een meer dan vijftigjarig bestaan, in plaats van te verouden, veeleer een nieuw, krachtig leven schijnt te ontwikkelen; moge zij, onder vele treurige verschijnselen des tijds, door bevordering en werkzame betooning van Christelijke menschlievendheid, een heugelijk en heilzaam licht verspreiden! Moge ons Departement bloeijen; mogen deszelfs onderscheidene weldadige inrigtingen in stand blijven en zegenrijk werken, door de ijverige bemoeijingen van de verschillende Commissiën en van Bestuurders; moge door deze onze Vereeniging voor den gemeenen man in deze stad veel goeds en nuttigs gesticht, en bij ons allen, M. H., de belangstelling in het algemeene welzijn opgewekt en onderhouden, regt bestuurd en krachtig werkzaam gemaakt worden — zoodat ook in ons midden de schoone spreuk heersche:

Men leeft niet voor zichzelv' alleen,
Maar ook tot nut van 't algemeen.

Dat geve ons God! en laat ons daartoe met onverflaauwden, getrouwen ijver elk het zijne trachten bij te dragen!

Het onderwerp, waarover ik thans tot u wensch te spreken, is mij door de laatste Verhandeling aan de hand gegeven. De geëerde Spreker heeft toen, indien ik het wèl heb, *den invloed* trachten aan te wijzen, dien *de Beschaving heeft gehad op de Eetkunst.* Onder al die bekoorlijke en tandtergende beschrijvingen kwam mij herhaaldelijk een gansch ander tafereel voor den geest, namelijk eene plaat uit het werk van STUART en KUIJPER, »*de Mensch*

zoo als hij voorkomt op den bekenden aardbol;" waarop de *Vuurlanders* afgebeeld zijn. De vrouw wordt daar zeer karakteristiek voorgesteld, als met grooten wellust uit eene blaas vol water of traan te drinken, terwijl een hoopje mosselen nevens haar ligt, die hare spijs moeten uitmaken. Zoo scheen het mij dus toe, — en dezen indruk heeft de bedoelde Verhandeling wel bij meerderen gemaakt — dat de beschaving toch waarlijk, ook door de spijzen beter te leeren bereiden en voordienen, ons genoegen en geluk aanmerkelijk verhoogt: en ik had dat denkbeeld wel verder willen hooren ontwikkelen, maar hoe? moet de toenemende beschaving ook de *eetkunst* nog al verder volmaken, en daardoor ons geluk nog meer verhoogen? Ik laat zulks bescheidenlijk aan deskundigen ter beslissing over: misschien is er ook toch te dezen opzigte eene zekere grens, gelijk er eene grens voor den *eetlust* is. Maar mij schoot op dat oogenblik ook nog een ander tafereel te binnen, niet met kleuren, maar in verzen geschetst. Het komt voor in het *Cluyswerck* van HUYGHENS, een klein maar lief en belangrijk stukje, ten verleden jare uitgekomen. De eerbiedwaardige grijsaard verhaalt daarin, (naar ik mij herinner) dat zijne maag des avonds niet meer verdragen wilde dan twee sneedjes brood, en dat hij daarmede ook geheel vergenoegd was, terwijl hij hooger vermaak vond òf in stille letteroefeningen, òf in het gezelschap van hooggeschatte vrienden. Zoo is er dus, dacht ik, nog een hooger en edeler genoegen, dan dat van eene rijke tafel. En hierover verder nagedacht hebbende, kwam ik tot het besluit, om, als ten vervolge van de vorige Verhandeling, tot u te spreken, gelijk ik thans de eer zal hebben te doen: *over den invloed der Beschaving op ons Geluk.*

Doch, M. H., bij de opgave van dit mijn onderwerp moet ik wel reeds terstond eene bedenking wegnemen, die ligt bij u opkomen kan. *De invloed der Beschaving op de Eetkunst* gaf reeds, gelijk wij gezien of liever gehoord hebben, stof tot eene Verhandeling van bekwame lengte: wat zal het dan worden, als wij van den invloed dier

zelfde beschaving *op het Geluk* willen spreken; op *het Geluk*, dat ook wel in het vergenoegd en dankbaar gebruik van spijs en drank, maar tevens in zoo vele andere dingen bestaat, dat van zulk eene uitgebreide beteekenis is? Doch ik wilde het woord *beschaving* in eene meer bepaalde en niet zóó uitgebreide beteekenis nemen, dat men stoommachines en kookmachines, Engelsche tafelmessen en wat niet al? als vruchten van dezelve kan beschouwen. Mijn geëerde voorganger deed dat; en ik mag hem het regt daartoe niet betwisten, daar men in nieuwer' tijd niet slechts alle uitbreiding van kundigheden en wetenschappen, maar ook zelfs allen voortgang van het fabrijkwezen aan de toenemende *beschaving* heeft toegeschreven — ofschoon het ons onbekend en ten minste wel zeer twijfelachtig is, in hoeverre de fabrijkarbeiders, of ook zelfs alle fabrijkheeren, eigenlijk *beschaafd* mogen heeten. Volgens de meer gewone, en mijns bedunkens ook meer juiste spreekmanier, verstaat men onder eigenlijke beschaving eene zekere verzachting, verfijning en veredeling van zeden en ontwikkeling van den geest, die door opvoeding en onderwijs en door eigene oefening verkregen wordt, en die een ieder zich in zijnen stand kan eigen maken. In hoeverre dan deze van invloed en van gewigt zij voor het geluk der menschen, wenschte ik thans met u na te gaan; en ik hoop, door alzoo mijn onderzoek te beperken, zoowel in beknoptheid, als in duidelijkheid, en in zekerheid van uitkomsten te winnen, — en dan ook van uwen tijd en uw geduld geen misbruik te maken. Ik mag wel op uwe belangstellende aandacht vertrouwen, daar *beschaving* haast als een tooverwoord geworden is, dat ieder in den mond heeft, en waarmede sommigen zoozeer dweepen, dat zij het, voor zichzelven en bij anderen, bijna eenen hoogeren titel achten dan dien van vroomheid en braafheid. — Vergezelt mij dan met uwe vereerende en toegevende aandacht!

I.

Ik moet, mijns ondanks, M. H., nog weder op de vraag terugkomen, wat wij door de beschaving, die ieder zich in

zijnen stand kan eigen maken, te verstaan hebben. Want gesteld eens, dat iemand daardoor alleen verstond de kunst om strijkaadjen en zotte komplimenten te maken, om zich kruipend jegens hoogeren, onbeschoft jegens minderen te gedragen, en zich doorgaans anders te vertoonen dan hij is en denkt: dan voorzeker zoude ons onderzoek geheel andere uitkomsten opleveren, dan wij indedaad daarvan verwachten mogen. Indien men eenen ezel leerde buigen en strijken, voor het arme dier zouden die ijdele kunsten slechts eene plaag wezen; voor den mensch zijn zij het eveneens, indien het slechts ijdele vertooning is. Of al moge ook een enkel ledig hoofd en hart daarin vermaak vinden, het is althans onwaardig en verderfelijk, van zulke nietigheden eene hoofdzaak te maken en altijd den valschaard te spelen. Zulke dwaze beschaving zou dus niet anders dan het geluk der menschen vernielen en verwoesten tot den grond toe.

Doch ieder uwer, M. H., stemt ook gereedelijk toe, dat onder beschaving vooral verstaan moet worden *beschaving van den geest.* In onzen leeslustigen tijd meet men dit dikwijls daaraan af, of iemand veel boeken gelezen heeft, en daarvan een woord medespreken kan. Doch ofschoon het lezen van goede werken een uitmuntend middel tot ware beschaving is, zoo komt het althans niet op de veelheid aan. Het kan ook zeer wel zijn, dat de man in een bedrijvig leven, de vrouw onder de zorgen voor haar huisgezin, niet veel tijd heeft om te lezen, en dat die beide toch hunnen geest genoeg beschaafd hebben. Immers zij kunnen daarom toch zeer wel zich vele nuttige en schoone kundigheden hebben eigen gemaakt, hunnen smaak hebben gezuiverd en veredeld, het gevoel voor hetgeen betamelijk, schoon en edel is, hebben aangekweekt en ontwikkeld. En dat zal toch wel ware beschaving zijn.

Voorzeker, dit moet door allen erkend worden, dat de beschaving *aan den geest* eigen zijn moet, en zeker niet bloot in een uiterlijk voorkomen bestaat. Echter is het moeijelijk te zeggen en te bepalen, wat tot dezelve be-

hoort, en wie gezegd mag worden dezelve te bezitten. Aan den *burgerman* zou ik beschaving toeschrijven, die een behoorlijk schoolonderwijs heeft ontvangen en zich ten nutte gemaakt, die zich als fatsoenlijk man weet te gedragen en met anderen te verkeeren, die zich ook nog om andere gewigtige dingen dan om zijn dagelijksch werk en om eten en drinken bekommert, die een welgeschreven boek, hetzij van smaak of van kennis en studie, met genoegen leest, die als lid der burgerlijke maatschappij ten opzigte van de algemeene belangen van zijn land en volk noch geheel onkundig noch onverschillig is, ook met eenige kennis en belangstelling in zijne courant de berigten uit andere landen leest, die in het godsdienstige niet maar eene van buiten geleerde belijdenis heeft afgelegd, maar uit overtuiging gelooft en een belangstellend lid der gemeente is; met één woord, die verlicht en onbevooroordeeld denkt, en edele gevoelens aan den dag legt. Niet zóóveel ontwikkeling kan men natuurlijk verwachten bij eenen arbeider of eene dienstmaagd, ofschoon ook deze in hunnen stand aanspraak op den titel van beschaving kunnen krijgen: aanmerkelijk meer verlangt men met regt van mannen en vrouwen, die in hoogeren stand geplaatst zijn, die, vrij van dagelijksche zorgen, hunnen geest hooger kunnen verheffen, of ook die eene geletterde opvoeding ontvingen. De *graad* der beschaving mag dus, en moet noodwendig, verschillen naar gelang van opvoeding, stand en omstandigheden; zij is in verschillende landen verschillend gewijzigd: maar wij schrijven haar toe aan dengenen, in wien, door opvoeding en eigene oefening, verstand, hart en smaak zijn ontwikkeld, die, zich verheffende boven trage onnadenkendheid en ongevoeligheid, waardoor velen als met eene schors van ruwheid en domheid blijven overtogen, zich in zijnen stand zekere algemeene kennis heeft eigen gemaakt, en zijn gevoel voor het schoone, betamelijke en edele heeft opgewekt.

Men wachte zich dus wèl, van alleen aan sommige bevoorregte standen beschaving toe te schrijven. Professor A. bezit dezelve niet, ofschoon eene halve bibliotheek »is

in zijn hoofd gevaren," daar de man bijkans geen menschelijk gevoel kent, in een fatsoenlijk gezelschap zich verveelt, en vooral het gesprek met eene beschaafde vrouw angstig ontwijkt. Ook Mevrouw B., als ik het zeggen mag, mist dezelve, die, ondanks haren rijkdom en stand, den winkelier en de koopvrouw om een' cent beknibbelt, gelijk de armste huismoeder. De jonge Heer — doch zoo noemt men thans alleen nog kinderen — Mijnheer C. heeft nog niet geleerd wat beschaving is, die, gelijk een soldaat of matroos, zijne eer in vlocken en drinken stelt; en de welgezeten koopman D. zal het wel nooit leeren, die van niets dan van beursprijzen weet te spreken, geene andere dan koopmansbrieven weet te schrijven, en eigenlijk met niemand dan met zijne knechts weet om te gaan.

Doch genoeg, misschien zult gij zeggen reeds te veel, om ons duidelijk voor te stellen, wat ware beschaving zij. En toch, M. H., ben ik nog niet aan het einde. Of was het dan zoo geheel ongerijmd, toen ik in het begin beweerde, dat sommigen de beschaving wel alleen in uiterlijke manieren konden zoeken? Ik geloof neen: want men kan daarvan een zeker uiterlijk voorkomen en geschikte manieren niet afscheiden. Het is waar, daar is onderscheid tusschen *beschaafdheid* en *beschaving:* de eerstgenoemde ziet meer bepaald op de aangenomene vormen der zamenleving, en wordt dan nog slechts van eene uitstekende geoefendheid in dezelve gezegd, zoodat men eenen arbeider of eene dienstmeid niet wel *beschaafd* kan noemen. Doch ook ware beschaving kan, naar het mij voorkomt, niet gedacht worden afgescheiden van, en buiten de zamenleving. Wij ontzeggen dezelve, mijns bedunkens, te regt aan Professor A., die nogtans in de studeerkamer en aan zijn schrijflessenaar waarschijnlijk geestbeschaving genoeg bezit. Waarom? Ik wil niet beslissen, M. H., of het komt omdat men alleen in de verkeering met anderen de regte beschaving verkrijgen kan, of omdat zij daarin alleen aan den dag kan gelegd worden. Maar dit mogen wij als zeker stellen, dat zij in de ontwikkeling van den geheelen mensch bestaat, die niet voor de eenzaamheid, maar voor

de zamenleving geschapen en bestemd is; dat zij dus aan hem niet toegeschreven mag worden, die zich in de verkeering onbeschaafd betoont. Wij ontzeggen dus aan hem beschaving, die door ruwheid of plompheid, misnoegen en afkeer wekt, die in gezelschap door ongemanierdheid hinderlijk is of zelfs beleedigt, die het niet vermijdt, zonder noodzaak aanstoot te geven, die zich niet wèl weet te gedragen jegens een' ieder, en niet zooveel mogelijk gaarne een' ieder genoegen doet. Ja, M. H., ware beschaving verbiedt niet alleen aanstoot te geven, maar eischt ook genoegen te geven, de zamenleving gemakkelijk te maken en te veraangenamen door voorkomendheid, inschikkelijkheid, vriendelijkheid en beleefdheid, het verkeer te kruiden door belangwekkend onderhoud in ernst of scherts. Dat kan plaats hebben, en heeft plaats, onder de geringere standen: het woord *beschaving* klinkt daar wel wat deftig; men noemt het meer *ordentelijkheid, beleefdheid, fatsoen;* maar het *is* er, als een betamelijk eergevoel in het gansche huisgezin de regelen der welvoegelijkheid in acht doet nemen, en men, deelnemende in elkanders lief en leed, op allerlei wijs elkander genoegen zoekt te doen; als vader en moeder de kinderen in nederigheid, eer en deugd trachten op te voeden, en het jonge volkje, groot en klein, zedig, zonder ongebondenheid zich vermaakt; met één woord, als men iets hoogers en beters kent dan de vervulling van de behoeften en nooden des levens, als ook de edeler natuur van den mensch daar voedsel vindt en ontwikkeld wordt. — Ik heb straks reeds geschetst, hoe in burgerlijke kringen de beschaving zich vertoont; thans moeten wij er alleen nog bijvoegen, dat, wegens de betere opvoeding en de meerdere ruimte van bestaan, daar nog meer door wellevendheid het onderling verkeer en vooral het huiselijk leven zal moeten veraangenaamd worden. In hoogere kringen zal de invloed der beschaving zich nog meer doen gevoelen en laten opmerken. De wellevendheid heeft daar vaste regelen aangenomen, die in alle beschaafde kringen gelden, en daardoor het verkeer zelfs met vreemden gemakkelijk en ongedwon-

gen maken. Daar is men er op geoefend, om elkander door niets onaangenaams te stuiten, maar door kleine oplettendheden en pligtplegingen genoegen te doen. Vrij en onafhankelijk zich naast elkander bewegende, mag elk de schatten van zijnen geest voortbrengen, wet vernuft zich aan vernuft, oefent smaak zich aan smaak; terwijl eene uitgebreide kennis en de beoefening van schoone kunsten, van dichtkunst, letterkunde, teekenkunst of muzijk, altijd stof tot onderhoud geeft en het leven verfraait. Doch, M. H., mij schiet eene aanmerking te binnen, die ik onlangs, onder het lezen van FREDERIKA BREMER's *Dochters van den President*, maakte, dat zij mij namelijk toescheen, het gezellig leven al te schoon en te ideaal voor te stellen; en in dat gebrek, wat echter dáár geen gebrek is, wilde ik niet vervallen. Ik hoop dan ook, dat gij dit van mijne schets niet zult vinden. Want velerwegen is het zoo, gelijk ik gezegd heb, en het behoorde wel zoo in alle beschaafde kringen te wezen. In allen gevalle, te veel behoeft hieraan niet gehecht te worden, daar ik toch het oog op ware beschaving in 't algemeen heb. Veroorlooft mij dan nog, in één woord al het tot hiertoe onderzochte zamen te vatten, en te zeggen, dat ware beschaving bestaat in verzachting, verfijning en veredeling der zeden, en in ontwikkeling van den geest tot kennis en tot zuivere en edele gevoelens.

II.

Welk eenen invloed heeft nu de beschaving op het geluk der menschen? Ik geloof eenen allezins gewigtigen, en, hoe wonderspreukig het voor velen klinken moge, in geen opzigt eenen ongunstigen. Waar men meent, dat de tevredenheid of het geluk der menschen daardoor verhinderd of zelfs verstoord wordt, daar is dit zeker alleen aan valsche of overdrevene beschaving te wijten. Doch daarvan straks nader: laat mij vooraf mijn eerste gezegde trachten te bewijzen.

I. Mij dunkt de vergelijking tusschen den straks aangehaalden *Vuurlander* met de traanflesch aan den mond

en tusschen onze manier van eten is hier een alles afdoend bewijs. Kon ik u slechts de welgedekte, met smakelijk toebereide en voorgediende spijzen voorziene tafel zoo naauwkeurig en verleidelijk schilderen als mijn geëerde voorganger, gij zoudt wel geen oogenblik twijfelen, M. H., aan welke levenswijs de voorkeur te geven. Doch die schilderij zal u nog wel zoo levendig voor den geest staan — dat heeft men van zulke welúitgevoerde tafereelen — dat ik er mij veilig op beroepen kan. Neemt men de beschaving uit het leven weg, dan is alle aangenaamheid, alle vreugde er uit weg genomen. Hoe treurig, ja akelig, schijnt ons het leven van den onbeschaafden, ruwen wilde, die het vleesch raauw of halfgaar verslindt, en aan wortelen knaauwt om slechts den honger te stillen, daarna zich aan vadzige rust overgeeft, tot dat de honger hem op nieuw ter jagt uitdrijft; die slechts, om zich eenigzins tegen de guurheid des weders te dekken, eene grot of ellendige hut zoekt, en een dierenvel om de schouders hangt! Hoeveel meer genot en wezenlijk genoegen kan het ons schenken, als wij met smaak als ordentelijke menschen eten; als onze kleeding, bij de noodige warmte, tevens door zindelijkheid en behagelijken vorm het oog bekoort; als onze woningen door velerlei doelmatige inrigting ons gemak verschaffen! De wilde, het is waar, weet niet wat hij mist; hij is met zijn ruw bestaan tevreden. Maar zou iemand onzer hier de spreuk willen toepassen: »een mensch kan toch niet meer dan tevreden zijn en zich vermaken"? Daar is iets waars in: wij zeggen het te regt, vooral van kinderen, aan welke men somtijds een onschuldig vermaak ontnemen wil, om hun daarvoor een ander aan te bieden, dat wat verstandiger schijnt, maar waaraan zij zooveel niet hebben. Maar alle vermaak moet toch der menschelijke natuur waardig zijn, en het eene is edeler dan het andere. Het hoogste en reinste genoegen smaakt nu de redelijke mensch in de verheffing des harten tot God, in het aanschouwen van Zijne werken en het overdenken van Zijne geboden, in de uitzigten op een zalig leven hier namaals, en hier op aarde in het betrachten der deugd. Daarvan spreek ik thans

niet; want dat zijn niet regtstreeks vruchten der beschaving. Maar ook deze levert toch vele edele genoegens op. Is elke vermeerdering van kennis, elke verhéldering van onze inzigten niet een wezenlijk genot? Hoeveel genoegen kan de beschouwing der natuur aan een nadenkend verstand en een voor het schoone geopend hart geven! Als de boer zijnen akker bouwt, enkel bedacht om daarvan veel vrucht in te oogsten — ik weet, er zijn vele, die verder en hooger denken, maar zulke onbeschaafde zijn er toch ook — wat heeft hij aan de schoone schepping, in welke hij dagelijks verkeert? Droomerig, met loomen gang en loomen geest gaat hij er door heen: en hoe toch kan de geest vervrolijkt, het hart opgebeurd worden door het gezang der vogelen, het gezigt der bloemen, het gadeslaan van dat wonderbaar schoone geheel! — om nu te zwijgen, hoe, bij het aanschouwen en opmerken van zoo vele wijze en heerlijke en weldadige inrigtingen in de gansche natuur, in elke plant en elk diertje, de geest tot de blijde erkentenis van eenen oneindigen en liefderijken Schepper en van eene hooge en eeuwige orde aller dingen wordt opgeleid! Denken wij daarbij aan de fraaije kunsten, zonder tegenspraak de vruchten der beschaving. De muzijk, indien zij slechts niet disharmonie is, streelt reeds het ongeoefende oor: wie hare liefelijke regelmatigheid en de zamenstemming harer toonen hoort, wie de gedachten, aandoeningen en gevoelens verstaat, die zij uitdrukken wil, wordt door een zoet geweld als weggesleept. De teeken- en schilderkunst verschaften ons vroeger zelfs reeds door gemeene prenten genoegen; maar wanneer in hare voortbrengselen echte kunst doorstraalt, wanneer men daarin de teekening en compositie, waarheid en karakter kan opmerken en bewonderen, welk een hooger genot verschaffen zij dan! Van de dichtkunst laat mij u slechts herinneren, hoe voortreffelijke verzen bijna elk hart kunnen verheffen, of roeren en verteederen, of vervrolijken, terwijl zij de kracht van alle andere kunsten in zich vereenigen. — Eindelijk moet ik, om de genoegens, die de beschaving kan opleveren, aan te wijzen, nog de beoefening der weten-

schappen noemen; dier wetenschappen namelijk, die niet aan de eigenlijke geleerdheid eigen zijn, maar in den kring der algemeene beschaving liggen, zoo als geschiedenis in derzelver wijden omvang, aardrijkskunde, natuurkunde, zedekunde, wijsbegeerte. Heeft het ons niet van den beginne af nuttige bezigheid en veel vermaak verschaft, toen wij op school de eerste beginselen daarvan leerden, en vindt niet menigeen, het een of ander dezer vakken verder beoefenende, daarin tot in den ouderdom vele en reine genoegens? En wat, vraag ik nu, wat heeft de onbeschaafde wilde van dit alles? Doch er is bijkans geen volk, dat niet eenige stappen op den weg der beschaving en der kennis gedaan heeft: en voor zooverre ik met hunne levenswijs bekend ben, komt het mij voor, dat ook zij daarin hunne beste genoegens vinden. En dit althans zullen wij allen nu duidelijk erkennen, dat door de beschaving èn de genoegens des levens verhoogd worden, èn vele nieuwe daaraan worden toegevoegd, die de onbeschaafde niet eens kent.

2. Tot dusverre hebben wij nog alleen beschouwd, hoe door beschaving de genoegens van ieder mensch op zichzelve verhoogd en vermeerderd worden. Maar bedenken wij nu, welk eenen invloed zij op de zamenleving der menschen oefent, zoo zal het blijken, dat zij zeer veel tot hun geluk kan bijdragen, door ook *het gezellige leven* te *veredelen* en te *veraangenamen*.

Want ook hier mag ik wel weder zeggen: neemt de beschaving uit het leven weg, en gij zult er alle vreugde en allen lust uit wegnemen! Plaatst de menschen nevens elkander, in den huiselijken kring, in een gezelschap, in het maatschappelijk verkeer: maar elk denkt slechts om zichzelv', zorgt slechts om zijne behoeften en begeerten te bevredigen; niemand weet den anderen genoegen te doen, veelmin weten zij uit den schat van verworvene kennis en opgescherpt vernuft iets belangwekkends voort te brengen en tot verlevendiging van het verkeer bij te dragen; zij leven onverschillig en stomp naast elkander heen: wat is dat voor eene zamenleving? Stelt nu daartegen over HUYGHENS

met zijne vrienden, mannen van rijke geleerdheid en belezenheid en van den fijnsten smaak, door lange ervaring in gewigtige betrekkingen grijs en wijs geworden, en nog vol van kracht, geest en werkzaamheid, nog de grondvesten van den Staat, de edeler bestanddeelen van het maatschappelijke leven: hoe oneindig belangwekkender en geest- en hartverheffender moet het leven in zulk eenen kring wezen! Doch tot zulk eene hoogte van ontwikkeling kunnen weinigen het brengen, en brengen zeer weinigen het; maar gerustelijk kunnen wij ook met onze beschouwing vele stappen lager afdalen. Om ons eenen regt smakelijken maaltijd te schetsen, vergat immers ook mijn voorganger niet, daarbij goed gezelschap, onderhoudend gesprek en vrolijken kout te voegen. En dat gevoelt ook ieder, hoezeer daardoor het maal gekruid kan worden. Nog beter buiten twijfel is het, als het maal niet de hoofdzaak, maar slechts het middel en voertuig is, om een aangenaam gezelschap bijeen te brengen en te houden. Ja, ik voor mij, en zeker velen, zijn er niet rouwig om, al wordt ook het eten half vergeten wegens het betere voedsel, dat de geest ontvangt. In allen gevalle kan men toch ook niet wel altijd gastereren; maar ook het dagelijksche eenvoudige maal kan een hoogst aangenaam uur verschaffen aan hem, die het in eenen gezelligen en beschaafden kring mag gebruiken.

In twee opzigten vooral wordt het gezellige leven door de beschaving altijd veraangenaamd; althans, M. H., indien ik van dezelve voorheen het regte denkbeeld gegeven heb. Vooreerst doordien zij ons leert en aanspoort, om elkanders genoegen te bevorderen, en ten tweede, doordien zij ons gemakkelijker in de zamenleving doet verkeeren. Veel meer vreugde kon er in de huisgezinnen en onder de naaste betrekkingen wezen, indien de menschen de liefde, die zij elkander toedragen, beter wisten aan den dag te leggen. Beschaving leert hen dat. Ik noem het eenige beschaving, als de vader weet met zijne kinderen te spelen, als de echtgenooten elkander door kleine oplettendheden genoegen doen, als geboortedagen en der-

gelijke heugelijke gebeurtenissen in het huis door kleine feesten verheerlijkt worden, als belangrijke voorvallen in de familie niet alleen de deelnemende belangstelling opwekken, maar ook blijken dier belangstelling uitlokken in felicitatiebrieven of kaartjes of ongedwongene vriendschappelijke bezoeken. Zoo wordt, ook in grooteren kring, in de gansche zamenleving, het verkeer door beschaving verlevendigd en veraangenaamd. Zij toch leert ons vermijden, wat onaangenaam, hinderlijk of stuitend voor een ander wezen kan; zij leert ons in allerlei oplettendheden en pligtplegingen aan anderen onze belangstelling bewijzen, hetgeen, indien ik het zeer gemeenzame woord gebruiken mag, zekere *jeu* en zwier aan het leven geeft. Zij heeft vele gebruiken en vormen van wellevendheid ingevoerd, die, indien zij slechts niet in dwaze en lastige stijfheid ontaarden, indedaad het verkeer in de zamenleving gemakkelijker maken.

»Komplimenten zouden het verkeer gemakkelijker maken!" zullen misschien velen zeggen. Nu, de wellevendheid bestaat toch ook niet alleen in komplimenten: maar verschaffen zelfs niet deze dikwerf een zeker gemak, als men voor het oogenblik niets beters heeft te zeggen of te doen? Doch de zaak kan, dunkt mij, opgehelderd worden door een Engelsch plaatje, dat ik eens zag, met het onderschrift: »*de Neef in de hoofdstad.*" Neef zit met oom bij het ontbijt: maar hoe? met lompe schoenen, de knieën ver vooruitstekende, het schoteltje aan den mond met twee handen vastgehouden, en de oogen strak gerigt op oom, zeker in angstige vrees van iets lomps te doen. Oom daarentegen, een man van beschaafden toon, — ik hoop slechts niet, dat het een zedelooze losbol was, wat althans niet noodig is — zit zeer op zijn gemak in den leuningstoel. »Ziedaar dus juist het ongemakkelijke van die verwenschte wellevendheid!" zal misschien iemand hierbij in overhaasting denken; »die arme jongen zou te huis wel geheel ongedwongen zijn." Met uw welnemen, geëerde Hoorder! als het indedaad een lomperd is, gelijk het allen schijn heeft, dan zou hij zich te huis ook niet

vrij en vrolijk, niet ongedwongen bewegen. Het gevoel voor het betamelijke en welvoegelijke is elken mensch zoo diep ingeschapen, dat alleen hij, die de regelen daarvan in acht neemt, zich onbelemmerd en vrij gevoelen kan. Ziet het aan het luchtig *Franschmannetje*, dat wel wat winderig, maar toch ook vrij als een vogel zich onder de menschen beweegt, omdat de hoffelijkheid zijner natie ingeschapen is. Ziet het aan elken waarlijk beschaafden man uit den deftigen stand, die, zonder komplimenten te maken, overal goed op zijne plaats is. Ziet het aan den eerzamen burger, en zelfs aan de ordentelijke dienstbode, die wel geene beschaafde opvoeding hebben, maar, omdat zij zich fatsoenlijk houden, zonder beschaming zich durven vertoonen. Ziet het ook eenigzins aan het jonge mensch, dat al met vrij wat vrijpostigheid in gezelschap waagt op te treden, omdat het zoo wat geleerd heeft, hoe het daar toegaat, maar dat toch nog door meerdere, en liefst *ware*, beschaving eenen schroom zal moeten leeren overwinnen, die hem nu nog in het geheim, maar toch blijkbaar genoeg, verontrust. — Neen, de regelen, vormen en voorschriften der wellevendheid zijn geen lastige dwang voor dengene, die ze zich door opvoeding of door opmerkzaamheid eigen gemaakt heeft. Maar de waarlijk wellevende, dat is de waarlijk beschaafde, gaat met zijns *gelijken*, met hoogeren en minderen, gemakkelijk om, en geeft, door zich steeds binnen de palen der welvoegelijkheid te houden, door minzaamheid en voorkomendheid overal genoegen.

3. Ik meen genoegzaam aangetoond te hebben, M. H., dat de beschaving veel tot ons levensgeluk kan bijdragen. Maar maakt zij dan den mensch waarlijk gelukkig? Dat *is eene* andere vraag. Dan zouden allen, die beschaving hebben, gelukkig moeten zijn, en dat is niet het geval. *Integendeel* strekt eene valsche beschaving maar al te veel helaas! tot ongeluk, tot onzaligheid der menschen. Het komt er op aan, dat de regte grond van het geluk aanwezig zij. Waar geluk is er alleen dan, wanneer de mensch vrede met God en vrede met zichzelven heeft. Gelijk hij

in de verkeering met menschen zekere wetten, die der welvoegelijkheid, moet erkennen en eerbiedigen, om zich daar gelukkig te gevoelen, zoo moet hij ook de wetten eener hoogere wereld eerbiedigen en gehoorzamen, om in zichzelven gelukkig te zijn. Zedelijkheid, uit godsvrucht ontsproten, is de voorwaarde en de grond van het ware geluk. De brave en vrome is gelukkig, onafhankelijk van den graad van beschaving, dien hij moge bereikt hebben. Menigeen uit den minst beschaafden stand is onvergelijkelijk rijker in tevredenheid en vreugde, dan menig hoogstbeschaafde.

Intusschen, is zedelijkheid de grond van het ware geluk, dan moet ik nu nog doen opmerken, dat de beschaving in 't geheel niet onverschillig, maar in onderscheidene opzigten van groot aanbelang is voor de zedelijkheid. Laat mij eerst aantoonen, hoe zij daarop eenen gunstigen invloed kan oefenen, om daarna op de klippen opmerkzaam te maken, welke wij in dit opzigt te vermijden hebben.

1. Vooreerst is ware beschaving een behoedmiddel tegen zedeloosheid. Een merkwaardig bewijs hiervan is de waarheid, dat de dronkenschap onder de lagere en onbeschaafdere standen veel meer heerschende is, dan onder de hoogere, zoodat, ofschoon het mij nog altijd onbillijk toeschijnt, er althans eenige grond voor kan aangevoerd worden, wanneer ijverige voorstanders van Matigheidsgenootschappen zichzelven den sterken drank niet ontzeggen. De mensch wil en mag somtijds wel eene verlustiging hebben. Als dan het hoofd ledig en het hart ledig is, zoekt hij die ligt in buitensporigheden. Bij gebrek aan beschaving vervallen ook sommigen door *ijdele roemzucht* tot onzedelijkheid. Menig jongeling zou niet in onmatig drinken, zou niet in andere zedeloosheid zijne eer zoeken, zoo hij in het ouderlijke huis door eene beschaafde opvoeding betere eer had leeren kennen. Onder de meergegoede standen zou men niet dikwerf door pronk en pracht en allerlei ijdelheid zijn geluk zoeken, indien men niet daardoor het gemis aan ware beschaving meende te bedekken.

2. Ten tweede baant ware beschaving den weg tot hoo-

gere godsvrucht en zedelijkheid. Op zichzelve is zij noch vroomheid noch braafheid: zij is ontwikkeling van den geest. Maar zoo maakt zij vatbaar — dat men dit niet voorbijzie! — voor eene betere kennis van God en van ware deugd; zij maakt vatbaar voor alle edele gevoelens. Ik heb het vroeger reeds eenmaal bij eene andere gelegenheid betuigd, maar mag het hier herhalen, dat ik bij mijne meest ontwikkelde katechizanten doorgaans ook de meeste vruchten van het godsdienstig onderrigt bespeur. En herinneren wij ons hierbij, dat de beschaving ons leert, op velerlei wijze het genoegen van anderen te bevorderen, zoo mag men dus ook zeggen, dat zij ons de beoefening van het hoofdgebod des Evangelies: »Heb uwen naaste lief!" gemakkelijker maakt.

3. Ja, M. H., men mag zelfs zoo verre gaan van te beweren, dat ware beschaving in zekeren zin tot de zedelijkheid en de godsvrucht behoort. Immers, in eenen goeden zin begrepen, bestaat zij in volmaking van onszelven, en dat is ontegenzeggelijk roeping en pligt van den Christen. Wie zich, bij beter weten, onbeschaafd en ruw gedraagt, die kan daarbij geene tevredenheid hebben, en handelt ook niet in den geest van CHRISTUS. Neen, vele voorschriften des Evangelies, en vele voorbeelden, die ons ter navolging voorgesteld zijn, leiden ons op tot beschaving en beschaafdheid, in den edelsten zin des woords. — Doch ik moet dit thans aan uw eigen verder nadenken overlaten, hoezeer het anders een gewigtig en in eene Christelijke maatschappij zekerlijk gepast onderwerp ware. Ik heb het mijne gezegd, om den invloed der beschaving op ons geluk van deszelfs gunstige zijde aan te toonen.

III.

Doch de beschaving kan ook eenen zeer ongunstigen invloed hebben, en veel tot *ongeluk* der menschen bijdragen: en ik mag niet eindigen, alvorens ook hierop nog opmerkzaam gemaakt te hebben.

Gij vermoedt wel reeds, M. H., dat dit vooral van eene

verkeerd begrepene, en niet van de ware beschaving zal gelden. Maar in één opzigt kan ook eene anders op zichzelve goede en regte toch zeer nadeelig en verderfelijk worden. Namelijk, *indien men daardoor het gemis aan braafheid en vroomheid meent te vergoeden.* Er zijn menschen, die den roem van een fatsoenlijk, wellevend, welonderrigt, beschaafd man veel hooger achten, dan dien van, opregte Christenen, hartelijk brave menschen te zijn. Ook dit schromelijk wanbegrip is eigenlijk niet de schuld der beschaving, maar daarvan, dat die menschen geenen eerbied, laat staan liefde voor het Opperwezen hebben. Maar wel worden zij daardoor in hunne ongodsdienstigheid gestijfd en gesterkt, omdat nu door een ordentelijk gedrag onder de menschen hunne naaktheid, verdorvenheid, beginsel- en gewetenloosheid eenigzins bedekt worden, en zij nu niet zoo ligt hunne armoede voor God erkennen, gelijk de ootmoedige tollenaar in de gelijkenis. Het komt mij voor, dat dit gebrek in de nieuwere tijden bij niet weinigen heerscht, sedert onze zeden, vooral door de *Franschen*, veranderd en verbasterd zijn. Ik laat dit aan uwe beoordeeling over, M. H., maar ik heb er u althans opmerkzaam op gemaakt, omdat het zulk een zielverwoestend gebrek is.

Voor het overige werkt de beschaving op velerlei wijze schadelijk, verstorend, verderfelijk, wanneer zij verkeerd begrepen wordt, wanneer zij òf eene *ijdele*, òf eene *valsche*, òf eene *overdrevene* is. *IJdel* is de beschaving te noemen, wanneer men haar, zonder wezenlijke ontwikkeling van het verstand en vorming van het hart, alleen in het uiterlijke voorkomen, in nietige manieren en komplimenten stelt. Dan maakt zij de verkeering lastig en nietsbeduidend, zoodat men zich dikwerf naar het onbeschaafde land of in eene ongestoorde woestijn wenschen zou; dan maakt zij de menschen tot apen, zou men haast zeggen, en hun leven tot spel en ijdelheid. — Nog verderfelijker is *valsche* beschaving, wanneer men, geheel verdwaasd, meent, dat een fatsoenlijk man geen geweten en geenen God heeft, en zich allerlei zedeloosheid veroorloven mag, mits slechts op eene fatsoenlijke manier, ja wanneer men

wel eens, juist door ongebondenheden, meent te toonen, boven schroomvalliger menschen verheven te zijn. Tegen zulk eene verlichting des Duivels mag men overstellen, dat toch, om algemeen bekende namen te noemen, een HUYGHENS en DE GROOT, een NIEUWLAND, BORGER, VAN DER PALM, mannen van de veelzijdigste en ruimste beschaving, zich geheel onberispelijk van zeden en met eene innige vroomheid vervuld betoonden. Doch misschien zal ook dit weinig baten: want als het geweten zoo toegeschroeid is, dan verdenkt en miskent men ook zelfs de edelste karakters. Maar dan moeten wij hen wijzen op het woord van God, dat toch blijft in eeuwigheid, en dat alle onreinheid en gewetenloosheid blijft veroordeelen.

Eindelijk is nog veelzins verderfelijk de *overbeschaving*, die, naar het mij toeschijnt, in onzen tijd nog al heerschende is, en althans onder alle standen bestaat. Ik ben waarlijk geen voorstander van verduistering, maar van verlichting; doch de beschaving moet in de eerste plaats het huiselijke leven gelukkiger maken, en althans nimmer de getrouwe vervulling der pligten, aan elks beroep en stand verbonden, in den weg staan. Overbeschaving is het, als men den lust aan zijn werk en beroep verliest, als de mannen in couranten en societeiten, de vrouwen en meisjes in romans hunne meestgeliefde bezigheid vinden, als de dienstboden zich als jufvrouwen kleeden en van geen gehoorzamen meer weten, als in hoogere standen enkel genotzucht, verwijfdheid en karakterloosheid heerscht, met één woord, als door gewaande fatsoenlijkheid alle veerkracht en alle braafheid verloren gaan.

Ik moet eindigen. Mogen mijne opmerkingen iets hebben bijgedragen *tot Nut van 't Algemeen!* Laat ons, ook als waardige Leden onzer Maatschappij, de ware beschaving, die zoozeer het menschelijk geluk verhoogen kan, met allen ernst voorstaan! Laat ons, M. H., in de eerste plaats zelve daarvan het voorbeeld geven! En heeft onze goede Maatschappij van den beginne af de beschaving op de regte grondslagen, door schoolonderwijs en veelzijdig nuttige geschriften, trachten te bevorderen, en gaat

zij op dit edel spoor nog altijd voort, laat ons haar en hare heilzame inrigtingen met lust en liefde ondersteunen!

Ik heb gezegd.

BESCHOUWING VAN DE ZONDAGSCHOLEN.

(Medegedeeld door H. H. DE GRAAFF.)

Er is den 3den Februarij j. l. door Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken eene circulaire aan de Heeren Gouverneurs der Provinciën uitgevaardigd, waarin hoofdzakelijk over den staat van armoede, waartoe de lagere volksklasse is vervallen, wordt gehandeld, naar aanleiding van een adres, door eene Commissie der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, bij Z. Exc. ingediend. Dit adres had tot grondstelling, dat de genoemde Maatschappij vermeende, in verband tot het doel harer instelling, geen ledig aanschouwer te moeten zijn bij de dagelijks toenemende armoede, maar de aanwending te moeten beproeven van zoodanige middelen van voorziening, als in haar bereik liggen, en die alleen van een' zedelijken aard zijn. Daar toch haar vermogen niet zou toelaten, om den armen *stoffelijke* hulp te bieden, kan zij de kwaal der armoede door geene andere dan door *zedelijke* middelen helpen lenigen, welke zij vertrouwt te zullen kunnen strekken, om de werking van het openbaar bestuur en de stoffelijke hulpmiddelen van armeninrigtingen en diakoniën te helpen ondersteunen.

Dien ten gevolge zijn de Departementen der Maatschappij, of zullen zij, door het Hoofdbestuur derzelve worden uitgenoodigd, om, voor zoo verre dit niet reeds bij eenige hunner heeft plaats gehad en naar mate de bestaande krachten, in verband beschouwd met plaatselijke aangelegenheden, zulks gedoogen, te beproeven, de daarstelling of bevordering van industrie-, teeken-, bewaar-, lees-, herhaling- en zondagscholen, instellingen voor het godsdienstig onderwijs, zieken- en begrafenis-bussen, spaar- en hulpbanken, leesbibliotheken, huisbezoeken door commissiën uit de leden der Maatschappij, werkinrigtingen om de armen hun onderhoud te doen verdienen, de uitbetaling van loonen aan werklieden op andere dagen dan den Zaturdag, het tegengaan van het misbruik van sterken drank en eene betamelijke leiding van het volksvermaak in de namiddagen der Zondagen ens.

De Minister heeft hierop geantwoord, dat hij door den Koning was gemagtigd geworden, om, ter tegemoetkoming in de voormelde loffelijke pogingen der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, de aandacht der Plaatselijke Besturen, door tusschenkomst van Heeren Gedeputeerde Staten der onderscheidene Provinciën, daarop te doen vestigen, onder bijvoeging, dat het doel, hetwelk de Maatschappij beoogt, in het algemeen allezins de medewerking en bevordering van de zijde dier Besturen verdient, en het mitsdien te wenschen is, dat zulks van hunne zijde plaats hebbe, zoo veel omstandigheden, middelen en belangen dit gedoogen.

En gewis elk onzer zal met den Minister beamen, dat het doel schoon is, dat de middelen gepast zijn en dat de menschlievende ijver der Maatschappij allen lof verdient. De toestand der lagere volksklasse vordert dringend, dat men in tijds hulp verleene en het kwaad were eer het te laat is. De maatschappelijke toestand van het Nederlandsche volk is krank, en ik vrees, dat deze krankheid zich verder dan tot de lagere volksklasse heeft uitgebreid. Wie oogen heeft, zie, en wie ooren heeft, hoore, en dan zal men vernemen, dat mijne vrees geen droombeeld is. Wie den toestand van het volk wil weten, die moet dagelijks met het volk verkeeren, die moet tot in de huizen van het volk doordringen en daar opmerken en gewaar worden, aan welke kwaal het volk lijdt. In het gewaad en in andere uiterlijkheden moet men in *Nederland* geene teekenen van welvaart zoeken, want zindelijkheid en netheid is ons volk aangeboren, maar men moet het door daadzaken opsporen. De rozeroode blos der wangen is niet altijd een kenmerk van gezondheid, want hij die denzelven bezit, draagt dikwerf de ongeneeslijke tering in zijne borst, gelijk de geneesheer, die niet op het uiterlijke schijnschoon afgaat, maar dieper doordringt, bemerkt. Ik herhaal dus nogmaals de woorden, welke ik in het begin van het Vertoog over het ontstaan, de behandeling en de wering der armoede gebezigd heb: in onzen tijd van uiterlijke welvaart, maar van innerlijken achteruitgang, moet de armoede dagelijks grooter worden en van lieverlede, in eene meerdere of mindere mate, toenemen.

Voorwaar, de tegenwoordige Ministers kunnen zich meer dan ooit door wijze en gepaste maatregelen verdienstelijk maken jegens de *Nederlandsche* natie. Het geldt hier voor hen de verwerving van burgerkroonen, die nimmer verwel-

ken, maar in de dankbare harten des volks van geslacht tot geslacht zullen voortbloeijen, terwijl hunne namen dan nog zegenrijk herdacht zullen worden, wanneer zij zelven en al hunne broze eereteekenen reeds lang tot stof vergaan zullen zijn. Die burgerkroon zij hun doel, die glorie bestrale hunne daden, want alleen het bestuur, dat het volksgeluk in alles zocht, wordt dezelve deelachtig.

Doch laat ik niet verder uitweiden, maar de zaak, die hier behandeld zal worden, voordragen. Ik wenschte iets over de Zondagscholen mede te deelen, welke in het adres van het Hoofdbestuur der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, voorkomen als een middel tot bevordering van veel goeds. Bepaaldelijk is het mijn voornemen, de eerste oprigting en uitwerking dier Scholen te beschouwen, daar het mij niet bewust is, dat zulks tot nog toe in eenig Tijdschrift van ons vaderland is opgegeven, en derhalve niet die algemeene bekendheid heeft, welke het nuttig onderwerp zoo overvloedig verdient.

De Zondagscholen zijn aan den Heer R. RAIKES, boekdrukker te *Glocester*, haren oorsprong verschuldigd. Deze waardige, verlichte en menschlievende man zag eens, op Zondag, eene menigte arme kinderen op de straat spelen, welke zeer onzedelijke uitdrukkingen bezigden. Dit bragt hem op de gedachte, in het vervolg te bewerken, dat de kinderen van arme lieden, die hunne ouders van 's morgens vroeg tot 's avonds laat naar de fabrijken vergezellen, om insgelijks eenig geld te verdienen, des Zondags een kosteloos onderwijs mogten erlangen. Deze gedachte werd ook in 1784 verwezenlijkt (*). Men hoore echter daarover de eigene woorden van den beminnenswaardigen man, voorkomende in eenen brief van een' zijner vrienden.

»Op een' morgen," dus verhaalt hij, »ging ik, wegens eenige bezigheden, naar de voorstad, waar de geringste lieden, welke voornamelijk in de naaldfabrijken arbeiden, wonen. Ik zag eene met lompen bedekte groep kinderen, die in de straat speelden: dit gezigt deed mij leed. Ik vroeg eene vrouw, of de kinderen in dat gedeelte van de stad woonden, en ik beklaagde hunne ellende en hunnen lediggang. »Ach!" antwoordde de vrouw, met wie ik sprak, »indien gij eens »dit gedeelte van de stad des Zondags zaagt, dan zoudt ge

(*) *Gentlemans Magazine* 1784, Deel I, bladz. 410.

»eerst verwonderd staan. De straten zijn dan met eene tal-»looze menigte van zulke kinderen bezaaid, die, vrij van »werk, hunnen tijd op dien dag met een tierend geschreeuw, »met vloeken, zweren en allerlei geldspelen doorbrengen, »zoodat men dit oord bijna voor de hel kan houden. Wij »hebben hier," zeide zij, »een waardig Predikant, die eenige »kinderen ter school besteed heeft; maar des Zondags kun-»nen zij, naar goedvinden, doen wat zij willen, want hunne »ouders denken er niet aan, in de kinderlijke harten goede »leefregels te prenten, wijl zij zelven daarvan niets weten." — Dit gesprek bragt mij op het denkbeeld, dat het ten minste eene onschadelijke, zoo niet eene hoogst nuttige onderneming zoude zijn, een plan te ontwerpen tot verhindering van deze treurige ontwijding van den Zondag. Ik vernam bij de vrouw, of er ook wel eenige kundige en geschikte vrouwen in de buurschap woonden, welke leerscholen hielden. Zij wees mij er dadelijk vier aan. Ik werd dan ook met de schoolvrouwen eens, dat zij zoo veel kinderen, als ik haar des Zondags zond, tot onderrigt in het lezen en in den katechismus zouden aannemen. Ieder dezer vrouwen wilde ik twaalf stuivers voor hare moeite geven, waarmede zij wel tevreden schenen. Toen ging ik naar den Predikant, maakte hem mijn plan bekend, hetwelk hem zoo goed beviel, dat hij zich verbond, mij te ondersteunen, door op elken Zondag de school te bezoeken en onder de kinderen orde en welvoegelijkheid te bewaren. Aldus was het begin van dit plan. Nagenoeg drie jaren geleden vingen wij aan, en nu wenschte ik, dat gij het gevolg daarvan zelf mogtet aanschouwen. Eene vrouw, die in een klein dorp woont, zeide mij onlangs, dat, waar ik eene school had gesticht, de plaats, des Zondags, in vergelijking van vroeger, een ware hemel was. Het getal der kinderen, welke reeds kunnen lezen en den katechismus verstaan, is verwonderlijk groot. De schoolvrouwen nemen de kinderen ook mede naar de kerk, waarin hunne voorouders en ouders nooit geweest waren. Nog opmerkenswaardiger is het, dat de meeste kinderen thans op den inval gekomen zijn, de vroegpreken te bezoeken, welke 's morgens te zeven ure in de kerken worden gehouden. Gisteren morgen waren er, naar ik geloof, vijftig aanwezig. Zij vergaderen ten huize eener schoolvrouw, gaan met haar paarsgewijs naar de kerk, en na de eeredienst komen ze mij allen begroeten en dragen mij hunne onder-

scheidene belangen voor. De voornaamste hoofdwaarheden, welke ik hun inprent, zijn deze: onderling dienstvaardig en minzaam te wezen; elkander niet te vertoornen en hunne ouders te gehoorzamen; niet te zweren noch te vloeken, en meer dergelijke eenvoudige voorschriften, welke gemakkelijk begrepen worden. Wijl ik een boekdrukker ben, heb ik een klein boekje voor hen gedrukt, hetwelk ik onder hen ronddeel. Sommige mijner vrienden zenden mij bijbels, welke ik den verdienstelijksten ten geschenke geef. Het gelukkig gevolg van mijn plan heeft voorts een paar mijner kennissen op het idée gebragt, mij na te volgen, en in eenige andere gedeelten der stad Zondagscholen op te rigten. Thans strekken dezelve zich over eene geheele gemeente uit, weshalve ik mij vleij, de goede uitwerkselen zoo te zien vermenigvuldigen, dat men mijn ontwerp overal zal volgen. Het getal der op deze wijze leerende kinderen bedraagt heden omstreeks driehonderd, en elke week neemt hetzelve toe. Ook de geestelijken, welke ik ken, heb ik voor de goede zaak zoeken te winnen, waardoor vooral één hunner zeer veel ten nutte dezer onderneming verrigt. Ik kan u niet zeggen, hoe veel genoegen ik smaak, wanneer ik, onder de jeugdige menigte, talenten en eenen ingeschapen goeden aanleg ontdek. Menigmaal geniet ik de innige vreugde, den dank der ouders voor de weldadige verandering van hunne kinderen te ontvangen. Vaak heb ik den kinderen vriendelijke en zachte vermaningen gegeven. Door mijne bezoeken, door kleine dienstbewijzen, door eene uitdeeling van onbeduidende belooningen, heb ik, naar ik hoor, eenen invloed bij hen verworven, die mijne verwachting verre overtreft. Zij vreezen, gelijk de schoolvrouwen mij zeggen, mijn misnoegen. Indien gij eens te *Glocester* komt, zal ik u de vruchten mijner bemoeijingen tot veredeling der maatschappij aantoonen. Wanneer slechts de eere Gods bij den een of ander, schoon in nog zoo gering eenen graad, ontkiemt, dan moet de maatschappij daarvan de voordeelen inoogsten. Het goede zaad, in de harten der jeugd gestrooid, al vertoont het zich ook niet na verloop van eenige jaren, zal door Gods zegen in de toekomst ontspruiten en eenen rijken oogst dragen.

Wat de schoolwetten betreft, zoo verlang ik slechts, dat de kinderen des Zondags zoo rein mogelijk ter school komen. Eenigen werden aanvankelijk afgeschrikt, vermits het hun aan eene behoorlijke kleeding ontbrak, doch ik alléén

kon het niet bekostigen, dit gebrek te verhelpen. Ik zeide, wanneer gij zonder schoenen of in gescheurde kleederen langs de straat kunt rondloopen, dan kunt gij even goed in die dragt ter school gaan om iets nuttigs te leeren. Hebt ge geen heel hemd, kom dan in dat wat ge draagt. Ik wijs zoo doende niemand af, maar bepaal, dat men reine handen, een zindelijk gezigt en gekamd haar hebbe. Gebrek aan eene behoorlijke kleeding houdt dan ook niemand meer terug, nu zij wijzer zijn geworden en iets wenschen te leeren.

Ik heb het geluk gehad, eenigen, die het verdienden, plaatsen in fabrijken te verschaffen, en dit is zeer heilzaam geweest. Deze kinderen zijn omstreeks 6, 12 tot 14 jaren oud. Knapen en meisjes, welke dezen ouderdom te boven gaan en geene opvoeding genoten hebben, kunnen zich geenszins, in een dergelijk verblijf, aan de bestaande inrigtingen onderwerpen. Eene zedelijke verbetering kan alleen tot stand gebragt worden door een naauwkeurig onderrigt van de menschelijke pligten en eene praktische gewenning aan orde en welvoegelijkheid. Doch waar dwaal ik heen? Ik vrees, dat ik uw geduld te lang misbruikt heb, maar ik meende, u door een verhaal, hoe ik het eerst op de onderwerpelijke gedachte kwam, het duidelijkst begrip over de Zondagscholen te kunnen geven. Gij zoudt hetzelfde denkbeeld gekoesterd hebben, indien gij op dezelfde wijze daartoe waart opgewekt geworden.

Veel, zeer veel zult gij ongetwijfeld aan dit plan nog te verbeteren vinden. De menschen voeden het vooroordeel, dat men des Zondags niets, wat naar arbeid zweemt, mag doen, en daarom dient men zich van alle ligchamelijke en verstandelijke inspanning op dien dag te onthouden. De uitroeijing van dat vooroordeel is het doel, waarnaar ik bij mijn geliefkoosd voornemen streef. Onze Verlosser leert duidelijk, dat alles, wat tot bevordering van den welstand en van het geluk onzer medeschepselen strekt, de schoonste en liefelijkste offerande is, der Godheid toegebragt.

In vele jaren heb ik geen zoo langen brief geschreven; doch gij zult mij verontschuldigen. Mijn hart neemt warm deel aan deze zaak. Ik houd het voor eene noodzakelijke hervorming. Indien ieder regtgeaard burger zich beijvert, zijne landgenooten van het despotismus te bevrijden, hetwelk zich door tirannieke hartstogten en kwade neigingen

onder de menschen verspreidt, dan zult gij zien, dat de ware vrijheid en het welzijn des volks daardoor meer winnen, dan door allerlei Parlementsbeschikkingen."

Welk eene gelukkige gedachte van dezen edelen menschenvriend! Het goede zaad, door hem zoo zachtkens in de kinderlijke harten gestrooid, zal naderhand de rijkste vruchten dragen. De zedelijke wereld, die zich even zoo goed voortplant als de physieke, wordt zoo doende grooter, tot heil van de maatschappelijke zamenleving en tot instandhouding van den Staat. Zijn heerlijk voorbeeld stichtte het uitgebreidste nut en vond eenen algemeenen bijval. In *Londen* werd spoedig een gezelschap opgerigt, om de verspreiding van Zondagscholen door het geheele rijk te bevorderen. Te *Leeds* in *Yorkshire* werden Zondagscholen gevestigd en het getal der aldaar leerende kinderen beliep weldra tweeduizend. Andere steden in *Engeland*, alsmede in *Schotland* en *Ierland*, deden het insgelijks, zoodat tien jaren na de eerste stichting reeds driemaal honderdduizend kinderen de Zondagscholen bezochten. De Heer RAIKES had in 1786 het genoegen, te *Painswick*, een vlek in *Glocestershire*, het gezegende gevolg van zijne onderneming te zien (*). Hier plagt, sinds onheugelijke tijden, op den vierentwintigsten October een volksfeest gevierd te worden, waarop het zeer woest en ongebonden toeging, een feest, zoo als de Heer RAIKES zegt, hetwelk den Heidenen tot schande zoude verstrekt hebben. Men zocht voor ditmaal de opmerkzaamheid van den grooten hoop op een waardiger voorwerp te vestigen, en haar voor de hoogere genietingen der rust, der orde en der Christelijke menschlievendheid vatbaar te maken en te winnen. Men besloot, de rijke en arme lieden uit de aangrenzende gemeenten te verzoeken, opdat zij de in de Zondagscholen onderwezene kinderen eens bij elkander mogten zien vergaderd, om zich, door eigen onderzoek, van hunne zindelijkheid, van hun goed voorkomen, van hunne gehechtheid aan stilte en orde te overtuigen, en de mogelijkheid van zelfs de lagere volksklasse voor dergelijke pligtsbetrachtingen te gewinnen, te leeren inzien. Alle inwoners der plaats, die voorheen des namiddags naar de kroegen spoedden, gingen ter kerk. De galerijen, alle toegangen en alle zitplaatsen in de kerk waren bezet. Driehonderd-een

(*) *Gentlemans Magazine* 1787, Deel I, bladz. 73.

endertig kinderen verschenen in de kerk, hetgeen voor RAIKES, zoo als hij schrijft, een roerend en belangwekkend gezigt opleverde. De kinderen waren zindelijk, stil, ordelijk, beleefd en geheel vreemd van die slaafsche onderdanigheid, welke der lagere volksklasse anders soms eigen is. Volgens de getuigenis der inwoners, gedroegen zij zich bestendig zoo. Een zekere Dr. GLASSE hield eene preek ten voordeele van het instituut, en de giften van zelfs minvermogende lieden waren aanzienlijk. Na deze vergadering ging men naar de school, en hoorde de vorderingen der kinderen in het lezen met genoegen aan. Gedurende den ganschen dag heerschte vrede en rust.

In eenen anderen brief noemt RAIKES zijne onderneming een mosterdzaad, dat deszelfs takken over de geheele natie uitgebreid heeft. Kinderen, schrijft hij, die vroeger als jonge woudezels omliepen, worden thans in deze opvoedingsgestichten onderwezen.

Het hoofddoel der Zondagscholen is, de kinderen te leeren lezen, hen tot gehoorzaamheid, zindelijkheid en een betamelijk gedrag te gewennen; hen met de voornaamste waarheden der Christelijke godsdienst bekend te maken en tot een vlijtig bezoek der kerk op te wekken, terwijl de verbinding dezer gestichten met industrie-scholen, niet alleen eene zedelijke, maar tevens eene physieke opleiding verschaft. Het zijn ware toevlugtsoorden voor deze arme schepsels. Het kind, welks ouders geen' lust noch geld hebben om hetzelve te laten onderwijzen; de hulpelooze weezen, welke zonder bescherming ronddolen; de leerling, die in het huis van zijnen meester geene vrienden heeft — allen kunnen in deze gestichten de vertroostingen van het Christendom en de genoegens van eenig nieuw en ligt handwerk smaken. Welk eene nuttige afleiding geeft dit niet voor de schamele jeugd! De booze neigingen hunner ouders, die zich door niets en door niemand laten beteugelen, vermits zij van geene welvoegelijkheid afweten; de onbeschaamde haveloosheid in de kleederen en de morsigheid van het ligchaam; het schreeuwen, vloeken en allerlei andere ondeugden — van dat alles zijn zij bevrijd binnen de reine muren eener Zondagschool, waar de namen van God en JEZUS niet als vloeken, maar als de algoede Hemelsche Vader en als de Zaligmaker van het menschdom met eerbied genoemd worden.

Deze scholen nemen gewoonlijk 's morgens te 7 of 8 ure

begin. De knapen staan onder het opzigt van leermeesters; de meisjes hebben hare eigene onderwijsters. Na een kort morgengebed, waarbij de kinderen knielen, en na het voorlezen van eenige zedelijke vermaningen, welke in het bijzonder strekken, om vrome denkbeelden over God, dankbaarheid jegens ouders, meêwarige behandeling van dieren, trouw, eerlijkheid en vriendelijkheid in de verkeering, welvoegelijkheid in het uiterlijke en zedelijkheid in de gesprekken aan te kweeken en in te prenten — vangt het onderwijs aan, hetwelk tot 11 ure duurt; dan beginnen de openbare godsvereeringen, welke door de kinderen bezocht worden, waarna zij huiswaarts keeren. Des namiddags wordt er, na kerktijd, ook nog wel een paar uren, zoowel 's zomers als 's winters, onderwijs gegeven. A. B. C. boeken, de Bijbel, alsmede de katechismus en eenige kleine vertoogen van eenen zedelijken inhoud (deze laatste echter niet altijd) worden voornamelijk gebruikt. IJverige geestelijken voeren gewoonlijk het opzigt over deze scholen. Zij laten de kinderen dikwerf lezen, verklaren het gelezene en praten met hen daarover. Op sommige plaatsen worden zij bovendien door den koster in het zingen en in de muzijk onderwezen. Elk kind ontvangt, zoodra het kan lezen, een gezangboek en een nieuw testament. In den ouderdom van vijf tot zeven jaren neemt men hen meestal aan, en zij blijven tot hun vijftiende jaar ter school. De namen der kinderen leest men des Zondags tweemaal luid voor, en naar de afwezigen wordt een stipt onderzoek gedaan. Voor tachtig kinderen zijn twee of drie leermeesters aangesteld; ieder hunner verdient 60 cents. Godsdienstige en kundige mannen der gemeente staan deze leermeesters niet zelden kosteloos bij. De meer volwassenen onderrigten de kleine kinderen. Over het algemeen bezoekt de jeugd deze scholen zeer gaarne, waar men hen vriendelijk behandelt en liefderijk vermaant. De ontzegging der school is de hardste straf. De rijken der gemeente kleeden menigmaal die kinderen, welke door vlijt en door een zedelijk gedrag uitmunten. Aanzienlijke familiën geven hun tusschenbeiden eenen kleinen, vrolijken maaltijd. Jonge dames maken mutsen, voorschoten enz. ten dienste der meisjes, en kleine zedelijke vertellingen worden er op vele plaatsen aan de kinderen naar huis medegegeven. Zoo doende bevordert men tevens de zedelijkheid bij de ouders. Overigens bestaan de Zondagscholen geheel door vrijwillige bijdragen, het-

geen der Christelijke menschlievendheid tot de hoogste eer verstrekt.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

DE GULZIGHEID.

Overlaad u niet met allerlei lekkere spijze, en eet niet te gulzig:
Want veel eten maakt krank, en een onverzadelijke vraat krijgt buikpijn.
Velen hebben zich dood gegeten: maar wie matig is, die leeft des te langer.

Het Boek van JESUS SIRACH, Hoofdst. XXXVII: 32—24, naar de overzetting van Dr. M. LUTHER.

In een der nommers van de *Gazette des Hôpitaux* staat een brief van eenen Arts aan eenen Gulzigaard (*Gourmand*). Wij kunnen niet nalaten een en ander uit dien brief over te nemen. Hij is aan eenen zoogenoemden APICIUS geschreven, pas hersteld van eene zware en pijnlijke ziekte. De eetlust begon zich bij hem wederom te doen gevoelen, zoodat de gulzigaard, ondanks zijnen verwenden smaak, op den reuk der koolsoep van zijnen portier gaarne de voor hem staande fraaije porseleinen kom er tegen verruild had. Naauwelijks hersteld, was hij als tot een nieuw leven teruggekeerd; de eetlust vertoonde zich met kracht opgewekt, als in de gelukkige dagen der jeugd, wanneer men niet gemakkelijk verzadigd wordt; — zie daar een eigenaardig tijdstip van het leven. Een oud Geneesheer plagt te zeggen, wanneer een door te veel tafelgenot enz. als uitgeput voorwerp zijne hulp inriep: »Neem vergif, maar slechts zoo veel om u eene maagontsteking te bezorgen." De terugkeering tot de gezondheid zoude daarna als een nieuw waas over het uitgeputte leven brengen; met een sedert lang niet meer gekend genot zouden de zenuwtepeltjes der tong zich oprigten.

Maar wil men dat genot niet wederom verliezen en het ligchaam aan nieuwe gevaren blootstellen, dan moet men de vroegere leefwijze vaarwel zeggen; want VICTOR JACQUE-

MONT heeft gelijk, wanneer hij zegt: »De mensch *eet te veel;* of, zoo als anderen dit uitleggen, *er sterven meer menschen door te veel, dan door te weinig.* Wanneer de menschen doorgaans hieraan te weinig geloof slaan, de Geneesheeren zien de waarheid van dit gezegde maar al te dikwijls bevestigd. Een heir van kwalen, welke door de onnadenkenden aan geheel andere oorzaken worden toegeschreven, zijn alleen de gevolgen der onmatigheid. Men behoeft nog geen TARARE of DE BIJOU (*) te wezen, om een *vraat* te kunnen heeten, of aan vraatzuchtigheid (*polyphagie*) overgegeven te zijn. Menige lekkerbek deinst terug, wanneer hij van TARARE hoort verhalen, dat hij dagelijks eenige ponden raauw vleesch at, en daarbij de pappen van lijnmeel gebruikte, welke hij aan de zieken in het *Hôtel-Dieu* te *Parijs* ontfutselde! De gulzigaard overtreft evenwel verre, in het gebruik van keurige voedsels, TARARE en anderen; en deze uitgezochte spijzen, waaraan de kookkunst alles bijzet om ze voedende te maken, bezwaren de maag evenzeer als gekookte lijnmeelpappen. Wij zeggen dit geenszins om zulk eene wijze van voeding aan te prijzen, maar willen slechts doen zien, dat men ook een vraat kan heeten, wanneer men, zonder dien eeretitel te bedoelen, de maag met de krachtigste en uitgezochtste voedsels overlaadt. De schrijver stelt tot een voorbeeld, hoe hij eenen lekkerbek zich heeft zien te goed doen aan eenen maaltijd, waar hij mede aanzat. Om het overzigt des te gemakkelijker te maken, heeft hij de hoeveelheid der gebruikte spijzen door het gewigt uitgedrukt, waarbij hij verzekert eerder te weinig dan te veel berekend te hebben. Wij zullen bij sommige der geregten derzelver oorspronkelijken naam behouden, niet volkomen verzekerd zijnde, dat zij door ons juist zouden overgebragt worden, omdat wij, den Hemel zij dank! niet tot de klasse der lekkerbekken behooren.

De gulzigaard, het voorwerp der gedane waarneming, gebruikte van het eerste geregt:

(*) Twee befaamde *Fransche* vraten, die niet alleen zich onderscheidden door eene ongemeene vraatzucht, maar die ook zelfs de allerwalgelijkste dingen binnensloegen, om daaraan te voldoen. Zie over deze beiden en meer anderen: *Dictionnaire des SC. médicales*, op het woord HOPHAGE,

Brood (*pain Viennois*)	125	grammes.
24 Oesters (*huitres de Marennes*), elke oester berekend tot 6 gr.	144	»
Schildpadsoep (*potage à la tortue*)	120	»
Bot (*bârbue avec la sauce*)	150	»
Reebout met truffels (*filet de chevreuil aux truffes*)	160	»
Hoen (*poulet à la Reine*)	150	»
Paling (*anguille à la Chambord*) . , . .	200	»
Daarbij niet gerekend de *thon mariné*, *lucquas*, olijven enz., waarvoor in eens gesteld wordt	60	»
Een *sorbet au marasquin* tusschen het eerste en tweede geregt	40	»
Van het tweede geregt werd genuttigd:		
Een vette kwartel (*caille*)	125	»
Een faizantenbout	125	»
Gesuikerde doperwten (*petits poids au sucre*)	110	»
Gelée à l'ananas	60	»
Charlotte à la Chateaubriand	100	»
Eene tweede portie	60	»
Van het dessert, bestaande in voortreffelijke vruchten, zorgvuldig bereide compottes en keurig gebak, werd gebruikt:		
Een uitmuntende perzik	160	»
Een *chasselas* (zekere druifsoort)	110	»
Snikergebak	60	»
Zoo verre de vaste voedsels. De genuttigde dranken zijn niet te hoog berekend tegen .	1000	»
Wanneer men in aanmerking neemt, dat al deze voedsels rijkelijk gedrenkt werden met *Xeres*-wijn, wijn de *nuits*, de *Romance*, *Château-Margaux*, *Champagne*; eindelijk nog koffij en likeuren.		
Het geheel, op dien tijd gebruikt, kan dus berekend worden op	3059	grammes.

Nagenoeg zoo veel op een' dag als drie *Limouzijnsche* metselaars benoodigd zijn; en brengt men den overvloed van voedselstof in rekening, zoo verkrijgt men meer, dan een talrijk *Perigordijnsch* huisgezin in eene week nuttigt.

Men behoeft niet zeer bedreven te zijn in de natuurkunde en de gezondheidsleer, om te kunnen berekenen, welke gevolgen zulk eene leefwijze moet hebben; en echter neemt

een groot aantal menschen, zoo niet dagelijks, ten minste meermalen in éene week zulke maaltijden. Die er het gelukkigst afkomen, valt zwaarlijvigheid ten deel, een tot veel bezwaar leidend gebrek, hetwelk steeds toeneemt. De ondervinding leert toch, dat, wanneer de weefsels eenmaal tot uitzetting overhellen, zij niet meer tot de vroegere gesteldheid teruggebragt kunnen worden. Bekend zijn de verzen van BOILEAU, waarvan men zoo vele voorbeelden ontmoet:

» *Son menton sur son sein descend à triple étage,*
» *Et son corps ramassé, dans sa courte grosseur,*
» *Fait gémir les coussins sous sa molle épaisseur.*" (*)

Maar, vervolgt de briefschrijver aan zijnen vriend, gij zijt geen ooggetuige geweest, als de Geneesheer, van de plagen, de voortdurende ongemakken, de ontberingen, waaraan dikke lieden onderhevig zijn. Ten langen laatste naauwelijks meer in staat zich te bewegen, worden zij traag, ongevoelig, en verlangen slechts naar rust. Zij worden als DENIJS, de dwingeland van *Heraclea*, dien men, volgens de overlevering, uit zijne voortdurende slaapzuchtigheid niet kon wekken, dan door hem met eene naald te prikkelen, of zijn ligchaam met bloedzuigers als te bedekken. Anderen worden volbloedig en krijgen eenen aanleg tot beroerte, welke hen of plotselijk doodt, of, hetgeen meer nog plaats heeft, hen als bij gedeelten doet sterven, zoodat de eene helft heden, de andere morgen sterft, en zij van lieverlede kindsch worden. Het grootste gedeelte wordt echter eene prooi van het *Podegra* met zijne verschrikkelijke kwellingen. Het is er echter verre van daan, dat deze pijnen het gepleegde kwaad tot een zoenoffer verstrekken kunnen. Die ongelukkigen laten geen aangeprezen zoogenoemd onfeilbaar middel onbeproefd, iedere kwakzalver kan over hunne beurs beschikken, maar zij zullen er geen schotel onaangetast om laten voorbijgaan.

Op enkele uitzonderingen na, is dit het onvermijdelijk lot der *polyphagen* (vraten.) Men herinnere zich zulke vrienden, die goede sier gemaakt hebben, en beslisse, of er te

(*) Zijn kin hangt op zijn borst, als een driedubble kraag;
Zijn lijf, zoo kort als dik, en naar de rust steeds graag,
Doet, onder 't week gewigt, en bed en kussens zuchten.

veel van gezegd is. Een aantal geneeskundige waarnemingen beschuldigt de genietingen der tafel als de oorzaak van vele ziekten. De dagelijksche ondervinding vermeerdert het reeds bestaande getal voorbeelden. Van alle oorzaken tot ziekte is er geene, die meer afdoende bewezen is.

De Geneesheer, die dit onderwerp behandelt, schrijft verder: Ik heb eens eene lijkopening bijgewoond; (ik moet het met schaamte belijden, het was die van eenen Geneesheer). Het meest trof de aanwezigen de ongeloofelijke uitzetting der maag: zij strekte zich tot in het bekken uit, en kon nagenoeg vijftien kannen vocht bevatten. Een tweede HOMERUS zonde zich bezwaard gevoelen, de daden van dezen held der tafel te bezingen. Dit staat vast, dat, naar hetgeen men er van verhaalt, hetwelk aan het ongeloofelijke grenst, GARGANTUA en GRAND-GOUSIER door dezen *Polyphaag* verdonkerd werden. De schrijver eindigt met deze toespraak: Uw sterk gestel en uwe langdurige onderwerping aan de voorschriften der kunst hebben u behouden en aan de gevolgen doen ontkomen, onafscheidbaar van de door u tot dusverre gevolgde leefwijze. Maar hoe vele zijn de gevaren, welke u nog omringen, en hoe veel is er niet nog te voorzien! Uw uitmuntende kok is vooral een struikelblok voor uwe volgende gezondheid. Het kost mij moeite, dezen kunstenaar in zijn vak, die in u iemand vindt, zoo zeer in staat zijne kunst op prijs te stellen, te na te komen; maar, zoo lang deze man aan het hoofd uwer keuken staat, kan uw Arts niet gerust zijn. En het jaargetijde, hetwelk wij te gemoet gaan, bedreigt met zoo veel gevaar. De truffel, deze verlokkelijke champignon, zoo als de Heer BERAT dien noemt, zal door zijne geur al uwe reukzenuwen in beweging brengen; zult gij kracht van ziel genoeg bezitten, om deze verzoeking te wederstaan? Ondanks de beloften, welke de u folterende pijnen u afgeperst hebben, moet ik vreezen, dat *gij* gevaar loopt. Gij hebt, als de zeeman, in gevaar eene groote waskaars beloofd aan onze Lieve Vrouw (*Notre Dame de bon secours*); zult gij, behouden de haven binnengeloopen, aan uwe gelofte blijven gedenken? Niets kan uwe gezondheid meer bevorderen. De gedachte zij verre van mij, door u schrik aan te jagen, u tot de gewoonte der matigheid en soberheid terug te willen brengen. Ik mag echter niet verzwijgen, dat, op uwen leeftijd, maagaandoeningen dikwijls in eene vreeselijke maagkwaal overgaan, waarbij wij

slechts als onmagtige en verslagene aanschouwers kunnen staan. De Zedeleeraar zegt, dat de waardigheid der menschelijke natuur door eene wijze matiging in de begeerlijkheden zich verheft; de Geneesheer moet er bijvoegen, dat deze matiging nog iets anders dan eene deugd is; zij is daarenboven eene berekening, en wel eene van het grootste belang: Want het geldt hier een voorregt, zonder hetwelk rijkdommen en eer geene waarde hebben, zonder hetwelk het onmagtige leven van hem, die millioenen bezit, niet kan opwegen tegen het genot, eenen behoeftigen maar gezonden muilezeldrijver ten deel vallende.

Die eenen eigen' kok er op kan nahouden, en zich alzoo, des verkiezende, kan overtuigen, wat er in de keuken gebragt wordt, die kan zich verzekeren, dat hetgeen hem door overdaad zal schaden hem door eene slechte gehalte der voedsels geen nadeel zal doen; die zich buitenshuis te goed wil doen, omdat hij niet in omstandigheden verkeert, dit genot zich binnenshuis te verschaffen, die tracht bij eenen *restaurateur* dit op de gemakkelijkste wijze te vinden. Laat ons uit dezelfde *Gazette des Hôpitaux*, waaruit ook het voorafgegane ontleend is, een berigt overnemen, hetwelk misschien nog een der geschiktste middelen kan zijn, om van zulke lekkernijen afkeerig te maken, welke men buitenshuis zich met groote kosten tracht te bezorgen, maar welke op deze wijze steeds te duur gekocht zullen worden.

Men poogt zich van tijd tot tijd te ontspannen, buiten *Parijs*, in zoogenoemde *restaurants*. Zij worden ook binnen de stad gevonden. Te *Parijs* worden zeer vele zaken in het groot, fabrijkmatig behandeld. Dit wordt tot op de voedsels toegepast. Van tijd tot tijd hoorde men van monsterkeukens, wandelende keukens enz. Minder bekend schijnt tot hiertoe geweest te zijn, dat er eene soort van fabrijk of *dépot* voor *potages* en *sausen* bestond; in 't geheel niet, hoe en waarvan zij bereid worden. Men vermoedt, dat er paardenvleesch toe gebezigd wordt. Maar, zegt de Schrijver, een geloofwaardig man, lid van het *Conseil de Salubrité de la Seine*, in deze inrigting bij de *barrière du Combat*, niet verre van *Montfaucon*, wordt het paardenvleesch nog te kostbaar geacht. Men gebruikt aldaar tot de bereiding van soepen en sausen het vel van oude honden en katten, of men bedient zich, bij gebrek hiervan, van *ratten!* Deze wijze van soepbereiding moet zoo winstgevende

zijn, dat dit reeds aanleiding gegeven heeft tot eene mededinging in de *Plaine Grenoble*, opdat ook de bewoners van den linker oever der *Seine* van dit kostelijk voorregt niet zouden verstoken blijven. — De persoon, belast met eenige verdachte spekslagerijen te onderzoeken, heeft er *honden-côteletten* gevonden, welke men, in plaats van zoogenoemde varkenskrabbetjes, den liefhebbers voordient. Het vleesch voor worsten, en een mengsel, hetwelk men te *Parijs fromage d'Italie* noemt, bij de lekkerbekken vooral in trek, is eene zamenmenging van vleesch der walgelijkste gedierten.

Deze bevindingen zijn aan den Prefect van Policie bekend gemaakt, die zich daardoor in eenige verlegenheid bevindt, omdat er geene wetten of verordeningen bestaan, waardoor het verkoopen van honden-, katten- en rattenvleesch verboden wordt, en volgens welke deze keurige sausfabrikanten ter verantwoording geroepen en gestraft zouden kunnen worden.

CLAUDIUS had wel gelijk in het door hem zoo genoemd *Kartoffellied:*

Pasteten hin, Pasteten her,
Was kummern uns Pasteten?
Die Kumme hier ist auch nicht leer,
Und schmeckt so gut als BONNE CHERE
Von Fröschen und von Kröten;
Und viel Pastet' und Leckerbrodt
Verdirbt nur Blut und Magen.
Die Köche kochen lauter Noth,
Sie kochen uns viel eher todt;
Ihr Herren, lasst Euch sagen.

DE SANDWICH - EILANDEN.

(Uit RUSCHENBERGER'S *Reis rondom de Wereld.*)

De koninklijke familie. — Een gastmaal.

De Koning, die eerst kort geleden meerderjarig geworden is, is een forsch gebouwd jong mensch, vijf voet en zeven of acht duim lang, met een plat en breed gezigt. Hij houdt veel van ligchaamsoefeningen, is een bekwaam billart- en kegelspeler, rijdt goed te paard, jaagt hartstogtelijk, en

helpt gereedelijk zijne geringste onderdanen bij den hardsten arbeid. Onlangs strandde een schip aan den ingang der baai, en de Koning, in een matrozenhembd en lange broek, was onder de ijverigsten, die de lading hielpen bergen. Hij is een groot liefhebber van schepen, en vaart gaarne rond op de verschillende eilanden van zijn gebied. Des avonds na onze aankomst werd ik den Koning voorgesteld, die juist bezig was, met eenigen zijner grooten, om eene flesch wijn te kegelen. Hij droeg eene witte broek van dril, zonder bretel, een wit wambuis en een' sierlijk gevlochten', gedeeltelijk geverwden stroohoed, luchtig op de eene zijde van het hoofd geplaatst. Hij ontving ons gul, zonder eenigen zweem van trotschheid, doch tevens scheen het, alsof hij min of meer bedremmeld was. Hij spreekt zeer verstaanbaar *Engelsch*, doch geeft de voorkeur aan zijne eigene moedertaal, en is moeijelijk te bewegen om in tegenwoordigheid van meer dan twee personen iets anders dan die taal te spreken. Na de gewone begroetingen, nam hij den kegelbal weder in de hand en zette het spel ijverig voort. Het ontbreekt hem aan achtbaarheid: de gemeenste zeelieden, die de haven bezoeken, spreken hem vrijpostig bij zijnen naam KAUIKEAULI aan, en leggen hem nu en dan ook wel den arm om den hals, hetgeen hij goedhartig toelaat, zonder te bedenken, dat hij hierdoor aan zijne koninklijke waardigheid te kort doet. Men verlangde van hem, dat hij het kegelspel zou staken en daarentegen eene partij op het billart zou spelen; hij ging in de billartkamer, en speelde nog, toen de klok elf ure sloeg. Nu wierp hij, hoezeer het spel niet ten einde was, terstond de queue neder, om niet tegen de door hemzelven uitgevaardigde wet te zondigen, volgens welke al zulke spelen na de avondklok verboden zijn.

Eenige dagen later zag ik Zijne Majesteit in geheel verschillende omstandigheden: de officieren der beide oorlogschepen maakten hunne opwachting bij hem. Wij werden, in een steenen of liever koralen huis, door een' landsgrooten, die een' militairen frak droeg, ontvangen, en, op de tweede verdieping, in een zeer eenvoudig gemeubeld vertrek geleid. Hier vonden wij den Koning, deszelfs zuster NAHIENAINA en twee halfzusters, KINAU, de landvoogdes van *Oahu*, en AUNEA, gewoonlijk de Koningin met den dikken mond genaamd. De Koning droeg een' blaauwen rok met twee

gouden epauletten, witte broek en vest; de dames waren in zwarte zijde. Zij ontvingen ons staande, doch zetteden zich, na eenige minuten, op eene sofa, voor welke de zendeling BINGHAM als tolk bleef staan. Hierop volgde een onbeduidend gesprek, en er werd een glas wijn rondgediend. Deze vrouwelijke grooten, alle van Herculische gestalte, hadden een voornaam maar onbehulpzaam voorkomen, en lieten steeds haar verlangen doorstralen, om zich overeenkomstig haren stand te gedragen, hetwelk sommige harer, voor zóo ver de omstandigheden zulks gedoogden, niet kwalijk gelukte. Na 20 minuten namen wij afscheid.

KAUIKEAULI, de zoon van den beroemden TAMEHAMEHA, is eenigzins aan eene buitensporige levenswijs overgegeven, doch daarom niet eigentlijk gezegd ondeugend. Hij kan Engelsch en Spaansch lezen, maar zijne beschaving is over het algemeen zeer beperkt, want zijn lezen is, even als bij nagenoeg al zijne onderdanen, eene bloot werktuigelijke verrigting: waarschijnlijk heeft hij, behalve zijne schoolboeken, zeer weinig gelezen. Het waren de zendelingen, die zijne opvoeding bestuurden; maar te gelijker tijd oefenden de raad en voorgang van slechtgezinde vreemdelingen, die behagen schepten de pogingen zijner vrome onderwijzers tegen te werken, invloed op hem; derhalve moet men over zijn gebrek aan kundigheden en aan een gepast gedrag niet verbaasd staan. — Eenige dagen na het boven beschreven gesprek beviel Prinses NAHIENAENA van een mannelijk kind, dat nogtans slechts weinige uren in het leven bleef. Het volk gaf twijfel te kennen, of haar echtgenoot dan wel haar broeder de vader van het kind geweest was; in beide gevallen, echter, zou het evenzeer erfgenaam van den troon geweest zijn. Men moet hierbij, namelijk, aanmerken, dat eerst weinig jaren verloopen zijn, sedert verbindtenissen tusschen broeder en zuster, die te voren zeer gewoon en zelfs wettig waren, als misdadig beschouwd worden; daarenboven waren KAUIKEAULI en NAHIENAENA, overeenkomstig het oud gebruik des volks, in hunne jeugd aan elkander verloofd geweest.

Eene gelegenheid, om spijzen, op *Hawaïsche* wijs bereid, te zien en te proeven, deed zich kort hierna voor ons op, alzoo wij door eenige hier wonende *Amerikanen* op een, door inlandsche koks toebereid, *Lu au*, of feestmaal, genoodigd werden. Ten drie ure des namiddags waren de

dischgenooten te *Bakiki*, ongeveer een half uur van *Honolulu*, voor een groot, met hooi gedekt huis bijeenvergaderd. Versch gemaaid gras was op het plein voor het huis in het rond gestrooid. Weldra werd er aangekondigd, dat het maal was opgedischt, en wij traden in het naar eene hooischuur gelijkende gebouw. Twee lange, met verschcidenerlei spijzen beladene tafels vulden, aan de eene zijde, de geheele lengte van hetzelve. De vloer was met matten en de wanden en stijlen met groene twijgen en bloemen bedekt. Den Koning en deszelfs grooten medegerekend, konden er wel zeventig personen tegenwoordig zijn. Het maal bestond in honden, (!) gevogelte, varkens enz., alles naar landsgebruik gestoofd, daar het zorgvuldig in bladeren der tiplant gewikkeld en onder steenen, welke men heet gemaakt had, in den grond begraven geworden was. De aldus toebereide spijzen smaken een weinig naar de tiplant, doch overigens regt lekker. Vooral is deze wijs om visch te bereiden boven alle andere te verkiezen. Nabij de plaats, waar ik zat, stond een naar 's lands wijs gereedgemaakte jonge hond, dien allen, welke daarvan proefden, voortreffelijk vonden. In weerwil van eenige walging bij de eerste bete, moet ik erkennen, dat de smaak bijna het midden hield tusschen lams- en varkensvleesch; doch, wanneer ik er aan dacht, dat de ons voorgezette hond misschien de vrolijke gezelschapper eener *Hawaische* schoone — en geene is er, of zij heeft haren lievelingshond of haar lievelingszwijn — geweest was, kwam mij het honden-eten toch als een overblijfsel van kanibaalschheid voor. Ondertusschen is de eetbare hond niet van de soort onzer gewone huishonden, maar een teeder en malsch dier, dat uitsluitend met plantenvoedsel onderhouden wordt, te weten met deeg, van den tarowortel gemaakt. Waarschijnlijk zag KAUIKEAULI met niet weinig genoegen een zoo smakelijk geregt aanhoudend op zijne tafel, ondanks al de vermaningen der zendelingen, die hem van hetzelve poogden te ontwennen.

Bevolking. — Oorzaken van derzelver vermindering. — Kindermoord.

De *Sandwich*-eilanden zijn tien in getal en grooter dan de *Societeit*-eilanden, of eenige andere eilandsgroep in den *Stillen Oceaan*; alle zijn zij ontwijfelbaar van Vulkanischen oorsprong. Van deze tien eilanden zijn er zeven bewoond.

Hawai, het grootste, had in het jaar 1836 nog 39,193 zielen; het kleinste der bewoonde eilanden had er 80, en alle te zamen, in dat zelfde jaar, 108,393 zielen. In het jaar 1832 hadden zij 129,814 geteld, hetgeen in die vier jaren tijds eene vermindering van 21,421 zielen aanduidt. De verhouding der geboorten tot de sterfgevallen kan men uit het volgende voorbeeld afnemen, dat in het dagblad *Ke Kumu Hawai* (*de Onderwijzer van Hawai*) gevonden wordt: In het jaar, dat met den eersten Julij 1835 ten einde liep, stierven in het distrikt *Wilua* op *Owahu* 136 personen; geboren werden er 45 kinderen. Het distrikt had in het jaar 1831 nog 2640 zielen, in het jaar 1835 slechts 2415, dus was er eene vermindering van 225 in vier jaren. Dergelijke voorbeelden worden er nog meer aangevoerd.

Hoeveel men nu ook op rekening van het onnaauwkeurige der opnemingen moge stellen, zoo kan men toch zeggen, dat, gunstigst genomen, de verhouding der geboorten tot de sterfgevallen staat als 1 tot 2, en dat de vermindering der bevolking anderhalf ten honderd bedraagt. Zijn nu deze aangiften gegrond — en wij hebben geene reden om dezelve in twijfel te trekken — zoo moeten, wanneer geene middelen bij de hand genomen worden, om deze ontrustende volksvermindering te keer te gaan, de eilanden met der tijd uitsterven, hoezeer nog eeuwen zullen kunnen verloopen, eer de laatste man van dit volkje verdwenen is. Natuurlijk vraagt men: welke zijn de oorzaken van het afnemen der bevolking in eene gezonde luchtstreek, waar de bewoners nooit door besmettende ziekten aangetast geworden zijn? Het is moeijelijk, zoo niet onmogelijk, op deze vraag een bepaald antwoord te geven, ofschoon veel kan bijgebragt worden, dat tot de oplossing zou kunnen dienen.

Het verminderen der bevolking heeft niet eene enkele, uitsluitende oorzaak, maar moet aan de vereenigde werking van verscheidene oorzaken toegeschreven worden. Kindermoord, onmatigheid, slecht voedsel, verwilderde maatschappelijke gewoonten, staatkundige gedruktheid, en misschien ook de beschaving; want men heeft opgemerkt, dat wilde volksstammen, wanneer men hun eene meer beschaafde levenswijze aanbrengt, ondanks alle voorzorgen van goed voedsel en huisvesting, somwijlen wegsterven.

Ontwijfelbaar is het echter, dat de bevolking reeds sedert de ontdekking dezer eilanden door Kapitein cook vermin-

derd is, en misschien wel toen in nog snellere verhouding, dan sedert de invoering van het Christendom, want destijds kwamen er nog menschenoffers en wreed gevoerde oorlogen bij; terwijl kindermoord, van de vierde of vijfde maand der zwangerheid af tot den leeftijd van een of twee jaren, in grooten omvang gepleegd werd. De redenen, welke de moeders voor deze handelwijs aanvoerden, waren of de moeijelijkheid van het zogen, of gemelijkheid over het schreeuwen der kinderen. Kindermoord heeft ook nu nog plaats, maar niet meer in zulk eene uitgebreidheid als te voren; ook wordt de daad niet meer openlijk begaan. Zij geschiedt thans bijna nog alleen gedurende de zwangerheid, met groot levensgevaar der moeder, en meestal slechts bij onechte kinderen; vermoording na de geboorte is zeer zeldzaam geworden. De burgerlijke wet heeft thans kindermoord tot eene misdaad verklaard, en het verminderen van denzelven toont eene beslissende vordering in het besef van goed en kwaad.

Onder de overige oorzaken van het verminderen der bevolking staat onmatigheid in sterke dranken bovenaan. Dit echter is een zoo gewoon verschijnsel, dat wij hierover niets meer behoeven te zeggen. Weinig minder van gewigt is eene verandering, die op de ligchamelijke ontwikkeling van dit eilandsvolk eenen grooten invloed moet oefenen. Vroeger waren allerlei ligchaamsoefeningen, zwemmen, dansen, worstelen, speerwerpen, enz. algemeen in zwang geweest; maar al deze spelen werden, als strijdig met de strenge begrippen van het Calvinismus (*), afgeschaft. Thans werkt het volk slechts tot zijn levensonderhoud, hetgeen ongeveer twee dagen in de week zal wegnemen; de overige tijd wordt of met slapen, of met drinken en andere ondeugende gewoonten doorgebragt. Wij spreken hier van een volk, dat sedert onheugelijke tijden onder eene heete luchtstreek geleefd heeft. Het kan den onafgebroken' arbeid der *Europeërs* of *Amerikanen* niet zonder eene veel sterkere uitputting van krachten verduren; en, hoezeer het tot groote krachtoefening in staat is, moet deze nogtans slechts korten tijd aan-

(*) Is de Schrijver een Katholiek? In allen gevalle betreft de aanmerking *Engelsche* of *Noord-Amerikaansche* zendelingen; *Duitsche* of *Nederlandsche* zouden zeker niet kleingeestig bigot genoeg zijn, om ligchaam- en ziel-versterkende oefeningen te verbieden. *Vert.*

houden en door langere tusschenpoozen van rust gevolgd worden. Binnen de keerkringen is een langer uitspannings-tijd, zoo van ligchamelijken als van zielsarbeid, noodig, dan in gematigde luchtstreken, en een enkel staken van het werk is zelfs niet genoegzaam, inzonderheid bij jonge lieden; zij behoeven nog daarenboven verlustiging, en zonder deze worden zij verdrietig, moedeloos, ziekelijk, en slepen een ellendig, met de menschen en de wereld ontevreden aanwezen voort, tot dat de dood er een eind aan maakt. De zendelingen loochenen wel, dat zij de volksspelen belet hebben; maar zij hebben zoo lang geschreven en gepredikt, dat deze vermaken tegen Gods geboden streden, dat de landsgrooten zelven den voortduur daarvan verboden hebben.

De regeringsvorm is een erfelijk en zuiver despotismus, en de wil des Konings in alle gevallen wet. Het erfgezag gaat niet alleen op de mannelijke, maar ook op de vrouwelijke linie over, hetwelk de Koning der *Sandwich*-eilanden, die verscheidene jaren geleden in *Engeland* was, bij den Minister CANNING regtvaardigde met te zeggen, dat bij hem te landen iemand ooit regt wist, wie zijn vader was, maar dat er omtrent de moeder zelden twijfel heerschte. In deszelfs bijzonderheden is het regeringsstelsel zeer ingewikkeld, en ofschoon in de laatste tijden eenige wetten schriftelijk bekend gemaakt zijn, bestaat er echter geen wetboek. Op de markt bepalen de hoofden den verkoopprijs aller waren, en eischen van het gemeene volk de helft zijner ontvangst als belasting. De afpersingen op rekening van hetgeen de grond kan opbrengen zijn algemeen zoo zwaar, dat een daglooner, die een of twee dagen in de week werk heeft, er even goed aan toe is als iemand, die een eigen goed bebouwt. Behalve deze afpersingen, moet het volk den Koning ook nog werkdiensten doen, en wel vijf dagen van de veertien. Om de maat vol te meten, bestaat er een hoofdgeld, ten bedrage van een' dollar voor elk manspersoon, een' halven voor elke vrouw, en een vierde dollar voor elk kind, dat vier voet lang is. De grond wordt als een uitsluitende eigendom des Konings beschouwd, en is ten tijde der verovering onder de voornaamste krijgslieden verdeeld geworden, die daarvoor eene belasting in producten betalen; evenwel vermag de Koning hun elk oogenblik hunne bezittingen te ontnemen.

Dit zijn de voorname oorzaken, welke het toenemen der

bevolking op deze eilanden te keer gaan, die bij eenen anderen staat van zaken een zetel van kunst en wetenschap zouden kunnen worden. Zij zouden ook eene oneindig talrijker menigte menschen kunnen voeden, te meer, daar zij voor den koophandel uitnemend wèl gelegen en reeds eene stapelplaats geworden zijn voor de schepen, die tusschen de westkust van *Amerika* en het *Chinesche* rijk de *Zuidsee* bevaren.

DE GIER VAN HET GEBERGTE.

(*Eene ware Gebeurtenis.*)

Over de heerlijke golf der *Napolitaansche* hoofdstad gloorde het avondrood; purperkleurige wolken spiegelden zich, stil en schoon, in het kalme vlak der zee; de gloeijende zonneschijf van het zuiden, hare laatste stralen over hemel, water, bergen en beemden uitstortende, zonk neder in haar koele bed; de wachtschepen losten hun geschut, om der afscheidnemende Hemelkoningin de laatste groeten na te zenden, en de schemering trok allengs haren grijzen sluijer over dit onbeschrijfelijk schoone natuurtooneel. Het was een dier romantisch plegtige avonden, zoo als men die slechts in *Italië* kan genieten; een avond, op welken al de schoonheden der natuur in wonderbare harmonie zamensmelten. Nog gloeiden in het oosten de toppen der *Apennijnen;* terwijl de reusachtige *Vesuvius*, zwart en donker, op den gladden waterspiegel nederkeek, en slechts nu en dan zijnen diep verkropten wrok lucht gaf door het uitstooten eener rookwolk, die, in de wonderlijkste krullingen opwaarts rollende, ten hemel steeg en verstoof. Lange, zwarte schaduwen gleden thans over de effen zee; het wolkenweefsel aan den hemel verloor zijnen purpergloed; de goudglans op weide en wijnberg verbleekte, en de golven, door eenen zachten sirocco gekust, begonnen haar vertrouwelijk gefluister.

Zie, daar snelde CIGLIA, de dochter eener bejaarde weduwvrouw, die, niet ver van den zeeoever, in een armoedig stulpje, kommerlijk het overschot harer dagen sleet, naar het strand en staarde vol verlangen naar de *Apennijnen*, tot dat de laatste avondschemering op derzelver ijzige toppen wegstierf, en de nacht met zijnen ravenvleugel zee en land voor 's meisjes blikken verborg. Luister — daar klonk rioun-

geklots — eene kleine boot schoot met snelle vaart op den oever toe — nog een oogenblik, en zij lag met kloppenden boezem in de armen van haren geliefde.

En wie was dan die gelukkige uitverkorene? CIGLIA beminde hem met den vollen gloed eener eerste, jeugdige liefde, doch zij kende hem niet; zij waande hem een jonge deserteur te zijn, die, den dood ontvloden, bij dag zich in het digtst der naburige bosschen en in de sluipholen van het gebergte aan de bespiedende blikken zijner vervolgers onttrok; want hij kwam tot haar niet anders dan des nachts; maar, wanneer hij ook kwam, verrees voor het arme meisje de zon van haar geluk; de vurige liefde van den schoonen, krachtigen jongeling vond gloeijende wedermin, en de nacht, die vijand der menschen, spreidde zijnen donkeren mantel over de zaligste oogenblikken van twee minnende harten; doch CIGLIA beminde — een' bandiet!

Gehuichelde vroomheid was het eerste lokaas, waarmede deze listige roover zijne prooi in het net zijner ontwerpen verstrikt had. Menigmaal had hij met haar gebeden, wanneer het gelui der ave-klok over de sluimerende velden klonk, en zijne inderdaad schoone, mannelijke gestalte kwam in het geheimzinnige schemerlicht der maan aan het meisje nog des te bekoorlijker voor; het vuur der jeugd, de moed en vastberadenheid, die uit zijne zwarte oogen schitterden; de dapperheid, van welke het verhaal, dat hij haar van zijne doorstane gevaren deed, getuige droeg; de betooverende beelden, welke hij haar van haar aanstaande heerlijke leven met hartstogtelijke kleuren wist af te schilderen — dit alles deed haar deugdgevoel zwijmelen: CIGLIA vergat hare oude, verzwakkende moeder, en ontvlood met haren minnaar.

Na dit noodlottig oogenblik was een jaar voorbijgegaan; nog altijd hing de bedrogene met gloeijende liefde aan haren verleider; zij deelde de vermoeijenissen van zijn zwervend leven; zij verborg zich met zijne gezellen in het duister der wonden, in de spelonken van rotsen en bergen, en hoezeer haar geweten terugbeefde bij het schrikkelijke tooneel, dat zich op eenmaal voor haar oog geopend had, zoo bedwelmde zij de stem van dien innerlijken regter door — eene onuitsprekelijke liefde. Een bloeijend kind, aan hetwelk de natuur, als uit spelenden spot, de trekken van eenen engel

gegeven had, lag aan de borst der jonge moeder. Met tranen in het oog drukte zij haar kleine dochtertje aan haar hart; het was hare innigste vreugd, haar hoogste geluk, bijaldien zij in haren vreeselijken toestand inderdaad nog geluk smaken kon. Want sedert geruimen tijd reeds kwam het haar voor, dat de liefde van haren gemaal verflaauwde; zijn geheele wezen had iets zonderlings aangenomen; met schuwen, wantrouwenden blik gluurde hij rond; geen slaap sloot zijn oog; lag hij somwijlen in eenen staat tusschen slapen en waken, dan kwelden hem angstige droomen, zoodat hij menigmaal in wilden schrik opsprong en zijn volk te hulp riep. »Wat deert u?" vroeg dan CIGLIA met zachte, troostende stem, en reikte hem sidderend het kind ter liefkozing toe; een dof, verbijsterd zwijgen was zijn eenig antwoord; doch daarentegen scheen het in de bergen en kloven, die hen omgaven, gedurig levendiger te worden, en in de stilte van den nacht troffen menigmaal geluiden, die als wapengekletter en paardengetrappel klonken, het oor der luisterende moeder; — de bandiet was verraden — de regering was den booswicht op het spoor — gewapenden naderden, om hem op te zoeken en dood of levend der geregtigheid in handen te leveren — duizend scudi waren op het hoofd van den rooverkapitein gezet, en reeds was het grootste deel zijner bende in de magt der vervolgers.

In eenen donkeren nacht had deze tot op weinige manschap versmolten bende zich aan de helling eens bergs gelegerd, in eene door eenen bergstroom uitgespoelde kloof. Naar welken kant ook de vlugtenden het luisterend oor keerden, vernamen zij het geruisch van hen nasporende soldaten, en zoo het den aanvoerder der patrouille gelukte, den naauwen, met struikwerk begroeiden en door neêrgestorte rotsklompen bijna ontoegankelijk geworden' hollen weg te ontdekken, waren zij verloren. Alle geluid vermijdende, in de diepste stilte, lagen de roovers in hun leger; het was een oogenblik der bangste verwachting, want ieder wist, dat de bijl des scherpregters hem boven het hoofd zweefde. CIGLIA hield haar sluimerend kind in den arm, en drukte zich vol angst tegen de zijde van haren gade; geen ademtogt werd gehoord; slechts de zware tred der soldaten klonk akelig door den doodstillen nacht. Op dit oogenblik ontwaakte het kind. »Stil!" fluisterde de roover met eene gesmoorde stem, die naar doodverkondigend uilengekras ge-

leek. De moeder drukte haar dochtertje enger aan haar hart, en kuste en troetelde het, en sloot hare bevende lippen op die van het kind, om het te doen zwijgen. Het scheen alsof zij het kleine, redelooze wurmpje het gevaar wilde doen begrijpen, waarin haar leven en dat van deszelfs vader zweefde; maar het kind gevoelde slechts den prikkel van pijn en honger en stiet andermaal eenen luiden smartkreet uit. »Zwijg, verwenscht kreng!" graauwde de roover binnensmonds, en met een' woedenden blik op het krijtende kind. »Zwijg, voor het laatst zeg ik het u!" De moeder zag den verschrikkelijken vader smeekend aan, dan haar kind, dan den hemel, en bad in stilte.

Reeds naderde de patrouille; de schreeuw van het kind was het luisterend oor der soldaten niet ontgaan, en zij wisten, dat de vrouw des roovers zich bij de vlugtende bende bevond. Niets dan stilte, dan duisternis, als die van het graf, kan nu nog de bandieten redden; en wel zweeg de diepe nacht, wel verborgen zich de sterren achter den zwarten wolkensluijer, maar het wurmpje in de moederarmen kromde zich, en een derde pijnlijke schreeuw klonk door de lucht.

»Sterf dan, daar gij niet zwijgen wilt!" riep de razende, rukte het kind uit de armen der als zinnelooze moeder, en slingerde het met woede tegen de naaste rotspunt, dat het voor eeuwig verstomde. — Diepe stilte volgde op het ontzettend bedrijf; de stappen der vervolgers schenen zich te verwijderen. — CIGLIA was magteloos ter aarde gezegen; weldra echter rees zij weder overeind, om de verpletterde leden van haar kindje te zoeken, en bleek als zij zelve trad de maan tusschen de wolken te voorschijn en lichtte haar bij hare droeve taak. De moordenaar zag met woesten grimlach dit hartverscheurend schouwspel aan; daarna riep hij zijnen gezellen toe: »Gaat nu slapen, kameraden; spoedig breken wij weder op, want hier loeren dood en verderf op ons. Gij, vrouw, houdt inmiddels de wacht, en wee u, wanneer men ons verrast!" Na deze woorden strekte hij zich nevens de overigen op den grond, en weldra had de slaap hen allen overmeesterd.

Nachtelijke stilte omgaf CIGLIA; men hoorde niets dan het ruischen der bergstroomen in de verte, of nu en dan het

gekras van eenen nachtvogel, die in wijde kringen het leger der booswichten rondvloog. CIGLIA waakte, en met haar de smart, die den boezem der ongelukkige moeder verscheurde. Zij boog zich neder, krabde den grond op, en, het lijkje van haar kind in denzelven verborgen hebbende, bevochtigde zij het graf met hare tranen. Doch plotseling gevoelde zij hare aderen door de furiën der wraakzucht doorbeefd. Hier lag hij voor hare voeten, de vergiftiger van geheel haar leven; te laat erkende zij hare vreeselijke begoocheling! En al wilde zij hem ook alles vergeven, vergeten dat hij haar, een nog onschuldig meisje, listig van hare eer beroofd, de bloesem haars levens geknakt, den vloek harer verlatene moeder op haar hoofd geladen had, het gruwelijke beeld van den kindermoorder grijnsde haar aan, het gebeente van haar kind schreeuwde om wraak, — wraak, waarnaar de dorst den boezem eener *Italiaansche* magtiger nog dan alle ander gevoel vermeestert, en die in hare uitbarsting schrikkelijk is als de gloeijende lava uit de kolk van den *Vesuvius!* Sluipend trad zij naar hem toe, en staarde voor de laatste maal de eens geliefde trekken aan, waaruit haar thans slechts hoon en wreedheid tegengrimden; met sidderende hand nam zij hem het geladen vuurroer uit den arm; een krankzinnige lach zweefde een oogenblik lang om hare lippen — het schot viel, en de doodelijke kogel voer den roover door het hart!

De slag deed al de bandieten op de been springen; maar op hetzelfde oogenblik drong ook de patrouille, die zich slechts schijnbaar verwijderd had, door de struiken. CIGLIA vloog den aanvoerder te gemoet, en krijschte op den toon van wanhoop en razernij: »Ik heb hem gedood! ik den vreeselijken *Gier van het Gebergte*, den moordenaar van mijn kind!"

En toen nu de soldaten, bij den aanblik van het wezen, welks gestalte die eener schoone bewoneresse van den *Kaukasus*, welks gelaat dat eener Wraakgodin uit den *Orkus* geleek, van ontzetting terugdeinsden, voerde zij hen naar het ziellooze ligchaam van den rooverhoofdman, terwijl zij, in halve krankzinnigheid, uitriep: »Mij de taglie! mij de taglie!"

Na een kort regtsgeding werd ook werkelijk aan de vrijgesprokene CIGLIA dit bloedgeld door de Overheid uitbetaald. Zij snelde met hetzelve naar huis, om hare verlatene

moeder te ondersteunen. Zij vond haar dood; smart om de geliefde dochter had het moederhart gebroken. CIGLIA gaf nu het geld aan het naaste klooster, ten behoeve der armen.

En wederom wiegde een lagchende avondstond zich op de zilvergolf der *Napolitaansche* hoofdstad; wederom hing het donkerblaauwe hemelgewelf over de geurige beemden, en purpere wolken spiegelden zich in het vlak der zee, als goudkleurige zwanen, die haren vederdos in het kristallen water baden. Gloeijend dook de zon in den pekelplas; hare laatste stralen vergulden de rookzuil van den *Vesuvius*, terwijl de afgelegener keten der *Apennijnen* in violetverwigen avondnevel versmolt en de schemering geheel het tooneel met haren geheimzinnigen sluijer bedekte, toen men digt aan den zeeoever een vrouwelijk wezen, als eene ter dood bestemde, in het wit gekleed, op de knieën zag liggen; hare lange, loshangende haren fladderden in den avondwind; biddend hield zij de zaamgevouwen handen ten hemel geheven — weldra klonk een doffe slag, en de golven sloegen te zaam over het ligchaam der ongelukkige CIGLIA!

De verdichting verlustigt zich menigmaal het meest in beelden van schrik en akeligheid, maar het hier boven gegeven verhaal heeft eene historische daadzaak tot grond, gelijk men zulks uit de *Italiaansche*, nog altijd in den mond des volks voortdurende overleveringen nopens den *Nibbio delle Montagne* en zelfs uit geschiedkundige bewijsstukken vernemen kan.

VOORSLAG TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

De kleine koperen munt is den gemeenen man vooral onmisbaar. Naardien men nu het goede niet te dikwijls hun kan voorhouden, zoo ware aan gezegde munt veelligt grootere waarde, dan derzelver geringe gehalte, toe te voegen, door op de keerzijde deze of gene waarachtige spreuk, of een, de goede zeden, het gezond verstand en de huishoudelijkheid bevorderend voorschrift, te stempelen, hetwelk, zoo vaak het gelezen werd, een' heilzamen indruk konde achterlaten, als b. v. *Regtschapenheid is ware levenswijsheid. Bid en werk. Onderhoud uw handwerk, zoo onderhoudt het u. Een cent bespaard een cent gewonnen. Arbeidsaamheid en spaarzaamheid. Geduld in tegenspoed. Eer uwen Vader en uwe Moeder. Tijd is ook geld. Acht niets gering. Hoed u voor ongeregtigheid. Denk aan het einde. Onregtmatig goed gedijt niet. Eene vlijtige hand een vrolijk hart*, enz. enz.

MALLET.

Toen de bekende zamenzwering van MALLET mislukt was, vroeg de voorzitter van den in haast zaamgestelden krijgsraad den aangeklaagde: »Wie zijn uwe medepligtigen?" — »Gij zelf," antwoordde hij trotsch, »indien mijn ontwerp geslaagd ware."

STEKELIG ANTWOORD.

De jonge Graaf (later Vorst) KAUNITZ hield eens, na een' in vrolijkheid doorgebragten nacht, zijne *siesta*, toen de Baron v. R. zich liet aandienen. »*Mon Dieu!*" riep deze, bij het binnentreden, hem toe, »uwe Excellentie geeuwt; zeker hebt ge reeds vervelende bezoekers gehad?" — »Och neen," hernam KAUNITZ, »gij zijt de eerste."

VOORZIGTIGHEID VAN EEN ENGELSCH MAGISTRAATSPERSOON.

In weerwil van de stelligste bewijzen, werden onlangs twee struikroovers, voor de criminele regtbank te *Londen* gebragt, door de Jury vrijgesproken. De Baron O'GRADIT, voorzitter der regtbank, wendde zich hierop onmiddellijk tot den cipier der gevangenis, en zeide tot hem: »Wees zoo »goed, deze beide heeren niet terstond los te laten. Ik ver»trek naar *Dublin*, en wilde hen gaarne ten minste een paar »uur vooruit zijn."

DE VLINDER IN HET KERKGEBOUW.

O gij, die op de grafzerk weent,
Waar 't koud, vermolsemend gebeent'
Van uwe dierb're gade rust,
Uw troost eens en uw levenslust,
Hef opwaarts 't schreijend oog tot mij,
En leer, wat dood en leven zij! —
Nog korts was ik een doode pop;
Thans stijg ik naar de zuilen op,
En, zweefde ik in Gods vrije lucht,
Ik nam nog eindloos hooger vlugt.
Als pop ligt thans uw doode neêr;
Zij slaapt, ontwaakt als vlinder weêr,
Werpt dan, als ik, het hulsel af,
En stijgt verheerlijkt uit haar graf.

IJ.

MENGELWERK.

DE WAARDE EN ONWAARDE VAN HET GEZOND VERSTAND.

Door

N. SWART. (*)

Onder de Redevoeringen van den voortreffelijken VAN DER PALM vinden wij er ook eene over het gezond verstand. Bedrieg ik mij evenwel niet, dan wordt daar voornamelijk gedrukt op het bijvoegelijk naamwoord *gezond*, en bevat zij eene zoo leerzame als onderhoudende aanwijzing van de verschillende ziekten en gebreken, aan welke de menschelijke geest, even als het ligchaam, onderhevig is, en die bij koortsachtige verhitting, winderige gezwollenheid en zoo meer kunnen vergeleken worden. Ik wenschte dezen avond desgelijks over het gezond verstand te spreken, maar in eenigzins anderen zin en bedoeling. Wij duiden namelijk met deze woorden doorgaans niet zoo zeer het gezonde, in tegenstelling met het kranke verstand aan, maar meer het blootelijk gezonde, natuurlijke, eenvoudige, vergeleken met het door geleerdheid en wetenschap gesterkte, maar dan ook weleens met zeker vooroordeel bevangene, aan den leiband van het een of ander bepaald stelsel loopende. De *Franschen* en *Engelschen* noemen het, in navolging van het Latijn, *sens commun*, *common sense.*

Wij hebben (ik spreek van hen, die het belangrijk tijdvak der laatstverloopene halve eeuw of zelve beleefd, of door veelvuldige herinnering genoegzaam hebben leeren

(*) Voorgedragen in de Maatschappij *Felix Meritis.*

kennen) wij hebben de dagen gezien, dat dit woord *gezond verstand* in groot aanzien was, ja als tot eene soort van tooverwoord verstrekte, om menigen twist uit de hoogte te beslechten en de tegenspraak als met gezag tot zwijgen te brengen. »Het strijdt met het gezond verstand;" ziedaar genoeg, om eene stelling, een gevoelen of een gebruik te veroordeelen, af te wijzen of ter neêr te slaan. En menige volksschrijver achtte niet meer noodig te hebben, om oudheid, algemeenheid, en wat men als gezag pleegt te eerbiedigen, op eens ter zijde te stellen, te bespotten en als met voeten te treden.

Thans is de zaak bij velen geheel omgekeerd. Ik heb onder geleerden en wijsgeeren met het gansche begrip van gezond verstand zien lagchen. En een beroemd Duitsch schrijver voert het voorbeeld aan van GALILEI, wegens zijne leer, dat de aarde om zichzelve en de zon, niet deze om gene draait, ter gevangenis veroordeeld, als een bewijs, dat alle beroep op het gewoon menschelijk, dusgenoemd gezond verstand, ijdelheid is.

Het komt mij der moeite waardig voor, het ware en valsche in dezen eens wat nader te schiften — te dien einde het voorgestelde begrip of denkbeeld met meerdere juistheid te bepalen, en tevens te onderzoeken, waarom hetzelve op den eenen tijd zoo veel gold en zoo groot gezag oefende, en op een' anderen tijd tot zulke mate van minachting en verworpenheid wegzonk; om eindelijk te zien, wat wij hieruit te leeren, en hoe wij de zaak in het algemeen te beschouwen hebben.

Het ware en valsche in het gansche onderwerp na te gaan — dat was onze eerste opgave. Wij vooronderstellen dus, zoo als ieder ziet, dat er in het eene en het andere gevoelen iets waars, maar ook iets onwaars, of welligt veel waars en ook veel ongegronds moet zijn. En dit heeft inderdaad met de meeste algemeen aangenomene denkbeelden en gevoelens der menschen plaats. Er bestaat in het godsdienstige, in het staatkundige, in welk vak van kennis en onderzoek het ook zij, schaars een stelsel, een openbaar of bijzonder gevoelen, waarbij niet iets aanne-

melijks, iets gegronds, iets allezins prijselijks wordt gevonden, en van de andere zijde iets zwaks, iets gevaarlijks, iets onbevredigends, dat in veler oog al het goede verduistert. Ik herinner mij bij deze gelegenheid eene lectuur, die mijne aandacht op eene treffende wijze boeide. Het was die der Verhandeling van onzen beroemden BORGER over het Mysticismus. Hij doorloopt daar de wijsgeerige stelsels, die elkander, te beginnen met KANT, in korten tijd opvolgden, en elk op zijne beurt grooten naam en aanhang in *Duitschland* maakten. De eerste bleek hem, bij alle vernuft en schranderheid in het zamenstel, toch iets onvoldoends, als 't ware eene opening gelaten te hebben, die een' tweeden bouwmeester aanspoorde, zoodanige verandering daar te stellen, dat dit gebrek verholpen werd; doch de zwakke zijde was daarmede wel verplaatst, maar niet weggenomen; een derde wierp daarom het geheele gebouw omver, en begon op een' nieuwen grond, naar een ander bestek, doch het voldeed op den duur even min; er moest wederom gelapt, gekalfaat, veranderd worden. En zoo lapt men nog altijd, deze hieraan, die daaraan, en roemt elk het regte gevonden te hebben, of ten minste op den weg te zijn om het te vinden. Zoo is het thans, zoo was het, bij meerdere of mindere vruchtbaarheid van nieuwe en verbeterde stelsels, altijd gelegen. Elk kiest een zeker standpunt, vanwaar hij de zaak beschouwt. Wij menschen kunnen wel niet anders; wij zijn bepaalde, zeer beperkte wezens, die nooit alles zien. En zoo is het ook met het oordeel over het gezond verstand, deszelfs waarde en kracht gelegen. Men beschouwt de zaak elk in zijn licht, en ziet hier te veel en daar te weinig.

Pogen wij intusschen tot de waarheid te naderen, en gaan daartoe tot ons tweede deel over, om het voorgestelde begrip, het wezen en den aard des gezonden verstands, wat nader te bepalen.

Zonder eenige kennis laat zich geen verstand denken; want wat valt er te verstaan, waar niets bekend is, waar over niets na te denken, waar niets te vergelijken, noch

eenig besluit, eenig oordeel is op te maken? Maar zoodanig iets vinden wij ook onder volwassene menschen niet. Integendeel, er bestaat, bij alle verschil van opvoeding, ontwikkeling en bekwaamheid, tusschen de leden der menschelijke maatschappij, in een bepaald tijdperk, eene mate van gelijkheid en overeenkomst. Er bestaan algemeene begrippen, kundigheden en inzigten, waarin allen deelen. Dit is een openbaar eigendom, waarvan het gebruik voor ieder openstaat. Maar niet elkeen weet het even geschikt en goed te gebruiken. Er zijn velen te traag om na te denken, velen te slaafsch om uit eigene oogen te zien, velen te zwak, velen te voorbarig. Wie echter door natuur en omstandigheden genoegzaam begunstigd is, om dit te kunnen en te willen, die bezit gezond verstand; hij mag voor zichzelven oordeelen, en schijnt aan zichzelven verpligt te zijn, zijn licht boven elk ander te volgen. Ja, wie zal ontkennen, dat er aan het veelvuldig gebruik van zulk eigen inzigt groote waarde is te hechten; dat het den geest sterkt en verheft, menig werk te beter doet slagen, vele oude vooroordeelen en dwalingen opheft, licht door wrijving doet ontstaan, ja dat de Ouden ons niet te vergeefs toeroepen: »durft wijs zijn?"

Wie verwondert zich, dat zij, die als 't ware het eerst dat woord noemden, het gezond verstand aanprezen en elk bij zichzelven het zuiverste licht geboden te zoeken, goedkeuring, ja toejuiching vonden, en grooten invloed bij het volk verwierven? Wie verwondert zich, dat dit volk zich daarmede als mondig beschouwde en in alle zaken uit eigene oogen wilde zien, ja dat zich menigeen daarop verhief en tegen hen, die zich tot hiertoe als leidslieden en voogden der menigte beschouwden en gedroegen, den toon van vrijheid en onafhankelijkheid, zoo niet van meerderheid, aannam? Het gezond verstand werd de regtbank, voor welke elke twist gebragt, naar welker uitspraak iedere stelling beslist moest worden.

Maar ging dit niet te ver? Is die regter in alle gevallen bevoegd? Spreidt dat vermogen, waarin zich elk door de natuur niet misdeeld en door de algemeen bestaande kun-

digheden geholpen mensch verheugt, het noodige licht over alle zaken, over alle voorwerpen van menschelijke kennis en onderzoek? Gewisselijk neen. Slaan wij, om ons hiervan te overtuigen, de oogen nog wat verder, om den aard onzer kennis te bepalen.

Deze berust, zoo als wij weten, op gewaarwording, op ondervinding, door het verstand geleid en geholpen. Niet dat wij zelve alles gezien of gevoeld en ondervonden moeten hebben; neen, wij zijn in staat, door spraak, schrift, enz. dezen voorraad, deze bouwstof van anderen over te nemen en met het onze zoodanig in verband te brengen, dat het als eigen beschouwd wordt. Dit is dat algemeen eigendom, waarvan wij boven spraken. Deze kennis echter heeft (dit zij onze eerste aanmerking) hare algemeene grenzen, welke geen menschelijk verstand, hoe scherp en geoefend ook, ligt overschrijdt. Wij nemen de verschijnselen waar; wij zien hun ontstaan en vergaan, hunne hoedanigheden en veranderingen. Maar, vanwaar zij komen, waardoor zij zoodanig en niet anders zijn, de grond en reden hunner verandering en verdwijning — deze mogen ons ten aanzien van menschelijke gewrochten bekend zijn, van die der natuur weten wij het meestal niet. »De wind blaast," zegt het Evangelie, »en wij hooren zijn geluid, maar wij weten niet, vanwaar hij komt en waar hij henen gaat." Wij behoeven dit ook niet te weten; deze onkunde belet ons niet, dat wij zijne eigenschappen, zijne voor- of nadeelen, en vooral het gebruik opmerken, dat daarvan voor ons te maken is. De schipper, de molenaar, vele anderen weten ten volle, hoe zij hem behandelen, hoe zij de regte vrucht van denzelven trekken moeten. En wie zou hem niet uitlagchen, die eerst weten wilde wat wind zij, hoe hij ontsta en werke, die zijne kracht begrijpen en doorgronden wilde, alvorens dezelve aan te wenden, hem te vertrouwen, of zelfs aan hem te gelooven?

Deze intusschen was de strekking van dien geest, den geest des tijds van het gezond verstand. Men wilde alles begrijpen, alles doorgronden, en verwierp, wat men niet verstond, of maakte de donkerste zaak zoo doorzigtig en

doorluchtig, dat er niets wezenlijks van overbleef. Denken wij aan het geweten, die inwendige stem, welke mij verbiedt te liegen, te bedriegen of eenig kwaad te doen; aan dat gevoel van schuld, die schaamte, die onrust, die vrees, wanneer ik naar dat bevel niet hoor; aan dat vlieden der goddeloozen, waar geen vervolger is; aan het geloof, over de geheele wereld verspreid, in wrekers en beschermers, die niemand ooit zag; aan de middelen, zoo kostbaar en grootsch, zoo vreeselijk en ontzettend, door het godsdienstig geloof of bijgeloof te werk gesteld, om die wraak af te wenden of die bescherming te koopen. Kunt gij zulks verklaren? kunt gij den grond daarvan aanwijzen? De wijsgeeren twisten tot hiertoe, waarom het goede goed en het kwade kwaad is. Hetgeen wij daarvan bij ervaring weten, is, dat geregtigheid een volk verhoogt, dat zonder deugd geen maatschappelijk geluk bestaat, dat de regte weg immer de kortste is tot bestendig heil. Maar hoe weet dit de onkundige, hoe kent de onbeschaafde wilde die wet?

Diezelfde wijsgeeren zoeken tot hiertoe naar het regte bewijs voor Gods bestaan. Ik wil niet zeggen, dat zij naar de waarheid der zake zoeken; integendeel, zij houden die zeker en achten ze, elk op zijn bewijs, volkomen gegrond. Doch dit neemt niet weg, dat ieder dezer bewijzen op zijne beurt gewogen en te ligt bevonden is. Of te regt, dat beslis ik wederom niet. Neen, ik ben niet wijzer dan anderen, en de natuur met al hare volmaaktheid verkondigt mij den Oneindige even klaar, als het hart mij dwingt in Hem te gelooven. Maar, kunnen wij het verklaren, waarom dat geloof, hoe gebrekkig en ontsteld dan ook, overal gevonden wordt, overal onwrikbaar vaststaat, overal het krachtigste middel is om op de menschen te werken?

Ondertusschen wilde men ook het geweten begrijpen, het godsdienstig gevoel verklaren; het verstand moest dien grondslag gelegd, de gewoonte moest daarop gebouwd, het eigenbelang moest er gebruik van gemaakt hebben. — Helaas! zoo bestond er dan eigenlijk geen geweten. En

menigeen deed duidelijk genoeg zien, hetzelve niet te erkennen. Zoo was het geloof, hoogst genomen, slechts eene mate van waarschijnlijkheid en geen vaste grond, om er zijne hoop op te bouwen!

Ik heb deze zaak van de belangrijkste zijde aangevat, het uiterste, waartoe men verviel, met de donkerste kleuren geteekend. Er zijn duizenden, die aan zulk eene stoutheid in het gevolgtrekken, in het voortstreven op eene eenmaal gekozen baan, niet denken. Zij beroepen zich ligt op het gezond verstand bij onderwerpen, waar anderen die met hetzelve bestrijden. Maar hoe veel ouds en eerwaardigs, hoe veel beproefds en nuttig bevondens, hoe veel onmisbaars, om het bestaande in stand te houden, is er toch niet aangevallen en ter neder geworpen, alleen omdat het eene ongunstige zijde vertoonde, omdat men het nut daarvan niet zoo dadelijk, bij de oppervlakkigste beschouwing, inzag, omdat men den oorsprong en de aanleiding niet kende — in één woord, omdat het gezond verstand er geene reden voor vond? Ach, waar zou het met de menschen heen, indien kennis alleen hen op 's levens pad moest geleiden; indien geen dier menigvuldige donkere gevoelens, welke zoo dikwijls voor dezelve moeten in de plaats komen, in het geheel bestonden — eerbied en ontzag, gehechtheid en liefde, omtrent personen en zaken; waar zou het heen, zoo allen alles doorgronden en vooraf beoordeelen moesten, of zij de inspraak van het hart ook hadden te volgen? Wat zou het zijn, zoo wij al die natuurlijke gevoelens, ouderliefde, vaderlandsliefde, wat niet al, moesten uitschudden, om enkel te berekenen, wat nuttig, wat goed, wat pligtmatig kan geacht worden? Waar is het verstand, hoe gezond, hoe geoefend en schrander ook, dat deze en andere eigenschappen van het hart overbodig maakt?

Doch, wij komen tot onze tweede aanmerking. Er bestaan, buiten de genoemde algemeene kundigheden, nog vele bijzondere. Er zijn een aantal dingen, die wij kunnen weten, gesteldheden en verschijnselen, van welke reden is te geven. Maar, niet iedereen weet dit, niet

iedereen vermag het. Daartoe wordt een langdurig onderzoek, eene aanhoudende oefening en menigmaal eene bijzondere geschiktheid van den menschelijken geest gevorderd. Wie hiertoe geraken wil, moet zich tot eene of andere studie bepalen, om zich daaraan, zoo veel het verband der menschelijke kundigheden toelaat, geheel over te geven. Zoo ontstaan afzonderlijke vakken van geleerdheid en wetenschap. Zoo verkrijgen wij natuurkundigen, die wel de laatste geheimen van het bestaan en de werking der dingen, zoo min als iemand, doorgronden, maar die daartoe veel verder, dan wij overigen, doordringen, die het zamenstel, het verband, de wederkeerige werking van het eene op het andere oneindig beter kennen, die weten te scheiden en te vereenigen, en daardoor nieuwe ligchamen voort te brengen, nieuwe krachten te ontwikkelen en dezelve tot allerlei nuttig gebruik aan te wenden. Zij verklaren verschijnselen in de natuur, voor welke het ongeoefende verstand te eenemaal stilstaat, donder en bliksem, regen, sneeuw en hagel, ook den wind, ten aanzien van deszelfs algemeenen grond, ebbe en vloed, zon- en maanverduistering, oorzaak van dag en nacht, van zomer en winter. En schoon ook een deel dezer ontdekkingen tot de algemeene kundigheden overgaat, niet alle zijn daarvoor geschikt of worden regt begrepen. En althans die gave der berekening, aan eene andere wetenschap ontleend, waardoor zoo groote wonderen van kennis, en niet minder groote van kunst en bekwaamheid worden daargesteld: wie bezit ze, dan die ze door lange oefening en een' schranderen geest heeft verworven? Wie mag eene stem uitbrengen, om hare ontwerpen te beoordeelen, dan die in dit heiligdom is ingewijd? Wie, daarmede geheel onbekend, staat niet te eenemaal verbaasd, en zou nog veel meer verbaasd staan, indien niet de gewoonte ons het vreemdste in natuur en kunst met eene mate van onverschilligheid deed beschouwen? Ik heb niet meer dan dit ééne voorbeeld noodig, om te doen zien, dat het gewone, dagelijksche verstand, hoe gezond en volkomen ook, niet tot alles reikt.

Doch, zouden de staatkunde, de regts- en de godgeleerdheid — velden, waar het geroemde algemeene begrip zijne fakkel wel inzonderheid zwaaide — hare geheimen, hare diepten, hare voorwerpen van bijzondere oefening niet even zeer hebben? Is het niet de ervaring, die den mensch, in de meeste gevallen, eerst laat en langzaam leert, wat het beste zij? Is het niet na vele proeven, bij welke telkens een nieuw gebrek ontdekt, eene nieuwe verbetering ingezien wordt, dat de kennis, in alle werk, tot de volkomenheid nadert? En zou die moeijelijke kunst, om de menschen te regeren, om duizend belangen tot één te maken, om orde en vrijheid, magt en geluk, veiligheid van buiten en rust van binnen zóó te vereenigen, dat daardoor aan des menschen bestemming op aarde het best voldaan wordt, die ondervinding niet noodig hebben? Welaan, de geschiedenis is daar, om ze ons te verschaffen. Maar, het is geen geringe arbeid, die te doorzoeken, geene ligte taak, het genoemde daaruit op te delven. Er moet op duizend omstandigheden worden gelet, zal het voorbeeld gelukkig toegepast, het licht, dat vaak meer schittert dan verheldert, tot algemeen nut aangewend worden. Er is veel nadenkens, veel teregtwijzens, veel beperkens, een scherp oog, meer dan één oog, er is diepe studie noodig, zal het beste hierin gezien, het algemeen geldige gevonden worden.

Ik schrome, mij in de beschouwing van ieder vak te begeven. Ik zou mij zelf ligt schuldig maken aan hetgeen ik anderen te last leg. Ja, misschien wekte ik reeds hier of daar den grimlach op, en hoor mij toeroepen: schoenmaker, houd u bij de leest! Maar, zoo veel heeft mij de ondervinding toch ook wederom wel geleerd, dat, bij ieder verschil, elk meent regt te hebben, voor zijn regt weet te pleiten, en zijne vrienden, ja zijne partijdige toehoorders daarvan meestal te overtuigen. Zoo veel heeft de ondervinding mij wel geleerd, dat er weinige standen en betrekkingen in de maatschappij gevonden worden, die niet wanen in menig opzigt onregt te lijden en op hoogere voorregten, dan hun toegestaan worden, aanspraak maken.

Het is inderdaad, althans voor mijn gezond verstand, niet altijd gemakkelijk te zeggen, wat regt zij; er valt daarbij, in menig geval, op velerlei te letten. Ja, hoe wijs en verstandig eene wet ook zij ingerigt, hare toepassing is vaak hoogst onzeker. En toch, wat is voor eene maatschappij van meer belang, dan goede en duidelijke wetten, dan eene vaardige en voorzigtige regtspleging, dan het behoud van den onderlingen vrede, de betooming van onregt en geweld en de veiligheid der onschuld? Wie ziet die schatten gaarne aan ongeoefende handen vertrouwd? Wien is het bloot gezonde verstand hier genoeg?

Wat de kennis van de Godsdienst aangaat, gewis, deze is van algemeen belang. Het eigen hart strekt hier eenen ieder grootendeels ten tolk. En wij Christenen roemen te regt de klaarheid en eenvoudigheid der leere, die ons in het Evangelie verkondigd wordt. Maar, is er dan nooit twijfel, is er nooit tegenspraak tegen dat Evangelie, tegen de Godsdienst in het algemeen ontstaan? En bevond zich de eenvoudige belijder altijd in staat, zoo al geneigd, die bezwaren te weren, die moeijelijkheden op te lossen? Bepalen wij ons slechts tot één stuk. Onze Godsdienst is eene historische; zij grondt zich op Goddelijke openbaringen; het zijn vooral zekere gedenkboeken, die dezelve vermelden. Zijn die boeken echt? zijn die verhalen waar? is derzelver inhoud onveranderd gebleven? zijn ze uit de lang verstorvene talen, waarin ze beschreven werden, met juistheid overgebragt? — Ei zegt mij, wie weet het, die het niet onderzocht heeft, die derzelver geschiedenis niet kent, die een vreemdeling is in de gebezigde talen, die niet eene lange en diepe studie daarvan heeft gemaakt?

Het is waar, de zaak is onder de bevatting van het dagelijksch verstand te brengen. De natuur bevestigt daarenboven de verkondigde waarheid, en het hart stemt met dezelve in. Maar zullen wij daarom de verpligting vergeten, die wij aan den geleerden onderzoeker hebben? zal ons ongeoefend verstand hem de taak uit de handen nemen? zullen wij hem minachten? — In waarheid, ik ken geene stichting, die het gezond verstand onzer

naaste voorgangers zoo veel eer aandoet, als dit eigen *Felix Meritis*. Daar bragt de vermogende koopman zijn geld, de geleerde zijne wetenschap, de kunstenaar zijn werk en bekwaamheid ten offer, om elkander te oefenen en te vermaken. Daar leerde men elkander achten, elkander beschaven en allezins volmaken. En het is inderdaad te beklagen en strekt den geest dezes tijds tot oneere, dat dit alles zoo niet meer is, maar gewoon vermaak ook hier bij uitzondering meer en meer wordt gezocht.

Hoe uitnemend de algemeene gave des verstands dan ook zij, dezelve geeft aan niemand het regt en de magt, om over alle zaken te beslissen. Daarenboven is dit licht zelf van den menschelijken geest niet geheel eigene inwendige kracht, onafhankelijk van tijden en gelegenheden. Er is, gelijk wij in den beginne toonden, denken noch oordeelen mogelijk zonder zekere kundigheden, welke wij daarom als den algemeenen schat beschouwden, vân welken elk gebruik maakt. Maar die schat was overal noch altijd even rijk, even verre strekkend. Wat thans ieder weet, dat wist in vroegere dagen, dat weet in afgelegener streken nog geen mensch. Waar zich thans niemand over verwondert, wat hij als eene dagelijksche zaak beschouwt, dat gaapte eenmaal de verstandigste als tooverij en mirakel aan. Waar men thans niets onbegrijpelijks vindt, daar faalde het schranderst oordeel. Kan men het de onkundige wilden als onverstand toerekenen, dat zij de mannen, op wier bevel zich de zon als met een' sluijer scheen te bedekken, om dien op een bepaald uur en oogenblik weêr af te werpen, als meer dan menschen beschouwden? Mag men zich over den slaaf verwonderen, die, een' brief hebbende overgebragt, met verbazing de kennis van het gebeurde in wijdafgelegene streek opmerkte, door het sprakelooze, doode papier aan den vreemdeling medegedeeld? Moest het verstand, op de getuigenis zijner zinnen, op het algemeen, ja godsdienstig geloof van zijnen tijd afgaande, de tijdgenooten van GALILEI niet doen ijveren tegen de leer, dat de aarde zich onderstboven keerde en nogtans geen enkel voorwerp aan dezelve ont-

viel? Helaas! een der grootste geleerden en schranderste onderzoekers van zijnen tijd, de zachtmoedige, de godvruchtige MELANCHTON, deelde zoo geheel in deze dwaling, dat hij zulk eene leer, als Godslastering, door het zwaard der overheid wilde bedwongen hebben.

Zoo oordeelde een der verstandigsten van zijnen tijd over hetgeen pas boven den gezigteinder van dien tijd opdaagde. Zoo oordeelde de Godgeleerde over een natuurkundig onderwerp, als de blinde over de kleuren. Zoo zien wij de onkunde op menigen tijd en plaats met vermetelheid beslissen, uit de hoogte verwerpen, met blinden ijver vervolgen, wat hare bevatting te buiten gaat en met hare aangenomene denkbeelden strijdt. Zoo loopen wij nog immer gevaar den bal deerlijk mis te slaan, wanneer wij, hoe hecht en schrander ook van geest, uitspraak over zaken doen, die ons niet genoegzaam bekend zijn. Zoo hebbe men voor elk in zijn vak of zijne zaak althans zekere achting; en houde men het daarvoor, dat iemand even min staatsman, wetgever of Godgeleerde kan zijn zonder kennis en oefening, als kunstenaar of ambachtsman.

Ondertusschen lijdt het geen' twijfel, of deze waarheid is menigmaal overdreven en misbruikt, het onderwijs voor alles, het eigen nadenken voor niets gerekend. De mensch moet wel alles leeren, in alles door zijne voorgangers geleid worden, en de bouwstoffen vinden, waaruit hij zijn denkbeeld oprigt; maar hij zou toch op die baan niets vorderen, indien hij geen mensch was, geene eigene menschelijke vatbaarheid medebragt en daarvan vlijtig gebruik maakte. Hoe veel hangt er bij het aanleeren, hoe veel bij het aanwenden van deze vatbaarheid en deze vlijt af! Hoe veel doet, in beide opzigten, de een met weinig, hoe weinig de ander met veel! Zijn er niet, ook aan de hoogste inrigtingen, die, als de vrouwtjes in PAULUS tijd, immer leeren en nooit tot kennis der waarheid komen? Er moet echter een einde aan alles gemaakt, en hoe zou men dezen noeste lieden den lauwer der betoonde, al is het dan ook mislukte, vlijt niet ten laatste op het hoofd drukken? Ach, waren het slechts zulke ongelukkigen,

die hunnen rang en titel onteeren! Er zijn ook waarlijk geleerde lieden, die, als zekere rijken, van verzamelen, van opstapelen, maar van geen gebruiken weten. Er zijn er, voor wien het leeren alles, het handelen niets is. Er zijn er, die alleen van zoeken, geenszins van onderzoeken weten, die hun leven besteden, om een aangeërfd vooroordeel, eene geliefkoosde dwaling op allerlei wijze staande te houden. Er zijn er, die in de boeijen der redeneeren cijferkunde, der bespiegeling en berekening dermate gekneld en gebogen gaan, dat hun alle vrije beweging des geestes ontbreekt — bruikbare raderen misschien in het groote werktuig der wetenschap, maar op zichzelve van geen gebruik, van geen belang of aantrekkelijkheid voor wie het ook zij. Er zijn er.... maar waartoe de zwarte lijst nog verder uitgehaald, de ingenomenheden van elk met het zijne, de twisten en hatelijkheden over onbeduidende zaken, de overdrijvingen, de stoute beslissingen der geleerden van stuk tot stuk aangewezen, en voor de duizendste maal getoond, dat er geen licht zonder schaduw is?

Daarentegen vindt men ook vlugge geesten, die, zoo als men van de *Russen* zegt, niet meer dan eene bijl behoeven, om allerlei kunstwerk te vervaardigen. Men vindt er, die slechts vlugtig met de bijzonderheden van het een of ander behoeven bekend gemaakt te worden, om er dadelijk met juistheid over te oordeelen, de belangrijkste gevolgen te trekken, de nuttigste gebruiken aan te wijzen. Het is dit, wat wij oorspronkelijk vernuft of, met een vreemd woord, *genie* noemen, en waaraan wij de meeste ontdekkingen, hetzij door geleerden, hetzij door ongeoefenden, en misschien meest van allen door dezulken hebben te danken, welken de drang van een' denkenden geest tot oefening gespoord en tot wetenschap gevormd had.

En dit verschil bepaalt zich niet tot afzonderlijke personen. Er bestaan ook tijdperken, dat alle geleerdheid als bevrozen is, voor geene beweging, voor geene vordering of buigen naar de omstandigheden vatbaar. De een loopt getrouw in het spoor van den ander; de waarheid

wordt vooronderſteld gevonden te zijn, en enkel noodig te hebben, om vastgehouden, van geslacht tot geslacht overgeleverd te worden. Daarvan afwijken zou dwalen, vermetel, oproerig verzet tegen het wel hergebragte gezag wezen, waaraan niet ligt iemand denkt, veelmin straffeloos werkt.

En terwijl het aldus aan Hoogescholen en geleerde instellingen winter is, ziet men somtijds in de overige wereld, bij min of meer beschaafde kringen, nieuw leven en werkzaamheid ontluiken. Dichters en schrijvers staan onder hen op; toongevers in de gezellige bijeenkomsten, tot sprekers in clubs en redenaars in vergaderingen bevorderd, bespotten de oude wijsheid, gispen hare gebreken, en ontrukken hier of daar een lap aan de geschiedenis, om aan hunne nieuwe wijsheid een' zweem van gezag bij te zetten.

Onze vroegere leeftijd, en die denzelven het naast voorafging, levert dit tafereel, op verschillende, meer of min doortastende wijze, onder verschillende volken van ons werelddeel, op. Slaan wij het oog op *Frankrijk*. ROUSSEAU, de weggeloopen zoon eens Genecfschen horlogiemakers, de speelbal van allerlei avontuur, waartoe een avontuurlijk hart, bij grooten aanleg van verstand en geest, den ongelukkige hielp vervoeren; ROUSSEAU was geleerde noch wijsgeer van beroep; hij bezocht geenerlei Hoogeschool noch verkreeg daarbij eenige waardigheid. VOLTAIRE, de gevierde dichter van zijnen tijd, wordt, als historieschrijver en wijsgeer, algemeen oppervlakkig en weinig te vertrouwen gerekend. En de zoogenaamde *Encyclopedisten*, D'ALEMBERT en anderen, mogten ten deele uitstekende wis- of natuurkundigen en, even als de vroeger genoemden, mannen van smaak en talent wezen, de kundigheden, die tot de regte beoordeeling van staatkunde, wet- en regtsgeleerdheid, Godskennis en al de verdere voorname steunsels der maatschappij gevorderd worden, werden bij hen niet gevonden. En echter waren zij het, die eene omwenteling voorbereidden, of liever uitlokten en aanvoerden, door welke troon en altaar, ja het gansche

rijk, met zijne instellingen en belangen, het onderstboven werd geworpen! De filozofie van het gezond verstand werd de filozofie der mode. En gelijkheid van allen in alles, vernedering van iedere hoogte, vertrapping van elk gezag, op oudheid of afkomst gegrond, werd de leus der nieuwe orde van zaken.

In andere landen vertoonde zich een gelijke geest op andere wijze werkzaam. Het oude, in staatkunde, in Godsdienst, in leefwijze en wat niet al, zag zich veelzins aangetast en aan bespotting en verguizing overgegeven. Tijdschriften, romans en komediën, in aller handen gespeeld, predikten overal de nieuwe beginselen. Het volk werd mondig verklaard, en, gij kunt het in de stukken van den tijd lezen, een student, of andere jeugdige knaap of meisje, als het model der nieuwe wijsheid geroemd. Zekere oppervlakkigheid verspreidde zich dan ook over alle vakken van kennis, en drong zelfs tot de hooge leerstoelen door. »De wetenschap gemakkelijk gemaakt" en soortgelijke waren het opschrift van menig veelgelezen werk. De nacht was voorbijgegaan, alle duisternis opgehelderd; onbevattelijke of moeijelijk te begrijpen zaken niet meer te vinden, of tot de beuzelende haarkloverijen van den ouden tijd verwezen. Onder ons mogen de geestige en veelgelezene geschriften van de Jufvrouwen WOLFF en DEKEN welligt als voorbeelden worden aangehaald, die, in sommige opzigten, meer op de algemeene denkwijze hebben gewerkt, dan honderd geleerde vertoogen.

Zietdaar eenige aanleiding ter beantwoording der vragen, boven aangeduid: *a.* welke waarde en gezag mogen wij al of niet aan het gezond verstand toekennen? en *b.* hoe komt het, dat deze waarde en gezag voormaals zoo hoog en thans veelal zoo laag staan aangeschreven?

a. Het gezond verstand heeft eene zekere overeenkomst met het gezonde oog. Dit ziet de dagelijksche voorwerpen in hunnen zigtbaren staat en gang volkomen juist. En zulks is genoeg voor gewoon gebruik, waarbij een vergrootende bril eer hinderlijk dan bevorderlijk zoude zijn. Maar, wil iemand meer van de dingen weten, zoo neme

hij het mikroskoop of teleskoop te hulp; zij zullen hem buiten tegenspraak verder brengen; zij zullen hem veel duisters opheldren en met omstandigheden bekend maken, aan welke hij zelfs in het geheel niet heeft gedacht. En toch moge het gebruik dezer werktuigen wel zijne zwarigheden hebben, en wat te zeer vergroot wordt, wel eens iets onbepaalds in zijne omtrekken, iets zwevends en onzekers verkrijgen. Desgelijks met de kennis. Hoe ongegrond ook aan PAULUS verweten, de groote geleerdheid had wel eens den schijn van tot razernij te voeren. Wanneer men zich al te zeer in eene zaak verdiept, al te veel aan afgetrokken denken toegeeft, zonder op de dagelijksche ondervinding, zoo wel als zijne eigene inwendige wereld, acht te slaan en als 't ware hoogte te nemen, dan geraakt men ligt uit den regten koers; en menig stelsel doet zien, dat er geen zeemanschap bij hetzelve gebruikt is.

Het is inderdaad niet zelden het gezond verstand, het eenvoudig menschelijke, dat zulke gebreken het eerst opmerkt. Maar eene dwaling opmerken en dezelve naar haren grond juist beoordeelen, haar wegnemen en herstellen, is even zoo verschillend, als te weten, dat iemand ziek is en hem genezen. Het eerste moet voorgaan, maar het andere volgt daarom niet altijd; en een kwakzalver bederft vaak oneindig meer, dan hij verbetert. Zoo ging het met de omwentelingen, straks genoemd. Het oude voldeed niet; dat viel ligt aan te wijzen. Het moest beter worden; wie stemde dat niet toe? Daar lag welhaast het oude staats- of leergebouw, met al zijne onevenredigheid, al zijne nutteloze sieraden, al zijnen omslag en vele duistere akelige vertrekken. Zulk een wanschepsel niet meer! is de algemeene kreet; een eenvoudig, onkostbaar, gemakkelijk, ruim en luchtig gebouw! Daar rijst het; juichend omslingert men bindten en posten met het fraaiste gebloemte. Het staat eindelijk; de ongemakken, bij den bouw geleden, de schaden en opofferingen zijn voorbij, en men hoopt rust in de nieuwe woning te vinden. Maar de rust volgt niet. Het is zoo koud, zoo vochtig, zoo

wankel. »Alle verandering is geen verbetering," zucht er menigeen en verlangt wel naar het oude terug. Maar het oude keert niet terug, kan niet terugkeeren. Voorwaarts! voorwaarts! is de stem van den tijd, en andermalige vernieuwing, versterking of wijziging moge raadzaam zijn, het verledene terugbrengen, dat kunnen zelfs de Goden niet!

En dat moeten zij ook niet. Want, wat wij verloren hebben, er is ook gewonnen. Hoe veel goed zaad er vertrapt werd, het onkruid ging teffens te niet. Hoe menige proef mislukte, al zoekende vinden wij de waarheid. En gelijk de hervorming der kerk eenmaal de wereld in vlam zette, maar uit dat vuur, tuigens de geschiedenis, leven en vruchtbaarheid voor de toekomst ontstond, zoo hebben ook de veranderingen, door ons aanschouwd, veel goeds, billijkheid en onpartijdigheid, kracht en leven, licht en gloed te voorschijn geroepen, boven hetgeen de slaperige achttiende eeuw onzen vaderen deed kennen.

Het gezond verstand gaf den stoot daartoe; het volk wierp de aristocratie omver, even als de Barbaren van den middentijd de verweeklijkte *Romeinen* uit hunne zetels schopten.

Men lagche dan niet met het gezond verstand, noch zie er met minachting op neêr. Wie lachte er immer om het ongewapend oog, schoon het van al de wonderen, die het kunstglas in een' droppel waters of HERSCHEL op maan en sterren doet aanschouwen, ook niet het minste ziet, ja wel eens een menschenaangezigt voor bergen en dalen op gene vriendelijke planeet meent te aanschouwen. Voor het dagelijksche leven dient het den gezonde beter, dan de volkomenste bril den bijziende. En ook op de donkere velden der geleerde en afgetrokkene wetenschap, waar zonder lantaarn of fakkel niets is te ontdekken, zijn toch ook deze louter hulpmiddelen voor het licht, dat in ons is. De blinde wordt daardoor niet ziende, de onnoozele niet wijs. Het houde zich slechts bescheidenlijk binnen zijnen kring. Het wage zich zonder kunstlicht in de doolhoven der diepere kennis niet, noch versmade de aanwij-

zing van hen, die deze mijnen hebben doorzocht. Dit is het regte blijk van gezond verstand; terwijl hij, die zich op hetzelve beroemt en het als een onfeilbaar licht in alle duisternis meent te kunnen volgen, ligt blijk dier onvastheid en winderige gezwollenheid des geestes geeft, welke, volgens onzen grooten Redenaar, met de gezondheid niet kunnen bestaan.

b. Maar hoe komt het, vroegen wij verder, dat deze gave der natuur, eenmaal zoo hoog geacht, thans veelal zoo laag staat aangeschreven? De reden ligt in hetgeen wij ter opheldering reeds hebben aangevoerd. Eeuwen lang had die alledaagsche, burgerlijke gave, gezond verstand, zelfs geen naam onder de menschen gehad. Alle wijsheid werd geacht in deftige geleerden, in zware folianten en bestovene parkementen, in priesterlijke wijding of burgemeesterlijk gezag te schuilen. Alles liep aan den leiband van herkomst en gewoonte, en elk zag zich den weg door het leven veelal door zijnen stand en zijne geboorte aangewezen. Van buiten leeren en nadoen was het meeste, dat gevorderd werd; en afwijking van den weg der vaderen, in bedrijf en handel, zoo wel als in geloof en zeden, ketterij en dwaasheid. De meesten wisten niet beter, of dit behoorde zoo; anderen vonden het rustig en gemakkelijk; de moedigsten gaven hunnen tegenstand welhaast op en bukten lusteloos; het oog mogt hier of daar eens opengaan, verblinding en schrik deden het welhaast weêr sluiten. Maar alles heeft een einde, vooral wat niet regt en natuurlijk is. Ten laatste ontstond er toch licht; de waarheid baande zich een spoor, of welligt vertoonde zij de dingen slechts van eene andere zijde, en rukte de windselen weg, die zoo veel naaktheid en jammer hadden bedekt. En welke monstergedaanten vertoonden zich thans aan den vooringenomen geest! welke dwaasheid, dwingelandij en bespottelijkheid! Wat afgoden had men vereerd! wat onregt geleden!

Is het wonder, dat de magt, aan welke deze verandering werd toegekend, op welke men zich, de menigte streelende, luide beriep, dat het gezond verstand, op

zijne beurt, vergood en op den ingestorten troon van gezag en geleerdheid werd geplaatst? Is het wonder, dat SALZMANN, in zijnen bekenden *Karel van Karelsberg*, het gezond menschenverstand tot eene tooverroede verhief, om de menschelijke ellende van de aarde te verbannen? Is het wonder, dat elk zich het bezit dier gave, welke misschien, even als de ligchamelijke gezondheid, bij weinigen volkomen bestaat, stoutelijk aanmatigde? Immers het is er mede gelegen, als met hetgeen wij op het tooneel zagen. Nadat MOLIÈRE somtijds de vrijheid genomen had, zijnen blijspelen den dwang van het vers kwijt te schelden, meende welhaast iedereen komediën en tragediën te kunnen vervaardigen, en de goede smaak ging in een' zondvloed van prullen bijna verloren. Is het wonder, dat eindelijk zedelijkheid en goede orde, Godsdienst, wetenschap en kunst somtijds op barbaarsche wijze aangevallen, ja hier en daar geschokt en omgekeerd werden?

Doch hoe sneller loop, hoe spoediger vermoeijenis! Hoe hooger geklommen, hoe lager veelal gedaald! Het bedaard nadenken vatte welhaast post tegen dien stroom; de grondige studie kwam weder in aanzien. Zij kwam, door de ondervinding geleerd, met nieuwen glans der bevalligheid, en zegepraalde gemakkelijk op den tegenstand. En zou zij van het menschelijk zwak zoo geheel ontheven zijn, om hare zegepraal niet, op hare beurt, te misbruiken en te overdrijven? Zou de groote hoop van navolgers en napraters, als de tros bij het leger vaak de ondragelijkste last voor den verwonnene, zich niet aan al die uitersten hebben schuldig gemaakt, welke wij bij eene omkeering plegen op te merken? Zou het gezond verstand, dat velen inderdaad wel mogen gevoelen niet in de ruimste mate te bezitten, door hen niet verguisd en bespot worden? Is dit niet de natuurlijke gang der dingen? En is het alzoo de geschiedenis van onzen tijd niet, die ons het bedoelde verschijnsel van dezen tijd ten volle verklaart?

Ja, zoo gaat het in de wereld. Maar zoo ga onze geest niet met de wereld mede! Integendeel, houden wij.... niet zoo zeer het midden, want waar ligt dit? maar, zoo

veel wij kunnen, de onveranderlijke waarheid in het oog. De wetenschap heeft hare groote waarde; maar het eenvoudig, ongeleerd en onbedorven verstand heeft die niet minder. Menig een DAVID bevindt zich beter in staat den vijand te verslaan met zijnen eenvoudigen slinger, dan met het zware wapentuig der veelzijdige geleerdheid. En zeker heeft de ondervinding getoond, dat het laatste den eersten niet altijd vergoedt; dat men met velerlei wetenschap en afgetrokkene kennis pralen en onbruikbaar zijn kan voor eenig nuttig werk. En krijgt zulk een tijdgeest, van geleerdheid zonder verstand, diepdenkendheid zonder heldere en toepasselijke begrippen, eenmaal het gezag in handen, dan ziet het er met eene maatschappij inderdaad ongelukkig uit; ware wijsheid is er niet te vinden; nietigheden houden den geest bezig; algemeen nut gaat meer en meer achteruit. Hier zwelgt men in redelooze weelde; daar droomt men in trage gemakkelijkheid voort, en zucht elders in onherstelbare ellende. Maar diezelfde ondervinding deed ons ook de dwaasheid zien, om zonder zeil of kompas, door bloot natuurlijke krachten, den verwijderden oever der redding en herstelling te willen bereiken. Zoo min de hand op velerlei arbeid van zelve is afgeregt, zoo min is dit ook de geest; zoo min de eerste zonder velerlei werktuigen in dien arbeid slaagt, zoo min ook de ander; zoo min men timmerman, kunstschilder, schoonschrijver geboren wordt, even zoo min staatsman, godgeleerde, auteur.

Houden wij dit in het oog, M. H.! Meenen wij niet over alles te kunnen oordeelen! Kiezen wij den regten middenweg tusschen de slaafsche onderwerping van een' tragen geest en de bandelooze inbeelding van een' verwaanden alweter! Leeren wij gaarne van elkander, om gezamenlijk wijzer te worden! Strekken daartoe onze aanstaande bijeenkomsten in deze als in andere vergaderzalen, die steeds beter bezocht mogen worden, en door de vlijt der sprekers en de belangstelling der hoorders gedurig meerder winnen!

BESCHOUWING VAN DE ZONDAGSCHOLEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 333.)

De toenmalige Koningin van *Engeland*, de Gemalin van GEORGE III (CHARLOTTE, Prinses van *Mecklenburg-Strelits*) liet zich insgelijks veel aan den bloei dezer scholen gelegen liggen, en eene kleine, voor de Koningin zeer loffelijke, anekdote, kan ik hier onmogelijk met stilzwijgen voorbijgaan (*). Hare Majesteit hoorde, dat de Heer RAIKES in *Windsor* was, om een' zijner bloedverwanten te bezoeken. Zij liet hem weten, dat zij hem wenschte te spreken, om van hemzelven te hooren, hoe hij op het voortreffelijke denkbeeld gekomen was, om Zondagscholen, ter veredeling der lagere volksklasse, op te rigten; ook moest hij haar van de uitwerking dezer inrigtingen op den zedelijken toestand der armen een naauwkeurig verslag geven. Zij onderhield zich een uur met hem en zeide, dat zij die lieden benijdde, welke in de gelegenheid waren het welzijn en de zedelijkheid der maatschappij *persoonlijk* te bevorderen; een genoegen, waarvan zij, uithoofde van hare hooge betrekking, afstand moest doen (†). Eene edele gedachte voor eene Koningin!

Vele eerwaardige geestelijken hebben zich almede met deze inrigtingen ingelaten. Een HEARNE, MOOR, BENNETT, MUCULAY, ADKIN en anderen hebben met een gunstig gevolg de invoering dezer scholen bevorderd. De redevoeringen dezer mannen zijn gedrukt en meer dan eens herdrukt. Ook

(*) *Gentlemans Magasine* 1788, Deel II, bladz. 654.

(†) Sinds het Koningschap meer populair geworden is, kunnen de gekroonde hoofden insgelijks in eene naauwere betrekking tot het volk staan: men vindt daarvan vooral in ons vaderland treffende bewijzen. Men denke slechts, hoe onze achtenswaardige en beminde Koningin vele weldadige inrigtingen persoonlijk beschermt en bezoekt, en hoe zij, in der tijd, de gekwetsten in den tiendaagschen veldtogt vaak in persoon bezocht en toegesproken heeft. Dat zijn daadzaken, die aan onze Koningin, die aan eene Groot-Vorstin van *Rusland* tot onsterfelijken roem verstrekken, en die haar de liefde harer onderdanen voor altijd verzekeren.

onderscheidene *Engelsche* dames hebben de Zondagscholen ijverig, getrouw en met eene innige overeenstemming ondersteund en begunstigd. Mistress TRIMMER heeft zich dienaangaande vooral verdienstelijk gemaakt, en haar aanbevelenswaardig geschrift, zijnde eene opwekking aan dames ten voordeele der Zondagscholen (*), ademt geheel den geest van eene edele, verlichte, Christelijke vaderlandsliefde.

Deze scholen hebben dan ook niet weinig bijgedragen ter veredeling der lagere volksklasse. De ruwheid, verwildering en zedeloosheid der armoedige jeugd is daardoor verminderd, de heilzame waarheden der godsdienst en allerlei wetenswaardige kundigheden vermeerderd en het aantal van nuttige burgers van den Staat en van regtschapene leden der maatschappij vergroot.

De kundige Docter URE zegt in zijn werk *the Philosophy of Manufactures* wegens deze scholen het navolgende: Vele Zondagscholen zijn gesticht en worden onderhouden door de werklieden zelven, die (zeker om haar blijkbaar nut) daartoe iets van hun werkloon afzonderen. Het levert een fraai gezigt op, eene menigte dier fabrijkskinderen op eene Zondagschool vergaderd te zien. Ik raad allen menschenvrienden aan, die *Cheshire* of *Lancashire* doorreizen, van de gelegenheid gebruik te maken, om des Zondags de industriële stad *Stockport*, die aan deze beide Graafschappen grenst, te bezoeken. Zij bezit 67 fabrijken, welke met gemak 21,489 werklieden van verschillenden ouderdom den kost geven.

De stichting van de Zondagschool dezer stad, in den jare 1805, is men verschuldigd aan vrijwillige giften en vooral aan de bijdragen van de chefs der fabrijken. Het is een groot, eenvoudig en hoog gebouw, hetwelk 10,000 pond sterling (*f* 120,000 Holl. ct.) heeft gekost. Er is in de eerste verdieping eene fraaije zaal voor de algemeene examens en voor de openlijke godsdienstoefeningen: deze zaal kan omstreeks drie duizend personen bevatten. Op de andere verdiepingen zijn daarenboven meer dan veertig vertrekken, ingerigt tot scholen voor jongens en meisjes, de zaal van het bestuur en eene bibliotheek.

Op den 16 Junij van het bovengenoemde jaar vergaderde het bestuur, de meesters en de scholieren der Zondagschool

(*) *The oeconomy of charity, or an adress to Ladies concerning Sunday-schools: by Mrs.* TIMMER. *London* 1787.

op de plek van het nieuwe gebouw, om op eene plegtige wijze het begin dezer edele onderneming te vieren, daar 's avonds te voren de eerste steen was gelegd. Duizenden van stedelingen en dorpbewoners waren er bij tegenwoordig, en allen zongen, door een talrijk orkest begeleid, eenen lofzang ter eere van den Vader des lichts en des levens. De thesaurier hield een plegtig gebed, om den zegen Gods over het op te rigten gebouw af te smeeken en het den Heere toe te wijden. Na dit vrome werk sprak hij de menigte aldus aan:

»Onze vereeniging te dezer plaatse heeft niets prachtigs noch grootsch, niets wat de oogen door den luister verblinden of de verbeelding door hare trotschheid opwekken kan. Zij is desniettemin van het hoogste gewigt voor de stad *Stockport*, en wat haren invloed betreft, voor het geheele volk. Wij zijn hier vergaderd, om aan de ondeugd en aan de onwetendheid eenen eeuwigdurenden oorlog te verklaren, om een gebouw op te rigten en te bevestigen, bestemd ter opleiding van de jeugd dezer stad en ter aankweeking van de grondregelen van deugd en kennis.

Wij hopen, dat duizenden van kinderen hier niet alleen de beginselen der menschelijke wetenschappen, maar ook de waarheden der Christelijke godsdienst zullen leeren — eene godsdienst, die de echte bron is van een zedelijk welzijn en van alle maatschappelijke en huiselijke deugden. Eene zuivere en opregte weldadigheid moet deze inrigting tot grondslag en tot steun verstrekken, eene weldadigheid, wier doel het is, de giften van brave en menschlievende ingezetenen dezer stad te besteden voor een kosteloos onderwijs ten behoeve der volgende geslachten. Het verheugt mij, hier openlijk de gevoelens van het bestuur te kunnen bekend maken, hetwelk besloten heeft, dat dit gebouw aan geene bijzondere sekte of partij zal toebehooren, noch aan eenige uitsluitende directie of aan eenigen bepaalden invloed zal onderworpen zijn; neen, het onderwijs zal naar de godsdienst ingerigt worden en de aanleering van al de menschelijke wetenschappen zal met deze allergewigtigste zaak in verband staan."

In het jaarlijksch verslag van deze bewonderenswaardige inrigting, over 1833, verklaart het bestuur, dat, sedert de stichting, de namen van veertigduizend achthonderd-en-vijftig scholieren op de registers zijn ingeschreven, en dus de meesten hunner een zedelijk en godsdienstig onderwijs hebben

ontvangen. Men heeft reeds grootendeels de vruchten van dit vrome werk ingeoogst, ten opzigte van het tijdelijke belang, gelijk de goede orde, die er in deze stad heerscht, en de achting, die de bevolking voor de welvaart, het leven en de eigendommen hunner medemenschen koestert, overvloedig getuigen; en dat zelfs in eenen tijd van staatkundige oproeren, toen al deze zegeningen elders ontbraken.

De weldadigheid van een verstandig publiek heeft de Zondagscholen zoodanig doen toenemen, dat men thans de stad *Stockport* bijna van geene zijde kan naderen, zonder eene of meer dezer vreedzame sterkten aan te treffen, die eene wijze menschlievendheid heeft opgerigt tegen de verwoestingen der onderugd en der onwetendheid. De aanhangers van het algemeen onderwijs hooren nu niet meer spreken over het gevaar van de lagere volksklasse te leeren; zij zoeken integendeel de noodzakelijkheid der verlichting aan te toonen.

Toen ik deze school, eenige maanden geleden, bezocht, bevonden er zich vier- tot vijfduizend kinderen, welke van vierhonderd meesters les ontvingen. Zij waren in onderscheidene klassen gerangschikt en in meer dan veertig vertrekken verdeeld, zonder de groote zaal mede te rekenen, die boven in het gebouw is. Eene vergadering van vijfhonderd jongens en even zoo veel meisjes, ter regter- en ter linkerzijde op afzonderlijke banken gezeten, leverde mij een aangenaam gezigt op. Zij waren allen zindelijk gekleed, gedroegen zich welvoegelijk en de blos der gezondheid blonk op hun gelaat. Hunne godsdienstige gezangen hadden op de ziel dezelfde uitwerking als het koor van *Westminster* op feestdagen. Het orgel was uitmuntend, en werd op dien dag bespeeld door een' jongeling, die vroeger hechter was geweest in de spinnerij van den fabrikant, welke de beleefdheid had mij te vergezellen.

Ik merkte in het voorbijgaan der onderscheidene klassen op, dat elk ondermeester zich met eene bank, waarop tien of twaalf leerlingen zaten, bezig hield, en dat hij, tot den minst bevattelijke toe, alles met geduld verklaarde. De vorderingen, welke eenigen hunner gemaakt hebben, die slechts op de Zondagschool leerden, zijn waarlijk buitengewoon, en staven tevens den ijver dezer onbezoldigde meesters en de leerzaamheid der scholieren.

Doch zekerlijk behoef ik niet meer te trachten, het nut der Zondagscholen door buitenlandsche voorbeelden aan te too-

nen; wij hebben daartoe gelegenheid in ons vaderland zelf, hetgeen ik hier, met bijvoeging van eenige administrative bepalingen ten dienste van die Besturen, welke wenschen mogten dezelve op te rigten, zal bewijzen.

In de hoofdstad van ons rijk bestaan reeds vijf zoodanige scholen, die thans aan omstreeks vierhonderd vijftig leerlingen onderwijs geven. Op de eerste school zijn twee onderwijzers: een in de godsdienst en een in spellen en lezen; op de tweede en derde, voor ieder afzonderlijk, twee in de godsdienst en een in spellen en lezen, en op de vierde en vijfde school twee onderwijzers in de Bijbelsche en kerkelijke geschiedenis en tevens in spellen en lezen. Deze onderwijzers worden door de Directeuren der Zondagscholen gekozen uit personen, die de bevoegdheid hebben, in de onderscheidene vakken van school- en godsdienstonderwijs werkzaam te zijn. Het traktement voor elken onderwijzer bedraagt *f* 100 in het jaar. Het getal scholieren is onbepaald; zij worden naar die scholen gezonden, die meest in de nabijheid hunner woningen liggen. Kinderen, die op den leeftijd van 14 jaren de stadsarmen- of diaconiescholen verlaten, worden aangenomen, doch ontvangen dan op de vierde en vijfde school, hiertoe uitsluitend bestemd, onderwijs in de Bijbelsche en kerkelijke geschiedenis. Den ouderdom van 16 jaren bereikende, wordt hun, op eene der drie andere scholen, bepaaldelijk de belijdenis geleerd. Op deze scholen worden tevens personen van allerlei leeftijd aangenomen. Onkundigen in spellen en lezen ontvangen op al de scholen hierin onderrigt. Zij komen daartoe vooraf, eer het godsdienstig onderwijs aanvangt, hetwelk genoten wordt door hen, die lezen kunnen. Tevens is er van wege de Commissie dezer Zondagscholen een katechiscermeester bij hoogbejaarden en bij ziekelijken, die les aan huis geeft en godsdienstig onderrigt schenkt. De verschillende leerboeken zijn: VAN ZALK, *Kort Begrip der Christelijke Religie*, ANSLIJN, *Spel- en Leesboekjes*, 1ste, 2de en 3de stukje, en ANSLIJN'S *Leven van Jezus*; VAN DOBBEN, *Bijbelsche Geschiedenis*; BRINK, *Geschiedenis van het Oude en Nieuwe Verbond*, *Geschiedenis van Jozef*, en eenige andere boekjes, door de *Amsterdamsche* Predikanten uitgegeven. Al wie zich ter plaatsing aanmeldt, ontvangt nog daarenboven eenige traktaatjes, en, na het afleggen der belijdenis, eenig boekgeschenk. Het onderwijs duurt gewoonlijk van 2 tot 3 uren,

en wordt gegeven als volgt: voor de leerlingen beneden de 16 jaren, de jongens ten $11\frac{1}{2}$ ure, 's Zondagsmorgens; de meisjes ten $4\frac{1}{2}$ ure, 's Zondagsnamiddags; voor de leerlingen boven de 16 jaren, de jongens ten $9\frac{1}{2}$ ure 's Zondagsmorgens; de meisjes ten $2\frac{1}{2}$ ure 's Zondagsnamiddags, terwijl zij, die belijdenis willen doen, gedurende de voorafgaande drie maanden nog ééne les 's Woensdags ontvangen, doch alsdan aan het huis van den katechisecrmeester, en wel de jongens ten 8 ure en de meisjes ten 6 ure 's avonds. Altijd wordt het onderwijs aan de beide seksen afzonderlijk gegeven.

Ten behoeve der vijf lokalen, alle genomen uit de twaalf aldaar bestaande armenscholen, wordt voor vuur en licht, voor elke school, *f* 10 à *f* 12 per jaar betaald. Deze gelden worden uit jaarlijksche, vrijwillige toelagen der gemeenteleden gevonden, en vroeger ontving men nu en dan een klein legaat, hetgeen te wenschen is, dat rijke lieden, bij hun sterven of beter bij hun leven, opdat ze de vruchten hunner weldaden zien, nog voortdurend mogen in aanmerking nemen en bewerkstelligen.

De onderwijzers en Directeuren houden het toezigt over de scholen. Onder de 18 jaren wordt niemand tot het doen van belijdenis toegelaten (*), ten zij buitengewone gevallen dit vorderen en de bijzondere bekwaamheid van den leerling dit toelaat. Zij, die den onderwijzers tot het afleggen der belijdenis geschikt voorkomen, worden vooraf, onder toezigt van Directeuren, voorloopig beproefd, en zoo dit examen niet voldoende is, verlengt men het onderwijs. Jaarlijks worden er, van beiderlei kunne, te zamen een getal van zeventig tot tachtig aangenomen, en de Heeren Predikanten zijn over dezelve doorgaans bijzonder voldaan.

(*) Dit is vooral eene wijze bepaling. Men ziet toch dikwerf, dat jongens en meisjes, die naauwelijks den kinderschoenen ontwassen zijn, hunne belijdenis gaan opzeggen volgens een van buiten geleerd bijbel-formuliertje van hunnen Predikant of katechiseermeester, even als een schooljongen zijn thema opdreunt. Is dit formuliertje, dat jaar uit jaar in voor alle leerlingen gebezigd wordt, gelijk sommige geneesmiddelen voor alle kwalen aangeprezen worden, opgezegd, dan maakt de aanwezige ouderling het gebruikelijke kompliment, en daarmede telt de Christelijke kerk weder eenige Christelijke ledematen meer. *Proficiat!*

De vergadering der Directeuren heeft plaats op elken eersten Dingsdag in de maand. In die bijeenkomst verschijnen de meesters, tot het mededeelen van berigten en het opgeven der namen van hen, die al of niet getrouw opkomen. Want velen, die zich hebben laten inschrijven, komen wel eens geheel niet ter school of blijven weg, omdat het leeren hun te moeijelijk valt of de vastgestelde uren hun niet voegen. Middelen van bedwang kan men dienaangaande kwalijk nemen, ten zij de ontzegging der school, iets, waartoe men echter niet dan spade moet overgaan.

In mijne woonplaats, *Leeuwarden*, zijn twee Zondagscholen, waarvan de eerste in 1819 en de tweede in 1821 is opgerigt, door de gunstige ondersteuning van het 1ste District uit de *Friesche* afdeeling van het Nederlandsche Bijbelgenootschap; beiden staan onder het opzigt van de Plaatselijke Schoolcommissie. De eene is opengesteld voor mannen en jongelingen boven de 15 jaren oud; de andere voor vrouwen en meisjes boven de 14 jaren; voor beiderlei kunne zonder onderscheid van godsdienst. Deze scholen nemen gewoonlijk in de maand October of November aanvang en eindigen in Maart of April, nadat er, in elk jaargetijde, twee-en-twintig malen onderwijs gegeven is in het lezen, schrijven en in de allereerste beginselen der rekenkunde. De leerlingen worden, op deze beide scholen, door de Schoolcommissie toegelaten op vertoon van getuigschriften, afgegeven door twee bij haar bekende personen. Het onderwijs geschiedt geheel gratis, zonder kosten wegens schoolbehoeften, vuur of licht, en vindt 's avonds van 7 tot 9 ure plaats. De onderwijzers houden aanteekening van dezulken, welke den leertijd verzuimen. Aan diegenen, welke driemaal achtereen wegblijven, zonder kennisgeving of wettige redenen, wordt het onderwijs ontzegd, even als ook aan dezulken, die wegens wangedrag als anderzins daartoe ongeschikt worden geoordeeld. Elken Zondag wordt de school door een lid der Commissie bezocht. Bij het begin en bij het einde van het onderwijs wordt telkens een gebed uitgesproken en overigens uit zedekundige werken gelezen, die geenen sektengeest ademen, maar algemeen erkende waarheden behandelen. Slechts bij de prijsuitdeeling wordt de godsdienstige gezindheid van elken leerling in aanmerking genomen, daar men dan uitdeelingen doet, bestaande in Gereformeerde Bijbels, Nieuwe Testamenten met Psalmen, Lu-

thersche Bijbels, Evangelische gezangboeken, *de Huisvriend* enz., door H. SCHUTTE, *Gids des gedrags voor jongelieden*, door H. S. DE WAL, *Geschiedenis der Israëliten*, *Geschiedenis van Jozef* en Roomsch Catholijke kerkboeken. Bij het laatst gehouden examen waren er honderd drie-en-veertig mannen en jongelingen en honderd vijf-en-twintig vrouwen en meisjes tegenwoordig. In de geldelijke toelagen was, even als sinds de oprigting, weder voorzien door de bestuurders van het vermelde Bijbelgenootschap, terwijl het Traktaatgenootschap aan bijna alle leerlingen eenen *Bijbelschen Almanak* voor 1843 had doen uitreiken. De traktementen voor dit onderwijs bedragen overigens, voor den hoofdonderwijzer op de school van jongelingen en mannen *f* 40; voor den hoofdonderwijzer op de school van meisjes en vrouwen *f* 30; voor den tweeden en derden onderwijzer, den eene *f* 19, den andere *f* 15; voor twee ondermeesters ieder *f* 8; voor eene medehelpster *f* 12, en voor nog drie andere, ieder *f* 7, alles berekend naar het bovengenoemde aantal scholieren, op het laatst gehouden examen aanwezig.

Ook te *Groningen*, eene stad, waarin men zich veel aan het onderwijs laat gelegen liggen, bestaan twee Zondagscholen, eene in het oostelijke en eene in het westelijke gedeelte der stad, dus geplaatst tot meerder gemak voor de scholieren, die in eene dier beide streken wonen. Deze scholen worden gehouden 's Zondags namiddags van $1\frac{1}{2}$ tot ten minste 3 en ten langste $3\frac{1}{2}$ ure. Het doel dezer scholen is, het leeren lezen van den Bijbel, hetwelk dan ook zoo wordt ingerigt, dat geheel onkundigen eerst in het lezen onderwezen worden, vervolgens den Bijbel ter hand nemen en eindelijk vruchtbaar leeren Bijbellezen. Om eene dergelijke vruchtbare Bijbellezing en eene goede stichting op de Zondagscholen meer en meer te bevorderen, is er altijd, indien het eenigzins doenlijk is, een Predikant of een door braafheid en kunde bevoegd lidmaat der Protestantsche Kerk tegenwoordig, die het onderwijs met een gebed opent en met eene dankzegging sluit, alsmede een stuk uit den Bijbel voorleest en er, des verkiezende, enkele aanmerkingen bij maakt, hetgeen echter niet langer dan hoogstens $\frac{1}{2}$ uur mag duren. Opdat het bidden en danken eenparig en gemakkelijk geschiede, zijn er formuliergebeden op de scholen voorhanden, die men kan gebruiken, zonder nogtans aan dezelve gebonden te wezen, daar men de vrijheid heeft, gebeden, door

iemand zelven opgesteld, voor te dragen. Tevens vindt men er een rooster van stukken uit den Bijbel, welke behooren gelezen te worden en door de Commissie van het bestuur aldus zijn geleverd. Bij afwezigheid van eenen Predikant of eenig ander lidmaat der kerk, wordt het bidden, danken en Bijbellezen door den schoolonderwijzer verrigt. De meesters zijn verpligt, al die leerlingen, bij elk kwartaal, aan te nemen, welke met een door de Commissie afgegeven bewijs van toegang tot hen komen. De leerlingen staan, gedurende het onderwijs, geheel onder het opzigt van den voorganger in de godsdienst en van de meesters, die, even als op de scholen in de twee hier boven gemelde steden, eene naauwkeurige lijst houden van allen, welke tot de lessen zijn toegelaten. Met het slaan van $1\frac{1}{2}$ uur worden, door de onderwijzers, de namen van allen opgelezen en de afwezigen aangeteekend. Wie na het geheel aflezen van de lijst aankomt, wordt, ter voorkoming van wanorde, niet meer binnen gelaten en onder de afwezigen geteld. De leerling, die zich aan wangedrag schuldig maakt, wordt insgelijks aangeteekend. Deze lijsten dient men, bij elke kwartaal-vergadering, bij de Commissie in, ten einde dezelve kunne beoordeelen, wie der leerlingen wegens herhaald verzuim of onoppassendheid behooren te worden geschorst in of wel ontzet van het genot der school. Wanneer echter eenig wangedrag eene oogenblikkelijke voorziening eischt, mag de meester, met overleg van den voorganger in de godsdienst, naar bevind van zaken handelen; doch hij moet alsdan een bijzonder berigt dienaangaande bij de Commissie inzenden. Al de bepalingen, welke op de leerlingen betrekking hebben, worden denzelven bij het begin van elk kwartaal door de meesters voorgelezen, opdat ieder hunner van zijne verpligtingen en belooningen kennis drage.

Voor de dertig leerlingen of daar beneden ontvangt ieder onderwijzer *f* 12-50; voor elken leerling van de dertig tot de zeventig, 25 cents in het kwartaal. Zoo er boven de zeventig mogten zijn, wordt voor diegenen niet meer afzonderlijk betaald. De onderwijzers voorzien, voor deze gelden, in lokaal, vuur, in al wat de scholieren behoeven tot het leeren lezen, uitgezonderd de Bijbels, welke hun kosteloos worden geleverd. Wanneer, ter belooning van den ijver der beste leerlingen, les in het schrijven wordt gegeven, ontvangen de onderwijzers daarvoor eene afzonderlijke vergoeding. Zij hebben, ter ondersteuning in hunne

bezigheden, een aantal ondermeesters of kweekelingen, ten genoege der Commissie, te hunner beschikking, welke jaarlijks, als een blijk van dankbaarheid voor hunne moeite, een boekgeschenk van wege het Bestuur erlangen. Verder staan alle meesters onder toezigt van de Commissie, welke zorgt, dat de geheele school naar het doel van Bijbel- en Zendelinggenootschap wordt ingerigt. Jaarlijks geeft de Commissie vier vancantiedagen. Eindelijk worden er eenmaal 's jaars, ter aanmoediging der leerlingen, kleine stukjes of boekjes van het Zendeling- en Traktaatgenootschap uitgedeeld, terwijl nog bovendien aan elken leerling, die loffelijk de school verlaat, een Bijbel met Psalm- en Gezangboek ten geschenke wordt medegegeven. De bestrijding der kosten geschiedt door honderd vijf-en-twintig leden, die te zamen eene som van *f* 300 daartoe bijbrengen.

Op de rooster, ter regeling van de Bijbellezing op de Zondagscholen te *Groningen*, zag ik, behalve de namen van vele verdienstelijke particulieren, insgelijks de namen van *Groninger* Hoogleeraren, en daaronder ook die van de Professoren HOFSTEDE DE GROOT, PAREAU en KUURLING, mannen, welken de verlichting en het welzijn der maatschappij ter harte gaat en welke daarom door fanatieken, die de verduistering liefhebben en den menschelijken geest zoeken te verdrukken, gehaat worden. Maar de onbevooroordeelde godsdienstkennis is te groot, en de vorderingen in de leer des Bijbels zijn te uitgestrekt, dan dat de dweepzucht eenigzins zoude kunnen schaden aan de zaak der waarheid. *Waarheid in liefde* is de leus dier verdienstelijke mannen, is de titel van hun beroemd Tijdschrift. Het menschelijk verstand, door de waarheidsliefde geleid en gelouterd, pogen zij meer en meer te ontwikkelen, en de menschelijke eigenwaarde, met betrekking tot den verhevenen aanleg en de verhevene bestemming van den sterveling, aan te toonen, te volmaken en op te leiden tot God. Een dergelijk verlichtend en veredelend doel strekt den geest van onze dagen tot eer, past in eenen tijd van vooruitgang, en is eene schoone parel aan de kroon der negentiende eeuw. De Christelijke godsdienst is eene Godsdienst van licht en leven, van zielsloutering en zielsverheffing. Uit dat oogpunt moeten wij haar beschouwen en beoefenen, en zóó, zóó stellen de *Groninger* Professoren haar aan ons voor. Geene miskenning, neen, aanmoediging verdienen zij op den ingeslagen weg, lof over de

wijze van hun onderrigt, hulde wegens hunne waarachtig Christelijke beginselen. HOFSTEDE DE GROOT, die voor niet-studerenden over de geschiedenis van de opvoeding der menschheid door God openlijke lessen houdt, geniete nog lang de kracht om zijne tweehonderd dertig toehoorders te leeren en te stichten, en zijne waardige ambtgenooten en de geheele *Groninger* akademie vare aldus voort, om kennis, verlichting en beschaving aan te kweeken, want dan zal zij eene zon zijn, die de koude en sombere nevelen verdrijft, en het menschdom over hare zegepraal doet juichen.

Doch genoeg. Ik behandelde een onderwerp, belangrijk voor de godsdienstige en maatschappelijke opleiding van het volk, en uit dien hoofde meende ik, bij het noemen der namen van mannen, die zich daaraan toewijden, openlijk te moeten verklaren, dat hunne edelaardige bemoeijingen ook in *Friesland* eene warme deelneming vinden. Hunne vereerders en aanhangers moeten de lagen, welke hun gelegd worden, niet met onverschillige oogen aanzien, maar hen, die den roem van Kerk en Hoogeschool zijn, ondersteunen met spreken en schrijven. In onze dagen mag niemand meer de laauwheid van gevoelens huldigen, waar het de godsdienstige verlichting geldt. Alles, wat kan strekken om het licht der waarheid in liefde te verspreiden, moet met belangstelling overwogen en ingevoerd worden. En onder die middelen, welke tot de verspreiding eener godsdienstige verlichting dienstig zijn, tellen wij ook de oprigting van Zondagscholen, die zoo veel nut stichten voor de lagere volksklasse, welke bovenal in hare geestelijke belangen eene tegemoetkoming verdient. Het heilrijk doel dier scholen, welker betere of mindere inrigting ik hier niet wil gaan vergelijken, dewijl plaatselijke en geldelijke omstandigheden daarop veel invloed kunnen uitoefenen, is genoegzaam in den loop mijner beschouwing gebleken, weshalve ik deswege niets meer zal zeggen, maar de invoering van dezelve aan de Besturen van die steden en volkrijke dorpen aanbeveel, welke ze tot nog toe niet bezitten, terwijl ieder alsdan bij de oprigting zulke maatregelen kan nemen, als het meest gepast voorkomen. Intusschen ondervinde het Hoofdbestuur van de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, hetwelk zich deze zaak met meer andere nuttige inrigtingen aangetrokken heeft, in haar prijzenswaardig pogen eene gewenschte uitkomst, en onze Minister van Binnenlandsche

Zaken en allen, die met Zijne Excellentie tot dit zoo hoogst nuttig doel medewerken, mogen nog lang de heerlijke zelfvoldoening smaken, die de gedachte van de godsdienstige en maatschappelijke opleiding van het volk bevorderd te hebben zoo overvloedig geeft.

Leeuwarden, 1843.

PEKING.

Alle *Chinesche* steden gelijken elkander in vele opzigten. De beschrijving van *Peking* kan dus een vrij juist denkbeeld van de overige geven. Deze hoofdstad heeft eenen omkring van drie *Duitsche* mijlen, hare dertien voorsteden daaronder niet begrepen. Zij is omgeven door wallen van vijf-en-twintig voet hoogte, die kleine vierkante torentjes tot strijkweêr hebben. De groote poort, in de zijde van een half kringvormig bolwerk, leidt in de eerste plaats op een ruim plein, omgeven met kazernen en magazijnen vol van allerlei krijgsbehoeften. Van hier brengt eene tweede poort in de eigenlijke stad. Eene lijnregte straat, bijna anderhalf uur lang en 120 voet breed, opent zich voor de binnentredenden. Zij is ter wederzijden bezet met lage huizen, die aan den voorkant geenen anderen ingang hebben dan den winkel, doch meestal met terrassen versierd zijn, of wel met balkons, op welker leuningen bloempotten, heesters of dwergboomen staan. Evenwijdig met deze straat loopt eene andere, welke in de Keizerstad leidt, dat is in het uitgestrekte paleis des Keizers, waar ook de regeringsgebouwen gevonden worden. De overige straten, deze beide uitgezonderd, zijn zeer naauw en doorsnijden de twee eerste. De bouworde is overal dezelfde. Schoorsteenen ontdekt men niet. Bijna al de huizen zijn geschilderd en gelakt, sommige rood, sommige hemelsblaauw, de meeste groen met goud. In de hoofdstraten, waar bijna geene andere dan kooplieden wonen, ziet men voor ieder huis een' paal met bontkleurige linten en vlaggetjes, waarop met gouden letters het handelsvak, als ook de eerlijkheid en goede naam van den koopman, aangekondigd worden. Het geheel geeft aan de straat het voorkomen van een havendok op eenen feestdag, wanneer de schepen vlaggen. Hetgeen de oplettendheid het meeste tot zich trekt, zijn vier eerebogen op

de punten, waar de vier groote straten elkander doorsnijden. Elk dier gedenkteekenen bestaat uit eenen hoofdboog en twee kleinere bogen daarnevens. Zij zijn met levendige kleuren en goud beschilderd en gelakt, even als de huizen. Deels zijn zij aan de gedachtenis van mannen gewijd, die zich verdienstelijk bij het vaderland gemaakt hebben, deels ook aan die van lieden, wier eenige roem in den langen duur huns levens bestaan heeft. Rondom deze bogen ziet men eene menigte van kramen, stalletjes en tenten, waarin thee, ooft en gekookte rijst verkocht worden. Voorts staan hier trek- en schuifkarren met moesgroenten, tusschen welke de koopers zich henendringen, en hier en daar ook markttheaters, waarop waarzeggers, goochelaars en poetsenmakers hunne kunsten ten toon spreiden. Men vindt derhalve hier vereenigd hetgeen zich bij ons als dagelijksche en jaarmarkt onderscheidt. Tot vergrooting der verscheidenheid van dit schouwspel verschijnen soms lange treinen van kameelen, die met kolen uit *Tartarije* komen, en zich reeds van verre door het geklingel hunner schelletjes aankondigen; voorts drommen van lieden, die, onder luidruchtig weegeklag, doodkisten verzellen, en wederom andere hoopen, welke, onder het geluid eener schelle muzijk, eene bruid aan haren bruidegom te gemoet voeren. Het merkwaardigste gebouw in deze reusachtige stad is het keizerlijk paleis, welks pracht niet zoozeer in deszelfs edele en smaakvolle bouworde bestaat, als wel in de menigte huizen, pleinen en tuinen, waaruit het zamengesteld is. Het vormt een langwerpig vierkant van ongeveer 25 minuten gaans in de rigting van het zuiden naar het noorden, en van een groot kwartier uur gaans in die van het oosten naar het westen. Het bevat, gelijk wij reeds aangemerkt hebben, behalve de woningen van den Keizer en het hof, ook die der Ministers en de vergaderplaatsen der overheden van regtsoefening en staatsbestuur. Deze stad in de stad is door eene breede gracht omgeven, over welke eene zonderlinge brug, welke de gedaante van eenen draak heeft, tot overgang dient. De voeten van den draak vormen de steunpilaren, het lijf den middelsten, kop en staart de beide andere bogen. Deze brug is van zwarten steen gebouwd, waarvan de blokken zoo naauwkeurig zijn zaamgevoegd, dat het geheel uit een enkel stuk schijnt te bestaan. Tot den keizerlijken hofstoet behooren de talrijke handwerkslieden, die voor het hof des

Keizers arbeiden. Boven hunne nederige woningen steekt die des Keizers uit, van buiten met schilder- en vergulderwerk overdekt en van binnen versierd met al, wat *China*, *Indië* en *Europa* aan voorwerpen van weelde kunnen leveren. De tuinen, die bij het paleis behooren, overdekken eene uitgestrekte grondvlakte, en bevatten door kunst gevormde heuvels van 20 tot 60 voeten hoog, bezet met welriekend geboomte en gekroond met kiosken. Tusschen dezelve stroomen beken, die nu eens klaterende watervallen, dan weder eindelooze kronkelbogten, dan kleine meren vormen. Op deze grachten liggen sierlijke jonken met bontkleurige wimpels. Aan geenen gemeenen *Chinees* is de toegang in dit paradijs geoorloofd, of een uitdrukkelijk bevel des Keizers moest er hem henen roepen. Buiten het paleis staan dag en nacht soldaten, met zweepen gewapend, waarmede zij diegenen ongenadig kastijden, welke zich verstouten, door geraas de rust van zijne Hemelsche Majesteit te storen.

DE WERKMEESTER EN ZIJN WERK.

(*Een Gesprek.*)

Julius. Goeden avond, Cato! Alweder aan de lektuur; altijd aan 't lezen! Ik hoop niet, dat ik u stoor!

Cato. In 't minst niet, Julius! uw bezoek is mij welkom; en, wat het storen betreft, ik was aan eene lektuur, die men, doorgaans, in een uur van uitspanning ter hand neemt. (*Hij legt het boek ter zijde; Julius neemt het op.*)

Julius. Ah! het laatst uitgegeven Dichtwerk van Titus. Vindt gij 't niet heerlijk? ik las het met een uitstekend genoegen, en het zal ook aan u voorzeker behagen.

Cato. Niet zoo geheel. 't Is waar, de verzen zijn schoon; vele denkbeelden zijn nieuw en op eene gelukkige wijze voorgedragen; daarbij is Titus de taal, zoo wel als het werktuigelijke der poëzij, volkomen meester; de beelden en vergelijkingen zijn doorgaans nieuw en volkomen juist, en toch behagen mij de verzen van den ouden Sempronius oneindig meer.

Julius. Het verwondert mij u zóó te hooren spreken. Zeker bezitten de Gedichten van Sempronius hooge verdienste; maar sedert zijnen tijd is men in de kunst vooruit

gegaan, heeft men zich op hooger standpunt geplaatst, het gebied der Dichtkunst uitgebreid, en de Poëzij heeft, daardoor, zoowel ten aanzien der stoffe ter bearbeiding, als met opzigt tot de vormen, eene andere en schoonere gedaante verkregen. Hebt gij het *derde* Gedicht in den bundel van TITUS gelezen? Welnu, te vergeefs zult gij iets schooners in al de werken van SEMPRONIUS pogen aan te wijzen.

CATO. En juist heeft *dit* Gedicht op mij zeer weinig indruk gemaakt! In mijn oog is het het minste in den geheelen bundel.

JULIUS. Dat is mij onbegrijpelijk! (*Hij neemt het boek, en leest het bedoelde vers voor.*) Dát staat toch wel boven het bekende stuk van SEMPRONIUS!

CATO. Ik bewonder de *kunst* van den jeugdigen TITUS; maar de *Natuur* en de *waarheid* bij den ouden SEMPRONIUS treffen mijn gemoed en roeren mij het hart.

JULIUS. Maar wij spreken thans over de *kunst;* en is dan het Gedicht van TITUS, naar uw oordeel, niet *natuurlijk*, niet *waar?*

CATO. Al naar dat men het neemt. Had SEMPRONIUS dit stuk vervaardigd, dan zou ik *ja* — nu TITUS het gemaakt heeft — moet ik *neen* zeggen.

JULIUS. Dat versta ik niet! Eene en dezelfde zaak kan toch onmogelijk *waar* en *onwaar* — *natuurlijk* en *niet natuurlijk* zijn. Maar, daarenboven, ik heb met het *werk*, en *niet* met den *maker* te doen.

CATO. Het eerstgezegde stem ik u toe; maar met uwe laatste stelling kan ik mij niet vereenigen, JULIUS! — In zeer vele gevallen staat de *werkmeester*, bij mij, in naauw verband met zijn *werk*, en ik kan de gedachte hieraan niet van mij verwijderen.

JULIUS. Gij gedoogt alzoo uitzonderingen, mijn vriend! en daarvoor hebt gij gewis uwe redenen. Ik voor mij beschouw alle voortbrengselen der kunst als producten van het genie des kunstenaars, onverschillig wat naam hij dragen moge.

CATO. De *naam* doet hier ook niets ter zaak; maar de *persoon* komt bij mij wel zeer in overweging, en gaarne wil ik u mijne denkbeelden desaangaande nader ontvouwen; tenzij...

JULIUS. Neen, vriend! ga voort; ik luister!

CATO. Vooraf moet gij weten, dat de *Dichtkunst*, in

verband met het onderwerp, waarover wij thans redewisselen, door mij uit een ander oogpunt beschouwd wordt, dan hare zusters, de *Toon-*, *Schilder-* en *Beeldhouwkunst*, wier voortbrengselen het gehoor of het gezigt door hare schoonheid streelen, en daardoor de aangenaamste aandoeningen van innig welgevallen weten op te wekken. Derzelver uitwerksels zijn alléén ontvankelijk door middel onzer zintuigen; derzelver hulpmiddelen hiertoe zijn van eenen zinnelijken aard, en treffen, als zoodanig, alléén den zinnelijken mensch. Geheel anders is het met de *Dichtkunst* gelegen! Het is zoo; zij bedient zich, in hare voortbrengselen, van uitwendige vormen, die het meesterschap over de taal — eene voor het onderwerp voegende voetmaat — veelal ook welluidende rijmklanken haar aanbieden; maar, in de meesten van hare gewrochten, werkt zij op het zedelijke in den mensch, op zijne verbeelding, zijn gevoel en het inwendige van zijn geestelijk leven. De Dichter is niet slechts een Priester van het *schoone*, maar ook van het *ware* en *goede*, en ik vorder van hem, dat de door hem geleverde arbeid het zegel zijner ziele vertoon. Kan hij aan die vordering niet beantwoorden, dan smart mij dit wel om zijnen wil; maar ik kan zijnen arbeid niet hooger achten dan *kunstwerk*, hetwelk op mijn gemoed niet den minsten indruk achterlaat.

JULIUS. Maar dat *kunstwerk* kan dan toch *schoon* zijn; en dat is mij genoeg.

CATO. Wees niet te haastig, mijn vriend! met uwe oordeelvelling. Herinnert gij u den overledenen BALBUS nog?

JULIUS. Die oude gierigaard?

CATO. Dezelfde! Stel eens, dat BALBUS een Dichter geweest ware, en dat hij een gedicht op de *weldadigheid* vervaardigd had; welk een' indruk zou zulk een Dichtstuk op uw gemoed hebben verwekt?

JULIUS. Welk een' indruk?... Maar de gierige schraper zou dat niet hebben kunnen doen!

CATO. Maar, gesteld, dat hij het gedaan had?

JULIUS. Ik zou den vent niet geloofd hebben!

CATO. Maar, gesteld, dat het vers *uitstekend schoon* geweest ware?

JULIUS. Dan zou ik het schoon hebben gevonden, en toch hebben verklaard: hij meent het niet!

CATO. Maar stel nu tevens eens, dat uw Oom, VALERIUS,

een Dichter ware, en dat hij de *Menschenliefde* bezong. Wat zoudt gij dan zeggen?

JULIUS. Dat *hij* juist de man is, om zulk een onderwerp te bezingen.

CATO. Gij spreekt de waarheid, mijn vriend! Maar nu: welk van de twee gedichten zoudt gij het hoogste schatten, het liefst lezen en reciteren? — dat van BALBUS, den gierigaard — of dat van den milddadigen VALERIUS?

JULIUS. Ik bespeur, dat gij mij gevangen hebt. Intusschen kon toch het vers van BALBUS, als poëtisch voortbrengsel, *schooner* zijn, dan dat van mijnen Oom, en alzoo het eerste boven het laatste den prijs verdienen.

CATO. Dat kon zoo zijn! Maar wat is *schoonheid*, buiten verband met hetgeen *schoon* en tevens *waar* en *goed* is? Is het wel meer, dan een beeld zonder ziel en leven, eene schepping van PIGMALION? Wat baat het u, lieve JULIUS! wanneer gij, in het vooronderstelde gedicht van BALBUS, een aantal poëtische schoonheden ontmoet? het kunstgenoegen, dat gij daarbij smaakt, wordt toch aanmerkelijk verzwakt, indien al niet geheel weggenomen, door het denkbeeld: »De man meent niet wat hij zegt;" en terwijl uw kunstsmaak bevredigd wordt, ondervinden gevoel en hart eene pijnlijke gewaarwording bij het bewustzijn, dat de Dichter eene beminnelijke aandoening der ziel bezong, die hij noch kende noch bezat. Keeren wij nu het blad om, en lezen wij te zamen het vers van VALERIUS; toegegeven, dat het minder rijk is te noemen in dichterlijke schoonheden! In elken regel zien wij den edelen man, gelijk hij denkt, gevoelt en handelt; bij hem gaan het *ware* en *goede* met het *schoone* hand aan hand; niet maar de *kunstenaar* alléén — ook de *mensch* staat, in al den adeldom der menschheid, voor ons; ons genoegen wordt onvermengd genoten en door niets verbitterd; ons hart wordt verwarmd en tevens verteederd; en — hebben wij de lezing voleindigd, dan staan *werkmeester* en *werk* voor ons in een zacht en bevallig licht; terwijl wij het laatste uit de hand leggen, met de ongehuichelde verklaring: »Dat is *schoon*; want het vloeide »voort uit de reine bron van het *ware* en *goede*!"

JULIUS. Gij raakt in vuur, CATO! en dat is mij een bewijs, dat gij met uw gevoelen hoog zijt ingenomen.

CATO. Zou ik niet? Bij een onderwerp van hoogere aangelegenheid, verklaarde de Apostel PAULUS: »*Al ware*

»*het, dat ik de taal der engelen sprak en de liefde niet had,*
»*zoo was ik niets dan eene luidende schel en een klinkend*
»*metaal.*" Met andere woorden: op het *beginsel* komt alles aan! Wat waarde heeft de taal der ingetogenheid, in den mond van eenen slaaf zijner dierlijke lusten? Is wantrouwen niet het eerste denkbeeld, dat zich daarbij aan ons opdringt? Wat zal de aanprijzing van het goede ten goede uitwerken, wanneer de welbespraakte, zijn gedachten in maat en rijm kleedende *theoreticus* ons wel mogt toeroepen: »Doet naar »mijne woorden en niet naar mijne werken!"

Julius. Gij oordeelt streng, mijn vriend!

Cato. Minder streng, dan het oppervlakkig schijnt. Want ten aanzien der voortbrengselen uit het gebied der beeldende kunsten, handel ik als gij, en ik doe geen onderzoek naar den persoon des makers. Niet één toch onder onze vaderlandsche kunstenaars zal zich verlagen, om, door zijnen arbeid, ondeugd en zedeloosheid te huldigen, en de kunstgewrochten, die zij ons aanbieden, staan in geen regtstreeksch verband met 's menschen zedelijke pligten. Maar, zoo als ik zeide, de Dichter heeft eene *andere*, eene *hoogere*, eene *zedelijke* en *geestelijke* roeping. Verzaakt hij dezelve, dat kome te zijner verantwoording, en ik oordeel hem niet; ik vorder alléén, dat hij niet huichele, maar zich vertoone gelijk hij werkelijk is! Die vordering is wel niet zoo geheel gestreng te noemen, want er is toch niemand, die eenig Dichter kan noodzaken denkbeelden, gevoelens, hoedanigheden en deugden te huldigen, die hem ten deele of wel geheel vreemd zijn; en doet hij zulks, geheel ongevergd, dan late hij aan mij de bevoegdheid en het regt, om zijnen arbeid, hoe onberispelijk van de zijde der kunst, op geringen prijs te stellen!

Julius. Gij kunt toch niet ontkennen, dat *waarheid* altijd *waarheid* blijft, afgescheiden van den persoon, die dezelve verkondigt?

Cato. Ik kan dit niet, 't is waar; maar vergeet niet, waarde vriend! dat de *waarheid* van hemelschen oorsprong is, en dat wij, van haar sprekende, tevens aan iets zeer eerwaardigs en heiligs denken! Even zoo is het ook met het *goede* en *schoone;* met al wat liefelijk is en wèl luidt; maar is het nu voegzaam, is het betamelijk, om de woorden der *eerwaardige* en *heilige waarheid* te leggen in eenen onreinen mond? Maar, daarenboven, heeft niet het Rijk

van *waarheid*, *schoonheid* en *deugd* zijne vijanden, die er bestendig op uit zijn, om den luister, die van dat gebied afstraalt, te verdonkeren en de werkdadige beoefening van het goede met den mantel van geveinsdheid, schijnheiligheid en huichelarij te bedekken? en zijn het niet deze vijanden, die personen en zaken jammerlijk verwarren, ter bereiking hunner verderfelijke bedoelingen, en opdat men gelooven zou, dat menschelijke deugd een hersenschim is, en pligtsgevoel een woord zonder beteekenis? Neen, JULIUS! het is geenszins onverschillig, uit wat mond ons de *waarheid* verkondigd wordt!

JULIUS. En is dan in dit alles de grondslag te vinden, waarom gij het dichtwerk van TITUS afkeurt?

CATO. Zoo verre ga ik niet. Dat zou onbillijk wezen. Uwe hooge ingenomenheid met het *derde* gedicht in zijnen bundel gaf voornamelijk aanleiding tot ons tegenwoordig onderhoud, en ik betuigde u, dat juist *dit* gedicht op mij zeer weinig indruk gemaakt heeft, vermits de huiselijke omstandigheden van TITUS mij van nabij bekend zijn. Zonder die kennis zou het bedoeld gedicht bij mij hoog staan aangeschreven. Vermoedelijk is u daarvan niets ter ooren gekomen.

JULIUS. Ik weet daarvan niet het minste.

CATO. Hij huwde op zeer jeugdigen leeftijd; maar gedurende de drie jaren, dat zijne JULIA leefde, heeft hij, welligt de eerste huwelijksweken uitgezonderd, weinig of geen huiselijk geluk gesmaakt. Ten tijde dat zij stierf was er, bevorens reeds, van eene echtscheiding gesproken. En vermits de arme TITUS het geluk, dat den inhoud van dit vers uitmaakt, nimmer genoot; zoo vraag ik: waarop komt nu alles neder? op *kunst* en wel op *gebrekkige kunst*, hoe fraai de verzen klinken, hoe vloeijend de klanken rollen! Alles is op het effect geschilderd, alles is gekunsteld, alles uit het hoofd — en niet uit het hart gevloeid! Het dichtstuk is niet *waar*, en kan daarom niet *schoon* zijn! Het hindert mij, JULIUS! dat ik zoo veel *kunst* zie aanwenden, waar *natuurlijkheid* en *waarheid* mij zouden verrukt hebben; en ik beklaag den Dichter, die, als een andere TANTALUS, de bekoorlijke vrucht aanschouwt en den frisschen stroom voor zich ziet, maar van beide niets mag genieten. En nu vraag ik u, ten slotte: kan ik, dit alles wetende, het bedoelde stuk goedkeuren? kan ik het bewonderen?

JULIUS. Ik beken, er is veel waars in het gezegde; en toch heeft het vers, als dichtstuk, hooge verdienste.

CATO. Dit zij zoo; maar het is de verdienste van een bekwaam Tooneelspeler, en niets meer. Wij zien PRISCUS met welgevallen, wanneer hij in de rol van GRACCHUS optreedt; maar zullen wij hem ook, *als ware hij* GRACCHUS, de hand drukken? PRISCUS zal ons wegslepen en weten te roeren tot tranen toe; maar is het stuk geëindigd en de indruk verdwenen, die het kunstig spel op ons maakte, dan vragen wij ons zelven af: of wij niet zeer zwak waren, dat wij ons door den schijn lieten medeslepen? De indruk, dien PRISCUS op ons maakt, hoe groot ook, is oogenblikkelijk en voorbijgaande, maar onze bewondering van GRACCHUS deugd is duurzaam en blijvend; en waarom? omdat zijn deugd geen spel is en zijne geschiedenis de waarheid bevat. Zie, vriend! ik kan den Dichter, als kunstenaar, bewonderen; wanneer hij, in het gebied der historie, of door het rijk der idealen, omzweeft; maar waar hij ons *zijne* gewaarwordingen, *zijne* gevoelens, *zijne* overtuiging, *zijne* vreugde of *zijn* lijden, in één woord: *zijn* hart blootlegt, daar moet hij, naar mijn gevoelen, zich vertoonen zoo als hij *is* — niet zoo als hij *kon* of *behoorde* te wezen.

JULIUS. Zoo ver heb ik, over het besprokene, nimmer nagedacht.

CATO. Denk er verder over na, zoo u dit behaagt! Ik heb u mijne meening ontvouwd, en laat u uwe overtuiging volgen. Dat de kunst zich verheffe! niemand aanschouwt dit liever dan ik, die haar opregt vereer. Maar zij volge daarbij het spoor van DEDALUS, dat van ICARUS zorgvuldig vermijdende! De kunst wil niet gekunsteld zijn, en de echte kunstenaar zal zich nooit in een maskeradepak steken, weinig voegende aan de hooge waardigheid, die hij, *als Priester der waarheid*, bekleedt.

JULIUS. Wat was dat CATO?... Zie! ginds stijgt een vuurpijl in de lucht. Dat zal vermoedelijk op het landgoed van POSTHUMIUS zijn; zijne dochter LUCRETIA is, naar ik meen, de bruid geworden... Zie! nu een vuurbal. Hoe gunstig is het weder met de nieuwe maan!... daar verdwijnt hij!

CATO. Dat zijn zinnebeelden van kunstgewrochten, die er zeer fraai uitzien, maar waaraan de vereischten van *natuur* en *waarheid* ontbreken! 't Is alles kunst en vlieg-

werk! Dat moge blinken en schitteren en pralen, ja zelfs de oogen doen schemeren; maar, na verloop van eenige minuten, is al die luister verdwenen, en de ons omringende duisternis is des te grooter geworden, naarmate het kunstlicht scheller was. Maar zie nu eens, JULIUS! hier boven, het beeld van den *Orion!* zóó stond het, in zijne eenvoudige majesteit, sedert den eersten nacht der schepping, en zóó zal het nog stralen aan den avond der voorbijsnellende eeuwen; vol van *waarheid* en *eenvoud*, die zusters van het *goede* en *schoone!* — Dat is geen *kunst*, dat is reine *natuur!*

JULIUS. Ik gevoel, dat gij waarheid spreekt, CATO!

CATO. Welnu, dan zult gij ook, het *derde* gedicht van TITUS herlezende, aan het vuurwerk van POSTHUMIUS en tevens aan den *Orion* denken!

FRAGMENT VAN: DE GESLUIJERDE PROFEET VAN KHORASSAN (*), DOOR TH. MOORE.

(Dit Fragment verplaatst ons op het oogenblik, toen de moedige AZIM zijne bekoorlijke bruid, die hem gesneuveld waande, in het vrouwenverblijf van den Profeet MOKANNA heeft wedergevonden.)

Die toon, — die starre blik, — die fletse gloed,
Dien smart en zonde nalaat, waar zij woedt;
't Vertwijflend oog, zoo mat, zoo diep gezonken,
Waar eens, had hij haar onverwachts ontmoet,
Hij, zaalge jongling, glansrijk had geblonken
Weêrkaatst in duizend heldre vreugdelonken;
En dan, dees plaats, — 't onzalige verblijf,
Waar ondeugd in bevalligheids gewaden
En weelde's toovring lag, als de adder 't lijf
Arglistig bergend onder balsembladen, —
't Ploft alles kil en plotslijk op hem neêr
Als 't uur des doods — geen woord behoeft hij meer,
Neen — hij ziet alles duidlijk, als de vlam

(*) De Nederduitsche vertaling van dit verhaal uit MOORE's meesterstuk *Lalla Rookh* verschijnt weldra bij den Boekhandelaar F. HESSEL, te *Heerenveen*.

Der schande brandmerkt — welke hand het zij,
Die hem en Hemel zulk een schat ontnam.
't Is uit — ze ontviel aan hem en d' Englenrij!
Verschriklijk was die stond — geen tranenvloed,
Geen lange ellend van voortgekropen jaren
Kon die minuut van zielsmart evenaren, —
Het pijnigendst, dat in de prikkels woedt
Van 't zwart verdriet, barstte over zijn gemoed
Als donder los en met dien slag van 't lot
Verdween zijn hoop op zegen en genot.

»O, vloek mij niet!" zoo klonk haar wanhoopskreet,
Toen hij zijn handen woest verhief, »o, weet,
»Al zonk ik diep, ja, 't vreeselijkst van allen
»Geen schuld of ontrouw deed mij immer vallen.
»Neen, neen — 't was smart, 't was waanzin, die het deed!
»Misken mij niet — schoon al uw liefde vlood,
»'k Gevoel het — maar geloof mij, dat geen vonk
»Van Rede's licht in 't zinloos brein meer blonk,
»Toen ik u kon ontzinken; — gij waart dood,
»Zoo spraken zij, — ach, AZIM, waarom deed
»Ons 't afscheidsuur niet sterven? — O, indien
»Gij wist, — indien uw oog had mogen zien
»Met welk een diep, ondelgbaar harteleed
»'k Uw afzijn heb beweend en altoos dacht
»Aan u alleen, tot denken ras verkeerde
»In foltering, — tot dat herinringskracht,
»Gelijk een droppeling, die dag en nacht
»Koud, rustloos nedervalt, mijn hart verteerde.
»O, wist gij slechts, hoe bleek ik nederzat,
»Steeds starend op den weg, dien gij moest komen,
»En heel dien schrikbren nacht van droeve droomen
»Uw stem en stap steeds in mijne ooren had, —
»Mijn God! dan zoudt ge u niet verwondren, dat, —
»Toen iedre hoop zoo plotselijk verdween,
»Toen sombre stemmen ruischten om mij heen:
»*Uw* AZIM *viel*, — dit zwakke brein bezweek,
»Dat 'k als een redloos wrak naar elke streek
»Geslingerd werd, daar op de donkre zeên
»Geen rede- of Hemelstar mij meer bescheen,
»En juist die liefde, die mijn ziel ontroerde,
»Het dwaallicht werd, dat mij tot zonde voerde!

»Ik weet het — gij beklaagt mij — niets op aard
»Is half zoo min als ik het daglicht waard.
»De booswicht, die mij hier bragt — stil! kom nader,
»Of gij, ook gij zijt weg, zoo hij ons hoort. —
»Verhaalde mij zoo veel — ha! die verrader
»Had heilger hart door duivelslist vermoord, —
»Van u en van dien schoonen Hemelboog,
»Waar, zoo 'k slechts hier me aan *hem* wilde overgeven,
»Ik altoos zalig aan uw zij' zou leven
»En 't eeuwig licht ontleenen aan uw oog.
»Denk thans, hoe groot mijn waanzin was, te hopen
»Dat misdaad u en Eden mij kon koopen.
»Gij weent! — mogt ik den traan, dien ge om mij schreit,
»Wegkussen! — neen, — verpest is deze mond,
»Die roere u nooit; — een hemelzoete stond
»Van zaalge omarming en vergetelheid
»Genoot ik aan uw borst, dien griffel ik
»Diep in 't geheugen tot mijn jongsten snik;
»De laatste zuil van vreugde's puin beneên,
»Een zoeten drop in al dees bitterheên
»Heeft 't hart ontleend aan liefde's reine gaven,
»Om 't bij den dood te steunen en te laven!
»Maar gij — ja, gij moet gaan — vlied eeuwig heen;
»Dees plaats is niet voor u — voor u! o neen,
»Verhaalde ik 't u slechts half, die martling moest
»Uw hoofd ontstellen — 't mijne werd weêr woest!
»Genoeg, dat zonde er heerscht — en 't hart, eens goed,
»Maar nu besmet, versteend, vernield, haar voedt. —
»Genoeg, dat wij verdeeld zijn — dat een vloed
»Des noodlots tusschen onze zielen woedt,
»Wiens duisternis zoo vreeslijk ver ons scheidt
»Als Hel en Hemel tot in eeuwigheid!"

»O ZELICA, mijn ZELICA!" — zoo riep
De jongling uit, gemarteld en bewogen,
Half zinneloos, — »bij Hem, Die alles schiep,
»Bij Wien gij, zoo gebeden iets vermogen,
»Vergifnis hebt, zoowel als hier, — hier, in
»'t Wanhopig hart, dat zoo onduldbaar lijdt,
»Hoe zondig, wild, vernederd gij ook zijt!
»Bij 't zoet herdenken onzer reine min,
»Die als een kerkhoflicht het graf omschijnt

»Van onze ziel, — nooit voor uw schuld verdwijnt,
»Die geen vertwijfling dooven kan in mij!
»Bezweer ik u, van hier te vliên, — zoo gij
»Nog eenen vonk dier onschuld voelt in 't hart,
»Ontvlugt met mij —"
»Met u! o zaligheden!
»Dit ééne woord vergoedt mij jaren smart.
»De ontaarde met u nemen? — Laat mij treden
»Aan uwe zijde, als in dat zoet verleden,
»Toen wij zoo zalig waren, bei zoo rein —
»Te schoone droom! zoo 't afgetobde brein,
»'t Gezonken hart op aard nog kan genezen,
»'t Is — door altoos uw reisgenoot te wezen,
»Uw zoete stem te hooren, als gij spreekt —
»Steeds 't deugdzaam oog op mij te zien gerigt
»En langzaam rein te worden in dat licht,
»Gelijk het grijze weefsel, als het bleekt,
»Gezuiverd wordt door zuivre zonnestralen;
»En gij wilt voor mij bidden? — gij zijt goed —
»Bij 't scheemrig avonduur, als in 't gemoed
»Misdadige gedachten nederdalen,
»Dan heft gij vurig 't medelijdend oog
»Vol tranen naar 't verduisterd stergewelf
»En smeekt om Gods genade, tot ik zelv'
»Den blik vol zonde derwaarts wenden moog,
»Tot heilige Englen, als zij aan uw tred
»Mij onophoudlijk, bleek, vol smart zien kleven,
»Om uwentwil mijn zwakke ziel vergeven
»En liefdrijk toestaan, dat gij eerlang met
»Haar, die gij reddet, Hemelwaart moogt zweven,
»Ja, 'k vlugt met u —"
Naauw had ze in drift dit woord
Gesproken, toen een stem, zoo dof en wreed
Als die van MONKER, die den doodslaap stoort —
Zoo vreeslijk was 't voor hen — zich hooren deed
Door 't venster van de zaal, »uw eed! uw eed!"
Mijn God! hoe aaklig wild werd 's Meisjes blik! —
»Hij is het!" riep ze in onmagt, daar de schrik
Haar bloed verstijfde en naauwlijks dorst zij de oogen
Verheffen, schoon door 't venster slechts de bogen,
Waaruit de maan het vlakke veld bescheen,
Zich toonden, kalm en rustig als te voren —

»Hij is 't, 'k behoor hem — ach, mijn droom verdween —
»Ga — vlugt terstond of gij zijt ook verloren —
»Mijn eed, mijn eed! o God! 't is al te waar,
»Waar, als de worm in 't stervend harte, daar. —
»Ik ben MOKANNA's bruid — 'k hoor, AZIM, hem —
»De lijkstoet grijnsde bij mijn helsche taal,
»Hun blaauwe mond herhaalde 't — 'k hoor hun stem!
»Hun oog was woest bij 't plengen der bokaal,
»'t Was brandend bloed, mij in de ziel gestort!
»Mijn Bruigoms sluijer — stil! werd opgeligt,
»'k Zag, wat geene Englen weten, een gezigt
»Zoo vreeslijk, zoo afgrijslijk — o! nooit word'
»Voor u onthuld, wat daar verborgen lag,
»Wat niemand, als dit oog en de afgrond zag!
»Maar 'k moet van hier — weg, weg — 'k ben de uwe niet,
»Geen Hemelbruid, geen gunsteling der liefde,
»Noch van iets heiligs — laat mij gaan en vlied —
»Ha, meent gij, dat de booswicht, die ons griefde
»En harten scheidde door den vloek der Hel,
»Geen handen losrukt? — O, vaar eeuwig wel!"

Met al de kracht, die dolle waanzin geeft
Aan 't zwak gestel en d' overspannen wil,
Stiet zij zijn arm terug en met een' gil,
Wiens scherp geluid, schoon hij meer jaren leeft
Dan ooit een zoon des ramps doorkropen heeft,
Zijne ooren nimmer kan verlaten, vloog
Zij — 't schittrend licht des langen gangs doorsnellend,
Vlug, als een zwarte vogel, onheilspellend
De zon bedekkend — ijlings uit zijn oog! —

A. WINKLER PRINS.

DE SLAVERNIJ DER NEGERS EENE INRIGTING DER NATUUR!

Wat NEWMAN in zijne *History of Insects* de merkwaardigste daadzaak in de geschiedenis der mieren noemt, gaf aan een' van de ijverigste verdedigers der slavernij het bewijs aan de hand, dat deze eene — inrigting der natuur is. »De merkwaardigste daadzaak in de geschiedenis der mieren," zegt NEWMAN, »is de gewoonte, welke aan eene van derzelver soorten eigen is, om de arbeiders eener andere soort weg te

vangen, hen te dwingen voor de maatschappij hunner veroveraars te werken, en hen dus letterlijk als slaven te behandelen. De slavenhalende mieren zijn, zoover tot nog toe mijne waarnemingen gestrekt hebben, bleekrood van kleur; de slaven daarentegen, even als de mishandelde inboorlingen van *Afrika*, pikzwart. De tijd van het slavenvangen duurt ongeveer tien weken, en begint nooit vóór dat de mannelijke en vrouwelijke mieren op het punt zijn om uit hunnen poppentoestand te treden, waardoor dus de wreedaardige volkroovers de voortplanting van het geslacht niet verhinderen. Ook schijnt zulks het doel van dit instinct; want waren de slavenmieren eeniglijk tot de slavernij geschapen, waartoe zij bestemd schijnen, zoo zou dit van zelf moeten ophouden, wanneer hunne nesten aangegrepen wierden, eer de gevleugelde myriaden afgetrokken waren, of op het punt stonden om af te trekken, ten einde den pligt der voortplanting op nieuw te vervullen. Zoodra de roode mieren zich op eenen rooftogt begeven willen, zenden zij verspieders uit, om een oord op te zoeken, waar een Negerstam zich neêrgezet heeft; hebben deze spionnen zulks ontdekt, dan keeren zij terug en brengen rapport. Kort daarna rukt het heirleger der roode mieren uit, met eene voorhoede aan de spits, die gedurig afwisselt; want zij, uit welke deze voorwacht bestaat, loopen slechts een weinig vooruit, houden vervolgens halt, laten het hoofdkorps voorbij en sluiten zich aan de achterhoede aan. Anderen hebben middelerwijl hunne plaats ingenomen. De voorhoede bestaat hoogstens uit acht of tien mieren. Is het leger in de nabijheid der Negerkolonie aangekomen, zoo verstrooit het zich, rent heen en weder door gras en struiken, en jaagt in het rond, even alsof het wel de bewustheid had, dat het gezochte voorwerp niet meer ver af was, maar het evenwel niet regt wist te vinden. Hebben zij eindelijk de legerplaats der zwarten ontdekt, zoo ijlen de voorsten onstuimig ten aanval. De wachthoudende Negers verzetten zich; er wordt gevochten, en niet zelden bekoopen deze eerste aanvallers het met den dood. Snel bereikt de krijgsmaar het binnenste van het nest; bij duizenden dringen de Negers naar buiten; de roode mieren van hunnen kant verzamelen zich; een woedende strijd begint, maar steeds eindigt hij met de nederlaag der Negers, die naar de binnenste ruimten hunner woning vlugten. Nu volgt de plondering. Met hunne sterke kinnebakken scheuren de

roode mieren de wanden van den zwarten mierenheuvel uit elkander en dringen in het hart der citadel. Na weinige minuten komt ieder roover terug, beladen met de pop van eenen zwarten arbeider, welke hij, ondanks de waakzaamheid en sterkte van derzelver wachters, veroverd heeft. Den levenden buit met zich nemende, trekken de roode mieren in volkomene orde naar hunne nesten terug, waar, naar oogenschijn, de prijsgemaakte poppen op gelijken voet als hunne eigene behandeld worden, en de arbeiders, zoodra zij zich ontwikkeld hebben, de maatschappij met alle vlijt en vermoedelijke goedwilligheid dienen. Zij herstellen het nest, graven aardgangen, zoeken voedsel bijeen, voederen de mierenwurmpjes, dragen de poppen in den zonneschijn, doen alles, wat het welzijn der kolonie vereischt; kortom, gedragen zich volkomen in dier voege, alsof zij hunne oorspronkelijke bestemming vervulden."

GELAATKUNDE EN SCHEDELLEER IN AANWENDING GEBRAGT OP DE MUZIJK.

Leveren 's menschen gelaatstrekken en deszelfs schedel al dan niet onbedriegelijke kenteekenen, om daaruit den aanleg, de eigenaardigheden en den graad van verstandelijke vatbaarheid van ieder in het bijzonder, en vooral van diegenen, welke zich aan de vrije kunsten der verbeeldingskrácht toewijden, met naauwkeurigheid te kunnen voorspellen? Of, met andere woorden, vormen de door LAVATER en GALL gedane en verzamelde waarnemingen eene stellige wetenschap? Over dit punt werd, gelijk men weet, onder de nieuwere geleerden veel getwist, getwijfeld en over en weder gesproken, en zeker zal nog een geruime tijd verloopen, eer het vraagstuk volkomen opgelost is. Middelerwijl mogen de beide volgende Anecdoten, die ons (het berigt is uit de *Gazette Musicale*) als echt worden medegedeeld, en die zich onmiddelbaar aan twee hoogberoemde mannen in het vak der toonkunst verbinden, een bewijs te meer ten voordeele der physiognomische en phrenologische wetenschap leveren.

Ten tijde, toen GLUCK begon in het lyrische drama te debuteren, vond hij gelegenheid eene reis naar *Zurich* te doen, waar LAVATER destijds juist bezig was den grond van

eene school te leggen, die naderhand zoo veel geruchts gemaakt heeft. De *Duitsche* componist had veel van LAVATER's gelaatkundige nasporingen gehoord, en, zonder juist zelf aan de onfeilbaarheid dier leer te gelooven, zonder aan die waarnemingen en voorspellingen een blind vertrouwen te schenken, had zijne vurige geaardheid, en zijne voor alwat wonderbaar scheen, ligt ontvlambare verbeeldingskracht, hem een levendig belang doen stellen in al het vreemde nieuwe, stoute en schitterende, dat LAVATER's onderstellingen aanboden. Hij maakte dus van zijn verblijf te *Zurich* gebruik, om bij den beroemden man een bezoek af te leggen.

LAVATER hield zich juist bezig, in zijn kabinet, dat een waar Museum vormde, in hetwelk naauwkeurige afbeeldingen van al de uitstekende mannen van dien tijd gevonden werden, met de uitgebreide correspondentie, waaraan hij het grootste gedeelte zijner ochtenduren besteedde. Hij scheen het binnentreden van den toonkunstenaar niet bemerkt te hebben, en, te zeer afgetrokken door de denkbeelden, die hem bezig hielden, ging hij met brievenschrijven voort, zonder ook slechts eenen enkelen blik op zijnen bezoeker te vestigen. Dit had langer dan een half uur geduurd, en reeds begon de componist ongeduldig te worden, toen op eenmaal LAVATER zijne blaauwe oogen, waarin verstand en goedhartigheid tevens te lezen waren, op hem rigtte.

»Wien heb ik de eer te zien, Mijnheer?" zeide hij.

»Vergeef mij, Mijnheer," hernam GLUCK al lagchende, »vergeef mij, wanneer ik de vraag, welke gij mij doet, niet beantwoord, en eenigermate aan uzelven overlaat die op te lossen. Ik twijfel geenszins, of uw doorzigt en schranderheid zullen u dit gemakkelijk maken. Veroorloof mij dan, u te vragen, niet *wie*, maar *wat* ik ben."

GLUCK's oogmerk was klaarblijkelijk, den physiognomist min of meer in verlegenheid te brengen; doch deze was reeds aan dergelijke uitdagingen gewoon, en meer dan eenmaal had hij, bij zoodanige moeijelijke proeven, zegepralen behaald, die zijne talrijke bezoekers in verbazing gebragt hadden. Ook begon hij, zonder over het antwoord van den componist in het minst versteld te schijnen, oogenblikkelijk deszelfs wezenstrekken en gelaat oplettend te bestuderen, en na verloop van eenige minuten besloot hij zijn onderzoek met den uitroep: »Neen, ik bedrieg mij niet, gij zijt toonkunstenaar."

»Dat is waar," hernam de ander; »maar het is eene nog wat te algemeene en onbepaalde aanduiding. Zoudt gij niet het bijzondere vak der muzijk kunnen opgeven, waaraan ik mij meer eigenlijk gewijd heb?"

Op deze nieuwe vraag zweeg LAVATER eenige oogenblikken en scheen in diep gepeins verzonken; vervolgens antwoordde hij plotseling: »Zoo is het; gij zijt componist.... ja, dramatisch componist. De eigenschappen, waardoor gij u onderscheidt, zijn levendigheid, kracht, stoutheid, verhevene gevoelens, groote denkbeelden..... en zie hier," vervolgde hij, een prachtig gebonden werk uit eene van de kassen zijner boekerij nemende, »ik zou wel eene weddingschap willen aangaan, dat gij deze partituur gecomponeerd hebt."

GLUCK sloeg den blik op het hem voorgehouden werk, en herkende daarin een zijner opera's, onder den titel van *den val der Reuzen* bekend, en die kort te voren in geheel *Duitschland* algemeene toejuiching verworven had. De verrassende scherpzinnigheid van den gelaatkundige stortte hem eenigermate in schrik en verbazing tevens.

»Dit is nog niet alles," vervolgde LAVATER, wiens blik van geestdrift begon te glinsteren en wiens stem met elk oogenblik eenen plegtiger toon aannam; »dit is nog niet alles. Gij zijt tot eene groote, luisterrijke bestemming geroepen. Gij zult op de baan, welke gij betreden hebt, eenen schitterenden naam en onsterfelijke herinneringen achterlaten; gij zult de stichter eener groote school worden: want gij bezit eene onuitputtelijke scheppingskracht, en, wat meer is, dien gloeijenden ijver voor den strijd op het veld der eer, die beroemde mannen voortbrengt en zekerheid geeft van de overwinning."

Drie jaren daarna was GLUCK in *Frankrijk*, waar hij zijne *Iphigenia in Aulis*, dat meesterstuk der kunst, hetwelk den grondslag tot de nieuwere vormen van het lyrische drama gelegd heeft, ten tooneele liet voeren. Bij deze gelegenheid deelde zich de muzikale wereld van dien tijd in twee partijen, en de naam van GLUCK, die bij den strijd steeds meer en meer won, werd onder al de beschaafde volken der aarde bekend en geëerd. En zoo werden dan LAVATER's voorspellingen over den beroemden *Duitschen* componist zoo naauwkeurig mogelijk vervuld.

Nevens den naam van den *Zuricher* geleerde hebben GALL

en SPURZHEIM, op een met het zijne naauw verwant veld der wetenschap, eene gelijke beroemdheid verworven, en de phrenologie heeft geene geringere wonderdingen aan te wijzen dan het vak van LAVATER's studie. Met betrekking tot eerstgemelden geleerde hebben wij onzen Lezeren de volgende Anecdote mede te deelen:

Het is bekend, dat GALL, de beroemde grondlegger der phrenologische school, geene groote gezelschapszaal verliet, zonder alvorens de schedels en derzelver kenmerkende uitpuilingen, bij al de personen, die er aanwezig waren, onderzocht te hebben. Men onderwierp zich gaarne aan die wetenschappelijke betasting, en om de uitkomsten daarvan in het geheugen te houden droeg de beroemde phrenoloog steeds een zakboekje bij zich, waarop hij de namen van al de genen, die zich zijn onderzoek hadden laten welgevallen, opteekende, met bijvoeging van de aanmerkingen, welke hij omtrent elk derzelve gemaakt had.

Toen nu GALL, ongeveer dertig of vijfendertig jaren geleden, zich ettelijke maanden lang te *Milaan* ophield, had hij in de salons aldaar inzonderheid eenen nog zeer jongen toonkunstenaar opgemerkt, die door vernuft, scherts en talent het gezelschap vermaakte. Zie hier wat hij, met betrekking tot dezen jongen man, in zijn notitieboek aanteekende: »Een schitterend oog. Een fijne, vernuftige glimlach. Een gebogen, vooruitspringend voorhoofd. Geestdrift. Scheppend genie. Kracht. Bevalligheid. Vruchtbaarheid. Buigzaamheid."

De naam van den jongen toonkunstenaar, dien wij hier bedoelen, was ROSSINI, een naam, welke destijds nog volstrekt onbekend was; en evenwel zou men bezwaarlijk eene volkomener optelling leveren van de onderscheidene eigenschappen, door welke de kunstvoortbrengselen van den grooten componist zich naderhand zoo luisterrijk onderscheiden hebben.

NIEUWUITGEDACHT MIDDEL, OM ZICH SCHULDEISCHERS VAN DEN HALS TE SCHUIVEN.

Het door J. MENDELSSOHN, te *Hamburg* uitgegeven wordende tijdschrift, *Panorama der Gegenwart*, behelst onder anderen ook de volgende Anecdote. Een jonge *Parijzenaar*

uit een adellijk en aanzienlijk geslacht, welks vermogen en geduld hij echter door zijne verkwistingen eindelijk had uitgeput, werd nu rusteloos door zijne schuldenaars vervolgd. Aan hun gekwel, door welk middel dan ook, een einde willende maken, noodigde hij eindelijk die gezamentlijke heeren tegen een bepaald uur in zijne woning. Zij kwamen. De kamerdienaar ontving hen in de voorzaal. »Mag ik u om uwe rekeningen verzoeken, mijne Heeren?" zeide hij. Met hoopvolle verwachting werden zij hem overhandigd. »Weest zoo goed, slechts weinige minuten te wachten; de voldoening zal zoo aanstonds volgen." Met deze woorden en een' beleefden wenk om plaats te nemen, begeeft de bediende zich in de kamer van zijnen heer. Een oogenblik daarna valt in dat vertrek een schot. Ontsteld en met ijzing op het gelaat vliegt de kamerdienaar naar buiten en roept: »Gijlieden hebt hem vermoord; hij is het slagtoffer uwer onbarmhartigheid; ziet slechts, daar ligt mijn goede heer met verbrijzelde hersenpan!" De verbaasde schuldeischers wanen het bloedende lijk te zien, en, bevreesd voor policieverhooren en andere lastige formaliteiten, ijlen zij om het zeerst het huis uit. — Een kwartier uurs later verwisselde Graaf v. T. zijne woning en betrok er eene in eene ver van daar gelegene wijk. Zijne schuldeischers, die aan den zelfmoord, welke onder zulke omstandigheden te *Parijs* niets buitengewoons is, in ernst geloofd hadden, vernamen eerst, welke list hen verschalkt had, toen, eenigen tijd daarna, de gewaande zelfmoorder *Parijs* en *Frankrijk* verliet, en hun in eene beleefde circulaire daarvan kennis gaf.

DAT MAG DAN TOCH WEL MENSCHELIJKE ELLENDE HEETEN!

In *Engeland* is, door de onbeschrijfelijke armoede der lagere volksklassen, een geheel nieuw middel ontstaan om geld te verdienen. De armen laten zich, tegen betaling, bij de dentisten de tanden uittrekken. En waarom niet? Die ongelukkigen hebben toch buitendien niets te bijten of te breken.

ANECDOTE VAN SHERIDAN.

De geestige parlementsredenaar, schrijver en — schuldenmaker SHERIDAN had op zekeren dag, hetgeen hem niet dikwijls gebeurde, een paar nieuwe laarzen aan de beenen. »Hoe denkt gij wel," zei hij tot zijne vrienden, welker oplettendheid hij zag dat er door getrokken werd, »dat ik aan deze laarzen gekomen ben?" Men raadde en raadde, maar telkens mis. »Och," zei eindelijk SHERIDAN, »houdt maar op, want gij raadt het toch nooit. Ik heb ze gekocht en betaald."

MIDDEL TEGEN PASQUILLEN.

Toen zeker schrijver eens den Koning van *Zweden*, GUSTAAF DEN III, in een schimpschrift gehoond had en op diens bevel in persoon voor hem verschenen was, sprak de Vorst tot hem: »Gij schijnt *veel vernuft*, maar *weinig geld* te bezitten," en zond hem daarna met eene aanzienlijke gift naar huis. Uit den pasquilschrijver werd nu de ijverigste lofredenaar des Konings.

DUBBELZINNIGE VERKLARING.

Twee geregtsdienaars werden afgevaardigd, om iemand wegens schulden in arrest te nemen. Deze echter zag, door het venster, hen aankomen; hij sloot zich op, en overlaadde hen, van uit zijne schuilplaats, met scheldwoorden; waaromtrent de geregtsdienaars de navolgende verklaring schriftelijk inleverden: »De Heer N. N. heeft ons van uit zijn venster beschimpt, en ons voor *spitsboeven*, *lummels* en *ezels* uitgemaakt; hetwelk wij mits dezen, als overeenkomstig de waarheid, met onze respective handteekeningen bevestigen."

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER DE ZEDELIJKE SCHOONHEDEN IN STILLING'S TOONEELEN UIT HET RIJK DER GEESTEN.

Door

Mr. A. F. SIFFLÉ. (*)

Met lof vermeldt men te regt de zedelijke schoonheden van eenen HOMERUS, eenen PINDARUS, eenen SOPHOCLES en anderen. Men verstaat daardoor zoodanige plaatsen, die ons vooral boeijen door de waarheid der denkbeelden en het edele der gevoelens, vereenigd met het juiste en bevallige, het stoute en verhevene, of wel het schilderachtige en roerende der uitdrukking.

Ook in ons vaderland zijn wel sommigen opgestaan, die den beminnaars van dat *zedelijk* schoon den versmadenden naam van *leden der nuttigheidsbent* toevoegen, en willen, dat men, bij de beoordeeling van het schoone, volstrekt geen acht sla op hetgeen waar en goed is. Tot de zoodanigen behoor ik niet: want gaarne wil ik erkennen, dat niet alles wat nuttig is tevens schoon, en niet alles wat schoon is tevens heilzaam is; maar de *volmaakte* schoonheid kan nimmer strijdig wezen met waarheid en deugd. Wat nuttig is, zal zoo veel te eerder in beoefening worden gebragt, naar mate het zich aanlokkelijker voordoet; en wat schoon is, bezit te hoogere waarde, naar mate het tevens eene heilzame strekking erlangt.

Dezen avond wensch ik uwe aandacht bij de *zedelijke schoonheden* van HENDRIK JUNG, gezegd STILLING, te bepalen, en wel alleen tot de zoodanige, als wij ontmoeten

(*) Voorgelezen in het Perpetueel Committé van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen te *Middelburg*, den 1 Febr. 1843.

in het eerste deeltje van zijne *Tooneelen uit het Rijk der Geesten.*

Gij gevoelt, M. H., zoo ras er van *tooneelen* gesproken wordt, dat daarbij in aanmerking moeten komen de personen der sprekers, en de plaats, waar zij ondersteld worden op te treden.

Het was den Schrijver te doen, om zijne voornaamste denkbeelden, betrekkelijk onzen toekomenden toestand, zinnelijk voor te dragen. Hij kon zich derhalve van Grieksche noch Noordsche *Mythologie* bedienen, en moest er zich zulk eene scheppen, die met het Christendom zoodanig overeenkomstig was, en met den staat der wetenschappelijke beschaving zoodanig gelijken tred hield, dat men hem wel kon toevoegen: *het is mogelijk, maar het blijft onbewezen*, maar dat men hem nooit kon tegenwerpen: *hetgeen gij zegt, is onmogelijk.* Om verder alle verkeerde toepassingen te voorkomen, gaf hij zijnen sprekers Hebreeuwsche en somwijlen Grieksche namen: want hij verklaarde, in het geheele werk geene personen, maar zaken te bedoelen.

Op een aantal zedelijke schoonheden, in dat werk van STILLING voorkomende, kan ik natuurlijk u niet oplettend maken, zonder uitschrijving der treffendste plaatsen. Maar, zal ook dit met goed gevolg geschieden, dan moet ik vooraf eene schets geven der door den Schrijver, tot voertuig zijner denkbeelden, aangenomene *Mythologie*; waarmede ik geenszins bedoel, dat geheel het stelsel, in elke bijzonderheid, louter verzinsel zou wezen, maar alleen, dat het zulks is als geheel beschouwd, al ligt ook in die inkleeding menige waarheid verscholen.

Derhalve zal ik, in de eerste plaats, een overzigt geven van de door STILLING gebezigde *Mythologie*, en daarna eenige *zedelijke schoonheden* uit het aangehaalde werkje tot proeve mededeelen, telkens, zoo veel noodig, met een verslag van den hoofdinhoud van 't gesprek, waarin zij voorkomen.

I. STILLING legt dan ten grondslag de volgende stellingen en begrippen, die hij blijkbaar houdt voor de waar-

heid nabij te komen in de hoofdzaak, schoon hoogst onzeker in de bijzonderheden, vooral der buiten het bereik onzer kennis liggende, doch tot de inkleeding onmisbare, plaatsbeschrijving. De eerste stellingen zijn louter *dogmatisch*, namelijk:

Er is een oorspronkelijk en door eigene kracht bestaand Opperwezen, Bron en Oorzaak van al hetgeen geweest is, nog is en zijn zal, de hoogste en eeuwige Rede, de Volmaaktheid zelve, aan tijd noch plaats gebonden, en dus door geene zinnelijke waarneming kenbaar.

Alle schepselen zijn van Hem voortgesproten, en onder die allen is niet één aan eenig ander volkomen gelijk. Het eene voortreffelijker zijnde dan het andere, is er dus noodwendig slechts één, die boven alle andere, in tijd en ruimte bestaande, wezens in waarde verheven is.

Zonder die vormen der zinnelijkheid zou geen schepsel kunnen bestaan. Neem tijd en ruimte weg, en alles lost zich op in het Absolute, in het onvoorwaardelijke bestaan der Godheid.

Tijd en ruimte zijn dus de voorwaarden van bestaan van elke persoonlijkheid buiten God; maar alle kracht in de schepselen is uit den boezem der Volmaaktheid in hen afgedaald, is afstraling van den Goddelijken Geest in hun wezen.

Het beeld of de afstraling der Godheid is in het eene schepsel vollediger dan in het andere. In het Hoofd der schepping, zijnde, volgens STILLING, de meermalen aan de Oudvaders verschenen en naderhand menschgeworden JEHOVA, is die afstraling volkomen. Hij is het Eeuwige Woord, of de onveranderlijke en volmaakte uitdrukking van het volstrekt onzigtbare Wezen der wezens, voor zoo veel *Hij* bestaat in het *Absolute*, en derhalve het *Absolute* zich afspiegelt in *Hem;* doch, als afzonderlijk persoon, bestaat Hij tevens in tijd en ruimte, d. i. hij ontwikkelt zijne gedachten bij opvolging; er is voor hem een verleden, een tegenwoordig, een toekomend. Hij kan zich vertoonen en van plaats veranderen, naar willekeur.

Niemand kan het Opperwezen beter of nader kennen,

dan zoo gelijk Hij zich afspiegelt in dezen zijnen eeniggeborenen Zoon, het eeuwig Ideaal der menschheid, door wien de Vader alles heeft daargesteld, door wien Hij zich openbaart, en het eeuwig heil zijner redelijke schepselen bewerkt.

Schoon tijd en ruimte de vormen der gewaarwording bij alle schepselen zijn, kan dit echter wezen (en hier begint het *Mythische* van het stelsel) in tweederlei zin: of zoodanig, dat het geestelijke door het stoffelijke geboeid wordt; of omgekeerd zoodanig, dat het stoffelijke door het geestelijke wordt overheerscht.

Aldus ontstaat er tweederlei schepping: de Zinnenwereld en de Geestenwereld.

In de Zinnenwereld kunnen zielen met elkander vermaagschapt zijn, en echter door tijd of afstand, zoo niet door beiden, verre van elkander zijn afgescheiden; tenzij, in een' hoogen graad van helderziendheid, zich de toekomst ten deele voor den ziener ontsluijere, en de afstandsmaat in zoo ver wegvalle, dat men elkander, onafhankelijk van dien afstand, verschijne.

In de Geestenwereld kan de tijd, die aldaar, zonder afdeeling naar waarnemingen in de ruimte, slechts eene voortduring is zonder einde, geenen zoodanigen scheidsmuur opwerpen, of men kan eenmaal elkander ontmoeten; en de ruimte is er in zoo ver slechts loutere vorm van gewaarwording, dat men zich steeds in de nabijheid bevindt van allen, wier geest met den onzen verwant is. Hoe grooter verschil tusschen de zielen, hoe langer tijd er noodig is, om elkander te verschijnen.

Tot de Zinnenwereld behoort alles, wat wij met het oog van ons dierlijk ligchaam kunnen aanschouwen, ook al die zonnen en melkwegstelsels, kortom die duizende millioenen werelden, die door het gewapend oog worden ontdekt, of ontdekt zouden kunnen worden, indien wij slechts toereikende hulpmiddelen bezaten.

Maar, evenmin als een enkele waterdroppel op aarde onbevolkt is, evenmin is het die verbazende ruimte, welke de zonnen en werelden vaneenscheidt. Doch even gelijk

wij door een bijzonder helder glas zouden heenzien zonder iets van het glas te bespeuren, even zoo zien wij de voorwerpen der Zinnenwereld door die der Geestenwereld heen zonder iets er van te bemerken, behalve welligt ten deele in den hoogsten staat van helderziendheid.

In de Geestenwereld is eveneens de Zinnenwereld onzigtbaar, behalve voor hen, die tot den rang van Engelen of Godsgezanten zijn verheven, en, overeenkomstig hunne bestemming, zoo wel de grover stoffelijke, als de fijnere Geestenwereld aanschouwen kunnen.

In alle bollen der Zinnenwereld staat de *mensch*, d. i. het met eenen onsterfelijken geest begaafde, doch aan een dierlijk ligchaam gebonden wezen, aan het hoofd der schepping. Overal is de dood eene straf voor den zondaar, omdat zijn lot er door verergert, en een doorgang tot de zaligheid voor den brave, omdat zijn lot er door verbetert. In zichzelven echter is de dood slechts de verwisseling van een' lageren met een' hoogeren vorm van bestaan.

Verder: gelijk b. v. zoo wel het Ethiopische als het Caucasische ras tot het menschdom op aarde behoort, en echter die beide (om van andere menschensoorten te zwijgen) van elkander kennelijk zijn onderscheiden, terwijl weder, onder de menschen van hetzelfde ras, geene twee personen aan elkander volkomen gelijk zijn; zoo zijn de menschensoorten in al de millioenen wereldbollen onderscheiden van elkander, en nergens zijn twee personen aan elkander volkomen gelijk.

De Geestenwereld wordt uit de Zinnenwereld bevolkt. Er is geen Engel of Duivel, dan die vooraf mensch is geweest, op dezen of genen wereldbol. Uit den doodslaap ontwaakt zijnde, wordt ieder, onmiddellijk bij zijn overlijden, met het ligchaam der opstanding omkleed, en langzamerhand van zaligen geest tot Engel, van Engel tot Aartsengel verheven; of, zoo het booze hem in de Zinnenwereld overwonnen had, wordt die verdoemde geest van lieverlede een Duivel, onderworpen aan de rampzaligheid, die onafscheidelijk is van het kwade, en hem aan

blijft kleven, tot door den tweeden dood het zondig beginsel in hem vernietigd is.

Één wezen echter heeft oorspronkelijk tot de Geestenwereld behoord, JEHOVA, Gods eeniggeboren Zoon, het grondbeeld der schepping. Doch ook deze heeft in der tijd zijne heerlijkheid afgelegd, en die eerst hernomen, na betoond te hebben, ook in een' zedelijken zin boven allen verheven en het oppergezag waardig te zijn; daar hij zich niet slechts tot den stand van een reeds Engel geworden, maar zelfs tot dien van een nog in het dierlijk ligchaam gekluisterd mensch had vernederd, en alzoo niet de Engelen, maar de menschen tot zijne broeders had aangenomen; terwijl zijne heerlijkheid, zoo wel vóór als na zijne menschwording, in het oog van God, voor wien tijd noch ruimte bestaat, haren genoegzamen grond heeft in zijne, op dezen aardbol geblekene, zedelijke waarde. Daar *hij* nu van alle overledenen de eerste was, die niet in een nachtgezigt of voor een oogenblik, maar gedurende een tijdvak van veertig dagen, nadat het sterfelijke door het leven bij hem verslonden was, aan allen, wier geest met den zijnen in genoegzame verwantschap stond om hun aanschouwelijk te worden, bij herhaling op helderen dag is verschenen, en voor hunne oogen, met zijn etherisch ligchaam, den dampkring onzer aarde verlaten heeft, zoo is hij, te onzen opzigte, de eersteling uit de dooden.

De anderen zijn te *onzen* opzigte dood, maar in waarheid, en in *Gods* oog, leven zij allen. Wanneer wij sterven, wordt te *onzen* opzigte de Zinnenwereld vernietigd, wij *zelven* echter worden veranderd. Bij onze ontwaking in het andere leven zijn wij als 't ware omringd door de overledenen, die *dan*, met betrekking tot *ons*, onverderfelijk worden opgewekt. De Geestenwereld, en het daarin gehouden wordend eeuwig oordeel, waarbij de Engelen van wege CHRISTUS, den Regter van levenden en dooden, de maaijers of inzamelaars voor den hemel zijn, blijven dus, voor de bewoners der Zinnenwereld, de toekomende wereld en het oordeel ten uiterste of ten sterfdage. Voor hen, die het voorbijgaand tijdelijke met het betrek-

kelijk, d. i. voor opvolgende wijziging vatbaar, eeuwige (daar immers het volstrekt of onbegonnen en onveranderlijk eeuwige den Onzienlijke uitsluitend eigen is) hebben verwisseld; voor hen is de Zinnenwereld de voorbijgegane orde der dingen; en, voor zoo veel het op hen toepasselijk was, hebben de zaligen het oordeel, dat eeuwig gehouden wordt, persoonlijk doorgestaan, terwijl de overigen het nog ondervinden. Wanneer eenmaal deze aardbol verstoord en het *dan* daarop levende menschdom verdelgd wordt, ontwaken die allen gelijktijdig in de Geestenwereld, zonder door den dood op aarde van elkander vooraf te zijn gescheiden geweest; en, terwijl zij alzoo allen, op één tijdstip, van bestaansvorm verwisselen, staan tevens, met betrekking tot *hen*, *die eigenlijk slechts zelven veranderd zijn*, al de vooroverledenen als 't ware op uit hunne graven.' Opstanding en wederzien worden dan *algemeen*, en, omdat er geen menschdom op aarde meer bestaat, heeft de scheiding tusschen een in de Zinnen-, en een in de Geestenwereld levend menschdom *dan*, voor de kinderen van ADAM, voor altijd opgehouden.

Elke wereldbol, of althans ieder zonnestelsel (en hier begint de voorstelling zelfs meer en meer *phantastisch* te worden) heeft zijne eigene Geestenwereld. Die van onzen bol, mogelijk van geheel ons zonnestelsel, heeft drie hoofdafdeelingen. De middelste is het Schimmenrijk of het veld der opstanding, waar alle gestorvenen ontwaken en gevonnisd worden. Het strekt, ten noorden en zuiden, zich uit in de onmetelijkheid. Ten oosten ('t welk hier eenvoudig de plaats beteekent, van waar het licht komt) heeft het den Hemel, ten westen de Hel.

In dat Schimmenrijk, of den *Hades*, smaakt men geen ander geluk of ongeluk, dan hetgeen uit eigen' boezem ontwelt. Het geestenligchaam, waarin men ontwaakt, is de volkomene uitdrukking van het ligchaam op aarde, doch verandert in voorkomen, naar mate de geest zich ontwikkelt en rijp wordt voor eene vaste bestemming. Niemand blijft er langer dan dertig jaren, naar onze tijdrekening. De meesten zijn er reeds vroeger door eenigen tot

Engel bevorderden heilige gerigt, en tot den Hemel, het ware *Elysium*, ingegaan, of tot de Hel, d. i. de *Gehenna* of den *Tartarus*, verwezen.

De hemellingen, zoo wel als de helbewoners, zijn afgedeeld in een drietal graden, doch met ontelbare ondergeschikte wijzigingen in elken graad, naar mate der meerdere of mindere deugd of boosheid van elken afzonderlijken geest.

De zaligen van den eersten graad bewonen het Kinderrijk, of het Rijk des Onderrigts. Dáár worden dadelijk overgebragt alle, vóór de ontwikkeling hunner rede, gestorvene kinderen uit alle volken, zelfs zij, in welke de levenskiem reeds bestond, doch die vóór hunne geboorte zijn overleden; verder, na het oordeel te hebben ondergaan, alle deugdzame *Heidenen*, *Mohammedanen*, *Israëliten*, opregte twijfelaars en welmeenende, doch bekrompen gedacht hebbende of verkeerd onderrigte *Christenen*.

In het Schimmenrijk heerscht eene eeuwige schemering, steeds helderder wordende naar het oosten, waar een blozende dageraad van over het hooge gebergte henenschijnt. Maar in het Kinderrijk lacht die dageraad eeuwig over den bekoorlijken en onafzienbaren lusthof henen; terwijl hij, in de heerlijkste glansen, uit het schitterend oosten opdaagt, van over het onbeklimbare grensgebergte. Daar achter ligt het Rijk des Lichts, waar de Zon der Eeuwigheid, de Heerlijkheid des Heeren, onophoudelijk boven de kimmen staat. Zij, die er op aarde toe geschikt zijn geworden of in het Kinderrijk toe gevormd zijn, wonen aldaar in nog prachtiger paleizen en hebben heerlijker tempels, dan men in het Kinderrijk ontmoet. De aarde is er als smijdig goud, de hemel of het luchtgewelf als vloeijend zilver. De bewoners worden Engelen genoemd. — Achter het derde gebergte ligt het Rijk der Heerlijkheid, waar de Zaligmaker zelf, als de éénige aanschouwelijke Godheid, regeert. De bewoners heeten Aartsengelen of Serafs. De Heerlijkheid Gods staat er, als eeuwige Zon, in het toppunt. Dáár is het hemelsch *Jeruzalem*. De schoonheid is onbeschrijfbaar.

In al deze Rijken verrijzen grond en gebouwen, voor zoo veel zij er zijn, door de scheppingskracht des Eeuwigen; maar de versiering daarvan ontstaat door de scheppingskracht, welke den bewoner door den Verhevene is medegedeeld. Al de hen omringende voorwerpen (en dit is even waar in de Hel, als in het Schimmenrijk en den Hemel) staan steeds in harmonie met den verstandelijken en zedelijken toestand der geesten. Een booze zou den Hemel, rondom zich, welhaast in eene woestijn herscheppen; een edeldenkende zou de Hel, rondom zich, in een' lusthof veranderen.

Gelijk het in het Schimmenrijk steeds helderder wordt naar het oosten, zoo wordt het steeds donkerder naar het westen. Eindelijk is het licht des Hemels geheel verzwonden; doch, waar die eeuwige nacht begint, ontdekt men, in het verre westen, het opgloren van een' anderen gloed.

Gelijk het voor elk, die voor den Hemel nog niet rijp is, onmogelijk is, het uit te houden in de lucht, die uit het oosten hem tegenstroomt, terwijl het licht zijne oogen pijnigt en zijne zinnen bedwelmt; zoo gaat het eveneens met hem, die nog niet vatbaar is voor den toestand eens helbewoners. Naar mate het booze beginsel zich ontwikkelt, wordt het hem behoefte, de lucht te zoeken, die uit de Hel hem tegenwalmt, en wordt de van daar opstijgende gloed het éénige licht, waarbij hij zien kan. Als hij gerigt en veroordeeld is, snelt hij er onwillekeurig en onvermijdelijk henen.

De eerste graad der rampzaligheid is het Rijk der Ellende. Alle plannen, om de zinnelijkheid te bevredigen, mislukken. Weinigen echter worden door die gedurige teleurstelling hunner wenschen van hunne verkeerdheid genezen, en dien ten gevolge door het Schimmenrijk naar het Kinderrijk heengevoerd. De meesten blijven onverbeterlijk, en gaan over tot het Rijk der Duisternis, de woonplaats der Duivelen. Er is ook dáár, waar hoogmoed, wrevel, wraakzucht, woede en wanhoop het leven verbitteren, wel een licht, maar het is die eigen gloed, die

reeds (even als een brandende berg, in den middernacht, een afgelegen landschap beschijnt) het Rijk der Ellende bestraalde. Die gloed is in het Rijk der geestelijke Duisternis nog sterker, en schijnt vreeselijk, in den onophoudelijk zwarten nacht, van over de kale rotsgebergten in het westen. Doch den vuurpoel zelven (welks heete, uit den onmetelijken, altijd vlammen en lava brakenden krater opstijgende, dampen voor de daar wonende Aartsduivelen of Satans onmisbaar zijn; terwijl van die booze geesten de snoodste de Satan is bij uitnemendheid, gelijk in den Hemel de volmaakte mensch de Zoon van God is); dien vuurpoel, de zon der helbewoners, vindt men in het derde Rijk, het Rijk des Vuurs. — Bij de rampen, die men dáár ondervindt, wordt het stugste gemoed tot was gekneed. De verloren zoon, wien alles ontzonken is en alles tegengrimt, roept er uit: Ik zal opstaan en tot mijn' vader gaan, en reeds snelt de vader hem, als 't ware, te gemoet! Het was de laatste, maar onfeilbaar werkende proef tot loutering van den verdwaalde. Dit zal ook eenmaal den Satan of den Booze bij uitnemendheid gebeuren: want het Kwaad kan niet eeuwig zijn, gelijk God.

Wij vertrouwen, in het eerste deel onzer Rede, de *Mythologie* van STILLING genoegzaam te hebben doen kennen, en gaan thans, in het tweede deel, eenige proeven leveren der *zedelijke schoonheid* van sommige tafereelen.

II. Daartoe verkiezen wij een overzigt te geven, hier en daar met overname van sommige gedeelten, van de volgende Tooneelen, die ik zoodanig gerangschikt heb, dat wij met een roerend en verrukkend Tooneel zullen besluiten.

Wij beginnen met het eerste Tooneel: *Het groot ontwaken.*

HANON, PELON, AVITH, AZURIEL.

HANON (alleen.)

Mijn ontwaken is vreeselijk, of alles is een droom. Welk eene plegtige stilte! In deze eindelooze ruimte heerscht eene zwijgende schemering. Ginds, over het afgelegen

gebergte, zie ik een zacht licht, even als het aanbreken van den lentemorgen. Hemel! welk eene plegtige rust! — Nergens leven of adem. Niets roert, niets beweegt zich. Alles schijnt mij louter schaduw te zijn. Ik wandel als op een vloer van wolken; beneden mij is geene aarde meer, boven mij is geen gesternte of maanlicht. Ik bevind mij alleen in deze huiveringwekkende woestenij.

Wat overkomt mij? Ik zweef even ligt, als de nevel op de vleugelen des winds. Ik stijg omhoog, ik daal neder op den minsten wenk van mijnen wil. Mijn logge ligchaam bestaat niet meer!

Indien dit droomen is, dan heb ik nog nooit, met zulk eene klare en duidelijke bewustheid, gedroomd. Maar neen! ik droom niet. Het is ontwaken ten eeuwige leven; mijne geliefde vrienden stonden bij mijn bed, en weenden.... Ik gevoel in mij geene begeerte, om wederom bij hen te zijn; ik ontwaar slechts eene teedere herinnering. Ook zij zullen den droom (des aardschen levens) welhaast hebben uitgedroomd!

Ik overzie mijn leven, en merk eene verbazende menigte van tekortkomingen en gebreken. Daarentegen is het goede, dat ik gedaan heb, zeer gering; en echter woont in mijn binnenste diepe, weemoedige vrede. — Vader der Geesten! maak een einde met mijne dierbaren, en ontferm u mijner! Gij zult toch hier zoo wel alomtegenwoordig zijn, als in het veelkleurig en woelig gebouw, dat ik verlaten heb.

Maar hoe eenzaam! Ik moet wezens opzoeken, aan welke ik mijne gedachten kan mededeelen. Misschien vind ik ze ginds, in het land des eeuwigen morgens. — O! hoe verkwikkelijk is het hier! — Versterkende koelte, meilucht blaast in dit eeuwig oosten! — Welk een zacht licht!... Hemel! ik zelf wordt verlicht, ik begin te schemeren, mijn wezen trekt het licht aan, ik heb een voorgevoel van zaligheid.

Doch welk eene menigte wandelt ginds in de landstreek der schaduwen, aan den voet van het gebergte? Ik moet

derwaarts gaan. Zonder gezelschap bestaat er geene zaligheid.

(*Hij nadert eenen eenzaam en in gepeinzen wandelenden geest, en zegt:*)

Vrede zij u, mijn broeder! Wie zijt gij?

PELON.

Mijn naam is PELON. Ik ben mijzelven een geheim, ik ken mijzelven nog niet; doch dit alleen bemerk ik, dat ik niet meer ben, die ik weleer was. Ik gevoel intusschen te wèl, dat ik niet ben 't geen ik zijn moest.

HANON.

Gij mist den eersten regel van dit couplet. Deze luidt: *Verlicht mij, Heer, mijn Licht!* En ziedaar, hoe dat licht van gindschen heuvel der schaduwen afstraalt.

PELON.

Dat licht schijnt mij niet aan te gaan. Ik zie, dat het zich in *uw* wezen spiegelt. Gij schemert, als glinsterend zilver door een' witten nevel, of als weleer de volle maan door dunne wolkjes. Maar zie, hoe duister *ik* ben.

HANON.

Wat waart gij dan in het vorige leven? Ontdek u aan mij, lieve PELON!

PELON.

Ik was een arts; mijne opvoeding was goed; ik begreep de grondwaarheden van de Godsdienst. — Neen! ik begreep ze niet; ik leerde ze slechts, maar ik geloofde ze en leefde onberispelijk. Ik kwam eindelijk op de Hoogeschool; ik las schriften, die mij van mijnen koers afleidden. In 't kort, ik werd een twijfelaar, en — ik ben het nog.

HANON.

Waaraan twijfeldet gij dan?

PELON.

Eerst aan de waarheid van de Christelijke Godsdienst, naderhand ook aan het bestaan van God, aan de onsterfelijkheid der ziel en de vrijheid onzer handelingen. Eindelijk werd ik een volslagen *Determinist*.

HANON.

En aan dat alles twijfelt gij nog? Misschien zijt gij nog een *Determinist?*

PELON.

Helaas, ja!

HANON.

Twijfelt gij dan *nu* ook nog aan de onsterfelijkheid?

PELON.

Ja, ja! aan de onsterfelijkheid.

HANON.

Evenwel, gij zijt gestorven, en zie, gij leeft weder.

PELON.

Weet ik, hoe lang ook *dit* leven duurt? Zijn wij *hier* der vernietiging niet meer, dan in het vorige leven, nabij? — Wat is dan de wereld, waarin wij ons thans bevinden? Eene loutere schaduw! — Hier kiemt geen zaadje onder onze voeten; alles is stikdonkere duisternis; aan alle zijden doen zich de twijfelachtigste uitzigten op. Noem wat gij wilt, gij zult het hier niet vinden, zoo het slechts een iets, de mogelijkheid van een iets te kennen geeft. Hier zoudt gij den tred van de rups en het ademhalen van het ziertje hooren, indien zij in dit ruim leefden. Hoe na zijn wij hier bij de vernietiging! Nog één stap, en wij zijn niet meer!

HANON.

Arme PELON! Ik geloof en hoop, dat uwe twijfeling welhaast door onuitsprekelijk blijde zekerheid zal vervangen worden. Maar, bleef de eeuwig onveranderlijke wet van liefde jegens God en uwe natuurgenooten u altijd heilig?

PELON.

Ja! en ik poogde haar met al mijn vermogen te gehoorzamen.

HANON.

Gij waart derhalve deugdzaam. — Zoudt gij u *verheugen*, als de Christelijke Godsdienst, in al hare uitgebreidheid, waarheid ware?

PELON.

Ja! onuitsprekelijk.

HANON.

Pelon! gij begint te schemeren.

PELON.

Ik ondervind het. Ik ontwaar een duister voorgevoel. Ik reikhals naar het tijdstip der groote beslissing. Maar wie zijt *gij* toch?

Het verder gesprek zullen wij grootendeels overslaan, en alleen aanmerken, dat HANON raadsheer geweest was in eene kleine stad, alwaar hij tevens eenigen handel dreef. Hij was een braaf en godsdienstig, maar geen bijzonder voortreffelijk man. Doch de sprekers zien welhaast eenen derde naderen; het is AVITH, een Minister, die in zijn leven het volk onderdrukt had. Hij zet zich uit tot eene vreeselijke grootte, en vergramt zich over de stoutmoedigheid van HANON en PELON, die hem ondervragen willen; doch de ademtogt alleen van die twee betere geesten doet hem, als door een' elektrieken schok getroffen, terugdeinzen. Op eens roept PELON uit: Zie eens, HANON! Wie zweeft daar, met schitterend licht bekleed, van het gebergte herwaarts?

HANON.

Welk eene majesteit! Mogten wij ons in het stof vernederen en aanbidden! — Zie, onze medgezel wil zich verwijderen, maar hij is aan den grond vastgekleefd en kan niet voort.

PELON.

Die ellendige! Maar zie, lieve HANON, den wolkenwagen van den Vorst des Lichts! Verblindend lichtblaauw, als schitterend gepolijst zilver, waarin zich een zachte, vrolijke morgenhemel spiegelt, en daaronder, in een' gouden nevel, zachtgolvend purper. Zijn gewaad is rustende bliksem; zijne haarlokken zijn avondwolken, als de zon vrolijk is ondergegaan. Zijn aangezigt, zijn gansche persoon! — o! wat zijn hierbij de Grieksche statuën hunner ingebeelde Goden! — Maar hij nadert.

AZURIËL ziet allen met hemelsche goedheid aan. AVITH poogt zich te verwijderen. Nu schiet AZURIËL een' lichtstraal op den armen geest, wiens reuzengestalte tot die

van een' dwerg ineenkrimpt. AZURIËL tot AVITH: Onthul u!

PELON.

HANON! zie, welk eene bloedige rol zich uit hem in het ledige ontwikkelt! Zie, hoe vlammenschrift boven zijn hoofd flikkert, als ware het met phosphorus geschreven! Hemel! welke gruweldaden, met levendige verwen geschetst!

AZURIËL slingert een' bliksemstraal op AVITH, en zegt: Ga henen! lijd pijnen in het eeuwig verderf, verre van het aangezigt des Heeren en zijne heerlijkheid! — AVITH wordt in eene ijzingwekkende gedaante herschapen, en als weggerukt naar het westen.

Nu spreekt AZURIËL tot PELON, den twijfelaar: Onthul u! — Gij hebt veel liefgehad, doch alleen om uws zelfs, niet om des Heeren wil. 'Smaak het loon uwer werken; maar den Heerlijke kunt gij niet aanschouwen.

Tot HANON: Onthul u! — Gij hebt veel geloofd, maar minder lief gehad. Gij zult *Hem* zien; doch den minsten zijner vrienden moet gij ten dienstknecht zijn.

HANON.

Heere! uw oordeel is regtvaardig. Gaarne wil ik een dorpelwachter zijn, zoo ik *Hem* slechts aanschouwe.

PELON.

Ook *ik* gevoel, dat gij regtmatig rigt; maar ach! zal ik dan nimmer tot zekerheid geraken?

AZURIËL tot PELON.

Gij moet, even als de kinderen, van voren af aan beginnen te leeren, en dan zal het blijken, of het zachte licht der wijsheid de rampzalige duisternis, die in u is, kan opklaren. Volg mij naar de plaats uwer bestemming.

HANON, op den top van het gebergte.

Welk een schoone morgen! welk een paradijs! — Heer! het is goed alhier te zijn.

AZURIËL.

Dit is het Rijk des Onderrigts, alwaar de vroeggestorvene kinderen en de opregte twijfelaars tot de dienst van het Godsrijk worden opgevoed. Hier regeren alleen man-

nen, welke zich in het leven op de benedenwereld, door voortreffelijke opvoedingsverordeningen, verdienstelijk gemaakt hebben; en de edele huismoeders, die *dáár* hare kinderen tot goede wereld- en hemelburgers gevormd hebben, zijn *hier* bekleed met eene glinsterende, koninklijke heerlijkheid, en zetten hare geliefkoosde bezigheden, doch met eene hemelsche waardij en zaligheid, voort.

PELON.

Ach, Heere! veelligt vind ik in dit Rijk mijn verblijf.

AZURIËL.

Ja, PELON! Ziet gij ginds, in de verte, op dien heuvel, dien rood schitterenden burg?

PELON.

Ja, Heere! ik zie hem. Zulk een prachtig paleis werd nog nimmer door een' aardsch' Koning of Keizer bewoond.

AZURIËL.

Een mijner vrienden regeert dáár over dezen ganschen oord. Voorheen waren wij leeraars van de Godsdienst en op aarde ambtgenooten. Toen reeds leefden wij in vertrouwelijke vriendschap.

HANON en PELON te gelijk.

Hoe! zijt gij ook een mensch geweest?

AZURIËL.

Ja zeker, mijne broeders! Verwondert u dit? — Een mensch, die goed is, is voor veel grooter dingen bestemd, dan gij *nu* ziet verrigten. Ga heen, PELON! naar mijnen vriend, die u zal zeggen, wat gij doen moet. Gij intusschen, HANON, volg mij verder!

HANON.

Zal ik dan, over gindsch gebergte, de Bron des Lichts zien?

AZURIËL.

Thans zijn wij op de hoogte. Ziet gij haar nu?

HANON.

Voor dit gezigt verdwijnt alle denkbeeld van heerlijkheid. Men moet onsterfelijk zijn, om het te verdragen.

AZURIËL.

En echter is dit nog het aanschouwen des Heeren niet, maar alleen het afschijnsel zijner woning.

HANON.

En deze ruimte, vol onuitdrukkelijke schoonheid? Wie vermoedde zoo iets in het rampzalig leven op aarde!

AZURIËL.

Hier is het Rijk des Lichts: in het Rijk der Heerlijkheid is alles nog oneindig schooner. — Kom, HANON! naar uwe bestemming!

Tot afwisseling volgt thans een overzigt van het eenigzins *satyrieke tweede* Tooneel.

In het Kinderrijk dwalen de ter beproeving voorloopig daar toegelatene natuurkundigen TIMÉUS, ZALMON en ALIMA.

TIMÉUS vangt aan:

Hoe schoon dit land ook zij, het biedt toch den natuurkundige geene gelegenheid aan, om zijne kundigheden uit te breiden. Ik zou zoo gaarne een kabinet van mineralen bijeenverzamelen, maar dat zal mij niet gelukken. Zoudt gij wel gelooven, dat ik tot hiertoe geen het minste spoor van mineralen of steensoorten ontdekt heb? Als ik somtijds meen iets bijzonders gevonden te hebben, dan verdwijnt het mij in de hand, en vervliegt als een nevel, eer ik zijn karakter, overeenkomstig CROONSTAD of KIRWAN, onderzoeken kan.

ZALMON.

Juist zoo gaat het mij met de planten. Ik ken er hier eenige. Ik heb het geheele zamenstel van LINNÉUS doorgedacht, en alles, wat ik *hier* zag, daarmede vergeleken; doch er is geene overeenkomst te bespeuren: en, hetgeen nog het verdrietigste is, steeds komen er nieuwe soorten te voorschijn. Wil men eene plant bestuderen, en beschouwt men dezelve, om er een' karaktertrek in te vinden; laat men dan, na eenigen tijd, wederom op dezelfde plaats komen, dan staat er eene geheel andere. Dikwijls pluk ik eene bloem; zij vervliegt in mijne handen; zij schijnt een geestachtig, met gevoel begaafd, wezen te zijn. Aan verzamelen is hier niet te denken. — O! het is jammer:

want de schoonheid der kleuren en der gedaanten overtreft alle verbeelding.

ALIMA.

Ach! ik ben er nog veel slechter aan. Zoo lang ik hier geweest ben, heb ik insekten gezocht; maar niet één vlindertje, geen wormpje, niet eens een kapelletje heb ik gevonden. Wel zie ik dikwijls uit lichtkleuren zamengestelde wezens over den grond henenfladderen, die nu op eene bloem rusten, dan saffraankleurige wolkjes om zich heen zamelen, om straks zacht in de hoogte te stijgen en weder neêr te dalen, als vierden zij hunnen Schepper een feest. Maar men moet niet in de gedachten nemen hen te vangen. Waartoe zou het ook dienen? *Spiritus vini* heeft men hier niet: en wie weet, of men er deze dieren wel eens in zou kunnen bewaren.

Welhaast worden de natuurkundigen door zekeren JERIËL beter onderrigt. Zij waren, in den Hemel, arm en niet te huis, omdat zij zich in het verledene tijdperk *geïsoleerd* hadden. Zij hadden de natuurkunde slechts beoefend, omdat zij er genoegen in schepten, maar niet uit zucht tot bevordering van het algemeen welzijn, en zonder te bedenken, dat er slechts ééne studie is, welke door den mensch, op elken trap van zijn geestelijk bestaan, kan worden voortgezet, en telkens aangevangen, waar men in een vorig leven er in gebleven was; de studie namelijk van de *menschelijke* natuur en hare veredeling, waartoe dan ook zeker, niet als doel, maar als middel om anderen nuttig te zijn en onszelven te beschaven, het onderzoek van de voortbrengselen der natuur buiten ons behoort. Indien zij alzoo hadden gehandeld, zouden zij, op den tweeden trap van hun aanwezen, bemerkt hebben, hoe rijk de hemelsche natuur is tot bevrediging onzer redelijke wenschen. Die gelukzaligheid echter mag nooit het oogmerk van ons streven zijn: want zoo doende zouden wij ons, op een' derden of hoogeren trap van ons aanzijn, al wederom arm en verlaten bevinden. Men moet alles doen niet uit eigenbelang, maar uit liefde tot God, en men be-

mint God, als men Zijne ons ingeschapene wet, niet om des genoegens wil, maar uit pligtbesef gehoorzaamt.

ZALMON vraagt daarop: Zeg eens, vriend! hoe zijn wij *nu* te helpen? JERIËL antwoordt: God, die altijd Liefde is, heeft op elken trap de middelen, om zijne verdwaalde menschen te regt te brengen; maar, hoe verder zij afwijken, hoe moeijelijker dit wordt.

Nu komt ZURIËL aanzweven. Hij verkondigt, dat JERIËL, omdat hij juist heeft geoordeeld, door den Heerlijke, d. i. door CHRISTUS, tot Vorst over een groot volk is aangesteld. »Ga in mijne woning," zegt hij: »daar zult gij, op de tafelen in den Tempel, uwe bestemming geschreven vinden. U, TIMÉUS, ZALMON en ALIMA! zal uw lichtgewaad onttogen worden, en gij wordt zoo lang, over het gebergte in het westen, in het Rijk der Schimmen verwezen, tot dat uwe zielen geheel van hare gehechtheid aan de aardsche natuur gereinigd zijn, en gij in staat gesteld zijt, om hier aan uwe bestemming te voldoen. Gij hebt nu bij ondervinding geleerd, dat de goede wil alleen niet zalig maakt. Verwijdert u!"

Als tegenhanger van het vorenstaande zoude ik wel iets kunnen mededeelen uit het *achtste* Tooneel, *De Oudheidskenner.* Deze was een man, die, zonder te meenen den dood zoo nabij te zijn, en terwijl hij nog voorgenomen had eene reis naar *Sicilië* te doen, om de puinhoopen van *Agrigentum* te onderzoeken, zich op zijn sterfbed het laatste had bezig gehouden met te staren op eene kleine afbeelding in gips van den *Laocoön*, terwijl men hem voorlas, wat LESSING over dat kunstwerk geschreven had. De hemelling CHILION zegt er van: »Ik vermoede, zoo de Heer de gedaante had van den *Vatikaanschen Apollo*, of PETRUS den *Farnesischen Hercules* geleek, al ware het ook van den rug te zien, hij zou zich verblijden." GUEL, een zalige van hoogeren rang, die gezonden was, om EKRON, den oudheidskenner, te rigten, merkt er op aan, dat des geleerden blindheid zoo verre ging, dat een marmeren beeld hem beter beviel, dan het oorspronkelijke

zelf. »Stel hem een der schoonste menschen voor," vervolgt hij: »hij gevoelt er niets bij; maar, als hij een' afgebroken marmeren vinger vindt, van welken hij maar *denkt*, dat het stuk van een' Griekschen kunstenaar herkomstig zou *kunnen* zijn, dan baadt hij zich in vergenoegen, en hij weet eene menigte idéën in dien vinger te vinden, waaraan de kunstenaar zelf niet eens gedacht heeft."

Maar wij wenden ons, alvorens met een heerlijk tafereel te besluiten, tot iets meer ernstigs, waarin echter tevens de geest der fijne satyre niet te miskennen valt. Ik bedoel het *veertiende* Tooneel: *de Christelijke Farizeën*, of, zoo als de eerste uitgaaf had, *de Piëtisten.*

ELON, JATHIR, MERAJA *en* GADIËL, *in het Schimmenrijk.*

ELON.

Ik ben ontwaakt ten eeuwige leven.... Hoe gelukkig ben ik nu, dat ik op aarde uwen weg van verloochening, o eeuwige Liefde! bewandeld heb.... Doch wie treedt mij daar te gemoet?

JATHIR.

Welkom, ELON! kent gij uwen broeder JATHIR niet meer?

ELON.

Neen! ik zou u niet gekend hebben, zoo zeer zijt gij veranderd. Zijt gij dan nog *hier?* Gij zijt immers acht jaren vóór mij gestorven?

JATHIR.

Ach, broeder! ik weet niet, wat ik zeggen zal. Wij waren van onze zaak zoo zeker. Als wij in onze bijeenkomsten bij elkander waren, en ons verblijdden, dat de Heer *ons*, boven zoo veel anderen, begenadigd, en *ons* zijnen wil geopenbaard had, dan geloofden wij in ootmoed, dat wij vóór velen zouden zalig worden. Maar bedenk nu eens, broeder! Ik heb gezien, dat velen, welke wij niet eens voor wedergeboren gehouden hebben, met triomf door de Engelen in 't Rijk der Zaligen zijn ingevoerd; op *mij* daarentegen heeft tot hiertoe geen Engel achtgeslagen. Even zoo gaat het met onzen broeder MARAJA, dien

krachtigen voorbidder, den trouwen ontdekker van onze gebreken. Ginds staat hij en treurt: want onlangs naderde hij een' der hemelsche Gezanten; doch een elektrieke slag, als een bliksem, ging van hem uit, en de arme MERAJA werd verre weggesmeten.... Doch velen zijn hem voorgegaan, welken wij niet eens voor uitverkorenen hielden.

Dit was onder anderen, vernemen wij verder, het geval geweest met den predikant hunner gemeente. »Hoe is dat mogelijk!" roept ELON uit: »Een' man, die een geplooid overhemd droeg, die zelfs een' gouden ring aan den vinger had, dezen zou de armgeworden Heiland in genade hebben aangenomen? Een' man, die geene zwarigheid maakte, somwijlen het afschuwelijk kolfspel of een' ijdelen dans bij te wonen; die de kerkmuzijk bij ons invoerde; die van den wandel in Gods tegenwoordigheid, van den inkeer, van het duistere geloof, en al de toestanden eener vernietigde ziel, niets wist; die zou zalig geworden zijn?"

JATHIR: Ja! hij is zalig, en naar het schijnt in een' zeer hoogen graad.

MERAJA: Van alles, wat ik hier zie, begrijp ik niets. Denkt maar eens: de afvallige MARIA, die ons altijd zoo tegensprak, zich zelfs van *ons* afscheidde en zich weder onder de wereld vermengde; deze MARIA, welke wij betreurden, die is, terstond bij hare aankomst, zalig geworden.

De vrienden zoeken zich diets te maken, dat zij of den rigtenden Engel bedrogen heeft, of dat alles eene begoocheling des Satans is; maar kunnen zich toch niet regt van het eene of andere overtuigen.

Daar zien zij Engelen aanzweven. Zij snellen alle drie naar het gebergte, om *anderen* te zien rigten. Inderdaad, daar is er een. Hij wordt in een monster veranderd, dat in den eeuwigen nacht henensist, alsof hem de vlammen verzengden. Een ander begint te schitteren; hij krijgt een' kring van licht rondom zich, die al helderder en helderder wordt. Zacht lichtblaauw en wit is dat licht; het glinstert, als gepolijst zilver in de volle maan. MERAJA

roept uit: »God zij ons genadig! Dezen ken ik! Is dat niet de schoolmeester ELIAS?"

ELON: Hij was zeer ziek, toen ik stierf. Evenwel, *hij* kon het toch niet zijn: want deze is een heilige. Zie, hij zweeft reeds als een Seraf over het gebergte heen, en de schoolmeester was niet eens wedergeboren.

(*De Engel* GADIËL *nadert, en zegt:*)

Ja! juist deze was de schoolmeester ELIAS. Thans is hij een Vorst in het land der Regtvaardigen. Zijn erfdeel is heerlijk: want *liefde* was bij hem de drijfveer van alles.

ELON verwondert zich, daar die man niet eens bekeerd was. De Engel GADIËL vraagt, of hij wel weet, wat het is, *bekeerd te zijn?* — »Goddank! ik weet het," zegt ELON: »ik ben sinds veertig jaren bekeerd." De Engel verklaart hem, dat de *ware bekeering* daarin bestaat, dat een zinnelijk wezen vervuld wordt met eene, alle daarmede strijdig eigenbelang verzakende liefde tot God en den naaste, en vraagt: »Bemindet gij den vromen ELIAS, toen gij hem der zaligheid onwaardig keurdet?" (Alle drie schrikken en beven.) »Gij zijt sinds veertig jaren herboren, en gij hebt nog niet eens den eersten en onvermijdelijken pligt des Christens, *niemand te haten*, vervuld!" JATHIR beroept zich op het getuigenis van Gods Geest in zijn binnenste. De Engel vraagt, of de *Farizeër* ook dat getuigenis had, toen hij met overtuiging uitriep: »Ik dank U, o God! dat *ik* niet ben als andere menschen; dat *ik* niet zulk een groote zondaar ben, als deze tollenaar." — »Verootmoedigt u *nu* nog," gaat GADIËL voort, »onder de magtige hand van God, opdat Hij u te zijnen tijd verhooge!... Verwijdert u!"

De drie arme geesten varen weg in eene woeste wildernis, welke van eene flaauwe schemering, als die der nieuwe maan, verlicht wordt. Dat oord gelijkt een woest eiland, hetwelk door allerlei wilde volken wordt bewoond. Hier zijn ze nu bestemd, om door den wreeden zin dier zielen gezuiverd en in waren ootmoed geoefend te worden; daarentegen moeten *zij* die geesten onderrigten, en al nader aan hunne bestemming brengen.

En nu volge, tot besluit, het *derde* Tooneel: *Het blijde wederzien in het Rijk des Lichts.*

ARAMIA, JAHDIËL.

ARAMIA: Nu, zie rondom u heen, mijn broeder JAHDIËL! (Deze is uw nieuwe naam.) Aanschouw dezen ruimen oord. Hij is uw nieuw Vorstendom. Dat lazuren gebergte, in dien zich wijduitstrekkenden kreits, zijn deszelfs grenzen. — Zie die zachtkens rijzende heuvels en vlakke dalen, met al hunne lustprieëlen en waranden. Wat was de smaragd in den glans der zon, bij deze bloeijende natuur? — Briljanten, op glinsterend gepolijst zilver gezaaid, zijn enkel schaduwen bij dezen levensstroom, welke dáár door de dadelbosschen henenslingert. Alle juweelen, in den glans des schoonsten morgens, waren niets bij deze bloembedden, over welke gij thans henenzweeft, zonder dat de tengerste bloem zich onder uwe voeten buigt. Zijn hier niet de lanen, enkel van levensboomen, met al hare kronkelpaden, zoo vele tempels, vervuld met de heerlijkheid des Heiligdoms? Haar groen schemert, als in vlocibaar goud. En dit wijduitgestrekte oord is overal bewoond, en overal tot een zalig genot voor vele duizenden uwer voormalige medebroederen, onder welke gij er velen herkennen zult, bestemd. Deze allen zijn goede, voortreffelijke wezens, wier volmaking voortaan van *uwe* wijze regering afhangt. — Dáár, op den meest verhevenen heuvel, ziet gij uwen burg. Hoe glinstert hij in de stralen der Goddelijke Heerlijkheid! Dáár steken de tinnen uws tempels boven alles uit. Gij zult daarin, boven den altaar, saffieren tafelen zien zweven, op welke gij steeds den wil des Heerlijken, met gouden letteren uitgedrukt, lezen, en daarnaar uwe regering inrigten zult. Hoe glinstert gij! Gij verspreidt van alle kanten licht. Gij stijgt en daalt. Gij verheerlijkt den Eeuwige. Ik verheerlijk Hem ook.

JAHDIËL: Voor mijn gevoel heeft de eeuwigheid geene woorden. Maar zie, gij verheerlijkte! zie gindsche heerlijkheid, welke ons hier de zon duizendvoudig vergoedt; haar licht is loutere waarheid, aan welke ik eertijds geloofde, en hare warmte is loutere goedheid, welke ik eer-

tijds beminde. — In wijduitgestrekte kringen zie ik de stad Gods, en op hare hoogte de woning des Heerlijken: eene gansche wereld vol nooit geziene schoonheden. — Ach! zal ik dat alles niet van nabij zien? Zal ik Hem, den Onuitsprekelijke, niet zelven zien?

ARAMIA: Ja! gij zult Hem, en wel in zijne woning, dikwijls zien. Er zijn *toestanden*, want *tijden* kan men *hier* niet zeggen, in welke gij voor Hem verschijnen kunt. Zulk een toestand is het hoogste, dat een eindig wezen ondervinden, maar ook verdragen kan. — Kom, JAHDIËL! kom mede naar uwe woning. Ik zal u geleiden.

JAHDIËL (*nu in zijne woning*): De grootheid der pracht, de geschiktheid voor al de werkzaamheden, welke hier op mij wachten, gaat alle verstand te boven. Dat alles is geene doode stof, maar enkel geest, licht en leven. Alles verandert zich onophoudelijk door al de kleuren des lichts. Zulk eene geestvolle overeenstemming der verhevenste schoonheid heeft nooit een sterveling, ook maar van verre, vermoed. — Doch waar is mijn Leidsman? Had hij toch nog maar één oogenblik hier vertoefd!... Maar ik ben niet hier, om slechts te genieten: neen! ik moet goed, oneindig veel goed doen. Ik moet in den Tempel, en dáár, op de saffieren tafelen, het bevel des Heeren lezen. — (*In den Tempel.*) Welke ontzaggelijke Majesteit! — Daar staat immers mijn Leidsman? Hij wenkt mij. Hij verandert van gedaante... Hoe!... Mijne ELIZE! mijne getrouwe gade!

ARAMIA (*in eene hemelsche omarming.*) Mijn geliefde, nu mijn JAHDIËL! en ik uwe voor eeuwig onafscheidbare ARAMIA.

JAHDIËL. O! hoe zijt gij verlicht en verheerlijkt! Nu kan ik u eerst regt *mijn' Engel* noemen. Ziet gij nu, dat ik u dikwijls de waarheid gezegd heb: gij zult mij ééns in zaligheid overtreffen.

ARAMIA. Zeg dat niet, mijn vriend! Uwe heerlijkheid is groot. Zie slechts derwaarts naar *het licht en het regt*, en zie, welke stralen het verspreidt!

JAHDIËL. Ik lees: *Gaat heen en vermeerdert u zaligheden door uw aanzijn.*

ARAMIA. Dat versta *ik*, mijn vriend! Kom!

(Beiden zweven, hand aan hand, door eene hooge galerij, die op zuilen, welke als schoon gepolijst jaspis glinsteren, rust, naar eene groote zaal, welker kristallen deuren zich van zelve openen.)

JAHDIËL. Wie zijn die onuitsprekelijk schoone Engelen, die naar ons toeijlen?

ARAMIA. Dat zijn onze kinderen, JAHDIËL! die vóór ons overwonnen hebben.

JAHDIËL. Ware ik niet onsterfelijk, ik stierf van vreugd.

De Engelen. Verhoogd is boven uw hoofd de heerlijkheid des Verhevenen, Vader! Hier zijn uwe kinderen.

(*Stomme, hemelsche omarming en plegtige stilte.*)

JAHDIËL. Ik drink stroomen van zaligheid. — Kinderen! gij zijt volwassene jongelingen en jongedochters. Wie heeft u opgevoed?

De Engelen. Wij waren tot nu toe in het Kinderrijk, waar wij, onder het opzigt uwer moeder, onze grootmoeder, tot nuttige burgers van Gods Rijk gevormd zijn. Thans riep onze moeder ons henen en voerde ons in uwe woning. »Hier," zeide zij, »zult gij uwen vader zien: want hij komt uit het land der sterfelijkheid en heeft overwonnen; hier zult gij met hem wonen."

ARAMIA (terwijl zij nog een groot, wijd, helder glinsterend portaal opent.) Treed ook hierin. Zie hier uwe vrome voorouders. Zij komen allen om u te omhelzen. Ontvang al deze verheerlijkten. Zij zullen uwe raadgevers zijn.

(*Stomme, hemelsche omhelzing.*)

Allen. Hoe onuitsprekelijk is hetgene God bereid heeft dengenen, die Hem liefhebben! — Gaan wij in zijnen Tempel, om Hem een heilig Halleluja te zingen!

Ziet daar, M. H., eenige tafereelen, geschetst door de rijke en heilige vinding van eenen man, die reeds lang overleden is, en, in de voorrede van de tweede uitgaaf dezer *Tooneelen*, van zichzelven betuigde: »Ik wil noch

Calvinist, noch *Hernhutter*, noch *Piëtist* heeten: dat alles riekt naar sektengeest. Ik belijde, mij alleen te houden aan de leer van JEZUS en de Apostelen, en draag daarbij, ter onderscheiding der verschillende politiek vastgestelde Godsdienstgenootschappen, het uniform der Evangelisch-Hervormde Kerk, omdat ik toch *nu* een uniform hebben *moet*, tot het ééns zoo verre komt, dat ik *witte* kleederen drage."

DE STEPPEN VAN HET ZUIDELIJKE RUSLAND.

De Steppen van het zuidelijke *Rusland* strekken zich uit van de *Hongaarsche* grenzen tot aan die van *China*. Het zijn onmetelijke, door niets afgebrokene vlakten, in het voor- en najaar met welig groeijend gras bedekt, in den winter bedolven onder de sneeuw, die de wind op sommige plaatsen tot ontzettende hoopen opjaagt, en in den zomer verduisterd door een ongemeen fijn stof, hetwelk aanhoudend boven den grond in den dampkring blijft hangen. Ter naauwernood verdienen de ligte golvingen van den grond der Steppen den naam van heuvels. Menigmaal echter ontmoet men er aardhoopen, door menschenhand gevormde hoogten of *tumuli*, waarvan noch ouderdom noch oorsprong bekend is. Het opmerkelijkste kenteeken dezer vlakten is het volstrekt gemis van boomen. Niettemin is de plantengroei er rijk en krachtig; het gras wast er voortreffelijk. Men kan, regt toe regt aan, honderden uren ver gaan, zonder heester of kreupelhout te ontmoeten. Enkele boschjes zeker zijn er, maar slechts de *Tartaarsche* jagers kennen dezelve. Door die weiden zonder grenzen zwerven aanhoudend ontelbare kudden. Menig stuk vee, dat aan den voet van den grooten *Chineschen* muur het levenslicht gezien heeft, wordt door zijne zwerftogten tot naar de oevers van den *Dnieper* gebragt, om op de markt van *Odessa* te koop te staan. Gedurende den zomer hebben die arme dieren veel van hitte en van droogte te lijden, want alsdan is het niets zeldzaams, dat het laatste grasscheutje tot in den wortel verdort. In zulk eenen tijd moeten de herders zich zorgvuldig van voeder voorzien hebben, ten einde hun vee gedurende het heete jaarsaizoen te kunnen onderhouden, in afwachting van den herfst, wanneer het gras weder ontspruit.

Overal, waar zich eene rij bergen verheft, hoog genoeg om tot beschutting tegen de winden te dienen, die over een plat en openliggend land van de boorden der *IJszee* komen aanstormen, verandert de grond van aard en voorkomen. In de *Krim*, bij voorbeeld, hoezeer derzelver noorderdeel iets van de dorheid der Steppen heeft, geniet de zuidkust, die door het gebergte der middendeelen van het schiereiland beschermd wordt, eene temperatuur, gelijk aan die van *Italië*. Wijnstok en olijfboom worden er met denzelfden goeden uitslag gekweekt als in *Provence*. Die bergen van het midden zijn voor het zuiderdeel der *Krim*, hetgeen de *Himelayas* voor *Indië* zijn. Zoo deze uitgestrekte landstreek voor den magtigen adem der noordewinden openlag, zoo de hooge scheidsmuur, die haar verdedigt, niet aanwezig was, zou zij weldra in Steppen verkeerd zijn. De ijskoude winterwind, tot in het binnenste der keerkringlanden doordringende, zou de pagoden van de aarde wegvagen, en den krachtigen groei der jungles verdroogen; de vruchtbare rijstvelden van *Indostan* zouden tot weideplaats aan de kudden der *Tartaren* dienen, en niet langer het voorwerp zijn van de begeerlijkheid der veroveraars.

Klaarblijkelijk heeft de natuur de *Russische* Steppen voor een zwervend herdersvolk en niet zoozeer voor eene bevolking van akkerlieden bestemd. In die overal eentoonige vlakten toch hecht niets den mensch aan deze of gene bijzondere plaats. Niettemin schijnt de *Russische* regering zich de taak te hebben opgelegd, om de zwervende stammen in landbouwende kolonisten, gezeten in vaste woningen, en de Steppen zelve in akkerveld te veranderen. Men heeft *Duitsche* en *Bulgarische* gezinnen, door het aanbod van groote voordeelen, derwaarts pogen te lokken, in de hoop, dat hun voorbeeld de inboorlingen tot rustiger gewoonten zou terugbrengen. Deze proeve is gedeeltelijk, en wel met name in den omtrek der steden, gelukt; doch de dus aan hun vaderland ontvoerde familiën bemerken maar al te spoedig, welke middelen de natuur van den grond te hunner beschikking stelt; en naar mate hunne geldelijke omstandigheden verbeteren, veronachtzamen zij den landbouw, om zich met de veeteelt bezig te houden. Deze laatste is ook inderdaad hetgeen, waarin de ware rijkdom van het land bestaat, en naar mate van dezelve worden de inwoners voor arm of rijk gehouden.

Wij hebben gezegd, dat de Steppen eene onafmetelijke vlakte vormen. Over het algemeen ligt die vlakte zeer hoog; naar den kant der *Zwarte Zee* loopt zij uit in eene steil afgesneden aardhoogte, niet minder dan honderd twintig tot honderd tachtig Engelsche voeten boven de zee verheven. De rivieren, welke deze Steppen doorsnijden, en die in de lente door het smelten der sneeuw zeer waterrijk en zeer snelstroomend worden, graven dezelve met diepe geulen uit, en daar zij menigmaal van bed veranderen, laten zij holle wegen achter, die de eenzelvigheid der landstreek afbreken. Overal elders zouden die insnijdingen van den grond voor onbeduidend gehouden worden; maar in de Steppen is de geringste verandering van oppervlakte eene gewigtige gebeurtenis, want de onderscheidene deelen van het grondgebied ontleenen hunnen naam van de wijze, waarop de werking des waters dezelve van een scheidt.

Het regenwater verliest zich in de Steppen zeer langzaam; somwijlen blijft de grond weken lang met plassen en waterplekken bedekt, die verscheidene duimen diep zijn; een deel van dit water wordt door den grond opgeslurpt; het overige zijgt, langs geheime doorgangen, tot in de grootere of kleinere rivieren, en sleept in zijnen loop eene aanzienlijke hoeveelheid aardslib mede, hetgeen de rivieren troebel en slijkerig doet worden. De meeste dier rivieren echter, geenen anderen toevoer hebbende dan sneeuw- en regenwater, blijven 's zomers droog. Elke holle weg loopt uit op eenen grondval, waarschijnlijk in den beginne gevormd door den aardrand, die de zee omzoomt; maar naar mate het water zich een bed gegraven heeft, is de val in den loop der eeuwen gedurig meer achterwaarts naar de binnenlanden geweken. Op sommige plaatsen gaat die werking des waters snel genoeg voort, om de naburige bewoners in staat te stellen, haar met eigene oogen te volgen.

Daar de hoogte van den grond over de geheele uitgestrektheid der Steppen nagenoeg dezelfde is, hebben deze door het regenwater uitgeholde geulen ook bijna eenparige diepte: die diepte is zelden minder dan honderd voet; menigmaal gaat zij er honderdvijftig te boven. Dit groot verschil van oppervlakte en de steile afsnijding der boorden ter wederzijde brengen te weeg, dat de *vuipolotshs*, of holle wegen, voor reizigers, en evenzeer voor de herders met hunne kudden, een onoverkomelijke hinderpaal worden. Om dezelve

te vermijden, maakt men, waar de nood het vordert, uiterst lange omwegen. De plaats, waar een *vuipolotsh* begint, is een punt, waar steeds verscheidene wegen of paden zamenloopen; iets, hetgeen daaraan, in het omliggende land, een niet onaanmerkelijk gewigt bijzet. Gedurende den winter ligt de holte dier geul gewoonlijk vol met sneeuw, welke de wind er in gedreven heeft. Wee den armen reizigers, die, op hunnen weg verdwaald, zonder het te weten zulk eenen afgrond betreden! Menschen en dieren verzinken in denzelven zonder redding, en het lot, hetwelk hen getroffen heeft, wordt eerst bekend, wanneer de geheel weggedooide sneeuw hunne lijken bloot laat.

Wat wij hierboven gezegd hebben, is niet toepasselijk op de groote rivieren, namelijk op die, welke gedurende het geheele jaar door bronnen gevoed worden. Van deze zijn de oevers minder steil; maar, ofschoon zij meer allengskens oprijzen, zijn zij even hoog, dat is te zeggen dat zij honderd tot honderdvijftig voet boven de oppervlakte des waters verheven zijn. Over het algemeen is het bed dier groote rivieren uiterst breed en bezet met biezen, die zes tot acht voet lengte hebben: tusschen dezelve huist allerlei watergevogelte in overgroote menigte.

Is nu in de binnendeelen der Steppen de werking der regens zoo merkbaar, zoo werkt de zee aan derzelver buitenkant met geene mindere kracht. Eene opmerkelijke bijzonderheid der boorden van de *Zwarte Zee* is, dat er zich steeds een uitgebreid meer vormt nevens den mond van elken grooten rivierstroom. Sommige dier meren zijn zelfs geheel van de zee gescheiden. Men geeft daaraan den naam van *liman* (*). Volgens hetgeen de Heer KOHL onderstelt, worden deze *limans* door de werking der zee gevormd, wanneer heftige stormen dezelve in den mond der rivieren opstuwen, als wanneer het water den hoogen aardwal, die zich boven de zee verheft, onophoudelijk ondermijnt. Zijn er geene stormen, dan gebeurt er iets, dat eene geheel en al strijdige werking doet. De groote rivieren voeren, gelijk wij gezegd hebben, eene aanzienlijke hoeveelheid slib met haar water

(*) Een naam, die ondertussohen op de meren, welke geheel zonder gemeenschap met de zee zijn, minder zou schijnen te passen, daar het woord, in een' der oud-Grieksche tongvallen, haven beteekent.

af; dit troebele water, door de zeegolven gekeerd, zet zijn bezinksel aan de voorzijde der meren af: dus hoogt zich aldaar een aardzoom op, die eindelijk de *liman* tegen de inbraken der zee beschermt. Aan dien door de natuur gevormden dijk geeft men den naam van *perissip*. Betreft het een' breeden en diepen rivierstroom, dan is de *perissip* nimmer volledig; er blijft steeds eene opening of *gheerl* in, die eene gemeenschap vormt tusschen de zee en de *liman*. Men begrijpt, dat des zomers die stilstaande wateren kwaadaardige uitdampingen verspreiden moeten: het is eene gevaarlijke nabuurschap. Er is zeker dorp, alwaar de inwoners, in een' enkelen nacht, allen de koorts gekregen hebben, omdat de wind, van streek veranderende, hun de smetstof van een dier verpeste meren had aangebragt.

Wanneer men de uitgestrektheid der Steppen doorkruist, bemerkt men, dat op sommige plaatsen de grond als ingezakt en uitgehold is, zoodat dezelve natuurlijke kommen vormt. Dit noemen de inboorlingen *stavoks*. Het regenwater verzamelt er zich in, en ofschoon de aarde het weldra heeft ingezogen, behouden deze plekken eene zekere vochtigheid, zelfs wanneer het overige der streek reeds lang door droogte verschroeid wordt: ook levert gedurende den zomer het bezit van een' *Stavok* aan de herders onwaardeerbare voordeelen. Zij, die er een' gevonden hebben, bewaken dien dag en nacht, uit vrees, dat vreemdelingen zich daarvan meester zullen maken. Volgens eene bijgeloovige meening, welke in die streken heerscht, zouden de *stavoks* gaten zijn, door de oude *Mongolen* gedolven, om hunne graven in den boezem der aarde te verbergen. Er is veeleer alle reden om te onderstellen, dat die uitholingen veroorzaakt zijn geworden door eene geringe verzakking der lagere aardbeddingen.

Het klimaat der Steppen slaat van het eene uiterste tot het andere over: des zomers heerscht er eene drukkende hitte, des winters eene strenge koude. Naar het schijnt doet de nabijheid der *Zwarte Zee*, die toebrengen moest om den dampkring te temperen, zulks niet: en dit verklaart zich door de ongemeene hoogte der kust. Deze aardverhevenheid, van welke wij gesproken hebben, belet de onderste lagen der luchtkolom, die, welke onmiddelbaar op den waterspiegel rusten, zich door het land te verspreiden, en er de koelte of de warmte te brengen, welke het water aan de-

zelve heeft medegedeeld: zij laat alleen de hoogere luchtlagen voorbij, die natuurlijk weinig invloed oefenen. Een zomer van tusschen de keerkringen en een winter van binnen den poolcirkel, ziedaar het gewone deel der Steppen. Het is slechts gedurende zeer weinige dagen van den herfst en van de lente, dat zij de middelbare temperatuur genieten, welke, naar derzelver aardrijkskundige ligging te oordeelen, er op den duur moest heerschen.

De strengste wintermaanden zijn er December, Januarij, en Februarij. Gedurende dit geheele tijdvak is de natuur er als in een' diepen doodslaap gedompeld, slechts van tijd tot tijd door geweldige sneeuwstormen afgebroken. Zoo woedend zijn deze, dat lieden, aan de orkanen van den Oceaan gewoon, er bevreesd bij worden. De *Russen* deelen die stormen in drie klassen. Wanneer de sneeuw blootelijk uit de wolken nederzijgt, hoe overvloedig zij overigens ook wezen moge, dan is het slechts eene *myattyol;* jaagt de wind de reeds liggende sneeuw in de lucht op, dan is het een *zamet;* maar bijaldien de storm de vallende sneeuw met de liggende dooreenwerkt en, er digte dwarlwolken van vormende, dezelve door de lucht rolt, zoodat het licht van den dag onderschept en menschen en dieren verblind worden, dan is het eene *vinga.* Elk zoekt dan eene schuilplaats, en de reiziger gaat eerst weder op weg, wanneer hemel en aarde, die ondereengemengd schenen, op nieuw tot eenige kalmte teruggekeerd zijn. Van eenen heuveltop gadegeslagen, biedt een *zamet* den beschouwer een grootsch tooneel. Terwijl de stormbui de oppervlakte van den grond langs zweept, gebeurt het niet zelden, dat het bovendeel der lucht volkomen helder is, dat de zon in haren vollen luister schittert, en dat hare stralen de millioenen kristaldeeltjes, welke de wind in alle rigtingen voortdrijft, in de levendigste kleurschakeringen doen gloeijen. Maar, om zulk een natuurtooneel met vol genot te bewonderen, moet men zeker zijn, den terugweg te kunnen vinden. Het denkbeeld van gevaar moet den waarnemer niet storen; want dit gevaar is in geenen deele hersenschimmig. De *zamet* wischt alle wegen en paden uit, vult alle kloven en holten, en verandert het voorkomen des lands geheel en al. Wanneer, in deze Steppen verdoold en door den dwarlwind voortgerukt, een reiziger in een' dier onzigtbare afgronden, welke hij bij elken stap ontmoeten kan, wegzinkt, dan is zijn dood

onvermijdelijk. — Wat de *vinga* betreft, deze durven zelfs de inboorlingen niet braveren. Gewoonlijk duurt zij drie dagen lang, en gedurende dien tijd hebben de renboden der regering verlof, de schuilplaats, waarin zij zich geborgen mogten hebben, niet te verlaten.

De winter is in de Steppen, hoezeer in zoo veel lagere breedte gelegen, menigmaal gestrenger dan aan de oevers der *Oostzee*. Onder den adem van den noordewind, die onophoudelijk zware, met sneeuw bezwangerde wolken voor zich henen drijft, bedekt de *Zwarte Zee* zich met eene dikke ijskorst, en die korst strekt zich somwijlen tot op een' vrij grooten afstand van den oever uit. Gedurende den winter van 1837 op 1838 steeg de thermometer nimmer hooger dan tien graden van RÉAUMUR en daalde dikwerf tot dertig. Men weet, dat het te *Petersburg*, wanneer de koude dezen graad bereikt heeft, gebruikelijk is, kerken en komediën te sluiten. De Steppen hebben dus winters gelijk aan die van het noordelijke *Rusland;* maar zij genieten de vergoedingen niet, welke het klimaat dier noordelijke streken aanbiedt. In het noorden van *Europa* toch, en zelfs nog in de *Ukraine*, blijft de sneeuw een groot gedeelte van den winter op den grond liggen. De vorst verhardt haar, en maakt haar tot een' vasten vloer; de sleden glijden er ligtelijk overheen, en dit middel van vervoer, hetwelk zelfs voor de zwaarste lasten gebruikt kan worden, is bijna even snel als een spoorweg. Dit is de reden, waarom de *Russen* gewoonlijk den winter boven de overige jaargetijden verkiezen, niet alleen om te reizen, maar ook om koopwaren van de eene stad naar de andere te brengen. In de Steppen is dit voordeel bijna geheel onbekend. De stormen, die er zeer menigvuldig zijn, brengen te weeg, dat de sneeuw geheel en al mul is en den tijd niet heeft om zich te verharden. Daarenboven hebben wij reeds gezegd, dat zij geene gladde en aaneengehechte oppervlakte levert. Zij ligt pleksgewijs, naar de willekeur van den wind, dié op de eene plaats den grond van sneeuw ontbloot en op de andere haar hoopsgewijs opeenwaait.

Wanneer de sneeuw wegsmelt, begint de lente; dit gebeurt meestal in de maand April. Niettemin verloopt somwijlen de maand Mei, alvorens de groote hoeveelheid water, die uit het smelten der sneeuw ontstaat, door den grond wordt ingezogen, of zich eenen weg baant naar de rivie-

ren. Tot op dat oogenblik vertoont geheel de oppervlakte der Steppe als 't ware een onmetelijk meer van slijk, hetwelk men niet zonder levensgevaar zou kunnen doorgaden. In de diepte van elken hollen weg stroomt een stortvloed, wiens water het morsigste is, dat men zich verbeelden kan. Alsdan is het ook, dat de huizen, ontdaan van den sneeuwmantel, welke dezelve bedekt had, de schaden laten zien, door den winter er aan veroorzaakt. Maar deze overgang van het eene jaargetijde tot het andere gebeurt niet zonder groote afwisselingen van temperatuur. De winterkoude keert herhaalde malen terug, nadat men reeds dacht er van verlost te zijn; de sneeuw vertoont zich op nieuw; de aarde, die onder den koesterenden invloed der lente haren boezem begon te openen, sluit zich weder en krimpt zamen voor de wederkeerende vorst. Geen oord ter wereld is er misschien, waar de winter heviger en hardnekkiger met zijnen opvolger worstelt. Men kan zeggen, dat hij eerst het veld ruimt, wanneer de zomer de lente te hulp komt. Er heeft, bij voorbeeld, eenige dagen lang, een liefelijke zuidewind gewaaid; tulpen, crocussen, hyacinthen ontluiken om strijd; geheel de vlakte wordt met bloemen geschakeerd. Plotseling keert de wind naar het noordoosten; huilend dringt een ijskoude luchtstroom uit het *Oural*-gebergte en verspreidt zich over de vlakte, verflenst de bloemen en het pas ontloken groen, en doet op eenmaal al de lentepracht van het landtooneel verwelken. Laat de wind nog eenmaal omschieten en uit het noordwesten blazen: oogenblikkelijk bedekt de hemel zich met donkere wolken, die geheel de uitgestrektheid der Steppen, van het *Oural*- tot aan het *Karpathische* gebergte, met eenen zondvloed van water overstelpen. Is echter eindelijk de winter voor goed geweken, dan begint de schoonste tijd des jaars. De Steppe bedekt zich met den weelderigsten plantengroei, en bekoort het gezigt als eene *Oasis* tusschen de verschroeijende droogte van den zomer en de bedroevende barheid van den wintertijd. Geheel de grond gelijkt naar een onmetelijk bloemtapijt. Boven hetzelve breidt zich het donkerblaauwe hemelgewelf uit, waarin men slechts hier en daar een doorschijnend wolkje ziet zweven. Zeker, het ruime landschap heeft iets eentoonigs; maar het steekt zoo liefelijk af bij de guurheid van den pas verdwenen winter! De inboorlingen zijn buiten henzelven van vreugd; ook de vreemdeling deelt eene poos hunne be-

wondering. Evenwel, spoedig wordt hij dit eindelooze veldgroen moede, dat door niet een enkel bloeijend heestergewas, niet een eenig vlietend kronkelbeekje afgewisseld wordt; geen heuvel, die den gezigteinder beperkt en een rustpunt levert aan het oog! geen verandering van horizon! Een reiziger te paard kan honderd mijlen voorwaarts rijden, zonder eenig nieuw voorwerp te ontmoeten, en bijna zonder te bespeuren, dat hij de eene plaats met de andere verwisseld heeft. Van de *Hongaarsche* grenzen tot naar die van *Cirkassië* ziet men geen enkel boschje. Van de *Karpathen* tot aan de hoofdstad van *Mongolië* vervrolijkt het geruisch van niet een enkel beekje, dat over zijn kiezelbed kabbelt, het oor. Gras, gras, en niets dan gras! Men geloove echter niet, dat het naar die fijne, fluweelachtige graszoden gelijkt, welke de *Engelsche* parken versieren; de grashalmen zijn digt, maar hard en wreed, en wat de tulpen en hyacinthen betreft, waarmede het somwijlen geschakeerd is, zij kunnen in geenen deele met die der *Hollandsche* bloemisten vergeleken worden.

Gedurende de maand Mei zijn de onweders menigvuldig; maar een onweder te midden der Steppen levert geen grootsch natuurtooneel. Het verliest een deel der majesteit, die het elders heeft, bij gebrek aan rotsen of geboomte, om de flikkering van het weêrlicht terug te kaatsen, bij gebrek aan den weêrgalm der bergen, om het rollen des donders te herhalen en te versterken. Niettemin zien de Steppenbewoners die worstelingen van den dampkring met blijdschap, want zij worden steeds door verfrisschende regenbuijen verzeld. Met de maand Junij nemen de onweders een einde. Reeds dan begint de droogte zich te doen gevoelen. Menigmaal verloopt die maand, zonder dat een droppel regen den grond gedrenkt heeft. Julij komt; de uitgedroogde grond berst overal met wijde spleten open. Zware wolken gaan, wel is waar, in de lucht over de Steppen heen, maar, in plaats van er haren vochtschat uit te storten, vlieden zij, en de dan heerschende wind jaagt ze naar de *Karpathen* of naar de *Zwarte Zee*. In dien tijd van het jaar brandt de zon met eene geweldige hitte; doch vormen de dampen, welke de zonnegloed uit den grond doet opgaan, omstreeks het midden van den dag nevels, die de hitte min of meer matigen, ofschoon zij desniettegenstaande, door den langen duur, bijna ondragelijk wordt; nimmer verkoelt zich

de lucht, en, bij gebrek aan boomen, is lommer er iets onbekends.

De zomer is voor alle levende wezens in de Steppen een tijd van lijden. Behalve op eenige bevoorregte plaatsen, zijn de veldgewassen overal verwelkt. Het gras is geel, alsof het door brand verschroeid was. De bovenkorst der aarde wordt eerst bruin en daarna zwart. Menschen en dieren krijgen een verarmd en verwilderd voorkomen. De wilde ezels en paarden, zoo woest en ontembaar in de maand Mei, hebben kracht noch lust meer, om zich tegen hunne bestuurders te verzetten, en is eenmaal de maand Augustus daar, zoo slepen zij zich nog met moeite op hunne beenen voort. De huid der ongelukkige *Khakhols* (dus noemen de *Russen* de Steppenbewoners), geheel verdroogd en verschroeid, barst hun aan hals, borst en aangezigt open. Waggelend sluipen zij rond als menschen, die het gewigt van hun eigen ligchaam niet torschen kunnen. Droef en zwijgend hebben zij hoogstens nog kracht genoeg om te denken. Bronnen, putten en regenbakken zijn droog; meren en vijvers in zandvlakten verkeerd. De waarde van het water stijgt met deszelfs schaarschheid. De weinige bronnen, die er nog een overschot van bevatten, worden nacht en dag door schildwachten bewaakt; deed men dit niet, dan zou het water gestolen worden, en de wettige eigenaar niet meer genoeg daarvan vinden om zijnen dorst te lesschen.

In dit jaargetijde komen duizenden van paarden en runderen om het leven. Terwijl de overmatige hitte zoo vele verwoestingen aanregt, doet de lucht, die met vruchteloos regen belovende wolken bedekt is, en de verkalkte grond de zonderlingste gezigtsbegoochelingen ontstaan, en men waant van verre meren, rivieren, stroomende wateren te ontdekken. Ondertusschen is deze beschrijving van eenen zomer in de Steppen niet op alle jaren toepasselijk. Die van 1837 en die van 1838, bij voorbeeld, waren opmerkelijk door derzelver vochtigheid; maar doorgaans is de zomer een verschrikkelijk saizoen over geheel de oppervlakte der Steppen: menigmaal sterft, drie of vier jaren achtereen, alsdan geheel de bevolking bijna van dorst.

Zie hier eene beschrijving van den zomer des jaars 1833, gelijk een ooggetuige die gegeven heeft:

„De regen had reeds in de maand Mei geheel opgehouden. Gedurende den ganschen loop des zomers vertoonden de Step-

pen in derzelver geheele uitgestrektheid niets anders dan eene grenzenlooze, door den zonnegloed zwart gebrande vlakte, waarop de vermoeide blikken vruchteloos naar de geringste groente zochten. Geen ademtogt van wind deed zich gevoelen. Des nachts was de hitte even verstikkend als des daags. Hoe vermoeid wij ook waren, was het ons onmogelijk den slaap te vatten, die onze krachten herstellen moest. Bij de minste beweging van mensch of dier ging een digte zuil op van hetgeen eer rook dan stof scheen te wezen. Elke vogel, die opvloog, joeg met zijne vleugels eene wolk van dit verstikkend stof in de hoogte. De met de meeste zorg gekoesterde planten schenen ziek en kwijnend. Het koren, dat gewoonlijk met zoo veel kracht van groei naar boven schiet, verhief te naauwernood zijnen rossen stengel en zijne graanlooze aar boven den rand der vore. Honger en dorst deden nagenoeg al de paarden wegsterven; de weinige, die overbleven, behield men slechts door hen los te laten in de korenvelden en hen datgene te laten afgrazen, hetgeen bestemd was om op te groeijen tot voedsel voor den mensch.

Ten einde het weinige water, hetgeen sommige putten nog behouden hadden, te bewaren, beveiligde men dezelve door kettingen, hekken, wachters enz.: eene ijdele voorzorg! Ongelukkigen, welken gebrek tot wanhoop dreef, stoorden zich aan geene dier hinderpalen: de hekken werden doorbroken, de kettingen verbrijzeld, de schildwachten overrompeld en weggesleept. Alle handelsverrigtingen stonden stil: geen koopman aan de kust durfde er aan denken, eene karavaan naar het binnenland te zenden. Het was eene bekende zaak, dat elke druppel waters met de wapenen in de hand veroverd en met bloed betaald moest worden. Verscheidene *taboens*, of kudden wilde paarden, stierven uit; die arme dieren, door de overmaat van hun lijden onbestuurbaar geworden, verstrooiden zich in alle rigtingen, om water op te zoeken. Men ontmoette hen wijd en zijd, zich in de diepste kloven storten de, of met wijdgeopende neusgaten de lucht opsnuivende en in de verte starende, of het hun mogelijk zijn mogt eenig vocht te ontdekken."

In vele opzigten is de zomer in de Steppen nog verderfelijker dan in de *Afrikaansche Sahara* of in de *Llanos* van *Zuid-Amerika*. In geen dier gewesten verdwijnt alle vochtigheid zoo volstrektelijk van de oppervlakte des gronds. Zie, bij voorbeeld, de woestijn *Sahara*: overal, waar eene

bron, een poel, een waterbak bestaat, vormt de plaats, waar die schat der natuur verholen ligt, steeds eene verrukkelijke *oasis*, een klein aardsch paradijs, met dadelboomen en bloeijende heesters versierd, hetwelk den vermoeiden reiziger de weldadige verkwikking van deszelfs frissche lommer aanbiedt, maar in de Steppen wordt men des zomers nergens eenig groen gewaar, dan aan de oevers der rivieren. Biezen zijn de eenige planten, welke derzelver boorden belommeren. De schoot der aarde is overal gesloten, en het insekt, zoo ongelukkig als de mensch, vindt zelfs geen cactus noch aloë, waarvan het de sappen kan uitzuigen.

In de maand Augustus bereikt de droogte hare laatste grenzen. Tegen het eind dier maand begint het 's nachts weder te dauwen. De onweders verschijnen op nieuw en worden vrij dikwijls door regen gevolgd. De stofwolk, die tot nog toe over de Steppen hing, wordt ijler, verdwijnt en laat het azuur des hemels wederzien. Het is voorbij; de harde beproevingstijd des zomers is ten einde: de herfst nadert met al zijne verkwikkelijkheden. De temperatuur der maand September is allerliefelijkst. Gedrenkt door de regenbuijen, verliest de stofferige aardkorst hare zwarte kleur. Het groen verschijnt op nieuw; gras overdekt de vlakte. Menschen en dieren herleven.

Doch is het herfstsaizoen bekoorlijk, zoo is het daarentegen uiterst kort. October geeft reeds den voorsmaak van den winter. Die maand kenmerkt zich door nevels en koude regenbuijen. Gewoonlijk brengt zij ook de *samets* en de *vingas* terug. Met het eind van October is de winter bereids in zijne volle kracht, en de strengste dagen der maand Januarij in *Engeland* zouden als herfstdagen beschouwd moeten worden, vergeleken met de temperatuur, die te *Odessa* in de maand November heerscht.

Een der eerste woorden, welke den buitenlander in het geheugen blijven, is het woord *burian*. De *burian* toch is het eeuwigdurende voorwerp der jammerklagten van boer, van tuinman en van veehoeder; dit woord vindt zich weder in al de treurzangen, in al de verwenschingen der inwoners. Het oor van den aankomeling wordt er terstond door getroffen, en men wordt nieuwsgierig, de beteekenis eener uitdrukking te leeren kennen, die zulk eene uitgestrekte rol in de landtaal schijnt te spelen. Na eenige berigten ingewonnen te hebben, begrijpt men eindelijk, dat alle gewas,

alle kruid, wat het ook zij, hetwelk tot voeder voor het vee kan dienen, in het algemeen door het woord *trava* wordt aangeduid, en dat alle soort van plant, waarvan die dieren zich met afkeer wegwenden, *burian* heet. De lijst dier laatste gewassen is in dit wereldoord vrij breed, een gevolg van den scherpen en zouten aard van den grond. Men ontmoet ze op elken stap; zij zijn de wanhoop van akkerman en hovenier. De eenige partij, welke men er van trekt, is, dat men ze doet koken, om de *borsht*, dat volksgeregt der *Russen*, te bereiden. In den *burian* bekleedt de distel eene eerste plaats. Wij hebben geen denkbeeld van de hoogte, tot welke de distel in *Ruslands* zuidelijke Steppen opschiet. Menigmaal verkrijgt hij de grootte van eenen waren boom, en overschaduwt met zijne takken de hutten der *Troglodyten;* op sommige plaatsen staan de distels zoo digt en veel, dat zij als kleine boschjes vormen, waarin een *Kozak* te paard zich zou kunnen verbergen.

De plant, die in de Steppen, na den distel, het kwaadst ter faam staat, is door de *Duitsche* kolonisten met den naam van *windheks* bestempeld. Het is een onkruid, dat al zijne kracht van groei gebruikt, om eene menigte vezelen en draden voort te brengen, die in alle rigtingen uitschieten, tot dat zij eene ligte, bolvormige kluit vertoonen. Het sap van dit gewas is van eene onverdragelijke bitterheid. Zelfs in de brandend heetste zomers weigeren de dieren het aan te roeren. Gewoonlijk rijst de plant tot drie voet boven den grond. Is de herfst gekomen, dan verwelkt de stengel en haar boveneinde verdort. Daarna wordt zij door de eerste windvlaag uitgerukt, en de windheks wordt over de vlakte gedreven met eene snelheid, welke het beste renpaard vruchteloos zou trachten te evenaren. Men ziet er somtijds honderden vliegen, rijzen, dalen en zich met elkander vermengen, naar welgevallen van den dwarlwind, die ze losgerukt heeft. Van verre zou men wanen een *taboen* van wilde paarden te zien. De *Duitschers* zouden voor dit gewas geenen gepasteren en het beter aanduidenden naam hebben kunnen uitdenken; want waarlijk de dansen der windheksen herinneren volkomen die, welke men aan de tooverheksen toeschreef; even als deze, vervolgen zij elkander, draaijen in het rond en verheffen zich in de lucht. Op andere tijden vereenigen zij zich tot een' digten klomp, en vormen als 't ware een' geweldig grooten hooiberg, die, door den wind

gejaagd, met onbeschrijfelijke snelheid voortrolt. Ieder jaar verzwelgt de *Zwarte Zee* ze met duizenden van millioenen. Daar neemt haar demonische dansloop een einde. Eenmaal door de golven bevochtigd, verliezen zij die sierlijke luchtigheid, welke haar op het vaste land onderscheidde.

Men moet ook niet, als eenen voornamen rang in den *burian* bekleedende, de alsem vergeten. Die plant rijst tot zes voet boven den grond. Wanneer de zomer op zijn droogst is, versmaadt het horenvee den alsem als voedsel niet; maar melk en boter verkrijgen dan ook eene zeer merkbare bitterheid. Geraken bij toeval eenige deeltjes dier plant onder het koren, dan neemt het daarvan gebakken brood eenen alsemsmaak aan.

Schadelijke planten zijn in de *Europesche* Steppen te naauwernood bekend. In de *Aziatische* groeijen de giftige champignons zoo welig en in zulk eenen overvloed, dat tegen den herfst uitgestrekte plekken gronds er mede bedekt zijn. Meestal zijn zij wit van kleur, zoodat men somtijds, dezelve des ochtends gewaar wordende, zou wanen, dat er des nachts sneeuw gevallen was. De hitte van den dag doet ze gewoonlijk sterven; maar de vochtigheid van den volgenden nacht mist zelden eenen nieuwen oogst daarvan voort te brengen.

Wij zouden dit plantkundig overzigt nog vrij wat verder kunnen voortzetten. Met dat al is het getal der verschillende gewassen, die in de onmetelijke uitgestrektheid der Steppen groeijen, beperkter, dan men misschien wel onderstelt. De geleerden tellen slechts vijfhonderd soorten, die tot den grond dezer landstreek behooren; maar elke dier soorten wast er in een' onbeschrijfelijken overvloed. Dus kan men verscheidene mijlen ver reizen, zonder iets anders te ontmoeten dan alsem; of wel men zal op een veld tulpen of wilde grasanjelieren stooten, dat eenige duizend morgen groot is. In het voorbijgaan moeten wij aanmerken, dat deze laatste plant in de Steppen op verre na den liefelijken geur niet heeft, welke zij onder onze luchtstreek bezit. Verder voortgaande, zal uwe *droschky* dagen achter elkander over eene effene vlakte rijden, die aan het oog geen ander gewas vertoont, dan gras: daar is het, dat men heerlijke weiden voor schapen vindt; zij tieren er voortreffelijk, en hun vleesch wordt er zoo sappig en smakelijk, dat de be-

roemdste restaurateurskeukens van *Parijs* en de aanzienlijkste clubs van *Londen* niets dergelijks leveren kunnen.

(*Het vervolg hierna.*)

TIEN DAGEN OP HET IJS.

(*Verhaal.*)

Aan de oostelijke kust der golf van *Finland*, honderd wersten van de oude stad *Narva*, ligt een landgoed, *Kunda* geheeten, niet minder rijk in schoonheden der natuur, dan in sporen van oudheid. De plantengroei openbaart daar eene verscheidenheid en eene kracht, gelijk men zelden op die breedte aantreft. De eik en de beuk groeijen tot op den oever der zee, en daar men geen eb en vloed heeft in de Baltische zee, is de grenslijn tusschen water en land naauwkeuriger afgeteekend, en loopen de planten; die langs de kust staan, geen gevaar, om door de golven vernield te worden. Eene halve werst lang is de kust laag en bedekt met groene kruiden; vervolgens verheft zij zich plotseling en vormt hooge, met bosch begroeide heuvels, ieder van meer dan honderd voet. Wanneer men de laatste beklommen heeft, overziet het oog eene ruime vlakte, even weinig afgebroken als de oppervlakte der golf en zonder eenigen plantengroei. Daar, op het hoogste punt, waar het ploot staat aan alle winden, heeft de luim van eenen bouwmeester een groot huis gesticht, dat men vele mijlen in het rond ziet, en dat zijne vierkante massa omhoog heft, als ware het de eenzame wachter van deze uitgestrekte vlakte. Eenige arme hutten zijn hier en daar in het rond verspreid; op dezelfde lijn met het kasteel ziet men nog een' molen, die half in puin ligt, maar dien men laat staan, als een baken, dat den zeelieden de kust wijst.

Als men uit de vlakte aan den voet van den heuvel komt, op welken het kasteel *Kunda* ligt, dan zou men meenen eene dorre en treurige streek te zullen zien. De grond loopt bijna onmerkbaar op. De rotsen en de boomen, die het pad insluiten, verhinderen alle uitzigt. Doch wanneer men op den top der hoogte is gekomen, spreidt zich een prachtig tooneel voor het verbaasde oog uit; van de eene zijde de zee en de duizend krommingen van het strand, van de andere zijde de donkere pijnbosschen, die aan den horizon oprijzen.

Deze schilderachtige kust is ook het tooneel van gevaarlijke avonturen, die haar eene nieuwe aanlokkelijkheid geven; want zoo de smokkelarij op zichzelve weinig dichterlijk is, zij wordt het door de gevaren, waaraan zij zich blootstelt, door de listen, waarvan zij zich bedient, en door de geweldige worstelingen, waartoe zij noodzaakt. Ver verwijderd van de groote steden, zich geene andere dan Russische koopwaren kunnende aanschaffen, en dat nog slechts tegen ontzettend hooge prijzen, drijven de bewoners van deze streken den sluikhandel, en zij, die hem niet drijven, begunstigen hem althans. De *Finnen* voeren van de overliggende kust koopwaren in, die zij uit vreemde landen trekken en tegen lage prijzen verkoopen. In ruiling nemen zij de voortbrengselen des lands aan; eene wijze van betaling, die den Russischen boeren zeer welkom is. Gewoonlijk keeren de booten of de sleden, die, met koffij, suiker en Engelsche katoenen geladen, aankomen, met eene lading graan of brandewijn terug.

Om dezen ongeoorloofden handel tegen te gaan, die op tweederlei wijze de inkomsten van den Staat benadeelt, heeft de regering langs de kust een corps *Kozakken* te paard opgerigt, onder den naam van *strandruiters*. Hun hoofdkwartier is omstreeks op vier wersten van de woning, die wij beschreven hebben. De aard hunner werkzaamheden en de strengheid, waarmede zij deze volbrengen, hebben den haat der bewoners tegen hen opgewekt, en men is altijd gereed, om hunne waakzaamheid te verschalken; men zou zelfs kunnen zeggen, dat de middelen, aangewend om den sluikhandel tegen te gaan, hem slechts nieuw voedsel hebben gegeven. Men moet daarbij niet vergeten, dat de Russische boeren van deze streken een krachtig ras zijn. De woeste natuur van het land, hunne gedurige aanraking met de eilandbewoners der Baltische zee en met de *Finnen*, de hebbelijkheid om moeiten en gevaren te tarten, alles werkt te zamen, om hun de zucht naar onafhankelijkheid in te boezemen.

In het jaar 18.. hadden de strandruiters aan hun hoofd eenen officier, die zich eenen grooten naam had gemaakt door zijne waakzaamheid, zijnen moed en zijne wreedheid. Gedurende een gedeelte van het jaar werd zijn taak niet weinig verligt door de onbestendigheid van het weder, waardoor de Baltische zee nu eens bedekt is met drijfijs, dan tot

in hare diepste diepte door hevige stormen wordt ontstoken. De smokkelaars durfden gedurende dien tijd niets ondernemen, en de orde werd gemakkelijk tot aan de maand Maart langs de kust gehandhaafd. Dan bedekt de noordewind, die vrij bestendig waait, de zee met eene groote ijskorst, die den smokkelhandel eenen nieuwen en breeden weg opent.

Op een' kouden morgen leverde de benedenzaal van het kasteel *Kunda* een schouwspel op, dat in die streken bijzonder te vinden is. Aan het einde van eene lange tafel, en gewikkeld in eene gelooide schapenvacht, eene soort van kleeding, bij de boeren in *Rusland* en *Finland* in gebruik, stond een marskramer, bezig met verschillende koopwaren uit zijn pak te krijgen. Rondom hem drong, met de uitdrukking van nieuwsgierigheid en bewondering op het gelaat, zich een aantal dienstmaagden henen. De jongsten hadden het haar met zorg rondom het hoofd zamen gebonden; de ouderen droegen hooge mutsen, met linten versierd. Verder op den achtergrond der zaal zaten twaalf of veertien spinsters, die, terwijl zij haar wieltje deden snorren, verbaasde blikken wierpen op de stoffen en andere voorwerpen van vrouwelijken opschik, die de marskramer ten toon spreidde met de slimheid van eenig handelaar, die wist, hoe hij EVA's dochteren in verzoeking kon brengen. Zijn listig uitzigt, zijn zwarte, korte, maar digte baard maakte een sterk kontrast met de eenvoudige uitdrukking op het gelaat van al deze boerinnetjes.

Het voornaamste meubel van de zaal was eene groote steenen kagchel, die in eenen hoek van het vertrek stond. Eene deur geleidde naar eene kleinere kamer, die ook op het voorportaal uitkwam. Men zag daar een half dozijn boeren in hunne groote buizen, om de middel vastgemaakt. Eenigen van hen waren bezig, om hunne pieken en harpoenen gereed te maken voor de cachelot-vangst.

Het uiterlijke van deze lieden had niets bijzonders, maar onder de personen, die in de benedenzaal waren verzameld, was er een, dien wij nog niet genoemd hebben, en die toch terstond de aandacht trok. Het was eene vrouw. Zij zat op een ruw bankje digt bij de deur en onder een venster, zoodat het licht, dat rondom haar gelaat speelde, toeliet deszelfs uitdrukking naauwkeuriger gade te slaan. De vrouw was jong, zoo jong, dat men, haar ziende, twijfelde, of het kind, hetwelk op haren schoot lag te slapen, het hare

kon zijn. Evenwel, wanneer men zorgvuldiger haar gelaat beschouwde, dan ontdekte men onder de bevalligheden der eerste jeugd iets ernstigs, dat de moederlijke zorgvuldigheid verraadde. Zij was schoon, maar de soort van hare schoonheid was te edel en te fijn, om door de lieden, onder wie het lot haar geworpen had, te worden op prijs gesteld. Eens kunstenaars ziel zou hare doorschijnende bleekheid, hare geregelde trekken, haar zacht en treurig voorkomen, hare groote, blaauwe en smachtende oogen hebben bewonderd. Hare kleeding was hoogst ellendig. De tulband, die haar hoofd bedekte, getuigde alleen van haren oorsprong. Zij was *Jodin*, en men vond in hare houding inderdaad die lijdelijke onderwerping terug, die de verstrooide kinderen der oude *Hebreeuwen* kenmerkt.

Zich ter zijde afzonderende, scheen zij elke vermenging met de overige vrouwen te vermijden, hetzij dan dat haar eene geheime trotschheid bezielde, hetzij dat een gevoel van de vernedering haars volks haar terughield. Maar zij wierp onbepaalde en verstrooide blikken op de boerinnen, alsof hare gedachten elders waren. Zij ontwaakte eerst uit haar gepeins, toen de deur der zaal openging, en de meesteresse des huizes op den drempel verscheen. Bij hare komst keerde alles tot de gewone orde terug; het gekakel der dienstmaagden hield op; de spinnewielen en raderen, die bij het gepraat waren blijven stilstaan, kwamen weder in beweging, en dat was niet het gevolg van vrees, maar van den diepen eerbied, dien men voor deze dame koesterde. Ook zij was jong en schoon, maar van eene edele en statige schoonheid, die eer bewondering dan liefde inboezemde. *Esthland* was haar eigenlijk vaderland niet; zij was er moeder geworden, maar, in *Engeland* geboren en door den rijken Russischen man, met wien zij gehuwd was, naar de oevers van de Baltische zee gevoerd, ondervond zij van tijd tot tijd die zwaarmoedige vlagen van herdenken, die ook de meest begunstigde balling uit zijn vaderland niet altijd kan onderdrukken (*).

De burgvrouw wierp eenen haastigen blik door de zaal, en haar oog bleef op de *Jodin* rusten, die van haar bankje was opgestaan en haar kind in de armen hield. Beide deze

(*) De Schrijfster, uit wier reis deze episode is ontleend, voert hier hare eigene zuster ten tooneele.

vrouwen ziende, kon men niet nalaten in haar eene soort van gelijkenis op te merken. Het was dezelfde bleekheid, dezelfde peinzende en ernstige uitdrukking; van beide zou men hebben kunnen zeggen, dat de geest meer door het ongeluk dan door de jaren tot rijpheid was gekomen. Doch de tint van beider gelaat stemde slecht met hare afkomst overeen. De *Christin* met hare groote zwarte oogen, waarboven eene fijn geteekende lijn was gebogen, herinnerde die dochter van LOTH, welke het penseel van GUIDO ons afmaalt; terwijl de blaauwe oogen van de jeugdige *Israëlietin* beter hadden gevoegd bij eene der blonde dochters van *Engeland.*

»SEDITE! ga zitten," zeide de dame tegen de *Jodin*, die aan dit bevel gehoorzaamde. »Van waar komt gij, mijn kind?"

De jonge vrouw wilde op deze vraag antwoorden, maar de marskramer voorkwam haar: »Van de andere zijde der golf, *sudarina* (mevrouw)," zeide hij in eenen tongval, half Russisch, half Duitsch.

»Hoe!" riep de dame, zich naar hem wendende. »Dan moet gij groot gevaar hebben geloopen."

»Zoo heel groot niet, *varche ciatelstvo* (uwe edelheid)," hernam de koopman. »De golf is geheel bedekt met ijs; 't is, alsof men over land reist, en met uitzondering van eenige gaten...."

»Hebt gij den overtogt gisteren nacht gedaan?" vroeg de dame, de *Jodin* en haar kind met medelijdende blikken aanziende.

»Neen, *sudarina*," stamelde de marskramer met eenige verlegenheid.

»Wij hebben tegen den avond het land bereikt," voegde de *Jodin* blozende er bij; »en wij hebben den nacht in de buitengebouwen van het kasteel doorgebragt."

»De Finlandsche koopman," hernam de marskramer, »van wien de *sudarina* in het vorige jaar suiker, koffij en Engelsche stoffen heeft gekocht, wilde aan de *sudarina* zenden, wat zij had besteld. Maar de golf is den geheelen winter zoo slecht geweest, dat ik niet eerder heb kunnen komen."

»Och, gij hadt in het geheel niet moeten komen," riep de dame. »Ik had den koopman opzettelijk gelast, om noch zich zelven noch iemand anders aan gevaar bloot te stellen.

De strandruiters zijn zoo waakzaam! Het is zoo moeijelijk aan hen te ontsnappen, en de waarde der dingen, die hij mij toezendt, staat in geene verhouding tot het gevaar, dat hij u laat loopen."

»Het is waar, dat de transportkosten groot zijn, om niets te zeggen van de gevaren van den overtogt; wat de strandruiters betreft, zij zien niet alles, en ik heb daar eenen voorraad van fraaije dingen; suiker van de eerste kwaliteit, beste koffij tegen 70 kopeks het pond; men vindt ze te *Narva* zoo goed niet voor twee roebels; Fransche zijden, Engelsche shawls. De *Sudarina* zal mij wel wat afkoopen, en ik zal met RACHEL op eene ledige slede terugkeeren."

»Dat is dus uwe vrouw?" vroeg de Russische dame, die de *Jodin* bleef aanstaren, zonder naar de optelling van den kramer te luisteren.

»Ja, *sudarina*," antwoordde deze, »ik ben zijne vrouw."

»Maar dat kind, hetwelk gij op uw' schoot hebt, is toch het uwe niet? Gij zijt zelve nog zoo jong!"

»MATVEI is mijn kind," zeide de *Jodin*, het kleine schepseltje, dat op haren schoot lag te slapen, vol liefde aanziende.

»Arme jonge vrouw!" sprak de dame bij zichzelve, en, zich vervolgens tot den marskramer wendende, zeide zij: »Hoe hebt gij die twee schepsels aan de gevaren en vermoeijenissen van den overtogt kunnen blootstellen?"

»De gevaren! De vermoeijenissen!" hernam de man. »RACHEL is er aan gewoon. Zij slaapt op het stroo van onze slede even goed, als de *sudarina* op het dons."

De dame gaf nu bevel aan eene der dienstmaagden, om eenige ververschingen te halen voor de moeder en haar kind. »Hoe oud zijt gij, *Jevraica* (*Jodin*)?" vroeg zij verder.

»*Sudarina*, ik tel zestien zomers."

Men weet, dat de *Russen* bij dit jaargetijde tellen, dat in hun klimaat zoo kort duurt, en dat daarentegen hunne naburen, de *Laplanders*, bij winters tellen.

»Zestien zomers!" herhaalde de dame. »Hoe? Zijt gij zoo vroeg getrouwd? Zoo vroeg de beproevingen des levens te gemoet getreden? Zij komen van zelve vroeg genoeg? .... En uw kind?"

»O, MATVEI begint reeds te loopen," zeide RACHEL glimlagchende. »Kom, MATVEI, toon de *sudarina*, dat gij reeds een groote jongen zijt."

En zij zette haren zoon op den grond, hem bij de schouders vasthoudende. Het kind strekte zijne kleine handen uit, deed eenige schreden, en ging toen, vermoeid van zulk eene wandeling, zitten. RACHEL was blijkbaar trotsch op de knapheid van haren zoon.

»Een schoon kind!" zeide de dame. »Wat heeft het mooije oogen! Ik wou, dat mijne dochters ze zoo mooi hadden!"

»De *sudarina* is dus ook..." zeide RACHEL, en zij wisselde met de dame die blikken van verstandhouding en gelijkheid van gevoel, waardoor moeders elkander verstaan. Dit gesprek zou waarschijnlijk verder zijn voortgezet; maar op dit oogenblik kwam AXINA, de dienstmaagd der burgvrouw, met de ververschingen terug, die zij was gaan halen, en de dame begon hare koopmanschap te doen.

Van de verschillende voorwerpen, voor haar uitgespreid, koos zij er verscheidene uit, wier voortreffelijkheid de marskramer niet naliet te roemen. De naalden waren echt Engelsch: de katoenen waren uit de beste Engelsche fabrijken; de baleinen, die de *Sudarina* scheen te willen koopen, hadden denzelfden oorsprong. Maar de burgvrouw bestreed deze verzekeringen, en aan de aanwijzingen, die zij gaf, aan de wijze, waarop zij den juisten prijs der dingen bepaalde, dien de kramer slechts verdubbeld had, was het ligt te zien, dat men haar op dat punt niet kon bedriegen, en dat zij zelve eene *Engelsche* was.

Terwijl deze woordenwisseling plaats had, en de *Jood* al zijne welsprekendheid en sluwheid uitputte, verscheen er aan de buitenzijde van het venster eene schaduw. De *sudarina* sloeg het oog derwaarts, en zag terstond, dat die schaduw door de tegenwoordigheid van eenen ruiter ontstond; want een man van gewone hoogte kon niet zoo verre reiken. Zij bedroog zich niet; het was een strandruiter, die, op zijnen hoogen zadel gezeten, met de lans in de hand, door het venster naar binnen keek. De *sudarina* bemerkte den vorschenden blik van den *Kosak;* zij verbleekte, en, zeer ontsteld, gaf zij aan den *Jood* en zijne vrouw een teeken, om zich in het diepste van de kamer achter de kagchel te verbergen; vervolgens wierp zij, met eene snelle beweging, een tafelkleed over de dingen, die de marskramer had uitgestald, zoodat zij voor het oog verborgen waren.

Op dit oogenblik opende een der boeren, die in het voorportaal stonden, de deur, en, het hoofd naar binnen ste-

kende, sprak hij op geheimzinnigen toon: »De strandruiters!"

Eene minuut later hoorde men buiten de deur het geluid van stemmen en het heen en weder loopen van verscheidene mannen.

»Wat moet ik doen? Wat zal er van mij worden?" riep de marskramer, met gesmoorde stem en over al zijne leden bevende, terwijl RACHEL, geheel bezig met haar kind, zich achter de kagchel verborg.

»Wees bedaard," zeide de *sudarina*, »gij zult niets verliezen."

»Maar mijne slede staat voor de deur," ging de koopman radeloos voort, »mijne slede en mijn paard! En een baal koffij en een baal thee, beste thee! De strandruiters zullen alles meepakken! God van JACOB, ik ben een verloren man!" En de *Jood* wrong de handen van wanhoop.

»*Maschi!* (Stilte)!" zeide de dame met eene gebiedende stem; want, zoo zij eene *Engelsche* van geboorte was, zij was eene *Russin* door gewoonte en gebruik.

De kramer zweeg, en RACHEL verklaarde haastig, dat zij, terwijl zij de vallei doorgingen, diezelfde gedaante op de kust had gezien. »Maar," voegde zij er bij, »ik dacht, dat het de *sudar* (de Heer des huizes) was."

Bij deze woorden werd de dame nog bleeker; want sedert een jaar was zij weduwe. Intusschen hoorde men buiten eenen hevigen twist en het geklingel der bellen, die het paard om den nek had, alsof de strandruiter met geweld zich poogde meester te maken van het dier en het voertuig. De angst der omstanders was ten top. Zoo verliepen er eenige minuten; de *sudarina*, schoon ook voor zichzelve ontrust, was het nog meer voor de beide *Joden;* zij vroeg zich af, in welken hoek des huizes zij hen het zekerste zou kunnen verbergen. Reeds had zij hare bevelen aan AXINA gegeven, toen men den galop van een paard hoorde, en de zoo geduchte gedaante van den *Kozak* vloog, als een roofvogel, het venster voorbij. Een oogenblik later was alles in rust.

»*Stava Boju!*" riep de *Jodin*, haar kind aan hare borst drukkende.

»Goddank!" riep te gelijkertijd de *sudarina*.

De marskramer haalde diep adem en scheen van eenen zwaren last verligt.

Nu snelden de boeren, die tot dusverre in het voorportaal waren gebleven, binnen, vol verlangen, om te verhalen,

wat er gebeurd was. De strandruiter, zeiden zij, had het paard en de slede willen medenemen, maar, daarin verhinderd door den tegenstand, dien hij vond, was hij in galop vertrokken, om hulp te halen; in minder dan een uur zou hij terug zijn. De kramer hoorde dit verhaal met een beangst gelaat aan. De *sudarina* was ongerust, besluiteloos.

»Ja, ja," zeide een der boeren, »zonder onze harpoenen hadden wij de punt der lans van den *Kozak* gevoeld. Maar de tijd gaat voort; er moet een besluit worden genomen. *Praua* (*)," ging hij op eerbiedigen toon voort, »volg mijnen raad; zend den *Jood*, zijne vrouw, zijn kind, zijn paard en zijne slede in het bosch, en laat de strandruiter ze daar zoeken, zoo hij wil."

De *sudarina*, in diep gepeins verzonken, antwoordde niet; reeds pakte de *Jood* met bevende hand de op de tafel verstrooide koopwaren in, om des te spoediger tot de vlugt gereed te zijn. RACHEL nam haar kind op den arm en ging voor de *Engelsche* dame staan, op wier gelaat eene pijnlijke besluiteloosheid te lezen stond.

»*Sudarina*," zeide zij, »kwel u niet langer over ons. Wees gezegend om uwe vriendelijke woorden, om de welwillendheid, die gij ons hebt betoond, om het brood, dat wij onder uw dak hebben gegeten! Wij zullen de naburige bosschen zoeken te bereiken. Vaarwel! de barmhartigheid Gods zij met u!" En zij wendde zich met haar kind naar de deur.

»Neen," riep de *sudarina*, »ik kan u niet aldus aan uw lot overlaten."

»Laat ons vertrekken, mevrouw," hernam de *Jodin*. »Wij willen liever alles dulden, dan u in gevaar brengen."

»Mijn God! wat moet ik doen, welk besluit moet ik nemen? Geef mij raad, MADDIS! Zal ik deze arme lieden hier houden en in huis verbergen? Is er geen ander middel, dan ze naar het bosch te zenden?"

MADDIS was de boer, die reeds gesproken had. Het was een vertrouwde bediende. »Neen, *praua*," hernam hij, »het is de eenige kans, die hun overblijft. De strandruiter IVAN zal binnen een half uur hier zijn, met een troep duivels, gelijk hij. Zij zullen het huis doorzoeken, en de *Jood* zal hun niet ontgaan. Hebben zij, volgens de laatste bepaling, geene aanspraak op een hoofdgeld voor iederen smokkelaar, dien zij vatten? Men zegt zelfs, dat de geslokene goederen, die zij aanhalen, hun toekomen."

»Ik zal hun de waarde betalen en het hoofdgeld ook," hernam de *sudarina*, terwijl de marskramer schielijk zijne pakken sloot.

»De strandruiters zouden het geld aannemen en toch de gevangenen wegvoeren;" ging MADDIS voort. »Men zou deze arme lieden naar *Petersburg* voeren en misschien naar Si-

(*) *Vrouw*; eene verbastering van het Duitsche *Frau*.

berie. Het zijn Finlandsche sluikers en daarbij *Joden*; de wet zou streng voor hen zijn."

»Hemel, wat zal ik doen?" herhaalde de *sudarina* nog eens, terwijl zij eenen medelijdenden blik op de *Jodin* wierp. »Deze vrouw, dit jonge kind...."

»Ja, ja," hernam MADDIS; »'t is een hard geval, maar het is het eenige middel. Zij zullen onder den blooten hemel minder gevaar loopen, dan hier. Wij zullen ons best doen, om hun de kust te doen bereiken, en vandaar *Lockhland*."

»Maar de *Kozakken* zullen u op de vlakte zien."

»De sneeuw zal ons te stade komen." En de makkers van MADDIS drongen mede zijnen raad aan.

»En mijne koopwaren!" riep de *Jood* op eenen toon van onuitsprekelijken jammer. »God JAKOBS! hoe zal ik die medenemen?"

»Woudt gij ze volstrekt medenemen?" vroeg MADDIS, spottend met de oogen knippende.

»Of ik dat wou?" hernam de *Jood*, zijne gekromde vingers over de pakken uitspreidende.

»Wel nu dan," ging MADDIS voort, »laat twee mannen, met toestemming van de *sudarina*, zich met de pakken belasten; JUHANN en gij, IVANOFF, brengt de waren in het bosch, midden in het kreupelhout. Bedekt ze met sneeuw en onthoudt de plaats. De overigen moeten het paard op stal brengen en de slede in de schuur zetten onder de overige rijtuigen van het kasteel."

Terwijl MADDIS deze bevelen gaf, en de marskramer met angst bedacht, dat hij van zijne koopwaren zou moeten scheiden, poogde de *sudarina*, door medelijden bewogen, de *Jodin* over te halen om bij haar te blijven, en beloofde haar en haar kind tegen alle vervolgingen te zullen beschermen. De jonge vrouw wees dat aanbod met vastheid af.

»Neen," zeide zij, »mijne plaats is aan de zijde van mijnen echtgenoot; zijne gevaren zijn de mijne."

»Maar uw kind! Denk aan uwen MADVEI!"

De *Jodin* huiverde; zij boog het hoofd over het gelaat van haren zoon en bedekte het met kussen en tranen.

»Mijn hart bloedt voor u, *bednaya* (arme vrouw)!" ging de *sudarina* voort. »Maar het is onmogelijk, dat gij uw kind medeneemt. Zoo gij zijn en uw eigen belang wilt bevorderen, moet gij toestaan, het mij hier te laten. Heb geene vrees; ik zal als eene moeder voor hem zorgen, tot dat gij hem komt terughalen."

De *Jodin* antwoordde niets; misschien had zij de kracht niet, om een woord uit te brengen; maar zij maakte langzaam de riem los, waarmede MATVEI om haren hals was vastgemaakt. Weldra waren alle banden los, en de knaap werd nog slechts vastgehouden door de armen zijner moeder; armen, welke de koude blaauw had doen worden, en wier aderen zich door de doorschijnende fijnheid harer huid toonden.

»Mevrouw," zeide RACHEL met eene treurige stem, ter-

wijl zij met eene zekere plegtigheid MATVEI in de armen der *sudarina* overleide, »ik vertrouw hem u toe. Moge de God van ABRAHAM voor uwe kinderen zijn, hetgeen gij voor hem zijn zult!"

Doch in zijnen slaap bemerkte het kind toch de persoonsverwisseling; het onderscheid tusschen de grove stoffaadje, waarmede zijne moeder was bekleed, en de zachte zijde, waartegen hij thans rustte, ontging hem niet. Hij opende de oogen, en, bij het zien van een geheel vreemd gezigt, liet hij een' gesmoorden kreet hooren. Bij dit klagend geluid was RACHEL, die reeds op den drempel stond, met éénen sprong weder bij haar kind.

»O MATVEI! MATVEI!" riep zij, »*moya duschinka! Moi golubtschik!* (Hoe kan ik u verlaten! Hoe kan ik zonder u leven!") En vervolgens, na hartstogtelijke liefkozingen, ging zij voort: »*Sudarina*, breng hem weg! Laat mij hem niet meer zien. Ik kan dit vertrek niet verlaten, zoo lang hij voor mijne oogen is! Vaarwel, MATVEI, mijn kind, mijne liefde, mijn leven! Vaarwel!... Vaarwel!"

Het laatste woord bestierf haar op de lippen. De *sudarina* had met haren kostbaren last het vertrek verlaten, en de arme moeder, haren zoon niet meer ziende, snikte in de armen van AXINA.

Gedurende dit tooneel, dat naauwelijks eene minuut had geduurd, hadden MADDIS en zijne makkers de laatste toebereidselen voor den togt gemaakt.

(*Het vervolg later.*)

LASTERENDE DRUKFOUT.

»GOETHE's ijdelheid," zei onlangs eene dame, »gaat toch alle verbeelding te boven; immers stelt hij, bij voorbeeld, als eene uitgemaakte zaak, dat zelfs de Engelen niet zullen kunnen nalaten, eenmaal om zijn sterven rouw te dragen." Een ijverige vereerder van den Dichter, die dit hoorde, en zich eene dergelijke uitdrukking van GOETHE volstrekt niet herinneren kon, verzocht om nadere aanwijzing der gelaakte plaats. De groote uitgaaf in twee quarto-boekdeelen van GOETHE's werken werd gebragt; de dame sloeg het eerste deel vooraan op, en las het slot der *Zueignung:*

Und dann auch soll, wenn Engel um uns trauern,
Zu ihrer Lust noch unsere Liebe dauern.

Nu vond geheel het gezelschap, dat de aanklaagster volkomen gelijk had, tot dat GOETHE's verdediger eindelijk verklaarde, dat in al de overige uitgaven te lezen stond: *wenn Enkel um uns trauern.*

Over het algemeen worden, op de *Duitsche* drukkerijen,

de verwante medeklinkers menigmaal verwisseld. Vandaar de zoo gedurig voorkomende en voor het goed verstand van den zin zoo hinderlijke plaatsing van het woord *begleiten* voor *bekleiden* en omgekeerd.

EEN ECHTE PERCY.

Lord PRUDHOE, broeder des Hertogs van *Northumberland*, uit het oude stamhuis der PERCYS, is onlangs in het huwelijk getreden, en, daar bij zijne bruiloft aan de pachters der STANWICKS 10 pct. van hunne pacht kwijtgescholden werd, heeft hij aan zijne eigene pachters eene gelijke mildheid bewezen. Bij deze gelegenheid is, in de *Engelsche* dagbladen, betrekkelijk Lord PRUDHOE de volgende anecdote uit zijne jeugd verhaald geworden. Op zijn veertiende jaar was hij adelborst (*midshipman*) op Admiraal COCHRANE's vlagschip, tot het eskader van de *Westindiën* behoorende. Terwijl hij zich in dat werelddeel bevond, vernielde een geweldige storm al de plantaadjen op het eiland *St. Kitts*. Ten behoeve der arme beschadigden werd eene inteekening geopend en de lijst ook op de vloot gezonden. Admiraal COCHRANE teekende voor honderd, ieder Scheepskapitein voor vijftig, ieder Luitenant voor twintig pond in. Vervolgens kwam de lijst aan de adelborsten, die voor vijf, voor één pond of nog voor minder teekenden, al naar dat hunne spaarkas het gedoogde. Toen de lijst nu aan Lord PRUDHOE (destijds Lord ALGERNON PERCY) gekomen was, teekende deze stoutweg: »PERCY: 1000 pond." De lijst werd vervolgens aan den Admiraal teruggebragt, die oogenblikkelijk den adelborst deed roepen, en hem vroeg, of hij ook in staat was, de som, die nevens zijnen naam ingeschreven stond, te leveren? »Neen, Admiraal," zei hij, »dat ben ik niet; maar de oude knaap, die te huis zit (*the old boy at home*), zal het doen." De Admiraal schreef terstond aan Lord PERCY's vader, den Hertog van *Northumberland*. Toen deze den brief las, borst hij in tranen uit en riep: »De jongen is waardig, dat hij PERCY heet!" en op staanden voet zond hij eene adsignatie van duizend pond sterling op zijnen bankier.

HONORARIA IN OUDEN TIJD.

Het *Morgenblad* behelsde onlangs eenige overwegingen aangaande den toestand van verscheidene zaken in *Duitschland* omstreeks het eind der vorige eeuw. In deze aanmerkingen komen zonderlinge opgaven voor, nopens de betrekkingen tusschen schrijvers en uitgevers in vroegeren tijd. De eersten, meest geestelijken uit de KLOPSTOCK-periode, hielden het bijna voor simonie, een honorarium te nemen. GELLERT kreeg voor zijne fabelen 31 gulden; CHR. DAN. BECK, voor

zijnen moeijelijken arbeid aan EURIPIDES, 4 groschen per blad druks; LESSING, voor zijne *Minna von Barnhelm*, in het geheel niets. GOETHE en MERK lieten *Götz van Berlichingen* op gemeenschappelijke kosten drukken, en hadden het papier nog niet betaald, toen GOETHE's naam reeds zeer beroemd was. Voor *Stella* bood hem MYLIUS, te *Berlijn*, 20 thalers, en voor zijne gezamentlijke werken, die HERBURG nagedrukt had, bekwam hij niets anders dan een koffij- en theeservies van Berlijnsch porselein.

OORSPRONG VAN DEN KNEVELBAARD EN DIEN À L'HENRI IV.

Toen de *Mooren* in *Spanje* waren gevallen, en hetzelve bemagtigd hadden, waren de *Christenen* op een merkteeken bedacht, om zich van hunne vijanden te onderscheiden, en waaraan zij elkander mogten herkennen. Men kwam over een, het teeken des kruises in het aangezigt te dragen, en zulks te bewerkstelligen door op de bovenlip ter wederzijden eene baardstreep, en aan de kin eene andere, maar loodlijnig loopende, te laten staan. En zoo ontstond de lip- en kinbaard, oorspronkelijk als zinnebeeld van vrijheids- en vereenigingsleus.

BELETTE MEINEED.

Een in de te *Genève* uitkomende dagbladen verhaald voorval doet aan eene hoogere tusschenkomst denken, om eenen meineed te verhinderen. Voor de regtbank van koophandel weigerde iemand, de som van 40 florijnen te betalen, welke een ander, als schuldeischer, van hem vorderde. Bewijzen ontbraken. De schuldenaar bood aan, den eed van zuivering te zweren. Het zij de voorzitter weinig vertrouwen in 's mans opregtheid stelde, of wel dat hij er iets tegen had, voor zoo gering eene som eenen eed te laten afleggen, kortom hij oordeelde gepast, alvorens hij zulks toeliet, het geweten van den gedaagde gaande te maken, en hem tot betaling van het geëischte geld te bewegen. Alles echter was vergeefs: de schuldenaar bleef bij zijne weigering, en bood op nieuw aan, den eed te zweren; maar, vóór hij nog, overeenkomstig het aldaar gevolgde gebruik, de hand op den Bijbel leggen kon, trof hem eene beroerte en hij bleef plotseling dood.

TREFFEND WOORD.

Waarom vergaat, in onzen tijd, zoo menigeen' de lust om eene vrouw te nemen? Op deze vraag gaf iemand het bijbelsche antwoord: »Omdat de juffers thans gelijk zijn aan de leliën des velds, die arbeiden noch spinnen, en echter kostelijker gekleed zijn dan SALOMO in al zijne heerlijkheid."

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER DEN RIDDERGEEST IN DE MIDDELEEUWEN.

De geschiedenis is de leermeesteresse van het menschdom, gelijk de ondervinding die van elk mensch, in het dagelijksche leven. En de geschiedenis moet wel inzonderheid belangrijk zijn, als wij aan hare hand den geest van alle eeuwen nagaan en onze oogen vestigen op de ontwikkeling van verlichting en beschaving bij ons geslacht. Elke tijd heeft dan zijne eigenaardigheid; iets, 't welk wij ook wel in andere eeuwen vinden, maar wat ons toch bijzonder treft in het een of ander vast bepaald tijdperk. Sommigen zijn van oordeel, dat wij de geheele geschiedenis van de ontwikkeling des menschdoms in vier groote tijdperken kunnen verdeelen. Vooreerst vinden wij den *Heldentijd*, die de beschaving grondvestte, en wiens hoofden, zoo als een HERCULES en JASON, THESEUS en ACHILLES, zelfs door den geheimzinnigen sluijer der aloude Godenleer worden bedekt. Daarop volgt de tijd der *Vaderlandsliefde*, de grootste roem van de grootste volken der Oudheid, de *Grieken* en *Romeinen*. Vervolgens naderen wij den *Riddergeest*, in de middeleeuwen, en eindelijk komen wij tot de *Vrijheidsliefde*, waarmede het laatste tijdvak, sedert de Hervorming in de 16de eeuw, een' aanvang neemt. Het is over dien riddergeest, dat ik thans uwe aandacht wensch bezig te houden. Die riddergeest is voor deze eeuwen, wat de heldentijd voor de Ouden geweest is. Alle edele herinneringen der *Europesche* volken verbinden zich daaraan. Gelijk de menschen in alle groote tijdsgewrichten der geschiedenis tot algemeen beginsel hunner handelingen zekere geestdrift moesten bezitten; gelijk de geestdrift voor sommige helden echter verzwakte, toen men van die helden niet meer hoorde; gelijk de vader-

landsliefde verdoofd werd, toen er onder de wereldheerschappij der *Romeinen* eindelijk geen eigenlijk vaderland meer bleef bestaan, zoo ging die geestdrift over op de ridderschap van de middeleeuwen, en bewerkte iets, dat waarlijk groot en treffend heeten moet. Alzoo dus over den geest van die ridderschap, in deszelfs wezen, oorsprong, ontaarding en gevolgen voor zedelijkheid en beschaving, zal ik thans het een en ander trachten mede te deelen.

Ik zal wel dadelijk misschien een klein vooroordeel tegen dat onderwerp te bestrijden hebben. Ik zal spreken over de middeleeuwen. Die eenigzins in de algemeene geschiedenis ervaren zijn, kunnen vragen: Zijn dat niet die tijden geweest, sedert de omstorting van het *Romeinsche* rijk door de woeste barbaren uit het noorden, tot aan de Hervorming; tijden, wanneer de Godsdienst bestond in ijdele ceremoniën en plegtigheden; de wetenschap der geldmiddelen in roof; de staatkunde in meineed; het regt in het geweld van den sterksten? Ik wil niet ontkennen, M. H., dat de middeleeuwen onder die blaam gelegd zijn; ik stem ook toe, dat wij ze geenszins behoeven terug te wenschen. Maar eensdeels wordt de zaak soms veel overdreven; en ook, al is een tijd nog zoo zwart en ongunstig, dit geeft ons geen regt, om het goede daarin voorbij te zien. Geldt dit van onze of andere dagen, het geldt ook van de middeleeuwen. Welaan, ter zake dan. Ik moet u eerst op een zoodanig standpunt plaatsen, van waar gij de geheele maatschappelijke gesteldheid in die dagen gemakkelijk kunt overzien.

In het kerkelijke was, in *Europa*, althans, de geheele Christenheid, buiten de *Grieken*, aan den Paus van *Rome* onderworpen. Volgens het algemeen gevoelen bezat hij werkelijk de sleutels van hemel en hel, en er waren slechts enkele ketters, b. v. de *Waldenzen*, die dit niet geloofden. Maar ook in het wereldlijke was alles hem onderdanig, sedert een Paus Keizer HENDRIK IV eenen geheelen nacht door, buiten's huis, blootvoets, in de sneeuw had laten staan, en een ander Paus aan Keizer FREDERIK BARBAROSSA letterlijk den voet op den nek had gezet, en

hem de stijgbeugels van zijn paard deed vasthouden, toen hij uit rijden ging. In het wereldlijke heerschte verder algemeen het zoogenaamde leenstelsel. Keizers en Koningen beschouwden hun rijk als een geschenk van den Paus; alzoo als eene bezitting, waarvan deze hen, bij de minste tegenstribbeling, dadelijk ontzetten of berooven kon, door ban of interdict. De Vorsten leenden hunne bezittingen aan den adel, deze wederom aan de burgers in de steden en de menschen te platten lande. In zoo verre was dit leenstelsel zuiver militair; de in leen gegevene landerijen vervingen in die dagen, toen men veel oorloogde en echter geen geld had om staande legers te bekostigen, de plaats van soldij; terwijl de tijdelijke bezitters daarvoor tot de krijgsdienst verpligt werden, zoo dikwijls men ze opriep. Dit stelsel ontaardde langzamerhand in eene volslagene lijfeigenschap; de massa des volks stond in de steden onder eene volstrekte afhankelijkheid van den adel en de geestelijkheid; en te platten lande behoorde zij aan den adel met lijf en bezittingen toe. De adel zelve maakte niet alleen in de voornaamste staten van *Europa* de aanzienlijkste klasse der maatschappij uit, maar zonderde zich ook veelal van de lagere standen af. Deze afzondering was een gevolg van de instelling van den ridderstand, door welken de adel, overeenkomstig met den geest diens tijds, in welken alles den vorm van corporatiën aannam, insgelijks eene soort van corporatie werd. Wij zullen nu vooreerst het wezen van die corporatie, zoo uitwendig als inwendig, trachten voor te stellen.

Die in den ridderstand wenschte opgenomen te worden, moest van vrije afkomst zijn, en als page of wapenknaap bij een' anderen ridder in de dienst worden groot gebragt. Hij moest hem op zijne togten vergezellen, hem het strijdpaard navoeren en hem oppassen. Werd zulk een edelknaap tot ridder verheven, dan geschiedde zulks met eene feestelijke plegtigheid, aan het hof van een' Vorst, of in eene kerk, of ook wel, na een' volbragten strijd, terstond op het slagveld, door eene tot drie keeren toe herhaalde aanraking met het vlakke van het zwaard. Was de nieuw-

geslagene ridder van groot aanzien, dan werd alles dikwijls besloten met een toernooi- of strijdspel, waarin de overwinnaars hunne beloonigen uit de handen van de voornaamste of schoonste dames ontvingen. Aan zulk eene plegtige opneming door den ridderslag moesten zich zoo wel de Keizers en Koningen als de geringste edellieden onderwerpen.

Wat nu het eigenlijk inwendig wezen van die ridderschap betreft, men zou verkeerd doen, als men hare verschijning uitsluitend aan de middeleeuwen wilde toekennen. De grond daarvan toch ligt diep in de menschelijke natuur en in den gang van derzelver ontwikkeling, waardoor het gevoel en de verbeeldingskracht veel vroeger hare heerschappij uitoefenen, dan het verstand en de rede. Maar éénig is die riddergeest in de middeleeuwen, als in een tijdvak, waarin de toestand der maatschappij aan dien geest eene algemeene en buitengewone rigting gaf. Wij kunnen dien geest niet beter aanduiden, dan door te zeggen, dat dezelve zich kenschetste door dweepachtige dapperheid, dweepachtige liefde en dweepachtige Godsvrucht. Eene buitensporige dapperheid had bij hen niet slechts de kleur van het natuurlijke, maar ook het wezen daarvan. De rustelooze aard van den ridder, de ongemakken zijner levenswijze, de woestheid der voorwerpen, die hem dagelijks omringden, alles vuurde zijnen moed aan, deed hem het leven gering en de eer boven alles zetten. Van dien tijd, zegt een dichter, als hij de daden van een ondernemend ridder beschrijft: »de dood zag het aan, en werd rood van schaamte." Ook de liefde had rijkelijk haar aandeel in den geest eens ridders. Reeds was de minnehandel op zich zelf toen dikwijls het gevaarlijkste ridderstuk, dat men bedenken of volvoeren kon. De adellijke jonge dochter was als een verzegelde schat, door honderd oogen bewaakt, door honderd dolken en zwaarden omgeven. Die schat was slechts door daden van buitengewone geestkracht en edelmoedigheid te verwerven. Zoo werd het mogelijk, dat zelfs de veeten en oorlogen, die anders de zachtste gevoelens van den mensch maar al te veel ver-

stikken, hier een middel konden zijn, om die gevoelens meer te doen uitkomen en te bewaren. De ridder verwachtte voor alle schoone ondernemingen den dank van zijne dame. Dat had hij hier, op deze wereld. Van de Godsdienst verwachtte hij zijne belooning hier namaals. Van daar ook zijne Godsvrucht. Dit komt vooral in de kruistogten ten sterkste uit. Toen streden de ridders tot voordeel van de kerk; voor de zaak van God en CHRISTUS, gelijk zij het noemden, wilden zij *Palestina* aan de *Mahomedanen* ontrukken. Zoo verhieven zij zich boven het persoonlijk belang; en dit is het juist, waardoor in de wezenlijke wereld eene grenslijn tusschen het gemeene en het groote en edele getrokken wordt. Eene zekere dweepachtige vroomheid valt niet bij hen te miskennen. Toen GODFRIED VAN BOUILLON *Jeruzalem* had ingenomen, wilde hij wel de stad regeren, maar hij weigerde de Koningskroon, omdat hij die dáár niet dragen wilde, waar zijn groote Meester eens de doornenkroon droeg. Wij weten uit de geschiedenis, dat niet alle ridders zoo onbaatzuchtig en edelmoedig handelden. Doch door GODFRIED eenparig en vrijwillig voor den eersten onder zich te erkennen, bewezen zij, dat zij in hem het ideaal verwezenlijkt zagen, 't geen die tijd zich van een volmaakt heldenkarakter vormde.

Als natuurlijke, maar niettemin zeer gewigtige uitvloeisels dezer hoofdeigenschappen mogen wij nog noemen het vasthouden aan de eens beloofde trouw en het gegeven ridderwoord; het verdedigen der onderdrukte onschuld en het bestrijden van onregtvaardig geweld, waardoor zij zich, volgens de geschiedenis, dikwijls bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt.

Van waar heeft dan nu die riddergeest zijn' oorsprong en die bijzondere rigting ontvangen? Wij leiden dien oorsprong af uit den invloed des Christendoms op het oorspronkelijk karakter der *Duitsch-Frankische* volken. Den ouden, nog heidenschen *Duitscher*, gold slechts de man, in zoo verre hij zijne kracht kon toonen en geene beleediging ongewroken liet. Deze denkwijze werd reeds ge-

deld door de verachting van alle listen en streken. Bij OSSIAN slaan de beide *Britsche* helden eerst op hunne schilden, om het vijandelijk leger te doen ontwaken, vóór zij het aanvallen; en zij zijn dus grooter dan ULISSES en DIOMEDES, bij HOMERUS, die, gelijk de vossen een nachtelijk slagtooneel onder de hoenders aanrigten, het *Trojaansche* leger in den slaap doen bloeden. Bij die menschen gold ook de vrouw veel meer, dan bij de zuidelijke *Grieken* en *Romeinen*. TACITUS leert ons, met welk een' eerbied men bij de *Germanen* de vrouwen behandelde en haar zelfs veelvermogenden invloed gaf op staatsgebeurtenissen. De Godsdienst werd bij hen heilig gehouden in WODAN's bosschen, en mogt men hen van bijgeloof kunnen beschuldigen, een' ongeloovigen zou men onder de *Germanen* en *Gallen*, onder de *Friezen* en *Batavieren*, onder de *Anglen*, *Saksers* en *Britten* te vergeefs zoeken. Daar komt nu de Christelijke Godsdienst; en kan het karakter van de volken wel niet veranderen, wordt ook wel onvolkomen gepredikt, maar veredelt toch, ook zóó als zij gepredikt wordt, de gezindheid dier menschen. Geregtigheid, verschooning van de zwakken, bescherming der onderdrukten, inzonderheid der vrouwen en der geestelijken, dit worden nu de pligten van den Christelijken ridder. Eindelijk komt de strijd tegen de vijanden van Gods kerk, zoo tegen de *Mooren* in *Spanje*, als tegen de *Saracenen* in *Palestina*, om aan de ridders een doel in de Godsdienst te doen bejagen, 't geen zij voor het hoogste hielden van alle aardsche dapperheid.

Maar, wat zonderling schijnt en toch gebeurde, in *Spanje* leerden zij nog van hunne vijanden, de *Mooren*; in beschaving zoo wel, als in ridderlijke feiten, vooral om de gunst van de vrouwen te winnen. De *Mooren* en *Arabieren* hadden in *Spanje* groote rijken gesticht, toen de Christenridders daarop stooteden, en beproefden om het Christenvaandel met het kruis meer algemeen te planten. In de *Moorsche* hoofdstad *Cordova* telde men 200,000 huizen, 600 moskéën, 50 hospitalen, 80 openbare scholen, 900 openlijke badplaatsen. De groote moské rustte er op

300 zuilen, sommige van albast, andere van marmer of jaspis; en van het kasteel van *Granada* of de *Alhambra* weet WASHINGTON IRVING ons wonderen te verhalen. De hoofden van dit *Mooren*-geslacht waren eigenlijk een steeds ronddwalend ridderdom, kampende voor hun geloof, en daar gaarne avonturen van dapperheid en liefde mede verbindende. Zij zijn de uitvinders der toernooispelen, en hebben de fijnere gebruiken van den ridderstand uit *Arabië* naar *Europa* overgebragt. Van hen zijn ook de romancen of historische ridderliederen afkomstig, en zij hebben grooten invloed gehad op de vorming van de eerste beschaafde taal in westelijk *Europa*, gedurende de middeleeuwen, bij de Christenen, namelijk het Provençaalsch of Limosijnsch. Spoedig begonnen de *Spaansche* Christen-ridders met hen te wedijveren, niet alleen in de taal der galanterie, in opoffering voor de Godsdienst, maar ook in heldendaden; en de naam van RODRIGO DEN CID, door CORNEILLE vereeuwigd en door onzen landgenoot DE CLERQ naar verdienste herdacht, zal genoeg zijn, om dit te bevestigen. Hij was een man, die met eenige vrijwilligers een geheel Koningrijk, *Valencia*, aan de *Mahomedanen* ontweldigde, en dit aan zijn' Koning ten geschenke gaf. Er was een tijd, dat men in *Europa* alles, wat edel en schoon was, naar hem noemde, en het volkomenste meende uit te drukken, als men zeide: »*c'est beau comme le Cid!*"

Die geest woei spoedig uit *Spanje* naar *Italië* over. Wel had hij daar veel te worstelen met de sluwheid van het volkskarakter, die lijnregt tegen den echten riddergeest overstond. Maar *Italië* wijst ons toch op vele edele ridders, dien naam ten volle waardig, en vooral op één groot toonbeeld van ware ridderschap, in TANCRED, die door TASSO, in zijn *verlost Jeruzalem*, verheerlijkt is. Opdat men niet meene, dat TASSO zijn beeld te dichterlijk heeft opgesierd, hoore men, wat een gelijktijdig geschiedschrijver van hem zegt: »Aan het hoofd des legers, om ruim baan te maken; bij de achterhoede, wanneer men hinderlagen te vreezen had, steeds vond men hem daar, waar

het gevaar meest dreigde. Wakker, wanneer zijne makkers sliepen; gewapend en te paard, wanneer zij gemak namen, had hij in het gestrengste jaargetij geen andere tent dan den hemel, geen dak dan zijn schild. Hij gaf den hongerige zijne spijze, den naakte zijnen mantel. Ieder noodlijdende had aanspraak op zijne bescherming, ieder zwakke op zijnen bijstand, en vooral onderscheidde hij zich door onbaatzuchtige hoffelijkheid jegens de zwakkere sekse. Zijn arm en zijn zwaard stonden haar altijd ter dienst, wanneer zij over verdrukking klaagde; zijne beurs, wanneer zij arm was, en niet zelden zag men hem door ruwe wegen te voet gaan, om eene *Grieksche* vrouw, die voor den schrik des oorlogs was gevlugt, op zijn eigen paard in hare woning terug te brengen." Zietdaar, M. H., het beeld der ridderschap, gelijk zij toen bestond. Zij trok het zwaard voor God, en tot bescherming der vrouwen en weêrloozen.

In *Frankrijk* vereenigde zich de zachtere zuidelijke geest met den koenen moed van het noorden. Het is onwederlegbaar, dat de echte riddergeest daar tot den hoogsten top geklommen is. Namen als van den *heiligen* LODEWIJK, van BAYARD, den ridder zonder vrees of smet bijgenaamd, van DU GUESCLIN, van DUNOIS, den bastaard, zijn als lichtende sterren in de *Fransche* geschiedenis. Zij waren de voorbeelden, door de latere CONDÉ's, MONTMORENCY's en TURENNE's nagevolgd. Van *Normandije* stak die geest naar *Engeland* over, en wij zien denzelven vooral in RICHARD LEEUWENHART, in den ridder VAN IVANHOE en in den zwarten Prins van WALLES schitteren. *Duitschland* en ons vaderland mogen ook op de zoodanigen wijzen; wij vooral op vele der *Hollandsche* graven. Het zou echter ondienstig zijn, wanneer ik voor ieder land als 't ware eenen catalogus van edele riddernamen wilde leveren, terwijl de geschiedenis ons van elk derzelve in het bijzonder zoo vele daden opsomt, dat wij geen einde zouden vinden, ook bij hunne korte vermelding.

De tijd, wanneer wij dien riddergeest als op deszelfs hoogste standpunt moeten beschouwen, waren ongetwijfeld

de reeds gemelde eeuwen der kruistogten, inzonderheid van de elfde tot de dertiende eeuw. Men moge van die kruistogten zeggen en derzelver gevolgen beschouwen, gelijk men wil, zeker was het een grootsch schouwspel, alle ridders van eenigen naam in *Europa* met hunne vazallen te zien opstaan, om naar *Jeruzalem* te trekken, het land te veroveren, en op die plaatsen te aanbidden, welke Gods Zoon door zijne omwandeling en lijden geheiligd heeft. De kruistogten vereenigden de ridders van alle landen en verhieven hun' geest tot eene soort van *Europeesch* patriottismus, 't welk alle gemoederen met dezelfde aandoeningen bezielde. Er ontstond een algemeene wedijver in heldenmoed, eene algemeene zucht, om ('t mogt dan door een verkeerd middel zijn) de belangen der Christelijke Godsdienst te bevorderen; en de *Duitsche* eerbied voor de vrouwen vereenigde zich met de *Fransche* zucht om haar te behagen, en stortte een' algemeenen geest van zoogenaamde hoffelijke courtoisie op de ridders over.

Wanneer wij nu dien riddergeest in deszelfs ontaarding zullen nagaan, M. H., dan treft het ons vooral, dat die zelfde dweepachtige Godsvrucht, die eene voorname oorzaak der kruistogten was, zoo spoedig na die kruistogten vervallen is. Nog in dienzelfden tijd, dat zich die geest zoo had getoond, zelfs door de instelling van geestelijke ridderorden, b. v. van de *Tempeliers* en *Johanniter*-ridders, zag men dien geest bij zeer velen te niete gaan. Ik schrijf dit toe, voorcerst aan den uitslag dier kruistogten, welke zoo ongunstig was, in weerwil van de beloften en gebeden van den Paus. Men begon nu de geestelijken minder te vertrouwen, en van den persoon, die eene zaak voorstelt, tot de zaak zelve, of duidelijker, van de achting of minachting der geestelijke personen tot die der geestelijke zaken, is de overgang ligt. Behalve het veelvuldig verkeerd gedrag van die geestelijken zelve, ook van die geestelijke ridders, b. v. de *Tempeliers*, kwam daar nog bij het voorbeeld van Koning PHILIPS DEN SCHOONEN van *Frankrijk*, de eerste, die met een gunstig gevolg zich tegen de aanmatigingen van den Paus en de geestelijken

durfde verzetten. Vroeger dacht men, dat het niet mogelijk was, zich aan het gezag der geestelijkheid te onttrekken, indien men tevens zijne bezittingen en zijn leven lief had. Maar Koning PHILIPS toonde zulks anders, en vond daarop steun bij zeer velen van de ridderschap. Hunne correspondentie daaromtrent, voor welker echtheid geschiedschrijvers van naam durven instaan, eindigde met twee brieven, waarvan wij het begin zullen aanhalen, om die verandering van geest, van de ridderlijke zijde des Konings, te doen kennen. Die van den Paus begint: »BONIFACIUS, bisschop, knecht der knechten Gods, aan PILIPS, Koning der *Franschen*. Vreest den Heere en onderhoudt zijne geboden. Wij willen, dat gij weet, dat gij ons in het tijdelijke zoowel als in het geestelijke onderworpen zijt," enz. Het antwoord van den stouten Koning begint: »FILIPS, door Gods genade, Koning der *Franschen*, aan BONIFACIUS, zoogenaamden Paus, geene of weinige groete. Wij willen, dat uwe domheid wete, dat wij omtrent het tijdelijke aan niemand onderworpen zijn," enz. Men zie VELLY, *Histoire de France*, *Tom. VII.* Nu de baan eens gebroken was, werd dit voorbeeld ook tegen geestelijken van lageren rang gevolgd. Toen RICHARD LEEUWENHART in *Engeland* teruggekomen was en bij een' oorlog tegen *Frankrijk* den Bisschop van *Beauvais* in een' veldslag gevangen genomen had, gelastte de Paus aan den Koning, dat hij zijn' geestelijken zoon weêr los moest laten. De Koning zendt hem het harnas van den Bisschop, in 't welk hij krijgsgevangen gemaakt was en vraagt in een' zeer beleefden brief: of de Heilige Vader dat kleed misschien ook voor het gewaad van zijnen geestelijken zoon erkende? De Paus was door die strikvraag in het naauw gebragt, en moest nu toelaten, dat de Bisschop op zwaar krijgsrantsoen of losgeld werd gezet. Gebeurtenissen als deze maakten zulk eenen ongunstigen indruk bij de ridderschap, dat de achting voor den geestelijken stand vrij wat bij haar daalde, en daarmede ook die dweepachtige Godsvrucht langzamerhand verdween;

't wolk nog sterker werd, toen de Paus zijn' aflaathandel in de wereld bragt.

Gelijk de Godsvrucht tot zulk een dweepachtig uiterste gestegen was, om in des te dieper verval te geraken, gelijk na elke overspanning des te grootere verslapping volgen zal, zoo was zulks ook het geval met de liefde bij de ridders. De overigens zoo loffelijke achting omtrent het vrouwelijk geslacht ontaardde tegen de 14de eeuw in het laffste kinderspel. De zotste voorbeelden zijn daarvan in de geschiedenis geboekt. Eens kwam er toen, om een enkel geval te noemen, een vreemd ridder te *Parijs*, wiens ééne arm en voet door eene lange gouden keten aan elkander waren geboeid. Hij had zijne geliefde beloofd, deze keten vijf jaren lang te harer eer te zullen dragen, indien hij niet vroeger door een' dapperder ridder overwonnen ware. Nu werden alle *Fransche* ridders door hem ten tweestrijd gedaagd. Verscheidene kampten tegen hem, en eindelijk werd hij overwonnen door den sterken ridder DE SAINTRÉ, die hem, van zijne boei ontdaan, naar zijne dame terugzond en er zelf het best bij voer, daar hij de gouden keten voor zich behield. Ten gevolge van deze overdrijving, welke door de schoone sekse werd toegelaten, kon zulks eindelijk geene achting of welgemeende liefde meer blijven, maar werd galanterie en eindelijk bedrog. De *Franschen* hebben het eerst een voorbeeld daarvan gegeven en schijnen er zich voor een groot gedeelte nog aan te houden. Men heeft weleens *Frankrijk* als het paradijs der vrouwen geroemd, omdat zij daar zoo veel vrijheid genieten; maar Madame DE STAEL, die beroemde *Fransche* schrijfster, denkt er anders over. »Die vrijheid komt," zegt zij, »van de gemakkelijkheid, waarmede men zich meer van haar ontdoet. De *Turk*, die zijne vrouw opsluit, bewijst daardoor ten minste, dat hij haar als noodzakelijk beschouwt voor zijn geluk. Maar de galante *Franschman* kiest de vrouwen tot slagtoffers voor zijne ijdelheid, en deze bestaat niet alleen in haar te verleiden, maar ook te verlaten. Men moet kunnen zeggen, die vrouwen hebben mij bemind en ik bekreun mij er niet

meer om. De galanterie plaatst de vrouwen, om zoo te spreken, buiten de wet. Als haar rijk uit is, dan is er voor haar noch edelmoedigheid, noch erkentelijkheid, noch zelfs medelijden meer. Sedert de riddergeest in *Frankrijk* is uitgebluscht, sedert er geen GODFRIED, geen heilige LODEWIJK, geen BAYARD meer is, die de zwakheid beschermden en zich door hun woord onverbreekbaar verbonden geloofden, durf ik, tegen het algemeen gevoelen, staande houden, dat *Frankrijk* het land is, waar de vrouwen, bij teedere aandoening des harten, het ongelukkigst zijn." Zietdaar, M. H., hoe benijdenswaardig het lot is van vrouwen, die door de beleefde en aardige *Franschen* worden gehuldigd. De geschiedenis zelve heeft ook bewijzen genoeg daarvoor geleverd. Gelukkig, dat die geest noch in ons land, noch in *Duitschland* en *Engeland* is doorgedrongen; en onze dames zullen zeker geene reden vinden, om op de *Françaises*, wegens haar lot, jaloersch te zijn!

Was het vooral door de Godsvrucht en de liefde, dat de dapperheid der ridders zich tot zulk eene hoogte verhief, dan behoeft het ons niet te verwonderen, dat de laatste begon te zinken, toen zij de beide genoemde prikkels begon te verliezen. Reeds door de kruistogten zelve ontstonden de wapenen en deviezen van den adel, eigenlijk, omdat men anders zoo vele hoofden niet genoeg uit elkander kennen kon; en in *Europa* teruggekeerd, kroop menig ridder, het zwerven en strijden moede, achter zijn schild, op zijn kasteel, en vergenoegde zich met den adel van geslacht, in de blazoenen en op het papier. De dapperheid, die er nog overig bleef, had geen bepaald doel meer, verheven genoeg, om geestdrift in te boezemen. BÜSCHING karakteriseert dit zeer kort en naïf in het antwoord van een toenmalig ridder op de vraag, wie hij was. »Ik heet een ridder," zegt hij, »en ben van oogmerk een' man op te zoeken, die zoo als ik gewapend is en tegen mij strijden wil. Overwint hij mij, dan wordt hij geprezen; mag ik zegepralen, dan houdt men mij voor een' man, en ik krijg meer aanzien, dan ik tot nu toe heb."

(Men zie BÜSCHING's *Ritterzeit und Ritterwesen, zweiter Band.*) Nu kwam de eigenlijke aanleiding tot de bespottelijke voorstelling van de dolende ridderschap en derzelver *Don Quichotterie*, die naderhand zoo geweldig gehekeld is. Dit was echter niet het ergste. De moed zelf, vroeger een waarborg voor alles wat regt was, werd een schitterend middel, om zich van alle regt en waarheid te ontslaan. Men behoefde niet meer zonder blaam te zijn, maar had slechts in een tweegevecht hem te dooden, die beweerde, dat men het niet was. Vooral in *Frankrijk* gold het voor een' regel, dat men betuigen kon: het is mogelijk, dat mijne handelwijze slecht is, maar niemand zal mij zulks ten minste in het aangezigt durven zeggen. Zoo bleef er dan eindelijk voor de ridderlijke eer slechts het duellëren overig, en ik behoef niet aan te toonen, tot welke verbastering en zedeloosheid het voeren moet, als regt en waarheid beginnen af te hangen van den stoot eens degens of van de rigting, die een pistoolkogel neemt.

Ten slotte, M. H., verzoek ik nog eenige oogenblikken uwe aandacht, om de gevolgen van dien riddergeest in het kort te vermelden. De slechte vruchten van de ontaarding der ridderschap hebben wij, vooral in het stuk der liefde en der dapperheid, reeds eenigermate opgemerkt. Maar zoo waren die vruchten niet, ten tijde, toen zij nog in vollen luister praalde, en ook nog latere eeuwen kunnen op andere, zeer heilzame gevolgen, wijzen. De echte riddergeest heeft vooreerst het meeste bijgedragen tot de ontwikkeling van taal- en dichtkunst in westelijk *Europa*. Dit had inzonderheid plaats door de minnedichten der *troubadours*, tot welker beoordeeling men het eerst in *Provence* een hof der liefde oprigtte, waarbij ridders en edelvrouwen, Koningen en Vorsten zelfs, als regters en partijen optraden en deelnamen. Vandaar heeft het Provençaalsch zijn' naam ontleend, eene taal, die in een groot gedeelte van *Frankrijk* en *Spanje*, van de *Loire* namelijk tot aan den *Ebro*, en van de *Atlantische* tot de *Middellandsche Zee*, gesproken werd. De geleerde RAYNOUARD houdt deze taal voor eene dochter van het Latijn,

en voor de moeder van het Fransch, Italiaansch en Spaansch; terwijl de beroemde SCHLEGEL zegt, dat zij eene zuster van de drie laatstgemelde is. Hoe het nu eigenlijk met die verwantschap in waarheid moge bestaan, is ons hier om het even; maar zeker is het, dat deze Provençaalsche taal door de ridders werd aangemoedigd en zelfs beoefend, en daardoor een' stoot gaf aan de ontwikkeling van alle tegenwoordige levende talen in *Europa*. Dit voorbeeld vond navolging, bij de *minstrels* in *Engeland* en de *minnesänger* in *Duitschland*, en ook in de *Nederlanden* waren de Hertogen HENDRIK III en JAN I van *Braband* tevens *troubadours*, zoo wel als ridders. Langzamerhand werden deze door menschen uit den burgerstand in het dichten nagevolgd, en men noemde de laatsten meesterzangers. Wij hebben onze eerste stukken in de oude *Nederduitsche* en *Vlaamsche* landstaal aan de meesterzangers te danken, en zij hebben den oorsprong gegeven aan het bestaan van de Kamers der zoogenaamde *Rhetorijkers* of *Rederijkers*, die tegen den tijd der Hervorming zulk een' veelvermogenden invloed oefenden op de beschaving der letteren, de uitbreiding der wetenschappen en de verlichting van de volksbegrippen. Den ridders zelven ging hun dichten zeker wel wat stijf van de hand; want veelzijdigheid in het beschouwen eener zaak en volheid van gedachten was juist niet hun zwak, en hunne taal zelve is zoo vast aan vormen, dat zij zich, als in een ijzeren harnas, om twee of drie denkbeelden, zeer riddermatig schijnt te bewegen. Maar wij komen inzonderheid op de gevolgen van deze hunne onschuldige liefhebberij, in een' tijd, toen alles nog duister en barbaarsch was, en zien dan, dat zij van belangrijken invloed is geweest op de taal- en dichtkunst van geheel *Europa*. Zij nam aan de geestelijken de Latijnsche pen uit de handen, en schreef het eerst in de landstaal.

Verder had die riddergeest een' grooten invloed op de algemeene beschaving van de burgers in de steden en van het landvolk. Ook toen zij zich nog van alle geringere standen teruggetrokken hielden, droegen zij bij, om den

geest van de hoogere klassen der maatschappij te verheffen en te veredelen. Zij hebben daardoor, zegt de groote geschiedschrijver HEEREN, het volkomen terugzinken van *Europa* in de voormalige barbaarschheid verhinderd. Want wat zouden de middeleeuwen, zonder de beschaving van den ridderstand, geweest zijn? Na de kruistogten begon er overal veel naijver tusschen de magtiger Vorsten en de steden. De steden hadden gedurende dien volksorkaan vorderingen in bloei en welvaart gemaakt. Een nieuw leven was in haar begonnen te ontluiken; de ringmuren der meeste werden uitgezet. Zij bevatteden niet meer eene massa volks, dat uit halve en geheele slaven bestond, maar eene burgerij, die hare regten had, haar door de Vorsten geschonken uit verlegenheid om geld tot den oorlog, 't welk de steden zich door den handel bestendig bleven verwerven. Nu wilden de Vorsten die regten later wel weêr intrekken of beperken, maar de geringere adel, die in de steden een' steun voor zich zag tegen het overmagtige geweld der Vorsten, kwam daartegen op, en nu ondersteunden deze ridders en de steden elkander wederkeerig. De steden gaven geld aan de ridders, en de ridders gorden voor de steden de wapenen aan. Zoo hadden de ridders veel invloed op de vrije ontwikkeling, het ontstaan en de vorming van den burgerstand. De scheidsmuur, die vroeger hunne verkeering belettede, werd geslecht; de adel schaamde zich ook niet meer, om met rijke, vrije menschen in aanraking te komen, al waren deze ook niet van adel, want hij begon de waarde van het geld te leeren kennen. Zoo werkten de ridders mede, om eene geheel andere staatkundige orde van zaken voor de naastvolgende, ja, zelfs voor deze eeuwen te vestigen. Terwijl zij met den burgerstand te gelijk natiën vormden; terwijl het toenemend vermogen van dezen de bronnen van ontvangst voor de regenten opende, werd daardoor het bestaan van zulke Staten voorbereid, als het nieuwere *Europa*, en niet de tijd der middeleeuwen, bloeijen zag. Nu hielden drie magten elkander in bedwang, de vorstenmagt, de ridderschap en de burgerij. Het kon niet anders, of zij moesten

weleens in botsing geraken, alle tegen elkander, of twee tegen eene; maar tot nog toe hebben alle drie derzelver bestaan, doorgaans met een gunstig gevolg, bewaard en gehandhaafd. Een vierde stand, die der landlieden, was langen tijd nog het meest verdrukt. Men zegt wel, dat de ongelukkige boeren altijd klagen; maar zij hadden er in dien tijd ook wel reden toe. Nog gedurig in lijfeigenschap; door de adellijken niet veel beter behandeld dan het vee; door de burgers van de steden uitgelagchen en bespot, werd het hun eerst na de Hervorming vergund, het hoofd eenigzins op te steken. Toen kwam het tijdvak der vrijheid; en de landman, in de vrije natuur, in zijne bosschen of moerassen, op zijne heuvelen en in zijne dalen, had doorgaans een tamelijk goed denkbeeld van die vrijheid, en wist ze, nog al karakteristiek en op zijne wijze, uit te oefenen en te bejagen.

Daar wij zoo van de standen der maatschappij gewagen, kan ik, eindelijk, dien stand niet geheel met stilzwijgen voorbijgaan, welke in de middeleeuwen eene eerste rol heeft medegespeeld, ik bedoel dien der geestelijken, en den invloed der ridderschap op de godsdienstige begrippen. Ik meen den geest dier ridderschap ten opzigte van de kerk het best te kunnen aantoonen door de volgende voorstelling, die ik zeer goed geschiedkundig zou kunnen bewijzen. Als een ridder een' geestelijke ontmoette, dan maakte hij zijn kruis uit eerbied, steeg af van zijn paard en liet den Godsman daarop zitten, van de 8ste tot de 12de eeuw; hij liet het bij eene beleefde begroeting berusten in de 13de eeuw; hij zag hem niet aan in de 14de eeuw; hij zag hem met eenige verachting aan in de 15de eeuw; hij schold hem zelfs wel eens, of bespottede hem, in de 16de eeuw, de eeuw der *Hervorming*. Daarop verrijzen vele edele ridders voor de zaak der Hervorming zelve; een COLIGNY en anderen in *Frankrijk;* een Hertog van *Saksen* en anderen in *Duitschland;* een WILLEM *van Oranje* en anderen in *Nederland;* een BRUCE in *Schotland*. Zij dragen de banier en de leuze van een' godsdienstigen aanhang, waartoe de burgerij wel het hare ook

ten beste geeft, maar welke zonder die hoofden, menschelijkerwijze, kwalijk zou hebben gezegepraald, kwalijk zou hebben durven strijden voor de vrijheid van geloof en leven.

Hierin bestaat dus de groote verdienste van de ridderschap in de middeleeuwen, dat zij niet op eens eene betere wereld schiep, maar zij bereidde haar voor. Dat heeft zij, ten opzigte van de gewigtigste belangen der menschheid, ten opzigte van beschaving en verlichting in het burgerlijke, en ten opzigte van de Godsdienst zelve gedaan. Wij hebben eenige middellijke en onmiddellijke gevolgen van haren geest op *Europa* aangetoond. Sommige derzelve vallen ons dadelijk in het oog; andere minder duidelijk. Maar het uitzigt in de oneindige verte heeft ook zijne bekoorlijkheid. Diep van deze gevoelens doordrongen, zal de beschouwer van zulke groote wereldtooneelen zijn standpunt verlaten; echter niet zonder het geloof aan de Vaderlijke zorg van een' God, die het menschdom bestuurt en zich trapswijs doet ontwikkelen; en niet zonder dankbaarheid aan Hem, dewijl Hij ons in dezen tegenwoordigen tijd, in een' tijd van zoo veel ontwikkeling, in een' tijd, die zoo veel goeds boven andere eeuwen vooruit heeft, het aanzijn heeft geschonken.

Z.

DE STEPPEN VAN HET ZUIDELIJKE RUSLAND.

(*Vervolg van bl.* 444.)

Een zonderling verschijnsel doet zich in de Steppen op, wanneer de steeds eigenzinnige mensch zich vermeet er den ploeg te willen gebruiken: naauwelijks heeft het kouter den grond geopend, of eene menigte nuttelooze of schadelijke planten, tot de zoogenaamde *burian* behoorende, maakt zich van den akker meester. De landbouwer is verpligt, tegen dezelve een' nimmer ophoudenden oorlog te voeren en ze met de uiterste vlijt en zorg uit te roeijen, of er komt niets van den oogst. Laat het volgende jaar de akker braak blij-

ven, en de *burian* wordt er geheel en al meester van en vult dien met allerlei kruiden, planten en wortels. Na verloop van eenige jaren begint er een worstelstrijd tusschen het onkruid en het gras, en, zonderling genoeg, bijna altijd behaalt dit laatste de zege. Alle onnutte planten verdwijnen allengskens, en er blijft niets over dan een heerlijk weiland, dat nog gedurig beter wordt, tot dat het den hoogsten trap van volkomenheid bereikt heeft, dat is te zeggen tot dat de *burian* er geheel en al verstikt is. Vervolgens gebeurt er eene soort van wederwerking: de grond wordt vermeesterd door eene grasfamilie, welker planten grof en dik zijn en die door de kruidkundigen *stipa pinnata* genoemd wordt. Dit gras bedekt den grond met zijne stengels, die hard en droog zijn als hout, en door het vee niet afgegraasd kunnen worden. Ten laatste steekt de boer dit houtgras in brand, en de plaats is gezuiverd.

Deze wijs om de Steppe in brand te steken, ten einde een' slecht geworden grond te verbeteren, is het eenige middel, hetwelk de inboorlingen daartoe bezigen. Men gebruikt het meestal in de lente, opdat eene nieuwe laag graszoden zich terstond op de asch moge vormen. De *Tartaren* nemen daarbij groote voorzigtigheid in acht. Zelden slaat zulk een brand voort buiten de grenzen, binnen welke men voornemens was dien te beperken. Somwijlen echter geraakt het dorre gras toevallig of door eene daad van kwaadwilligheid in brand. Alsdan breidt het verslindende element zich verscheidene honderd uren verre uit, op zijnen weg *alles*, plantsoenen, veekudden, hutten, huizen, tot zelfs geheele dorpen vernielende. Vooral des zomers zijn die veldbranden te vreezen, omdat de alsdan verdorde gewassen gemakkelijk vlam vatten. Zij nemen onderscheidenerlei gedaanten aan: nu eens is het eene zee van vuur, die met onweêrstaanbaar geweld hare bruisende golven voortrolt; dan weder eene draaikolk, die dwarlend over het vlak der Steppe loopt en niets achter zich overlaat; op een' anderen tijd eene kronkelende slang, wier bogten tusschen de hooge grasgewassen heen slingeren. De wind, zelfs wanneer hij er tegen in blaast, kan den gang des vuurs niet stuiten: de vlammen blijven, tegen den luchtstroom in, voortwoeden, en vorderen sneller of trager, naar den aard der voorwerpen, die haar voedsel geven. Niet zelden gebeurt het, dat de brand tusschen twee holle wegen beklemd geraakt: men denkt,

dat hij in deze beperkte ruimte zijne kracht zal uitputten; maar, laat een enkel brandend vlokje, over de grondkloof heen, in de naburige velden neêrwaaijen, en plotseling vermeestert het vuur dit nieuwe tooneel, terwijl het bolwerk niets meer baat. Een goed gebaande weg, eene aardkloof, eene verdieping van den grond, waar een overblijfsel van vochtigheid de planten belet heeft te verdorren, zijn zoo vele verdedigingspunten, waarvan men gebruik kan maken, om de voortgangen van het zegevierend element te keeren. Dáár dan ook vatten de veehoeders post: in allerijl delven zij greppen en zelfs grachten, waken met de uiterste zorg, om alle brandende vlokken, die in hunnen omtrek mogten nederkomen, te dooven, en somwijlen wordt hun ijver met den verhoopten uitslag bekroond. Op andere tijden is al hun arbeid vruchteloos. Wanhopend zien de bouwlieden hunne akkers, de een na den ander, eene prooi der vlammen worden, hunne woningen in asch verkeeren, en hun vee als razend door de vlakte rennen, waar het eerlang, door eene rookwolk bedwelmd, verstikt ter aarde valt.

Niets schijnt eigenzinniger, dan de loop dier veldbranden: somwijlen laten zij eene groote uitgestrektheid lands onaangeroerd; om zoo te spreken springen zij er over heen, en zetten hunne verwoestingen verderop weder voort. Reeds wenscht zich de hoevenaar, wiens akker en vee op zoo wonderdadig eene wijs behoed gebleven zijn, met zijne redding uit het gevaar geluk; ziedaar, plotseling keert de vijand terug: zijn aanval, eene wijl slechts uitgesteld, is des te heviger, en de prooi, welke hij scheen versmaad te hebben, wordt ganschelijk verslonden.

Een enkele troost, eene kleine vergoeding blijft den ongelukkigen landman over: de asch, uit de verbrande veldkruiden ontstaande, vormt eene overheerlijke meststof, en de volgende oogst herstelt onmisbaar het verlies van den vorigen. Dit voordeel is zelfs zoo groot, dat vele eigenaars, om de vier of vijf jaren, opzettelijk hunne akkervelden in brand steken; maar alsdan neemt men, gelijk wij gezegd hebben, alle noodige maatregelen van voorzorg, en men omgeeft het vuur op zulk eene wijze met greppels, dat het zich niet verder dan de aan hetzelve toegewezen ruimte kan uitbreiden.

Van dit middel wordt ook gebruik gemaakt om de wouden van riet en biezen te vernielen, die aan de oevers der Step-

pen-rivieren groeijen; dit echter is zoo gevaarlijk, dat de wet het heeft moeten verbieden, en tegen hen, die er zich aan schuldig maken, verbanning naar *Siberië* uitspreekt. Edoch, in weerwil dezer strenge verbodswetten, worden de meeste dier rietbosschen regelmatig alle jaren in de lente afgebrand. De *Dnieper* en de *Dniester*, welker oevers er mede bedekt zijn, schijnen dan stroomen vuurs, en de vlammen, in hun water teruggekaatst, leveren eene waarlijk prachtige vertooning. Twee redenen nopen de inboorlingen, om aldus de tegen hen gedreigde straffen te trotseren: de eerste is, dat die rietzoomen tot schuilplaats dienen aan eene menigte van wolven, die door den brand er uitgedreven en bij hunne verschijning gedood worden; de andere, dat men, door het afbranden der oude scheuten, jong gewas wil doen ontstaan, hetwelk dan weliger en overvloediger tiert. Men moet hierbij niet vergeten, dat deze biezen in de Steppen van het uiterste nut zijn: bij het heerschende gebrek aan steen en aan timmerhout, leveren zij de voorname bouwstof tot het zamenstellen der huizen.

Het dierenrijk heeft in dit oord even weinig verscheidenheid als dat der planten; beide zijn arm, niettegenstaande de ontelbare hoeveelheid bezielde wezens, met welke de Steppe bevolkt is. Eenzelvigheid is in alles het kenmerk dier landstreek; doch, zijn de soorten er weinig verscheiden, zoo vermenigvuldigt daarentegen elke derzelven op eene verbazende wijs. Arenden, gieren, valken en andere vogels, welke men overal elders bijna nimmer anders dan afzonderlijk ziet, vertoonen zich hier hoopsgewijs. De oevers der rivieren en alle streken, waar riet en lisch den grond bedekken, wemelen van eenden, ganzen en pellikanen; eene menigte kleine hazen bevolkt allerwegen het gras; leeuwerikken, duiven, lijsters, merels, plevieren zijn er zeer gemeen; dit is evenzeer het geval met vlinders en andere insekten. Onder deze laatsten bekleedt eene eerste plaats de sprinkhaan, van welken wij later zullen spreken. De Steppen hebben slechts weinige diersoorten, aan dezelve uitsluitend eigen; doch, hoezeer de meeste dier soorten ook in andere landen gevonden worden, verschillen zij hier in gewoonten, levenswijs en instinct van hetgeen zij elders zijn. Men kan zeggen, dat de geheel bijzondere aard van de luchtstreek der Steppen ook dien der dieren wijzigt, welke er leven.

Zoodra gij te *Krementspug* den *Dnieper* over zijt, bemerkt gij een klein diertje, dat overal door het gras sluipt, en zelfs niet schroomt, de groote rijwegen te naderen: de *Russen* noemen het *soeslik*, de Duitsche kolonisten holhaas, en de geleerden *cytillus vulgaris*. Het is een sierlijk, klein, bijzonder aan de Steppen eigen, schepseltje, hetwelk houtrijke oorden vermijdt en zelfs zelden in de nabijheid van eenig boschje gevonden wordt. De grondhaas is bijzonder verlekkerd op de bolplanten, waaraan dit oord zulk eenen overvloed heeft. Hij teelt sterk voort. In gang en voorkomen heeft hij iets van de marmot en van het eekhorentje; hij is kleiner dan de eerste en verschilt van het laatste door de kleur zijner vacht en door de mindere lengte van zijnen staart. Hij graaft zich een aardhol, waarin hij voorraad tegen den winter verzamelt. Dit hol heeft steeds twee openingen, en het is gemakkelijk, den *soeslik* uit zijn verblijf te drijven, door in de eene opening water te laten loopen. Van het water hebben deze dieren eenen onbeschrijfelijken afkeer. Men heeft opgemerkt, dat in vochtige jaargetijden hun getal vermindert en dat zij zich daarentegen bij droogte sterk vermenigvuldigen.

De lieftalligheid en speelschheid dezer dieren maken, dat men ze met genoegen gadeslaat. Bij elken voetstap ontmoet men ze. Terwijl sommige in het gras dartelen, zitten andere, vreesachtiger, aan den ingang hunner holen en bespieden de aankomst van eenigen vijand. Zien zij een' mensch, of ook eenig ander voorwerp, dat hun wantrouwen inboezemt, terstond gaan zij op de achterpooten staan, als kangaroe's in miniatuur, en rekken hun kleine kopje zoo ver in de hoogte, dat men zeggen zou, dat zij, even als een verrekijker, in- en uit- kunnen schuiven. De vrouwen gebruiken het bont der *soesliks*, om hare kleederen mede te omzoomen. Menigmaal ziet men ook geheele mantels en tabbaarden, die van dit bont gemaakt zijn en op de *Leipsiger* mis onder den naam van *Süsselchen* verkocht worden. Van al de viervoetige dieren, die in de Steppen huizen, is dit verreweg het ruimst en overvloedigst verspreid. Het vormt het voornaamste voedsel der wilde honden; de wolven, vossen, valken en arenden maken er aanhoudend jagt op.

Na dit beestje komt de muis, die alle zolders en schuren plundert. Om zich van dezen lastigen gast te ontslaan, zijn de boeren somwijlen genoodzaakt, korenhoopen in brand te

steken. Strijdig met hetgeen ten aanzien van den *zeeslik* plaats heeft, vermenigvuldigt de muis zich het sterkst in het vochtige jaargetijde.

De wolf der Steppen is kleiner dan die der bosschen, en onderscheidt zich daarenboven van de wolven in andere landen door zijne gewoonte, om een onderaardsch leger te graven. Overal elders zoekt de wolf een verblijf in door de natuur gevormde holen, of in het digtste kreupelhout; hier graaft hij aardholen op de wijs der konijnen, en het is niets zeldzaams, een wolvennest vol jongen verscheidene voeten onder den grond te vinden. In den omtrek van *Odessa* en van andere groote steden vertoonen zij zich zelden; maar nergens zijn zij menigvuldiger, dan in die deelen der Steppen, waar eenig hout wast. Van daar komen zij in talrijke benden te voorschijn, om de kudden, die in de vlakte grazen, aan te tasten. Ook is elke hoeve van digte hagen omtuind; die hagen, welke niet minder dan twaalf tot veertien voet hoog zijn, moeten tot verschansing tegen de onophoudelijke aanvallen dezer roofdieren dienen. Zij doen schapen, paarden, horenvee eenen harden oorlog aan; somwijlen zelfs rooven zij kinderen.

De honden zijn van de gemeenste soort, zoo in gedaante als in hoedanigheid. Zeer hoog op de pooten en zeer ruig, gelijken zij, met hunnen langen staart en spitsen bek, eer naar wolven dan naar honden. Hunne kleur is meestal vuil grijs. Ofschoon de *Zuid-Russen* bijna geene zorg hoegenaamd voor hen dragen, hebben zij zich op eene ongelooflijke wijs vermenigvuldigd, en men telt er niet minder dan in *Turkije*. Evenwel dulden de *Russen* der zuidelijke Gouvernementen nimmer een' hond in hunne woning; nimmer laten zij dit dier tot dien graad van gemeenzaamheid toe, welken het bij ons geniet, en die door katten en hanen ook in geheel de uitgestrektheid der Steppen genoten wordt; maar, daar de honden de wolven verjagen, laat men hen tot in het oneindige voorttelen. Nacht en dag worden de woningen door talrijke troepen dezer dieren beschermd. Men zorgt niet voor hunne voeding; zij leven zoo zij kunnen. In het voorjaar, dat saizoen van overvloed, wanneer paarden en runderen vrijelijk door de Steppen zwerven, verwijderen de honden zich van de woningen en worden bijna zoo wild als de wolven zelven. De *vinga's* van den wintertijd dwingen hen, de boerderijen en dorpen te nade-

ren. Gedurende den zomer leven zij van hetgeen hunne jagt hun opbrengt. Zij azen op ratten, muizen, *soesliks*, de eijers en jongen van vogels; maar, als het slechte jaargetijde daar is, lijden zij vreeselijk door koude en honger. Men ziet hen dan, bij benden van twaalf tot vijftien, door de Steppen zwerven, onder de sneeuw of in de aardkloven het een of ander kreng zoekende, om het te verscheuren.

Ofschoon de honden er niet zonder nut zijn, geven zij aanleiding tot gedurige klagten van den kant der inwoners, vooral van dezulken, die zich met tuinbouw generen. De Steppenhonden toch zijn zeer verlekkerd op fruit. Weten zij in een' wijngaard door te dringen, dan verslinden zij er de druiven; zelfs klauteren zij op peren- en pruimenboomen, om het ooft te eten. Hoe meer zij van andere spijs doorvoed zijn, des te gretiger trachten zij naar boomvruchten: men zou zeggen, dat fruit hun het bloed verfrischt.

Even als de wolven, graven de honden zich ruime aardholen, waarin zij eene schuilplaats tegen de zomerhitte en de winterkoude zoeken. Ten gevolge van den half wilden toestand, waarin zij leven, beweert men, dat de beide rassen zich zeer dikwijls paren. Hieromtrent worden in de *Ukraine* vele meer of min waarschijnlijke sprookjes verteld, van welke sommige zelfs in ons westelijk *Europa* geloof vinden. Zoo, bij voorbeeld, zou eene wolvin, die geworpen heeft, hare jongen naar eene drinkplaats leiden, en diegene, welke zij het water op de wijs der honden ziet oplikken, oogenblikkelijk doodbijten; op andere tijden zou zij wel eenen hond tot echtgenoot aannemen, maar na twee of drie maanden met hem geleefd te hebben, als door plotselinge wroeging aangegrepen, hem verlaten, de jongen, welke zij van hem gehad had, te zijnen laste latende blijven; de arme, dus verlaten vader, zou alsdan zijne kleinen, bij het naderen van den winter, naar de stulp van zijnen meester brengen; hier nu zouden die vruchten eener basterdvereeniging weldra herkend worden aan hun bruingrijs haar, aan hunne spitse ooren, aan hunne bijzondere wijs van bijten, en aan hunnen buitengemeenen smaak in schapenvleesch. Men beweert ook nog, dat deze basterdhonden den wolf met grooter drift jagen dan de gewone. Zoo lang zij jong zijn, houdt men ze aan den ketting; worden zij oud, dan doodt men ze, en hunne vacht staat bijna in dezelfde achting als die van wezentlijke wolven.

Onder de vogels is de trapgans, of, gelijk de *Russen* dezelve noemen, de *drakhna*, die, welke het sterkst verspreid is. Met het naderen van den winter trekken de trapganzen uit het *Noordelijk Rusland* naar mildere hemelstreken; maar omstreeks *Odessa* en aan de monden van *Dnieper* en *Dniester* blijven zij het geheele jaar door. Gewoonlijk scholen zij in troepen van twaalf tot twintig bijeen. Naar mate de winter vordert, wordt dit getal grooter; somwijlen groeit het aan tot tachtig, ook wel honderd; niet omdat de vogel te dier tijd gezelliger, maar omdat de plaatsen, waar hij zijn voedsel vindt, enger beperkt worden. Gaat een dier troepen, door de aankomst van eenen wezentlijken of vermeenden vijand verschrikt, op de wieken, alsdan vlugt elk der vogels, waaruit hij bestaat, in eene afzonderlijke rigting en zoekt zijn nest. Tegen de maand Junij of Julij ziet men de trapganzen met hare jongen loopen grazen; bij die gelegenheid waakt het mannetje zorgvuldig voor de veiligheid van zijn wijfje en zijn jong gezin. Bij het minste teeken van gevaar geeft hij het alarmsein. Zijne waaksaamheid is zoo groot, dat het hoogstmoeijelijk is, hen nabij genoeg te naderen, om hen te schieten. De *Russen* gelooven, dat de trapgans met juistheid weet, hoever een geweer draagt. De *Kozakken*, die de beste jagers in de Steppen zijn, wedijveren met dien vogel in list: nu eens sluipen zij al kruipende door het hooge gras, en naderen hem zonder bemerkt te worden; dan weder bedriegen zij het mannetje, door, met hulp van een uit ossenbeen gemaakt fluitje, het geschreeuw van het wijfje te doen hooren; ook moet men erkennen, dat zij het met eene juistheid kunnen nabootsen, die verbazingwekkend is. Maar de opmerkelijkste wijs, waarop men de trapganzen jaagt, heeft des winters plaats: is dit jaargetijde gekomen, dan zoeken deze dieren eene schuilplaats onder distels en andere groote veldplanten; de koude wordt sterker; ijs zet zich op hare vleugels aan; zij kunnen niet meer vliegen, en worden in dezen staat eene gemakkelijke prooi voor vossen, wolven, en bovenal voor den mensch. Op hunne paarden gezeten, vervolgen de *Kozakken* hen, en dooden ze met zweepslagen. Een behendig jager kan op deze manier er zeer velen in den loop van eenen dag meester worden. Men noemt in de Steppen inwoners, die door eenige gelukkig geslaagde jagten van dien aard een klein vermogen vergaderd hebben; een, onder anderen, heeft eens op eenen en-

kelen ochtend met zijne zweep honderdvijftig trapganzen gedood. Hij verkocht ze te *Odessa*, en zij bragten er hem vierhonderdvijftig roebels op. Meer noordelijk wordt elk dier vogels niet zelden met tien tot vijftien roebels betaald.

Arenden, gieren en andere roofvogels zijn in geheel de uitgestrektheid der Steppen steeds zeer overvloedig geweest; maar, daar in de laatstverloopene jaren een zeker gedeelte van den grond ontgind geworden is, zijn er ook eene menigte graanetende vogels gekomen, welke men er vroeger niet kende; terwijl andere soorten, die te voren vrij zeldzaam waren, zich er op eene verbazende wijs vermenigvuldigd hebben. De eenige zingvogel echter, dien men er vindt, is de leeuwerik. Niettemin doet ook de nachtegaal zich somwijlen hooren in de tuinen, welke de stad *Odessa* omgeven.

Ondanks de droogte van den grond, zijn de Steppen vol van kruipend gedierte, kikvorschen en padden: deze laatsten vooral ontmoet men bij iederen tred; en is er min of meer regen gevallen, dan wordt het moeijelijk eenige schreden te gaan, zonder er verscheidene dood te trappen. Een allerzonderlingst verschijnsel doet zich in de zomermaanden op: onze reiziger is er nimmer ooggetuige van geweest, maar hij heeft het zoo menigmalen hooren beschrijven, niet alleen door de inboorlingen des lands, maar ook door de *Duitsche* kolonisten, dat men zich bezwaarlijk onthouden kan er geloof aan te schenken. Dit verschijnsel wordt in de landtaal *paddenverschijning* genoemd. Ziehier, wat er onze Schrijver van zegt:

»Iedereen vertelt, dat menigmaal, in de maanden Junij of Julij, somwijlen zelfs in de maand Augustus, na eene zware regenbui, de aarde plotseling met millioenen kleine padden bedekt is, die komen, men weet niet van waar, en verdwijnen, men weet niet waarheen. Maar zulk eene bui moet in groote droppels nedervallen en de zon moet daarbij geschenen hebben. Een lang aanhoudende regen brengt nimmer padden mede. Het getal dier kruipende dieren, welke men bij zulke gelegenheden ziet, komt fabelachtig voor: het zijn millioenen van millioenen; men waant een leger van sprinkhanen te zien. Dwars door deze dieren, die allerwegen krioelen, te moeten gaan, is het alleronaangenaamste, wat men bedenken kan; met elken tred verplettert men er vijftig of zestig: het is om er misselijk van te worden. Men

verbeelde zich een' inboorling, die met zijne bloote voeten over die massa's van levende wezens, welke digt aan elkander den grond bedekken, loopen moet! De wielen der rijtuigen vermorzelen dezelve, snijden ze in stukken, en rollen voort, druipende van bloed. — Die zoo plotseling verschenen dieren zijn van zeer kleine gestalte; bezwaarlijk evenaren zij in grootte de pasgeboren padden in de lente; maar zij zijn veel levendiger en vlugger. Hoe talloos zij ook wezen mogen, naauwelijks houdt het op met regenen, of weldra zijn zij verdwenen, en des anderendaags ziet men er geen spoor meer van. Men bespeurt niet, dat er meer dan gewoonlijk in rivieren of in vijvers gevonden worden: men zou bijna zeggen, dat de aarde, die hen zoo plotseling op hare oppervlakte te voorschijn brengt, ze op dezelfde wijze weder inzwelgt. Vraagt gij de inlanders naar de oorzaak van dit verschijnsel, zoo haalt de *Rus* zijne schouders op en antwoordt u: *Bog znayet* (God weet het); terwijl de *Griek* u zeker naar den Duivel in persoon verwijzen zal, tot opheldering dezer verborgenheid. Een zeer kundig *Duitscher*, dien ik omtrent de zaak ondervroeg, erkende mij, dat hij er niets van begreep. »Ik geloof, zeide hij, dat die millioenen padden met den regen komen en gaan; maar hoe? dat kan ik niet verklaren."

Men ontmoet ook vele hagedissen in de Steppen. Sommige zijn niet minder dan achttien duim lang: zij zijn een voorwerp van schrik voor de *Kozakken;* maar men moet erkennen, dat een *Kozak* bang is voor ieder beest, hetwelk in gedaante van zijn paard, zijn' os of zijn' hond verschilt.

Van al deze kruipende dieren zijn de slangen nog die, welke het meest algemeen verspreid zijn. Iets minder overvloedig zijn zij in de sterkst bevolkte deelen des lands, vooral in de oorden, waar de *Duitsche* kolonisten wonen; want over het algemeen zijn de *Zuid-Russen* te zeer voor de slangen bevreesd, dan dat zij ze zouden dooden, zelfs niet wanneer die afzigtelijke dieren verkiezen onder hetzelfde dak met hen te komen huisvesten. »Doe eene slang geen kwaad," zeggen de *Russen*, »en zij zal er u ook geen doen; maar doodt gij ze, zoo staat gij ten doel aan de vervolgingen van geheel haar geslacht." Zij zijn overtuigd, dat er onder dit kruipend gedierte eene soort van genootschapsgeest bestaat, en dat de bloedverwanten der vermoorden niets verzuimen, om derzelver dood te wreken. Zij gron-

den dit geloof op het achtentwintigste hoofdstuk van de *Handelingen der Apostelen*, alwaar gezegd wordt: »En als PAULUS eenen hoop rijzeren bijeengeraapt en op het vuur gelegd had, kwam daar een adder uit door de hitte en vatte zijne hand. En als de barbaren het beest zagen aan zijne hand hangen, zeiden zij tot elkander: Dit mensch is gewisselijk een doodslager, welken de wraak niet laat leven, daar hij uit de zee ontkomen is." — Door de uitdrukking *doodslager*, die in den tekst gelezen wordt, verstaan zij den doodslager eener slang, en evenzeer beteekent, volgens hen, het woord *wraak* de wraak eener slang op dengeen, die eene van haar geslacht om het leven gebragt heeft. Volgens hunne denkwijze, zijn de slangen belast, in het algemeen alle moordenaars te straffen, maar vooral de misdadigste onder de moordenaars, dat is die slangen gedood hebben.

De grootste slang der Steppen is de *coluber trabalis*: men zegt, dat er gezien zijn van achttien voet lang. Die van vier of vijf voet zijn zeer gemeen. Onder de *Kozakken* worden eene menigte legenden bewaard, waarin gedrogtelijke slangen voorkomen, die, meenen zij, nog niet zeer lang geleden de hoog en digt begroeide oevers van den *Dniester* onveilig maakten. Zij schoten van uit dezelve te voorschijn, om menschen en vee te bespringen, wringende zij hare prooi of dood in hare kronkelingen, of doorborende dezelve met hare angels. Somwijlen maakten zij zelfs jagt op ruiter en paard, en het snelst loopend ros poogde vruchteloos haar te ontkomen. Die fabelachtige overdrijving was bijna niet noodig; de bloote waarheid is uit zichzelve verbazend genoeg: men oordeele daarover naar de volgende anecdote, welke een oude kolonist onzen reiziger verhaald heeft.

»Wij waren op zekeren dag, met ons vieren jonge lieden, bezig ons met baden te verlustigen. Op het oogenblik dat wij onze kleederen weder wilden aantrekken, zagen wij tusschen de steenen, niet verre van ons, eene geweldig groote slang liggen: niemand onzer had den naam van tot de bloodhartigsten te behooren. Evenwel gevoelden wij ons niet weinig geneigd, aan zoo geducht eenen vijand de plaats in te ruimen en hem met rust te laten; maar de vrees voor spot overwoog den raad der voorzigtigheid, en wij begonnen den strijd met aan de slang eene vlugt steenen toe te werpen. Het dier scheen hierdoor in geenen deele verschrikt;

het rigtte zich drie of vier voet boven den grond in de hoogte, en schuifelde op eene dreigende wijs, als ware het om ons uit te dagen het van naderbij te komen aantasten. Onze niet al te juist geworpene, of van zijne glibberige huid afschampende steenen hadden het tot nog toe niet veel hinder toegebragt; maar de stokken, welke wij in de hand droegen, waren te kort, dan dat wij ons daarvan met vrucht tegen onzen vijand hadden kunnen bedienen. Wij bleven hem dus met ons werptuig overstelpen. Een oogenblik scheen hij van zins om op ons uit te schieten; maar, waarschijnlijk aan onze manier van vechten niet zeer gewoon, eindigde hij met den aftogt te blazen. Wij vervolgden hem nu driftiglijk: eindelijk trof een groote keisteen hem aan den kop, en strekte hem bijna levenloos op het zand uit. Wij voltooiden onze overwinning met hem geheel en al dood te gooijen. Hij was tien voet lang en zoo dik als eene flesch."

Een andermaal hadden de bewoners van twee aan elkander grenzende dorpen, verscheidene weken achter elkander, dwars door hunne korenvelden wijde geulen bemerkt, even alsof men er een' zak graan doorheen gesleept had. Men verloor zich in gissingen over de oorzaak daarvan, toen men, op zekeren ochtend, in dat zelfde veld een jong veulen half verslonden vond liggen. Uit het voorkomen en den aard van deszelfs wonden kwam men op het vermoeden, dat eene geweldig groote slang dezelve moest toegebragt hebben. Dit vermoeden zag zich weldra bewaarheid. Vier of vijf wagens, die des avonds te voren naar een deel van het bouwland, waar geploegd werd, vertrokken waren, kwamen overhaast in het dorp terug. Paarden en voerlieden schenen evenzeer verschrikt. Zij waren aangetast, vervolgd en bijna ingehaald geworden door eene slang van reusachtige grootte. De beschrijving, welke men er van gaf, was zoodanig, dat de schout des dorps al zijne opgezetenen zamenriep en zelfs die der naburige dorpen uitnoodigde, zich tegen den gemeenen vijand met hem te vereenigen. Een honderdtal jonge lieden, met snaphanen en lange staken gewapend, ging op weg; een' geheelen dag lang doorkruisten zij vruchteloos het land. Desniettemin vertoonde de slang zich des anderen daags op nieuw aan eenige veehoeders, die op haar gezigt in aller ijl met hunne kudden de vlugt namen; doch, hoe snel zij ook vloden, werd een hunner

paarden de prooi van het gedrogt. De schout trok dus andermaal te veld, en ditmaal werd de slang ontdekt, bekropen en met verscheidene snaphaanschoten gekwetst. Zij nam de wijk in het hooge riet aan den *Dnieper*, den weg achter haar met een breed spoor van bloed geteekend latende. Op deze wijs ontkwam zij aan hare vervolgers; men denkt echter, dat zij aan hare wonden gestorven is, want sedert heeft men haar niet weder gezien. Volgens de, voorzeker overdreven schatting van sommigen der jagers, was zij niet minder dan dertig voeten lang: de schout, die matiger en waarschijnlijk juister in zijne opgaaf was, bragt die begrooting op vierdehalf vadem terug; hetgeen voor eene slang in *Europa* nog altijd eene fatsoenlijke lengte is.

Thans worden in de nabuurschap der *Duitsche* koloniën weinig slangen meer gevonden; maar in de meer afgelegene deelen der Steppen zijn er nog oorden, waar zij zoo talrijk voorkomen, dat de herders vermijden, hun vee derwaarts te voeren.

(*Het vervolg hierna.*)

TIEN DAGEN OP HET IJS.

(*Vervolg en slot van bl.* 454.)

De *sudarina* bragt MATVEI te bed in de kamer, waar hare beide kinderen speelden, en, na hem aan de zorg der kindermaagd te hebben aanbevolen, ging zij bij een venster zitten, dat op de golf uitzag, en vanwaar men de bosschen aan den voet van den heuvel, de verder gelegene vlakte en de bevrozene zee kon zien, die als 't ware eene voortzetting van die vlakte scheen te zijn. Zij luisterde, of ook iets de nadering van de strandruiters aanduidde. Zij was in eene buitengewone gemoedsbeweging. Ofschoon zij van een levendig en moedig karakter was, zoo hadden toch de zorgelijke toestand van het Joodsche gezin, het gevaar, hetwelk zij zelve liep, en, meer dan dit alles, het aandoenlijke tooneel, waarvan zij getuige was geweest, hare ziel diep geschokt. — MADDIS en de vlugtelingen kwamen nog niet te voorschijn. Wat mogt hun vertrek vertragen, nu de oogenblikken zoo kostbaar waren? De *sudarina* was in verzoeking, om naar de zaal terug te keeren en hen tot spoed aan te zetten.

Hare blikken vlogen rond; zij vreesde de woeste strandruiters op de hoogte te zien verschijnen; haar ongeduld maakte haar koortsachtig. Eindelijk hoorde zij een geluid van stemmen en het dof gekraak der sneeuw onder de voeten van verscheidene lieden. Spoedig daarna zag zij MADDIS, IVANOFF en JUHANN het venster voorbijgaan, waar zij zat, alle drie met pieken gewapend. Een hond liep hen vooruit, als om den weg op te nemen. Achter hen kwamen de marskramer en zijne jonge vrouw. RACHEL had over hare kleederen eene schapenvacht geworpen; een dikke doek bedekte haren tulband. Zoo vermomd, zou men haar in de verte voor eene boerin uit den omtrek hebben gehouden, of liever voor een kind; want ondanks deze wanstaltige kleedij stak hare tengere leest grootelijks af bij de grove gestalten harer reisgenooten. Onder het venster gekomen, groette de *Jood* de *sudarina* zeer onderdanig; RACHEL keerde zich niet om; zij vermeed zelfs hare oogen op te slaan, alsof zij aan hare eigene sterkte van geest twijfelde, en vreesde het huis aan te zien, hetgeen haren dierbaarsten schat bevatte.

Weldra verdwenen zij in het digte bosch, en de *sudarina* haalde vrijer adem. Zoo zij den oever der zee konden bereiken, dacht zij, hadden zij kans, om te ontkomen. De sneeuw, die op dit oogenblik viel en de lucht verduisterde, was in hun voordeel. Vol angst bleef de *sudarina* aan het venster. Een half uur later zag zij de vlugtelingen op den top eener hoogte; vervolgens verdwenen zij weder in het bosch, en zij zag hen niet meer. Niets verstoorde nog de doodsche rust van het landschap. De strandruiters vertoonden zich nog niet. Intusschen waren er verscheidenen als schildwachten langs de kust geplaatst, en het was moeijelijk, hunne waakzaamheid te ontsnappen. Er verliep nog een half uur. De *sudarina*, wier oogen altijd gevestigd waren op het gedeelte van het bosch, waaruit de vlugtelingen te voorschijn moesten komen, zag hen eindelijk de vlakte oversteken. Zij zag hen, of liever zij begreep, dat zij het waren; want, met hunne schaapsvachten bekleed, waren zij schier niet te onderscheiden van de omringende voorwerpen, en het schitteren van de sneeuw, die den grond bedekte, verblindde het oog.

Toen zij de lijn voorbij waren, door de kust gevormd, begreep zij, dat zij het ijs hadden betreden, en dat zij de golf begonnen over te steken. Een gevaarlijke togt! Zij

waren, wel is waar, nu buiten bereik van de strandruiters; maar op dien bodem, die zich ieder oogenblik onder hunne voeten kon openen, konden zij zich daar als gered beschouwen? De *sudarina* meende van ja.

»Den hemel zij dank!" dacht zij. »Nu zijn zij veilig." En zij bleef op dezelfde plaats, totdat die menschelijke gestalten, langzamerhand kleiner en kleiner geworden, geheel in de verte verdwenen en onzigtbaar werden. Voor hen strekte zich die groote vlakte, die bevroren woestenij, uit, waar het oog op niets rustte, en die zich aan den gezigteinder in de nevelen en wolken des hemels verloor. Op die onbegrensde vlakte zag men ten noorden enkel het eiland *Hochland*, waarheen de vlugtelingen zich zouden begeven. Hoevele voetstappen moesten zij nog zetten, voordat zij dat eiland bereikten!

De *sudarina* werd uit haar gepeins opgewekt door de plotselinge verschijning der strandruiters. Op hunne vlugge paarden snelden zij de vlakte over. Weldra waren zij aan den voet van den heuvel, waarop het huis stond. Zij bestegen dien langzaam, alsof zij tegen de eene of andere verrassing op hunne hoede waren. De *sudarina* had reeds hare bevelen gegeven; de strandruiters konden zonder vrees naderen. Zij deden eene strenge huiszoeking, waarbij de bedaardheid en standvastigheid van de *sudarina* deze ruwe lieden ontzag inboezemde; maar de prooi, die zij hoopten te vinden, was buiten hun bereik, en tegen wil en dank moesten zij hunne vruchtelooze pogingen staken.

De dag verliep zonder verdere gebeurtenissen. De *sudarina*, om eene onbestemde bezorgdheid te verdrijven, die zij niet van zich kon afzetten, hield zich met moederlijke teederheid bezig met het kind, dat de *Jodin* haar had toevertrouwd. Hare beide dochters waren bijna van denzelfden leeftijd als MADVEI; en, de drie kinderen met elkander ziende spelen, dacht zij aan het gevaar, dat de ouders van den knaap bedreigde, aan de kans, dat hij wees kon worden, en, door medelijden gedreven, drukte zij alle drie aan hare borst, alsof hetzelfde gevaar ook hare eigene kinderen bedreigde.

De wind stak des nachts op, en blies met geweld uit het noordwesten. In haar vertrek opgesloten, luisterde de *sudarina* angstig naar de vlagen en het gehuil van den wind. De slaap ontvlood hare oogen; doch eindelijk zegepraalde

vermoeidheid over haren angst, en zij sliep in. Den volgenden morgen trad AXINA een weinig vroeger dan gewoonlijk hare slaapkamer binnen. De ernstige tred van het jonge meisje, hare bleekheid, haar ontsteld gelaat, alles toonde, dat er iets buitengewoons was gebeurd. Hare meesteresse werd er dadelijk van getroffen.

»Wat is er, AXINA?" vroeg zij. »Wat *is* er gebeurd? Wat hebt gij mij te zeggen?"

»Mevrouw," antwoordde AXINA, de oogen nederslaande, »IVANOFF is terug en verlangt u te spreken."

»IVANOFF! Hoe? Reeds terug? En is hij alleen?"

»Ja, Mevrouw!"

»En MADDIS en... en de *Joden*?"

»Helaas, Mevrouw," riep het meisje snikkende, »God geve, dat zij nog in leven zijn!"

»Goede hemel! AXINA, wat is er dan gebeurd? Gij doet mij ontstellen."

»Het ijs is in den nacht losgegaan en de golf is open."

De *sudarina* gaf geen antwoord. Zij sprong uit het bed, en, naauwelijks gekleed, liep zij naar het venster. Het was een waarlijk trotsch schouwspel, dat zich aan hare blikken bood. De grond was nog met het sneeuwtapijt bedekt, maar de zee was daarvan niet langer eene voortzetting. De dikke korst, die haar den vorigen avond nog omknelde, was verdwenen, en de donkere wateren van de golf staken sterk af bij de witte streep, die de kust vormde. Één nacht was voldoende geweest, om het ijs door den noordewind te doen wegdrijven, en de gemeenschap met het eiland *Hochland* en *Finland* af te breken.

Met eenen enkelen oogopslag begreep de *sudarina* de verschrikkelijke waarheid. Waren de *Joden* en hunne ongelukkige gidsen in de zee verzwolgen? Waren zij in veiligheid op *Hochland*? Doolden zij rond op het drijfijs? Was er eenig middel, om hen te helpen? En hoe was IVANOFF van zijne reisgenooten gescheiden geraakt?

Na in allerijl hare kleeding eenigzins in orde gebragt te hebben, liet de jonge vrouw IVANOFF bij zich roepen. Hij scheen uitgeput van vermoeijenis en ziek. Maar, meer nog dan vermoeijenis en uitputting, gaf de herinnering van het gevaar, waaraan hij ontkomen was, aan zijn gelaat iets wilds. Hij verhaalde, dat zijne reismakkers en hij eerst met rassche schreden waren voortgegaan. Hier en daar ontmoetten zij

meer of min breede spleten, welke hen noodzaakten, omwegen te nemen. Weldra begon de sneeuw, die door den wind van de landzijde werd voortgejaagd, de lucht te verduisteren en het gevaar te vergrooten. Intusschen hoopten zij nog het eiland *Hochland* te bereiken, voordat de nacht nog gevallen was, toen zij, tot hunne groote verwondering en ontsteltenis, hunnen voortgang zagen gestuit door eenen zeeärm van verscheidene wersten breed, waar het water open was. De nacht naderde; zij wilden op hunne schreden terugkeeren, maar de wind, die van de landzijde woei, blies hun in het gezigt, belemmerde hunnen voortgang en belette hen vooruit te zien. Om hunne onrust nog te vermeerderen, begonnen zij een dof gekraak te hooren, hetgeen hun aankondigde, dat de ijskorst, door eene oorzaak onder water afgesleten, op het punt was van te splijten. Zij verhaastten hunne schreden; maar reeds hadden stroomen en winden hun werk voltooid. Groote spleten vertoonden zich van alle zijden. De vlugtelingen liepen over eenen drijvenden grond. Ten noorden, ten zuiden, ten oosten en ten westen afgesneden, zagen zij zich in elke rigting, die zij kozen, door de zee tegengehouden. Eindelijk begrepen zij, dat zij zich bevonden op eene verbazend groote ijsschots van vier wersten in omtrek en eene halve werst ver van de ijskorst, die de kust omzoomde.

Hun toestand was gevaarlijk. IVANOFF was de eenige, die zwemmen kon. Er werd besloten, dat hij zich in zee zou werpen en het land zoeken te bereiken, ten einde de visschers langs de kust te wekken en van hen hulp te verkrijgen. Het gelukte IVANOFF, om aan wal te komen; maar hij kwam er uitgeput, half dood van vermoeidheid en koude. Toen hij weder tot bewustheid kwam, zag hij achter zich. De ijsschots, waarop zijne reisgenooten waren, was verre van de kust gedreven, en de afstand werd met ieder oogenblik grooter. Ondanks zijne krachteloosheid, sleepte hij zich voort tot aan de naastbijgelegene hutten. De visschers hadden op zijn verhaal eene boot te water gebragt; maar, helaas, de ongelukkigen, die men wilde redden, waren reeds in de verte verdwenen. De menigte ijsschollen, die elkander opvolgden, de duisternis van den nacht, die de oppervlakte van het water bedekte, de moeijelijkheid, om den juisten koers te houden, het gevaar, om in zulk een weder zee te bouwen, dat alles vereenigde zich, om de poging

vruchteloos te doen blijven; de visschers waren geëindigd met de zaak op te geven, en hij, IVANOFF, was des morgens weder aan het kasteel teruggekomen.

De *sudarina* had het verhaal stilzwijgend aangehoord. Door medelijden en ontzetting aangegrepen, luisterde zij nog, toen de boer reeds had opgehouden te spreken. Op dit oogenblik hoorde zij in het aangrenzende vertrek de stem van MATVEI, die schreijende zijne moeder riep. Dat woord was het sein, waarop de droefheid der jonge vrouw uitbarstte. Zij liep naar het kind, nam het in hare armen, bedekte het met kussen en tranen, en zuchtte snikkende: »Arme wees!"

Wat was er intusschen van de ongelukkige vlugtelingen geworden? Staande op het einde van de schots, die hen droeg, hadden zij met eenen doodelijken angst de pogingen van hunnen reisgezel aanschouwd, om den oever te bereiken. NETTA, de hond van IVANOFF, had zich in zee willen werpen, om zijnen meester te volgen; maar deze had bij het weggaan bevolen, om hem dit te beletten; en het getrouwe dier, met geweld op de ijsschol vastgehouden, liet een klagend getjank hooren, dat in treurig gehuil overging, toen het zijnen heer achter de hoogten van de kust had zien verdwijnen. RACHEL deed haar best, om den hond door liefkozingen tot bedaren te brengen; maar hij bleef huilen, alsof zijn instinkt hem het gevaar van zijnen toestand deed gevoelen, MADDIS en zijne reisgenooten wisselden blikken; het was blijkbaar, dat dit denkbeeld allen had getroffen. Van nature zwijgend, spraken deze lieden niet met elkander, tenzij de noodwendigheid dit vorderde; maar hunne oogen bleven rusten op den heuvel, waarop de woning van de *sudarina* stond. Deze heuvel, die lang in het gezigt bleef, scheen zich langzamerhand te verwijderen; hij dook aan den horizon en verdween eindelijk geheel. Het werd tevens stikdonker, en de ongelukkigen zagen niets meer, dan de golven, die zwaarmoedig zich bewogen, en die, met ijs en sneeuw vermengd, gedurig een schor gekraak lieten hooren. Het was een plegtig oogenblik; geen woord werd gesproken, maar uit aller ziel verhief zich een vurig gebed.

De houding der vlugtelingen verdient beschreven te worden. MADDIS en JUHANN hadden zich naar het midden van de schots begeven, als de plaats, die de meeste veiligheid

beloofde; zij stonden daar, leunende op hunne pieken, en in hunnen geest de kansen berekenende, die hun nog op redding overbleven. RACHEL zat eenigzins afgezonderd naast den hond; hare oogen weken niet van den heuvel, en, toen de duisternis en de afstand dien aan haar gezigt onttrokken, bleef zij toch in die rigting staren. Arme moeder! daar had zij haar kind achtergelaten! Zou zij het ooit wederzien? Zou zij omkomen, zonder het nog eenmaal te omhelzen?

De marskramer liep met snelle schreden tusschen de beide groepen heen en weder; hij sprak geen woord, noch tegen zijne vrouw, noch tegen de boeren. Zijn ontsteld gelaat drukte schrik en woede uit; de ongelukkige beschuldigde de Voorzienigheid; zijn geheele wezen was in opstand tegen het denkbeeld van zóó te moeten sterven. Al zijne vermogens waren gespannen, om eenig middel te vinden, waardoor hij zijn noodlot kon ontgaan. Eene brandende koorts verteerde hem; men zag bij hem noch de onderwerping des Christens, noch den moed van een dapper man, noch de rustige bedaardheid van den wijsgeer; het was de onrust van het wilde dier, dat, in eenen val gevangen, zich kwelt, heen en weder loopt en zich uitput in vruchtelooze pogingen. Er was een oogenblik, waarop RACHEL hem vroeg, of men mogt hopen, dat de schots naar den oever dreef. Op deze vraag bleef de kramer plotseling stilstaan, wierp eenen woesten blik op de jonge vrouw, en begon toen weder rond te stappen, terwijl hij een paar woorden mompelde, die men niet verstond.

Weldra was de nacht geheel gevallen, en MADDIS riep RACHEL toe, om digter bij hem te komen. »Kom hier," zeide hij. »De uiteinden van de ijsschots zouden kunnen losgaan; het is niet voorzigtig, om te blijven, waar gij zijt."

RACHEL stond op van de plaats, waar zij zat. Zij nam de schapenvacht, die IVANOFF had afgelegd, toen hij heenging, en waarop NETTA was gaan liggen, en zij voegde zich bij de Russische boeren. Men verdeelde de levensmiddelen, die men had medegenomen, at die stilzwijgende, ging toen rug aan rug op het ijs zitten, en wachtte den dag af.

Welk een vreeselijke nacht ging op deze wijze voorbij! Digte duisternis bedekte de wateren; de schots dreef naar willekeur van stroom en wind, nu eens door de golven opgenomen, dan door andere drijvende schollen gestooten, die

dreigden haar te verbrijzelen. Eindelijk ging de zon op bij eene graauwe en woelige lucht, en vertoonde MADDIS, die, aan het uiteinde van de schots, den gezigteinder langs keek en de rigting van den wind waarnam. Een oogenblik later stond eene tweede menschelijke gedaante aan zijne zijde. Het was de *Jodin*.

»Gelooft gij," zeide zij met eene gesmoorde stem, »dat wij het land nog weder bereiken zullen?"

MADDIS strekte zijne breede hand uit, en, aan de jonge vrouw eene grenzenlooze zee wijzende, die hen van alle kanten omgaf, antwoordde hij: »Zie rond! God alleen weet, wat er van ons worden zal." De *Jodin* boog het hoofd; hare lippen bewogen zich, als om een gebed te fluisteren. »Arme jonge vrouw!" ging MADDIS voort; »gij hebt niet geslapen."

»Men slaapt slecht, als het hart ziek is."

»Ja, ja, ik begrijp u; gij hebt daar ginds een *pailo* gelaten; niets, zegt men, troost eene moeder, die van haar kind is gescheiden. Ik denk, dat mijne arme ouders mij ook met hunne oogen op de golf zullen zoeken, en zich afvragen, of ik dood of levend ben."

»Ik beklaag hen!" riep de *Jodin*. »Ik beklaag uwe moeder!" En zij keerde naar haren echtgenoot terug.

De toestand van deze vier lieden was inderdaad verschrikkelijk. Op een drijvend eiland zich bevindende, welks koers zij niet konden sturen, blootgesteld aan de koude, de sneeuw en den regen, ieder oogenblik door het gevaar bedreigd, dat de ijsschots vaneen zou breken en in stukken spatten, hadden zij geenen anderen steun voor hunnen moed, dan de zeer onzekere hoop, dat de winden hen naar een' der oevers van de golf zouden stuwen. Dat was inderdaad hunne eenige kans op redding; want in dit jaargetijde was er geene hoop, dat een of ander schip hen zou opnemen, daar alle scheepvaart gedurende den winter en het voorjaar gestremd was. De ongelukkigen dreven dus op goed geluk rond. De stroom voerde hen met snelheid in eene zuidelijke rigting; althans MADDIS hield het daarvoor; maar hij wachtte zich wel, om het aan zijne reisgenooten te zeggen, omdat deze omstandigheid hunne ongerustheid en bekommering nog meest vermeerderen. De uren gingen in een doodelijk stilzwijgen voorbij, daar ieder zich met zijne eigene gedachten bezig hield. De marskramer had opgehouden met heen en weder

te loopen; hij had zich uitgestrekt op de schapenvacht, door IVANOFF achtergelaten, en sloot de oogen. Men zou hebben gelooſd, dat hij sliep, indien zijne gejaagde ademhaling niet het tegendeel had getoond. RACHEL was naast hem gaan zitten, bleek en van koude verstijfd; zij sloeg opmerkzaam de bewegingen van MADDIS gade, in wien zij haar vertrouwen had gesteld. Deze, die eene onveranderlijke tegenwoordigheid van geest en koelbloedigheid ten toon spreidde, poogde met zijne harpoen eenige van de groote visschen te treffen, die rondom het ijs zwommen.

Eene tweede maal spreidde de nacht zijnen sluijer over de wateren; eene tweede maal ging de zon op over dit tooneel van ellende. Toen kwam het verschrikkelijke oogenblik, waarin de mensch, zonder nog tot wanhoop te zijn vervallen, den moed begint te verliezen; dat oogenblik van koortsachtig ongeduld, dat de geheele werkeloosheid voorafgaat, wanneer de rampzaligen, in het aanschijn des doods geplaatst, tegen een onvermijdelijk noodlot worstelen, en bij voorraad al de martelingen lijden, die hen wachten; een doodsangst voor de ziel, welke dien van het ligchaam voorafgaat en duizendmaal vreeselijker is.

Het is in zulk een oogenblik, dat de verschillende karakters zich openbaren. MADDIS, schoon hij levendig doordrongen was van het gevoel des gevaars, waaraan hij en zijne medgezellen waren blootgesteld, hield niet op met de drijvende schotsen, die hunne schots dreigden te verbrijzelen, met zijne speer af te houden. Wanneer hij sprak, had zijne stem minder ruws, dan gewoonlijk; zijne gelaatstrekken schenen zachter; zijn geheele voorkomen duidde een in zichzelf gekeerd zijn aan. Hij was onderworpen, niet ternedergeslagen. JUHANN bleef gebogen zitten, alsof zijne beenen weigerden hem te dragen. Zijne verzwakte handen hadden de piek losgelaten, die naast hem lag, en zijn hoofd rustte op zijne knieën; de ongelukkige weeklaagde, en deed geene poging, om zijnen zielsangst te verbergen. De marskramer bewaarde eene schrikbarende onbewegelijkheid; zijne geestkracht was uitgeput; hij weende niet, hij bad niet; men zou gezegd hebben, dat hij zelfs de kracht niet meer had, om te denken. Naast haren echtgenoot gezeten, met de eene hand op zijnen schouder rustende, staarde de arme RACHEL met onafgewende blikken in de rigting, waar de woning der *sudarina* moest zijn, — die woning, waar haar

zoon zich bevond, en die zij niet meer zag! Hare bleekheid wekte deernis; van tijd tot tijd blonken er tranen, die aan hare wimpers hingen en die zij vergat af te wisschen, en vloeiden langzaam langs hare wangen. Van tijd tot tijd dreigde haar hart te breken en barstte zij in snikken los. De marskramer, die haren moed had behooren te ondersteunen, had geen enkel woord, om haar toe te spreken. Het was MADDIS, die haar eene hoop poogde te geven, welke hij zelf niet bezat. Maar op al zijne troostwoorden antwoordde zij enkel: »MATVEI, mijn zoon! MATVEI!" Zij beklaagde zich niet omdat zij moest sterven, maar omdat zij van haar kind was gescheiden. Eindelijk hielden hare tranen op te vloeijen, en dit zwakke schepsel, gesteund door vrome onderwerping, toonde eene verwonderlijke standvastigheid en zielskracht. Zij stond op en poogde haren echtgenoot te bemoedigen, die door den schrik als verbijsterd was. Zij bood hem eenig voedsel aan, dat hij weigerde te gebruiken. Hij keerde zwijgend het hoofd af. Zijne sombere en doffe blikken bewezen, dat de lieve stem, die zijn oor trof, niet tot zijne ziel doordrong.

Vijf dagen lang hadden deze ongelukkigen nu het land uit het gezigt verloren. De koude verstijfde hunne ledematen; om zich tegen haar geweld te beveiligen, waren zij genoodzaakt zich schier onophoudelijk in beweging te houden: maar hunne ellende, die reeds zoo groot was, zou nog vermeerderen. Bij de gevaren, die hen bedreigden, kwam zich een nieuw gevaar voegen, misschien nog verschrikkelijker dan de overigen, de honger! Hun voorraad was verteerd. Vruchteloos bragt MADDIS uren lang aan den rand van het ijs door, gereed om de visschen, die mogten naderen, te harpoenen; hij zag er geen enkele. Weldra zouden hij en zijne reisgenooten genoodzaakt zijn, sneeuw te eten. Door den honger opgewekt, ontwaakte JUHANN eindelijk uit zijne gevoelloosheid. Hij greep zijne speer en riep met eene vleijende stem den hond tot zich. Maar NETTA, die sedert twee dagen het brood van de *Jodin* deelde, vlugtte, door zijn instinkt gedreven, bij haar, en gehoorzaamde niet aan de stem, die hem riep. JUHANN, wiens oogen vonkelden, herhaalde zijne poging en slaagde niet beter. Woedend, omdat hij in zijne verwachting was teleurgesteld, liep hij met opgeheven wapen naar het dier toe. RACHEL hield zijnen arm terug.

»Spaar hem!" zeide zij tegen den boer. »Heb medelijden met dezen armen deelgenoot onzer ellende!"

»Hem sparen!" hernam JUHANN. »Waar zou dat toe dienen? Hij sterft van honger, even als wij. Het is beter, dat hij ons tot voedsel diene." En hij maakte zich andermaal gereed, om toe te slaan.

»Neen," zeide de *Jodin*, »gij zult hem niet dooden. Heb nog een weinig geduld! De God JACOBS zal misschien medelijden met onze ellende hebben en ons te hulp komen."

Maar JUHANN bleef in zijn opzet volharden. NETTA, als had hij begrepen wat er gebeurde, verborg zich achter zijne beschermster. Het gerucht van dezen woordentwist bereikte het oor van MADDIS.

»JUHANN," riep hij, »laat den hond vrij! Bij ST. NICOLAAS, als wij moeten omkomen, zal hij met ons omkomen; als wij gered mogen worden, zal hij in onze redding deelen. Kom hier met uwe speer. Ik zie iets, dat ons eenen beteren maaltijd zal verschaffen."

En inderdaad, eene school groote visschen omringde het drijvende ijs. MADDIS, door JUHANN geholpen, slaagde er in, er twee of drie te vangen, die in den nood van dien dag en den volgenden voorzagen.

Volgens de berekeningen van MADDIS, had de wind, van het oogenblik af, waarop hij en zijne reisgenooten het land verlieten, niet opgehouden hen zuidwaarts te stuwen. Zij moesten toen op de hoogte zijn van de stad *Pernau*. Op eens had er eene verandering in de luchtsgesteldheid plaats. De wind blies uit het westen; de vorst werd minder streng; de hemel werd met wolken overdekt, waaruit eene digte sneeuwjagt viel. Terzelfder tijd werd de zee onstuimig, en de ijsschots door zware golven bespoeld, die haar met verbrijzeling dreigden; hetzij dezelve thans op warmere wateren dreef, hetzij de vele schokken, die zij had verduurd, hare vernieling hadden voorbereid, die vernieling scheen nu aanstaande. Groote stukken brokkelden van het geheel af; hetgeen overbleef, begon met spleten en lange sleuven te worden; het gevaar nam nu eene andere gedaante aan. MADDIS en JUHANN droegen den *Jood* naar het middelpunt der schots, en, nadat zij de arme RACHEL daar ook hadden gebragt, hoopten zij sneeuw op langs den rand van hun vlot, om het steviger te maken en het geweld der stooten

te verminderen. IJdele voorzorg! De ruimte, waarin zij opgesloten waren, werd hoe langer zoo kleiner.

De zevende nacht brak aan, een vreeselijke nacht! De wind woei met geweld en joeg wolken halfgesmolten sneeuw voor zich uit. Van koude verstijfd, hielden de vier ongelukkigen zich digt bij elkander, om elkander onderling te beschutten. Zij hoorden de ijsschots kraken; zij voelden aan het geluid van hunne voetstappen, dat de korst, waarop zij liepen, noch zoo hard noch zoo dik meer was, als vroeger; zij sidderden, dat zij hun ieder oogenblik mogt begeven. Wie nog kon bidden, beval zijne ziel den Heere.

Te midden van zulk eenen doodsangst zagen zij den dag aanbreken. Zij staarden naar den horizon. O verbazing! O vreugde! Ten oosten vertoonde zich de kust, eene steile kust, gelijk aan den rotsoever van *Frana*. Men moet de uiterste ellende der wanhoop gevoeld hebben, om te kunnen begrijpen, wat die ongelukkigen in hun binnenste gewaar werden bij deze onverwachte kans op redding, die hun werd aangeboden, en die hen weder aan het leven vasthechtte. De *Jood* en JUMANN gaven zich over aan de dolste dronkenschap der vreugde. De blijdschap van MADDIS en van RACHEL was bedaarder en inniger; de een wenschte zich geluk, dat hij nog leefde voor zijne moeder, de andere voor haar kind.

Helaas! De witte streep, welke hun het land aanduidde, was nog verre verwijderd. Om er aan te landen, moesten zij door denzelfden stroom worden voortgedreven, die hen tot hiertoe had gebragt; de wind moest niet van rigting veranderen, want anders konden zij nog dagen lang langs de kust drijven, zonder haar te kunnen bereiken. Hunne ijsschots kon uiteengaan, en zij zelve, op het punt van gered te worden, ellendiglijk omkomen. Zij vorderden intusschen. Langzamerhand rees de kust. Zij konden de rotsen, de bergen, de bosschen onderscheiden. Tegen den middag werd de zee, die zeer onstuimig was, plotseling effen. De voortgang van de schots werd trager; zij bleef eindelijk zonder beweging. MADDIS en JUMANN wisselden eenen blik; de *Jood* en zijne jonge vrouw begrepen deszelfs uitdrukking; zij begrepen, dat zij verloren waren. De wind was eensklaps naar het oosten gedraaid; in plaats van hen naar de kust te drijven, verwijderde hij hen van dezelve. Weldra werd dit duidelijk zigtbaar. De afstand vermeerderde; de

kust scheen in den schoot der wateren te verzinken; de hoogten werden lager.... Het is onmogelijk, de rampzaligheid te beschrijven van de vier ongelukkigen, die hunne redding zoo nabij hadden gezien.

In dat jaar bleef de koude tot aan het einde van April aanhouden. Eerst tegen het begin van Mei vertoonde zich weder eenige groeikracht en vloeiden de wateren wederom vrij, van hunne ijsboei ontslagen. De golf leverde niet langer eenen gemakkelijken weg aan de Finlandsche smokkelaars. De strandruiters waren niet langer tot eene even strikte waakzaamheid gedwongen. De woning van de *sudarina* had het gewone voorkomen. MATVEI, als broeder aangenomen door de dochtertjes van deze dame, speelde den ganschen dag met haar, of, liggende op den schoot harer moeder, dacht hij niet meer aan haar, die hem zoo teeder had bemind en die in zijnen glimlach haren hemel zag. De kindschheid vergeet zoo gemakkelijk en zoo spoedig! De *sudarina* werd bekoord door de bevalligheid en vriendelijkheid van het kind der arme RACHEL; zij bewees hem dezelfde liefde, dezelfde zorgen, als aan hare dochters; maar zij kon hem niet aanzien, zonder dat een droeve zucht hare borst ontvlood, zonder dat tranen hare oogen bevochtigden.

Op zekeren morgen, terwijl zij het groene tapijt bewonderde, dat zich over de vallei uitstrekte, het donker gebladerte der bosschen en de golven der zee, die de zonnestralen weêrkaatsten, zag zij aan den voet van den heuvel twee lieden, die het voetpad bestegen. De een was een man, gekleed gelijk de landlieden van den omtrek; de andere was eene vrouw. Haar reisgenoot hielp haar de hoogte beklimmen en scheen haar vol liefde hulp te leenen. Naar mate zij naderden, beschouwde de *sudarina* hen met toenemende belangstelling. Hoe! Was het mogelijk? Was die man MADDIS? En die hond, die hen vrolijk vooruitliep.... en de jonge vrouw, die, haar bemerkende, de handen naar haar uitstrekte..... De *sudarina* meende, dat hare verbeelding haar misleidde. Van blijdschap weenende, klom zij haastig den trap af, die naar de benedenzaal geleidde. MADDIS was juist binnengetreden, de *Jodin*, die door het geweld harer aandoeningen werd overstelpt, ondersteunende of liever dragende.

»*Sudarina*," riep de arme RACHEL, »mijn' zoon! geef mij mijn' zoon terug!"

»Hij leeft! Gij zult hem zien!" hernam de *sudarina*, terwijl zij toeliet, dat de *Jodin* haar de handen kuste.

»God van ABRAHAM en van JACOB, ik dank u!" riep de *Jodin*, en het schitteren van hare oogen getuigde van haar ongeduld.

De *sudarina* begreep haar; zij wenschte met korte woorden, maar met gevoel, den goeden MADDIS geluk met zijne onverhoopte terugkomst. Vervolgens nam zij de jonge moeder bij de hand en zeide: »Kom!" RACHEL volgde haar tot in het vertrek, waar de kinderen sliepen. Hoe klopte haar hart! Met welke gretige blikken zochten hare oogen de wieg van haar kind! De *sudarina* zag haar ineenzakken en op den drempel van de kamer nederzijgen. Zij rigtte haar op en geleidde haar naar eene kleine wieg, waar men het rooskleurig gelaat van een slapend kind zag. Het was MATVEI. Een vriendelijk lachje speelde om zijnen mond. Bevende, buiten zich zelve, boog RACHEL zich over het Engelenkopje, zoog den adem van de lippen haars zoons in, en beschouwde hem zwijgende. Weldra viel een traan uit hare oogen op het voorhoofd van den knaap. Het kind opende de oogen, en vestigde ze, half wakende, half slapende, verwonderd op het gelaat, dat hij nog niet geheel vergeten had. RACHEL wachtte met zekeren angst, wat hij zou uiten. Hij zag haar lang aan; toen begonnen zijne oogen te schitteren; hij glimlachte en stak zijne kleine armen uit. Beproeven wij niet, het tooneel, dat volgde, te beschrijven!

Toen RACHEL tot bedaren was gekomen, verhaalde zij aan hare weldoenster hare lotgevallen en die harer reisgenooten. Ziehier het slot. Sedert negen dagen dreef de ijsschots op de willekeur der winden, die haar, na haar eerst naar de Russische kust te hebben gevoerd, op eens weder van deze hadden verwijderd. De ongelukkigen, die zich op de schots bevonden, hadden alle hoop verloren. Zij vreesden ieder oogenblik te worden ingezwolgen; zoo klein was de ruimte rondom hen geworden; naauwelijks was zij nog groot genoeg, om hen allen te bevatten. In dien uitersten nood bespeurden zij in het westen eene kust, die zij voor die van *Finland* hielden. Na verloop van eenige uren waren zij dezelve digt genaderd. Visschers van het kleine eiland *Pis-*

zag bemerkten hen en kwamen hun te hulp. Doch helaas, de marskramer overleefde de vreeselijke beproevingen niet, die hij ondergaan had. Twee dagen na hunne aankomst stierf hij. Zoodra het jaargetijde het toeliet, scheepte RACHEL zich met hare oude getrouwe reismakkers in eene visschersboot in, die hen naar den overkant van de golf bragt. JOHANN had zich gehaast, om zijne grijze ouders op te zoeken. MADDIS had, voordat hij naar de zijnen ging, de *Jodin* naar haren zoon gebragt. Hebben wij noodig er bij te voegen, dat de hond, die hen vooruitging, NETTA was?

RACHEL had haar kind teruggevonden, maar zij had haren echtgenoot verloren. Schoon al hare genegenheid op MATVEI was vereenigd, betreurde zij toch den vader van haar kind opregt en hartelijk. Langzamerhand echter sleet hare droefheid. Zij gaf gehoor aan den aandrang der *sudarina* en kwam bij haar wonen. Na verloop van twee jaren werd zij *Christin*; MADVEI werd insgelijks gedoopt, en RACHEL liet zich overreden, om de diensten van den gelukkigen MADDIS met hare hand te beloonen.

HEIMWEE.

Den 28sten Maart van dit jaar stond te *Liverpool* zekere GEORGE ROBINSON voor het geregt, als beschuldigd van banbreuk; dat is te zeggen, aangeklaagd, dat hij, ondanks een vonnis, hetwelk hem tot ballingschap voor zijn leven veroordeeld had, naar *Engeland* teruggekeerd was. Hij ontkende de beschuldiging niet, maar gaf het volgende aandoenlijke relaas van zijne lotgevallen:

In het jaar 1820, het achttiende van mijn leven, werd ik wegens struikrooverij ter dood veroordeeld; dit vonnis werd in levenslange deportatie veranderd. Naar *Sidney* in *Nieuw-Holland* gebragt, voelde ik mij aldaar weldra door het onlijdelijkste heimwee gefolterd, en vlugtte al zwemmende aan boord van eene onder zeil gaande brik, waar ik mij in het onderste ruim verborgen hield, tot dat het schip in volle zee was; doch een storm dwong hetzelve, naar *Sidney* terug te keeren. Hier leverde men mij aan de regering uit; ik kreeg honderd zweepslagen, en werd naar de strafkolonie *Port-Macquarrie* gezonden. Daar bleef ik een

jaar lang, met de ijzers aan de beenen. De zucht, om naar huis te keeren, dreef mij andermaal tot eene poging om te ontvlugten. Ditmaal gelukte mij zulks, in vereeniging met verscheidene mijner ongeluksgenooten. Daar echter de vlugt te land ondernomen geworden was, zagen wij ons, op den derden dag van onze reis, door de inboorlingen overvallen, die ons van onze levensmiddelen en kleederen beroofden. Hoezeer wij nu wel inzagen, dat wij onzen ondergang te gemoet gingen, besloten wij niettemin, uit vrees voor de zweep en de boeijen, onzen weg voort te zetten. Naakt, tot levensonderhoud niets dan boombladeren en eenige weinige mosselen hebbende, zwierven wij door de *Blaauwe Bergen*, en bereikten eindelijk, na zestig dagen ronddolens, den omtrek van *Port-Philip*, aan den zuidelijken uithoek van *Nieuw-Holland*. Door inboorlingen gevangen, werden wij naar de stad gebragt, aldaar, zoo naakt als wij waren, aan het bestuur der bergwerken bij de *Kolenrivier* geleverd, en door hetzelve, in het hol van een kolenschip, naar *Sidney* teruggezonden. Hier erlangden wij van mededoogende zielen eenige kleedingstukken. De over ons uitgesproken geeselstraf werd ons, op verklaring der geneeskundigen, dat zij, in onzen toenmaligen toestand, ons leven in gevaar zou brengen, kwijtgescholden; maar naar *Port-Macquarrie* moesten wij terug. Door het gedurig mislukken mijner ondernemingen niet afgeschrikt, en door mijn toenemend heimwee, als ook door het verschrikkelijke van mijnen toestand gedreven, beproefde ik ten derden male, wederom met eenige anderen, te ontsnappen; wij hadden ons daartoe van eene kleine boot meester gemaakt. Zonder levensmiddelen, gedwongen onze hemden tot zeilen te gebruiken, dobberden wij negen dagen lang op genade van wind en water rond, tot dat honger ons dwong te *Hobarttown*, op *van Diemensland*, binnen te loopen. Natuurlijk werden wij hier gevat, en al wederom naar *Macquarrie* gezonden. Uit deze kolonie werden wij, als verzwaring onzer straf, naar *Big-Island*, de plaats, waar men de gevaarlijkste boosdoenders bewaart, henengevoerd. Het verblijf op dit eiland is zoo verschrikkelijk, dat de daartoe veroordeelden niet zelden moorden begaan, eeniglijk om van daar weg, voor de criminele regtbank te *Sidney* te geraken, en ten minste, gedurende de overvaart, nog eenige dagen op eene dragelijke wijs te leven. In weerwil der moeijelijkheid om van

hier te ontsnappen, worden ook daartoe menigmaal pogingen gedaan, maar met welk gevolg heb ik aan zekeren PEARCE gezien, die, met drie medgezellen zijner vlugt, zich weldra aan zulk een gebrek ter prooije zag, dat zij onderling het lot wierpen, wie van hen sterven zou, om aan de anderen tot voedsel te dienen. Dus aten zij elkander op, tot dat er nog slechts twee, PEARCE en een ander, over waren, en naauwelijks had PEARCE ook dezen gedood. of hij werd door de inboorlingen gegrepen en uitgeleverd. Eene nieuwe vlugt, in gezelschap van eenen eenigen, dien hij ook na korten tijd om hals bragt, leidde tot de ontdekking van zijn menscheneten en vervolgens tot zijne doodstraf. Wat mij betreft, op *Big-Island* zag ik van alle vlugtontwerpen af. Door goed gedrag verwierf ik, na verloop van zeven jaren, mijne verplaatsing naar *Hobart-town*; doch ook daar liet mij het heimwee geene rust. Ik sloop in het kielruim van een vertrekkend schip, hield er mij eenentwintig dagen verborgen, en kwam op deze wijs tot naar *St. Helena*. Hier echter werd ik door den scheepskapitein uitgeleverd, en de Gouverneur van *St. Helena* zond mij weder terug, in de eerste plaats naar *Kaap de Goede Hoop*. De overheid aan de Kaap zond mij vooreerst naar het *Robben-eiland*, waar ik, in afwachting eener gelegenheid om mij verder te zenden, zeven maanden lang, aan eene vijfentwintig pond zware keten gesmeed, heb moeten arbeiden. Van het *Robbeneiland* ging het met mij weder terug naar de strafkolonie *Macquarrie*. Derhalve had mijn derde zeetogt mij nogmaals op hetzelfde punt gebragt als de eerste. Het eenig onderscheid was, dat mij een bewijs van moed, hetwelk ik bij eenen storm op de vaart van het *Robben-eiland* naar *Nieuw-Holland* gegeven had, ten goede werd aangerekend, en ik daardoor, na drie jaren tijds, op nieuw naar *Hobart-town* kwam, alwaar ik eene wijl daarna in den stand der vrije planters verheven werd — evenwel met de beperking, dat ik het eiland niet zou mogen verlaten. Het heimwee verlokte mij, ook dezen thans verdragelijken toestand op het spel te zetten. Ik sloop aan boord van eenen Amerikaanschen walvischvanger, en zeilde met dezen verscheidene maanden lang in de *Zuidsee* rond. Argwaan, dat de kapitein het oogmerk had, mij in handen van eenig Engelsch beambte te leveren, bewoog mij, bij eene landing op *Nieuw-Zeeland*, onder de inboorlingen aldaar te blijven, tot dat

ik vervolgens gelegenheid vond, om, met verberging van mijne hoedanigheid als balling, op een ander Amerikaansch schip in dienst genomen te worden. Aldus kwam ik van *Nieuw-Zeeland* naar *Boston*, en van daar naar *Quebek*, van *Quebek* naar *Greenock*, naar *Liverpool* en naar *Manchester*. Hier heb ik eerlijk van mijner handen arbeid geleefd, tot dat ik ontdekt geworden ben. Sedert mijne eerste vonnissing heb ik geen verder vergrijp begaan, dan mijne pogingen tot vlugt. Ik hoop, het geregt zal dit wel willen in aanmerking nemen.

De opregtheid, die op 's mans gelaat te lezen was, de sporen van veeljarige ellende, welke zijne trekken nog altijd vertoonden, deden ieder wenschen, dat hij mogt vrijgesproken worden. Doch de stellige bepaling der wet was tegen hem. Met eene aandoening, die in zijne stem hoorbaar was, verklaarde de Regter PARKE, dat het hem onmogelijk was, eene andere uitspraak te doen, dan de eenvoudige bevestiging van het vóór drieëntwintig jaren geslagen vonnis. Dienvolgens moet nu ROBINSON als balling naar *Nieuw-Holland* worden teruggebragt.

BETALING MET GELIJKE MUNT.

Toen Lord*** Gouverneur-generaal van *Engelsch Indië* was, hield het *** regement garnizoen in *Fort William*. Bij menige hoogstachtingwaardige hoedanigheden bezat de Gouverneur eenen grenzenloozen hoogmoed, die hem tot vele laakbare handelingen verleidde, en hem ook eens met den dapperen Kolonel van het hierboven bedoelde regement in eenen hevigen strijd bragt.

Lord***, die geenen militairen rang bekleedde, had op zekeren tijd eene groote monstering bevolen, en de troepen rukten uit op de esplanade. Het was een buitengemeen heete dag. Uit zijn paleis kon de Gouverneur duidelijk zien, dat hij verwacht werd; niettemin bleef hij langer dan gewoonlijk aan zijn ontbijt zitten, en toen hij eindelijk tot het houden der wapenschouw verscheen, waren de troepen in de verzengende stralen der keerkringszon letterlijk bijna gebraden. De soldaten presenteerden het geweer, en de officieren salueerden met den degen. Het arendsoog van den Gouverneur had echter bij den eersten blik bemerkt, dat het

vaandel van het regement niet nedergelaten geworden was, en terstond zond hij eenen Adjudant af, met bevel om zulks te doen verrigten. De kommanderende Kolonel deed den Gouverneur antwoorden, dat het 's Konings vaandel was, en dat de door hem gevorderde huldiging slechts aan een lid der koninklijke familie mogt bewezen worden.

De in zijnen trots gevoelig gekrenkte Gouverneur sprak hierop zelf den Kolonel aan: »Overste, ben ik hier niet 's Konings vertegenwoordiger?"

»Voorzeker, Mylord!"

»Dan eisch ik, dat het vaandel nedergelaten worde."

»Het doet mij leed, dat ik uwer Excellenties bevel niet kan nakomen. De vaan des Konings kan en mag slechts voor een lid der koninklijke familie neêrgelaten worden; en nimmer zal ik een bevel geven, dat tegen de verordeningen der dienst en tegen de bijzondere voorschriften, welke ik bij het overnemen van het bevel over dit dappere korps ontvangen heb, regelregt inloopt."

»Deze ongehoorzaamheid zal u berouwen; ik zal terstond van het gebeurde verslag naar *Londen* zenden, en hebt gij ongelijk, zoo zult gij op staanden voet uit de dienst ontslagen worden."

De Gouverneur, die misschien voor de eerste maal in zijn leven eenen krachtigen wederstand ontmoette, galoppeerde woedend naar zijn paleis terug. De troepen rukten weder in *Fort William* binnen, en officieren en soldaten begrepen duidelijk, dat zij zich eenen magtigen en onverzoenlijken vijand berokkend hadden.

Gedurende de tien maanden, die verliepen, alvorens een antwoord uit *Europa* aankwam, werd geen officier van dit regement op de *soirées* van den Gouverneur genoodigd, en over het algemeen had dit korps, ondanks de bij hetzelve heerschende voortreffelijke krijgstucht, veel van de kwade luim des, naar zijne meening, beleedigden Gouverneurs te lijden.

Eindelijk kwam het antwoord aan. De Kolonel had gelijk; zelfs werd de onverzettelijke standvastigheid, met welke hij zich aan de ontvangene bevelen stiptelijk gehouden had, naar eisch geprezen; niettemin werd hij verzocht, in het vervolg de koninklijke vaan voor den Gouverneur-generaal te doen nederlaten, vermits zijne Excellentie daarop zoozeer gesteld scheen te zijn.

Elk van beiden meende eene zegepraal behaald te hebben, en het regement ontving bevel naar *Calcutta* te komen, opdat de geheele wereld zien mogt, hoe de blaauw en roode vaan zich voor Lord *** moest buigen.

Er werd eene groote revue gekommandeerd. De Gouverneur werd met nederlating van het vaandel gesalueerd, en alles liep naar den wensch zijner Heerlijkheid af.

Des avonds was er groote *soirée* bij den Gouverneur. Zoo als gewoonlijk, ontving de muzijk van het te *Calcutta* in bezetting liggende *Europesche* regement bevel, om in het paleis te verschijnen, ten einde op het oogenblik, waarop de Gouverneur uit het salon trad, volgens gebruik, het *Britsche* volkslied: *God save the King!* aan te heffen. Somwijlen werd dan ook wel, als eene bijzondere beleefdheid jegens den Gouverneur, de melodie van het lied: *See, the conquering hero comes*, (*) gespeeld.

Op dezen avond nu, na de wapenschouw, waarbij de ijdelheid van Lord *** met een' zoo glansrijken triumf gestreeld geworden was, trad de Adjudant uit het salon, en verkondigde met luide stem het verschijnen van zijne Excellentie. Dit was steeds het sein tot het aanheffen van het volkslied. Maar ach! geen toon begroette zijner Lordschaps binnentreden.

»Wat is dat? Is er geen muzijk?"

»Zij is er, Mylord," hernam met aarzelen de Adjudant: »het muzijkkorps van het *** regement."

»En waarom spelen zij dan niet? Toe, snel, zorg er voor!"

Snel ging de Adjudant, maar nog sneller keerde hij terug. Hij was bleek van schrik.

»Nu, en waarom wordt er nog niet gespeeld?" riep Lord *** hem te gemoet.

»Omdat de muzikanten geene instrumenten hebben."

»Geene instrumenten? Wat zijn dat voor ezels? Komen zij hier zonder instrumenten? Oogenblikkelijk moeten zij de instrumenten halen, en zijn zij binnen een half uur niet terug, zoo doe ik ze allen in de gevangenis werpen." Terwijl hij dit zeide, was Lord ***, in zijnen toorn, zelf het muzijkkorps genaderd en sprak den Kapelmeester aan: »Hoort gij niet, wat ik zeg? Toe, schielijk, haast u!"

»Vergeef mij, uwe Excellentie, ik kan de instrumenten niet halen?"

(*) Zie, de overwinnende held verschijnt.

»Wat? Waarom niet? Hebt gij misschien lust, u tegen mij te verzetten?"

»Neen, Mylord; maar...."

»Ik wil geen: maar! Ga terstond met uw volk en haal de instrumenten! — Waarom zendt Mijnheer de Kolonel mij lieden, stom en onbewegelijk als tuinstaken? Ik wil de muzikanten niet; ik wil de muzijk."

»Houd het mij ten goede, Mylord!" hernam de Kapelmeester, »ik heb bevel ontvangen te zeggen, dat het muzijkkorps onder de bevelen uwer Excellentie staat, en overeenkomstig de ontvangene order verschenen is; maar dat de instrumenten aan de officieren toebehooren, die dezelve bij inteekening voor hun geld gekocht hebben, en ditmaal weigeren ze u te leenen."

»Wat!" riep in volle woede de Gouverneur.

»Het is niet mijne schuld, Mylord," zei de Kapelmeester, terwijl hij de schouders ophaalde.

De ergernis van den Gouverneur werd bezwaarlijk door iets geëvenaard, dan door de voldoening, welke de officieren zich verschaften, daar het hun, zonder zich aan een vergrijp tegen de ondergeschiktheid schuldig te maken, gelukt was, den hoogmoedigsten zoon van *Albion*, die immer uit *Europa* naar *Bengalen* gekomen was, wegens den smaad, welken hij hun door het staken zijner uitnoodigingen had pogen aan te doen, met gelijke munt te betalen.

NOG EENE ANECDOTE VAN FREDERIK DEN GROOTEN.

De *Engelschman* T. CAMPBELL heeft een werk in vier boekdeelen over FREDERIK DEN GROOTEN, *deszelfs Hof en Tijd*, in het licht gegeven. Onder eene menigte, grootendeels algemeen bekende Anecdoten betrekkelijk dien Souverein, komt daarin ook de volgende voor, die zulks minder is. Toen 's Konings zuster, de Hertogin van *Brunswijk*, zich te *Berlijn* bevond, gaf FREDERIK op zekeren dag aan Graaf SCHWERIN eene snuifdoos, waarop een ezel afgebeeld was, ten geschenke. Naauwelijks had de Graaf den Koning verlaten, of hij zond de doos door zijnen bediende naar eenen kunstschilder, met verzoek, den ezel er van weg te nemen en 's Konings portret in de plaats te schilderen. De kunstenaar voerde den last naar zijn beste vermogen uit. Na

verloop van eenige dagen liet de Graaf, zoo 't scheen uit vergetelheid, doch inderdaad met opzet, zijne doos op tafel staan; en de Koning, welke aan zijne zuster stof wilde verschaffen, om ten koste van den Graaf te lagchen, verhaalde, hoe hij hem de doos gegeven had. Gelijk FREDERIK verwacht had, begeerde nu de Hertogin de doos te zien. Men overhandigde haar dezelve, en naauwelijks had zij er een' blik op geworpen, of zij riep uit: »Welk eene treffende gelijkenis! Waarlijk, Heer Broeder, ik moet erkennen, dit is een der beste portretten van u, die ik nog gezien heb." Nu geraakte natuurlijk de Koning in verlegenheid; hij dacht, dat zijne zuster met hem schertsen wilde, doch vond de scherts niet zeer kiesch. Intusschen had de Hertogin de doos aan de naast haar zittende gegeven; het geschenk ging van hand tot hand de tafel rond, en al de aanwezigen stemden overeen in de meening, dat zij nooit eene beter gelijkende beeldtenis van hunnen Koning gezien hadden. FREDERIK wist nu hoe langer hoe minder, wat hij van de zaak zou denken, tot dat de doos eindelijk ook hem bereikte, en hij thans bespeurde, welk eenen trek SCHWERIN hem gespeeld had. Nu lachte hij zelf van ganscher harte met de overigen.

KLUCHTIG WOORD VAN DEN HEER VON KÜSTNER.

Toen AUGUSTE ANSCHÜTZ, de dochter van den beroemden ANSCHÜTZ te *Weenen*, onlangs op het Hoftheater te *Berlijn*, als gastrol, de *Sabine* in het stuk *Einfalt vom Lande* speelde, en, na het vallen van het scherm, met onstuimige drift weder uitgeroepen werd, trad de tooneelkunstenares met bescheidenheid voorwaarts en dankte voor de toegeeflijkheid van het publiek, *daar*, zeide zij, *zij toch slechts de schaduw was van hare voorgangeres op dat tooneel.* Den volgenden morgen bood de Heer VON KÜSTNER haar een engagement aan, en de bescheidene tooneelspeelster vorderde slechts 3500 thalers bezoldiging. — »Vijf-en-dertig honderd thalers, Mejuffer! En dat als *schaduw!* Denk dan toch eens, wat eene *zon* van ons zou kunnen vorderen," antwoordde de Hofraad KÜSTNER.

NAÏVE MEENING VAN EENEN NEGERKNAAP.

De Fransche scheepskapitein LEGRET, die vóór eenigen tijd in de haven van *Brest* binnenliep, had op de kust van *Guinee* eenen Negerjongen bij zich aan boord en in zijne dienst genomen. Deze knaap verzelde hem vervolgens van *Brest* naar *Amiens*, de geboortestad van den kapitein. Op den weg derwaarts begon het, den 27 December van het vorige jaar, te sneeuwen. De zwarte knaap, die van zulk een natuurverschijnsel in het geheel geen denkbeeld had, schrikte niet weinig, toen hij de vlokken zag nedervallen en den grond als met een kleed bedekken. Na eene wijl dit zwijgend te hebben aangestaard, begon hij: »Meester! nu begrijp ik, waarom gijlieden hier te lande wit zijt, want daar valt die kleur van den grooten Geest naar beneden; maar ik bid u, dat gij er mij niet mede doet wasschen; ik huiver daarvoor van angst. Wanneer gij mij eens weder naar huis brengt, wil ik toch liever onder de mijnen zwart, dan daar en in *Europa* wit zijn."

ZUCHT TOT ORDE.

Wijlen de groote componist CHERUBINI had eenen geweldigen afkeer van alle reukwerken. Overigens was hij door een' zoo stelselmatigen geest van orde bezield, dat hij van den regel, dien hij zich te dezen opzigte had voorgeschreven, om geenen prijs ter wereld zou afgegaan zijn. Elk stuk van zijne toiletbehoeften, van zijn linnengoed enz. was genommerd, en nimmer zou hij zich van deze voorwerpen anders dan in de voorgeschrevene volgorde bediend hebben. Nog des avonds vóór zijn overlijden werd deze verregaande zucht tot orde op de proef gesteld. Hij had om eenen zakdoek gevraagd; men bragt hem dien, en hij vouwde hem open: »Dat is N°. 8, en ik heb N°. 7 nog niet gehad," zei hij tot zijne huishoudster. »Vergeef het mij," antwoordde de vrouw; »er is een droppel *eau de Cologne* op N°. 7 gevallen; en daar ik weet, dat Mijnheer een' tegenzin tegen alle parfum heeft, zoo..." — »Dat hindert niet," hernam CHERUBINI; »geef mij dien doek maar; orde gaat vóór alles." N°. 7 werd dan gehaald; met alle teekenen

van weêrzin gebruikte hij dien, en zei vervolgens. »Daar ik mij nu van N°. 7 bediend heb, kan mij N°. 8 gebragt worden."

Het is geoorloofd, zwakheden te hebben, wanneer men meesterstukken maakt.

HOE MEN WONDEN HEELT.

Onmiddellijk na het sluiten van den algemeenen vrede, werd te *X.*, als troost voor de onderdanen, aangeplakt, dat de Staat zich nu beijveren zou, de wonden, welke de oorlog geslagen had, te heelen. Weinige weken daarna werd er eene nieuwe belasting uitgeschreven. Een boer had hierover niet weinig te zeggen. »Ezel, die gij zijt!" zoo troostte hem een ander; »om bij de wonden te komen, moeten zij ons immers eerst uitkleeden."

KORTE PREDIKATIE.

Op het feest van ST. STEPHANUS moest zeker monnik eene kanselrede tot lof van dien heilige houden. Daar het reeds laat was, verzochten zijne kloosterbroeders, die honger hadden en vreesden dat de prediker het te lang zou maken, hem in het geheim, dat hij dit toch niet zou doen. De monnik beklom den kansel en begon, na eene korte inleiding, aldus: »Het is thans een jaar geleden, mijne geliefde toehoorders, dat ik u alles gezegd heb, wat zich over den heilige, wiens feest wij vieren, zeggen liet. Daar mij nu niet bekend is, dat ST. STEPHANUS na dien tijd iets nieuws gedaan heeft, zoo ben ik ook buiten staat iets bij het toen gezegde te voegen. Ontvangt derhalve mijnen priesterlijken zegen en gaat rustig naar huis." Met deze woorden steeg de monnik tot algemeen genoegen van den predikstoel.

HEFTIGHEID VAN KARAKTER.

De staatkundige dweeper TALLON, die den bekenden gunsteling van KAREL II, den Hertog van BUCKINGHAM, om het leven bragt, was zoo heftig en wraakgierig van aard, dat hij eens eenen edelman, die hem beleedigd had, tot een tweegevecht uitdaagde; maar vreezende dat de ander misschien, om zijnen hoogeren rang, de uitdaging niet zou aannemen, sneed hij zelf zich eenen zijner vingers af en zond dien aan zijne tegenpartij. »Ik wil," zei hij, »dat mijn vijand zich overtuige, wat hij, voldoening weigerende, van de wraak eens mans te vreezen heeft, die in staat is zich zelven in stukken te hakken."

MENGELWERK.

OVER DE ENGE GRENZEN VAN MENSCHELIJKE WETENSCHAP.

Eene Voorlezing.

Door

H. J. SPIJKER,

Theol. Doct. en Predikant te Amsterdam.

Er moge veel zijn, waarin de tegenwoordige eeuw min gunstig van de vorige onderscheiden is, ten aanzien van wetenschappelijke kennis gelooven wij, dat haar een hooge rang mag worden toegekend. De schat van wijsheid, die door de nasporingen van de edelsten van ons geslacht, gedurende meer dan vijftig eeuwen, is bijeengezameld, werd ons als eene rijke erfenis door de vaderen overgeleverd. Als van een hooger standpunt zien wij op de wetenschappelijke kennis der vroegere geslachten, wij staan als op de schouders van het voorgeslacht; en zoo wij anders ons burgerschap in de geletterde wereld naar wet en regt hebben verkregen, mogen wij veeltijds onze hoogere studiën aanvangen, waar onze vaderen de hunne hebben geëindigd.

Het behoort tot de teekenen der tegenwoordige tijden, dat die voortgang der menschelijke kennis aan de eene zijde met zoo groote overdrijving wordt voorgesteld, dat men niet weet, waarover zich meer te verwonderen, over de vrome onwetendheid der vroegere geslachten, of over de veelomvattende en diepzinnige wetenschap van het tegenwoordige, meest nog van het jeugdige geslacht; en dat aan den anderen kant die voortgang onzer eeuw miskend en geloochend wordt. Wij zoeken vreemd te zijn aan het eene zoo wel als aan het andere uiterste. Wij gelooven, dat er naar waarheid, en schier in ieder vak van menschelijke kennis, vooruitgang, belangrijke vooruitgang is; maar wij

gelooven tevens, dat er nog veel meer te doen is overgebleven. Op de ladder der wetenschap moet men niet alleen, noch ook het meest naar beneden zien: zoo ligtelijk ontstaat hieruit bedwelming en duizeling; maar men moet ook naar boven zien. De opmerking van hetgeen ons nog blijft ontbreken zal allen trotschen waan onderdrukken, en de nederigheid, als eene voorname deugd, ook en vooral aan den wetenschappelijk gevormden mensch aanbevelen.

Het was deze, of ten minste soortgelijke leiding van gedachten, welke mij gebragt heeft tot het voornemen, om tot u te spreken over *de enge grenzen der menschelijke wetenschap, ook op haar tegenwoordige standpunt.* Dit onderwerp scheen mij toe, de aandacht van deze vergadering niet onwaardig, en voor den persoon des sprekers niet ongepast te zijn. Moge slechts de behandeling niet te verre beneden het onderwerp, en moge uwe meermalen ondervondene welwillendheid tot aanmoediging voor den spreker zijn, die in het besef van de geringheid zijner krachten, maar welmeenende, met deze tegenwoordige beschouwing wetenschappelijk nut en genoegen voor zijne geëerde hoorders heeft gezocht en bedoeld!

Wij zijn gewoon te spreken van het rijk der letteren, het gebied der wetenschap, het veld van wetenschappelijke kennis. Om nu de uitgebreidheid van een rijk of gebied te leeren kennen, is men gewoon de grenzen op te meten. Doch zal de gevraagde kennis iets meer zijn, dan hetgeen in bloote cijfers wordt uitgedrukt, dan behoort ook het land of gewest in verschillende rigtingen te worden doorkruist, en de gesteldheid der onderscheidene deelen moet dan met naauwkeurigheid worden opgenomen. Het is dan ook nu voor ons noodig, dat wij, over de grenzen der wetenschap willende spreken, haar gebied, ten minste in sommige rigtingen, doorwandelen. Wij zullen ons daarbij op de groote wegen houden, en de veelvuldige binnenpaden ter zijde laten liggen: eensdeels, ja, om niet mijne rede te rekken tot middernacht, maar ook ander-

deels om u niet te geleiden op zoodanige wegen, als aan mij zelven minder gemeenzaam bekend zijn. Voor deze laatste reden behoef ik wel geene verschooning te vragen: want immers de negentiende eeuw is te verstandig, om van eenigen verhandelaar eene volstrekt algemeene kennis te verwachten, en zij is te wellevende, om ze van hem te eischen.

Van een goed deel der menschelijke wetenschappen is *de mensch* zelf zoo wel voorwerp als onderwerp. Denkt slechts aan de menschkunde, welke de innerlijke gesteldheid, het verschil, de betrekkingen en de behoeften der menschen, tot voorwerp van hare studiën stelt; aan de natuurkunde van den mensch, de zielkunde, en in haar gevolg de redekunde en zedekunde. Voegt er bij de volkenkunde, staatkunde, ja ook geneeskunst en regtsgeleerdheid. In vergelijking met andere, is wel dit hoofdgedeelte van wetenschap, hetwelk handelt over den mensch, het meest bearbeid, en tot de hoogste volledigheid gebragt. Wij zien hierin de wetenschappelijke toepassing van de zoo gevaarlijke en toch op waarheid gegronde spreuk, dat de mensch zich zelven het naaste is; en het zou dus kunnen schijnen, dat wij reeds nu ons zelven weêrspreken, wanneer wij aan de wetenschap geene uitgebreide grenzen willen hebben toegekend. Want op het standpunt van onze tegenwoordige eeuw is het voor eenen enkelen mensch wel niet meer mogelijk, dit gedeelte der wetenschap in haren geheelen omvang te omvatten. Doch om nu nog niet te zeggen, dat deze opmerking zelve de beperktheid van het menschelijke kenvermogen, zoo als het in iederen ondeeligen mensch tot ontwikkeling komt, overtuigende aanwijst, zoo wil ik liever doen opmerken, dat wij ook in dezen ons niet mogen laten misleiden door den schijn; dat ook hier wezen en vorm wel onderscheiden moeten worden; dat veel als slotsom der wetenschap wordt opgegeven, wat eigenlijk niet anders is, dan eene wetenschappelijke variatie op het bekende thema: *wij weten het niet!* dat veel, wat tot dit gedeelte der wetenschap

behoort, nog onbearbeid is blijven liggen; en dat ook hier, bij vele algemeen geldende waarheden, ook vele onwaarschijnlijke meeningen en dwaalbegrippen zijn opgenomen geworden. Doch laat mij het gezegde met enkele voorbeelden mogen ophelderen! In de kennis van het menschelijke ligchaam, zijne krachten, driften en ziekten, heeft buiten tegenspraak de tegenwoordige eeuw groote en belangrijke vorderingen gemaakt. Een onzer tijd- en landgenooten heeft scheikundig gevonden en aangewezen, wat in den mensch, in het dier, ja ook in iedere plant geacht mag worden het stoffelijk levensbeginsel te zijn. Men verwacht van die ontdekking voor den uitvinder eenen onsterfelijken roem, en voor de geneeskunst onberekenbare voordeelen: en zoo wij gelooven, men verwacht dit met goed regt. Maar als gesproken wordt van beginsel, even als wanneer de wetenschap, de werkingen van het menschelijke ligchaam verklarende, eindigt met u te wijzen op oorspronkelijke krachten en driften, of onveranderlijke en vastgestelde wetten der natuur; dan hebben wij altijd te vergeefs gezocht naar de wijsgeerige beteekenis van die woorden: *beginsel*, *kracht*, *drift* en *wet;* en het is ons na langdurige bepeinzing duidelijk geworden, dat die benamingen zoo veel als grenspalen zijn, welke ten opschrift hebben: *tot hiertoe*, *en niet verder;* en die de erkentenis in zich bevatten, dat de wetenschap, ook op haar tegenwoordige standpunt, de verschijnselen en werkingen, die worden waargenomen, niet verder ontleden of verklaren kan, zonder nog tot het hoogste en eerste beginsel, kracht of wet te zijn opgeklommen.

Niemand meene, dat wij de wetenschap minachten of miskennen; wij schatten haar hoog en bewonderen haar. Wij staan verbaasd, als wij zien, wat electriciteit, galvanisme en magnetisme vermogen, en wat waarschijnlijk na deze electro-magnetisme uitwerken zal. Wij roemen het, als eene zegepraal der wetenschap, dat de sterfte van kinderen, sedert een zestig of zeventigtal van jaren, grootelijks is verminderd; dat de waanzin onder de ziekten des ligchaams is opgenomen en behandeld; dat de inwendige

toestand en bewegingen van het levende ligchaam niet meer voor de waarneming der zintuigen ontoegankelijk gebleven zijn; en om niet meer te noemen, dat in onzen leeftijd en in ons vaderland uitgestrekte watervlakten tot vruchtbaar bouwland herschapen zijn, zonder dat de verderfelijke gevolgen voor de gezondheid, welke door velen, op grond van alle vroegere ervaringen zonder uitzondering, daarvan werden te gemoet gezien, zijn ondervonden of waargenomen. Maar hoezeer de wetenschap hierin blijke te zijn vooruitgegaan, welke geneeskundige heeft niet met weemoedig gevoel de beperktheid van zijn kunstvermogen aan de ziek- en sterfbedden waargenomen? Wie heeft niet, toen voor een tiental jaren eene nieuwe ziekte, als een verderfengel, de verschillende landen van ons werelddeel is doorgegaan, zijne onkunde moeten belijden? Wie durft beweren, dat de wetenschap even ver gevorderd is, om den kunstmatig aangebragten schok te wijzigen, te besturen en tot genezing aan te wenden, als om dien voort te brengen? Hoe vele onopgeloste raadselen zijn er in het geboren worden, en in het sterven der menschen! Hoe menigvuldig de voorvallen en ontmoetingen, welke te vergeefs naar het licht der wetenschap doen uitzien, en waar een ondoordringbare sluijer de wetten en werkingen der natuur, immers voor alsnog, verborgen houdt!

Zoo dikwerf wij terugzien op onze intrede in de letterkundige loopbaan, M. H., en wij zijn gewoon dit met blijde en dankbare gewaarwording te doen, herinneren wij ons altijd de gespannen verwachting, waarmede wij het heiligdom der wetenschap zijn ingetreden, hetwelk ten opschrift heeft: *zielkunde*. Pijnlijk was ons de raadgeving van eenen wijze, om dat heiligdom niet te spoedig in te treden. Evenwel ik heb dien raad geëerbiedigd en gewacht. En toen ik zou toegelaten worden, ik geloof dat de ingewijde zoo te moede is, wanneer de deuren van het binnenste heiligdom zich voor hem openen, zoo klopte mij het hart, zoo hijgde mij de boezem, zoo vlamde mij het oog. Wie zou niet groote en heerlijke dingen ver-

wachten, wanneer een eerwaardig Priester der wetenschap hem aankondigt, dat de ziel des menschen, hare vermogens en werkingen, hare vrijheid en onsterfelijkheid de voorwerpen der beschouwing wezen zullen; en wanneer bij den ingang des tempels de verzekering wordt gegeven, dat zoo wie toegelaten is, en ijverig werkt, zich de eeuwige wetten der waarheid verklaard zal zien. En nu, wij zijn toegelaten, en wij hebben gewerkt: en in waarheid het is niet te vergeefs geweest. Onderscheidene werkingen van den menschelijken geest, vele hulpmiddelen om de vermogens der ziel te oefenen, en menige bron van menschelijke dwaling en verkeerdheid hebben wij leeren kennen. Om slechts iets te noemen, de betrekkelijke waarde van het herinneringsvermogen en van de oordeelskracht heeft ons de reden aangewezen, waarom zoo velen over de zwakte van het eene, maar bijna niemand over gemis van de andere, gewoon zijn te klagen! En hetgeen meer belangrijk te achten is: ons geloof, dat er in den mensch nog iets hooger is, dan zenuwen, hersens, bloed, of een stoffelijk levensbeginsel; dat deugd en zedelijkheid tot onze menschelijke natuur volstrektelijk behooren; en dat het geestelijk beginsel, dat in ons leeft en werkt, niet vernietigd kan worden, gelijk het ligchaam, hetwelk in zijne deelen opgelost en ontbonden wordt: dat geloof, M. H., is bij ons vertoeven in dien tempel niet verloren gegaan; maar het is gewijzigd, verhelderd, veredeld; het is op beteren grond gevestigd en daardoor zoo onwankelbaar bij ons geworden, als onze wetenschap, dat dit spreekgestoelte niet denkt of spreekt; en dat de boom, waarvan het genomen is, niet gedacht of gesproken heeft. En evenwel de waarheid gebiedt het mij te erkennen, dat ook in die wetenschap het kunstmatig gebruik der woorden: kracht, beginsel, wet, neiging, vermogen en soortgelijke, op hare armoede, meer dan op haren rijkdom wijst; dat veel duister en onverklaard gebleven, ja zelfs nog duisterder geworden is, dan het mij te voren was; en mag ik in de krachtige taal van onze vaderen spreken: ik verklaar als christenmensch en bij mijne mannenwaarheid, tot op dit

oogenblik niet te weten, wat de ziel, hoedanig hare werking, en welke hare betrekking tot het ligchaam is. Maar toch is mij nog iets geleerd, wat ik eerlijk beken, vroeger niet te hebben geweten, dat namelijk de ziel, als onstoffelijk wezen, eigenlijk buiten de grenzen van ons kenvermogen ligt; immers zoo lang wij in deze zinnenwereld vertoeven. Eene zielkunde, waarvan de slotsom is, dat wij de ziel in haren eigenlijken aard niet kunnen kennen, in waarheid zij heeft groote gelijkheid aan de geleerde verhandelingen over de quadratuur van den cirkel, waaruit veel goeds, behalve het vierkant van den cirkel, geleerd kan worden. Doch het gezegde zij genoeg voor de aanwijzing, dat ook de zielkunde eene engbeperkte wetenschap is, en om ons te doen instemmen met hetgeen de onsterfelijke BELLAMY gezongen heeft:

Mijn ziel, mijn edelst deel, zoo naauw aan 't stof verbonden,
En echter immer vrij!
Wie zijt gij? kunt gij 't stip van uwe wording weten?
Kent gij uw eigen kracht?

Uit eeuwigheid gevormd, gevoelt gij uw' bestemming,
En trotsch op dit gevoel,
Slaat ge, over 't stortend puin van al het ondermaansche,
Een' blik in de eeuwigheid.

Mijn ziel u zelf zoo vreemd, gij zult u beter kennen,
In 't rijk der eeuwigheid!
Dit zij u hier genoeg, dat gij, in uw' bestemming,
Uw grooten Schepper voelt.

Op de *geschiedenis* mag worden toegepast, wat HIPPOCRATES van de geneeskunst zeide: het leven is kort, en de kunst is lang. Want geene wetenschap is zoo veel omvattende als de geschiedenis. Haar gebied is de geheele bewoonde wereld. De gebeurtenissen van een vijftigtal eeuwen zijn het onderwerp van hare behandeling: en nog met ieder jaar wint zij van zelve in uitgebreidheid en omvang aan. Gij kent de *Vaderlandsche Geschiedenis* van WAGENAAR, van BILDERDIJK en anderen. Deze is van de geschiedenis der wereld een allerkleinst gedeelte, even

als *Oud-Nederland* op de wereldkaart niet veel meer is dan een enkele stip. Gij kent de *Geschiedenis der Fransche heerschappij in Europa*. Zij staat tot de wereldgeschiedenis ten naastenbij als eene episode tot een heldendicht. Gij kent ook de *Romeinsche Geschiedenis* van STUART: zij betreft slechts één volk der aarde, en bevat niet meer dan een tiental eeuwen. Wij spreken nu van geschiedenis in den wijdsten omvang: algemeene, staatkundige, wetenschappelijke, kerkelijke. Want deze benamingen duiden slechts de onderscheidene perken van het veld der geschiedenis aan. Voegt er bij, dat aardrijkskunde, tijdreken- en oudheidkunde voor haren beoefenaar even onmisbaar zijn, als het kompas voor den zeeman, de proportionaalpasser voor den wiskunstige en het mikroskoop voor den onderzoeker der natuur. En boven dit alles: de geschiedkundige zonder wijsbegeerte is in waarheid niet beter, dan de verzamelaar eener uitgebreide boekerij, zonder wetenschappelijken zin. Om de geschiedenis in haren geheelen omvang en op haar tegenwoordige standpunt te beoefenen, is een menschenleeftijd naauwelijks ter helfte genoeg. Wie zijn leven aan die beoefening geheel of voornamelijk wijden mag, heeft naar onze meening een benijdenswaardig lot. Want hij, nog meer dan andere letteroefenaars, is onbekend met de doodsche stilte der eenzaamheid. In zijn boekvertrek bezweert hij de schimmen der vroegere geslachten, om met haar te spreken en te leven. Aan nieuwe ontdekkingen en aan kennismaking met beroemde en verdienstelijke mannen ontbreekt het hem nooit; en de eenzelvigheid van het dagelijksche leven wordt voor hem op betere en waardiger wijze afgewisseld, dan der jonkvrouw door haren roman, die de verbeelding ontvlamt, het gevoel overspant, en het hoofd of ledig laat, of met ijdelen en bedriegelijken waan vervult. Zoo veel over de uitgebreidheid en tot lof der geschiedenis! En evenwel ook hare grenzen zijn eng. Laat slechts de weidsche titel van wereldgeschiedenis ons niet misleiden! Ik herinner mij uit mijne kindsche jaren, met wat grooten ophef ik hoorde spreken van eene reize rondom de wereld.

Dat scheen mij boven alles begeerlijk: de gansche aarde om te reizen, alle zeeën te bevaren, alle volken te leeren kennen en alle landen te zien. Maar ik herinner mij ook het gevoel van teleurstelling, toen mij, op eene wereldkaart, de weg van MAGELLAAN, die de aarde was rondgereisd, werd aangewezen. Want die weg leidde mij wel door vele wateren en zeeën, tot vele eilanden en kustlanden van *Afrika* en *Zuid-Amerika;* maar liet echter het grootste deel der bewoonde wereld onaangeroerd. Soortgelijk moet de teleurstelling wezen voor ieder, die de beteekenis van het woord wereldgeschiedenis niet verstaat. Want dat woord beduidt geschiedenis van *Europa;* van *Amerika* sedert driehonderd-en-vijftig jaren; van een en ander der volken van *Azië* en *Afrika;* eenige fragmenten van de geschiedenis der *Indianen* en *Perzen;* en, van de geschiedenis van vele volken, die de binnenlanden van *Afrika* en *Azië* bewonen, bijna of volstrektelijk niets. Wanneer die Afrikaansche en Aziatische broeders op hunne wijze de geschiedenis der wereld hebben beschreven, ik houde het daarvoor, dat hetgeen wij gewoon zijn wereldgeschiedenis te noemen, door hen op eenige weinige bladzijden, of misschien wel op eene enkele zal worden afgedaan. Op verre na is de gemeenschap der volken nog niet genoeg uitgebreid, het onderling vertrouwen is nog te weinig gevestigd, de talen, die in verschillende oorden der wereld gesproken worden, zijn nog aan te weinigen bekend, dan dat eenig volk zich zou kunnen beroemen, eene geschiedenis der wereld te bezitten. Wanneer eenmaal de letterkundige schat van het Oosten en van het Zuiden en van het Noorden zal zijn bijeengezameld, en er komt eens in latere eeuw eene wereldgeschiedenis in het licht; ik benijde den naneef het meerdere licht van zijne kennis niet; maar wel eens zou ik in de voorrede of de inleiding het oordeel van den schrijver willen lezen, over hetgeen in de negentiende eeuw geschiedenis der wereld, of van alle volken der aarde genoemd is geworden.

En nu heb ik nog niet gesproken van zoo veel, dat in de geschiedenis der vroegere geslachten duister is geble-

ven, en waaromtrent wij wanhopen, dat ooit de sluijer zal worden opgeheven; van zoo vele hoofdstukken van de geschiedenis der oude wereld, waarvan op- en onderschrift niet veel anders dan een vraagteeken is; van zoo veel anders, dat in de grondstof der geschiedenis is opgenomen, ofschoon het alleen in dwaling of partijdigheid van enkele mannen zijnen oorsprong heeft gehad. Ik heb nog niet gezegd, dat de gelukkigste tijden de zoodanige zijn, welke den geschiedschrijver naauwelijks de stof voor eenige weinige bladzijden opleveren. Doch ik vrees nu reeds te uitvoerig te zijn, en behoef ook wel geene andere redenen om uwe overtuiging te verlevendigen, dat ook de wetenschap der geschiedenis enge grenzen heeft, die nog voor groote uitbreiding vatbaar zijn.

In geen gedeelte der wetenschap, M. H., is de vooruitgang der tegenwoordige eeuw meer blijkbaar, dan in hetgeen tot de *natuur-* en *sterrekunde* behoort. De vroegere stelsels en schriften zijn door de latere ontdekkingen niet alleen gewijzigd en verbeterd, maar ook en voor een groot deel onbruikbaar geworden. En wie bij het licht dezer eeuw op de kennis der vroegere geslachten terugziet, is wel eens geneigd om over de vroegere eenvoudigheid en onkunde te glimlagchen. Doch houden wij dien glimlach terug: dezelve zou ons de bespotting onzer naneven waardig maken. Want ook in het gebied der zigtbare schepping is nog veel duisters overgebleven, hetwelk misschien later zal worden verhelderd en in het licht gesteld. Wie heeft ooit de zwaartekracht, ik zeg niet beschreven of aangewezen, maar eenigzins duidelijk en in haren wezentlijken aard en oorsprong verklaard? Wie kent het licht en de warmte, niet slechts in verschijnselen en uitwerking, maar in wezen en bron? Wat weten wij van de innerlijke gesteldheid van den aardbol? of is het stelsel van de vorming der verschillende aardsoorten niet zelf nog in eenen staat van vorming en eerste ontwikkeling? Toehoorders, ik bepaal mij tot deze weinige en alge-

meene vragen: want ik mag van uwe aandacht niet te veel eischen, en in dit gedeelte der wetenschap mag ik ook mijzelven niet veel verder wagen.

Een weinig uitvoeriger spreken wij over de sterrenkunde. Boven vele andere wetenschappen heeft zij deze onmiskenbare verdienste, dat zij de denkbeelden van den menschelijken geest verruimt en verheldert, en tevens op de krachtigste wijze ons onze geringheid beseffen doet. In waarnemingen, afmetingen en berekeningen bestaande, heeft zij eene inwendige zekerheid, waarop zich anders alleen de wiskunstige beroemen kan. Het getal der sterren vermeerdert zij door hare werktuigen, waarmede zij het zwakke oog des menschen wapent, tot meer dan tachtig millioenen. Die lichtende stippen in het ruim des hemels vergroot zij tot werelden en zonnen, als deze wereld en onze zon. Den melkweg doet zij kennen als eene verzameling van sterren, die wegens haren, of liever wegens onzen stand in het heelal, tot eene enkele zee van licht vereenigd zijn, en welke, zoo niet de onberekenbare afstand zulks verhinderde, onze zon verduisteren, of onze oogen verblinden zou. Onze aarde verkleint zij tot eene wereld van minderen rang, in de ontelbare sterrenlegers een enkele stip. Het bijgeloof verbant zij met onweêrstaanbare kracht, gelijk de dageraad het nachtelijk duister voor zich henendrijft. De grenzen der wetenschap verruimt zij tot de ruimte van het heelal; en de ruimte van het heelal verbreedt zij, tot dat geene grenzen meer denkbaar zijn. Bij haar licht vertoont zich de zon als het middelpunt van een stelsel, tot hetwelk de aarde, de maan, de planeten met hare wachters behooren. Het getal dier planeten vermeerdert zij tot een getal van duizenden. Voor die allen is geen licht of warmte, zonder de werking en den invloed der zon. En evenwel is die zon, met de werelden, welke zij in haar gevolg voert, niet meer dan éene der ontelbare vaste sterren, welke de onkundige met verbazing aanziet, als zoo vele lampen, die aan het gewelf des hemels zijn opgehangen. Waarschijnlijk, want hier treden wij buiten het gebied der waarneming, — waarschijnlijk wentelt zich ons zonnenstelsel met vele andere om eene

andere en hoogere zon. Misschien vormen alle sterren, die wij met het ongewapende oog aanschouwen, slechts één stelsel van werelden en zonnen, waarvan het middelpunt zich in den nevel der melkwegen verschuilt. En niet slechts misschien, maar ongetwijfeld en zeker is het, dat de aarde, als zij uit hare loopbaan geslingerd en naar eene andere zon wierd voortgestuwd, zich bewegende met dezelfde snelheid, als waarmede zij zich nu om de zon beweegt, in vijf of zesduizend jaren die andere zon nog niet zou hebben bereikt. Het is een afstand, M. H., welken de stoutste verbeelding zich niet meer kan voorstellen; en evenwel deze afstand is door de wetenschap berekend geworden! Het moge daarom wonderspreukig zijn, te spreken van de enge grenzen der wetenschap, het is desniettemin op waarheid gegrond. Letten wij slechts op de uitbreiding, waarvoor deze wetenschap nog vatbaar blijft. Het was eene luide bespotting van de ligtgeloovigheid en de onwetendheid der menschen en volken, toen voor eenige weinige jaren een schijnbaar wetenschappelijk berigt werd gegeven van de bewoners der maan; als die namelijk door een veel verbeterd werktuig zouden zijn waargenomen: gelijk men in onze dagen, wederom van uit *Amerika*, eene proef heeft genomen op de ligtgeloovigheid der Europesche volken, door soortgelijke berigten over uitbranding, verdooving en verwijdering van sommige der planeten; alsof het goede vertrouwen, waarmede de Europesche beurs Amerikaansch papier voor klinkend metaal heeft ingeruild, ook in het wetenschappelijke even gemakkelijk en even onbeschaamd te misleiden ware. Doch waarheen dwaal ik met mijne redenen af: ik wilde zeggen, dat hetgeen nu nog met onze werktuigen niet waargenomen kan worden, welligt in latere eeuw, voor het vernuft en de schranderheid van hen, die na ons wezen zullen, zich niet langer zal kunnen verbergen. Nu reeds weten wij met zekerheid, dat de werelden van ons zonnestelsel, even zoo wel als wij, hare dagen en nachten, hare zomers en winters hebben; dat sommige ook wachters of manen hebben, die de donkerheid van den nacht verhelderen; met waarschijnlijkheid houdt men het daarvoor, dat de opper-

vlakte dier werelden in bergen en valleijen verdeeld is, dat zij omgeven zijn van eenen dampkring, welke het leven van dierlijke wezens mogelijk maakt; en dat in dien dampkring wolken drijven en stormen heerschen! Wie zal dan nu bepalen, wat bij toenemende volmaking der werktuigen en hulpmiddelen het latere geslacht hiervan weten zal! En wie ziet niet duidelijk in, dat de sterrenkunde, terwijl zij het mogelijke gebied der menschelijke wetenschap tot de ruimte des heelals verbreedt, onze wezentlijke en juiste kennis tot een allerkleinst gedeelte bepaalt! Onze aarde is, in vergelijking met het heelal, in waarheid niet meer dan een enkel blad in een uitgestrekt woud. En wat is het nu eigenlijk, dat wij van de schepping buiten deze aarde weten, dan alleen dat zij boven onze bevatting groot moet zijn. Wij gelooven, dat ook andere werelden bewoond zijn, als de aarde, waarop wij leven. De wijsgeer KANT durfde al zijne bezittingen verwedden, dat dit zoo was. Indien iemand die weddingschap had willen aangaan, wij zouden volgaarne met dien wijsgeer winst en schade hebben willen deelen. Maar wat is ons dan nu van die ontelbare wezens, welke de vele werelden bewonen, buiten onze zedelijke overtuiging van derzelver aanwezen, bekend! Onze juiste kennis is schier geheel tot deze aarde bepaald. En om die kennis ons te verzamelen, is een gewone menschenleeftijd op verre na niet genoeg. Hoevele malen zouden dan onze jaren vermenigvuldigd moeten worden, eer wij alle wetenschap omvatten, en de mogelijke hoogte van menschelijke kennis bereiken zouden! Maar laat mij niet verder gaan: wij gevoelen onze geringheid, en wij beseffen, dat wij niet dan stamelen kunnen: en met de woorden van NIEUWLAND roepen wij allen toe:

Zijt gij op de aarde zoo gering;
Die aarde, trotsche sterveling!
Is een dier duizend duizend bollen,
Die om dezelfde groote zon
In afgeperkte banen rollen,
Licht scheppen uit dezelfde bron.

Elk lichtje, dat gij tintelen ziet;
Zelfs 't kleinste, dat uw oog ontvliedt,
Is zulk een bron van licht, omgeven
Van werelden, die zonder tal
Als stofjes door elkander zweven,
En veilig zijn voor schok en val.

Verbeelding! is u niets te hoog,
Zoo leer mij gindschen heldren boog,
Den goddelijken melkweg kennen;
Voer langs dat breed en glansrijk spoor,
Mijn tragen geest, op vlugge pennen,
Den wijden kring der schepping door!

Hebt gij den grenspaal nu ontdekt?
Weet gij hoe ver de schepping strekt,
O sterfling! eindig van vermogen,
Zoo sla nog eens, uit dat verschiet,
Op gindsche starrenheir uwe oogen,
En zink, verzink dan in uw niet!

Hetgeen wij tot hiertoe hebben gezegd, heeft ons in eenige voorbeelden aangewezen, dat onze kennis van den mensch, van de natuur, van het heelal, binnen enge perken omsloten is. Geen andere zal de slotsom onzer beschouwing zijn, wanneer wij met onze gedachten opklimmen tot het hoogste, wat denkbaar is, het oneindige en goddelijke wezen. De menschelijke rede, geen gewrocht erkennende zonder oorzaak, de zigtbare schepping en het zedelijke gevoel waarborgen ons het aanzijn van dat wezen. Maar wij mogen niet voorbijzien, dat het goddelijke geheel buiten het gebied van eigenlijke wetenschap gelegen is, en voor zich een eigen gebied inneemt: ik bedoel dat van het geloof. Dat geloof is niet alleen voldoende voor onze rust, geschikt voor de behoeften en de krachten onzer menschelijke natuur; maar ook bereikt het, bij wetenschappelijke en zedelijke ontwikkeling, eene zoo groote mate van helderheid en zekerheid, dat wij de wetenschap wel kunnen ontberen. Wij althans gevoelen zoo zeer de kracht onzer innerlijke bewustheid en onzer zedelijke overtuiging, dat wij niet slechts al wat wij bezitten, maar ook

het leven er onder verpanden willen, dat er een hoogste wezen is! En waarom het leven? Omdat het leven zonder het aanwezen der Godheid geene waarde heeft in onze oogen.

En hoedanig is nu dat hoogste wezen? Gij zegt, dat het oneindig, onstoffelijk, onsterfelijk is! Maar ik heb niet gevraagd, wat tot dat wezen niet behoort; en gij hebt slechts ontkennerderwijze gesproken! Gij spreekt van vaderlijke liefde en koninklijke magt. Ook dit wijst wel de betrekking tot andere wezens, maar nog geenszins het innerlijke wezen der Godheid aan! Gij noemt haar eeuwig; doch weet gij mij dan te zeggen, wat die ruimte zij, aan welke geen begin en geen einde is. Gij noemt haar ééne: maar is dit meer dan een ijdele klank, waar geene veelheid denkbaar is! Gij noemt haar een' geest, en gij kent den geest niet, die in uw binnenste woont! Gij spreekt van wijsheid en regtvaardigheid: en gij geeft den naam van wijs en regtvaardig ook aan menschen, die van gelijke beweging zijn als gij. Erkent het vrij, dat onze kennis van het goddelijke gebrekkig, onzuiver, van het menschelijke ontleend en onvolledig is. Er moest, en er kon aan ons geen hooger onderwijs worden medegedeeld, omdat onze taal geene woorden, en onze ziel geene begrippen heeft, om het eeuwige en goddelijke anders dan in zinnebeelden en menschelijke vormen op te nemen of uit te drukken. Hoogere kennis behoort tot eenen anderen toestand der menschen en tot eene andere wereld. Wat wij hier kunnen weten, is niet meer dan de zwakke beginselen; eene hoogere en betere wetenschap zal ons later worden medegedeeld. — Doch dat ook hier de taal der poëzij onze te flaauwe redenering vervange! Aan het hoogste wezen zong de dichter toe:

Ik heb mijn lier voor u besnaard;
En 'k nader bevend voor uwe oogen,
Daar gij, door 't ruim der hemelbogen,
Op vleugels van uw almagt vaart;
Mijn ziel verliest zich in haar zelf,
Mijn oog verdwaalt aan 't hoog gewelf,
Waar duizend, duizend zonnen blinken,

Die eens uw stem te voorschijn riep,
Hier moet al 't eindige verzinken,
In 't nimmer peilbre diep.

O wijsheid, onbeperkte magt,
'k Verlies mij in uw grootschen luister,
Mijn oog bezwijmt, — 't is alles duister!
Waar ben ik in deez' donkren nacht!
O eeuwig wezen! laat het licht
Van uwe wijsheid mijn gezigt
Het toppunt uwer grootheid wijzen!
Maar hoe zou 't eindige vernuft
Dan ooit tot deze hoogte rijzen,
Daar 't op den drempel suft.

Genoeg, zoo ik een staamlend lied,
Mijn God, van uwen roem mag zingen.
Bij 't hooge lied der hemellingen,
Veracht gij toch mijn zangen niet.
Schenk mij een vonkje van dien gloed,
Die 't vuur van uwe zangers voedt,
Dan zing ik waardiger gezangen
Van uw geduchte majesteit,
Wier toon ik grootscher zal vervangen
In 't koor der eeuwigheid! (*)

Onze beschouwing is ten einde, M. H.! Ons doel zal bereikt zijn, wanneer het nu allen helder en levendig voor den geest staat, dat het hoogste wezen geen voorwerp van menschelijke wetenschap op haar tegenwoordige standpunt zijn kan; dat van het heelal niet eens de omtrekken, veel min de innerlijke gesteldheid en de bewoners ons bekend zijn; dat onze wetenschap tot deze aarde bepaald, maar ook in dezen beperkten kring nog veelzins gebrekkig en onvolledig is; en dat zelfs de geschiedenis en de natuur

(*) Ook deze dichtregelen zijn van BELLAMY. — Voorts zij het vergund hierbij aan te teekenen, dat hetzelfde onderwerp, *de onvolkomenheid onzer tegenwoordige kennis*, maar meer uitsluitend met betrekking tot de godsdienstige waarheden, door mij behandeld is geworden in het *Maandschrift voor Christenen*, 1838, bl. 69 verv.

van ons eigen geslacht hare vele duistere punten heeft! Maar wij zouden ons doel missen, wanneer iemand, om al het gezegde, de wetenschap zelve miskennen, of de twijfelzucht des ongeloofs in zijne bescherming nemen wilde. Wij hebben immers niet gezegd, dat menschelijke kennis, als zij binnen hare wezentlijke grenzen wordt teruggebragt, hare gronden van zekerheid missen zou. De spreuk van den wijze der oudheid: *dit ééne weet ik, dat ik niets weet*, nemen wij alleen in dien zin over, dat hetgeen wij weten, in vergelijking met hetgeen buiten het bereik van onze kennis ligt, als niets is te achten. Wanneer wij, in trotschen waan, de slotsom van alle menschelijk onderzoek verwerpen, zien wij dan niet tot welke ongerijmdheid die onbeteugelde twijfelzucht ons henenvoert! Zegt aan den twijfelaar, dat hij liever twijfele aan zijne eigene schranderheid, dan aan de waarheid van hetgeen door alle wijzen en braven is erkend en aangenomen. Zegt hem, dat het een blijk van wetenschappelijken zin kan zijn, dat hij zonder redelijke overtuiging niet gelooven wil; maar zegt hem ook, dat alleen eene halve kennis ons afleidt van het geloof, en dat eene meer ontwikkelde en gezuiverde kennis hem daartoe terugleiden zal. Zegt hem ook, dat hij zijn tegenwoordige standpunt geheel miskent, wanneer hij alles zien, en niets gelooven wil. Maar eigenlijk hebben wij onze rede niet gerigt tot den twijfelaar, maar veelmeer tot den hoogmoedige, die, wanneer hij iets meer dan anderen weet, nu ook waant er niet verre meer af te zijn van alles te weten. IJdele waan! omdat men van uit de diepte der vallei eenige schreden opwaarts geklommen is, zal men den wijden afstand voorbijzien, die ons van den hoogen bergtop verwijderd houdt. In jeugdige menschen is die trotschheid van wetenschap niet zoo moeijelijk te dragen: want het is niet onnatuurlijk op hun standpunt, bij hunne dagelijksche toeneming in kennis, en bij hun gevoel van frissche levenskracht: indien zij anders wijs zijn, zal na weinige jaren die waan voor nederiger besef geweken zijn. Maar wanneer die waan de verontschuldiging der jeugdige jaren niet meer heeft, in waarheid, ik weet niet, of wij

ons over zoo verregaande dwaasheid meer bedroeven of ergeren moeten. De ware wijze kan niet anders dan nederig zijn: want er is in hem een juist en helder begrip van de beperktheid zijner krachten, en van de enge grenzen zijner wetenschap. — En zoodanige nederige zin, zal niet verdraagzaamheid daarvan de waarborg en het sieraad zijn. Ziet, er zijn sommige menschen, die, als van uit de hoogte, nederzien op al wat niet in overeenstemming is met hunne overtuiging en begrippen. Wel eens betoonen zij onmatigen ijver voor hetgeen bij meerder licht hun blijken zou, ongegrond, bekrompen, en onweêrsprekelijk valsch te zijn. Wij niet alzoo, M. H., beoordeelen wij de meening van anderen met onpartijdigen zin, houden wij ons overtuigd, dat anderen op hun standpunt niet wel anders kunnen meenen. Zoeken wij de overreding nooit anders, dan langs den weg van redelijke overtuiging. Vergeten wij nooit, dat de vrijheid, die wij voor ons eischen, ook aan anderen behoort vergund te worden; dat iedere mensch wel eens tegenstrijdige meeningen in zijne begrippen opneemt, en dat volstrekte eenheid, naar het schijnt, voor onzen tegenwoordigen toestand, onbereikbaar is. — Maar, dit beseffende, streven wij er naar, dat wij die eenheid hoe langer hoe meer naderbij komen. Staan wij geduriglijk naar vermeerdering van onze kennis. Wanneer andere en wijzere mannen ons de verzekering geven, dat zij door hunne veeljarige ervaring, aan de eene zijde van het hooge belang, en aan den anderen kant van de geringheid der menschelijke wetenschap meer en meer zijn overtuigd geworden, nemen wij van hen die overtuiging over. Werken wij, zoo veel wij kunnen, om geduriglijk wijzer te worden! En bij het besef, dat ons nog veel ontbreekt, bemoedige ons de gedachte, dat wij de ruimte der eeuwigheid voor ons hebben, om in kennis en wijsheid toe te nemen. — Doch ik mag niet uitvoeriger zijn, en eindig dus mijne rede met het woord, waarmede MASSILLON zijne lijkrede op LODEWIJK *den Grooten*, in het gezigt der teekenen beide van menschelijke grootheid en geringheid, heeft aangevangen: *God alleen is groot, M. B.!* — Ik heb gezegd.

HERINNERINGEN AAN EENE REIS NAAR STOKHOLM, TER GELEGENHEID VAN DE VERGADERING DER SCANDINAVISCHE NATUURONDERZOEKERS IN JULIJ 1842, DOOR J. VAN DER HOEVEN.

Eerste Hoofdstuk.

Vergaderingen van Natuuronderzoekers. Hamburg. Kiel. Universiteit aldaar. Koppenhagen. Lieve Vrouwekerk.

Vergaderingen van natuuronderzoekers, uit verschillende oorden bijeengekomen om elkander persoonlijk te leeren kennen en over de wetenschap hunne denkbeelden te wisselen, zijn eene vrucht van den voortgang der beschaving in de eeuw, waarin wij leven. Reeds twintigmaal (sedert 1822) kwamen de Duitsche geleerden aldus in verschillende steden van het groote Duitsche vaderland te zamen, en deze bijeenkomsten werden later in *Engeland*, *Frankrijk*, *Italië* en na 1839 ook in de drie *Scandinavische* rijken nagevolgd.

Er moet in deze bijeenkomsten een groot en edel doël liggen, hetwelk men zich met dezelve heeft voorgesteld en hetwelk tevens daardoor, ten deele althans, bereikt wordt. Levendig zullen altijd in mijne herinnering de gewaarwordingen blijven, waarmede ik voor het eerst zulk eene bijeenkomst in het jaar 1841 te *Brunswijk* bijwoonde; onvergetelijk de menige belangrijke kennismakingen met vele uitnemende mannen, waarop *Duitschland* roem draagt. Hoe veel vindt men daar af te handelen in het ruime veld van onderzoek, omgeven door geleerden, die hun geheele leven aan de wetenschap toewijden! Hoe zeer gevoelt men de waarde van echte beschaving in het dagelijksch verkeer met edele mannen, even achtingwaardig door hunne uitgebreide kennis als beminnelijk door hunnen eenvoudigen zin en door hunnen opgewekten geest! Hoe vereerend is het tevens voor den geest des tijds, dat grooten en geringen, jongen en ouden zich als om strijd beijveren, om het feest der wetenschap als een algemeen feest der menschheid te beschouwen, en door deelneming en vreugdebetooning van allerlei aard den van alle kanten bijeengekomen vreemden te toonen, op hoe hoogen prijs zij de onderscheiding stellen, die hunne stad door de keuze der vergadering te beurt viel!

Welkom was mij dus ook het vorige jaar de uitnoodiging,

die ik ontving, tot het bijwonen eener vergadering te *Stokholm*, waarvan BERZELIUS Voorzitter en RETZIUS Secretaris zijn zou. Het Noorden trok mij sedert lang tot zich, en, hoezeer eene zeer gebrekkige en onvoldoende kennis der Noordsche talen mij verhinderen zou de openlijke voorlezingen geheel te volgen, meende ik echter, dat bijzondere omgang en heusche inlichting hierin veel zou kunnen verhelpen, en dat deze reis niet onvruchtbaar voor mijne vorming wezen zou.

's Avonds van den 1 Julij ging ik van *Amsterdam*, aan boord van de stoomboot, naar *Hamburg*. Het weder was vrij ruw geweest, en 's middags om twee ure hadden wij te *Amsterdam* een' vliegenden storm uit het noorden gehad met veel regen. Dit voorspelde voor den togt niet veel goeds. Ik ging spoedig ter rust in mijn enge bed, waarin ik niet zonder inspanning geklommen was, en waarin ik mij niet kon uitstrekken, noch ook regtop overeind zitten, zonder mijn hoofd tegen de zoldering te stooten. Slapen kon ik op de harde matras niet veel, vooral niet in de benaauwde lucht en terwijl de golven hard tegen ons schip sloegen. Den 2 Julij waren wij in de Zuiderzee en 's namiddags kwamen wij in de Noordzee, *Terschelling* omvarende. Aan verveling ontbrak het niet; daarbij kwam, dat de demon der zeeziekte, die mij op eene reis naar *Engeland* in 1840 zoo genadig verschoond had, mij thans ook, hoezeer slechts voorbijgaande, pijnigde.

Schoon is het binnenkomen der *Elbe;* de Holsteinsche kust vertoont zich met heuvelen en bevallige huizen gesierd bij *Blankenese*. Den 3 Julij 's avonds om 6 ure kwamen wij te *Hamburg* aan. Welk een gezigt, toen wij de stad doorreden! Ik had met eenen reisgenoot, den Heer BEHRMANN, Directeur van het Doofstommen-Instituut te *Hamburg*, een *droschke* genomen, en doorreed nu met hem de verwoeste stad, om in STREIT's hôtel bij de *Jungfernstieg* eene kamer te zoeken. Van de haven tot de binnen-*Alster* doorreden wij derhalve de stad bijkans in dezelfde rigting, die de brand genomen heeft. Geheele straten zijn vernield; slechts hier en daar staat nog een post van eene deur, een steenen trap, een enkele muur, maar anders niet dan links en regts puinhoopen, de overblijfsels der fundamenten en de kelders. Als een voorbeeld van den ongeloofelijken spoed, waarmede de brand, toen zijne woede het hevigste was, voortsnelde,

verhaalde mij mijn reisgenoot, dat hij door een' bewoner van een huis uitgenoodigd was, om op diens zolder den brand te overzien, en dat hetzelfde huis, waar men zich toen nog volkomen veilig waande, *vier uren* later mede door den vuurstroom verzwolgen werd. Bij STREIT's hôtel was de brand in deze rigting gestuit, en men had daartoe het voorste gedeelte van dat gebouw in de lucht doen springen; het achterste gedeelte was weder tot zijne bestemming ingerigt; langs een' langen planken brug over het puin moest men tot hetzelve naderen. Ik vond er echter geen plaats, en verkreeg eerst na veel heen en weder rijden, in het pas sedert twee dagen op de *grosse Bleichen* geopende *Hôtel d'Angleterre*, eene vrij goede kamer. Nagenoeg alle logementen zijn afgebrand. Ook aan de overzijde der straat, waarin ik mij bevond, was veel vernield, en, als ik uit mijn venster zag, had ik het schouwspel van verwoesting voor mij. Dat hier, in een eerst sedert twee dagen geopend hôtel, ook nog niet alles in orde was, begrijpt men ligtelijk.

Ik bezocht dien eigen avond nog het theater, waar ik *das schwarze Domino* van SCRIBE en AUBER (in 't Duitsch bewerkt door VON LICHTENSTEIN) zag uitvoeren. Het theater is groot, met vier galerijen; het parterre was stampend vol. In het *foyer* vonden wij vruchten, gelijk in *Duitschland* des zomers veelal gezien wordt. Dit is beter in dezen tijd, dan 't geen men bij ons in die zoogenaamde koffijkamers ons aanbiedt. Aan den ingang van het theater had ik gelegenheid het zonderling blaauw costuum der vrouwen van *Vierland* op te merken. Een meisje van dat eiland stond daar, bloemen aanbiedende. De *Hamburgers* beminnen bloemen. 's Anderen daags zag ik weder aan de beurs zulke dienstwillige bloemenmeisjes, en vele deftige kooplieden beklommen met een' rozenknop in het knoopsgat de steenen trappen van dezen tempel van den handelsgod.

In *Hamburg* bezocht ik nog dien eigen dag het schoon en ruim gebouwde Gymnasium in de nabijheid der afgebrande *Petrikerk*. Men mag het als een bijzonder geluk beschouwen, dat de zich daar bevindende bibliotheek, zoo rijk en welgeordend, gespaard bleef. De leeskamer is versierd met de geschilderde portretten van KLOPSTOCK, REIMARUS en CHARLES VILLERS, die de Fransche taal bezigde, om Duitsche gedachten ingang te verschaffen. Digt bij het Gymnasium woont de bekende botanist Prof. LEHMAN, een vrien-

delijk, reeds in de wetenschap vergrijsd man, van eene lange gestalte. Met hem doorwandelde ik de stad. Bijzonder treffend is het schouwspel der verwoesting, 't geen zich, wanneer men aan den achtergevel der beurs staat, aanbiedt. De beurs zelve, dat schoone nieuwe gebouw, werd door ongeloofelijke inspanning beveiligd, gelijk ook eenige daaraan grenzende huizen, waaruit ons de toonen eener *piano* toeklonken. Het verbrande gedeelte der stad is met puin overdekt, met welks opruiming men bezig is, waardoor op vele plaatsen het stof zeer hinderlijk was. In de *Deichstrasse* rookte het puin nog; hier en daar werd men de brandlucht (na meer dan negen weken) nog gewaar. Schildwachten bewaren de puinhoopen. Voor winkeliers heeft men, vooral langs de *Jungfernstieg* en op de *Esplanade*, voorloopig houten huisjes opgeslagen, grootendeels zeer eng, waar zij hunne winkels hebben overgebragt en tevens gehuisvest zijn; deze kleine huisjes geven eenigermate de vertooning van eene rij kramen op onze kermissen. Nog altijd ging men voort met er meerdere op te rigten. In de afgebrande straten vindt men hier en daar op een' paal, ter plaatse der vroegere woning, een adresbord opgerigt, hetwelk de tegenwoordige standplaats des winkeliers vermeldt.

Rondom de groote vierkante waterkom, die men de binnen-*Alster* noemt, is de nieuwe *Jungfernstieg*, eene rij van hooge, prachtige, wit bepleisterde gebouwen, geheel gespaard gebleven. Ik trad hier in een koffijhuis, de *Alster-Halle* genoemd, welks ruime zaal wel bezienswaardig is, beschilderd met kleine medaillons, waarop verschillende tafereelen uit Duitsche bekende romances en gedichten zijn afgebeeld, en versierd met de portretten van GOETHE, SCHILLER en andere dichters en groote componisten en tooneelspelers. Aan de andere zijde van de binnen-*Alster*, waar alles was afgebrand, waren ook de schorsen der lindenboomen verkoold, hoezeer de boomen zelven met frissche bladeren prijkten. Langs de binnen-*Alster* voortwandelende, kwam ik in de fraaije wandelingen rondom de stad, met rozen en jasmijnen versierd. Hier trok een gedenkteeken, uit graniet opgerigt, mijne aandacht. Het opschrift zeide mij, dat het aan de nagedachtenis van JOHAN GEORGE BUSCH door zijne dankbare medeburgers was opgerigt. Zijn bronzen borstbeeld in profiel was op de voorzijde van deze granietzuil geplaatst. BUSCH was een Hoogleeraar in de Wiskunde aan het Gymna-

sium van *Hamburg*, die door zijne groote kennis in geschiedenis, in het bijzonder des handels en in de theorie van den handel zelven, uitmuntte, en vooral door eene handelschool te *Hamburg* te stichten (1767) zijnen medeburgers groote dienst bewezen heeft. Hij overleed in 1800.

Ik kon mij in *Hamburg* niet langer ophouden, wanneer ik op den bepaalden tijd te *Stokholm* wilde zijn. 's Avonds nam ik plaats in den Duitschen postwagen naar *Kiel*. Deze diligence, met goede paarden bespannen, heeft twee banken, elke van drie plaatsen. Zij waren alle bezet, en ik had het ongeluk mijne plaats te vinden op het midden der voorbank. Kon ik daardoor weinig slapen, zoo had ik des te meer gelegenheid, bij de lange schemering en den korten zomernacht, veel uit den wagen te zien. De weg is goed bestraat en grootendeels vlak. Buiten *Altona* ziet men weilanden, als in *Holland;* het geheele land heeft aldaar een Hollandsch voorkomen. Digter bij *Kiel* wordt de landstreek meer heuvelig, zandachtig, met gerolde steenen; hier groeit rogge en boekweit; hier en daar ziet men fraai geboomte; men is niet meer in de provincie *Holland*, maar in *Gelderland* of *Overijssel*, doch het blijft een vaderlandsch landschap.

Men legt den afstand van *Hamburg* naar *Kiel* in tien uren af. Ik kwam in de laatstgemelde plaats des morgens ten vijf ure aan. Het was daar ongelukkig jaarmarkt, en al de logementen waren vol van Holsteinsche goedbezitters. In de *Stadt Lubeck*, zoo heette een der logementen, was geen plaats meer dan onder het dak; ook was het uiterlijk aanzien van dit *Gasthof* niet innemend; minder nog was dit het geval met de *Stadt Koppenhagen;* boven deze twee steden verkoos ik dus de *Stadt Hamburg*, waar ik echter evenzeer eene hooge bovenkamer voor lief moest nemen en alles vrij middelmatig vond, behalve de rekening.

Te *Kiel* had ik nog eenen bekende in den regterlijken ambtenaar BOIE, broeder van den bekenden reiziger, die in onze Oostindische bezittingen als slagtoffer van zijnen ijver voor de wetenschap gestorven is. Natuurlijk wachtte ik 's morgens niet lang met dezen wakkeren en beschaafden man op te zoeken. Ik vond hem rondom omgeven met zijne opgezette vogels, die, in kleine kastjes geschikt, de wanden van zijn woonvertrek versierden. Hij bragt mij naar KLAUS HARMS, dien beroemden *Archidiaconus*, wiens gaven als

populairen, krachtigen en vurigen gewijden redenaar ook BOIE, hoezeer anders in denkwijze van hem verschillende, ten hoogste prees. Waarlijk aantrekkelijk was zijn onderhoud, naïf en vol humor, waarbij echter de sprongen van het eene op het andere onderwerp verbazend waren. Zoo vroeg hij mij, bijkans in één' adem, of de Zoölogen nu het onderscheid reeds gevonden hadden, 't geen LINNAEUS niet geweten had, tusschen den mensch en de apen, en hoe het in *Holland* met de orthodoxie gesteld was! Bij dit gesprek wandelde hij steeds, met eene geweldig lange Duitsche pijp in de hand, de kamer op en neder. Eene andere kennismaking, die ik mede aan den Heer BOIE te danken had, was die van den ouden Hoogleeraar en Staatsraad PFAFF. Deze bejaarde physicus en chemist is thans bijkans blind, maar hij wil het zichzelven verbergen, en toen ik naast hem zat en hij met zijne groote levendige oogen mij bij het gesprek aanzag, terwijl een bewegelijk spel zijner trekken al de nuances der gedachten en gewaarwordingen volgde, had ik zelf moeite om te gelooven, dat die heldere, opgewekte man het gezigt bijkans geheel verloren had. Met deelneming vroeg hij naar vroegere bekenden uit *Holland*, die echter bijkans allen reeds gestorven waren. Een portret van CUVIER van omstreeks het jaar 1798, waarop CUVIER zelf zijn' naam geschreven had en daaronder *à son ami* PFAFF, hing, met dat van KIELMEIJER en nog eenige andere vrienden, aan den wand. In het laatst der vorige eeuw, toen beiden nog jong waren, hadden PFAFF en CUVIER in eene levendige briefwisseling gestaan; beider vriendschap was aan de *Carlsschule* te *Stuttgardt*, waar zij gelijktijdig gevormd waren, ontstaan. PFAFF gaf mij de lijst der universiteitslessen voor het tegenwoordige zomer-semester.

De Universiteit van *Kiel* werd in het jaar 1665 door den Hertog CHRISTIAN ALBRECHT van *Holstein* gesticht. Zij is eene der kleinste Duitsche Universiteiten en telt thans naauwelijks driehonderd studenten. Men scheen te *Kiel* over 't geheel te meenen, dat de Deensche regering de Hoogeschool te *Koppenhagen* te veel ten nadeele van die van *Kiel* begunstigde. Het getal docenten is echter grooter dan bij ons zelfs aan de eerste en oudste vaderlandsche hoogeschool, namelijk drie-en-veertig. Hiervan zijn in de godgeleerde faculteit vier gewone en een buitengewone Hoogleeraars; in de regtsgeleerde faculteit drie gewone, twee buitengewone

Hoogleeraren en vier Privaatdocenten; in de geneeskundige vier gewone, drie buitengewone Hoogleeraren en drie Privaatdocenten; in de wijsgeerige (de wiskundige wetenschappen, de letteren, de geschiedenis en de bespiegelende wijsbegeerte) zes gewone, drie buitengewone Hoogleeraren en zeven Privaatdocenten. Drie Lectoren eindelijk onderwijzen de Deensche, Zweedsche, Fransche en Engelsche talen. Men heeft in den laatsten tijd bij ons veel over verbetering van het hooger onderwijs gesproken. Onder al wat men in dat onderwijs in ons land gedeeltelijk te regt, gedeeltelijk ten onregte berispt heeft, komt mij geen klagt gegronder voor, dan die over het te gering aantal van docenten. Velen vormen zich van akademisch onderwijs zeer verkeerde begrippen, en meenen, dat het genoeg is, wanneer men door lectuur zich zoo veel van een vak heeft eigen gemaakt, om de gronden daarvan te kunnen onderwijzen; daardoor hoopt men vakken opeen en vertrouwt ze aan éénen enkelen ter behandeling toe, waardoor hij volstrekt verhinderd wordt in eene of andere wetenschap boven het middelmatige zich te verheffen. Men meene niet, dat door dezen ruimeren omvang van onderwijs eenzijdigheid voorkomen wordt; integendeel kan daardoor eigenwaan ontstaan en eene zelfgenoegzaamheid, waarbij men zich beroemt tien of twintig jaren lang dezelfde gevoelens te verdedigen en van de oude leer niet af te wijken. Gij houdt mij toch niet voor een' verachter van het oude? Ik vind mijn gevoelen over oud en nieuw in de woorden van MALPIGHIUS kort en duidelijk uitgedrukt: *Non haereas an nova vel vetera sint, sed an naturae consonent prudentius quaeras.*

Het universiteitsgebouw is onaanzienlijk. Digt daarbij ligt het slot, aan de haven der stad. In dit slot is de bibliotheek geplaatst, die ik onder geleide van den Bibliothecaris, Prof. RATJEN bezocht. Deze geleerde, die de letterkundige geschiedenis der regtswetenschap onderwijst, toonde zich met grooten ijver voor de inrigting bezield, welke hij bestuurt. Hij verhaalde mij, dat de jaarlijksche toelage ongeveer 1500 Pruisische daalders bedroeg, en dat de bibliotheek vooral van boekveilingen gebruik moest maken, om zich te completeren. Dezelve telt omstreeks 70,000 banden. Voor natuurlijke geschiedenis vond ik hier vele goede werken; uit de onlangs verkochte boekerij van WIEDEMANN was veel aangekocht.

WIEDEMANN, die hier het laatst Zoölogie doceerde, heeft zich vooral in eenen bijzonderen tak dier wetenschap verdienstelijk gemaakt, de kennis namelijk der tweevleugelige insekten. Vóór hem onderwees hier FABRICIUS, mede een insektenkenner, een der laatste leerlingen van den onsterfelijken LINNAEUS, wien hij van 1762 tot 1764 te *Upsal* hoorde. Gij weet, dat FABRICIUS tot in het begin dezer eeuw als de eerste insektenkenner beschouwd werd, en in den beroemden LATREILLE zijnen eenigen mededinger vond, op wien later zijn mantel gevallen is. Reeds had LINNAEUS de groote verdiensten van FABRICIUS, toen deze nog zijn toehoorder was, ingezien, en bekend zijn u uit het leven van den grooten *Zweed* deze woorden: *Si Dominus* FABRICIUS *venit ad me cum aliquo insecto et Dominus* ZOEGA *cum aliquo musco, tum ego pileum detraho et dico estote doctores mei.* (*)

De insektenverzameling van FABRICIUS bestaat nog te *Kiel*, doch is in geenen besten toestand, bijzonder wat de *lepidoptera* betreft; beter zijn de *coleoptera*, ofschoon ook niet fraai. De specifieke namen zijn op kleine, dikwerf slechts afgescheurde, stukjes papier eigenhandig door FABRICIUS geschreven; de generische namen zijn door WIEDEMANN er bijgevoegd. Het komt mij voor, dat FABRICIUS reeds bij het verzamelen niet met die netheid te werk is gegaan, welke men thans bij de beminnaars der insektenstudie opmerkt. Hetzelfde had mij in 1840 getroffen, toen Prof. DON te *Londen* mij de insektenverzameling van LINNAEUS in het huis der Linneaansche Societeit vertoonde. Men bediende zich toen van onmatig dikke spelden, en het behoorlijk uitspreiden der vleugels bij vlinders werd veelal verzuimd.

De tegenwoordige docent der Zoölogie is Prof. BEHN, die, als buitengewoon Hoogleeraar bij de geneeskundige faculteit, tevens ontleedkunde en physiologie onderwijst. PFAFF was er bijzonder op gesteld geweest, dat ik met dezen zijnen jeugdigen ambtgenoot in persoonlijke kennis kwam, en ik heb het aan dezen vooral te danken, dat de twee dagen, die ik te *Kiel* doorbragt, zoo genoegelijk voor mij waren. Naauwelijks waren wij eenigen tijd in vertrouwelijk gesprek,

(*) »Als FABRICIUS met een of ander insekt en ZOEGA met een moschplantje bij mij komt, neem ik den hoed af en zeg: weest gij mijne leeraars!"

of het scheen dat wij elkander reeds jaren lang hadden gekend. Ik stond verbaasd over dien ijver, over die uitgebreide kennis, over die scherpzinnigheid, welke uit zijne gesprekken doorstraalden, en waarbij ik meer dan eens mijne onkunde belijden moest. Doch, van alle meesterachtige aanmatiging verwijderd, wist BEHN het gesprek steeds weder over te brengen op een gebied, waarin ik minder vreemd was. Hoe ras waren de avonduren weggevloden, die ik met hem deels wandelende langs de schoone haven, door statige beuken tot aan den tegenover de stad gelegenen heuvel, deels op zijne kamer of in de daaraan grenzende nieuw aangelegde verzameling van natuurlijke voortbrengsels doorbragt!

Kiel is eene tamelijk levendige stad, met ruim tienduizend inwoners. De drokte op de straten is hier en daar vrij groot. Over 't geheel schijnt hier welvaart te heerschen. Men ziet enkele zeer fraaije winkels, die in pracht voor die onzer groote steden niet behoeven onder te doen. Het uiterlijke der huizen is echter onaanzienlijk en de straten zijn slecht geplaveid. Schoon is hare ligging aan eene bogt der Oostzee (*das Kieler Fiord* genoemd.) Heuvelig en schaduwrijk zijn de wandelingen met prachtige oude olmen en fraaije landhuizen. Een schoon badhuis ligt aan den oever.

Den volgenden dag vertrok ik 's namiddags ten twee ure met de stoomboot *Christiaan den achtsten* naar *Koppenhagen*. Het was eene zeer schoone Engelsche stoomboot van honderd-en-tachtig paardenkracht, met eene zeer ruime en elegante kajuit. Ons gezelschap was talrijk, en er was op het dek veel leven, heen en weêr loopen en gedrang. In ons gezelschap waren ook de Professoren GRISEBACH uit *Göttingen*, en JOHNSTON, een chemist uit *Durham*. De laatste ging mede naar de vergadering te *Stokholm*; de eerste wilde eene botanische reis naar het noorden maken, en de Noorweegsche gebergten, *Dovre Fjeld*, bezoeken. Weldra verdween aan onze linkerhand de Holsteinsche kust voor ons oog; tusschen de vlakke eilanden *Femern* en *Laland* kwamen wij laat in den avond. Dat wij het steile krijtgebergte van het rotsachtige eiland *Möen* 's nachts voorbijvoeren, toen ik sliep, en dat ik dus dit schoone schouwspel, waarvan mijne reisgenooten mij zoo veel verhaald hadden, miste, was voor mij eene ware teleurstelling. 's Anderen daags kwamen wij, vroeg in den morgen, te *Koppenhagen*

aan. Daar deze stad laag en vlak ligt en geene hooge torens heeft, vertoont zij zich niet imposant bij het inkomen.

Aan het tolkantoor had men, zoodra ik gezegd had dat ik naar *Stokholm* reisde om de vergadering bij te wonen, slechts zeer vlugtig mijnen koffer doorzien. Het was de uitdrukkelijke begeerte der regering geweest, dat men de derwaarts reizende geleerden met geene formaliteiten zou lastig vallen. Door ruime straten wandelde ik naar mijn logement op de *Kongens nye Torv*, het *Hôtel d'Angleterre*.

Prof. JOHNSTON begeleidde mij naar den beroemden OERSTEDT, dien wij midden onder zijne boeken als begraven vonden, en in groote drukte voor zijn vertrek naar *Stokholm*. Hij ontving ons echter buitengemeen vriendelijk. De Koning van *Denemarken* had ten dienste der *Denen*, die de vergadering te *Stokholm* wenschten bij te wonen, een stoomvaartuig van 's Rijks marine, de *Hecla*, beschikbaar gesteld, zeer ruim en schoon ingerigt en van tweehonderd paardenkracht. Prof. ESCHRICHT had mij vroeger geschreven, dat ik, de vergadering te *Stokholm* willende bijwonen, over *Koppenhagen* komen moest, en dat er alsdan wel gelegenheid zijn zou, met die stoomboot mede te kunnen vertrekken. Hetzelfde wenschte ook JOHNSTON. OERSTEDT, die mede in de commissie was tot regeling der reis, verwees ons naar ESCHRICHT. Dezen vonden wij mede in drokke beslommering, om alles voor den togt van morgen te regelen. Hij scheen met de zaak van de Deensche stoomboot verlegen, en betuigde zijne spijt, dat ik zijnen brief niet beantwoord had; het was op de boot, zeide hij, zeer vol; hij wilde echter alles doen, om ons, zoo mogelijk, nog plaats te verschaffen. Voor de terugreis kon hij ons zeker plaats beloven, daar velen in *Stokholm* bleven of hunne terugreis anders namen. JOHNSTON was hierover blijkbaar ontevreden, en raadde mij aan, dat wij liever door het *Götha-kanaal* naar *Stokholm* zouden gaan. In allen gevalle wilde ik mij van dezen geestrijken reisgenoot, in wiens omgang de vorige dag op den overtogt van *Kiel* naar *Koppenhagen* was weggevloden, niet scheiden.

Het eerste, wat ik daarop in *Koppenhagen* ging bezigtigen, was de *Lieve Vrouwekerk* (*Fruenkirke*), gesierd met de marmeren beelden van CHRISTUS en de twaalf Apostelen, door THORWALDSEN's meesterhand gebeiteld. Zij ligt in het westelijke gedeelte der stad, en werd in 1811 opgerigt op

dezelfde plaats, waar eene vroegere, wier stichting tot zeer hooge oudheid opklom, gestaan had, die bij het bombardement van 1807 in de asch gelegd was. De nieuwe kerk werd in 1829 plegtig ingewijd. Het komt mij voor, dat zij inwendig voor hare lengte zich te smal vertoont. Het fronton boven de zuilen van den hoofdingang is met een basrelief in *terra cotta* van THORWALDSEN versierd, 't geen de prediking van JOHANNES *den Dooper* in de woestijn voorstelt. In de kerk zelve vindt men de standbeelden der twaalf Apostelen in eene dubbele rij, zes aan weerszijde der kerk; de twaalfde echter is niet MATTHIAS, welke de vergadering te *Jeruzalem* na de hemelvaart in JUDAS plaats gekozen had, maar PAULUS, de groote Apostel der Heidenen, die MARHEINECKE *der ebenso religiöse als gelehrte Apostel, der Stifter des Christenthums* noemt. Zijn beeld staat, tegenover dat van PETRUS, het digtst bij het altaar. De groote verscheidenheid in uitdrukking van karakter, in gelaat en houding doet ons bij elk dezer beelden met bewondering vertoeven. Voor het altaar in het midden is een knielende Engel, rustende op de linkerknie, terwijl de doopvont, in de gedaante van eene groote schelp, door de regterknie ondersteund wordt. Maar, hoe schoon dit alles is, onweêrstaanbaar trekt ons het hoofdbeeld aan het eind der kerk tot zich. Verwonderlijk valt het licht op dit standbeeld van CHRISTUS, 't geen als van boven bestraald is. Het regtergedeelte der borst, de voorarmen, de handen en voeten zijn bloot; het overige is door breede plooijen van den omgeslagen mantel omhuld, doch zóó, dat men het ligchaam onder het kleed in schoone vormen meent te zien doorschijnen. In lange lokken golft het hoofdhaar van het eerwaardige voorhoofd ter wederzijde tot de schouders neder. Zegenend zijn de handen uitgebreid, als noodigde de Heiland zijne in de kerk zamengekomen gemeente tot zich. Doch ik vind mij buiten staat te beschrijven, waarvoor de taal te arm is. Zinrijk zijn de bijbelspreuken gekozen, die dit beeld omgeven. Boven het beeld staat in het Deensch: *Deze is mijn geliefde Zoon, hoort hem!* MARC. IX: 7; beneden het beeld: *Komt herwaarts tot mij!* MATTH. XI: 28, en eindelijk aan den onderrand van het voetstuk: *Ik ben met ulieden al de dagen tot de voleinding der wereld,* MATTH. XXVIII: 20. Deze gedachten heeft de kunstenaar in zijn werk uitge-

drukt: de hooge zending, de liefderijke ontferming en de eeuwig blijvende kracht des Verlossers.

Tweede Hoofdstuk.

Koppenhagen. De Diergaarde. THORWALDSEN'S *woning. Vertrek naar Gothenburg. Götha-kanaal. Aankomst te Stokholm.*

Het heerlijkste zomerweder begunstigde ons op den dag onzer aankomst te *Koppenhagen*, zoodat ik 's namiddags, in gezelschap van JOHNSTON, GRISEBACH, een' *Hofrath* M. uit *Dresden*, een' jongen *Parijzenaar*, die bijkans geheel zuidelijk *Europa* doorreisd had, en een' jongen *Duitscher*, welke alle met mij het oranjekleurig bepleisterd *Hôtel d'Angleterre* bewoonden, een togtje naar de Diergaarde (*Dyrehaven*) ondernam. Men bedient zich hier tot dergelijke togtjes van groote wagens zonder veren, waarin de banken los zijn opgehangen, zoodat men, over de groote steenen van den straatweg geschud, geschommeld en geschokt, eene levendige en overtuigende gewaarwording heeft, dat men ter verlustiging uit rijden is gegaan. Eer wij de oosterpoort uitreden, bragt ons onze weg door het matrozenkwartier, eene stad in de stad, met vele regte aan elkander evenwijdige straten, door twee overlangsche straten gekruist, en geel gepleisterde, lage, eenvormig gebouwde huizen aan weêrszijde. Hier wonen de matrozen, die in vaste zeedienst zijn, of liever hunne gezinnen, daar zij, zoo als men mij verhaalde, grootendeels gehuwd zijn. Eenige dezer woningen zijn voor zeeöfficieren ingerigt. Buiten de poort kwamen wij weldra in de nabijheid van de zee. De weg loopt langs de kust van de *Sund*, somtijds slechts op twintig voet afstands van de zee; waar de afstand breeder is, strekken zich weilanden tot aan de zee uit, en men ziet paarden en runderen grazen tot aan haren zoom. Aan de westzijde van den weg lagen vele landhuizen. Bijzonder talrijk waren de rijtuigen, die ons hier op den weg ontmoetten. Groote *omnibussen* reden heen en weder. De *Denen* zijn groote liefhebbers van hard te rijden, en daaruit ontstond een gedurige wedstrijd van den eenen voerman tegen den anderen, om elkander op den weg voorbij te snellen.

In de nabijheid van de Diergaarde heeft men een fraai

uitzigt tot op het eiland *Helm* en op *Landskrona* aan de Zweedsche kust. De Diergaarde is een fraai bosch van prachtige beukenboomen. Men bragt ons, in het midden van het bosch, naar eene heldere bron (*Kirsten Pils*); wat men ons echter van de bijzonderheden van dit heldere water verhaalde, heb ik niet begrepen. Allen moesten wij eene teug van dat water drinken. Men vond hier duizende menschen vergaderd; het was eene soort van kermis; talrijke tenten waren in de Diergaarde opgeslagen; muzikanten, goochelaars, koorddansers, verzamelden om strijd de gapende menigte. Ik had gelegenheid nationale kleederdragten op te merken, waaronder vooral die der vrouwen van het eiland *Amak*, afstammelingen eener Hollandsche kolonie van de zestiende eeuw. Rood, groen en blaauw schijnen hare meestgeliefde kleuren te zijn; het hoofd was bedekt met kleine smalle hoedjes, van welke lange, rozeroode linten naar achteren afhingen.

Na lang in de Diergaarde te hebben rondgewandeld, reden wij naar de *Hermitage*, een jagtslot op eenen zandheuvel gelegen, vanwaar men een fraai uitzigt naar het bosch en naar de zee heeft; over *Charlottenlund* keerden wij terug, en kwamen eerst 's avonds tegen 11 ure weder in ons hôtel aan. Hier vonden wij nog eene uitnoodiging van ESCHRICHT, die alles zóó ingerigt had, dat wij op de stoomboot nog plaats konden vinden; maar JOHNSTON, die door onzen uitstap in eene, volstrekt voor alle ernstige bedenkingen ongeschikte, schertsende luim gebragt was, kon niet besluiten, om over deze zaak met mij te beraadslagen, en ik moest dus ook wel voor mij van dat aanbod afzien. Mij blijft nog altijd de gelegenheid der terugreis over. Daar ik in elk geval over *Koppenhagen* terugkeer, zal ik mijne berigten over die stad alsdan volledíger geven kunnen, dan thans na mijn kortstondig verblijf. Ik wil nog alleen iets zeggen van de woning van THORWALDSEN, die ik den tweeden dag van mijn verblijf te *Koppenhagen* bezocht. Dezelve maakt een gedeelte uit van het slot *Charlottenburg*, op dezelfde groote nieuwe *Koningsmarkt*, waar mijn hôtel gelegen is. Achter dezelve ligt de botanische tuin, op welken de kamers van THORWALDSEN het uitzigt hebben. Al de vertrekken, die ik zag, bevatten kunstvoortbrengsels; de meeste zijn met schilderijen versierd, bijkans alle van moderne meesters, die met THORWALDSEN te *Rome* hebben geleefd. Een schoon

en krachtig gepenseeld portret, 't geen THORWALDSEN levensgrootte bijkans in profiel voorstelt, hangt in het eerste vertrek, dat men binnentreedt. Onder de schilderstukken van Deensche meesters bevielen mij vooral twee *tableaux de genre* van zekeren KÜCHEL, beide in *Italië* geschilderd. In een ander vertrek hangt een geheel in den trant der oud-Duitsche school geschilderd stuk van CORNELIUS, de gelijkenis der vijf wijze en vijf dwaze Maagden voorstellende. Hoezeer ik in die nabootsing van het oude iets onbehagelijks vind, trok echter dit stuk mijne aandacht door de wonderschoone uitdrukking. De Heiland komt vriendelijk ontvangende uit; PETRUS opent met rustige hand eene zware deur; smeekend en vol verwachting liggen twee maagden reeds voor 's Heeren voeten geknield; twee andere, die op Hem met verrukking staren, lezen in zijnen blik de vervulling van den wensch der eersten; eene andere beschermt met de hand hare lamp voor den adem der lucht, terwijl zij den lang verwachten Bruidegom te gemoet gaat. Op den achtergrond ziet men de dwaze Maagden óf nog ingesluimerd, óf zich uitrekkende, óf de lampen te vergeefs aanblazende. — Dan, ik moet verder gaan. Ik wandelde door kamers met Romeinsche oudheden en Etrurische vazen, en klom eindelijk in de werkplaats van THORWALDSEN naar beneden langs eenen met nu verdorde eikenbladeren versierden trap. Zij waren er aangebragt, toen THORWALDSEN in 1838, na een lang verblijf te *Rome*, in zijn vaderland was wedergekeerd, 't geen hij echter later weder verlaten had. Zijn bediende verhaalde mij, dat hij in het volgende jaar te *Koppenhagen* werd terug verwacht, en voorgenomen had daar zijn leven te besluiten. Hij is nog een krachtig man, hoezeer hij reeds meer dan zeventig jaren bereikt heeft. Zijne ouders waren uit *IJsland* afkomstig; zijn vader vond zijn bestaan in het vervaardigen van beeldsnijwerk ter oppronking van schepen; deze deed den zoon, om den aanleg, dien hij toonde, in de teekenschool der Akademie van Kunsten te *Koppenhagen* onderwijs nemen; daar behaalde hij eindelijk een' prijs, waarmede een pensioen voor een vierjarig verblijf te *Rome* verbonden was. *Denemarken* heeft de grootste renten van dit geld getrokken. De werkkamer bevatte vele beelden, die echter bijkans alle in zijn *Studio* te *Rome* vervaardigd zijn. De werken van THORWALDSEN zijn grootendeels door gravuren bekend. Doch behalve het menschenbeeld heeft

de kunstenaar ook den dierlijken vorm in zijne magt. Ik zag hier eenen kolossalen liggenden leeuw, die scheen te ademen; men vergeet steen te zien, en verwacht het oogenblik, dat de krachtige gestalte zal oprijzen.

's Namiddags verlieten wij *Koppenhagen* met eene stoomboot naar *Christiania*, die in gemakkelijke inrigting der slaapplaatsen en ruimte der kajuit al de vroegeren overtrof. Weldra vertoonden zich de rotsachtige kusten van *Zweden*, en des anderen daags waren wij reeds in den vroegen morgen te *Gothenburg*. Hier bleef de boot op vrij grooten afstand voor anker liggen, en de passagiers, wier bestemming zich, gelijk met ons het geval was, niet verder uitstrekte, werden in bootjes naar wal geroeid. Prof. JOHNSTON uit *Durham* stond aan het roer van het onze, en bragt ons met ongemeene behendigheid midden tusschen de talrijke schepen door in de haven. Bijzonder schoon is dit aankomen. De kust vertoont zich hier met donkere gneishenvelen, waarop wit gepleisterde huisjes als nesten op verschillende hoogten schijnen opgehangen. De stad met hare ruime kanalen en hooge huizen maakt eenen aangenamen indruk.

Wij namen onzen intrek in de *Gotha Kellare*. Niemand scheen zich zeer om ons te bekommeren, en wij zagen nu voor het eerst, dat wij in een vreemd land waren, daar wij met ons Hoogduitsch volstrekt niet verstaan werden. Met moeite verkregen wij eene kamer; men bezorgde ons een ontbijt van peultjes, karbonaden, gestoofde zeekreeften en ansjovis. Hier zagen wij voor de eerste maal het *Knäckenbröd*, eene soort van harde korsten, dun en taai als parkement, die men brood gelieft te noemen. Wij vonden dat brood sedert overal.

Wij waren hier genoodzaakt ons paspoort te laten viseren, en werden daarvoor in het Gouvernementshuis lang opgehouden. Hier ontmoetten wij eenen beambte, die noch van Hoogduitsch, noch van Fransch, noch van Engelsch iets verstond, 't geen ons in eene koopstad, gelijk *Gothenburg*, vreemd voorkwam.

Gothenburg telt omstreeks twintigduizend inwoners, en is na *Stokholm* de grootste stad van *Zweden*. Deze stad werd in 1618 door GUSTAAF ADOLF gesticht. Vele *Hollanders* vestigden zich hier, en de stad heeft ook met hare grachten en boomen een zeker Hollandsch karakter. Er was op de groote markt (*Stora Torg*) veel gedrang van landlieden,

die met hunne lompe wagens, met kleine paarden bespannen, boter en veldvruchten ten verkoop naar de stad hadden gebragt. De Zweedsche boerenvrouwen dragen bijkans allen een' veelal roodbonten doek om het hoofd, die van achteren in een punt nederhangt en onder de kin is vastgeknoopt.

Ik bragt den middag met den Heer JOHNSTON door bij zijnen bankier B., waar wij ter maaltijd waren uitgenoodigd. Ik had hier gelegenheid de Zweedsche gebruiken eenigzins te leeren kennen, hoezeer dezelve, daar onze gastheer een geboren *Engelschman* was, niet geheel zuiver waren van Engelsche inmengsels. De Britsche Consul, die met ons het middagmaal nam, was een groot vriend der oude klassieke litteratuur, en zeer met de Hollandsche geleerden ingenomen; hij beschuldigde daarentegen de *Zweden*, dat zij in dezen tijd die studiën bijkans geheel verwaarloosden. In de eetkamer stond, in een' hoek aan het venster, een klein gedekt tafeltje met brood, boter, kaas, ansjovis en eene karaf anisette, waarvan het gebruik wilde, dat men iets nuttigde, vóór men zich aan tafel zette. Onder het maal werd ons ook *Smadricka*, een dun bitter bier, aangeboden.

's Anderendaags vertrokken wij 's morgens om 5 ure met de stoomboot *Daniel Thunberg* van *Gothenburg* naar *Stokholm*. Deze stoombooten voor de vaart op een kanaal, 't geen vele sluizen heeft, zijn smal en hebben weinig ruimte voor de reizigers. Het achtereinde van het schip heeft, in plaats van eene groote kajuit, aan weêrszijden vijf kleine hokjes, elk met twee smalle rustbanken en een daar tusschen geplaatst tafeltje. Een smalle gang loopt tusschen die kamertjes door, en, daar de deuren zich naar buiten openen, is hier de doortogt dikwerf gestremd. De voorkajuit dient tot eetkamer en heeft de keuken achter zich; met een' steilen smallen trap klimt men daarin neder; maar de ondragelijke en verpeste lucht, die er in heerschte, deed er ons nooit langer in vertoeven dan volstrekt noodig was, en dikwijls reeds vóór het eten allen eetlust verliezen. Ook dient deze kajuit 's nachts tot slaapplaats voor hen, die geene afzonderlijke kooi (*köje*) hebben kunnen bekomen, of die zich om de mindere kosten daarmede willen vergenoegen. Behalve de banken aan den wand, dienen dan hangmatten tot berging, en alzoo wordt in deze kleine

ruimte des nachts een hoogst mogelijk getal van menschen opeengepakt; terwijl men naauwelijks ruimte heeft, om, zonder zijnen buurman te stooten, zich te kleeden en ontkleeden. Bij goed weder kan men over dag op het dek blijven; maar wanneer het weder slecht is, moet men zich wel in zijne cel opsluiten. Daarenboven is het dek slechts voor een gering gedeelte ter bewandeling geschikt; want, daar de ketel der machine met hout gestookt wordt, neemt de daartoe noodige brandstof er de grootste ruimte van in. Voeg hier eindelijk bij, dat de keuken slecht en alles twijfelachtig en onzeker is wat er wordt voorgediend, dat het vleesch, tot draden opgelost, in onregelmatige stukken opgedischt wordt, die eerder voor eene menagerie dan voor den *homo sapiens* bestemd schijnen, en gij zult genoeg weten, om met mij te zeggen, dat een togt door het *Götha-kanaal* zijne schaduwzijde heeft.

Reeds in vorige eeuwen had men meermalen plannen beraamd, om de Noord- en Oostzee door kanalen te verbinden. Als men de kaart van *Zweden* in handen neemt, en den blik vestigt op de vele meren van *Gothland* en *Södermanland*, dan zoude men deze onderneming al ligt voor zeer uitvoerbaar houden, wanneer men niet opmerkzaam was op de ongelijkheid van niveau. Het meer *Wetter* ligt meer dan 297 voet hooger dan de Oostzee. Het eerste ontwerp werd in den aanvang der zestiende eeuw door een' Bisschop te *Linköping*, HANS BRASK, voorgesteld, en GUSTAAF WASA drong reeds in 1526 bij de Stenden op dit belangrijk onderwerp aan. Eerst in 1753 werd met het bouwen van sluizen bij *Trolhätta*, ten zuiden van *Wenersborg*, een' aanvang gemaakt; doch het werk bleef onvoltooid. DANIEL THUNBERG, naar wien onze stoomboot genoemd is, ontwierp in 1767 voor de regering een plan van verbinding tusschen het *Wenermeer* en de Oostzee, 't geen bijkans geheel in rigting met het nu bestaande *Götha-kanaal* overeenstemde. Het kanaal bij *Trollhätta* werd in 1795 weder op nieuw voortgezet en eindelijk in 1800 voltooid. De *Gotha-elf*, de rivier, die zich bij *Göthenburg* in de Noordzee stort, en al het water van de *Wener*, het grootste der Zweedsche meren, afvoert, is bij *Trollhätta* door de stoutste watervallen onbevaarbaar. Nog lager bij *Åkerstrom*, waar de rivier een' sterken val heeft, en bij *Lilla Edet* waren sluizen noodzakelijk. Terwijl alzoo de *Wenerzee* door dit in den aanvang

onzer eeuw voltooide werk met de Noordzee verbonden was, bleef het grootere werk over van eene verbinding tusschen de *Wenersee* en de Oostzee. De man, die dit werk met kloekheid beraamde en met standvastigen ijver bestuurde, is de Graaf VON PLATEN, op het eiland *Rügen* in het jaar 1766 geboren, die echter de geheele voltooijing van hetzelve niet beleven mogt. In het jaar 1810 werd het werk aangevangen door eene bijzondere door de regering ondersteunde Maatschappij; men begon dadelijk, onder de medewerking van Engelsche waterbouwkundigen, op verschillende plaatsen te gelijk. De geheele lijn in *West-Gothland* was reeds in 1822 voltooid; het overige in *Oost-Gothland* was in 1832 voleindigd. Door dit werk is eene uitgestrektheid van 17⅝ mijlen bevaarbaar gemaakt, waarvan 9⅝ mijlen door de onderscheidene meren loopen, 8⅝ kanaal zijn, door graven of springen der rotsen daartoe geschikt gemaakt. Dit kanaal telt niet minder dan 56 sluizen; de breedte dezer sluizen is 24 voet. Het kanaal is overal 10 voet diep, aan den bodem gewoonlijk 48 en aan de oppervlakte des waters 90 voet breed.

Langs de steile bergachtige zijwanden van de *Götha-elf* ligt, in de nabijheid van *Gothenburg*, eene smalle strook vlak alluviaal land. Vele, meestal roodgeverwde houten huisjes zijn in die vlakte of op verschillende hoogte der heuvelen opgeslagen. Weldra hadden wij aan onze linkerhand de vesting *Bohus*, welke de grensscheiding maakt tusschen *Noorwegen* en *Zweden*. Wij bereikten in den voormiddag *Lilla Edet*, waar wij den eersten waterval van de *Götha-elf* zagen van omtrent negen voet hoogte, terwijl onze boot door de sluizen haren togt langzaam voortzette. De sluizen van het kanaal geven menigvuldige gelegenheid om aan land te stappen en de eentoonigheid der vaart door eene frissche wandeling af te wisselen. Een paar uren later kwamen wij in de nabijheid van *Trollhätta*. Hier volgen vijf sluizen op elkander. Het gezigt op deze sluizen, waarvan de bovenste twee-en-zeventig voet hooger ligt dan de eerste, tusschen hooge rotswanden, aan welke slechts een eng pad ter zijde is uitgehouwen, is bijzonder indrukwekkend. Wij klommen langs dit pad omhoog en lieten ons schip den langzamen weg vervolgen. Op de hoogte aangekomen, gingen wij langs eene waterkom door een dennenbosch, en bereikten de steile granietrotsen, die de *Götha-elf* omgeven. Een knaap, die

zich als geleider bij ons gevoegd had, bragt ons weldra op een rotspunt, waar men al de verschillende watervallen overzien kan. Het schuimend water vertoont zich in de verte als een pad met sneeuw bedekt tusschen de donkere rotswanden. De onderscheidene watervallen digt bijeen, te zamen een verval van honderd-en-twaalf voet hebbende, veroorzaken een in de verte hoorbaar gedruisch. Wij volgen langs verbrijzelde granietblokken onzen dikwijls bezwaarlijken weg tot dien waterval, welken men dien van *Toppö* noemt; dezelve bruist om den voet van een klein eilandje, 't geen dien naam draagt. Van den oever loopt eene smalle brug naar dit eilandje; voor eene kleine som ten behoeve der dorpsschool van *Trollhätta* werd ons de deur, waarmede die brug is afgesloten, geopend. Volkomen onbeschrijflijk is het gezigt zoo wel op deze brug, waaronder de eene arm van de rivier zich nederstort, als op het kleine *Toppö* zelve, te midden van den wilden stroom der rusteloos en met donderend geluid voortgezweepte golven. Hoog in de lucht stuift het water in den voor ons liggenden eersten waterval van *Gullö*, waar eveneens een klein met dennen bedekt eiland den stroom in twee armen deelt. Het vertoont zich als een damp of stofregen tegen de aan de overzijde liggende rotswanden, waarop de zon hare schuinsche stralen wierp.

Ik heb reeds boven gezegd, dat het kanaal en de sluizen te *Trollhätta* verscheidene jaren voltooid waren vóór men het *Götha-kanaal* aanving. Nadat dit laatste voleindigd was, heeft men besloten, dat van *Trollhätta*, hetgeen smaller is, door een nieuw, van dezelfde afmetingen als het *Götha-kanaal*, te vervangen. Dit nieuwe werk, in 1838 begonnen, moet in zeven jaren voleindigd zijn, en was werkelijk reeds ver gevorderd. Zulk een werk naast het reeds bestaande te ondernemen is, dunkt mij, een bewijs van kloeken moed.

's Avonds bereikten wij *Wenersborg*, eene kleine stad met houten huizen van tweeduizend inwoners, welke, in 1834 door eenen fellen brand grootendeels verwoest, thans regelmatiger en met breeder straten weder was opgebouwd. Hier bleef de stoomboot 's nachts liggen. Wij hadden hier gelegenheid, om de lange schemering in deze noordelijke streken op te merken. Ik kon 's avonds om 10 ure op de stoomboot nog lezen, en het werd zelfs in het midden van den nacht niet donker.

's Anderen daags vervolgde de stoomboot, reeds in den vroegen morgen vertrekkende, den togt door het *Wenermeer*. Langs deszelfs zuidelijken oever voeren wij oostwaarts tot *Sjötorp* bij het eiland *Thorsö*. Aan dezen oostelijken oever van het *Wenermeer* ligt de bijkans achthonderd voet daarboven verheven berg *Kinnekulle*, dien men op grooten afstand ontdekt en wiens top met dennen begroeid is. Het *Wenermeer*, een der grootste van *Europa* en het grootste van alle meren in *Zweden*, is van het Zuidwesten naar het Noordoosten veertien mijlen lang, in de grootste breedte zeven mijlen. Het ligt honderd vijf-en-veertig voet boven de Noordzee.

Bij *Sjötorp*, waar een groot dok is en eene kom, die voor meer dan vijftig schepen plaats heeft, hield onze boot weder stil. Wij konden ons hier met wandelen door de heuvelen en velden verlustigen. Schooner streek dan deze heb ik zelden bezocht. Doch alles was stil en rustig, en naauwelijks ontmoetten wij op onze avondwandeling twee of drie landlieden.

Onze boot vertrok in den vroegen morgen van *Sjötorp*; van hier loopt het *Götha-kanaal* tot het meer *Wiken*, het hoogste gedeelte van dezen waterweg, driehonderd-en-acht voet boven het niveau der Oostzee en honderd drie-en-zestig boven dat van het *Wenermeer*. Deze kanaallijn is de langste in het *Götha-kanaal*, welke onafgebroken door land gaat; men telt in dit gedeelte tien sluizen. Door de *Wiken* gaat de vaart zuidoostwaarts naar het *Bottenmeer*, eene bogt van het *Wettermeer*, hetgeen men bij de landspits (*Wanäs*), waarop de nieuwe vesting *Carlsborg* is aangelegd, invaart. Men steekt dit langwerpig meer dwars over tot *Motala*, waar sedert 1822 eene werkplaats is, in welke niet slechts stoomwerktuigen vervaardigd worden, maar ook allerlei bewerkingen van het ijzer plaats hebben. In de nabijheid dezer fabrijkgebouwen, waarin tweehonderd vijftig menschen arbeiden, ziet men aan den oever van het kanaal het gedenkteeken, 't welk de grafplaats van den Graaf VON PLATEN versiert. Van hier loopt het kanaal tot aan het meer *Boren*, en is weder met verschillende sluizen voorzien, daar dit meer een-en-vijftig voet lager ligt dan het *Wettermeer*. Dit kleine meer *Boren* wordt weder door het kanaal met het honderd zes-en-dertig voet lagere meer *Roxen* verbonden. Men vindt hier vijftien sluizen, waarvan zeven bij elkander

gebouwd zijn, waar het kanaal in het meer *Roxen* uitloopt. Van *Roxen* loopt het kanaal weder oostwaarts tot voorbij *Söderköping*, waar het bij het slot *Mem* in de Oostzee uitkomt.

Men komt in de Baltische zee, zonder dat het uitzigt zeer verschilt van dat, 't geen men op de meren heeft. Ontelbare eilanden, met dennenboomen bedekt, vertoonen zich in altijd afwisselende groepen. Het helder watervlak spiegelde op onze reis deze heuveltoppen met ongemeene duidelijkheid terug. Het was als ontrolde zich een prachtig diorama voor mijn oog. De kust volgende, komt men bij het grootere eiland *Mörkö* door een kanaal, 't geen bij *Södertelje* aanvangt, noordwaarts in de *Mälar*. *Södertelje* is eene zeer oude kleine stad, met niet meer dan duizend inwoners. Ook het meer *Mälar* is met vele grootere en kleinere eilanden als bezaaid. Men volgt nu eene oostelijke rigting en nadert *Stokholm*. In den vroegen morgen van den vierden dag onzer reis bereikten wij de stad, welker ligging op heuvelachtige eilanden, door bruggen verbonden, ten hoogste schilderachtig is. Het kolossale koninklijk slot en de ijzeren torenspits van de Riddarholmskerk vertoonen zich in het midden, *Södermalm* en *Kungsholm* aan onze regter- en linkerhand.

(*Het vervolg hierna.*)

DE STEPPEN VAN HET ZUIDELIJKE RUSLAND.

(*Vervolg van bl.* 485.)

Ondanks hare buitengemeene grootte, zijn de Steppenslangen een niet zeer geduchte vijand, vergeleken met een klein insekt, hetwelk van tijd tot tijd die gewesten bezoekt en er zijnen doortogt door verschrikkelijke vernielingen kenmerkt. Wij bedoelen den sprinkhaan. Somwijlen verloopt er eene reeks van jaren, dat men er niet van hoort spreken, en dan weder, gedurende een ander meer of min lang tijdvak, oefent die geesel zijne verwoestingen jaar aan jaar en saizoen aan saizoen. Toen voor de eerste maal de Duitsche kolonisten zich in de Steppen kwamen nederslaan, hadden de sprinkhanen zich aldaar in langen tijd niet vertoond. Men kende twee soorten dezer dieren, die er zich niet over-

matig vermenigvuldigden, en tot nog toe had men geene reden gehad ze bijzonder te vreezen. Het was omstreeks 1820, dat men begon op te merken, dat zij op eene ontrustende wijs vermeerderden. In 1824 en 1825 deden zij aanmerkelijke schade; maar in 1828 en 1829 overweldigden zij het land met ontelbare zwermen. Hunne digte legertreinen onderschepten het licht der zon. Alle veldgewassen werden vernield, en op vele plaatsen lieten zij geen spoor van plantengroei achter. De wanhopige kolonisten dachten, dat de oordeelsdag daar was. In hunne radeloosheid zochten zij heul bij hunne buren, de *Russen* en de *Tartaren*; maar deze waren niet minder verlegen. De oudste lieden onder hen hadden geen geheugen van zulk eene verwoesting. Alwat zij zich herinnerden was, dat hunne vaders er voormaals wel van gesproken hadden. Hoe het zij, weder moed vattende, staken de *Duitschers* de handen uit de mouw. Door een schrander uitgedacht stelsel van krijgsverrigtingen werd menige akker tegen de aanvallen dier vernielende zwermen beschermd. Gedurende de jaren 1830, 1831 en 1832 bleven de sprinkhanen *Bessarabië* en het overige zuidelijke *Rusland* teisteren; maar hunne drommen werden allengskens ijler. In 1833 deden zij niet veel schade meer, en sedert 1834 zijn zij aanmerkelijk in getal verminderd. Men ziet ze nog slechts enkel, even gelijk andere insekten.

Om zich tegen dezen geesel te beschermen, hebben de kolonisten eene soort van policie ingevoerd. Wie ook het eerst eene wolk van sprinkhanen mogt gewaar worden, is gehouden terstond het alarmsein te geven en den schout des dorps te doen waarschuwen. Deze haast zich de dorpsbewoners bijeen te roepen: onder zijn bestuur wapenen mans en vrouwen, kinderen, kortom oud en jong zich met schellen, ketels, snaphanen, pistolen, trommels, zweepen en al wat slechts het meeste geraas kan maken. Men lost het schietgeweer en maakt met de andere werktuigen zoo veel gedruisch immer mogelijk. Dit geweld heeft somtijds de uitwerking, dat de sprinkhanen daardoor verschrikt worden, en, hunne vlugt voortzettende, nederstrijken op plaatsen, waar het rustiger is.

Nog meer dan voor het geraas zijn zij bang voor rook. Zoodra in de verte de nadering van een' zwerm sprinkhanen geseind wordt, haasten de kolonisten zich, om bij den akker, van welken zij die vreeselijke bezoekers verjagen wil-

len, stroo, struiken, gras en drooge mist zaam te brengen. Dit alles wordt in brand gestoken; wolken van rook gaan er uit op, en bij dit gezigt verandert het leger sprinkhanen van rigting. Somwijlen echter mislukt dit middel geheel, bij voorbeeld, wanneer, de ontelbare vlugt zich reeds op de vlakte hebbende nedergeslagen, de achterste gelederen de voorsten tot in het vuur drijven. Hier vinden dan duizenden bij duizenden van sprinkhanen hunnen dood; maar derzelver opeengehoopte lijken dempen het vuur, en het overschot der bende verweldigt, zonder verhindering, de streek, welke men dacht beveiligd te hebben.

Meer gewoonlijk echter dwingt de rook hen, hunne vlugt door de lucht te hervatten. Alsdan is het toppunt van behendigheid, hen in eene rigting te jagen, waar men van hunne verwoestende vraatzucht niets te vreezen heeft. Is men in de nabuurschap van een meer, of van de zee, dan tracht men, door alle mogelijke middelen, hen naar dien kant heen te drijven. Bij millioenen vallen zij dan in het water, en hunne ligchamen vormen er als kleine eilanden, op welke andere sprinkhanen zich komen nederzetten, en wel in zulk eene menigte, dat zij zich tot twintig of dertig (Eng.) duimen dikte opeenstapelen. Blaast nu de wind met kracht zeewaarts, dan verdrinken zij allen; is daarentegen de koelte zwak, alsdan pogen zij, die nog leven, weder aan strand te geraken, waar zij weldra hunne vleugels gedroogd hebben en gereed zijn om hun verwoestingswerk te hervatten. Wat de overigen betreft, die in zee zijn omgekomen, derzelver lijken, hier of daar op strand of langs de rotsen aangespoeld, vertoonen er zich in de verte als donkere ophoopingen van wier. De behendigheid, welke de sprinkhanen in soortgelijke gelegenheden toonen, verdient waarlijk bewondering. Door eenen geweldigen wind tot ver boven de zee gedreven, gelukt het hun echter menigmaal, den oever te herwinnen, niet met regtstreeks tegen den wind te worstelen, maar met, eyen als de schepen in een gelijk geval, in den wind op te laveren.

Hun instinkt leidt hen bij voorkeur naar de tuinen, die de woningen omringen. Ligt er regts of links van de rigting, welke zij volgen, een dorp, zoo laten zij nimmer na, hunne vlugt daarheen te wenden. Voorbeeldeloos, naauwelijks te beschrijven is de schrik, welke bij hunne nadering de landbewoners bevangt. Men verbeelde zich eene don-

kere wolk van alverslindende insekten, die, waar zij neêrstrijkt, den grond drie duim hoog bedekt, terwijl ontelbare andere wolken, elkander gedurig volgende, het daglicht doen tanen. Boomen, daken, in één woord geheel de oppervlakte van den grond, is met dit ongedierte overdekt, dat aanhoudend huppelt en gonst. Alsdan moet men deuren, vensters en zelfs schoorsteenen der huizen digt gesloten houden, want duizenden van sprinkhanen dringen door die openingen naar binnen. In zeker jaar waren verscheidene zwermen op *Odessa* neêrgekomen; straten, pleinen waren er vol van; zij drongen in het binnenste der huizen. Bij honderden vond men ze op de schotels en in het keukenvaatwerk; zelfs namen zij plaats op de sofa's der gezelschapszalen en afgelegenste vertrekken.

In *Zuid-Rusland* onderscheidt men twee soorten van sprinkhanen: de *russaki*, of *Russen*, (*grillus migratorius*) die anderhalf duim lang zijn, en de *saranni*, (*grillus vastator*) ongeveer twee duim lang. Beide de soorten zijn even vraatziek en even gevreesd; beide planten zich voort door eijeren, welke het wijfje, met hulp eener boorbuis, waarvan zij voorzien is, in den grond nederlegt. Dit gebeurt in Augustus en September. Zij vergenoegt zich hierbij niet met, door middel dier buis, in den grond te boren; zij schuift er zichzelven geheel in, opdat de eijeren zoo diep mogelijk verborgen mogen zijn. Deze laatste omstandigheid hangt af van den aard des gronds. Is deze al te hard, zoo laat het sprinkhaanwijfje hare eijeren op de oppervlakte. Men heeft opgemerkt, dat zij bijna altijd eene plek kiest, waar de aarde wrijfbaar is, en dat zij er haar leggat boort door zich aanhoudend rond te draaijen, tot dat zij geheel in den grond verdwijnt. Het gat geboord zijnde, legt zij er van vijftig tot zeventig eijeren in. Dit leggen duurt gemeenlijk twee of drie dagen, waarna de moeder afgemat blijft liggen en sterft. Hebben hare krachten haar niet veroorloofd diep genoeg te boren, zoo strekt zij zich op het gat uit en dekt het met haar lijk. De sprinkhaaneijeren zijn wit. In gedaante en in grootte gelijken zij naar mierenеijeren. Zekere kleefstof hecht ze aan elkander. Haalt men ze uit den grond, zoo valt de klomp, dien zij vormen, niet uiteen; plaatst men denzelven op een stukje glas en verwarmt dit matiglijk, zoo ziet men de jongen weldra uit de eijeren uitkomen. De werking der natuur gaat langzamer.

De in den grond begravene eijeren brengen er den herfst en den winter onveranderd in door: eerst tegen het eind van April of den aanvang van Mei beginnen zij uit te komen. De sneeuw beveiligt ze tegen de vorst, die ze vernielen zou; maar blijft de grond onbedekt en zijn de eijeren niet diep genoeg in denzelven begraven, zoo vergaan soms geheele geslachten van sprinkhanen in eenen eenigen nacht.

Bij de eerste zachte dagen der lente beginnen de jonge insekten zich te vertoonen. Weldra ziet men ze bij talrijke benden. De laatst uitgekomene hebben nog geene vleugels, maar zij bewegen zich met hulp hunner pooten, die spoedig sterk geworden zijn. Hunne vraatzucht toont zich zoodra zij geboren zijn. Nog kunnen de sprinkhanen niet vliegen, en reeds vreten zij. Eerlang gaan zij op marsch, en zoo het schijnt vermeerdert de bende, naarmate zij vordert. Onder het bewegen doen zij een ligt en toch schel geluid hooren, en hun gang gaat verzeld met een zeker wonderlijk klinkend gekraak of geknap. Steeds gaan zij in eene regte lijn voorwaarts en laten zich door geenen hinderpaal stuiten of afwenden. Ontzettende hoeveelheden komen in aardkloven, rivieren en stroomen om het leven. Het water verdwijnt soms onder eene dikke laag verdronken sprinkhanen.

De jonge doen meer kwaad dan de oude. Daar zij geene vleugels hebben, zou men hen vruchteloos door vuur of door schieten pogen te verschrikken: ze te willen dooden was tijd verloren; op zulk eene menigte zeggen ettelijke millioenen meer of minder niet veel. Voeg hierbij, dat de vraatzucht der jonge sterker is, en dat de planten, hetzij gras, hetzij koren, welke zij afknagen, de jonge lentespruiten zijn; waaruit volgt, dat het verlies zich moeijelijk herstelt. Waar is het, het tooneel hunner verwoestingen is minder uitgestrekt: zoo lang die insekten hunne vleugels nog niet hebben, vorderen zij niet veel meer dan een paar wersten (een klein half uur gaans) op een' dag.

Na verloop van drie of vier weken hebben zij hunnen vollen wasdom bereikt. Vijf weken oud, bezitten zij hunne vleugels. Van dat oogenblik af tot half September doorvliegen zij het land in digte benden. Vier maanden geleefd hebbende, sterven allen, doch niet zonder in overvloed voor den duur van hun geslacht te hebben gezorgd. Tegen het midden der maand Augustus ziet men de talrijkste zwermen. Hunne vlugt gaat met eene soort van ruischen ver-

gezeld: men zou wanen eenen sterken wind door de boomen te hooren blazen. De hoogte hunner vlugt hangt van den staat des dampkrings af. Op eenen helderen dag stijgen zij wel tweehonderd voeten boven den grond, dat is te zeggen hetgeen men van hunnen zwerm gewaar wordt, want deszelfs bovenlagen moeten nog veel hooger wezen. Is daarentegen het weder donker en bewolkt, dan strijken de sprinkhanen zoo digt langs den grond, dat een mensch, welke deze vliegende legerbenden ontmoet, daardoor in het aangezigt gestooten en gedwongen wordt hun den rug toe te keeren, tot dat de dwarlbui voorbij is. Vliegen zij in eene aanmerkelijke hoogte, en zien zij in de verte een korenveld of groenen beemd, dan dalen zij langzaam naar den grond, en, zes of zeven voeten van de oppervlakte gekomen, slaan zij allen gelijktijdig neêr: men zou denken een' steenregen te zien.

In de uren van hun vliegen schijnen zij geenen vasten regel te volgen: somwijlen vliegen zij tot middernacht door, en zelden gaan zij vóór acht of negen ure 's morgens weder op reis. Eene wolk sprinkhanen vertoont gewoonlijk eene eironde gedaante, zijnde zij dikwijls een kwart-werst breed en twee tot drie wersten lang. Somwijlen ziet men die wolk in twee of drie stukken scheuren, welke een weinig verder weder ineenloopen. Wat de dikte betreft, welke zulk eene wolk kan hebben, is het moeijelijk zulks met juistheid te begrooten. Zij moet aanmerkelijk wezen, vermits de zonnestralen er niet doorheen kunnen boren, en dat de schaduw, welke de wolk op den grond verspreidt, waar zij er over heen gaat, eene zeer merkbare koelte te weeg brengt. De kortstondige verdonkering, die er door veroorzaakt wordt, doet dezelfde uitwerking als eene reeks van zware regenwolken. Bij stil weder legt de wolk ongeveer drie uren gaans in tien uren tijds af.

Eene vlakte, waarop een sprinkhanenleger neêrgestreken is, heeft het voorkomen van een slagveld. In de overmaat hunner gretigheid verscheuren zij menigmaal elkander; velen ook breken zich in het nedervallen de vleugels; alsdan kunnen zij natuurlijk niet weder opvliegen en den vertrekkenden zwerm volgen. Niet dan bij zeer losse gissing kan het getal insekten, waaruit elk dier legers bestaat, begroot worden. De inboorlingen beweren, dat een eenige dier armeeën, wanneer zij op eene vlakte neêrdaalt, die

vier wersten lang op eene werst breed is, (een uur gaans bij een kwartuur) dezelve ganschelijk overdekt; dat op verscheidene plaatsen de sprinkhanen zich vier tot vijf hoog op elkander hoopen, en dat de boomen, zoo er daar ter plaatse zijn, onder den last dreigen te bezwijken. Laat ons slechts één insekt voor de oppervlakte van twee duimen aannemen; dan volgt er uit, dat een zwerm, die eene vierkante werst bedekt, uit niet minder dan duizend millioenen sprinkhanen bestaat, en elk dezer dieren bijt, volgens de uitdrukking der *Russen*, als een paard, eet zoo gulzig als een wolf, en verteert met eene snelheid, waarvan geen ander levend wezen een voorbeeld geeft.

Ofschoon de sprinkhanen zekere planten het liefst van alle eten, zijn zij over het algemeen niet zeer keurig omtrent hun voedsel en verslinden zonder onderscheid alwat zij ontmoeten. Onder de krachtige werking hunner kaken verdwijnt het loof en de bast der jonge boomen als door een' tooverslag. Een welig grasveld verandert, in één oogwenk, in eene naakte en dorre woestijn. Gras, riet, biezen, lis, die even als digte groene franje de oevers der rivieren omzoomden, worden als weggevaagd, en daar, waar zoo even nog blonde korenaren golfden, is geen stoppel meer te onderscheiden. De hongerige bende schuift dus al etende voorwaarts; maar, daar de voorste gelederen aan de volgende slechts eene magere nalezing overlaten, vliegt de achterhoede niet zelden op en maakt zicht tot voorhoede. Al voortgaande breiden zich tevens de zijden der kolom uit, en zij eindigt met eene in slagorde voortrukkende linie te worden.

Van vrij verre is het geruisch, hetwelk de sprinkhanen bij het afknagen der veldgewassen maken, duidelijk hoorbaar, gelijk ook het trillen hunner vleugels, welke zij onophoudelijk bewegen; die eene kudde schapen heeft hooren grazen, kan er zich een denkbeeld van maken. Droog stroo, rijp koren lokken de sprinkhanen niet bijzonder aan; maar alwat groen is wordt ongenadig verslonden. Wat zij boven alle andere dingen verkiezen, is Indisch koren. Het is zelfs uiterst opmerkelijk, te zien, hoe zij een met dit koren, dat in de Steppen een' zeer hoogen en zeer dikken stengel heeft, bezet veld weten af te maaijen. Eenige weinige sprinkhanen zijn toereikend om dezen stengel op honderd verschillende plaatsen te doorboren en zulks in naauwelijks eene minuut

tijds; een oogenblik daarna is er geen spoor meer van over. Zij tasten het gewas tegelijker tijd in de aar, in het middendeel en in den wortel aan, tot dat het ter aarde ligt. Zoodra zij eenen stengel verslonden hebben, vliegen de sprinkhanen naar eenen anderen. Op deze wijs gaat het vernielingswerk onafgebroken voort, tot dat geheel het veld kaal en naakt gegeten is.

De tuinen, welke de kooplieden van *Odessa* met groote kosten onderhouden, hebben van de sprinkhanen veel te lijden. Wel is waar sparen zij de meloenen, de komkommers en het boomooft; maar van de boomen zelven verslinden zij loof en schors. Alsdan laat de vrucht van den stengel los en valt ter aarde. Hetzelfde heeft plaats met den wijnstok. Blad, ranken, jonge scheuten, dit alles wordt ganschelijk afgeknaagd, terwijl de druiftrossen overal over den grond verstrooid liggen. Te gelijker tijd is elke boom van zulk eenen tuin met eene ontelbare hoeveelheid arbeidende insekten beladen, die boren, knagen, scheuren; en wanneer dan eindelijk de nog altijd hongerige bende zich verwijdert, gaat het tooneel van verwoesting, hetwelk zij achterlaat, alle beschrijving te boven. Ontzaggelijke hoopen uitwerpselen kenmerken het oord, waar zij zich opgehouden hebben. Die stoffen, in plaats van den grond te bemesten, verbranden en verdroogen dien, en nog lang daarna ontvliedt het vee 'het veld, dat er door verontreinigd is geworden.

(*Het vervolg hierna.*)

KLEIN AVONTUUR VAN EENEN GROOTEN KUNSTENAAR.

Er zijn veel gekken op het deel, dat wij van onzen aardbol kennen, en Pater ABRAM VAN ST. CLARA heeft er een geheel nest vol van uitgebroed. De goede man had zijne bijzondere studie van het gekkenwezen gemaakt, en telt ons derzelver soorten een voor een op, zoo als zij zich in zijn brein rangschikten. Daar traden dan snapzieke, pronkzieke, schrijfzieke, drinkzieke, speelzieke, danszieke, maanzieke, reiszieke, praalzieke, roemzieke, eerzieke, twistzieke, smulzieke, strijdzieke, vrijheidszieke gekken achter elkander ten tooneele. De goede Pater leefde in eene eeuw, toen hij er met de grove bijl mogt en moest inhakken, wilde

hij, dat men zijne zedeleer, wanneer hij de dwaasheden der menschenkinderen belagchelijk maakte, begrijpen zou. Heden ten dage is dit anders; alles is verfijnd en verbeterd, en het woord *nar* geldt nog slechts zinnebeeldig, gedurende den Vastenavondtijd. Wanneer Pater ABRAM hartstogten of eigendommelijkheden in het kleed der narheid hulde, en de lieden, welken dit kleed paste, met niet al te kieschen spot ten toon stelde, zoo had men eene schildering *al fresco* vol waarheid en trouw. Deze twee laatste eigenschappen zijn dingen, die in de negentiende eeuw bij velen niet zeer bemind zijn; zij kennen dezelve ook slechts bij naam, en vermijden ze, waar zij slechts immer kunnen. Over het algemeen behagen zulke ruwe beelden hun niet; zij willen fijne, ligt uitwischbare *Daguerreotypen;* en inderdaad niet zeer beleefd zou het klinken, wanneer men eigenheden, zonderlingheden, zoo als die niet zelden bij geleerden en kunstenaars voorkomen, slechtweg narrenstreken noemen wilde, en gemelde achtbare heeren zelven zouden daartegen hoogelijk protesteren. Men noemt zoo iets liever: *excentriciteit van het genie.*

Met zulke excentriciteiten schijnen de muzikale Heroën wel het meest behebt te zijn. Bij den een' ontwaakt de Muse eerst wanneer hij te paard zit; den ander brengt een bruisende waterval in geestdrift. Aan dezen komen de denkbeelden bij een vrolijk maal als gebraden duiven toegevlogen; gene moet de eenzaamheid zoeken, wil hij dat zijn Genius hem dienstbaar zal zijn. HAYDN roerde, gelijk men weet, zijn klavier niet aan, of hij moest eerst geraseerd, geparfumeerd en van top tot teen geadoniseerd zijn. BEETHOVEN zwierf met ontbloote borst door de digtste en eenzaamste bosschen, en liet de Boomnimfen hem zijne heerlijke liederen toefluisteren. Op deze wijs heeft elke *maestro* zijne eigenheid.

De beroemde clavier-componist BERTINI zou intusschen eens bijna het slagtoffer van zijne excentriciteit geworden zijn, welke daarin bestaat, dat hij te voet reizen van verscheidene uren ver onderneemt en door velden en bosschen op nieuwe gedachten jagt maakt. Komt het hem in den zin, zoo stapt hij 's morgens vroeg het bed uit, trekt lederen slopkousen aan, hangt een klein bundeltje aan een sierlijk groen zijden koord over den rug, zet zijnen hoed op, neemt den wandelstaf in de hand, en, zonder iemand hoe-

genaamd iets te zeggen, trekt hij uit op de ideën-jagt. Nimmer echter vergeet hij, door zijne levenswijs zelve geleerd, zijnen pas mede te nemen.

Die hem op zulke togten ontmoet en hem niet kent, denkt waarschijnlijk, wanneer hij hem aan de helling eens heuvels met uitgespreide armen in kunstverrukking staan ziet, ziedaar zeker een' schilder, die zijn portefeuille met eene nieuwe landschapschets verrijken wil. Misgeschoten, vriend! hij zoekt het begin van een *nonetto*. Een ander, die hem met op den grond gevestigde oogen door weidegronden ziet wandelen, houdt hem onmisbaar voor eenen geleerden Botanicus, terwijl ondertusschen zijn brein vol is van geheel andere dingen dan kruidenlezen; acht-, zestiende, tweeëndertigste noten dansen er in rond, en vereenigen zich tot eene wonderliefelijke toongestalte.

Op zekeren dag kreeg hij den inval, om eenen uitstap naar den berg *Canigou*, dien reus der *Pyreneën*, te doen. Destijds was BERTINI aan eene nieuwe fantaisie voor het fortepiano bezig, en, geheel in gedachten verzonken, bevond hij zich onverwacht aan de andere zijde der grenzen, en wandelde, zonder het te weten, op den grond van het oude *Iberië*. Langs ongebaande wegen geraakte hij naar *Figueras*, en, ook niet bemerkende, dat de dag ten einde neigde, verliet hij, zichzelven, zoo 't schijnt, naauwelijks bewust, gerustelijk het stadje aan den tegenovergestelden kant van dien, aan welken hij er in getreden was.

Naauwelijks was hij op eene naburige hoogte gekomen, of er opende zich voor de verraste blikken van den Componist een uiterst grootsch, wild en verheven landtooneel. Vol verbazing bleef hij een oogenblik zonder beweging en als aan de plaats geketend, die hem eenen oceaan van denkbeelden ontsloot, welke hem in hunnen overvloed dreigden te overstelpen. De kaal en steil tot aan de naakte kam der bergen ten hemel stijgende rotspartijen en de zwarte reuzenstammen der boomen, die tegenover het geweldige gesteente toch slechts aarddwergen schenen, wekten in zijnen scheppenden geest eene zoo stoute modulatie der melodiën, als hij zonder deze indrukken van buiten nimmer gevonden zou hebben. De bruisende waterval, die bulderend en stuivend van de rots, over den met steenklompen bezaaiden grond, in de diepte stortte en wild golvend naar het dal snelde, leverde hem een *crescendo*, dat hem onovertreffbaar toe-

scheen. Daar weder, in het uitgestrekte weiland, vond hij de rustige uitbreiding van zijne toonschepping, en de zwaarmoedige kleurtint van het tufgesteente scheen hem de gepaste grondtoon zijner compositie. Geheel het landschap droeg volkomen het karakter van een *adagio maestoso*.

Eensklaps ontwaakte de *maestro* uit zijne muzikale droomen, en het was hem bij dit ontwaken, alsof hij onzacht uit de hemelen der harmonie in de dissonancen der wezentlijkheid op deze koude aarde nedergeslingerd werd; want, helaas! de zon had, zonder dat de toonkunstenaar het bemerkt had, sedert lang haren loop geëindigd, en in plaats daarvan begon de bleeke maan met haren geleenden glans de nachtelijke reis, en wierp haar zilverlicht door het gebladerte, dat den Componist omgaf.

Het ergste der zaak was, dat hij zich in een hem geheel onbekend oord bevond, waarbij zich de bewustheid voegde, dat hij eenen weg van ten minste zes uren moest hebben afgelegd. Wel liet hij nu zijne blikken naar alle kanten in het rond gaan, maar nergens, zoo ver zijn oog in het maanlicht reiken kon, ontdekte hij eene menschelijke woning; wel liet hij zijne stem weergalmen, doch alleen de drievoudige weerklank van het gebergte gaf antwoord op zijn geroep.

Nog bleef hem de hoop, eenige geitenhoeders te zullen ontmoeten, die in dit gebergte niet zeldzaam zijn; reeds meende hij in de verte het gerinkel der belgeit te hooren, en dit geluid scheen hem voor het oogenblik de schoonste muzijk, want zijne maag speelde eene symfonie uit *S dur*, en in stilte verheugde hij zich over het hem toelagchend uitzigt op een stuk roggebrood en roomkaas, spijzen, die hem thans de eêlste lekkernijen toeschenen.

Doch, helaas! zijne gedurig gewekte hoop bleef gedurig onvervuld. De maan steeg hooger en hooger aan de hemelbogen, en niets liet zich vernemen dan het ruischen van den waterval en het suizen der boombladeren.

»Drommels!" zei BERTINI, op eenen met moeite beklommen heuvel stilstaande en verlangend in het rond ziende; »zeker, het is heerlijk, de schoonheden der natuur, zoo geheel aan haren boezem zwelgende, te genieten en in landelijke omgeving te componeren; maar liever toch zou ik thans, met een cigaar tusschen de lippen, aan de zijde van eenen vriend, op het *boulevard des Italiens* rondslenteren en een lekker kop koffij in het perspectief hebben, dan hier

alleen in deze eenzaamheid te zwerven en vergeefs naar eene kom geitenmelk te verlangen. Men zeide mij, dat ik in drie uren tijds te *Figueras* zijn zou; ik heb nu al wel zes uren gegaan en nog niet het geringste uitzigt op een respectabel nachtverblijf."

Na deze hartroerende alleenspraak, welke meer gedacht dan gesproken, en dus ook niet, gelijk bij de tooneelisten, die hunne monologen meer schreeuwen dan denken, met handgeklap ontvangen werd, stond hij gereed, om, op goed geluk af, weder voort te gaan, toen hij plotseling, op eenigen afstand, aan eenen zwart begroeiden, niet al te afgelegen heuvel, een' lichtstraal meende te zien glinsteren. IJlings verdubbelde hij zijne schreden, en na een bang kwartier uurs, waarin hij meer geloopen dan gegaan had, stond hij inderdaad voor eene hut, in welke het licht, dat hij gezien had, brandde.

Moedig trad hij de engbegrensde ruimte binnen; doch geene stem liet zich hooren, welke hem het daarzijn van menschelijke wezens had kunnen verkondigen. Spoedig echter vernam hij het aangenaam klinkende gerammel van messen en vorken, en het begon hem duidelijk te worden, dat hij hier waarschijnlijk juist van pas kwam, om aan eenen avondmaaltijd deel te nemen.

Zonder veel te overleggen, eene hongerige maag toch kent geene vrees, opende hij eene lage houten deur, door welker reten het licht naar buiten drong, en zie — zijne verwachting had hem ditmaal niet bedrogen. Behaaglijk zat een half dozijn ruiggebaarde manspersonen, van een wild voorkomen, neêrgehurkt rondom eenen lagen disch, op welken eene lekkere Bayonner ham prijkte, tegen welke zij met hunne snijwerktuigen een' ijverigen krijg voerden. Behalve dezen hoofdschotel waren er nog eenige andere vleeschspijzen voorhanden, en de dikgezwollen boksvellen, die in de nabijheid lagen, schenen van een' niet onbeduidenden dorst bij het tafelgezelschap te getuigen.

Nu zullen zich zeker mijne lezers, en wel inzonderheid mijne lezeressen, reeds op eene ijzingwekkende beschrijving van eene bende bandieten voorbereiden, wier vreeselijke baarden de manen der leeuwen in de wildernis beschamen, wier bloeddorstige blikken dood en vernieling verkondigen, en die een geheel arsenaal van pistolen, sabels, dolken, spiesen en buksen met zich voeren. Niets zou verder

van de waarheid zijn; de lieden, in wier gezelschap BERTINI binnendrong, zagen er wel verwilderd uit, doch waren volkomen zoo gekleed als de bergbewoners der *Pyreneën*, of, om het wat nader bij te bepalen, als de landlieden in de vallei van *St. Denis*. Hoezeer bij BERTINI's binnentreden eenige dolkspitsen zigtbaar werden, zoo vonden echter SCHINDERHANNES en CARTOUCHE hier geene vertegenwoordigers. Dit gaf onzen kunstenaar moed; hij sprak hen in het Fransch aan, en verzocht om eene slaapplaats voor den nacht, als ook om eenige ververschingen, welke beide hij beloofde eerlijk te zullen betalen.

»Mijne kameraden," zeide een der aanwezigen, »verstaan slechts de taal hunner bergen; maar ik," dus ging hij met eene mengeling van trots en hoffelijkheid voort, »ik heb gediend; met mij is het iets anders; ik kan Fransch spreken. Doch zeg mij, Mijnheer, hoe komt het, dat gij u om dezen tijd, alleen, in deze wildernis bevindt?"

BERTINI verhaalde nu het tragisch-komisch avontuur, dat hem, tegen wil en dank, in deze woestenij gebragt had, en de gewezen militair scheen met deze verklaring van zijnen gast volkomen tevreden. Hij zette, als tolk, zijnen makkers, hetgeen hem gezegd was, in slecht Katalonisch over, en wees BERTINI vervolgens eene plaats nevens zich aan tafel. De overigen spoedden zich, hun maal te eindigen, en BERTINI had geene reden, om zich over de gastvrijheid dezer hutbewoners te beklagen.

»Het doet mij leed," sprak zijn tafelgebuur, nadat BERTINI de bokshuid nog met eene duchtige omarming vereerd had, »het doet mij leed, dat ik u met geen bed kan dienen; dezen nacht zult gij u eens moeten behelpen; ik zal u mijne legersteê inruimen. Deze hut dient ons slechts nu en dan tot verblijf, wanneer wij ons te *Figueras*, waar wij koopgoederen brengen, te lang hebben opgehouden."

Dit zeggende, opende de gastheer een klein nevenhokje, waarin onze Componist een bos versch stroo en eene wollen deken vond.

»Voor heeren, gelijk gij," ging de onbekende voort, »is zeker het bed wat ongemakkelijk; doch ik twijfel, of gij voor heden hier in den omtrek wel een beter gevonden zoudt hebben. Slaap dus zoo goed gij kunt; niemand zal uwe nachtrust storen; mogt gij niettemin eenig ongewoon

gedruisch hooren, zoo laat u dit geene vrees aanjagen; bij ons wordt het vroeg dag."

De gedienstige man ging weg, en liet den dolenden ridder aan zijne gepeinzen over. Ofschoon aan dezen verscheidene bedenkelijkheden voor den geest kwamen, overweldigde vermoeidheid weldra zijne zinnen, en, niettegenstaande hij overtuigd was, dat hij zich onder de gevaarlijke bescherming van gaauwdieven bevond, omsluijerde hem binnen weinige minuten een diepe slaap.

Tot omstreeks vier ure des morgens heerschte in de armzalige stulp de diepste stilte en werd BERTINI's rust door niets gestoord. Om dezen tijd echter werd des reizigers slaap onrustig; hij bevond zich in dien toestand, welken men noch slapen noch waken kan noemen en in welken men alles meent te hooren, doch geenerlei indruk met bepaaldheid ontwaart. In dezen halfslaap kwam het hem plotseling voor, alsof hij voetstappen vernam, die de hut ijlings schenen te naderen, en inderdaad hoorde hij het geruisch gedurig nader en duidelijker, tot dat hij ten laatste de woorden *alerta! alerta!* hoorde roepen.

»Wat mag dat beteekenen?" dacht BERTINI, terwijl hij poogde zijne zinnen meester te worden.

»Op, op, kameraden!" ging dezelfde Spaansche stem voort; »wij zijn verraden! op en voort, zoo snel mogelijk!"

»Vervloekt zij die verdoemde JUAN," riep eene brommende basstem, »die ons jaagt als een' troep jonge bergherten! Krijg ik hem voor den loop mijner buks, dan moge onze lieve vrouw *del pilar* hem genadig zijn!"

»Geen oogenblik is te verliezen; de honden zijn op het spoor!" riep eene andere stem. »Onze pakken zijn in veiligheid; laat ons thans onze eigen huid bergen!"

»Gij hebt gelijk," hernam de brombas; »doch, eer wij gaan, wil ik onzen gast daarbinnen eene gedachtenis achterlaten."

»Welken gast?" vroeg de *Spanjaard*.

»Den schavuit, die hier van nacht gelapen heeft, en die zeker niets anders is dan een spion."

»Een spion!" riepen allen, als vol wraakzucht.

»Neêr! neêr met den schurk!"

»Halt!" riep de man, aan wien BERTINI zijn nachtleger te danken had. »De man is niet hetgeen, waarvoor gijlieden hem houdt. Begaat geen' moord aan hem."

»Hij is een spion!" riepen allen woedend; »hij moet sterven!"

Met deze woorden vlogen de dolken uit de scheeden, en zij renden op de deur aan.

»Niemand uwer," riep de soldaat, »niemand uwer wage zijn' voet over den drempel te zetten!"

»Gij alleen tegen ons allen! En gij waagt het, eenen spion te verdedigen?"

»Met mijn leven!"

»Dat willen wij zien!"

Thans begon eene geweldige worsteling, en de toestand van den verdachten man werd schrikkelijk; elk oogenblik moest hij vreezen, dat het dunne schot bezwijken zou; reeds kraakten de zwakke planken en bogen geweldig door, op het punt om te bersten. De heldenmoed des braven mans, die voor BERTINI streed, dreigde hemzelven verderfelijk te worden, en de Componist, die beefde als een espenblad, zou inderdaad zonder redding verloren geweest zijn, had niet een der strijders eensklaps uitgeroepen: »Loopt! loopt! nog eene minuut en het is te laat!"

Dit joeg de vechters uit elkander. In een oogenblik was alles doodstil in de hut. Het gansche tooneel kwam BERTINI voor als een angstige droom; hij wreef zich de oogen; zie, daar werd de deur met geweld opengestooten, en eene lantaren verlichtte de kleine ruimte van zijn slaapvertrek.

De lantarendrager riep: »Ha! hier heb ik er ten minste éénen! Hier, vrienden — nog is alles niet verloren! Deze hier zal voor de anderen instaan en boeten! *Allons!*" wendde hij zich tot BERTINI, »snel op de beenen en ons gevolgd!"

Vol verbazing, zich zoodanig aangesproken te zien, maakte BERTINI zich tot eene heldhaftige verdediging gereed; doch toen hij, bij het schijnsel der lantaren, het gele lederwerk der binnendringenden bemerkte, en in hen de gezworen vijanden der boosdoeners, de loontrekkende beschermers der onschuld, herkende, keerde zijne gemoedsrust weder.

»Dappere Brigadier," zeide hij, »ik weet niet, voor wien gij mij aanziet; in allen gevalle zal mijn pas hier n te regt wijzen."

»Een pas?" hernam de Gendarme, op den toon van vraag en ongeloof tevens. »O, zoo iets kent men al; doch laat zien!"

Hij nam den pas, en begon langzaam, met over en weder

springenden blik, te lezen: »Haren — dun. Voorhoofd — hoog. Neus — lang, enz. enz. Al genoeg. En gij heet?"

»HENDRIK BERTINI."

»Beroep?"

»Toonzetter."

»Toonzetter! Wat is dat voor een ambacht? O, ik weet het al, werkman op eene boekdrukkerij. Misschien zijt gij een van de uit *Toulouse* ontsnapte Republikeinen. Zie eens, welk een heerlijke vangst wij hier gedaan hebben!"

»Gij dwaalt, vriendlief; ik ben niets minder dan een Republikein; ik ben geen letterzetter; ik ben toonzetter, Componist, muzikant, zoo gij dat beter verstaat."

»Zoo, nu zijt gij muzikant! En waar is dan uwe guitar of uw draaiorgel?"

»Ik...."

»Zwijg maar! Ja, muzikanten, dat is het regte boeventuig! Zuipers, vreters, landloopers! Maak maar geen tegensporreling en volg goedschiks, zoo gij niet wilt dat ik geweld gebruik. Te *Prats-de-Mollo* mag de Luitenant u verhooren. Dan zullen wij wel te weten komen, wat gij zijt of niet zijt."

»Hoe?" vroeg BERTINI, eenigzins geraakt; »wilt gij nu van mij hebben, dat ik eene reis van zes vreeselijke uren doen zal, terwijl ik binnen een half uur aan het einddoel van mijnen uitstap, te *Figueras*, zijn kan? Neen, zoo hard zult gij toch niet zijn!"

»Naar *Figueras*? Ik begrijp, daar vindt gij uwe medepligtigen."

»Mijne medepligtigen?"

»Al genoeg. Ik raad u voor de laatste maal, u niet te verzetten; gij gaat met ons daarheen, waar wij u brengen."

Wat kon de arme BERTINI doen? Geduldig moest hij zich aan zijn lot onderwerpen, en de onvrijwillige reis naar *Prats-de-Mollo* met Gendarmerie-gezelschap aanvaarden.

Onder zuchten en verwenschingen kwam de rampspoedige toondichter eindelijk, uitgeput van vermoeidheid, aan op de plaats van bestemming, hem door de uitvoerende magt gesteld. Maar hoe groot was niet zijne verbazing, toen hij, voor de deur van den Luitenant, den klank van een klavier vernam, waarop in de kamer gespeeld werd! En hoe — hoorde hij regt? het stuk — ja, ja, hij vergiste zich niet, het was eene zijner *Etudes*, en goed, voortreffelijk uitgevoerd.

»Moet ik *hier* verhoord worden?" vroeg hij den Brigadier, terwijl zijn hart van eene blijdschap klopte, die in den toon zijner vraag doorstraalde.

»Ja, en het lagchen zal u wel vergaan," gaf de ander ten antwoord. »De Luitenant weet, dit verzeker ik u, hoe hij met schelmen van uw slag moet omspringen."

De deur ging open, en aan een prachtig staartstuk zat eene wonderschoone dame. Bij het gedruisch der binnentredenden rees de juffer op en wilde zich verwijderen; doch de Luitenant, een reeds bejaard man, die aan het venster stond en ongeduldig scheen, dat men hem was komen storen, wenkte haar te blijven.

De Brigadier stelde, met niet weinig zelfvoldoening, zijne, zoo hij meende, goede vangst aan zijnen Officier voor, en overhandigde hem den reispas van den gevangene.

»HENDRIK BERTINI?" vroeg de Luitenant, na een oogenblik zwijgens.

»BERTINI!" lispelde het lieftallige meisje aan het klavier, en wendde, zoo nieuwsgierig als verrast, het lokkenhoofdje half om naar den vreemden man.

»Zijt gij misschien verwant aan den Componist BERTINI?" vroeg de Luitenant.

»Ik ben het zelf," antwoordde BERTINI met blijde stem.

»Wat? Kent gij — kent UEd. dan deze *Etudes*?" De Luitenant leidde den gearresteerde naar het klavier, en de schoone speelster sloeg een paar zoo sprekende blaauwe oogen naar hem op, dat de verbijsterde Componist geheel van zijn stuk geraakte. Weldra werd hij zichzelven echter weêr meester, en verzekerde, dat hij ze reeds, dat is te zeggen de *Etudes*, met meesterlijke hand gespeeld, voor de deur als zijn eigen werk herkend had.

De Luitenant vond zich door deze bekentenis gevleid, want de klaviervirtuose was zijne dochter.

»Mogt UEd. echter nog aan de identiteit van mijnen persoon twijfelen," zei de Componist, »zoo heb de goedheid, mij te vergunnen, dat ik u door het uitvoeren mijner compositie zelf overtuige." Hij nam aan het klavier de plaats, welke de schoone hem volijverig inruimde, en reeds na de eerste takten, welke de *maestro* met kunstvaardige handen aansloeg, was alle twijfel aan de waarheid zijner verklaring verdwenen.

De verblufte Brigadier stond bij dit alles stokstijf van ver-

bazing; want ook hij had van zulk eene vaardigheid op het klavier nog nimmer een denkbeeld gehad. De Luitenant verzocht den toonkunstenaar ten eten, doch kon niet nalaten, hem opmerkzaam te maken op de onvoorzigtigheid, met welke hij dus tot laat in den nacht door de wildernissen rondzwierf. De lieden, die hem opgenomen hadden, waren smokkelaars, die hier aan de grenzen hunnen verboden handel dreven, en BERTINI mogt waarlijk zich verheugen, er zoo te zijn afgekomen.

»Ziet gij," zei BERTINI op zijne beurt, onder het maal, dat hij had aangenomen, »waartoe muzijkkennis niet al nuttig is? Ware uwe beminnelijke dochter niet zoo goed muzikaal geweest, zoo zou mijne onschuld niet zoo gemakkelijk en spoedig ontdekt zijn. Zou het niet zeer noodzakelijk zijn, dat men geheel het korps der Koninklijke Gendarmerie muzijk deed studeren?"

VREDE.

Hoe zoet, hoe schoon, hoe heerlijk is de vrede
In hart, in huis, in kerk, in burgerstaat!
Doch zoek haar nooit, die dochter van de rede,
In valsche rust, bedrieglijk van gelaat.
Een zoele lucht, door 't windje niet bewogen,
Waarbij zich hart en adem voelt beklemd,
Daar wolk bij wolk den hemel houdt betogen,
Heeft nooit tot vreugd den doffen geest gestemd.

Wel vlijt het vee van matheid zich ter neder
Aan d'oever van den spiegelgladden stroom;
Wel ritselt dan, schoon ligt gelijk een veder,
Daar 't windje stierf, geen blaadjen aan den boom;
Maar schijn bedriegt. Die stilte is van orkanen,
Van bliksemstraal en donderknal de boô;
Zij zal den weg voor 't vreeslijkste onweêr banen.
De ware rust der schepping is niet zóó.

Zie! reeds begint de noodstorm op te steken.
Daar rommelt schor de donder in 't verschiet.
De geest des kwaads zal zich met woede wreken,
En treft den eik, doch spaart het struikje niet.

Beeft op de zee, gij volgeladen kielen!
U zweept de storm in elke rigting voort.
Beeft voor het lot der u betrouwde zielen:
Er is geen hulp, geen redding meer aan boord!

Er is geen vrede op land of zee te smaken,
Zoo lang zich niet het evenwigt herstelt.
Dan moge vrij het koeltje weêr ontwaken,
Wij vreezen 't niet, daar 't enkel vrede spelt.
Ja! doe de wind de zeilen lustig zwellen,
Terwijl de zon aan heldren hemel gloort:
Dan zal de kiel de baren blij doorsnellen,
En spoedt in vreê naar reede of haven voort.

Dan zal de visch in 't golvend stroomnat spartlen;
Het voglenlied stijgt vrolijk naar omhoog.
Dan zal in 't veld op nieuw de kudde dartlen,
En heel natuur herleeft dan voor ons oog.
Dan schommelt weêr het schaduwspreidend lommer.
Dan golven gras en graanzee fraai en zacht.
Wij voelen ons ontheven aan den kommer.
Wij âmen ruim. 't Gelaat der schepping lacht.

Vertrouw alzoo de rust niet in uw harte,
Als elke drift aan ketens schijnt geboeid.
Ontwaar veeleer de gramschap, liefde of smarte,
Dan onder de asch het vuur, dat heimlijk gloeit.
Eéns zal de vonk, hoe schijnbaar overdolven,
Ontgloren, en de tonder vat de vlam.
Dan bluscht gij 't vuur met golven niet bij golven;
't Verteert bij u de bladren en den stam.

Mistrouw den man met neêrgeslagen oogen,
Maar in wiens hart verholen wrok nog leeft.
Vertrouw hem niet! Zijn vriendschapstaal is logen;
Bedrog is elke handdruk, dien hij geeft.
Wie zeggen durft, wat hij in u wil laken,
Spreekt ook opregt, als hij zijne achting uit.
Opregtheid slechts kan menschen vrienden maken:
Er is geen vreê, dan die in 't hart ontspruit.

Geloof geen rust in staat of kerk te vinden,
Waar kunstgreep of geweld den schok voorkomt.

Er is slechts vreê bij waarlijk eensgezinden.
De tweedragt leeft, ofschoon haar tong verstomt.
Zij laat zich voor een poos slechts onderdrukken,
Maar loert in stilte op d' eersten goeden stond,
Om 't staatsgebouw met magt omver te rukken,
Te slechten van den trans tot aan den grond.

Laat vorst met vorst verbond of vrede sluiten,
Dat geeft geen rust aan 't smachtend menschdom weêr,
Zoo lang belang nog op belang blijft stuiten:
Men legt alleen de wapens wrokkend neêr.
De volkshaat blijft den oorlog overleven,
En staatsbelang schept vriendschap slechts in schijn.
Wordt aller heil geen doel van aller streven,
Dan zal het nooit in waarheid vrede zijn.

Maar ééns zal toch die vrededag verschijnen.
Om één banier schaart zich het menschdom zaam.
Het staatskrakeel, de sektenhaat verdwijnen.
Van noord tot zuid is broeder aller naam.
Dan vestigt zich de heerschappij der rede;
Dáár leidt ons heen de wentling van het lot;
Maar geen genot ontwelt ons uit dien vrede,
Dan bij den vreê met eigen hart en God.

Mogt ieder ééns dien waren vrede smaken,
Wat heil verrees voor aller schepslen tal!
Waar zonde woont, blijft ook de tweedragt blaken,
En wroeging stoort het luidste feestgeschal.
De Vredevorst, ten hemeltroon gezeten,
Voltooije 't werk, waarvan wij d' aanvang zien!
Hij breke alom der ondeugd slavenketen,
En doe 't heelal der Godheid hulde biên!

1843. A. F. SIFFLÉ.

BERTHA EN EDWARD.

»Ach, zou mijn Edward nog niet keeren!"
Zoo klaagde Bertha, 't hoofd gedoken in de hand.
»Met kruis en ordelint won hem de Vorst vereeren;
»Hij streed, met moed en trouw, voor de eer van 't vaderland.

»Mijn vader, wien de last der jaren
»Het eerlijk hoofd verzilverd heeft,
»Bad God voor zijn behoud, bij 't woên der krijgsgevaren;
»Die bede werd verhoord; de Hemel wou hem sparen;
»En 't was me een englentoon, de mare: »uw Edward leeft!"
»Ik hing hem aan met ziel en zinnen;
»Geen hart kon vuriger mij minnen,
»Daar straks de reinste band ons strenglen zou aaneen;
»Reeds gistren dacht ik hem den welkomkus te geven;
»Ik zweefde een' hemel door van zaligheid en leven,
»En God! nog keert hij niet; mijn hoop en vreugd zijn heen!"

»Ach, Bertha! hoe uw klagt ook rijze,"
Zoo sprak de diepbewogen grijze,
»Schep moed! ligt mist hij nog het afscheid van den Vorst;
»Ligt snelt hij morgen aan uw borst;
»Moog' heden ook nog 't licht aan onzen hemel tanen,
»Verscheur mij 't harte niet; weêrhou, weêrhou uw tranen!"

Roerloos zit ze, stom van smarte,
Teeder, angstig klopt haar 't harte
Voor den grijsaard, haar zoo waard,
Voor haar' dierbren schat op aard',
Voor haar Edward, voor haar' vader;
Hemel! ach, wie heeft ze ook nader?
Moedermin en moedertroost
Moest zij al te vroeg reeds derven,
En, ziet ze eens den vader sterven,
Die haar hartlijk lieft en koost,
O! dan staat ze alleen, verlaten;
Wat zal dan, in 't aardsch verdriet,
Balsem in de wonde baten,
Keert haar dierbare Edward niet!

De nacht werpt reeds zijn' sluijer neder
En spreidt hem over berg en dal;
Ach! rees voor haar de morgen weder,
En bragt zijn dageraad, voor tranen, lofgeschal!
Zij stoot nog eenmaal 't venster open,
En uit haar bittre boezemklagt;
Maar niets is meer voor 't oog te hopen,
Het stuit op een' stikdonkren nacht.
Haar klagt dringt niemand meer in de ooren;

Dus zendt zij, stikkend in geween,
Daar God alleen haar nog kan hooren,
Haar beden naar de starren heen:
»Bewaar mijn Edward, spaar mijn' vader!"
Zoo bidt zij: »God! geef uitkomst, red!
»O! voer hem huis en harte nader!
»Verkeer in lof het klaaggebed!"

Zij legt in 't kussen 't matte hoofd;
De smart heeft haar den slaap ontroofd,
En wat verbeelding 't oog ook bied',
't Zijn schrikgedaanten, anders niet.
Wie schetst een' nacht zoo naar en bang;
Minuten vallen uren lang;
Ach! stortte, met zijn balsemzoet,
De slaap eens kalmte in haar gemoed;
Ach! werd haar, na een uur van rust,
De zorg eens van 't gelaat gekust.
Maar neen! zij waakt, en woelt, en wacht,
Tot dat, schier uitgeput van kracht,
Aan hoop, en liefde, en toekomst vreemd,
De slaap haar in zijne armen neemt.

Zij slaapt, zoo 't slapen heet! maar op haar wezenstrekken,
Ach, is geen kalme rust, maar zielevrees te ontdekken;
Krampachtig trekt haar mond; de zachte wenkbraauwboog
Rust, pijnlijk neêrgedrukt, op 't roodbekreten oog.
Haar boezem jaagt en hijgt, en, fel geschokt inwendig,
Is, schoon zij sluimren moog', haar lot toch diep ellendig;
O! blijv' het om haar stil; wie ook een sluimring streel',
Een schat, meer waard dan goud, valt thans haar ziel ten deel.
Slaap voort! bewaak haar, God! laat niets haar ruste storen;
Klink' 't: »Welkom, Bertha!" straks van Edward haar in de ooren;
Slaap voort, rust zacht!
Maar hoe! wat toon klinkt buiten rond?
Keert, keert haar Edward weêr? O! daagt de vreugdestond,
Waarin haar ziel het zoet des wederziens zal smaken?
Zal Edward nog haar hoop, voor de ochtend rijst, volmaken?
Tilt hij straks zorg en angst, die pijnlijk grieft en knelt,
Haar van de schouders af? Zal, aan haar borst gesneld,
Zijn welkomkus haar weer de zuivere afdruk wezen

Dier reine liefde en trouw, die ze in zijn hart kan lezen?
Neen! ijdle hoop! de kreet, die stijgt van allen kant,
Is de aaklige onheilskreet, het naar gegil van: »brand!"

»Brand!" zoo klinkt het van rondom.
Aaklig bromt het klokgebom;
Vlammen stijgen, muren kraken,
Vonken reegnen op de daken;
Slaap niet, Bertha! ach, ontwaak,
Eer de vuurgloed om u blaak'!
Zie! zij opent schrikvol de oogen;
Slechts van rook en damp omtogen,
Voelt en tast zij, siddrend, rond;
Onder, om haar kraakt de grond.
»God! mijn Edward! God! mijn vader!
»Schiet geen hulp, geen redding nader?"
Zoo, zoo gilt zij, en voor 't oog
Rijst de vuurvlam steil omhoog!
Raadloos stoot zij 't venster open;
Waar is redding nu te hopen?
Nergens! dus rigt zij alleen
De oogen naar den hemel heen.
»Bertha!" — »Vader!" — »God! erbarmen!" —
»Sluit mij in uw minnende armen!" —
»Geev' het lot, zoo 'k uitkomst derv',
»Dat ik, dierbre, met u sterv'!"
Zoo, zoo klinkt de kreet van d' oude.
»Vader! wat ons ook weêrhoude,
»Vreezen wij den doodsangst niet,
»Zoo geen hulp ons overschiet."
Zoo klinkt Bertha's kreet in 't ronde.
En, wat hulp de schare biedt,
Die 't vernielend schouwspel ziet;
Wat men aanbrengt in dees stonde,
Tot beteugling van de ramp,
Vlam, en gloed, en rook, en damp
Sluiten 't hulpbetoon voor allen;
Steenen gruislen, bindten vallen;
Redloos slaapt, na zoo veel leeds,
Bertha ligt den doodslaap reeds;
Mooglijk rust, bij 't vlammenblaken,
Om hier nimmer weer te ontwaken,

De oude vader aan haar zij'. —
God! wat schriklijk noodgetij!

»Ja, schriklijk, verplettrend!" zoo stijgt er een stemme
Luid op uit den volkshoop; »ter hulpe! snelt aan!
Wie is hij, die aarzelt, wat angst hem beklemme,
Om moedig de vuurvlammen tegen te gaan?"
En digt uit den drang van de helpende schare
Vliegt plotslings een jongling, 't volk wenkende, voort;
Zijn blikken trotseren de zee van gevaren;
Geen stem is 't, dan die van 't gevoel, die hij hoort.
Een draaikolk van vlammen omkronkelt zijn schreden;
Hij klimt en hij klautert langs trap en langs muur;
Men volgt hem en ijlt hem ter hulp van beneden;
Maar ijlings verdwijnt hij in rookdamp en vuur.
»Verloren! verloren! nooit, nooit zal hij keeren!"
Zoo klinkt het, zoo joelt men al gillend dooreen;
Doch, hemel! welk feit kan de ontzetting vermeeren;
Daar torscht hij een tweetal door 't vlamgeloei heen!
Men ziet hem; hij daalt langs de wagglende wanden;
Geen moeder knelt teêrder haar zuigeling vast;
Geen kostbaarder schat toch redde immer zijn handen,
En sneeft hij, hij sneeft dan te zaam met zijn' last!
Hij strompelt, hij wankelt, vastknellend in de armen
Een maagd en een grijsaard, bedwelmd door den gloed;
Hij wilde over 't lot dezer twee zich erbarmen,
Geleid door vertrouwen, door geestdrift en moed.
Schier ademloos laat hij zijn' last zachtkens neder;
Een juichtoon rijst op uit de jublende schaar:
De redder kust d' oude en het meisje zoo teeder,
Omarmende beurtlings dan hem en dan haar.
Een stilte vervangt nu den jubel der toonen;
Daar staat hij, die d' edelen last heeft getorscht;
De moed ziet door liefde zich heerlijk beloonen,
Want Edward drukt Bertha, gered, aan zijn borst.
't Is Edward! mogt vroeger zijn weêrkomst ook falen,
Te laat was zij niet voor 't verhevenste doel;
Mogt vorstengunst hem met het eerkruis doen pralen,
Hier loont hem de lauwer van 't menschlijk gevoel.
Ja! Bertha heeft Edward en zij heeft hem weder;
De zegen des grijsaards daalt mild op hen neêr;

Het volk juicht en jubelt, bij 't schouwspel, zoo teeder:
»Leev' Edward en Bertha! geloofd zij de Heer!"

Rotterdam. J. VAN HARDERWIJK, RZ.

DE AARTSBISSCHOP DE CHEVREUSE OP EEN BAL.

Niets was Mgr. DE CHEVREUSE te veel, wanneer hij eene nuttige daad verrigten en de gelegenheid, ter gunste der lijdende menschheid, aangrijpen kon om goed te doen. Een belangrijk voorval stortte, vóór eenige jaren, *Frankrijk* in verslagenheid. Het was een brand, die te *Salines* woedde en een aantal familiën in droefheid, rouw en ellende dompelde. De goede Aartsbisschop, nadat hij reeds bijna alle persoonlijke bronnen uitgeput en de geldinzamelingen van zijne kerken aan de zoo veel mogelijke leniging van de ramp besteed heeft, verneemt, dat er een groot bal zal plaats hebben, hetwelk door de aanzienlijksten der bevolking van *Bordeaux* zal worden bijgewoond. Hij laat, zonder iemand iets te doen blijken, den dag, den avond zelfs verloopen, en om middernacht, in het uur, waarin het bal het schitterendst zijn zou, doet hij zich naar deze vereeniging brengen. Bij zijne intrede zwijgt het orchest, de dansende menigte gaat naar hare zitplaatsen terug, de heer des huizes overlaadt, verwonderd en verlegen, hem met beleefdheden: »Waarom den dans gestaakt?" zegt de Aartsbisschop; »ik ben hier niet gekomen om een verstoorder der vreugde van het feest te zijn; dat men dezelve hervatte; mijne beurt komt straks." Vrij mogt hij hierop aandringen, het was te vergeefs; ieder was van zulk een' eerbied voor den persoon van den Aartsbisschop doordrongen, dat dansers en danseressen onbewegelijk op hunne plaatsen bleven. »Welaan," zeide Mgr. DE CHEVREUSE, een teeken aan het orchest gevende, »dan eene wals voor mij!" En nu, de vrouw des huizes bij de hand nemende, deed hij eene inzameling voor de door den brand ongelukkig gewordene inwoners van *Salines*, aan allen, die hij naderde, op de beleefdste en innemendste wijze eene korte toespraak rigtende. Toen hij de zaal, onder de toonen eener zachte en liefelijke muzijk, was rondgeweest, was zijne inzameling zoo rijkelijk, dat de beurs, waarvan hij zich voorzien had, de gelden niet kon

bevatten. Het zou moeijelijk zijn, de uitwerking te beschrijven, die deze even onverwachte en bescheidene als indrukwekkende daad op aller gemoederen had. Zij lokte een' traan uit de oogen der aanwezigen, wie de menschlievendheid van den Aartsbisschop in stille bewondering hield opgetogen. Sedert dit voorval zijn de wals van Mgr. DE CHEVREUSE en eene daad van liefde en Christelijke deugd te *Bordeaux* woorden van gelijke beteekenis.

NAÏF BEKLAG VAN EEN' GELDWISSELAAR.

Zeker Londensch geldwisselaar, vernemende dat de Heer BRUNEL, de daarsteller van den *Tunnel*, ten laatste van het door hem ingeslikte goudstuk, dat hem zoo lang en zoo pijnlijk deed lijden, was bevrijd geworden, zeide, in volkomen ernst: »'t Is toch maar jammer, dat die *sovereign* »daar zoo lang renteloos heeft gezeten."

DE ONBESCHEIDEN VRAGER TERECHTGEZET.

ALEXANDER DUMAS, wiens bruin gelaat en zwarte kroeskop de Afrikaansche afkomst zijns vaders, den wakkeren Generaal, verraden, was onlangs door een' onbescheiden indringer gevraagd: »Met uw welnemen, uit uw uiterlijk te oordeelen, was uw vader..." — »*Creool*," viel hem DUMAS in de rede. — »En uw grootvader?" — »*Neger*," was het antwoord. — »En uw overgrootvader?" — »Aap, Mijnheer, gelijk gij nog heden!" — De vrager wordt nu overal, waar hij zich vertoont, met de vraag bestormd: »Hebt gij ALEXANDER DUMAS' overgrootvader gekend?"

MENGELWERK.

GEDACHTENIS-REDE OVER DEN HEER

Jacob Mendes de Leon,

door

Mr. JERONIMO DE VRIES. (*)

De dag van gisteren (†) was een feestdag voor den Christen, en dus ook voor mij, en toch was hij tevens een dag voor mij van treurige herinnering. Gisteren verjaarde voor het eerst de sterfdag van den waardigen Heer JACOB MENDES DE LEON, geacht Lid van onzen kring, *aan kunst en vriendschap* gewijd. Vergeeft het mij, M. H., dat ik mijn hart in eene korte toespraak tot U over hem uitstort! Waar kon, waar zou ik het beter doen dan hier, bij zoo velen, die hem van nabij gekend hebben en met mij zijn gemis betreuren; dan hier, bij U, die mij in mijne hoedanigheid als Secretaris van de Koninklijke Akademie van Beeldende Kunsten met het honorair lidmaatschap wel hebt gelieven te vereeren?

Ik kan en mag mij beroemen vele vrienden gehad te hebben en nog te bezitten, van allerlei stand en rang, en dat in onderscheidene en velerleije betrekkingen tot mij, maar met dezen was ik zoo innig verbonden, dat er bijna geen dag voorbijging, waarop wij elkander niet spraken, onze gewaarwordingen en gevoelens elkander niet mededeelden, bovenal over kunstzaken. Wij dachten daarover meestal eenstemmig, en, verschilden wij al eens, wij wisselden, gaarne en met ontzag voor ieders bijzondere gevoelens, broederlijk van gedachten en meeningen; geen hard, noch beslissend woord ontviel ons. De kunst, meenden wij, was eene teedere en schoone bloem gelijk. Die haar met

(*) Gehouden in de Maatschappij *Arti et Amicitiae*, te *Amsterdam*, op den 26 Mei 1843.

(†) Hemelvaartsdag.

stede, eene fabriek, waarin omtrent honderd handwerkslieden brood en werk vonden, op ééns van werk verstoken werd, en het Stadsbestuur, hoe beducht voor onrust door den nood, bijna tot eenige oproerigheid uitgebarsten, uit eigene gelden niet kon, niet mogt gehoor geven aan den eerlijken en nijveren fabriekant, schraagde hij, in stilte, door mij, die mij bij hem deswegens een enkel woord had laten ontvallen, uit eigene middelen, gedurende verscheidene maanden, de fabriek, verschafte werk en brood, totdat de gemoederen gestild en het vertier eene andere wending genomen had; maar niemand mogt weten, dat *hij* de zoo tijdig hulpvaardige man was. Die zijne welgemeende weldadigheid afwees, bedroefde hem. Toen, ten zelfden dage, bij de algemeene geestdrift, een Hoogleeraar, vol edele vaderlandsliefde, zijne gouden en zilveren eerepenningen ten offer bragt, smeekte hij mij het voorstel te doen, zonder hem te noemen, die te lossen, met vergoeding der geldelijke waarde, en ze den Hoogleeraar weder aan te bieden, onder voorwaarden, die den schijn eener gift geheel wegnamen; en hij was inderdaad bedroefd, toen de even kiesche als fijngevoelige Geleerde mij afwees met het zeggen: »Juist de groote op»offering van naam en eer is mij in dit oogenblik nog »meer waard, dan het goud of zilver den Vaderlande afge»staan!" Meer dan eens, wanneer eenig jeugdig of verdienstelijk kunstenaar mismoedig was door teleurstelling of gebrek aan besteld kunstwerk, liet hij, door mij of de mijnen, onder de strengste belofte van geheimhouding, eenig werk met ruime vooruitbetaling, bestellen, en hield het afgewerkte maanden lang verborgen, opdat zijn liefdadig oogmerk toch niet aan het licht mogt komen. Zulk een werk wilde hij nóoit in openbare veiling gebragt hebben. Vele dergelijke voorbeelden zou ik kunnen aanvoeren. Maar wie twijfelde ooit aan zijne kieschheid en weldadigheid? Hij was een weldoener der armen, een toevlugt voor verlegenen, de raadsman van velen, de roem en de lust der kringen, waarin hij verkeerde, dat is, waarin hij van nut was.

In den *Raad van Bestuur der Koninklijke Akademie van Beeldende Kunsten*, waarvan hij Lid was en de geldmiddelen

met loffelijke naauwkeurigheid en onbekrompenheid bestierde, was hij de man, wiens kieschheid en fijne kunst van overreding steeds doorblonken, wiens raad het best gehoord, het meest geliefd en gevolgd werd. In ons Kunstgezelschap, *door Kunst en Vriendschap* verbonden (*), was hij het sieraad van ons gezellig verkeer, de middelaar van verschillend oordeel door eene kunstige vereeniging van schijnbaar tegenstrijdige meeningen, waarin men gaarne berustte, overtuigd, zoo van zijn edel hart, als van zijne onpartijdigheid en liefde voor waarheid en eendragt, waaraan niemand twijfelde. Hij was een vriend bij uitnemendheid, inzonderheid voor mij, voor wiens welzijn, geluk, roem en gemak hij de teederste zorg droeg met eene naauwgezetheid, oprechtheid en fijne beleefdheid, die niets te wenschen overlieten. Toen men in een U welbekend genootschap één' zijner beste vrienden afwees, was hij, niet dan met het vooruitzigt tot eenig herstel, en op de bede des vriends zelven, over te halen, om het Lidmaatschap, hem eenparig ten zelfden tijde toegekend, aan te nemen. Zulk een vriend was hij voor mij en voor andere bijzondere vrienden.

Veel was MENDES DE LEON voor de kunst: ook de letteren hield hij in waarde. Op het laatst van zijn leven was hij Lid van de *Hollandsche Maatschappij van fraaije kunsten en wetenschappen* alhier. Hij las veel en met oordeel, inzonderheid werken over school- en armenwezen, over huishoudelijke belangen van Staat. Geen wonder: het dégelijke en dadelijke ter bevordering van nut en voorspoed voor allen, bijzonder voor armen en ongelukkigen, voor Stad en Vaderland, was hem boven alles dierbaar. In den achtbaren *Raad dezer Stad*, waarvan hij, als Lid, gelijk zijn vader, trouw de pligten vervulde en op het laatste zijns levens tot de Finantiële Kommissie behoorde, onderscheidden zijne advizen zich door helderheid van oordeel, door onbekrompenheid en door bescheidenheid, maar niet ten koste van eigene overtuiging, zelfstandigheid en waarheid.

(*) *Arti et Amicitia.*

Wat hij als *Lid der Hoofdkommissie voor de zaken der Israëliten;* wat hij voor zijne geloofsgenooten, in den engen en ruimsten zin; wat hij voor de *Nederduitsche Portugesche Armenschool*, welker vijf en twintig jarig bestaan hij met eene uitgezochte Redevoering vierde, en welke inrigting hij hartstochtelijk voorstond en door anderen krachtdadig deed behartigen; wat hij voor de *Maatschappij van Weldadigheid*, door hem met ruime bijdragen ondersteund; wat hij voor het *Fonds der gewapende dienst;* voor de stedelijke hoofdkommissiën, bij nooddruft, watersnood of winterbedeeling, bij algemeene kollecten als anderzins geweest is: wie zou het wagen zulks te beschrijven? Er was geene algemeene of bijzondere inrigting ten nutte van noodlijdenden, ongelukkigen, blinden, doofstommen als anderzins tot bevordering van eenig loffelijk doel, waaraan hij geen deel, geen werkzaam, geen vurig deel nam. Na zijn overlijden zelfs werden nog volgens zijn wil de Stads-Armenscholen en vele andere liefdadige inrigtingen op eene onbekrompene wijze begiftigd. Hij was een *liberaal* in den echten zin. Daarom betreurde hij de uitsluiting van zijne geloofsgenooten uit de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen* en andere. Hij waagde, vóór meer dan vijf en twintig jaren, met den beroemden Mr. JONAS DANIËL MEIJER, en met mij, eene poging bij het Algemeen Bestuur dier Maatschappij, om een Bij-departement op te rigten voor Christenen en Israëliten beide toegankelijk. Onze poging mislukte, en, gelijk ik gaarne thans beken, op goede gronden, als strijdende tegen de grondslagen dier Maatschappij, als eene Christelijke Maatschappij teregt door een bekwaam Redenaar (*) voorgedragen. Nog harder viel hem de uitsluiting in enkele gezelschappen, aan de *toonkunst* bijzonder gewijd. Hijzelf sloot niemand uit, noch in zijn weldoen, noch in zijn verkeer, noch in zijne vriendschap, en daar-

(*) Den Heer N. SWART. Het onderwerp was gekozen door den Hoogleeraar A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, die ook de schets ontworpen had, maar door een treffend sterfgeval verhinderd was tot de uitwerking daarvan.

om viel hem die afwijzing zoo hard door anderen, wier Godsdienst als die der hoogste liefde geroemd werd. Van Fransche ligtzinnigheid was hij geheel afkeerig. De trots en stijfheid der Engelschen, die hij anders hoogschatte, stonden hem tegen, en, schoon hij op oud-Portugesche afkomst met zekere fierheid prijs stelde, waren oude Nederlandsche ernstfeste trouw en zeden hem dierbaar en eigen. Aan ons Vaderland, aan deze Stad innig gehecht, gaf hij daarvan de sprekendste bewijzen in de bange oogenblikken van 1813, toen hij als Luitenant der nationale guarde, ook met gevaar van zijn leven, den Lombard beschermde, en den moedigen Kapitein A. R. FALCK, met KEMPER als Staatsmannen van den echten stempel door hem steeds vereerd, moedig ter zijde stond in de bewerking der gezegende omwenteling van zaken, waaraan zijn vader als *Lid van het provisioneel Bestuur* der stad dadelijk deel kreeg. Het *ridderkruis der Orde van den Nederlandschen Leeuw* versierde met regt zijne borst. Hij bezat de echte kenmerken van den Nederlandschen aard, eenvoud, vastheid, werkzaamheid, zedelijkheid, liefde tot de waarheid, zucht tot vrijheid, innige, ja vurige belangstelling in het schoone en goede, huiselijkheid en godsdienstigheid.

Het kan zijn, Toehoorders! dat ik mij bedriege, het kan zijn, dat een vriendschapsgevoel, een herdenken, dat mij met moeite, en uit eerbied voor u, de tranen, die ik zoo gaarne op zijn graf zou storten, doet weêrhouden, mij te verre drijft; maar zulke waarlijk edele menschen, zulke regtschapen burgers, weldoeners bij uitnemendheid voor de burgermaatschappij, vond ik hoogstzeldzaam, en ik reken ze als die verhevene luchtverschijnsels, die men zeer weinig vind en waarneemt. Mogt ik er u eenigzins reeds van overtuigd hebben. En nog onthield ik mij aan te voeren, wat hij voor zijne dierbaarste betrekkingen, voor zijne huisgenooten, voor zijne onderhoorigen, voor zijne dienstboden, voor allen, die van hem afhingen, was; hoe hij, van overvloed tot voldoening van een verfijnd levensgenot omringd, niet dan spaarzaam toetastte aan 's levens maaltijd, de instellingen van Wet en Profeten in acht nam,

zijn' os niet tot ploegen, zijn paard niet tot rijden voor zich, op de rust- of feestdagen naar zijne overtuiging, toeliet; hoe hij zichzelven het gemak onthield, terwijl hij het den zijnen en zijnen vrienden zoo gaarne en hartelijk gunde; welk een zoon, welk een bloedverwant hij geweest is; hoe hij het verlies van zijne ouders, bij zijn leven ten diepste geëerd, ten hartelijkste bemind, hoe dat van eenen, van hem verwijderden broeder, dien hij liefhad en eerde, zoo als men een' broeder maar kan liefhebben, betreurde, zoodat zijn mond gestadig overvloeide van de uit het volle hart gewelden lof en liefde. Hij was een huisvader, waardig de aartsvaderlijke tijden. Wat hij als echtgenoot en vader was en wilde zijn, daarvan waren zijne gedachten, gesprekken, wenschen, uitboezemingen bij vertrouwde vrienden, de beste bewijzen. Iedere verjaardag zijner huisgenooten, de kleinste gift op den zijnen, vooral van hand- of kunstwerk van gade, dochters, zoonen, bloedverwanten, waren hem, boven goud en zilver, welgevallig. In voorspoed nederig, in tegenspoed en bij verliezen gelaten, berustende in den wil van dien Heer, die geeft en neemt met de wijsste en liefderijkste oogmerken, verwachtte hij van deze aarde niet meer dan zij geven kan: hij verlangde en streefde naar een beter leven, waarin wij hopen, dat hij, als de vrome vaderen van het Oude Verbond, is opgenomen.

Geheel zijn leven door, had hij een' afkeer van alle uiterlijke praal en pracht. Alles was bij hem net en wel geordend. Zijn buitenverblijf, hem wezentlijk ten *Rusthove*, (*) noch zijn rijtuig hadden iets opzienwekkends. Inwendig was alles ten genoegen en ten gerieve. Zijn huis, zijne meubelen kenmerkten smaak en kiesche keurigheid; niets was overladen of vertoonde iets van die terugkeering tot, of wederopvoering van overladene pronkstukken, met kop- en krulwerk van vroeger Franschen basterd- of wansmaak. Zoo was ook zijne kunstverzameling van schilderijen en teekeningen een sprekend bewijs van echten smaak en ware liberaliteit. Zijn huis stond

(*) Naam zijner Hofstede buiten *Haarlem*.

open voor de kunsten. Van de toonkunst was hij een vurig beminnaar, een veel opofferend en aanmoedigend bevorderaar, vooral bij zijne kinderen. Speelkaarten heb ik nimmer ten zijnent gezien. Huiselijke muzijkoefeningen, kleine familiefeesten waren hem het aangenaamst. De toegang tot hem en zijn huis stond aan allen, aan jeugdige kunstenaars vooral zijne kunstverzameling ter vergelijking en leering open. Gaarne hield hij alhier in ons Genootschap voor U eene kunstbeschouwing, doch liefst aan zijn huis, waar hij, geenen in de kunst belangstellende, des bewust, ongenoodigd uitsloot, gewillig aanmerkingen hoorde, zich in alles gul, open en vol belangstelling toonde, en door zijn eenvoud en gemeenzaamheid aller achting inoogstte, terwijl onbekrompenheid van alle kanten doorblonk, zoodat niemand zijne welgeordende, rijke en nette kunstzaal verliet, dan opgetogen over de keurigheid en vriendelijkheid bij zoo ruim genot van kunst en gemak. Hij zelf betuigde mij meermalen, dat zulke bijeenkomsten, en die van ons Kunstgezelschap, de aangenaamste, de geliefdste uitspanningen voor hem waren. Fijne beschaving kenmerkte hem in alles. Gelijk dit in zijn leven het teeken was van de dégelijkheid van zijn gemoed en zijn juist gevoel, zoo bleek ook zijne afkeerigheid van alle onnoodige praal en omslagtigheid bij zijn overlijden, hetwelk plaats had op den 25 Mei 1842, in den ouderdom van ruim 58 jaren. Geene overtollige ceremoniën, geene weidsche aankondiging van zijn afsterven mogten er plaats hebben. De allereenvoudigste annonce voor de nieuwsbladen, door zijne *eigene hand* geschreven, waarin alleen de tijdsinvulling ontbrak, lag gereed. Zijne begrafenis moest daarmede in overeenstemming zijn; en echter een groote stoet verzelde die, te weten van talrijke armen, beweldadigden, dankbare vrienden en bloedverwanten, die hem naöogden, loofden en voor hem baden. Zij herdenken hem thans met diepen weemoed, eerbied en erkentelijkheid. Ook ik oog hem weemoedig en dankbaar na!

Gij verwondert u welligt over mijne aandoening, over mijne lofspraak bij verschil van Leer en Kerkgemeente.

Hoogen, zeer hoogen prijs stel ik op mijne godsdienstige gevoelens, en wenschte steeds het, naar mijn oordeel en vaste overtuiging, betere licht mijnen vriend, wien ik nooit mijne godsdienstige blijdschap deswegens verborg, van harte toe; maar juist ook daarom, omdat hij den grondslag van alle ware Godsdienst, God lief te hebben boven alles en onze naasten als ons zelve, beleed en beleefde, was hij mij zoo welgevallig, werd hij zoo zeer door mij vereerd. God, die ons schiep naar Zijn beeld en aan wien alle oordeel over menschen, hun geloof en overtuiging toekomt, wilde, dat wij in liefde zouden verkeeren, en dat deed hij, naar zijn inzigt, in ootmoed en nederigheid des harte, maar ook met die opgewektheid en dat stil vertrouwen, welke het godsdienstige gevoel, geene menschelijke trotschheid, geen spitsvondige wijsbegeerte geven kunnen. Oog en hart naar boven gerigt, en rondom zich ziende, waar, hoe, en aan wien goed te doen, zocht hij wél en Gode behagelijk te leven; dit was zijn doel, dit het kenmerk van zijne omwandeling op aarde. Hierin vond zijn vertrouwen op den Gever van alles goeds sterkte; hierop was, bij al het gebrekkige, ons menschen alle, en ook hem eigen (niemand was er zoo zeer en meer van overtuigd als hij zelf), zijne hoop op genadige vergeving voor het tekort gekomene gegrond; hierop stierf hij zoo kalm en gerust, als hij zuiver van zeden en welwillend jegens anderen, geleefd had.

Ik weet het, velen zijn van oordeel, en ik deel er met hen in, dat het een kenmerk van onzen waanzieken tijd is, den mensch en daardoor ons zelve te zeer te verheffen, waardoor eigendunk, eigenwaan en trotschheid bevorderd en de afhankelijkheid van hooger Wezen minder ingezien en gevoeld worden: maar, als het graf zich over den edelen sterveling gesloten heeft, en wij in zijnen lof uitwijden, zoo vereeren wij niet zoozeer hem, maar de deugden, die in hem waren: die deugden stellen wij dan tot voorbeeld en navolging. Wie zal dit wraken? En al wraakte men het, wie zou geene uitzondering toelaten in eenen man, over wien ik nimmer eene andere getuigenis dan ten

goede hoorde: geacht bij allen zonder uitzondering, bij zeer velen bemind, en bij hen meest en hartelijkst geliefd, die hem het best van nabij gekend hebben en gade mogten slaan. Dit voorregt had ik, en ik ben er trotsch op. Daarom kon ik bij den jaardag van zijn overlijden hier niet van hem zwijgen. Dat zijn voorbeeld ons allen en mij zelven beziele met zulke gevoelens, die de rust des gemoeds hier bevorderen, en ons tot hooger en beter voorbereiden kunnen, om, bij het wijken van al het werelds gewemel, en bij het afleggen van al het geleende, zóó gelaten en zóó geduldig als hij, het hoofd op het krankbed neder te leggen, zóó kalm pijn en lijden, — mogt het niet zóó gedurig en afmattend zijn als het zijne, — te verdragen, den laatsten strijd zóó volstandig te strijden, en vrienden en bloedverwanten zóó van harte treurende, als hij na te laten! — Zijn laatste handdruk zal ik nooit vergeten!

FREDERIK GOTTLIEB KLOPSTOCK, BESCHOUWD ALS MENSCH, ALS DICHTER EN ALS CHRISTEN.

Door

J. VAN HARDERWIJK, RZ. (*)

O KLOPSTOCK, als deez' aard' een prooi zal zijn van 't vuur,
En 't Paradijs op 't puin der voorige natuur
Vernieuwd zal bloeijen met het vol getal der vroomen,
Door strijd en door geloof aan 't hoogst verderf ontkomen;
Als iedre wetenschap, die 't menschdom thans behoeft,
Als iedre kunst, hoezeer door nuttigheid beproefd,
Reeds lang vergaan zal zijn, vernietigd en vergeeten,
Men van geen menschlijk boek ook meer den naam zal weten:
Dan zal 't verheerlijkt volk, voor 's Midlaars troon gebukt,
Dat gij geleerd, vermaakt, gesticht hebt en verrukt,
Dan zullen d' Engelen, in hun gewijde kringen,
Geheele bladren nog uit uw' Messias zingen.

MEERMAN.

(*) Voorgedragen in een Letterkundig Genootschap, en in het Rotterdamsch Departement der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, den 7 Nov. 1838.

Zal de beoefenaar van het ware, schoone en goede den naam van lid van het Gemeenebest der Letteren, den naam van wereldburger, met betrekking tot het uitgestrekt gebied van kunst en wetenschap, waardiglijk dragen: hij moet dan niet alleen het oog vestigen op die beroemde mannen, welke zijn geboortegrond heeft opgeleverd; maar is ook verpligt den blik te rigten op dezulken, die elders bloeiden en een nieuw licht voor de kennis en beoefening van Taal-, Dicht- of Letterkunde deden opgaan. De *Nederlander*, die zich hierin van den vreemdeling, zoo schaars met onze Letterkunde zich bekend makende, eervol onderscheidt, huldigt uit dien hoofde zoowel SHAKESPEARE en MILTON, RACINE en CORNEILLE, GELLERT en SCHILLER, die hervormers van den smaak en weigevers van het schoone, als hij HOOFT en VONDEL, DE GROOT en VAN HAREN, VAN EFFEN en BILDERDIJK, die sieraden hunner Eeuw en van hun Vaderland, den welverdienden lof toezwaait. En daar ik mij overtuigd houde, dat mijne Toehoorders dit gevoelen met mij deelen, en zij de letterkundige verdiensten van vreemden niet miskennen, maar veeleer uit hunne werken het schoone en voortreffelijke opzamelen; zoo aarzel ik niet, in dit uur hen te onderhouden over eenen Man, die, als een Genie, hoedanig de Natuur er weinige voortbrengt, door *Duitschland*, ja door *Europa* zelfs vergood, de vereering der beschaafde wereld te allen tijde en door alle eeuwen waardig blijven zal; en heb mij dus voorgenomen, te spreken over FREDERIK GOTTLIEB KLOPSTOCK, wien ik u, geëerde Hoorders! als *Mensch*, als *Dichter* en als *Christen* wilde doen kennen. Wanneer ik door de voorstelling der verdiensten van dezen wereldberoemden Man uwe hoogachting voor, en bewondering van, zijne zeldzame begaafdheden eenigermate verhoogen mogt, zal ik mijne zwakke poging geslaagd en bekroond achten.

Duitschlands beroemde Dichter, de zanger der *Messiade*, FREDERIK GOTTLIEB KLOPSTOCK, (*) was de

(*) Men zie, over KLOPSTOCK: *Er und über ihn*, her-

zoon van een' braven, eerlijken *Duitscher*, die in het stadje *Quedlingburg*, in *Saksen*, waar onze KLOPSTOCK den 2den Julij des jaars 1724 het licht zag, het ambt van Commissieraad bekleedde, en als welgesteld Landpachter de gelegenheid had, om de opvoeding van zijnen zoon gedeeltelijk zelf te besturen. Bij de opleiding zijner ouders en het onderrigt van een' bekwamen huisonderwijzer groeide de jeugdige KLOPSTOCK, onder den invloed eener heerlijke Natuur, gezond en welvarend op. Gelijk het meermalen bij kinderen gaat, dat zij, eerst op zekere jaren gekomen, zich aan oefening en werkzaamheid gewennen, om, eenmaal hunne keuze bij een zeker vak van kunst of wetenschap bepaald hebbende, daarin met reuzenschreden voort te gaan; zoo was het ook met den jongen KLOPSTOCK, die eerst in zijn zestiende jaar aan de toenmalige beroemde *Schulpforte* (eene Latijnsche school in *Saksen*) zich op de beoefening der oude talen en het bestuderen van de meesterstukken der oudheid begon toe te leggen; maar het ook daar ontwaarde, hoe veel deze ter vorming van den smaak en ter veredeling van het dichterlijke gevoel vermogen. Onafgebroken wijdde hij zich aan de studiën toe. De studie van den mensch achtte hij daar reeds de

---

ausgegeben von C. F. KRAMER. *Briefwechsel der Familie* KLOPSTOCK *und* GLEIM'S *Briefe, Nachlese; herausgegeben von* KLAMER SCHMIDT, 2 *Th. Halberstadt* 1810. *Leben* des Dichters voor de *Miniatur-Ausgabe der Deutschen Classiker, Gotha und Newyork. Anekdoten en Karaktertrekken van den beroemden Dichter* KLOPSTOCK, *Mnemosyne*, XII. n. v. II. Verder leze men den 2den brief in REITH'S *Brieven over verscheidene onderwerpen*, 2de D. en VAN KAMPEN'S *Handb. der Hoogd. Letterkunde*, 1ste Stuk, alsmede MEERMAN'S *Narede op de Messiade. Reinisches Conversations-Lexicon.* NIEUWENHUIS, *Woordenboek*, op het Art.; terwijl men in VAN KAMPEN'S bekroonde *Verhandeling over de Heldendichten*, in VAN ALPHEN'S *Dichtkundige Verhandelingen*, en andere in deze Verhandeling aangehaalde werken, belangrijke oordeelkundige aanmerkingen over de verdiensten des Dichters opzamelen kan.

hoogste en voornaamste. Zijne medemakkers opmerkzaam in hunne bedrijven gadeslaan, was hem leerrijker bezigheid, dan boeken, school of onderrigt hem geven konden. Niet dat de jongeling afgetrokken, stroef, als voor onschuldige vermaken en vrolijkheid koud en ongevoelig, onder zijne medescholieren rondwaarde. Integendeel, de spranken van zijn oorspronkelijk genie verspreidden, bij de zachtheid en edelaardigheid van zijn hart, over zijne gesprekken eene aangename tint; terwijl eene fijne ironie, die nimmer tot hekelachtige beleediging oversloeg, bij beleefden omgang, in alles doorstraalde. Uitspanning was hem altijd aangenaam: jagen, loopen, springen en velerlei vermoeijende spelen waren zijne hoofdliefhebberij; en als men van muzijk of schilderkunst sprak, dan gloeide zijne ziel voor het edele en verhevene dier kunsten. Over schilderkunst vooral, wist hij met scherpzinnigheid en smaak te oordeelen, en gaf hiervan in een Duitsch Tijdschrift, *der Nordische Aufseher* genaamd, belangrijke proeven; ontvouwende in hetzelve zijn gevoelen over verschillende voorstellingen uit de gewijde geschiedenis, door voorname schilders vervaardigd, die alle, met de bijgevoegde aanmerkingen, van zijne kunstkennis de duidelijkste blijken opleverden. (*) Ja, dat gevoel voor het schoone, door de werken der Ouden steeds meer bij hem verlevendigd, verfijnd en veredeld, deed hem daarom in het stelselmatige, aan de beoefening der Godgeleerdheid verbonden, waaraan hij zich vervolgens meende toe te wijden, geen behagen vinden, maar wekte hem wel op voor de schoonheden, in de schriften des Bijbels zoo bij uitnemendheid voorhanden; terwijl het grootsche en verhevene der H. Schrift, waarin de Poëzij der Profeten zoo heerlijk uitblinkt, hem eene vurige hoogachting en diepen eerbied voor dezelve inboezemde. Zijn genie hield zich in hoogere spheren op.

(*) Zie *Kleine Bijdragen ter bevordering van wetenschap en deugd*, door H. VAN ALPHEN, bl. 127, waar men bl. 129 eene andere plaats, ten bewijze van zijn gevoel voor de schilderkunst verstrekkende, vindt opgeteekend.

Hij leefde en zweefde met zijne gansche ziel in het heiligdom der Zanggodinnen, waarin hij eenmaal als Priester wenschte op te treden. Te midden echter van die hoop en dat genot gevoelde hij behoefte aan een' vriend, om de gewaarwordingen zijner ziel mede te deelen. In *Jena* mogt hij zulk eenen niet aantreffen. In *Leipzig*, werwaarts hij zich in 1746 begaf, gelukte het hem, eenen zoodanigen, in den edelen SCHMIDT, te vinden, met wien hij het verbond der opregtste vriendschap sloot, en door wien de jeugdige Dichter, die toen reeds het ontwerp, om den Messias te bezingen, te *Jena* gevormd had, in de letterkundige kringen werd ingeleid, van welke een GARTNER, SCHLEGEL, GISEKE, ZACHARIA, RABENER, EBERT, GELLERT en anderen, als de roem van *Leipzig*, leden waren. In deze vereenigingen bevond zich KLOPSTOCK op zijne regte plaats. Hier droeg men elkander zijnen letterarbeid voor; wederzijdsche bescheidene beoordeeling scherpte het vernuft; nieuwe gezigtspunten werden voor vakken van kunst en wetenschap geopend; de smaak werd verfijnd en gezuiverd; terwijl men datgene, wat men als het beste dier voortbrengselen beschouwde, in de *Bremer Bijdragen*, een Tijdschrift door CRAMER en GELLERT uitgegeven, liet plaatsen (*). In dat Tijdschrift werden, schoon tegen KLOPSTOCK's eerste meening, de drie eerste zangen der *Messiade*, echter zonder naam, opgenomen. De geestdrift van zijnen vriend SCHMIDT, die alleen van zijn plan kennis droeg, bragt de zaak, naar KLOPSTOCK's gevoelen te ontijdig, uit.

Het was nu bekend, en onbeschrijflijk groot was de indruk, dien de zangen op het algemeen maakten; bijna ongelooflijk de vereering en hulde, (wij zullen van dezelve nader, bij de beschouwing zijner dichterlijke verdiensten, hooren) die KLOPSTOCK allerwegen ontving; en terwijl de van alle kanten opstijgende wierook van lof en toejuiching anderen zou bedwelmd hebben, bleef KLOPSTOCK, in gezelligheid, in vrolijkheid en in hooge schatting van zijne

(*) *Bremer Bijdragen*, bij HERMIAD, te *Halle*, in 1748.

vrienden, steeds dezelfde. Te ontkennen viel het niet, dat een zeker uitkomend gevoel van eigenwaarde, een gevoel van de kracht zijner ziel, dat echter verre van trotschheid verwijderd was, het gevoel: *Ik ben* KLOPSTOCK, hem eigen was; maar ongevergd sprak hij toch zelden van zichzelven of van zijne studiën, — zeer vrolijk en onderhoudend liefst over dagelijksche onderwerpen. Wij vinden daarvan eene zeer eigenaardige bijzonderheid opgeteekend: GÖTHE, die van zijnen omgang zeer hooge verwachting opgevat en zich van denzelven ongemeen veel leerrijks beloofd had, werd niet weinig teleurgesteld, toen KLOPSTOCK hem volstrekt niet over poëzij, maar over het schaatsenrijden (hetwelk hij hartstogtelijk beminde) en over de voordeelen der Hollandsche of Friesche manier hoorde spreken (*). Ja, M. H.! zoo als hij GLEIM beschrijft, was hij zelf: Een lieveling der blijdschap, die alleen met de vrienden van SOCRATES lacht; dien de avondster, na de pligten van den dag, sneller vleugels geeft, en den ernst der wijsheid zijne bloemen te gemoet strooit. Een maannacht op het ijs was bij hem een feestnacht der Goden. De *Hollanders* achtte hij het meeste na de *Duitschers*, omdat zij de tirannen verjoegen en — de beste schaatsenrijders waren (†). Opgeruimdheid, levendigheid en vrolijkheid waren grondtrekken van zijn karakter. Deze toonde hij steeds te midden zijner vrienden, zoowel bij zijn tweejarig verblijf te *Langensalza*, als in 1750 te *Zurich* bij zijnen vriend BODMER, ten wiens huize hij zich een jaar ophield; terwijl hij op de kleine reizen, die deze met zijne vrienden, in de omliggende Cantons, des zomers maakte, de ziel en de vreugd van het gezelschap was. Had hij eene Ode aan het ijsvermaak gewijd (§), de oude Rhijn-

(*) Mede opgeteekend in het *Handboek der Hoogduitsche Letterkunde* door den Hoogleeraar VAN KAMPEN, Iste Stuk, bl. 100.

(†) *Anekdoten en Karaktertrekken*, *Mnemosyne*, D. XII, bl, 311.

(§) Zie zijne Ode *der Eislauf*, het gevaar tevens van dat vermaak aan het einde derzelve schetsende, voorzeker de

wijn (*) werd ook door hem bezongen; en als de reizigers bij den gewonen waard vertoefden, kon het genot des schuimenden bekers den Dichter tot anacreontische vrolijkheid wekken. Dan gevoelde hij al het schoone der Natuur, en bij gepaste ingetogenheid was hij, als het maanlicht aan den hemel blonk en de witte marmeren tafel met rozen bestrooid lag, nimmer de eerste, die de plek verlaten wilde, maar nam er geen afscheid van dan na het gloren der eerste morgenstralen en wanneer hij de herlevende zon, zoo als hij ze in eene zijner Oden noemde, in het aangezigt begroeten mogt (†).

Gelijk zijn hart voor vriendschap en vrolijkheid geopend was, zoo gevoelde ook KLOPSTOCK in zijne jeugd de liefde, gelijk ze een hart gevoelt, dat tot het zaligende genot derzelve geschapen is. Eene liefde voor de zuster van zijnen vriend SCHMIDT, door haar wel met hooge achting maar niet met wederliefde beantwoord, stortte hem, na het afbreken der verbindtenis met deze zijne geliefde FANNY, in eene langdurige zwaarmoedigheid, waarvan zijne toenmalige geschriften de sporen dragen, en die eerst na verscheidene jaren gelukkig werd opgeheven door de kennismaking met de door hem aangebedene en verheerlijkte META (eigenlijk MARGARETHA) MOLLER. Door den Staatsdienaar BERNSTORFF, op last des Konings van *Denemarken*, FREDERIK DEN V, die hem onverwacht een jaargeld van 400 rijksdaalders ter voltooijing zijner *Messiade* had toegelegd, uitgenoodigd, om naar *Koppenhagen* te komen, en zijnen weg over *Brunswijk* en *Ham-*

---

herinnering bij hem verlevendigd wordende van den toestand, waarin hij zich eens op het ijs bevonden had, toen hij alleen door zijne tegenwoordigheid van geest gered werd, die hem zijnen geleider zelf de middelen tot zijne redding deed aanwijzen. *Oden*, 3 Buch, S. 201.

(*) *Oden*, 2tes Buch, S. 164.

(†) Zie deswege eene zeer karakteristieke bijzonderheid in KLEIN's *Biographie. Miniatur Bibl. der Deutschen Classiker, Gotha und Newyork, S.* 86. *u. s. w.*

burg nemende, leerde hij haar in laatstgenoemde stad kennen. Zij is door hem als zijne CIDLI in verschillende voortreffelijke Oden bezongen en vereerd geworden (*). In den jare 1754 werd de echtknoop gelegd, en eene liefde verzegeld, wier reine gloed nimmer verdoofd werd door al de wisselingen van het lot. Te schoon echter praalde die zon zijns aardschen geluks, om lang in dien glans te prijken. Reeds op den 25 November 1758 werd zijne dierbare META, met een nog ongeboren kind, door den dood aan zijn hart ontrukt; terwijl hij het stoffelijk overblijfsel van haar, die de gelukzaligheid zijns levens was, in het dorp *Ottensen*, bij *Hamburg*, ter aarde bestelde (†). Hoe diep treurig en tot in de ziel gewond KLOPSTOCK ook nu zijne levensdagen sleet, de geestkracht des edelen zangers was echter tot zulk eene hoogte gestegen, dat hij met bedaardheid en onderwerping, en opgebeurd door de hartelijke vriendschap van zijnen beschermer, den Staatsdienaar BERNSTORFF, in de beoefening der heilige Dichtkunst weder eenige rust en opgeruimdheid vond, en nu ook met onafgebroken ijver aan zijnen *Messias* bleef arbeiden. Had hij, toen velen zijner vrienden zich vroeger uit *Leipzig* verwijderden, ook die stad, waar hij zich destijds eenzaam en treurig gevoelde, verlaten; bij de verwijdering van BERNSTORFF, in 1771, uit het Ministerie, vertrok hij ook van *Koppenhagen*, en ging naar *Hamburg*, met behoud van het Deensche jaargeld, in de hoedanigheid van Raad van Legatie, hetwelk nader met de benoeming van Hofraad van *Baden* en de daaraan toegezegde jaarwedde, door den edelen Keurvorst van *Baden*, die hem naar *Carls-*

(*) Zie: *Oden von* KLOPSTOCK, 2tes Buch.

(†) Over META, haar karakter, hare liefde jegens KLOPSTOCK, en bijzonder zijn en haar leven betreffende, zie men *Nagelaten Schriften* van MARGARETHA KLOPSTOCK, uit het Hoogduitsch, *Amst.* 1788. Dat was eene liefde! zoo vinden wij opgeteekend; het waren twee zielen geheel voor elkander geschapen, zoo snel, zoo wonderbaar bijeengevoerd. *Anecdoten en Karaktertrekken van* KLOPSTOCK, *Mnemosyne*, D. XII, bl. 290.

ruhe ontbood, vermeerderd werd. Zijne dierbare, onvergetelijke META zweefde hem echter al te zeer voor den geest. *Carlsruhe* bood hem geen genoegen aan. Het oord, in welks nabijheid zij rustte, was de plaats, waarnaar zijn verlangen zich uitstrekte. Hij ijlde naar *Hamburg* terug, waar hij, in den schoot der vriendschap en in de schaduw der linden van *Ottensen*, datgene vond, wat hij elders te vergeefs gezocht had.

Waren vriendschap en liefde de edele trekken, die zijn karakter versierden, eene andere hem eigene en hoogstvereerende eigenschap was zijne vaderlands- en vrijheidsliefde. Het was dat laatste gevoel vooral, hetwelk hem de Fransche Staatsomwenteling deed toejuichen, en den voor vrijheid gloeijenden KLOPSTOCK in het begin met de verhevenste gewaarwordingen, die hij in den hoogen toon der Ode uitdrukte, vervulde. Dan, hij zag het, helaas! hoe de dolzinnigste ongebondenheid, geen regt van anderen erkennende, de geheele omverwerping van het welzijn des Staats beoogende, gruwelijk en misdadig voortholde, en zoowel de schoonste zaak als de eer der natie schandelijk bezoedelde. Het was die vrijheid niet, welke KLOPSTOCK eerbiedigde; want hij zag den heiligsten naam, zoo als zeker Schrijver zich teregt uitdrukt, door bijna Turksche monsters ontwijd (*); en, hoewel door de Nationale vergadering met het Fransche burgerregt vereerd, verfoeide en verachtte hij echter een volk, hetwelk hij bezongen had, menig gedicht, op *Frankrijks* vrijheid vervaardigd, aan de vlammen prijsgevende. Op meer dan zeventigjarigen ouderdom kon het niet anders, of deze staatsberoeringen moesten den braven KLOPSTOCK inniglijk grieven. Zacht en gerust vloden toch zijne overige levensdagen in het bezit eener tweede gade, met welke hij thans gelukkig verbonden was, daarhenen, tot dat een aanval van beroerte, op eenen zomerdag, met zijnen vriend den Domheer MEIJER en eenige andere vrienden, *Ottensen*

(*) VAN KAMPEN, Handb. der Hoogd. Letterk. 1ste Stuk, bl. 99.

willende bezoeken, hem overviel. Na langdurige bedlegering herstelde hij weder eenigermate, en met den herfst van het jaar 1802 deden aan zijne vrienden zich de aangenaamste teekenen voor KLOPSTOCK's genezing op. In den winter van het volgende naderde, door nieuwe aanvallen gefolterd, zijn levenseinde, en *Duitschlands* eeuwige roem en eerste Dichter, het sieraad zijner Eeuw, de bewondering zijner natie, stierf op den 14 Maart 1803, betreurd door allen, die ware verdiensten wisten hoog te schatten en te vereeren.

Alleraandoenlijkst, plegtig en luisterrijk was zijne ter aarde bestelling. Alle aanzienlijken, de geestelijken en Hoogleeraren van *Hamburg*, de buitenlandsche gezanten zelfs, allen hadden zich vrijwillig vereenigd, om de laatste eere den vereeuwigden doode te bewijzen. De, door eene eerewacht omringde, lijkkoets trok, onder het gelui der klokken, gevolgd door zes en zestig koetsen, naar *Altona*. Daar werd dezelve door de hooge Regering en personen van allerlei rang ontvangen. In het wit gekleede meisjes gingen de lijkstaatsie, die nu met nog vijftig koetsen vermeerderd werd, met bloemen en kransen vooruit. Op het kerkhof te *Ottensen* werd de geheele optogt door eene overheerlijke treurmuzijk, door meer dan honderd instrumenten uitgevoerd, ontvangen. In de kerk werd de kist geplaatst, en het Dichtstuk de *Messiade*, in eigen handschrift van KLOPSTOCK, op dezelve nedergelegd, waarop de zoon van den Domheer MEIJER, KLOPSTOCK's vriend, het dichterlijk gedenkstuk met een' lauwerkrans versierde, en MEIJER vervolgens zelf in eene korte toespraak de verdiensten des afgestorvenen schilderde, sluitende zijne rede met, uit den 12den zang, der *Messiade* de roerende beschrijving van MARIA's dood voor te lezen. Nu werd het lijk opgenomen en, onder koorgezang van een aantal jongelingen en meisjes, die een der liederen van KLOPSTOCK aanhieven, ten grave gedragen, en naast zijne geliefde META nedergezet; wordende de plegtigheid besloten, door de kist met lauriertakken en de eerste bloemen der lente te bestrooijen.

Wanneer wij, Toehoorders! nu de trekken van zijn ka-

rakter als in één brandpunt verzamelen, dan treffen wij in KLOPSTOCK een' man aan, die, bij gulle vrolijkheid en opgeruimdheid, een zuiver gevoel voor vriendschap en liefde in den boezem omdroeg; die, bij het bezit van de uitstekendste begaafdheden, zich op dezelve nimmer trotschelijk verhief; die, bij vijandschap tegen alle navolging van vreemden, daar het Duitsche vaderland zijn afgod was, de veranderingen bij anderen, in staatkundige bedrijven of maatschappelijke belangen, waren ze uit de echte beginselen van vaderlands- en vrijheidsliefde voortgesproten, niet voorbijzag; die, bedaardheid van geest aan eene innerlijke zielskracht en zelfbeheersching parende, een voorbeeld van minzaamheid, van deugd en van dat godsdienstig gevoel was, hetwelk, als de grondtoon zijner onsterfelijke zangen, op zijn sterfbed, verhoogd door gelatenheid en geloofsvertrouwen, heerlijk zich kennen deed, en, waar het in zijne dichterlijke toonen niet genoeg mogt doorklinken, op de schitterendste wijze in zijne Christelijke betuigingen, zoo als wij nader vernemen zullen, uitblinkt.

(*Het slot in het volgende Nommer.*)

DE STEPPEN VAN HET ZUIDELIJKE RUSLAND.

(*Vervolg van bl.* 554.)

Ziehier ons dan in het land der *Tschabawns* (der kudden) — dit is de gewone uitroep der reizigers, wanneer zij den voet op de Steppe zetten. En werkelijk, het eerste voorwerp, hetwelk zich voor het oog eens vreemdelings opdoet, is bijna altijd een dier talrijke schaapskudden, waarin de rijkdom der Russische grooten bestaat. Deze zien daarin niets belangrijks dan hunne schapen; maar voor de buitenlanders levert het zwervende leven, hetwelk de *Taboentschiks*, of herders, leiden, bijzonderheden, welke hunne opmerking inderdaad verdienen.

Wanneer men van de Steppen spreekt, verzuimt men nimmer de wilde paarden te vermelden, die er gevonden worden. Evenwel moet deze uitdrukking niet dan onder

zekere beperkingen aangenomen worden. Reeds sedert lang heeft dat gedeelte der Steppen, hetwelk tot *Rusland* behoort, opgehouden eigenlijk gezegde wilde paarden te bevatten; het is zelfs onmogelijk, met juistheid het reeds zeer verwijderde tijdpunt aan te geven, toen dit edele dier in volle vrijheid door de vlakten zwierf, welke de *Zwarte Zee* bezoomen. Heden ten dage heeft elke *taboen*, of kudde, zijnen eigenaar, aan wien de *taboentschik* rekenschap verschuldigd is van ieder stuk vee, dat verloren raakt of gestolen wordt. Het is nog slechts in het hart van *Tartarije*, of in de wildernissen, die zich langs het meer *Aral* uitstrekken, dat men paarden ontmoet, die geheel in den natuurstaat leven. Nogtans ook in de Steppen genieten zij eenen toestand, die eene volkomene vrijheid tamelijk nabij komt, en zij vertoonen zich dus aan den blik des waarnemers uit een geheel ander oogpunt, dan die dieren zich in ons *Europa* aan hem voordoen. Daarom ook, hoezeer de schapen onder het vee, waarmede dit land bevolkt is, de eerste plaats bekleeden, en men drie kudden dezer dieren ontmoet, tegen één drift runderen of paarden, willen wij eene schildering van die stoeterijen geven, waaruit bijna geheel de keizerlijke ruiterij van paarden voorzien wordt, en waaruit de regering des noods hulpmiddelen zou kunnen trekken, gelijk geen ander land ter wereld dezelve bezit.

Verscheidene Russische grooten bezitten in de Steppen uitgestrekte domeinen. Onder dezelve noemt men wel voornamelijk de familiën der POTOCKI, der ORLOFF, der RASUMOFFSKY, der SKARSCHINSKY, der WORONZOFF en andere. De bevolking is er nog zoo gering, om van geene andere hindernissen te spreken, dat die geslachten wel gedwongen zijn, een aanmerkelijk deel hunner landerijen onbebouwd te laten. Ook hebben de rijksten dier heeren begrepen, dat hun belang medebragt, zich hoofdzakelijk op het aanfokken van schapen, rundvee en paarden toe te leggen. Naar het schijnt is reeds in de oudste tijden deze nijverheidstak die des lands geweest.

Als kern van een' *taboen* zendt men, onder hoede van eenen herder, een zeker aantal hengsten en merriën naar de Steppen. De veulens blijven bij de moederpaarden, en men laat de kudde aangroeijen, tot dat zij het bepaalde cijfer bereikt heeft, welk cijfer naar de uitgestrektheid en vruchtbaarheid van het domein geregeld wordt. Zelden be-

staat een *taboen* uit meer dan duizend paarden; maar er zijn eigenaars, die, naar men verzekert, op onderscheidene plaatsen, tot acht, ja tien zoodanige *taboens* bezitten. Eerst wanneer de kudde voltallig geworden is, begint zij vrucht te geven, hetzij doordien de jonge paarden op het domein zelf gebruikt worden, hetzij doordien men ze aan bijzondere personen of aan de gelastigden der regering verkoopt.

De *taboentschik*, aan wiens zorgen de *taboen* vertrouwd is, moet met eene onvermoeide werkzaamheid begaafd zijn, als ook met een ligchaamsgestel van ijzer, gelijkelijk gehard tegen de uitersten van konde en hitte, en in staat dezelve te verduren, zonder eenige beschutting te hebben, zelfs niet die der geringste struik of heester. Het moet hem onverschillig wezen, zijne legerstede op het natte gras te nemen, of op een' kalen grond, die twaalf uren lang door de bijna loodregt daarop brandende zonnestralen doorgloeid geworden is. Zelden vindt hij eene hut, die hem tegen de strengste winterkoude beschermen kan; en wanneer de hitte des zomers gekomen is, ofschoon hij zich als in een' oven bevindt en eene gloeijende lucht inademt, moet hij nagenoeg den geheelen dag door in den zadel blijven, elk oogenblik gereed, om op vollen galop de afdwalende paarden te vervolgen, of een veulentje te hulp te snellen, dat door eenen wolf wordt aangegrepen.

De schaapherders voeren hunne huizen met zich, te weten groote wagens, van welke zij zich op hunne zwerftogten nimmer ontdoen, waarin zij, bij stormen, eene wijkplaats vinden en er ook den nacht in doorbrengen; maar die weelde is den *taboentschik* ontzegd; de kudde, waarvoor hij instaat, mag geen oogenblik aan haarzelve overgelaten blijven. Men begrijpt, dat de duizend paarden, die aan zijne hoede vertrouwd zijn, niet met de orde en ondergeschiktheid der paarden van een regement bijeenblijven. Men mag twijfelen, of wel een kavallerie-adjudant, op den dag van eenen veldslag, meer te rennen en in het oog te houden heeft, dan een *taboentschik* op den rustigsten zijner dagen. Met waarheid kan men zeggen, dat hij den tijd niet heeft om een enkel oogenblik uit den zadel te stijgen. Te paard eet hij, te paard slaapt hij; zelfs moet hij zijnen slaap nemen op de uren, wanneer andere menschen waken; want de paarden verwijderen zich inzonderheid des nachts van den troep, en op dien tijd is ook de meeste waakzaamheid noo-

dig, om de aanvallen van wolven en van dieven af te weren. Jaagt een sneeuwstorm over de Steppe, zoo moet de arme *taboentschik*, in plaats van aan den orkaan den rug te kunnen toekeeren, het oog op zijne paarden hebben, hen in bedwang houden, zoo zij schrikken, en hen najagen, om hen terug te halen, zoo zij zich verstrooijen.

Hij is bijna geheel in huiden gekleed, die door een' lederen gordel bijeen gehouden worden. Aan dien gordel heeft hij de onderscheidene werktuigen en geneesmiddelen hangen, waarvan de veeärtsen zich bedienen, gelijk ook eenige wonderlijke sieraden; eene groote Tartaarsche muts, van rolronde gedaante en uit lammervel gemaakt, beschut zijn hoofd, en over dit alles werpt hij zijne *srieta*, of zijnen zeer ruimen wollen mantel, die van eene kap voorzien is, om er, des vereischt, het hoofd mede te kunnen omhullen. Meestal dient echter die kap slechts tot bergzak en etenskas.

De *taboentschik* is met nog verscheiden andere uitrustingstukken beladen, zonder welke hij niet wagen zou, eenen stap in de wildernis te doen. Van dezelve is de *karabnik* een der gewigtigste. Dit is eene zweep, met een' wel is waar korten steel, maar waarvan de slag somwijlen vijftien tot achttien voet lang is. Dit werktuig is zijn schepter; hij heeft het onafgebroken in de hand, en bedient zich daarvan, om de rustelooze dieren, waarover hij heerscht, te besturen. In de tweede plaats komt zijn slinger. De *taboentschik* bezigt dien tot dezelfde einden, waartoe de inwoners van *Zuid-Amerika* hunnen *lasso* gebruiken: wanneer hij zijnen slinger in de hand heeft, mist hij zelden den hals van het paard, dat hij stuiten wil. De wolvenveller is nog een onmisbaar stuk zijner uitrusting. Die knods hangt aan den knop van zijnen zadel, binnen het bereik zijner hand; zij is drie of vier voeten lang en aan het uiteinde van een' zwaren ijzeren bal voorzien. De *taboentschik* bedient zich met eene bewonderenswaardige behendigheid van dit geduchte wapen. Op zijn paard gezeten, dat in den razendsten galop voortrent, werpt hij dien nimmer missenden *tomahawk* den wolf naar den kop; de kogel van den Amerikaanschen *backwoodsman* geeft niet sneller en zekerder den dood.

Op al zijne togten draagt de *taboentschik* een' lederen zak vol water met zich; immers weet hij niet, wanneer en waar hij een' put zal ontmoeten; zelfs is hij onbewust, of hij dien al dan niet verdroogd zal vinden. Voorts is nog een brood-

tak en eene flesch brandewijn een noodwendig deel zijner bagaadje. Voeg hierbij eene menigte andere kleine benoodigdheden, welke hij aan zijne kleederen of aan den zadel van zijn paard gehecht heeft. Dus gewapend en uitgerust, dringt hij de onmetelijke vlakten der onbewoonde Steppen in. Van dat oogenblik kan hij slechts op zijne eigene krachten en hulpmiddelen rekenen; hij moet zichzelven genoeg zijn. Met zijn' *harabnik* moet hij zijne kudde in ondergeschiktheid weten te houden, met zijne knods moet hij haar weten te verdedigen; voorwaar eene moeijelijke taak, die onafgebroken vlijt en waakzaamheid vereischt. Hetgeen hem de meeste belemmering verwekt, is de tegenwoordigheid van eenige oude hengsten, die, tien of twaalf jaren in de Steppen hebbende doorgebragt, zonder immer de lucht van eenen stal geroken of bit of spoor gevoeld te hebben, volstrekt onhandelbaar en onbedwingbaar worden, zoodat de *taboentschik* niet zelden dreigt, zijnen post te zullen nederleggen, indien men hen niet uit de kudde wegneemt.

Zulk eene levenswijs, zoo vol vermoeijenissen en gevaren, kan onmogelijk lang volgehouden worden. Hoogstens na vijftien jaren dienst is de *taboentschik* niet meer in staat zijnen post te vervullen. Het loon, hetwelk hij trekt, is echter ook aan het leed, hetwelk hij lijdt, geëvenredigd; want altijd is de *taboentschik* een loontrekkend dienaar. Noch vrees voor straf, noch hoop op belooning zou van eenen lijfeigene die onafgebrokene waakzaamheid verwerven, zonder welke een *taboen* in minder dan eene maand tot niet versmolten zou zijn. Het loon van den *taboentschik* regelt zich naar het getal paarden, die aan zijne zorgen toevertrouwd zijn. Voor elk dezer dieren geniet hij gewoonlijk vijf of zes roebels in het jaar. Hij kan dus, zoo het hem gelukt de wolven en de dieven van zijne kudde af te houden, 's jaars tot zesduizend roebels winnen; maar daarentegen komt ook elk gestolen of verslonden paard voor zijne rekening. Paardendieverij nu wordt in de Steppen op zulk eene groote schaal en met zoo veel list en stoutheid gedreven, dat de ongelukkige veehoeder in éénen nacht soms wel de helft van zijn jaarsloon kan verliezen. Daarenboven moet hij op zijne kosten de medehelpers, of onderwachters, welke hij onder zijne bevelen heeft, bezoldigen. Voor een' *taboen* van duizend paarden zijn niet minder dan drie zulke lieden noodig. Doch, niettegenstaande dezen aftrek, kan een *taboen-*

tschik, met zorg en schranderheid, aanzienlijke sommen overwinnen. Weinigen hunner met dat al verzamelen een kapitaaltje tegen den tijd, dat zij hun beroep moeten opgeven.

Middelerwijl vormen de gevaren, welke zij onophoudelijk moeten trotseren, de *taboentschiks* tot de wildste en onverschrokkenste lieden, welke men ter wereld vinden kan. Het is eene algemeen erkende zaak, dat hij, die deze levenswijs twee of drie jaren lang geleid heeft, voortaan onbekwaam is, om zich naar vreedzame en regelmatige levensgewoonten te buigen. Van een' anderen kant hoedt ieder, die in eenig min vermoeijend en min gevaarlijk beroep een middel van kostwinning vinden kan, zich wel, dat van *taboentschik* te omhelzen. Vandaar dat slechts lieden uit de heffe des volks het bij de hand nemen. Daar nu hierbij hunne beurs gemeenlijk steeds wèl voorzien is, geven zij zich in kroegen en kitten, welke men op sommige plaatsen der Steppen ontmoet, aan de geduchtste ligtmisserijen over. Geheele nachten brengen zij er met drinken en spelen door, niettegenstaande den aard hunner ambtspligten, welke hen verbiedt, den *taboen* een enkel oogenblik te verlaten. Zoodra de dag komt, rennen zij op vollen galop weder naar de kudde, die in den tusschentijd aan de waakzaamheid der onderwachters toevertrouwd gebleven is.

De *taboentschiks* leven in gedurige vrees voor paardendieven, en desniettegenstaande is er misschien onder hen niet een eenige, die niet zelf bereid is paarden te stelen, zoodra hij er slechts gelegenheid toe vindt. De reiziger, die des nachts zijn paard buiten heeft laten grazen en het met den dag niet wedervindt, de boer, die eenig stuk van zijn vee vermist, moet zijne nasporingen beginnen met te vernemen, of er ook een *taboen* in de nabuurschap geweest is. Alsdan moeten zij zich haasten; want de *taboentschik* verliest geenen tijd, om zich van hetgeen zijn diefstal hem verschaft heeft te ontdoen; rund of paard, hij verkoopt of verruilt het aan den eersten den besten veehoeder, herder of *taboentschik*, dien hij ontmoet; deze verruilt of verkoopt het weder aan een' ander: in weinige dagen bereikt op deze wijs, van hand tot hand gaande, een aan de oevers van den *Dnieper* gestolen paard de boorden van den *Donau*. Nog zoekt soms de wettige eigenaar hetzelve, wanneer het reeds buiten het grondgebied van den Czaar gevoerd is en een deel uitmaakt der stoeterij van eenen Hongaarschen magnaat.

Ten gevolge zijner ongeregelde levenswijs en van de uitsporigheden, waarmede hij zich bezoedelt, is de *taboentschik* bijna nergens wèl gezien; niettemin tracht men hem tot vriend en vreest men hem tot vijand te hebben. Zijn meester zelf ontziet hem; want hij is geen bediende, dien men elk oogenblik, wanneer men verkiest, kan wegjagen: hebben eenmaal de paarden van een' *taboen* zich aan zijne oppassing gewend, zoo weigeren zij naar de stem van een' ander te luisteren. Hij kent ze alle stuk voor stuk; hij weet, wat ieders gebreken en wat ieders goede hoedanigheden zijn, welke dieren behooren verkocht en welke behooren behouden te worden; hij weet ook, waar men de beste weideplaatsen vinden kan; in één woord, hij heeft zich noodzakelijk gemaakt, en heeft de bewustheid dat hij het is. Dus bijna van straffeloosheid verzekerd, misbruikt hij meestal de voordeelen van zijnen stand, en matigt zich de diepste verachting aan voor de *tschabawns* en *tscheredniks*, (schapen- en ossenhoeders) eerlijke en vreedzame lieden, welke hij beschouwt als tot een minder edel ras, dan het zijne, te behooren.

De grootste paardenmarkten tusschen *Dnieper* en *Dniester* worden te *Balta* en te *Berditscheff* gehouden. De paarden worden zonder eenigen halster of andere belemmering derwaarts gevoerd. Bij het trekken door steden en dorpen schrikken zij niet zelden voor de hun ongewone voorwerpen, welke zij ontmoeten. Hierover bekommeren hunne geleiders zich in geenen deele, daar de ondervinding hen geleerd heeft, dat vrees het beste middel is, om hunne beesten te beletten zich te verstrooijen. Op de marktplaats aangekomen, wordt de *taboen*, met den *taboentschik* er bij, in eene omtuining opgesloten, buiten welke de eigenaar zich nederzet. De koopers gaan de omtuining rond, ten einde hunne keus te vestigen. Zij moeten zich niet verbeelden, dat men de paarden voor hen op en neder zal doen draven, ten einde zij dezelve te beter mogen onderzoeken. Zij moeten zelven daarover oordeelen, naar de kenteekens, welke zij kunnen opmerken. »Ik heb geene andere paarden te koop dan wilde," zegt de eigenaar; »bezie ze zoo lang gij verkiest. Dit paard hier is vijf jaren oud; daarvan ben ik zeker, omdat het in mijne Steppen opgekweekt is; meer weet ik er niet van; het moet honderd roebels kosten; wilt gij het koopen?" — »Ja." — »Nu, dan zal ik bevel ge-

ven, dat men het opvange; maar ik raad u, den *taboentschik* eene goede fooi te geven, opdat hij zorgdrage, het dier bij het vangen niet te kwetsen."

Deze waarschuwing is iets, dat men niet in den wind mag slaan; want, zoo er bij dit vangen niet uiterst behoedzaam te werk gegaan wordt, kan het paard zich erg genoeg beschadigen, en daar het eerst na den gesloten koop wordt opgevangen, zoo is het verlies voor rekening van den kooper, niet van den verkooper. Is de *taboentschik* met de hem gereikte fooi tevreden, dan nadert hij zachtelijk het hem aangewezen paard, en slaat het zijnen slinger om den hals, zoodat het niet gekwetst wordt; in het tegenovergestelde geval werpt hij het met een' singel op den grond. Het dier, dat in het eerst, zoo hoog het kan en uit al zijne krachten, steigert, bedaart allengskens en duldt dat zijn nieuwe meester het wegvoere; maar deze heeft soms nog wel een jaar noodig, eer hij het de kwade gewoonten en nukken afwent, welke het door deszelfs eerste opvoeding verkregen heeft.

Doch de koopen, welke op deze markten gesloten worden, zijn van weinig beduidenis, wanneer men ze vergelijkt met die, welke in de Steppen zelven plaats hebben. De gelastigden der Russische regering en andere paardenkoopers bezoeken achter elkander de onderscheidene *taboens*, kiezen de paarden, welke hun bevallen, en betalen dezelve bij de gis, tegen zooveel per stuk. Het is algemeen aangenomen, dat van de paarden in een' en denzelfden *taboen* nagenoeg het een zoo veel waard is als het ander; dat wil zeggen, dat allen wild, vol gebreken en moeijelijk te temmen zijn. Enkele *taboens* echter hebben eenen beteren naam, en de daarin opgekweekte paarden gelden meer.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

HET AMERIKAANSCHE GRASVELD EN MOERAS.

(Eene Ontmoeting in *Louisiana.*)

Het was een zwoele namiddag in de maand September van het jaar 18—. Mijn vriend CARLETON en ik hadden drie dagen lang rondgezworven door de Grasvelden (*prairies*), en onze blikken dozen en andere bewaarplaatsen bijna ge-

heel gevuld met exemplaren van zeldzame en merkwaardige planten. Doch wij hadden ook den tol voor onzen ijver als naturalisten betaald en waren door de zon volkomen geroost, die den ganschen tijd van onze omzwervingen ons met eenen gloed had beschenen, alleen te begrijpen door hen, die de *prairies* van *Louisiana* ooit hebben bezocht. Wat de zaak nog erger maakte, onze kleine voorraad van wijn was spoedig verbruikt; een weinig *taffia*, waarmede wij onze flesschen weder hadden aangevuld, was ook verdwenen, en het water, dat wij aantroffen, was niet alleen schaarsch, maar bevatte ook zoovele plantaardige en dierlijke bestanddeelen, dat het ondrinkbaar was, zoo het niet op deze of gene wijze smakelijk werd gemaakt. In dezen nood hielden wij halt onder eene groep witte walnotenboomen, en zonden MARTIN, den Acadischen bediende van CARLETON, op verkenning uit. Hij had ons verzekerd, dat wij weldra een' of anderen troep *Amerikanen*, varkens van *Yankees*, gelijk hij ze noemde, zouden ontmoeten, die ondanks den haat, hun door *Acadiërs* en *Creolen* toegedragen, dagelijks in die streken talrijker werden.

Na een geheel uur in angstige spanning de terugkomst van MARTIN te hebben afgewacht, gedurende welken tijd de lucht al zwoeler en zwoeler scheen te worden, begon mijn reisgezel zijn geduld te verliezen. »Wat kan de kerel toch uitvoeren?" riep hij. »Blaas eens op den hoorn," voegde hij er bij, mij het instrument toereikende. »Ik kan het zelf niet doen; want mijn tong kleeft aan mijn verhemelte door hitte en droogte." Ik bragt den hoorn aan mijnen mond en blies. Doch de voortgebragte toonen waren niet de heldere krachtige geluiden, die den jager vervrolijken en versterken. Zij waren dof en kort, alsof de lucht alle veerkracht en trilling had verloren en door hare zwaarte het geluid in den hoorn terugdrong. Het was eene waarschuwing voor een of ander onzigtbaar gevaar. Wij zagen rondom ons en bespeurden, dat ook andere teekenen niet ontbraken. De plek, waar wij hadden stil gehouden, was aan den rand van een dier pijnbosschen, die bijna onafgebroken zich uitstrekken van de heuvels der *Côte Gelée* van de *Opelousa*-bergen, en bij het begin van een groot grasveld, hier en daar doorzaaid met *palmetto*-velden, groepen boomen en breede plekken kreupelhout, die zich vertoonden als donkere stippen op de uitgebreide vlakte, welke voor ons lag, bedekt

met gras van het helderste groen en zoo lang, dat het onze paarden tot over den buik kwam. Aan de regterhand was een groep *palmetto's*, eene halve mijl groot en begrensd door eene soort van kreek of gracht, welker oevers begroeid waren met reusachtige cijpressen: verderop waren nog meer *prairies* en een woud van altijd groene eiken; naar de oostzijde was een ondoordringbaar bosch van *magnolia's*, *papaws*, eiken- en boonenboomen, ten noorden het dennebosch, waarvan ik vroeger sprak.

Zoodanig was het prachtige landschap, dat ons een klein uur te voren omgaf. Maar nu in het rond ziende, vonden wij het tooneel veranderd, en onze gezigteinder werd enger door oprijzende wolken van blaauwachtig grijzen damp, die ons van de windzijde met snelheid naderden. Met ieder oogenblik scheen deze nevel digter te worden, de zon schitterde niet meer in onze oogen, als wij daarin opzagen, maar vertoonde zich door den nevel als eene bleekroode maan; de omtrek van het bosch werd onzigtbaar door digten damp, en de lucht, die des morgens ligt en veerkrachtig was geweest, werd met ieder oogenblik zwaarder en moeijelijker om in te ademen. Het gedeelte van het grasveld, dat zigtbaar bleef, had het voorkomen van eene enge nevelachtige vallei, ingesloten door twee hooge rijen graauwe bergen, waarnaar de mist geleek. Toen wij alzoo rondom ons hadden gezien en deze vreemde verschijnselen hadden waargenomen, ontmoetten onze blikken elkander, en wij lazen op elkanders gelaat die verlegenheid, welke de moedigste en luchthartigste gevoelt, als hij omringd is door gevaren, waarvan hij de natuur niet doorziet.

»Schiet uw geweer af!" zeide ik tegen CARLETON. Ik schrikte over de verandering in mijne eigene stem. Het geweer werd gelost, maar de knal werd als het ware gesmoord door de drukkende atmosfeer. Het schot verontrustte zelfs eenige watervogels niet, die op ettelijke honderde voeten afstands in de kreek plasten.

»Zie onze paarden eens!" riep CARLETON. »'t Is, of zij razend zijn." Blijkbaar waren de dieren in angst. Zij staken de ooren op, wendden zich half om en zagen verschrikt naar achteren; dan rekten zij den kop en den hals in de tegenovergestelde rigting van den damp, snoven geweldig en poogden zich los te rukken van de boomen, waaraan zij waren vastgebonden. Een' korten tijd te voren schenen zij

uitgeput van vermoeijenis; nu waren zij geheel vuur en ongeduld.

»Het is onmogelijk, om hier te blijven," zeide CARLETON.

»Maar werwaarts zullen wij gaan?"

»Waar onze paarden ons willen brengen."

Wij maakten de dieren los en sprongen in den zadel. Doch naauwelijks zaten wij, of zij vlogen heen met eenen spoed, alsof een troep wolven hun op de hielen zat. Zij sloegen den weg in naar de kreek, die tusschen de palmetto's en een cijpressenwoud vloeide, en snelden langs den oever in denzelfden wilden galop voort. Naarmate wij verder kwamen, werd de kreek wijder; in plaats van de dennepalmen vertoonden zich groepen van moerasriet en biezen hier en daar. Er heerschte eene onnatuurlijke stilte, alleen van tijd tot tijd afgebroken door het geschreeuw van eene wilde gans, en zelfs dit had iets vreemds en onnatuurlijks.

»Wat mag toch de oorzaak van dit alles zijn?" vroeg CARLETON. »Ik ben brandend heet, en toch is mijne huid volstrekt niet vochtig. Ik begrijp niets van deze verschijnselen. Om Gods wil, blaas nog eens!"

Ik deed dit, maar ditmaal scheen het geluid door den hoorn te worden teruggedrongen en op mijne lippen te sterven. De lucht was zoo heet en verdroogend, dat de huid van onze paarden, die kort te voren van zweet droop, volkomen opgedroogd was, en het haar er op vastgekleefd. De tong hing hun uit den bek, en zij schenen naar koeler lucht te hijgen. »Zie ginds!" riep CARLETON, en hij wees op den gezigteinder, die tot dusverre een' graauwen, loodkleurigen damp had vertoond. Hij werd nu in het zuidwesten roodachtig, en de damp had het voorkomen van rook. Te gelijker tijd hoorden wij eene soort van verwijderd geknetter, als een loopend musketvuur, dat van tijd tot tijd herhaald werd. Zoo dikwijls het werd gehoord, schrikten en trilden onze paarden.

De kreek werd hoe langer zoo wijder, en de grond zoo moerassig, dat het onmogelijk was, om verder te gaan. Wij besloten dus, om naar de *prairie* terug te keeren en te beproeven, of het niet koeler was onder de dennepalmen. Doch toen wij aan de plek kwamen, waar wij de kreek waren overgestoken, weigerden onze paarden den sprong, en met groote moeite dwongen wij hen eindelijk. Intusschen werd de roode gloed aan den gezigteinder helderder, en de lucht

drooger en heeter; de rook had zich over *prairie*, bosch en boom verspreid. Wij vervolgden, zoo goed wij konden, onzen terugtogt naar de plaats, waar wij hadden stilgehouden. »Zie hier," zei CARLETON; »geen half uur geleden, waren deze biezen zoo frisch en groen, alsof zij zoo eerst uit den grond waren gekomen, en zie ze nu eens, ze laten de bladen hangen, die omgekruld en verdroogd zijn door de hitte."

De geheele *prairie*, de geheele horizon in het zuidwesten, was nu eene massa van dikken rook, waardoor de zonneschijf niet helderder scheen dan eene papieren lantaren. De rook was verstikkend en ondragelijk; onze paarden wendden zich weder hijgende om en snelden razend terug naar de kreek. Toen wij deze bereikten, sprongen wij uit den zadel, maar hadden de grootste moeite, om hen te beletten van in het water te springen. De roode strepen aan onze regterhand werden helderder en helderder, en schitterden tusschen de groote, sombere stammen der cijpressen door. Het gekraak en gesis werd al sterker. Op eens vloog de vreeselijke waarheid ons voor den geest, en op hetzelfde oogenblik riepen CARLETON en ik uit: »De *prairie* staat in brand!"

Terwijl wij deze woorden uitriepen, hoorden wij een luid geritsel achter ons, en eene kudde herten sprong uit een bosch van hoog riet en biezen te voorschijn en stortte zich tot aan den hals in het water. Daar bleven zij, geen vijftig schreden van ons, staan met weinig meer dan hunne koppen uit het water, ons aanziende, alsof zij onze hulp en ons medelijden inriepen. Wij verbeeldden ons, dat wij tranen konden zien in de oogen der arme dieren.

Wij zagen achter ons. Daar naderden flikkerende kolommen van vlammen, die alles verslonden, en van tijd tot tijd kwam er eene vlaag van zoo heeten en verschroeijenden wind, dat hij het merg in onze beenderen scheen te droogen. Het gebrul van het vuur was nu duidelijk hoorbaar, vermengd met sissende, fluitende geluiden en een gekraak als van vallende boomen. Plotseling schoot eene heldere vlam door den verstikkenden rook, en terstond daarop schitterde eene zee van vuur voor onze pijnlijke oogen. Het geheele *palmetto*-veld was in vlam. De hitte was zoo groot, dat wij ieder oogenblik vreesden onze kleederen te zien vuur vatten. Onze paarden trokken ons nog digter naar de

kreek, sprongen in het water en sleepten ons tot aan den uitersten oever. Op nieuw hoorden wij geritsel in het biesbosch. Eene beerin met hare jongen vloog in het water, geen twintig schreden van de plaats, waar wij stonden. Wij rigtten onze geweren op de wilde dieren; zij weken naar de herten, die zich door hunne nadering niet lieten storen, en daar stonden zij, geen vijf schreden van elkander, zonder meer op elkaâr te letten, dan alsof zij dieren van dezelfde soort waren geweest. Nog meer dieren zochten nu het water op. Herten, wolven, vossen, paarden, alle kwamen bij troepen eene schuilplaats zoeken in het eene element tegen de woede van het andere. De meesten evenwel gingen de kreek verder op, waar zij in eene noordoostelijke rigting liep en tot eene soort van meer zich verbreedde. Zij, die het eerst gekomen waren, volgden de nieuwaangekomenen, en ook wij deden alzoo.

Plotseling hoorden wij een hondengeblaf. »Hoera, daar zijn honden; er moeten dus menschen in de nabijheid zijn!" Het lossen van een dozijn geweren was het antwoord op onzen uitroep. De schoten werden geen tweehonderd ellen ver van ons gelost, maar wij zagen niets van de menschen, die ze gelost hadden. De wilde dieren voor ons trilden en scholen weg voor dit nieuwe gevaar, maar waagden het niet eene schrede verder te gaan. Wij zelve stonden midden tusschen hen en tot aan den buik in het water. »Wie daar?" riepen wij. Eene tweede losbranding, en nu geen honderd ellen van ons af. Wij zagen het schot flikkeren en hoorden stemmen in eenen tongval sprekende, zamengesteld uit Fransch en Indiaansch. Wij bespeurden, dat wij te doen hadden met *Acadiërs*. Bij eene derde losbranding floten de kogels ons om de ooren. De zaak werd al te ernstig. »Houdt op!" riepen wij. »Ziet eerst, op wie gij schiet." Er was een oogenblik van doodsche stilte, en daarop volgde een woest gelach. »Schiet! schiet!" riepen een paar stemmen.

»Zoo gij schiet," riep ik, »past dan op u zelve; want wij zullen het ook doen. Ziet toe, wat gij doet."

»*Morbleu! Sacre!*" brulden een half dozijn stemmen. »Wie durft ons bevelen geven? Geeft vuur op de honden!"

»Zoo gij het doet, zullen wij uw vuur beantwoorden."

»*Sacre!*" schreeuwden de wilden. »Het zijn heeren uit de stad. Hunne spraak verraadt hen. Schiet ze neder de honden, de spionnen. Wat hebben ze in de *prairie* te maken?"

»Uw bloed kome op uw eigen hoofd!" riep ik. En met de vastberadenheid der wanhoop legden wij aan in de rigting, vanwaar wij het licht der laatste schoten hadden gezien.

Op dat oogenblik riep eene Stentorsstem in onze nabijheid: »Halt, wat is hier?" En vijf of zes andere stemmen schreeuwden: »Houdt op met vuren, of gij zijt kinderen des doods!"

»*Sacre, ce sont des Américains*," mompelden de *Acadiërs*.

»*Monsieur* CARLETON!" riep eene stem.

»Hier!" hernam mijn vriend. Eene boot schoot uit den rook te voorschijn tusschen ons en onze tegenpartijders. CARLETON's bediende was daarin. In het volgende oogenblik waren wij omringd van een twintigtal *Acadiërs* en een half dozijn *Amerikanen*. Het bleek, dat de *Acadiërs*, zoodra zij bemerkten, dat de *prairie* in brand stond, in eene boot waren gegaan en eene kreek waren afgezakt, die in de *Chicot*-kreek uitliep, bij welke wij nu waren. De dieren uit woud en *prairie*, in het water vlugtende, waren ingesloten in den hoek, door de beide kreken gevormd, en daar hunne vlugt werd afgesneden door het vuur, vielen zij de *Acadiërs* als eene gemakkelijke prooi in handen. Deze, wilde, half woeste kerels, slagtten hen in menigte met eene brooddronkenheid, die onzen afschuw opwekte, een gevoel, dat de *Amerikanen* schenen te deelen.

»Wel, vreemdeling," zei een van de laatsten, een oud man, tegen CARLETON, »gaat gij met die *Acadiërs*, of gaat gij met ons?"

»Wie zijt gij, mijne vrienden?"

»Vrienden!" herhaalde de *Yankee*, het hoofd schuddende, »gij sluit spoedig vriendschap. Vrienden, ja wel, dat zijn we nog niet; maar zoo gij lust hebt, om met ons te gaan, dan is het goed en wel."

»Ik ontmoette deze Amerikaansche heeren," verhaalde nu MARTIN, »en toen zij hoorden, dat gij verdwaald waart en gebrek aan levensmiddelen hadt, waren zij zoo vriendelijk, om u op te zoeken."

»Gij zijt niet zeer gewoon aan de *prairie*, denk ik?" zeide de *Amerikaan*, die vroeger gesproken had.

»Neen, vriend, in het geheel niet," zeide ik.

»Ik heb u reeds gezegd," hernam de man met eenige trotschheid, »wij zijn uwe vrienden niet; maar zoo gij

Amerikaansche gastvrijheid wilt voor lief nemen, zij is tot uwe dienst."

Wij zagen eens naar de *Acadièrs*, die nog altijd schoten en de dieren, die zij slagtten, naar hunne boot en aan land sleepten. Zij geleken volslagen wilden, en de verzoeking was niet groot, om bij hen hulp of teregtwijzing te zoeken.

»Zoo het u niet onaangenaam is, dan zullen wij u vergezellen," zeide ik tegen den *Amerikaan*, naar de boot tredende. Wij verlangden vurig van daar te vertrekken; want de hitte en de rook waren ondragelijk. De *Yankee* antwoordde noch ja noch neen. Zijne opmerkzaamheid scheen geheel gevestigd op de handelingen der *Acadièrs*.

»Ze zijn erger dan *Indianen*," zei hij tegen een' jongman, die naast hem stond. »Zij schieten in één uur meer, dan zij in een geheel jaar kunnen eten, die verdoemde Fransche vernielers."

»Ik heb wel lust, om ze dat eens af te leeren," hernam de jonge man.

»'t Is hun land, of althans dat hunner meestèrs," hervatte de ander. »Ik begrijp, dat wij er niets meê te maken hebben."

Dit gesprek werd gehouden met de meest mogelijke bedaardheid en langzaamheid, en dat in omstandigheden, waarbij zeker niemand dan een *Yankee* er aan gedacht zou hebben, om den tijd in woorden te verspillen. Eene *prairie*, twintig mijlen lang en tien breed, en een *palmetto*-grond van twee mijlen in één vlam, die ieder oogenblik naderde en op sommige punten de oevers van de kreek reeds had bereikt; aan den anderen kant een paar dozijn wilde *Acadièrs*, die regts en links vuurden, zonder zich in het minst te bekommeren, waar of wien hunne kogels raakten; CARLETON en ik zelf tot aan ons middel in het water, en de *Amerikanen* met elkander even onverschillig pratende, alsof zij onder het dak van hunne eigene blokhuizen zaten!

»Woont gij ver van hier?" zei ik eindelijk eenigzins ongeduldig tegen den *Yankee*.

»Niet zoo ver, als ik wel eens wensch," antwoordde hij met eenen verachtelijken blik op de *Acadièrs*, »maar toch ver genoeg, om u goeden eetlust voor uw souper te bezorgen, als gij dien nog niet mogt hebben." En eene dunne rol tabak uit zijnen zak nemende, beet hij er een stuk af, lei zijne handen op den loop van zijn geweer, leunde met

zijne kin op zijne handen en scheen ons geheel te vergeten. Deze onverschilligheid werd ondragelijk voor menschen in onzen toestand.

»Mijn goede man," zei ik, »wilt gij aan uw gastvrij aanbod gevolg geven en brengen...." Ik kon niet verder spreken; want ik stikte letterlijk van den rook en de hitte. Het water van de kreek zelfs begon warm te worden.

»Ik begin te denken," zei de *Yankee*, met zijne gewone langzaamheid, en alsof hij eerst op dit oogenblik onzen ongelukkigen toestand bemerkte, »ik begin te denken, dat wij beter deden met het vuur wat uit den weg te gaan. Komt, vreemdelingen, stapt in." En hij hielp CARLETON en mij in de boot, waar wij ons neêrvlijden en door hitte en uitputting bewusteloos werden.

Toen wij tot ons zelve kwamen, vonden wij ons op den bodem der boot, en de oude *Yankee* stond bij ons met eene flesch *whiskey* in de hand, waarvan hij ons uitnoodigde te gebruiken. Deze verkwikking versterkte ons, en wij begonnen rondom ons te zien. Vóór ons lag een schijnbaar oneindig cijpressen-moeras, achter ons een breed water, gevormd door het zamenvloeijen van de beide kreeken, en waarover op dit pas een dikke rook hing, die den horizon voor ons oog verborg. Van tijd tot tijd verlichtten de vlammen het moeras en gaven aan de cijpressenboomen het aanzien, alsof zij in eene zee van vuur groeiden.

»Komt," zeide de oude *Yankee;* »wij moeten voort. De zon is bijna onder, en wij hebben nog ver te gaan."

»En in welke rigting ligt onze weg?" vroeg ik.

»Door het cijpressen-moeras, tenzij gij liever daarom heen wilt."

»De kortste weg is de beste," zei CARLETON.

»De kortste weg de beste!" herhaalde de *Yankee* verachtelijk, en zich tot zijne metgezellen wendende. »Dat is gesproken als een Engelschman. Nu, hij zal zijn' zin hebben, te meer, omdat ik dien voor even goed als den ander houd. JAMES," voegde hij er bij, zich tot een' van de mannen keerende, »ga gij lager af door het *Snapping Turtle*-moeras; wij zullen hier door steken."

»En onze paarden?" vroeg ik.

»Die grazen in de biezen; er zal voor hen zorg worden gedragen. Het zal van nacht regenen, en morgen kunnen zij u gebragt worden, zonder dat zij hunne hoeven zengen."

Ik was een paar malen aan den kant van het moeras geweest, dat nu voor ons lag, en had het altijd als onbegaanbaar beschouwd, en ik begreep niet, hoe wij het bij mogelijkheid zouden doorkomen.

»Is er eenig pad of weg door dat moeras?" vroeg ik aan den ouden man.

»Pad of weg! Houdt gij het voor eene buitenplaats? Er is een pad, dat de natuur heeft gemaakt." En hij sprong op den stam van eenen boom met mos en kruipende planten bedekt, die boven den modder van het moeras uitstak. »Hier is het pad," zeide hij.

»Dan zullen wij liever wachten en met onze paarden komen," hernam ik. »Waar zullen wij die vinden?"

»Zoo als gij wilt, vreemdeling. *Wij* steken het moeras over. Maar zoo gij niet doen kunt als uwe paarden, en biezen eten, dan moogt gij de volgende vier en twintig uren vasten."

»Waarom dat? Men heeft hier wild en gevogelte voor het schieten."

»Zeer zeker; zoo gij het raauw wilt eten, als de *Indianen*. Maar waar wilt gij twee mijlen in het rond een vierkanten voet droog land vinden, om een vuur aan te maken?"

Om de waarheid te zeggen, het gezelschap, waarin wij vervallen waren, beviel ons niet best. Dergelijke *Yankees* hadden over het algemeen een' slechten naam. Men zeide, dat zij God noch menschen vreesden, dat zij alleen op hun bijl en hun geweer vertrouwden en weinig naauwgezet waren op het punt van het mijn en dijn: met één woord, dat zij weinig minder woest en gevaarlijk waren, dan de *Indianen* zelve.

De *Yankee*, die tot dusverre gesproken had, en die eenigermate de aanvoerder van den troep scheen te zijn, was een man oogenschijnlijk van omstreeks zestig jaren, meer dan zes voet lang, mager, maar met gebeente en spieren, die groote kracht aanduidden. Zijne gelaatstrekken waren scherp, zijn oog als dat van een valk; uit zijn gedrag en zijne manieren bleek het, dat hij groote gedachten van zichzelven had en (ten minste wat ons betreft) eene tamelijke mate van minachting voor anderen. Zijne kleeding bestond uit een buis van vellen, door een' gordel om het middel vastgemaakt, waarin een lang mes stak, een' lederen broek, een' strooijen hoed zonder rand en *mocassins*. Zijn metgezel was even zoo gekleed.

»Waar is MARTIN?" vroeg CARLETON.

»Meent gij den Acadischen knaap, die ons bij u bragt?"

»Denzelfden."

»De *Yankee* wees naar den rook. »Ginds, ongetwijfeld, bij zijne landslui; maar ik denk, dat hun helsche jagt wel over zal zijn. Ik hoor niet meer schieten."

»Dan zullen wij naar hem gaan. Maar waar zijn onze paarden?"

»Ik begin te gelooven," zei een van de jonger' lieden, »dat de vreemdeling niet regt weet, wat hij wil. Uw paarden grazen een halve mijl van hier. Gij wildet toch niet, dat wij de arme dieren door de kreek hadden laten zwemmen, achter aan de boot gebonden. ELIA is bij hen."

»En wat zal hij met hen doen?"

»JOËL gaat met de boot terug, en als de brand over is, zal hij ze bij ons brengen," zeide de oudste *Yankee*. »Gij, vooronderstelt toch niet, ..." voegde hij er bij. Hij liet den volzin onvoltooid, maar een glimlach van verachting kwam op zijn gelaat.

Ik zag CARLETON aan; hij knikte mij toe. »Wij zullen met u gaan," zei ik, »en ons geheel aan uwe leiding toevertrouwen."

»Gij doet wèl," was het korte antwoord. »JOËL," zeide hij tegen een' der jongere lieden, »waar zijn de toortsen? Wij zullen ze noodig hebben."

»Toortsen!" riep ik.

De *Yankee* sloeg eenen blik op mij, alsof hij wilde zeggen: Waar bemoeit gij u al mede? »Ja," hernam hij, »en al hadt gij tien levens, gij zoudt ze alle op het spel zetten, zoo gij zonder toortsen in dit moeras gingt." Zoo sprekende, sloeg hij vuur, en een paar dennesplinters uitkiezende, waarvan er verscheidene in de boot lagen, stak hij die aan, alles met zulk eene zonderlinge bedaardheid en zoo koddig, dat wij, ondanks onzen onaangenamen toestand, naauwelijks konden nalaten te lagchen. Intusschen stak de boot af, met twee lieden daarin en liet CARLETON, mij, den ouden man en nog eenen *Amerikaan* aan den rand van het moeras staan.

»Volgt mij voet voor voet, en alsof gij op eijeren liept," zeide onze gids, »en gij, JONATHAN, houd het oog op de vreemden, en wacht niet, tot dat zij tot aan den hals toe in den modder zijn, om ze er uit te halen."

Wij voelden ons niet zeer bemoedigd door deze toespraak;

maar al onzen moed bijeenrapende, volgden wij onzen rondborstigen gids.

Wij waren nog niet ver in het moeras, toen wij het nut der toortsen begonnen te begrijpen. De groote stammen der cijpressenboomen, die vier of vijf ellen van elkander verwijderd stonden, verhieven zich vijftig voet in de hoogte, geheel zonder takken; maar vervolgens schoten deze regthoekig uit en gaven aan de boomen het voorkomen van reusachtige zonneschermen, die het geheele moeras met een ondoordringbaar dak bedekten, waardoor geen enkele zonnestraal heendrong. Achter ons ziende, zagen wij het daglicht aan den ingang van het moeras, als aan den mond van eene groote spelonk. Hoe verder wij kwamen, des te dikker werd de lucht, en eindelijk was de uitdamping zoo verpestend, dat de toortsen flaauw en somber brandden en meer dan eens dreigden uit te dooven.

»Ja, ja," mompelde onze gids bij zichzelven, »een nacht, doorgebragt in dit moeras, zou een mensch voor zijn heele leven de koorts bezorgen. Een nacht, ja, een uur zou genoeg zijn, als de poriën van de huid maar eenigzins waren geopend. Maar nu is er geen gevaar, de brand van de *prairie* is daar best voor, die droogt het zweet en sluit de huid." Hij ging voort aldus bij zichzelven te mompelen, maar toch altijd voortstappende, op ieder blok of op elken boomstam het licht van zijne toorts latende vallen en deszelfs stevigheid met zijnen voet beproevende, voordat hij zijn geheele gewigt er op vertrouwde; dat alles deed hij met eene beradenheid en vaardigheid, die bewezen, hoe bekend hij met deze gevaarlijke paden was.

»Houdt u digt bij mij," zeide hij tegen ons, »en maakt u zoo ligt, als mogelijk is, zoo ligt, als Engelschen zich maken kunnen. Houdt uw' adem in, en... ha, wat is dat voor een blok? Ho ho, NATHAN," ging hij tegen zichzelven voort, »hoe is het met u, man? kunt gij een' alligator van zestien voet niet meer van een' boom onderscheiden?"

Hij had zijnen voet reeds uitgestrekt, maar gelukkig, voordat hij hem nederzette, stootte hij op dat, wat hij voor een stuk hout aanzag, met de kolf van zijn geweer. Het vermeende blok week een weinig, en de oude *Yankee*, zich teragtrekkende, had mij bijna in het moeras geworpen.

»Aha, vrind," zei hij, volstrekt niet verschrikt, »gij dacht eerlijke lui met uwe duivelarij te bedotten."

»Wat is er?" vroeg ik.

»Niet veel bijzonders," antwoordde hij, zijn mes uit de scheede halende. »'t Is maar een alligator; daar is hij weêr." En in plaats van het hout, dat verdwenen was, gaapten de kaken van eenen grooten alligator ons aan. Ik legde mijn geweer aan. De *Yankee* greep mij bij den arm. »Geef geen vuur," fluisterde hij, »geef geen vuur, zoolang het niet volstrekt noodig is. We zijn hier niet alleen. Dit zal even goed helpen," voegde hij er bij, terwijl hij zich bukte en zijn lang mes in het oog van het monster dreef. Het uitte een vreeselijk gehuil en sloeg geweldig met den staart, zoodat het ons met den zwarten modder van het moeras overspatte. »Daar, daar!" ging hij voort met een' grijzenden lach, terwijl hij het dier herhaaldelijk tusschen hals en ribben stak, schoon het woedend naar hem beet. Toen veegde hij zijn mes af, stak het in zijnen gordel en keek scherp en omzigtig rond. »Ik begrijp, dat hier in de buurt een boomstam liggen moet; 't is niet de eerste maal, dat ik dit spoor volg. Daar is hij, maar hij is wel zes voet ver." En zoo sprekende nam hij eenen sprong en kwam veilig op de bestemde plaats.

»Wees voorzigtig, man," riep ik. »Er is daar water. Ik zie het glinsteren."

»Pho! Water! Wat gij water noemt, zijn alangen. »Kom voort!"

Ik aarzelde, en eene huivering overviel mij. De sprong was, wat den afstand betreft, klein, maar hij was over eene grondelooze diepte vol van den afzigtelijksten modder, waarop de mocassinslangen, de venijnigste van *Amerika*, in groot aantal rondkropen.

»Kom voort!"

De nood leende mij krachten, en mijn' linker voet sterig drukkende tegen het blok, waarop ik stond, en dat met ieder oogenblik door ons gewigt dieper in den weeken bodem zonk, sprong ik er over. CARLETON volgde mij.

»Goed gedaan!" riep de oude man. »Moed gevat! Nog een paar zulke sprongen, en wij zijn het ergste voorbij."

Wij togen voort, zonder ophouden, maar bedaard, nimmer onzen voet op een blok zettende, voordat wij met de kolven van onze geweren deszelfs vastheid hadden beproefd. Het cijpressenmoeras strekte zich vier of vijf mijlen langs de oevers van de kreek uit; het was een diep meer van zwarten

modder, begroeid en verborgen door een bedriegelijk groen net van kruipende planten en mos, welke zich over de geheele oppervlakte met weelderigen groei hadden verspreid en de takken en liggende stammen der boomen geheel bedekten. Deze laatsten waren wel niet zeer regelmatig geplaatst, maar blijkbaar was toch de hand des menschen daarbij werkzaam geweest.

»Er schijnt hier eene soort van pad te zijn gemaakt," zeide ik tegen onzen gids; »want..."

»Stilte!" viel hij mij fluisterend in de rede; »stilte, zoo gij uw leven lief hebt, tot dat wij weder op vasten bodem zijn. Wees maar niet benaauwd voor de slangen," voegde hij er bij, toen het toortslicht er ons eenige zeer groote toonde, die digt bij ons op de lianen in het mos lagen zamengerold. »Volg digt achter mij!"

Doch juist zoo als ik mijn' voet vooruitstrekte en dien wilde zetten op de plaats, die hij zoo even had verlaten, stak een alligator zijne afzigtelijke kaken eensklaps boven den boomtronk geen zes duim van mijnen voet, en het dier beet zoo plotseling naar mij, dat ik slechts even den tijd had, om mijn geweer in zijn glinsterend hagedissen-oog te lossen. Het monster sprong terug, gaf een geluid tusschen een gebrul en gesteen, en verdween in het moeras, terwijl het woest rondom zich sloeg.

De *Amerikaan* keek om, toen ik vuurde, en een goedkeurende glimlach speelde om zijnen mond, terwijl hij iets tegen mij zeide, dat ik niet verstaan kon, ten gevolge van het helsche gedruisch, dat nu aan alle zijden rondom ons ontstond en dat mij eerst geheel verdoofde. Duizenden, tienduizenden vogels en kruipende gedierten, alligators, verbazend groote kikvorschen, nachtuilen, *ahinga's*, gieren, die in den modder van het moeras huisden of in de takken van deszelfs geboomte, verhieven nu hunne stemmen, brullende, schreeuwende, sissende en krijschende. De alligators oprijzende uit den vuilen poel, die hen tot dusverre verborg, staken hunne afzigtelijke koppen uit het groen bekleedsel van het moeras, knarsten op de tanden en strekten zich naar ons uit, terwijl de uilen en andere vogels om onze hoofden fladderden en ons in het voorbijvliegen met hunne vleugels aanraakten. Wij trokken onze messen en poogden ten minste onze hoofden en oogen te beveiligen, maar alles was vergeefs tegen de duizenden van vijanden, die ons om-

ringden; en de ongelijke strijd kon onmogelijk lang hebben geduurd, toen er eensklaps een geweerschot knalde, dat terstond door een tweede werd gevolgd. De uitwerking was als die van eenen tooverslag. Het woedend gebrul en gekrijsch veranderde in een angstig gehuil, de alligators trokken zich in hunnen modder terug; de vogels vlogen verder af; de afzigtelijke gedierten verwijderden zich. Langzamerhand hielden de onderscheidene geluiden op. Doch onze toortsen waren uitgegaan, en alles rondom ons was donker, als de nacht.

»In Gods naam, zijt gij daar, oude man?" vroeg ik.

»Hoe? Leeft gij nog?" antwoordde hij met eenen lach, die mijne zenuwen onaangenaam aandeed, »en de andere *Engelschman* ook? Ik zeî u immers, dat wij niet alleen waren. Die dieren verdedigen zich, als gij hen op hunnen eigen' grond aantast, en een enkel schot is voldoende, om ze u op den hals te halen. Maar als zij zien, dat het u ernst is, dan verveelt het hun spoedig, en een paar schoten meer jaagt ze gewoonlijk weg; want het zijn toch maar domme schepsels." Terwijl de oude man sprak, sloeg hij vuur, en stak een van de toortsen aan. »Gelukkig hebben wij hier wat beter plaats, om onze voeten te zetten," ging hij voort. »En nu, spoedig vooruit; de zon is onder, en wij hebben nog vrij wat weg te maken."

En andermaal ging hij vooruit met eene bekwaamheid en vastberadenheid, die ons vertrouwen op hem met ieder oogenblik deden toenemen. Nadat wij op deze wijze een half uur waren voortgegaan, zagen wij in de verte een flaauw licht glinsteren.

»Nog vijf minuten, en het gevaar is voorbij; maar nu vooral moeten wij voorzigtig zijn; want aan de randen van die vervloekte moerassen liggen de alligators het liefst."

In mijne gretigheid, om mij weder op droog land te voelen, hoorde ik naauwelijks de woorden van den *Yankee*, en daar de blokken nu digt bij elkander lagen, spoedde ik mij voort en raakte een weinig vooruit. Op eens voelde ik een stuk hout, waarop ik juist den voet had gezet, onder mij wijken. Ik had naauwelijks den tijd, om »halt!" te roepen, of ik was tot aan de schouders in het moeras met het vooruitzigt van nog dieper te zinken.

»Gij schijnt haast te hebben," zeide de oude man met eenen lach, en te gelijker tijd toespringende, greep hij mij

bij het haar. »Dat zij u eene waarschuwing voor het vervolg," voegde hij er bij, terwijl hij mij uit den modder hielp, »en zie eens hier."

Ik keek en zag een half dozijn alligators weinige voeten van ons af in het slijk rondkruipen. Ik voelde mij op het punt van flaauw te worden, en eenige oogenblikken kon ik geen woord spreken. De *Yankee* haalde zijne *whiskey*-flesch voor den dag.

»Neem hiervan een teug," zei hij, »of neen, het is beter te wachten, tot dat wij uit het moeras zijn. »Zoo, nu zijt gij beter. Als gij een paar zulke togten met den ouden NATHAN hebt gedaan, dan zult gij een ander kerel zijn. Kom, vooruit weêr!"

Binnen weinige minuten waren wij uit het moeras en op een *palmetto*-veld, dat in den maneschijn ruischte. De lucht was frisch, en wij ademden weder vrij.

»Kom nu," zeide onze gids; »een teug, en dan zijn wij in een half uur bij de *Salt Lick*."

»Waar?" vroeg ik.

»Bij de *Salt Lick*, om een paar herten voor ons maal te schieten. — Ha! wat is dat?"

»Een donderslag."

»Een donderslag! Gij hebt er zeker, naar ik gis, nog weinigen in *Louisiana* gehoord; anders zoudt gij het verschil kennen tusschen een' donderslag en den knal van een geweer in het woud. Ik verzeker u, dat eiken woud daar ginder heeft een geweldige echo. 't Is het geweer van JAMES; hij heeft een hert geschoten. Daar valt een tweede schot."

Blijkbaar was het nu een geweerschot, maar dat als donder weergalmde door het uitgestrekte bosch.

»Wij moeten hun doen weten, dat wij er heelshuids zijn afgekomen, en dat wij niet in de kaak van een' alligator zijn," zeide de oude man, die zijn geweer had geladen en het nu afschoot.

Binnen een half uur waren wij aan de *Salt Lick*, waar wij de twee zonen van onzen gids druk bezig vonden met het ontweiden en afhakken van eenen fraaijen reebok, dien zij geschoten hadden, eene bezigheid, die zoozeer hunne aandacht trok, dat zij onze komst naauwelijks schenen te bemerken. Wij zetten ons neder, niet weinig verheugd, dat wij, na de vermoeijenissen en gevaren, die wij hadden

doorgestaan, konden uitrusten. Toen borst en rug, voor- en achterstukken behoorlijk verdeeld waren, zagen de jongelieden hunnen vader aan. »Wilt gij niet een mondvol eten?" vroeg deze, CARLETON en mij aansprekende, »of wilt gij wachten, totdat wij te huis komen?"

»Hoe ver hebben wij nog te gaan?"

»Hoe ver? Met een paard, dat goed draaft en een' beteren weg zoudt gij er in drie kwartier kunnen komen. Nu moogt gij op een paar uur rekenen."

»Dan zouden wij liever hier wat eten."

»Zoo als gij wilt."

Zonder meer woorden of tijd te verliezen, werd er een stuk wildbraad gereed gemaakt, drooge bladeren en takken verzameld, en binnen éene minuut brandde er een vrolijk vuur, en werd het vleesch aan een houten spit omgedraaid. Met een half uur zaten wij bij een gebraden reebout, die, hoezeer gegeten zonder brood of iets van de gewone toespijzen, ons ongetwijfeld de lekkerste scheen, dien wij ooit hadden geproefd.

ALPENGEZANG.

KOHL zegt, in zijne uitmuntende reistafereelen: *Honderd dagen op reis*, met betrekking tot het Alpengezang: De Alpenbewoners hebben drieërlei soort van gezang, vooreerst het gewone *Jodelen*, vervolgens het *Johezen*, en eindelijk den *Jauchzer*. Het *Jodelen* is thans, door de rondreizende Alpenzangers, algemeen, ook in alle vlakten van *Europa*, bekend geworden; het *Johezen* en den *Jauchzer* echter kan men slechts in de bergen zelven leeren kennen; want het heeft zijnen oorsprong en grond in de natuur zelve der hooge gebergten, en zonder dit tooneel is het van beduidenis ontbloot. Het *Johezen* is eene soort van melodisch recitatief, hetwelk de herders in de *Alpen* bij hunne muzikale Alpengesprekken bezigen; en de *Jauchzers* zijn gecadenceerde aanroepen, met welke zij, als met een' groet of eene opeisching, die gesprekken openen of ook besluiten. Gewoonlijk gaan de herderinnen daarbij te werk, gelijk een schrijver des lands zulks op deze wijs afschildert: »Een *Jauchzer* geeft te kennen, dat zij, welke dien uitzendt, eene harer vriendinnen of geburen tot zulk een beurtgezang uitdaagt.

Hierop volgt alsdan, in lang gehoudene en scherpe maar welluidende toonen en verstaanbare woorden, een recitatief, dat nu eens een' groet, dan weder een verhaal, of wel in het algemeen eene schildering van het lief en leed des Alpenlevens bevat. Zoodra de zangeres pauseert, valt de andere in; en op deze wijs wisselen zij menigwerf, bij heldere dagen, uren lang hunne gedachten en aandoeningen, dwars over de breede kloven, welke hare Alpenweiden vaneenscheiden." Somwijlen wenschen zij elkander, met haar recitatief, blootelijk eenen goeden morgen, vernemen bij haar buurmeisje, of zij ook iets nieuws te vertellen weet, of zij haren geliefde ook korteling gezien heeft, of van haar vee niets afgedwaald is. Nu en dan maken zij hare vriendinnen ook oplettend, dat eenig stuk van haar vee gevaar loopt op eene plaats van het gebergte te geraken, van waar men het niet terugbrengen kan, of wel dat er een onweder zamentrekt, enz. De Alpenbewoners beweren, dat men dit melodische gezang in de verte duidelijker verstaat dan enkel schreeuwen, en zij *Johezen* daarom ook hunnen veehoederen de bevelen, welke zij hun te geven hebben, melodisch toe, in plaats van hun die eenvoudig toe te roepen. Wanneer zij nu hun onderhoud ten einde gebragt hebben, en op het punt zijn om binnen hunne hutten terug te keeren, besluiten zij het met eenen luiden, heinde en ver door het gebergte klinkenden *Jauchzer*, dien de echo ontelbare malen herhaalt.

LAPLANDSCHE NATUURZANGERS.

De *Laplander* uit zijne vreugd in toonen slechts dàn, wanneer hij beschonken is. Dit zijn gezang wordt *geiken* genoemd, en, voor zoo verre men aan den niet zeer aangenamen klank van dit woord een daarmede overeenstemmend begrip kan hechten, past het allezins voor de zaak. Wanneer de gebruikte brandewijn bij hen begint te werken, zetten de *Lappen*, met onder het lijf geslagene beenen, zich in een' kring op den grond neder, knikken met het hoofd tegen elkander, en stooten ongeärticuleerde klanken uit, die meer naar dierengeschreeuw dan naar menschengezang gelijken, en zich, zonder verandering, binnen een quart of op zijn hoogst een quint bewegen. Zij hebben zoo weinig gevoel voor harmonie, dat van zes of acht *geikers* geen twee

in denzelfden toon trachten te zingen: elk zingt in zijnen eigen' toon, die of boven of beneden dien der overigen ligt. Deze klanken op het papier te brengen is volstrekt onmogelijk, want er bestaan voor dezelve geene noten; het naast echter komen zij aan het blaffen van een' brak, die aanslaat.

TREFFENDE MENSCHKUNDIGE OPMERKINGEN.

Eerst dàn, wanneer de koude hand des doods een' geliefden bloedverwant aan onze aardsche omhelzing heeft ontrukt, houdt zich onze geest dikmaler bezig met het denken aan eene hoogere, onzigtbare orde der dingen.

Het huwelijk is eene lange reis: men moet er zich naar zetten, op den weg bloemen en doornen te vinden, lagchende vlakten en afgronden; men moet niet gemelijk worden, wanneer digte nevel en stormen op heldere dagen volgen. — Jonge reizigers! vergeet niet, dat men het veiligst wandelt, de vermoeijenis het best trotseert, de gevaren het gemakkelijkst overwint, wanneer men omwegen vermijdt, en inzonderheid zoo veel mogelijk zonder praal reist. Een schitterend gevolg voert ons dikwijls van den regten weg ter zijde af, en scheidt hen van elkander, die te zamen reizen. De grootste eenvoudigheid geleidt u zekerder tot het doel van waren levensvrede. Elk drage hier zijn pakje; zoo komt men eindelijk, elkander wederzijds ondersteunende, ter gewenschte plaatse aan, en zegent nog met brekende oogen het zalig verbond.

Het verlies eener *moeder* doet zich steeds sterk gevoelen. Zelfs wanneer hare gezondheid haar buiten staat stelt, om eenig werkzaam deel in de zorg voor het huishouden te nemen, is en blijft zij nogtans een liefelijk vereenigingspunt, in hetwelk genegenheid en gehoorzaamheid en eene menigte teedere bemoeijingen zamenvloeijen; en akelig is het ledig, bij het wegvallen van zulk een vereenigingspunt. Het is gelijk aan die eenzame star voor ons: noch licht noch warmte ontleent zij van zichzelve; maar den herder zou het wee doen, zoo hij haar miste, wanneer hij zijne oogen, bij het ondergaan der zonne, naar de kruin des bergs verhief, boven welken zij verrijst.

Wanneer men de verleidende wellustelingen, en niet hunne verleide slagtoffers, verantwoordelijk stelde voor elken kindermoord, hoe menige misdaad van dien aard zou worden verhoed!

ANECDOTE VAN MADAME CATALANI.

Toen in het jaar 1815 de beroemde CATALANI het *Théâtre Favart* te *Parijs* onder haar bestuur genomen had, en zelve als *prima donna assoluta* op hetzelve speelde en zong, bevond zij eens, bij de repetitie, dat een nieuw klavier ongemeen hoog gestemd was en haar het zingen zeer moeijelijk maakte. »Het moet lager zijn," (*Il faut le faire baisser*) beval zij; maar op den speelavond vond zij het nog even hoog, en werd daarover, met reden, uiterst verbolgen. Naauwelijks was de voorstelling ten einde, of zij deed haren man, den Heer VALABREGUE, de bitterste verwijten over dit verzuim. Hij echter verontschuldigde zich met te verklaren, dat hij terstond aan haar verlangen voldaan en den tooneelmeester daartoe de noodige bevelen gegeven had. »Den tooneelmeester?" riep de kunstenares. Deze, die er bijkwam, verklaarde op zijne beurt, dat hij werkelijk gedaan had, wat hem bevolen was, en het instrument inderdaad lager had gemaakt — door drie duim van de voeten af te zagen. Het op deze wijs verlaagde fortepiano is, als eene historische merkwaardigheid, langen tijd in het *foyer* der Italiaansche opera te zien geweest, en men had, om het zijne natuurlijke hoogte te doen herkrijgen, kleine blokjes van wit hout onder de pooten gespijkerd. ROSSINI zat er dikwerf voor, en accompagneerde met zijne dikke vingers eene SCHRÖDER-DEVRIENT, GRISI, PASTA, MALIBRAN, of zong haar wel eens, met zijne aandoenlijke stem, de sierlijkste passages voor. De brand van den schouwburg heeft ook dit gedenkstuk, waaraan zich eene zoo kluchtige herinnering knoopte, vernield.

GELUK GEEN TIJDVERDRIJF.

Een man, die tien jaren lang genegenheid voor eene dame gekoesterd had, was gewoon zich dagelijks ten vijf ure in haar gezelschap te vervoegen. Alle overige bronnen van vermaak of tijdverdrijf, de schouwburg, het kaartspel, de omgang met gemeenzame vrienden, of wat dies meer mogt zijn, was hem onverschillig; zijne hartvriendin maakte geheel zijn geluk uit. Eindelijk veroorloofden de omstandigheden aan de beide minnenden, zich onder Hymen's bescherming te begeven. Op den dag der vereeniging weêrgalmde

het huis van blij geschal; maar, toen men, tegen vijf uren des namiddags, van tafel opstond, werd de nieuwe gemaal blijkbaar peinzend en verlegen. »Hoe kijkt gij toch zoo mijmerend voor u heen?" vroeg hem een vriend; »is niet uw eenige, uw vurigste wensch thans vervuld?" — »O ja," hernam de filozoferende man, »ontegenzeggelijk zal ik gelukkig zijn; mijne vrouw en ik, wij zullen als één hart en éene ziel met elkander leven. Doch, éénc zorg kwelt mij." — »En welke dan toch?" vroeg hem zijn vriend. — »Wel, *waar ik voortaan mijne avonden zal gaan doorbrengen.*"

HUWELIJKSGELUK EN STERKE DRANK.

Ware Anecdote.

Onlangs wat vroeger dan gewoonlijk mij op zekere Spoorweg-station bevindende, trof mij het lijdend voorkomen eener zeer jonge, wel eenigzins armelijk maar toch zindelijk gekleede vrouw, wier loodblaauw gekleurde oogen en gezwollen aangezigt kenbare blijken droegen van ondergane beleediging door eene uitwendige oorzaak. Deelnemend sprak ik haar aan; en ziehier, nagenoeg woordelijk, ons onderhoud:

Ik.

Hebt ge u zóó bezeerd, vrouwtje?

Zij.

Och neen, Mijnheer! Mijn man heeft mij zoo geslagen. 't Is nu niets meer; maar ik heb er disperaat uitgezien.

Ik.

Is 't mogelijk! En hoe kwam dat bij?

Zij.

Wij hebben rusie gehad, en dan haalt het eene woord het andere uit.

Ik.

Arme vrouw! Hebt gij kinderen?

Zij.

Één, Mijnheer; en ik ben van het tweede zwaar.

Ik.

Ongelukkige! Welk een man!

Zij. (Op een' verschoonenden toon.)

Wat zal ik zeggen? Ge moet in aanmerking nemen, Mijnheer, de eene mensch *blaauwoogt* eerder dan de andere.

Ik.

Drinkt uw man misschien?

Zij.

Helaas ja, Mijnheer!...

De bel luidde andermaal. Ik wist genoeg, en zegende de Matigheidsgenootschappen.

MENGELWERK.

FREDERIK GOTTLIEB KLOPSTOCK, BESCHOUWD ALS MENSCH, ALS DICHTER EN ALS CHRISTEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 593.)

Nu, M. H.! KLOPSTOCK als *Mensch* geschetst te hebben, ga ik over, om u eenigzins met zijne dichterlijke verdiensten bekend te maken. Ik zeg *eenigzins:* want het zou de verregaandste hoogmoed en vermetelheid verraden, indien ik vermeende, den grooten, onvergelijkelijken KLOPSTOCK, als *Dichter*, u naar waarde te kunnen voorhouden. Neen! hiertoe gevoel ik mijne krachten te gering; maar, bekend met zijne schriften, die mij, zoowel in het oorspronkelijke als in gelukkige vertalingen, in handen kwamen, zal ik, hier en daar voorgelicht door de kunde en den smaak van bevoegde kunstregters, u het schoone in zijne zangen, en met hetzelve zijne hooge waarde als Dichter, trachten te doen opmerken.

Was KLOPSTOCK in 1748 openlijk als Dichter opgetreden, en hadden zijne bekend gewordene zangen de bewondering van alle letterkundigen opgewekt, het was eene bewondering, vloeijende uit den aard, de oorspronkelijkheid en verhevenheid, die in zijne kunstvoortbrengselen doorstraalden. Doortrokken van den klassieken geest der Ouden, gevoelig voor de schoonheden der Natuur, het hooge en ware denkbeeld van echt lyrische dichtkunst bezittende, en dit in zijne gedichten kennelijk zijnde, kon het, vooral in den toenmaligen staat der Duitsche letterkunde, niet anders, of zijne werken *moesten* eenen onbeschrijfelijken indruk maken; en het was voor het genie van eenen KLOPSTOCK bewaard, den geest der Duitsche Natie tot eene oorspronkelijkheid te verheffen, die het schier geheel uitgedoofde vuur voor de echte poëzij der ziel en des gevoels weder op nieuw ontvonken deed.

In KLOPSTOCK's werken vinden wij dat oorspronkelijke, dat eigendommelijke, die grepen van geen' ander afgezien, die verbeeldingskracht, dat genie, dat, onbewust van regels, overal schoonheid, overal waarheid, overal rijkdom van zaken, overal nieuwe oogpunten aantreft en weet op te zamelen; wij vinden er den Dichter in, die, om met BILDERDIJK te spreken; Godspraken van zijne lippen doet stroomen; die ons met hem doet zuchten en schreijen; die ons kluistert aan zijne klanken; die onmagtig is het geweld van zijnen eigen' geest te wederstaan, maar in eene oneindigheid van verscheidenheden rondzwerft, die paal noch perken kent. Hiervan getuigen zijne Oden, zoowel die als gedenkteekenen der liefde en der vriendschap daar voor ons staan opgerigt, als de heerlijke toonen, aan de Lente, aan zijne CIDLI, aan God en den Verlosser gewijd; en daar wij, tot staving van het aangevoerde, verscheidene proeven zouden kunnen mededeelen, zij hier de uitspraak van den Hoogleeraar VAN DER PALM geldiger dan tal van proeven, daar hij van dezelve getuigt: »KLOPSTOCK's »Oden hebben dikwijls mijne ziel ten hemel gevoerd (*)." Ja, M. H., die kracht, die verhevenheid bezitten zij. Ik heb het gewaagd, een morgengezang in berijmde verzen (KLOPSTOCK's Oden zijn in rijmlooze maat) over te brengen (†). Hetzelve luidt dus:

(*) *Redevoeringen en losse stukken*, D. III, bl. 167.

(†) In 1798 zijn eenige Oden van KLOPSTOCK, in het Nederduitsch vertaald door P. L. VAN DE KASTEELE, bij A. LOOSJES, PZ. uitgekomen. Het zijn die, welke in het 1ste Boek van KLOPSTOCK's, te *Carlsruhe*, in 1776, bij ACKREIDER uitgegevene *Oden* gevonden worden. De Vertaler heeft de dichtmaat van het oorspronkelijke in de meeste *Oden* gevolgd, en geeft in de voorrede des werks verscheidene belangrijke opmerkingen, die, bij vele moeijelijke spraakwendingen in het oorspronkelijke, tot beter verstand en begrip van de meening des Dichters verstrekken kunnen. Wie verlangen mogt, nader met den echten geest en verheven trant van KLOPSTOCK's Oden bekend te worden, verwijzen wij naar den *Wandsbecker Bode*, waar, onder het opschrift: *Oden*,

Nog rijst zij niet de zon, die hemelsche bodin;
Nog toeft zij, die het al doet leven,
Daar over heel de wachtende aard'
De zoetste balsemgeuren zweven.

O eeuwig Heilige! Gij, die den Sirius
Aan 's hemels rein azuur doet pralen,
Hoe schittrend schoon zal straks de gloed
Des Sirius van de aarde stralen!

Reeds suizen koeltjes in harmonisch maatgeluid;
De schemering meldt, als bodinne,
Door hooger glans en purpergloed,
't Herleven van de dagvorstinne.

God en Heer! barmhartig Vader! U zij lof en prijs en eer;
Wij, veel meer dan duizend zonnen, zinken ook eens stervend neêr;
Maar 't is bij ons ondergaan,
Om voor eeuwig op te staan.

Ziet, halleluja! ziet, daar rijst de dagvorstin!
Ziet, hoe zij rijst aan 's hemels transen!
Ziet, hoe zij ook, als kind van God,
Ontwaakt, verrijst met nieuwe glansen.

u. s. w. Erster Band. S. 62, u. s. w., geheel in den vernuftigen, kernachtigen en eigendommelijken toon van CLAUDIUS, eene ware hulde van derzelver verdiensten en eene, den grooten KLOPSTOCK waardige, schriftelijke, eerzuil gevonden wordt.

Van de, in genoemd stuk voorkomende, rijmlooze Ode, *die frühen Gräber*, treft men eene uitmuntende overzetting in gebonden stijl aan, in het Mengelwerk van de *Vaderl. Letteroef.* 1827, N°. VI, bl. 294, van Prof. B. H. LULOFS. In de oorspronkelijke voetmaat vindt men ze in de vertalingen, bij LOOSJES uitgegeven, boven genoemd. Wij bevelen ook niet minder de lezing aan van een dichtstuk, getiteld: *der Kirchhof zu Ottensen*, van HALHMANN; een heerlijk vers, der nagedachtenis van den Zanger der *Messiade* grootendeels toegewijd. *Min. Encyclopedie der Deutschen Classiker* over TIEDGE *und* HAHLMANN, S. 164.

O zonne Gods! En heel het miriadental
Dier zonnen, die ons tegenblinken,
Zijn bij Hem als der golven schuim,
Dat opspat om weêr neêr te zinken.

En zoudt gij niet, o God! door uw almagtig woord,
Het all' weêr heerlijk doen herleven,
Wat Ge op het groot tooneel der aard'
Bestaan voor hooger doel woudt geven?

Ja! barmhartig God en Vader! U zij lof en prijs en eer!
Wij, veel meer dan duizend zonnen, zinken ook eens stervend neêr.
Maar 't is bij ons ondergaan,
Om voor eeuwig op te staan! (*)

Denzelfden verheven' en gevoeligen toon der *Ode*, die, zoo ik hoop, in de geleverde proeve eenigermate zal bewaard gebleven zijn, treffen wij in zijne Kerkliederen mede aan (†); hoewel wij hier en daar eene stroefheid bemerken, die zien doet, dat hij somwijlen gedachten en uitdrukkingen aan het rijm heeft opgeofferd. Veel schoons en zielverheffends is, bij den waren toon des statelijken

(*) Zie *Miniatur biblioth. der Deutschen Classiker, Gotha* en *New-York*. KLOPSTOCK, *Oden*, S. 87, deze door hem in den jare 1789 vervaardigd.

(†) »*Ihre Anlage* (zegt KLOPSTOCK van de Gezangen en Liederen) *muss niemals eine Abhandlung von einer Lehre der Religion seyn. Wenn man sie in Prosa übersetzte, würde man sich von diesem Fehler, der veilleicht durch den poetischen Ausdruck verborgen war, mit Gewissheit überzeugen können. Ich meine nicht, dass sie nicht hier und da kurze Sätze, die Lehren der Religion enthalten, einstreun sollten. Es ist diess eine von ihren vornehmsten Regeln.*" En verder: »*Die Werke Gottes sind auch eine ihrer vornehmsten Gegenstände. Es ist nicht leicht, einen Gesang oder ein Lied über die Werke Gottes zu machen.*"

»*Das Singen ist der wichtigste Theil der Anbetung, weil es das laute Gebet der Gemeine ist.*" Men leze deze geheele voorrede, en vooral over de begeleiding van het orgel en de wijze van spelen en zingen, wat op bl. 26 en vervolgens wordt aangetroffen.

kerkgezangs, in deze liederen voorhanden. Als eene proeve kan dienen het 140ste gezang in den bundel, bij de Hervormden in gebruik, te vinden, hetwelk eene navolging van KLOPSTOCK's gezang: *Die Auferstehung Jesu* is (*).

Dan, M. H., gij wenscht reeds, dat ik u met het meesterstuk van KLOPSTOCK's genie, met zijne *Messiade*, zal bekend maken. Daar noch de plaats, noch de wijze van behandeling mijns onderwerps, geschikt is, u bezig te houden met de vereischten van het Heldendicht, en de beoordeeling, in hoe verre de *Messiade* van KLOPSTOCK aan dezelve beantwoordt, zoo acht ik zulks ook te eenemale overbodig, na al hetgeen deswege door zoo vele bekwame en oordeelkundige mannen gezegd is, en er, reeds vóór de Heer MEERMAN ons de *Messiade* in Nederduitsche hexameters (dezelfde voetmaat van het oorspronkelijke) bekend maakte, te *Leipzig* en te *Breslau* antwoorden op prijsvragen, hier te lande over de beoordeeling der *Messiade* uitgeschreven, in het licht verschenen (†); terwijl de Heer VAN KAMPEN, in eene vergelijkende beoordeeling der vijf beroemde Heldendichten, dat ook genoegzaam uiteengezet, en de verdiensten der *Messiade* als episch gedicht ten duidelijkste voorgesteld heeft (§). Dat KLOPSTOCK wist, wat van den Heldendichter gevorderd wordt, heeft hij in zijne *Messiade*, het Meesterstuk

(*) KLOPSTOCK, *Lieder*, 2ter Theil, S. 209.

(†) *Asthetische Beurtheilung des Klopstockischen Messias von* J. C. A. GROHMANN, *Prof. Phil. zu Wittenberg: eine von der Amst. Acad. der Dichtkunst und schönen Wissensch. gekrönten Preisschrift. Leipz.* 1796. Het andere stuk was getiteld: *Der Messias von* KLOPSTOCK *aestetisch beurtheilt, und verglichen mit der Iliade, der Æneide und dem Verlornen Paradiese, von* C. T. BENKOWITZ (*privatgelehrter von Breslau*): *eine Preisschrift, die von der Amst. Gesellschaft zur beförderung der schönen Künste und Wissenschaften ein doppelte Medaille erhalten hat. Breslau*, 1797.

(§) In zijne *Vergelijking der vijf beroemde Heldendichten*, een door de *Holl. Maatsch. van fr. K. en W.* bekroond antwoord.

eens 25 jarigen arbeids, waarvan de wedergade alleen in MILTON's *verloren Paradijs* gevonden wordt, schitterend bewezen. Proeven uit hetzelve ten bewijze aan te halen, is ondoenlijk, daar het oog zich in een onoverzienbaar veld van uitstekende schoonheden verliest; en, daar het een ieder, bijna elke natie, vergund is, dit heiligdom van dichterlijke vinding en uitdrukking in te treden, zoo verwijzen wij onze lezers naar het oorspronkelijke, of naar de verschillende vertalingen, die in de *Engelsche*, *Fransche* en ook in onze taal, inzonderheid die van den beroemden MEERMAN, voorhanden zijn. De *Zweed*, de *Italiaan* bezit in zijne taal mede eene overzetting van dit wonder der kunst, (zoo als onze verdienstelijke VAN KAMPEN het met regt noemt) terwijl men zelfs eene *Grieksche* overzetting van hetzelve beproefd en in 1756 te *Stettin* gedrukt heeft. Doch genoeg. Het is in stof en vorm het verhevenste, wat men zich denken kan. De verlossing van het menschelijk geslacht door JEZUS CHRISTUS, ziedaar het onderwerp der *Messiade*, dat reeds op eenen leeftijd van eenentwintig jaren KLOPSTOCK bezielde, en hetwelk hij voltooide tot bewondering van allen, die hem in de wereld zijner verhevene Idealen nastaren.

Van het lijden des Verlossers tot aan Zijne Hemelvaart, waarmede KLOPSTOCK eindigt, is hij getrouwelijk de verhalen der Evangelisten gevolgd; doch te midden dier geschiedkundige voorstellingen zijn zijne beelden menigvuldig, verrassend, grootsch en verheven; het aardsche en bovenaardsche, het menschelijke en Goddelijke, het tegenwoordige en toekomende, de Hemel en de Hel, alles dienstbaar makende, om ons te verbazen, te verrukken, te roeren en te treffen. Hier karakters van meer dan duivelenboosheid, ginds een engel der Hel, dien hij in ADRAMELECH voorstelt, geveinsder en snooder dan Satan zelf, de Hel met dezen verlatende, om de verschrikkelijkste taak ten uitvoer te brengen, daar de helbewoners tot den dood van den Messias besloten hebben; ginds dat gewrocht van KLOPSTOCK's dichterlijke verbeelding, die gevallene doch berouwhebbende engel des afgronds ABBADONA, zoo heer-

lijk en roerend geteekend; elders de voorstelling des Hemels; zoo voortreffelijk en schoon, dat de beschrijving derzelve eene verhevenheid bezit, die geene wedergade kent, en daarom een zeker kunstregter deed zeggen: »Bij »den Hemel van KLOPSTOCK verzinkt al het aardsche (*)". Ja, M. H., geheel de *Messiade* vervult ons met hooge en verhevene gewaarwordingen. Dat schrikkelijk-verhevene, zoo als SULZER het noemt, dat ook in het kwade plaats vindt, omdat zelfs in de goddeloosheid iets zijn kan, dat men bewondert (†), ook dat grijpt ons aan; nu bij het lezen van den droom des verraders JUDAS, en de ingevingen des Satans, die hem tot het booze opzet aanport; dan bij de beschouwing van de laaghartigheid van een' KAJAPHAS, bij de kwaadaardigheid en schijnheiligheid van een' PHILO, bij de schildering van het bloeddorstige Sanhedrin, die regtzaal vol vijanden des Heeren. Maar ook een onuitsprekelijk gevoel doorstroomt ons, bij de zoo eenige, in zijne soort verhevene, beschrijving van de afdaling der Godheid, om geregt te houden over den Messias, in den alles overtreffenden vijfden zang te vinden (§); bij de afmaling van den kruisdood des Heilands, zoo vol gevoel, kracht en leven; bij de vergiffenis aan ABBADONA; bij dat hemelsch, Goddelijk, genadebrengend woord: ABBADONA, *kom tot uwen Ontfermer!* zoo roerend en hartverteederend aandoenlijk; bij de Hemelvaart, zoo plegtig en luisterrijk voorgesteld; bij de hulde, den Messias door Engelen en verrezenen, door bewoners des Hemels, door serafs en zaligen bewezen, zoo zielverheffend, zoo zegepralend, zoo statig beschreven, dat wij, als ware het, bij den zegevierenden optogt des Doodverwinnaars tegenwoordig zijn, en de triumfliederen, te zijner eere aangestemd, vernemen.

(*) Hoe schoon VOLTAIRE hem afmaalt, *Henriade*, Ch. 7, vs. 49, de beschrijving wordt flaauw bij die van KLOPSTOCK, Iste Zang.

(†) *Theorie*, art. *erhaben*.

(§) Deze zang stond ook bij KLOPSTOCK in hooge waarde, en hij zelf was met dezen het meeste ingenomen. Zie MEERMAN, *Narede*, bl. 51 in de aanteekening.

Verlangt gij, M. H., dit door eenige proeven gestaafd te zien? Ik zal trachten u door dezelve van het aangevoerde te overtuigen; en hoezeer ik vele uitstekende plaatsen, welke als edelgesteenten, te midden van den rijksten schat van kostbaarheden, schitteren, u zoude kunnen aantoonen, zoo zal ik slechts die mededeelen, welke mij, bij de lezing van het onvergelijkelijke Dichtstuk, gebleken zijn, minder algemeen door beoordeelaars te zijn aangehaald, en waarvan bij sommige slechts de hoofdinhoud of de naam der voorstelling genoemd wordt. Ik kies dan, als eene proeve van het gevoelige en roerend verhevene van KLOPSTOCK's poëzij, de plaats, waar God zich uit het allerheiligste laat hooren, om te verklaren, dat Hij nog steeds de liefde was, doch dat Hij door den dood des Zoons, als de Regter der werelden, geheel gekend zou worden.

Allen verwachtten de stemme des Heeren. De hemelsche ceder
Ruischte niet, d'Oceaan zweeg langs zijn klimmende kusten.
Godes leevende wind bleef tusschen de koperen bergen
Onbeweeglijk, en wachtte met uitgebreide vleugels
Op het daalen der stemme des Heeren. Onweders klommen
Langzaam het Allerheiligste af, tot den wind daar hij wachtte,
Doch de Eeuwige sprak nog niet. De heilige donderen
Waren alleen vermelders van 't naderend Godlijk antwoord.
Toen zij zwegen, ontsloot voor het juichend gezigt van de Troonen
God openbaarend zijn Heiligdom, om de verlangende Troonen
Tot de verheven gedachten des Eeuwigen voor te bereiden.
Zevenmaal had de donder het heilige Duister ontslooten,
En de stem des Eeuwigen kwam zachtzweevende nader.
God is liefde. Die was ik, eer mijne schepslen bestonden.
Toen ik de waerelden schiep, was ik die. Thans bij het volvoeren
Mijner geheimste verhevenste daad ben ik even dezelfde. (*)
Doch door den dood des Zoons zult gij mij, der waerelden Rechter,
Gantsch leeren kennen, met nieuwe gebeden den vreeslijken bidden.

Welk eene majesteit, eer de roerende en zielopbeurende taal der Godheid zich doet hooren, kenmerkt deze geheele proeve! Iets van krachtvolle karakterschildering en ver-

(*) Vertaling van HERMAN, Iste Zang, vs. 360 en verv.

hevene beschrijving mogen wij, als een juweel, uit den schat van kostbaarheden niet onthouden. Het is de karakterschilderij van den vertwijfelden JUDAS, en de verhevene beschrijving en voorstelling van JEZUS, antwoordende op de bezwering des Hoogepriesters:

Zoodra hij den komenden dood zag,
Wien te gemoet de Priesters den deugdzamen leidden, verhief hij (JUDAS)
IJlings zich, naar Gabbatha vliegend. De stormende schaare
Wederhield hem met magt en drong hem terug. Hij begaf zich
Nu naar den Tempel. Hier had, uit vrees voor schielijken oproer,
Kajaphas Priestren geplaatst. Dit wist de verraader. Hij ging reeds
In de stille Portaalen der hooge Tempel-gewelven.
Toen hem het hangend gordijn voor het Allerheiligste in 't oog viel,
Keerde hij om, wierd bleeker, en sidderde luid! Hierop wendde
Hij 't naar de Priestren, en sprak met woedend berouw: Ha! daar hebt g' uw
Zilver weder! en wierp het hun voor de voeten! de Vroome
Dien ik verried, zijn bloed is bloed der onschuld; dat komt nu
Over mijn hoofd! Hij sprak het, en rolde de opener oogen,
Ging, en snelde, en ontvlood het gezicht der Menschen, en rukte
Zich uit Jeruzalem, stond, toen ging hij, stond weder, vlood nu,
Zag met wilde blikken in 't rond, of hij Menschen gewaar wierd.
Toen hij er geen ontdekte, toen 't stomme geraas van de stad nu
Zich voor zijn oor volkomen verloor, besloot hij te sterven! (*)

Wij laten volgen de beschrijving van de majesteit des Verlossers, bij Zijn antwoord op de bezwering des Hoogepriesters:

De Godmensch intusschen
Zwijgt. Maar gevleugelde woede drijft Kajaphas voort, en hij vraagt hem:
Zondaar, zwijgt gij op 't geen tegen u door deze getuigd wordt?
En nog zweeg de Godmensch. De Priester vergramde op nieuw wêer:
Spreek! Bij den leevenden God bezweer ik u: zijt gij de Christus?
Zijt gij des Aangebedenen Zoon? Hij had het gesproken;
Stond, van zijn gestoelte gereezen, met doodende oogen.

(*) 7de Zang, vs. 142 en verv.

Satan verzelde zijn blik.
Maar de Godmensch zag naar den Hemel. De Seraphs verbaasden,
Toen hij het deed: zoo zeer bespeurden zij aan zijne houding
Hoe hij zijne Godheid verborg, en, in menschlijke kalmte,
Dat terughield wat waerelden schiep.
En nu zag hij den Priester in 't aanschijn, en zeide: Ik ben het,
't Geen gij gezegd hebt! Verneem, dat ik thans daaden voleindig',
Die het begin zijn van 't Waereldgericht. (*)

En kon het nu wel anders, of moest niet een Gedicht van zulk eenen inhoud en vorm bij zijne landgenooten den grootsten opgang maken? — Niet dat de *Messiade* der volmaaktheid geheel zoude genaderd zijn. Neen! het is integendeel waar, dat eene te groote breedsprakigheid, vooral in de laatste tien Zangen, den lezer somwijlen vermoeit. Maar het is de oorspronkelijkheid van gedachten en beelden, die verheven vlugt, waarin SCHILLER erkent, dat KLOPSTOCK *nooit* gezonken is (†), die een nieuw leven, eene geheele omwenteling, in de Duitsche Letterkunde daarstelde. Ja, de geheele toon, de verrassende denkbeelden, de, als ware het, hervormde taal, het onderwerp des Gedichts, alles voerde de geestdrift ten top, en werkte ook allerweldadigst op het godsdienstig gevoel der Natie. Daarom meende men, van de Oostzee tot aan het Zurichermeer, zich als in eene nieuwe wereld verplaatst te zien; daarom werden de schoonheden der *Messiade* in het openbaar en op de Kansels geroemd; Christentranen vloeiden, Christenharten werden voor het goede en verhevene gestemd. KLOPSTOCK, als een Heilige, als een Profeet van den ouden tijd vereerd (§), door de grooten der aarde begunstigd, door Koningen en Vorsten beschermd, aan hunne hoven geacht en met blijken hunner hooge tevredenheid overladen (*) werd de vergoding van *Duitschland;* en hoe ook

(*) 6de Zang, vs. 42.

(†) Mede aangehaald door VAN KAMPEN, *Hoogd. Letterkunde*, 1ste Stuk, bl. 99.

(§) Men denke slechts aan zijn onthaal bij BODMER te *Zurich*. Zie zijne Levensberigten, HERRMAN en anderen.

(*) Keizer JOZEF DE II, wien hij zijne *Hermannsschlacht*

zijne *Messiade* een heerleger van bedillers deed opstaan, die het genie van eenen KLOPSTOCK niet wisten te waarderen, hoe de hevigste uitvallen, door bekrompene en slechts in hunne stelsels zwerende Godgeleerden, tegen dezelve gerigt werden, zij vermogten, gelijk LAVATER zegt, niets door al hun geschreeuw. De schreeuwers zijn verdwenen en de *Messiade* is staande gebleven (*). Deze orthodoksche dweeperij en verblinding gingen zoo ver, dat een dorpspredikant bij KLOPSTOCK kwam, en hem uitdrukkelijk verzocht, dat hij toch om Gods- en der godsdienstwille den ABBADONA (den afgevallen Engel) niet weder zalig zou laten worden. »Wanneer de adelaar," merkt hierop »een Duitsch Schrijver aan, »de vlerken zwaait, en van »den hoogen top, waarop hij nestelt, tot de aarde neder»daalt, dan vliegen de kraaijen rondom hem, om hem te »kwellen."

Ja, M. H., nog staat zij daar met eigendommelijken luister onder de kunstgewrochten van landgenoot en vreemdeling, en getuigt, bij zoo vele dichterlijke schoonheden, van een gevoel, dat ons den waren Christen en vereerder van God en de deugd kennen doet. Voorzeker gevoelde hij bij zijne poëtische voorstellingen meer nog dan hij schilderde; teederder en sterker, dan hij het uitdrukte, was zijne liefde en zijn' eerbied voor den Verlosser; daarom heeft hij (het is de getuigenis van een' zijner waardigste vrienden, terwijl zijn leven en gedrag nooit met dezelve is in strijd geweest) nimmer over God of CHRIS-

---

toezond (een stuk, overal zijn gevoel voor vrijheid uitdrukkende), vereerde hem, bij eenen merkwaardigen brief, zijn borstbeeld met brillanten omzet, als een bewijs zijner uitstekende hulde.

(*) *Wer Genie vertheidigt*, (zegt LAVATER) *ist gewiss kein Genie; und wer Vertheidigung fordert, gewiss ein schwacher Kopf. Die Durfen, die die Messiade in Empfang nahmen, vermochten mit alle ihrem Geschrey Klopstocken nicht, mit einem Worte sich zu vertheidigen. Die Schreyer haben sich verlaufen, und die Messiade steht. Physiogn. fragment*, 4 B. S. 95.

TUS, over degenen, die hem lief zijn, een woord gezegd, dat hij niet gevoelde en geloofde (*). De Godsdienst was bij hem geene bloote bespiegeling des verstands, maar gevoel des harten, bestaande in vereering van CHRISTUS, die zich in dankbaarheid en wederliefde openbaarde en het karakter zijner schrijf- en dichttrant uitmaakte. Hij was inderdaad een gemoedelijk Christen, die van de hooge waarde des Verlossers hooge denkbeelden had (†). De Bijbel was zijn lievelingsboek, en hij beleed het openlijk, dat hij het ware verhevene aan de gewijde Dichters alleen te danken had; terwijl vele Christelijke deugden zijn hart versierden, en uitgedrukt werden in zijnen geheelen levenswandel. Teregt zegt daarom de verdienstelijke FEITH, wiens vriendenrol met den naam van KLOPSTOCK versierd is en die hem in 1780 te *Hamburg* leerde kennen: »De »achting, die ik sedert eenen geruimen tijd voor den »Dichter van de *Messiade* gevoeld had, was geheel zuiver »geworden, sints ik in zulk een vernuft tevens den nede»rigen, den deugdzamen mensch had leeren kennen (§)." Dat was hij in Christelijke weldadigheid, in liefde jegens zijne ouders, in dankbaarheid voor het goede, dat hem de Hemel schonk; het steeds toonende, dat vrolijkheid en onschuldige genoegens niet onbestaanbaar zijn met het leven eens Christens, dat er verre af is van in sombere naargeestigheid en onthouding van aardsche genietingen te bestaan. Hoe uitte hij die dankbaarheid aan God bij zijne verbindtenis met zijne geliefde META! »Nu ik haar bezit," zeide hij, »gevoel ik de waarde des levens en prijs God in »den hemel, want nu eerst juich ik in mijn aanwezen en »zing den Heere vrolijke liederen." Maar hoe onderworpen was hij ook bij de tegenspoeden, die hem troffen; hoe zweefden hem de voorbeelden van geloof en vertrouwen,

(*) *Anekdoten en Karaktertrekken.*

(†) VAN KAMPEN, *beoordeeling der 5 Heldendichten.*

(§) Men zie omtrent de kennismaking van FEITH met KLOPSTOCK de belangrijke en merkwaardige aanteekening in zijne *Verhandeling over het Heldendicht*, bl. 59 en verv. in de noot. De naam van KLOPSTOCK versiert FEITH's Album.

tot eigen bemoediging en versterking, dan voor den geest! »Als u," schreef hij eens aan zijne gade, »de geheele »wereldgeschiedenis in al haren wijden omtrek zal bekend »zijn, zult gij niet één zoo groot Man daar ontmoeten, »als ABRAHAM was. En welke was de uitmuntendste »grootheid van dezen Man? Hij vertrouwde op God." Vertrouwen op God sterkte den edelen KLOPSTOCK; en hij geloofde dus, dat al wat de hemelsche Vader deed wèl gedaan was. In dat geloof, verhoogd door de hope des wederziens, bragt hij zijne veelgeliefde META ten grave; die hoop en dat geloof uitdrukkende door de twee treffende regels uit den 11den Zang der *Messiade*, welke hij op haren grafsteen plaatsen liet:

Zaad, door God gezaaid,
Om tegen den dag des oogsts te rijpen. (*)

Met dat geloof en in die hoop was hij getroost en sterk, toen zijne laatste ure naderde. De woorden, welke hij nog hoorbaar, als de tolken zijner hemelsche verwachting, op zijn sterfbed met opgeruimde blikken sprak, waren deze: »*Kan ook eene vrouw haren zuigeling vergeten? O! mogt zij hem kunnen vergeten, ik wil, o God! toch uwer niet vergeten. Ziet, Gij hebt mij in uwe handpalmen gegraveerd!*" En toen hij het oog sloeg op zijne betrekkingen, die zijne sponde omringden, voegde hij er vol liefde en teederheid bij: »*Ja, wij allen zijn in Gods handpalmen gegraveerd!*" Dit sprak hij, en viel in een' zachten slaap, uit welken hij niet meer ontwaakte. Hij ontsliep en stierf den dood des regtvaardigen, wiens Ideaal hij zoo heerlijk bezongen had.

STOLBERG schreef, wat op den marmersteen, aan de herinnering van KLOPSTOCK gewijd, werd gebeiteld:

Duitschers! nadert, met eerbied en met liefde,
het hulsel van uwen grootsten Dichter;
nadert gij, Christenen! met weemoedigheid en met vreugde
de rustplaats van den heiligen Zanger,

(*) 11de Zang, vs. 845.

wiens gezang het leven en den dood van Jezus Christus prees.
Hij zong den menschen menschelijk, menschelijk
den Eeuwige,
den Middelaar Gods. Beneden aan den troon ligt
zijn groote loon voor hem, eene gouden
heilige schaal vol Christen-tranen.

En wij eindigen onze hulde aan den wereldberoemden Dichter en voortreffelijken Christen met het bijschrift van onzen beroemden MEERMAN, aan zijnen KLOPSTOCK gewijd, en hetwelk, volgens den handhaver van *Hollands* letterroem, den geleerden D'ESCURY, onder de bijschriften in onze taal vooral verdient herdacht te worden:

O KLOPSTOCK, als deze aarde een prooi zal zijn van 't vuur,
En 't Paradijs op 't puin der vorige natuur
Vernieuwd zal bloeijen met het vol getal der vromen,
Door strijd en door geloof aan 't hoogst verderf ontkomen;
Als iedre wetenschap, die 't menschdom thans behoeft,
Als iedre kunst, hoezeer door nuttigheid beproefd,
Reeds lang vergaan zal zijn, vernietigd en vergeten,
Men van geen menschlijk boek ook meer den naam zal weten;
Dan zal 't verheerlijkt volk, voor 's Middlaars troon gebukt,
Dat gij geleerd, vermaakt, gesticht hebt en verrukt,
Dan zullen de Engelen, in hun gewijde kringen,
Geheele bladren nog uit uw' *Messias* zingen. (*)

(*) In de *Etudes Poétiques* van DE CHENEDOLLÉ, *Seconde édit.* 1822, vinden wij eene Ode, getiteld: *l'Invention, à* KLOPSTOCK. Wij kunnen ons niet weêrhouden het laatste couplet van dit gedicht, om de blijkbare overeenkomst in denkbeelden, die het met het Bijschrift van MEERMAN heeft, hierbij te voegen; 't is hier: *les beaux esprits se rencontrent.*

Mais le Temps, ô KLOPSTOCK! *sur tes pages divines*
N'osera déployer son bras dévastateur,
Dans ce dernier jour même, où le monde en ruines
Verra planer sur lui l'Ange exterminateur;
Urim, sur ses ailes dorées,
Doit, vers les voutes azurées,
Porter tes vers, ravis au trépas envieux;

Là, chantés dans le sein des sacrés édifices,
Ils feront encor les délices
Des choeurs innombrables des cieux.

HERINNERINGEN AAN EENE REIS NAAR STOKHOLM, TER GELEGENHEID VAN DE VERGADERING DER SCANDINAVISCHE NATUURONDERZOEKERS IN JULIJ 1842, DOOR J. VAN DER HOEVEN.

(*Vervolg van bl.* 547.)

Derde Hoofdstuk.

Stokholm.

Van *Stokholm* zegt de beroemde VON BUCH, die vele landen en volken gezien heeft: »Het is toch eene wonderbare, »éénige stad! Welke romantische tafereelen, eilanden, wa»terpartijen, rotsen, hoogten en dalen! 't Geen men zich »in een droomgezigt uit verwijderde oorden zou bijeenbren»gen, vindt men hier in den omvang der stad vereenigd. »Hetgeen de natuur groots en heerlijks voortbrengt, vindt »men hier in de nabijheid der schoone gedenkteekenen der »kunst."

De oorsprong dezer stad dagteekent van het einde der twaalfde eeuw, als een klein vlek, gesticht door verdreven burgers van de oude stad *Sigtuna*, welke bij eenen inval van *Esthlanders* ingenomen en verwoest was. Tot den rang van stad werd zij echter eerst verheven door den *Major domus* BIRGER JARL, die haar met vestingwerken, welke naar den toenmaligen toestand der krijgskunst voor onwinbaar gehouden werden, omgaf, en in 1260 de residentie der Zweedsche Koningen van *Upsal* derwaarts verplaatste. Het middelste gedeelte der tegenwoordige stad, een eiland (*holm*) tusschen de Oostzee en de *Mälar*, draagt nog den naam van *Staden*, of de stad, en is dat oude *Stokholm*.

De bevolking van *Stokholm* bedraagt thans ruim 80,000 menschen (in 1839 gaf men het getal inwoners op 83,885). Het is zonderling, dat, volgens statistieke opgaven, het getal der geboorten veel geringer is dan dat der sterfgevallen; het desniettemin toenemen der bevolking wordt dus alleen veroorzaakt door van buiten aankomende nieuwe burgers.

Stokholm vertoont niet veel beweging op straat. De stra-

ten zijn slecht geplaveid. De huizen zijn bijkans alle wit gepleisterd, deuren en posten en vensterramen ligt bruin geverwd. Lastig zijn op vele plaatsen de op straat uitstekende goten, waardoor men bij regenachtig weder genoodzaakt wordt het midden van de straat te houden.

De stad telt verschillende bronzen beelden, alle van Zweedsche Koningen, die de groote plaatsen versieren. Dat van GUSTAAF ADOLF is in het schoonste gedeelte der stad, waar de nieuwe noorder brug (*nya norr Bro*) *Staden* met *Norrmalm* vereenigt. Op deze ruime plaats is het theatergebouw door GUSTAAF DEN III gesticht, en daar tegenover het eveneens gebouwde Paleis van Prins KAREL.

De veelvuldige drukten der vergaderingen veroorzaakten, dat er voor het bezigtigen van al het merkwaardige der stad geen behoorlijke tijd overbleef. Op het koninklijk paleis zagen wij de verzameling van schilderijen en de beeldengalerij, maar in gezelschap van de natuuronderzoekers en dus in een groot gedrang, en daarenboven des avonds bij was- en lamplicht, 't geen voor het beschouwen van kunststukken, van schilderijen althans, eene zeer ongeschikte gelegenheid is. Onder de beelden verdient vooral de heerlijke groep van *Amor en Psyche* door SERGEL, vermeld te worden, en een antiek beeld van den slapenden *Endymion*, 't geen door den prachtlievenden GUSTAAF III in *Italië* was aangekocht. Het koninklijk slot, waarvan de bouw onder KAREL XII begonnen is volgens het plan van NICODEMUS TESSIN, is zeker door zijne eenvoudigheid en grootschheid het merkwaardigste sieraad der stad. De zijde, die naar de *nya norr Bro* gekeerd is, heeft eenen opgang van aanzienlijke hoogte, die door kolommen van graniet gesteund wordt, en met twee bronzen leeuwen versierd is, wier dikke staart mij echter niet geviel en steeds aan eene reusachtige slang, eene boa, denken deed. Naar deze leeuwen noemt men deze verhevenheid *Lejon backen* of den leeuwenheuvel.

De Heer RETZIUS had voor mijne woning gezorgd; ik vond fraaije vertrekken in de *Drottninggatan* (Koninginnestraat), waar de eigenares van het huis zeer goed Fransch sprak. Eigenlijke logementen vindt men in *Stokholm* bijkans niet, en bij het betrekkelijk gering getal van reizigers, die deze stad bezoeken, bestaat daaraan ook minder behoefte. Men was evenwel niet ver van de *Drottninggatan* op de plaats, die *Brunkebergs Torv* heet, bezig een groot en prachtig

hôtel te bouwen. Restaurateurs ontbreken te *Stokholm* niet. Slechts eenmaal echter was ik in de gelegenheid in het *Hôtel du Nord* mijn middagmaal te nemen bij eenen restaurateur, wiens Hollandsche naam, RIJSWIJK, naar men mij verhaalde, ook met zijnen Hollandschen oorsprong overeenkwam.

Aan het eind der *Drottninggatan* ligt het gebouw der Akademie van wetenschappen, en daarbij de *Adolfs Frederikskerk*, welke in 1773 voltooid is. In dezelve vindt men een gedenkteeken voor DESCARTES door SERGEL; een genius ligt eenen sluijer van den aardbol op en houdt in de andere hand eene fakkel om hem te verlichten. De Akademie der Wetenschappen werd in 1739 opgerigt, doch is eerst in 1829 in dit gebouw overgebragt, waarvan de façade naar de plaats gerigt is, die voor de *Adolfs Frederikskerk* ligt. In dit gebouw wonen onderscheidene geleerden, BERZELIUS, NOSANDER, SUNDEVALL. Onder geleide van den laatste bezocht ik aldaar tweemalen het Museum van Natuurlijke Geschiedenis. Het Rijksmuseum te *Leiden* is zóó rijk, dat, in vergelijking met hetzelve, bijkans elke buitenlandsche verzameling gering genoemd moet worden. Voor Zweedsche dieren is ondertusschen deze verzameling bijzonder merkwaardig, en deze worden afzonderlijk van de algemeene verzameling bewaard. De reusachtige *Gymnetrus Grillii* uit *Noorwegen* is eene voorname zeldzaamheid van dit Museum; doch de huid van den visch, op eene plank bevestigd, is het eenige, 't geen men er van bewaard heeft, en nog zijn enkele gedeelten er bij geschilderd. De verzameling van Zweedsche insekten is boven alle beschrijving keurig, rijk in voorwerpen, en alle met aanwijzing der localiteiten. Voor de insekten-verzameling waren onlangs nieuwe voorwerpen aangekomen, van *Port Natal*, die ik met Prof. BOGEMAN doorliep, en waaronder zich schoone *lepidoptera* bevonden. Ook voor de overige klassen waren van daar nieuwe schatten aangebragt, met welker onderzoeking SUNDEVALL zich bezig hield. Vooral waren daaronder vele schoone vogels, waaronder eene prachtige groote *Corythaix* (*Touraco géant*, VAILL. ?)

In een geheel ander gedeelte der stad (*nya Kongsholmbro-gatan*) ligt het Anatomisch Museum, waarbij RETZIUS woont. Ik heb reeds gezegd, dat deze de Secretaris onzer vergadering was. De naam van RETZIUS, als naauwkeurig en schrander ontleedkundige, is algemeen bekend. In de

kracht des mannelijken levens, werkzaam en voortwarend, kan deze geleerde nog veel voor de wetenschap doen; als schrijver is hij altijd met kleinere bijdragen, die de uitkomsten van eigen onderzoek behelsden, opgetreden, en heeft het onnoodig geacht, het groot getal van ontleedkundige handboeken nog met een nieuw te vermeerderen. Zijne onderzoekingen over het weefsel der longen bij de slangen en vogels, en over de mikroskopische anatomie der tanden, worden op billijken prijs gesteld; zijne werkzaamheid strekt zich over het geheele gebied der menschelijke, vergelijkende, ziektekundige en mikroskopische ontleedkunde uit. In den laatsten tijd heeft hij zich echter wegens groote gevoeligheid zijner oogen van het mikroskoop spaarzamer moeten bedienen. Het Anatomisch Museum is wel niet groot, maar keurig, en vertoont ons in alle bijzonderheden den bekwamen man. Opspuitingen vindt men betrekkelijk slechts weinige. Vele fijnere preparaten zijn niet op was- maar op glasplaten gehecht en met egelpennetjes in geboorde gaten bevestigd. Bijzonder schoon zijn vele preparaten van magen van dieren, in spiritus bewaard, nadat men ze eerst met sterken spiritus gevuld had en op die wijze stijf doen worden, waardoor zij, bij het doorsnijden in de lengte, derzelver gedaante volkomen behouden hadden. Men kent die methode uit zijne beschrijving van de maag van den lemming, die ook in KÜLLER's *Archiv* in eene Duitsche vertaling gevonden wordt. Op deze wijze heeft hij ook de bolligheden van het hart naauwkeuriger dan vóór hem geschied was doen kennen. Hij toonde mij ook het *ligamentum fundiforme tarsi* door hem ontdekt, 't geen onder het *ligamentum cruciatum* over den peeskoker voor de lange uitstrekkende spier der toonen en den *musculus peronaeus tertius* als eene lus heenloopt. — De schedelverzameling van menschenrassen was niet rijk, behalve voor Zweedsche en Lapsche schedels. Die der *Zweden* zijn lang, met voorutstekenden achterhoofdsknobbel. RETZIUS meent, dat de scherpe gelaatshoek bij Negerschedels alleen van de grootere tanden afhangt, welke meening mij echter niet gegrond voorkomt. Fraaije corrosie-preparaten van longen en lever, vervaardigd door den Koppenhaagschen Prosector IBSEN, versieren mede deze verzameling. Ook ziet men er eenige schoone wasprêparaten van *Florence*, waaronder een van het geheele menschelijk ligchaam voor de neurologie, 't geen een geschenk is van

den Kroonprins OSCAR. Aan den kundigen en beschaafden Prosector BERG heeft RETZIUS eenen ijverigen medehelper.

Bij den Heer SCHWARTZ, Directeur van het Technologisch Instituut, zag ik eene zeer groote craniologische verzameling. Het belangrijkste was mij, dat hij eenige voorbeelden had van veranderingen van den schedel door ontwikkeling van het denkvermogen. De basis van het voorhoofd boven de oogen is, volgens SCHWARTZ, zeer ontwikkeld bij menschen, die veel aanleg hebben om te leeren en *facta* kunnen verzamelen (b. v. bij den grooten geschiedschrijver JOH. VON MÜLLER, van wiens hoofd hij een afgietsel had). Het bovenste gedeelte van het voorhoofd is daarentegen groot bij menschen van phantasie en dichterlijke gaven. Een smalle schedel geeft werkeloosheid te kennen. Zucht naar uitwendige werkzaamheid is kennelijk aan de breedte van den schedel boven de ooren. SCHWARTZ was zoo spraakzaam, dat aan tegenbedenkingen niet gedacht kon worden. Een vloed van woorden stroomde steeds uit hem voort, en, hoe beperkt mijn tijd ook was, ik kon naauwelijks van hem loskomen, na ruim twee uren in zijne verzameling vertoefd te hebben.

Van de omstreken der stad zag ik slechts weinig: de schoone begraafplaats in eene boomrijke streek, en de diergaarde (*djurgarden*) oostwaarts van de stad, waarheen men zich van *Sheppsholm* laat roeijen. Hier heeft men, op steile graniet-rotsen, een schoon uitzigt op de stad; reusachtige dwergen van eiken, forsche stammen met lage kroonen, groeijen op de bergen; bevallige landhuizen liggen aan den voet en langs de kust der Oostzee, en eene groote bronzen buste prijkt daar ter eere van *Zwedens* geliefden zanger BELLMAN.

Om de stad zelve in een panorama te overzien, beklom ik, in gezelschap van Prof. HORNSCHUCH uit *Greifswald* en EICHWALD uit *Petersburg*, den toren van gegoten ijzer van de *Ridderholmskerk*. Deze vervangt sedert weinige jaren den vroegeren, in 1835 door den bliksem verteerden toren. De *Ridderholmskerk* is merkwaardig als begraafplaats van Zweedsche Koningen, Vorsten en in de geschiedenis van *Zweden* vermaarde personen. Hier worden ook oude wapenrustingen bewaard, die den ingang der kerk versieren. Voor het altaar ziet men in het koor twee door JOHAN III opgerigte gedenk-

teekenen voor MAGNUS LADULAS en KAREL VIII. Deze monumenten uit rooden steen, dien men met roode olieverf beschilderd heeft, maken geenen aangenamen indruk. In een marmeren sarcophaag ligt de zerk van GUSTAAF ADOLF, in eene kapel regts van het koor; daar tegenover aan de linkerzijde is de kapel, waar KAREL XII begraven ligt. Hier wordt ook de doorboorde hoed van dezen merkwaardigen held bewaard. Ook de grafkelders werden door ons bezocht, waar, in eene menigte lijkkisten met rood fluweel bedekt en met goud gestikt, de dooden de levenden opwachten. De menigvuldige veroverde vaandels, die als zegeteekenen de kerkgewelven sieren, verliezen hunne kleuren en vergaan. En wat vergaat niet hier op aarde?

Het standbeeld van den eersten GUSTAAF prijkt voor het in de nabijheid dezer kerk gelegene ridderhuis. De laatste Koning der WASA's werd uit *Zweden* verdreven, het oude vorstengeslacht voor eeuwig van de regering uitgesloten, en een aan *Zweden* vreemd geslacht nam den troon der GUSTAVEN in.

Vierde Hoofdstuk.

Vergadering der Scandinavische Natuuronderzoekers.

Toen de natuur- en geneeskundigen van *Zweden*, *Denemarken* en *Noorwegen*, in navolging van hetgeen in andere landen geschiedde, het besluit namen van om de twee jaren in een der drie Koningrijken zamen te komen, was hun eerste oogmerk, om eene naauwere verbindtenis tusschen de geleerden dier landen te doen ontstaan en te onderhouden, en tot eene algemeene litteratuur aanleiding te geven, welke door de overeenkomst der talen gemakkelijk te scheppen was. Thans echter wenschte deze vergadering, ook buiten dit bijzondere doel, een' nieuwen band te vormen tusschen de natuur- en geneeskundigen van het Noorden en van het overige *Europa*, en noodigde dien ten gevolge ook buitenlanders tot deelneming uit. Er waren evenwel slechts 22 buitenlanders onder de deelnemers. In het geheel hadden zich 426 ingeschreven, namelijk:

Van *Zweden*	300.
Van *Denemarken*	83.
Van *Noorwegen*	21.
Van *Finland*	9.

Van *Rusland*	3.
Van *Pruisen*	3.
Van *Oostenrijk*	1.
Van *Hannover*	1.
Van de *Nederlanden*	1.
Van *Frankrijk*	1.
Van *Engeland*	2.
Van *Ierland*	1.

Aan het hoofd der vergadering stond, als eerste voorzitter, de beroemde BERZELIUS. Zeldzaam is het, wanneer verdienstelijke mannen in hun vaderland gedurende hun leven algemeen erkend worden; BERZELIUS evenwel levert hiervan een voor hem en voor *Zweden* even roemvol voorbeeld op. De populariteit van zijnen naam is in *Zweden* zoo groot, dat elk, die op eenige beschaving aanspraak maakt, al weet hij overigens naauwelijks wat Chemie is, gaarne zijnen roem vermeldt, en den grooten man, dien geheel *Europa* met eerbied noemt, met vaderlandschen trots als een sieraad van *Zweden* beschouwt. Zulk eene algemeene bekendheid had zelfs een CUVIER in *Frankrijk* niet. Verdiensten kunnen de benijding niet ontgaan; maar waar de nijd zóó tot stilzwijgen gedoemd wordt, moeten groote persoonlijke hoedanigheden, moeten aantrekkelijke eigenschappen van het karakter aan den mensch eene hoogere waarde bijzetten, dan eene uitgebreide kennis, een opgeklaard verstand, een scherpzinnig oordeel hem geven kunnen. De eenvoudige en tevens hoogst beschaafde, de innemende, de welwillende man doet ons telkens den beroemden geleerde vergeten. Met dien indruk verliet ik hem den laatsten avond van mijn verblijf te *Stokholm*, toen hij eenige vreemden ten afscheid bij zich genoodigd had; en toen ik van zijne verpligtende vriendelijkheid tot JOHNSTON gewaagde, zeide deze: »*If* BERZELIUS *is not kind, he is not* BERZELIUS."

Als tweede voorzitter stond naast hem de Heer EKSTRÖMER, Directeur-generaal van de Geneeskundige Dienst, en Lijfmedicus, een man van een open, innemend en krachtvol voorkomen, die de bijzondere zorgen, welke met de goede ontvangst van zoo vele vreemden verbonden waren, met rusteloozen ijver op zich genomen had. Als Secretaris eindelijk was hun de reeds boven vermelde Prof. RETZIUS toegevoegd.

De openbare bijeenkomsten werden in de groote zaal van het Ridderhuis gehouden, welke, met de geschilderde wa-

penschilden der Zweedsche adellijke geslachten behangen, een somber en duister voorkomen had. Hier kwamen vele personen van beide seksen uit de voornaamste standen bijeen, en meer dan eens vereerden ook de Koningin, de Kroonprinses en de jonge Prinsen deze algemeene vergaderingen met derzelver tegenwoordigheid. Het getal der aanwezigen bedroeg door elkander, naar gissing, achthonderd. De verschillende sectiën en commissiën hielden hare vergaderingen in de onderscheidene zalen van het huis der Rijksstenden. In de vijf eerste dagen verzamelde men zich 's namiddags ten half vier ure op de groote zaal van het Beursgebouw, waar men aan eene algemeene tafel voor matigen prijs een goed middagmaal vond. Hier waren gewoonlijk driehonderd personen bijeen. De prachtige zalen in de middelste étage van het Paleis van Prins KAREL waren des avonds voor de vergadering tot eene societeit geopend, waar men tijdschriften, dagbladen en nieuwuitgekomene boek- en plaatwerken ter inzage of ten gebruike vond, en tevens verschillende ververschingen bekomen kon. Om toegelaten te worden, had men eene personele kaart als lid des gezelschaps, die bij den ingang van elk der verschillende gebouwen vertoond doch niet afgegeven werd. Verscheidene museën en inrigtingen waren kosteloos tegen vertoon dezer kaart voor al de leden van de vergadering geopend, zoo lang de bijeenkomst duurde. Daar echter de uren in den voormiddag daartoe waren aangewezen, kon men daarvan bijkans geen gebruik maken, zonder de vergaderingen te verzuimen.

Het gezelschap verdeelde zich in vijf sectiën, eene voor Natuur- en Scheikunde, eene voor Delfstofkunde en Geologie, eene voor Kruidkunde, eene voor Dierkunde en eene voor Genees- en Heelkunde; hierbij voegde zich later nog eene pharmaceutische sectie. Tot voorzitter der physische en chemische sectie werd OERSTEDT uit *Koppenhagen*, tot die der Kruidkunde SCHOUW, eveneens uit *Koppenhagen*, tot die der Zoölogie Prof. BOECK uit *Christiania* gekozen. Deze, die ook medelid geweest was van de Fransche expeditie naar het Noorden onder GAIMARD, is een man van middelbare jaren, die in physiologie, organische chemie en mikroskopische anatomie uitgebreide kundigheden bezit, hoezeer hij zich als schrijver, zoo ver ik weet, weinig bekend gemaakt heeft. In 't geheel hadden de *Zweden*, die bij deze vergadering zoo talrijk waren, de beleefdheid, om tot deze voorzitters *Deenen* of *Noorwegers* te kiezen. Bij elke sectie

waren twee Secretarissen aangesteld, een Zweedsche en een Deensche of Noorweegsche.

Algemeene vergaderingen werden er vier gehouden van 12 ure tot 3 ure 's namiddags. Voor de eerste vergadering kwam ik ongelukkig te laat aan. Hier hield BERZELIUS eene openingsrede, waarin hij de medeleden verwelkomde en over de werkingen van onze vereenigingen sprak; daarop sprak OERSTEDT over het licht, hetwelk de natuurwetenschap brengen kan over de theorie van het schoone, en vervolgens wederom BERZELIUS over de opheffing van de Scandinavische kust boven de oppervlakte van de omliggende zee, en over de afslibbingen en groeven in het Scandinavische gebergte. Op de tweede algemeene vergadering (15 Julij) werden de volgende voorlezingen gehouden:

1. Prof. HANSTEEN, blik op hetgeen tot nu toe verrigt is ten opzigte der studie van het Aardmagnetismus.

2. Prof. FORCHHAMMER, over de formatie van gerolde steenen in *Denemarken*.

3. Z. Exc. Graaf BJÖRNSTERNA, over de eerste woonplaats van het menschelijk geslacht vóór en na den grooten zondvloed.

4. Admiraal BILLE, over het nut van een verbeterd Scheepsjournaal ook voor de natuurkennis.

De derde algemeene vergadering werd op den 18 Julij gehouden. Hierop spraken.

1. Prof. SCHOUW, over de *Flora* van *Italië* in den tijd van PLINIUS, opgehelderd uit overblijfsels van *Pompeji*.

2. Prof. HOLST, verdediging van het Philadelphische systeem [van eenzame opsluiting der gevangenen] tegen den in het vorige jaar op de vergadering der Natuuronderzoekers te *Florence* gedanen aanval.

3. Prof. NILSSON, bijdrage tot de geschiedenis der ontwikkeling van het menschelijk geslacht, of vergelijking tusschen ongelijke volksstammen, die op denzelfden trap van vorming staan.

4. Prof. RETZIUS, over den schedel der Scandinavische volksstammen. (*)

Op de vierde algemeene vergadering, 19 Julij, werden de volgende voorlezingen gehouden:

(*) Van deze voorlezing zal ik eene vertaling geven in het XIde Deel 4de stuk van het *Tijdschrift voor Natuurl. Gesch. en Physiol.*

1. Prof. ESCHRICHT, over Walvisschen (voortzetting van het medegedeelde in de vergadering te *Koppenhagen* in 1840.)

2. Prof. WAHLBERG, eenige schetsen uit het dagelijksche leven der parasitische insekten.

3. Prof. NWASSER, over de vereering van AESCULAPIUS.

Ik heb deze verhandelingen een- en andermaal *voorlesingen* genoemd. In den eigenlijken zin waren zij echter, met weinige uitzonderingen, (b. v. die van Graaf BJÖRNSTERNA) improvisatiën, of althans vrije en ongedwongene ontwikkelingen naar eene beknopte schets. Bijzonder levendig was dan ook de voordragt van velen, vooral van Prof. SCHOUW en FORCHHAMMER.

Het zou voor mijn tegenwoordig oogmerk minder dienstig zijn, zoo ik ook hier in 't bijzonder over de verhandelingen in de verschillende sectiën spreken wilde, bepaaldelijk in de zoölogische sectie, welke ik bijwoonde. Bijzonder merkwaardig waren de mededeelingen van STEENSTRUP over de ontwikkelingsvormen bij sommige lagere dieren, waarvan ik in het *Tijdschrift voor de Natuurlijke Geschiedenis en Physiologie* reeds een verslag gegeven heb. Ik heb daar ook over den in *Koppenhagen* in een' vergeten hoek opgespoorden schedel van *Didus ineptus* gesproken, waarvan de Candidaat REINHARDT een model in was vertoonde. De Candidaat OERSTED, een neef van den beroemden Physicus, bragt zeer fraaije teekeningen van *Annulata* ter tafel. In deze vergaderingen toonde ook de beroemde JACOBSON eene zeer schoone doorsnede van het menschelijk oog, waar de lens midden doorgedeeld was, in chroomzuur tusschen twee horlogieglazen bewaard. JACOBSON verhaalde mij, dat hij het oog eerst acht dagen lang in verdund chroomzuur had laten liggen en vervolgens met een groot scherp mes hetzelve had doorgesneden. Prof. RETZIUS vertoonde de *zonula sinuii* van een paard, uit welke zich fijne bleeke vezels (zoo als hij verzekerde spiervezels) over de *capsula lentis* verspreidden.

De Kroonprins OSCAR woonde, als lid der chemisch-physische sectie, de vergadering bij. Op de algemeene vergaderingen ontbrak hij nooit, en plaatste zich onder de leden. Steeds vertoonde hij zich in burgerlijke kleeding. Ook was hij bijkans elken avond op de Club in het paleis van Prins KAREL. Reeds den eersten avond, dat ik daar was, begeerde RETZIUS, dat ik aan den Prins zou worden voorgesteld. Toen ik hiertoe in 't eerst geene groote neiging toonde, zeide hij

mij, wèl te weten, dat *Hollanders* zich niet gewoon waren om Vorsten heen te dringen; »*aber wir haben einen so liebenswürdigen Kronprinzen.*" Het kostte mij dan ook weinig dwang, om mij met Z. K. H., toen ik eenmaal door BERZELIUS aan hem voorgesteld was, te onderhouden. Met groote gemakkelijkheid en innemende belangstelling sprak de Prins over wetenschappelijke zaken. Zoo verscheen hij ook eens in de Zoölogische sectie, terwijl Prof. SUNDEVALL bezig was zijn ornithologisch systeem te verklaren. De Prins wilde niet, dat zijne tegenwoordigheid eenige stoornis zou veroorzaken, plaatste zich bij het bord, waarop de bekwame teekenaar VON WRIGHT de schetsen voor SUNDEVALL ontwierp, en liet zich alles tot in de kleinste bijzonderheden verklaren, door zijne vragen niet minder zijne kennis dan zijne belangstelling in het onderwerp duidelijk aan den dag leggende.

Ook de oude, toen reeds bijkans tachtigjarige Koning bewees zijne belangstelling in deze wetenschappelijke vereeniging, door op den laatsten dag der vergadering, den 19 Julij, de vereenigde geleerden met vele aanzienlijke personen uit *Stokholm* op zijn paleis te noodigen op eenen maaltijd van 500 couverts. Wij waren in vijf aan elkander sluitende zalen geplaatst; en, daar ik groote begeerte had den grijzen en merkwaardigen Vorst te spreken, had de Kroonprins zelf de goedheid mij aan den Koning voor te stellen. Ik herinner mij te levendig, hoe men met de mededeelingen van eenen landgenoot geschertst heeft, die breedvoerig over de voorkomende vriendelijkheid van KAREL JOHAN meende te moeten spreken, om niet liever te onderdrukken, wat ik zelf dienaangaande zou kunnen melden; maar verzwijgen mag ik echter niet, dat de Koning in zijn gesprek de hoogste achting voor *Nederland* en voor het Nederlandsch volkskarakter aan den dag legde en met de warmste wenschen voor het heil mijns lands op eene verpligtende wijze van mij afscheid nam. Aan tafel was de Kroonprins aan 's Konings regterhand en BERZELIUS aan zijne linkerhand geplaatst. Op verzoek des Konings, die de volkstaal niet spreekt, stelde Prins OSCAR een' feestdronk (*Skål*) (*) in *voor het heil der menschheid, voor de wetenschappen, die het bevorderen, en voor de geleerden, die de wetenschappen uitbreiden.*

Men heeft in *Zweden*, zoo ver ik vernemen kon, alge-

(*) Dit woord beteekent eigenlijk *eene schaal, eene drinkschaal.*

meene achting voor den Koning, en de Kroonprins, dien de *Zweden* met geestdrift den hunnen noemen, is er buitengewoon geliefd. De Koning, die met waardigheid, voorzigtigheid en vastheid regeert, heeft orde in den financiëlen toestand en in het bestuur des rijks gebragt, en mag met regt op zijne munten deze woorden plaatsen (de schoonste zinspreuk voor een' Koning): *De liefde mijns volks is mijn loon* (*). Op denzelfden 19 Julij verzamelden zich des avonds de natuuronderzoekers op de Club in het paleis van Prins KAREL, waar de in *Stokholm* wonende medeleden hen tot een afscheid genoodigd hadden. Menigvuldige *Skålar* werden gedronken, Zweedsche en Deensche liederen gezongen, (de *Zweden* zingen over het geheel zeer goed, en men vindt onder hen bijzonder schoone tenor-stemmen) en ook de Kroonprins bragt eenen dronk uit, waarbij hij wenschte, dat de schoone boom, op Scandinavischen grond ontsproten, zijne takken over de drie broedervolken mogt uitspreiden, om hen nog naauwer met elkander te verbinden.

(*) *Folkets kärlek min belöning.*

(*Het vervolg en slot hierna.*)

DE STEPPEN VAN HET ZUIDELIJKE RUSLAND.

(*Vervolg en slot van bl.* 600.)

Gedurende het goede jaargetijde (van Paschen tot October) zwerft de *taboen* dag en nacht door de Steppe; de zes andere maanden brengt hij den nacht onder dak door; zoodra de dag gekomen is, laat men den troep los in de vlakte, en daar moeten de arme paarden de sneeuw met hunne hoeven wegkrabben, om eenig gras te kunnen vinden. Wanneer wij zeggen, dat zij den nacht onder dak doorbrengen, vermeenen wij daarmede niets te kennen te geven, dat naar eenen Engelschen stal gelijkt; de schuilplaats, welke wij bedoelen, is eene omtuining, met eenen muur van gedroogd slijk omgeven, en waarop men aan de noordzijde eene soort van ruw zamengesteld dak gelegd heeft, om de paarden tegen den noordenwind te beschutten. De hengsten maken zich terstond van de beste plaatsen onder die loods meester; de jonge veulens scharen zich bij troepen langs den muur en dringen zich digt opeen, om alzoo gezamentlijk eenige warmte te bewaren. Koude is nog het minst, wat zij te

lijden hebben. Wel is waar, de *taboentschik* deelt eenig voeder onder hen uit, maar de hoeveelheid daarvan is zelden genoegzaam. Naar mate de winter vordert, wordt het hooi schaarscher, en men is gedwongen, in plaats van hetzelve, stroo en riet te voederen, welke men voor winterbrand bewaarde; (*) en nog erlangt de *taboentschik* niet dan na hevig twisten dit schrale voedsel van den kok en den kagchelstoker. (†) Duurt de winter langer dan gewoonlijk, zoo zijn de ongelukkige paarden tot de noodzakelijkheid gebragt, om de aarde te eeten, waaruit de muur der loods bestaat; somwijlen trekken zij zelfs elkander het haar hunner staarten uit en verzwelgen het. En dit geheurt in een land, waar een enkele zomer meer gras voortbrengt, dan vereischt zou zijn om al de *taboens* gedurende honderd winters van voeder te voorzien!

Ook is het niets ongewoons, dat dit jaargetijde een aanmerkelijk aantal paarden wegrukt. Somwijlen komt de helft derzelve om het leven, en de overblijvende zijn zoo vermagerd, zoo krachteloos, dat zes zomermaanden dikwijls ter naauwernood toereiken, om ze weder bij krachten te brengen. Het jaar 1833 was bijzonder moorddadig, en vijf jaren later waren de verwoestingen, welke het aangerigt had, nog niet hersteld.

In een *taboen* van duizend paarden vindt men doorgaans vijftien à twintig springhengsten en vier- of vijfhonderd voor het aanfokken geschikte merriën. De hengsten, vooral de oude, beschouwen zich als de heeren en meesters der maatschappij; zij oefenen hun gezag met zeer weinig matiging, en leveren elkander woedende gevechten, alleen uit zucht naar de opperheerschappij. In elken *taboen* is er steeds een hengst, die, boosaardiger of sterker dan de overige, eene soort van overmagt over heh verkregen heeft. Factiën, kabalen, intriguen woelen onder deze menigte; niet zelden vormt zich tegen een enkel dier eene algemeene zamenspanning; men valt het aan, men overstelpt het met schoppen en beten, en dwingt het, afgezonderd van de overige te leven.

Het is echter wanneer twee verschillende *taboens* elkander ontmoeten, dat de verschrikkelijkste vechtpartijen ont-

(*) Daar in de Steppen noch bosschen noch koolmijnen gevonden worden, warmt men er zich met stroo en riet.

(†) In de rijke huizen is er steeds een bediende, die uitsluitend met de zorg voor de kagchels belast is.

staan. Gewoonlijk dragen de *taboentschiks* zorg, tusschen hunne kudden eenen betamelijken afstand te laten; maar zulk eene ontmoeting kan niettemin door eenig gebrek aan oplettendheid van den kant der oppassers gebeuren. Somwijlen zelfs geven zij er opzettelijk aanleiding toe, bij voorbeeld wanneer zij eenen betwisten weidegrond willen bezetten. Bij die gelegenheid nemen de merriën en de nog jonge veulens geen deel aan den strijd. Van wederzijden vliegen de hengsten op elkander aan met eene woede en onstuimigheid, waarvan zij, die het paard in zijnen tammen toestand gezien hebben, zich geen denkbeeld kunnen maken. Door eene onbeschrijfelijke razernij bezeten, doen zij hunne manen in de hoogte rijzen, even als de leeuwen de hunne; zij steigeren tegen elkander op, scheuren met hunne tanden elkander de huid aan flarden; het gekletter hunner botsende hoeven weêrgalmt in de verte, en onder het voeren van dien hardnekkigen kampstrijd, waarvan het rumoer en de verwarring zich niet beschrijven laten, brullen zij en doen zij een doordringend gekrijsch hooren, dat anders nimmer van een paard vernomen wordt. De bende, die overwint, voert steeds in zegepraal een aantal merriën als gevangenen mede. Na het gevecht houden de *taboentschiks* zich met de uitwisseling der gevangenen bezig. Zelden loopt dit af, zonder dat zij, ter gelegenheid dier uitwisseling, zelven handgemeen worden, wanneer zij al tot op dat oogenblik onzijdig hebben kunnen blijven.

Is eenmaal de lente daar, dan halen de paarden de schade van hetgeen zij 's winters hebben moeten missen met woeker in. Van hunnen kant pogen de wolven niet minder ijverig, zich den langen vastentijd, dien zij hebben moeten doorstaan, te vergoeden. Dit is het jaargetijde, waarin het vleesch der veulens het smakelijkst is, en de wolven, die er zich op verstaan, geven daaraan de voorkeur boven het schapen- en het rundvleesch. Nacht en dag zwerven zij in den omtrek der *taboens*, en dwingen de paarden, om elk oogenblik op zelfverdediging bedacht te zijn. Daar het roofdier beseft, dat het de zwakste partij is, tracht het list te baat te nemen. Wilden de wolven op klaarlichten dag een' *taboen* aangrijpen, zoo zouden zij zich aan een' bijna zekeren dood blootstellen; dit weten zij, en, hoe de honger hen ook mag prangen, wagen zij zoo vermetel eene onderneming nooit. Alleen 's nachts, wanneer de paarden over de vlakte ver-

spreid en zijzelven in genoegzamen getale bijeen zijn, tasten zij hunne prooi aan. Alsdan is naauwelijks het eerste alarm gegeven, of er vertoont zich onder de paarden een verwonderenswaardige geest van eendragt en eenparigheid; hengsten en merriën rennen naar het bedreigde punt, en storten op de aanvallers in met eene onstuimigheid, welke dezen niet zelden verbaasd de vlugt doet nemen. Maar weldra keeren de wolven terug; zij vermeesteren het een of ander arme veulen, dat zich misschien eenige schreden ver van het gros der bende verwijderd heeft, en beginnen het weg te slepen; de moeder schiet toe, om het te verlossen, op het gevaar af van deszelfs lot te deelen. Nu begint de strijd in ernst; de merriën vormen eenen kring, in welks midden zij de veulens besluiten. Wij hebben wel eens afbeeldingen gezien, waarop men de paarden zich met de achterpooten tegen de wolven ziet verdedigen. Niets dergelijks gebeurt: de paarden dringen, digt gesloten, op hunne vijanden in; zij bieden hun het hoofd, verscheuren hen met hunne tanden, of verpletteren hen met hunne hoeven. Middelerwijl houden zich de hengsten buiten de linie; met te berge staande manen en van gramschap wijd opgesperde neusgaten galopperen zij langs de flanken hunner armee, en vervullen te gelijker tijd de posten van generaals, trompetters en standaarddragers. Durft een wolf hen afwachten, zoo vliegen zij op hem aan, en werpen hem niet zelden, met eenen enkelen slag hunner geweldige hoef, dood ter aarde. In dit geval, zoo slepen zij met hunne tanden het lijk midden onder de merriën, die het vertrappen, tot dat er niet meer dan een onkenbare klomp van over is. Mist daarentegen de hengst zijn' eersten aanloop, dan is het ook met hem gedaan, acht of tien uitgehongerde wolven springen hem naar de keel, en laten niet los voor hij dood op den grond ligt. Doch, al hebben zij hunne prooi aldus ter aarde geveld, hebben zij bijna nimmer de kans om die te verslinden; de andere hengsten snellen toe, en wreken hunnen gesneuvelden makker. Steeds eindigt het gevecht met eene volstrekte nederlaag der wolven; zij nemen in wanorde de vlugt, terwijl zij op de ligchamen der overwinnaars meer dan één bloedig merk, meer dan ééne diepe tandkerf achterlaten, die getuigen kan, hoe hardnekkig de strijd geweest is.

Zulke groote veldslagen gebeuren echter slechts zelden; over het algemeen vermijden de wolven dezelve. Hun krijgs-

beleid bestaat in verrassing en overrompeling. Een enkele wolf komt meestal steelsgewijs door het hooge gras der Steppen aansluipen; hij nadert den *taboen*, zorgdragende beneden den wind te blijven; eene goede plaats gevonden hebbende, blijft hij er uren lang in hinderlaag, tot dat hij de eene of andere merrie met haar veulen van den troep ziet afdwalen. Zelfs dan nog waagt hij geen' openbaren aanval; hij kruipt nog naderbij, kwispelende met den staart, even alsof hij een hond was. Laat de merrie zich door dien schijn bedriegen en hem na genoeg komen, dan springt hij haar eensklaps naar de keel; bijt haar den strot af en doodt haar; vervolgens zich van het veulen meester makende, sleept of draagt hij het weg, en verdwijnt met zijnen buit, alvorens de *taboentschik* ook slechts vermoed heeft, dat een vijand nabij was. Doch zijne roofzucht valt niet altijd zoo gunstig voor hem uit; menigmaal bemerkt de merrie den valstrik en maakt alarm; alsdan snelt de *taboentschik* toe, en de uitkomst van het geval is, dat hij zijne bagaadje met eene fraaije wolfspels vermeerdert, welke men hem voor tien à twaalf roebels zal afkoopen. De eenige kans, welke voor den wolf overblijft, om te ontkomen, is, zich hals over kop in de eene of andere aardkloof te storten; een stukje van gymnastiek, hetwelk de ruiter zich wel heeft hem na te doen.

Doch, ziedaar de zomer; thans zijn de wolven minder lastig, maar de arme paarden lijden nu meer van dorst, dan zij in den winter van honger geleden hebben. De hitte is ondragelijk: nergens is eenige lommer of schaduw, dan die, welke de dieren zelven zich verschaffen, door troepsgewijs elkander te dekken. Zij verzamelen zich dan hier en daar, terwijl elk hunner poogt, het ligchaam van zijnen buurman tusschen zich en de verschroeijende zonnestralen te plaatsen. Menigmaal zoekt de *taboentschik* zelf eene schuilplaats in het midden van eene dier groepen; hij strekt er zich op den grond uit, terwijl de paarden roerloos, met nederhangenden kop en het brandend oog naar de aarde gekeerd, rondom hem henen staan.

De herfst brengt verademing en vrolijkheid terug. De vlakte dekt zich met malsch en welig gras; de bronnen leveren water in overvloed; de paarden zamelen krachten, om de ontberingen van den volgenden winter te kunnen doorstaan. In den herfst worden de paarden van een' *taboen*

voor de eerste maal van het jaar tot eenig werk gebezigd, en nog is dit werk zeer weinig vermoeijend; het bestaat in het uittreden van het koren, en wel op navolgende wijze: In eene ruimte van honderd schreden in het vierkant wordt de grond geëffend en de aarde plat geklopt, tot dat zij zoo hard mogelijk gemaakt is. Deze ruimte is met hekwerk omsloten, waarin men eene deur gelaten heeft. Binnen de omtuining spreidt men de koornschoven op den grond en doet de paarden er over heenen draven, tot dat de korrels uit de aren getreden zijn. Op kleine hoeven, waar men niet meer dan acht of tien paarden tot dit werk kan bezigen, treedt elk derzelve dertig tot veertig schoven daags uit; maar op groote, waar men over de helft van een' *taboen* beschikken kan, is twintig schoven het *maximum* van het dagwerk eens paards. Onderstellende, dat een *taboen* van duizend paarden te werk gesteld wordt, zoo kunnen tienduizend schoven op éénen dag gedorscht worden. Men deelt hiertoe de kudde in twee troepen. Vijfhonderd dieren, hengsten, merriën en veulens, worden, onder opzigt van den *taboentschik* en deszelfs medehelpers, in de omtuining gebragt. Alsdan begint een allerzonderlingst baltooneel. Met hunne geduchte *harahnicks* gewapend, welke zij zoo luid mogelijk doen klappen, geven zij het sein tot den dans. Verschrikt door het snerpen der zweepen langs hunne ooren en door het kraken van het stroo onder hunne voeten, vliegen de paarden als razend van het eene eind der omheining naar het andere, en de schichtigste zijn hierbij de beste arbeiders. Het graan spat uit de aren, en het volk der boerderij heeft niets anders te doen, dan de stroohalmen, die naar buiten vliegen, weder in de binnenruimte te werpen. Deze beweging duurt een uur lang, waarna, terwijl men de paarden voor een oogenblik verwijdert, het volk de laag der schoven omwendt. Vervolgens begint men op nieuw, en dit wordt tot driemalen herhaald. Men moet echter hierbij niet nalaten te zeggen, dat zulk eene wijze van dorschen slechts op zeer groote landhoeven te pas kan komen, en dat daarbij eene goede hoeveelheid van het graan verloren gaat.

Zoodanig is de wilde levenswijs, welke de Steppen-paarden leiden. Zoodanig ten minste was zij nog ten tijde van MAZEPPA; maar de tooneelen, welke wij hierboven beschreven hebben, worden in *Zuid-Rusland* hoe langer hoe zeldzamer. De bevolking groeit er aan; verscheidene der groote land-

goederen splitsen zich in kleinere en geraken onder minvermogende eigenaars verdeeld. Bijaldien de Russische regering haar geliefkoosd ontwerp tot stand brengt, te weten het invoeren van een geregeld stelsel van landbouw in dit gedeelte des rijks, zullen de *taboens* trapsgewijs verdwijnen, of naar de uiterste grenzen van *Tartarije* terugwijken. Op welk tijdstip zal die verandering volbragt zijn? Dit kan niemand bepalen. Wel is waar kunnen de Steppen koren in overvloed voortbrengen; maar de moeijelijkheid van vervoer, het gebrek aan bouwstoffen tot het inrigten van wegen, leggen gewigtige hinderpalen aan de ontworpene verbeteringen in den weg. Eenige in dit opzigt meer begunstigde en in de nabuurschap van waterstroomen of van de zee gelegene oorden zijn uitzonderingen op den algemeenen regel.

Vergeleken met de woeste zeden en het rustelooze leven der *taboentschiks*, zijn de zeden en levenswijs der *tschabawns*, of schaapherders, uiterst vreedzaam en onschuldig. Het is naar het getal hunner schapen, dat men, gelijk wij gezegd hebben, den rijkdom der groote heeren afmeet. Menigeen hunner bezit er tot honderdduizend, en sommige dier onmetelijke kudden zijn eerst sedert de laatste dertig jaren gevormd geworden. Het Wallachische ras is het meest geachte. Het onderscheidt zich door de dikte van den staart, die een' enkelen vetklomp vormt en bij de Russische en Tartaarsche lekkerbekken zeer beroemd is. Nu laatstelijk heeft men ook *merinos*-schapen in het land gebragt. Zij telen er snel voort.

De *tschabawn* is bijna altijd een zachtzinnig en bedaard persoon, wiens geaardheid zich naar die der aan zijne zorgen toevertrouwde dieren schijnt gewijzigd te hebben. Daar hij zich niet zoo ver als de *taboentschik* van de bewoonde streken verwijdert, kan hij zich eene menigte levensgerieflijkheden verschaffen, van welke deze moet afzien. De *tschabawn* voert twee door ossen getrokken wagens met zich, waarin hij zijnen voorraad, zijn keukengereedschap en de vellen der aan ziekte gestorvene of den wolf ontjaagde schapen bergt; want, niettegenstaande zijne vreedzame zeden, doet hij den wolven een' geweldigen oorlog aan. Behalve het genoegen, dat er voor hem in ligt, die roofdieren te dooden, trekt hij vrij aanmerkelijke winsten uit den verkoop hunner pelzen.

Om zich ten naastenbij eenig denkbeeld te kunnen vormen

van het getal der runderen, die op de Steppen onderhouden worden, zal het genoeg zijn te vernemen, dat bijna al de talk, welke van *Odessa*, *Riga* en *Petersburg* wordt uitgevoerd, uit dit gewest afkomstig is. Men trekt uit hetzelve daarvan jaarlijks eene hoeveelheid, genoegzaam om zevenhonderd millioenen ponden kaarsen en honderd millioenen ponden zeep te vervaardigen. Dit dagteekent intusschen geenszins van een' zeer laten tijd: reeds in dien van HERODOTUS waren de *Scyten*, wegens den overvloed en de voortreffelijkheid der talk en der huiden, welke hun land kon opleveren, beroemd.

Het is de uitvoer van paarden, van talk, van huiden, van wol, in één woord de ontwikkeling van den ontzettend toegenomen handel, die zoo ongeloofelijk snel eene volstrekt hedendaagsche stad, *Odessa*, tot het toppunt van luister opgevoerd en haar den rang en titel van hoofdstad der *Zwarte Zee* heeft doen verkrijgen. In 1838, dat is te zeggen zesenveertig jaren na hare stichting, telde zij 69,023 inwoners. In 1802 bedroeg de waarde van haren invoer 719,000 en van haren uitvoer 1,534,000 roebels. In 1839 heeft dit cijfer, wat den invoer betreft, 21,309,000 en wat den uitvoer aangaat 48,636,350 roebels bedragen.

Odessa is eene bijna uit buitenlanders bestaande stad, de gewone verzamelplaats der Grieksche en Italiaansche kooplieden, die er, als 't ware, de makelaars en commissionairs der overige volken zijn. *Odessa* ligt aan den rand der Steppen. Uit sommige harer straten kan men die naakte en eenzame vlakten zich in een' grenzenloozen horizon zien verliezen. Rijke kooplieden hebben onmetelijke sommen gelds besteed, om die treurige nabijheid te verwijderen en rondom de stad tuinen aan te leggen. Deze pogingen zijn niet gelukkig geslaagd. De boomen, welke men er geplant heeft, schieten, ondanks alle zorgen, spichtig en krachteloos op. Naar het schijnt loopt er onder de laag teelaarde, die in de vlakten langs de *Zwarte Zee* den bovengrond uitmaakt, eene bedding klei, welke den plantengroei vernielt. Zoodra de wortels der gewassen deze bedding bereiken, verdorren en sterven zij.

Op eenigen afstand van *Odessa* vindt men de Duitsche koloniën. Het zijn kleine gemeenebesten, die een bijna onafhankelijk bestaan hebben, te midden van het uitgestrekte rijk der Czaars. Er zijn vijfentwintigduizend dier kolonisten

in *Bessarabië* en in den omtrek van den *Dniester*. In alles telt men er, door de verschillende provinciën van *Rusland* verspreid, tweehonderd vijftigduizend. Zij zijn in het bezit van gewigtige voorregten, onder welker invloed hunne welvaart meer en meer is toegenomen. De Steppen bevatten voorts ook volkplantingen van *Grieken* en van *Polen*; maar geene derzelve kan met die der *Duitschers* wedijveren: door hunnen moed en volharding hebben deze over al de moeijelijkheden gezegevierd, welke zich tegen hunne nederzetting in eene wilde landstreek gekant hebben. Zij bezitten het regt om zelve hunne overheden te benoemen, en erkennen boven zich geen ander gezag, dan dat van het koloniale commitié te *Petersburg*. Tot nog toe hebben zij zich weinig met de oorspronkelijke bewoners des lands vermengd, die hen met een oog van naijver beschouwen. Diegenen onder hen, die het best geslaagd zijn, bewonen de oevers der zee van *Azof*, nabij de kleine rivier *Molotschna*. Daar vindt men boeren, die kudden van twintig- tot vijfentwintigduizend schapen bezitten. De rijkdom dier landstreek is in *Zuid-Rusland* tot een spreekwoord geworden.

Toen de eerste kolonisten zich, op uitnoodiging der Russische regering, in de Steppen kwamen nederzetten, ontvingen zij, behalve zekere uitgestrektheden gronds, ook nog, bij wijs van voorschot, paarden, runderen en akkergereedschap. Deze voorschotten vormden als 't ware eene staatsschuld, die over de onderscheidene koloniën werd omgeslagen, en jaarlijks werd er aan den Keizer eene grondbelasting betaald. Tegenwoordig brengt die belasting twee millioenen roebels aan de kroon op. De aan de volkplanters verstrekte grond werd als onvervreemdbaar en onverdeelbaar beschouwd. De vader moest het eigendom, zoo als hij het ontvangen had, aan zijne kinderen nalaten. Later hebben de afstammelingen van éénen en denzelfden eigenaar al wat hem oorspronkelijk toebehoord had gemeenschappelijk bezeten; maar het goed was op den naam van een' eenigen onder hen ingeschreven.

Deze Duitsche kolonisten naar de Steppen lokkende, hadden de Russische Keizers een dubbel oogmerk: in de eerste plaats wilden zij een bijna onbewoond gewest bevolken; vervolgens, de inboorlingen in den akkerbouw doen onderwijzen. Zoo men zekere reizigers gelooven moet, dan hebben de *Russen* van de *Duitschers*, die zij verfoeijen, niets wil-

len leeren. De Heer KOHL daarentegen verzekert, dat zij zich naar derzelver voorbeeld rigten, en dat men in alle twijfelachtige gevallen als gezag de uitdrukking hoort bezigen: »Zoo maken het de *Duitschers*;" welke woorden dan het vraagstuk beslissen. Het is eene uitgemaakte zaak, dat de *Duitschers* alleen afdoende maatregelen tot vernieling der sprinkhanen hebben weten aan te wenden; dat zij in de Steppen de aardappelteelt hebben ingevoerd; dat zij zich op het uitroeijen der slangen hebben toegelegd, dat zij het bouwland op de beste wijs weten toe te bereiden, en dat, in alle jaren van hongersnood, de *Grieken* en zelfs de *Russen* tot hen hunne toevlugt hebben moeten nemen. Dit alles in aanmerking genomen zijnde, is het niet twijfelachtig, of hun daarzijn is een onwaardeerbaar voordeel voor het land.

Zij bouwen zich ruime en fraaije woningen. Wat de inboorlingen betreft, deze zijn niet beter gehuisvest dan de *Troglodyten*, van welke HERODOTUS spreekt. Die waardige nakomelingen der oude *Scyten* graven een gat in den grond en dekken het met stroo; ziedaar hun huis! Geheel het gebouw is hoogstens vier of vijf voet hoog en steeds naar het zuiden gekeerd. Inwendig is het nogtans vrij gerijfelijk ingerigt. Ook is deze soort van stulp koel in den zomer en warm in den winter, en zij trotseert den noordenwind, die er al gierende zijne sneeuwvlagen overheen jaagt.

De Steppen langs de *Zwarte Zee* zijn aan hunne aardrijkskundige ligging de handelsvoordeelen verschuldigd, welke die der *Kaspische Zee* en van het meer *Aral* missen. *Odessa*, *Tagangrog*, *Sebastopol* en andere bloeijende steden zijn aan de oevers der *Zwarte Zee* ontstaan. Geene groote stad hoegenaamd is in de latere tijden aan de *Kaspische Zee* gesticht geworden. Ondertusschen, wanneer men deze omstandigheid, die geheel plaatselijk is, niet in aanmerking neemt, dan kan de beschrijving, welke wij hier van de vlakten rondom *Odessa* en langs den *Don* gegeven hebben, ook volkomen op de Steppen toegepast worden, die het Chinesche rijk begrenzen. Deze platte en open liggende landstreek heeft te allen tijde aan de veroveraars, die hunne wapenen derwaarts gerigt hebben, eenen gemakkelijken weg geleverd; maar dezelfde oorzaak, die eene oogenblikkelijke bemagtiging bevorderde, verhinderde eene blijvende vestiging. De *Russen* zijn de eersten, die *Scytië* in waarheid veroverd hebben; en deze verovering hebben zij minder vol-

bragt door de kracht hunner wapenen, dan door den vreedzamen invloed hunner Duitsche kolonisten. Van de Steppen sprekende, zeide OVIDIUS:

Tu neque messorum corpora nuda vides,
Nec tibi pampineas autumnus porrigit uvas. (*)

Achttien eeuwen lang mogen deze dichtregels waar geweest zijn; thans zijn zij het niet meer. De vlakten van het onde *Scytie* zijn op vele plaatsen met de rijkste graanoogsten bedekt; de wijnen van den *Don* en van de *Krim* hebben beroemdheid verkregen en zullen eerlang een voorwerp van uitvoer zijn. De zuidkust dier zelfde *Krim* wordt als de tuin en boomgaard van *Petersburg* beschouwd. De zwervende volksstammen gaan met elken dag meer en meer tot eene geregelde en gevestigde levenswijs over. Dat er in deze, door de plaatselijke gezaghebbers geleverde schilderingen, een weinig overdrijving zijn mag, hierop moet men rekenen; niettemin, hetgeen de Russische regering reeds gedaan heeft is genoeg, om *Europa's* bewondering te regtvaardigen, en zet zij haren arbeid voort op de wijs, zoo als zij denzelven begonnen heeft, dan zullen *Ruslands* Steppen binnen twintig jaren tijds een zeer groot staatkundig aanbelang verkregen hebben.

(*) Gij (*Scytie*) ziet noch des zomers de naakte ligchamen der korenmaaijers, noch reikt u de herfst zijne in het wijngaardloof verscholene druiftrossen.

DE VLUGT UIT DE PARIJSCHE GEVANGENIS LE TEMPLE.

(*Verhaal.*)

In het jaar 1798 was in de gevangenis *le Temple* te *Parijs* een cipier aangesteld, die niet tot de ergste soort van kerkermeesters behoorde. Hij heette LASNE, at veel, dronk nog meer, en pinkte dan, na het middagmaal, met zijne kleine grijze oogen zoo behagelijk van tusschen zijne dikke wenkbraauwen en hoogroode trompetterswangen, dat men hem voor eenen dier eerlijke burgers had kunnen houden, die met assignaten zonder waarde de nationaal verklaarde goederen der hoogere standen bij dozijnen gekocht hadden.

Hoewel dik en vet, was onze vriend de cipier toch onvermoeid vlijtig in zijnen post, en zijne liefhebberij in eten en drinken bragt geen' den geringsten hinder toe aan zijne waakzaamheid.

Onder de gevangenen in den *Tempel* bevond zich destijds de beroemde Commodore Sir SIDNEY SMITH. Men kan zich een begrip maken van het gewigt, hetwelk door het Directoire aan dezen zijnen gevangene gehecht werd, wanneer men leest, dat hetzelve de aanbieding, om hem tegen 1200 Fransche krijgsgevangenen uit te wisselen, van de hand wees. LASNE verzuimde dan ook geene middelen van voorzorg, om het wegvliegen van dezen zeldzamen vogel te beletten. Elken avond scheidde hij zich met heldhaftige zelfverwinning van zijne halfgeledigde wijnflesch, om niet ten ontijde slaperig te worden; en wanneer hij 's morgens, bij het opstaan, eene grootmagtige kom punch naar binnen slurpte, geschiedde zulks alleen, om zich de nevels van den slaap uit de oogen te drijven en met des te helderder blik zijne ochtendronde te doen.

De Commodore maakte in den *Tempel*, om zoo te zeggen, een huis. Hij had bij zich den Kapitein WRIGHT, die zijn secretaris was, eenen kamerdienaar en eenen *jockey*, welke JOHN heette. Deze JOHN was een hupsche jongen, maar reeds veel te groot voor den ambtstitel, dien hij droeg. Tot scherts genegen, was hij begaafd met die kluchtige deftigheid, welke, zoo als de *Franschen* zeggen, bij de grappenmakers aan gene zijde van het Kanaal de plaats van vernuft bekleedt. Hij had ten minste de gaaf, om den burger LASNE en allen vrienden van het huis te behagen. Zij konden vooral zich van lagchen niet onthouden, wanneer zij hem het Fransch hoorden rabraken.

De *Engelschen* worden voor trotsch en stug gehouden; de *Franschen* althans kunnen hunne manieren niet te best verdragen. Evenwel het is iets anders, op de kampagne van een linieschip te troonen, dan zijn leven achter traliën en grendels door te brengen. Hoe trotsch hij ook was, vernederde de Commodore zich toch somwijlen, om burger LASNE aan zijnen disch te noodigen. Dit nu was voor den cipier voorzeker geene geringe eer. Maar LASNE had voor iets dergelijks geen gevoel; hem roerde slechts de kostelijke Xeres-wijn en de heerlijk lekkere spijzen van zijnen voornamen gevangene; hij verliefde, als 't ware, op des-

zelfs roastbeef, en vatte voor den Engelschen pudding eene dweepende genegenheid op.

»Ik wil verdacht zijn," zei hij menigwerf, terwijl hij daarbij zijne tong op zijne lippen liet rondwandelen, »als de burger krijgsgevangene geen regt respectabel man is! En men moet toch erkennen, dat deze *Goddems*, niettegenstaande zij aristocraten zijn, wel weten wat goed is."

Op deze wijs in toenadering gebragt door de vriendschappelijke tusschenkomst van gebraden rundvleesch en rumpudding, hadden de Commodore en zijn kerkermeester weldra nadere kennis gemaakt. LASNE zag, dat SIDNEY, in den waren zin des woords, een man van eer was, op wiens woord men bouwen kon. Van zijnen kant ontdekte SIDNEY onder de ruwe schors van den cipier een eerlijk gemoed en een bijna medelijdend hart.

Op zekeren avond in de maand Augustus van het jaar 1798 zaten SIDNEY, zijn secretaris en burger LASNE in de kamer van dezen laatsten aan tafel. De Commodore, die, gelijk van zelf sprak, de kosten der smulpartij droeg, scheen treurig en meer in gepeinzen verzonken te zijn, dan anders wel het geval was. LASNE dronk; doch onder het drinken keek hij ettelijke malen zijnen gevangene met ongerustheid aan. Hij wist, dat SMITH velerlei verstandhouding buiten de gevangenis onderhield, en was dus steeds in vrees, dat hij ontvlugten zou.

»Ik mag verdacht zijn," stoof LASNE eindelijk plotseling op, »als ik een enkel glas meer drink!"

SMITH wendde het oog op hem, maar met hetzelfde voorkomen van afgetrokkenheid.

»En waarom dat?" vroeg Kapitein WRIGHT.

»Master LASNE vindt niet de sherry comfortable," was de aanmerking van *jockey* JOHN.

LASNE pinkoogde volgens zijne gewoonte; maar tegen zijne gewoonte zette hij zijn glas half uitgedronken op de tafel. »De wijn is goed," zeide hij; »maar de drees mag mij halen, als de burger Commodore niet aan zijne drie Muzen denkt!"

Deze uitdrukking was geene uit het brein des cipiers ontsproten geestigheid. Drie Royalistische dames waren sedert eenigen tijd allerijverigst bezig, om den Commodore zijne vrijheid te verschaffen, en hielden hare ware namen onder de mythologische van drie der Muzen, THALIA, MELPOMENE

en CLIO, verborgen. Dit was een der zoogenaamde openlijke geheimen, waarvan men er destijds zoo vele kende. De krachtelooze regering van het Directoire, in plaats van door hare policie maatregelen tegen de drie Muzen te doen nemen, vergenoegde zich met derzelver pogingen belagchelijk te maken; iets, waarbij het toch nog zeer twijfelachtig bleef, wie de laatste lagcher zijn zou. SMITH vond LASNE's aanmerking in geenen deele belagchelijk; hij vermogt eene zekere siddering niet geheel te verbergen. LASNE stond op. Hij was bleek geworden. Al zijn levenslust in het aanzigt van een smakelijk maal was, als door een' tooverslag, verdwenen. »Burger," sprak hij, »neem het mij niet kwalijk; het staat mij niet aan, dat ik u zoo in gedachten zie. Ik zal de posten gaan verdubbelen, en nazien, of alles goed in het slot is."

Een treurig lagchen zweefde over de lippen van den Commodore.

»Blijf," zei hij; »ik beloof u, dat ik heden avond geene poging tot ontvlugten zal doen."

»In ernst gesproken?" vroeg de cipier aarzelende.

»Ik geef er u mijn woord op."

Naauwelijks had Sir SIDNEY dit gezegd, of LASNE ging vrolijk weder zitten, stak zich welbehagelijk het servet op nieuw onder zijne kin, en dronk zijn glas uit.

»Master LASNE dorst hebben; Master LASNE nu vinden de sherry comfortable," mompelde JOHN.

»Burger *jockey*," hernam de cipier, »daar hebt gij gelijk aan. Kom, schenk in! Thans, nu ik het woord van Sir SIDNEY heb, kan ik gerust mijne oogen sluiten en mijn hoofd in het kussen leggen."

»Dat u de D.....!" barstte JOHN uit, maar hield de laatste helft van zijn compliment binnen.

»Verbaast u dat?" zei de cipier met drift. »Ik mag verdacht zijn, zoo ik niet de reine waarheid spreek! Kom, schenk in! Ik vertrouw den burger Commodore — ik schat — ik acht hem. Schenk in!"

JOHN, die moeite had, de schenkbevelen van den driftig en dus dorstig wordende cipier met de vereischte snelheid na te komen, liet de kurk eener derde flesch springen, en bootste daarbij LASNE's toeroep na: »Schenk in!"

Burger LASNE wierp den *jockey* eenen welwillenden glimlach toe, en keerde zich vervolgens tot zijnen gast, of liever

gastheer, met de woorden: »Zie eens, burger SMITH, wat het voor een heerlijk weder is! Hadt gij niet wel lust, eene wandeling op den *boulevard* te doen?"

Deze zonderlinge voorslag wekte Sir SIDNEY uit zijne mijmering, en hij wierp een' verlangenden blik op de venstertraliën, die in de stralen der ondergaande zon blozend gloorden. Eenen zucht smorende, zeide hij: »Er zijn dingen, waarover men niet schertsen moet."

»Ik scherts niet," riep LASNE.

»Hoe? Zoudt gij werkelijk...?"

»Ik vraag nog eens: wilt gij eene wandeling op den *boulevard* doen?"

Sir SIDNEY meende te droomen. Nog aarzelde hij met zijn antwoord. JOHN boog zich naar hem toe en schreeuwde hem in het oor: »Master LASNE u vragen, of u willen op den *bulwaar* gaan wandelen."

»Spreekt gij in ernst?" vroeg nu SIDNEY, »dan neem ik het aanbod met dankbaarheid aan."

»Goed!" riep LASNE nog vrolijker dan zijn gevangene. »Dan willen wij ons accoord maken. In de eerste plaats, geene poging tot vlugt..."

»Dat spreekt van zelf."

»Vervolgens, mogten u de Muzen ontmoeten, geen woord..."

»Ik beloof het."

»Geen wenk..."

»Niets hoegenaamd."

»Op uw woord van eer?"

»Op het woord van een' *gentleman*." (*)

Zonder een woord meer te zeggen, nam LASNE zijnen gevangene onder den arm en ging naar de deur.

»Dat u de D...!" proeste JOHN andermaal. Op deze wanklinkende roulade keerde cipier LASNE zich om en zeide: »Burger *jockey*, ook gij hebt wel noodig een luchtje te scheppen, en ik mag verdacht zijn, als het u gelukt, met eenig *cidevant*, die ons ontmoeten kan, een praatje te houden! Kom mede!"

»Ik ga mede," hernam JOHN koelbloedig en vatte post achter zijnen heer.

(*) Onder het woord *gentleman*, hetwelk men daarom niet door *edelman* vertalen moet, weet thans bijna iedereen, dat een *Brit* alles verstaat, wat den braven en fatsoenlijken man kenmerkt.

De Commodore had zich zijnen hoed diep in het gezigt gedrukt. Zoo lang de zon nog boven den gezigteinder stond, sloop LASNE met hem door den doolhof van donkere straatjes, die den Tempel omgeeft. JOHN was hem steeds digt op de hielen. Ondertusschen bekoelde de vrije lucht het gistende bloed van den kerkermeester. Hij begon in te zien, hoe onbezonnen hij gehandeld had, en zijn onrustige blik onderzocht vorschend elken voorbijganger. Van tijd tot tijd keerde hij zich plotseling om, in den waan, dat hij andere schreden achter zich hoorde, dan die van den *jockey*. Doch niemand was te ontdekken; burger *jockey* alleen volgde hen met bedachtzamen tred, slurpte met wijdgeopende neusgaten de frissche avondlucht in, en leverde in zijne geheele houding en voorkomen het overdrevene beeld der Britsche deftigheid. Telkenmale LASNE zich omkeerde, maakte hij eenen krommen rug, stak het eene been vooruit, en zei statig: »Ik ga mede."

De ongerustheid van den cipier was niet ongegrond. Sedert onze drie wandelaars den voet over den drempel der gevangenis gezet hadden, volgde eene vrouw hen onophoudelijk door de gedurig donker wordende avondschemering, langs alle straatjes en steegjes der ouderwetsche voorstad *du Marais*. Zij scheen het er op gezet te hebben, de oplettendheid van JOHN te lokken; doch deze hield zich alsof hij haar niet bemerkte. Intusschen werd het volkomen duister. LASNE, die, ondanks zijnen angst, geen logenaar wilde worden, sloeg den weg naar de *boulevards* in. Toen zij den hoek der straat *Charlot* omgingen, drong eene angstige, opzettelijk gesmoorde stem in de ooren van JOHN: »Heer graaf!"

JOHN bleef staan. »Ja, ik had het wèl; gij zijt het," fluisterde de hen vervolgende vrouw. »Ik heb u zien uitgaan, en terstond mijne zusters, als ook Mevrouw de Gravin, doen verwittigen. De Heeren DE ROCHECOTTE en DE PHÉLIPPEAUX zijn mede gewaarschuwd. Zoo de Commodore nu wil, heeft het uur der verlossing voor hem geslagen."

»Hij zal het niet willen," gaf JOHN in het zuiverste Fransch ten antwoord.

»En waarom niet?" vroeg de dame, die eene der hierboven vermelde Muzen was.

»Omdat hij zijn woord van eer gegeven heeft, dezen avond niet te ontvlugten. Ik heb niets gezworen; maar ik zal den Commodore niet verlaten."

De dame bleef aandringen. JOHN dankte haar met aandoening, en nam met haar den terugweg naar den Tempel. »Misschien," zoo dacht de Muze, »zal de Commodore, bij het zien der gelegenheid, de verzoeking niet weêrstaan. Dus moed gehouden!"

Middelerwijl hadden LASNE en zijn gevangene hunnen weg op den *boulevard* voortgezet. De ongerustheid van den cipier steeg met elken tred. De dampen van den Xeres-wijn waren vervlogen, en met dezelve een deel van zijn romanesk vertrouwen. Hij verwenschte zijne onbezonnenheid, en had gaarne een half jaar zijner bezoldiging willen geven, om weder achter de zware grendels van zijn gevangenhuis te zitten. Nog had er zich niets opgedaan, dat zijnen argwaan kon regtvaardigen, tot dat zij tegenover de plaats gekomen waren, waar men sedert het *Passage Vendôme* doorgebroken heeft. Hier keek hij om, en, verbleekende, riep hij: »JOHN is verdwenen!"

De Commodore, wien de cipier, bij het licht eener lantaren, scherp onder de oogen keek, hernam, zonder eenen wezenstrek te veranderen: »Hij zal ons kwijtgeraakt zijn," — en bij zichzelven dacht hij: »De hemel geve, dat hij ten minste zich gered heeft!"

»Burger," zei nu LASNE, »gij zult mijne bezorgdheid begrijpen. Ik bezit niets, ben huisvader en — den tred verdubbeld, burger!"

De Commodore liet zich niet lang bidden: snel sloegen zij, van den *boulevard*, de Tempelstraat in. Hier moest des cipiers schrik zijn toppunt bereiken.

Op de hoogte der straat *Meslay* stopte een talrijke hoop volks den weg. Lieden van een verdacht voorkomen stonden troepsgewijs bij elkander naast onderstboven geworpene karren. De cipier keek wanhopig in het rond; hij kreeg de lucht van een komplot.

»Voor den drommel, burger ALIBORAN, waar brengt gij mij dien hupschen jongen heen?" vroeg een man in eene blaauwe kiel, onder welker niet goed sluitende kraag een kanten jabot zigtbaar was.

»Ruim baan!" riep LASNE met den moed der wanhoop.

»Hebt gij dan zulk eene haast, burger LANGOOR? (*)

(*) De hier aan den cipier gegevene spotnamen zinspelen blijkbaar op zijnen eigenlijken naam, die, naar de onde spelwijze van het Fransch, *de esel* beteekent.

Zoudt gij mij dien *cidevant* wel willen toevertrouwen, dien gij daar aan den arm hebt bengelen?"

»Ruimbaan!" herhaalde LASNE, die van schrik buiten zichzelven was. »Ruimbaan, in naam van het Directoire! in naam van de Republiek!"

»Ja, ja, van de eene en ondeelbare. — Opgepast, mannen!"

Op dit bevel had er onder de troepen volks eene plotselinge beweging plaats. In een oogenblik zag LASNE zich omringd, ingesloten, ineengedrukt, dat hij meende te stikken. Toen hij weder bij zijn' adem kwam, was de Commodore verdwenen.

De beklagenswaardige cipier was radeloos. Deze vlugt kostte hem zijn' post, misschien zijn hoofd, dat hij reeds waande onder de guillotine te voelen liggen. »Mijne kinderen! mijne arme kinderen!" zuchtte hij, terwijl hij den zwaren klopper aan de deur der gevangenis ophief. Men opende en wilde terstond achter hem weder sluiten, toen hij digt nevens zich eene stem de woorden hoorde uiten: »Wilt gij mij niet veroorloven, met u binnen te gaan?"

LASNE keek om. Het was Commodore SMITH.

Even als iemand, die uit een' angstigen droom ontwaakte, wreef LASNE zich de oogen. Hij stond stokstijf van verbazing. Twee dikke tranen rolden hem langs de wangen. Eindelijk mompelde hij, diep aangedaan, en zijne spraak nog niet ten volle magtig: »Heilige Maagd! Zie ik wèl? Ik mag verdacht zijn, zoo het woord van dien man niet nog beter is dan alle grendels van den Tempel!" Doch, zijne aandoening onbenadeeld, beval hij toch den stokbewaarder, de deur goed te verzekeren.

De stokbewaarder wilde sluiten, maar een forsche druk van buiten weêrstond zijne poging. Te gelijker tijd hoorde men de woorden: »Ik niet wil! ik wil meê!"

»JOHN!" riepen te gelijk èn de Commodore èn de cipier. De laatste voegde met hernieuwde aandoening er bij: »Zoo de heer, zoo de knecht."

JOHN trad binnen en dreigde, in een op de afgrijselijkste wijs gerabraakt Fransch, den stokbewaarder, dat hij met hem zou moeten boksen, zoo hij immer weder zich liet voorstaan hem de deur voor den neus te sluiten. LASNE wist niet, wat hij beginnen zou van blijdschap. Hij begeleidde zijnen gevangene tot op den drempel van deszelfs vertrek,

en, daar hij hem zijne dankbaarheid niet genoeg naar zijn' zin met woorden kon uitdrukken, wilde hij hem om den hals vallen. De Commodore wees hem zachtelijk af en zeide: »Heer LASNE, gij zijt mij geen' dank verschuldigd. Ik had mijn woord gegeven; ik heb het gehouden. Van dit oogenblik echter ben ik ook weder van mijne belofte ontslagen."

»Ei, wacht tot morgen!" smeekte LASNE; »ik ben zoo slaperig."

JOHN kneep den Commodore in den arm; maar deze, zonder acht te geven op dien *hint*, hernam: »Nu goed, het zij zoo; doch morgen..."

»Morgen in 's hemels naam; ik zal dezen nacht slapen, dat ik voor eene heele week genoeg heb!" riep de cipier.

»Goeden nacht dan!" zei de Commodore.

Naauwelijks had LASNE zich verwijderd, of SMITH greep de hand van JOHN, drukte ze hartelijk, en vroeg: »Waarom wedergekomen? Gij hadt niets beloofd, en daarenboven is uw toestand een geheel andere dan de mijne. Als Fransch emigrant hebt gij van den haat der regering alles te vreezen."

De aangesprokene, die wel wist dat het Directoire geen *Committé de salut public* en BARRAS geen BILLAUD was, antwoordde kortaf: »Dat weet ik."

»Waarom zijt gij dan terug gekomen?"

»Omdat ik oordeelde dit te moeten doen," antwoordde, terwijl hij, op een fauteuil neêrgezegen, zich door SIDNEY's kamerdienaar de laarzen liet uittrekken, *jockey* JOHN, of, eigenlijker gesproken, de Graaf VAN TIRAN. Tevens overhandigde hij den Commodore eenen brief.

»Heeft deze brief betrekking tot een ontwerp om te vlugten?" vroeg SIDNEY.

»Ongetwijfeld."

»Dan mag ik dien niet lezen. Ik heb met den armen drommel van een' cipier wapenstilstand gesloten."

»Dacht ik het niet?" mompelde de *Pseudo-jockey*. »*Parbleu*, Commodore, gij hadt geen kwaad sieraad geweest van het hof van Koning ARTHUR, mijnen landsman! Jammer maar, dat de dolende ridderschap niet meer in de mode is."

»Waarlijk, het paſt u wèl, zoo te spreken, daar gij uw hoofd op het spel zet, om mij dit briefje te brengen!

De beide gevangenen drukten elkander weltevreden de hand. De weigering van den Commodore, om den brief te lezen, was intusschen niets meer dan eene deftige scherts;

want, wat er in stond, kon de Graaf hem zeggen, en aan dezen den mond toe te houden, of zichzelven de ooren toe te stoppen, viel hem niet in. De Graaf begon dan te berigten, dat door zijne vrouw, gezamentlijk met den Markies DE ROCHECOTTE en den Heer DE PHÉLIPPEAUX, een plan van ontvlugting beraamd was. »Houd u in allen gevalle morgen gereed," voegde hij er bij. »Toon geene verwondering of verlegenheid, en, boven alle dingen, verpand uw woord niet weder."

Deze gewigtige mededeeling was onafhankelijk van den brief, dien de gewaande *jockey* thans opende en las. Het schrijven was van zijne vrouw, de Gravin VAN TIRAN, en behelsde vooreerst het berigt, dat het Directoire de uitwisseling van den Commodore beslissend geweigerd had, — ten tweede de bijzonderheden van het vlugtontwerp.

Den volgenden morgen verscheen cipier LASNE met eene van vreugde stralende tronie in SIDNEY's kamer, en knoopte aan een' vriendelijken ochtendgroet de aanmerking: »In tien jaren tijds heb ik zoo goed niet geslapen als dezen nacht. Maar, burger Commodore, gij moet opstaan. Beneden in de verhoorzaal is een Adjudant-generaal en consorten, vermoedelijk de brenger eener order van het Directoire."

»Ik ben tot hun dienst," hernam de Commodore. »JOHN, mijne laarzen en mijn jas!"

JOHN haastte zich om te gehoorzamen. Terwijl hij den Commodore zijn' jas aanschoót, fluisterde hij hem toe: »Herinner u, wat ik u gisteren gezegd heb!"

»Wat hebt gij mij dan gezegd?" vroeg Sir SIDNEY, zich vergetende, overluid.

»Ik heb wil zeg, Master LASNE een glas grog drink op uwe gezondheid."

»Neen, neen!" riep LASNE haastig. »De wapenstilstand is afgeloopen. Ik drink niet meer."

JOHN, de Commodore en de cipier begaven zich naar de verhoorzaal. Hier bevond zich een man in Generaals-uniform en een ander in die van subaltern officier. De eerste reikte den cipier een papier toe, en zeide: »Burger Concierge, neem kennis van dit stuk."

LASNE las. Het was een bevel van den Minister, hetwelk de verplaatsing van den Commodore naar de gevangenis der Abdij gebood. »Goed, burger," zei de cipier, die misschien hierin, niet zonder angst, een uitwerksel der ontmoeting

van den vorigen avond meende te zien. »De schrijver zal een bewijs opstellen, hetwelk gij wel zoo goed zult zijn te onderteekenen. Ik spreek toch met den burger AUGER?"

»Gij zult dit uit het bevelschrift gezien hebben. Kom, maak voort!"

Op het roepen van den cipier trad de gevangenisschrijver binnen en stelde het bewijs van overneming op. Middelerwijl las LASNE het bevel andermaal door, en JOHN wisselde met den Adjudant-generaal een' blik van verstandhouding. De schrijver reikte het door hem opgesteld bewijs aan den burger AUGER toe, opdat hij het zou onderteekenen. Deze nam eene pen en schreef: »AUGER, Adjudant-generaal."

»Nu," nam LASNE het woord, »hebt gij nog een escorte van zes man noodig."

JOHN werd bleek.

»Dat spreekt van zelf," hernam AUGER. — »Maar," voegde hij er, na een oogenblik verwijls, bij, »al dien omslag zouden wij kunnen sparen. Burger cipier, kan men zich op het woord van den Commodore verlaten?"

»Ik mag verdacht, ik mag een bandiet uit de *Vendee*, ik mag een verkleede paap zijn," riep LASNE, »als niet het woord van burger SIDNEY tegen alle bedenkingen ter wereld opweegt!"

»Goed! — Commodore, wanneer gij er in bewilligt, mij uw woord van eer...."

JOHN's wangen hadden derzelver kleur herkregen; maar een nieuwe schrik overviel hem, toen SIDNEY, zich maar al te goed de gisteren ontvangene waarschuwing herinnerende, den spreker in de rede viel: »Neen, geen woord van eer!"

»Niemand kan u dwingen het te geven," merkte LASNE aan. »Burger schrijver, kommandeer zes man!"

Terwijl hij dit zeide, fluisterde JOHN den Commodore in het oor: »De Adjudant is BOISGIRARD."

»Ik kende hem niet." hernam SIDNEY in het Engelsch.

»En de Officier, die hem vergezelt, is PHÉLIPPEAUX," fluisterde JOHN verder.

De schrijver was reeds aan de deur om het escorte te halen, toen SIDNEY zeide: »Gij komt mij voor een braaf man te zijn, Generaal. Ik geef u mijn woord."

»Vaarwel, burger SMITH!" riep LASNE met aandoening. »Ik zal u uwen nog overigen Xeres-wijn nazenden."

»Houd dien maar, Heer LASNE, en drink dien op mijne gezondheid."

De Adjudant, zijn adsistent en de Commodore vertrokken. JOHN volgde hen onder het herhalen van zijn droog: »Ik ga mede." De deur sloot zich achter hen toe, en LASNE keerde bedrukt in het ledige vertrek van den Commodore terug, waar hij twee flesschen Xeres uitdronk.

Den volgenden dag behelsden de dagbladen het berigt der stout volbragte vlugt van Commodore Sir SIDNEY SMITH, die met hulp van een valsch bevel tot verplaatsing uit den Tempel ontkomen was. Luidens de geruchten had hij zijnen weg naar *Calais* genomen, verzeld door zijne medehelpers, onder welke de emigranten, Graaf en Gravin VAN TIRAN, zich bevonden. De policie maakte groote aanstalten, om hen weder in handen te krijgen; maar zij maakten er nog betere, en staken in alle gezwindheid over het Kanaal.

De cipier LASNE, gedekt door het bevel tot verplaatsing, onder hetwelk de handteekening van den Minister stond, wenschte hun in stilte gelukkige reis, en mompelde bij zichzelven, terwijl hij den sherry van den Commodore langzaam door zijne keel liet glijden: »Dat was eens een *Goddem*, zoo als er weinigen zijn; en ik mag verdacht wezen, indien niet hij en zijn wijn, elk in zijne soort, de beste mogen heeten, die immer over den drempel van dit huis gekomen zijn!"

BIJDRAGE TOT DE KENNIS VAN DE ZEDEN DER BEWONERS VAN DEN KAUKASUS.

Omstreeks het midden van 1841, toen de strijd tusschen de *Russen* en de *Tschetschenzen* onder SCHAMIL reeds in volle woede ontbrand was, schaakte zeker jong vorst, KAPLAN, die den bijnaam van *Tijgerkapitein* voerde, de dochter van MAHUD-*Bei*, eenen vorst der *Adhes*, dien zijn stam, wegens zijne onstuimige dapperheid, den *Razenden Leeuw* (*Deli-Arslan*) noemde. De *Tijgerkapitein* had alvorens alle middelen, ook de dringendste gebeden, in het werk gesteld, om in het bezit der schoone ATTE te geraken, had zijne fraaiste paarden, zijne beste wapenen aangeboden, doch alles te vergeefs; MAHUD-*Bei* had steeds geantwoord: Mijne dochter is voor eenen vorst der *Tschetschenzen* te schoon;

ATTE zal het pronksieraad des harems van den *Padischah* en de moeder van den Grooten Heer der *Ottomannen* worden." Al deze trotsche hoop des vaders werd, door den roof der dochter verijdeld, en MAHUD-*Bei*, te zwak om openbaar geweld tegen de *Tschetschensen* te bezigen, verbeidde slechts eene geschikte gelegenheid om zich te wreken. Deze gelegenheid verscheen. Den 12 Junij 1842 bevond MAHUD-*Bei* zich te *Ardebil-Kioi*, een dorp dat midden in het gebied der *Adhes* ligt, toen hem de komst van SCHAMIL, dien beroemden strijder voor de vrijheid der bergstammen, met een gevolg van 2000 ruiters, deels *Lesghiërs*, deels *Tschetschensen*, gemeld werd. Met alle onderscheiding, welke een' zoo voortreffelijk' man als SCHAMIL toekwam, ging MAHUD-*Bei* hem te gemoet. SCHAMIL, een man van nog slechts ruim dertig jaren, rijzig, van ongemeene ligchaamskracht, en bezield met eenen moed, dien geen gevaar verbazen kon, ontving met achtbaarheid de eerbewijzingen van den *Razenden Leeuw*, en deelde hem zijn besluit mede, om de door de *Russen* versterkte stad *Mizga*, welke de vlakte van den *Alasani* beheerscht en van *Ardebil-Kioi* slechts door eene met bosch begroeide bergvlakte gescheiden is, aan te tasten. Tevens stelde SCHAMIL hem de *Tschetschensische* vorsten voor, welke hunne krachten met de zijne vereenigd hadden, en noemde als een' van de eersten onder dezelve, met trotschheid, KAPLAN, den *Tijgerkapitein*, beroemd door zijnen ontembaren moed en de dapperheid zijner ruiters.

Op het zien van KAPLAN, den schaker zijner dochter, verhief zich MAHUD-*Bei* en sprak met ernstige stem: »God zij geloofd, dat gij tot ons gekomen zijt; onze harten zijn verrukt van vreugde, want thans mogen wij hopen, de ongeloovigen onder onze kogels en zwaarden te zien vallen, even als de korenaren in den oogst onder den sikkel des maaijers; maar, terwijl gij deze vreugde in mijn huis gebragt hebt, hebt gij er tevens de smart der schande gebragt, want aan uwe zijde zie ik den man, die den spot dreef met mijnen ouderdom en hoon bragt over mijnen door de jaren vergrijsden baard. Deze man, wiens bloed den smaad niet kan afwasschen, dien hij mij opzettelijk heeft aangedaan, heeft nevens u mijnen drempel betreden; mijne wraak is dus ontwapend, maar ik vorder van u, *Dschindschi-Chan* (*Hoofd der Oorlogslieden*), dat gij regt spreekt tusschen hem en mij, en ik beloof in mijnen naam en in dien van mijnen

stam, uw oordeel te zullen achten als het woord van den Profeet. Doch vel dan ook onpartijdig dat oordeel tusschen den roover KAPLAN en mij, of anders moge God weten, wat tusschen de *Adhes* en de *Tschetschenzen* gebeuren kan." SCHAMIL-*Bei* zweeg een oogenblik lang en zocht naar een passend antwoord, om de beslissing van dezen strijd op leven en dood te verschuiven; eindelijk zeide hij, dat men vóór alle andere dingen aan het gevecht tegen den gemeenschappelijken vijand denken moest; dat hij na de behaalde zege zijn oordeel vellen zou, maar dat vooralsnu alles opgeschort moest blijven. Beide de opperhoofden gaven door hun zwijgen te kennen, dat zij bewilligden, in deze voorloopige uitspraak te berusten. In den nacht werd de optogt tegen *Mizga* ondernomen; weldra woei den ruiteren een zoelere wind te gemoet, het bewijs dat zij de vlakte van den *Alazani* betreden hadden. In de diepste stilte rukte men voorwaarts, tot dat plotseling in de nabijheid een snaphaanschot gelost werd. Nu rende alles met lossen teugel op de vesting aan; men sprong van de paarden, die er reeds op afgerigt waren, om stil te blijven staan; de *Russen* waren onverhoeds verrast en legden, na een kortstondig bloedbad, het geweer neder. Doch naauwelijks was de dag aangebroken, of drommen van *Kozakken* rukten aan, om de *Lesghiërs* en *Tschetschenzen* aan te grijpen. SCHAMIL zond hun MAHUD-*Bei* en KAPLAN te gemoet, en aan laatstgemelde gelukte het, den bijna reeds omsingelden MAHUD-*Bei* te hulp te snellen en den strijd ten voordeele der bergbewoners te beslissen.

Toen men in het dorp *Ardebil-Kioi* teruggekomen was, ging men over tot het verdeelen van den buit en van de gevangenen, met uitzondering der *Kozakken* van de *Zwarte Zee*, aan welke gewoonlijk een bedenktijd van drie dagen gelaten wordt, om te kiezen, of zij *Muzelmannen* worden, en alsdan onder den adel van het volk opgenomen en van land, paarden en wapenen voorzien willen worden, of wel het hoofd verliezen; want in dezen zonderlingen oorlog, die in meer dan één opzigt aan de ridderveten der Middeleeuwen herinnert, worden slechts de *Kozakken* der *Zwarte Zee*, welke men voor *Ruslands* dapperste troepen houdt, aldus behandeld.

Nadat nu dit alles geregeld was, riep SCHAMIL alle stamhoofden rondom zich, ten einde den strijd tusschen KAP-

LAN en MAHUD-*Bei* te beslissen. Zijne uitspraak was, dat de eerstgemelde aan MAHUD uitgeleverd behoorde te worden, of zich van denzelven moest loskoopen. Vergeefs bood KAPLAN nu weder paarden, wapenen, slaven, enz. MAHUD-*Bei* gaf onbewogen ten antwoord, dat hij van dit alles niets begeerde en slechts één ding vorderde, KAPLAN's hoofd. Een gemor liep door den kring der in het rond staande aanvoerders; slechts KAPLAN alleen scheen noch ontsteld noch aangedaan en nam eindelijk het woord: »Hoor, MAHUD-*Bei!*" sprak hij, »ik heb nog éénen voorslag te doen; wilt gij dezen zak?" Met deze woorden deed hij voor de voeten van den ouden hoofdman eenen lederen zak nederleggen, die twee zijner *Nukirs* (bedienden) moeite hadden om te dragen. »Het is een geschenk, dat ik voor den Sultan bestemd had, en daar ook gij hem een geschenk, uwe dochter, wildet toezenden, zoo zie, of het mijne waardig is, u in ruil te worden aangeboden; zoo niet, dat dan mijn hoofd onder den *Yatagan* valle, naardien dit de uitspraak van SCHAMIL is."

MAHUD knoopte langzaam den zak open, onderzocht den inhoud, en riep toen snel: »Ik neem den zak aan!"

»God zij geloofd!" riepen al de aanvoerders met eenparige stem, en drongen nader toe, om te zien, wat de zak bevatte. Het waren de regter ooren, welke men op het slagveld aan al de door KAPLAN en deszelfs ruiters gedoode *Russen* had afgesneden, 1700 in getal! De *Tijgerkapitein* had, even als de voormalige *Chans* der *Krim*, dit geschenk aan den Beschermer der Geloovigen willen doen. MAHUD en KAPLAN zwoeren nu elkander eeuwigdurende vriendschap.

ENGELSCHE SPORTSMEN.

Een Engelsche NIMROD mag vóór alle dingen geen karige duitenteller zijn, en moet, om te kunnen medepraten, ten minste 40 à 50 duizend gulden 's jaars te verteren hebben. Van zulke *sportsmen* is er dan ook in de Vereenigde Koningrijken nog al een aardig aantal te vinden. In de eerste plaats houdt de Britsche *sportsman* een' achtbaren tros honden. In den voor die dieren bestemden stal heerscht, minst genomen, eene even groote orde en zindelijkheid als in een welgeregeld, netjes ingerigt Londensch handelshuis, en de tucht

daarin kan met de strengst militaire wedijveren. Laat u vervolgens uit den hondenstal in den paardenstal geleiden: »Zoo iets ziet men slechts in *Oud-Engeland*," zegt de *sportsman* met zelfbehagen tegen den hem bezoekenden buitenlander, en inderdaad hij heeft gelijk. Veertig volbloedpaarden van sierlijke gestalte en onbetwistbaar geslachtsregister, naar de beste manegeregelen gedresseerd, en beter opgepast dan honderden en duizenden menschenkinderen. En nu, gaat eens mede naar buiten op het veld, wanneer eene vossenjagt begint, en de *gentleman* in den kring zijner lieven, ik meen zijner spoorhonden, welken men zoo even hunne lakensche *kasawaikas* afgenomen heeft, verschijnt: dat is geen hondenvel; het is het fijnste fluweel! Daar ziet men, hoe de mensch de natuur te hulp kan komen: trouwens de lieve beestjes hebben ook meer zorg, oplettendheid en geld gekost dan menige daglooners-familie, van den grootvader tot de kleinkinderen. Vervolgens de — menschentros, zou ik bijna gezegd hebben, de hondenmeesters, de hondenjongens, de... wie kan ze allen tellen, wie kan ze allen noemen? Evenwel bestaat de regte grootheid van den *sportsman* niet in het getal der honden en hondenoppassers, maar in derzelver eigenschappen. Hoe gedragen zich deze zoo wel opgepaste honden op de jagt? Dit is de hoofdvraag; en de tweede: hoe houdt de jager zelf zich bij het nazetten? Beide verdienden, dat er een boek over geschreven wierd.

ZONDERLING REQUEST.

NAPOLEON kwam op zekeren dag, terwijl hij naar *Poitiers* reisde, langs den oever der kleine rivier *Clain*, welke bij gemelde stad voorbijstroomt. Van tijd tot tijd zag hij aan den waterkant palen staan, waarop iets geschreven scheen te zijn. De Keizer keek naauwkeuriger toe, en las nu op elk der aan die palen gehechte borden duidelijk de woorden: *Je m'ennuye* (Ik verveel mij.) Te *Poitiers* gekomen, vroeg hij naar de reden dezer zonderlinge opschriften: »Sire," gaf hem de Maire ten antwoord, »onze rivier heeft u op deze wijs haar request gepresenteerd; zij verveelt zich, omdat zij niets te doen heeft. Wilde Uwe Majesteit het bevaarbaarmaken derzelve bevelen, zoo zou zeker hare ver-

veling een eind hebben." NAPOLEON nam het verzoekschrift gunstig op, en de noodige werken werden bevolen. Ongelukkiglijk hebben de tijdsomstandigheden de voltooijing van dien arbeid belet, en de arme *Clain* moet zich, als te voren, vervelen.

DIPLOMATIEK BLANKETSEL.

Iemand maakte, met opzigt tot eene bejaarde, geblankette juffer, de aanmerking, dat zij toch geene veroveringen meer maken zou. Professor K... (KRUG?) gaf ten antwoord: »Dit nu juist wel niet, maar zij draagt nog altijd de rozen en leliën op het aangezigt, gelijk *Engeland* de Fransche leliën in het wapenschild, om hare aanspraken niet op te geven."

DE ZEISSEN DES DOODS.

Doctor ROUVARD had op zijn aangezigt een groot liktee-ken, dat hem zeer leelijk maakte. DIDEROT zeide, »dat hij zich dien houw met de zeissen des doods gegeven had, toen hij ze eens onhandig zwaaide.

ROTHSCHILD.

Op het in *Engeland* ter eere van den onlangs overleden bankier ROTHSCHILD opgerigte marmeren gedenkteeken staan de woorden: AAN HET BEREKENEND VERSTAND.

DE VOETMAAT.

Eene zangeres verweet aan eene andere de kleinte van derzelver gestalte. »Ik geloof," zeide zij, »dat gij naauwelijks vier voet hoog zijt." — »Daarentegen," hernam de andere, »hebt gij eenen voet, die er voor vier kan gelden."

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER DE ONTWIKKELING DER WIJSGEERIGE BEGRIPPEN;

OF

Beantwoording der Vraag: »*Staaft de Geschiedenis der* »*Wijsbegeerte het gevoelen, dat de wijsgeerige be-* »*grippen eenen bepaalden kring doorloopen, zoodat er* »*vroeg of laat eene terugkeering plaats heeft tot hetzelfde* »*punt, of levert zij het bewijs op van eene vooruit-* »*gaande beweging en uitbreiding der wijsgeerige na-* »*vorschingen?*"

La science avance, la difficulté reste.

COUSIN.

Deze Verhandeling werd als antwoord op de bovenstaande prijsvraag, van de *Hollandsche Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetenschappen*, ingezonden; zij scheen aan de beoordeelaars niet van verdiensten ontbloot, doch kon de eer der bekrooning niet wegdragen. Het deed den Schrijver leed, dat hij uit het Programma der Maatschappij niet is te weten kunnen komen, wat eigenlijk de gebreken van zijn opstel geweest zijn. Hij had gaarne gezien, dat men, zoo als het de loffelijke gewoonte bij het Utrechtsch Genootschap is, een kort en gemotiveerd verslag van de uitspraak der H. H. beoordeelaars gegeven had, ten einde hem voor te lichten en in staat te stellen zijn stuk te verbeteren. Hij geeft het thans, na eene naauwkeurige overziening, bijna geheel zóó als hij het heeft ingezonden, in het licht; niet, om zich van het oordeel der Maatschappij op dat van het, in het wijsgeerige vak ook niet zeer groote publiek te beroepen; maar alleen, om niet geheel vergeefs te hebben gearbeid, en tevens om andere en be-

kwamer beoefenaars der Wijsbegeerte, dan hij, aan te sporen, hunne krachten te beproeven aan eene vollediger oplossing eener hoogst belangrijke vraag omtrent derzelver geschiedenis; terwijl hij zijne poging slechts aanziet als eene proeve in eene wetenschap, die meer belangstelling verdient, dan zij tot hiertoe over het algemeen mogt genieten, waarin iedere bijdrage aanspraak heeft op aanmoediging en eene welwillende en teregtwijzende beoordeeling van deskundigen.

INLEIDING.

Er bestaat geene wetenschap, waarover zoo vele en dikwijls zulke oppervlakkige en verkeerde oordeelvellingen gegeven worden, als de Wijsbegeerte. Men ontziet zich, als men niet eenigzins geoefend is, in het gebied van ieder andere wetenschap, zoo als natuur-, genees-, of wiskunde, hierin een beslissende uitspraak te doen; doch zulks is geenszins het geval met eene wetenschap, die, omdat zij alles omvat, door velen gewaand wordt onder hunne bevatting te liggen. Men heeft bedenkingen, bezwaren, tegenwerpingen, men veroorlooft zich uitvallen en beschuldigingen tegen een verheven vak van kennis, zonder dat men eenigzins is ingewijd in deszelfs doel en strekking; men verwart de stof, waarover hetzelve handelt, met den vorm, waarin het voorgesteld wordt, en de methode, waarnaar deze kennis, met juisten en geleidelijken gang, op eene wetenschappelijke wijze kan bereikt worden, zonder dat men zelfs met de geschiedenis der wijsgeerige wetenschappen genoegzaam bekend is. Al deze bezwaren en beschuldigingen van onwijsgeerige beoordeelaars hebben voor de beoefenaars der bespiegelende wetenschappen geene de minste waarde; zij beschamen slechts diegenen, die dezelve onbedacht te berde brengen; doch zij hebben tevens die nadeelige gevolgen, dat zij de geheel onkundigen tegen een vak van menschelijke kennis innemen, dat in staat is om de hoogste vermogens der ziel op eene krachtige wijze te ontwikkelen, en vooroordeelen doen stand

houden, die in eene eeuw, welke zich vooral eene beschaafde noemt, niet meer moesten bestaan.

Onder die bezwaren en beschuldigingen zijn er voornamelijk twee, die bijzonder in ons vaderland, bij velen, zelfs bij bekwame en geleerde mannen, ingang vinden. Vooreerst zou de Wijsbegeerte veelal zich in ijdele afgetrokkenheden, in hoogdravende bespiegelingen verliezen, die van geen het minste nut in het werkelijk leven en zonder toepassing op de overige wetenschappen en kunsten zouden zijn. Men stelt echter belang in eene zoogenaamde wijsgeerige beschouwing van menschen en zaken, in een bevattelijken en populairen stijl voorgedragen, maar van wat eenigzins dieper en wetenschappelijker behandeld is, heeft men een' tegenzin, of beschouwt het met onverschilligheid, zoo niet met verdenking. Men heeft volstrekt geen begrip van de noodzakelijkheid, dat de Wijsbegeerte, als wetenschap beschouwd, zich in den strengen vorm van een stelsel moet voordoen, wil zij den naam van wetenschap verdienen; omdat men van den wetenschappelijken vorm, die inspanning en eenen verhoogden en geregelden gedachtenloop vereischt, eenen afkeer schijnt te hebben, en het gemakkelijker vindt, tegen dezen vorm allerlei nietige tegenwerpingen te maken, dan denzelve te onderzoeken, om een op kennis van zaken rustend oordeel te vellen. Hieruit spruit eene tweede beschuldiging voort, dat, namelijk, de Wijsbegeerte door hare geschiedenis zoude toonen, geene de minste zekerheid te bezitten; dat deze slechts het bedroevend tafereel zoude opleveren, van elkander zonder organischen zamenhang opvolgende, en onderling tegensprekende en vernietigende systema's. Eene zeer ongegronde en oppervlakkige beschouwing dezer geschiedenis voorwaar, maar die echter daarom des te algemeener is, omdat men dezelve slechts in de ruwste omtrekken heeft gadegeslagen en aan anderen heeft voorgesteld, zonder dat men zich de moeite wil geven, de daadzaken, de ontwikkeling der denkbeelden, de onderlinge aaneenschakeling der begrippen, het langzamerhand helderder worden der grondbeginselen, in alle bijzonderheden

na te gaan. Maar indien men op zulk eene wijze de geschiedenis der Wijsbegeerte wil beoefenen, moet men met eene genoegzame wijsgeerige kennis zijn toegerust, en hij, die zulks is, velt juist een ander oordeel over dezelve; een oordeel, dat ook alleen geldend is, en niets gemeens heeft met bedenkingen, die het eerste vereischte eener grondige uitspraak, de kennis van het onderwerp, waarover men spreekt, in alle opzigten missen.

Zoo men geen juist begrip heeft van hetgeen men door Wijsbegeerte verstaat, en men niet met naauwkeurigheid al de verschillende bepalingen, die men van dezelve sedert CICERO tot op onzen tijd toe voordroeg, heeft nagegaan, om voor zichzelven er eene voldoende bepaling van op te maken; hoe kan men dan eene tegenwerping van de practische nuttelooshcid der bespiegelende wetenschap te berde brengen, zonder gevaar te loopen van door den eersten deskundige op eene voldingende wijze te worden wederlegd en tot zwijgen gebragt? Het zoude een opzettelijk onderzoek vereischen, om de betrekking der bespiegeling tot de beoefening en toepassing aan te wijzen; dat is, om namelijk de verhouding van de theorie tot de praktijk zoo volledig uiteen te zetten, ten einde daaruit bleek, dat de wetenschap der bespiegeling, of de redelijke en algemeene beschouwing in het gebied der menschelijke kennis, op de ontwikkeling der grondwaarheden van den menschelijken geest berust, dat deze wetenschap alles omvat, de overige wetenschappen niet alleen, maar ook de kunsten, de Godsdienst, de staatkunde, de geschiedenis, de natuur, dat het rijk der ervaring, zoowel als dat van de redenering in haar gebied ligt, dat zij den grondslag van alle kennis uitmaakt; en de wijsgeerige theorie, wel verre van soms tegen de praktijk en de ervaring in te druischen, alléén den weg aanwijst om de ervaring te doorgronden, en die tot het ware doel aan te wenden. Neen, de Wijsbegeerte, op zulk eene wijze opgevat, is geen dor zamenstel van afgetrokkene waarheden, veel minder nog van hoogdravende en doellooze bespiegelingen, maar van vruchtbare toepassing op alle vakken der menschelijke kennis. Zij

moet die alle met haren krachtigen geest doordringen, om die te doen zijn wat zij kunnen en moeten wezen. De Wijsbegeerte schat niets voor haar te gering, zij beschouwt, beproeft, schift, schikt en regelt alles, wat tot het intellectueele van den mensch behoort, in eene gepaste orde om het middelpunt van licht, dat uit haar wezen over alle menschelijke beschouwingen uitstraalt.

Er is niets meer doodend voor de ware beoefening der bespiegelende wetenschappen, dan die populaire behandeling, die alle strekking tot éénheid en grondige juistheid mist, die met oppervlakkige opmerkingen en gemeenplaatsen, met de onmiddellijke uitspraken van het gezond verstand zich vergenoegt, en slechts te weeg brengen kan, dat de geest des onderzoeks stil staat, en men met minachting opziet tegen hetgeen boven zijn bereik gelegen is. Daarentegen is niets heilzamer voor de ontwikkeling van den menschelijken geest, dan de echte bespiegeling, waarvan wij straks spraken, op alle takken van wetenschap en kunst toe te passen en hierdoor de vruchten van eene grondige wijsgeerige beschouwing aan te toonen. Dit verhoogt al de vermogens der ziel en doet den waren aard van al derzelver uitingen in wetenschappen, kunsten en letterkunde kennen; waardoor tevens een ander even verkeerd vooroordeel bestreden wordt, alsof de Wijsbegeerte, door haren invloed op kunst en litteratuur, deze aan stijve en strenge conventionele kunstregelen zoude willen onderwerpen en eene voor de vlugt van het genie verdoovende theorie zou doen heerschen. Integendeel heeft de meer wijsgeerige beschouwing van de voortbrengselen der kunsten en letterkunde die uitsluitende bewondering van zekere modellen en de slaafsche navolging van bepaalde kunstregelen doen ophouden; men heeft het schoone in alle vormen, in alle omstandigheden en tijden, bij alle volken en onder alle wereldstreken, leeren zien en schatten. Eene meer onpartijdige en algemeene schoonheidsleer (*aesthetica*) en eene wijsgeerige geschiedenis der letterkunde bij alle volken zijn hiervan het gevolg geweest. Men versmaadt thans, wat kunst en letterkunde aangaat, geene

eeuw noch geen volk meer; *China*, *Indië*, *Egypte*, de middeleeuwen, en zelfs de ruwere kunstvoortbrengselen der min beschaafde en wilde natiën worden met belangstelling naast de onsterfelijke meesterstukken van *Griekenland* en *Rome* ter beschouwing geplaatst, en de uitsluitende bewondering voor deze sluit ons de oogen niet voor het schoone en krachtige, dat in andere kunst- en letter-voortbrengselen kan gelegen zijn.

Het is uithoofde van het innige verband ook van Wijsbegeerte en Letterkunde, dat eene Maatschappij, aan fraaije Kunsten en Wetenschappen toegewijd, dezelve in hare bemoeijingen en werkzaamheden zusterlijk verbindende, hare aandacht heeft gevestigd op dien uiterlijken en schijnbaren strijd der elkander opvolgende wijsgeerige stelsels, waaruit velen oppervlakkig hebben afgeleid, dat de bespiegelende wetenschappen, wel verre van immer voort te gaan in ontwikkeling, in eenen draaikring rondloopen en geene de minste zekerheid aanbieden, noch immer in staat zijn om naar meerdere volmaking te streven; en daarom de volgende vraag heeft voorgesteld:

»Staaft de Geschiedenis der Wijsbegeerte het gevoelen, »dat de wijsgeerige begrippen eenen bepaalden kring door»loopen, zoodat er vroeg of laat eene terugkeering plaats »heeft tot hetzelfde punt, of levert zij het bewijs op van »eene vooruitgaande beweging en uitbreiding der wijsgee»rige navorschingen?"

Eene vraag, die voorzeker allen, die in deze hoogstgewigtige zaak belangstellen, moet aansporen om de Geschiedenis der Wijsbegeerte van dien pragmatischen kant te beschouwen, namelijk als die van het ontstaan en den gang der wijsgeerige begrippen; ten einde een geschiedkundig bewijs voor of tegen de voortdurende ontwikkeling van dezelve te geven; zulks is het geval met den Schrijver dezer Verhandeling geweest. Reeds vroeg was de wetenschappelijke beoefening der Wijsbegeerte en het onderzoek harer geschiedenis het geliefkoosde onderwerp zijner overdenkingen; dit moedigde hem aan om, door de beantwoording der bovengemelde vraag, de slotsommen van zijn

onderzoek aan deze Maatschappij mede te deelen, om hierdoor, bij eenen gelukkigen uitslag, nuttig voor hemzelven en anderen te zijn, door bij hem eene lang gekoesterde overtuiging te bevestigen, en bij velen eene blinde vooringenomenheid voor de wetenschap en een schadelijk vooroordeel weg te nemen.

Wij kunnen in deze Verhandeling echter niet dan de voornaamste punten van de Geschiedenis der Wijsbegeerte ten betoog van ons onderzoek en, zoo als wij zeiden, slechts de slotsommen van hetzelve aanvoeren, om niet verre buiten de grenzen eener beantwoording te treden zoo als de Maatschappij verlangt; anders waren verscheidene boekdeelen niet genoeg, om de taak, die wij ons voorstellen, te bevatten. Wij veronderstellen in onze lezers eene zekere bekendheid met de geschiedenis, die wij uit een bepaald standpunt gaan bezien; voor hen, die deze kennis missen, zoude onze meer uitvoerige uiteenzetting toch weinig nuttigheid hebben, omdat zij de voorbereidende kundigheden missen, die hen in staat moeten stellen, om zich op ons standpunt te plaatsen en de kracht van het betoog, dat uit onze beschouwing voortvloeit, te kunnen gevoelen.

Wij verwijzen dus hier, tot staving onzer voorstelling van de Geschiedenis der Wijsbegeerte, behalve op de overgeblevene schriften der oude wijsgeeren, zoo als van PLATO (*), ARISTOTELES (†), CICERO, SENECA, PLUTARCHUS, PLOTINUS, PROCLUS enz., en op de werken der nieuwere wijsgeeren, zoo als van BACO, DESCARTES, SPINOZA, LOCKE, LEIBNITZ, HUME, KANT, FICHTE, SCHELLING en HEGEL enz., op de meer of min uitvoerige geschiedenissen der Wijsbegeerte, en op de handboeken, waarvan er zoo vele in onzen tijd zijn uitgekomen; op die

(*) Vergelijk hiermede de algemeene en bijzondere Inleidingen in de Duitsche vertaling van SCHLEIERMACHER en sommige *Argumens* in de Fransche overzetting van COUSIN.

(†) Men zie tevens de Verhandelingen van COUSIN, *de la Métaphysique d'Aristote*, 2 *édit.* 1838, en van BARTHELEMY DE ST. HILAIRE, *de la logique d'Aristote.* 1838.

van BRUCKER (*), TIEDEMANN (†), TENNEMANN (§), RITTER (⁎), HEGEL (‡), DEGERANDO (**), op de handboeken van KRUG (††), TENNEMANN (§§), REINHOLD (⁎⁎), op de voorlezingen van SCHMID (‡‡) en de verkorte Geschiedenis der Wijsbegeerte, door J. J. LE ROY (***) in het Nederduitsch uitgegeven.

Wij zullen ons betoog met een onderzoek openen, over den aard der wijsgeerige begrippen, en over de geschiktste wijze om de Geschiedenis der Wijsbegeerte op eene wetenschappelijke wijze te beschouwen. Wij zullen vervolgens deze geschiedenis in hare drie groote tijdperken: als oude Wijsbegeerte, die der middeleeuwen, en die van den nieuweren tijd beschouwen, om eindelijk in het laatste hoofdstuk de slotsommen van ons onderzoek open te leggen.

Onze Verhandeling zal dus uit zes hoofdstukken bestaan.

1°. Onderzoek naar den aard der wijsgeerige begrip-

(*) *Historia critica philosophiae, act.* VI Vol. 4to. 1767.

(†) *Geist der speculativen Philosophie.* 1790.

(§) *Geschichte der Philosophie. XI Bande.* 1798—1819, waarvan de Iste Band, op nieuw verbeterd en vermeerderd door A. WENDT, is uitgegeven 1828.

(⁎) *Geschichte der Philosophie*, waarvan de vier eerste deelen de oude philosophie bevatten en met het vijfde en zesde (1841) het begin der nieuwere aanvangt, onder den afzonderlijken titel van *Christliche Philosophie.*

(‡) *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie.* III Bande. 1836.

(**) *Histoire Comparée des Systêmes de la Philosophie*, 2*de édit. IV Vol.* 1822.

(††) *Geschichte der Philosophie alter Zeit.* 2 *Aufl.* 1827.

(§§) TENNEMANN'S *Grundriss der Geschichte der Philosophie*, 5*de Aufl. oder* 3*te Bearbeitung von* A. WENDT, 1829. Voorzien van eene vrij volledige litteratuur.

(⁎⁎) *Lehrbuch der Geschichte der Philosophie*, 1836.

(‡‡) Voorlezingen over het wezen der Wijsbegeerte enz., uit het Hoogduitsch vertaald en met aanteekeningen en opheldering voorzien. 2 Deelen. 1838—39.

(***) KANNEGIESSER en LE ROY, beknopte Geschiedenis der Wijsbegeerte, door den laatsten vertaald en zeer vermeerderd. 1838.

pen, en naar eene wetenschappelijke beschouwing van de Geschiedenis der Wijsbegeerte.

2°. Eerste tijdperk van de Geschiedenis der Wijsbegeerte, van derzelver oorsprong tot op het einde der oude Wijsbegeerte in de zesde eeuw onzer jaartelling.

3°. Tweede tijdperk, gedurende de middeleeuwen tot aan BACO en DESCARTES.

4°. Derde tijdperk, eerste afdeeling, van DESCARTES tot op KANT.

5°. Tweede afdeeling, van KANT tot op dezen tijd; en eindelijk,

6°. De slotsommen dezer wetenschappelijke beschouwingen. Besluit dezer Verhandeling.

(Het vervolg hierna.)

OVER DE OORZAKEN EN GEVOLGEN DER VERSCHILLENDE BEOORDEELING VAN DEZELFDE ZAKEN EN PERSONEN.

Eene Voorlezing (*)

van

J. BAKKER,

Predikant bij de Hervormden te Sappemeer.

Indocti discant et ament meminisse periti.

VIRG.

Hoe kunnen toch dezelfde personen en zaken, dezelfde verschijnselen en gebeurtenissen in de natuurlijke en zedelijke wereld door onderscheidene menschen zoo verschillend beoordeeld worden? Dit is eene vraag, welke men dikwijls hoort doen, en wie is er, die ze niet zich zelven meermalen gedaan heeft?

(*) Uitgesproken in eene vergadering van het Departement *Hoogezand en Sappemeer* der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, te *Hoogezand*.

Dat er toch werkelijk over allerlei soort van onderwerp verschillend geoordeeld wordt, is eene daadzaak, welke door de geschiedenis en de dagelijksche ondervinding bevestigd wordt. Dezelfde persoon wordt door dezen hoog geroemd, door genen gelaakt; hetzelfde boek door den eenen sterk aangeprezen, door een' ander' even sterk afgekeurd. Dit verschillend oordeel vindt plaats in alle vakken van studie en geleerdheid zoo wel, als in de dingen van het dagelijksche leven. Nog nooit zijn de gevoelens onder de regtsgeleerden, de geneesheeren, de theologanten, wijsgeeren en natuurkundigen van beroep op alle punten éénstemmig geweest; en niet minder heerscht dit verschil van gevoelen in de voortbrengselen van kunst en smaak.

Allereerst meende ik eene voldoende oplossing van dit verschijnsel te vinden in het bekende spreekwoord: *alle dingen hebben twee handvatsels;* maar een weinig dieper nadenken over dit spreekwoord overtuigde mij, dat dit het geval niet is. Immers, van waar ook dit spreekwoord zijn' oorsprong moge hebben, hetzij van stoffelijke voorwerpen, overgebragt op onstoffelijke, of omgekeerd (dat ik evenwel niet denk) van onstoffelijke dingen toegepast op stoffelijke, — niet volstrekt alle voorwerpen, zoo min van stoffelijken als onstoffelijken aard, hebben twee handvatsels. Moge dit al van sommige uit de stoffelijke wereld waar zijn, zoo als van een vat of ton; het kan van de meesten niet gelden, daar zij óf slechts van eene zijde gevoegelijk kunnen worden aangevat, óf op zoo vele verschillende plaatsen, als men mag goedvinden. Weshalve dit spreekwoord op zich zelf en zonder nadere verklaring niet toereikend is, om voldoende op te lossen het vraagstuk, 't welk hier bedoeld wordt. Hetzelve kan ons echter bij de behandeling van dit onderwerp van eenig nut zijn, en het is om deze reden, dat ik er mij van bedienen zal ter beantwoording van de vraag, aan het hoofd dezer voorlezing geplaatst; de vraag namelijk, van waar het komt, dat *dezelfde zaken door onderscheidene personen zoo verschillend beoordeeld worden.*

Tot de regte beantwoording dezer vraag komt het mij voor, dat gelet moet worden, *vooreerst* op de zaak zelve, en *ten anderen* op de personen, die over haar oordeelen. Op eene eenvoudige en tevens zoo duidelijk mogelijke wijze mijne denkbeelden hierover op het papier te brengen en u mede te deelen, zal, hoop ik, niet geheel van nut ontbloot geacht, noch zonder eenige belangstelling in eene vergadering als deze, gehoord worden.

Ik begin met aan te merken, dat ik, vermits alle dingen verschillend beoordeeld worden, alle reden heb om te veronderstellen, dat ook deze mijne voorlezing in het algemeene lot van al het ondermaansche deelen zal. Ik mag dit niet anders verwachten. Want zoo veel hoofden, zoo veel zinnen. Deze zal de voorlezing wat al te lang, die haar misschien wat te kort; deze haar nog altijd hoog en diep genoeg, gene haar wat al te plat en oppervlakkig; de een haar los en luchtig genoeg, de ander wat ernstig en deftig voor eene vergadering als deze; de een zal op taal en stijl, en een ander op de voordragt wat aan te merken, te prijzen of te bedillen vinden. Ik zal over dit verschillend oordeel geene tranen storten, wetende dat het niet anders zijn kan. Ik stel, naar het gebruik van den tegenwoordigen tijd, transactie voor, belovende van mijn' kant geene te groote wijdloopigheid of duisterheid, en verzoekende van uwe zijde, dat gij met bescheidenheid moogt oordeelen, en dat een ieder gelieve te bedenken, dat het veel gemakkelijker is, op eenig oorspronkelijk werk, of eene vertaling, of eenvoudige voorlezing ettelijke aanmerkingen te maken, en onderscheidene leemten en gebreken daarin door te halen, dan zelf iets voor den dag te brengen, dat boven alle berisping verheven is, en waaraan zelfs nijd en boosheid niet te knagen vinden.

Ter zake dan: bijna alle zaken, alle menschen, alle handelingen, alle verschijnselen en gebeurtenissen zijn voor verschillende beoordeeling vatbaar en worden daadwerkelijk zeer verschillend beoordeeld. Aan deze stelling zelve, geloof ik, dat door niemand getwijfeld wordt. Zij mag

daarom, zonder eenig nader bewijs, als gegrond en zeker worden aangenomen.

Maar van waar nu dit verschillend oordeel? Ik zou hier al aanstonds in het breede kunnen uitweiden over de verscheidenheid, als eene algemeene natuurwet, een bijzonder, duizendmaal opgemerkt kenteeken van alles in de natuur. Zoo als, dat men geen twee gelijke bladeren aan een' boom, en onder de millioenen verschillende menschelijke aangezigten geen twee aan elkander volkomen gelijk vindt, (*) enz. Maar ik zou dan te zeer in het onbepaalde ijdele rondzweven, en aan uwe verwachting niet voldoen. Ik moet hier dus wel in het meer bijzondere treden, om het verschillend oordeel der menschen over allerlei onderwerp behoorlijk te verklaren. En dan vind ik, gelijk boven reeds gezegd, de oorzaak van dit verschijnsel *deels* en *vooreerst* in de zaak zelve, waarover geoordeeld wordt.

Er zijn maar weinige dingen, die boven het algemeene lot van verschillende beoordeeling verheven zijn. Hiertoe behooren alle grondwaarheden of axiomata, van welke alle redenering uitgaat, en waaromtrent alle menschen het zoo goed als eens zijn. B. v. dat tweemaal twee vier is; dat het geheel meer is dan zijn deel; dat iets niet te gelijk aanwezig kan zijn en niet aanwezig zijn; dat er geen vierkante cirkel kan bestaan; dat ik pijn gevoel als ik mij brand, en eetlust als ik honger heb; en dergelijke. Dit zijn alle waarheden, waarover geen verschil van gevoelen bestaat, en die voor geene verschillende beoordeeling vatbaar zijn. En dit doet ons al terstond zien, dat het genoemde spreekwoord: *alle dingen hebben twee handvatsels*, in een' overdragtelijken zin althans, niet op alle voorwerpen kan worden toegepast, en dat hetzelve alzoo, gelijk trouwens ieder ander spreekwoord of puntig gezegde, gezond, dat is met verstand en oordeel moet worden opgevat.

(*) *Facies non omnibus una, nec diversa tamen.*

OVID.

Doch wanneer we deze en soortgelijke grondwaarheden uitzonderen, kan er schier niets genoemd worden, of het is voor verschillende beschouwing en beoordeeling vatbaar. Het heeft zijn *voor* en zijn *tegen*, het kan *geprezen* en *gelaakt*, *goedgekeurd* en *afgekeurd* worden; en beide regt tegenover elkander staande gevoelens kunnen door bekwame personen met *schijnbaar* gelijken grond verdedigd en aannemelijk voorgedragen worden. En hier mag het spreekwoord gelden en zijne toepassing vinden, wel niet in eenen eigenlijken, stoffelijken zin, maar oneigenlijk en in eene overdragtelijke beteekenis: *alle dingen*, dat is *bijna* alle, verreweg de *meeste dingen hebben twee handvatsels*, kunnen van twee onderscheidene kanten beschouwd en beoordeeld worden.

De slavernij b. v., zoo als die een' tijd lang in de Christelijke wereld in zwang is geweest; hoe vele stemmen hebben zich in der tijd tegen hare afschaffing niet verheven? De voorstanders dier afschaffing hebben zich beroepen op de beginselen der Christelijke Godsdienst, op de verhevene waarde des menschen, zijne bestemming en soortgelijke, en op grond hiervan het ongeoorloofde en misdadige van dezen tak van handel met veel ijver en drift beweerd. De bestrijders dier afschaffing hebben ter verdediging van hun gevoelen gezegd: de Negers aan de kust van *Guinéa* verkeeren in eeuwige vijandschap met elkander', de eene stam beoorloogt onophoudelijk den anderen, en de overwonnenen worden door de overwinnaars zonder genade afgemaakt. Is het dan niet beter, dat zij, met behoud van hun leven, dat dierbaar kleinood, verkocht en tot matigen arbeid, al is het dan ook tegen hun' wil, genoodzaakt worden? Te meer, daar zij, gewoon aan een warm, heet klimaat, alleen in staat zijn, om den harden en vermoeijenden arbeid in de Oost- en West-Indische bezittingen te kunnen verduren, zonder benadeeling hunner gezondheid? — Het fabrijkwezen, de machinerie, zoo als die vooral in *Engeland* het sterkst gedreven wordt, heeft gevonden en vindt nog steeds hare begunstigers en hare tegenstanders. De eersten beweren,

dat niets dan voordeel voor den Staat daaruit voortvloeit; de anderen beweren juist het tegendeel, en schrijven aan haar toe de steeds toenemende verarming op het groote eiland der Britten. — Sedert meer dan eene halve eeuw heeft men druk gearbeid aan de bekeering van Heidenen tot het Christendom, en duizenden hebben de onderneming met hunne pogingen en geldelijke bijdragen ondersteund. TEYLER's godgeleerd genootschap heeft voor verscheidene jaren eene prijsvraag bekroond, die ten doel heeft om het min gepaste, om niet te zeggen het schadelijke en verderfelijke dier onderneming aan te toonen. — De tegenwoordige voortdurende pogingen om algemeen te verlichten, en onze maatschappij, die uitgaat van hetzelfde beginsel; zijn ze niet misschien even dikwerf aangevallen en bestreden als een verderfelijk kwaad, dat geweerd en van den aardbodem verdiende uitgeroeid te worden, als warm voorgestaan en verdedigd door derzelver vrienden, als eene zaak, aller begunstiging en ondersteuning waardig? — Het tegenwoordige schoolwezen en het jongste reglement op hetzelve in deze provincie is gewis met eene goede bedoeling en ter bevordering der belangen van het aankomende geslacht ingevoerd; maar hoe wijd hiervan verschilt het oordeel van anderen? — Daar zitten in de geregtszaal in eene achtbare rij achtb're mannen, om te vonnissen over de schuld of de onschuld van den aangeklaagde, die daar in eene demoedige houding voor hen staat. Deze spreekt vrij, en gene veroordeelt den beschuldigde. De eene regtbank vernietigt, de andere bekrachtigt het eerst uitgesproken vonnis, en allen met het verhoor der getuigen voor zich en met het wetboek van koophandel of strafregt in de handen. — Waartoe strekt de weelde (luxe) in een land? Zijn hare voordeelen of nadeelen grooter, en moet men haar dulden of niet dulden, begunstigen of tegenwerken? — Zal ik de loterij, het kaartspel en andere spelen als uitspanning prijzen of laken? Zal ik de loterij een pest of een voordeel voor den Staat noemen, en andere spelen voor tijdmoordend, of den tijd aangenaam en onschuldig, ja zelfs nuttig verdrijvend houden? — Men

vraagt, moet de doodstraf afgeschaft, of aangehouden worden? Groote mannen hebben zich voor het eerste, en groote mannen zich voor het laatste als wenschelijk en noodzakelijk verklaard. — Men heeft gevraagd, of de mannen de vrouwen, of de vrouwen de mannen overtreffen in juistheid van oordeel, in gevatheid van geest, in fijnheid van gevoel, in moed en volharding, in standvastigheid en trouw? En onderscheidene mannen, die allen de vrouwen wèl meenden te kennen, hebben een verschillend oordeel uitgesproken. — Maar waar zou ik eindigen, zoo ik op deze wijze wilde voortgaan? Honderde en duizende soortgelijke dingen zouden ter sprake gebragt kunnen worden, om te doen zien, hoe het gevoelen der menschen over meest alle zaken uiteenloopt, en moet uiteenloopen, omdat de zaken, zoo als ik ze daar in 't voorbijgaan genoemd heb, wezentlijk voor eene verschillende beschouwing en beoordeeling vatbaar zijn. Weshalve men er ten eeuwige dage verschillend over zal blijven oordeelen, nademaal zij, zoo lang men ze niet nader omschrijft of naauwkeuriger bepaalt, met der daad een *voor* en een *tegen*, dat is hier *twee handvatsels hebben*.

Hetzelfde mag gelden en geldt werkelijk van de beoordeeling van onderscheidene personen en van het werk, dat van hen uitgaat. De geschiedenis heeft ons de namen overgeleverd van mannen uit den ouden en nieuwen tijd, wier karakter en deugden door sommigen hemelhoog verheven, door anderen als blinkende zonden zijn ten toon gesteld. Hetzelfde werk, hetzelfde geschrift, hetzelfde boek heeft in den eenen een' lofredenaar gevonden, en is geroemd als een kind van uitstekende waarde en schoonheid; door een' ander' is het beschouwd en veroordeeld als eene misgeboorte, welke nimmer het licht had behooren te zien. Ook dit verschillend en wijd uiteenloopend oordeel ligt insgelijks gedeeltelijk in den aard der zaak zelve, voor zoo ver namelijk de volmaaktheid hier beneden te vergeefs gezocht wordt, en zoo wel de beste en edelste menschen, als de beste en nuttigste geschriften eene schaduw- en keerzijde hebben.

Maar ik moet mij zelven niet vooruitloopen. Alzoo dan aangetoond hebbende, dat de meeste zaken voor eene verschillende beoordeeling met der daad vatbaar zijn, en dat dit verschil van beoordeeling moet gezocht worden *deels* in de zaak zelve, als hebbende werkelijk *twee handvatsels*, dat is een *voor* en een *tegen;* moet ik nu voortgaan, om aan te wijzen, dat *anderdeels* en *ten tweede* veel meer nog in de *personen*, die over eenige zaak oordeelen, dan in de *zaak* zelve, waarover geoordeeld wordt, eene voornaame reden bestaat van het zoo ver uiteenloopend en strijdig oordeel der menschen over dezelfde voorwerpen.

Doch hoe zal ik het aanleggen, om mij hier, zonder al te groote wijdloopigheid, duidelijk uit te drukken en algemeen te doen verstaan? Ziet, mijne geëerde Toehoorders, dit is ontegenzeggelijk waar, dat niet alle menschen op hetzelfde standpunt staan, van waar zij de zaken rondom zich waarnemen; maar dat hier eene bijna oneindige verscheidenheid plaats heeft. De een staat veel nader bij dit, en een ander weêr nader bij dat ding. En die er het naaste bijstaat, kan er ook, met een overigens goed en gezond oog, het best en naauwkeurigst over oordeelen. Deze b. v. staat op den grond, aan den voet van den Martinitoren; een ander staat op den eersten trans; een derde op den tweeden; een vierde op den derden; een vijfde op den vierden; en een zesde staat of zit boven op het paardje. Zouden deze zes onderscheidene personen van de verschillende standpunten, waarop zij geplaatst zijn, allen hetzelfde opmerken, wat er op de groote markt en in den onmiddellijken omtrek van den toren zich bevindt en voorvalt? Ik denk neen. Zal *hij* niet veel zien en waarnemen, *hij*, die aan den voet van den toren geplaatst is, 't welk wegens den te verren afstand niet gezien of waargenomen kan worden door *hem*, die zich op den eersten, tweeden, derden en vierden trans, of op den uitersten top bevindt? — Dat ik hier bij dit beeld gedacht wil hebben aan de onderscheidene levensbetrekkingen der menschen zoo wel, als aan den verschillenden graad van verstandelijke en zedelijke ontwikkeling, waarop

ze staan, zal ik wel niet behoeven te zeggen, daar dit van zelf spreekt. — Daar vliegen nu boven en rondom den top des torens ettelijke kraaijen. Zou het wonder zijn, wanneer deze vogels door hem, die op den benedensten trans of aan den voet van den toren staat, voor spreeuwen of musschen gehouden werden? En zoo omgekeerd. Daar wandelt over de groote markt een man van meer dan zes voeten groot; waarvoor zoudt ge denken dat hij aangezien wordt door hem, die op den bovensten trans geplaatst is? Hij ziet er zóó en zóó uit, is zóó en zóó gekleed, heeft een verbazend grooten neus, of een onnoozel klein neusje, is blond of zwart, gelaarsd of geschoend, enz. enz. Wie zal nu over dit een en ander juister en naauwkeuriger en meer overeenkomstig met de waarheid kunnen oordeelen, de man die er het naaste bijstaat, of die er verder en het allerverst van verwijderd is? Maar zoudt ge het nu niet dwaas vinden, wanneer de naastbijstaande tegen de verst afzijnde, in goeden ernst, stijf en strak wilde beweren, dat het geen klein, drie-, viervoetig mannetje of kind, maar een fiksche groote karel van wel zes voeten lengte was, niet blond, maar zwart, en voorzien van eenen aan zijne ligchaamsgrootte geëvenredigden neus, niet geschoend, maar gelaarsd en gespoord? Gij vraagt niet, wie van beiden hier gelijk heeft. Schoon ook hij, die op den hoogsten trans zich bevindt, in zóó ver gelijk heeft, als hem de wandelaar over de markt niet zoo groot toeschijnt; want hij beoordeelt hem van zijn standpunt, en van dat standpunt kan hij niet anders oordeelen. En veronderstellen wij nu nog daarenboven, dat deze zes op zoo verschillende standpunten van den toren geplaatste personen, de een met het gezigt naar het westen, de ander naar het oosten, de derde naar het zuiden, de vierde naar het noorden, de vijfde naar het zuid-oosten en de zesde naar het noord-westen gekeerd, te kijken staan; en dat de meesten brillendragers zijn en niet vrij van oogziekte (*); —

(*) Men zie de menschkundige voorlezing van COOL, in N°. III. 1843 der *Vaderl. Letteroef.*

zegt, mijne Hoorders! moeten dan het misverstand en de verwarring niet nog hoe langer hoe grooter worden?

Eene eerste oorzaak alzoo van het verschillend oordeel der menschen over onderscheidene of wel over dezelfde zaken en personen is gelegen in het verschillend standpunt, waarop de beoordeelaars staan en vanwaar zij de voorwerpen rondom zich waarnemen. Maar, zult ge zeggen, de man daar op den hoogsten trans van den toren moest immers van zelven begrijpen, dat de voorwerpen zich kleiner aan ons voordoen, naarmate *zij* verder van ons, *wij* verder van hen verwijderd zijn? Juist zoo; maar indien de man een' vergrootenden of verkleinenden bril draagt, of aan eene ongeneeslijke oogziekte lijdt; wat dan? Gewis, het hapert hem aan den geest des onderscheids, hem ontbreken kennis, gezond verstand en oordeel. En ziet daar eene *andere* voorname oorzaak, waarom onderscheidene zaken en personen zoo wijd verschillend beoordeeld worden.

Ik neem daar in mijne hand een groot vierkant stuk hout. De keerzijden hebben alle eene verschillende kleur, zwart, wit, groen en blaauw. Ik houd den zwarten kant naar den eenen, den witten naar den anderen, den groenen naar den derden, en den blaauwen, soms moeijelijk van den groenen te onderscheiden, naar den vierden gerigt, en vraag nu ieder van hen, welke kleur het stuk hout heeft. Zult ge niet vermoeden, dat het antwoord van alle vier onderscheiden zal zijn, en dat ieder aan het stuk hout die kleur zal toeschrijven, welke hij duidelijk gezien heeft, en dat derhalve het oordeel over de kleur van het hout natuurlijk verschillende zal zijn? En als nu deze vier personen daarover onderling beginnen te twisten en kibbelen, waarvoor zoudt gij dan dat gekijf houden? Heeft niet ieder gedeeltelijk gelijk en gedeeltelijk groot ongelijk? — Doch nu komt er een vijfde en zegt: maar, lieve vrienden! waarover twist ge toch zoo vinnig met elkander'? Beziet het stuk hout van naderbij en van *alle* kanten; en gij zult u schamen over uwe dwaasheid en onkunde. Immers u wordt niet gevraagd, welke kleur

het stuk hout heeft van die zijde, welke aan uw gezigt was toegekeerd; maar welke kleur het *geheele* stuk heeft. Hadt ge dit alle vier bedacht, uw antwoord en uw oordeel zouden geheel anders zijn uitgevallen. Deze vijfde is de verstandige, de bezadigde, alles wikkende en wegende, *voor* en *tegen* naauwkeurig onderzoekende, oordeelkundige beschouwer en beoordeelaar van zaken en personen en van allerlei onderwerp. Maar zulke verstandige, bezadigde en oordeelkundige denkers, die, alvorens zij hun gevoelen over eenige zaak uitspreken, alles, *voor* en *tegen*, naauwkeurig ter toetse brengen; — hoe vele zulke oordeelkundige menschen zoudt ge denken, Toehoorders! dat er op de honderd of duizend gaan? En begrijpt gij nu nog niet, van waar het komt, dat schier alle zaken en voorwerpen zoo magtig verschillend beoordeeld worden, en natuurlijkerwijze, zoo lang genoemde oorzaken blijven werken, *moeten* beoordeeld worden? — Hoort!

»Vernuft en smaak, twee goede vrinden,
Begaven zich op weg om 't waarheidspad te vinden:
Geleerdheid en verstand, een eigenzinnig paar,
Beproefden 't ook: die vier ontmoetten juist elkaâr;
»Hoort," sprak vernuft, »indien wij ons te zaam verbonden,
»Om met beleid en kunde elkandren bij te staan,
»Dan zou dit moeilijk pad door ons ras zijn gevonden."
Dit werd besloten; maar, nog naauw op weg gegaan,
Of zij begonnen reeds zoo heidensch sterk te twisten,
Dat zij het regte spoor dra misten.
In 't einde is oordeel, met zijn statelijke schreên,
Mede in 't gezelschap van dit dubbel paar getreên;
Nog naauwlijks was hij daar, of alle twist verdween,
En toen ze elkander dus verstonden,
Werd ras het waarheidspad gevonden."

»Wat baten smaak, vernuft, geleerdheid en verstand
Den sterveling, zoo wij hem oordeel zien ontbreken?
Maar waar die vijf gaan hand aan hand,
Daar kan men bij den mensch van ware grootheid spreken."

P. H. THEMMEN.

En wanneer nu, mijne Hoorders! bij de reeds genoemde oorzaken, driften en hartstogten, zoo als, de trek tot navolging, de zucht om zich te onderscheiden, hoogmoed, gekrenkte eigenliefde, valsche eerzucht, nijd en wangunst, en, die alvermogende hefboom, het stoffelijk eigenbelang namelijk, mede in het spel komen (en hoe duizend- en tienduizendmaal is dit niet het geval?); om nu niet van opzettelijke boosheid en kwaadwilligheid te spreken; — o, mag het ons dan wel bevreemden, dat elk voorwerp aan zoo veel verschillende oordeelvelling is blootgesteld? Wel bevreemden, dat b. v. een Engelsche koopman of Lord, die de waarde der menschen berekent naar het getal guinjes, welke hij bezit, tegenover een' WILBERFORCE den handel in menschen ten sterkste verdedigt? Of dat een ligtzinnige Franschman of hoogmoedige Duitscher zich tegen elke onderneming, om door Godsdienst en Christendom de zedelijkheid te bevorderen onder de bewoners der afgelegene eilanden, met hand en tand verzet, en het werk der zendelingen als louter dwaasheid openlijk ten toon stelt? Of dat een ultramontaan of aristocraat van den ouden stempel met scheele oogen aanziet elke poging, die ook door onze maatschappij wordt aangewend, om meerder licht te verspreiden onder alle standen van het maatschappelijk leven? Of dat het eene tijdschrift hetzelfde boek als een nietswaardige prul het lezend publiek aankondigt, aan hetwelk door een ander tijdschrift uitbundige lof wordt toegezwaaid?

Neen; wanneer wij letten op den verbazenden invloed, welken *en* verschillende standpunten, *en* mangel aan kennis en oordeel, *en* driften en hartstogten hebben, en noodzakelijk hebben moeten op de beschouwing en beoordeeling van allerlei soort van onderwerp, dan springt het in de oogen, dat het niet anders zijn *kan*, of alles *moet* zeer verschillend beoordeeld worden. En het blijft ons geen raadsel meer, van waar het komt, dat dezelfde persoon en dezelfde zaak door dezen verhemeld en door dien ter helle verwezen wordt. Partijdigheid is een onvermijdelijk gevolg van gebrek aan kennis en oordeel, van

driften en hartstogten; een onvermijdelijk gevolg van gebrek aan of algeheel gemis van een waarlijk gezond en verlicht oog, en van een door rede en Godsdienst bestuurd en veredeld hart. En waar partijdigheid heerscht en onpartijdigheid gemist wordt, daar ziet men óf alleen op het goede óf alleen op het kwade; en doet men óf het eerste óf het laatste kennelijk *alleen* uitkomen, naar gelange van neiging en drift.

En is het nu waar, wat voor eeuwen denkende menschen reeds gezegd hebben, dat er geen sterveling gevonden wordt zóó braaf, of hij heeft zijn gebrek; geen boek zóó voortreffelijk, of het heeft zijne leemten; en omgekeerd geen mensch zóó boos, of er is wel iets goeds aan hem; geen boek zóó slecht, of men kan er wel iets uit leeren; — wat wonder dan, dat het oordeel van onderscheidene menschen hierover hemelsbreed kan verschillen en daadwerkelijk verschilt? En zóó, Toehoorders! is het met alle zaken in de wereld, met staats- en kerkbestuur, met reglementen en verordeningen, met allerlei voorvallen, gebeurtenissen en verschijnselen, *en* in de natuurlijke *en* in de groote of kleine menschenwereld.

En ik acht hiermede genoeg gezegd tot oplossing en verklaring van het vraagstuk, 't welk ik mij ter behandeling had voorgesteld. Ik heb natuurlijk in een zoo kort tijdsbestek, als aan eene voorlezing vergund is, slechts wenken, oppervlakkige en aan de meesten uwer welbekende wenken kunnen geven; maar wat men nooit genoeg kan leeren, dat kan zelden te dikwijls gezegd worden, en mij zal het aangenaam zijn te ondervinden, dat deze wenken niet te vergeefs herinnerd zijn.

Ten slotte wil ik nu nog aan een paar bedenkingen, welke onder het tot hiertoe voorgedragene welligt door dezen of genen gemaakt zijn, te gemoet komen. De *eerste* bedenking is deze: ligt er in het verschillend oordeel van onderscheidene menschen over dezelfde en allerlei soort van onderwerp ook eenig nut of voordeel? En zoo ja; welk voordeel vloeit dan daaruit voort?

Wij zijn gewoon om te zeggen en te beweren, dat er

geen ding in de wereld is zóó goed, of er kan kwaad uit voortkomen, het kan misbruikt worden. Zoo b. v. is het met het vuur, dat ons verwarmt; met het water, dat wij drinken; met de lucht, die wij inademen; zóó is het ook met de gezondheid, de grootste aller stoffelijke voorregten. En is het niet juist hierdoor, dat de mensch tot het bedrijven van veel en velerlei kwaad ligt kan verleid worden en met der daad meermalen verleid wordt? Maar daarom zal men hem toch de beenen niet breken, of opzettelijk van de gezondheid berooven willen. Doch ook aan den anderen kant geen kwaad zóó groot, of het kan in de gevolgen iets goeds uitwerken. Zoo kan gemis van gezondheid, zoo kunnen rampen en ontberingen den godsdienstigen en zedelijken zin des menschen opwekken, bevorderen en verhoogen; gelijk stormen en regenvlagen, onweders en aardbevingen den dampkring zuiveren, en het leven en de gezondheid van menschen en dieren bevorderen.

En zoo kan dan ook uit de verschillende beoordeeling van dezelfde en van allerlei dingen voortvloeijen, en vloeit wezentlijk daaruit voort veel en velerlei goeds. Het verschaft namelijk in de verkeering stof tot gezellig en dikwerf nuttig onderhoud; het scherpt de vermogens van den menschelijken geest, gelijk staal door staal gewet wordt; het spoort de menschen tot steeds nieuwe en diepere onderzoekingen aan en doet hen nader aan de waarheid komen, want uit de botsingen der meeningen komt niet zelden de waarheid aan het licht, gelijk door wrijving lichtvonken geslagen worden uit den harden keisteen. — Wilt gij, mijne Hoorders! eene kleine proeve van het geringe nut en luttel genoegen aanbrengende van volkomene gelijkheid en overeenstemming van denkbeelden en gevoelens? Hoort dan de twee volgende gesprekken, door mij onlangs van een paar buren beluisterd:

De eene. Ik heb dezer dagen, naar aanleiding van hetgeen daarover in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* is geplaatst geweest, (*) nog eens bij mij zelven nagedacht

(*) De lezer wete, dat deze voorlezing reeds in Maart van 1840 opgesteld en uitgesproken is.

over het verband tusschen de menschelijke vrijheid en de goddelijke Voorzienigheid, en het komt mij voor, dat de mensch werkelijk zedelijke vrijheid moet bezitten.

De andere. Dat dunkt mij ook.

De eerste. Zeer zeker; want zoo wij wilden aannemen, dat de mensch niet zedelijk vrij is, dan zou daaruit noodzakelijk volgen, dat hij noch deugd kan bezitten, noch ondeugd.

De andere. Dat schijnt mij ook zoo toe.

De eerste. En dat hij ook niet vatbaar zou zijn noch voor belooning, noch voor straf.

De andere. Juist zoo denk ik er ook over.

De eerste. En, niet vatbaar voor deugd of ondeugd, voor belooning of straf, zou hij van zelf ophouden een redelijk-zedelijk wezen te zijn.

De andere. Gewis, zonder twijfel.

De eerste. Maar ik kan toch ook 's menschen vrijheid volstrekt niet rijmen met zijne afhankelijkheid van een hooger Godsbestuur, dat alles omvat, ook den mensch met al zijn denken en verzinnen, met al zijne lotgevallen en levensuitkomsten.

De andere. Dat kan ik ook niet.

De eerste. Zou dan de mensch wel waarlijk vrij zijn, of zou niet misschien al wat van zijne vrijheid gedroomd wordt, slechts eene hersenschim zijn, de teelt van hoogmoedige inbeelding?

De andere. Het kan wel zijn.

De eerste. Ja; 't is waarlijk niet anders. Er staat immers ook in den Bijbel: »het hart des Konings is in de hand des Heeren als waterbeken; Hij neigt het, werwaarts Hij wil." (*)

De andere. Dat is zoo.

De eerste. Ik verander dus van gevoelen, en geloof dat de mensch niet vrij is; want zijne zedelijke vrijheid, zijn wil wordt altijd belemmerd niet alleen, maar ook gewijzigd, bestuurd en overheerd, ja vernietigd door het

(*) *Spreuk.* XXI: 1.

hooger, alles omvattend en doordringend wereldbestuur van God.

De andere. Gij kunt waarlijk wel gelijk hebben, en ik neig ook om hetzelfde te gelooven.

Zou nu, mijne Hoorders! bij zulk eene gelijkheid en overeenstemming van begrippen en gevoelens de wetenschap wel veel winnen en hare grens worden uitgezet?

Het andere gesprek, door mij gehoord, liep over meer onverschillige dingen, en werd gehouden tusschen een' man en zijne vrouw. 't Kwam hierop uit:

De man. Mij dunkt, vrouw! 't is heden zulk kostelijk weêr, we moesten eens met het rijtuig een toertje maken door het Oldambt naar de Nieuwe Schans.

De vrouw. Goed, man! ik heb daar niets tegen.

De man. Mij dunkt, we moesten de kinderen en de meid meênemen, die zullen daar ook wel zin in hebben.

De vrouw. O ja, dat is goed.

De man. Maar dan wordt de wagen, met zoo velen, zoo gepropt vol, en zitten we minder op ons gemak.

De vrouw. Dat is ook zoo.

De man. Een of twee van de kinderen, of de meid, moesten dan maar t'huis blijven.

De vrouw. Zoo als ge wilt.

De man. En zou 't dan niet best zijn, om 's morgens bij tijds uit te rijden, en op de Schans wat te eten; want op een' namiddag is de tijd wat heel kort.

De vrouw. Dat is ook waar; nu, dan maar 's morgens uit.

De man. Maar, mijn lieve vrouw! wat wordt dat dan eene dure reis! eerst de kosten van het rijtuig, en dan nog het middagmaal voor zoo vele personen! Neen, dat kan het plezier waarlijk niet opwegen.

De vrouw. Zoo waar, ge hebt geen ongelijk.

De man. Zou 't dan niet beter zijn, van ons voornemen af te zien en stilletjes t'huis te blijven?

De vrouw. Zoo als 't manlief behaagt.

Wat zeggen mijne Hoorders van het aangename en genoegelijke van zulk eene volkomene gelijkheid en

overeenstemming ook in dingen van het dagelijksche leven?

Zoo hebben we dan met der daad weinig redenen, om ons over het verschil van meeningen over allerlei soort van onderwerp te beklagen. — Het kan echter ook aan den anderen kant, 't is waar, niet ontkend worden, dat uit dit verschil van meeningen de beklagenswaardigste onheilen ontstaan. Wie denkt hier niet al aanstonds met mij aan zoo vele mensch- en Christenonteerende beroerten, oorlogen en omwentelingen in staat en kerk; aan zoo vele verschillende godsdiensten niet alleen, maar ook verschillende godsdienstige genootschappen onder belijders van dezelfde godsdienst; aan burgertwisten en partijschappen; aan verdeelde huisgezinnen en vijandschap tusschen menschen van dezelfde gedaante en bewegingen? enz. enz. — Maar zoo gaat het in deze onvolmaakte wereld. Waar wat goeds is, daarnevens vindt men ook wat kwaads, en wij mogen tevreden zijn, wanneer het goede boven het kwade ver de overhand heeft, en uit het kwade zelfs het goede voortkomt. Dit is hoogere beschikking!

De *andere* bedenking, waaraan ik wilde te gemoet komen, is deze: indien het oordeel der menschen over de meeste zaken en onderwerpen zoo wijd verschillend is; — wat wordt er dan van de waarheid? Of bestaat er misschien in 't geheel geene waarheid, of kan zij althans door den sterveling hier beneden niet gevonden worden? Toehoorders! omdat Don QUICHOT molhoopen voor kerken en torens aanziet, blijft een molhoop daarom geen molhoop? Omdat de eenvoudige daglooner de aarde houdt voor eene platte schotel, zou daarom de aarde niet rond zijn? Omdat een bovenlandsche grasmaaijer meent, dat de zon rondom de aarde loopt en de aarde stil staat, zou daarom het gevoelen van COPERNICUS niet te vertrouwen zijn? Omdat er vele valsche dukaten in omloop zijn, zouden er daarom geene echte gevonden worden? Omdat Dr. STRAUSS onlangs het geschiedkundig Christendom als een mythe beschouwd en openlijk voorgesteld heeft, volgt daaruit ontegenzeggelijk, dat het geloof der Christenen slechts een

oudwijfsche fabel is? Omdat Dr. HAHNEMANN beweert, dat door de toediening van te groote doses medicamenten de boomen op en rondom de kerkhoven zoo welig groeijen, is dit een afdoend bewijs, dat eene rationeele geneeswijze van onze heeren Doctoren geene de minste waarde heeft? Omdat zeven heeren uit *'s Gravenhage;* ..... maar ik wil niet meer vragen.

De waarheid, de zuivere waarheid, beschouwd in abstracto, de objective waarheid; wie kent die? Wie anders dan de Godheid alleen? — Maar er is onderscheid, groot onderscheid tusschen waarheid; onderscheid tusschen objective en subjective waarheid; onderscheid tusschen volmaakte waarheid, zoo als God alleen die kent, en betrekkelijke waarheid, zoo als wij menschen die kennen; onderscheid tusschen godsdienstige en zedekundige, wetenschappelijke en proefondervindelijke, mathematische en geschiedkundige waarheid. En genoeg is het ons, moet het ons althans zijn, dat *die* waarheid en in *zoo ver* de waarheid door ons gevonden kan worden, *die* voor ons en *als* voor ons, ter behoorlijke besturing van ons leven en ter bevordering van het algemeene welzijn, behoefte is. En als het ons waarlijk ernst is, om deze waarheid te leeren kennen, dan geloof ik, dat wij ze op den weg van bedaard en redelijk, verstandig en onpartijdig onderzoek zullen kunnen vinden; mits in geen ding wijs willende zijn, boven hetgeen men behoort wijs te zijn; en dat zeer vele zaken, ze mogen dan, oppervlakkig beschouwd, schijnen *twee handvatsels* te hebben, evenwel met der daad maar *een handvatsel* hebben; en het spooksel van de verscheidenheid en de botsingen der meeningen over *dezelfde* en allerlei soort van onderwerp zal allengs voor onze oogen verdwijnen, en het zal ons dag zijn, waar anderen niets dan nacht en duisternis meenen te zien.

En nu, Toehoorders! nog dit ééne woord ten besluite. Loopen de gevoelens der menschen zoo wijd uiteen over de meeste zaken, verschijnselen en gebeurtenissen; en is dit verschil van meeningen, zoo van wege de ingewikkeldheid van vele zaken, als uit aanmerking van het ver-

schillend standpunt der menschen en van hunne driften en hartstogten, vooralsnog en bij den tegenwoordigen toestand der wereld onvermijdelijk; — zoo laat ons een ieders gevoelen, over welk onderwerp ook, beoordeelen naar het bijzonder standpunt, waarop hij geplaatst is; beoordeelen naar zijne individuéle zienswijze, en niemand hard vallen of bemoeijelijken, die in meening van ons verschilt, 't zij in de godsdienstige, staatkundige en kerkelijke wereld, of ook in dingen van het maatschappelijke en dagelijksche leven; met niemand ijdellijk of onbescheiden twisten, maar steeds de waarheid betrachten in liefde; onze bijzondere zienswijze aan niemand als met geweld willen opdringen, evenmin met geweld de glazen inslaan, maar de vensters openzetten, opdat er het licht vrij en onbelemmerd, zacht en weldadig kan doorschijnen; iedereen willen hooren, van iedereen willen leeren, en alle dingen onderzoeken met behoud van het goede; vertrouwende van den tijd en van Hem, die den tijd beheerscht, dat dezelve alle menschelijke meeningen en begrippen allengs zal te niete doen, maar de uitspraken der natuur en der waarheid meer en meer zal bevestigen.

HERINNERINGEN AAN EENE REIS NAAR STOKHOLM, TER GELEGENHEID VAN DE VERGADERING DER SCANDINAVISCHE NATUURONDERZOEKERS IN JULIJ 1842, DOOR J. VAN DER HOEVEN.

(*Vervolg van bl.* 648.)

Vijfde Hoofdstuk.

Bezoek van Gripsholm en Drottningholm. Uitstap naar Upsal.

Een groot gedeelte van ons gezelschap verzamelde zich den 17 Julij tot eenen togt naar *Gripsholm* aan het *Mälarmeer* bij *Marienfred*. Wij vertrokken met eene stoomboot, *Gustaaf Wasa*. Het weder was ons weinig gunstig, en aanhoudende regen noodzaakte ons bijkans altijd onder in eene kajuit te blijven, waar in eene enge ruimte dikwerf vijftig menschen

opeengepakt waren. Ik had gelegenheid hier meer dan eens Zweedsche volksliederen te hooren, welke door de jongeren uit ons gezelschap met mannelijke, welluidende stemmen werden opgezongen. Omstreeks vier uren na onze afvaart kwamen wij te *Gripsholm* aan, aldus genoemd naar deszelfs eersten stichter, den rijken *Zweed* BO JONSSON GRIP, die hier in 1380 een slot liet bouwen, met muren, wallen en eenen toren versterkt. Het tegenwoordige slot is echter een gebouw van GUSTAAF WASA, die het in 1537, in plaats van het vroegere, vervallen slot opbouwen en met nog meer zorg dan het oude versterken liet. Wij doorwandelden de vele vertrekken van dit oude slot, waarin talrijke portretten van Zweedsche regenten en beroemde mannen, en ook verschillende portretten van vreemde vorsten, vooral uit het huis van BOURBON, geplaatst zijn, te zamen nagenoeg vijftien honderd, zoodat het als een rijk museum van geschiedkundige herinnering kan beschouwd worden, hoezeer van de zijde der kunst deze schilderijen meerendeels zonder waarde zijn. *Gripsholm* werd dikwerf door het hof bezocht, vooral om de elandjagt; Koning GUSTAAF III vertoefde er meermalen en bragt er vele verfraaijingen aan toe. Men ziet hier een door hem gebouwd hoftheater, prachtig met spiegels versierd en verguld, waarop deze Koning zelf meermalen rollen vervuld heeft. Doch vooral is *Gripsholm* merkwaardig door menigvuldige tooneelen uit het leven der Zweedsche Koningen. Hier hield ERIK XIV zijnen broeder JOHAN gevangen, die er naderhand weder zijnen oudsten broeder ERIK jaren lang achter dikke muren in een' toren liet opsluiten. Wij bezochten niet zonder afschuw dit ijzingwekkend verblijf. Op dit slot teekende GUSTAAF IV den 29 Maart 1809 eene acte van afstand van de regering, en hield zich gedurende zijn verblijf aldaar met het onderzoek der *Apocalypsis* bezig.

Na den middag verlieten wij *Gripsholm* weder en keerden over *Drottningholm* terug; op dit slot had ons de Koningin op een *goûter* uitgenoodigd, waar zij zich daarna in de bibliotheek verschillende vreemdelingen liet voorstellen, welke eer ook mij te beurt viel. Het weder en de reeds te veel verstreken tijd lieten niet toe, het park met zijne versiersels te bezigtigen. Laat in den avond kwamen wij te *Stokholm* terug.

Een andere togt werd door het weder beter begunstigd. De Senaat der Universiteit te *Upsal* had door een' brief van 30 Junij de natuuronderzoekers doen uitnoodigen om die

stad te bezoeken. Na den afloop der vergaderingen begaven omstreeks tweehonderd der onzen zich den 20 Julij op eene stoomboot daarheen.

Wij verlieten *Stokholm* 's morgens om 9 ure en kwamen tegen den middag op het koninklijk lustslot *Rosersberg* aan, waar wij de talrijke schilderijen en andere kunstzaken vlugtig bezagen. Men vindt hier prachtige zalen en onder de schilderijen goede portretten van de koninklijke familie. Een marmeren beeld van BYSTRÖM, eene liggende vrouw met een zuigend kind, beviel mij, vooral wat het kind betreft, slechts matig, en BYSTRÖM is met THORWALDSEN zeker niet gelijk te stellen. Wonderschoon is het uitzigt van het balkon van het slot op het daarvoor liggend park, onder welks hooge boomen wij een *diner champêtre* hielden. In den namiddag bezochten wij het aan den Graaf BRAHÉ toebehoorende slot *Skokloster* met ruime corridors, waarin op de muren zeer middelmatige schilderijen met Latijnsche en Italiaansche bijschriften, meestal van allegorischen aard, hingen. Sommige *Deenen* bewonderden deze *Sammling af Malerier* ten hoogste, maar ik weet niet wat er aan te bewonderen viel. Belangrijker is eene groote verzameling van oude wapenrustingen, die men hier vindt, en het geheele kolossale gebouw met zijne breede trappen maakt een' indruk, dien men in gewone paleizen of kasteelen niet ondervindt. Waar wij afstapten, stonden landmeisjes langs den kant, die de door haar opgezamelde wild groeijende, frissche aardbeziën in witte mandjes van berkenschors aan de vreemden voor eenige penningen aanboden. Ditzelfde had ik ook vroeger aan het *Götha*-kanaal gezien. Eerst laat in den avond kwamen wij te *Upsal* aan. Eene steeds aangroeijende menigte menschen, meestal zeer armoedig gekleed, met gescheurde lange jassen en op bloote voeten, vergezelde onze stoomboot langs het kanaal. Op een kwartier uurs afstands van de stad waren eenige muzikanten geplaatst bij een klein koepeltje, en vier in 't wit gekleede jongens met groene kransen om het hoofd en groene takken in de handen. Ik heb niet te weten kunnen komen, of dit tot de ontvangst van den akademischen Senaat behoorde, dan wel eene privaat-onderneming was. Vele saluutschoten werden gedaan, en, bij de stad aankomende, werden wij door een koor van studenten met feestgezang begroet. Bijkans gedragen door eene als golven voortgestuwde menschenme-

nigte, werden wij in de stad gedrongen, en eerst toen ik mij naar het mij aangewezen logement begaf, begon ik meerdere ruimte te krijgen. Bij de aankomst waren wij tot eene *soirée* uitgenoodigd door de Koninklijke Societeit van Wetenschappen in *Gilles Sal.* Hier werden wij door den Zweedschen Aartsbisschop, die te *Upsal* woont, *af* WINGARD, en door den Rector der Universiteit, Prof. WAHLENBERG, opgewacht.

Upsal is eene oude stad, hoezeer het oude *Upsala* (*gamla Upsala*), welks oorsprong zich in de fabeltijden verliest, op een' kleinen afstand daarvan, waar thans nog een dorp van dien naam bestaat, gelegen was. De meeste, bijkans alle huizen zijn van hout, somtijds rood als met eene schavotkleur beschilderd, of vuil oranjekleurig geel als *sulphur auratum.* Sommige huizen zijn met daken van zoden bedekt, op welke veel gras groeit en met der tijd eene vegetatie ontstaat, die geheel eigenaardig is, zoodat men zelfs eene *Flora* dezer daken heeft uitgegeven, zoo als mij een jong botanist verhaalde. Eene houten stad is als een organisch wezen in gedurige stofverandering, hoezeer de vorm nagenoeg dezelfde blijft. Deze huizen kunnen ongeveer honderd jaren duren. Naar men mij verzekerde zijn zij droog en warm.

Het slot, een groot gebouw, ligt op eenen heuvel, van waar men de stad, die zeer ruim gebouwd is, met vele boomen en tuinen, geheel overziet. Reeds vroeg in den morgen was op den volgenden dag mijne wandeling daarheen. Ons gezelschap verzamelde zich daarop in de reeds vroeger genoemde *Gilles Sal.* Hier verdeelden wij ons in twee partijen, om, onder geleide van welwillende Professoren der Universiteit, de merkwaardigheden der stad in oogenschouw te nemen. Zulk eene verdeeling was door het groot aantal noodzakelijk, opdat wij niet in de beschouwing elkander wederzijds hinderen zouden, en nog was hier en daar veel gedrang, en werd men nu en dan op de teenen getrapt, waarvoor een *»förlat mig"* (vergeef mij) eene schrale vergoeding is. Onze partij werd rondgeleid door den verpligtenden Prof. P. H. SCHRÖDER, Bibliothecaris der Universiteit en Directeur van het Penningkabinet. Het eerst bezochten wij de Bibliotheek, in een nieuw gebouw geplaatst, *Carolina rediviva*, hetwelk, in een' eenvoudigen, smaakvollen stijl, op eene hoogte midden tegenover de *Drottninggata* op-

getrokken is. De eerste steen van dit gebouw werd in 1819 door den tegenwoordigen Koning gelegd. Een bijzonder schoone breede trap brengt ons naar de ruime, honderd'el lange zalen. In de verzameling van manuscripten werd ons natuurlijk de mesogothische vertaling der vier Evangeliën, die onder den naam van *Codex argenteus* bekend is, vertoond. Hier bewaart men ook brieven van ERIK XIV, een manuscript van SWEDENBORG en het leven van LINNAEUS door hemzelven beschreven. Rondom deze boeken was, wanneer SCHRÖDER ze vertoonde, veel gedrang; 't gelukte mij echter, de aanteekeningen van LINNAEUS voor eenige oogenblikken zelf in handen te krijgen. Wij bezochten vervolgens de Domkerk, waaraan men van 1287 tot 1440 gebouwd heeft, de schoonste kerk van geheel *Zweden*. Behalve GUSTAAF WASA's graf vindt men hier dat van de Graven STURE, waar de drie in 1567 vermoorde Graven SVANTE en zijne zonen NILS en ERIK begraven liggen. Terwijl ERIK XIV den vader en jongsten zoon door zijne dienaren in hunne gevangenis liet vermoorden, bragt hij den oudsten zoon NILS zelf, met ontmenschte wreedheid, door herhaalde dolksteken om hals. (*) Men kan het verhaal daarvan niet zonder afschuw lezen, en wordt verzoend met de zware kerkermuren, waarachter de koninklijke moordenaar in *Gripsholm* zijne laatste levensjaren moest doorbrengen. Met gehcel andere gewaarwordingen verwijlt men bij het graf van eenen LINNAEUS, waarvan de steen dit opschrift draagt:

Ossa Caroli a Linné, Equ. Aur.
Marito optimo.
Filio unico Caroli a Linné Patris Successori
et Sibi
Sara Elisabetha Moraea.

In het grafkoor van Graaf LEJONHUFVUD, thans aan de fa-

(*) Aandoenlijk is het, dat de vrome, vierentwintigjarige jongeling in den kerker juist bezig was om zijn vertrouwen op God zingend te versterken, en de woorden daar buiten hoorbaar waren, die in onze psalmberijming van den 118 Psalm aldus luiden:

't Is beter als w' om redding wenschen,
Te vlugten tot des Heeren magt,
Dan dat men ooit vertrouw' op menschen,
Of zelfs van Prinsen hulp verwacht.

milie DE GEER behoorende, prijkt het marmeren borstbeeld van den bij elken natuuronderzoeker hooggeachten KAREL DE GEER, door SERGEL vervaardigd. Behalve vele andere bijzonderheden en *pretiosa*, die in deze kerk bewaard worden, verdienen ook vooral de fresco-schilderijen van SANDBERG vermelding, die in 1838 voltooid zijn en welke zeven onderscheidene tafereelen uit het leven van den eersten GUSTAAF voorstellen; zij versieren de muren van het grafkoor van dezen Koning, die de Zweedsche onafhankelijkheid door Gods hulp en die van den Zweedschen boerenstand (*Gud och Sveriges Allmoge hafva varit min hjelp*) gegrondvest heeft.

Wij bezochten daarna het physisch kabinet, en sloegen een' blik op de verzamelingen van de Societeit der Wetenschappen, welke in 1712 werd opgerigt. De tijd liet niet toe, de hier bewaarde insekten van GYLLENHAL te bezigtigen. Voor Zweedsche petrefacten is hier eene aanzienlijke verzameling, welke de Heer HERCKLIN, zoo veel de tijd gedoogde, ons vertoonde. Ook werden door ons eenige schilderijen bezigtigd, die in het akademiegebouw, in de consistorie, zoo als men hier zegt, (bij ons zoude het de senaatkamer heeten) en in de faculteitskamers bewaard worden.

Ik begaf mij toen naar den ouden tuin van LINNAEUS. Dezelve is eene merkwaardigheid, ook om de geringe uitgebreidheid, met welke zich de toen nog zoo bescheidene wetenschap vergenoegde. Overigens is dezelve thans niet meer tot botanischen tuin der Universiteit ingerigt, maar een societeitstuin der Oost-Gothische studenten; want, bij het hier in *Upsal* heerschend provincialismus, vereenigen zich de studenten van elke provincie in een' eigenen *club*. Ons laatste bezoek was aan den nieuwen plantentuin, den voormaligen slottuin, door GUSTAAF III op THUNBERG's verzoek daartoe ingerigt. Als wandeling is deze uitgestrekte tuin met groote breede lanen en trotsche boomen zeker fraai; maar wat het eigenlijk doel betreft, waartoe hij strekken moet, wekte het mijne bevreemding, dat de voor botanisch onderwijs dienende gedeelten in verwaarloosden toestand waren. Gewassen op den kouden grond, naar LINNAEUS gerangschikt, doch zonder nommers, veelal met uitgewischte of geheel zonder namen, stonden hier, weinig in getal, onder wild en welig opgeschoten onkruid verspreid. De warme kassen zouden beter in orde zijn, doch echter niets bijzonder merkwaardigs bevatten. Ik heb dezelve niet ge-

ten. Het gebouw in dezen nieuwen *hortus*, waarvan de eerste steen in 1787 gelegd is en 't geen in 1805 eerst voltooid was, is ruim en prachtig; het bevat, behalve een *museum* van natuurlijke geschiedenis en het *herbarium* van THUNBERG, eene woning voor Prof. WAHLENBERG, die wel, zoo als bekend is, groote verdienste in de kruidkunde heeft, maar daarentegen voor Zoölogie weinig belangstelling schijnt te koesteren, en thans, naar men mij verhaalde, zich vooral met de *Hahnemansche* leer der *homoeopathie* bezig hield. Het middelste gedeelte van het gebouw wordt door hooge kolommen gesteund, en bevat eene ruime zaal, waar, in het midden eener *rotunde*, een beeld van LINNAEUS prijkt, door BYSTRÖM vervaardigd, 't geen in 1829 op kosten der studenten werd opgerigt. LINNAEUS zit in eene peinzende houding met een boek (het *Systema naturae*?) in de hand. Dit beeld geeft, naar het mij voorkomt, geenszins dien indruk, dat men er den voorgestelden persoon en zijne werkzaamheid in herkennen kan. Aan weêrszijde van deze middelzaal is het *museum* van natuurlijke geschiedenis geplaatst; doch alles is oud, slecht opgezet, verkleurd of bedorven, 't geen, daar hier vele zeldzaamheden van THUNBERG gevonden worden, zeer te beklagen is. In bovenzalen, waartoe ons door Prof. WAHLENBERG, die ons nu vergezelde, door zijne woning heen, de toegang geopend werd, zagen wij een gedeelte der vogelverzameling, alle in kleine kastjes geplaatst. Op het midden eener in de lengte loopende tafel stonden vruchten en andere deelen van planten, deels gedroogd, deels in flesschen op *liquor*.

Men verzamelde zich vervolgens in de orangeriezaal tot een luisterrijk *collation*, waar men aan verschillende tafels aanzat. De tafels waren met bloemen en zeldzame gewassen versierd, en Prof. WAHLENBERG had niet gewild, dat de *hortulanus* deze van enkele gele of bruine bladeren zuiverde, die onder het jeugdiger en frisscher groen, zeide hij, eene aangename verscheidenheid opleverden. Ook strookte dit wel met de feestgenooten, waarvan vele met zilverharige kruin reeds den laten herfst des levens bereikt hadden. Aan *Skalar* ontbrak het niet, noch aan gezang, en evenmin aan *Champagne*, die ik mij nooit verbeeld had, dat hier onder 59° 51′ N.B. met zulke volle teugen gedronken werd.

Om 4 ure 's namiddags verlieten wij *Upsal*, door eene talrijke

schaar naar onze stoomboot teruggeleid, terwijl wij onzen togt over het *Mälar*-meer naar *Stokholm* onder gunstig weder vervolgden. In de verte wees men ons het oude *Sigtuna*. Een jonge, vrolijke regtsgeleerde, die zich bij ons gezelschap gevoegd had, zong BELLMAN's liederen met een koddig gebarenspel, en jong en oud drong zich om hem heen. Ten 10 ure 's avonds kwamen wij weder in *Stokholm* terug.

De bevolking van *Upsal* berekende men in 1841, behalve de studenten, op 5443 inwoners. Deze stad is derhalve, meer dan veelligt eenige andere, eene akademiestad, want het aantal studenten wordt op het minst op 900 geschat, terwijl ik in eene statistieke opgave van 1841 dit getal zelfs op 1,294 begroot vindt, welk verschil hieruit te verklaren is, dat hierbij de bij de Hoogeschool ingeschrevene, doch gedeeltelijk buiten *Upsal* zich ophoudende studenten, bedoeld zijn. Het getal der gewone Professoren is thans 22, waarvan 4 in de theologische, 2 in de juridische, 5 in de medische en 11 in de philosophische faculteit. Daarbij heeft men 18 adjunct-Professoren en 26 privaat-docenten. Het laatste getal is buitengewoon groot, omdat hier de post van privaat-docent eene speculatie is en op kerkelijke aanstellingen aanspraak geeft. In 't geheel hoorde ik in de instellingen van *Upsal* veel berispen, en beklaagt men zich over eene gehechtheid aan het oude, welke eindelijk hier en elders eene gehechtheid aan het verouderde wordt. Voor geneeskunde moet vooral de opleiding gebrekkig zijn, 't geen door de medisch-chirurgische school te *Stokholm* slechts gedeeltelijk vergoed wordt. De andere Zweedsche Universiteit is te *Lund* gevestigd, en wordt in sommige opzigten boven die van *Upsal* gesteld.

Zesde Hoofdstuk.

Terugreis van Stokholm naar Koppenhagen. Terugblik op de vroegere opmerkingen.

Ons verblijf te *Stokholm* liep ten einde. Wilde ik mij van de gelegenheid bedienen, om op eene gemakkelijke, snelle en bijkans onkostbare wijze naar *Koppenhagen* terug te keeren, dan stond mij die thans open, daar mij op de *Hecla* welwillend eene plaats werd aangeboden. Daardoor had ik moeten afzien van de mijnen van *Dannemora* en *Falun* te

bezoeken, 't geen ik gehoopt had uit *Upsal* te kunnen doen; maar de Deensche Heeren waren niet te bewegen geweest, nog een paar dagen bij hun verblijf in *Zweden* aan te knoopen. Het was voor mij eene teleurstelling, hoezeer ik naderhand reden had om mij te verblijden, dat mijne terugreis niet langer werd uitgesteld.

Het uitgeleide der Stokholmsche Heeren was zeer talrijk. In den vroegen morgen van ons vertrek waren zij, toen wij aan boord gingen, vereenigd om ons vaarwel te zeggen, en betoonden zich dienstvaardig en verpligtend, gelijk zij gedurende de bijeenkomst geweest waren. Om over het Zweedsche volkskarakter een eenigzins grondig oordeel te vellen, zou men langer in het land vertoefd moeten hebben en meer met personen van allerlei standen in aanraking moeten geweest zijn, dan met mij het geval was. Wanneer men de *Zweden*, om hunne beschaafde manieren, de *Franschen* van het Noorden genoemd heeft, dan geldt dit zekerlijk toch wel vooral van de meer aanzienlijke standen, en het meest van de inwoners der hoofdstad. Voor 't overige is het een verkeerd begrip, wanneer men meent, dat hier de navolging van het vreemde zich ook tot de taal uitstrekt. Ik heb vele der aanzienlijkste mannen en vrouwen in gezelschap zich altijd van de landtaal hooren bedienen, en de Kroonprins zelf sprak in gezelschappen met *Zweden* steeds Zweedsch. Wanneer een nieuw Engelsch reiziger (LAING) het den tegenwoordigen Koning te laste legt, dat hij de landstaal niet spreekt, zoo vergat hij, dat deze Koning reeds niet jong meer was, toen hij Kroonprins werd, en dat de *Franschen* tot het aanleeren óf althans het spreken van eene vreemde taal minder geschiktheid hebben, dan vele andere volken. Ook voegt dit verwijt wel het minst in den mond eens *Engelschmans*. *Engelschen* doorreizen vaak *Europa* van het eene eind tot het andere, zonder eenige kennis der verschillende talen mede te brengen of op de reis op te doen. Ik herinner mij, als zeer kenschetsend voor het volkskarakter, dat ik eenmaal eenen Engelschen natuurkundige, die jaren lang in *Nieuw-Holland* had doorgebragt, naar de talen der inboorlingen vroeg, en van hem geen ander antwoord bekwam, dan dat hij er niets van wist, maar alleen verzekeren kon, dat de wilden vrij gemakkelijk het Engelsch aanleerden. De Koning moge Fransch spreken, zulks is op het hof zeker van beperkten invloed; en de Duitsche Vorst,

die aan een Duitsch hof Fransche geleerden riep, de door velen als model van een' Vorst beschouwde FREDERIK II. heeft zeker meer van zijne hovelingen en aanzienlijken Fransch doen spreken, dan Koning KAREL JAN.

Wanneer die zelfde, straks genoemde, reiziger van den zedelijken toestand der *Zweden* een zwart tafereel ophangt, dan ben ik zeker wel niet in staat door statistieke opgaven zijne verzekeringen te weêrspreken; maar er is slechts eene oppervlakkige lezing van zijn werk noodig, om te zien, dat het denkbeeld van politieke inrigtingen, die hem niet bevallen, op zijne beschouwingswijze den grootsten invloed gehad heeft. Hij verwacht alles van eene Constitutie en van sociale inrigtingen, die met de Engelsche overeenkomen, en omdat hij deze in *Zweden* niet vindt, daarom kan volksbeschaving en verbreiding van onderwijs, die hij aan *Zweden* niet ontzeggen kan, geene vruchten dragen. Ik gevoel geene de minste neiging om zoo exclusief te zijn. Valt er in den zedelijken toestand van *Zweden*, zoo als in dien van alle landen van *Europa*, veel te berispen, het kwade is zeker met veel goeds gemengd. Dat de geestelijke stand, door eene zonderlinge halve hervorming, in hoogere betrekkingen veelal eene sinecure is, geldt even zoozeer van *Engeland* als van *Zweden*. GUSTAAF WASA ging bij de invoering der hervorming met zeer veel behoedzaamheid te werk, en, door vele kerkgebruiken te behouden, was *Zweden* hervormd, zonder het bijkans te weten. In de eerste tijden was de onkunde onder de geestelijken daardoor ook somtijds verbazend, gelijk men verhaalt van eenen, die meende, dat men zich met het Oude Testament niet moest bezig houden, omdat het toch bij den Zondvloed vergaan was. Daar nu nog de waardigheid van Bisschop dikwerf aan geleerden gegeven wordt, die zich vroeger met geheel andere studiën dan die der Godgeleerdheid bezig gehouden hebben, en eene belooning is voor beroemde mannen, zoo kan ook de godgeleerde wetenschap in *Zweden* niet bij allen die voortgangen maken, welke in andere hervormde landen, in *Duitschland* b. v. en ons vaderland, het gevolg zijn van vrij en grondig onderzoek.

Op de boot leerde ik vele Deensche geleerden nader kennen, onder anderen den voortreffelijken Botanist SCHOUW, die in *Denemarken* zeer bemind en geacht is, waar hij meermalen Voorzitter was der Stenden, een' liberalen man

in de ware beteekenis van het woord. Zijn mannelijk gelaat, bruinachtig, met donker, grijswordend haar, vertoont ernst, door vriendelijkheid getemperd. De beroemde OERSTEDL bevond zich mede in ons gezelschap, gelijk ook de Professoren ESCHRICHT, ZEISE, FORCHHAMMER en HOLBECH. BANG, dien men in *Denemarken* voor een' der eerste artsen houdt, en JACOBSON keerden niet met ons terug. Voorts had ik hier tot reisgezellen de Heeren EICHWALD uit *Petersburg*, dien ik reeds vroeger te *Leiden* had leeren kennen, en Prof. HORNSCHUCH uit *Greifswalde*, die met mij tot *Kiel* de reis voortzette en wiens kennismaking voor mij eene der aangenaamste vruchten dezer reize was.

Onze bediening op het schip was slecht, en voor de tafel vooral was geene zorg gedragen. Men had zich daartoe met een' Koppenhaagschen kok verstaan, die alles *globaal* aangenomen had en nu alleen op zijn voordeel bedacht was. Den eersten dag ging alles tamelijk wel; doch den volgenden hadden wij veel tegenwind en ons schip vorderde langzaam. Op de uitreize had men den afstand van *Koppenhagen* naar *Stokholm* (120 mijlen) in 48 uren afgelegd; thans scheen het, dat de togt langer zou duren. Wij voeren tusschen *Gothland* en *Oland*. 's Avonds van den tweeden dag waren de meeste reizigers zeeziek. De daarop volgende nacht was stormachtig. In den morgen van den derden waren wij in de nabijheid van *IJstad*. Nu klaarde het weder op, en 's namiddags, toen wij de zuidwestelijke spits van *Zweden* waren voorbijgevaren, werd de zee zoo vlak als een spiegel. Nu verschenen langzamerhand de zieken weder op het dek, en er vertoonde zich een nieuw leven. 's Avonds ten 8 ure kwamen wij te *Koppenhagen*. Wij hadden de reis in nagenoeg 60 uren afgelegd. Onze koffers werden aan het tolhuis niet geviseerd. Ik nam mijnen intrek weder in het *Hôtel d'Angleterre* met HORNSCHUCH en EICHWALD.

Nog eens terugziende op de vergadering, welke ik bijwoonde, kan ik den wensch niet onderdrukken, dat ook in ons vaderland dergelijke bijeenkomsten gehouden werden. Ik weet wel, dat zich er vele bezwaren tegen opdoen. Ons land is klein, onze geleerden kennen elkander veelal reeds persoonlijk, en daarenboven hebben wij reeds vele geleerde genootschappen, die eenmaal 's jaars eene algemeene vergadering houden. Juist omdat wij er verscheidene hebben, mag ik vooronderstellen, dat vele mijner lezers meermalen zulke

vergaderingen hebben bijgewoond. Men hoort daar rapporten uitbrengen over prijsverhandelingen, die men niet gelezen heeft, dikwerf over onderwerpen, waarmede men niet bekend is. Hiermede wordt het grootste gedeelte der bijeenkomst doorgebragt. Men stemt over nieuwe prijsvragen, men kiest eenige nieuwe leden, en daarna zet men zich aan tafel, en tafelt lang, zeer lang. Ik zie in deze vergaderingen niet de minste overeenkomst met de bijeenkomsten van de Duitsche of Scandinavische *Naturforscher*. Kon men om de twee jaren in eene onzer Akademiesteden zamenkomen, men had gelegenheid verzamelingen te zien, die men nu dikwerf slechts gebrekkig kent. Men kon gemeenschappelijk proeven doen, elkander mededeelen, wat men onderzocht had, en afspraak maken tot nieuwe onderzoekingen. In eenige populaire doch voor het beschaafde gedeelte der bevolking ingerigte voorlezingen kon men algemeene onderwerpen behandelen, en de zaden der wetenschap in wijderen kring uitstrooijen. Ook behoefde men zich niet tot de Akademiesteden te beperken. *Amsterdam*, *Rotterdam*, *Middelburg*, *Haarlem* hebben elk hunne verzamelingen van natuurkundige werktuigen of hunne *musea*, *Amsterdam* ook zijne fraaije diergaarde. Men behoefde, van het Nederduitsch over het algemeen zich bedienende, niet te vreezen, dat buitenlanders zouden wegblijven, en kon in de sectiën aan dezen ook het gebruik hunner taal, van het Hoogduitsch althans en het Fransch, toestaan. En dat buitenlanders, door de oude vermaardheid onzer Hoogescholen en door de beroemdheid onzer verzamelingen aangelokt, op vergaderingen van Nederlandsche natuur- en geneeskundigen inderdaad komen zouden, durf ik gerust verzekeren. Mogt hetgeen ik hier nederschrijf ter harte genomen worden! Wij hebben wel onze kunstvereenigingen, muzijkfeesten en tentoonstellingen; doch voor de wetenschappen mag, dunkt mij, wel meer algemeene belangstelling worden aan den dag gelegd. Men zal toch niet ontkennen, dat wij er bij winnen kunnen, wanneer wij ons van het overige *Europa* niet langer afsluiten? Men zal toch niet beweren, dat de natuurkundige wetenschappen in 't bijzonder bij ons geene aanmoediging meer noodig hebben, en dat men derzelver uitgestrekten invloed op beschaving, op opscherping van den geest, op de ontwikkeling der vermogens van onzen redelijken aanleg bij ons algemeen op hoogen prijs stelt? Men zal toch eindelijk niet

zeggen, dat hier overal het juk eener stompmakende gewoonte afgeschud is, en er niets meer te doen valt, om krachtiger werkzaamheid en leven in de wetenschap te brengen? Er zijn echter zwarigheden genoeg tegen zulk een plan, die het misschien wel altijd zullen doen mislukken. Velen willen niet gaarne in hunne rust gestoord worden. Zij zeggen, niet in te zien, dat de wetenschap niet even goed in stilte beoefend zou kunnen worden; al dat uiterlijke, die ophef, die vertooning (zoo noemen zij 't geen hunne trage rust storen zou) is van den wetenschappelijken man vreemd. Kon men hunne eigenlijke gedachten blootleggen.... Doch neen!

Mit dieser Welt ist 's keiner Wege richtig;
Vergebens bist du brav, vergebens tüchtig,
Sie will uns zahm, sie will sogar uns nichtig!

GOETHE, *Lahme Xenien.*

(*Het vervolg en slot hierna.*)

HET HEILIGE GRAF TE JERUZALEM.

Reeds had men bij misdadigers een graf-
plaats hem bestemd;
Maar bij den rijken was hij in zijnen dood.

JESAÏAS LIII: 9. (VAN DER PALM.)

Daar is een land, hetwelk eens het tooneel is geweest van vele merkwaardige gebeurtenissen.

Dit land mogt een grond bij uitnemendheid genoemd worden, door zijne voortreffelijke voortbrengselen, die den menschen weinig arbeid en slechts geringe inspanning kostten.

Dit land werd eens in eigendom bezeten door een volk, een der merkwaardigste in de geschiedenis der menschheid.

De grond van dit land heeft echter sedert eeuwen vele veranderingen ondergaan, en het volk, dat hem vroeger bewoonde, heeft desgelijks menigerlei lotwissel ondervonden.

Het land vloeit thans niet meer over van melk en honig; vele van zijne weleer zoo vruchtbare akkers liggen braak, en de meeste wijngaarden zijn verwoest, of geven geene vruchten meer. Het is geen *sieraat meer van alle landen* (EZECHIËL XX: 6, 15).

Er zijn slechts herinneringen over van hen, die eens te midden van dit volk groot waren; de werken, getuigen van hunne magt, en de voortbrengsels van hunne kunstliefde, bestaan niet meer. Gissende zoekt men naar de grafsteden van zoo vele beroemde mannen, dappere krijgshelden, wijze en godvruchtige Koningen. Ook de Tempel, waarvan eens de tijdgenooten zeiden: *ziet hoedanige steenen en hoedanige gebouwen!* ook die Tempel, die gebouwen zijn verwoest; naauwelijks herkent men de plaats, waar zij gestaan hebben.

De eens zoo sterke burg *Sion*, met de hem omringende muren en torens, zijn nog slechts in een verbrokkeld puin voorhanden, boven hetwelk zich een ander *Jeruzalem* geplaatst heeft. Maar *Jeruzalem*, zoo als het thans is, is het oude *Jeruzalem* niet meer. Met reden zegt ROBINSON: (*) de roem van *Jeruzalem* is verdwenen. Stad en Tempel, door inwendige woelingen reeds ondermijnd, zijn bezweken voor eene met volharding en beleid daartegen ontwikkelde magt. De Romeinsche adelaar heeft zijne klaauwen in het hart van *Kanaän* geslagen. Het erfdeel van ABRAHAM is eene prooi der nakomelingen van ROMULUS en REMUS geworden. Met den laatsten val van *Jeruzalem* heeft ook het eigenlijk volksbestaan van *Israël* opgehouden. De *Israëlieten* zijn in eene ballingschap geraakt, grooter dan ooit te voren, en zij zijn wijd en zijd over de aarde verspreid geworden. (†)

Maar, terwijl de eens onoverwinnelijke Romeinsche adelaars sedert lang van de aarde verdwenen zijn, blijft er onder de aanhangers van den *Profeet* en te midden van de bekijders van CHRISTUS (§) een stam van *Israël* over; zijne takken werden bij herhaling fel gefnuikt en geknot, maar tot den wortel heeft de magt der aanhangers van MAHOMED

(*) EDUARD ROBINSON, Dr. en *Prof. Theologiae* te *New-York*, *Palästina und die Südlich angrenzenden Länder*; *Tagebuch einer Reise, im Jahre* 1838.

(†) Het voortdurende bestaan der *Joden* te midden van zoo vele verschillende volken is opmerkelijk. Vele der volken, onder welke zij geleefd hebben, zijn reeds verdwenen van het tooneel der wereld.

(§) Dr. JOSEPH GUISLAIN deelde nog onlangs in zijne *Lettre Médicale sur la Hollande*, *Gand* 1842, belangrijke opmerkingen mede over de *Joden* in *Nederland*. Het zijn die te *Amsterdam*, welke zijne aandacht bijzonder trokken.

en de verbolgenheid van verblinde Christenen niet kunnen doordringen. (*) Duizende *Israëlieten* houden nog uit de verte, als dienstknechten en dienstmaagden, de oogen geslagen, of de hand des Heeren wonderen zal doen; of de heilzon mogt dagen, waar sommigen onder hen slechts de glans der halve maan tegenschittert, terwijl zij als bij oogluiking op de puinen van den Tempel bidden en deszelfs val beweenen mogen. Maar, terwijl de wijd en zijd verspreide *Israëlieten* naar *Palestina* en *Jeruzalem* blijven staren, dat vandaar nog eens het einde van hunne aardsche vernedering komen zal, blijft het oog ook van andere volken met eerbied geslagen op het land, en vooral op de stad van zoo vele herinneringen, waar de naam van ABRAHAM, den vader der geloovigen, ook nu nog door den Christen en den *Muzelman* met eerbied uitgesproken wordt; waar de heldendaden van DAVID en de wijsheid van SALOMO nog een onderwerp van bewondering zijn.

En wie meer dan ABRAHAM en SALOMO was, zag die niet het licht in *Palestina*, en vond Hij zijnen dood niet te *Jeruzalem*? Geen wonder dus, dat onder zoo vele herinneringen de *Jood* nog hijgend blijft uitzien naar een oord, vanwaar hij de verheffing uit zijne tegenwoordige versmading wacht; terwijl de gedachten van den Christen getrokken worden naar het land, waar zijn Verlosser leefde, naar de plaats, waar Hij, de verzoener der wereld, leed en stierf. De belangstelling in het heilige land heeft zich meermalen, zoo als de Geschiedenis dit leert, door meer dan begeerte naar deszelfs bezit geopenbaard.

Terwijl de oorspronkelijke bezitters in de verdrukking en onder vervolging slechts een smachtend oog naar het erfdeel der vaderen konden slaan, gordden tallooze Christenen het zwaard aan, om, onder de banier, met het teeken van het kruis versierd, de kracht der wapenen tegen het nakroost

(*) Wanneer wij van plaats gehad hebbende vervolgingen spraken, was dit echter sedert lang niet meer onder ons het geval. Vergelijk deswege den *Hollandschen Spectator*, N°. 6, 1731, pag. 46. Der aandacht is ook overwaardig eene der Voorlezingen van den Heer DA COSTA over dit onderwerp: *Voorlezing over de verscheidenheid en overeenstemming der vier Evangelisten*, enz. 1sten Deels 1ste Stuk, bl. 25.

van MAHOMED te beproeven, in eenen strijd tot herovering van land en graf op leven en dood.

Duizende kruisvaarders zijn er ook in geslaagd, het heilige land te veroveren, om het daarna spoedig wederom te verliezen. Het land, in welks bezit zij zich meenden te verheugen, is voor de meesten slechts eene laatste rustplaats voor hun gebeente geworden.

Er schijnt geen aardsch Koningrijk te *Jeruzalem* gevestigd te kunnen blijven. Gedurende eenigen tijd hebben eenige BOUDEWIJNS de kroon als Koningen van *Jeruzalem* gedragen, tot dat onder GUY DE LUSIGNAN kroon en koningrijk gevallen en verloren zijn gegaan. Van dit alles *is* slechts gedurende eenigen tijd een weidsche titel overgebleven, als eene treurige herinnering van het geleden verlies. Christen-Ridders en Joodsche ballingen hebben noch door de kracht der wapenen, noch door hunne naar het Oosten gewende verzuchtingen kunnen verwerven, hetgeen anders in den Raad van God besloten was. De Ridders zijn nagenoeg uitgestorven, wier leven gewijd was aan het bestrijden der zoogenoemde ongeloovigen, en wier voornaamste doel bestond in hunne banier rondom het graf van CHRISTUS te planten.

Onder de wisseling der tijden en de woelingen der volken is sedert achttien eeuwen de belangstelling voor dit merkwaardige land blijven bestaan. Onder dit alles is het der opmerking waardig, dat, hetgeen door de kracht van wapenen niet heeft kunnen afgeperst worden, door de magt der beschaving meer en meer veld gewonnen heeft. Is het niet alsof de plaats, waar het kruis van CHRISTUS gestaan heeft, welke door wapenen niet heeft kunnen in bezit gehouden worden, door den geest des vredes meer en meer toegankelijk wordt? Is het niet alsof de tegen PETRUS uitgesproken afkeer van het gebruiken des zwaards telkens gebleken is ook tegen degenen, die, in vromen, maar niet doordachten ijver, waanden, dat de eer van CHRISTUS aan de scherpte van het zwaard of de spits der lansen hing?

Is het niet een merkwaardig verschijnsel, dat het de weerlooze Pelgrims beter heeft mogen gelukken dan de strijdbare Ridders, aan de nagedachtenis van CHRISTUS hunne hulde te bieden, ter plaatse, waar Hij eens geleden heeft?

Maar, waartoe eenen tijd teruggeroepen, die gelukkig voorbijgegaan is, om niet weder te keeren? Het is dan ook aan de kracht der beschaving te danken, dat het telkens

gemakkelijker wordt, het zoogenoemde *Oosten* te bezoeken. Het reizen daarheen is ook als een verschijnsel van den geest dezes tijds op te merken. In een vrij kort tijdsbestek was deze reis het doel van onderscheidene mannen van naam en stand.

Wanneer men echter bij allen, wier schreden naar het heilige land zich rigten, dezelfde bedoeling vooronderstelde, die vroeger het voornaamste doel der Pelgrims is geweest, zou men te ver gaan. Maar men zou, van den anderen kant, ook verkeerd doen, al deze pogingen uit de tegenwoordige zucht tot reizen te willen afleiden. Hoort, wat een *krijgsman* zegt van de gewaarwordingen, welke opgewekt worden, wanneer de reiziger zijn doel bereikt heeft: »Nergens »is het geloof zoo levendig; elke Godsdienst wordt op dezen »grond met geestdrift beleden. *Jood*, *Christen* en *Muzelman* »wedijveren met elkander, en het schijnt alsof *Judéa* eenen »bijzonderen invloed uitoefent, om het hart tot de Godheid »te trekken en zich met Haar in gemeenschap te stellen." (*) Nog kort geleden heeft DE LAMARTINE dit aldus uitgedrukt: »*on respire l'air de la Bible dans toutes les parties de cet* »*Orient.*"

Onder de latere reizigers naar het heilige land hebben tevens als bezoekers van het heilige graf bijzonder zich doen opmerken de Heer F. A. DE CHATEAUBRIAND (†) en een wijsgeerig natuuronderzoeker, Dr. G. H. VON SCHUBERT (§) uit *München*. Zijne echtgenoote, welke hem vroeger op eene reis door *Frankrijk* en *Italië* vergezeld had, was nu ook op deze reis zijne getrouwe gezellin. De gade van den dichter DE LAMARTINE (*) vergezelde haren echtgenoot niet zoo verre. Zij had ook de reis naar het Oosten ondernomen, maar, denkelijk, opziende tegen verdere bezwaren van dezen togt, deinsde zij terug voor hetgeen de echtgenoote van Professor SCHUBERT te meer bemoedigd had. Ziedaar een geleerd natuuronderzoeker en een dichter, van de levendigste verbeelding, beiden op weg naar het heilige graf, om op

(*) *Voyage de M. le Maréchal Duc de Raguse.*

(†) *Reize van Parijs naar Jeruzalem*, enz., uit het Fransch vertaald door N. G. VAN KAMPEN, 1811.

(§) *Reise in das Morgenland in den Jahren* 1836 *u.* 37.

(*) *Souvenirs, impressions, pensées et paysages pendant un voyage en Orient*, 1832–33.

de plaats zelve den Heer in geest en waarheid hulde te bieden! Dat een Natuuronderzoeker, niet ongevoelig voor hoogere gewaarwordingen, zich naar het *Oosten* getrokken gevoelde, kan niet bevreemden. Nog minder, dat een Dichter, zoo gestemd als DE LAMARTINE, gedreven werd naar het oord, zoo geschikt om de levendigste gewaarwordingen in zulk een prikkelbaar gemoed op te wekken. Ook van eenen man, blakende van gevoel voor de Godsdienst, als DE CHATEAUBRIAND, kan men zoo iets verwachten. Het bezoek echter van eenen Krijgsman en van eenen Staatsman, met gevoelens zoo als zij die aan den dag gelegd hebben, trekt bijzondere aandacht. Treffend zijn vooral de gewaarwordingen, door den vermaarden krijgsoverste, den Hertog VAN RAGUSA, bij het bezoeken van het graf aan den dag gelegd; zij herinneren ons den Hoofdman CORNELIUS. LAVATER zoude ook dezen krijgsman onder de wakkere, ontvangbare en onbevooroordeelde mannen gerekend hebben, die de krijgsmansstand kweekt, ofschoon deze anders voor den menschenvriend en den wijsgeer vele treurige zijden heeft. (*) Met welke gewaarwordingen de Staatsman, tevens een beroemd tijdgenoot, in de grot afklom, thans gewijd aan de herinnering der plaats, waar de Heer van den doodstrijd heeft uitgerust, zulks vernemen wij liefst met zijne eigene woorden; zij doen zijn hart eer aan.

Onder de laatste reizigers heeft zich wel het meest onderscheiden EDUARD ROBINSON, Theol. Dr. en Prof. te *New-York*. Deze Godgeleerde, een man met een helder oordeel begaafd en bezittende vele kundigheden, ondernam vooral deze verre reis om eene naauwkeurige kennis van het heilige land op te doen, en het tegenwoordige *Jerusalem* met dat van den ouden tijd te vergelijken. Niet zoo bewegelijk van gemoed als de meesten zijner voorgangers, paart hij aan den geest van een onbevooroordeeld onderzoek een levendig gevoel en eenen hoogen eerbied voor Hem, dien hij ook te *Jeruzalem*, de hulde, als den verlosser der wereld, biedt.

Hoe verre de voorgestelde reisplannen zich ook verder uitstrekten, was het den reizigers, of zij het doel hunner wenschen bereikt hadden, toen zij *Jerusalem* genaderd waren. Het was hun althans, indien ook geen verblijf, dan

(*) *Betrachtungen über die wichtigsten Stellen der Evangelien*, I Band.

toch een rustpunt voor het gemoed. Het was of de ziel zich voor eenigen tijd afgetrokken gevoelde van de beslommeringen des levens, en zich ging verpozen in eene rust, welke slechts onder grootsche gedachten kan gekweekt worden, en te midden der verstrooijingen van de wereld niet gevonden wordt.

Eigenaardige gewaarwordingen schijnen alle reizigers als overweldigd te hebben, wanneer zij *Jeruzalem* zoo nabij waren gekomen, dat men verwachtte elk oogenblik de stad in het gezigt te krijgen.

Daar vertoont zij zich aan den gezigteinder, de langgewenschte stad, en de reiziger, het zij te paard gezeten, of te voet, houdt stil om een uitzigt te genieten, welks eerste indruk niet wel met iets anders kan vergeleken worden. (*) Deze indruk wordt echter weldra door eene menigte andere, en wel van eenen somberen aard, vervangen (†), want men nadert slechts de overblijfsels van eene stad, die zichzelve als overleefd heeft (§). Lagen puin, tot verscheidene voeten (⁎) opeengehoopt, omringen de stad. Maar al te zeer is de voorzegging van den Heer vervuld: »*Daar zal niet een* »*steen op den anderen gelaten, die niet afgebroken zal wor-*

(*) Robinson, een der laatste bezoekers, zegt: »De »gewaarwordingen van eenen Christelijken reiziger, wanneer »hij voor het eerst *Jeruzalem* in het gezigt krijgt, zijn beter »te denken dan te beschrijven; ook ik voelde mij getroffen." — Batiste poujoulat, *Voyage à Constantinople*, zegt, van de nadering tot *Jeruzalem* sprekende: »Een twaalftal reizigers »had zich bij ons gevoegd; kreten van vreugde gingen op, toen »de heilige » Stad zich aan ons zoekend oog vertoonde. *El kods!* »*Elkods!* (*de Heilige, Heilige!*) klonk het van rondom ons, »door de weêrkaatsing van het geluid onzer uitroepingen." Van zulke gewaarwordingen getuigt zoo wel de eerwaardige Pelgrim joseph pallmi als de geleerde von schubert en anderen.

(†) »*Une morne tristesse s'empare de l'esprit du voya-* »*geur; il ne peut sortir de la méditation et de la réverie,* »*dans lesquelles il tombe involontairement et qui l'ab-* »*sorbent.*"

(§) »*On croit entrer dans le domaine de la mort. La* »*stérilité se voit partout et la culture nulle part.*"

(⁎) *Voyage de Monsieur le Duc de Raguse.*

»den." Maar, zoo deze stad, gelijk zij ééns bestond, in den raad van God uitgediend heeft, hetgeen van haar nog is overgebleven is evenwel waardig er bij te blijven stilstaan.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

SPEL DER LIEFDE EN DES TOEVALS.

Eene ware Gebeurtenis.

Een jonge *Ier*, PATRICK O'FLAHERTY geheeten, wiens gansche rijkdom in een innemend en goedhartig uiterlijke bestond, iets dat trouwens niet zelden bij zijne landslieden aangetroffen wordt, had te *Dublin* een bekoorlijk Iersch meisje ten huwelijk genomen, hetwelk, even als hij, meer door de natuur dan door het fortuin begunstigd was. Daar intusschen beiden elkander uit liefde gekozen hadden, leefden zij in den beginne regt gelukkig; doch naauwelijks waren de wittebroodsweken voorbij, of het gebrek deed zich in al deszelfs bitterheid aan het jonge paar van zeer nabij voor. Mistress O'FLAHERTY had eene hartstogtelijke overhelling voor pronk, eene neiging, die zeker bij bejaarde dames steeds belagchelijk wordt, maar die in een jong, lieftallig vrouwtje nog al te verschoonen is. De inkomsten van haren man, die niets meer dan handelsbediende bij een' rijken linnenkoopman te *Dublin* was, reikten niet toe, om hare kostbare tooizucht te voldoen, en weldra stoorden gedurige krakeelen den huiselijken vrede. PATRICK, dezen toestand niet langer kunnende verdragen, liet zijne vrouw in den steek, verliet *Ierland*, en begaf zich naar *Manchester*, waar hij weldra werk en onderhoud vond. Zich in die Engelsche fabrijkstad jaren lang met vlijt op het handelsvak toegelegd hebbende, geraakte hij eindelijk tot het bezit van een klein vermogen, met hetwelk ook tevens zijne eerzucht ontwaakte. Daar hij, bij de verandering van woonplaats, almede zijnen naam veranderd had, en daarenboven misschien vooronderstelde, dat het gedrag zijner vrouw hem van alle verpligting te haren opzigte onthief, gewende hij zich allengskens aan de gedachte, dat niets hem verhinderen kon, tot een tweede huwelijk over te gaan. Hij wierp dus zijn oog op de dochter van een' rijken bankier te *Manchester*, Miss ELISA BRADSHAW, eene aanminnige schoone

van zeventien jaren en de afgod harer ouders. Den buigzamen *Ier* gelukte het, toegang in het gezin zijner uitverkorene te erlangen, en hij bevlijtigde zich nu, de liefde der bekoorlijke Miss te winnen. Daar haar hart maar al te ligt ontvlambaar was, viel hem deze onderneming niet moeijelijk. Intusschen, men kon vooruitzien, dat de ouders minder gemakkelijk in eene echtverbindtenis zouden bewilligen, en daarbij had O'FLAHERTY zijne redenen, om bij het sluiten van zijn huwelijk de gewone formaliteiten te vermijden. Hij overreedde dus zijne jonge, door de tooverkracht der eerste liefde verblinde minnares, om heimelijk met hem naar *Schotland* te vlugten, waar de bekende smid van *Gretnagreen* hen snel door een' onverbreekbaren band vereenigen zou. De tot zulk eenen togt vereischte postchais werd gehuurd, en weldra (het was in December des vorigen jaars) bevond zich ons paar gelieven op weg naar *Schotlands* grenzen. De reis werd door geene verhindering gestoord, en welbehouden bereikten zij de deur van den smid. Daar de man voor het oogenblik van huis was, bragt men het paar echtkandidaten in eene zijkamer van zijn huis, en O'FLAHERTY, die van ongeduld brandde den trouwknoop gelegd te zien, ging oogenblikkelijk op weg, om den baas huwelijkssmid te zoeken, wiens uitstapjes zich gewoonlijk tot de naburige kroeg *den Panther* bepaalden, die in den geheelen omtrek wegens de voortreffelijkheid van haar bier en van hare andere dranken beroemd was.

Terwijl O'FLAHERTY al zijne Iersche welsprekendheid te werk stelde, om den smid te bewegen, zich van zijne flesch en zijn onderhoudend gesprek met Mistress SNAP, de waardin, te scheiden, kwam pijlsnel eene tweede postchais naar het algemeene trouwbureau te *Gretnagreen* aanrollen. Een heer van edel voorkomen en eene dame, wier gelaat onder een' zwart-kanten sluijer verborgen was, stegen uit het rijtuig en werden met de gewone beleefdheid ontvangen; men bragt hen in dezelfde kamer, waar reeds het bekoorlijke *Manchester* meisje de terugkomst van haren minnaar verbeidde.

Middelerwijl had de smid, hoezeer met groote zelfverwinning, zich aan zijne flesch en aan vrouw SNAP ontrukt, en volgde met tragen tred O'FLAHERTY, wien hij, om deszelfs ongeduld te matigen, op deze wijze toesprak: »Ik kan uit uwe onstuimigheid wel zien, dat gij uit *Ierland*

komt. O, dat is een land, waarvoor ik eerbied heb! De *Ieren* zijn mijne beste klanten; zij komen hier bij dozijnen. Even als het mij plezier doet u bij mij te zien, zoo doet het u plezier, dat begrijp ik, spoedig geholpen te worden; en zie, zoo zijn wij opperbest met elkander tevreden. Wees gerust," dus troostte hij den gedurig ongeduldiger wordenden O'FLAHERTY, »gij zult getrouwd zijn, eer gij het zelf nog denkt."

Onder het aanhooren dezer heerlijke redevoering stuwde O'FLAHERTY den smid voorwaarts, die zoo langzaam *ging* als een slak. De arme geluksridder, helaas! had niet het minste voorgevoel van den slag, die hem bedreigde; een slag, die evenwel van een' geheel anderen aard was, dan men zich misschien verbeeldt. De schoone dame, welke wij in de tweede postchais hebben zien aankomen, was niemand anders dan O'FLAHERTY's eigene, door hem in *Ierland* verlaten vrouw, verzeld van eenen Engelschen officier. Het herkenningstooneel was hoogstaandoenlijk. »Hij is het!" — »Zij is het!" — »Het is mijn man!" — »Het *is* mijne vrouw!" — Mistress O'FLAHERTY viel, gelijk *de toestand* zulks medebragt, in flaauwte. Nadat zij weder bijgekomen was, kon zij zich echter niet onttrekken, van haren kant in opheldering te komen.

Reeds waren bijna drie jaren sedert de vlugt van haren echtgenoot verstreken, toen Mistress O'FLAHERTY, wier schoonheid nog steeds in jeugdelijke frischheid bloeide, door eene oude tante naar *Londen* ontboden werd, waar deze als weduwe en erfgename van een' rijken koopman in de *City* woonde. Daar de verlatene vrouw niets meer van haren man vernomen had, hield zij hem voor dood, en besloot eindelijk, aan het liefdegesmeek van een' jongen officier der garde te paard, wiens krijgshaftige houding en gunstig voorkomen haar ingenomen hadden, gehoor te schenken. De oude tante nogtans was eene strenge Methodiste, en had als zoodanig een' onoverwinnelijken afschuw van soldaten, welke zij als vrijgeesten beschouwde, die meer dachten aan de genietingen dezer werêld, dan aan hunne eeuwige zaligheid, aan welk laatste wel iets zijn mag. Naardien alzoo onze beide gelieven de hoop moesten opgeven, om immer de toestemming der tante te verwerven, sloegen zij den weg in naar de smidse van *Gretnagreen*, waar zij zich thans bevonden.

O'FLAHERTY had zichzelven zoo veel te verwijten, dat hij

zich met deze verklaring zijner vrouw wel tevreden moest houden, vooral daar deze nog daarenboven betuigde, dat in den tusschentijd hare eer niet de geringste kwetsuur geleden had en zij geen haarbreed van het pad der deugd was afgeweken. Aan deze verzekering zijner vrouw schonk O'FLANERTY trouwhartig geloof, of hield zich ten minste alsof hij er geloof aan schonk, hetgeen in den grond op hetzelfde neêrkwam.

Onder dit over- en weder-spreken echter geraakte de jonge schoone van *Manchester* in de uiterste woede. Zij overlaadde haren reisgezel met de bitterste verwijtingen. »O hoe schandelijk!" riep zij; »mij zoo laaghartig te bedriegen! Wat zal ik nu beginnen? Hoe kan ik het wagen, mijne familie weder onder de oogen te treden? Reddingloos ben ik verloren. Alléén, ver van mijn vaderland," ging zij onder eenen stroom van tranen voort, »wat zal er van mij worden? wie zal mij beschermen?"

»Dat zal ik doen, Miss," riep de Heer BARTON, de gardeofficier, van wien wij reeds gesproken hebben, en die niet zonder aandoening de wanhoop en schoonheid van het bedrogen meisje kon aanzien. »Ik bied u hart en hand. Neem zonder vrees aan, wat een ridderlijk man u biedt! De uniform, welke ik draag, staat u borg voor de heiligheid van mijn woord."

Ook ELIZA had, te midden harer tranen, het goede voorkomen van den officier bemerkt. Thans sloeg zij hem met nog meer oplettendheid gade, en voelde zich weldra gunstig voor hem gestemd. Haar toestand daarenboven was van den bedenkelijksten aard; elk oogenblik tijdverlies kon dien erger maken. Menige dame van meer ondervinding zou, in gelijke omstandigheden, juist zoo gehandeld hebben als dit jonge meisje deed, dat, na eenig aarzelen, al blozende den voorslag van den Heer BARTON aannam.

De smid, die op het sluiten van twee huwelijken gerekend had, en thans moest vreezen dat er niet één tot stand zou komen, ging snel aan het werk en koppelde het zoo plotseling eens geworden paar naar alle Schotsch regtskrachtige vormen aan elkander.

Beide de paren, met hunnen veranderden toestand tamelijk tevreden, vervoegden zich nu in de herberg *den Panther*, waar zij met ijverige dienstvaardigheid opgenomen werden, door Jufvrouw SNAP, die van het in de smidswoning

gebeurde reeds behoorlijkerwijs verwittigd was geworden, en dus van tijd tot tijd, met onuitsprekelijke verbazing, handen en oogen ten hemel hief. Hare verwondering belette haar evenwel niet, voor een smakelijk avondeten enz. te zorgen; want Mistress SNAP was eene vrouw, die in het waarnemen harer kasteleinspligten door niets verhinderd kon worden. Allen waren met den afloop der zaak vergenoegd, en zelfs in de oogen van Mevrouw BARTON bemerkte men den volgenden ochtend geen spoor meer van de tranen, welke zij den vorigen dag gestort had.

Hier eindigt het door den *Oakhamptons Herald* medegedeelde *Dagverhaal uit Wallis*, waaraan wij dit verhaal ontleenden.

BRIEF VAN BURGER TALLEYRAND.

In hoedanigheid als Minister der Fransche Republiek zond TALLEYRAND den 7 September 1797 aan BUONAPARTE, destijds nog Generaal, een berigt over den vier dagen te voren (den 18 Fructidor) uitgevoerden *coup d'état*. De voornaamste plaats in dit verslag luidt als volgt: »Gij zult in de proclamatiën lezen, dat er sedert lang eene ware zamenzwering ten behoeve van het Koningschap op touw gezet was. Reeds omhulde zij zich niet meer; zij was voor de oogen der onverschilligsten zigtbaar. Het woord *Patriot* was tot een' schimpnaam geworden; alle *republikeinsche inrigtingen* waren in minachting gebragt; *Frankrijks* onverzoenlijkste vijanden stroomden hoopsgewijs weder in het land; zij werden er opgenomen en geëerd. Een huichelend fanatismus had ons plotseling in de 16de eeuw teruggebragt. Tweedragt heerschte in het Directoire; in het Wetgevend Ligchaam zaten lieden, die letterlijk naar de instructiën van den Pretendent gekozen waren en al wier voorslagen royalistische gezindheid ademden. Door al deze omstandigheden gedreven, heeft het Directoire de zaamgezworenen doen grijpen. Om hierbij tevens de hoop en de lasteringen te verijdelen van hen, die nog steeds het omverwerpen onzer staatsregeling bedoelen, is reeds op den eersten dag de onverwijlde doodstraf bepaald tegen elk, die het *Koningschap*, de Constitutie van 1793, of ORLEANS mogt terugroepen." — De patriottische ijver van den *burger* TALLEYRAND voor de republikeinsche staatsregeling en tegen den Pretendent (to-

DEWIJK XVIII), als ook tegen ORLEANS, moet des te stuitender voorkomen, wanneer men bedenkt, hoe ijverig dieselfde staatsman, eenige jaren later, de republikeinsche inrigtingen door de zoodanige hielp vervangen, welke hem veroorloofden den *Vorstentitel* te voeren, — wanneer men hem onder de eersten ziet, die, in 1814, den Pretendent op den troon hieven, en wanneer men zich herinnert, hoe hij, weinige jaren geleden, als Ambassadeur van LODEWIJK-FILIPS van *Orleans* gestorven is.

DE ORANJERIE TE ST. PETERSBURG.

Dit sieraad van het *Taurische* paleis, in de Keizerstad van het Noorden, is in een kruidkundig opzigt een der merkwaardigste stookhuizen van geheel de wereld, en zulks te meer, wanneer men het barre klimaat in aanmerking neemt, aan hetwelk de hoveniersknnst bijna alles met geweld moet afdwingen. Een Duitsch geleerde schrijft over deze inrigting onder anderen het volgende: »Tegen het eind van Februarij bezocht ik ook de wijdberoemde oranjerie van deze Noordsche residentiestad, en werd niet slechts verrast door hetgeen ik daar zag, maar waande mij plotseling onder eene zuidelijke luchtstreek verplaatst te zien. Ongeveer dertig groote en kleine zalen stonden gepropt vol met de heerlijkste prachtbloemen, exotische planten, edele moesgroenten en vruchtboomen van alle soort. In de eerste plaats trokken de wijnstokken mijne oplettendheid; zij genieten hier dezelfde zorgvuldige kultuur als aan den *Rijn* en aan de *Moesel*, en derzelver jonge druiven beloofden, reeds in het begin van Julij ten volle rijp te zullen worden; men hoopte niet minder dan 50 centenaars van de kostelijkste druifsoorten op de keizerlijke tafel te zullen kunnen leveren: de wijnranken en derzelver bladeren waren alle zoo zorgvuldig weggebogen, dat het zonnelicht bijna op elke druifbes vallen kon. Hetzelfde mogt men zeggen van de perzik- en abrikozenboomen. Deze beloven tegen het eind van Mei eenen oogst van 20,000 stuks, en dat van eenen geur en smaak, alsof zij niet door gekunstelde warmte, maar door den koesterenden straal der zuiderzon rijp gestoofd waren. De aardbeistoven, die in 15,000 potten stonden, verzorgden nu reeds (in Februarij) den keizerlijken disch met hare liefelijke

vrucht. Deze lekkernijen vindt men echter ook oikwijls, omstreeks denzelfden tijd, op de tafels der grooten in deze Keizerstad, en een bordvol wordt met 15 tot 20 roebels betaald. In vollen bloei stonden rozen, hyacinten, anjelieren, violieren, viooltjes, auricula's enz., in 10,000 potten, en vormden binnen deze muren de lagchendste lente, terwijl buiten dezelve de natuur nog met ijs en sneeuw ompantserd is, en de adem van het noorden huilt en brult. In dezen geurigen doolhof verloor ik mij even zoo tusschen bloemen en geboomte, als in ernstig gepeins over kunst en natuur, doch kon het, ondanks al mijn mijmeren, met mijzelven niet eens worden, of de mensch meer de natuur, dan wel de natuur den mensch beheerscht."

GEPAST ANTWOORD.

Zeker Italiaansch Vorst, met een Fransch gezant op een balkon van zijn paleis staande, verhaalde hem, hoe een zijner voorouders eens een' gezant gedwongen had, van datzelfde balkon naar beneden te springen. »Ongetwijfeld, uwe Hoogheid," hernam de *Franschman*, »droegen de gezanten in dien tijd nog geene degens."

ALLES OP ZIJN' TIJD.

Een voornaam Prelaat liet zich, in een oogenblik van verstrooidheid, op een' vrijdag eene kom bouillon brengen. Toen hij er een paar teugen uit gedronken had, herinnerde hem zijn bediende, dat het immers vastendag was. De Prelaat gaf den ontijdigen vermaner eene oorveeg, terwijl hij hem daarbij toeduwde: »Schurk, waarom hebt gij mij dat niet vroeger gezegd, of — later?"

HET SCHRIKKELIJKSTE VAN EEN' TE VROEGEN DOOD.

Zeker gierigaard lag op het uiterste; de bij hem geroepen geneesheer verklaarde, dat hij nog hoogstens tweemaal vierentwintig uren te leven had. »Dat zou toch vreeselijk wezen," riep de stervende; »binnen drie maanden is het eerst Allerheiligen, en tot dien tijd toe heb ik mijne huur vooruit betaald!"

N°. XII. *Mengelw.* bl. 612. r. 13 v. b. moet zijn: *grijnzenden lach!*

MENGELWERK.

WAAR DAT TE VINDEN IS, WAT ALLE MENSCHEN ZOEKEN.

Een Schuitpraatje.

Door

J. BOEKE. (*)

Niet zonder eenigen schroom ben ik thans voor u opgetreden. Ik vrees namelijk, dat gij misschien ook van mij zult zeggen, of denken althans: »als men hem den vinger geeft, neemt hij de geheele hand." Want daar gij vroeger een paar gesprekken, die dan toch nog tusschen gestudeerde personen (zoo als men ze noemt) gehouden werden, met welwillendheid hebt aangehoord, durf ik thans mij vermeten, uwe aandacht voor het aanhooren van een schuitpraatje te vragen. Gij ziet, dat ik sterk op uwe welwillendheid en inschikkelijkheid reken. Mogt ik niet misgerekend hebben! Dat gij dit gekeuvel regt interessant zult noemen, durf ik niet hopen. Ik zal al weltevreden zijn, als gij het niet eenzelvig en vervelend oordeelt, zoo als doorgaans de schuit- en wagengesprekken zijn, en als gij ten slotte erkent, dat ik, door de mededeeling, niet onaangenaam noch nutteloos u een uurtje heb bezig gehouden.

»O hoe schoon!" riep onwillekeurig eene dame uit, terwijl zij met merkbare verrukking vooruit en rondom zich zag. En inderdaad hare verrukking was niet vreemd. Gij kent zekerlijk den Vechtstroom, M. H.! Ik behoef dus de plaats, waar zij op dit oogenblik was, slechts te noemen, om u hare bewondering te doen billijken. De middagschuit op *Utrecht*, in wier stuurstoel zij, benevens nog drie of vier heeren, gezeten was, had voor de tweedemaal

(*) Voorgelezen in het Amsterdamsch Eerste Departement der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen* en elders in 1839.

op zijne lange vaart aangelegen, den dorstigen passagiers gelegenheid gegeven om zich aan de Nieuwersluis met groote plassen van slappe thee of koffij te laven en was weêr even aan de lijn. Daar draaide zij den hoek om, en opende voor het gezelschap, dat in den stuurstoel de bedompte roef ontweken was, het heerlijke uitzigt op den bekoorlijken stroom, zoo als die daar zachtkens heenvliet tusschen *Over-Holland* met zijn rijk, over het heldere water hangende, schijnbaar daarop drijvende geboomte en het niet minder loof- en lommerrijke *Hunthum* met zijn' fraaijen, deftigen koepel. Het was een heldere, heerlijke dag in den voorzomer. Liefelijk en niet meer brandend straalde de reeds dalende zon op het groen, dat de frissche lentekleur nog niet verloren had. Een zacht zuiderkoeltje temperde de warmte, zonder kracht genoeg te hebben om het heldere water, waarin de blaauwe lucht zich spiegelde, te doen golven. Bijkans onmerkbaar doorsneed het langwerpige vaartuig de spiegelgladde oppervlakte, slechts door de golven achter zich de vrij snelle vaart doende blijken, waarmede het zijnen stillen weg vervolgde. Het gezelschap in den stuurstoel had dus volle gelegenheid om dit schoone natuurtooneel, (indien het althans een natuurtooneel mag heeten, waar de mensch zooveel tot verfraaijing aanbragt) te beschouwen en te genieten, en de uitroep der dame toonde, dat althans niet allen daarvoor ongevoelig waren. — »Ja, Mevrouw," zoo beantwoordde terstond een der heeren, een jong mensch, student zoo 't scheen, den uitroep der dame, die echter tot hem het minst gerigt was. »Ja, Mevrouw, op een van die buitenplaatsen is 't met een inkomen van eenige duizenden nog al uit te houden." — »Dat mag wel zijn," was het wederantwoord, »maar men zou toch ook, met zulk een rijkelijk inkomen, op een dier heerlijke lusthoven wel ongelukkig kunnen zijn." — De student zette groote oogen over dit hem onverwacht gezegde, maar liet er evenwel terstond op volgen: »Ook dat kan wel zijn, intusschen ik voor mij zou 't op dien koop wel willen wagen; maar, als ik vragen mag, wat meent UEd. met dat hoogernstige gezegde?" — »Och niets bij-

zonders," hernam de dame, »ik dacht slechts daarbij, dat al dat schoone en bekoorlijke de tevredenheid niet geven kan, zonder welke toch wel geen geluk mogelijk is." — S. »Dacht ik het niet, ik wil wedden dat het boek, waarin straks door u gelezen werd, u deze aanmerking voor den geest bragt; maar, neem mij niet kwalijk, ik hou dat voor een van die duizendmaal herhaalde gezegden, die wèl beschouwd geen steek houden. Ik zou denken, dat wie met een gezond ligchaam, een gevulde geldkist, een wèl voorzienen kelder en bekwamen kok of keukenmeid zulk een bekoorlijk buiten bewonen kan, en een paar vlugge paarden op zijnen stal heeft staan-(want er valt hier weinig te wandelen) dat die nog al ligt tevreden en gelukkig zou kunnen zijn; maar die vergenoegdheid, welke, zoo men blieft te zeggen, zelfs de bewoners van hutten en stulpen zoo gelukkig kan maken, zal men wel met eene lantaarn dienen te zoeken." — De dame zweeg hierop stil, waarschijnlijk geërgerd door den vrijen toon en de onbeleefde wijze, waarop het jonge mensch tot haar sprak. Doch nu vatte een der heeren, een reeds eenigzins bejaard man, het woord op, zeggende: »Gij schijnt de waarde der tevredenheid niet hoog te stellen, Mijnheer! en het geluk van haar al vrij onafhankelijk te achten. Nu, gij zijt zeker de eenige niet, die zoo denkt. Ik hou dat echter voor eene dwaling, en wel voor eene dwaling, die veel kwaad doet en te bejammeren is. Ik voor mij ben het met die dame ten volle eens: zonder tevredenheid geen wezenlijk geluk; maar vergenoegdheid kan zelfs te midden van menige ontbering waar geluk doen smaken, hoewel ik daarom juist niet beweren wil, dat die tevredenheid onder geringen en behoeftigen zoo doorgaande en bij voorkeur gevonden wordt." — »Dat zoudt gij althans van het tegenwoordige geslacht ook moeijelijk kunnen volhouden, Mijnheer!" (viel hier een der anderen in, een oud heer, dien ik C. zal noemen.) »Vergenoegdheid! tevredenheid! gij vindt die in onze dagen bij geringen zoo min als bij aanzienlijken. Men spreekt veel van tijdgeest en kenmerken des tijds. Maar zoo er iets is, waardoor onze tijd zich kennelijk on-

derscheidt, dan is het de ontevredenheid die algemeen heerscht, waaraan geheele volken, gelijk bijzondere personen, lijden, en waarvan de kennelijke blijken overal in de oogen springen. Wend uwen blik waarheen gij wilt, overal ziet gij hare sporen, overal hoort gij haar dof gemor. De middelen en wegen tot genot vermeerderen wel met elken dag, maar de begeerten wassen ook en nog sterker. Overal werkt en heerscht een gevoel van onvoldaanheid. In het burgerlijke, staatkundige en kerkelijke is misnoegdheid, zoeken en jagen naar verandering. Zucht naar standverheffing is algemeen. Ieder vermeent eenen hoogeren rang waardig te zijn dan hij inneemt, en zoo hij dien niet bereiken kan, neemt hij althans er den schijn van aan. En dan al die uitvindingen! Reeds vliegt men voor betrekkelijk weinig geld geheele landen door, en nog gaat het niet snel genoeg, nog zoekt men onophoudelijk die snelheid en onkostbaarheid te vermeerderen. De eene ontdekking verdringt de andere. Alles blijk van ontevredenheid, Mijnheer! De tevredenheid schijnt van de aarde geweken in onze dagen!" — »Een donker tafereel voorwaar van onzen tijd," (hernam de vorige spreker, dien ik A. zal noemen) »maar vergun mij te twijfelen of uwe blijkbare ontevredenheid over onzen tijd wel veel gegronder is, dan de ontevredenheid die, zoo gij zegt, overal heerschende is. Zeker erken ik in dat opgehangen tafereel veel waarheid, maar hou 't mij ten goede, ook veel overdrijving."

C. Bewijs mij dat, zoo gij kunt.

A. Dat voldingend te bewijzen vermeet ik mij juist niet. Ik wil zelfs beginnen met u toe te stemmen, dat er blijkbaar onder enkele menschen en geheele volken veel onvergenoegdheid aanwezig is, maar ik ben overtuigd, dat zulks thans niet zooveel erger is, dan in vorige dagen. Reeds ten dage van SALOMO was het, naar 't mij uit zijne schriften voorkomt, niet veel beter. Ja! men ontwaart thans wel vele kennelijke blijken van onvoldaanheid en misnoegen. Maar de tevredenheid is ook niet zoo opzienwekkend van aard. Ook te dezen opzigte is het waar:

het kwade springt in 't oog en maakt gerucht, het goede gedijdt in stille verborgenheid. De juichtoon der tevredenheid klinkt niet zoo schel en luid als de klaagtoon van het misnoegen. Er is stellig dus meer tevredenheid, dan men oppervlakkig zou denken. Bovenal echter en grootelijks dwaalt gij, naar mijn inzien, als gij het blijkbare zoeken en trachten naar vooruitgang in 't algemeen als bewijs van ontevredenheid wilt doen gelden.

C. Eilieve, waarom zou men dan zoo driftig naar meerder trachten, als men vergenoegd was met hetgeen men had, waarom altijd zoeken vooruit te gaan, als men zich weltevreden voelde op de plaats waar men staat?

A. Vooreerst moet ik u hierop antwoorden, dat het bij velen, die ijverig zoeken mede vooruit te gaan, niet zoozeer de zucht is om meerder te verkrijgen, maar wel om te behouden wat zij hebben, en zulks bij de bestaande concurrentie niet te verliezen. Ten andere ligt dat streven naar vooruitgang en volmaking in den aard van 's menschen geest, en behoort tot zijnen waarachtigen adel, tot zijne edelste voorregten. Juist daarom tracht de mensch onophoudelijk naar volmaking en vooruitgang, in 't geen hij is, doet en bezit, omdat hij alleen van alle bewoners der aarde een volmaakbaar schepsel is, omdat hij eene rede bezit, waaraan het eigen is, uit het bestaande tot ideën van iets volkomeners zich te verheffen, en te trachten om die ideën te verwezenlijken. Acht gij het koesteren van wenschen, het trachten naar hare verwezenlijking, bewijzen van ontevredenheid te zijn, dan verwondert het mij niet, dat gij die overal meent te aanschouwen, dan kunt gij lang vruchteloos naar vergenoegdheid zoeken, maar de hemel beware ons! dat zij dan immer algemeen worde! — Welk een akelig drabbig moeras zou dan het menschdom worden? Neen, Mijnheer, tusschen vergenoegdheid en verzadiging, tusschen tevredenheid en volle bevrediging is een hemelsbreed onderscheid! Trouwens waar verzadiging is, daar is ook walging niet verre, daar is verveling onvermijdelijk, en waar is grooter contrast dan tusschen verveling en geluk?

C. Gij spreekt vrij beslissend, Mijnheer! intusschen ik misken het ware in het door u aangevoerde niet, en gevoel wel, dat ik mijn gezegde over de algemeene onvergenoegdheid op die wijze niet voldoende kan staven; maar eilieve! wees zoo goed en wijs mij dan het onderscheid tusschen verzadiging en vergenoegdheid eens wat nader aan.

A. Dat onderscheid.....

C. Ja, 't welk gij hemelsbreed geliefdet te noemen. — Hoe! aarzelt gij?

A. Ja eenigzins, want ik ondervind op 't oogenblik, dat het iets anders is eene waarheid levendig te gevoelen, iets anders haar ook duidelijk en bestemd voor anderen uit te drukken. Maar kom aan, wat hebt gij er tegen, wanneer ik de vergenoegdheid of tevredenheid (want tusschen die beide woorden zullen wij nu maar eens niet spitsvondig onderscheiden) wanneer ik die beschrijf als het *doorgaande overwegende gevoel van onze voorregten.* Ik *geloof* althans, dat wij dan haar wezen vrij juist en bepaald uitdrukken. Zeker valt dan het genoemde onderscheid duidelijk in het oog. Verzadiging toch onderstelt volle bevrediging van alle wenschen en begeerten. Vergenoegdheid niet. Zij sluit het gevoelen van gemis en onvolkomenheid niet buiten. Zij is dus met het koesteren van wenschen bestaanbaar. Zij onderstelt die zelfs. Zij vordert slechts, dat de bewustheid en het gevoel van hetgeen men bezit bestendig de overhand hebben boven het gevoel van 't geen men mist, dat het genot van 't geen men is en heeft door het ontbrekende niet weggenomen noch verstoord worde. Welnu, wat zegt gij daartegen, Mijnheer?

C. Daar valt, zoo 't mij voorkomt, niet veel tegen te zeggen.

A. Nu dan zal er, dunkt mij, ook wel niet veel te zeggen zijn tegen mijne stelling, dat vergenoegdheid de bron van wezenlijk geluk, ja eigenlijk met dat geluk eenzelvig is. En even duidelijk komt het mij dan voor, dat het ware geluk derhalve niet in de uitwendige omstandigheden en zoogenaamde geluksgoederen gelegen, maar in-

tegendeel daarvan onafhankelijk is, en slechts op den bodem van deugd en godsvrucht welig tieren kan.

Ik zou u dat toch gaarne nog wat nader hooren staven, dat geluk en vergenoegdheid, zoo als gij zegt, hetzelfde zijn, en het geluk van de uitwendige omstandigheden onafhankelijk is, zeî hierop de student. En ik (viel hierop een der heeren in, die de vriend en reisgezel van den spreker was, en dien ik door B. zal aanduiden,) ik zou wel bewijs verlangen voor uwe stelling, dat de bron der vergenoegdheid in godsvrucht en deugd gelegen is, want ik hou het er voor, dat zij grootendeels van ons gestel en van onze verbeelding afhangt.

Het schijnt, vriend! (hernam A.) dat gij lust hebt om mij aan het praten te brengen. Enfin! als gij 't verlangt, wij zitten er hier gemakkelijk genoeg toe, en behoeven daarom het genot der heerlijke gezigten, die zoo afwisselend onder het voortvaren zich aan ons opdoen, niet te verliezen. Trouwens dat zou ook jammer zijn! Ik zal dan eerst beproeven, u, Mijnheer student (want dat zijt gij zeker) te overtuigen, hoewel ik wel verwacht, dat gij, wien het dispuutcollegie niet vreemd zijn zal, dapper zult opponeren. Maar ik vertrouw ook, dat ik bij Mevrouw wel ondersteuning zal vinden. »Gij zult mijne zwakke hulp wel niet noodig hebben," was het beleefde antwoord der dame, wier welgevallen in het aangevangene gesprek duidelijk merkbaar was.

Sta mij toe, zoo begon A. nu, u eens te ondervragen, Heer student! (dat zal u toch trouwens wel niet geheel vreemd zijn.) Gij hebt daar straks een bekoorlijk buitenverblijf, eene gevulde geldkist, een' goeden kok, een span eigen paarden opgenoemd, als bestanddeelen van uw geluk, maar zoudt gij eer en aanzien daartoe niet noodig rekenen?

S. Eene zonderlinge vraag! alsof men rijk zou kunnen zijn zonder gerespecteerd te worden. Maar ik beken, dat ik daarvoor niet ongevoelig ben. Des noods echter zou ik, zoo 't mij voorkomt, ook zonder eereposten of titels het kunnen stellen.

A. Maar ook zonder achting?

S. Neen, waarachtig niet, maar die zou ik mij zoeken waardig te maken!

A. Het verblijdt mij dat woord van u te hooren; het neemt eene vrees, die ik te uwen aanzien begon te koesteren, weder weg. Maar zeg mij, zoudt gij zonder het span paarden gelukkig kunnen zijn? »Ik denk ja," (hernam glimlagchend de student.)

A. Maar ook zonder het buitenverblijf?

S. 't Zou zeker een groot gemis zijn, maar dat echter door reizen te vergoeden ware.

A. Maar zoudt gij, met het buiten en wat er bij behoort, ook zonder gezondheid gelukkig kunnen wezen?

S. Neen gewisselijk niet. — »Dat mag dan ten opzigte van Mijnheer waar zijn, (viel hier de dame in) maar dat men toch zonder gezondheid gelukkig kan wezen, daarvan heb ik in de stad het bewijs voor oogen, in eene van mijne vriendinnen, die reeds sedert ettelijke jaren aanhoudend in eenen ziekelijken toestand verkeert, en nogtans een voorbeeld is van opgeruimdheid en blijmoedigheid. En die toch doorgaande opgeruimd en blijmoedig is, zal ook wel voor zich niet ongelukkig wezen."

A. Dat ben ik ten volle met u eens, Mevrouw, en daarvan wenschte ik juist den Heer student te overtuigen. Vergun mij daarom nog eene vraag: Zoudt gij met uw buiten, uwe gezondheid, uwe paarden, uwe rijkdommen, uw aanzien, gelukkig kunnen zijn zonder opgeruimdheid, zonder vergenoegdheid?

S. Neen zeker niet, maar ik blijf maar beweren, dat, als ik eerst al dat verlangde bezat, de vergenoegdheid wel volgen zou, dat zij met al dat goede mij zeer gemakkelijk zou vallen.

A. Goed, maar dan erkent gij reeds, dat deze goederen niet het geluk zelf zijn, maar slechts de middelen om het te verkrijgen en te smaken.

S. Nu ja, en gij zult mij toch toestemmen, dat met het bezit van die middelen het smaken van geluk gemakkelijk, en zonder dezelve verbaasd moeijelijk, zoo niet

onmogelijk is. Of denkt gij, dat men tevreden en gelukkig zijn kan, als men den eenen dag niet weet, waarvan men den volgenden leven zal, en aan het noodigste gebrek heeft?

A. Gij noemt daar een uiterste, waartoe vlijt en eerlijkheid zelden zullen vervallen. Ik wil mij ook geenszins tot een' verdediger van het geluk der eigenlijke armoede en behoeftigheid opwerpen. Integendeel, ik bid van harte den wijzen AGUR na: »*Heer, armoede noch rijkdom geef mij niet, maar voedt mij met het brood van mijn bescheiden deel!*" Ik wil alleen wat afdingen van de waarde dier goederen, die gij als zoo zekere middelen tot geluk beschouwt. Gij denkt daarbij alleen aan het genot, dat zij kunnen verschaffen, maar gij vergeet de bezwaren, die zij uit eigen aard medebrengen. Ons spreekwoord *veel koeijen veel moeijen* is niet uit de lucht gegrepen, maar wordt door de ondervinding bezegeld. Maar zoo zijt gij, jonge menschen. Gij hebt nog geen denkbeeld van de zorgen en beslommeringen, die rijkdom en een groote staat medebrengen. Bedenk maar alleen, hoeveel dienstboden bij het houden van een buiten en van equipage noodzakelijk worden, denk aan het verdriet dat deze u kunnen berokkenen, aan de zorg en het toezigt noodzakelijk daaraan verbonden, en gij zult reeds begrijpen, dat het niet alles genot is wat die goederen geven, dat zij dikwerf wezenlijk verdriet en kwelling kunnen veroorzaken. — »Wat ten minste de dienstboden betreft, hebt gij volmaakt gelijk, Mijnheer," viel hier de oude heer in, »die berokkenen een' mensch wat ergernis en verdriet; ik zeg altijd: gelukkig moge hij zijn die ze houden kan, nog gelukkiger is degeen die er buiten kan." — »Althans," zeide de dame, »als die zijn gelijk van dien ouden heer, van wien ik daar straks in den Ring van GIJGES las." — »O," zeide A., »nu begrijp ik de aanleiding tot uwe, ook mij wat onverwachte, aanmerking van straks, waaruit ons gesprek ontstaan is; ik ken dat boek, dat op eene aangename wijze zooveel menschen- en karakterkennis biedt, hoewel de teekeningen soms wat sterk gekleurd zijn. Gij meent zeker in 't eerste deel, waar hij dien ouden heer in zijnen fraaijen koepel op het

heerlijke buiten een onzigtbaar bezoek geeft, en zoo levendig voorstelt, hoe de beklagenswaardige eigenaar van al dat schoone door zijnen koetsier en tuinman als om strijd word. bestolen, door zijn' knecht en meiden bespot en geplaagd, en door dagdieven geërgerd, zoodanig, dat hij eindigt met zijner overledene vrouw de rust des grafs te benijden. Nu, maar zoo zijn toch gelukkig ook alle dienstboden niet, en dat velen hunner niet beter zijn, is waarlijk niet minder aan de wijze, waarop zij behandeld worden, dan aan hen zelven te wijten. Doch wij moeten nu niet afdwalen. Ik ben met u, Heer student! nog niet ten einde. Trouwens ik durf u raden om in een verloren oogenblik het genoemde boek eens in te zien, en den man met zijnen ring in gedachte te vergezellen bij de bezoeken, die hij op onderscheidene buitenplaatsen onzigtbaar aflegt, terwijl hij bijkans overal, in plaats van het verwachte geluk, of verveling of verdriet ontmoet. Den Don Quichot van CERVANTES kent gij zeker. Nu! denk dan eens aan zijnen SANCHO, hoe diep ongelukkig hij zich voelt als hij het doel van zijne wenschen bereikt heeft en Gouverneur geworden is; hoe hij aan zijnen ezel vertelt, dat hij zoo gelukkig was, toen hij slechts voor hem behoefde te zorgen, maar niet dan zorg en verdriet heeft ondervonden sints hij tot een' hoogen staat geraakt was."

S. Wat helpen al die verdichtselen!

A. Zij leeren de waarheid door de ondervinding van alle tijden bekrachtigd, en door den vromen CAMPHUIZEN zoo kernachtig uitgesproken als hij zegt:

Hoogheid weert geen onrust,
Veel goed geen smart, al 's werelds waanbehagen
Geen inwendig knagen.
Laagheid brengt geen onlust
(Daar deugd maar is) en geenerlei uitwendig
Maakt iemand ellendig.

Dat laatste zult gij misschien niet toestemmen. Maar zeg mij, zoudt gij, bij het volle bezit van al die uitwendige goederen, die gij als de middelen tot geluk zoo hoog waar-

deert, ook waarlijk gelukkig kunnen zijn met eene bloedschuld op uwe ziel, gebukt onder hopelooze droefheid over een onvergoedbaar verlies, of in bestendige vrees voor een steeds dreigend gevaar?

S. Neen zeker, maar dan althans zonder die goederen ook niet.

A. Dat is nu nog de vraag niet. Het is mij genoeg, van u de erkentenis te hebben, dat al uwe geluksgoederen te zamen het geluk niet zeker noch onvoorwaardelijk geven kunnen, dat tot het smaken daarvan iets inwendigs, iets wat van die goederen onafhankelijk is, vereischt wordt. Want dat onmisbare inwendige is juist de gemoedsrust en tevredenheid. Is 't niet zoo?

S. Althans zoodanige onrust, als waarvan gij daar gewaagdet, is met het smaken van geluk onbestaanbaar en moet verwijderd.

A. Goed, maar kunt gij die verwijderd houden door uwe geluksgoederen. Kunt gij ziekte, pijn, verliezen, rampen, den dood, evenzeer als de bedelaars en landloopers door uwe knechts van uw buiten laten afjagen? Kunt gij ze als de dieven laten wegschrikken, door de aankondiging: hier liggen voetangels en klemmen? Of moet gij het niet toestemmen: »Hoogheid weert geen onrust, veel goed geen smart, al 's werelds waanbehagen geen inwendig knagen?" en stemt gij dat toe, dan.....

»Heidaar! hoofden, Heeren! past op de lijn!" riep eensklaps waarschuwend de schipper, doch te laat voor een man, die uit de schuit boven op de roef was komen zitten om naar het gesprek in den stuurstoel te luisteren. De overkomende lijn wierp zijn' hoed in het water. De schipper, misschien zich bewust, dat hij, al luisterende, wat laat gewaarschuwd en het ongeluk mede veroorzaakt had, toonde zich zeer bereid om het zooveel mogelijk te herstellen. Na eenig oponthoud kreeg de man dus zijn hoofddeksel druipnat terug. Natuurlijk beklaagde men zijn ongeval, maar hij zeide met een vrolijk gezigt: »O, dat beteekent niets, ik ben maar blijde dat ik zelf niet door de lijn meêgenomen ben en mijn' hoed terug heb. Ik zal mijn

slaapmuts maar zoo lang gaan opzetten, en den hoed intusschen te droogen hangen."

Kijk (zei de student, terwijl de man naar voren ging om te doen wat hij gezegd had) die houdt zich goed!

B. Ja, dat is de regte manier om in dergelijke ongevallen ligt zich te troosten. Ik wil wel wedden, dat dit een opgeruimd, vergenoegd mensch is. Althans zijne weinige woorden van daar even toonen, dat hij de kunst verstaat van het te zijn. Hij geeft mij terstond en ongezocht een voorbeeld en bewijs aan de hand om mijn gevoelen, dat aanstonds te berde komen moet, te staven.

A. Wel ontwikkel dat dan nu maar eens voor ons, en los alzoo mij eens af; ik heb waarlijk al lang genoeg gesproken.

B. Maar gij waart immers nog met Mijnheer, en train?

A. Ja, maar ik meen te kunnen rekenen dat ik afgehandeld en mijne stelling bewezen heb. Immers heeft mijn opponens mij moeten toestemmen, dat van de goederen, in wier bezit hij het geluk stelt, een of ander zonder wegneming van het geluk kan gemist worden, dat zij alle te zamen het geluk niet onvoorwaardelijk kunnen doen smaken, dat wroeging, vrees en dergelijke inwendige smarten, met geluk onbestaanbaar, door die goederen niet kunnen voorgekomen of weggenomen worden, dat zonder tevredenheid geen geluk mogelijk is; wat kan ik al veel meer verlangen? 't Is waar, ik zou nog vrij wat kunnen zeggen, om nader aan te wijzen, dat een ruim bezit van die zoogenaamde geluksgoederen het bezit en behoud der tevredenheid eer moeijelijk dan gemakkelijk maakt, maar tot mijne vooropgezette stelling behoort dat niet regtstreeks, en ik zit hier ook niet te redenvoeren of te verhandelen. Ik wil dus hopen, Mijnheer overtuigd, althans tevreden gesteld te hebben, en durf u gerust, uit ons aller naam (hier zag hij rond en ontmoette bij allen toestemmende blikken) verzoeken, om ons uwe meening, dat de tevredenheid niet zoozeer uit godsvrucht en deugd voorkomt, als wel uit ons gestel, en vooral uit onze verbeelding, wat nader uiteen te zetten. Ik beloof u, dat ik mijne bedenkingen niet zal

achterhouden, want ik heb niet ontveinsd, dat ik in die meening niet met u instem.

B. Ja, dat verwacht ik wel. Mij dunkt ik merk reeds, hoe gij er u op spitst om mij overstaag te redeneren. Nu, gij zijt het spreken voor anderen ook meer gewoon dan ik, ik sta zelfs in beraad, hoe ik beginnen moet.

A. Ik wil u gaarne op den weg helpen. Gij wilt de bron der tevredenheid in het gestel vinden, wees dus slechts zoo goed ons te zeggen, welk gestel, of liever (want dat bedoelt gij zeker) welk temperament gij als zoo hoog bevoorregt beschouwt, het Sanguinische, het Cholerische of het Melancholische?

B. Die leer der temperamenten is mij wat vreemd en die kunstwoorden nog meer, doch uwe vraag kan ik daarom wel beantwoorden; ik zou denken dat de ondervinding ons leert, dat wij de meeste vergenoegdheid aantreffen onder menschen van een gezond, lugthartig, bloedrijk gestel. Deze toch zijn van nature vrolijk en blijmoedig, zij hebben, zoo als men teregt zegt, een ligt mutsje op, zij bezien alle zaken van den gunstigsten kant, tillen niet zwaar aan de lasten des levens, trekken zich niets sterk aan, zorgen niet verre vooruit, hebben alzoo steeds stof tot opgeruimdheid en den meesten aanleg tot vergenoegdheid. Moet gij dat niet toestemmen?

A. Ja en neen. Ik zou kunnen toestemmen, dat iemand van een Sanguinisch temperament, den meesten natuurlijken aanleg heeft tot vergenoegdheid en meer dan de vurige Cholericus of de koude en droge Melancholicus; zonder daarmede nog in uw gevoelen te treden; want gij hebt beweerd, niet dat het eene gestel natuurlijk geschikter is dan het andere voor het bezit der vergenoegdheid, maar dat zij uit het gestel voortkomt. Doch ook dat eerste zelfs stem ik niet onbepaald u toe. De bloedrijke mensch is wel doorgaans lugthartig en vrolijk, stapt wel ligt over zaken heen, waartegen de zwaarmoedige als tegen een' berg opziet, maar hij kan toch niet over alles heenstappen, wat ons hier in 't leven zoo al tegenkomt, hij is hartstogtelijk en daardoor ook voor matelooze droefheid en diepe neêr-

slagtigheid vatbaar. En zulke uitersten zijn onbestaanbaar met de vergenoegdheid, die iets blijvends en duurzaams, eene doorgaande gezindheid of stemming is, en niet eene vlugtige voorbijgaande aandoening. Ik zou dan althans een gemengeld temperament als nog gunstiger voor de vergenoegdheid beschouwen. Voor levendig genoegen is toch ook de Cholericus zeer vatbaar, en gelijkmatigheid is bij den Melancholicus eerder dan bij den bloedrijken te verwachten.

B. Gij drukt nu toch sterk op dat doorgaande en duurzame der vergenoegdheid, dunkt mij, dat hebt gij straks zoo niet op den voorgrond gesteld.

A. Dat was dan omdat ik er minder aanleiding toe kreeg, niet omdat ik het niet als een wezenlijk kenmerk der vergenoegdheid beschouw. Ik heb haar immers straks toch reeds beschreven als een *doorgaand* overwegend gevoel van onze voorregten. Juist daardoor verschilt zij van 't geen wij blijdschap en vrolijkheid noemen, waardoor wij meer eene voorbijgaande aandoening of toestand uitdrukken, en heeft zij meer overeenkomst met opgeruimdheid en blijmoedigheid als doorgaande stemming. Maar, lieve vriend! voelt gij dan ook niet, dat gij, door te stellen dat de vergenoegdheid in het gestel zetelt, als een echte Materialist voor den dag komt, en tot het resultaat zoudt moeten komen, dat God sommige menschen tot vergenoegden, anderen tot ontevredenen geschapen heeft?

B. Nu, gij althans weet, dat ik het een zoo min ben, als ik het andere beweren wil. Ik kan niet genoeg, al wat gij zeidet, ontkennen of wederleggen, ik ben echter nog meer door u overreed dan overtuigd, maar ik zie in, dat ik het verkeerd heb aangepakt, door met het gestel te beginnen. Ik hoop u gemakkelijker te overtuigen, dat de grond der vergenoegdheid in 's menschen verbeelding ligt, en zijt gij dat eerst met mij eens, dan zult gij den grooten invloed van het gestel op de vergenoegdheid ook wel moeten erkennen.

C. Ik geloof dat u dit bewijs niet moeijelijk zal vallen, Mijnheer. Hoe ouder ik word, des te duidelijker begin ik

in te zien, dat men alleen in verbeelding en door zelfbedrog, op deze wisselvallige aarde, onder een menschdom zoo als het tegenwoordige is, bij zooveel aanleiding tot ergernis en droefheid, tevreden en gelukkig zijn kan.

A. Ik weet niet, of gij door zulk toestemmen mijn' vriend wel zeer in de hand werkt, en of hij wel veel reden heeft om met uw schijnbaar hulpbetoon in zijn' schik te wezen. Bij u zelven schijnt althans die gelukkige werking der verbeeldingskracht door de jaren aanmerkelijk verzwakt. Doch ik verlang u te hooren, vriend B.! Hou u echter, als ik 't verzoeken mag, aan de gegevene bepaling van het wezen der tevredenheid. Anders, dat merktet gij zoo even, bewijst gij niet wat gij bewijzen wilt.

B. Wees gerust A., ik zal juist van de door u gegevene bepaling uitgaan. Zij werkt mij allezins in de hand. Gij beschreeft immers de vergenoegdheid als een doorgaand, levendig en overwegend gevoel van onze voorregten?

A. Juist zoo beschreef ik haar.

B. Welnu, het is juist de verbeelding, die alleen dat gevoel bij ons levendig maakt en ook alleen levendig houden kan. Trouwens wij gaan daarbij uit van de onderstelling, dat alle menschen zekere voorregten bezitten, niet waar?

A. Zeker, want dat is zoo!

S. Ja, maar die voorregten zijn dan toch nog al ongelijk verdeeld.

B. Minder ongelijk dan 't oppervlakkig schijnt. Denk slechts aan 't geen mijn vriend u straks deed opmerken ten aanzien van de bezwaren en lasten, die onafscheidelijk met de zoogenaamde geluksgoederen verbonden en een aanmerkelijk tegenwigt zijn van het genot dat zij geven kunnen, en aan het daarbij aangehaalde waarachtige spreekwoord. Ik herinner mij daarbij eene geestige vergelijking van STERNE, (die zelfs in zijne preken zijne geestigheid niet verloochent) tusschen een' geringen boer en een' rijken heer. »Beide (zegt hij) hebben hunne eigene genoegens, dezelfde huiselijke verpligtingen, en kunnen dezelfde vreugde en troost aan hunne kinderen hebben. Voor beiden heeft de zon evenveel licht en warmte, de lucht evenveel

verfrissching. De bloemen en kruiden der aarde rieken even aangenaam voor den een als voor den ander, en beide kunnen een gelijk aandeel hebben aan alle schoonheden en weldaden der natuur. Heeft de rijke meer geregten, de boer heeft eene betere maag; leeft de rijke meer in weelde en heeft hij meer bekwame doctors, de boer bezit meer gezondheid en sterkte en heeft hunne hulp minder noodig; zoodat (laat hij er op volgen) de zaak wel overwogen, de schaal nog ten voordeele van den landman zou overslaan." Doch ik mag het als toegestemd beschouwen, dat alle menschen hunne eigene voorregten bezitten. Maar 't geen ik wil doen opmerken is, dat het de verbeelding is die het overwegend gevoel daarvan aanbrengt. En dat zult gij toestemmen als gij bedenkt, hoe zeer zij onze voorregten, goederen en genietingen verhoogt en vermeerdert. Immers is het de verbeelding, die aan alles eene eigene bekoorlijkheid bijzet, en het in zoo gunstig licht aan ons vertoonen kan, dat wij de gebreken niet opmerken, ja dat zij zelfs voor ons oog in volkomenheden veranderen.

A. Ja, dat is waar, vriend, dat vermag zij, ik heb dat aan mij zelven en aan anderen dikwerf opgemerkt, maar nooit frappanter voorbeeld daarvan gezien, dan in een' man, dien ik voor eenige jaren op reis ontmoette, een waar toonbeeld van vergenoegdheid, ook in zijn geheele voorkomen. Met gulle openhartigheid verhaalde hij mij, dat hij tolgaarder was aan een der tolhekken op den *Gelderschen* straatweg. Met warmte roemde hij zijn gelukkig lot, zijne nette woning, zijn aardig tuintje, dat hem bloemen en groenten, zijne koe, die hem dagelijks versche melk en boter gaf, vergeleek zijn kommerloos leven met dat van zijnen aanzienlijken inspecteur, ja van den Koning zelven, en wist de vergelijking ligt te zijnen voordeele te doen uitvallen. Dat hij midden op de heide woonde, alle nachten eenige malen moest opstaan om het hek te ontsluiten, en zonder verlof niet langer dan 24 uren zijne woning mogt verlaten, dat waren kleinigheden, waarvan hij slechts in 't voorbijgaan gewaagde, en waaraan men, zoo hij zeide, gemakkelijk zich gewende. Ik verhoogde

mij innig in den man, en dacht er niet aan om hem tegen te spreken, maar wenschte in stilte zijn gelukkig gemoedsbestaan mij zelven en alle menschen toe. — Doch ga voort, B., en neem mij niet kwalijk, dat ik u in de rede ben gevallen.

B. Ik mag er u integendeel wel voor danken. Het treffende en aan de wezenlijkheid ontleende voorbeeld, door u bijgebragt, is het krachtigste bewijs voor mijne stelling. Doch de verbeelding wekt en verhoogt het gevoel onzer voorregten ook daardoor, dat zij ons de genoegens, die wij eens gesmaakt hebben, in de herinnering bij herhaling doet genieten, en in de genoegens van anderen, zelfs die door tijd of afstand van ons verwijderd zijn, ons vergunt te deelen. Bovenal echter verhoogt de verbeelding onze vergenoegdheid, ons innerlijk geluk, door het genoegen, hetwelk zij ons reeds bij het vooruitzigt op iets goeds, dat wij verwachten, te smaken geeft, een genoegen zoo groot, dat het zelfs niet zelden datgeen overtreft, 't welk bij het ontvangen of dadelijk bezitten van het verwachte goed door ons ondervonden wordt. Trouwens dat is niet vreemd. Alle dadelijk genot is of kort en voorbijgaande van aard, of zoo het duurzaam van aard is, verliest het ras het bekoorlijke der nieuwheid, wordt eenzelvig, terwijl gewoonte den prikkel des genots afstompt. Maar de verbeelding doet ons het afwezige zoowel als het tegenwoordige genieten, en breidt de grenzen van ons genot over het verledene en toekomende uit. De genoegens, die zij geeft, zijn altijd nieuw, altijd frisch, bieden telkens als verjongd zich ons aan. Zij omhult daarenboven de altijd onvolkomene wezenlijkheid met eenen idealen glans en gloed, neemt alzoo dat gebrekkige voor ons weg, of vermindert althans het gevoel daarvan aanmerkelijk, doet ons alles in een gunstig en aangenaam licht beschouwen, en maakt ons alzoo tevreden met onze omstandigheden en met de menschen, die ons omringen. Ja in de verbeelding ligt de grond der vergenoegdheid, dat zult gij mij moeten toestemmen; maar dan ook niet kunnen ontkennen, dat het ligchamelijk gestel op haar grooten invloed oefent. Wie toch weet niet

hoe grootelijks de ligchaamsgesteldheid de werking der verbeeldingskracht wijzigt, hoe duidelijk de gezonde of ziekelijke toestand daarop invloeit, welk een hemelsbreed onderscheid de vertraagde of versnelde omloop van het bloed op de denkbeelden, uitzigten en gemoedsaandoeningen te weeg brengt? Wie bemerkte niet vaak de zwaarmoedigheid en naargeestigheid, door de ziekelijke gesteldheid der buiksingewanden veroorzaakt, de opgeruimdheid, de blijde verwachtingen en bemoedigende hoop van teringachtige lijders. Waarlijk ik gevoel nu, dat ik mij straks te spoedig uit het veld heb laten slaan. Gij kunt, dunkt mij, uwe toestemming niet weigeren aan mijn gevoelen, dat de bron der vergenoegdheid in 's menschen verbeelding vooral, maar ook in zijne ligchaamsgesteldheid is te zoeken.

A. Het spijt mij, dat ik u die goede meening omtrent onze eenstemmigheid met u, zoo vol vertrouwen door u geuit, niet kan laten behouden, althans wat mij betreft. Evenwel erken ik gaarne, dat gij omtrent den invloed der verbeelding veel waars hebt gezegd. Maar uwe voorstelling was hoogst eenzijdig. Gij schijnt niet te bedenken, dat men even goed zou kunnen beweren, dat verbeelding de grond is der onvergenoegdheid. En toch is het niet minder waar, dat de wezenlijke lasten, bezwaren en droefenissen dezes levens door de verbeelding vaak bovenmatig worden vergroot en verzwaard; dat de verbeelding het tegenwoordige als met een nachtelijk floers kan omhullen, en bij het wezenlijke leed der tegenwoordigheid ook met het mogelijke der toekomst ons kan belasten, en alzoo den mismoedigen geest ganschelijk nederbuigen. De verbeelding kan zoo ligt tot inbeelding worden, en die, gij weet het, is erger dan de derdendaagsche koorts. De verbeelding helt eigenaardig tot het buitensporige over, billijke verwachtingen doet zij in ijdele luchtkasteelen ontaarden, die de vruchtbare kweeksters zijn van teleurstelling en mismoedigheid. De verbeelding is het, die door de kleuren en beelden, waarmede zij de tooneelen, die zij schept, oppronkt, onze neigingen en begeerten prikkelt en onverzadelijk maakt. Zij kan door haro verderfelijke misle-

dingen ons de grootste aanwezige voorregten doen voorbijzien en de wezenlijkste genoegens vergiftigen. Zij, zij alleen is voor velen het graf der vergenoegdheid, zij doet menigeen, die de rijkste stof tot haar had, verdrietig en mismoedig zuchten, zij verleidt de menschen tot de rampzaligste buitensporigheden, en voert hare slagtoffers niet zelden tot in de treurige bewaarplaats der krankzinnigen.

B. Nu draaft gij toch wat sterk door.

A. Neen waarlijk niet, maar ik behoef mij ook op die rampzalige uitersten niet te beroepen. Wilt gij de schadelijke werking der verbeelding op de vergenoegdheid zien in dagelijksche voorbeelden, denk dan maar aan de ongegronde klagten, die men zoo vaak juist van de meest bevoorregte en rijkst gezegende menschen hoort, over leed en bezwaar, dat toch duidelijk geheel of grootendeels ingebeeld is; denk aan de morrende ontevredenheid met de wereld en menschen, zooals zij zijn, van menigen dichter of romanlezer; aan de soms belagchelijke kleinigheden, waardoor bij ons zelven en bij anderen vaak eene welgegronde opgeruimdheid en vergenoegdheid eensklaps wordt gestoord en weggenomen. Is het niet de verbeelding, welke die onaangename kleinigheden buitensporig vergroot, welke den dichter en romanlezer de idealen voorspiegelt, die zij vruchteloos in de wezenlijkheid zoeken en wier gemis hen zoo mismoedig maakt? Ja ik zou een voorbeeld tot bewijs zeer nabij voor oogen kunnen stellen, indien de oude heer (hier zag hij den ouden heer vragend aan, die glimlagchend hem toeknikte) het mij ten goede wil houden. Wat anders toch dan de verbeelding is het, die Mijnheer zoo ontevreden doet zijn met de menschen, en bijzonder de dienstboden van onzen tijd. Hare werking is het, die *allen* in een ongunstig licht aan hem voorstelt, omdat hij misschien door eene bittere ondervinding *sommigen* als slecht heeft leeren kennen. Dat is nu slechts in een bijzonder punt, maar zoo werkt de verbeelding ook in 't algemeen, en zoo wordt zij het graf der vergenoegdheid, als wier bron gij haar aan ons voorstelde.

B. Met uw verlof, ik ontken niet, dat de verbeelding

uitsporig worden en nadeelig op de vergenoegdheid werken kan. Het spreekt van zelf, dat zij bestuurd en goed geregeld moet worden.

A. Daarom hebt gij dat dan straks zekerlijk verzwegen, want gij althans hebt het niet uitgesproken, dat de verbeelding regeling en bestuur noodig heeft. De onwillekeurige wijziging toch, die de werking der verbeelding door de gesteldheid des ligchaams ondergaat, zult gij wel niet voor hare regeling willen doen doorgaan. Dan, ja, zou de vergenoegdheid geheel van onzen ligchamelijken toestand afhankelijk zijn. Maar ik heb u doen gevoelen, tot welke gedrogtelijke gevolgen die stelling heenvoert. Dan zou onze vergenoegdheid geheel van onzen wil onafhankelijk zijn, en zoo wij er nog iets aan konden toebrengen, zouden wij het middel daartoe in het diëet en in de apotheek moeten zoeken. Bloedzuigers en aderlatingen, bloed verdunnende en buikzuiverende middelen zouden dan al de geschiktste wapenen zijn, die ons ter bestrijding der ontevredenheid overbleven. Neen vriend, zulk eene ongerijmde stelling kunt gij niet willen volhouden.

B. Dat wil ik ook niet, ik voel en stem toe, dat de verbeelding, om de vergenoegdheid uit te werken, regeling en bestuur noodig heeft, maar gij zult immers ook haren vermogenden invloed op de vergenoegdheid niet ontkennen?

A. Geenszins, ik erken ten volle, dat de verbeelding als een der krachtigste middelen tot vergenoegdheid dienen kan, maar ik ontken dat zij de eigenlijke bron en grond daarvan is, juist omdat nog iets anders en hoogers haar moet regelen en besturen. En waardoor anders kunnen wij haar waarlijk regelen en besturen, dán door dat heerlijk vermogen, dat Godsgeschenk, dat als waarteeken van onze hemelsche afkomst en bestemming ons gegeven is, 't zij wij het rede of verstand en geweten noemen. Dat alleen kan, dat moet, gelijk alle lagere vermogens, zoo ook de verbeelding besturen, en daarom beweerde ik reeds bij den aanvang van ons gesprek, dat in godsvrucht en deugd (*of* in godsvrucht, want daarvan is deugd onafscheidelijk) de

eigenlijke grond der vergenoegdheid is gelegen. —" »En zoudt gij dat dan nu niet nog wat nader willen aanwijzen, Mijnheer?" vroeg de dame, die aanhoudend hare levendige belangstelling in het gevoerde gesprek had doen blijken.

A. Gaarne zou ik dat, want ik zelf ben innig overtuigd van de waarheid der uitspraak van den vromen ouden dichter:

Tot vrolijk leven
Wordt hij gedreven,
Die op God door Christus bouwt.

En van deze:

O lag het hart van die Gods wegen loopen
Voor uwe oogen open,
Gij vondt daarin geschreven:
Vrolijk, vrolijk is ons leven.

En niets wensch ik vuriger, dan dat al mijne medemenschen in die overtuiging deelen, en bij ondervinding hare waarheid erkennen mogten; maar, schoon ik mij mijne roeping en bediening, die mijn vriend u reeds zal hebben doen raden, voor niemand schaam en nooit of nergens haar hoop te verzaken, mag noch wil ik toch vergeten, dat ik hier niet op mijn kansel sta, noch onder mijne katechisanten zit, en daartoe zou ik, naar ik vrees, bij eene ontwikkeling mijner laatste stelling in groote verzoeking geraken. De dom, die ik daar van achter de boomen reeds van zeer nabij zie te voorschijn komen, herinnert mij waar ik ben, en ons allen, dat wij ons moeten gereed maken de schuit te verlaten. Ik heb toch misschien van uw geduld reeds wat te veel gevergd. Maar de zaak is belangrijk. Ben ik schuldig geworden aan onbescheidenheid en misbruik van uw geduld, werp dan een deel dier schuld op mijnen vriend B., die met Mijnheer den student mij aan 't praten bragt. B. heeft, als een waar vriend, reeds meer gezamenlijk met mij gedragen, en zal ook hieraan zich niet onttrekken, niet waar?

B. Wees daaromtrent gerust, vriend, maar onder één voorwaarde.

A. En die is?

B. Dat gij ons nog die kernachtige regels van uwen CAMPHUIZEN laat hooren, die gij nog onlangs als eene treffelijke beschrijving der ware vergenoegdheid voor mij opzeidet.

A. O gaarne, ik kan ons gesprek niet beter besluiten.

Genoeg heeft niemand van de menschen,
Dan die, in 't aardsche doorgestreên,
En met zulks als hij heeft tevreên,
Gerust en stil, heeft wat hij wil,
Wil wat hij heeft, kan wat hij poogt en doet,
Doet wat hij kan, een heer van zijn gemoed.

HERINNERINGEN AAN EENE REIS NAAR STOKHOLM, TER GELEGENHEID VAN DE VERGADERING DER SCANDINAVISCHE NATUURONDERZOEKERS IN JULIJ 1842, DOOR J. VAN DER HOEVEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 711.)

Zevende Hoofdstuk.

Nog iets over Koppenhagen. Terugreis over Kiel en Hamburg.

Koppenhagen beviel mij nu nog meer dan te voren. Er is daar veel meer leven dan te *Stokholm*, en de stad zelve is, hoezeer in ligging met *Stokholm* niet te vergelijken, zeker fraaijer. De regte, breede straten in het noordoostelijke gedeelte der stad zijn over 't geheel met groote, hooge huizen versierd, en, behalve de groote nieuwe Koningsmarkt (*Kongens Nytorv*), is de Frederiksplaats, welke in het midden der vorige eeuw onder de regering van FREDERIK V is aangelegd, bijzonder schoon, eene achthoekige ruimte, welke met vier aan elkander gelijke paleizen omgeven en aan vier zijden open is, waarop vier regte straten uitloopen. Een standbeeld van FREDERIK V te paard uit brons, in 1768 door SALY vervaardigd, prijkt op het midden van die plaats op een marmeren voetstuk van 19 voet hoogte. Minder schoon is het standbeeld van CHRISTIAAN V, eveneens te paard, uit lood gegoten, 't geen op de nieuwe Koningsmarkt is op-

gerigt. Bij de nieuwe haven en vooral in de havenstad (*Christians Hav*) wordt men aan Hollandsche steden herinnerd. Het raadhuis in het westelijke gedeelte der stad, in 1815 voltooid, prijkt aan den hoofdingang met eene schoone rij van zuilen, en draagt op het frontispice dit opschrift: *Med Lov skall man Land bygge*, 't geen de woorden zijn, waarmede het Jutlandsche wetboek van 1240, door WALDEMAR II ontworpen, aanvangt, en die in eene Latijnsche vertaling dus luiden: *Legibus regna fundanda sunt.* Het koninklijk paleis *Christiansborg* is in 1830 voltooid en naar het plan van HANSEN opgetrokken op dezelfde plaats, waar het voormalige gebouw, in den brand van 1794 vernietigd, geplaatst was. Hoe schoon en imposant het ook is, zoo konden oude lieden, zich het vroegere herinnerende, er geen behagen in vinden, en in hunne lofspraken over het eerste deden zij mij aan den tempelbouw der onder ZERUBBABEL wedergekeerde *Joden* denken, toen vele der priesters en Leviten en hoofden der vaderen, die oud waren en het eerste huis gezien hadden, hun luid geween met de stemmen der juichenden en zich verblijdenden vermengden. De Koning bewoont dit paleis niet, maar een van de sedert dien brand tot gebruik des koninklijken geslachts ingerigte vier paleizen der Frederiksplaats.

In *Christiansborg* vindt men, in dertien ruime zalen in de bovenste *étage*, het koninklijk *Museum* van schilderijen. In *Koppenhagen* zelf verhaalden mij velen, dat deze verzameling meer uitgestrekt dan uitgezocht is, en ontrieden mij, dezelve bij den korten tijd mijns verblijfs te bezigtigen; anderen beweerden later, dat dit oordeel te ongunstig was. Een schoon sieraad van dit slot zal het *Thorwaldsche Museum* zijn, 't geen in een der vleugels van hetzelve werd ingerigt. In het hoofdgebouw van het slot aan de noordwestelijke zijde is het *Museum* van noordsche oudheden in zeven kamers geplaatst. Wij zagen hier eene groote menigte van steenen messen, bijlen, pijlspitsen, halssieraden van barnsteen, veelligt drieduizend jaren oud, kalender-staven en oude kerk-altaren van de dertiende eeuw. In gezelschap van Prof. KOLBECH, een' der Bibliothecarissen, bezigtigde ik de uitgebreide koninklijke boekerij, aan de zuidzijde van het *Christiansborger* slot. De geschreven catalogus bestaat uit bijkans 200 folio banden. De bibliotheek telt tusschen de drie- en vierhonderdduizend banden. Jaarlijks worden 7000

thalers tot aankoop besteed. In de groote benedenzaal, van 125 el lengte, staan theologische en letterkundige werken. Ook de schat van boeken uit de natuurlijke geschiedenis is zeer rijk.

Digt bij het *Christiansborger* slot ligt de beurs aan de haven, een zeer lang smal gebouw, met een' toren, wiens spits door vier om elkander geslingerde draken of slangen gevormd wordt. In de omgangen vindt men allerlei winkels, niet ongelijk aan de *Bazars* van *Londen*, doch minder prachtig. In de hoofdzaal hangt eene groote schilderij van den Deenschen historieschilder HÖIER, waarop CHRISTIAAN IV is voorgesteld, als jonge Prins, den beroemden sterrekundige TYCHO BRAHÉ op het eiland *Hveen* in 1592 bezoekende, en hem met eene gouden keten versierende. Daar onder de regering van dezen CHRISTIAAN IV de beurs gesticht is, en niemand den invloed van wis- en sterrekundige wetenschappen op zeevaart en handel ontkennen zal, komt mij het onderwerp aan deze plaats welgekozen voor, al wordt men dan ook daarbij onwillekeurig herinnerd, dat TYCHO BRAHÉ weinige jaren na dat hem gemelde onderscheiding te beurt viel, genoodzaakt werd zijn ondankbaar vaderland te verlaten.

Bij de Drieëenigheidskerk (*Kjöbmagergade*) is het *observatorium* boven een' ronden toren, dien men beklimt langs een' spiralen breeden opgang zonder trappen. De *Koppenhagers* zullen niet vergeten u te verhalen, dat PETER DE GROOTE, tijdens zijn verblijf aldaar in 1716, eenmaal met eene koets met vier paarden dezen toren op- en afgereden is. 't Geen mij meer trof, was de anecdote, die mij een Deensch geleerde verhaalde. PETER DE GROOTE met FREDERIK IV op dezen toren staande, vroeg hem, of, zoo hij beval een' zijner onderdanen van daar neder te storten, zulk een bevel zou worden opgevolgd? De Deensche Koning moest zulks ontkennen. »Mijne magt is grooter," antwoordde PETER. FREDERIK vroeg hem daarop, of hij op dien toren zich zou durven te slapen leggen met het hoofd op de knieën van een' zijner onderdanen? PETER aarzelde te antwoorden. »Dat zou ik gerust durven doen," hernam daarop de Deensche Koning; »mijn vertrouwen op mijne onderdanen is grooter."

Koppenhagen telt ruim 120,000 inwoners, en is derhalve, als hoofdstad van een rijk, 't geen slechts anderhalf millioen inwoners telt, (het eigenlijk *Denemarken* met *Slees-*

wijk) eene zeer volkrijke stad. De Universiteit alhier, in 1478 door CHRISTIAAN I opgerigt, telt thans tusschen 700 en 800 studenten. Wij hebben vroeger bij ons verblijf te *Kiel* opgeteekend, dat velen daar meenden, dat de Koppenhaagsche Universiteit te zeer boven die van *Kiel* bevoordeeld werd. Hier waren er weêr, die meenden, dat de onkosten der Kielsche Universiteit, bij het betrekkelijk geringe nut, dat zij sticht, wel konden worden uitgespaard en dat voor de kleine bevolking van het rijk eene enkele Universiteit volstaan kon. »Wanneer men echter bedenkt, (ik gebruik hier de woorden van den beroemden HAUSMANN, *Reise durch Skandinavien*, I. S. 24, omdat ik liefst een' vreemde laat spreken over een gevoelen, dat ook in ons land op de handelwijze der regering niet zonder invloed is gewees) wanneer men echter bedenkt, *dat het nut eener Universiteit zich niet alleen tot het onderrigt der studerende jeugd beperkt, maar het voordeel mede in rekening brengt, hetgeen eene goed bezette Universiteit voor de wetenschappen en daardoor voor de geheele menschheid stichten kan, hetwelk juist bij kleine Universiteiten het voornaamste voordeel is, bij eene in eene residentie of groote handelstad gevestigde daarentegen ligtelijk eene ondergeschikte waarde heeft;* wanneer men verder in het oog houdt, dat de Universiteit te *Kiel* menigen jongeling uit de Deensche Hertogdommen het studeren mogelijk maakt, die buiten staat zou zijn de veel kostbaarder Universiteit der hoofdstad te bezoeken; wanneer men eindelijk het voordeel berekent, dat de Hoogeschool van *Kiel*, niettegenstaande hare geringheid, voor de stad en de omliggende streken door vermeerdering van den omloop van geld aanbrengt; — dan moet men de humaniteit des Konings zegenen, die de groote offers niet ontziet, welke ter instandhouding der Kielsche Universiteit geëischt worden."

De Professoren zijn in vier faculteiten verdeeld. In de theologische faculteit heeft men drie gewone en twee buitengewone, in de regtsgeleerde vier gewone en een buitengewone, in de geneeskunde zes gewone en twee buitengewone, in de wijsgeerige acht gewone en elf buitengewone Professoren, in het geheel dus negenendertig, waarvan drieentwintig gewone. Onder de letterkundigen zijn OEHLENSCHLAGER en MADVIG algemeen bekend, en in die zelfde wijsgeerige faculteit is de beroemde OERSTED Hoogleeraar der Natuurkunde, die door eene der gewigtigste ontdekkin-

gen van den lateren tijd zijnen naam onsterfelijk gemaakt heeft; eene ontdekking, waardoor het geïsoleerd staand verschijnsel van het *magnetismus* met de algemeen werkende kracht der elektrieke vloeistof in verband gebragt werd. OERSTED had de goedheid mij zelf in de verzameling der natuurkundige instrumenten rond te geleiden, en de naald te toonen, waaraan hij het eerst in 1819 de schommeling en afwijking, door eene kolom van VOLTA voortgebragt, had waargenomen. Met de Universiteit is eene polytechnische inrigting verbonden, waarvan OERSTED Directeur is, en die in 1829 werd opgerigt. Hier is eene ruime werkplaats voor allerlei oefeningen, die onder een' afzonderlijken opzigter staat. Het theoretisch onderwijs wordt door OERSTED, ZEISE en FORCHHAMMER, allen Professoren der Universiteit, gegeven, en zekerlijk kan dergelijk onderwijs aan eene industrieschool of polytechnisch instituut niet volledíger of grondiger gegeven worden, dan wanneer het met eene Akademie verbonden is. Men kan dan van de leeraars, die daar onderwijzen, en van de werktuigen en verzamelingen, die daar gevonden worden, voordeel hebben; terwijl men, zoo men in een klein land, gelijk *Denemarken*, deze school van de Universiteit verwijderd had, zich met geringere hulpmiddelen en misschien ook met middelmatige onderwijzers zou hebben moeten vergenoegen.

Had ik in *Zweden* reeds met genoegen opgemerkt, hoe lofwaardig de ijver was, waarmede de hooge Regering den bloei der wetenschappen tracht te bevorderen, ik vond dit, en nog meer veelligt, in *Denemarken*. CHRISTIAAN VIII is zelf een beoefenaar der natuurkundige wetenschappen, en moet vooral in natuurlijke geschiedenis vele kundigheden bezitten. De beoefenaars der wetenschappen te beschermen en te vereeren, houdt hij voor een' der eersten zijner koninklijke pligten. Alles, wat den bloei der wetenschappen bevorderen kan, bevordert den roem zijner regering en van zijn land; daarop mag niet bezuinigd worden. OERSTED verhaalde mij daarvan merkwaardige voorbeelden. Op een verzoek om noodige gelden voor eene wetenschappelijke onderneming had hem een Minister toegevoegd: »Wij zijn wel een klein volk, maar *dumm wollen wir doch nicht werden*." Mij komen daarbij de woorden van GLEIM in het geheugen: »*Dumm machen lassen wir uns nicht*." Dat is de troost van een klein volk, dat zijne sterkte gevoelt! In het tegen-

woordig *Europa* verstikt men dien vrijen geest te dikwerf, en, alleen op materiéle belangen ziende, vergeet men, dat menschen nog iets anders zijn dan getallen. Die groote woorden van den geschiedschrijver VON MÜLLER mogen ook wij (een klein volk, even als de *Deenen*), ons wel gestadig herinneren: *Die grössten Dinge sind durch kleine Völker geschehen; sie bedurften der Anstrengung.* Door dien geest werden onze vaders groot, en *Nederland*, een naauwelijks zigtbare plek op de wereldkaart, trok aller oogen tot zich en verspreidde licht in het rijk der wetenschappen over den ganschen aardbol.

Een groot gedeelte van mijnen tijd bij mijn tweede verblijf te *Koppenhagen* besteedde ik aan het bezigtigen der ontleedkundige verzameling van ESCHRICHT, waarin een groote schat van voorwerpen aanwezig is, die op de walvisschen betrekking hebben. Het koninklijk museum van natuurlijke geschiedenis, in het jaar 1801 uit eene vereeniging van verschillende verspreide verzamelingen opgerigt, is in een voormalig grafelijk paleis in de *Stormgade* geplaatst. Prof. REINHARDT, wiens zoon, de Candidaat REINHARDT, op de vergadering te *Stokholm* geweest was en mij in *Koppenhagen* met verpligtende dienstvaardigheid rondgeleidde, woont bij deze verzamelingen. Men ziet hier vele Groenlandsche dieren, vooral visschen, die in andere Europesche Musea zeldzaam zijn. Bij REINHARDT bragt ik eenen aangenamen middag door in gezelschap van SCHOUW en HORNSCHUCH, en bezocht met den laatste ook nog den ijverigen Entomoloog WESTERMANN, wiens verzameling van vlinders en kevers door rijkdom der soorten en schoonheid der exemplaren uitmunt.

Ook het bij *Koppenhagen* gelegen dorp *Lyngby* werd door mij in gezelschap van Prof. MOLBECH bezocht, daar wij eene uitnoodiging hadden bij den Prof. in de regten K. R., welke aldaar zijn buitenverblijf heeft. Wij vonden eene kleine, bescheidene woning, eene hupsche, beschaafde familie en een ongedwongen onderhoud. *Lyngby* ligt in eene fraaije streek, anderhalf mijl ten noorden van *Koppenhagen*. Hier heeft men een meer, heuvelen, bosschen en velden en vriendelijke landhuizen van inwoners der hoofdstad. Hier kan men gelukkig leven; hier

»Nunc veterum libris, nunc somno et inertibus horis
Ducere sollicitae jucunda oblivia vitae."

Bij *Lyngby* ligt ook het eenvoudig lustslot *Sorgenfrie*, door CHRISTIAAN VIII als Prins bewoond en nog een geliefd verblijf des Konings, hoezeer het huis te klein is om een koninklijk gevolg te herbergen. In het park en de tuinen kan men vrij rondwandelen. Deze plaats is eene der meest bezochte plekken, waarin de inwoners van *Koppenhagen* zich 's zomers verlustigen. Reeds viel de avond, eer wij afscheid namen van onzen vriendelijken gastheer. Schoone zielen leert men eerst regt schatten, wanneer men hunnen omgang geniet in de vrije natuur, en waar de adem der frissche landlucht al het stof der stedelijke begrippen en beperkingen wegblaast. Er is dan in de vreugdo een ernst en in den ernst eene opgeruimdheid, die ons het leven onder nieuwe vormen vertoont, en wij verblijden ons, dat wij op Gods schoone aarde te midden van vriendelijke menschengestalten omwandelen.

Ik moest *Koppenhagen* verlaten, hoezeer ik het ongaarne deed. De reeds welbekende stoomboot, *Christiaan de achtste*, bragt mij naar *Kiel* terug. Stormachtig was de nacht; onder regen- en windvlagen kwamen wij te *Kiel*. Hier bleef ik met Prof. HORNSCHUCH tot den volgenden dag, met wien ik, toen het weder 's middags weder opklaarde, de schoone wandelingen langs de haven bezocht. De vorige bekenden, Prof. PFAFF, BEHN en RATJEN, werden weder opgezocht. In gezelschap van HORNSCHUCH bragt ik den volgenden middag bij BOIE door. Wij begeleidden onzen vriend tot aan de overzijde der haven, waar een rijtuig hem wachtte, waarmede hij naar een landgoed in *Holstein* vertrekken zou, om daar in eenen vriendenkring eenige dagen door te brengen, alvorens hij naar *Greifswalde* terug zou keeren. Gelijke stemming des gemoeds had ons aangetrokken, en, hoe kort de kennismakiug ook was, het afscheid was hartelijk en niet zonder smartelijk gevoel, dat echter door de gedachte, van door eenen goeden *genius* nog wel eens weder bij elkander gebragt te zullen worden, verzacht werd.

Van *Kiel* naar *Hamburg* werd mij de reize veraangenaamd door het gezelschap van den wakkeren Geneesheer HAGEL uit *Altona*, en in *Hamburg* bewees Prof. LEHMANN mij al die hulpvaardigheid, welke ik, bij de treurige berigten, die mij van huis waren toegezonden, zoo zeer behoefde, om mijne terugreis te kunnen bespoedigen.

En zoo heb ik weder op deze reis, gelijk zoo dikwijls

vroeger, vriendelijke, belangstellende, welwillende menschen aangetroffen, die, zoo ik naar mijne ondervinding oordeelen mag, overal te vinden zijn. Met meerdere liefde voor de wetenschap bezield, wier beoefening menschen aan elkander verbindt, als door de deelneming aan eene geheimzinnige broederschap; met dankbaarheid voor het voorregt, menschen persoonlijk te hebben leeren kennen en liefhebben, wier namen met eer in de wetenschap prijken en door geheel ons werelddeel met achting worden genoemd, keerde ik van deze, gelijk van vroegere reizen, tot mijn vaderland en tot mijne bezigheden weder. Van de treurige en hartbrekende gewaarwordingen, die mij daar wachtten, melde ik in deze herinneringen niet. Zij betreffen mij bijzonder, en zijn voor 't algemeen, waaraan ik deze aanteekeningen thans mededeel, van geen belang. Mogt slechts 't geen ik onder de levendige indrukken van het oogenblik opteekende, en hier wel niet in den vorm, maar toch in den ongetooiden stijl van brieven mededeelde, niet van alle belang ontbloot zijn! Mogt het onze landgenooten voor eenigen tijd verplaatsen bij volken, die, uit denzelfden grooten volksstam gesproten, ons in wetenschappelijken zin thans schijnen vooruit te streven! Ik kan het niet ontveinzen, dat het een bedenkelijk en bedroevend teeken is, dat men bij ons tegenwoordig oude godsdienstverschillen opwarmt, en aan vroegere vormen, ik weet niet welk heil, verbonden acht. Mogt men toch deze kleingeestigen met geen antwoord verwaardigen, die het licht der wetenschap zoo gaarne zouden uitdooven! Mogten alle mannen, die het met wetenschap en waarheid wèl meenen, in geslotene rijen zich moedig scharen tegen deze door eene zekere modezucht onzer dagen bij aanzienlijke standen, waar vroeger VOLTAIRE in de mode was, begunstigde en steeds stouter wordende vrienden der schemering, en, terwijl zij elke ware overtuiging van braven eerbiedigen, toch onbewimpeld toonen, wat waarde in hunne oogen die duisterlingen hebben! Niet regtzinnigheid kan *Nederland* redden, maar echte wetenschappelijke zin.

» *Dumm machen lassen wir uns nicht;*
» *Wir wissen, dass wir's werden sollen!*
» *Vernunft heisst das von Gott uns angesteckte Licht,*
» *Das sie auslöschen wollen!*
» *Wir wissen, dass wir dumm, dumm wieder werden sollen,*
» *Und werden's ganz gewiss mit Gottes Hülfe nicht!*"

HET HEILIGE GRAF TE JERUZALEM.

(*Vervolg en slot van bl.* 718.)

Wij zullen de reizigers, wanneer zij *Jeruzalem* zijn binnengetreden, niet op hunne wandelingen, en met name ROBINSON niet op zijne togten rondom de stad vergezellen. Wij zullen ook niet met hen blijven stilstaan bij plaatsen, welke nog slechts door overleveringen bestaan. Wij laten het den lezer vrij, met het boek van den een' of anderen reiziger in de hand, wiens verhaal hem het meeste uitlokt, hen naar verkiezing te volgen en van het verhaalde te gelooven zoo veel hij wil. Wij willen niet in het onzekere medezoeken, waar het huis stond, in een van welks zalen de Zaligmaker den laatsten maaltijd vierde en tot eene gedachtenis instelde. Men kan met geenerlei zekerheid de plek bepalen en aanwijzen, waar Hij den bangen zielenstrijd gestreden heeft. Konde men zelfs de plaats uitvinden, waar het snoodst verraad zijn beslag verkreeg, wij zouden er liefst niet heengaan. Wij zouden ook niet gaarne de wegen bewandelen, langs welke Hij werd heengeleid, om verhoord, bespot en veroordeeld te worden. De weg der smarte (*via dolorosa*) is uitgewischt op aarde; en wie zoude op *Golgotha* kunnen vertoeven?....

Maar laat ons de reizigers vergezellen, wanneer zij de plaats gaan opzoeken, waar de verheven Lijder van den laatsten strijd gezegd wordt uitgerust te hebben. Van welke gezindte de reiziger, die het heilige graf bezoekt, ook moge wezen, kan het wel anders, of deze plaats moet gewaarwordingen van eenen bijzonderen aard opwekken? De Hertog VAN RAGUSA zegt: »ook aan den ongevoeligsten mensch »deelen zich deze gewaarwordingen mede." — »Als ondanks »zichzelven," vervolgt de krijgsman, »is men genegen, »medegesleept door de gewaarwordingen van zijne geloofs»genooten, zich ook met hunne belangen bezig te houden, »die als de onze worden."

Dit ondervonden ook de Heeren POUJOULAT en DE LAMARTINE, van welke beide de laatste tevens eene korte beschrijving van het heilige graf geeft, zoo als het zich *thans* vertoont. Na in stilte eenige oogenblikken getoefd te hebben, voor de herinneringen, welke door afbeeldingen opgewekt worden, ging de laatste naar het inwendige der kerk,

waar een steen als ten omkleedsel verstrekt van het verblijf des doods. Het is in twee afdeelingen verdeeld. In de eerste zou nog de steen overgebleven zijn, op welken de Engelen gezeten zijnde, tot de zoekende vrouwen gezegd hebben: *Hij is hier niet; Hij is opgestaan.* In het tweede gedeelte is het eigenlijke zoogenoemde heilige graf; een sarcophaag van wit marmer, bekleedt de rots, waarin oorspronkelijk het graf uitgehouwen zou geweest zijn.

Steeds brandende gouden en zilveren lampen verlichten deze grot, waar ook bij voortduring wierook ontstoken wordt. Hierdoor wordt de lucht wel met geurigen, maar zoelen wasem vervuld. Ofschoon de Dichter het tot eene voorwaarde gesteld had, dat elk alleen in dit gedeelte van het heiligdom zoude gaan, opdat elk ongestoord, aan eigene gewaarwordingen en aandoeningen overgelaten, zich naar de mate van zijn geloof de groote gebeurtenis zoude kunnen herinneren, kan men hem toch in gedachte vergezellen. Hij legt althans bloot, wat in zijne ziel omging. Hij zegt wel, »men kan niet opschrijven wat men dan gevoelt," maar laat ons evenwel niet geheel onkundig van hetgeen hij gevoelde, toen hij, knielend en gebogen, voor of op den steen lag, van waar eens een wonder voor onze oogen is opgegaan. Hij bad voor allen, die met een' nog zigtbaren of reeds onzigtbaar geworden band met hem verbonden waren. Hij bad het laatste voor *zich*. Met regt smeekte hij God om het licht der *waarheid* in de plaats, waar Hij, die de *weg*, de *waarheid* en het *leven* is, eerst door zijn leven en daarna door zijnen dood, getuigenis van de waarheid had afgelegd. (*) God schijnt hem verhoord te hebben; veel van hetgeen in de ziel des Dichters tot nog toe *duister* was geweest, gelijk hij zelf zegt, scheidde zich en week voor het *licht*. Hij gevoelde zich als iemand, die, na lang een speelbal der winden en golven geweest te zijn en tegen stroom gedreven te hebben, in het gezigt van het strand in eene betere rigting geraakt. Het waren voor hem oogenblikken,

(*) *J'ai prié sur le tombeau sacré*, zegt de in vele opzigten met DE LAMARTINE overeenstemmende POUJOULAT, *qui vit accourir au moyen âge les nations de l'Europe et qui aujourd'hui encore est visité par des milliers de Chrétiens de l'Asie. A genoux devant le saint sépulcre, j'ai aimé Dieu et ma mère, de toute la puissance de mon âme.*

nog bedekt met de nevelen der aarde, die echter *eens* zullen optrekken. God had zijn hart en zijne gedachten gepeild. — Genoeg, noch hij, noch iemand der zijnen, die allen hem voorgegaan waren, verlieten deze plaats dan *met* een' traan in het oog.

Gaarne stemmen wij den Dichter toe, dat hier, aan *de* grens, waar denkbeeldig twee werelden elkander raken en zich scheiden, waar de oude als begraven ligt, en een *graf als* de wieg van de nieuwe wordt; dat deze plaats veelsoortige gedachten moet opwekken, zoowel bij den wijsgeer, *den* zedeleeraar, den geschiedschrijver, maar vooral bij den *Christen*, want deze laatste alleen kan door het geloof bevatten, waarom juist in het graf de overgang van eene *oude* tot eene *nieuwe* huishouding moest plaats hebben. Hij slechts kan bevroeden, waarom de *dood* een *ingang tot het leven* moest worden. Doch laat ons ook anderen volgen, *terwijl* zij, elk op zijne wijze, de plaats naderen, van welke, waar zij ook eens moge gestaan hebben, met regt ook nu nog kan gezongen worden:

»Hier rust Hij uit van al zijn lijden."

Maar niet alleen de bewegelijke verbeelding van den Dichter wordt bij dit graf in verrukking weggesleept; de Krijgsman, wiens hart onder het harnas verstaald kon geraakt zijn, en wiens gevoel, te midden van zoo vele bloedige veldslagen, welke hij onder den wereldveroveraar had te strijden, afgesleten en verstompt moest schijnen, hoe nadert hij deze plaats? Brengt hij zijnen degen ten offer op het graf van CHRISTUS? *Hij offert zijn hart!* Niet zoo overvloedig in woorden, als zijn voorganger, meldt hij slechts met weinige de gevoelens, die hem bezielden, toen hij de verschillende plekken bezocht, welke, in een klein bestek, aan zoo vele belangrijke punten, in de lijdensgeschiedenis van onzen Heer vooral, herinneren. »Wie zou te midden van dit heiligdom »koud en ongevoelig kunnen blijven?" — »Uit deze plaats," dus vervolgt hij, »stroomde het schitterend licht, hetwelk »de wereld moest verlichten (JOH. I: 4); van hier heeft zich »eene Godsdienst voortgeplant, gegrond op de verhevenste »zedeleer en op eenen geest van liefde en vrede, te voren »onbekend; eene Godsdienst, welke den mensch moet her»stellen in de plaats, hem door God bij de schepping aan-

»gewezen, en welke aan de zwakheid en het ongeluk dienst-
»baar moest worden. Het bloed van CHRISTUS heeft een
»nieuw tijdperk, eene nieuwe tijdrekening, eene nieuwe
»zedelijke wereld gegrondvest." En dat deze gewaarwor-
dingen niet voorbijgaande, niet de opwellingen van het oogenblik waren, blijkt duidelijk uit de stemming, waarin de Krijgsoverste *Jeruzalem* verliet, nadat hij, om den krijgs-man niet geheel te verzaken, vooraf nog het zwaard van GODFRIED VAN BOUILLON had in handen genomen, *met al den eerbied*, zoo als hij zegt, *welken de nagedachtenis van eenen Christelijken held verdient, die gedurende zijn leven zoo vele blijken van dapperheid en deugd, als van beleid gegeven had.*

»Christelijke lezers (hooren wij DE CHATEAUBRIAND zeg-
»gen) zullen vragen, wat *ik* ontwaarde bij het intreden in
»dit ontzagwekkend verblijf?" Ziet hier zijn antwoord:
»Zulks te beschrijven, is mij ondoenlijk. Zóó veel kwam
»mij te gelijk voor den geest, dat ik denzelven niet op
»eenig bijzonder denkbeeld kon vestigen. Bijna een half uur
»bleef ik geknield in het kleine grafkamertje, zonder de
»oogen van den grafsteen te kunnen afwenden. Een der
»beide geestelijken, die mij herwaarts geleidden, knielde
»naast mij, het hoofd voorover op het marmer gebukt; de
»andere las, bij lamplicht, uit de Evangeliën die plaatsen
»voor, welke op het graf betrekking hadden. Tusschen
»elk vers sprak hij een gebed uit. Dit alleen kan ik ver-
»zekeren, dat het gezigt dezer grafstede mij mijne zwakheid
»slechts deed gevoelen, tot op het oogenblik, dat mijn
»leidsman, met PAULUS, uitriep? DOOD, WAAR IS UW PRIK-
»KEL? GRAF, WAAR IS UWE OVERWINNING? Toen was het mij,
»alsof *dood* en *graf* hunne nederlaag, hier op deze plaats
»voltooid, met luider stemme bekenden."

Maar wanneer men ook in zulk eene stemming naar de plaats gaat, waar eens de Heer gerust heeft, en opgewekt is om te zitten aan Gods regterhand, kan men echter niet nalaten te vragen, wanneer men voor den Tempel staat, die gezegd wordt thans de begraafplaats te bedekken: heeft hier waarlijk eens de Heer den slaap des doods geslapen?

De Heer VON SCHUBERT, en ook VAN 'S GRAVENWEERT, houdt het er voor, dat het heilige graf nog op dezelfde plaats gevonden wordt, waar het van ouds gestaan heeft. De laatste zegt: »Ik aarzel niet, den *Golgotha* en de spe-

»lonk in de kerk als de kruisigings- en waarachtige be»graafplaats te erkennen." (3de D. bl. 27 en verv.) Traditie en JOH. XIX: 41 schijnen hem dit te bevestigen. Men zal weldra hooren, hoe ROBINSON hierover denkt, en zijne gedane nasporingen zetten aan zijne meening over dit alles veel gezag bij. De geleerde Dr. G. H. VON SCHUBERT, toen hij het doel zijner reis bereikt had, toen hij *Jeruzalem* had mogen binnenkomen, toen hij voor de kerk van het heilige graf stond, verlangde ook vurig binnengelaten te worden; maar hij kon zijn oogmerk niet dadelijk bereiken; de kerk was nog niet ontsloten, want tot nog toe bewaren de *Turken* de sleutels van dit heiligdom. Het is den Christenen slechts op zekere tijden vergund, binnen de kerk te komen. Maar die zich verwondert, hoe *Turken* de wacht houden aan deze plaats, hij wete, dat *verkeerde krakeelingen van menschen, die een verdorven verstand hebben*, aanleiding geven, dat de *Turken* den toegang tot het heilige graf *moeten* bewaken: zij moeten dikwijls door hunne zweepen den blinden ijver der zich onderling op eene onbehoorlijke wijze verdringende Christenen beteugelen. Dat het hier alles behalve geregeld toegaat, ja dat doorgaans alle eerbied verloren wordt, die in elk huis des gebeds behoort in acht genomen te worden, blijkt vooral ook uit hetgeen de Heer VAN 'S GRAVENWEERT hiervan zegt. In plaats van *stilte en* eerbied, vindt men daar een aantal menschen, meestal Christenen, die heen en weder woelen en over hunne belangen spreken, als de koopers en verkoopers in den ouden Tempel; kinderen, die spelen, zich vermaken en joelen als op de straat; bijna dagelijks eene Grieksche, Armenische of Roomsche processie, welke binnen de kerkwanden besloten moeten blijven, met banieren en reliquiën en beelden en plegtgewaden, aan het Heidendom ontleend, rondgaande; in één woord, *de wereld, zoo als zij is, tegenover de wereld, gelijk de Zaligmaker haar wenschte te hervormen.*

Gaarne zouden wij, met VON SCHUBERT, ons aansluiten bij hen, die de dienst in de kerk volgden; maar dit belangrijk reisverhaal is vertaald, en kan dus in onze taal in zijn geheel gelezen worden, terwijl de beschrijving te uitvoerig is, om overgenomen te worden, en tevens voor een uittreksel niet wel geschikt, van wege den eigenaardigen stijl. Wij zullen derhalve ook den nacht niet met hem, wakende in de kerk, boven het heilige graf doorbren-

gen. Eenig moet zeker zulk een doorgebragte nacht wezen, te midden van eenen tempel, te *Jeruzalem*, waar zoo vele herinneringen de ziel bezig houden! Eenen niet te beschrijven indruk moet de Godsdienstoefening maken, wanneer deze, te midden van den nacht, in onderscheidene talen en door verschillende tongen van Christenen gevierd wordt. Het oogenblik zal evenwel zielverheffender geweest zijn, toen de eerste lichtstralen uit het Oosten, na dezen nacht, door de vensters der kerk vielen. Zal het toen niet in de ziel van onzen reiziger geweest zijn, als *toen het begon te lichten, tegen den eersten dag der week?* Maar wij willen het onzen Lezeren overlaten, uit de pen des schrijvers met zijne eigene woorden te hooren, wat er gedurende dezen nacht in zijne ziel omging. Laat ons liever ook met deze reizigers in het graf vertoeven, dan ons in de reijen der zingenden mengen, die wel blijken van Godsdienstijver geven, maar toch door zinnelijke voorwerpen te verre afgetrokken worden van de stille aanbidding in *geest* en in *waarheid*, die den Christen het meest zoude voegen, op eene plaats, waar de heerlijkste vooruitzigten van de smartelijkste herinneringen niet kunnen gescheiden worden. Immers *moest de Christus niet deze dingen lijden en alzoo in zijne heerlijkheid ingaan?*

Von schubert heeft veel met deze weinige woorden uitgedrukt: »dat indrukken van vreugd en smart in het leven »gevonden worden, welke de ziel zoo geheel vervullen, dat »de mensch voor geene andere toespraak vatbaar is, maar, »wanneer deze oogenblikken voorbijgegaan zijn, en de ziel »rekenschap zou moeten geven, wat in haar omgegaan is, »de mensch zou zeggen: ik herinner mij niet, wat er in mij »omgegaan is." Het is mogelijk, dat bij sommigen de taal te arm is om te kunnen uitdrukken wat de ziel gevoelt, wanneer het hoogere haar geheel vervult, in tegenoverstelling van het alledaagsche. Bij anderen worden welligt zulke gewaarwordingen, die van boven zijn, als in het inwendige teruggedrongen, om aldaar tot eene betere toekomst bewaard te blijven, veilig te midden van het door omstandigheden noodzakelijke bejag der wereld.

Wij kunnen von schubert geen ongelijk geven, wanneer hij zegt: »Hoe weinig zou van dit alles het mijne gebleven »zijn, indien ik slechts uit eigene kracht gevoeld en ge»beden had, toen ik voor de eerste maal knielde en bad!"

Na deze allen gevolgd te zijn en gehoord te hebben, mogen wij den Landgenoot, van wien wij reeds gesproken hebben, niet vergeten. Wij nemen zijn verhaal omtrent het heilige graf in deszelfs geheel over, als zijnde kort en der overneming wel waardig. Wij doen dit te eerder, dewijl men niet nagelaten heeft hem te gispen, waartoe hier en daar wel eenige aanleiding was; maar wanneer iemands misslagen vermeld *moeten* worden, dan vordert toch ook de billijkheid, het *goede*, hetwelk bij eenen schrijver gevonden wordt, niet opzettelijk voorbij te zien. Heeft de schrijver, hetgeen niet te loochenen valt, zich hier en daar al te zeer gestreeld gevonden door vorstelijke beleefdheden, in het verblijf, waar CHRISTUS gezegd wordt gerust te hebben, of waar men althans de herinnering bewaren wil, gevoelde hij, met zijnen *dienaar*, *dezelfde behoefte aan de eindelooze barmhartigheid des Vaders*, in de verbeiding der *opstanding*, door CHRISTUS JEZUS den *boetvaardigen zondaar* toegezegd. »Bij »mijn eerste bezoek had een eerwaardig grijsaard, een *Armenisch* priester, de dienst verrigt, en hield de wacht bij de »heilige plaats; wij hadden geen woord meer gewisseld. Ik »ging voor, en bij dien aanblik rolden mij de tranen van de »wangen; doch ik wend mij om, en ziet, daar vind ik de »drie jongelingen, die mij vergezelden, een *Konstantinopolitaan*, een *Hollander* en een *Syriër*, een *Roomschgezinde*, »een *Protestant* en een *Grieksch Armeniër*, zonder onderlinge »afspraak, als door de Goddelijke majesteit van het oord ge»troffen, achter mij en met nedergebogene hoofden, geknield »en biddende. Nimmer zal ik dit oogenblik vergeten. Zoo »vereenigen zich dan alle gezindheden, die naar CHRISTUS »genoemd worden, in de aanbidding van dien Heiland, welke »den verwoesten tempel zijns ligchaams in drie dagen her»bouwde, en dood en graf aan zijne volgelingen leerde be»schouwen, niet als eene vernietiging van alles, maar als den »noodwendigen overgang tot dat betere leven, waar niet naar »de bekrompene en kleingeestige denkbeelden van laaghartige »en hartstogtelijke menschen, maar naar de eindelooze barm»hartigheid des Vaders, die in de Hemelen is, zal geoordeeld »worden, waar al het onregt en het gejammer onzer kleine »planeet zal ophouden, en de onsterfelijke geest, voor het »eindelooze geschapen, zich eenen trapsgewijzen werkkring »en een bestaan zal zien ontsluiten, waarvan wij hier den »voorsmaak zelfs niet kunnen vermoeden."

Zulk eenen diepen indruk maakt het bezoeken van deze plaats op mannen van eene verschillende geaardheid en uiteenloopende gevoelens, naar derzelver stand en betrekking in de maatschappij. Deze plaats zoude het evenwel ook op den minder gevoelige maken, indien slechts een welgeplaatst hart in zijnen boezem klopt, indien zijn geest voor eenigen indruk van iets hoogers vatbaar is.

Maar het is ook waar, wat zal *deze* plaats alleen, wat de nadering tot de rots, waarin het graf zoude uitgehouwen geweest zijn, afdoen, indien dit alles slechts eene opwinding voor een oogenblik ware, zonder een vast vertrouwen, op het Evangelie als op eene onwankelbare rots gegrond, dat wat gebeurd is, indien niet aan deze plaats, dan toch te *Jeruzalem*, waarachtig is? *Zoo wete dan zekerlijk het gansche huis Israëls, dat God hem tot eenen Heer en Christus gemaakt heeft, namelijk dien Jezus, dien gij gekruist hebt!* Wat zoude er van het angstig kloppend hart worden, zonder deze verzekering: *Vreest niet: Ik ben de eerste en de laatste: en die leve; en ik ben dood geweest en ziet ik ben levend in alle eeuwigheid.*

Uit deze plaats zijn zeker reeds vele verzuchtingen opgeklommen, en reeds sedert eenwen heeft men daarheen gestreefd, om haar te doen erkennen als die plaats, *waar alle volken zullen komen en U aanbidden.* En echter, in weerwil van de bewijzen, welke men meent gevonden te hebben, dat hier wezentlijk het graf van CHRISTUS geweest is, schijnen zij eene voldoende geschiedkundige zekerheid te missen, en het wordt zelfs waarschijnlijk, dat een naauwkeuriger onderzoek het vermoeden, door JONAS KORTE reeds in 1738 geuit, meer en meer bevestigen zal. De onlangs door EDUARD ROBINSON bewerkstelligde nasporingen, met veel naauwkeurigheid gedaan, schijnen tot de uitkomst te leiden, dat er geene stellige (positive) bewijzen zijn, noch voor de echtheid van het graf, noch voor eenige der meest beroemd geworden plaatsen door het lijden van onzen Heer (*). »Alle moeite daartoe, nu of nog immer aan te »wenden, zal te vergeefs zijn," zegt ROBINSON.

Ook hij was te *Jerusalem* gekomen met de hoop, om met

(*) »De regtplaats lag waarschijnlijk buiten de poort »aan een' der groote wegen aan de W. of N. zijde; mis»schien wel aan dien naar *Joppe* of *Damascus*."

eenige zekerheid te zullen ontdekken, hetgeen hij vurig gewenscht had te mogen vinden. Slechts één ding vond hij letterlijk vervuld: het uitgesproken vonnis over *Stad en Tempel;* zoo letterlijk vervuld, dat slechts eenige steenen (*), waarschijnlijk van de hoogste oudheid, en die dan meermalen getuigen van het verval van den Tempel en de Stad geweest zijn, als de enkele overblijfsels te beschouwen zijn, om aan te wijzen, dat daar één's die merkwaardige Stad stond.

En dit blijft ook nu nog een merkwaardig punt in de geschiedenis, eene belangrijke plek voor hen, die wel niet meer naar *Jeruzalem* komen, om juist op den *berg* of *daar* te aanbidden, maar die zich toch diep getroffen gevoelen op de plaats, waar de voorzeggingen der eeuwen vervuld zijn, om den Heer als den Zaligmaker der wereld te belijden en daarbij zijnen dood te gedenken.

Wij zijn hen gevolgd, die ter plaatse, waar JEZUS eens zonde geroat hebben, hunne gewaarwordingen uitgestort hebben. Wij hebben ze vernomen. Laat ons ook, met stillen ernst, den gemoedelijken ROBINSON vergezellen, op den eersten dag der week, na het feest der verrijzenis, naar eene opperzaal in een huis te *Jeruzalem*. Hij kon niet in de gewaarwordingen deelen van hen, die het graf binnentraden. (†) In eene opperzaal van dit huis, (§) afgezonderd voor het gemeenschappelijk gebed, vergaderden eenige der te *Jeruzalem* aanwezige Christenen. Onder deze waren elf bedienaars van het Evangelie, en tien van hen behoorden in *Amerika* te huis. Zij allen zaten aan, om, onder de teekenen van brood en wijn, den dood des Heeren te geden-

(*) Deze steenen schijnen zoo oud, dat zij tot den tijd van HERODES kunnen behooren, indien ze niet reeds van dien van SALOMO afkomstig zijn. ROBINSON bevond de lengte van een' dezer steenen te zijn vierentwintig voeten, de breedte zes en de hoogte drie voeten.

(†) ROBINSON zegt, dat zelfs de monniken het slechts voor eene navolging houden. »*Aber in der Stad des Höchsten zu seyn, sie entweihet zu sehen, während der stolze Muzulman mit hochmüthiger Verachtung darauf herab sieht, alles dies erregte in meiner Seele eine unerträglich schmerzliche Empfindung, und nie besuchte ich diesen Ort wieder.*"

(§) Het behoorde aan den Heer WHITING, een te *Jeruzalem* gevestigd Zendeling.

ken, en zijne liefde door de instelling van dezen heiligen maaltijd te verkondigen. Waarschijnlijk was dit, sedert dat de Heer zijn avondmaal had ingesteld, de talrijkste vergadering van Protestanten van verschillende kerkgenootschappen te *Jeruzalem* gehouden, *eendragtelijk, het brood brekende.* Ook zij *aten te zamen met verheuging in eenvoudigheid des harten.* Allen namen deel aan deze heilige plegtigheid, in *de Stad*, misschien niet verre van *de plaats*, waar zij in den gedenkwaardigsten nacht werd ingesteld, en in het gezigt van den Olijfberg. Protestanten, tot verschillende gezindten behoorende, beleden hier *éénen Heer, één geloof, éénen doop, éénen God en Vader van allen.*

Met weinige maar krachtige woorden, schildert ROBINSON, de deelgenoot aan dezen geheiligden disch, zijne gewaarwordingen. *Plaats, getal, plegtigheid*, zegt ROBINSON, alles maakte den diepsten indruk, en wijdde dit uur tot een, onvergetelijk voor het geheele leven. De gedachte, dat dit de eenigste maal in mijn geheele leven zou zijn, dat ik hier ter plaatse deze gunst deelachtig mogt worden, verwekte in mijn inwendige eenen niet uit te spreken plegtigen indruk.

Maar, zal ROBINSON waarschijnlijk niet tot *Jeruzalem* wederkeeren, mag het voorregt, deze gedenkwaardige Stad binnen te treden, slechts weinigen te beurt vallen, het *Jeruzalem, dat boven is, dat vrij is*, staat open voor allen, die de zaligheid in geenen anderen zoeken, dan die genoemd wordt de CHRISTUS! Want CHRISTUS *heeft ook eens voor de zonde geleden, hij regtvaardig voor de onregtvaardigen, opdat hij ons tot God zoude brengen, die wel is gedood in het vleesch, maar levend gemaakt door den Geest.*

DE SCHAT, OF DE JONGE BLINDE.

In een der westelijke Departementen van *Frankrijk* leefde, in het begin der omwenteling, een rijk bemiddeld heer, goed, liefdadig en bemind bij allen, die men te dier tijd zijne *vassalen* noemde, maar in het land bekend als iemand, zeer gehecht aan adellijke voorregten, en bijgevolg blootgesteld aan de aanvallen van alle nieuwigheidszoekers en van hen, die zijne fortuin, zijnen rijkdom en het geluk, waarin hij deelde, met nijdige oogen aanzagen. In dien tijd van woede der hartstogten was benijden haten, en op middelen bedacht

zijn, om den rijke zijnen schat afhandig te maken, ten einde dien zichzelven toe te eigenen. Hierop doelden ook zekere personen, naburen van den Graaf DE VALBELLE, naijverig op de onderscheiding en toegenegenheid, die men hem toedroeg, meer buiten twijfel voortspruitende uit het bezit zijner deugden, dan uit dat zijner rijkdommen.

De staatkundige gezigteinder verdonkerde van dag tot dag, en het regende uit het geheele district van aanklagten tegen den genoemden Graaf. Daar hij het lot vooruitzag, dat allen wachtte, die men voor verdacht aanteekende, had hij zijnen zoon, destijds twaalf jaren oud, naar eene der steden van *Duitschland*, het digtst aan de *Fransche* grenzen gelegen, doen vertrekken, onder voorwendsel van daar zijne opvoeding te voltooijen. Wat hem betrof, hij was op zijne landgoederen gebleven, om eenige zaken in orde te brengen, om eenige afgelegene eigendommen te verkoopen en te gelde te maken, ten einde hierdoor zijn bestaan en dat van zijnen zoon meerdere zekerheid te geven in eene plaats, waar hij zich geruster dan in zijn geboorteland zou kunnen ophouden.

Geslaagd zijnde in den verkoop van verscheidene gedeelten zijner goederen, had de Graaf DE VALBELLE vele gelden bijeengezameld, die, gevoegd bij de sommen, door een wijs beheer verkregen, hem een vermogen deden bezitten van meer dan driemaal honderdduizend francs in goud en zilver. Daar het papieren geld in omloop werd gebragt, gaf deze omstandigheid aan dien schat eene nog grootere waarde; en daarom was de Graaf, die het onweêr reeds boven zijn hoofd meende te hooren losbarsten, van gedachten, dat hij dit belangrijk gedeelte van zijne fortuin niet bij zich houden moest, daar het te avond of morgen eene prooi van woede en plundering worden kon.

De Graaf, als welafgerigt en dapper jager, kende zeer juist het plaatselijke der bosschen in de omstreken van zijn kasteel. Hij had eene zeer digtbewassen plaats ontdekt in een woud, twee mijlen van zijne goederen gelegen. In het midden van een zwaar kreupelbosch, vol dorenachtige struiken, verhief zich een honderdjarige eik van eene ongemeene dikte, maar die, door den bliksem getroffen, de bovenste takken, welke zijne kroon uitmaakten, had verloren, en nu niet anders vertoonde dan een ontbladerde tronk, uitgehold door regen en gewormte, en door klimop en duizende in-

sekten zoodanig bedekt, dat de stam van den boom niet meer te onderkennen was.

Menigmaal had de Graaf DE VALBELLE de natuurlijk woeste plek bewonderd, zonder ooit te kunnen denken, dat dezelve voor hem nog van eenig nut zou zijn. Zwanger gaande met de gedachte, om zich van het geld te ontdoen, dat hij in zijne koffers minder veilig dacht, kwam hij op het denkbeeld van den ouden eik zijnen geheelen schat toe te vertrouwen. Zelf echter in den nacht zulk eene belangrijke som weg te voeren, scheen hem niet mogelijk, en dus besloot hij, eenen ouden getrouwen bediende, wiens eerlijkheid, braafheid en gehechtheid hem van jaren her reeds bekend waren, in het geheim te nemen; en het uur, om het ontwerp des nachts uit te voeren, werd bepaald. Twee stevige valiezen werden met geldzakken en rollen gouds gevuld, en, in eene zeer zelden bezochte achterplaats van het kasteel, waarvan de uitgang naar het bosch geleidde, achter op eene cabriolet geladen. De Graaf en zijn getrouwe AMBROSIUS maakten alleen de toebereidselen, terwijl de bedienden van het kasteel met andere bezigheden waren belast, en om middernacht bragt de cabriolet, door een sterk paard voortgetrokken, den Graaf en AMBROSIUS tot aan de grens van het bosch.

De maan verlichtte nu een dan de streek, waar niet het minste gerucht de stilte voor een oogenblik stoorde. De twee reizigers klommen van het rijtuig, laadden de twee valiezen af, en verborgen een van dezelve in eenig kreupelhout, en, na de cabriolet op eene plaats gebragt te hebben buiten het schijnsel der maan, bonden zij het paard aan eenen boom, en droegen, ieder aan een handvatsel, het nog niet geborgen valies weg. Zij bereikten, na een half uur gaans, de plek, die aan den Graaf zoo wel bekend was. Hijgende en bezweet, hielden zij een oogenblik stil, om adem te halen. De Graaf vermeende eenig geschuifel in de bladeren te hooren, en waarschuwde zachtkens AMBROSIUS, die, na geluisterd te hebben, niets vernemende, zeide, dat welligt het leger van een haas hier in den omtrek was, en het dus wel een dezer beesten, of eenig ander wild, konde wezen, dat dit gerucht veroorzaakt had. Dit zeggende, hield AMBROSIUS zich met handen en voeten aan het klimop vast, hetwelk den eik bedekte, geraakte boven op den tronk, en, met een' langen stok de diepte peilende, bemerkte hij,

dat de inwendige uitholing, zich verlengde tot aan de wortels van den boom, en dat zij meer dan genoegzaam was, om het pand te bevatten, dat men haar wilde toevertrouwen. De Graaf tilde nu het valies op, en AMBROSIUS, het tot zich trekkende, liet het zachtkens in het hol van den eik nederzakken. Uit het doffe geluid, dat het valies, bij het op den grond komen, hooren deed, begreep hij, dat het op eene plek van mos en gedroogde bladeren was nedergekomen, en het alzoo ook voor alle scheuren of schaden geheel was bewaard gebleven. Dit eerste welgelukt zijnde, spoedde zich nu de Graaf en zijn bediende, om het andere valies te halen, dat zij aan den ingang van het bosch hadden achtergelaten. Zij vonden het op de bepaalde plaats, en haastten zich, om het naar den eik te brengen, ten einde het op dezelfde wijze, als met het vorige was geschied, in den ouden boom eene plaats te geven.

Dit verrigt hebbende, hief de Graaf de oogen ten hemel, en zeide, vol godsdienstig gevoel: »Nu, mijn God! geschiede, wat uw wil over mij heeft beschikt! Ziedaar het bestaan van mijn' zoon verzekerd, en wanneer ik mede een slagtoffer van de woelingen des tijds mogt worden, en gij, mijn AMBROSIUS, mij zult overleven, dan kunt gij, na het bedaren van de staatsstormen, hier met mijnen zoon terugkeeren, en hem den schat ter hand stellen, dien ik aan uwe braafheid en de hoede des hemels toevertrouwe."

AMBROSIUS, tot tranen toe bewogen, zoo wel door het vertrouwen, dat zijn heer in hem stelde, als door de duistere voorgevoelens, die hij over zijn eigen lot uitte, kon niets anders doen dan hartelijk de hand vastklemmen, die de Graaf hem toereikte; terwijl beiden zich weder in stilte op den weg begaven, die hen naar den uitgang van het woud leidde. Aldaar vonden zij paard en rijtuig terug, en in minder dan een uur tijds waren zij op het kasteel teruggekomen, zonder dat iemand iets van hunne afwezigheid had opgemerkt.

Ondertusschen waren er bij de geheime verrigtingen van voorzorg en vaderlijke bekommering getuigen geweest. Het flaauwe gerucht, dat de Graaf DE VALERLE had gehoord, was niet veroorzaakt geworden door een haas, zoo als AMBROSIUS meende. In die tijden van goddeloosheid en verzaking van alle beginselen waren er echter nog stillen en godsdienstigen in den lande, gehecht aan het geloof en de

eerdienst hunner vaderen, die allen hoon, alle gevaar en vervolging trotseerden, om de inspraak van hun geweten ongehinderd op te volgen. In het dorp, waar de Graaf DE VALBELLE woonde, leefde een behoeftig man, die als hoefsmid, zoo veel mogelijk, in zijn levensonderhoud voorzag. Bij de geboorte zijner dochter had hij zijne vrouw verloren, en JACQUES NOIROT (dit was zijn naam) was niet hertrouwd, maar had het voornemen opgevat, om zijne dochter op te voeden, zoo als hare moeder zou hebben gedaan, indien God haar in het leven gespaard had. Met geitenmelk werd de kleine MARIA gevoed, en dag aan dag werd zij lieftaliger en ontwikkelde zich al meer, tot belooning der zorgen, die haar vader, zoo onvermoeid, aan haar besteedde.

Zoo lang MARIA nog klein was, nam NOIROT een kind van het dorp, om den blaasbalg der smederij te trekken; maar toen zijne dochter den ouderdom van zeven jaren had bereikt, leerde hij haar den blaasbalg hanteren, en de kleine kweet zich verwonderlijk wel van deze niet ligte taak. NOIROT kon daardoor de drie stuivers bezuinigen, die hij dagelijks aan zijn' kleinen blaasbalgtrekker geven moest.

Alles ging in de schamele stulp rustig voort, en NOIROT won door zijnen arbeid wat hij behoefde, want zuinigheid en het blijmoedig dragen van ontberingen waren karaktertrekken van dezen eerlijken en bráven man. Zijne vaderlijke teederheid werd echter op eene zeer harde proef gesteld. Op zekeren dag, dat hij bezig was de as van een wiel te smeden, vlogen er van onder den hamerslag eenige brandende ijzeren splinters niet alleen in het aangezigt van MARIA, maar kwetsten gelijktijdig hare beide oogen. Op het luidkeels geschreeuw van het kind liep NOIROT naar haar toe, nam haar op den arm, en zag, als wanhopig, dat het gloeijende ijzergruis hare oogen had geraakt en het arme kind naar alle waarschijnlijkheid blind zou zijn. En inderdaad, gedurende drie dagen en nachten had de ongelukkige kleine hevige koorts en was ter prooije aan de ondragelijkste pijnen. Hare kreten verscheurden het hart des vaders, en in zijne vertwijfeling deed hij de gelofte van, met het kind op den arm, te voet te zullen gaan naar de kapel de *Notre-Dame-des-Sept-Douleurs*, gelegen op een' berg, zes uren van het dorp, waar hij woonde. Toen de oogen van MARIA minder pijnlijk begonnen te worden, dacht JACQUES NOIROT er aan, om de voorgenomen bedevaart ten

uitvoer te brengen. MARIA begon de oogleden eenigzins te openen, maar een witachtig vlies bedekte de oogappels en onderschepte het licht: de arme MARIA was blind!

NOIROT zamelde het weinige geld, dat hij, als de vrucht zijner spaarzaamheid, bezat, bijeen. Hij vertrouwde de voedstergeit aan eenen buurman, stak wat brood, kaas en vruchten in zijnen reiszak, hing de gewijde rozenkrans, die hare moeder had toebehoord, aan den hals van MARIA, en, haar op den arm nemende, begaf hij zich, bij het ondergaan der zon, op weg, eensdeels om niet anders dan bij nacht te reizen, ten einde de brandende zon MARIA niet zoude nadeelig zijn, anderdeels om daardoor de ontmoeting voor te komen van ligtzinnige spotters, die, ziende hem zijne vrome bedevaart volbrengende, hem welligt voor een' dweeper houden, en hem als een werktuig der geestelijkheid aanklagen konden.

NOIROT bragt twee volle dagen op de reis door. Hij vond de kapel van hare sieraden en rijk aangebragte offers geheel ontdaan. Het gewijde beeld echter, eenvoudig van hout, was bewaard gebleven voor de roofzieke plunderzucht der omwentelingsgezinden en stond nog ongeschonden op deszelfs verwoeste altaar. Vol geloof en hoop stortte NOIROT zijne verzuchtingen uit.

Een arme kluizenaar, bevangen door de vrees van zijn kloostergewaad voor een wereldlijk kleed te zullen moeten verwisselen, was bewaarder geworden van de eertijds zoo druk bezochte, nu zoo eenzame kapel. Hij gaf eene schuilplaats aan NOIROT en zijn kind, herbergde hen een' dag in zijne kluis, en, na een gering godsdienstig offer ontvangen te hebben, liet hij hen vertrekken met de woorden: »Geloof en hoop!"

Wij hebben aangemerkt, dat NOIROT in den nacht reisde. Tot zijnent terugkeerende, trok hij het bosch door, waar de Graaf DE VALBELLE en AMBROSIUS bezig waren met het verbergen van hunnen schat. Terwijl hij nu zoo laat in den nacht in het bosch hoorde stappen en praten, dacht de arme NOIROT niet anders, of hij was in de handen van eene bende roovers gevallen, en, hoewel hij niets van eenige waarde voor de dieven bij zich had, meende hij toch, dat zij het hem als eene misdaad zouden kunnen aanrekenen van hen ontdekt te hebben, en verborg zich dadelijk met zijne MARIA, op de afgelegenste plek, eenige schreden van den

gekloofden eik. Hij legde het kind het diepste stilzwijgen op, en naauwelijks had hij zich in het kreupelhout verscholen, of hij zag den Graaf en AMBROSIUS, bij het licht der maan, naderen, hunne valiezen in den boom nederlatende en ze bedekkende met mos en verdorde bladeren. Eene kleine beweging van MARIA werd door den Graaf DE VALBELLE gehoord; maar, daar het gerucht zich niet herhaalde, zette hij zijne verrigting voort, van welke de minste bijzonderheid door NOIROT gezien en door MARIA gehoord werd.

Ziedaar nu JACQUES NOIROT bezitter van een in alle opzigten hoogstbelangrijk geheim; hij weet, dat de Graaf DE VALBELLE aanzienlijke schatten verborgen heeft, om de terugkomst van zijnen zoon en eene betere orde van zaken af te wachten. In de oogen van de nu regerende partij was dit eene misdaad. Het buiten omloop stellen van baar geld, het in handen van vreemden te geven, of te begraven, was een dier feiten, die de ongelukkigen, aan wie men ze, regtens of onregtens, te last legde, niet zelden naar het schavot sleepten. Hoe het zij, NOIROT, ware hij minder godsdienstig en braaf geweest, kon in den staat van behoefte, waarin hij verkeerde, gemakkelijk in verzoeking zijn gekomen, om zich, gedeeltelijk of geheel, den schat toe te eigenen, van welken een ongehoord toeval hem het bestaan had aangewezen. Hij deed het niet. Neen! zeggen wij liever, tot lof en eere van den regtschapen man: deze strafbare gedachte kwam niet eens bij hem op. Na het vertrek van den Heer DE VALBELLE en AMBROSIUS herstelde hij zich eenigermate van de ontsteltenis, waarin hij gebragt was, nam vervolgens zijn kind op den arm, en bereikte weldra zijn dorp, waar hij met het aanbreken van den dag aankwam.

Inmiddels breidde zich het schrikbewind over geheel *Frankrijk* uit, en ieder dag vergrootte de lijst der slagtoffers, die met hun bloed hunne gehechtheid aan hunne beginselen verzegelden. Het duurde niet lang, of de Graaf DE VALBELLE werd gevat en voor de revolutionaire regtbank gebragt. Rijk, van adel, vader van eenen uitgewekene, godsdienstig en braaf, dit was genoeg ter uit den weg ruiming van eenen man, die sedert twintig jaren de weldoener zijner dorpelingen en een voorbeeld van den adelstand heeten mogt. Acht dagen waren naauwelijks, na de gevangenneming van den Graaf verloopen, of de *Moniteur* kondigde

zijnen dood aan, op den 16 van *Messidor*, het tweede jaar van de Republiek, een en onverdeelbaar....

Het vernemen dezer schrikwekkende tijding vervulde de harten van al de bewoners van het dorp, dat den Graaf DE VALBELLE had toebehoord, met droefheid en angst. Zij beminden hunnen heer als een' vader, maar de vrees, in die gruwzame dagen sterker dan de dankbaarheid, sloot hunne lippen, en voor niets ter wereld zouden zij de minste blijken hebben gegeven van de smart, die aller ziel zoo pijnlijk griefde. Men sprak den naam van den Graaf zelfs niet eens meer uit, en een vreemdeling, in het dorp komende, zou bezwaarlijk hebben kunnen te weten komen, aan wien het kasteel had toebehoord, welks poorten en vensters alle gesloten waren, en waarin zich thans geene menschelijke stem meer hooren deed. Al de bedienden waren vertrokken, en AMBROSIUS, die alleen was gebleven, verscheen nimmer buiten hetzelve.

In eene schamele hut hielden zich echter nog twee goede en meêlijdende harten dikwijls bezig met in stilte de deugden en het ongeluk van den goeden, niet meer in leven zijnde, landheer op te sommen, en met gebeden ten hemel op te zenden voor de zaligheid zijner ziel en voor het behoud van zijnen zoon. Ook de jeugdige MARIA had den boom in het woud en den schat, dien hij verborg, niet vergeten; maar ter naauwernood durfde zij een woord over dit onderwerp reppen, uit vrees van door een' kwalijkgezinde beluisterd te zullen worden, die, bij ontdekking van den schat, denzelven zou wegvoeren en, zoo het heette, aan de natie ter hand stellen.

Weldra werden het mobilair van het kasteel en het kasteel zelf verkocht, als ook de heerlijke goederen en al de eigendommen van den Graaf DE VALBELLE. Een kruidenier, uit eene kleine stad in de nabijheid, kocht hetzelve, en liet het sloopen, om die afbraak te verkoopen, die den prijs van den aankoop ruim vergoedde.

In deze neêrdrukkende omstandigheid kwam AMBROSIUS te voorschijn, maar verzwakt en ziekelijk, eenige maanden slechts het verlies van eenen heer overlevende, dien hij gedurende zijn leven met de meeste zorg, getrouwheid en toegenegenheid had gediend. Er bleven dan nu geene getuigen meer over van het pand, aan den boom in het woud toevertrouwd, behalve NOIROT en de jeugdige MARIA; maar wel-

dra, helaas! was het arme blinde kind het eenige levende wezen, dat het aandenken hiervan konde bewaren. Haar vader, door eene hevige ziekte, het gevolg van zwaren arbeid, aangetast, stierf, na eenige dagen lijdens, en verliet het leven onder het hartverscheurend bewustzijn van zijne blinde dochter over te laten aan de zorg van eene aanverwante, eene vrouw van een zeer somber karakter, gemelijk en lastig, en weinig geschikt om het leven eener arme wees te veraangenamen. Een der laatste woorden van JACQUES NOIROT was geweest: »MARIA, denk aan God, aan uwen vader, en aan den eik in het woud!" Na deze woorden, alleen begrijpelijk voor zijne dochter, blies hij den laatsten adem uit.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

ONDERSCHEID TUSSCHEN DEN FRANSCHMAN EN DEN ENGELSCHMAN.

Door LYTTON BULWER.

Men kan de verschillende soort van nationale ijdelheid der bewoners dier beide landen best leeren kennen, door de lofredenen, welke de *Franschman* verspilt over *Frankrijk*, te vergelijken met de sarkastische bitterheid, waarmede de *Engelschman* over zijn land spreekt.

Eenige maanden geleden deed ik eene reis naar *Parijs*. Ik ontmoette er eenen Franschen Marquis, behoorende tot de legitimisten: hij sprak met mij over den tegenwoordigen staat van *Parijs*, met de tranen in de oogen. Ik dacht het wellevend te zijn, zijne gevoelens toe te stemmen; ik zag echter aan zijn gelaat, dat hij meende beleedigd te zijn. »Intusschen, Mijnheer," zeide hij, »onze gedenkteekens zijn heerlijk!" — »Ik beken het." — »Wij hebben ontzettende vorderingen in de beschaafdheid gemaakt." — Er was geen reden dit tegen te spreken. — »Onze schrijvers zijn de grootste schrijvers van de wereld." — Ik zweeg hierop stil. — Eindelijk: »Welk een ellendige luchtstreek is de uwe, vergeleken bij die van *Frankrijk!*"

Ik keerde naar *Engeland* weder, met eenen *Franschman*, die twintig jaren vroeger ons land bezocht had; hij bewonderde de verfraaijingen, welke hij in *Londen* opmerkte. Ik bood hem een' onzer vaderlanders aan. Welk eene schoone

straat is de *Regent-street!* riep de *Franschman*. — Bah, Sir! hout en steen! antwoordde de Patriot. — Ik wenschte wel de discussiën van het Parlement bij te wonen, zeide de *Franschman*. — Het is der moeite niet waard, Sir! zuchtte de Patriot. — Ik wil toch uwen staatsmannen de eer gegeven hebben, die hun toekomt. — Babbelaars! Ik verzeker het u. Tegenwoordig bezitten wij niets groots. — Waarlijk! dat verwondert mij; ik hoop echter toch uwe auteurs, uwe geleerden te zien. — Inderdaad, Sir, hernam de Patriot deftig, ik geloof niet dat wij er één hebben. — De beleefde *Franschman* stond een oogenblik als verstomd; toen zich herstellende, zeide hij, een snuifje nemende: Ondertusschen gij behoort tot eene groote, zeer groote natie. — Dit is ontegenzeggelijk, hernam de *Engelschman*, zich trotsch oprigtende.

Dus is de *Engelschman* toch trotsch op zijn land; maar waarop dan eigenlijk? Op zijne gedenkteekenen? Hij bezoekt ze nimmer. Op zijne wetten? Hij berispt ze onophoudelijk. Op zijne staatslieden? Volgens hem zijn het kwakzalvers. Op zijne schrijvers? Hij kent hunne werken naauwelijks. Maar hij is om eene voldingende reden trotsch op zijn land: het heeft *hem* voortgebragt!

MIDDEL VAN FINANCIËLE VERBETERING.

In de vorige eeuw deed in *Frankrijk* zekere Heer D'ELBÉE den voorslag, om de toen zoo algemeene zucht der dames, om zich te blanketten, op de volgende wijs als een middel ter stijving van de schatkist te bezigen. Blanketsel, zeide hij, is voor duizenden eene behoefte geworden. Elke actrice verbruikt jaarlijks, door elkander genomen, 50 potjes van dit smeersel. Voegt men hierbij hetgeen de dames van adel, de vrouwen en dochters der financiers en der gegoede burgers bezigen, zoo kan men veilig op een jaarlijksch verbruik van ruim twee millioenen potjes rekenen. Als men nu voor het verkoopen van blanketsel een uitsluitend privilegie wilde verleenen, zoo kon men elk potje, dat drie livres kost, aan eene belasting van 25 sous onderwerpen. Dit zou, na aftrek der kosten van invordering, eene zuivere inkomst van twee millioenen opleveren, met welke men dan, zoo men wilde, de nageblevene behoeftige gezinnen van verdienstelijke officieren zou kunnen ondersteunen.

DE EERSTE AARDAPPELEN IN DUITSCHLAND.

JOHANNES MATTHAEUS, Hoogleeraar der Geneeskunde te *Herborn* omstreeks het jaar 1621, heeft de eerste aardappelen in het *Nassausche* gepoot. Hij had die uit *Engeland* ontvangen en behandelde ze als een tot sieraad bestemd gewas, hetwelk hij daarom ook in een' pot voor zijn venster ten toon stelde. Toen nu de dochter van een aanzienlijk burger der stad, juist ten tijde dat de plant haren bloesem ontwikkeld had, bruiloft zou houden, verzocht haar vader om deze zeldzame bloem tot tooisel der bruid. MATTHAEUS gaf ze, en het lieftallige bruidje droeg de aardappelbloem aan haren boezem. In het jaar 1630 wist men reeds eenigzins beter, waartoe het gewas dienstig kon zijn. »Toenmaals," zoo als een gelijktijdig schrijver verhaalt, »aten de Edelen de knollen van het *solanum tuberosum* op het dessert, omdat zij nog zeer zeldzaam waren."

NISKEND NUT VAN SOMMIGE DIERSOORTEN.

De Heer BRODLEY heeft, in een klein geschrift, bewezen, dat een paar musschen, om hunne jongen te voeden, wekelijks ongeveer 400 rupsen dooden. Hieruit volgt, dat deze bijna overal vervolgde dieren meer nut dan schade doen. Hetzelfde is misschien, in zekere mate, met de mollen het geval. Ook de veldduiven heeft men in *Schotland* met opzigt hiertoe gadegeslagen, en tot opzettelijk onderzoek in elk jaargetijde geslagt. Zelfs in den zaai- en in den oogsttijd vond men in hunne kroppen slechts ter naauwernood voor de helft korrels graan. Drie vierde deelen van het jaar voeden zij zich met onkruidzaden, wurmen en rupsen.

AARDIGE DUBBELZINNIGHEID.

Een student at bij een' Professor in de Ontleedkunde, die als uiterst gierig bekend stond. Naardien hem meer beenderen dan vleesch werden toegediend, nam hij eene groote kluif en bekeek die zeer oplettend. »Wat doet gij daar?" vroeg de Professor. »Mij valt, Heer Professor, daar juist uwe theorie van de zamenstelling der beenderen in, en nu wilde ik eens zien, *wat daar aan is!*"

GEPASTE GELIJKENIS.

Bij menig diplomatisch feestmaal herinner ik mij ROBERT WALPOLE, die, wanneer hij in de kamer der Pairs iets wilde doordrijven, zijne vermoedelijke tegenstanders bij zich te eten vroeg en daarbij den champagne rijkelijk stroomen liet. »Ik heb dit," zeide hij eens in vertrouwden vriendenkring, »van de mandemakers geleerd, die hunne twijgen eerst bevochtigen, om ze buigzaam en alzoo ter bearbeiding geschikter te maken."

TWEE MENSCHKUNDIGE OPMERKINGEN.

Niets strekt eener Vrouwe zoo zeer tot eer, als haar eigen geduld; niets zoo zeer tot oneer, als het geduld haars Echtgenoots.

Kinderen worden alleen door de Moeder goed verpleegd, Mannen alleen door hunne Vrouw.

DE BEVRIJDING VAN HET NEDER-INN-DAL, A°. 1430. (*)

In 't land der Graauwbunders hief Engaddin's slot
Zijn tinnen ten hemel en tartte het lot,
Het woeden der stormen, den tand van den tijd,
Aan braafheid en onschuld ten zetel gewijd. —
De burgtheer begroette daar vrolijk den dag,
Bij 't bleeken der starren, met vriendlijken lach,
En toonde zich, 's avonds, de maan in haar pracht,
Dan werd haar het welkom der slotjeugd gebragt.
Het aanzijn was leven — het leven een lust —
't Ontwaken verblijdend — de sluimer gerust —
In onschuld en eenvoud genoot reeds het hart
De vreugde des hemels en kende geen smart.

Maar de afgrond benijdde aan de onschuld haar deel
En schonk aan Gardoval 't aloude kasteel:
Dáár huist hij, de snoodaard, de slaaf van zijn lust,
En blaakt van een vlam, die geen waterstroom blusscht;
Die vlam zet zijn borst en zijn blikken in vuur,
En blind is zijn oog voor het schoon der natuur;
Voor reinheid, voor deugd is hij koud als een steen;
Hem blaakt slechts de wellust, de wellust alleen.

(*) Zie *Zwitserland*, door den Hoogleeraar N. G. VAN KAMPEN.

Het nedrig Camogas droeg roem op een' schat,
Een meisje, dat onschuld en schoonheid bezat;
Maar naauw heeft Gardoval de landmaagd ontmoet,
Daar rilt hem een koorts door het ziedende bloed. —
»De mijne!" — Zoo klinkt het: — »De mijne, die roos!
»Voor heden en morgen — voor nu en altoos!
»Op, knechten en knapen! gehoorzaamt uw' heer!
»Verkondigt den vader, dat ik haar begeer!
»Een jonker, wiens adel gevierd wordt aan 't hof,
»Vraagt, waar het zijn' lust geldt, nooit slaven verlof.
»Op, knapen en knechten! brengt Bertha op 't slot!
»En weigert de grijskop, hij beev' voor zijn lot! —

De vader verneemt het. — Hoe jaagt hem het hart!
Maar plotsling ontveinst hij zijn gramschap en smart;
Hij matigt de woede, die 't brein hem verhit,
En huichelt zijn' afstand van 't waardig bezit.
»Te laag laat de burgtvoogd tot de onzen zich neêr!
»Te hoog voor een' landman — te groot is deze eer!
»Dan — 't weigren betaamt niet: gehoorzaam en stil,
»Naar 't woord van uw' meester, volbreng ik zijn' wil;
»Maar 't voegt, dat mijn kind voor den togt zich bereid';
»Op mij rust de pligt; dat ik-zelf haar geleid';
»Straks meld ik aan Bertha de keus van haar' heer,
»En morgen — dan zien wij, op 't burgtslot, ons weêr."

De knechten vernemen dit antwoord, en gaan
En doen het hun trotschen gebieder verstaan:
»Ha!" — prevelt de booswicht, met duivelschen lach,
»Ha! — morgen verbeidt mij een hemelsche dag!"

Maar Adam snelt henen, bij 't opgaan der maan,
En doet, in den omtrek, den gruwel verstaan,
En pleit, zoo welsprekend, voor de eer van zijn kind,
Voor regt en voor vrijheid, bij maagschap en vrind. —
En vóór nog de burgtklok het nachtuur verkondt,
Zijn allen vereend tot een heilig verbond,
En gloeijen de harten voor vrijheid en wraak:
Het straffen der snoodheid strekt allen tot taak.

De vader keert weêr naar zijn hut in den nacht,
En meldt aan zijn dochter het lot, dat haar wacht;
En Bertha verneemt het en gruwt van de daad;
Maar hoort naar haar' vader en stemt in zijn' raad. —
En, vóór nog de morgen in glansen zich hult,
Heeft elk der vereenden zijne eeden vervuld;
Elk blikt op de slotpoort, zoo stevig gebouwd,
Verscholen in 't donker van 't schaduwrijk woud. —
Reeds meer dan een uur ging met wachten voorbij,
En zie! daar naakt Adam, zijn kind aan zijn zij';
Zie! Bertha verschijnt als een bruid voor 't altaar:
De roos op haar koonen — een bloemkrans in 't hair;

En speelnoots en meisjes verzellen de bruid,
En volgen haar treden, of dartlen vooruit,
En zingen een berglied, alom waar zij gaan,
En doen dus den vrienden hun nadren verstaan.

Reeds lang zag de wachter der slotpoort dien stoet,
En roept, van den burgtwal, zijn' heer te gemoet':
»Zij komen! zij komen! de bruidstoet genaakt!"
En nu gloeit de snoodaard van 't vuur, dat hem blaakt.
»Vliegt henen, mijn knapen! — De banner in top!
»Laat zinken de valbrug! mijn knechten, doet op!
»Laat klinken trompetten en horen en fluit!
»Luid dreun' het in 't ronde: wees welkom, gij, bruid!" —
Hij zegt het. — Men schettert en jubelt en schalt;
Daar ratelt de slotbrug, al krakende, en valt,
En Bertha, bewust van de hulp, die haar beidt,
Stapt moedig naar binnen, door Adam geleid;
Haar volgen de maagden en knapen. — De gloed
Van wraak en vergelding vaart allen door 't bloed;
Zij nadren — zij toeven — zij staren op 't woud —
Dan weêr naar de slotpoort, zoo stevig gebouwd.

En nu wordt Gardoval hare aankomst gemeld:
Straks zinkt ze in zijne armen, de prooi van 't geweld!
Hij voelt het — hij duizelt — hij siddert en blaakt,
En hoe! kan hij toeven, tot Bertha genaakt?
Maar — wachten? — Onmooglijk! — Hij snelt uit de zaal;
Wild drennen zijn stappen door gang en portaal;
Daar stuift hij naar buiten, de burgtpoort reeds uit!
Zóó stort zich de gier op het lam, als zijn buit. —
Daar staat zij: — zijn blikken zien vonklend haar aan;
»Slechts weinige stonden, zijn lust is voldaan;
»Één stap nog — en 't meisje, zoo schoon en zoo teêr,
»Vlijt zich, in zijne armen, wellustig ter neêr!"

Zóó droomt de vermeetle .... maar, Hemel! daar blinkt,
Daar schittert een slagzwaard ..... Hij waggelt .... hij zinkt;
Het staal trof de hartaâr; ter dood toe gewond,
Klonk de aaklige noodgil het burgtplein in 't rond.
»Sterf, snoodaard!" brult Adam — en heft weêr het zwaard;
Het landvolk staat vast aan zijn zijde geschaard,
En al wat niet zwicht voor hun geestkracht en moed
Stort nevens Gardoval en plast in zijn bloed.
En Bertha aanschouwt het, ontzet en vervaard;
Hare eer was gewroken, hare onschuld bewaard;
En viel haar belager, hij schonk, in zijn' val,
Vier eeuwen van vrijheid aan Engaddin's dal.

Zonk eens voor een' Romer, lofwaardig gezind,
De troon der Tarquynen in 't bloed van zijn kind;
De Zwitser bestemde den snoodaard voor 't zwaard;
Het Inn-dal werd vrij — maar zijn telg bleef gespaard.

W. H. WARNSINCK, Bz.

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER DE ONTWIKKELING DER WIJSGEERIGE BEGRIPPEN;

(*Vervolg van bl.* 681.)

EERSTE HOOFDSTUK.

Onderzoek naar den aard der wijsgeerige begrippen en naar eene wetenschappelijke beschouwing van de Geschiedenis der Wijsbegeerte.

Onder al de bepalingen, die men van de Wijsbegeerte gegeven heeft, is deze, dat zij de wetenschap is der begrippen, in hunne hoogste algemeenheid opgevat, niet alleen door hare juistheid, maar bijzonder door hare geschiktheid voor het onderwerp dat wij willen behandelen, voor ons het verkieslijkste. Hierdoor geeft men dadelijk te kennen, dat zij eenen wetenschappelijken vorm moet aannemen, dat zij zich met geene ijdele afgetrokkenheden bezig houdt, en van eene algemeene toepassing is.

Zonder eenen streng wetenschappelijken vorm kan immers het onderzoek naar den aard der begrippen in hunne hoogste algemeenheid geene plaats hebben. Terwijl deze algemeene begrippen ook geene ijdele afgetrokkenheden zijn, maar integendeel de zuivere opvattingen, die de menschelijke geest zich van de onzinnelijke en zedelijke zoo wel als van de zinnelijke zaken maakt. Deze begrippen zijn dus niet ledig, het zijn geene bloote verstandsvormen of bespiegelingen, maar zij bevatten eenen *concreten* inhoud, zoo als de zaken zijn, of eenen *idealen*, zoo als zij in hare volkomenheid moeten wezen. De Wijsbegeerte, als geene begrippen van haar gebied uitsluitende, maar het zinnelijke, onzinnelijke (*intellectueele*) en zedelijke omvattende, is daarom van eene algemeene toepassing, in

het rijk der ervaring zoo wel, als in dat der bespiegeling en der zelfbeschouwing.

Om tot de juiste kennis van den aard der wijsgeerige begrippen te geraken, moet men het kenmerkend onderscheid der begrippen van de voorstellingen en de denkbeelden naauwkeurig in het oog houden; het zal dus hier niet ongepast zijn, dit onderscheid kortelijk aan te wijzen.

Eene voorstelling is een beeld, hetwelk de geest zich vormt uit de verschillende zintuigelijke aandoeningen, die hij met bewustzijn ontvangen heeft. De geest behoudt den indruk der voorstellingen, en kan dezelve door haar herinneringsvermogen voor zich herhalen. De voorstellingen zijn ook de stof voor de herscheppende verbeeldingskracht, die uit deze voorstellingen, door eene willekeurige zamenvoeging harer bestanddeelen, geheel nieuwe voorstellingen vormt en zich eene denkbeeldige wereld schept. De denkbeelden worden in den geest gevormd, door dat deze de voorstellingen, die hij verkregen heeft, ontleedt, en de verschillende bestanddeelen beoordeelt, om eene juiste kennis van dezelve te verkrijgen, en deze verschillende ontledingen weder tot een geheel terugbrengt. Het onderscheid tusschen eene voorstelling en een denkbeeld bestaat dus daarin, dat de eerste een voortbrengsel is van de zintuigelijke aandoeningen in den geest, terwijl het denkbeeld het gewrocht is van de verstandelijke werking van den geest op de voorstelling, die het heeft ontleed en weder zamengesteld heeft, om kennis van derzelver verschillende hoedanigheden en eigenschappen te verkrijgen. Eene voorstelling wekt in den geest vooreerst een eenvoudig denkbeeld op; dat is een zoodanig, hetwelk in zooverre bepaald is, dat het zich van alle andere onderscheidt, zonder dat dezelfs bijzondere eigenschappen duidelijk daarin zijn opgenomen. Men onderscheidt de denkbeelden mensch, paard, boom, van elkander, zonder verder op hunne verschillende eigenschappen te letten, alleen op den indruk van het geheel. Een zamengesteld denkbeeld daarentegen is zoodanig een, dat door zamenvooging, ontleding of nadenken, in den geest ontstaat, waaruit een geheel van

verschillende eigenschappen of van verschillende eenvoudige denkbeelden voortspruit, en waar zich dan ook de nevendenkbeelden van oorzaak en doel aansluiten. Zoodra men twee of meer denkbeelden in den geest vereenigt, verkrijgt men een zamengesteld denkbeeld, dat door deze werking van het denkvermogen eene meerdere bepaaldheid dan het eenvoudige bezit.

Zoo men van de verschillende denkbeelden al het onderscheidende, dat zij bezitten, aftrekt, en alleen hetgeen zij alle gemeen hebben beschouwt, verkrijgt men een algemeen denkbeeld. Naarmate het getal denkbeelden, waarop deze werking geschiedt, kleiner of grooter is, komt men tot het denkbeeld van soort of tot dat van geslacht, tot dat men eindelijk tot het wezentlijke algemeene denkbeeld opklimt, waaronder alle zinnelijke voorstellingen kunnen gebragt worden, namelijk dat van *voorwerp*, *zaak* of *ding*, dat aan alle denkbeelden toekomt; omdat zij alle hunnen oorsprong uit de buitenwereld ontleenen, en het algemeenste denkbeeld op een zamengesteld, dit op een eenvoudig en het eenvoudige op eene voorstelling kan teruggebragt worden; namelijk op eene omgekeerde wijze, zoo als de geest van de voorstelling tot het eenvoudige, zamengestelde en algemeene denkbeeld, was opgeklommen.

Terwijl dus een denkbeeld eene met volkomene bewustheid opgevatte en ontleede voorstelling door den geest is, is een begrip bovendien, niet alleen een min of meer duidelijk inzien en omvatten der zamenstelling van al de verschillende gedeelten van het denkbeeld en deszelfs betrekkingen in verband met andere beschouwd, waardoor de denkbeelden door den geest in derzelver aard en zamenhang begrepen worden; maar ook een min of meer duidelijk bewustzijn van de bestanddeelen der gedachten, die onvoorwaardelijk uit de rede of het zedelijk gevoel voortspruiten, en derzelver grond alleen in deze, en niet in de ervaring hebben; dat wil zeggen, dat zij niet uit de werking van den geest op de voorstellingen en denkbeelden geboren worden, maar uit den geest zelven, door eene onmiddellijke hem inwonende kracht (*spontaniteit*), voort-

komen. Men kan dus de eerste middellijke begrippen noemen, terwijl de andere onmiddellijke zijn. Een begrip is derhalve het gewrocht van eene veel hoogere werkzaamheid van den geest dan een denkbeeld. De middellijke begrippen zijn de verstandsbegrippen; hoe algemeen en zuiver gedacht, kunnen deze altijd op een zinnelijk denkbeeld, en dus ook op eene bijzondere voorstelling, teruggebragt worden, omdat het verstand slechts in den zinnelijken kring werkt. De afgetrokkenste verstandsbegrippen, zoo als die der wiskunde, zijn slotsommen uit de ervaring afgeleid, en rusten op de vormen der zinnelijkheid van ruimte en tijd of uitgebreidheid en getal. De verstandsbegrippen kunnen ons dus niets van het onzinnelijke en zedelijke leeren, dewijl dit geheel buiten den kreits van het zinnelijke ligt; doch zij bezitten ook eene stellige gewisheid in den zinnelijken kring, waartoe zij behooren; omdat zij de onmiddellijke toepassingen zijn van de vormen van het verstand, waaraan hetzelve noodwendig verbonden is, welker toepassing in al derzelver deelen, om derzelver juistheid na te gaan, kan beoordeeld worden. Hieruit vloeit de onomstootelijkheid der wiskundige waarheden voort.

De onmiddellijke begrippen, daarentegen, zijn de redebegrippen; zij kunnen geenszins op een denkbeeld en eene voorstelling teruggebragt worden. Zij zijn de *zuivere* en onmiddellijke gedachten van den geest, die zich boven het zinnelijke verheft en in zichzelven terugkeert. Het redebegrip heeft dus niets met het zinnelijke gemeens; want het is oneindig, onveranderlijk, en bezit het waarachtige *zijn*, terwijl al de zinnelijke denkbeelden en begrippen eindig, veranderlijk en voorbijgaande zijn. De redebegrippen zijn dus de gedachten van den geest, aangaande de onzinnelijke wereld der oneindigheid en zedelijke volkomenheid. Zij kunnen niet door de beschouwing der zinnelijke wereld ontstaan; echter moet de menschelijke geest in zijne ontwikkeling door zintuigelijke indrukken tot voorstellingen, door deze tot denkbeelden en middellijke begrippen gebragt worden, die dan de onmiddellijke of

redebegrippen uit het innigste van den geest doen voortkomen, waar zij door de inwendige aanschouwing eenen graad van helderheid en zekerheid verkrijgen, die verre boven die der verstandsbegrippen verheven is. Het gevoel voor het schoone, ware en goede, rust op den onwrikbaarsten grondslag, op den menschelijken geest zelven, en op eene onmiddellijke overtuiging, die noch redenering noch bewijs behoeft.

Onder al de redebegrippen zijn die van het oneindige, van bestaan, van zelfstandigheid en van oorzakelijkheid, de hoogsten, en zij rusten op het besef van noodwendigheid of de onmiddellijke overtuiging van den geest, dat iets zoo moet zijn en niet anders wezen kan. Dit besef is zoo naauw met het begrip van het oneindige verbonden, omdat het noodzakelijke zoowel, als de vrijheid, er de eigenschappen van zijn. Het oneindige is noodwendig, omdat hetzelve het algemeene *zijn* en de mogelijkheid van het bestaan van alles in zich sluit; het is vrij, omdat al hetgeen zich in dit oneindige als bestaande voordoet, als niet bestaande zoude kunnen gedacht worden, en dus niet noodwendig daar is. De begrippen van bestaan, zelfstandigheid en oorzakelijkheid, staan ook met dat van het oneindige in de onmiddellijkste betrekking, omdat zij als wijzigingen van het algemeene grondbegrip *zijn* moeten aangezien worden. Bestaan is eene meer bepaalde uiting (*manifestatie*) van het algemeene en onbepaalde *zijn*, zelfstandigheid eene meerdere ontwikkeling van het begrip bestaan, als iets eigendommelijks, wezentlijks en op zichzelf bestaande, en de oorzakelijkheid is een noodwendig *predicaat* van het begrip zelfstandig bestaan, dat als zoodanig eene oorzaak in zichzelven, of buiten zich hebben moet.

De menschelijke geest heeft verder als kennend wezen eenen eigendommelijken aard, waardoor zijne kennis, die hij van de buiten hem bestaande voorwerpen en van zichzelven verkrijgt, op eene hem eigene wijze gevormd is. De geest heeft namelijk de inwendige en onomstootelijke overtuiging van zekere grondwaarheden, die hem als zedelijk wezen van natuur eigen zijn, en die, verre van uit de

ervaring te zijn afgeleid, die ervaring *a priori* eene zekere rigting geven. Deze grondwaarheden zijn: 1°. de algemeene verstandswaarheden, zoo als, dat eene zaak niet te gelijk zijn en niet zijn kan, dat het geheel gelijk is aan al zijne deelen te zamen genomen, en verder al de wiskundige *axiomata*. Zij behoeven niet bewezen te worden, en dringen zich onwederstaanbaar aan ieder gezond menschenverstand op. 2°. Behooren hiertoe alle afgetrokkene of algemeene rede- en zedelijke waarheden; deze hangen van geene omstandigheden of van tijd en plaats af, maar zijn ook altijd en overal waar. 3°. Onder de grondwaarheden behooren ook de *categoriën* of vormen des verstands, namelijk de hoeveelheid (*quantiteit*), hoedanigheid (*qualiteit*) en betrekking (*relativiteit*), omdat zij onontbeerlijk zijn voor de kennis der zinnelijke voorwerpen, en omdat het verstand dezelve altijd op deszelfs denkbeelden noodzakelijk toepast. Even zoo is het 4°. met de vormen der zinnelijkheid, met de ruimte en tijd gelegen; alle voorstellingen moeten hierin noodwendig geplaatst worden, zij kunnen dus ook onder de noodzakelijke begrippen van den geest, en derhalve onder de grondwaarheden worden gerekend.

De begrippen van het oneindige, van zijn, bestaan, zelfstandigheid, oorzakelijkheid, de grondwaarheden van den menschelijken geest, de noodzakelijke vormen des verstands, en die der zinnelijkheid of ruimte en tijd, zijn dus de voornaamste begrippen, die het hoofdonderwerp der Wijsbegeerte uitmaken. Hiermede paren zich die, welke met de zelfbeschouwing in verband staan, namelijk die der juiste aard en grenzen van het kenvermogen en die der zedelijkheid, waaruit die van zedewet, deugd, onsterfelijkheid en eindelijk dat van God, voortspruiten, waarvan het laatste de hoogste slotsom en tevens ook het hoofddoel der wijsgeerige wetenschap is. Ofschoon nu alle menschen een meer of min duidelijk besef dezer opgenoemde begrippen bezitten, kan men evenwel dezelve, zoo als zij zich in hunne onmiddellijke opvatting voor het gewoon gezond menschenverstand voordoen, nog geene wijsgeerige begrippen noe-

men; om zulks te worden, moeten zij, zuiver van alle nevenbegrippen, in hunnen aard doorgrond worden, en door de wetenschap der bespiegeling in hunne algemeenheid worden voorgesteld; alsdan worden zij eerst tot de waarde van een wijsgeerig begrip verheven.

De Geschiedenis der Wijsbegeerte kan ook die der wijsgeerige begrippen genoemd worden; men moet haar dan als het tafereel van de ontwikkeling in de kennis dier begrippen aanzien. Zij moet aantoonen, hoe de wijsgeerige beschouwing derzelve, gedurende geheel den loop van de lotverwisseling der wetenschap, zich heeft voorgedaan, om op het punt te komen, waarop thans de kennis dier aangelegene onderwerpen staat. Deze wijze van de Geschiedenis der Wijsbegeerte te beoefenen zal voorzeker vruchtbaarder zijn, dan zich voornamelijk met het uitwendige van dezelve, met de oppervlakkige kennis en de opvolging der verschillende stelsels, bezig te houden, zonder dat men een dieper' blik in hunnen onderlingen zamenhang slaat, dan de orde, waarin zij zich in den tijd plaatsten.

Men is echter over het algemeen tot nog toe niet volkomen overeengekomen, in welke betrekking de Geschiedenis der Wijsbegeerte tot die wetenschap zelve staat. In den tegenwoordigen tijd hebben zich daarover twee verschillende wijzen van zien geldend gemaakt, waarvan de eene meer den vorm, de andere meer den inhoud op den voorgrond stelt. Terwijl HEGEL (*) stelt, dat de opeenvolging der stelsels in de Wijsbegeerte in de Geschiedenis dezelfde is, als de opeenvolging in de logische afleiding der begripsbepalingen van de *idée* (het hoofdbegrip der wetenschap); dat, wanneer men de grondbegrippen der stelsels, die in de Geschiedenis der Wijsbegeerte verschijnen, zuiver ontdoet van hetgeen wat hunnen uitwendigen vorm, hunne toepassing op bijzonderheden en wat dies meer zij, betreft, men alsdan de verschillende ontwikkelingstrappen der idée zelve in hare logische begrippen ver-

(*) *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie, Ister B. S.* 40.

krijgt; dat omgekeerd, zoo men den logischen voortgang op zichzelven beschouwt, men daarin *a priori*, volgens deszelfs hoofdmomenten, den voortgang der geschiedkundige verschijningen kan bepalen. Terwijl HEGEL en zij, die zijne gevoelens volgen, zich meer toeleggen om den inhoud geldend te maken, die in de wijsbegeerte tot werkelijkheid gekomen is, en de vorm hier in het beschouwend *subject* valt; want men moet de zuivere begrippen der logische *idée* in datgeen weten te herkennen, wat de geschiedkundige vorm inhoudt; zoekt men van de andere zijde meer gewigt op het vormelijke te hechten, en stelt het hoofddoel van deze geschiedenis daarin, om kennis te verkrijgen, hoe en waardoor het menigvuldige der begrippen en leerstellingen, welke zij voorstelt, opeenvolgend ontstaan zijn, welke de personen, de methode en de middelen waren, waardoor de aanleiding derzelve en hunne onderlinge afhankelijkheid ontstonden, en wat men nog meer van de geschiedkundige bijzonderheden hierbij zoude kunnen voegen. (*)

In beide gevoelens ligt iets eenzijdigs, doch zij kunnen, te zamen vereenigd, de ware beoefening van de Geschiedenis der Wijsbegeerte bevorderen. Men ontmoet in de opvolging der verschillende stelsels iets, dat min of meer aan alle gemeenschappelijk is, ten minste zal het doel, het onderzoek naar de waarheid, zulks wel zijn, iets, dat zich langzamerhand in alle duidelijker voordoet, in een woord, dat eene eigendommelijkheid der wetenschap in het algemeen uitmaakt, die bij het eene stelsel van dien kant en bij het andere van eene andere zijde zich doet kennen. Tegelijk blijft er in de wijsgeerige stelsels met het algemeene iets bijzonders, iets voorbijgaande, iets individueels bestaan, dat van de menschelijke beschouwing der waarheid niet is weg te nemen; waardoor het noodzakelijk wordt om de beoefening der Geschiedenis der Wijsbegeerte, wat den inhoud betreft, met die wat den vorm

(*) BRANDIS, *Geschichte der Griechisch-Römische Philosophie*, 1 *Th.* Men zie voornamelijk de *Einleitung*.

aangaat te vereenigen, om een juist begrip van dezelve te verkrijgen, en derzelver beoefening ter bevordering van de wetenschap zelve te doen strekken.

Vele der grootste wijsgeeren van den ouden en nieuwen tijd hebben de Geschiedenis der Wijsbegeerte met de grootste vrucht voor hunne eigene kennis en die der volgende tijden beoefend. PLATO en ARISTOTELES staan hierin zoo wel, als in hunne eigene bespiegelingen, op eenen hoogen trap van voortreffelijkheid, dien zij ook gedeeltelijk aan deze oordeelkundige beoefening dier geschiedenis te danken hadden. Met BACO, LEIBNITZ, KANT en HEGEL was zulks ook het geval. Met andere niet minder geniale wijsgeeren, zoo als DESCARTES, SPINOZA, LOCKE moge het zulks zoozeer niet geweest zijn; dit neemt de nuttigheid dezer studie voor de wetenschap der bespiegeling niet weg. De oordeelkundige kennis van de gevoelens van anderen verkort den weg van ons eigen onderzoek. Door dat wij op de schouders onzer voorgangers staan, wordt onze gezigteinder op het veld der bespiegeling meer uitgebreid, en wij worden in staat gesteld om de klippen van éénzijdigheid en paradoxie te vermijden, waarop zoo velen vervallen, die zich voor oorspronkelijke denkers uitgeven, en die volhouden, dat zij de kennis alléén aan hunne eigene overdenking te danken hebben. De grondige kennis van de Geschiedenis der Wijsbegeerte alleen maakt den wijsgeer niet uit, maar zij is een zeer doelmatig middel om spoedig vorderingen in de wijsgeerige wetenschappen te maken.

(Het vervolg hierna.)

DICK ABERDARON.

(Uit de mededeelingen van een' Duitschen reiziger.)

Op eene wandeling, die ik gedurende mijn verblijf te *Carnarvon* in *Noord-Wales* (in het jaar 1840) door de stad deed, viel mijne aandacht op eenen man van eene zonderlinge, armoedige kleeding, met een' buitengewoon langen baard,

die benevens een' dikken haarbos zijn gelaat bedekte. *Ik* ging hem voorbij, doch kon mij niet weêrhouden bij herhaling naar hem om te zien, zoozeer had zijn buitengewoon voorkomen mij getroffen. Bij eenig nadenken kwam ik tot het besluit, dat het een Jood was; want zulke baarden had ik in *Engeland* alleen bij de kinderen *Israël's* aangetroffen.

Eenige dagen later stiet ik in de levensbeschrijving van RICHARD LLWYD, bijgenoemd den Bard van *Snowdon*, op de beschrijving van een even armen als zonderlingen man, dien LLWYD zich krachtdadig had aangetrokken. Oogenblikkelijk stond het beeld van den vermeenden Jood voor mijne oogen, en het werd mij duidelijk, dat DICK ABERDARON (zoo heette de gunsteling des dichters) er niet anders uit kon zien, dan de man, dien ik kortelings gezien had. DICK was echter, volgens het voor mij liggende boek, in 1780 geboren; het boek zelf was reeds voor drie jaar geschreven: hoe ligt ware het mogelijk, dat de man intusschen gestorven was! en hoe weinig waarschijnlijkheid bestond er, dat een toeval den man onder mijne oogen gebragt had, dien ik door *die beschrijving* zoo verlangend geworden was *persoonlijk te leeren* kennen!

Ik onderzocht dadelijk of DICK ABERDARON nog leefde, en of hij zich nog in de stad ophield; een en ander werd mij bevestigend beantwoord. Nu moest ik natuurlijk den zonderling zien. Het was mij echter ondoenlijk hem aan het huis te laten komen, waar ik mijn verblijf hield, want hij zag er zoo morsig en armoedig uit, dat de eigenares het niet met haar fatsoen overeen zou hebben kunnen brengen, *zulks* te veroorloven. Er schoot mij dus niets over, dan hem in zijne woning mijne opwachting te gaan maken, waarbij ik op het voordeel rekenen kon, hem in zijnen gewonen toestand, zijne wijze van zijn en handelen, naauwkeuriger te kunnen gadeslaan. Ik liet mij dus den weg naar zijne woning wijzen. — Alvorens mijne lezers echter bij mijnen nieuwen bekende in te leiden, moet ik hen met den persoon, dien ik hun voor wil stellen, voorloopig bekend maken.

De vader van onzen DICK (de gewone verkorting van RICHARD), ROBERT JONES geheeten, was timmerman en woonde te *Aberdaron*, een klein stadje in *Carnarvonshire*; hier werd DICK in het jaar 1780 geboren, en ontleende van zijne geboortestad den naam ABERDARON, waaronder hij in *Wales* algemeen bekend is. Zijn vader wilde hem tot zijn

eigen ambacht opleiden, doch behalve ligchamelijke gebreken, welke den knaap tot handenarbeid ongeschikt maakten, waaronder een zwak gezigt behoorde, stelde zich hiertegen nog een groote hinderpaal in den weg, namelijk een in het oog loopend gebrek aan leerzaamheid en vatbaarheid voor alles hoe ook genaamd, behalve voor — talen. Hiervoor had hij van der jeugd af eene buitengewone geschiktheid getoond, hoe weinig deze gave ook door zijne omstandigheden en maatschappelijken toestand begunstigd werd, want vóór zijn negende jaar kwam hij zelfs niet zoo ver, dat hij den Bijbel in zijne moedertaal (het *Welsch*) leerde lezen: zijne moeder en een jonger broeder waren hierbij zijne leermeesters. Later trachtte hij Engelsch te leeren, doch vond dit zeer moeijelijk; als grond dezer moeijelijkheid gaf hij in rijpere jaren de omstandigheid op, dat in het Engelsch de *orthographie* niet juist bepaald is, en de uitspraak alle tien jaren verandert.

In zijn vijftiende jaar begon hij, onder leiding van een' zijner makkers, Latijn te leeren. Ofschoon hij met andere knapen niet ter schole kon gaan, wist hij toch dikwerf gelegenheid te vinden, om, wanneer de anderen weg waren, in de school te komen, en uit de boeken, welke hij daar vond, zou hij, naar men beweert, in éene maand meer geleerd hebben, dan een ander in zes maanden leeren konde. In dezen tijd leerde hij mede schrijven, zonder eenig onderrigt; ook mist zijn schrift losheid en vloeijendheid, maar het is zeer duidelijk, en hij weet het op elke taal met dezelfde gemakkelijkheid toe te passen. Ongeveer in zijn negentiende jaar vond hij gelegenheid eene Grieksche Spraakkunst te koopen; door vlijtige studie bragt hij het in korten tijd zoover, dat hij Grieksch lezen, en zelfs HOMERUS en HESIODUS in het oorspronkelijk verstaan kon. Nu ging hij onophoudelijk vooruit; het volgende jaar werd hij met een uittreksel van BUXTORF's Hebreeuwsche Spraakkunst bekend: dit bragt hem op het denkbeeld Hebreeuwsch te leeren, en de volgende regels, welke ik uit een zijner schriften aanhaal, mogen strekken, om de geestgesteldheid van onzen *autodidact* in haar eigenaardig karakter te leeren kennen. »Als mijne omstandigheden mij zulks toelieten, zou ik mij een weinig op de Hebreeuwsche muzijk toeleggen. Kort voor dat ik Hebreeuwsch leerde, zag ik in eenen droom JOHANNES BUXTORF. Hij stond op eenen muur tegenover

mijns vaders huis, en zong met eene zachte stem Hebreeuwsche Psalmen, en speelde daarbij op de harp." Toen een vriend hem vroeg, hoe hij dan had kunnen weten en verstaan, in welke taal BUXTORF zong, indien hij nog niet begonnen was Hebreeuwsch te leeren, gaf hij ten antwoord, dat hij toen reeds een weinig van het Hebreeuwsch wist: BUXTORF had den twaalfden Psalm gezongen (hij zegde denzelven hierbij op), en een Hebreeuwsch boek voor zich gehad, terwijl zijne harp, die zeer groot was, de gedaante had gehad van die, waarmede de oude Barden van zijn vaderland worden afgebeeld.

Al deze taalkennis maakte RICHARD zich in het ouderlijke huis eigen, niet slechts zonder eenige aanmoediging of begunstiging, maar zelfs onder den moeijelijksten strijd met hinderpalen, welke iedereen afgeschrikt zouden hebben, die niet met een volkomen onwankelbaar besluit vervuld was. Den tijd, welken RICHARD met het aanleeren van talen doorbragt, had hij namelijk, volgens het gevoelen zijner betrekkingen, met houtzagen, veldarbeid, visschen en dergelijke bezigheden moeten doorbrengen. Maar in plaats van visch te vangen, ging hij op den oever in eene *Grammatica* zitten lezen, en in plaats van op het veld te arbeiden, verschool hij zich in een boschje om ongestoord te kunnen studeren. Zijne onbekwaamheid tot handenarbeid en zijne hartstogtelijke neiging om talen te leeren, haalde hem de gramschap zijns vaders op den hals, die van waarschuwingen tot bedreigingen, van bedreigingen tot slagen overging, toen hij hem op zekeren dag, dat hij aan den arbeid had moeten zijn, onder zijne boeken vond. Zijn oudere broeder deed desgelijks: in het kort, men behandelde hem op eene wijze, welke slechts in de armoede van het huisgezin en hunne volslagene onbekendheid met het voorwerp van RICHARD's studiën verontschuldiging kan vinden.

In het jaar 1804 mogt RICHARD zijnen vader op eene reis naar *Liverpool* in eene kleine boot vergezellen. Bij zijne aankomst in de stad was zijne eerste bezigheid eenen boekwinkel op te zoeken; hier trok hij de opmerkzaamheid van eenige personen, die, bemerkende dat hij taalkennis bezat, hem eenigen geldelijken onderstand gaven, en vervolgens met Engelsche, Latijnsche en Grieksche boeken voorzagen. Zijne vreugde over dit geluk was echter van korten duur: want op den terugtogt strandde het vaartuig en liep vol

water, zoodat de boeken deels verloren gingen, deels bedorven werden. Grooter nog was het ongeluk, hetwelk hem te huis verbeidde: de strengheid, waarmede zijn vader hem behandelde, steeg in gelijke mate met zijn' dorst naar kennis, zoodat hij op zekeren dag, na eenige slagen met een rakelijzer ontvangen te hebben, het besluit nam zijne kleine boekverzameling bijeen te pakken en het ouderlijke huis te verlaten. Hier begint het tweede tijdvak zijns levens.

Richard sloeg, zonder een' penning reisgeld te bezitten, den weg naar *Carnarvon* in: hij zag zich dus genoodzaakt, een gedeelte zijner boeken te gelde te maken, en, terwijl zijn pakje hoe langer zoo ligter werd, bereikte hij eindelijk behouden het doel zijner reis. Hier verkocht hij weder eenige boeken, zoodat hem niets dan een paar Woordenboeken overbleven, waarvan hij besloten had zelfs in den uitersten nood geen' afstand te doen. Nu ging hij verder naar *Bangor*, waar hij het geluk had de opmerkzaamheid des toenmaligen Bisschops, Dr. Cleaver, tot zich te trekken. Deze ontdekkende, dat zijne taalkennis voor iemand in zijnen stand iets geheel ongewoons was, bezorgde hem eene voegzame kleeding, moedigde hem tot voortzetting zijner studiën aan, schonk hem eenige kostbare boeken, en nam hem in zijne dienst, terwijl hij hem in den tuin en op het veld aan het werk stelde. Of Richard van gevoelen was, dat deze werkzaamheden zijner studiën te veel afbreuk zouden doen, dan wel of eene andere omstandigheid zijne betrekking tot den Bisschop verstoorde, is onbekend; doch dit is zeker, dat hij, na een verblijf van twee maanden, aan het aanzoek eens geestelijken, om naar *Anglesea* te komen, gehoor gaf. Gedurende zijn verblijf aldaar maakte hij kennis met eenige Fransche uitgewekenen, die hem van eene Fransche Spraakkunst voorzagen; hieruit leerde hij met hunne hulp zooveel, dat hij niet slechts Fransch lezen, maar zelfs zeer goed spreken kan. Later heeft hij ook kennis aan het Italiaansch gekregen, en hij moet in staat zijn, zich in beide talen met dezelfde gemakkelijkheid uit te drukken, daar hij gewoon is de taal, waarin men hem aanspreekt, te blijven spreken, zoolang men dezelve niet verwisselt.

Op *Anglesea* trof de Bisschop van *Bangor*, bij een bezoek, dat hij bij dien geestelijke aflegde, onzen Richard aan, en maakte van deze gelegenheid gebruik om hem te zeggen, dat hij zijne diensten niet meer noodig had. Spoe-

dig na dit bezoek verliet RICHARD ook dit gastvrije huis, en begaf zich naar *Liverpool*, waar dezelfde personen, die hem bij zijn eerste bezoek in die stad geholpen hadden, zich ook thans zijner aantrokken. Zij beproefden eerst hem geschikt werk te verschaffen; daar dit echter met houtzagen, hetwelk hij zeide geleerd te hebben, niet gelukte, bezorgde men hem eene betrekking, waarin hij al den tijd had om zijne letteroefeningen voort te zetten: men plaatste hem bij iemand, die tevens op zich nam zijn gedrag gade te slaan en hem aan zindelijkheid te gewennen. Naauwelijks echter had DICK hier een half jaar doorgebragt, of hij begon onrustig te worden, en een' tegenzin in zijn' toestand te krijgen. Daar hij bij herhaling den wensch te kennen gaf om naar zijne geboortestad terug te keeren, voorzag men hem van eene kleine som gelds, en zoo verliet hij *Liverpool* weder met eenige Hebreeuwsche en Arabische boeken, welke men hem geschonken had.

Hiervan voorzien, trad hij het huis zijns vaders weder binnen, die (naar DICK's eigen uitdrukking) »*niet zoo boos* jegens hem was, zoolang hij voor zijn *onderhoud betaald* werd, als toen hij met ledige handen bij hem studeerde." Maar zijn kleine schat was spoedig opgeteerd, en nu moest RICHARD weder balken helpen zagen voor visschersbooten, ofschoon zijn vader »ze naderhand hiervoor niet gebruikte, maar het hout nutteloos liet verrotten." Spoedig ontstond er op nieuw misverstand tusschen RICHARD en zijn' vader, en de vroegere barbaarsche behandeling begon op nieuw. Hij verliet dus ten tweedemale het vaderlijke huis en begaf zich naar *Liverpool*. Toen hij zich hier genoodzaakt zag, zijn' Hebreeuwschen Bijbel te verkoopen, besloot hij naar *London* te gaan, om — daar een' anderen Hebreeuwschen Bijbel te koopen, en te gelijk onderrigt in het Chaldeeuwsch en Syrisch te zoeken. Hij verliet in den zomer van 1807 *Liverpool*, met een klein pakje op den rug, en een' langen stok in de hand, om welken eene reiskaart gewikkeld was, terwijl hij de weinige boeken, welke hij had overgehouden, in de verschillende plooijen en zakken zijner kleeding gestoken had. Daar hij te *London* zijne wenschen echter niet vervuld zag, sloeg bij den weg naar *Dover* in, waarschijnlijk niet zonder voornemen om naar het vaste land over te steken. Doch hier nam zijn lot eene wending: door toedoen van een' welwillenden opzigter vond hij bezigheid op de

koninklijke scheepswerf, welke hem een inkomen verschafte, waardoor hij niet alleen in al zijne behoeften voorzien, maar zelfs den Rabbi NATHAN, een' bekwamen *Hebraïst*, voor het onderwijs en de boeken, welke hij noodig had, betalen kon. Gedurende zijn verblijf te *Dover* had RICHARD weder eenen droom, welken hij, van eene teekening vergezeld, het papier heeft toevertrouwd: »ik bevond mij in mijnen droom op eene vlakte, in de nabijheid der rivieren van *Babylon*, waar ik de harpen der kinderen *Israël's* aan de wilgen zag hangen (Ps. 137), en ik zag de wilgen tot eene buitengewone hoogte opgeschoten, en de harpen waren er in den nacht, onder hevige regenvlagen, aan opgehangen." — In 1810 keerde hij van *Dover* naar *Londen*, en van daar, met onderstand eener Letterkundige Maatschappij (*) naar *Wales* terug. Hier hield hij zich nu te *Bangor*, dan te *Chester*, dan weder te *Liverpool* op: in laatstgemelde stad was het inzonderheid WILLIAM ROSCOE (†), die zich zijner aantrok; hij liet zich door RICHARD zijne levensgeschiedenis verhalen, en gaf dezelve (in 1822) te zijnen voordeele uit, tegen een' prijs, welke hem in staat stelde hem wekelijks 6—8 schellingen te geven. Het kapitaal raakte intusschen op, en nu was DICK weder aan de wisselvallige edelmoedigheid des publieks overgelaten.

Dit was alzoo de man, wien ik voornemens was een bezoek te brengen. Men bragt mij in eene kleine, onaanzienlijke straat, die den grootschen naam van *Waterloostreet* droeg. In het huis, hetwelk men mij wees, diende het vertrek, dat de onderste verdieping uitmaakte, tot woonkamer, keuken en waschhuis te gelijk; ik moest echter den trap op; op deszelfs bovenste trede stond ik reeds onder het dak, in eene ruimte door twee kleine vensters spaarzaam verlicht, welke zoowel tot slaapkamer der huisgenooten, als tot studeervertrek van DICK diende. In de vensternis bij den trap lag een hoop boeken; voor het venster stond een klein, rond tafeltje, en een smal kinderbankje stond voor de studeertafel. Toen ik naderbij trad, verhief zich van de bank een

(*) *The Welsh Bardic Society.*

(†) Ook bij ons door zijne *Levensgeschiedenis van Paus* LEO X, zijn' *Laurens de Medicis en zijn' tijd*, en andere geschiedkundige werken gunstig bekend.

Vert.

menschelijk wezen, van welks uiterlijk het moeijelijk is eene beschrijving te geven. Het hoofd was met eene versletene bonten muts bedekt; deze werd echter dadelijk afgenomen. Nu zag ik bijna niets van het gelaat, daar hetzelve deels door het in hoogst kunstelooze lokken afhangend, zwart, doch sterk grijzend hoofdhaar, deels door den ruigen baard, welke zeker drie duim lang was, bedekt werd; daarenboven waren de oogen met een' bril gewapend, die met een breed, zwart lint tegen het achterhoofd was vastgebonden. De kleeding bestond vooreerst uit een bovenkleed, dat vroeger bruin van kleur scheen geweest te zijn, doch waarvan ik niet juist weet te zeggen, of het een mantel, schanslooper of jas moest verbeelden. Hieronder volgde iets, dat met een' rok eenige overeenkomst bezat, en daarna twee zwarte vesten, waarvan het een ter dekking der gaten van het andere moest dienen. Een over het tamelijk zwarte hemd ordeloos nederhangende das, blaauwe kousen en pantoffels voltooiden het gewaad.

Ik sprak den kleinen man, die zoo *cynisch* gekleed voor mij stond, in het Engelsch aan, en hij antwoordde *mij*, na eenige woorden Welsch gesproken te hebben, *in die taal*. Zijne stem vond ik buitengewoon hol en wanluidend; leest hij, dan geschiedt dit, vooral bij poëzij, op een' zingenden toon; hij spreekt zeer schielijk en levendig, en lacht daarbij op zulk eene wijze, dat ik het dikwerf naauwelijks van hoesten wist te onderscheiden.

Dick was bezig met een' brief te schrijven, waarin hij den Welschen geleerde en dichter Jones te *Oxford*, die hem vóór eenigen tijd eenige geldelijke ondersteuning had toegezonden, verhaalde, dat hem dit geld ontstolen was: in de brief ging Engelsch, Grieksch en Hebreeuwsch bont door elkander. Naar aanleiding van het Hebreeuwsch in dezen brief toonde hij mij zijn Hebreeuwsch Woordenboek, zijn Hebreeuwsch oud Testament, en vervolgens zijn Grieksch nieuw Testament, van waar hij eindelijk tot Homerus overging. Zoodra er van een boek gesproken werd, zocht hij hetzelve op, 't zij uit den hoop boeken in de vensternis, 't zij uit de zakken en plooijen zijner kleederen: want de ruimte tusschen zijne verschillende kleedingstukken is bij hem met boeken aangevuld, die hem in opvolgende lagen omringen; ieder boek heeft zijne vaste plaats, en Richard is hier zoo naauwkeurig mede bekend, dat hij nimmer mistast, wanneer hij een boek te voorschijn wil halen. Zoo gaat

het, als hij te huis is; wanneer hij echter uitgaat, hetgeen hij zooveel mogelijk vermijdt, wijl hij doorgaans den kinderen tot spot verstrekt en hierdoor in 't naauw gebragt wordt, pakt hij al zijne letterkundige schatten om en op zich, zoodat hij letterlijk eene wandelende bibliotheek is.

Toen wij in ons gesprek op HOMERUS gekomen waren, bepaalde ik hem hierbij. Daar ik gehoord had, dat DICK zich bij zijne letteroefeningen alleen met de taalvormen onledig hield, en in den inhoud geen belang stelde, zoodat hij op de vraag, wat hij van ANDROMACHE wist, driemaal ten antwoord gaf: »ANDROMACHE wil zeggen: de strijd der mannen," deed ik hem dezelfde vraag, doch ontving ten antwoord: »Zij was HECTOR's gemalin, en wilde hem bewegen niet ten strijde te trekken;" bewijs genoeg, dat hij ook in de geschiedenis belang stelde. Onverwijld zocht hij nu HECTOR's afscheid in de *Ilias* op, en vond het oogenblikkelijk; daarop begon hij mij hetzelve voor te lezen, op een' zingenden, nu rijzenden, dan dalenden toon, langzaam, maar met eene zekere vaardigheid, wanneer ik de talrijke verkortingen in zijnen HOMERUS in aanmerking neem. Ik zeide hem, dat men in *Duitschland* het Grieksch bijna even zoo leest, als hij, en dat hij, daar de Engelschen het Grieksch geheel anders lezen, dus zeker geen' Engelschen meester gehad had. Hierop begon hij luide te lagchen, en antwoordde: »ik heb geen' meester gehad; het boek is mijn meester geweest." Ik bevond, dat hij een' onbegrensden eerbied voor HOMERUS koesterde, en vroeg hem dus, wat hij wel van zijn' landgenoot SHAKSPEARE dacht, wanneer hij hem naast HOMERUS stelde? Na een oogenblik zwijgens, waarin zijne verlegenheid mij bewees, dat hij zich met overdenkingen en vergelijkingen van dezen aard niet veel plaagde, antwoordde hij: »HOMERUS is oneindig grooter dan SHAKSPEARE; hij maakt zulke beredeneerde vergelijkingen, en ik geloof, dat hij ook veel meer wist, dan SHAKSPEARE ooit geweten heeft. Hij was een groot oudheidkundige; HOMERUS en HESIODUS waren beide zeer geleerde onderzoekers der oudheid; hij wist ook van de Joden, en van *Jeruzalem*, en van de Wijzen uit het Oosten."

Dat HOMERUS iets van de Joden geweten had, bewees DICK mij nu uit de *Odyssea*, waar POSEIDON, uit *Aethiopië* terugkeerend, ODYSSEUS van de bergen van *Solymer* (*Jeruzalem*) ontdekt. Nu vielen wij in ons gesprek op POSEIDON:

dezen houdt onze *autodidact* voor LUCIFER, en waarom? omdat POSEIDON bij HESIODUS en HOMERUS den aardberoerder heet, die de metalen deuren van den *Tartarus* sluit, terwijl JESAIA (Hoofdst. XIV) den zoon des dageraads, LUCIFER, even zoo schildert: »Die u zien zullen, zullen u aanschouwen, en zeggen: Is dat de man, die de aarde beroerde? die de koningrijken deed beven? Die de wereld als een woestijne stelde, en derzelver steden verstoorde? die zijne gevangenen niet los liet gaan naar huis toe?" POSEIDON houdt de deuren der benedenwereld gesloten en laat er de gevangenen niet uit, »POSEIDON," zeide DICK kugchende, »is PLUTO's eerste Minister." Dit tot proeve van 's mans mythologische navorschingen.

In het voorbijgaan moet ik nog melden, dat ik onzen taalkenner ook eene vraag in het Duitsch deed, welke hij mij wel niet in het Duitsch, maar toch juist beantwoordde, ten bewijze, dat hij ook met onze moedertaal bekend is.

DICK heeft reeds groote boeken geschreven, namelijk een Hebreeuwsch - Grieksch - Engelsch Woordenboek, dat echter nog slechts in handschrift bestaat. Zijne neiging om talen te leeren gaat vergezeld van de zucht om derzelver kennis aan anderen mede te deelen, en hij houdt het voor zijnen pligt zijne diensten overal aan te bieden, waar hij begrijpt, dat ze wenschelijk kunnen zijn. Hij klaagt echter bestendig, dat hij in dit opzigt zoo dikwerf in zijne verwachtingen bedrogen wordt, en dat hij zooveel onverschilligheid omtrent zijne studiën opmerkt, alsmede, dat hij, wegens zijn streven naar kennis en waarheid, zelfs veracht en vervolgd wordt. »Ik kan niet verwachten," schreef hij eens aan ROSCOE, »dat ik in *Carnarvon* sterk aangespoord zal worden om in het Grieksch en Hebreeuwsch onderwijs te geven: want ik ben overtuigd, daar om mijne geleerdheid zoo gehaat en veracht te zijn, dat men mij als een' mensch beschouwt, die geen de minste aanmoediging verdient." Op een' ander' tijd scheen RICHARD het voor niet onwaarschijnlijk te houden, dat hij, uithoofde zijner godsdienstige gevoelens, in gevaar was van vervolgd te worden. »Ik verheug er mij over," zeide hij, »dat ik waardig geacht word voor de zaak der waarheid te lijden, waarvoor ik bereid ben mijn leven op te offeren, hetzij mijn ligchaam verbrand, of tot de afgrijselijkste folteringen veroordeeld worde." Dit gezegde, hetwelk tegelijk de vastheid zijner beginselen en

de zwakheid zijner oordeelskracht verraadt, is met de vlugheid en scherpzinnigheid, welke hij in het aanleeren van talen aan den dag legt, naauwelijks overeen te brengen. Bij zijn volslagen gebrek aan alles wat men *savoir-vivre* noemt, blijkbaar in zijne kleeding en manieren, en zijn zwak gezigt, is het niet te verwonderen, dat hij geene gelegenheid vindt om als onderwijzer op te treden. Zonder twijfel zoude hij, indien het hiertoe kwam, eene eigendommelijke methode kiezen; zijn gevoelen over de thans gevolgde leerwijze is ten minste zeer ongunstig, daar hij van oordeel is, dat men de jonge lieden opzettelijk in de war brengt, om hen des te langer op school te houden. Men vroeg hem eens, hoe hij het bij het aanleeren eener taal aanlegde? — Hij gaf ten antwoord, dat het er op aankwam, welk eene soort van taal het was. — »Hoe zoudt gij het aanleggen om eene nieuwere taal te leeren?" — »Wanneer het b. v. Spaansch was, zou ik een Spaansch Woordenboek nemen en onderzoeken, welke woorden in dezelve met die eener andere, mij reeds bekende taal: Latijn, Fransch, Italiaansch, b. v. overeenkomen. Deze zou ik dan doorschrappen en alleen zulke woorden laten staan, welke uitsluitend tot die taal behooren, en dan zou ik, met behulp eener Grammatica, spoedig in staat zijn, eenige kennis van dezelve op te doen."

Nopens zijne godsdienstige gevoelens is het moeijelijk tot eenige zekerheid te geraken, daar hij zich hierover niet gaarne in gesprek wikkelt. Zooveel weet men echter, dat hij zich een' tijdlang bij de Joden gevoegd en de Synagoge bezocht heeft; doch hij gaf aanstoot door zijne uitdrukkingen, hierop volgde eene woordenwisseling en zijn Jodendom had een einde. Overigens plagt hij ook later nog, wanneer men hem vroeg waarom hij zich niet liet scheren, te antwoorden, dat zulks om den Messias was, de Messias was nog niet verschenen; men wil zelfs weten, dat hij niet alles wat in den Bijbel staat voor waar houdt; »de arme RICHARD," zeide mij een zijner stadgenooten, die mij zulks mededeelde, »is te beklagen: hij heeft ze niet alle vijf bij malkander!"

Ik overtuigde mij bij dit bezoek, dat hij zich in zijnen toestand geenszins ongelukkig gevoelt, en het werd mij uit de eerbiedige wijs, waarop hij met zijne boeken te werk gaat, duidelijk, dat hij, indien hem grooter geldsommen ten dienste stonden, dezelve alleen ter aanschaffing van boeken zou besteden, en dat het zijne laatste zorg zou zijn, zich

wat meer genoegens en gemakken des levens te bezorgen. Niettegenstaande zijne behoeftigheid, vraagt RICHARD zelf nimmer om iets; wordt hem echter eenig geschenk aangeboden, dan neemt hij hetzelve met eenige aarzeling aan, terwijl hij gewoonlijk de woorden bezigt: »*I am not worthy* (ik ben het niet waardig);" ook pleegt hij, om eene beleefdheid te beantwoorden of zijne erkentelijkheid te betoonen, boeken, waarop hij hoogen prijs stelt, ten geschenke aan te bieden; hij heeft dezen karaktertrek op een der reepjes papier, waarop hij gewoon is zijne gedachten neder te schrijven, dus geteekend: »wanneer mij eene beleefdheid of gunst bewezen wordt door een' persoon of personen, eenen vriend of vriendin, enz. is het mijn verlangen en de natuurlijke neiging mijns harten hun zulks door deugd en goede werken te vergelden, niet met kwaad; en wanneer men mij iets opdroeg, zou ik mij bevlijtigen zulks naar mijne beste krachten te verrigten."

In zijne levenswijze is hij uiterst sober; hij koopt nich voor eene kleinigheid eenige spijze, zijn drank is water of ten hoogste melk; beschonken heeft men hem nimmer gezien. Doorgaans is hij in het bezit van eenige schellingen, die hij zorgvuldig bij elkander houdt, zorg dragende ze nimmer alle uit te geven, zelfs wanneer hij genoodzaakt mogt zijn, eenige boeken voor zijne onmisbaarste behoeften te verkoopen.

Dit is de arme *autodidact*, de levende *polyglotte* van *Walles*. Dit vreemde en buitengewone exemplaar van ons geslacht levert, ook uit een zielkundig oogpunt beschouwd, veel stof tot denken op. Men heeft hem reeds als een tastbaar bewijs willen aanvoeren, hoe weinig verstand er tot het aanleeren van talen gevorderd wordt. Maar, zonder in aanmerking te nemen, dat den taalvorschers hierdoor een slecht compliment gemaakt wordt, behoort men in het oog te houden, dat uit gebrek aan talent en bekwaamheid, zelfs aan gewone vatbaarheid voor andere dingen, geenszins volgt, dat het juist beperktheid van geestvermogens is, welke dezen mensch op talen doet vallen; veeleer heeft hij zich in dezen beperkten kring zoo verdiept, dat hij zijn' geest daarin als het ware geheel noodig heeft, en op andere dingen niet kan laten werken. Men heeft RICHARD's talent bij eenige geleerden willen wedervinden, maar mijns inziens te weinig in aanmerking nemende, dat RICHARD een *autodi-*

dact is, die in een' nederigen, gedrukten toestand tot eene verwonderlijke taalkennis geraakt is. Daarbij moet men DICK's nationaliteit niet uit het oog verliezen, daar het volk van *Walles* zich in het algemeen door ongewone weetgierigheid en leeslust, levendigheid van geest en ondernemingszucht onderscheidt. Dichters uit de mindere volksklasse, handwerkslieden, die geschiedkundige tijdschriften in het licht geven, aardrijksbeschrijvingen zamenstellen, enz. zijn onder hen geene zeldzaamheid: DICK stelt deze nationale zucht naar kennis in zijne aanwending op talen voor.

Het is merkwaardig, dat het eenige voorbeeld, hetwelk zich dezen zoon van *Walles* naar de rigting van zijnen geest ter zijde laat stellen, den verwanten bodem van *Bretagne* toebehoort.

Toen JACQUES CAMBRY in het jaar 1794 het Departement *Finisterre* bereisde, bevond zich onder de personen, die hem berigten omtrent den grond hunner geboorte mededeelden, een zekere LECLECT te *Plougasnou*, een man zonder vermogen, die hem de omstandigste berigten over den toestand en de voormalige zeden zijns vaderlands wist te geven; hij was *Archivarius* der kapel van *Plougasnou* geweest, en kende al hare papieren. CAMBRY schildert hem als een' zeer schuchter, maar zeer kundig mensch, als een' zonderling, die eerst na veel moeite vertrouwelijk met hem werd.

Deze LECLECT behoort, naar CAMBRY's gevoelen, tot die *Bretons*, die hunne moedertaal het best verstonden; hij had dezelve bijna tweeëntwintig jaren lang met de grootste volharding, bijna zonder zich eenige afwisseling te gunnen, meestal zonder boeken, boeefend, en was, zonder vreemde hulp, alleen door eigen nadenken over zijne moedertaal, zoover gekomen, dat hij eene soort van Taalphilosophie had uitgevonden en tot een geregeld stelsel gebragt, waaraan men, hoe zonderling het op het eerste gezigt ook schijnen moge, voor 't minst de verdienste eener oorspronkelijke verbeelding niet kan ontzeggen.

LECLECT onderscheidt twee tijdvakken der taal: een vóór en een ná de verdrijving uit het Paradijs; tot het eerste behoort de vorming der vocalen, in het tweede kwamen de consonanten er bij. Er zijn vijf grondwoorden: dat zijn de vijf vocalen. De woorden a, e, i, o, u duiden niets anders aan dan de grootheid, schoonheid en verhevenheid van God; in deze uitroepingen drukte de eerste mensch zijn gevoel

uit, omgeven als hij was van al de wonderen der schepping, en van de tegenwoordigheid Gods: de engelen in den hemel hebben geen andere taal.

Uit het Paradijs verdreven, was ADAM genoodzaakt in het zweet zijns aanschijns te arbeiden. Deze levenswijze noopte hem nieuwe woorden te smeden: hij vond de consonanten uit, en verbond dezelve met zijne grondwoorden, welke door deze vereeniging veranderden en ontaardden, gelijk 's menschen oorspronkelijk reine toestand door de zonde veranderd geworden was. En terwijl zich de taal van vader op zoon voortplantte, veranderde zij onder de verschillende hemelstreken door de vermenging der volken, welke zich van het oorspronkelijke geslacht gescheiden hadden; doch de grondwoorden hebben in de verschillende zamenstellingen hunne eerste beteekenis behouden.

Tot zulk een stelsel, waarin de vocalen als eene taal op zichzelve aangezien worden, moet de eigenaardigheid der Welsche en Bretonsche talen noodwendig leiden: want in beide heeft elke vocaal de beteekenis van een zelfstandig woord, zoodat het Welsch eenige zinsneden aan kan wijzen, die geen' enkelen consonant bevatten.

Terwijl DICK ABERDARON zich op het aanleeren van verlerlei talen heeft toegelegd, en er zich zooveel mogelijk heeft eigen gemaakt, is LECLECT van *Plougasnou* bij zijn *Bretonsch* gebleven, en heeft getracht dit grondig te leeren doorzien en te ontleden. De een heeft de naar uitbreiding strevende (*extensive*), de ander zich innerlijk versterkende (*intensive*) taalstudie gekozen; de een op hetzelfde voorwerp een *empirisch*, de ander een bespiegelend talent aangewend. Maar in het drukkende hunner omstandigheden, de sterkte hunner neiging, de standvastigheid hunner rigting, zelfs in de zonderlingheid hunner karakters komen beiden tamelijk wel overeen. En eindelijk zijn zij, schoon door tijd en ruimte gescheiden, elkander aanvullende broeders in de ééne Celtische volksfamilie.

LES BURGRAVES VAN VICTOR HUGO EN DE ROMANTIEK.

(Het onderstaande is een uittreksel uit een' brief, gedagteekend *Parijs* den 11 Maart 1843.)

Het voornaamste letterkundige onderwerp dezer dagen is

Les Burgraves, door VICTOR HUGO, welke waarschijnlijk eerstdaags, als het eigenlijke publiek wordt toegelaten, uitgefloten zullen worden. De gebreken van dit stuk zijn onherstelbaar; het is uiterst langwijlig, en het slechtste, dat hij tot hiertoe geschreven heeft. Hij moet volstrekt geen gehoor hebben, want de verzen, welke hij maakt, zijn onverdragelijk hard en onaangenaam; het talent, hetwelk hij vroeger bezat, schijnt volkomen uitgeput te zijn, zoo als men aan zijnen »*Rhijn*" reeds bemerken kon. De Romantiek schijnt hier haren tijd gehad te hebben; het goede, dat zij heeft te weeg gebragt, bestaat daarin, dat zij de slaafsche navolging der oude pedante regelen, waaraan de taal en de letterkunde onderworpen waren, verbroken heeft; de verwachting, welke men van haar voedde, heeft zij echter in geenen deele vervuld, en in korten tijd zal zelfs de herinnering der werken, welke zij heeft voortgebragt, en wier verschijning aan de eene zijde zooveel geestdrift, aan de andere zooveel woede heeft opgewekt, verdwenen zijn. Had zich de nieuwe school vergenoegd met aan de oude regels den oorlog te verklaren, dan had zij eene duurzame zege weg kunnen dragen; maar zij heeft zich grootelijks aan de taal vergrepen, en door buitensporige, onfransche uitdrukkingen zich den schijn van grooter diepte willen geven, dan zij bezat: vandaar de terugwerking. Wat er nu komen zal, is niet vooruit te zien: de oude school is dood, de nieuwe stervende, en de weg voor eene geheel natuurlijke en ongekunstelde letterkunde ligt open; de gevolgen zullen bewijzen, of zij zich zal weten te vestigen. Er wordt ongeloofelijk veel gedicht, ten minste in versmaat geschreven, maar niemand leest verzen: het ontbreekt niet aan talent, maar aan diepte, welke de aanmatigende en krampachtige stijl der meesten te vergeefs tracht te vergoeden.

EEN ZELDZAME TREK UIT DE FRANSCHE OMWENTELING.

De Fransche omwenteling zou de rijkste bron voor de geschiedenis van den menschelijken geest en het menschelijke hart zijn, bijaldien niet de Fransche litteratuur de zonde beging, deze bron aanhoudend troebel en onrein te maken. Het is bekend, hoe de vloed van gedenkwaardigheden uit dat gewigtige tijdvak zich onder de pen van sommige schrij-

vers geheel in het romantische verloopt, en hoe een door geloofwaardige getuigenissen gestaafde trek tot model dient, naar hetwelk honderd dergelijke geteekend worden. In een zeer onlangs te *Parijs* in het licht gegeven werk komt eene merkwaardige psychologische daadzaak voor uit den tijd, toen de guillotine onophoudelijk in werking was. Wij willen hier het geval mededeelen. Dat het niet verzonnen is, daarvoor schijnt de betrekking van den verhaler, een bekend man, tot de personen, welke het betreft, borg te blijven. Is het geval op zich zelf eene belangrijke bijdrage tot de natuurlijke geschiedenis van het menschengeslacht, zoo komt datgeen, wat er aanleiding toe gaf, voor als een regt kenmerkende trek van het Gallische volkskarakter.

De Markies DE CUSTINE deelt, als inleiding tot zijn boek: *la Russie en* 1839, eenige berigten omtrent zijne familie mede. Hij is de zoon en kleinzoon van twee slagtoffers der revolutie. Zijn grootvader, de bekende Generaal CUSTINE, beklom in het jaar 1793 het moordschavot; zijn vader was in 1792 als diplomatieke agent van LODEWIJK XVI in *Brunswijk* en te *Berlijn* geweest, en had zich, door het verdedigen van zijnen vader, zelf op de lijst der beschuldigden gebragt. Hij werd in het begin van 1794, destijds vierentwintig jaren oud zijnde, ten dood veroordeeld. Zijne jonge, beminnenswaardige gemalin, DELPHINE DE SABRAN, had hem kort te voren een eerste kind, eenen zoon, den schrijver van het bovenvermelde boek, gebaard. Met niet weinig persoonlijk moedsbetoon had zij, doch te vergeefs, alles beproefd, eerst om haren schoonvader, daarna om haren gade te redden; een plan tot ontvlugting had zij, door des laatsten edelmoedigheid verhinderd, moeten opgeven. — De veroordeelde is in de Conciergerie gebragt; de uitvoering van het doodvonnis moet op den volgenden morgen plaats hebben, en nu willen wij den schrijver zelven verder laten spreken.

Mijne moeder bezocht mijnen vader voor de laatste maal, des avonds ten 9 ure, in de Conciergerie. Dit aandoenlijk tooneel werd door een voorval gestoord, hetwelk zoo zonderling is, dat ik langen tijd getwijfeld heb, of ik het wel behoorde te verhalen. Immers klinkt het als een verdichtsel van eenig tragi-komisch genie als SHAKSPEARE, en evenwel is het volkomen waar. In alles toch overtreft werkelijkheid

de dichting. Gevoelt de lezer zich er door, op eene onaangename wijs, uit de stemming gerukt, waarin hij gebragt was, zoo is zulks niet mijne schuld. Ons wezen bestaat uit tegenstrijdigheden.

Haarzelve meester en zoo bedaard mogelijk trad mijne moeder bij mijnen vader binnen, omarmde hem zwijgend, en bleef drie uren aan zijne zijde. Zij spraken zeer weinig met elkander; mijn naam alleen, de naam van hun kind, ontviel somwijlen hunne lippen, en bij dezen naam brak haar, brak hem het hart. Hij bad haar, hem te sparen, en zij maakte van mij geen verder gewag. — In dien tijd des heldenmoeds was de gang ten dood een schouwspel, bij hetwelk de slagtoffers er eene eer in stelden, niet zwak voor hunne beulen te verschijnen. Mijne moeder begreep en waardeerde in haar hart de behoefte van mijnen vader, den jongen, schoonen man, vol geest en gevoel, den man nog onlangs in het bezit van zoo veel aardsch geluk, om tegen den volgenden dag zijne volle bedaardheid te behouden. Deze laatste proef van een edelaardig karakter te geven, was thans, zelfs in de oogen eener van natuur zwakke vrouw, heilige pligt. Middernacht was nabij; zij vreesde, dat haar gestel eene langere worsteling niet verduren zou, en was op het punt om op te staan en voor eeuwig afscheid te nemen.

Mijne ouders waren in een vertrek bijeen, dat tot voorzaal aan verscheidene gevangenkamers diende. Het was vrij ruim, maar laag en donker. Zij zaten voor eene tafel, waarop eene vetkaars brandde; de eene zijde van het vertrek had vensters, achter welker glasruiten men van tijd tot tijd de troniën der wachters zag verschijnen. Op eenmaal hooren beide eene kleine deur opengaan, welke zij nog niet opgemerkt hadden, en uit dezelve treedt een man met een lantarentje in de hand. Het is een gevangene, die een' anderen gevangene wil gaan bezoeken; maar allerzonderlingst is 's mans kleeding. Hij draagt een' korten kamerjapon, of eigenlijk een lang beddejak, met zwanenvel bezet, een ding dat reeds op zich zelf een' belagchelijken naam voert (*un pet en l'air*); voorts eene witte onderbroek en kousen, als ook eene groote, spits toeloopende slaapmuts, met een' geweldig grooten, vuurkleurigen strik van lint (*une fontange*). Langzaam trad of liever gleed hij de kamer door, met korte, schuivende schreden, gelijk de hovelingen van LODEWIJK XV

gewoon geweest waren door de galerij te *Versailles* te sluipen. Toen deze figuur de beide echtgenooten voorbijkwam, zag zij hen een oogenblik zwijgend aan, en alsnu bemerkten zij, dat de oude man nog daarenboven geblanket was.

Stom van verbazing, staren beiden de verschijning aan, die hen midden in hunne bittere zielesmart op zulk eene wonderlijke wijs was komen verrassen. Zij denken er niet aan, dat het blanketsel hier wel bezwaarlijk bestemd kan zijn, om een afgeleefd aangezigt te verfraaijen; dat een ongelukkige dit zonderlinge middel ter hand genomen heeft, om morgen, wanneer de dood hem aangrimt, niet te verbleeken; en beiden, door het onwederstaanbaar kluchtige van het voorwerp overmeesterd, bersten te gelijk in een schaterend gelach uit: als met een' electrieken schok had de zenuwprikkel plotseling het overwigt verkregen op het lijden des gemoeds. — Door den langdurigen dwang, dien zij zich aangedaan hadden, om hunne gedachten voor elkander niet luid te laten worden, waren hunne zenuwen heftig gespannen; als in weerloozen staat werden zij door den indruk van het helagchelijke, waarschijnlijk wel de eenige aandoening, tegen welke zij niet gewapend waren, overvallen; en op deze wijs gebeurde het, dat zij, ondanks hunne pogingen om de prikkeling te vermeesteren, of veeleer juist daarom, al gedurig lachten en bleven lagchen, tot dat het lagchen in geweldige zenuwaandoening overging. De wachters schoten toe; zij hadden in den loop der omwenteling genoeg ondervinding opgedaan, om den aard van deze lachkramp te begrijpen, en droegen deelnemend mijne moeder weg, te midden harer nog voortdurende zenuwtoevallen, welke den vorm van een haar geheel gestel schokkend schatergelach bleven behouden, terwijl mijn vader in hetzelfde paroxysmus alleen bleef.

Dit waren de omstandigheden, waarin mijne ouders elkander voor de laatste maal gezien hebben, en het gebeurde speelt onder de vroegste indrukken mijner kindschheid eene hoofdrol. Mijne moeder had aan allen, die mij omgaven, stilzwijgen opgelegd; maar de gemeene man spreekt al te gaarne van de algemeene rampen, welke hij beleefd heeft. en zoo praatten onze dienstboden mij bijna van niets anders voor, dan van het ongeluk mijner ouders. Ook zal ik nooit vergeten, met welk een gevoel van angst ik het eerst onder de menschen getreden ben.

Toen mijn vader in dien laatsten nacht zijns levens van den door mij beschreven lach-aanval bekomen was, schreef hij, tegen den ochtendstond, een' treffenden brief, vol moed en bedaardheid, aan zijne vrouw. Deze brief is onder de gedenkwaardigheden van dien tijd bewaard gebleven, gelijk ook de brief van mijnen grootvader aan dezen zijnen zoon, die sterven moest, omdat hij gewaagd had zijnen vader te verdedigen, en omdat hij het onteerend had geacht, in veiligheid als emigrant aan het Pruisische hof te blijven.

DE SCHAT, OF DE JONGE BLINDE.

(*Vervolg en slot van bl.* 771.)

Acht jaren waren na deze gebeurtenis verloopen. MARIA intusschen was bevallig opgegroeid, en het was niet mogelijk iets schooners te zien dan haar gelaat, wanneer zij de oogleden naar beneden sloeg en de witte vliezen voor hare oogappels bedekt waren.

Het was eene maagd van RAPHAËL, en het voorkomen van stille aandacht en sombere weemoedigheid, dat in hare trekken zigtbaar was, maakte de gelijkenis nog treffender. Hare ziel was even schoon en zuiver als de trekken van haar gelaat, en niets evenaarde de schoonheid van hare geheele gestalte. Zij zocht op alle mogelijke wijze nuttig te zijn voor de vrouw, die de zorg voor haar had op zich genomen, het zij met spinnen van hennep in de lange winteravonden, het zij met het breijen van kousen, het zij eindelijk met het oppassen in huis, als moeder NICOLE naar het veld ging.

Het was op een dier stonden, dat zij, zich alleen in huis bevindende, aan de deur hoorde kloppen, en eene minzame stem haar verzocht die te openen, om eenige inlichtingen te geven aan eenen vreemdeling, wien het van belang was het land te kennen. Gerustgesteld door de heuschheid en de welluidende stem van den persoon, die tot haar sprak, aarzelde zij niet de deur te openen. De vreemdeling bleef stom van verbazing staan, op het gezigt van zoo veel schoonheid in eene eenvoudige boerin. MARIA, verwonderd over de stilte, welke hij, haar aanziende, bewaarde, vroeg hem, waarin zij hem konde van dienst zijn. Zoo sprekende, hief zij hare oogen op, en hij zag met innig leedwezen, dat deze van het gezigt beroofd waren.

»Arme jeugdige schoone!" sprak hij op den roerendsten toon, »ik zie uw ongeluk, en, buiten twijfel zult gij mij omtrent dit oord de verlangde inlichtingen niet kunnen geven."

»Mijnheer," zeide MARIA, »ik ben niet altijd blind geweest; ik herinner mij het dorp en zijne omstreken; het is mij niet uit het geheugen gegaan, en wat ik niet heb gezien, dat heb ik hooren vertellen. Zeg mij dus maar, wat gij wenscht te weten; ik ben mogelijk in de gelegenheid u voldoend antwoord te kunnen geven."

Opgetogen door de voorkomendheid van het lieve meisje, vroeg de vreemdeling haar naar het lot van de bewoners des kasteels. Tranen bevochtigden de oogen van MARIA.

»Het kasteel!" zeide zij; »weet gij dan niet, dat het niet meer bestaat? De brave heer, de Graaf DE VALBELLE, de vader van alle ongelukkigen in dit oord, is niet meer, en kwaadwilligen hebben het vernietigd. Het kasteel is verkocht; een roggeveld is thans de plaats, waar het vóór tien jaren nog te vinden was!" En tranen rolden bij deze woorden over de wangen van MARIA, en getuigden den vreemdeling van het deel, dat zij in het ongeluk nam.

»Hebt gij dan den Heer DE VALBELLE gekend, lief meisje?" vroeg hij.

»O! Mijnheer, ik heb hem gekend zoo als een arm landmeisje, en geringer nog, een groot heer kan zeggen te kennen. Ik heb hem gekend als den besten der menschen, als den weldoener der armen, als een' man, wiens aangezigt alleen vreugde stortte in de harten en allen eerbied inboezemde."

Deze lofspraak, uitgesproken op den toon der waarheid, die meer treft dan de sierlijkste welsprekendheid, bragt zulk eenen indruk bij den vreemdeling te weeg, dat hij op zijne beurt een' traan liet vallen op de hand van MARIA, die hij in de zijne hield vastgeklemd.

»Gij schreit dan ook," zeide zij; »gij hebt welligt den goeden Heer DE VALBELLE gekend? Gij weet zonder twijfel, wat van zijn' zoon geworden is? O! ik hoop het; de Hemel zal niet gewild hebben, dat zulk eene eerbiedwaardige familie ten eenemale zoude uitgestorven zijn."

»Ja," zeide de vreemdeling met bevende stem, »ik ken ROGER DE VALBELLE; hij leeft nog; maar de dood zijns vaders en de verkoop zijner goederen hebben hem tot armoede

gebragt. Hij is verpligt te werken om te leven, en om het talent van schilderen, dat hij in zijne jeugd tot uitspanning aankweekte, thans te doen dienen voor zijn levensonderhoud..."

»Ach, God!" zeide MARIA; »is het mogelijk! en waar is hij? dat ik hem opzoeke, dat ik hem spreke, dat ik hem zegge.... Mijn God!" verzuchtte zij, op de knieën vallende, »ik dank U, dat Gij mijn leven tot op dezen dag hebt bewaard, opdat ik het niet geheel nutteloos, zonder iets goeds te hebben verrigt, zou hebben doorgebragt!"

De vreemdeling, niets begrijpende van de geestvervoering van het jonge meisje, meende, dat zij aan eene soort van zinneloosheid onderhevig was, welke hij aan haren beklagenswaardigen toestand toeschreef. Hij rigtte haar op, deed haar naast hem zitten, en sprak op minzamen toon met haar over onverschillige zaken, om hare gedachten van dit punt af te brengen en hare kalmte te doen wederkeeren; maar, geheel overgegeven aan hare inwendige blijdschap, herhaalde MARIA aanhoudend: »Waar is de Heer DE VALBELLE? Ik moet hem gaan opzoeken, ik moet mijnen vader gehoorzamen; daarna heb ik op deze wereld niets meer te verrigten, en de arme MARIA zal gerust en tevreden sterven!"

»Wat hebt gij hem dan te zeggen?" hernam de vreemdeling: »Zoo gij mij met eenige mededeeling aan hem wilt belasten, ik bezweer u op mijne eer, dat ROGER DE VALBELLE nog heden kennis zal dragen van hetgeen gij verlangt hem te doen weten."

»Heden! heden!" riep MARIA, in hare handen slaande en een' vloed van tranen stortende; »maar, mijn Hemel! is hij dan hier in de nabijheid? Mijnheer, in Gods naam, geleid mij tot hem! 't Is aan hem, aan hem alleen, dat ik het geheim vertrouwen mag, dat ik van mijnen vader heb vernomen. Zijn geluk hangt er te eenemale van af, en zoo gij zijn vriend zijt, toef niet om mij tot hem te brengen: de Hemel zal het u loonen."

Er was zoo veel opregtheid en waarheid in de uitdrukkingen van het jonge meisje, dat de vreemdeling niet langer het *incognito*, hetwelk hij zich, de stulp intredende, had opgelegd, bewaren kon. Hij nam MARIA bij de hand en zeide: »Gij zijt zoo goed, lief kind, en schijnt zoodanig gehecht te zijn aan de nagedachtenis van den Graaf DE VAL-

BELLE, dat ik vermeen u van mijnen kant ook een geheim te moeten vertrouwen, even belangrijk als dat zijn kan, hetwelk gij zijnen zoon verlangt mede te deelen. Ik ben ROGER DE VALBELLE, dien gij zoo zeer verlangt bij u te zien, en indien gij nu het een of ander hem te berigten hebt, spreek, MARIA!"

ROGER (want hij was het inderdaad) zou lang hebben kunnen voortspreken zonder eenig antwoord te bekomen; MARIA hoorde niet: haar hoofd rustte op den schouder van den jongen Graaf, en eene soort van bezwijming was de geestvervoering opgevolgd, die zich zoo sterk, eenige oogenblikken te voren, had doen kennen. ROGER, verschrikt, hield haar onder de armen, en meende eenige hulp in te roepen, toen juist de oude moeder NICOLE binnentrad. De eerste beweging dezer vrouw was, MARIA te beknorren, haar met een' jongeling, welken zij niet kende, alleen vindende; maar het medelijden overwon het kwade humeur: door ROGER geholpen, bragt zij haar te bed, en weinige oogenblikken daarna kwam MARIA weêr tot zichzelve; maar, daar zij over geweldige hoofdpijn klaagde, verwijderde zich ROGER, zonder van haar te worden opgemerkt, ten einde haar eenige rust te bezorgen.

Na een uur slapens ontwaakte MARIA bijna geheel hersteld van de zenuwaandoening, die zij had ondervonden. Na hare gedachten weder verzameld te hebben, gaf zij hare moei hare begeerte te kennen, om den vreemdeling op nieuw te spreken. Naauwelijks had zij dien wensch geuit, of ROGER kwam naar haren toestand vernemen. Toen moeder NICOLE, altijd nog tusschen de tanden zoo wat voortbrommende, zich voor een oogenblik verwijderde, haastte zich MARIA aan ROGER te zeggen: »Morgenochtend, ten acht ure, gaat mijne moei naar het veld, en dan zal ik u spreken." Moeder NICOLE kwam weêr binnen, en ROGER nam afscheid.

NICOLE knorde den ganschen avond, zeggende, dat haar de manieren van dien vreemdeling in het geheel niet aanstonden, en dat, wanneer die fraaije heer terugkwam, zij hem het huis zou uitjagen, daar zij niets van dergelijke *muscadins* weten wilde. Dit woord, hetwelk eene menigte slagtoffers ter dood had gebragt, was ook in het dorp doorgedrongen, lang nadat hetzelve te *Parijs* reeds alle betekenis had verloren. MARIA antwoordde niets op de bittere

uitvallen harer moei, die, moê van al het grommen, eindigde met zich naar bed te begeven.

Den volgenden dag, minder gemelijk dan den vorigen, ging NICOLE ten half acht ure naar het veld. Met den klokslag van acht ure tikte ROGER aan de deur der stulp, en MARIA, opgeruimder dan ooit, opende die. Na wederzijdsche morgengroeten zeide zij tot hem: »Ik vertrouw, Mijnheer, dat gij mij niet misleidt en dat gij inderdaad DE VALBELLE zijt. Indien het geheim, dat ik heb toe te vertrouwen aan hem, die regt heeft dien naam te dragen, niemand dan mijzelve betrof, zou ik het u al aanstonds gezegd hebben; maar, niettegenstaande de redenen, die ik heb, om u te gelooven, vordert de voorzigtigheid, niet roekeloos hetzelve eenen anderen mede te deelen. Er was in dit dorp een eerwaardig geestelijke, die langen tijd priester van deze parochie was, en die dit oord niet verlaten heeft dan in de dagen des schrikbewinds, toen men ook zijn leven van nabij belaagde; hij is hier later wedergekeerd. Zoo gij nu waarlijk ROGER DE VALBELLE zijt, dan zijt gij, gelijk ik, door hem gedoopt, en zoo gij de namen uwer peetouders en de voornamen, die men u bij den doop gegeven heeft, zeggen kunt, alsmede den juisten dag uwer geboorte, hij zal het er dan voor houden, dat gij de regte persoon zijt, aan wien ik een geheim moet openbaren, dat ik sedert meer dan tien jaren in mijn hart bewaard heb. Die waardige priester gaat elken morgen deze woning voorbij en..... Ik geloof, dat ik hem hoor aankomen en zal hem verzoeken binnen te treden."

Inderdaad, een man van rijzige gestalte, met grijs haar en een eerbiedwaardig gelaat, naderde de deur.

»Kom in, kom in, mijn vader!" riep MARIA; »wij hebben u iets te zeggen."

De geestelijke drukte de hand van MARIA, terwijl hij ROGER beleefdelijk groette.

»Mijn vader," sprak het jonge meisje, »gij hebt mij dikwijls van den Graaf DE VALBELLE gesproken, van zijne rampen en van zijnen dood; ook van zijnen zoon, dien gij hebt gedoopt en wiens jeugd zoo veel goeds en voortreffelijks beloofde; zoo gij hem zaagt, zoudt gij hem nog kennen?"

»Ik geloof ja, mijn kind; want het jonge mensch droeg aan den regter slaap van het hoofd het likteeken eener wond, die hij bekomen heeft door een' val van den trap in het kasteel, toen hij vijf jaren oud was."

»En dat likteeken," zeide ROGER, de blonde lokken wegstrijkende en het open voorhoofd den geestelijke vertoonende, »ziet gij hier."

»O! Mijnheer de Graaf," hernam deze, »welk een ongedacht geluk! Dat ik de eerste zij, die mijne hulde mag brengen aan den zoon van mijnen waardigen landheer!"

»Neen, neen, edele grijsaard!" zeide ROGER, »geene hulde; die tijd is voorbij; maar vriendschap van uwe zijde, hoogachting van mijnen kant, ziedaar de gevoelens, die wederzijds ons moeten bezielen. Wil aan dit jonge meisje de verzekering geven, dat ik ROGER DE VALBELLE ben, en dat zij mij het geheim ontdekken kan, dat welligt u niet onbekend zal zijn."

»Neen," zeide de priester; »ik weet, dat MARIA een geheim bewaart, dat u betreft; zij heeft mij dikwijls gezegd, dat, zoo zij in gevaar mogt komen, vóór mij te sterven, zij het dan aan mij zou toevertrouwen; maar tot op dit oogenblik toe ben ik daarvan onkundig."

»Wel nu," sprak MARIA, terwijl zij de hand van den priester en van ROGER vatte, »hoort mij beiden aan! Mijnheer DE VALBELLE, gij zult rijk worden, zeer rijk; gij zult niet dan voor uw genoegen en tot anderer heil behoeven te leven, en ik ben hoogstgelukkig u te kunnen zeggen, dat er een schat bestaat, die u toebehoort, en waarvan gij u nog heden kunt in bezit stellen."

»Is het mogelijk?" zeide ROGER; »maar hoe..."

»Ja," hernam MARIA; »Mijnheer uw vader en AMBROSIUS, zijn vertrouweling, hebben in hét bosch eenen schat verborgen in de holligheid van een' dikken eik. Mijn vader en ik waren slechts eenige schreden van hen verwijderd; mijn vader heeft alles gezien, ik heb alles gehoord; en 't is God, die mij deze ontmoeting vergunt, en die mijn kommervol leven heeft verlengd, opdat ik u van deze daad zou kennis geven en u in het bezit stellen van hetgeen u wettiglijk toekomt."

De ziel van ROGER was verdeeld tusschen vreugde, bewondering en verbazing over de belangeloosheid van dezen behoeftigen vader en van het jonge meisje, die zoo gemakkelijk een einde aan hunne behoefte hadden kunnen maken, door den schat te ontvreemden en zich toe te eigenen. De priester was van gedachte, dat men dadelijk, met behulp van een paar sterke mannen, met bijlen en haken, den boom moest

openen, en er uithalen, wat hij bevatte. ROGER en de geestelijke deden MARIA al de inlichtingen, die zij geven kon, nog eens herhalen, en, na haar met lof en teedere dankbetuigingen te hebben overladen, vertrokken zij, met de arbeiders, in een cabriolet, die hen weldra aan den ingang van het bosch voerde.

Al de inwoners van het dorp kenden den zwaarlijvigen eik, zonder te weten, dat zijne wanden de fortuin voor meer dan twintig behoeftige huisgezinnen inhielden. Men kwam weldra op de plaats aan, en, alvorens de beschermende schors van dezen majestueuzen tronk, die zoo veel geslachten heugde, open te hakken, wilde ROGER beproeven, met de haken er uit te halen, wat in de holligheid verborgen was. De proef gelukte volkomen: de valiezen hadden ijzeren handvatsels, waardoor men ze gemakkelijk ophaalde. Men verzekerde zich, de diepte van den boom peilende, dat hij niet meer bevatte, en sloeg vervolgens, met den schat beladen, den terugweg in naar het dorp. Men stapte aan de woning des priesters af; de arbeiders werden rijkelijk betaald, en de geestelijke, ROGER te zijnent latende, ging zelf aan MARIA het welslagen van hunnen togt mededeelen. De vreugde van het meisje was ten top, zij viel op hare knieën, tranen storteude van dankbaarheid en zich verheugende, dat de Hemel alles overeenkomstig regt en billijkheid had doen uitkomen en hare wenschen verhoord waren.

De priester, tot ROGER teruggekeerd, hielp hem de valiezen openen, die men, daar men geene sleutels had, moest openbreken. Men vond ze gevuld met goud en zilver en andere geldswaarden, en tot zijne groote blijdschap zag ROGER zich bezitter van meer dan driemaal honderdduizend francs, eene ongedachte fortuin, ver de verwachting te boven gaande, die zijne verbeelding in de dagen van armoede en ballingschap had gedroomd. Zijne eerste gedachte was, den geestelijke eene jaarwedde levenslang te verzekeren, ten einde de genoegens van zijnen ouden dag te verhoogen, en hem in staat te stellen, eenige behoeftigen in hunne armoede te ondersteunen. Toen vestigden zich zijne gedachten op MARIA, op het beeldschoone meisje, door een noodlottig toeval van het gezigt beroofd, en aan hetwelk de Hemel de schoonste vergoeding had gegeven, haar versierende met de beminnelijkste deugden en voortreffelijkste eigenschappen. ROGER, vol van teedere ingenomenheid, liet zijnen schat

aan de zorg van den geestelijke over, en kwam in de eenvoudige dorpsherberg terug, waar hij den vorigen nacht had doorgebragt. Hij naderde de woning van NICOLE; maar, haar met MARIA hoorende praten, stelde hij tot den volgenden dag het onderhoud uit, dat hij met het meisje hebben wilde, waaraan hij zoo onbedenkelijk veel was verpligt.

Wij zouden de waarheid te kort doen, wanneer wij zeiden, dat ROGER DE VALBELLE den nacht in een' kalmen slaap doorbragt. De gedachte aan zijne verkregene rijkdommen vervulde echter slechts ten deele zijnen geest; het beeld van MARIA, zoo schoon, zoo beminnelijk, zoo belangeloos en — zoo arm, die zoo veel had geleden, zonder dat immer een straal van hope voor de toekomst in hare ziel was nedergedaald; dat beeld alleen stond voor zijnen geest en verliet hem niet, zelfs niet in de ligte sluimering, die voor eenige oogenblikken hem beving en aan zijn gloeijend hoofd ruste gaf. Ten zes ure des morgens stond ROGER op, en vervoegde zich bij den geestelijke, dien hij reeds in godsdienstige overpeinzingen in zijnen tuin aantrof.

»Zoo, zoo, Mijnheer de Graaf," zeide deze *op vrolijken* toon, »hebben de zorgen des rijkdoms u al zoo overheerd, dat zij u den slaap ontnamen?"

»Neen, vader," hernam ROGER, »het is niet mijn rijkdom, die mij bezig houdt, maar de begeerte om hem met haar te deelen, aan wie ik denzelven verschuldigd ben. Ik kom u raad vragen en u zeggen, dat, zoo gij er geen bezwaar in ziet, ik besloten heb MARIA te trouwen."

»Haar te trouwen!" zeide de geestelijke verbaasd. »Waar denkt gij aan, Mijnheer de Graaf? Een landmeisje! eene arme blinde!...."

»Ik weet dat alles," viel ROGER hem in; »maar wat was ik gisteren? Heb ik heden het regt om trotsch te zijn? Was ik geen wees zonder fortuin, zonder betrekkingen, zonder hulp? 't Is waar, ik voer een' beroemden naam; maar ik verlies noch bezoedel immers denzelven, door dien een meisje te doen dragen, schoon als een engel, een meisje, aan hetwelk ik al het geluk verschuldigd ben, dat mij ten deel valt, en dat gewis haar edel karakter niet zou verloochenen, door de helft van mijn vermogen aan te nemen, wanneer deze gift niet die van een' echtgenoot ware. Het is mij ook nog niet gebleken, of MARIA geheel haar leven door blind blijven zal. Wij hebben in *Duitschland* beroemde

oogartsen. Maar het is in den staat harer armoede en kommer, dat ik haar wensch te trouwen. De Hemel zal na dien tijd beslissen, of zij het gezigt al dan niet zal kunnen herkrijgen."

De geestelijke, doordrongen van bewondering over zoo edele en belangelooze gevoelens en voornemens, keurde het plan van ROGER goed, en beloofde, MARIA te bewegen, het geluk te aanvaarden, hetwelk haar werd aangeboden. Hij wilde haar voorbereiden, om hem als haren echtgenoot te ontvangen.

Eene maand daarna zag men, op eenen heerlijken zomermorgen, uit de schamele stulp van moeder NICOLE, een beeldschoon meisje te voorschijn treden. Haar voorhoofd, half met eenen sluijer bedekt, was gesierd met een' krans van witte rozen en oranjebloemen; terwijl een Oostindisch mouselinen kleed de bevallige ranke gestalte der landelijke schoone omgaf, wier arm rustte op dien van den gelukkigen ROGER, trotsch op de gezellinne, wier schreden hij rigtte. Na het voltrekken des huwelijks begaven zich de jeugdige echtgenooten naar *Straatsburg*, waar zij hun verblijf voor eenige maanden bepaalden.

Wij zullen deze geschiedenis eindigen met te zeggen, dat ROGER een bekwaam oogarts van *Weenen* liet ontbieden, die, na de oogen van MARIA bezigtigd te hebben, verklaarde, dat de vliezen, die hare oogappels bedekten, slechts toevallige *cataracten* waren, en dat hij er voor instond ze met weinig bezwaar te zullen ligten. En inderdaad, de kunstbewerking werd, eene maand na het huwelijk, ten uitvoer gebragt, en gelukte boven de beloften van den kundigen heelmeester en tot onbeschrijfelijke vreugde van de jonggehuwden.

MARIA, Gravin DE VALBELLE, was nu weldra in staat gesteld, door oefening, den gelukkigen aanleg te ontwikkelen, dien zij van de natuur zoo mild had ontvangen. Een geluk zonder stoornis was haar deel, en zij toonde zich door alle tijden heen waardig den naam te dragen, dien haar echtgenoot haar geschonken had.

EENIGE SNEDIGE GEZEGDEN VAN M. G. SAPHIR.

Ook onder ons kent men, sedert verscheidene jaren, uit

hier en daar verspreide vertalingen van voortbrengselen zijner vlugge pen, den humorist SAPHIR, die in *Duitschland* zoo populair is geworden, en nog in den loop van dit jaar, toen hij te *Berlijn*, *Hamburg* en elders voorlezingen hield, een' grooten toevloed van hoorders uit den beschaafden stand tot zich lokte, wier bijval hem in ruime mate te beurt viel. Eenige bewonderaars van zijn vernuft, in eerstgenoemde stad, hebben onlangs, met zijne toestemming, eene kleine verzameling uit de menigte van invallen, die, ook in het gezellig verkeer, hem als uit den mond stroomden, aldaar in het licht gegeven. Vele daarvan zijn voor geene vertaling vatbaar, naardien al hunne betrekkelijke waarde in spelingen met Hoogduitsche woorden en spreekwijzen ligt; andere, tegen wier overbrenging zich dit bezwaar niet zou opdoen, verdienen die niet, omdat SAPHIR dit met vele overvloeijende vernuften gemeen heeft, dat hij zich niet altijd binnen de strenge grenzen der welvoegelijkheid weet te beperken. Ook komen in de kleine verzameling niet zelden aardigheden voor, welke bij lang na niet nieuw zijn, het zij dan dat de *Duitscher* toevallig op invallen geraakte, die, zonder dat hij zulks wist, reeds veel vroeger bij anderen waren opgekomen, het zij hij te weinig bezwaar maakt, met geleende vederen te pronken. Eenige spranken van zijn vernuft, hier en daar in die verzameling verspreid, waaronder zelfs nog wel enkele oude bekenden kunnen worden aangetroffen, mogen echter onder ons wel eene plaats vinden, en worden dus den lezers der *Vaderlandsche Letteroefeningen* aangeboden, nogtans zonder het bijgevoegde magtwoord: *Gij zult en moet lagchen!* — Mishagen ze niet, dan volgt wellig later nog eene tweede soortgelijke bloemlezing.

SAPHIR zat in eene diligence tegenover twee reizigers van een handelhuis, die door hun zonteloos gesnap het geheele gezelschap verveelden en ergerden. Aan de plaats der bestemming gekomen, voegde een hunner hem toe: »Één verzoek, Mijnheer SAPHIR: Schrijf toch, bidden wij u, niets op ons." — »Zijt gerust," was het antwoord, »ik schrijf nooit op vuil papier."

Zeker Kapelmeester te *Weenen* had uit een logement aldaar eenige zilveren lepels ontvreemd, en werd deswege aangeklaagd. »Laster!" zeide SAPHIR, toen hem dit verhaald

werd; »de kapelmeester heeft waarschijnlijk niet geweten dat het zilver was, en het voor *compositie* gehouden."

»Gij schrijft slechts om geld, ik om de eer;" voegde een zeer middelmatig letterkundige SAPHIR toe, met wien hij in twist was geraakt. »Ieder schrijft om dat wat hem ontbreekt," was het antwoord.

Te *Hamburg* woonde SAPHIR eene leerrede bij. Het gehoor bestond grootendeels uit kooplieden. »Hoe beviel u die leerrede?" vroeg hem een hunner na den afloop der Godsdienstoefening. »O, voortreffelijk! Ik houd mij overtuigd dat gij allen daar ook naar *handelt*."

De Baron ROTHSCHILD verlangde van SAPHIR, dat hij iets in zijn stamboek schrijven zou. Hij voldeed daaraan, met deze woorden: »Leen mij honderd louis d'or, en vergeet voor eeuwig uwen vriend H. G. SAPHIR."

In een gezelschap vroeg men SAPHIR naar den naam eener dame, die in het oog vallend geblanket was. »Ik ben geen kenner van schilderijen," gaf hij ten antwoord.

SAPHIR bevond zich eens in eene kleine stad, waar men veel werk van begrafenisplegtigheden maakte, en zeide: »Het is hier zóó stil, dat er in het geheel geen leven wezen zou, als er niet nu en dan een sterfgeval plaats had."

In den loop van een gesprek over de heerschende zucht van onze eeuw om gedenkteekenen op te rigten, vroeg iemand, waarom men zulks voor den grooten LUTHER nog niet gedaan had. »Zulks is niet noodig," merkte SAPHIR aan; »iedere dochter van een' Protestantschen predikant is een zijner schoonste gedenkteekenen."

»Ik heb." zeide SAPHIR, toen hem het langer verblijf in *Beijeren* ontzegd was, »den voornaamsten dansmeester gehad, dien ooit iemand gehad heeft: den Koning van *Beijeren;* die heeft mij geleerd de buitenwaardsche passen te maken."

»Een man," zeide SAPHIR eens, »die zichzelven voor groot houdt, omdat hij op een' grooten geldzak zit, gelijkt een' dwerg, die zich op den top van den *Chimborasso* plaatst, en uitroept: »Ik ben een reus!".

Een oud verwaand letterkundige vergeleek zichzelven, in tegenwoordigheid van SAPHIR, bij een' hoogen eik in het Duitsche Bardenwoud, die reeds vele jonge dichters onder zijne schaduw genomen had. »Gij zoudt beter gedaan hebben," merkte de humorist aan, »door licht over de dichters te verspreiden, dan schaduw."

Na eene voorlezing, voor welke SAPHIR eenige spreekwoorden tot thema genomen had, vroeg iemand hem: »Hoe is het spreekwoord te verstaan: Wien de Hemel een ambt geeft, geeft Hij ook het verstand? daar men toch zoo vele ambtenaren met een beperkt verstand aantreft." — »De ambten worden onderscheiden verdeeld," was het antwoord, »deels door den Hemel, deels door de Ministers. Hem wien de Hemel een ambt geeft, geeft hij ook verstand; hoe zouden echter, dewijl de meeste ambten door de Ministers uitgedeeld worden, dezen aan verstand voor zoovelen komen?"

»Alle menschen zouden bescheiden zijn," meent SAPHIR, »wanneer zij slechts eens in hun leven voor *eenigen tijd* gestorven waren; want dan zouden zij gezien hebben, hoe gemakkelijk de wereld zonder hen bestaan kan."

»Wanneer," zegt SAPHIR ergens, »zijnen buurman een onheil treft, dan zegt de mensch: »dat heeft God gedaan;" valt daarentegen zijnen buurman eenig geluk ten deel, dan zegt hij: »dat deed het blinde toeval." Maar omtrent zichzelven maakt hij het juist omgekeerd.

»De vrouw," meent SAPHIR, »neemt in het huwelijk den naam van haren man aan, zoo als een overwinnaar den naam van den veldslag aanneemt, dien hij gewonnen heeft."

»Een groot talent gaat het," zoo als SAPHIR zich eens uitdrukte, »als een' papieren vlieger; hoe hooger deze zich verheft, des te meer straatjongens loopen te hoop, om dien naar omlaag te trekken."

SAPHIR vergelijkt ergens een genie bij een' vuursteen. Beide zijn vol scherpe kanten; maar juist uit die kanten springen de vonken.

DE AARDAPPELEN.

De Aardappelen, derzelver geschiedenis, aard, nut, nadeel, teelt, ziekten enz., met uitvoerige aanwijzing van derzelver industrieel gebruik, monografisch bewerkt naar JASZNÜGER, PFAFF, VIŠARG, PUTSCHE, BERTUCH *en anderen, door* FREDERIK *Graaf* BERCHTOLD, *Dr. der Geneeskunde; met twee platen.* Ziedaar den titel van een werk, van 573 bladzijden in groot octavo, door de vaderlandlievende Maatschappij van Oeconomie in het Koningrijk *Bohemen*, gedurende het afgeloopen jaar 1842, te *Praag* in het licht gegeven.

In dit met zeer veel zorg opgestelde werk, hetwelk de uitvoerigste tot nog toe bekend gewordene monographie van de aardappelplant bevat, vindt men de geschiedenis van dit merkwaardig gewas, deszelfs kruidkundige beschrijving, die van deszelfs soorten en verbasteringen, de geschiedenis en leer van deszelfs teelt, ontaarding, nut als voedselstof voor menschen en dieren, menigerlei industrieel gebruik enz. bijeen. Overal is op de litteratuur der plant, tot op den tegenwoordigen tijd, verwezen, en wordt, met bijvoeging van statistische opgaven, het onderwerp met ongemeene vlijt van alle zijden beschouwd en toegelicht.

Wat de geschiedenis van den aardappelbouw betreft, zoo weet men, dat dezelve reeds bij de oude *Peruanen*, ten tijde der *Incas*, in gebruik was, zonder dat men echter tot nog toe heeft kunnen ontdekken, waar dit, toenmaals bereids tot de door menschenhand gekweekte planten behoorend gewas, zijn eigenlijk vaderland heeft en in het wilde voorkomt. Ondertusschen is het nagenoeg uitgemaakt, dat dit oord nergens anders gezocht kan worden dan in de *Andes*. Onzeker ook is men omtrent den zeeman, die de eerste aardappelen naar *Europa* heeft overgebragt. Deze eer wordt nu eens den slavenhandelaar JOHN HAWKIN toegekend, dien men wil dat reeds in het jaar 1565 aardappelen naar *Ierland* zou gebragt hebben; dan weder aan den beroemden FRANCIS DRAKE, die, zoo men meent, dezelve in 1586 in *Engeland* heeft ingevoerd, of ook weder aan den ongelukkigen WALTHER RALEIGH, die dezelve mede omstreeks dien tijd, en voor de tweedemaal in het jaar 1623, uit *Amerika* gehaald heeft. Overigens had reeds PETER *de Martelaar* in 1511 eene

eerste tijding van de plant medegedeeld, en in 1590 heeft de bekende BAUHINUS haar voor het eerst wetenschappelijk onderzocht, en haar den naam gegeven, dien zij nog altijd in de kruidkunde behouden heeft: *solanum tuberosum esculentum*.

De verbreiding der nuttige en thans onontbeerlijk geworden voedingsplant geschiedde zeer langzaam, vermits het gemeene volk vele vooroordeelen tegen dezelve had. Men pootte haar in eenige streken opzettelijk, om haar door herders en andere gemeene lieden te laten stelen, in het denkbeeld, dat gestolen goed voor dit slag van menschen meer bekoorlijks zou hebben dan gegeven. Desniettemin kon echter eerst na den grooten hongersnood in de jaren 1771 en 1772 de meer algemeene invoering der aardappelen doorgezet worden, daar in dien tijd van spijsgebrek de aardappelen in de oorden, waar zij reeds in aanmerkelijke hoeveelheden aangekweekt werden, hunne nuttigheid op het luisterrijkst hadden doen blijken. Reeds in het begin van den zevenjarigen oorlog deed Graaf SCHLABERNDORF, ook *in* andere opzigten een weldoener van *Silesië*, Minister en Stedehouder van FREDERIK *den Grooten* in die provincie, uit wijze voorzorg, daar hij wel begreep dat de oorlog van langen duur zou zijn, de aardappelteelt met geweld bij de Silezische landlieden invoeren; en inderdaad zonder de hier geteelde aardappelen zouden menigmaal noch de legers, noch het volk zelf hun levensonderhoud hebben kunnen vinden. In het hongerjaar 1771 stierven in *Saksen*, waar destijds de aardappelbouw nog niet in zwang was, 100,000 menschen van honger, in *Boheme* zelfs 180,000, en 20,000 *Bohemers* verhuisden naar *Silesië*, waar niemand van honger stierf, omdat men hier aardappelen had.

De hier voorkomende waarschuwingen zijn inzonderheid van tweederlei-aard, aan den eenen kant namelijk tegen het verdringen van den koren- door den aardappelbouw, aangemerkt in dit opzigt op verscheidene plaatsen reeds eene verkeerde verhouding is ingeslopen, en aan den anderen kant tegen de reeds zoo verderfelijk gewordene uitbreiding van den aardappelbrandewijn, die hier als een langzaam werkend vergif geschandmerkt wordt.

Op bladz. 711 *Mengelw.* reg. 15 v. b. leze men: *Zahme zenien.*